

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

EDİTÖRLER
PROF. DR. HASAN KAVRUK
DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU
ARŞ. GRV. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN
UZM. ELİF MERVE KOÇ

SAYI-4

YIL / YEAR 2 SAYI / ISSUE 4 ARALIK / DECEMBER 2020

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Arş. Grv.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Uzm.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Doç. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Ün. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jocić KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia
Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEV	Nahcivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language

Doç. Dr. | Bilal Genç | İnönü Üniversitesi

II

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Serdar YAVUZ

Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Doç. Dr. Türker Barış BULDUK

Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Dr. Burak BAYRAKTAR

Sağlık Bilimleri Üniv. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Sağlık Bilimleri ABD

Dr. Ülkü VERANYURT

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Dr. Siyami Ersek Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi Sağlık Yönetimi BD

Dr. Erdem MERAĞLI

Mardin Artuklu Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi BD

Öğr. Gör. Dr. Özkan DEMİR

Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi

Öğr. Gör. Dr. Psk. Sevgi GÜNEY

Ankara Üniversitesi Psikoloji ABD

Dr. Öğr. Üyesi F. Alkım ARI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Dr. Naci AKDEMİR

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri BD

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÖZDEMİR

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Prof. Dr. Nuran TAŞLIGİL

Marmara Üniversitesi Beşeri ve Ekonomik Coğrafya

Dr. Öğr. Üyesi Kaan KAPAN

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Bölgesel Coğrafya Ana Bilim Dalı

Dr. Öğretim Üyesi Merve MÜLDÜR

Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Doç. Dr. Ahmet BALCI

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Doç. Dr. Bengül BOLAT

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Dr. Yunus Emre ÖZKUL

MEB, Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi

Doç. Dr. Şen YÜKSEL

Beykent Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Can ŞAHİN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Öğr. Gör. Dr. Duygu DENİZ

İstanbul Arel Üniversitesi Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı

Öğr. Gör. Dr. Bayram GÖKTAŞ

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı

Dr. Gökhan Oruç ÖNALAN

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı

Arş. Gör. Dr. Yaprak KARADAĞ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Maliye Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Görkem Gülay DOĞAN ATICI

İstanbul Gelişim Üniversitesi İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu

Öğretim Görevlisi Dr. Erdem ÇILTAŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üyesi F. Merve EKİZ

İskenderun Teknik Üniversitesi Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü

Doç. Dr. Selma AYTÜRE

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Şereflikoçhisar Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Araş. Gör. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İşletme Bölümü

Dr. Gülseren HIZARCIOĞLU

İstanbul Aydın Üniversitesi İşletme Yönetimi

Dr. Öğr. Üyesi Kerem KILDIOĞLU

İstanbul Esenyurt Üniversitesi Dış Ticaret Programı

Dr. Enes ESER

Kırklareli Üniversitesi Bankacılık ve Finans BD

Dr. Öğr. Üyesi Fatih EGE

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Türkan ÇELİK

Kilis 7 Aralık Üniversitesi- Muallim Rifat Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Şenol ARSLANTAŞ

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Yakup Söylemez

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Muhasebe Finansman ABD

Araştırma Görevlisi Dr. Elif GÜZEL

Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler

Siyasi Tarih

Öğr. Gör. Dr. Günseli GÜMÜŞEL

Atılım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Uluslararası İlişkiler

Dr. Gizem EKİM

Yeni Yüzyıl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Davut YEŞİL

Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK

Fırat Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK

Fırat Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi

Yusuf Kenan BEZGİN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Suat Eren ÖZYİĞİT

İstinye Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Siyasi Tarih ABD

Dr. Öğr. Üyesi Efe Can GÜRCAN

İstinye Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Siyasi Uluslararası İlişkiler ABD

Doç. Elif AĞATEKİN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Seramik Ana Sanat Dalı

Prof. Dr. Soner GENÇ

Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü Seramik Ana Sanat Dalı

Prof. Dr. Pınar GENÇ

Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu Uygulamalı Güzel Sanatlar Bölümü Seramik Sanatları Ana Sanat Dalı

Av. Doç. Dr. Fahri ÖZSUNGUR

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk ABD

Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIZ

Adıyaman Üniversitesi Gölbaşı Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Dr. Şebnem HÜSEYNOVA

Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü

Aytan LALAYEVA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. İrfan KALAYCI

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Emel BAYLAN

Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Fatma AŞILIOĞLU

Ankara Üniversitesi Kalecik Meslek Yüksekokulu Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı

Arş. Gör. Dr. Esra MACİT

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı

Arş. Gör. Dr. Cemal KARADAŞ

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme

Doç. Dr. Emel YURTSEVER

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Burak KOCAOĞLU

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Bilal TUNÇ

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi

Dr. Gürdal Çetinkaya

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

Doç. Dr. Zafer TANGÜLÜ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Fatih Mehmet CİĞERCİ

Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Birol BULUT

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Salih KALAYCI

Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi RAMAZAN GÖK

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi ABD

Doç. Dr. NİHAT BAYAT

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi ABD

Dr. Öğretim Üyesi Salih Tellioglu

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Turizm Yönetimi

Doç. Dr. Onur ÇAKIR

Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Nurcan BULUT

Bitlis Eren Üniversitesi İ.İ.B.F. Muhasebe Finansman

Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA

Bitlis Eren Üniversitesi İşletme- İ.İ.B.F. Muhasebe Finansman

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Index Copernicus, Google Scholar, İdealonline, İsam, Academic Resource Index, Base, CiteFactor, Asos indeks, kaynakça.info

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Nesrin GÜNAY

TÜRK DİLİNDE RETORİK SORU | RHETORICAL QUESTION IN TURKISH
LANGUAGE

512-533

Tuğçe Nuriye ÜNLÜ - Duygu DENİZ - Esra SEVİMLİ

TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARINI | ANALYSIS OF EXTERNAL
BELİRLEMEDE DIŞ PAYDAŞ ANALİZİ | STAKEHOLDERS IN DETERMINING
HEALTH POLICIES IN TURKEY

534-553

Rıdvan BAL

TBMM'NİN AÇILIŞ YILDÖNÜMLERİNDE | THE ANALYSIS OF THE SPEECHES OF
GENEL KURULA HİTAP EDEN YABANCI | FOREIGN GUESTS ADDRESSING THE
KONUKLARIN KONUŞMALARININ | GENERAL ASSEMBLY DURING THE
ANALİZİ (1985-2000) | OPENING ANNIVERSARIES OF THE
TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY
(1985-2000)

554-575

Murat KOÇANLI

UYUŞTURUCU MADDE BAĞIMLILIĞINDA | THE EFFECT OF FAMILY IN DRUG
AİLENİN ETKİSİ VE BAĞIMLI SAYISININ | ADDICTION AND THE EFFECTIVENESS
AZALTILMASINDA JANDARMANIN | OF GENDARMERIE IN REDUCING THE
ETKİNLİĞİ: İSTANBUL'DA BİR | NUMBER OF DEPENDENTS:
UYGULAMA | A PRACTICE IN ISTANBUL

576-619

Celal ŞENOL

TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN BÜYÜK | EFFECTS OF OCCURING BIG
DEPREMLERİN YERLEŞME VE | EARTHQUAKES IN TURKEY ON
DEMOGRAFİK YAPI ÜZERİNDEKİ | SETTLEMENT AND DEMOGRAPHIC
ETKİLERİ (1927-2020) | STRUCTURE (1927-2020)

620-644

VII

Bahar DOĞAN KAHTALI - Nesibe TAŞKIN - Bahadır OĞUZ - Cihan CAYHAN
TÜRKİYE'DE DİNLEME EĞİTİMİNİN | CURRENT SITUATION OF LISTENING
GELDİĞİ NOKTA (2017-2019 YILLARI) | EDUCATION IN TURKEY (BETWEEN
2017-2019)
645-663

Haluk ÖLÇEKÇİ
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK | TURK OCAGI'S ACTIVITIES IN ANKARA
OCAĞI'NIN ANKARA'DAKİ FAALİYETLERİ | IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC
VE KAPATILMASI MESELESİ | AND THE ISSUE OF ITS CLOSURE
664-690

Hasan Basri KARTAL - Asiye Nisa KARTAL
THE ARCHITECTURAL THEORY BEFORE | FELSEFE VE MİMARLIK KESİŞİMİNDE
AND AFTER KANT IN THE | KANT ÖNCESİ VE SONRASI MİMARLIK
INTERSECTION OF THE PHILOSOPHY | TEORİSİ
AND ARCHITECTURE
691-714

VIII

Zeynep KAVŞUR - Esra SEVİMLİ
TÜRKİYE'DEKİ PALYATİF BAKIM | THE COMPARISON PALLIATIVE CARE
HİZMETLERİNİN BAZI GELİŞMİŞ | SERVICES OF TURKEY WITH
ÜLKELER İLE KARŞILAŞTIRILMASI | SOME DEVELOPED COUNTRIES
715-730

Berkan KARAGÖZ
MALİYE TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN | THE ANALYSIS OF THE PUBLIC POLICIES'
TÜRKİYE'DE ERKEN ÇOCUKLUK | LEGISLATIONS RELATING TO THE EARLY
DÖNEMİ EĞİTİMİNE İLİŞKİN KAMU | CHILDHOOD PERIOD EDUCATION
POLİTİKASI METİNLERİNİN | FROM THE PERSPECTIVE OF PUBLIC
İNCELENMESİ | FINANCE THEORY
731-753

Mihalis KUYUCU

TELEVİZYON MECRASINDA REYTING | RATING PROBLEM IN TELEVISION
SORUNALI: TÜRKİYE'DE YAYIN YAPAN | MEDIA: TROUBLES IN THE
TV KANALLARININ İZLENME | MEASUREMENT OF THE RATINGS OF
ORANLARININ ÖLÇÜMLENMESİNDE | THE TV CHANNELS BROADCASTING IN
İLETİŞİM EĞİTİMİ ALAN GENÇLERİN | TURKEY AND SOLUTION PROPOSALS
GÖZÜNDE YAŞANAN AKSAKLIKLAR VE
BU AKSAKLIKLARA YÖNELİK ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ

754-780

Gürdal ÇETİNKAYA

KİTAP İNCELEMESİ | Pamuk, Ş. (2018). Türkiye'nin 200 Yıllık
İktisadi Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları.

801-804

Samet ZENGİNOĞLU

KÜRESELLEŞMENİN POST'LARI: POST- | "POST" S OF GLOBALIZATION: POST-
MODERNİZM, POST-TRUTH VE POST- | MODERNISM, POST-TRUTH AND POST-
COVID | COVID

805-817

Berkan GÜNGÖR

TÜRKİYE'DE COVID-19 PANDEMİSİ | EVALUATION OF MEASURES TAKEN
SÜRESİNCE ALINAN ÖNLEMLERİN KRİZ | DURING THE COVID-19 PANDEMIC
YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN | FROM CRISIS MANAGEMENT
DEĞERLENDİRİLMESİ | PERSPECTIVE IN TURKEY

818-851

Ayhan BEKAR

ÜRÜN KONUMLANDIRMADA COVID- | THE EFFECT OF COVID-19 ON THE
19'UN İHRACAT ve PAZARLAMA | EXPORT AND MARKETING STRATEGY IN
STRATEJİSİNE ETKİSİ: PANDEMİ SÜRECİ | PRODUCT POSITIONING: THE
VE SONRASI MOBİLYA SEKTÖRÜ | FURNITURE INDUSTRY DURING THE
PANDEMIC PERIOD AND AFTERWARDS

852-873

Duygu UYSAL

BÜTÜNÜYLE KARAGÖZ PERDE | THE CURTAIN GHAZELS OF KARAGÖZ
GAZELLERİ | WITH EVERYTHING
874-887

Rıdvan YAKA

TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ VE | THE CONSUMER CONFIDENCE INDEX
TÜRKİYE'DE SEÇİMLER | AND ELECTIONS IN TURKEY
888-906

İrfan ÖZEN

HASTANE MALİYETLERİNİN YAPISAL | STRUCTURAL ANALYSIS OF HOSPITAL
ANALİZİ | COSTS
907-926

Serap ÜNAL

ÇAĞLARIN AKIŞINDA ANADOLU PIŞMIŞ | CULTURE OF ANATOLIAN TERRA COTA
TOPRAK KÜLTÜRÜ | IN THE FLOW OF THE AGES
927-956

X

Murat ŞENGÖZ

THE CORRELATION BETWEEN | HİYERARŞİK OTORİTE VE BİLGİ
HIERARCHICAL AUTHORITY AND | OTORİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
KNOWLEDGE AUTHORITY
957-967

Mehmet Turan ÇAĞLAR

BMGK DAIMİ ÜYELERİNİN SURIYE | THE APPROACHES OF GREAT POWERS
KRİZİNE YAKLAŞIMI: UYUŞMAYAN | TO THE SYRIAN CRISIS: INCOMPATIBLE
TALEPLER VE ÇATIŞAN ÇÖZÜMLER | DEMANDS AND CONFLICTING
SOLUTIONS
968-999

Rövşen MEMMEDOV

HANS CHRISTIAN ANDERSEN | TALES ON THE FOLKLOR BY HANS
MASALLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME | CHRISTIAN ANDERSEN
1000-1014

Harun SEMERCİOĞLU

KÜRESEL SALGIN SONRASI | AFTER PANDEMIC THE NEW NORMAL IN
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YENİ | INTERNATIONAL RELATIONS: FROM
NORMAL: KÜRESELLEŞMEDEN NEO | GLOBALIZATION TO NEO MEDIEVAL
ORTA ÇAĞ'A MI? | AGE?
1015-1036

Aslıhan ARSLAN

SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİNİN | MEDIA, SOCIETY AND INTER-
AKTARIMINDA MEDYA, TOPLUM ve | GENERATION INTERACTION IN
KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM | TRANSFER OF ORAL CULTURAL
PRODUCTS
1037-1053

Can DONDURAN

DIŞ POLİTİKANIN SOSYAL İNŞASI | THE SOCIAL CONSTRUCTION OF
KÜLTÜREL FAKTÖRLERİN KARAR ALMA | FOREIGN POLICY: THE INCREASING
YAPILARINA ARTAN ETKİSİ | IMPACT OF CULTURAL FACTORS ON
DECISION-MAKING STRUCTURES
1054-1083

XI

Rukiye Duygu ÇAY - Beste KARAKAYA AYTİN

KENTSEL AÇIK VE YEŞİL ALAN | THE READING OF URBAN OPEN AND
VARLIĞININ ESKİ VE YENİ YERLEŞİM | GREEN AREA EXISTENCE ON THE OLD
BÖLGELERİ ÜZERİNDEN OKUNMASI: | AND NEW SETTLEMENTS: THE EXAMPLE
EDİRNE ÖRNEĞİ | OF EDİRNE
1084-1102

Adem BAYIRLI

SİNGAPUR EĞİTİM SİSTEMİ İLE TÜRK | COMPARISON OF THE SINGAPORE
EĞİTİM SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI | EDUCATION SYSTEM AND THE TURKISH
VE TÜRKİYE İÇİN ÇIKARIMLAR | EDUCATION SYSTEM AND
IMPLICATIONS FOR TURKEY
1103-1131

Özlem Deniz DUMAN - Uğur YAVUZ

KOBİ'LERİN SOSYAL MEDYA'DAKİ | VISIBILITY OF THE SMALL AND MEDIUM
GÖRÜNÜRLÜĞÜ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ | SIZED ENTERPRISES IN SOCIAL MEDIA:
THE CASE OF ERZURUM PROVINCE
1132-1152

Nevzat GENCER

PANDEMİ SÜRECİNDE BİREYLERİN KORONAVİRÜS (KOVİD-19) KORKUSU: ÇORUM ÖRNEĞİ | CORONAVIRUS (COVID-19) FEAR OF INDIVIDUALS DURING THE PANDEMIA: ÇORUM SAMPLE

1153-1173

Eren AYDIN - Begümhan YÜKSEL

PERCEIVED SOCIAL SUPPORT, STRESS, COPING ATTITUDES OF PARENTS WITH SPECIAL NEEDS CHILDREN | ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN SOSYAL DESTEK ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARINI YORDAMA GÜCÜ

1174-1198

Hasan AYDEMİR - Yalçın KARALI - Gökhan COŞANAY

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YÜZYIL ÖĞRETEN VE ÖĞRENEN BECERİLERİNİN İNCELENMESİ | INVESTIGATION OF SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' 21ST CENTURY TEACHING AND LEARNER SKILLS

1199-1214

Hasene Nur GÖK - Aziz Gökhan ÖZKOÇ

KAPADOKYA BÖLGESİNDE YEREL PAYDAŞLARIN EKOTURİZME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ | OPINIONS OF LOCAL STAKEHOLDERS ON ECOTOURISM IN CAPPADOCIA REGION

1215-1235

Mustafa Furkan ULUSOY

BİR BİYOGRAFİ DENEMESİ: İBRAHİM EDHEM PAŞA (1818-1893) | A BIOGRAPHY EXPERIMENT: İBRAHİM EDHEM PASHA (1818-1893)

1236-1252

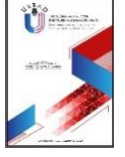
Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI

COVID-19 SALGIN DÖNEMİNDE MUHASEBE VE FİNANS GRUBU DERSLERİ VEREN AKADEMİSYENLERİN UZAKTAN EĞİTİMDE YAŞADIĞI SORUNLARIN İNCELENMESİ: BEU ÖRNEĞİ | EXAMINATION OF THE PROBLEMS EXPERIENCED BY ACADEMICIANS WHO TEACH ACCOUNTING AND FINANCE GROUP COURSES IN DISTANCE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC PERIOD: BEU EXAMPLE

1253-1275

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2,
Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

TÜRK DİLİNDE RETORİK SORU

RHETORICAL QUESTION IN TURKISH LANGUAGE

Nesrin GÜNAY

Doç. Dr., Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Edirne/Türkiye.

Assoc. Dr., Turkish Education Department, Trakya University,
Edirne/Turkey.

gunaynesrin@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1255-7549

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.707206

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21.03.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16.07.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Günay, N. (2020). Türk Dilinde Retorik Soru. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 512-533.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Retorik soru, muhatabı heyecanlandırma, ikna etme, hayrete düşürme; üstü kapalı söz söyleme söyleme gibi amaçlar için kullanılan soru cümlesidir. Retorik sorulara cevap beklenmez, sorunun muhatabı olmayabilir ya da sorulan sorunun cevabı zaten biliniyordur. Bu makalede, Köktürkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi dönemlerinden başlanarak, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi dönemlerinde yazılmış bazı eserlerdeki retorik soru cümleleri anlamlarına göre sınıflandırılmıştır. Makale çerçevesini aşmamak için eser sayısı sınırlandırılmış, her döneme ait en az bir eser taranmıştır. Taranan bütün retorik soru cümleleri makaleye dahil edilememiş, diğer örneklere göre daha ayırıcı nitelik taşıyan örnekler tercih edilmiştir. Derlenen bu cümleler metin içi ve metin dışı unsurlar esas alınarak incelenmiş ve anlamlarına göre sınıflandırılmıştır. Metin içi anlam belirlemede, anlam belirleyicilerin, kiplik öğelerinin cümlelerin anlamına etkileri incelenmiştir. Metin dışı incelemede edim bilimi-sözcelem kuramlarından yararlanılmıştır. Şüphesiz, bu makale Türk Dilinde retorik soru cümlelerinin tamamını izah edecek kapsamda değildir; incelemeye esas aldığımız örnekler aracılığı ile, retorik soru cümlelerinin anlam özelliklerini belirleme ve sınıflandırmaya yönelik bir inceleme yapılmıştır. Sonuç olarak, bu eserlerde retorik soru cümlelerinin geniş bir anlam alanı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, Türkçe dil bilgisi incelemelerinde, anlamlarına göre cümle türleri konusunda retorik soru cümlelerinin anlam özelliklerine daha geniş yer verilmesinin yararlı olacağı öne sürülmüştür. Türk Dilinde retorik soru cümleleri üzerinde daha geniş izahat için, döneme ve esere bağlı monografik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Retorik, Retorik Soru, Bağlam, Anlambilim, Edim Bilimi, Batı Türkçesi

Abstract: The rhetorical question is a question sentence used for purposes such as to excite, persuasion, astonishment, entertaining and implicit speech. The answer to the rhetorical questions is not expected, it may not be the addressee of the question or the answer to the question is already known. In this article, the rhetorical question phrases in some works written in the old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish and Turkey Turkish periods, starting from the Köktürk, Uyghur Turkish and Karahanli Turkish periods, are classified according to their meaning. In order not to exceed the article frame, the number of works was limited and at least one work from each period was scanned. All rhetorical question phrases collected as data could not be included in the article and examples with more distinctive character were preferred over others. These compiled sentences were examined on the basis of in-text and non-text elements and classified according to their meaning. In determining meaning in text, the effects of meaning determiners and modality elements on the meaning of the sentence were studied. In non-text context analysis, pragmatics-speech theories have

been used. There is no doubt that this article is not in the scope of explaining the full range of rhetorical question sentences in the Turkish language. As a result, rhetorical question sentences in these works have been seen to have a wide area of meaning. In this context, it has been suggested that the wider inclusion of rhetorical question sentences in the meaning characteristics of sentence types relative to their meaning would be beneficial in Turkish grammar studies. For more wide explanations on rhetorical question sentences in Turkish language, monographic studies related to period and work are needed.

Keywords: Rhetoric, Rhetorical Question, Semantics, Context, Pragmatics, West Turkish

GİRİŞ

Soru sormak, insanoğlunun bilme isteğinden doğmuştur ve insan olmanın temelini oluşturur; çünkü insan düşünen bir varlıktır, düşünce ise ancak soruyla doğar ve gelişir. İnsanoğlu, bir nokta öteye, bilgiye soruyla ulaşır. İnsan zihni, insanın doğasında var olan merak-soru-cevap üçgeni içinde dolaşır. Buradaki cevap, bilginin ve sonrasında gelecek yeni merak konusunun, dolayısıyla yeni sorunun da temsilcisidir (Çetin, 2008: 4). "Bir şeyi zihnen öğrenmek istemek, bir şeyin suretinin zihinde hâsıl olmasını talep etmek" olarak tanımlanan sormak fiili, Osmanlı Türkçesinde "istifham"ın, muhatabını karşılık vermeye yönelten inşa-yı talebî türü olarak tasnif edilmiştir. İstifhâm (استفهام) kelimesi " ف ه م " kök harflerinden oluşturulmuş istif'âl babında bir mastardır. "Fhm" kök harfleri; "bir şeyi bilmek, kalp ile sezmek, akıl etmek, anlamak" anlamlarına gelmektedir (Ateş, 2016: 124). Soru cümlesi, sormak fiilinin dile getirilmesini sağlayan araçlardan biridir; konuşucunun dinleyiciye bir şey sormak için kullandığı, anlamı soru olan, içinde bir soru ögesi bulunmasının yanı sıra kendine özgü bir vurgu ile belirlenen bir cümle türüdür. Ergin'e göre (1985) soru, fiillerde ve isimlerde soru ifade eden gramer kategorisidir. Bir fiil gösterdiği hareketin bir şahıs tarafından yapılıp yapılmadığını öğrenmek ve buna cevap istemek için soru şekline sokulur. Onun için fiillerde soru, kök veya gövdenin aldığı bir şekil değil, kök veya gövdeyi şahsa bağlayan fiil kiplerinin aldığı şekildir. Wilson ve Sperber (2004) soru cümlesini kip sistemi içinde değerlendirmiş ve kipi, cümlenin temel yapısal özelliklerini yöneten bir sistem olduğunu belirtmiştir.

Türkçede soru sormanın üç yolu vardır. Bunlardan birincisi cümlede "mı" biçim birimini kullanmak, ikincisi "kim, nereye, ne

zaman, nasıl" gibi soru kelimeleri kullanmak, üçüncüsü ise cümlelerin ezgisini değiştirmektir (Korkmaz, 1992; Tâhir-ül Mevlevî, 1994; Vardar, 1998; Uzun, 2004; Bilgegil, 1989).

Türkçede soru sormak için her zaman soru cümlesi kullanılmadığı gibi her soru cümlesi de soru sormaz. Soru sorma eylemi her zaman bilgi edinme amacıyla kullanılmaz; başka eylemleri (davet, teklif, şikâyet, rica, istek vb.) ifade etmek için de yaygın şekilde kullanılır (Baytok, 2006: 79). Hem dil bilimi hem de edebiyat bilimi çerçevesinde incelenen bu soru türleri için, "gerçek olmayan soru", "sözde soru", "sahte soru", "cevap gerektirmeyen/beklenmeyen soru", "retorik soru", "sözbilimsel soru", "eğretilmeli soru" gibi farklı terimler kullanılmıştır. Makalede, bütün bu soru yapıları "retorik soru" terimi ile karşılanmıştır.

1. RETORİK (KONUŞMA SANATI-SÖZ BİLİMİ)

[İng. rhetoric], [Fr. rhétorique], [Alm. rhetorik], [Rusça ritorika], [Ar. balagha], [Lat.rhetorica], [Yun.rhêtorikê<rhêtôr], [Osm. Türkçesi belâgat]

Genel olarak, "dili ikna edecek biçimde kullanma sanatı" olarak tanımlanan retorik (rhetorike) terimi ilk kez Platon'un "Gorgias ya da Retorik Üstüne" diyalogunda "sanat" anlamında kullanılmıştır (Platon, 1999). Rhetos "söylenmiş şey, söz" kelimesine dayanır ve aslında bir kısaltmadır. Eski Yunanca rhetorikos "konuşmacıya ilişkin olan, yetenekli bir konuşmacı olmaya uygun olan" sıfatından türeyen rhetoriketekhne, "konuşmacının sanatı, konuşma sanatı" terimi ile karşılanır. "Techne"nin sanat, beceri, bilim gibi değişik anlamları bulunur. Romalılar "rheoteriketekhne" terimini kendi dillerinde Eski Yunanca rhetorike "söz söyleme sanatı, belagatli söz söyleme sanatı, söylev sanatı" sözcüğü ile ya da bunun Latinceleştirilmiş biçimi olan "rhetoricas" sözcüğü ile karşılamayı tercih etmişlerdir. Bu terim daha sonra diğer dünya dillerine girmiştir (Dürüşken, 2001: 2; Tepebaşı, 2016: 15).

Aristoteles, retoriği "mevcut ikna edici araçları keşfetme becerisi" olarak tanımlar (Coşkun, 2014: 209). Retoriğin tematik ufku Platon tarafından çizilmiş/sınırlandırılmıştır. Platon'a göre retorik, gücü söze dayanan, konusu ve bütün eylem ve etkisi sözlerde ve yalnızca sözlerle gerçekleştirilen sanatlardan biridir. Retorik bilgi vermeyi değil, ikna etmeyi ve inandırmayı hedefler. Örnek olarak, Atina'daki tersaneler, surlar ve limanlar, sadece mimarlar, ustalar

tarafından değil bu yapıların önemi hususunda fikir verenler ve bu fikirleri kabul ettirenler tarafından da inşa edilmiştir. Sokrates'e göre ise retorik, siyasetin bir bölümünün benzeridir, sanatla bir ilgisi yoktur, keskin görüş, yiğitlik, insanlarla konuşabilmek için üstün yetenek isteyen bir iştir (1999: 27-47).

Burke için dil, insanların dünyayı inceleme ve anlama tarzını, retorik ise insanların birbirleriyle iletişim kurma tarzını anlatır. Burke'nin retorik, klasik retorikten bütünüyle ayrılır. Yunan ve Latin geleneğini izleyen klasik retorik iknâya yoğunlaşırken, Burke'nin yeni retorik özdeşleşmeye, başka bir ifadeyle nitelikleri bakımından eşit ve denk olmaya odaklanır, özdeşleşme olmadan iknânın sağlanamayacağını ileri sürer (1969: 123).

Booth'un (2012) "bir romanın keyfî bir konu seçkisinin ve konunun problemlerinin seçiminde, biçimsel güzellikler ya da ironik giriftlikler yerine etkili retorik ifadeler belirlenmelidir" ifadesinden anlaşıldığı üzere, Booth'a göre retorik, kurmaca metinlerdeki sanatsal söylemlerdir.

Meyer (2009) iletişimin tek aracının dil olmadığını, dilin sanatlı kullanımının da bir iletişim aracı olduğunu belirtir ve bu görüşe bağlı olarak edebî retorik ve gündelik yaşam retorik ifadelerini kullanır, ikisinin arasındaki en büyük farkın karşılıklı konuşma bağlamı olduğunu belirtir. Meyer'e göre, retorik sanatının kullanıldığı metinlerde ya da söylemlerde, stil, etki ve ikna etme öne çıkarken içerik ve anlam geri planda kalır. Fusillo ise retorikle edebiyat, skolastik* ve estetik arasındaki bağ üzerinde durur (2009: 31).

Türkçede retorik yerine eskiden edebiyat anlamında kullanılan, bugün edebiyatın bir kolu olan ve "Meram, en güzel, en etkileyici bir biçimde nasıl ifade edilir?" sorusuna cevap arayan "belâgat" terimi kullanılmıştır (Karataş, 2001). Belâgat hem düzgün hem de yerinde söz söylemek ve bu usulü öğreten bilimdir (Tahir-ül Mevlevî, 1994). Belâgat terimi için İngilizcede "eloquence", Fransızcada "éloquence", Almandada "beredsamkeit", Yunancada "evgolattía" terimleri kullanılır. Retoriğe yakın anlamlı olarak kullanılan bu terimler, belâgat ile retorik arasında ayırt edici bir fark olduğunun işaretidir.

*Skolastik, [Alm.scholastik] [Fr.scolastique] [İng.scholastic] [Lat.scholasticus<schola=okul], inanç ile bilgiyi, kilise öğretisiyle özellikle Aristoteles'in bilimsel dizgesini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan orta çağ felsefesi. Ereği, usu dinin doğrularına uygulayarak inanç konularını kavranılır kılmaktır (Akarsu, 1975).

Nietzsche, belâgat kurallarıyla retorik figürler arasında fark görmez. "Trop* dilin türemiş, marjinal veya sıra dışı formu değil, kusursuz lengüistik bir paradigmadır" sözüyle, aslında dilin bir retorik olduğunu belirtir (Blair, 1983: 95). Bu görüşler değerlendirildiğinde, belâgatte estetik, retorikte estetiğe bağlı iknâ etmenin ön plana çıktığı anlaşılır.

2. RETORİK SORU

Retorik soru, soru cümlesi olup da soru sormayan, duygu ve düşünceleri daha açık, daha güçlü, daha etkili bir şekilde ifade etmek, muhatabı heyecanlandırmak, ikna etmek gibi amaçlarla kullanılan cümlelerdir. Daha çok sözlü dilde görülen retorik soru, yapı olarak soru olsa da semantik olarak cevabı bilinen veya beklenmeyen sorudur. Soruyu yönelten aslında karşı taraftan almak istediği cevabı onu etkileyerek, ikna ederek almaya çalışır (Rüzgar ve Akdemir, 2017: 260). Asıl maksadı cevap almak olmayan, gerçek anlamın ve bilgi edinmenin ötesindeki bu cümlelerle gerçek ya da hayali muhatabın bildiğinin var sayıldığı bir konuyla ilgili sorular sorulur. Soruyu soran kişi muhatabının kendisine vereceği cevabı değil, kendi kafasında soruya yüklediği anlamı ön planda tutar. Gerçek anlamda ve birincil işlevde (bilgi edinme) kullanılmaması, soru cümlesini sözde soru cümlesi yapan başlıca özelliktir (Tarcan, 2010: 31). Baştürk sözde soru cümlelerini önceden bilinen bir dizi duyguyu veya düşünceyi dile getiren dolaylı anlatım biçimi olarak ifade eder (2001: 409).

Retorik soru cümlelerinin anlamlarına göre tasnifinde farklı görüşler mevcuttur. Kimi araştırmacılar günlük yaşamda cevap verilmeyen her tür soruyu retorik soru olarak ele alırken kimileri de sanat ve edebiyat ağırlığı olan soru cümleleri kapsamında incelemişlerdir. Bazı araştırmacılar ise retorik soruyu sözde (gerçek olmayan) soruların bir çeşidi olarak kabul eder. Altun (2009) şeklen soru cümlesi olup içerdiği önerme gereği bildirim cümlesi olan retorik soru cümlelerini "Cevap Beklenmeyen Sorular" başlığı altında inceler ve bu soruların üç türünden söz eder: İzin isteme veya rica etme amacıyla kullanılan pratik soru cümleleri; şaşkınlık, öfke, inanamama gibi duyguları güçlendirme ifadesi taşıyan vurgu cümleleri; soru soranın muhataba kendini onaylatmak, söylediğinin tartışılmaz

*Trop (Yunanca, değiştirmek anlamına gelen tropein), retorik figürlerin bir kategorisi olup kelimenin genel anlamını değiştiren söz sanatları olarak tanımlanmaktadır (Kireççi, 2009: 131).

olduğunu ifade etmek amacıyla, bir üslup aracı olarak faydalandığı retorik soru cümleleri.

Wilson-Sperber (1988) cevap beklenmeyen soruları işlevleri açısından şöyle sınıflandırmıştır: a) Konuşma sanatıyla ilgili sorular (rhetorical questions), b) Sınav soruları (exam questions), c) Tahmin soruları (guess questions), ç) Şaşma soruları (suprise questions), d) Açıklama soruları (expository questions), e) Kendine yönelik sorular (self-adressed questions), f) Spekülatif sorular (speculative questions).

Dizdaroğlu (1976) soru cümlelerinin soru sorma dışında, cümleye kattığı onaylatma, reddetme, yalanlama, olasılık, beğenme, övme, yeğleme, yüceltme, şaşma, bilmezlikten gelme, bilinmezlik, rica, özür dileme, buyruk, yakınma, başa kakma, üzüntü, acınma, güçsüzlük, yetersizlik, küçümseme, azımsama, önemsemezlik, alay, kendini küçük görme, kızma, azarlama, korkutma, meydan okuma, kınama, suçlama; yargıyı sınırlama; yargıyı genişletme, aşırılık; kesinlik; söze duyusalılık kazandırma, özlem, gereksizlik gibi detaylı anlam özellikleri üzerinde durur.

Tarcan (2010) bilgi edinme amacıyla sorulan ve karşılığında cevap beklenen cümlelere "gerçek soru cümleleri", gerçek olmayan, cevabı karşıdan beklenmeyen soru cümlelerine de "sözde soru cümleleri" adını verir. Gerçek olmayan (sözde) soruları, sözbilimsel (retorik), söylevsel, içeriği yönlendiren, selamlaşma ritüelleri, yansıma sorular olarak gruplandırır ve sözde soru ile en çok özdeşleşen sorunun retorik soru olduğunu belirtir.

Bilgegil (1989) retorik soru için "istifham" terimini kullanır ve bunları cevaplı istifhamlar ve cevabı pekiştiren istifhamlar biçiminde gruplandırır.

Üstünova (2004) soru-cevap cümlelerini birer mini mikro metin niteliğinde olduğunu belirtir ve soru cümlelerini, cevap isteyen soru cümleleri ve cevap istemeyen soru cümleleri olmak üzere iki gruba ayırır. Cevap istemeyen soru cümlelerini, istenmediği hâlde cevabı olan soru cümleleri ve cevabı olmayan soru cümleleri olarak gruplandırır.

Schaffer (2005) gerçek bir bilgi veya eylemi ortaya çıkaran soruya cevap olarak sunulan bir retorik sorudan söz eder. Bu cümleler, "Neden olmasın?" gibi eksilteli sorular ve sorulara cevap

vermek için kullanılanlardan farklı olarak, "Sormana gerek var mı?" örneğindeki gibi, konuşma zinciri boyunca cevabı açık olan sorulardır.

Retorik sorular, gülmecelerde de başvurulan yollardan biridir. Sensoy retorik soruya bağlı gülmece üslubunu şöyle sınıflandırılır:

a) Sorulan soruya dilin olağan kullanımında, onaylama dışında, cevap verilmemesi gereken ancak cevap verilince komik bir durumun çıkarılacağı sorulardan oluşur. Örnek: "Taze elma var mı?" sorusuna olumsuz cevap vermek komik olacağı için sorunun sorulması ve cevaplanması da gülmece aracı olur.

b) Gülmeceye neden olan sorunun yanıtının soruyu soran tarafından verilmesidir. Birisine yardım amacıyla para verdiğimizde o kişinin bu durumdan rahatsız olarak sinirlendiğini ve "Dilenci miyim ben?" şeklinde soru sorması örnek gösterilebilir.

c) Bir ifadeye karşılık doğrudan retorik bir soruyla karşı bildirimde bulunulmasıdır. Örnek olarak, bakkala gidip çikolata istediğinizde ve bakkaldaki çalışanın çikolataların yerini bir türlü bulamayıp "Nereye koydum bu çikolataları, hepsini yemedim ya?" şeklinde sorması gülmeceli retorik sorudur (akt. Rüzgar ve Akdemir, 2017: 262).

Esas olarak, retorik sorulara cevap beklenmediği için bu sorulara verilecek olan her tür cevap gülmece ya da ironiye dönüşebilir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Köktürkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesinden başlanarak Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi dönemlerinde yazılmış bazı eserlerdeki retorik soru cümleleri tespit edilmiş ve anlamlarına göre sınıflandırılmıştır. Makale çerçevesini aşmamak için eser sayısı sınırlandırılmış, her döneme ait en az bir eser taranmıştır. Taranan bütün retorik soru cümleleri makaleye dahil edilememiş, diğerlerine göre ayırıcı nitelik taşıyan örnekler tercih edilmiştir. Derlenen bu cümleler metin içi ve metin dışı ögeler esas alınarak incelenmiş ve anlamlarına göre sınıflandırılmıştır.

Metin içi incelemelerde retorik soru cümlelerinde yer alan sıfatlar; zarflar, edatlar cümlenin işaret ettiği zaman ve kip türü üzerinde durulmuştur. Metin dışı incelemelerde, edim bilimi-sözcelem kuramlarından yararlanılmış, retorik soru cümlesinin kullanıldığı bağlam çerçevesinde sözcelem anı ve durumu ile dil dışı etkenler göz

önünde bulundurulmuştur. Metin içi ögeler, gerçek soru cümlesini sözde soru cümlesine dönüştüren ögelerdendir; ancak esas olarak retorik soru cümlesi ile gerçek soru cümlesi arasındaki fark, edim bilimseldir.

Dili bağımsız, yapısal bir nesne olarak gören yapısal dil bilimden farklı olarak edim bilimi, sözceleri bir sözcelem durumu içinde, gerçek bir dilsel iletişimde; sözcelerin anlamını kişi, zaman ve uzam göstericileriyle belirlemektedir (Kıran ve Kıran, 2000: 265). Aristoteles'e kadar dayanan Frege-Russel-Wittgenstein'in "Dilin ana işlevi olguları betimlemektir" görüşüne itiraz eden Austin, ortada biri konuşan öteki dinleyen olmak üzere en az iki kişinin bulunduğu ya da bulunduğu varsayıldığı, konuşan kişinin ne söylüyorsa onu anlatmaya çalıştığı ciddi ve olağan bir iletişim ortamını dikkate alarak konuşan kişinin dilsel davranışını çözümler (Searle, 2000: 13).

Bir yazar için sözceleme, yazma edimidir. Bu edimi oluşturan ögeler üretilen sözcede ya da metinde kendilerini gösterirler. Bir metinde önemli olan, kim kiminle, nerede, ne zaman ve nasıl sorularına yanıt vermesidir. Yazar ürettiği metne açıkça müdahale eder mi? Bu müdahaleyi bir anlatıcı aracılığıyla mı gerçekleştirir? Neden bir anlatıyı hangi kişi adıyla aktarır? Bir sahneyi, bir yeri, bir kişiyi hangi bakış açısıyla betimler? Yarattığı kişilere göre kendisini nereye koyar, bir başka deyişle hangi bakış açısını seçer? Okurun bakış açısına nasıl ulaşır? Okurla arasına bir mesafe koyar mı? Özdeşleşmeyi kolaylaştırmak için kahramanın yanında yer alır mı? Sözceleme olgusu bu soruların tümünü yanıtlamasa da metinlere nesnel bir yaklaşımı sağlayarak metin konusunda yeni sorular sorulmasını, yanıtlar alınmasını sağlar (Kıran, 1999: 99).

4. TÜRK DİLİNDE RETORİK SORU

Çalışmanın bu bölümünde Köktürkçe, Uygur, Karahanlı, Eski Anadolu, Osmanlı ve Türkiye Türkçesi dönemine ait bazı metinlerde, retorik soru yapıları, metin içi ve metin dışı ögelere göre incelenmiştir. Örnek cümleler, hitabet, dini/siyasi nasihatname, destan, manzum metin*, öykü türündeki yazılı metinlerden alınmıştır. Örnek cümlelerin alındığı metinlerin yazarının/şairinin bakış açısı, metinde konuşan kişi/kişiler, hitap edilen kişi/kişiler belirlenmiştir. Örnek olarak, Tunyukuk Anıtının metin yazarının Bilge Tunyukuk

*Osmanlı Türkçesi dönemindeki divan şiirleri daha geniş bir çalışmayı gerektirdiği için inceleme dışında bırakılmıştır.

olduğu kesin olarak bilinmekle birlikte, Köl Tigin ve Bilge Kağan bengü taşlarının yazarı/yazarları konusunda farklı görüşler vardır. Araştırmacılar, anıtlarda konuşan kişinin Bilge Kağan olduğu konusunda hem fikirdirler; Bilge Kağan ve Oğul Bilge (Tenri) Kağan tarafından hazırlanan metinlerin, Yollug Tigin tarafından not edilmiş, taşlara oyularak yazılmış olduğu tahmin edilmektedir (Ercilasun, 2016: 400). Hitabetin üslubunun hakim olduğu bu metinlerde konuşucunun muhatabı Türk milletidir. Anıtlar, hükümdar tarafından hitabet tarzında söylenmiş öğüt verici edebi tarih metinleridir. Gönderici-alıcı ilişkisi bakımından üst makamın alt makama seslenişi söz konusudur. Bu bağlamda, metindeki retorik sorular yaygın olarak cevabı kesin olan, cevap beklenmeyen sorulardır ve sorgulama kipi hakim ögedir. Sorgulamalar, anlamsal olarak etkileşime duygusal değer katan anlaşma/anlaşmazlık üzerine kurulu sorulardır.

Dünya ve öteki dünyada erdemli yaşamının yollarına dair nasihatlerin yer aldığı Kutadgu Bilig'de ve dini içerikli Uygur Türkçesi metinlerinde, sıfır odaklayım bakış açısı vardır. Sıfır odaklayımda, anlatıcı kendinden "ben" diye söz etmez, hep 3. teklik kişi zamiri olarak kalır, her zaman ve her yerdedir, tüm güçlere sahiptir, okur ile paylaştığı anlatının tüm verilerine egemendir. Muhatap ise sen/siz 2. şahıs zamirleridir. Bu metinde retorik sorular, daha çok emir, gereklilik, yasak anlamlarındadır, bu anlamlar eklenti ve yönlendirici sorular aracılığı ile aktarılmıştır. Yüklem, emir kipi, gelecek zaman ve yaygın olarak, geniş zaman ile çekimlenir. Geniş zaman burada, genel geçer kuralların bildirimini sağlayan bilgi kipliği durumundadır.

Destan türü metinlerde ise hayal kırıklığı, çaresizlik soruları ve eklenti sorular daha fazladır. Lirik manzum metinlerde öznel sorgulama türü ve tecâhül-i ârif sanatı olarak kullanımının daha yaygın olduğu görülür. Öykü türünde ihtimal, şüphe, sorgulama kipindeki soruların kullanım alanı geniştir. Esas olarak retorik sorular her tür metinde kullanılmıştır; ancak bu soruların ağırlıklı kullanım alanları metnin türüne göre değişmektedir.

4.1. İhtimal, Şüphe, Sorgulama Bildiren Retorik Soru

Türkçede sorgulama kipi soru eki ve soru kelimeleri ile kurulur. Soru eki, cümlede vurgulanan ögeye eklenir, soru kelimesi sorgulanan ögeye yöneliktir. Cümle içinde, sorgulanan konuya zıt niteleyicilere yer verilir. Günümüz Türkçesinden örnek verecek olursak, "Bu kadar tahsil görmüş biri nasıl böyle davranır?" Bu

cümlelerde, zıt niteleyicilerin betimlendiği bölümde görünüş olarak bitimli fiiller kullanılır. Kimi cümlelerde betimleme yerine şart cümlesi kullanımlarına da rastlanır:

(1) Türk amtı bodun begler, bödke, körügme beglergü yanıltaçı siz? (KT G-11)

"Şimdiki Türk milleti ve beyleri! Şimdi (bengü taşlara) bakan (görmüş olan) beyler (olarak) mı yanılacaksınız?"

(2) Üze tenri basmasar, asra yir telinmeser, Türk bodun, ilinin törünün kim artatı udaçı erti? (KT G-22)

"Üstte gök basmasa, altta yer delinmese Türk milleti, (senin) devletini, yasalarını kim bozabilirdi (bozabilecekti)?"

(3) Sözüüm oğluma sözledim men tona; Ogul minde altın mana ne tene? (KB, 186)

"Ey yiğit, ben bu sözü oğlum için söyledim oğul benden aşağı derecededir ve bana nasıl denk olur?"

Konuşucunun 1. teklik şahsa gönderim yaptığı retorik sorular, konuşan öznenin kişisel yargısını geliştirmek, açıklamak ve/veya açıklamak üzere öznenin kendisini sorguladığı soru türleridir. Günümüz Türkçesinde "Bu hatayı nasıl yaparım?", "Bu soruları nasıl cevaplayamam?" gibi kullanımları örnek verebiliriz.

(4) Kaganlıg bodun ertim, kağanım kanı? Ne kaganka işig küçüg birür men? (BK, D- 9)

"Kağanlı millet idim, kağanım nerede? Hangi kağana işi gücü veriyorum?"

(5) Ben böyle dağılarak mı öleceğim? (YA, 111)

Sorgulama işlevinde, soru eki ve soru kelimelerinden sonra "acaba" anlamında "erki, erinç" edatı, "ki" bağlacı ve "mı ol-", "aceb /acaba", "mı aceb/acep", "-dı ola" gibi kalıplar kullanılır. Çağatay (1964), Uygur Türkçesinde "mı eki" ve "soru zamiri + erki" yapılarının soru ifadesini teyit etme işleviyle kullanıldığını, Arapçadaki "acaba" ile verilen cümlelerin anlam özelliğini taşıdığını ve bu yapıların Divanı Lugat-it Türk'te ve Rabguzi'nin Kıyas-ı Enbiya'sında geçtiğini belirtir.

Bu cümleler sözcelem bakımında anlaşmazlık soruları grubundadır. Fiil zamanının geniş zaman ve gelecek zaman olması ihtimal ve şüphe anlamını güçlendirir. Geniş zaman çekiminde,

konuşucu odaklı bir eylem veya durumdan söz edilir. Konuşucu, eylemin veya durumun gerçekleşip gerçekleşemeyeceği konusunda net bilgi aktarmaz, bu belirsizlik yer yer sitem anlamını da kapsar:

(6) Belde turgan biş-on oğlan begim kayda ter mü erki?
Bezeklikte kızlar kırkın berter mü köngülin erki? (ETS, 29-5)

"Belde duran elli yiğit, Beyim nerede? Der mi acaba? Haremdeki kızlar, cariyeler, kalplerini paralar mı acaba?"

(7) Kanda erinç kanı kı? (DLT, 22) "O şimdi nerededir ki?"

(8) Ol kelir mü erki? (DLT, 65) "O acaba gelir mi?"

(9) Görüp bunları hayran kaldıdı; Bular atama aceb neden kaldıdı? (SN, 227-505)

(10) Aceb bu benüm cânum âzâd ola mı yâ Rab? (YD, 15-1)

(11) Kıran yirde tikilmiş otahlarun; O zalım yıkdurdu ola kardaş?
(DK, 210, 222-13)

(12) Kişi koynında yatan halalina sırrın dimez mi olur? (DK, 219, 242-11)

(13) Veremden öldüğünü siz söylüyorsunuz, bir intihar niçin olmasın ki? (YA, 130)

4.2. Emir, Gereklilik ve Yasak Bildiren Retorik Soru

Emir, gereklilik, yasak bildiri, retorik soru ile daha etkili bir biçimde ifade edilir. Bu ifadelerde betimlenen olumsuz durum ve olaylar geçmiş zamanda vuku bulmuştur ve bunların yapılmaması ya da olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ifadelerde vurgu, soru eki alan kelimedede ve soru kelimesi üzerindedir. Bazı pekiştirilmiş ifadelerde kınama anlamı da vardır:

(14) Körüp neçük kaçmadın?; Yamar suvın keçmedin, tavarını saçmadın? (DLT, 38)

"Beni gördüğün zaman niye Yamar suyunu geçip kaçmadın?
Malını niçin fırlatıp başını kurtarmadın?"

(15) Neçük antag çulbu sab agzınızta öner? (İKP, A Kalıntısı-14)

"Nasıl böyle hakaret edici bir söz ağzınızdan çıkar?"

(16) Neke tezer biz? Üküştüyin ne ke korkur biz? Az tiyin ne basalım? (Tunyukuk, 2. Taş-38)

"Niye kaçıyoruz? Çoklar diye niye korkuyoruz? Azız diye niçin yenilelim?"

(17) Topraga düşmüş tenleri Hakk'a ulaşmış cânları; Görmez misin sen bunları? Nevbet bize gelmiş yatur (YD, 74/4)

(18) Nelük anar biliştim? Kuçşup takı kavuştum? "Onunla niçin tanıştım; kucaklaştım... (DLT, 428)

(19) Negü teg açayın kişiye sözüm? (KB, 630) "Nasıl oldu da başkasına sırrımı hemen açiverdim?"

(20) Kişi neyledügin nite bilmez ol? (SN, 198-50)

(21) Bu işke ne ögünç kerek? (DLT, 67) "Bu işin övünülecek nesi var?"

(22) Ne diyorsun oğlum? Sen benim Türk olduğumu unuttun galiba... (TKK, 6)

(23) Rahat duramıyor musunuz? (OKD, 155)

4.3. Kalıp Sözlerde Retorik Soru

İletişimde, belirli şartlar altında ve belirli bir durumda, kalıplaşmış sorulara başvurulur. Bu tip sorulara cevabın, genellikle sorunun gerçek anlamı dikkate alınarak sorunun içeriğinin onaylanması biçiminde olması beklenir. Oysa soran kişinin amacı farklıdır (Serindağ, 2013: 273). "Ne de güzelmiş!", "Ne kadar harika!", "Ne diyorsun!?" gibi hayret, şaşkınlık, sürpriz bildiren cümlelerde kullanılır. Bu cümleler sözcelem bakımından anlaşma/anlaşmazlık işlevindedir. Ayrıca izin ve rica cümleleri de kalıplaşmış retorik cümledir:

(24) Ançama yarasınçig otun karımak? "Ne kadar iğrenç ve kabasın, sen ihtiyarlamak?" (M, 12-39)

(25) Kaç kata aydım? "Kaç defa söyledim?" (DLT, 141)

(26) Negü asgı bar bu ökünçüm bu kün? (KB, 1132) "Bugün bu pişmanlığımın ne faydası var; ölüm"

(27) Cevabum virün uş sorarvan size; kişi ne diye ancılayın kıza? (SN, 534-5004)

(28) Bu ne fena bir şeydir? (OKD, 153)

(29) Kim bilir? Artık yarını beklemekten başka çaremiz yok (TKK, 10)

(30) Biraz istirahat etmez misiniz? (OKD, 207)

4.4. Hayal Kırıklığı ve Çaresizlik Bildiren Retorik Soru

"Nerede, hani, ne, negü, neglük, kanı" gibi soru kelimeleri ile oluşturulan retorik sorularda, geçmişteki olumlu durumun, olumsuzuza dönmesi karşısındaki çaresizlik, hayal kırıklığı ve bıkkınlık ifade eden öznel sorgulamalar vardır:

(31) Kaganlık bodun ertim, kağanım kanı? (BK, D-9) "Kağanlı millet idim, kağanım nerede?"

(32) Bu ne emgeklig yer ermiş? Neglük togdum men kanı? (İKP, IV-6) "Bu ne çileli yermiş? Ben niye doğdum?"

(33) Otuz yıgmışın yandru aldı elig; Negü kılğay altmış tegürse elig? (KB, 368)

"Otuzun topladığını elli geri aldı, altmış elini değdirirse, ne yapacağım?"

(34) Apa oğlanı körse arkış sanı; Örüğ turgu bolmaz örügler kanı? (KB, 1386)

"İnsanoğlu, bakarsan, bir kervana benzer, konak yerinde devamlı kalınmaz, menziller nerede?"

(35) Neylersin? Ölüm herkesin başında (OBY, 202)

4.5. Yönlendirme Bildiren Retorik Soru

Bu sorularda, konuşucu, muhatabının cevabını bekler; ancak istediği cevabı almak için yönlendirici ifadeler kullanır. Harrison, kilise grubundaki Kongolu kadınların kendi bakış açılarını tartışmak için ve muhataplarını, kendi bakış açılarını kabul etmeye ikna etmek ve eylemlerini yönlendirmek için retorik sorular kullandıklarını tespit etmiştir. Konuşmacı, kendi bakış açısını benimsetmede başarılı olursa, dinleyici bu bakış açısıyla ilgili sorumlulukları da yerine getirmekle yükümlü olur (2008:121). Türkçede yönlendirici soru kalıplarında soru ekinin ve soru kelimelerinin kullanıldığı görülür. Bu soru kalıplarının yüzey yapıdaki anlamları derin yapıda tersine döner. Yüzey yapıda olumlu cümle derin yapıda olumsuz, yüzey yapıda olumsuz cümle ise derin yapıda olumluya dönüşür. Bu sorular, yargı geliştirici sorgulamaları içerir. İncelediğimiz metinlerde yönlendirici retorik sorunun geniş bir kullanım alanı olduğu görülmüştür:

(36) Azu bu sabımda igid bar gu? Türk begler, bodun, buni eşidin (KT G-10)

"Yoksa bu sözlerimde yalan var mı? Türk beyleri, millet, bunları işitin"

(37) Kan kazgansar oğlu üçün temez mü? (İKP, VIII-3) "Eğer baba kazanırsa oğlu içindir denmez mi?"

(38) Anı teg savlarning açukın bilser; adruk ermez mü biligte? (ETŞ, 106-5)

İnsan öyle sözlerin seçkinini bilirse, bilgide daha üstün olmaz mı?"

(39) Barışmayı becermenin de savaşmak kadar değeri yok mu? (Salih Tuna, 20 Mart 2009, Yeni Şafak)

(40) Ebedi zillate mahkum edemem doğrusu ben; daha bîçâre miyiz yoksa Mecûsîlerden (S, 158)

(41) O dönemde çok yakın olduğumuzu sandığım, ustam bildiğim kişiler sonra hayatımdan hatırasız ya da karanlık hatıralarıyla çıkıp gitmediler mi? (YA, 88)

4.6. Eklenti Soru Olarak Retorik Soru

Eklenti sorularda konuşucu, ürettiği iletinin muhataba ulaşip ulaşmadığını sınırlar ve iletiye yönelik ısrarını vurgular. Konuşucu, muhataptan onaylama beklemeyle birlikte söylemin içeriği ile ilgili bir anlaşma zemini de hazırlar. Bu sorular karşılıklı sözcelemede, anlaşma veya anlaşmazlığa dayalı sorulardır:

(42) Birdem kirtgünüp tudgıl yemüsizin me manga? (ETŞ, 120-22)

"Tam bir iman ile ona sarıl, olur mu? Benden şüphe etme"

(43) Amrak ögüküm menin elte kazgançım sizin ermez mü? (İKP, XVI-3)

"Sevgili yavrucuğum, benim devlet gelirlerim sizin değil mi?"

(44) Ağ elleri ardına bağlı diyeyin mi? Ağ boynında kıl organ takılı diyeyin mi? (DK, 171, 146-8)

4.7. Bilmezlikten Gelme (Tecâhül-i Ârif) Sanatında Retorik Soru

Bazı belâgat kitaplarında retorik sorular, tecâhül-i ârif sanatı ile birlikte ele alınmıştır. Tecâhül-i ârif sanatı, muhatabın dikkatini çekmek, zihninde sorular oluşturmak amacıyla kullanılır. Bu cümlelerde sorgulama anlamının yanı sıra ağıt, methiye amacıyla konuşucuyu derinden etkilemiş olan hatıralar da yâd edilir. Sıralı cümleler halinde aktarılan bu ifadelerde adeta hayata dair yaşananlar tek tek sıralanır ve betimlenir:

(45) Aklar bulıt örlep kükirep; Alkuka mu kıryagurur? Ak bir saçlıg karı anam; Açıyı mu yaşların akıdur? (ETŞ, 28-1) "Ak bulutlar yükselip gürlüyerek her tarafa kar mı yağdırır? Ak saçlı o ihtiyar annem acılar içinde mi göz yaşlarını akıtır?"

(46) Bu yoklık yolına bugün bize yoldaş olan kimdür? İlümüze gönilelüm sorun kardaş olan kimdür? (YD, 30)

(47) Kalkubanı yiründen turmadun mı? Yilisi kara kazılıkatun binmedin mi? (DK, 189)

(48) Benim mi Allahım bu çizgili yüz? Ya gözler altındaki mor halkalar? (OBY, 202)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, incelemeye esas alınan dönemlere ait eserlerde retorik soru cümlelerinin çeşitli anlam alanlarında kullanıldığı görülmüştür. Esas itibarıyla her soru cümlesinin retorik soruya dönüşebilme özelliği vardır. Retorik soru ile gerçek soru arasındaki fark edim bilimseldir.

Anlatım biçimi, metnin farz edilen muhatabı, metnin üretilme amacı ve metnin türü retorik sorunun anlamını belirlemede etken olan önemli öğelerdendir. Esas olarak retorik sorular her tür metinde kullanılmıştır; ancak bu soruların ağırlıklı kullanım alanları, metnin türüne göre değişmiştir. Hitabet türünde olan Köktürk Yazıtlarında, retorik sorular yaygın olarak cevabı kesin olan, cevap beklenmeyen sorulardır ve sorgulama kipi hakim ögedir. Sorgulamalar, anlamsal olarak etkileşime duygusal değer katan anlaşma/anlaşmazlık üzerine kurulu sorulardır. Dünya ve öteki dünyada erdemli yaşamının yollarına dair nasihatlerin yer aldığı dini konularda yazılmış olan Uygur Türkçesi metinlerinde ve Kutadgu Bilig'de, emir, gereklilik, yasaklar yönlendirici sorular aracılığı ile aktarılmıştır. Dede Korkut

Hikayelerinde destansı bir söyleyiş vardır ve hayal kırıklığı, çaresizlik soruları ve eklenti sorular daha fazladır. Lirik manzum metinlerde öznel sorgulama türü ve tecâhül-i ârif sanatı kullanımının daha yaygın olduğu görülür. İleri'nin (2012) Yağmur Akşamları eserine bağlı olarak, öykülerde ihtimal, şüphe, sorgulama kipindeki soruların kullanım alanının geniş olduğunu söylemek mümkündür.

Esas olarak bu makale, retorik soruların bütün anlam alanlarını ortaya koyacak kapsamda değildir. Sadece, Türkçe dil bilgisi incelemelerinde bu tür soruların anlam olarak sınıflandırılmasının ve bu sınıflandırmada esas alınacak yöntemlerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Türk Dilinde retorik soru cümleleri üzerinde daha geniş izahat ve sınıflandırmalar için döneme ve esere bağlı monografik çalışmalara ihtiyaç vardır.

KISALTMALAR

- BK: Bilge Kağan Abidesi
D: Doğu Yüzü
DLT: Divanı Lugâti't-Türk
DK: Dede Korkut
ETŞ: Eski Türk Şiiri
G: Güney Yüzü
İKP: İyi ve Kötü Prens Öyküsü
KB: Kutadgu Bilig
KT: Kül Tigin Abidesi
M: Uygurca Metinler II Maytrısimit
OBY: Otuz Beş Yaş
OKD: Osmanlıca Konuşma Dili
S: Safahat
SN: Süheyl ü Nevbahâr
TKK: Türklerin Kayıp Kitabı
YA: Yağmur Akşamları
YD: Yûnus Divânı

KAYNAKÇA

- Acarlar, K. (1970). Mi Ekinin Türlü Kullanılışları. *Türk Dili* 22, 358-363.
- Ağakay, M. A. (1952). Soru Cümleleri Üzerine. *Türk Dili* 1, 683-684.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Altun, H. O. (2009). Türkçede Soru. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul.
- Aristoteles. (2019). *Retorik*. (Çev.). A. Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ateş, A. E. (2016). İstifhâm Üslûbunun Mecâzi Kullanımları ve Meallere Yansıması. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, 123-141.
- Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak*. (Çev.). R. L. Aysever. İstanbul: Metis Yayınları.
- Baştürk, M. (2001). Sözcelem Dilbilimi ve Türkçe'de Soru. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*. Erzurum: Bakanlar Matbaası, 399-412.
- Baytok, A. (2006). Kırgız Türkçesinde Evet/Hayır Soruları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 3(3), 78-99.
- Bilgegil, M. K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâğât)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Booth, W. C. (2012). *Kurmacanın Retoriği*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Burke, K. (1969). *A Rhetoric of Motives*. United States of American Library of Congress Catalog Card Number: 69-16742
- Coşkun, A. (2014). *İbn Sînâ Felsefesinde Retorik*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Çağatay, S. (1964). Türkçede ki<erki. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 11, 245-250.
- Çebi, M. S. (2008). Sembolik/Retoriksel Bir Eylem Olarak Dil'in Anlam İnşasındaki Aracılık İşlevi. *İletişim* 5(2), 183-198.
- Çetin, E. (2008). On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinde Soru. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Adana.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, G. (1997). Buyurmayan Buyrum Tümceleri. *VIII. Uluslararası Tür Dilbilimi Konferansı Bildirileri*. 7-9 Ağustos 1996, Ankara, 249-256.
- Duman, M. A. (2015). *Platon'un Retorik Anlayışı*. İstanbul: Litera Yayıncılık.

- Dürüşken, Ç. (2001). *Roma'da Rhetorica Eğitimi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ergin, M. (1985). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Fusillo, M. (2012). *Edebiyatta Estetik*. (Çev.). F. Demir. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Helvacı, S. (2013). Soru Cümlelerinin Edimbilimsel İşlevleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.
- Hirik, S. (2019). Dede Korkut Hikâyeleri'nde Söz Edim Yapıları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 8 (Ek Sayı 1)*, 751-768
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yedi Gece Kitapları.
- Karttunen, L. (1977). Syntax and Semantics Questions. *Linguistics and Philosophy 1(1)*, 3-44.
- Keçeli, T. (2009). Rhetorical Yes/No Questions in Turkish. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıran, Z. (1999). Sözceleme ve Göstergibilim. *Dilbilim Araştırmaları*, 93-99.
- Kıran Z. & Kıran A. E. (2013). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kireççi, A. N. (2009). Estetik Ürünler ve Görsel Retorik Kuramları Açısından Dergi Reklamlarının Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı, İstanbul.
- Kocaman, A. (1996). Edimbilim Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları 7(185)*, 11-37.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Meyer, M. (2009). *Retorik*. (Çev.). İ. Yerguz. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Nar, K. (1995). Soru Ekiyle Kurulmuş Soru Cümlelerinin Anlambilimsel Yönden İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Nietzsche, F. & Blair, C. (1983). Nietzsche's Lecture Notes on Rhetoric: A Translation. *Philosophy & Rhetoric* 16(2), 94-129.
- Orman, T. F. (2011). Platon'da Retorik Kavramı. *Ethos* 4(2), 31-46.
- Oturakçı, N. (2012). Türkiye Türkçesinde Soru Sözcükleri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.
- Pala, A. İ. (2005). Soru Cümlelerinin Emre Delâleti. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 5(17), 67-84.
- Platon (1999). *Gorgias ya da Retorik Üstüne*. (Çev.). M. Rifat & S. Rifat. İstanbul: Kaf Yayıncılık.
- Rüzgar, N. & Akdemir A. (2017). Retorik Söylemin İçerik Kalitesi ve Etkileme Amacına Yönelik Algının Akademisyenler Düzeyinde Araştırılması. *Journal of Business Research Turk* 9(2), 258-282.
- Schaffer, D. (2005). Can Rhetorical Questions Function as Retorts? Is the Pope Catholic?. *Journal of Pragmatics* 37, 433-460.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri Bir Dil Felsefesi Denemesi*. (Çev.). R. L. Aysever. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Serindağ, E. (2013). Kalıplaşmış Retorik Soruların Anlamı Üzerine. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1, 270-275.
- Tahir-ül Mevlevî (1994). *Edebiyat Lügati*. (Haz.). K. E. Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tarcan, A. (2010). *Bazı Yaygın Dillerde Soru Cümleleri Üzerine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Tepebaşı, F. (2016). *Retorik Konuşma Sanatı-Söz Bilimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tuğluk, İ. H. (2008). Yunus Emre Divanı'ndaki İstifhamların Semantik Açidan Yorumu. *I. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu*. 8-10 Ekim 2008, 94-101, Aksaray Üniversitesi, Aksaray.
- Türk, V. (2015). Bolgay, Bolga, Ola Üzerine. *Türk Kültürü-Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* 1, 11-24.
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Uzun, N. E. (2006). Türkçenin Öğretimi İçin Soru Tümcesi Türleri Üzerine Bir Sınıflama Denemesi. *Dil Dergisi* 131, 15-31.
- Üstünova, K. (2004). *Soru ve Cevap Cümlelerinin Çözümü*. Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 425-433.

Vardar, B. & Güz, N. vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.

Wilson, D. & Sperber, D. (1988). Mood and the Analysis of Non-Declarative Sentences. In J. Dancy & C. Taylor (Eds), *Human Agency: Language, Duty and Value*, Stanford: Stanford University Press.

Wilson, D. & Sperber, D. (2004). "Relevance Theory" Published in L. Horn & G. Ward (Eds.). *Blackwell's Handbook of Pragmatics*, 607-632.

Yılmaz, A. U., Yılmaz, S. & Özsöz, B. (2014). Çeviride Dilbilimsel Yaklaşımın Önemi: Sözlü Türkçede Soru Biçimleri ve İngilizce Çevirileri. *Zeynel Kiran'a Armağan* (Ed.). V. D. Günay & S. A. Karakul. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 263-282.

Yılmaz, S. & Yılmaz, A. U. (2015). Sözlü İletişimde Öznel İleti İçeren Sözcükleri Okumak ve Yorumlamak. *International Journal of Languages' Education and Teaching* 3(3), 379-393.

İNTERNET KAYNAKLARI

Paul De Man, (t.y). Erişim Adresi: [https://www.aymavisi.org/felsefe/TropRetorigi\(nietzsche\).html](https://www.aymavisi.org/felsefe/TropRetorigi(nietzsche).html) (Paul de Man), Erişim Tarihi: 16.3.2020.

ÖRNEKLERİN ALINDIĞI ESERLER

Arat, R. R. (1986). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dilçin, C. (1991). *Mesud Bin Ahmed Süheyl ü Nevbahâr*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Divânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2017). *Türklerin Kayıp Kitabı Ulu Han Ata*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ersoy, M. A. (1987). *Safahat*. İstanbul: Gonca Yayınevi.

- Hamilton, J. R. (2011). *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*. (Çev.). V. Köken. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İleri, S. (2012). *Yağmur Akşamları*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2017). *Osmanlı Konuşma Dili*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tarancı, C. S. (2019). *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*. (Der.). A. Bezirci. İstanbul: Can Yayıncılık.
- Tatçı, M. (2011). *Yûnus Emre Dîvân Risâletü'n Nushiyye*. İstanbul: H Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). *Uygurca Metinler II Maytrisimit*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARINI BELİRLEMEDE DIŞ PAYDAŞ ANALİZİ

ANALYSIS OF EXTERNAL STAKEHOLDERS IN DETERMINING HEALTH
POLICIES IN TURKEY

Tuççe Nuriye ÜNLÜ

Doktora Öğrencisi, T.C.
Marmara Üniversitesi,
Sağlık Yönetimi
Fakültesi,
İstanbul/Türkiye.
Phd. Student, T.C.
Marmara University,
Faculty of Health
Management,
Istanbul/Turkey.

tugcesanci@gmail.com,
ORCİD ID: 0000-0003-
1406-6433

Duygu DENİZ

Öğretim Görevlisi,
İstanbul Arel
Üniversitesi, Tıbbi
Dokümantasyon ve
Sekreterlik Programı,
İstanbul/Türkiye.
Asst., Prof., Istanbul Arel
University, Medical
Documentation and
Secretarial Program,
Istanbul/Turkey.

duygudeniz@arel.edu.tr,
ORCİD ID: 0000-0001-
5754-9916

Esra SEVİMLİ

Öğretim Görevlisi,
İstanbul Arel
Üniversitesi, Sağlık
Kurumları İşletmeciliği
Programı,
İstanbul/Türkiye.
Asst., Prof., Istanbul Arel
University, Health Care
Management Program,
Istanbul/Turkey.

esrasevimli@arel.edu.tr,
ORCİD ID: 0000-0001-
7119-0882

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24.07.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15.09.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 25.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Ünlü, N. T., Deniz, D. & Sevimli, E.
(2020). Türkiye'de Sağlık Politikalarını Belirlemede Dış Paydaş Analizi. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 534-553.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Paydaş analizi diğer sektörlerde olduğu gibi sağlık sektörü için de stratejik öneme sahiptir. Paydaş analizi, önerilen bir eylemin 'payına' sahip olması muhtemel bireyleri veya grupların belirlenmesi, kategorilere ayrılması ve analiz edilmesi faaliyetleridir. Sağlıkta politika ve reform oluşturma sürecinde paydaş analizlerinden yararlanılması, uygulanabilir politikalar oluşturulması, uygulayıcıları ne derece etkilediğini görülmesine imkan sağlamaktadır. Bu derleme paydaş analizi hakkında literatür bilgisi sağlamak, bazı ülkelerde ve Türkiye’de sağlık politikaları alanında yapılan çalışmalar hakkında örnekler vermek amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaçla, ilk bölümde paydaş analizinin tanımlanması ve analiz modelleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ek olarak, Türkiye ve Rusya, Güney Afrika, Hindistan gibi bazı ülkelerde yapılan paydaş analizleri ve etkileri üzerine literatürde yer alan bilgiler paylaşılmıştır. İkinci bölümde Türkiye’de sağlık politikaları belirlemede dış paydaş analizi çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Paydaş analizini kullanılarak politika oluşturmada hangi paydaşların sürecin içinde etkin olacağı belirlenebilir ve bu paydaşların katkıları değerlendirilerek politika uygulama sürecinde yaşanan sorunlar en aza indirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Politikaları, Dış Paydaş, Paydaş Analizi, Sağlık Sektörü, Türkiye

Abstract: Stakeholder analysis has strategic importance for the health sector as well as in other sectors. Stakeholder analysis is the activities of identifying, categorizing and analyzing individuals or groups likely to have a 'share' of a proposed action. Benefiting from stakeholder analysis in the process of creating policies and reforms in health, establishing applicable policies enables to see how much it affects practitioners. provide literature about this review, stakeholder analysis, in some countries and Turkey have also been created in order to give examples of the work done in the field of health policies. For this purpose, information about the definition of stakeholder analysis and analysis models is given in the first section. In addition to this section, Turkey, Russia, South Africa, stakeholder analysis conducted in some countries such as India and their effects are on shared information in the literature. The second chapter provides information about the external stakeholder analysis work in determining health policies in Turkey. By using stakeholder analysis, it can be determined which stakeholders will be effective in policy formulation and the problems experienced in the policy implementation process can be minimized by evaluating the contributions of these stakeholders.

Keywords: Health Policies, External Stakeholder, Stakeholder Analysis, Health Sector, Turkey

GİRİŞ

Modern yönetim düşüncesi çatısı altında sistem yaklaşımı kavramı ortaya çıkmış ve sistem yaklaşımıyla birlikte sadece iç çevre değil, dış çevrenin de kurumları etkilediği ortaya konulmuştur. Değişime uyum sağlamak rekabet avantajı sağlamak, teknolojik değişimlere adapte olabilmek ve yasal değişimler uyum sağlayabilmek için dış çevrenin takibi ile analizi kurumlar için zorunluluk hali gelmiştir. Politika üretmek, hizmetlerin ulaşılabilirliği, verimliliği, etkililiği ve sürdürülebilirliği bakımından politika yapımcıların dış çevreyi de analiz etmesi gerekmektedir. Dış çevre kurumun işleyişi ile ilgili olup aynı zaman bu işleyişi etkileyen her şeydir (Uğurluoğlu, 2013).

Sağlık hizmetlerini sunulmasında birçok paydaşla ilişki içinde olunması, teknolojik, ekonomik yasal ve diğer çevresel faktörlerden etkilenmesi, multidisipliner bir yapıda olması, sağlık hizmetleri tüketiminin artması, sağlık okuryazarlığının istenilen düzeyde olmaması, sağlık hizmetlerinin maliyetlerinin artması gibi sorunlar politika yapımcılar için yeni stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır (Sönmez ve Uğurluoğlu, 2017). Paydaş; bir kuruluşu, politikayı veya projeyi etkileme potansiyeli olan herhangi bir kişi, grup veya kuruluştur (Gil vd., 2010).

Literatür paydaşları; birincil, ikincil, doğrudan veya dolaylı, jenerik ve spesifik, meşru ve türevsel, stratejik ve ahlaki gibi çeşitli kriterler kullanarak sınıflandırmaktır (Wang vd., 2012).

Sağlık hizmetlerinin iç ve dış çevresi planlama ve düzenleme, birincil ve ikincil hizmet çevresi, çalışan ve kurum temsilcileri ve vatandaşlardan oluşmaktadır. *Planlayan ve Düzenleyen Kurumlar:* Sağlık Bakanlığı, Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Akreditasyon Kurumu vb. *Birincil Hizmet Çevresi:* Eğitim ve Araştırma Hastaneleri, Üniversite Hastaneleri, Devlet Hastaneleri, Kanser Erken Teşhis ve Tarama Merkezleri, Verem Savaş Dispanserleri, Özel Dal Hastaneleri, Ağız ve Diş Sağlığı Merkezleri ve Hastaneleri, Rehabilitasyon Merkezleri, Ana Çocuk Sağlığı Ve Aile Planlaması (AÇSAP) Merkezleri, Aile Sağlığı Merkezleri, Toplum Sağlığı Merkezleri vb. *İkincil Hizmet Çevresi:* İlaç Firmaları, Tıbbi Malzeme Tedarikçileri, Sosyal Güvenlik Kurumu, Özel Sağlık Sigorta Şirketleri, Yükseköğretim Kurumu (YÖK), Üniversiteler vb. *Vatandaşlar:* Hastalar, Çalışan Bireyler. *Çalışan ve Kurum Temsilcileri:* Sağlık İdarecileri Derneği, Türk

Hemşireler Derneği, Özel Hastaneler ve Sağlık Kuruluşları Derneği, Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, Federasyonu Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, Aile Hekimleri Dernekleri, Türk Tabipler Birliği vb. örnekler verilebilir (Bayın, 2014). Sağlık hizmetlerini sadece iç paydaşlar olarak düşünmek mümkün değildir. Üretilen sağlık hizmetlerinin niteliği, talebi ve sürdürülebilirliği için dış paydaşlarında sistemde aktif yer alması gerekmektedir.

Paydaş analizi diğer sektörlerde olduğu gibi sağlık sektörü içinde stratejik yönetimin başlangıç aşamasıdır. Sektörü etkilen faktörlerin etkilerinin analiz edilmesi ve analize yönelik stratejik kararlar alınmasını sağlar (Bayın, 2014). Bu derleme paydaş analizi hakkında literatür bilgisi sağlamak, Dünyada ve Türkiye’de sağlık politikaları alanında yapılan çalışmalar hakkında örnekler vermek amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaçla, ilk bölümde paydaş analizinin tanımlanması ve analiz modelleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ek olarak, Türkiye ve Rusya, Güney Afrika, Hindistan gibi bazı ülkelerde yapılan paydaş analizleri ve etkileri üzerine literatürde yer alan bilgiler paylaşılmıştır. İkinci bölümde Türkiye’de sağlık politikaları belirlemede dış paydaş analizi çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

1. PAYDAŞ ANALİZİ METODOLOJİSİ

Freeman'ın (1984) dönüm noktası çalışması, paydaş teorisinin geliştirilmesi yoluyla entegre bir iş ve toplum modeli sağlamıştır. Freeman, paydaş kavramını “Kuruluşun amaçlarına ulaşmasını etkileyebilecek veya bundan etkilenebilecek herhangi bir grup veya birey” olarak tanımlamıştır. Freeman, paydaşların belirlenmesi ve analizinin kurum ile sektör açısından önemli olduğu ortaya koymuştur (Moodley vd., 2008; Reyes-Alcázar vd., 2012).

Paydaş analizi, kuruluş veya girişimle belirli bir “pay” veya meşru menfaati olan bireyleri, grupları ve kuruluşları tanımlama sürecidir. Pratik bir araç olarak paydaş analizi, kamu, özel sektör veya sivil toplum kuruluşları tarafından paydaşlarının kim olduğunu ve onlarla en etkili şekilde nasıl çalışacaklarını anlamak için düzenli olarak kullanılmaktadır (Eversole, 2018).

Jepsen ve ark. (2009) paydaş analizini; paydaşların belirlenmesi, paydaşların karakterizasyonu (güçleri, ihtiyaç duyulan katkıları, beklentileri) ve her bir paydaşı etkilemek için hangi stratejinin kullanılacağına karar verilmesini sağlayacak faaliyetler bütünü olarak üç kademedede tanımlamıştır (Jepsen ve Eskerod, 2009).

Sağlık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı’nda paydaş analizini, sağlık hizmetlerinden olumlu ya da olumsuz, doğrudan ya da dolaylı yoldan etkilenen veya etkileyen kişi ve kurumlar olarak tanımlamıştır. Paydaşlar stratejik karar almada önemli olduğu için, bu konuda paydaşların belirlenmesi ve analizlerinin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Paydaş kavramını iç paydaş ve dış paydaş olarak iki başlık altında incelenmiştir. İç paydaşı, kurumdan etkilenen ve etkileyen kişi ve gruplar olarak tanımlanmış; çalışanlar, yöneticiler vb. iç paydaşa örnek olarak gösterilmiştir. Dış paydaşı ise kurumdan etkilenen ve etkileyen kurum dışı kişi ve gruplar olarak tanımlanmış; tüketiciler, tedarikçiler, politika yapıcılar vb. dış paydaşa örnek olarak verilmiştir (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

Paydaş analizinin önerilen bir eylem veya reformla ilgili düşünceleri belirlemek için sistematik bir teknik olarak kullanılması yeni değildir. Paydaş analizi genellikle değişim yönetimi, kamu politikası, sağlık yönetimi ve kalkınma gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Paydaş analizi, önerilen bir eylemin 'payına' sahip olması muhtemel bireyleri veya grupların belirlenmesi, kategorilere ayırması ve analiz edilmesi faaliyetidir (Vries, 2011). Paydaş analizi ile ilgili en yaygın yaklaşımlardan biri, söz konusu konulara ilişkin olarak potansiyel paydaşların gücünü değerlendirmektir (Prell vd., 2009). Paydaş analizi, paydaşları yönetmek ve belirli bir hedefe yönelik desteklerini harekete geçirme fırsatlarını belirlemek için yararlı bir araçtır (Ruairí Brugha, 2000).

1.1. Paydaş Analizinin Kullanım Amaçları ve Modelleri

Paydaş analizi, davranışlarını, niyetlerini, karşılıklı ilişkilerini ve çıkarlarını anlamak için aktörler (bireyler ve kuruluşlar) hakkında bilgi üreten bir yaklaşım, karar verme veya uygulama süreçleri üzerine getirdikleri etki ve kaynakları değerlendirmek için araçtır. Paydaş analizine yönelik yaklaşımlar, birçok farklı alanda geniş bir kuruluş yelpazesi ile giderek daha popüler hale gelmiştir ve politika yapıcılar, düzenleyiciler, hükümet ve sivil toplum kuruluşları, işletmeler ve medya tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır (Wang vd., 2012).

Paydaş analizindeki amaç; bir kuruluşun perspektifinden değerlendirmeyi ve anlamayı, politika ile ilişkilerini belirlemeyi ve potansiyel olarak çatışan çeşitli paydaşların menfaatlerini anlamak için kullanmayı sağlar. Analizden elde edilen bilgiler ile önemli paydaşları yönetmek için stratejiler geliştirmek, anlamak ve gelecekteki politika

yönelimlerinin fizibilitesini değerlendirmek, spesifik kararların veya organizasyonel amaçların uygulanmasını kolaylaştırmak, politikaların oluşturulması ve geliştirilmesi için rehberlik eder (Wang, Ge, & Lu, 2012).

Paydaş analiziyle ilgili literatürde tasarlamak ve yürütmek için farklı modeller ile yaklaşımlar sunmaktadır.

Enserink ve ark. (2010) sistematik bir paydaş analizi için aşamalı modeller geliştirmiş, (1) problem formülasyonu, (2) ilgili paydaşların envanterini, (3) paydaşların resmi görevlerini gösteren, yetkililer, ilişkiler ve mevcut mevzuat, (4) çıkarların, amaçların ve sorunların belirlenmesi, (5) paydaşlar arasındaki karşılıklı bağımlılıkların belirlenmesi ve son olarak, (6) başlangıçta formüle edilen sorunla ilgili sonuçların belirlenmesi bir grafik geliştirmeyi içeren altı aşamalı bir analiz yaklaşımı önermiştir (Enserink vd., 2010).

Solaimani ve ark. (2013) genişletilmiş paydaş analizi modeli ile üç alanda birincil paydaşlar arasındaki bağımlılıkları ve dinamik operasyonel düzenlemeleri analiz eder: (1) hangi değer hedeflerinin tanımlandığını, hangi değer nesnelere (kaynaklara ve yeteneklere) ihtiyaç duyulduğunu, hangi değer faaliyetlerinin yürütüldüğünü açıklayan “değer alanı” ve değer yaratmanın birbirine nasıl bağlı olduğu; (2) hangi bilgilerin mevcut olması gerektiğini ve paydaşlar arasında bilginin nasıl yaratıldığını ve paylaşıldığını ve hangi bağımlılıkların mevcut olduğunu açıklayan “bilgi alanı” ve (3) birincil işletmenin ayrıntılı bir açıklamasını sağlayan “birincil iş süreçleri” paydaşlar tarafından paylaşılan ve gerçekleştirilen faaliyetler olarak belirlemiştir (Solaimani vd., 2013).

Demir ve ark. (2015) paydaş analizi için üç aşamalı bir süreç önermektedir: paydaşları belirlemek, paydaşlara öncelik vermek, kilit paydaşları anlamak olarak tanımlamıştır (Demir vd., 2015). Yang ve ark. (2011) paydaş analizi sürecini üç adıma ayırmıştır: (1) paydaşların belirlenmesi; (2) paydaşları ayırt etmek ve kategorilere ayırmak ve (3) paydaşlar arasındaki ilişkilerin araştırılması olarak belirtmiştir (Yang vd., 2011).

Brailsford ve ark. (2014) paydaş analizi için simülasyon modeli belirlemek için akademisyenlerle toplantı düzenlenmiş ve toplantıda paydaşlara sorulacak en uygun konuların belirlenmesi amaçlanmıştır. Paydaşlara Modellemeye çalıştığımız sorun nedir? Sınırlar nelerdir? Kilit paydaşlar kimlerdir? Sonuçlarla ne yapmayı umuyoruz? Anahtar

kısıtlamalar nelerdir? Bu genellikle, paydaşlara “kendi” sorunlarının diğer sağlık hizmeti sağlayıcılarının sorunuyla nasıl ilişkili olduğunu daha iyi anlamalarını sağlayan sorular sorulmasını ve bu doğrultuda paydaşların önemlerinin tanımlanması amaçlanmıştır (Brailsford vd., 2014).

Sağlık Bakanlığının 2013-2017 Stratejik Planı’nda paydaş analizinin adımları paydaşların belirlenmesi, paydaşların sınıflandırılması, paydaşların değerlendirilmesi ve paydaşların görüş ile önerilerinin alınmasını içeren 4 aşamalı bir analiz kullanılmış ve analiz sonucunda SWOT analizi oluşturulmuştur (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

1.1.1. Paydaş Analizi Aşamaları

Paydaşların Belirlenmesi

Paydaşların belirlenmesi aşamasında paydaşlarla toplantı, odak grup görüşmeleri yapılarak paydaşların fikirleri, önerileri alınır. Paydaşların belirlenmesi, uzman görüşü, odak grupları, yarı yapılandırılmış görüşmeler, kartopu örnekleme veya bunların bir kombinasyonu kullanılarak analiz devam ederken ilave paydaşların eklendiği yinelemeli bir süreçtir (Wang vd., 2012).

Paydaşların Sınıflandırılması ve Değerlendirmesi

Paydaşların sınıflandırılması ve değerlendirmesinde hizmetleri etkileme dereceleri belirlenerek önem sırasına iç/dış, birincil/ikincil paydaş olarak tanımlamada ve hizmetleri etkileme gücünü tanımlamada yararlı olur. Paydaşların sınıflandırılmasında güç-ilgi matrisi, paydaş çemberi metodolojisi ve Q metodolojisi kullanılabilir. Paydaşlar arasındaki ilişkiyi incelenmesinde sosyal ağ analizi yöntemi uygulanabilir (Sönmez ve Uğurluoğlu, 2017).

Paydaş Çemberi metodolojisi paydaş yönetimi için nispeten sistematik bir yöntemdir. Proje ekibinin bir projenin kilit paydaşlarını tanımlaması ve önceliklendirmesi, bu kilit paydaşların ihtiyaç ve beklentilerinin anlaşılmasını ve yönetilmesini sağlamak ve iletişimin etkinliğini ölçmek için uygun bir katılım stratejisi ve iletişim planı geliştirmek için bir araç sağlar (Yang vd., 2011).

Güç-ilgi matrisi, paydaşların özelliklerine odaklanan diğer geleneksel sosyal bilim yöntemlerinin aksine, bir ağdaki paydaş çiftleri arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Her bir paydaşın güç ve ilgi

seviyesinin belirlenmesi, paydaşların bir dizi güç-ilgi alanına yerleştirilmesini sağlar (Júnior vd., 2015).

Sosyal Ağ Analizi Yönetimi, belirleyici özelliği, günlük tanıdığımız kişilerden, yakın bağlara kadar uzanan ilişkilerin yapısına odaklanmasıdır. Etkileşimli birimleri bağlayan bilgi akışlarını neyin kolaylaştırdığını veya engellediğini anlamak için resmi ile gayri resmi ilişkileri eşler ve ölçmektedir. Yani kimin kim olduğunu, kimin hangi bilgi ve bilgiyi kimin hangi iletişim medyasıyla paylaştığını görmemizi sağlamaktadır. Sosyal bilimler, psikoloji, sağlık, iş organizasyonu ve elektronik iletişim gibi birçok alanda kullanımı artmıştır (Serrat, 2017).

Q metodolojisi, sürdürülebilirlik ve kaynak yönetimi konusundaki paydaşların söylemlerinin tanımlanmasına uygulanması, araştırma konusunun tanımlanması, mülakatlar, anahtar ifadelerin belirlenmesidir. Q metodolojisi yaklaşımının paydaş gruplarının bakış açılarını ve devam eden araştırma önceliklerini belirlemede yararlı olduğu belirtilmiştir (Curry ve McClenaghan, 2013).

Paydaşların Görüş İle Önerilerinin Alınmasını

Son aşamadan paydaşların görüş ve önerileri alınarak analiz edilir ve politika oluşturma sürecinde veri olarak kullanılma imkanı sağlar.

2. SAĞLIK POLİTİKALARINDA PAYDAŞ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mbuthia ve ark. Kenya’da iki kamu hastanesinde sağlık yöneticileri, sağlayıcılar ve araştırmacılar da dahil olmak üzere 34 sağlık paydaşıyla derinlemesine görüşmeler kullanarak, yatan hastaların yeniden kullanımı için bilgi paylaşımı ve yönetim süreçlerinin rolü üzerine yaptıkları nitel bir çalışmada, dört senaryo oluşturup bireysel rıza ve genel bildirim süreçleri de dahil olmak üzere, Elektronik Sağlık Kayıtlarının yeniden kullanımıyla ilgili bilgi paylaşımının değeri ile ilgili paydaşlarla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Senaryo 1: Aylık klinik veri raporlaması için klinik verilerin tekrar kullanımı, Senaryo 2: Klinik verilerin değerlendirme faaliyetleri için yeniden kullanılması, Senaryo 3 ve 4: Pragmatik klinik araştırmalar için klinik verilerin tekrar kullanımı: Randomize olmayan ve randomize araştırmalar olarak belirlenmiştir. Çalışmada paydaşlar; bireyler kişisel verilerinin yeniden kullanım haklarının olduğunu bilmeleri gerektiği, sağlık verilerin başka hastalarında tedavisinde uygulanan, bazı verilerin (HIV gibi) paylaşılması hassas veriler olduğu ve bu tür verilerin

paylaşılmasıyla ilişkili risklerin belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Öğrenme Sağlık Sistemi ile ilgili bireysel ve kamusal bilgi paylaşımı önemli olmakla birlikte, bu faaliyetlerin planlanmasının, önemli halk sağlığı faaliyetlerini veya halkın sağlık sistemlerine olan güvenini bilgilendirme kapasitesini zayıflatma potansiyelini dikkate alması gerektiğini göstermektedir. Değerlendirmeler ve Pragmatik Klinik Araştırmalarda, bireysel bildirim veya rıza süreçleri, paydaşlar tarafından anahtar kabul edilmiştir. Bireysel rıza konusunda zorluklar göz önüne alındığında, yönetim mekanizmaları özellikle önemli olduğu belirtilmiştir (Mbutia vd., 2019).

Jain ve ark. (2014) Hindistan’da gelişen sağlık teknolojisi değerlendirmesine ilişkin yapılan paydaş analizinde; hükümette karar vericileri, endüstri uzmanlarını, sağlık sigortası uzmanlarını, akademisyenleri, sivil toplum temsilcilerini ve hükümete teknik yardım sağlayan kurum temsilcileriyle görüşmeler yapılmıştır. Paydaşların sağlık teknolojileri değerlendirmesi için bilgisi ve ilgisi, Hindistan’da sağlık teknolojileri değerlendirme kullanma pozisyonu, paydaşlara özgü sorunlar tema olarak seçilmiştir. Yapılan analizde, Hindistan’ın paydaşlarının çoğunun sağlık teknolojileri değerlendirmesinin kanıta dayalı politika oluşturma için bir araç olarak tanıtılması gerektiğine inandığını, bununla birlikte, kilit konu sağlık teknolojileri değerlendirmesinin karar alma süreçlerinde üretilmesi ve kullanılması için kapasite geliştirmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Jain vd., 2014).

Makan ve ark. (2015) Etiyopya, Hindistan, Nepal, Güney Afrika ve Uganda’da Ruh Sağlığını Geliştirme Programı’na katılan beş ülkede paydaş analizleri yapmak; paydaş analizlerinin ülkeler arası karşılaştırması için kullanılan bir şablonu değerlendirmek, düşük ile orta gelirli ülkelerde akıl sağlığı politikası ve sistem araştırmalarında gelecekte kullanılmak üzere paydaş analizinin faydalarını değerlendirmek amacıyla nitel bir araştırma yapmıştır. Paydaş analizi, politika yapıcıları (WHO, Sağlık Bakanlıkları, diğer sağlık dışı sektör Bakanlıkları ve Parlamentosu), bağışçıları (İngiltere Uluslararası Kalkınma Departmanı (DFID), DFID ülke ofisleri), akıl sağlığı uzmanlarını, medyayı (ulusal ve bölgesel) belirlemiştir. Programa katılan ülkelerde akıl sağlığına ilişkin çalışmaların olduğu ancak düşük düzeyde ilgi gösterildiği belirtilmiştir. Sağlık Profesyonellerinin akıl sağlığı çalışmalarına bakış açıları Hindistan, Etiyopya, Nepal ve Güney Afrika’da orta düzeydeyken, Uganda’da yüksek düzeyde ilgi göstermektedirler. Meydanın akıl sağlığı çalışmalarına ilgileri

Hindistan’da düşük düzeyde, Etiyopya, Güney Afrika ve Uganda orta düzeyde, Nepal de ise orta-yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Akademisyenler akıl sağlığı çalışmalarına Güney Afrika (orta düzey) hariç diğer ülkelerde yüksek ilgi göstermişler ve akıl sağlığı sorunları üniversitelerde eğitim ve öğretime yaygınlaştırılabileceğinden bahsetmişlerdir (Makan vd., 2015).

Gil ve ark. (2010) Rus bölgesinde alkol politikalarına ilişkin yaptıkları paydaş analizinde; Tüketici Hakları ve Sağlığın Korunması Federal Dairesi, Belediye Aile Planlaması Bölümü, Oblast Sağlık Bakanlığı, Rus Ortodoks Kilisesi, sağlık hizmeti uzmanları ve araştırmacıları, Oblast İlaç Komitesi, gençlik örgütleri, ilaç perakendecileri gibi toplam 30 kişi paydaş olarak belirlenmiştir. Görüşme sonucunda elde edilen veriler; Rus bölgesinde, alkol politikasının geliştirilmesinde veya uygulanmasında rol oynaması beklenen kuruluşların neredeyse tamamen bağlantısı kesilmiş ve parçalara ayrılmıştır. Sağlığı teşvik etmek için çok sektörlü bir iş birliği kanıtı bulunmamakta, alkol üreticilerini faaliyetlerinde kısıtlamamakta ve serbest bırakmaktadır. Alkol tüketimini azaltmak için yapılacak girişimlere karşı, güçlü bir alkol yanlısı lobinin varlığı göz önüne alındığında, Rusya’da bölgesel düzeyde etkili alkol politikasının uygulanması zor olduğu sonucu elde edilmiştir (Gil vd., 2010).

Long ve ark. (2019) Maine-Harvard Önleme Araştırma Merkezi ve Maine Obezite Politika Komitesi ile iş birliğinde devlet düzeyinde iki obezite önleme stratejisini olan, şekerle tatlandırılmış içecek (SSB) tüketim vergisi ile Ek Beslenme Yardım Programı (SNAP) politikasının potansiyel maliyet etkinliğini ve paydaş bakış açılarını değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada paydaş görüşmeleriyle birleştirilmiş bir maliyet-etkinlik simülasyon modeli oluşturulmuştur. Çalışmada ayrıca Maine eyaleti için geliştirilen sanal bir nüfus üzerinde bu iki politikanın sağlığa olan etkisini ölçülmüştür. Bu çalışma, mevcut paydaş gruplarının ve yerel uygulamalı araştırmacıların gelişmiş maliyet-etkinlik modellemesini zaten iyi gelişmiş politika girdi süreçlerine entegre etme kapasitelerini güçlendirerek Maine'deki obezite önleme politikasını bilgilendirmek için stratejik bilim düşüncesini kullanmıştır. Modellemenin sonuçları, önerilen bir SSB vergisi eyalet yasama organına sunulmuştur. Bu çalışma, yerel halk sağlığı araştırmacıları, maliyet-etkinlik modelleme grupları ve yerel politika paydaş grupları arasında daha güçlü ve uzun vadeli ortaklıklara duyulan ihtiyacı olduğunu belirtmiştir (Long vd., 2019).

3. TÜRKİYE’DE SAĞLIK POLİTİKALARINDA PAYDAŞ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sağlık Bakanlığının 2013-2017 Stratejik Planında paydaş analizi çerçevesinde birinci aşamada, kurum temsilcisi olan 44 kişi dış paydaş, 110 kişi iç paydaş katılımıyla odak grup görüşme yapılmıştır. Toplantı odak grup görüşmesi kurallarına uygun olarak katılımcıların kimlikleri ve çalışma alanları gizli tutulmuştur. Paydaş toplantısında 2010-2014 Stratejik Planını değerlendirmek, sağlık sektörünün temel zorlukları ve önceliklerinin belirlenmesi ve hedef, vizyon, misyona yönelik geribildirimlerinin alınması amaçlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

İkinci aşamada elektronik anket uygulaması yapılmıştır. Üniversiteler, valilik, bakanlık merkezi ve taşra kuruluşlar, belediyeler, kamu kuruluşları ankete dâhil edilmiş ve toplam 4.042 kişinin ankete katılımı sağlanmıştır. Toplanan veriler ışığında sağlık hizmetlerinin güçlü, zayıf yönleri ve fırsat ile tehditleri belirlenmiştir. Anket değerlendirmesi sonucunda, sağlık hizmetlerinin verimli olduğu noktalar; yeniliklere açıklık, sözleşmelere ve anlaşmalara bağlılık, hizmetin sürekliliği olarak tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi gereken noktalar; çalışanların iletişimi, bürokratik süreçlerde kolaylık ve kuruluşların yönetimi olarak tespit edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

Paydaşların değerlendirilmesi aşamasında iç ve dış paydaşlar birincil, ikincil ve üçüncül olarak sınıflandırılmıştır. Birincil iç paydaşlar; stratejik plan hazırlık sürecinde, faaliyetlerin uygulanmasında, takibinde, ölçülmesinde ve denetlenmesinde doğrudan görev yapacak kişi ve kurumlardır (Bakan, Bakan Yardımcıları, Halk Sağlığı Müdürlükleri, İlçe Sağlık Müdürlükleri vb.). İkincil iç paydaşlar; faaliyetlerin uygulanmasında, takibinde, ölçülmesinde ve denetlenmesinde doğrudan etkili olacak kişi ile kurumlardır (Yüksek Sağlık Şurası, Müfettişler ve İç Denetçiler). Üçüncül iç paydaş ise; faaliyetlerde doğrudan etkili olmayacak ancak aldıkları kararlar, yaptıkları uygulamalar ve raporlarla kurumu dolaylı olarak etkileyebilecek kişi ve kurumlardır (Valiler, Kaymakamlar) (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

Birincil dış paydaşlar; Bakanlıktan doğrudan izin alan, yürütülen hizmetlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen ile mali, finansal, siyasal, hukuki ve teknik destek sağlayan kurum ile kuruluşlar olarak

tanımlanmıştır. İkincil dış paydaş; Bakanlıktan doğrudan izin alan, yürütülen hizmetlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen ile mali, finansal, siyasal, hukuki ve teknik destek sağlayan kurum ile kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Üçüncül dış paydaş; aldıkları kararlar ve faaliyetleriyle Bakanlığı dolaylı olarak olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilecek, hizmetleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen ve aldıkları kararlar ulusal/uluslararası kurum ve kuruluşlar olarak tanımlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

Sağlık Bakanlığı, 2013-2017 yayınlandığı stratejik planda birincil dış paydaşlar; Vatandaşlar, TBMM, Başbakanlık, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Danıştay, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türk Akreditasyon Kurumu, Belediyeler, Üniversiteler vb. örnek olarak gösterilmiştir. İkincil Dış Paydaş; Emniyet Genel Müdürlüğü, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Adli Tıp Kurumu, Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Diyanet İşleri Başkanlığı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Ajansı Başkanlığı vb. örnek olarak gösterilmiştir. Üçüncül Dış Paydaş; Sendikalar, Meslek Birlikleri, Uluslararası Paydaşları (UNICEF, Avrupa Birliği Dünya Sağlık Örgütü), Özel Sağlık Kuruluşları, Diğer Sivil Toplum Kuruluşları (STK), Dernekler örnek olarak gösterilmiştir (Sağlık Bakanlığı, Stratejik Plan 2013-2017, 2014).

2019-2023 Stratejik Planı kapsamında 2019-2023 Stratejik Plan Çalıştayı düzenlenmiş ve 220 kişinin katılımıyla dış paydaşların görüş ve önerilerini almıştır. Çalıştay, dış paydaşların beklentilerinin alınmasının yanı sıra, tütün ürünleri ihlallerinin sifıra indirilmesi, gıda paketlerinin üzerinde akıllı etiketler olması, beslenme ile ilgili risk grubu hastalık nedenlerinin izlenmesi, acil servis yoğunluğunu çözmek için triyaj süreçlerinin yeniden düzenlenmesi ve sağlık turizmi konuları görüşülmek üzere paydaşlara gündem olarak sunulmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Kamu ve özel kurumlara elektronik ortamda anket gönderilmiştir. Anket 18 sorudan oluşmaktadır ve 80 kurum ve kuruluşa gönderilmiştir. Toplam 220 kişi anketi doldurmuştur. Ankette kurumsal özellikler, kurumsal algı, hizmetlere ve organizasyon yapısına yönelik düşünceleri, paydaşların beklenti, görüş ve önerilerine yönelik sorular sorulmuştur. Anketten elde edilmiş veriler; sağlık ve paydaş

politikalarında başarı sağlandığı, yenilikçilik ve yetkinlik, hizmet ve paydaş odaklılık, hesap verebilirlik, kalite, çözüm odaklılık ve yapıcılık, şeffaflık konularında başarılı olduğu belirtilmiştir. Sağlık sektöründe, teknolojik altyapının geliştirilmesi, insan kaynaklarının yetkinliğinin artırılması, sağlık kurumlarının kapasitesinin geliştirilmesi için mali kaynaklara ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Bakanlığın sunduğu en mühim hizmetler aile hekimliği ile koruyucu sağlık hizmetleri ve tedavi edici hizmetler olarak belirtilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Paydaşlar ile yapılan toplantı ve anket sonucunda sağlık hizmetlerinin güçlü, zayıf, fırsat ve tehdit analizi oluşturulmuştur. Güçlü yönleri; altyapı ve hizmetlerin istenen düzeyde korumak için gerekli finansman kaynaklarının varlığı hızlı karar alma, bakanlığın sağlık sektörüne bütüncül bakış açısındaki kararlılığı, sağlık alanında yetkin insan kaynakları yapısı, kurumun kültürü ve kurumsallaşmış yapısı, politik kararlılığı ile teknoloji altyapıya sahip olunması, vatandaşların sağlık hizmetlerine erişiminde sağlanan fiziksel ve finansal kolaylıklar, gibi güçlü yönler belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Zayıf yönleri; sağlık personelinin yer değiştirmesi ile bölgeler arası dağılımındaki farklılıklar, iş akış süreçlerinin karar alma süreçlerini yavaşlatması, sevk zinciri uygulamasına geçilememiş olması, performansa dayalı ödeme sisteminin sistem amaçları, sağlık personeli sayısının talebi ve kurumsal ihtiyacı karşılamadaki yetersizlikler, klinik kalite, memnuniyet, operasyonel etkinlik ve verimlilik gibi göstergelerin yeterli olmaması gibi zayıf yönler belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Fırsatlar; akıllı telefon, internet ve sosyal medyada yüksek kullanım oranlarının artmasıyla birlikte insanlara ulaşabilecek kanalların artması, sağlık hizmet modelinde küresel çapta yaygınlaşan yenilikçi çözümler, sağlık turizmi hacmindeki yükseliş trendi, Türkiye ekonomisinin büyüme eğiliminde olması, bilgi teknolojilerinde gelişmelerle birlikte daha verimli sağlık hizmetleri verilebilmesi, ilaç ile tıbbi cihaz alanında yerli politikalara verilen önemin artması, bireylerin sağlık bilincinin artması, medyada olumlu imaj, idareye güven gibi fırsatlar olduğu belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Tehditler; toplumun sağlık okuryazarlık düzeyinin yeterli olmaması, birinci basamak sağlık hizmetlerine ilişkin bireylerin farkındalığının yeterli düzeyde olmaması, küresel veya bölgesel ekonomik krizler, jeopolitik gelişmeler nedeniyle bölgede yaşanabilecek nüfus hareketleri, bireylerde sağlıksız beslenme alışkanlıklarının artması, çevre kirliliğinin artması, sağlık ve sosyal güvenlik sistemindeki finansal yükte yaşanabilecek sorunlardaki artış, hareketsiz yaşam alışkanlığının artması ve hareketsiz yaşam sosyoekonomik değişikliklerle birlikte hastalık yükü bileşenlerinde değişim ve risk faktörlerini artıran davranış alışkanlıkları belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Sonğur ve Top (2018) kamu-özel işbirliğine yönelik paydaş analizine yönelik bir alan araştırması yapmışlardır. Araştırmaya akademisyenler, bürokratlar (Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Kamu-Özel İşbirliği Daire Başkanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü’nün üst düzey yöneticiler), özel sektör yöneticileri, sivil toplum örgütü temsilcileriyle görüşme yapılması planmış ve toplam 29 farklı kurum temsilcisi olan 97 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcılara çoktan seçmeli soru sorulmuş ve cevapları önem sırasına göre 1’den 5’e kadar sıralamaları istenmiştir. Çalışma sonucunda; “Sağlık sektöründe Kamu-Özel İşbirliği’nin neden tercih edilmesi gerektiği” sorusunda katılımcılar öncelik olarak özel sektörün altyapı olarak kendilerini geliştirmeleri ve daha verimli çalışması belirtmiştir. Sağlık sektöründe Kamu-Özel İşbirliği’nin en kilit avantajı sorusuna paydaşlar öncelik olarak maliyet avantajı, ikinci önemli noktası kaynak tasarrufu olarak belirtmişlerdir. Sağlık sektöründe Kamu-Özel İşbirliği’nin problemleri öncelikli olarak çok sayıda ilgili yasal düzenlemeler ve ikinci öncelik uzun ihale süreci olarak belirtilmiştir. Entegre sağlık kampüsü ile daha kaliteli sağlık hizmeti verileceği, daha modern sağlık kuruluşları elde edileceği belirtilmiştir (Sonğur ve Top, 2018).

Özer ve Yıldırım (2016) sağlık sektörünün finansal sürdürülebilirliği konusunda TBMM, Sağlık Bakanlığı, Aile, Sağlık, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu, Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Maliye Bakanlığı kurum ve kuruluşları, Plan ve Bütçe Komisyonu, akademisyenler ve sivil toplum örgütleri olmak üzere toplam 108 kişi ile görüşme yapılmıştır. Çalışmada; paydaşlar finansal sürdürülebilirliğini sağlamak için sigara, alkol, piyango gibi mal ve

hizmetlerden elde edilen vergilerin olumlu bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmaya katılan paydaşlar, daha etkili ve verimli olan hizmet sunarak, hizmetlerinin gereksiz veya kötüye kullanımının engellenerek, global bütçeyi etkili kullanarak, istihdamı artırarak, kayıt dışı ekonomiyle mücadele edilerek finansal sürdürülebilirliğin destekleneceğini belirtmişlerdir. Sağlık finansmanındaki en önemli sorunun gelir toplamak olduğunu, özellikle vergi afları getirilmesi, vergi gelirlerinin düşük olması gibi nedenler Sosyal Güvenlik Kurumu finansal sürdürülebilirliğini kötü etkilediği görülmüştür. Çalışma sonunda paydaşlardan alınan görüşler doğrultusunda, vatandaşların bilgilendirilmesi, global bütçenin daha etkin kullanılması, geri ödeme kapsamında olmayan hizmetlerin hakkaniyet gözeterek tamamlayıcı sağlık sigortasıyla desteklenmesi ve sağlık harcamalarının kontrol ve denetim altında tutulması gerektiği öneri olarak sunulmuştur (Özer ve Yıldırım, 2016).

Eriş (2019) Şanlıurfa Sağlık Turizmi’nin paydaşlarca değerlendirilmesi ve SWOT analizinin yapılması üzerine yaptığı çalışmada genel turizm imkânları ile diğer sektör paydaşlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Paydaşlarla yapılan SWOT analiz sonucunda yöneticilerin sağlık turizmi konusunda eğitilmesi, hekim devir hızlarının düşürmek için teşviklerin yapılması, mevcut altyapıyı tespit edip bu alanlara yatırımların yapılması, yabancı dil bilen personel sayısının arttırılması, sağlık turizmi konusunda eylem planlarının oluşturulması ve İstanbul, Antalya gibi tecrübeli illerden deneyimlerinden yararlanmak gibi öneriler sunulmuştur (Eriş, 2019).

Kutlu ve Akbulut (2019) Türkiye’de sağlık okuryazarlığı politikalarının paydaşlar tarafından nasıl algılandığı ile ilgili hastaneler üzerinde yaptıkları araştırma kapsamında akademisyenler, sağlık bakanlığı, medya, sivil toplum kuruluşları ve sağlık kurumlarında çalışan toplam 13 kişiyle görüşülerek nitel bir araştırma yapılmıştır. Katılımcılar politikaların geliştirilmesinde özellikle Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile üniversiteler, sivil toplum kuruluşları gibi farklı alanlardaki paydaşların iş birliği yapması, sağlık okuryazarlığı sadece Sağlık Bakanlığı’na bırakılmayacak kadar kapsamlı bir konu olduğu, sağlık personeli ile hasta daha iyi bir iletişim ağının kurması, tüm süreçlerde hastaların bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sağlık okuryazar hastalar tedaviye daha fazla uyum gösterdiği ve bu doğrultuda hastalık daha kısa sürede tedavi edileceği düşünceleri belirtilmiştir (Kutlu ve Akbulut, 2019).

Arslan ve Akbulut (2017) Sağlık Bakanlığı’nın uyuşturucuya yönelik politika analizi yaptıkları çalışmalarında paydaşlar, tedavi ve rehabilitasyon alanında (Sosyal Güvenlik Kurum Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu) ve koruma/önleme alanı (Özel Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) olarak tanımlanmıştır. Uyuşturucu ile mücadele etmek için politikaların kanunlaştırması sürecinde paydaşların süreçle ilgili bilgilendirilmesi, birlikte hareket ederek ortak dil oluşturmasının gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca tedavi merkezlerinin sayısının arttırılması, uyuşturucu kullanımını önlemesi konusunda toplum sağlığı merkezlerinin rollerinin güçlendirilmesi ve sosyal farkındalık sağlayabilmek için medyanın da bu süreçte etkin kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Arslan ve Akbulut, 2017).

SONUÇ

Değişimin sürekli olduğu sağlık hizmetlerinde, değişimi yönetebilmek, yeni politikalar ve reformlar geliştirebilmek için politika yapıcılarının sektördeki fırsat ve tehditleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Paydaş analizi, geliştirilecek yeni politikaları, reformların uygulanabilir olup olmadığını, uygulanan politikaların ne derece etkili olduğunu ve nasıl daha iyi hale getirebileceğimizi görmemizi sağlamaktadır. Özellikle sağlık sektörü gibi birbirinden farklı birden çok paydaşın yer aldığı sektörlerde politikaların geliştirilmesi oldukça zordur. Paydaş analizini kullanarak politika oluşturmada hangi paydaşların sürecin içinde etkin olacağı belirlenebilir ve bu paydaşların katkıları değerlendirilerek politika uygulama sürecinde yaşanan sorunlar en aza indirilebilir.

Sağlık Bakanlığının 2013-2017 Stratejik Planı ve 2019-2023 Stratejik Planında sağlık politikaları için paydaş analizi yapılmış, anketler ve toplantılarla paydaşların görüşleri alınmış ve SWOT analizi oluşturulmuştur. Ancak genel politikalar üzerinde görüşler alınmıştır. Daha detaya inip hizmet bazlı paydaş analizleriyle daha etkili politikalar oluşturulabilir. Ülkemizde de paydaş analizi ile ilgili sınırlı sayıda çalışma olduğu bu alanda yapılacak çalışmalarla politika oluşturma ve politikaların sürdürülebilir nitelikte olması sağlanabilir.

Paydaş analizi, hükümetler, şirketler ve diğer kuruluşlar tarafından sosyal olarak kabul edilebilir girişimlerin geliştirilmesine rehberlik etmek, bir kuruluşun diğer kuruluşlar, gruplar, kilit kişilerle etkileşim ve iletişim stratejilerini bilgilendirmek için kullanılabilir (Eversole, 2018). Politika oluşturma ve geliştirme sürecinde tüm politikalarına ilişkin görüşleri hizmet bazlı analiz etmesi gerekmektedir. Paydaş analizi politika oluşturulmadan önce yapılması, yeni oluşturulacak politikanın uygulanabilir olup olmadığı ölçülebilir. Paydaş analizi sürekli bir süreçtir, bu nedenle politika ile reformun geliştirilmesi için paydaş analizi değerlendirmeleri düzenli olarak yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, D. T. & Akbulut, Y. (2017). Sağlık Bakanlığının Uyuşturucuya Yönelik Politikalarının Analizi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 4(2), 151-180.
- Bayın, G. (2014). Sistem Yaklaşımı Bakış Açısıyla Sağlık Kurumlarında Dış Çevre. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4(2), 99-120.
- Brailsford, S. C., Bolt, T., Connell, C., Klein, J. H. & Patel, B. (2014). Stakeholder Engagement in Health Care Simulation. *Proceedings of the 2009 Winter Simulation Conference*. 1840-1849.
- Curry, R. & Mcclenaghan, J. B. (2013). Northern Visions? Applying Q Methodology to Understand Stakeholder Views on the Environmental and Resource Dimensions of Sustainability. *Journal of Environmental Planning and Management* 56(5), 624-649.
- Demir, S. T., Bryde, D. J., Fearon, D. J. & Ochieng, E. G. (2015). Three Dimensional Stakeholder Analysis – 3dsa: Adding the Risk Dimension for Stakeholder Analysis. *Int. Journal Project Organisation and Management* 7(1), 15-30.
- Enserink, B., Hermans, L., Thissen, W., Kwakkel, J., Bots, P. & Koppenjan, J. (2010). Step in Actor Analysis. *Policy Analysis of Multi-Actor Systems*. Lahey: Eleven International Publishing. 83-103.
- Eriş, H. (2019). Şanlıurfa Sağlık Turizmi Swot Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18(71), 1278-1298.

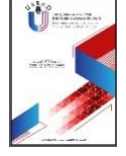
- Eversole, R. (2018). Stakeholder Analysis. *The International Encyclopedia of Anthropology*. H. Callan (Ed.). John Wiley & Sons, New York: Ltd Publisher. 1-6.
- Gil, A., Polikina, O., Koroleva, N., Leon, D. A. & Mckee, M. (2010). Alcohol Policy in a Russian Region: A Stakeholder Analysis. *European Journal of Public Health* 20(5), 588–594.
- Jain, B., Hiligsmann, M., Mathew, J. L. & Evers, S. M. (2014). Analysis of a Small Group of Stakeholders Regarding Advancing Health Technology Assessment in India. *Value in Health Regional* 3, 167-171.
- Jepsen, A. L. & Eskerod, P. (2009). Stakeholder Analysis in Projects: Challenges in Using Current. *International Journal of Project Management* 27(4), 335–343.
- Júnior, A. C., Porto, G. S., Pacífico, O. & Júnior, A. P. (2015). Project Stakeholder Management: A Case Study of a Brazilian Science Park. *Journal of Technology Management & Innovation* 10(2), 39-49.
- Kutlu, G. & Akbulut, Y. (2019). Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığı Politikalarının Hastaneler Açısından Değerlendirilmesi. *Konuralp Tıp Dergisi* 11(1), 134-145.
- Long, W. M., Polacsek, M., Bruno, P., Giles, M. C., Ward, J. C., Cradock, L. A. & Gortmaker, L. S. (2019). Cost-Effectiveness Analysis and Stakeholder Evaluation of 2 Obesity Prevention Policies in Maine, Us. *Journal of Nutrition Education and Behavior* 51(10), 1177-1187.
- Makan, A., Fekadu, A., Murhar, V., Luite, N., Kathree, T., Ssebunya, J. & Lund, C. (2015). Stakeholder Analysis of the Programme for Improving Mental Health Care (Prime): Baseline Findings. *International Journal of Mental Health Systems* 9(27), 1-12.
- Mbuthia, D., Molyneux, S., Njue, M., Mwalukore, S. & Marsh, V. (2019). Kenyan Health Stakeholder Views on Individual Consent, General Notification and Governance Processes for the Re-Use of Hospital Inpatient Data to Support Learning on Healthcare Systems. *Bmc Medical Ethic* 20(3), 1-16.
- Moodley, K., Smith, N. & Preece, C. N. (2008). Stakeholder Matrix for Ethical Relationships in the Construction Industry. *Construction Management and Economics* 26(6), 625-632.

- Özer, Ö. & Yıldırım, H. H. (2016). Türkiye Sağlık Sisteminin Finansal Sürdürülebilirliğine Yönelik Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(16), 149-161.
- Prell, C., Hubacek, K. & Reed, M. (2009). Stakeholder Analysis and Social Network Analysis in Natural Resource Management. *Society and Natural Resources* 22(6), 501-518.
- Reyes-Alcázar, V., Casas-Delgado, M., Herrera-Usagre, M., Herrera-Usagre, M. & Torres-Olivera, A. (2012). Stakeholder Analysis the Andalusian Agency for Healthcare Quality Case. *The Health Care Manager* 31(4), 365-374.
- Ruairí Brughá, Z. V. (2000). Stakeholder Analysis: A Review. *Health Policy and Planning* 15(3), 239-246.
- Sağlık Bakanlığı. (2013 – 2017). İl Sağlık Müdürlükleri İl Stratejik Plan Rehberi. İl Stratejik Plan Rehberi. İstanbul, Türkiye.
- Sağlık Bakanlığı. (2014.09.02). Stratejik Plan 2013-2017. Erişim Adresi: <https://www.saglik.gov.tr/>: <https://www.saglik.gov.tr/tr,11510/saglik-bakanligi-stratejik-plani-2013-2017.html>
- Sağlık Bakanlığı. (2019.12.23). 2019-2023 Stratejik Planı. Erişim Adresi: sgb.saglik.gov.tr: <https://sgb.saglik.gov.tr/tr,61665/tc-saglik-bakanligi-2019-2023--stratejik-plani.html>
- Serrat, O. (2017). Social Network Analysis içinde *Knowledge Solutionstools, Methods and Approaches to Drive Organizational Performance*. Singapore, Springer, 39-43.
- Solaimani, S., Guldemon, N. & Bouwman, H. (2013). Dynamic Stakeholder Interaction Analysis: Innovative Smart Living Design Cases. *Electronic Markets* 23(4), 317-328.
- Sonğur, C. & Top, M. (2018). Türkiye’de Sağlık Sektöründe Kamu-Özel İşbirliği Modeli: Paydaş Görüşlerine Dayalı Bir Alan Araştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi* 8(1), 159-186.
- Sönmez, S. & Uğurluoğlu, Ö. (2017). Sağlık Kurumlarında Paydaş Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 13(1), 223-245.
- Uğurluoğlu, Ö. (2013). Sağlık Kurumlarında Dış Çevre Analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 24(2), 155-177.

- Vries, J. D. (2011). The Shaping of Inventory Systems in Health Services: A Stakeholder Analysis. *International Journal of Production Economics* 133(1), 60-69.
- Wang, J., Ge, J. & Lu, Q. (2012). A Review of Stakeholder Analysis. *3rd International Conference on System Science, Engineering Design and Manufacturing Informatization*, 40-43.
- Yang, J., Shen, G. Q., Bourne, L. & Xue, C. M. F. (2011). A Typology of Operational Approaches for Stakeholder Analysis and Engagement. *Construction Management and Economics* 29, 145–162.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

TBMM'NİN AÇILIŞ YILDÖNÜMLERİNDE GENEL KURULA HİTAP EDEN YABANCI KONUKLARIN KONUŞMALARININ ANALİZİ (1985-2000)

THE ANALYSIS OF THE SPEECHES OF FOREIGN GUESTS
ADDRESSING THE GENERAL ASSEMBLY DURING THE OPENING
ANNIVERSARIES OF THE TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY
(1985-2000)

Rıdvan BAL

Doktor, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Türkiye/Ankara.
PhD., The History of Turkish Republic, Turkey/Ankara.

ridvanbal198413@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3834-7304

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.764233

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 04.07.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 14.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Bal, R. (2020). TBMM'nin Açılış Yıldönümlerinde Genel Kurula Hitap Eden Yabancı Konukların Konuşmalarının Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 554-575.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmanın amacı; TBMM'nin açılış ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlama törenlerine katılarak, TBMM Genel Kuruluna hitap eden yabancı konukların aktardığı mesajları incelemektir. Yapılan araştırmada 1985 ile 1992 yılları arasında aralıksız olarak sürdürülmüş olan katılımların 1994, 1995, 1998 ve 2000 yıllarında da gerçekleştirildiği görülmüştür. Yabancı konukların konuşmalarında küresel gelişmeler yanında Türkiye'de yaşanan gelişmelere özel bölüm ayırdıkları, özellikle Avrupa'dan gelen konukların 12 Eylül 1980 askeri darbesinden kaynaklanan konulara vurgu yapmaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. Araştırma sonunda ülkelerin ve toplumların birbirini daha iyi tanınmasına fırsat olabilecek bu çeşit uygulamaların sürdürülmesinin faydalı olacağı kanısına varılmıştır. 16 Mart 1920 günü İstanbul'un İtilaf Devletlerince resmen işgal edilmesi, Millî Mücadele sürecinde yeni bir sayfa açtı ve İstanbul'un tamamen devre dışı bırakılmasının zamanı geldiği değerlendirildi. Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip yeni bir meclisin toplanacağını duyurulmasından sonra 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldı. Kurtuluş mücadelesinin hukuki alt yapısını da oluşturan bu gelişme yeni bir Türk Devletinin kurulmasıyla mutlu sona ulaştı. Bu zaferin unutulmaması ve bir bayram sevinci içinde kutlanması için TBMM'nin 23 Nisan 1921 günkü oturumunda 23 Nisan tarihi Milli Bayram olarak kabul edildi. Himaye-i Etfâl Cemiyetinin bu özel günü "Çocuk Bayramı" olarak ilan etmesiyle ulusal egemenliğin kutlandığı bugün aynı zamanda çocukların bayramı olarak kabul gördü ve her yıl kutlandı. 17 Mart 1981 günü kabul edilen ve halen yürürlükte olan bir kanunla "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" adıyla kutlanmaya başladı. Çeşitli törenler ve etkinliklerle yapılan kutlamalar yanında Türkiye'ye davet edilen yabancı parlamenterlerin ve heyetlerin TBMM'yi ziyaret ederek Genel Kurulunda konuşma yapmaları da geleneksel hale geldi. 1985 ile 1992 yılları arasında aralıksız olarak gerçekleştirilen bu 23 Nisan geleneğinde, konukların Atatürk ve Türkiye'nin modernleşmesi ile tebrik paylaşımları yanında küresel ve Türkiye odaklı siyasi değerlendirmeleri de yer aldı.

Anahtar Kelimeler: TBMM, 23 Nisan 1920, Demokrasi, Mustafa Kemal Atatürk

Abstract: The aim of this study is to examine the messages conveyed by foreign guests who addressed the Turkish Grand National Assembly. It is understood that foreign guests had participated the ceremonies at the TGNA between 1985 and 1992 continuously and also in the years 1994, 1995, 1998 and 2000 they had addressed the General Assembly. They had talked about global developments and happenings in Turkey, and guests from Europe especially emphasized on issues arising out of the military coup of 12 September 1980. As a conclusion it would be beneficial to maintain such visits which will allow countries and societies to know each other better.

Istanbul was occupied by the Entente States on 16 March 1920. This was a new phase for National Struggle and it was time for Istanbul to be completely deactivated. After the announcement of a new assembly would be convened in Ankara (with extraordinary Powers), The Grand National Assembly was inaugurated on 23 April 1920. This development which also formed the legal infrastructure of the National Struggle, reached a happy end with the establishment of a new Turkish state. In order to ensure that this victory is not forgotten, the date "April 23" was adopted as a national holiday on April 23, 1921. On same days the Society of "*Himaye-i Etfal* – Children Protection Foundation" declared this special day as "children's day" and since then 23 Nisan was also accepted as the children's day and celebrated every year. On 17 March 1981 the name of this holiday was changed to "National Sovereignty and Children's Day". Besides celebrations with various ceremonies and events, it has become tradition for foreign parliamentarians and delegations invited to Turkish Grand National Assembly and give speeches. In these speeches, guests shared greetings with Atatürk and modernization of Turkey, as well as global and Turkey-oriented political evaluations.

Keywords: Turkish Grand National Assembly (TGNA), 23 April 1920, Democracy, Mustafa Kemal Atatürk

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan İtilaf Devletlerince Mondros Ateşkes Anlaşması gerekçe gösterilerek hayata geçirilmiş işgallere karşı başlatılan Millî Mücadele, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali ile farklı bir boyuta ulaştı. İşgal nedeniyle Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın çalışmalarına devam edemeyeceğini değerlendirip 18 Mart'ta tatil edilmesi, gelişmeleri aylar öncesinden uyarıp Meclisin toplanması için İstanbul'un uygun olmadığını söyleyen ancak sözü dinlenmeyen Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkardı. Yaşanan olumsuzluklar nedeniyle Anadolu'da yepyeni bir dönemin başlaması için zamanın geldiğini düşünen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'u tamamen devre dışı bırakarak mücadele edilecek yeni bir süreci başlattı. İstanbul'dan ayrılacak tüm vatanseverlerin Ankara'ya ulaşmasını isteyerek yeni tedbirlere ve düzenlemelere başvurdu. Heyet-i Temsiliye imzasıyla mülki ve askerî makamlara gönderilen bir genelge ile olağanüstü yetkilere sahip olacak yeni bir meclisin Ankara'da toplanacağı duyurularak; İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi, Anadolu'da bulunan işgal kuvvetlerinin subay ve komutanlarının tutuklanması, muhtemel işgal kuvveti sevkiyatına tedbir olarak bazı yerlerdeki demiryollarının tahrip edilmesi ve son

Osmanlı Meclis-i Mebusan'ından kurtulan milletvekilleri ile hemen yapılacak seçimlerle belirlenecek milletvekillerinin oluşturacağı yeni bir meclisin Ankara'da toplanması için gerekli hazırlıkların başlaması tebliğ edildi (Balcioğlu, 2008: 189).

Anayasa gereği Meclis-i Mebusan'ı kapatma yetkisine sahip olan Padişah tarafından bu konuda herhangi bir irade bildirilmemişti. Buna rağmen Ankara'da yeni bir meclis açılması yönünde karar alınması, Anadolu'da başlatılan direniş hareketine yasal bir destek sağlamak ve hareketin meşruiyetini belgelemek anlamını taşıyordu. Başta Meclis-i Mebusan'ın Başkanı olan Erzurum Milletvekili Celalettin Arif Bey olmak üzere bir grup milletvekili tarafından Ankara'da yeni bir meclis açılmasının yasal ve hukuki olmadığı yönünde eleştiri ve itirazlar yapıldı (Atatürk, 2013: 290). Tüm bunlara karşılık Millî Mücadeleyi başlatarak işgal güçleriyle savaşıma kararı almış ve İstanbul'daki Saltanat-Hükümet'in artık Anadolu'da söz sahibi olmadığını tüm dünyaya ilan etmiş olanlar, yeni bir Türk Devleti için ilk adımı atarak 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni açtı. Büyük Millet Meclisi adıyla açılan meclisin adı Şubat 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, "TBMM" olarak belirlendi (Güneş, 2009: 74).

Olağanüstü yetkilerle çalışacak olan TBMM'nin yasama ve yürütme erklerine fiilen sahip olacağı ve üzerinde hiçbir kuvvetin bulunmayacağı bir düzen oluşturuldu. İşgallerin devam ettiği bir süreçte kuvvetli bir ordu oluşturmak ya da direniş için farklı yöntemler belirlemek yerine öncelikle bir meclisin açılışını sağlamış olmak, Mustafa Kemal Paşa'nın dahiliğinin ve eylemlerini meşrulaştırmada ustalığının bir göstergesiydi. TBMM'de kabul edilen yasalarla kısa sürede millî bir ordunun kurulmaya başlanması, Doğu ve Batı Cephe Komutanlıklarının oluşturulması gibi üstün askerî stratejiler hayata geçirilirken; Fransızlarla önce ateşkes anlaşması ve sonrasında 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması imzalanması ile uluslararası ilişkilerde de önemli gelişmeler ortaya çıktı (Özdemir, 2019: 225-226). Bu süreç, neredeyse son iki yüz yıldır Avrupa karşısında ciddi bir varlık gösteremeyen Türklerin, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan kurtuluş mücadelesiyle Batıya direnmesi ve bağımsızlığını elde ederek yıkılan imparatorluk topraklarının Anadolu bölümünde yeni bir Türk Devleti kurmasıyla sonlandı. Bu uğurdaki savaşlar, mücadeleler ve sonucunda elde edilen zaferin sonsuza dek yaşatılması ve bir bayram sevinci içerisinde kutlanması unutulmadı.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları çerçevesinde TBMM Genel Kuruluna hitap eden yabancı konuk konuşmaları hakkında daha önce yapılmış bir çalışma, özel güne ait benzer şahısların konuşma analizleri bulunamamıştır. TBMM tutanak ve dokümanlarında 1955 yılından itibaren gerçekleşen konuşmalar yer almakta olup bunlar genel ifadeler ve ziyaret maksadını vurgulayan aktarımlar biçiminde görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, parlamenter sisteme bağlılığı ve demokrasiye olan inancının ilk tezahürü TBMM'dir. Diğer ülkelerden ayrı olarak TBMM'nin açılış tarihinin bir bayram olarak kutlanıyor olması, bu inancı daha da anlamlı hale getirmektedir. Kutlama törenlerine katılarak Genel Kurul'a düşüncelerini aktaran konukların ifadeleri, dönemsel gelişmelerin yabancı ülke parlamenterleri tarafından nasıl değerlendirildiğini göstermesi yönüyle faydalıdır. İkili ya da çoklu ilişkilerde yaşanabilecek gerilimlere hangi yöntemlerle çare bulunabileceği konusunda yol gösterici bu tip uygulamanın tanıtım faaliyetlerine da katkı sağlaması mümkündür.

Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye'de bayramlar ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı hakkında bilgi paylaşılmıştır. TBMM Genel Kuruluna hitap eden yabancı konukların konuşmalarının ele alındığı ikinci bölümde on iki konuşmanın yaptıkları konuşmaların özeti ve analizine yer verilmiştir. Konuşmaların içeriğine yönelik genel bir değerlendirmenin yer aldığı bu bölümden sonra konuşmacıların en çok kullandığı sözcükler de bir grafik halinde ortaya konmuştur. Küresel ve Türkiye merkezli gelişmelerin yabancı konuklar tarafından ne şekilde algılandığı, 12 Eylül 1980 sonrası Türkiye hakkındaki görüş ve değerlendirmelerin konuşmalara yansıtıldığı görülmüştür.

1. 23 NİSAN BAYRAMLARI

Toplumların ulusal ve dini yönden önemli saydıkları, özel olarak kutlamak için çeşitli hazırlıklar yaptıkları günler bayram olarak adlandırılır. Türkiye Cumhuriyeti'nde ulusal olarak ilan edilen ilk bayram TBMM'nin açılışındır. TBMM'nin 23 Nisan 1921 günkü oturumunda tartışılan bu konudaki kanun teklifinin kabul edilmesiyle 23 Nisan tarihi "Milli Bayram" olarak kabul edilmiştir (Saban, 2019: 58). Bir sonraki yıldan itibaren resmî törenlerle kutlanan bayram, Himaye-i Etfâl Cemiyetinin (sonradan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) 1927'de bu özel günü "Çocuk Bayramı" olarak ilan

etmesiyle hem ulusal egemenliğin kutlandığı hem de kimsesiz çocukların koruma altına alındığı bir gün olarak kabul görmüştür (Sarıkaya, 2005: 12, 51, 259). Benzer isimlerle aksatılmadan her yıl kutlanan bayramın 17 Mart 1981 gün ve 2429 sayılı kanunun 1983 yılındaki değişikliği ile "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" olarak kutlanması kanunlaşmış olup halen yürürlüktedir (Resmî Gazete, 1981: 17284).

1979 yılının UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından "Dünya Çocuk Yılı" ilan edilmesiyle Türk çocuklarının bayram kutlamalarına tüm dünya çocuklarının da katılması, bu bayramın tüm dünya çocukları için bir bayram olarak benimsenmesini sağladı. Aynı yıl ilk kez Dünya Çocuk Parlamentosunun toplandığı Türkiye'de bayram kutlaması beş ülkeden (Sovyetler Birliği, İtalya, Romanya, Irak ve Bulgaristan) çocukların katılımı ile uluslararası düzeye taşınmış oldu. Hollanda'da bulunan bir Türk öğretmenin koordinesi ile Yunan ve Türk öğrencilerin bir arada 23 Nisan Çocuk Bayramını Hollanda'da kutlaması, siyasilerin çatışma halinde olduğu iki ülke çocuklarının gerçekleştirdiği dikkate değer bir dostluk gösterisini ortaya koydu (Milliyet, 23 Nisan 1979).

TBMM'de 23 Nisan kutlamaları maksadıyla özel gündemle toplanma ilk kez 1982'de gerçekleşti. 12 Eylül sonrası Danışma Meclisi sürecinde 1982 ve 1983'te özel gündemli toplantılar yapılırken 1984'te bu düşünce uygulanmadı (Habertürk, 19 Nisan 2020). 1985'ten itibaren özel gündemli toplantıları sürdüren TBMM, 1999 yılında genel seçimler nedeniyle toplantı yapmadı ancak kutlama törenleri aksatılmadı. Halihazırda uygulanmamakla beraber belli makam sahiplerinin koltuklarını bir süreliğine çocuklara devretmesi, ilkokul öğrencilerinin stadyumlarda çeşitli etkinliklerle kutlamalar yapması gibi yabancı parlamenterlerin, temsilcilerin ve heyetlerin TBMM'yi ziyaret ederek Türk mevkidaşlarına hitap etmesi de bir gelenek halindeydi. Bu ziyaretler 1985 ile 1992 yılları arasında aralıksız olarak gerçekleştirilirken olup daha sonra 1994, 1995, 1998 ve 2000 yıllarında birer konuşma yapıldı. Belirtilen yılların 23 Nisan günlerindeki özel oturumlarda TBMM'yi ziyaret eden yabancı konuklar ve heyetler adına Genel Kurulunda konuşma yapmış kişiler Tablo-1'de gösterilmiştir.

S. No.	Konuşma Tarihi	Ülkesi	Konuşmacı
1.	23 Nisan 1985	Japonya	Temsilciler Meclisi Üyesi Susumu Kobayashi
2.	23 Nisan 1986	İrlanda	Avrupa Parlamenter Meclisi Başkan Yardımcısı Oliver James Flanagan
3.	23 Nisan 1987	Lüksemburg	Millet Meclisi Üyesi Astrid Lulling
4.	23 Nisan 1988	Malezya	Millet Meclisi Başkanı Tan Sri Dato Mohd Zahir Hacı İsmail
5.	23 Nisan 1989	İsviçre	Kantonlar Meclisi Başkanı Huber Raymond
6.	23 Nisan 1990	Malezya	Senato Başkanı Ahmed Urai
7.	23 Nisan 1991	Macaristan	Sosyal Güvenlik Bakan Yardımcısı Andr�s Kelemen
8.	23 Nisan 1992	Kazakistan	Yüksek Şura Başkanı Abdildin Serikbolsun
9.	23 Nisan 1994	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-KKTC	Meclis Başkanı Ayhan Halit Acarkan
10.	23 Nisan 1995	Hırvatistan	Temsilciler Meclisi Başkanı Katica Ivanişević
11.	23 Nisan 1998	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-KKTC	Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş
12.	23 Nisan 2000	Türkmenistan	Meclis Başkanı Sahad Muradov

Tablo:1 TBMM Genel Kurulunda Konuşan Yabancı Konuklar

2. KONUŞMALARIN ANALİZLERİ

TBMM'yi ziyaret ederek Genel Kurula Türkçe dışındaki dillerle hitap eden yabancı konukların konuşma metinleri tercüme edilerek TBMM Tutanak Dergilerine eklenmiş ve TBMM tarafından yayımlanan bir kitapta paylaşılmıştır. 23 Nisan 1994 ve 1995 yıllarına ait konuşma metinlerinin bu kitapta yer almadığı görülmüştür. İlk yabancı temsilci olarak Irak Mebusan Meclisi Reisi Abdülvahap Mercan 15 Nisan 1955 tarihinde bir konuşma yapmış, adı geçen kitapta yer verilen son konuşma ise 12 Ocak 2012 tarihli Kazakistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev'in konuşması olmuştur. Eserin yayınlanmasından sonra Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhammedov da 29

Şubat 2012 günü Genel Kurula hitaben bir konuşma yapmıştır (TBMM, 2012: 267-269).

Bu çalışmanın konusu olan 23 Nisan tarihinde yapılmış konuşmalar 12 adet olup şu şekilde incelenmiştir: Konuşma metninin sözcük sayısı belirlenmiştir. Konuşmanın başlangıç ve bitiminde yer alan dinleyicileri selamlama ve veda sözcüklerinin sayısı toplam sözcük sayısından çıkarılmıştır. Yabancı dillerdeki konuşmaların metinleri Türkçeye tercüme edildiği için ifade, yorum ve çeviri farklılığı olabilir düşüncesiyle bağlaç, edat vb. konuyla doğrudan bağlantısı olmayan kullanımlar sıklık sayılarına dahil edilmemiştir. Böylelikle konuşmanın amaç ve içeriğini belirleyen sözcük sayıları ve yoğunlaşılacak sözcüklerin ortaya konması hedeflenmiştir. Metinlerin kısa bir özeti çıkarılarak konuşmacıların düşünce ve değerlendirme tarzları aktarılmaya çalışılmıştır.

2.1. Japonya Temsilciler Meclisi Üyesi Susumu Kobayashi'nin Konuşması (23 Nisan 1985)

Türk modernleşmesi üzerine tarihsel bir değerlendirme yapan Kobayashi, Osmanlı Devleti'nin yeni bir düzen kurma arayışlarının 1830'lu yıllara kadar uzandığını anımsatmış; ancak Ankara'da milli bir meclisin kurulduğu 23 Nisan 1920 tarihinin modern parlamenter demokrasiye adım atılmış olması nedeniyle özel bir gün olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Büyük Millet Meclisi'ni kurması ve daha sonra cumhuriyetin ilan sürecinin ne kadar sıkıntılı olduğunun kolay anlaşılabilir olduğunu vurgulamıştır. Anıtkabir ziyareti sonrasında Atatürk'ün ne büyük bir lider olduğunu bir kez daha anladığını belirterek "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" ve "Yurtta Barış, Dünyada Barış" özdeyişlerinin Türkiye için önemli birer yol gösterici olduğunu değerlendirmiştir. Türk-Japon ilişkilerinin gelişmesi yolunda iyi temennileriyle konuşmasını tamamlamıştır (Tutanak Dergisi, 1985: 294, 295).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 524
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 100
- Konuşma sözcük sayısı: 424
- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Türkiye (12), TBMM (6), Atatürk (3).

2.2. Avrupa Parlamenter Meclisi Başkan Yardımcısı Oliver James Flanagan'ın Konuşması (23 Nisan 1986)

Konuşmasında Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile ilişkilerine ve Türkiye'de sağlıklı bir demokrasi oluşumu için hayata geçirilmesi gereken uygulamalara vurgu yapan Flanagan, özgürlükçü demokrasi politikalarının süratle yürürlüğe konulmasından duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Taraflar arasındaki ilişkilerde etkili ve belirleyici bir dinamik olan ekonomi konusunda hiçbir görüş aktarmayan konuşmacı özgürlük, demokratikleşme, insan hakları gibi temel konularda yoğunlaşmayı tercih etmiştir. Ülkenin çoğu yerinde sıkıyönetimin kaldırılmış olması, tutukluların serbest bırakılması ve ölüm cezalarının infaz edilmemesinin Avrupa ile olan ilişkilerin normalleştirilmesine katkı sağladığını anımsatarak uygulamaların devamı yönünde beklentilerini açıklamıştır. Çalışmalardan memnuniyet duyduklarını söyleyerek sözlerini bitiren Flanagan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci, Atatürk tarafından hayata geçirilmek istenen oluşumlar ve Çocuk Bayramı hakkında herhangi bir sözcük kullanmamıştır. İrlandalı parlamenterin konuşması öncesinde dikkat çekici bir yaklaşım görülmüş ve TBMM'de gerginliğe neden olmuştur. TBMM üyelerine dağıtılan konuşma metninde yer alan "Türkiye'yi teftişe gelen Avrupa Konseyi Temsilcileri" ifadesi Genel Kurulda huzursuzluk yaratmıştır (Milliyet, 24 Nisan 1986). Meclis Başkanı Necmettin Karaduman, bu ifadenin yanlışlıkla yazılmış olduğunu kabul ederek "Türkiye, teftişi kabul edemeyecek büyük bir özgürlük ülkesidir" sözleriyle bu ifadelerin metinden çıkarıldığı kayda geçirilmiştir (Tutanak Dergisi, 1986: 110, 111). Metnin tercüme edilişi esnasında böyle bir yanlışlığın yapılmış olacağını düşünmek pek inandırıcı gelmemekle birlikte, konuk parlamenterin bir ülkenin meclisinin açılış kutlama töreninde böyle bir konuşma hazırlamış olması, sadece diplomatik bir seviyesizlik değil aynı zamanda bir saygısızlıktır.

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 291
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 23
- Konuşma sözcük sayısı: 268
- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Avrupa (5), Türkiye (4), Demokrasi (3).

Bu bağlamda; 12 Eylül'ün Avrupa'da nasıl karşılandığı, ülkelerin değerlendirmesinin hangi boyutta olduğu önem arz etmektedir. Her ne

kadar askeri darbe tepkiyle karşılanmış ve Türkiye hakkında olumsuz düşünceler üretilmesine neden olmuşsa da Avrupa'da bu konuda iki farklı görüş olduğu ortaya çıkmıştır. Birinci görüş Türkiye ile ilişkilerin askıya alınmasını isteyen Fransa, Hollanda ve Danimarka öncülüğündeki karşıt ülkelerin görüşü; ikincisi ise Almanya ve İngiltere'nin öncülük yaptığı gelişmelere ılımlı yaklaşan ülkelerin görüşüdür. Darbeyi yapan kadronun demokratik kurumlara saygı duyduğunu ve ilk fırsatta yeniden hayata geçirileceğini beyan etmesini yeterli bulan ikinci grubun etkisiyle, AT Bakanlar Konseyinin 16 Eylül 1980 tarihli toplantısında Türk askerî makamlarının açıklamalarının takip edileceği doğrultusunda izlemeci bir karar alındı (Oran, 2010: 84).

2.3. Lüksemburg Millet Meclisi Üyesi Astrid Lulling'in Konuşması (23 Nisan 1987)

TBMM'nin açılışının 67. Yıldönümü kutlama programı çerçevesinde Türkiye'ye davet edilen 27 ülkeden parlamenterler adına konuşan Bayan Lulling, belirtilen dönemlerde Genel Kurula hitap eden tek kadın konuk parlamenter olmuştur. Demokratik özgürlükler olarak adlandırdığı zorlu süreçte Türkiye'nin girişimlerini ve çabalarını saygıyla karşıladıklarını belirterek, tarihi geçmişi ve sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle ülkenin küresel öneminden bahsetmiştir. Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna üyelik başvurusunun, Topluluğun iktisadi ve mali yönden büyük sıkıntılar içinde olduğu bir döneme denk gelmesinin olumsuz bir gelişme olduğunu belirtmiştir. Yapılan müracaatın, ülkenin demografik, ekonomik ve sosyal yapısını göz önüne alan "(...) kendilerini devlet adamı telakki eden Avrupalıları sevince boğmadığını..." anımsatarak sürecin zorluğunu gündeme getirmiştir. Türkiye'nin adaylığının Avrupa, Afrika ve Orta Doğu için bir şans olduğunu değerlendiren Lulling, Türkiye'nin adaylık hedefinin gerçekleşmesinde en önemli görevin, halka bilgi vermek sorumluluğunda olan parlamenterlere düşeceğini belirtmiştir (Tutanak Dergisi, 1987: 422-424). Lüksemburg Millet Meclisi Üyesi Astrid Lulling'in daha yumuşak ve samimi ifadeler kullanmayı tercih etmiş olması dikkat çekicidir.

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 844
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 109
- Konuşma sözcük sayısı: 735

- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Avrupa (13), Türkiye (8),
Parlamente (4).

2.4. Malezya Millet Meclisi Başkanı Tan Sri Dato Mohd Zahir Hacı İsmail'in Konuşması (23 Nisan 1988)

TBMM'nin Türk halkı için herhangi bir ülkedeki parlamentodan daha özellikli ve önemli olduğunu vurgulayarak sözlerine başlayan İsmail, Meclis'in açılışı öncesi ve sonrası tarihsel gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde gündeme taşıyarak Mustafa Kemal Atatürk'e özel bir sayfa açmıştır. İç ve dış düşmanlarla savaşın devam ettiği bir dönemde meclis çalışmalarının yürütülmesi, zafer kazanılması ve sonrasında atılan adımlarda Atatürk'ün liderliğinin göz ardı edilemeyeceğini anımsatmıştır. Sadece büyük bir asker değil aynı zamanda mükemmel bir politikacı olarak gördüğü Atatürk'e inanan ve onu destekleyen Türk halkının da üzerine düşeni yerine getirdiğini takdirle karşılamıştır. Atatürk'ün kendileri için çok farklı bir yönü olduğunu söyleyen İsmail, İngiliz yönetimi altındaki Malezya halkının işgal kuvvetlerine karşı direnişi nedeniyle ona hayranlık duyduğunu, dönemin iletişim zorluklarına rağmen neredeyse her evde Atatürk fotoğraflarının bulunduğunu aktarmıştır. İngilizlerle mücadele yolunda Malezya halkına da ilham kaynağı olan Atatürk'e hayranlığını belirterek en zor zamanlarında Türklere Tanrı'nın bir lütfu olan lider olarak değerlendirmiştir (Tutanak Dergisi, 1988: 263-265).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 889

- Selamlama/veda sözcük sayısı: 90

- Konuşma sözcük sayısı: 799

- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Atatürk (8), Türkiye (6),
Parlamente (3).

2.5. İsviçre Kantonlar Meclisi Başkanı Huber Raymond'un Konuşması (23 Nisan 1989)

Türkiye'nin bağımsızlığının sembolü olan Lozan Antlaşmasının imzalandığı Vaud Kantonu'ndan geldiğini memnuniyetle vurgulayan Raymond, TBMM'nin çok zor şartlarda hayata geçirildiğini ve kararlı mücadelesi sonunda genç bir Cumhuriyetin doğduğunu belirtmiştir. Diğer Avrupalı konuklardan farklı olarak konuşmasında Atatürk'e yer veren Raymond, Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün eseri olan ülkenin sahip olduğu stratejik konumu ve demokratikleşme

yolundaki çalışmalarının tüm dünya tarafından dikkatle izlendiğini hatırlatarak Türkiye'nin sadece Avrupa örgütleri ve NATO üyesi olmadığını, İslam Konferansı üyesi olarak da önemli bir konumda bulunduğunu iletmıştır. Bu özel günün Türk ve dünya çocuklarının bayramı olmasını keyifle ve saygıyla karşılamış, Türkiye hakkında değerlendirme ve eleştirilerde bulunabilmek için mutlaka ziyaret edilmesi gerektiği söyleyerek davete teşekkür etmiştir (Tutanak Dergisi, 1989: 346-348).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 454
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 76
- Konuşma sözcük sayısı: 378
- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Avrupa (6), TBMM (6), Türkiye (3).

2.6. Malezya Senato Başkanı Ahmed Urai'nin Konuşması (23 Nisan 1990)

Türkiye'yi Avrupa ile Asya arasında bir köprü olarak gören, eski ve parlak bir medeniyet tarihine sahip olduğunu belirten Urai, konuşmasında öncelikle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendirmiştir. Havayolu şirketlerinin de uçuş planlamalarının güncellenmesiyle yakın gelecekte ilişkileri daha büyük boyutlara ulaşacağına inandığı belirtmiştir. "Malezya'yı ziyaret et" yılı olması münasebetiyle de Türk parlamenterleri Malezya'ya davet etmiştir. Dünyada yaşanan olaylar nedeniyle parlamenterlerin görev ve sorumlulukların daha da zorlaştığını anımsatarak güncel küresel sorunların "(...) yoksulluk, grevler, gösteri yürüyüşleri, terörizm, din kökenli huzursuzluklar, etnik gruplar arasındaki çatışmalar, ırk ayrımcılığı ve en ciddi ve acilen çare bulunması gerekli olan uyuşturucu maddeler kullanımı..." olduğuna dikkat çekmiştir. Dünya barışı ve mutluluğu için kuvvetli ve başarılı hükümetlere ihtiyaç olduğunu, bunun da ancak din, inanç, ideoloji ve renk farkı gözetilmeden oluşturulacak anlayışla mümkün olabileceğini savunmuştur. Konuşmasını tamamlarken Ramazan Bayramı kutlaması yapan Urai, TBMM'nin kuruluşunun 70. Yılı'nı tebrik etmiş ve Atatürk'ün, "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinin herkese kılavuz olmasını temenni etmiştir (TBMM, 2012: 55-57).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 818

- Selamlama/veda sözcük sayısı: 99
- Konuşma sözcük sayısı: 719
- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Türkiye (7), Parlamenter (6), Halk (5).

2.7. Macaristan Sosyal Güvenlik Bakan Yardımcısı Andrâs Kelemen'in Konuşması (23 Nisan 1991)

Macar Parlamentosunun ve Macaristan'ın genç demokrasisinin örnek aldığı TBMM'yi "abla" olarak betimleyen Kelemen, Türklerin geleneksel bir yeteneği olan devlet kurma becerisinde sergiledikleri başarılarla hayranlık duyduklarını özellikle belirtmiştir. Tarihsel süreç içinde "hasta adam" denen bir devletin yaşadığı sıkıntıları, "*Türk Milletinin büyük önderi Kemal Atatürk tarafından getirilen tarihsel değişimlerden sonra...*" modern ve demokratik bir toplum oluşumundan takdirle bahsetmiştir. Yaşanan olumlu gelişmeleri demokrasiyi tercih etmenin bir sonucu olarak görmüş ve Türkiye'nin başarılarının Macaristan için teşvik edici bir örnek olduğunu vurgulamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uzun yıllar komünist rejim altında yaşamış olan Macaristan'ın 1990 seçimlerinden itibaren parlamenter demokrasiye geçtiğini anlatıp ülkesinin ekonomik atılımları ve genel durumu hakkında TBMM'ye bilgi vermiştir. Konuşmasının son bölümü Türkçe olmuştur:

"Türk İstiklal Savaşının ve Türkiye Devletinin başlangıcını oluşturan günün 71'inci yıldönümünde bir yabancı olarak sizlere hitap edebilmem, benim için büyük bir şereftir. Onun için, Macaristan Parlamentosu nezdinde Türk demokrasisini saygıyla selamlıyoruz" (Tutanak Dergisi, 1991: 424-426; Meclis Haber Dergisi, 1991: 8).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 797
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 139
- Konuşma sözcük sayısı: 658
- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Türkiye (10), Parlamenter (6), Demokrasi (6)

2.8. Kazakistan Yüksek Şurası Başkanı Serikbolsın Abdildin'in Konuşması (23 Nisan 1992)

Abdildin, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli değişimi olarak gördüğü TBMM'nin kuruluş yıldönümünü kutlarken gelecek nesillere "Türk erkek çocukları kahraman ve Türk kız çocukları güzel olsunlar" şeklinde mesaj göndermiştir. Türkiye ve Kazakistan halklarının kardeşliğini vurgulayarak El-Farabi ve Hoca Ahmet Yesevî gibi isimlerin hatırlanmasının bile iki kardeş halkı birbirine yakınlaştırmaya yeterli olduğunu belirtmiştir. Atatürk'ün;

"Halihazırda dünya milletleri, büyük bir bütünün parçaları olan kardeşlerdir. Bu yüzden, herkes, dünya milletlerinin barış içinde yaşamaları ve mutlu olmaları için kendi milletleri adına nasıl gayret sarf ediyorlarsa, öyle gayretle çalışmalıdırlar" (Tutanak Dergisi, 1992: 345).

sözünü örnek vererek iki ülkenin dünya barışı için beraber çalışması gereğini anımsatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in karşılıklı ziyaretlerine özel vurgu yapan Abdildin, Kazakistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olan Türkiye'ye teşekkürlerini iletmiştir. TBMM'nin 70 yıllık tecrübelerinden, çalışmalarından ders alma ve faydalanmanın henüz demokrasiye geçmiş olan bir devlet için öneminden bahsedip Türkiye'nin yardım ve desteğinin önem ve gerekliliğinden güzel temennilerle bahsetmiştir (Tutanak Dergisi, 1992: 344-346; Meclis Haber Dergisi, 1992: 12).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 715
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 75
- Konuşma sözcük sayısı: 640
- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Türkiye (10), Halk (9), Parlamenter (4)

2.9. KKTC Meclis Başkanı Ayhan Halit Acarkan'ın Konuşması (23 Nisan 1994)

TBMM'nin açılışını dönemin esaret altındaki ulusların özgürlük inancını harekete geçiren bir karar olarak gören Acarkan, Atatürk'ün emperyalizme karşı giriştiği kutsal mücadelenin ulusal egemenlik ve demokratik anlayışına dayandığı belirtmiştir. Milli Mücadelenin TBMM yönetim ve denetiminde sürdürülmesini, Kuva-yı Millîye ruhunun ulusal

iradeye ve demokrasiye dayandırıldığı bir işareti olarak değerlendirmiştir. Genç Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin temel ilkesi olarak vurguladığı demokrasinin tüm kurumlarına yerleşmeye başladığını anlatırken bu konudaki yol göstericilerinin Atatürk ve ilkeleri, güven kapılarının anavatan Türkiye olduğunu ve Türkiye'nin desteğine layık olabilmek için en iyi şekilde çalışmaya devam edeceklerini duyurmuştur (Tutanak Dergisi, 1994: 434-436; Meclis Haber Dergisi, 1994: 16).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 699

- Selamlama/veda sözcük sayısı: 100

- Konuşma sözcük sayısı: 599

- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Atatürk (9), Türkiye (8), Demokrasi (7)

2.10. Hırvatistan Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi Başkanı Katica Ivanišević'in Konuşması (23 Nisan 1995)

TBMM'nin açılış yıldönümünün kutlanmasını Türkiye'de demokrasinin devamlılığının bir kanıtı olduğunu söyleyen Ivanišević, Türk Halkının yararına olan bu durumun Türkiye'de refah seviyesini yükseltecek ve hem Avrupa'da hem de Orta Doğu'da barış ve istikrarı sağlamaştıracak bir konu olduğunu belirtmiştir. Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün algısındaki siyasi düzeni, cumhuriyetin ilanına giden yolda TBMM'ye verdiği değer yansıması olarak ele alıp bir devletin ortaya çıkışında halkın katılımı ve yenilenme için demokrasinin tek çare olduğuna vurgu yapmıştır. Bir devlet ya da ulusun temel hedeflerine ulaşmasındaki en önemli yapının çoğulcu, anayasal ve parlamenter demokrasi olduğunu aktarırken kendi ülkesinden örnek verip, topraklarının bir bölümünün işgal altında bulunduğu Hırvatistan'ın yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen "*siyasal ve toplumsal yaşamında kapsamlı bir demokratik transformasyonu*" hayata geçirme azminde olduğunu duyurmuştur (Tutanak Dergisi, 1995: 31-33; Meclis Haber Dergisi, 1995: 17,18).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 828

- Selamlama/veda sözcük sayısı: 131

- Konuşma sözcük sayısı: 697

- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Atatürk (9), Türkiye (7), TBMM (6)

2.11. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş'ın Konuşması (23 Nisan 1998)

Değişik tarihlerde TBMM Genel Kurulu'na 6 defa hitap etmiş tek devlet başkanı olan Denktaş, konuşmasında Kıbrıs sorununun tarihsel sürecini özetleyip haklı davalarının sonsuza dek savunucusu olacağını inançla belirtmiştir. 23 Nisan 1920'yi Türk Ulusunun kaderine sahip çıktığı ve dünyanın en güçlü uluslarına karşı "*tarihine yaraşır direnişini, katıksız egemenliğini temsil eden*" bir tarih olarak kutlamıştır. Uluslararası anlaşmalar ve hukuki gelişmeler açısından Türklerin en haklı olduğu konulardan biri olarak gördüğü Kıbrıs sorununu, günün anlam ve önemi doğrultusunda demokrasi ve insan hakları ile pekiştirerek değerlendirmiştir. Bu vesile ile TBMM kürsüsünden dünyaya seslenen Denktaş, bu davada barıştan ve müzakereden yana olduklarını ancak barışın bedeli olarak haklarından ve özgürlüklerinden vazgeçmeyeceklerini duyurmuştur.

"Atatürk'ün bu Meclisinden bir kez daha belirtirim ki Türk Ulusunun Kafkaslar'dan Balkanlar'a, Ege'den Doğu Akdeniz'e uzanan bir bölgede barış ve istikrarın korunmasına hizmet ettiğine yürekten inanan bir kişiyim" (Tutanak Dergisi, 1998: 242-245; Meclis Haber Dergisi, 1998: 6, 7).

sözleriyle, Anavatana bağlılık duygularıyla konuşmasını tamamlamıştır

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 1447
- Selamlama/veda sözcük sayısı: 126
- Konuşma sözcük sayısı: 1321

- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Avrupa (14), Türkiye (11), Halk (9)

2.12. Türkmenistan Meclis Başkanı Sahad Muradov'un Konuşması (23 Nisan 2000)

TBMM'nin 80. yaşını kutlarken Atatürk'ü saygıyla anan Muradov, bu çatı altında bir araya gelme nedeninin 23 Nisan 1920 günü sevinç ve o günün kutsallığı olduğunu belirtip Türk Halkının bağımsızlık için verdiği mücadeleyi övmüştür. Yeni oluşumun temellerinin atılmasında Atatürk'ün liderliğinin özel bir yeri olduğunu "*Türk Halkının Büyük Oğlu*

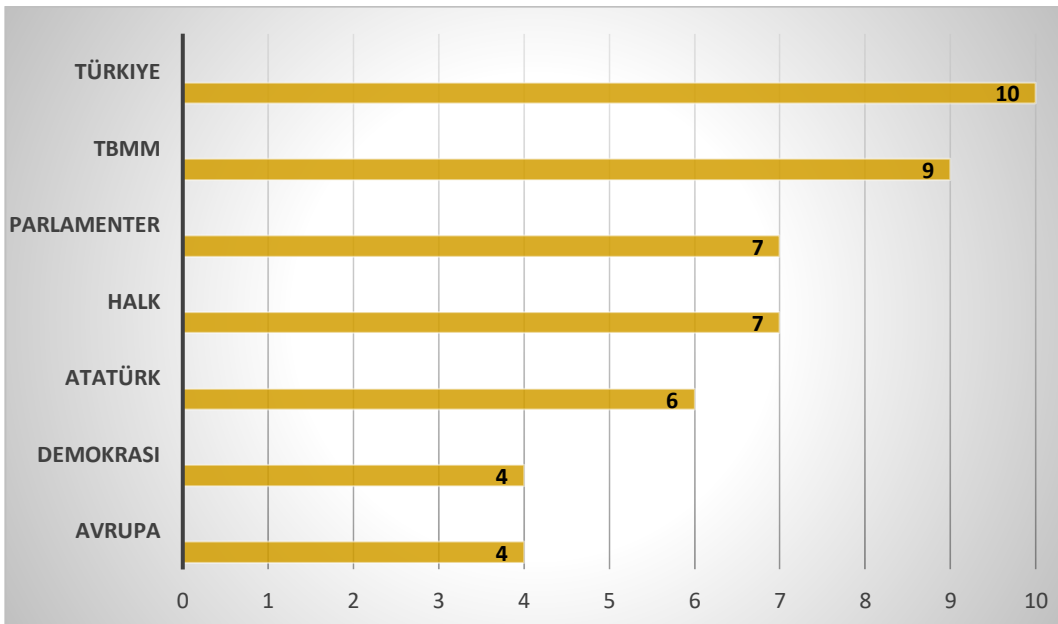
Atatürk'ün "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" sözlerini hatırlatarak özetlemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan devletlerden birinin de Türkmenistan olduğunu, Türkmenistan'ın bağımsızlığının ilk olarak Türkiye tarafından tanındığını, iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşliğe vurgu yapan Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın "Biz, bir millet, iki devletiz" sözleriyle anımsatmıştır. İkili ilişkilerde büyük mesafe kat edildiğini, çeşitli alanlarda olduğu gibi parlamentolar arasında da tecrübe ve görüş paylaşımlarının yürütüldüğünü belirtmiştir. Böylelikle her alanda atılımlar sergileyen ve halkın sosyal durumu yanında şehirlerdeki alt yapı yatırımlarını da süratle genişleten Türkmenistan'ın 12 Aralık 1995'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda alınan bir kararla "daimî tarafsız ülke" statüsü kazandığını aktarmıştır. Ülkenin geleceğini barış üzerine kurmayı hedeflediklerini belirtirken Atatürk'ün yeni nesle bıraktığı "Yurtta sulh, cihanda sulh" vasiyetine sahip olunacağını tekrarlamıştır (Tutanak Dergisi, 2000: 512-514; Meclis Haber Dergisi, 2000: 6, 7).

- Metin içindeki toplam sözcük sayısı: 794

-Selamlama/veda sözcük sayısı: 29

-Konuşma sözcük sayısı: 765

- En çok kullandığı üç sözcük ve sayısı: Halk (15), Türkiye (9), TBMM (6).

Grafik 1: En Çok Kullanılan Sözcükler ve Kaç Konuşmacının Kullandığı

SONUÇ

TBMM'nin açılışından bir yıl sonra kabul edilen bir kanunla 23 Nisan gününün milli bayram olması ve çeşitli etkinliklerle kutlanması hayata geçirildi. Bu özel günün aynı zamanda çocukların da bayramı olmasını düşünen Himaye-i Etfâl Cemiyetinin öncülüğüyle başlayan uygulama günümüze kadar devam etti ve 1981 yılından itibaren 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmaya devam edildi.

“Egemenliğine sahip olmayan bir insan veya bir toplum, hiçbir zaman iradesini kullanamaz... Şimdiye kadar milletimizin başına gelen bütün felaketler, kendi kader ve yazgısını başka birinin eline bırakmasından kaynaklanmıştır” (Kocatürk, 2007: 146).

sözleriyle halkın egemenliğe sahip çıkmasını arzulayan Atatürk'ün ideali unutturulmamaya çalışıldı.

Bugünün anlam ve önemini değerlendiren UNESCO Örgütü'nün 1979 yılını Dünya Çocuk Yılı ilan etmesi, tüm dünya çocuklarının 23 Nisan'ı bir bayram havasında kutlamasını sağladı. TBMM çatısı altında gerçekleştirilen anma ve kutlama törenleri kapsamında yabancı konukların da TBMM Genel Kuruluna hitap etmeleri gelenekselleşti. 1985 ile 1992 yılları arasında sekiz yıl aralıksız olarak gerçekleştirilen bu uygulama, 1994, 1995, 1998 ve 2000 yıllarında birer konuşma ile sürdürüldü. Yabancı konuklar için kabul edilen konuşma hakkından günümüze kadar 25 değişik ülkenin temsilcileri faydalanırken, 15 Nisan 1955 tarihinde Genel Kurula hitap eden Irak Mebusan Meclisi Reisi Abdülvahap Mercan ilk konuşmacı oldu.

Konuşmacıların ortalama sözcük sayısı 758 olarak tespit edilmiş, en çok sözcük kullanan kişi 1447 sözcükle KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş, en az sözcük kullanan kişi 291 sözcükle Avrupa Parlamenter Meclisi Başkan Yardımcısı Oliver James Flanagan olmuştur. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak bilinen bugün de birkaç konuşmada “çocuk” sözcüğü kullanılmış, ancak sadece İsviçre Kantonlar Meclisi Başkanı Huber Raymond:

“Bu Meclisin kuruluş yıldönümünün, ülkenin geleceğinin çocuklara ait olmasının vurgulanması bakımından aynı zamanda çocukların da bayramı olması keyfiyetini özellikle saygıyla karşılıyor ve selamlıyorum. Ayrıca, kutlamalarda sadece Türk

çocuklarının değil dünya çocuklarının da bulunması, bizlere belirli bir heyecan veriyor" (TBMM, 2012: 54).

sözleriyle günün önemini vurgulamıştır. TBMM'nin yabancı temsilcilere Genel Kurulda söz hakkı tanınması tüm konuklarca memnuniyetle karşılanmış, kendilerine yapılan davete teşekkürleriniiletmişlerdir.

Genel Kurula hitap eden yabancı konukların konuşmalarında küresel ve Türkiye kaynaklı gelişmelere vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda; 12 Eylül 1980 askeri darbesinin etki ve sonuçlarının yakından hissedildiği yıllarda konuşma yapan Avrupalı konukların genel olarak üzerinde durduğu ifadeler insan hakları, demokratikleşme çalışmaları ve siyasi uygulamalar olmuştur. Ne var ki bu konuşmacılar Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir basamak olan Türkiye'nin ekonomik alandaki uygulamalarına pek değinmemişlerdir. TBMM'nin kuruluş süreci, Milli Mücadele ve Atatürk gibi kavramlar da bu kişilerin metinlerinde yer bulamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin davetlisi olarak TBMM'de, Türk halkının oylarıyla seçilmiş parlamenterlerine konuşma hakkı tanınmış yabancı bir parlamenterin diplomatik nezaketsizlik ve saygısızlık olarak belirtilebilecek girişiminin de unutulmaması gerekmektedir. Avrupa Parlamenter Meclisi Başkan Yardımcısı olan İrlandalı Parlamenter Oliver James Flanagan, 23 Nisan 1986 günkü oturumda Genel Kurul'a hitap etmiştir. Konuşma öncesi TBMM üyelerine dağıtılan konuşma metninde "Türkiye'yi teftişe gelen Avrupa Konseyi Temsilcileri" ifadesinin görülmesi huzursuzluk ve kızgınlığa neden olmuştur. Meclis Başkanı tarafından yapılan bir açıklama ile bu ifadelerin yanlışlıkla yazıldığı kabul edilip ifadeler metinden çıkarılmıştır. Metnin orijinal belgelerine ulaşmak mümkün olamadığından bunun bir tercüme hatası ya da yanlış anlaşılma mı olduğu, yoksa açıkça "teftiş" ifadesi kullanılıp kullanılmadığı öğrenilememiştir.

Öte yandan diğer konukların mesajlarındaki ortak özellik; Türkiye'nin tarihi ve devletin kurucusu Atatürk'ün üstün kişiliği, sahip olduğu devlet tecrübesi ve ikili ilişkilerde Türkiye'nin destek ve yardımına duyulan gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Dünya kamuoyuna da mesaj vermek isteyen bu konuklar, kendi ülkelerinin tanıtımını yapmak, sorunlarını paylaşmak ve çocukların bayramı olan bugünü en güzel duygularla paylaşmak için iyi niyet ifadelerini de sıkça kullanmışlardır.

Bayramlar Türk toplumunda anlamlı yere sahip olan özel günlerdir. Dini bayramların aynı inanca sahip olanlar arasındaki ilişkileri pekiştirmesi gibi milli bayramlar da vatandaşlık bilincinin sağlanması ve devletin temel rejiminin gelecek nesillere aktarılmasına katkısı büyüktür. Yasalarımızca bayram olarak belirlenmiş günlerden biri olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı da bu günlerden biridir. Dünyada sadece Türk çocuklarına armağan edilen ve tüm dünya çocuklarıyla beraber kutlanan bu kıymetli gün, bir ulusun özgürlük ve egemenliğe kavuşmasının kutlandığı gündür. Hangi gerekçeyle olursa olsun bayramların kutlanmaması, etkisizleştirilmesi ya da unutturulması, ulusal birliğe vurulacak en büyük darbedir. Olayın uluslararası anlam taşıması nedeniyle yabancı ülke çocuklarının ve parlamenter heyetlerinin TBMM'nin açılış günü etkinliklerine davet edilmesi geleneği sürdürülmelidir. TBMM Genel Kurulunda yapılacak özel konuşmalar, ikili ya da çoklu ilişkilerde yaşanması muhtemel yanlış anlaşılmanın giderilmesi, bilgi eksikliğinden kaynaklanacak düşüncelerin ortadan kaldırılması ve ülkelerin birbirini daha iyi tanıması için bir fırsat olarak görülmelidir. Bütün dünyanın saygı duyduğu bir kurucu liderin "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesinin ilk uygulama alanı yüz yaşına ulaşmış olan TBMM olmalıdır.

KAYNAKÇA

Atatürk, Mustafa Kemal. (2013). *Nutuk*. (Haz.). Zeynep Korkmaz. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Balcıoğlu, M. (2008). *Direnen Millet-Milli Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Erhan, Ç. & Tuğrul A. (2010). *Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler, Türk Dış Politikası*. C. 2: 1980-2001. (Ed.). Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları.

Güneş, İ. (2009). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*. İstanbul: İş Bankası Yayını.

Habertürk Gazetesi, 19 Nisan 2020, Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/muharrem-sarikaya/2650757-tbmm-baskanindan-23-nisan-icin-iki-rica>. Erişim Tarihi: 07.19.2020.

Kocatürk, U. (2007). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

- Meclis Haber Dergisi, S. 8, TBMM Yayını, Ankara, 1991.
- Meclis Haber Dergisi S. 15, TBMM Yayını, Ankara, 1992.
- Meclis Haber Dergisi S. 32, TBMM Yayını, Ankara, 1994.
- Meclis Haber Dergisi S. 41, TBMM Yayını, Ankara, 1995.
- Meclis Haber Dergisi, S. 61, TBMM Yayını, Ankara, 1998.
- Meclis Haber Dergisi S. 75, TBMM Yayını, Ankara, 2000.
- Milliyet Gazetesi, 23 Nisan 1979, 24 Nisan 1986.
- Özdemir, H. (2019). *Savaşta ve Barışta Kemal Atatürk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Saban, G. M. (2019). Millî Kimliğin Oluşturulması Bağlamında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 576225.
- Sarıkaya, M. (2005). Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti 1921-1935. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 146074.
- TBMM. (2012). *Tarihe Düşülen Notlar-2, Yabancı Devlet Adamlarının Genel Kurul Konuşmaları*. (Koord.). Rüçhan Akıncioğlu. Ankara: TBMM Yayını.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 17, Cilt: 15, Yasama Yılı: 2, 89. Birleşim, 23.4.1985.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 17, Cilt: 28, Yasama Yılı: 3, 96. Birleşim, 23.4.1986.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 17, Cilt: 39, Yasama Yılı: 4, 94. Birleşim, 23.4.1987.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 18, Cilt: 10, Yasama Yılı: 1, 62. Birleşim, 23.4.1988.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 18, Cilt: 25, Yasama Yılı: 2, 81. Birleşim, 23.4.1989.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 18, Cilt: 59, Yasama Yılı: 4, 107. Birleşim, 23.4.1991.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 19, Cilt: 9, Yasama Yılı: 1, 68. Birleşim, 23.4.1992.
- Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 19, Cilt: 58, Yasama Yılı: 3, 94. Birleşim, 23.4.1994.

Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 19, Cilt: 85, Yasama Yılı: 4, 103.
Birleşim, 23.4.1995.

Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 20, Cilt: 51, Yasama Yılı: 3, 81.
Birleşim, 23.4.1998.

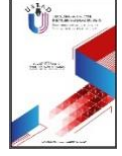
Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 21, Cilt: 31, Yasama Yılı: 2, 85.
Birleşim, 23.4.2000.

Tutanak Dergisi, TBMM, Dönem: 24, Cilt: 15, Yasama Yılı: 2, 72.
Birleşim, 29.2.2012.

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun, Resmî Gazete, S.
17284, 19 Mart 1981.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

UYUŞTURUCU MADDE BAĞIMLILIĞINDA AİLENİN ETKİSİ VE BAĞIMLI SAYISININ AZALTILMASINDA JANDARMANIN ETKİNLİĞİ: İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA

THE EFFECT OF FAMILY IN DRUG ADDICTION AND THE EFFECTIVENESS
OF GENDARMERIE IN REDUCING THE NUMBER OF DEPENDENTS:
A PRACTICE IN ISTANBUL

Murat KOÇANLI

Öğretim Üyesi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Araştırma Merkezleri
Müdürlüğü, Suç Araştırmaları Merkezi Amiri,
Ankara/Türkiye.

Faculty member, Directorate of Gendarmerie and Coast Guard Academy
Research Centers, Supervisor of Crime Research Center,
Ankara/Turkey.

akadem105@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-3571-7565

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 04.07.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12.08.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Koçanlı, M. (2020). Uyuşturucu
Madde Bağımlılığında Ailenin Etkisi ve Bağımlı Sayısının Azaltılmasında
Jandarmanın Etkinliği: İstanbul'da Bir Uygulama.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4), 576-619.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Günümüzde uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili tartışmalar gerek yazılı gerekse görsel basında çok sık yer almaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, özellikle henüz 20-25 yaşındaki gençlerin birer birer uyuşturucu madde kullanımından dolayı yaşamlarını kaybetmesidir. Aslında bu tür vakalara Türk toplumunda fazla rastlanılmamaktadır. Nitekim gelişmiş batı toplumlarına göre uyuşturucu madde bağımlı miktarı oldukça düşüktür. Bu araştırmanın amacı, uyuşturucu madde bağımlılığında ailenin etkisini incelemektir. Çalışmanın örneklemi 15-25 yaş aralığında, herhangi bir uyuşturucu madde kullanan ve İstanbul AMATEM'de tedavi almakta olan 103 gençten oluşmaktadır. Uyuşturucu madde bağımlılığının toplumlardan büyük tepki görmesi nedeniyle, bağımlı miktarlarını tespit etmek çok güç olmaktadır. Bu nedenle, uyuşturucu madde bağımlısı olup tedaviye karar veren kitlelere ulaşmak için hastanelerden istifade edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarından; anne-geñç ilişkisi, anne-geñç arasındaki sorunlar, anne-baba arasındaki geçimsizlik ve ailedeki alkol kullanımının gencin uyuşturucu madde kullanımı üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte kardeş-geñç ilişkisi ile gencin madde tedavi kararı arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Buna karşın gençlerin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni ile diğer aile değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu veriler doğrultusunda, uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadelede koordinatör görevi bulunan Jandarma Genel Komutanlığına bağımlı sayısının azaltılmasında faydalı olabilecek bazı sosyal önlemler önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu, Madde Bağımlılığı, Aile, AMATEM, Jandarma, Gençler

Abstract: Today, the discussions about drug addiction appears very frequently in both the written and visual press. The most important reason for this interest is that young people, especially those 20-25 years old, are losing their lives due to drug use. In fact, such cases are not very common in Turkish society. Indeed, compared to developed Western societies, the amount of drug addicts is quite low. The purpose of this research is to examine the impact of family on drug addiction. The sample of the study consisted of 103 young people aged 15-25 years who used any drugs and were receiving treatment in Istanbul AMATEM. Because drug addiction has a great reaction from the community, it is very difficult to determine the number of addicted individuals. For this reason, hospitals where addicted people were treated utilized to recruit participants. The analysis results suggested that the relationship between mother and adolescent, problems between mother and adolescent, conflict between parents and the use of alcohol in the family have an effect on the teen's drug use. However, it was observed that there was a significant relationship between the sibling-teen relationship and the teen's substance treatment decision. However, there was no significant relationship between young people's decision on drug treatment and other family variables. Based on the results of this study, to

enhance the effectiveness of the combat against the drug use, some suggestion were proposed to the Gendarmerie General Command which acts as a coordinator in fight against drug addiction.

Keywords: Drugs, Drug Addiction, Family, AMATEM, Gendarmerie, Youth

GİRİŞ

Uyuřturucu madde bağımlılığı sadece psikolojik ve biyolojik bir rahatsızlık değildir. Aynı zamanda toplumda meydan getirdiği etkiler dūřünüldüğünde disiplinler arası bir sorun olduğu anlaşılır.

Uyuşturucu madde bağımlılığının tek bir nedeni yoktur. Birçok değişken etkili olabilir. Bireylerin kişisel özellikleri, aile yapıları, arkadaş çevreleri ve geçmiş yaşantıları uyuşturucu madde kullanımında etkili faktörlerdir. Bu nedenle uyuşturucu madde bağımlılığının nedenleri araştırılırken disiplinler arası bir yaklaşım kullanılmalıdır.

Toplumunu oluşturan en küçük birim ailedir. Aile üyelerinin uyuşturucu madde kullanımı tüm aileyi dolayısıyla toplumun önemli bir kesimini etkilemektedir. Aile ile toplum arasındaki etkileşim karşılıklı olmaktadır.

Türk toplumu gibi gelenek ve göreneklerine bağlı toplumlarda uyuşturucu madde kullanım gibi sapmış davranışlar hoş karşılanmamaktadır. Bu tür davranışlarda bulunan kişilere büyük bir tepki gösterilmektedir. Fakat toplumların hızlı değişmesine paralel olarak, bu tür sapmış davranışların sayısında artış meydana gelmektedir. Bu artışın altındaki temel neden olarak geleneksel aile yapısının değişime uğramaya başlaması söylenebilir.

Bu nedenle çalışmanın esası aile yapılarında yoğunlaşmıştır. Uyuşturucu madde bağımlılığında ailenin etkisini incelemek ve bu doğrultuda kolluk kuvvetlerin alabileceği önleyici kolluk tedbirleri, çalışmanın getireceği en önemli fayda olacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili yapılan araştırmalarda, uyuşturucu madde kullanımının tek bir nedenden kaynaklanmadığı görüşü hakimdir. Uyuşturucu madde bağımlılığı; psikolojide bir kişisel rahatsızlık, biyoloji ve genetik alanında, kalıtımsal bir özellik ve sosyoloji alanında ise toplumsal yapı ile bireylerin kişisel özelliklerinin bir sonucu olarak kabul görmektedir. Bu nedenle uyuşturucu madde bağımlılığını tek bir disiplinle açıklamak mümkün değildir. Bununla birlikte uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili

çalışmalar incelendiğinde, yapılan araştırmaların daha çok psikolojik ağırlıklı olduğu görülür. Buna karşın sosyolojik alanlarda yapılan araştırmalar da az değildir. Diğer yandan uyuşturucu madde bağımlılığını biyolojik ve genetik faktörler ile açıklamaya çalışan araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmanın esası sosyolojik bir temele dayandığından, literatür taraması genel olarak sosyolojik alanda yapılmıştır.

Biyolojik ve genetik alanda yapılan araştırmalara göz atıldığında, alkol bağımlılığında rolü ispatlanan genetik özellikler üzerinde yoğunlaştığı görülür. Bu nedenle mevcut ilişkinin uyuşturucu madde bağımlılığına uygulanabilirliğini sınavan araştırmalar yapılmıştır. 2001 yılında Weinberg tarafından yapılan bir araştırmada, aile geçmişinde aile üyelerinin yoğun alkol ve uyuşturucu kullanımının kendi çocuklarının alkol ve uyuşturucu kullanmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu sonuçlar, Merikangas tarafından 1998'de yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlikler gösterdiği gözlemlenmiştir. Fakat uyuşturucu madde bağımlılığını sadece biyolojik veya genetik özellikler ile açıklamanın yetersiz olacağını savunan araştırmalar da mevcuttur (Newcomb ve Rickards, 1995). Bu araştırmalarda, bu faktörlerinin yanında başka değişkenlerin de etkili olduğu savunulmaktadır.

Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili çalışmalar genellikle psikolojik ağırlıklıdır. Araştırmalar genellikle bireylerin kişisel özellikleri, özellikle çocukluk döneminde yaşanan psikolojik travmalar, stresli yaşam tarzı, aile ebeveynlerin psikolojik ilaçlar kullanması ve ebeveynler arasındaki sorunların çatışmaya dönüşmesi üzerinde yoğunlaşmıştır (Miller, 2003). Bu araştırmalara göz atılacak olursa karşımıza ailedeki yoğun sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının bireyleri etkilediği sonucu çıkmaktadır. 1999 yılında Fransa'da 2396 öğrenciye uygulanan bir araştırmada, sigara ve alkol kullanımı olan ailelerin çocukların uyuşturucu madde kullanım riskinin, kontrol grubuna göre on kat fazla olduğu tespit edilmiştir (Challier, 2000). Diğer bir araştırmada ise, Hoffmann tarafından 1998 yılında ABD'de uygulanmıştır. Bu araştırmada da aile ebeveynlerin sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının çocuklar için bir risk faktörü olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırma sonuçlarına göre, aile üyelerinin stresli yaşam tarzı, psikolojik ilaçlar kullanmasının çocukların uyuşturucu madde kullanımı için bir risk faktörü olduğu gözlemlenmiştir.

Bununla birlikte Türkiye'de AMATEM tarafından yapılan araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalarda az önce ifade edilen

değişkenler üzerinde durulmuştur. Araştırma sonuçları diğer ülkelerde yapılan araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir (1996, 1998).

Aile karakteristikleri ile uyuşturucu madde kullanımı ilişkisini araştıran çalışmalarda, aile yapıları üzerinde durulmuştur. Söz konusu araştırmaları sırayla incelemek gerekir.

Hoffman ve Johnson (2002), yaptığı araştırmada, üvey anne veya babanın olduğu ailelerde, diğer anne ve babası sağ olan ailelere göre çocuklarının uyuşturucu madde kullanımının daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Bu tür ailelerde aile yapılarındaki sapma davranışlarındaki fazlalığın çocukları uyuşturucu madde kullanımına ittiği gözlemlenmiştir. Aynı araştırmada, sadece annenin olduğu parçalanmış ailelerde çocuklarının uyuşturucu madde kullanım riskinin azaldığı, babanın olduğu ailelerde ise uyuşturucu madde kullanım riskinin yükseldiği saptanmıştır.

Buna karşın Thomas ve Farell (1996) tarafından yapılan araştırmada ise, sadece annenin olduğu parçalanmış aile yapılarında sosyal kontrolün yetersizliğinin sapmaya elverişli bir ortam hazırladığı tespit edilmiştir. Bu tür ailelerinin çocuklarında yoğun sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı olduğu gözlemlenmiştir.

Aile yapılarının niteliğindeki sorunların da çocukların uyuşturucu madde kullanımına neden olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir.

Jessor 1977 yılında yaptığı araştırmayla, uyuşturucu madde kullanmaya karşı çocuklarını katı bir şekilde yetiştiren ailelerinin çocukları, ihmalkâr yetiştiren ailelerinin çocuklarına göre daha az uyuşturucu madde kullandığını tespit etmiştir. Bu araştırmalarda söz konusu aile yapılarında sosyal kontrolün derecesi, çocuklarının uyuşturucu madde kullanım riskini belirlediği saptanmıştır.

Sampson ve Laub'un yaptığı araştırmada, aile yapısı ile uyuşturucu madde kullanımı arasında bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmalarını Hirschi'nin 1969 yılında geliştirdiği sosyal kontrol teorisine dayandırmışlardır. Çalışmalarında, aile yapılarındaki sorunların, çocukları sapmış davranışlara ve uyuşturucu madde kullanımına ittiğini ileri sürmektedirler. Söz konusu araştırmada, aileye bağlılığın kuvvetli olması durumunda uyuşturucu madde kullanım olasılığını en aza indirdiği gözlemlenmiştir.

Katz, Dunham ve Zimmerman'ın (1997) yaptığı araştırmada, aile karakteristikleri ile bireylerin sapma davranışları arasındaki ilişkiyi

incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, aileye bağlılığın derecesi bireyin sapma davranış sıklığını belirlediği gözlemlenmiştir.

2001 yılında yapılan bir çalışmada (Hafsteinsson), aile yönetim biçimleri ile gençlerin uyuşturucu madde kullanımı arasında yakın bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada, güvene dayanan aile yönetim biçimlerinde, uyuşturucu madde kullanım oranı en düşük düzeyde bulunmuştur. Buna karşın, ihmalkâr ve ilgisiz aile yönetim biçimlerinde ise uyuşturucu madde kullanım oranı yüksek bulunmuştur.

Aile-genç iletişimi de uyuşturucu madde kullanımında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle baba-genç iletişiminin sağlıksız olması, erkek çocuklarının uyuşturucu madde kullanım riskini %60 oranında artırdığı tespit edilmiştir (Califano, 1999).

Kelly ve arkadaşlarının (2002) yaptığı araştırmada ise, aile içi iletişiminin az olduğu aile yapılarında çocuklarının uyuşturucu madde kullanımın kontrol grubuna göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Bununla birlikte Türkiye'de az sayıda yapılan çalışmalardan söz etmek gerekir. Burcu (2003), yaptığı araştırmada sanayi sitelerinde çalışan bireyler ile aile yapılarındaki sosyal kontrol ilişkisini araştırmıştır. Söz konusu araştırmada, bu tür çocuklarının ailelerinde aile içi ilişkinin sağlıksız olduğu ve aile yapısının saptmaya elverişli bir ortama sahip olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu tür ailelerin çocukları daha yoğun bir şekilde alkol ve uyuşturucu madde kullanımına başvurmaktadırlar.

Aynı zamanda aile içi ilişkilerinin kötü olması, aile bağlılığının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum da gençleri, saptmış arkadaş çevrelerine yönelmesine sebep olmaktadır. Böylece arkadaş çevrelerinde mevcut olan saptmış davranışlar ve uyuşturucu madde kullanımı pekişmektedir (Huba, 1980).

Aile üyelerindeki mevcut olan sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı da çocukların uyuşturucu madde kullanımına neden olmaktadır.

Ailesinde uyuşturucu madde kullanan genç erişkinler, kendi ailelerini örnek alacağından dolayı, uyuşturucu madde kullanımına daha rahat başvurabilmektedirler (Aker, 1979; Hawkins, 1992). Söz konusu araştırmada, sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde gençler keskin bir gözlemci olmalarından ötürü uyuşturucu madde kullanımına daha rahat başladıkları tespit edilmiştir.

Anne veya babanın uyuşturucu madde kullanımı, çocukları üzerindeki gözetim ve denetim etkinliğini azaltır. Dolayısıyla çocukların sapsmış davranışlara ve uyuşturucu madde kullanımına başvurması daha rahat olur (Zuckermann, 1991). Böylece sapsmış arkadaş gruplarıyla birliktelik sıklığı artmaktadır. Bu tür arkadaş gruplarında, sapsmış davranışların öğreniminin pekiştiği gözlemlenmiştir.

Diğer yandan bireylerin okul başarıları ile uyuşturucu madde kullanım ilişkisini araştıran çalışmalar da yapılmıştır.

Okuldaki başarının düşük olması, bireylerin aile yapısına paralel olarak sokak yaşantısına daha fazla bağlı olmasına neden olmaktadır. Bu durum da sapsmış davranışlar sergileme olasılığını artırmaktadır (Simpson, 1991).

Okul başarısı, arkadaş gruplarıyla birliktelik ile uyuşturucu madde kullanım ilişkisinin araştırıldığı diğer bir çalışmada, okul başarısı düşük olan çocukların sapsmış arkadaş gruplarıyla daha fazla beraber olduğu ve dolayısıyla uyuşturucu madde kullanımın daha yoğun olduğu tespit edilmiştir (Sampson ve Laub, 1993).

Son olarak aile üyelerinin ekonomik seviyeleri ve yaşam ortamlarının aile üyelerinin uyuşturucu madde kullanımına neden olduğu çalışmaları incelemek gerekir.

Ekonomik durumu iyi ailelerde çocuklar diğer kontrol gruplarına göre sosyal yaşama az katılmaları nedeniyle, toplumla sosyalizasyon süreçleri sağlıklı olmamaktadır (Downey, 1995). Dolayısıyla söz konusu ailelerde yetersiz gözetim ve denetim, çocuklarının sapsmış davranışlara yönelmesine neden olmaktadır.

Buna benzer olarak Coleman 1988 yılında yaptığı araştırmada, ekonomik kazanç yükseldikçe, bireyin toplum ile ilişkisinin artığını ve sosyalizasyon sürecinin sağlıklı gerçekleştiğini tespit etmiştir. Böylece gençlerin sapsmış davranışlar ve uyuşturucu madde kullanımı sergileme riski azalmaktadır.

Gençler yaşamlarının ilk yıllarında sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini ailelerinin yanında tamamlamaktadırlar. Bu gelişimlerini sorunsuz bir şekilde tamamlayabilmeleri için aile ortamının huzurlu ve sorunsuz olması gerekmektedir. Aksi durumda, gençler duygusal açıdan eksik ve çelişkiler içinde olacaktır (Küçük, 1982'den akt. Arman, 1993). Doğumdan yetişkinlik dönemine kadar gençlerin tutumları, hemen hemen tamamen anne ve baba tarafından şekillendirilmektedir. Bu dönemde gençlerin sapsmış davranışlar sergilemesi, aile içinde anne

ve babanın baskısıyla engellenmektedir. Bu şekilde gençlerin sapmış davranışlar sergileme ve uyuşturucu madde kullanımı riski azaltılmış olmaktadır (Mogan, 1980'den akt. Arman, 1993) Uyuşturucu madde kullanımının ortaya çıkmasında, ailenin gençler üzerindeki etkisinin ve aile ile genç arasındaki ilişkilerin çok önem taşıdığı bilinmektedir. Zira, bu kurumda çıkacak aksaklıklar, kişiliğin oluşumunu tamamen etkileyebilmektedir. Nitekim aile içinde bir bireyin uyuşturucu kullanımı, diğer tüm bireylerin düzenini aksatabilmektedir. Bu nedenle, aile içinde çıkabilecek bir aksaklık sadece o bireyin yaşamının değil tüm aileyi etkileyecektir (Gold, 1993; Robertson, 1994).

Uyuşturucu madde kullanımında, gencin sahip olduğu aile yapısının özelliği çok önemlidir. Bu nedenle mevcut olan aile yapılarının nitelik açısından incelenmesi gerekir. Lamborn'un (1991) belirlediği aile yönetim biçimleri genellikle küçük aile yapılanması şeklinindedir. Belirlenen aile yönetim biçimlerinde, aile karakteristikleri ile sapma arasında yakın bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Bir ailede var olan huzur ve mutluluk ortamı gençlerin büyümesi ve gelişmesine yardım eder. Bu nedenle ailedeki anne ve baba arasındaki ilişkiler çok önemlidir. Diğer taraftan ailenin kişisel karakteristikleri aile-geç ilişkisini, aile-geç ilişkisi de gençlerin gelişimini ve sapmış davranışlar sergileme olasılığını belirler (Selnow, 1987; Van Voortis, 1988; Brook, 1990). Daha doğrusu gençlerin uyuşturucu madde kullanımı ile aile-geç ilişkisinin kalitesi ile doğrudan ilgilidir (Baumrind, 1991).

Gençler keskin bir gözlemcidir. Aile içindeki ilişkilerin temelini; anne ve baba ilişkileri, bunların birbirine karşı tutumları oluşturur. Bunların sevgi, saygı ve anlayışla sürdürdükleri anne-baba ilişkisi, ailenin genel durumunu belirler. Uyumlu ve sıcak ilişkiler, anne-baba ve geç ilişkisine yansır (İEM, 1999). Anne ve baba arasındaki ilişki, çocuklarına örnek olacak şekilde olmalıdır. Çünkü bireyler, aileleri kendilerine model olarak görürler. Bu çerçevede bireylerin davranışlarını anne ve baba şekillendirir. Buna karşılık anne ve baba arasındaki sorunların büyümesi, gençlerin gelecekte i çatışmalar yaşaması ve sapmış davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir (Yavuzer, 1982).

Aile içinde yaşanan sorunların bir çatışmaya dönüşmesi halinde, gençlerin gelişim çağında olması nedeniyle duygusal bakımdan bir çelişki yaşamaktadırlar. Bu nedenle gençler aile ortamı içinde bulamadıkları huzur ve güveni sokak hayatında arayabilmektedirler. Bu

durum da gençlerin uyuşturucu madde kullanımı dahil sapsmış davranışlar sergileyebilmesine ve hatta suç işleyebilmesine neden olabilmektedir (Hawkins vd., 1992; Hsu, 1993). Bu çatışmanın kız-baba çatışması olması halinde, kız çocukların kendilerini babalara daha yakın hissetmesi nedeniyle bir duygusal boşluk içine dışmektedirler. Bu boşluk zamanla, uyuşturucu madde kullanımı ile sonuçlanabilmektedir (Brook vd., 1984).

Anne-baba ve genç ilişkisinde önemli olan bir boyut, anne ve babanın alkol ve uyuşturucu kullanımınıdır. Anne ve babanın alkol ve uyuşturucu kullanımı, gençlerin sapsmış davranışlar sergileyen arkadaş seçimleri ve uyuşturucu madde kullanımında ana etkenlerden biridir. Anne ve babanın alkol veya çeşitli uyuşturucu madde kullanma alışkanlıkları, çeşitli sorunlarla karşılaştıklarında bunları çözmeye kullandıkları başa çıkma yolları, ileride gencin de sorunlar ile karşılaştığında, bunlarla başa çıkmak için çeşitli uyuşturucu maddeleri kullanmasında anne ve babayı örnek almasına neden olmaktadır. Ayrıca ailede var olan alkol ve uyuşturucu kullanımı, gençlere uygulanan şiddetin nedenlerinden biridir. Uyuşturucu kullanımı olan ailelerde, kullanımı olmayan ailelere göre daha fazla şiddet olduğu tespit edilmiştir (Bahr vd., 1995; Garrett, 1997). Diğer taraftan anne ve babası uyuşturucu madde kullanan gençler, davranış ve ruhsal açıdan sorunlu, az sosyalleşmiş ve psikolojik rahatsızlıklar geğirebilmektedir (Sowder, 1980; Johnson, 1991).

Kardeşler arasındaki ilişkiler, gençler üzerinde önemli etki taşımaktadır. Büyük kardeşin küçük kardeş için örnek oluşturma etkisi nedeniyle; uyuşturucu madde kullanan ve madde kullanan arkadaş çevresi olan bir büyük kardeş, küçük kardeş üzerinde olumsuz bir model yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, çatışmalı ve olumsuz bir kardeş ilişkisi, bireyin ruhsal uyumu ve huzuru üzerinde bozucu bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla bireyin kardeşi vasıtasıyla uyuşturucu madde ile tanışması daha kolay olabilmektedir (İEM, 1999).

Arkadaş grubu, gençlerin uyuşturucu madde kullanmasında önemli bir faktördür (Güngör, 1999). Nitekim akran ve arkadaş ilişkilerinin gençlerin gelişimi üzerinde önemli etkisi vardır. Gençlik döneminde, akran ilişkileri daha ön plana çıkmakta, akran değer yargı ve davranışları da genç için bir model oluşturmaktadır. Ayrıca birey için, bir akran grubuna ait olma ve grup normları içinde kalma isteği de önemli bir özelliktir. Madde kullanımı, bir grup oluşturucu gençler

arasında, birbirine iletilen bir akran değerler sistemi içinde daha kolay yayılma gösterebilmektedir (Ögel, 1997).

Ailenin sapmış aile modeli olması, çocuğa karşı etkisiz veya dengesiz disiplin veya tutarsız hareketleri, bireyi saptmaya itebilir. Aile-geç arasındaki etkileşimin de bireyi uyum sağlama veya sapma davranışı göstermesini vurgulamaktadır. Aile içi bağlılık yeterli gelişmemişse, birey kendi akranlarıyla daha çok birlikte olur. Akranların seçimi de benzer aile değerleri taşıyan ve davranışlar sergileyen gruplarda olacaktır (Kandel ve Wu, 1995). Bu durum da sapma davranışının pekişmesini sağlar (Patterson, 1992). Ailenin etkisiz disiplin stratejileri, bireyin daha sonra sapma davranışı göstermesinde arttırıcı bir etki göstermektedir (Akers, 1999). Capaldi (1997)'e göre birey, ailesinde uyma davranışına uygun mükafat ve ödül uymama davranışına da tutarlı bir cezalandırma veya görmesi gerektiği tepkiyi görürse uyma eğilimi artacaktır.

Diğer önemli süreçte bireyin akranları ile olan etkileşimidir. Eğer dahil olduğu grup daha çok saptmaya eğilimli bireylerden oluşuyorsa, sapma davranışın öğrenme süreci buna bağlı olarak değişecektir (Steinberg, 1992). Bunun yanında ikincil olarak yakın çevresi komşular, öğretmeni vb. ilişkilerde sapma davranışına yön vermektedir. Özellikle akran grubuyla birliktelik kurulduktan sonra alınan ceza veya pekiştirme gibi unsurlar sonucunda sapma davranışı tecrübe edilerek hem eski tecrübeler hem de yeni tecrübeler eklenerek suç işleme davranışını değiştirmektedir (Akers, 1999). Gençler bu tür arkadaş gruplarında edinilen davranış, tutum, inanç ve tecrübeleri hayatların ilerleyen bölümlerine taşımaktadırlar (Cairns, 1995). Diğer yandan kadınların çoğu uyuşturucu madde kullanımına erkek arkadaşlarının etkisi ve baskısı ile başlamaktadırlar (Amaro, 1995). Uyuşturucu madde kullanıcıları bu tür gruplarda, nasıl uyuşturucu kullanılacağını, uyuşturucunun muhtemelen zarar ve keyiflerini, uyuşturucu kültürü, ulaşımı ve kullanımını öğrenmektedirler (Bachman vd., 1981; Faupel, 1991). Ayrıca bu tür gruplarda, sürekli olarak arkadaşlar arasında geçimsizlikler ve kavgalar yaşanmaktadır. Çünkü bu gruplar genel olarak; dengesiz, zayıf karakterli, çekingen ve çabuk sinirlenen bireylerden oluşmaktadır (Zakharov, 2001).

Okul çağı, bireylerin gruplaşmaya başladığı devredir. Kişinin akran veya oyun gruplarına katılması sosyalleştirmenin önemli bir göstergesidir. Bu devrede, bireyler, hem başkalarının fikir ve davranışlarını idrak etmeye, hem de başkalarının takdirine önem

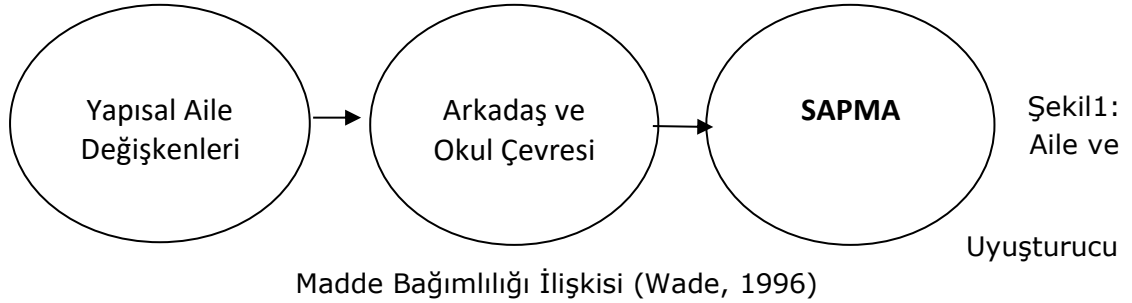
vermeye, davranışlarını onların olumlu ve olumsuz tepkilerine göre ayarlamaya başlar (Yavuzer, 1982).

Okul ağından başlayarak, bireyin hayatı boyunca davranışlarını yönlendiren, diğer insanlarla ilişkilerini biçimlendiren temel güdülerden söz edilebilir. Bu güdülerin oluşmasında, ailenin çocuğa karşı davranışları ve tutumları, en önemli faktördür. Çocuğun ileride ne olması gerektiğine, ilk çocukluk yıllarından itibaren ailesi karar verir ve çocuğu yönlendirir. Yani aile açıkça, çocuktan belirli bir Şeyler bekler. Böyle bir ortamda büyüyen bireyin davranışlarını ve diğer insanlarla ilişkilerini başarı güdüsü belirleyecektir. Bu bireyin her davranışının ve her ilişkisinin temelinde, gizli de olsa başarılı olma arzusu yer alacaktır (Fişek, 1984). Toplumsal yapının belirlediği başarı hedeflerine ulaşmada başarılı olunamazsa, birey sapma eğilimi gösterecektir (İçli, 2001).

Ergenlik ağı ile birlikte ge, davranış ve kimliğinin oluşumunda kendine bir model arar. Aile evresindeyken anne-baba veya yakın bir akraba olan bu model, okul çağında ğretmen olmaktadır. Bu haliyle ğretmen, bireyin kimliğinin Şekillenmesi ve sosyalleşmesinde en etkili kişilerden biridir. Bu nedenle ğretmen ve okul yöneticilerinin davranışlarında bireylere örnek olmak zorunluluğu vardır. Zira bu sistemde meydana gelecek bir aksama, bireylerin düşük okul başarısı, okula karşı soğukluk hissetmesi ve okul yönetimi ile sorunlar yaşamasına (Yavuzer, 1982), dolayısıyla bireyin okula gitmemesi ve sapmış arkadaş grupları ile beraber olmasına sebep olacaktır (Thornberry, 1987). Diğer taraftan bu aksamalar, bireyin okul yaşantısını yarım bırakması ve sağlıksız gelişimine neden olacaktır (Sampson ve Laub, 1993; Krohn vd., 1997).

Sonuç olarak gelerin uyuşturucu madde kullanım nedenleri arasında aile karakteristiklerin etkisinin önemi büyüktür. Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın esasını oluşturan sapma kuramı ile aile karakteristikleri arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Aile ile arkadaş-okul çevresi ve sapma arasındaki yakın ilişki, Şekil1'de görülmektedir. Gelerin aile karakteristiklerinde toplumsal normlara göre sapma ve aile yönetim biçimlerinde yetersiz kontrol veya gözetim-denetim mevcutsa, bireyin içinde yaşadığı sosyal ortam ve bu ortamın yarattığı etkileşim ve sosyal yapı içeriği akran grupları ile benzer özellikler gösteriyorsa, birey bu yapıda mevcut olan sapmış davranışları öğrenerek kendisine bir model oluşturur. Bunun sonucunda bireyler, bulunduğu sosyal yapıya uygun olarak sapma davranışı

sergilemektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda, ailedeki mevcut sapsmış davranışların miktarı ve niteliği gençlerin uyuşturucu madde kullanım riskini artırdığı söylenebilir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Konusu

Uyuşturucu madde bağımlılığı kavramı, son yıllarda gerek yazılı gerekse görsel basında Türkiye'nin gündemine yerleşmiş bir konudur. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye'de sosyoloji alanında psikoloji kadar fazla çalışma yapılmadığı görülür (Ögel, 1995, 1996, 1997; Çakmak, 1996, 1997; Tamar, 1995, 1996, 1997).

Uyuşturucu madde bağımlılarının madde kullanım nedenleri incelendiğinde, arkadaş çevresinin etkisi olduğu kadar aile yapılarından kaynaklanan sorunlarının da madde kullanımında etkili olduğu gözlemlenmektedir (EMCDDA, 2002; UNODC, 2002). Uyuşturucu madde bağımlılığının toplumun en küçük sosyolojik birimi olan aile üzerine etkileri toplumun diğer birimlerini de etkileyebilmektedir. Başka bir ifadeyle, toplum ile aile arasındaki etkileşim karşılıklıdır. Zira uyuşturucu madde kullanım nedeni olarak aile etkisinin incelenmesi, toplum düzeni ve değişimi hakkında bir fikir verebilir. Bu nedenle araştırma, 15-25 yaş grubundaki gençlerin uyuşturucu madde bağımlılığında madde kullanım nedeni olarak aile etkisinin olup olmadığını araştırma amacındadır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Son yıllarda Türkiye'de ve dünyada uyuşturucu madde kullanımında artış olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte madde kullanımının kişi, aile ve toplum üzerinde yarattığı tehlikelere yönelik bir ilgi artışı olmuştur. Gençler, madde kullanımını açısından önemli bir risk grubunu oluşturmaktadır. Gençlik döneminin özellikleri dikkate alındığında, bu dönemde oluşabilecek herhangi bir bağımlılık gençlerin tüm yaşamını etkileyebilecektir. Dolayısıyla, 15-25 yaşları arasındaki

gençlerin, uyuşturucuya başlama nedenleri arasında kabul edilen aile faktörünün etkisi olup olmadığını incelemek, bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada karma araştırma metodolojisi uygulanmıştır. İki yöntemin bir arada kullanılmasının en önemli nedeni, konunun derinlemesine ve farklı perspektiflerden incelenmek istenmesidir. Araştırmaya hem kullanıcıların hem de ailelerinin bakış açısını yansıtmak, uyuşturucu madde kullanım nedenlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Bununla birlikte araştırmada betimsel ve analitik çalışma yöntemleri uygulanmıştır. Araştırma grubunun daha önceden uyuşturucu madde kullanıp halen tedavi olan bağımlılar olması nedeniyle grubun sosyo demografik unsurları (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, kır-kent durumu ve gelir düzeyi), aile yapısı (ailenin eğitim düzeyi, mesleği, sağ ve öz/üvey durumu, aylık gelir seviyesi, sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma ve suç işleme sıklığı), uyuşturucu madde kullanımına başlama faktörleri (madde kullanımının başlangıcındaki yaşı ve eğitim düzeyi, madde kullanım nedenleri, madde kullanımında en etkili kimse ve kullanılan ilk madde), uyuşturucu madde kullanımındaki aile içi ilişkilerin niteliği (baba-genç, anne-genç, kardeş-genç ve anne-baba arasındaki ilişkiler), uyuşturucu madde kullanımı (sürekli kullanılan madde ve kullanım süresi, madde temin şekli, madde kullanımından önceki sigara ve alkol kullanma sıklığı ve suç işleme durumu) ve uyuşturucu madde tedavisine karar verme özellikleri (tedavi kararı verildiği anki yaşı ve eğitim düzeyi, tedaviye karar verme nedeni, tedavi kararının verilmesinde en etkili kimse, en son kullanılan madde ve tedaviden sonra geleceğe bakış açısı) betimsel olarak gösterilmiştir.

Analitik çalışma olarak aile yapısı ile gencin uyuşturucu maddeye başlama ve uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasındaki ilişkinin araştırıldığı (2) temel hipotez ve hipotezlerin değişkenlerinin sınıandığı (8) alt hipotez test edilmiştir.

Temel Hipotez 1: Aile yapısı ile gençlerin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 1: Aile içi iletişim ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

- Baba ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.
- Anne ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.
- Gencin kardeşleriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.
- Anne ve babanın birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 2: Aile ebeveynlerinin yokluğu ve üveyliği ile gencin uyuşturucuya başlama nedeni arasında ilişki vardır.

- Aile ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yokluğu ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.
- Aile ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin üvey olması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 3: Ailenin aylık gelir düzeyi ile gencin uyuşturucuya başlama nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 4: Ebeveynlerin alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanması ile gencin uyuşturucuya başlama nedeni arasında ilişki vardır.

- Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin alkol kullanması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.
- Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin sigara kullanması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.
- Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin uyuşturucu madde kullanması gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 5: Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin suç işleme durumu ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

Temel Hipotez 2: Aile yapısı ile gençlerin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 1: Aile içi iletişim ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.

- Baba ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.
- Anne ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.
- Gencin kardeşleriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.
- Anne ve babanın birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 2: Ebeveynlerinin yokluğu ve üveyliliği ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.

- Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yokluğu ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.
- Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin üvey olması ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.

Alt Hipotez 3: Ailenin aylık gelir düzeyi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır.

2.4. Araştırma Grubunun Evreni ve Örneklemi

Uyuşturucu madde bağımlılığında araştırma yapmak her zaman güçtür. Zira uyuşturucu madde kullanımı, tüm toplumlarda tepki gören bir davranış olarak görölmektedir. Uyuşturucu madde bağımlıları, toplumdan dışlanmamak için kendilerini gizleme eğilimi içerisindedirler. Bu nedenle, bir toplumda bağımlılara ulaşmak her zaman zor olmaktadır. Uyuşturucu madde bağımlılarına; ceza evi, polis karakolları ve hastaneler gibi merkezlerden ulaşılabilmek mümkündür. Dolayısıyla bu çalışmanın mekânı olarak, uyuşturucu madde bağımlılarının yoğun olarak bulunduğu kabul edilen hastaneler seçilmiştir.

İstanbul merkezinde, uyuşturucu madde bağımlılarına yönelik tedavi merkezi olarak Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde hizmet veren AMATEM merkezi mevcuttur. Bu tedavi merkezinin seçilmesinin nedeni, madde bağımlılığı tedavisi için ayrı bir birimin bulunmasıdır. Ayrıca İstanbul'daki diğer hastaneler (üniversite, SSK, vakıf vb.), madde bağımlılarını tedavi için AMATEM'e sevk etmektedir. Bu nedenle AMATEM, uyuşturucu madde bağımlılığı tedavisinde önemli bir sağlık merkezi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla araştırmanın evreni, 15-25 yaş grubunda olan, herhangi bir uyuşturucu madde kullanan ve AMATEM'de tedavi olmaya karar vermiş

bağımlılardan oluşmaktadır. AMATEM'de yapılan incelemede, bu kriterlere uyan 839 bağımlının 01.01.2003-31.12.2003 tarihleri arasında AMATEM'e tedavi olmak amacıyla başvurduğu anlaşılmıştır. Araştırma evren büyüklüğünün 839 ile sınırlı olması nedeniyle, örneklem grubunun evreni temsil edecek sayıda olmasına dikkat edilmiştir.

Dolayısıyla, İstanbul'da uyuşturucu madde tedavi merkezi olarak hizmet veren AMATEM kliniğinde, 15-25 yaşları arasında olan, herhangi bir uyuşturucu maddeyi kullanan ve uyuşturucu madde bağımlısı olarak tedavi gören genęler ęalıřmanın evrenini (839 bağımlı) ve bu hastaneden rastgele örneklem yoluyla seçilecek olan 103 bağımlı ęalıřmanın örneklem grubunu oluşturmuştur.

2.5. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Uyuşturucu madde bağımlılığında aile faktörünün önemini incelemek için hem nicel hem de niteliksel bir ęalıřma yapılmıştır. İstanbul AMATEM kliniğinden rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 103 kişilik örneklem grubuyla, uyuşturucu madde kullanımının aileden kaynaklanan nedenlerini ortaya çıkararak soruların sorulduğu bir anket ęalıřması yapılmıştır. Anket ęalıřmasından sonra uyuşturucu madde bağımlılarınin aileleri ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ailelerin sayısının, örneklem grubuyla orantılı olmasına dikkat edilmiştir. Anket ve görüşme esnasında gönüllülük esas kabul edilmiştir. Anket sonuçları, istatistik programı SPSS 10.0 For Windows paket programı, derinlemesine görüşme sonuçları ise, nitel veri değerlendirme teknikleriyle değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin hassas grup olması nedeniyle, 15 Aralık 2004 tarihinde Jandarma Genel Komutanlığı aracılığıyla Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinden yazılı izin başvurusunda bulunulmuş ve 15 Ocak 2005 tarihinde gerekli izinler alınmıştır. Bu kapsamda ankete katılan tüm katılımcılara öncelikle araştırmanın amacını ve yöntemini konusunda bilgilendirilmiştir. Rıza formları doldurularak onayı alınmış ve arşivlenmesi sağlanmıştır.

2.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Anketin uygulaması safhasında, bazı güçlüklerle karşılaşılmıştır. Özellikle bağımlılarınin kolluk kuvvetlerinden çekinmesi nedeniyle, ęalıřma araştırma görevlisi kimliği ile yapılmıştır. Diğer taraftan, bağımlılarınin kullandıkları maddenin özelliğinden dolayı, anket sorularını cevaplandırmada bazı zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir. Bu

aksaklık, anketin bire-bir uygulanmasıyla giderilmiştir. Buna karşılık uçucu madde kullanan bağımlıların bilinçleri tam açık olmadığından, anketin uygulanması ailelerinin yardımıyla yapılmıştır. Son olarak bağımlıların kendilerini gizleme eğilimi içerisinde olmalarından ötürü, anket uygulanmasının amaçlarını ayrıntılı bir şekilde sorgulamışlardır.

3. BULGULARIN TARTIşILMASI VE ÖNERİLER

Bu sonuçlar 15-25 yaş grubundaki herhangi bir uyuşturucu madde kullanan ve AMATEM'de uyuşturucu madde tedavisi olmaya karar vermiş bağımlıları kapsamaktadır. Bulguların, konuyla ilgili genel bir bilgi sağlaması ve başka açılımlara yön verecek nitelik taşıması umulmaktadır. Madde kullanıcıları çok farklı biçimlerde algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Bu durum bize kullanıcıların homojen bir grup oluşturmadığını göstermektedir (Ögel, 1997).

Bu araştırmada, araştırma grubunun sosyo demografik özellikleri olarak; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, kırsal-kent durumu ve gelir seviyesi esas alınmıştır.

Araştırma grubunun cinsiyet dağılımında kadın bağımlıların oranının %10 çıkması, diğer çalışma sonuçları ile benzerlikler göstermektedir (EMCDDA, 2002; UNODC, 2002). Araştırma grubunu oluşturan bağımlıların yaş ortalaması 23 yaş civarındadır. Bağımlıların eğitim düzeyi, %42 oranda ilkokul mezunudur. Medeni duruma bakıldığında grubun %61'i bekar. Araştırma grubunun %89'u yaşamlarının çoğunluğunu kent merkezinde geçirmektedir. Bununla birlikte kent merkezli bir yaşamda bireyin gelir seviyesinin niteliği çok önemlidir. Anket çalışmasına katılan bağımlıların %23'nün ailelerinin geliri ile yaşamaları, bağımlıların halen herhangi bir meslek sahibi olamamaları ve uyuşturucu maddenin etkisiyle düzensiz bir işleri olmasıyla açıklanabilir.

Ebeveynlerin eğitim düzeyinin çoğunlukla ilkokul mezunudur. Bununla birlikte anne-baba meslekleri incelendiğinde, babalarının genel olarak serbest meslekle uğraştığı görülmüştür. Annelerinin meslekleri ise, çoğunlukla belli bir meslekleri olmadığı ve yaşamlarının çoğunluğunu ev ortamında geçirdikleri gözlemlenmiştir. Bireylerin sorunsuz bir ortamda yetişmesi çok önemlidir. Zira gençlik çağının özellikleri dikkate alındığında anne-baba sevgisinden yoksun kalmaları, gençleri sapmış davranışlara itmesi muhtemeldir. Böyle bir ortamda gençlerin daha kolay uyuşturucu madde kullandığı yapılan

araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Downey, 1995; Hoffman ve Johnson, 1998).

Bu araştırmada, gençlerin aile yapısı ile uyuşturucu madde kullanma ve madde tedavisine karar verme nedeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını inceleyen (2) temel hipotez sınanmıştır. Temel hipotezlerdeki değişkenlerin sınanmasını kolaylaştırmak amacıyla (8) alt hipotez ve alt hipotezlerdeki her bir değişken alt problem olarak teşkil edilmiştir.

Bu araştırmada, değişkenler arasındaki anlamlı bir ilişkinin varlığı Ki-Kare (chi-square veya χ^2) testi kullanılarak sınanmıştır. Bu teknik, iki sınıflamalı değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test eder. İki değişken arasında bir ilişkinin olması, bir değişkenin düzeylerindeki cevapların diğer değişkenin düzeylerinde farklılaştığını gösterir. Buna göre bu iki değişken arasındaki fark arttıka, değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı çıkma olasılığı artar (Büyüköztürk, 2002). Bununla birlikte değişkenler arasındaki anlamlı ilişkinin varlığı analiz edilirken 1'inci tip hata olasılığının %95 olduğu kabul edilmiştir.

3.1. 1'inci Temel Hipotezin Test Edilmesi

"Aile yapısı ile gençlerin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır."

Sayfa | 593

1'inci temel hipotezin sınanması amacıyla (5) adet alt hipotez oluşturulmuştur. Her bir alt hipotez kendi içerisinde değerlendirilmiştir. 1'inci alt hipotezin sınanması için (4) alt problem oluşturulmuştur. Her bir alt problem kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

3.2. 1'inci Alt Problemin Test Edilmesi

"Baba ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır."

Anket çalışmasında, baba-genç iletişimi; iki soruda farklı bir şekilde ölçülmüş olup iki sorudaki değişkenler arasındaki anlamlı bir ilişkinin varlığı ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Baba-Genç İlişkisi	Demokratik Baba	Miktar	26	7	9	42
		% Toplam	37,1%	10,0%	12,9%	60,0%
	Otoriter veya umursamaz baba	Miktar	14	6	8	28
		% Toplam	20,0%	8,6%	11,4%	40,0%
Toplam		Miktar	40	13	17	70
		% Toplam	57,1%	18,6%	24,3%	100,0%

Tablo1: Baba-Genç İlişkisi ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Babalarıyla olan ilişkisini demokratik olarak niteleyen bağımlıların %37,1'i arkadaş, %10'u aile ve %12,9'u diğer etkilerden (keyif, merak, kişisel bunalım ve okul yaşamı) dolayı uyuşturucu madde kullanımına başlamışlardır. Buna karşın babalarıyla olan ilişkisini otoriter veya umursamaz olarak tanımlayan bağımlıların sadece %8,6'sı uyuşturucu madde kullanım nedeninin aile etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 < p=0,614$ değerleri bulunmuştur. Dolaysıyla bulunan değerin, 0.05'den büyük olması nedeniyle baba-genç ilişkisi ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu çıkmıştır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Baba ve Genç Arasındaki Sorunlar	Sorunlar vardı	Miktar	17	9	6	32
		% Toplam	24,3%	12,9%	8,6%	45,7%
	Sorunlar yoktu	Miktar	23	4	11	38
		% Toplam	32,9%	5,7%	15,7%	54,3%
Toplam		Miktar	40	13	17	70
		% Toplam	57,1%	18,6%	24,3%	100,0%

Tablo2: Baba ve Genç Arasındaki Sorunlar ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Baba-genç iletişimini ölçen diğer soruda, baba ve genç arasındaki sorunlar ile uyuşturucu madde kullanım nedeni arasındaki ilişki araştırılmıştır. Babalarıyla arasında sorunların olduğunu belirten bağımlıların %24,3'ü arkadaş, %12,9'u aile ve %8,6'sı diğer

nedenlerden ötürü uyuşturucu madde kullanımına başlamışlardır. Fakat babalarıyla arasında herhangi bir sorun olmadığını belirten bağımlıların sadece %5,7'si uyuşturucu madde kullanım nedeni olarak görmektedir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 < p=0,149$ değerleri bulunmuştur. Bu nedenle, baba ve genç arasındaki sorunlar ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

3.3. 2'nci Alt Problemin Test Edilmesi

"Anne ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır."

Anne-genç iletişimi de baba-genç iletişimi gibi iki soruda ölçülmüş olup, değişkenler arasındaki anlamlı bir ilişkinin varlığı ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Anne-Genç ilişkisi	Demokratik Anne	Miktar	42	8	14	64
		% Toplam	46,7%	8,9%	15,6%	71,1%
	Otoriter veya umursamaz anne	Miktar	9	8	9	26
		% Toplam	10,0%	8,9%	10,0%	28,9%
Toplam		Miktar	51	16	23	90
		% Toplam	56,7%	17,8%	25,6%	100,0%

Tablo3: Anne-Genç İlişkisi ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Tablo3 incelendiğinde, anneleriyle olan ilişkisini demokratik olarak tanımlayan bağımlıların sadece %8,9'u uyuşturucu madde kullanım nedenin aile olduğu görülür. Diğer taraftan anneleriyle olan ilişkisini otoriter veya umursamaz olarak nitelendiren bağımlıların uyuşturucu madde kullanım nedenin oranı da %8,9 olarak saptanmıştır. Anne-genç ilişkisi ile uyuşturucu madde kullanım nedeni arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 > p=0,020$ değerleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla anne-genç ilişkisi ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bununla birlikte iki değişken arasındaki anlamlı ilişkinin derecesini tespit etmek amacıyla yapılan Cramer's V testin sonucunda, iki değişken arasındaki ilişkinin %29,4 oranında olduğu saptanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Anne ve Genç Arasındaki Sorunlar	Sorunlar vardı	Miktar	8	10	5	23
		% Toplam	8,9%	11,1%	5,6%	25,6%
	Sorunlar yoktu	Miktar	43	6	18	67
		% Toplam	47,8%	6,7%	20,0%	74,4%
Toplam		Miktar	51	16	23	90
		% Toplam	56,7%	17,8%	25,6%	100,0%

Tablo4: Anne ve Genç Arasındaki Sorunlar ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Tablo4, annesi ile arasında sorunların olduğunu belirten bağımlıların %11,1'i aile etkisinden ötürü uyuşturucu madde kullandığını göstermektedir. Buna karşın annesi ile arasında herhangi bir sorun olmadığını belirten bağımlıların %47,8'i uyuşturucu madde kullanımına arkadaş çevresinin etkisiyle başlamışlardır. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 > p=0,001$ değerlerinin çıkmaması nedeniyle, anne ve genç arasındaki sorunlar ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Ayrıca iki değerken arasındaki ilişkinin %39,8 oranında olduğu gözlemlenmiştir.

3.4. 3'üncü Alt Problemin Test Edilmesi

"Gencin kardeşleriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişkinin varlığı tek soruda ölçülmüştür.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Kardeş-Genç İlişkisi	İyi anlaşırdım.	Miktar	50	10	23	83
		% Toplam	52,6%	10,5%	24,2%	87,4%
	Hiç anlaşamazdım.	Miktar	4	6	2	12
		% Toplam	4,2%	6,3%	2,1%	12,6%
Toplam		Miktar	54	16	25	95
		% Toplam	56,8%	16,8%	26,3%	100,0%

Tablo5: Kardeş-Genç İlişkisi ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Yapılan analiz sonucu, gözelerdeki 5'ten küçük iki gözün teorik değeri %33,3 olarak tespit edildiğinden, kardeş-genç ilişkisi ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasındaki anlamlı bir ilişkinin varlığı Ki-Kare yöntemiyle saptanmaz. Bu durumda yüzde dağılımına bakıldığında, kardeşleriyle anlaşamayan bağımlıların sadece %6,3'ü aile etkisinden dolayı uyuşturucu madde kullanımına başladıkları görülür. Buna karşın, kardeşleriyle genel olarak iyi anlaşılan bağımlıların %52,6'sı arkadaş, %10,5'i aile ve %24,2'si diğer nedenlerden ötürü uyuşturucu madde kullanımına başlamışlardır.

3.5. 4'üncü Alt Problemin Test Edilmesi

"Anne ve babanın birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır."

Anne ve baba arasındaki iletişim üç soruda ölçülmüş olup, değişkenler arasındaki anlamlı bir ilişkinin varlığı ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Anne ve Baba Arasındaki Anlaşma	Anlaşırlardı	Miktar	30	9	12	51
		% Toplam	43,5%	13,0%	17,4%	73,9%
	Anlaşamazlardı	Miktar	9	4	5	18
		% Toplam	13,0%	5,8%	7,2%	26,1%
Toplam		Miktar	39	13	17	69
		% Toplam	56,5%	18,8%	24,6%	100,0%

Tablo6: Anne ve Baba Arasındaki Anlaşma ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Anne ve baba arasındaki anlaşma ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasındaki ilişki yüzde dağılımı ile incelendiği zaman, anne ve babası arasında herhangi bir sorun olduğunu belirten bağımlıların sadece %5,8'i aile etkisinden dolayı uyuşturucu madde kullanımına başladıkları görülür. Bu oran, arkadaş çevresi etkisinin yaklaşık yarısı kadardır. Başka bir ifadeyle aile etki oranı oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Anne ve Baba Arasındaki Geçimsizlik	Geçinirlerdi	Miktar	28	5	7	40
		% Toplam	40,6%	7,2%	10,1%	58,0%
	Geçinemezlerdi	Miktar	11	8	10	29
		% Toplam	15,9%	11,6%	14,5%	42,0%
Toplam		Miktar	39	13	17	69
		% Toplam	56,5%	18,8%	24,6%	100,0%

Tablo7: Anne ve Baba Arasındaki Geçimsizlik ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Anne ve baba arasındaki geçimsizliğin ölçüldüğü soruda, bağımlıların %11,6'sı aile etkisinden ötürü uyuşturucu madde kullanmaya başladıkları gözlemlenmiştir. Buna karşın anne ve babası arasında herhangi bir geçimsizliği olmadığını belirten bağımlıların %40,6'sı arkadaş etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başladığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 > p=0,029$ değerleri saptandığından, anne ve baba arasındaki geçimsizlik ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Babanın Anneye Şiddet Uygulaması	Uygulardı	Miktar	12	2	1	15
		% Toplam	17,4%	2,9%	1,4%	21,7%
	Uygulamazdı	Miktar	27	11	16	54
		% Toplam	39,1%	15,9%	23,2%	78,3%
Toplam		Miktar	39	13	17	69
		% Toplam	56,5%	18,8%	24,6%	100,0%

Tablo8: Babanın Anneye Şiddet Uygulaması ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Babanın anneye şiddet uygulaması anlaşma ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasındaki ilişki yüzde dağılımı ile incelendiğinde, babasının annesine şiddet uyguladığını belirten bağımlıların %2,9'u aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başladıkları görülür. Arkadaş etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başlayanların oranın %17,4 olarak tespit edilmesi, babanın anneye

şiddet uygulaması değişkeninde arkadaş çevresinin önemini ortaya koymaktadır.

Genel olarak 1'inci alt hipotez sınındığında; sadece anne-geç iletişim ve anne ve baba arasındaki geçimsizlik ile gencin uyuşturucu madde kullanma nedeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenler ile gencin uyuşturucu madde kullanma nedeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır.

3.6. 2'nci Alt Hipotezin Test Edilmesi

"Aile ebeveynlerinin yokluğu ve üveyliği ile gencin uyuşturucuya başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt hipotez iki alt problem olarak değerlendirilmiştir.

3.7. 1'inci Alt Problemin Test Edilmesi

"Aile ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yokluğu ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki tek soruda sınınamıştır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Anne-Baba Yokluğu	Anne ve Babanın ikisi de Öz	Miktar % Toplam	39 37,9%	13 12,6%	17 16,5%	69 67,0%
	Anne ve/veya babanın birisi ya da ikisi de sağ değil	Miktar % Toplam	21 20,4%	4 3,9%	9 8,7%	34 33,0%
Toplam		Miktar % Toplam	60 58,3%	17 16,5%	26 25,2%	103 100,0%

Tablo9: Anne-Baba Yokluğu ile Madde Kullanma Nedeninin Sınınaması

Anne ve/veya babası ya da her ikisi sağ olmayan bağımlıların sadece %3,9'u aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başlamışlardır. Buna karşın arkadaş etkisiyle uyuşturucu madde kullananların oranı, %20,4 olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 < p=0,661$ değerleri bulunmuştur. Bu nedenle, anne-baba yokluğu ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

3.8. 2'nci Alt Problemin Test Edilmesi

"Aile ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin üvey olması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki tek soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Anne-Baba Üveyligi	Anne ve Babanın ikisi de Öz	Miktar % Toplam	56 54,4%	16 15,5%	25 24,3%	97 94,2%
	Anne ve/veya babanın birisi ya da her ikisi de üvey	Miktar % Toplam	4 3,9%	1 1,0%	1 1,0%	6 5,8%
Toplam		Miktar % Toplam	60 58,3%	17 16,5%	26 25,2%	103 100,0%

Tablo10: Anne-Baba Üveyligi ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Anne-baba üveyliginin yüzde dağılımı incelendiğinde, bağımlıların sadece %1'i aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başladıkları görülür. Diğer taraftan anne ve babası sağ olan bağımlıların %15,5'i aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başlamışlardır. Bu oranın oldukça düşük olması, anne-baba üveyliginin gencin uyuşturucu madde kullanımında etkili olmadığı söylenebilir.

2'nci alt hipotez analiz edildiğinde, anne-baba yokluğu ve üveyligi ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediği görülür.

3.9. 3'üncü Alt Hipotezin Test Edilmesi

"Ailenin aylık gelir düzeyi ile gencin uyuşturucuya başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt hipotez tek alt problem olarak değerlendirilmiştir.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Ailenin Gelir Düzeyi	Asgari Ücret	Miktar	16	3	4	23
		% Toplam	15,5%	2,9%	3,9%	22,3%
	319-999 milyon	Miktar	16	8	11	35
		% Toplam	15,5%	7,8%	10,7%	34,0%
	1 Milyar ve Üstü	Miktar	28	6	11	45
		% Toplam	27,2%	5,8%	10,7%	43,7%
Toplam	Miktar	60	17	26	103	
	% Toplam	58,3%	16,5%	25,2%	100,0%	

Tablo11: Aile Gelir Düzeyi ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Araştırma grubun %43,7'si ailelerin ortalama aylık gelir seviyesinin 1 milyar ve üstünde olduğunu ifade etmişlerdir. Bu oran aynı zamanda grubun herhangi bir maddi sorun yaşamadığının göstergesidir. Fakat bu oran içindeki ailenin etkisiyle uyuşturucu madde kullanan bağımlıların oranının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Aile gelir düzeyi ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 < p=0,410$ değerlerinin saptanmasıyla tespit edilmiştir.

3.10. 4'üncü Alt Hipotezin Test Edilmesi

"Ebeveynlerin alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanması ile gencin uyuşturucuya başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt hipotez üç alt problem olarak değerlendirilmiştir.

3.11. 1'inci Alt Problemin Test Edilmesi

"Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin alkol kullanması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki tek soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Ailede Alkol Kullanımı	Aile üyelerinden herhangi biri alkol kullanıyor	Miktar	13	10	6	29
		% Toplam	12,6%	9,7%	5,8%	28,2%
	Aile üyelerinden hiçbiri alkol kullanmıyor	Miktar	47	7	20	74
		% Toplam	45,6%	6,8%	19,4%	71,8%
Miktar		Miktar	60	17	26	103
		% Toplam	58,3%	16,5%	25,2%	100,0%

Tablo12: Ailede Alkol Kullanımı ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Ailede herhangi birinin alkol kullanan bağımlıların %12,6'sı arkadaş, %9,7'si aile ve %5,8'i diğer nedenlerin etkisi ile uyuşturucu madde kullanımına başlamışlardır. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 > p=0,009$ değerlerinin tespit edilmesinden ötürü, ailede alkol kullanımı ile gencin uyuşturucu madde kullanımı arasında istatistiksel olarak bir fark olduğu söylenebilir. Ayrıca iki değişken arasındaki ilişkinin %30,3 oranında olduğu tespit edilmiştir.

3.12. 2'nci Alt Problemin Test Edilmesi

Sayfa | 602

"Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin sigara kullanması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki tek soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Ailede Sigara Kullanımı	Aile üyelerinden herhangi biri sigara kullanıyor	Miktar	39	11	20	70
		% Toplam	37,9%	10,7%	19,4%	68,0%
	Aile üyelerinden hiçbiri sigara kullanmıyor	Miktar	21	6	6	33
		% Toplam	20,4%	5,8%	5,8%	32,0%
Toplam		Miktar	60	17	26	103
		% Toplam	58,3%	16,5%	25,2%	100,0%

Tablo13: Ailede Sigara Kullanımı ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Tablo incelendiği zaman, ailede herhangi birinin sigara kullanım oranının %68 olduğu görülür. Bu oran içindeki aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanan bağımlıların oranı, %10,7'dir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 < p=0,526$ değerleri saptandığından, ailede sigara kullanımı ile

gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir.

3.13. 3'üncü Alt Problemin Test Edilmesi

"Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin uyuşturucu madde kullanması ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır.

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Ailede Uyuşturucu Kullanımı	Aile üyelerinden herhangi biri uyuşturucu kullanıyor	Miktar % Toplam	8 7,8%	2 1,9%	1 1,0%	11 10,7%
	Aile üyelerinden herhangi biri uyuşturucu kullanmıyor	Miktar % Toplam	52 50,5%	15 14,6%	25 24,3%	92 89,3%
Toplam		Miktar % Toplam	60 58,3%	17 16,5%	26 25,2%	103 100,0%

Tablo14: Ailede Uyuşturucu Kullanımı ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Ailede uyuşturucu madde kullanımının yüzde dağılımı incelendiğinde, bağımlıların sadece %1,9'u aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başladıkları görülür. Araştırma grubunun arkadaş etkisiyle uyuşturucu madde kullanım oranının ise, %7,8 olduğu gözlemlenmiştir. Bu oranlar, ailede uyuşturucu madde kullanımının aile etkisinin fazla olmadığı bir göstergesidir.

Genel olarak incelendiğinde, sadece ailede alkol kullanımı ile gencin uyuşturucu madde kullanımı nedeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sigara ve uyuşturucu kullanımı ile gencin uyuşturucu madde kullanma nedeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

3.14. 5'inci Alt Hipotezin Test Edilmesi

"Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin suç işleme durumu ile gencin uyuşturucu maddeye başlama nedeni arasında ilişki vardır."

			Uyuşturucu Madde Kullanma Nedeni			Toplam
			Arkadaş etkisi	Aile etkisi	Diğer	
Ailede Suç İşleme Durumu	Aile üyelerinden herhangi biri suç işlemiş	Miktar	7	1	3	11
		% Toplam	6,8%	1,0%	2,9%	10,7%
	Aile üyelerinden herhangi biri suç işlememiş	Miktar	53	16	23	92
		% Toplam	51,5%	15,5%	22,3%	89,3%
Toplam		Miktar	60	17	26	103
		% Toplam	58,3%	16,5%	25,2%	100,0%

Tablo15: Ailede Sabıka Durumu ile Madde Kullanma Nedeninin Sınanması

Ailede suç işlemenin yüzde dağılımı incelendiğinde, bağımlıların sadece %1'i aile etkisiyle uyuşturucu madde kullanımına başladıkları görülür. Bu oranın oldukça düşük çıkması, ailede suç işleme durumu ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında bir ilişki olmadığının bir göstergesi olabilir.

Araştırmanın 1'inci temel hipotezi analiz edildiğinde; anne-genç ilişkisi, anne ve genç arasındaki sorunlar, anne ve baba arasındaki geçimsizlik ve ailede alkol kullanımı ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Diğer değişkenler ile gencin uyuşturucu madde kullanım nedeni arasında istatistiksel olarak bir fark bulunamamıştır.

3.15. 2'nci Temel Hipotezin Test Edilmesi

"Aile yapısı ile gençlerin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır."

2. temel hipotezin sınanması amacıyla üç adet alt hipotez oluşturulmuştur. Her bir alt hipotez kendi içerisinde değerlendirilmiştir.

"Aile içi iletişim ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt hipotez dört alt problem olarak değerlendirilmiştir.

3.16. 1'inci Alt Problemin Test Edilmesi

"Baba ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki iki soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Baba-Genç İlişkisi	Demokratik Baba	Miktar % Toplam	13 18.6%	29 41.4%	42 60.0%
	Otoriter veya Umursamaz Baba	Miktar % Toplam	9 12.9%	19 27.1%	28 40.0%
Toplam		Miktar % Toplam	22 31.4%	48 68.6%	70 100.0%

Tablo16: Baba-Genç İlişkisi ile Tedaviye Karar Vermenin Sınanması

Baba-genç ilişkisi ile gencin tedaviye karar verme nedeni incelendiğinde, babası ile ilişkisini demokratik olarak tanımlayan grubun %18,6'sı aileye ilişkin nedenlerin etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar verdikleri görülür. Fakat babasıyla ilişkisini otoriter veya umursamaz olarak tanımlayan bağımlıların aile etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar verenlerin oranı, %12,9 olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu, çapraz tablonun 2*2 olması ve teorik frekanslardan birinin 8.80 çıkması nedeniyle Ki-Kare değeri olarak Yates düzeltmesinin değeri dikkate alınmıştır. Tespit edilen değerler ise; $\alpha=0.05 < p=1.000$ 'dir. Dolayısıyla baba-genç ilişkisi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında anlamlı bir ilişki gözlenememiştir.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Baba-Genç Arasındaki Sorunlar	Sorunlar Vardı	Miktar % Toplam	11 15.7%	21 30.0%	32 45.7%
	Sorunlar Yoktu	Miktar % Toplam	11 15.7%	27 38.6%	38 54.3%
Toplam		Miktar % Toplam	22 31.4%	48 68.6%	70 100.0%

Tablo17: Baba ve Genç Arasındaki Sorunlar ile Madde Tedavisine

Karar Verme Nedeninin Sınanması

Babalarıyla arasında herhangi bir sorun olduğunu belirten bağımlıların %15,7'si aile ve %30'u daha düzenli hayat yaşamayı isteme nedenlerinin etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar vermişlerdir. Bununla birlikte babalarıyla arasında herhangi bir sorun olmadığını belirten bağımlıların aileye ilişkin nedenlerden ötürü uyuşturucu madde tedavisine karar verme oranının aynı olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.05 < p=0.626$ değerlerinin bulunması nedeniyle, baba ve genç arasındaki sorunların gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı söylenebilir.

3.17. 2'nci Alt Problemin Test Edilmesi

"Anne ve gencin birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki iki soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Anne-Genç İlişkisi	Demokratik Baba	Miktar % Toplam	21 23.3%	43 47.8%	64 71.1%
	Otoriter veya Umursamaz Baba	Miktar % Toplam	9 10.0%	17 18.9%	28 28.9%
Toplam		Miktar % Toplam	30 33.3%	60 66.7%	90 100.0%

Tablo18: Anne-Genç İlişkisi ile Madde Tedavisine Karar Verme Nedeninin Sınanması

Tablo18 incelendiğinde, anneleriyle olan ilişkisini demokratik olarak tanımlayan grubun %23,3'ü aileye ilişkin nedenlerden ötürü uyuşturucu madde tedavine karar verdikleri görülür. Bu oranın, anneleri ile ilişkisini otoriter veya umursamaz olarak nitelendiren bağımlıların aileye ilişkin nedenlerin etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar verme oranı %10'a düştüğü gözlemlenmiştir. Yapılan analiz sonucu, teorik frekanslardan birinin 8.67 ve $\alpha=0.05 < p=1.000$ olduğu saptanmıştır. Bu nedenle anne-genç ilişkisi ile gencin

uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Anne-Genç Arasındaki Sorunlar	Sorunlar Vardı	Miktar % Toplam	7 7.8%	16 17.8%	23 25.6%
	Sorunlar Yoktu	Miktar % Toplam	23 25.6%	44 48.9%	67 74.4%
Toplam		Miktar % Toplam	30 33.3%	60 66.7%	90 100.0%

Tablo19: Anne ve Genç Arasındaki Sorunlar ile Madde Tedavisine Karar Verme Nedeninin Sınanması

Annesi ile arasında herhangi bir sorun olan bağımlıların %7,8'i aile ve %17,8'i daha düzenli bir hayat yaşamayı isteme nedenlerin etkisiyle madde tedavine karar vermişlerdir. Fakat bu oran, annesi ile arasında herhangi bir sorun olmayan bağımlılarda, %25,6 ve %48,9'a yükseldiği gözlemlenmiştir. Yapılan analiz sonucu, teorik frekanslardan birinin 7.67 çıktığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Yates düzeltmesinin değeri dikkate alınarak $\alpha=0.05 < p=0.932$ değerleri saptanmıştır. Bu değerler incelenince, anne ve genç arasındaki sorunlar ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı görülür.

3.18. 3'üncü Alt Problemin Test Edilmesi

"Gencin kardeşleriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki tek soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Kardeş-Genç	İyi anlaşırdım	Miktar % Toplam	23 24.2%	60 63.2%	83 87.4%

İlişkisi	Hiç anlaşamazdım	Miktar	7	5	12
		% Toplam	7.4%	5.3%	12.6%
Toplam	Miktar		30	65	95
	% Toplam		31.6%	68.4%	100.0%

Tablo-20: Kardeş-Genç İlişkisi ile Tedaviye Karar Vermenin Sınanması

Tablo incelendiğinde, bağımlıların sadece %7,4'ü aile etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar verdikleri görülür. Fakat kardeşleriyle iyi anlaşan bağımlıların daha düzenli bir hayat yaşamayı isteme nedeninin etkisiyle madde tedavisine karar verme oranın %63,2 olarak tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu; $\alpha=0.1 > p=0.072$ olduğundan, kardeş-genç ilişkisinin gencin madde tedavisine karar verme nedeni üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte iki değişken arasındaki ilişkinin %21,9 oranında olduğu gözlemlenmiştir.

3.19. 4'nc Alt Problemin Test Edilmesi

"Anne ve babanın birbiriyle olan iletişimi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişki üç soruda sınanmıştır.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Anne-Baba Arasındaki Anlaşma	Anlaşırlardı	Miktar	15	36	51
		% Toplam	21.7%	52.2%	73.9%
	Anlaşamazlardı	Miktar	7	11	18
		% Toplam	10.1%	15.9%	26.1%
Toplam	Miktar		22	47	69
	% Toplam		31.9%	68.1%	100.0%

Tablo21: Anne ve Baba Arasındaki Anlaşma ile Madde Tedavisine Karar Verme Nedeninin Sınanması

Anne ve babası arasında herhangi bir sorun olan grubun %10,1'i aileye ilişkin nedenlerden ötürü madde tedavisi olmaya karar vermişlerdir. Bu oranın, diğer nedende %15,9'a çıktığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu; teorik frekanslardan birinin 5.74 ve $\alpha=0.05 < p=0.654$ olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara dayanarak anne

ve baba arasındaki anlaşma ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı düşünülebilir.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Anne-Baba Arasındaki Geçimsizlik	Geçinirlerdi	Miktar % Toplam	14 20.3%	26 37.7%	40 58.0%
	Geçinemezlerdi	Miktar % Toplam	8 11.6%	21 30.4%	29 42.0%
Toplam		Miktar % Toplam	22 31.9%	47 68.1%	69 100.0%

Tablo22: Anne ve Baba Arasındaki Geçimsizlik ile Madde Tedavisine Karar Verme Nedeninin Sınanması

Anne ve baba arasındaki geçimsizlik ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni analiz edildiğinde; teorik frekanslardan birinin 9.25 ve $\alpha=0.05 < p=0.696$ olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenememiştir.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Babanın Anneye Şiddet Uygulaması	Uygulardı	Miktar % Toplam	4 5.8%	11 15.9%	15 21.7%
	Uygulamazdı	Miktar % Toplam	18 26.1%	36 52.2%	54 78.3%
Toplam		Miktar % Toplam	22 31.9%	47 68.1%	69 100.0%

Tablo23: Babanın Anneye Şiddet Uygulaması ile Madde Tedavisine Karar Verme Nedeninin Sınanması

Babanın anneye şiddet uygulamasının yüzde dağılımı incelendiğinde, bağımlıların sadece %5,8'i aile etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar verdikleri görülür. Buna karşın şiddet uygulamayanların oranın %78,3 olarak saptanması, bu değişkenin

gencin madde tedavisine karar verme nedeni üzerinde bir etkisi olmadığı sonucu çıkartılabilir.

3.20. 2'nci Alt Hipotezin Test Edilmesi

"Ebeveynlerinin yokluğu ve üveyliliği ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt hipotez iki alt problem olarak değerlendirilmiştir.

3.21. 1'inci Alt Problemin Test Edilmesi

"Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yokluğu ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişkinin varlığı tek soruda ölçülmüştür.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Anne-Baba Yokluğu	Anne ve Babanın İkisi de Öz	Miktar % Toplam	23 22.3%	46 44.7%	69 67.0%
	Anne ve/veya Babanın birisi ya da İkisi de Sağ Değil	Miktar % Toplam	9 8.7%	25 24.3%	34 33.0%
Toplam		Miktar % Toplam	32 31.1%	71 68.9%	103 100.0%

Tablo24: Anne-Baba Yokluğu ile Tedaviye Karar Vermenin Sinanması

Anne ve/veya babası ya da her ikisi de sağ olmayan araştırma grubunun %8,7'si aileye ilişkin nedenlerden dolayı madde tedavisi olmaya karar vermişlerdir. İki değişken analiz edildiğinde; $\alpha=0.05 < p=0.479$ değerlerinin tespit edilmesinden dolayı iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu çıkartılabilir.

3.21. 2'nci Alt Problemin Test Edilmesi

"Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin üvey olması ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt problemdeki anlamlı ilişkinin varlığı tek soruda ölçülmüştür.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Anne-Baba Üveyliği	Anne ve Babanın İkisi de Öz	Miktar % Toplam	29 28.2%	68 66.0%	97 94.2%
	Anne ve/veya Babanın birisi ya da İkisi de Üvey	Miktar % Toplam	3 2.9%	3 2.9%	6 5.8%
Toplam		Miktar % Toplam	32 31.1%	71 68.9%	103 100.0%

Tablo25: Anne-Baba Üveyliği ile Tedaviye Karar Vermenin Sınanması

Yapılan analiz sonucu, gözelerdeki 5'ten küçük iki gözün teorik değeri %50 olarak tespit edildiğinden, anne-baba üveyliğinin yüzde dağılımı incelendiğinde, bağımlıların sadece %2,9'u aile etkisiyle uyuşturucu madde tedavisine karar verdikleri görülür. Diğer taraftan anne ve babası öz olan bağımlıların %94,2'si madde tedavisi olmaya karar vermişlerdir. Bu oran oldukça yüksektir. Dolayısıyla anne-baba üveyliğinin gencin madde tedavi kararı üzerinde belirgin bir etkisi yoktur.

3.22. 3'üncü Alt Hipotezin Test Edilmesi

"Ailenin aylık gelir düzeyi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında ilişki vardır." Bu alt hipotez tek alt problem olarak değerlendirilmiştir.

			Uyuşturucu Madde Tedavisine Karar Verme		
			Aileye İlişkin	Daha Düzenli Yaşamayı	
Ailenin Gelir Düzeyi	Asgari Ücret	Miktar % Toplam	5 4.9%	18 17.5%	23 22.3%
	319-999 Milyon	Miktar % Toplam	10 9.7%	25 24.3%	35 34.0%
	1 Milyar ve Üstü	Miktar % Toplam	17 16.5%	28 27.2%	45 43.7%

Toplam	Miktar	32	71	103
	% Toplam	31.1%	68.9%	100.0%

Tablo26: Aile Gelir Düzeyi ile Tedaviye Karar Vermenin Sınanması

Ailenin gelir düzeyi ile gencin tedavi kararı incelendiğinde, araştırma grubun %31,1'i aileye ilişkin nedenlerin etkisiyle madde tedavi olmaya karar vermişlerdir. Bu oran içinde, aylık gelir ortalamaları 1 milyar ve üstü olan bağımlıların oranının %16,5 çıktığı gözlemlenmiştir. İki değişken analize tabi tutulduğunda; $\alpha=0.05 < p=0.371$ değerlerinin çıkması iki değişken arasında istatistiksel olarak bir fark olmadığı sonucu çıkartılabilir.

2'nci temel hipotez analiz edildiğinde; aile içi ilişkiler, anne-baba yokluğu, üveyliği ve gelir seviyesi ile gencin uyuşturucu madde tedavisine karar verme nedeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı gözlemlenmiştir. Sadece kardeş-genç arasındaki ilişkinin gencin uyuşturucu madde tedavi kararında %21,9 oranında etkili olduğu tespit edilmiştir.

Günümüzde uyuşturucu madde kullanım nedenleri olarak tek bir neden gösterilmemektedir. Uyuşturucu madde kullanımı birçok davranışın bileşkesi olarak kabul edilmektedir (İçli, 2001). Araştırma grubu, uyuşturucu madde kullanım nedeni olarak %58 oranında arkadaş çevresi ve %17 oranında aile etkisini görmektedir. Bu sonuçlar Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığının (2002 ve 2003) yasal işlem yaptığı uyuşturucu madde bağımlılarına uyguladığı anket sonuçları benzerlikler göstermektedir.

Genel olarak uyuşturucu madde kullanım nedeni incelendiğinde birçok değişkenin etkili olduğu görülür. Fakat önemli olan, tek bir değişkenin tek başına etkili olamayacağıdır. Bu araştırmada, gençlerin uyuşturucu madde kullanımında aile içi ilişkilerin önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle anne-genç ilişkisinin niteliği gençlerin uyuşturucu madde kullanımında istatistiksel olarak bir fark olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte anne ve babanın birbirleriyle geçinememesi, başka bir deyişle aralarındaki sorunlarını aile ortamına yansıtmaları bireyleri uyuşturucu madde kullanımına ittiği saptanmıştır. Ailede var olan alkol kullanımı da gençlerin uyuşturucu madde kullanımına neden olduğu görülmüştür. Diğer yandan kardeş-genç ilişkisi ile gencin madde tedavi kararında etkili olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bu değişkenler, aile içindeki ilişkilerin uyuşturucu madde kullanımında ne denli önemli

olduğunun bir göstergesi olarak düşünölebilir. Bu nedenle gençlerin uyuşturucu madde kullanımı ve tedavi sürecinde aile içi ilişkilerin niteliğinin sağlam bir zemine oturtulması çok önemlidir.

SONUÇ

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde öncelikle sosyalizasyon sürecinin ilk basamağı ve toplumun en temel grubu olarak kabul edilen aile kurumuna çok önemli görevler düştüğu söylenebilir. Devletten önce aile içerisinde aile üyeleri arasındaki birbirine bağlılıkları kuvvetlendirilmelidir. Bu bağı kuvvetlendirmek için anne ve babalara çok önemli görevler düşmektedir.

- En başta anne ve baba, çocuklara tüm davranışlarıyla örnek olmalıdır. Özellikle anne-babalar çocuklarının yanında ya da hiçbir zaman herhangi bir madde kullanmayarak örnek bir model oluşturmalıdır. Çocuklar sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde ebeveynlerin davranışlarını gözlemleyip kendilerine model olarak algırlarlar.
- Anne-babalar aile içi kuralları koyan ve ailenin alkol ve madde konusunda politikasını belirleyen kişilerdir. Dolayısıyla bu konuda bazı kısıtlamalar getirmeleri ve bunları uygulamaları gerekmektedir. Zira ailede alkol ve madde kullanımı, çocukların bu maddeleri kullanım riskini yükselttiği bu çalışmada tespit edilmiştir.
- Anne-babalar çocuklarının arkadaş baskısı ile nasıl başa çıkabilecekleri konusunda bilgilendirmeli ve eğitmelidir.
- Anne-babalar çocuklarının aile ortamının dışındayken nerede bulduklarını bilmelidir. Gerekirse takip etmelidir.
- Anne-babalar diğer aileler ile iş birliği yaparak çocukların madde kullanmasını engellemelidir.
- Anne-babalar madde kullanımını hisseden kişiler olmalıdır. Çocuklarının madde kullanımını takip etmelidir. Belirtileri hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.
- Anne-babalar çocuğun madde kullanımına müdahale eden ve yönlendiren kişilerdir. Uyuşturucu madde kullanımında erken teşhis çok önemlidir. Bu nedenle tedavi sürecinin bir an önce başlatılması gerekir. Tedavi sürecinde de aileler çocuklarına sürekli destek olmalıdır. Zira tedavi sürecinde ailenin önemi çok büyüktür.

- Diğer yandan ailelerin yanında gençlere de önemli görevler düşmektedir. Nitekim bu ilişki karşılıklıdır. Gençler de ailelerine bağlarını kuvvetlendirmek amacıyla kendi üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmelidir.
- Sevgi ve huzurun arkadaş gruplarında değil bizzat aile içinde olduğunun unutulmaması gerekir.
- Sapkın arkadaş guruplarından uzak durulması gerekir. Çünkü her türlü olumsuz veya zararlı sonuçlar bu tür arkadaş gruplarından gelir. Zira kötü arkadaş gruplarında var olan sapmış davranışlar, uyuşturucu madde kullanım riskini yükseltebilir.
- Uyuşturucu kültürünün yoğun olduğu birahane, diskotek, kahvehane, kumarhane, meyhane ve benzeri yerlerden uzak durulmalıdır.

Bununla birlikte uyuşturucu madde kullanım yaygınlığının önlenmesinde devlete önemli görevler düşmektedir. Uyuşturucu madde bağımlılığında özellikle Milli Eğitim, Sağlık ve İçişleri Bakanlıklarının önemli sorumlulukları vardır. Bu çalışmanın esası, jandarmanın etkinliğine dayandığından Jandarma Genel Komutanlığının etkinliğinin artıracak önlemler üzerinde durulacaktır.

Aslında Jandarma Genel Komutanlığı kendi görev ve sorumluluk sahasında, ilgili yasalar çerçevesinde uyuşturucu madde bağımlılığından çok uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadele etmektedir. Nitekim uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadele etmek bir anlamda madde bağımlılığı ile mücadele anlamı taşımaktadır. Fakat Jandarma Genel Komutanlığının görev ve sorumluluk sahası, genel olarak kent merkezi dışındadır. Buna rağmen özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kent merkezlerinde kendisine önemli sorumluluk ve görevler verilmiştir. Bu tür kent merkezlerinde Jandarma Genel Komutanlığının sorumluluk sahasının olması, uyuşturucu madde bağımlılığı ile daha iyi mücadele etmesini gerektirir.

Jandarma Genel Komutanlığı da Emniyet Genel Müdürlüğü gibi teşkilatlanmıştır. Başka bir ifadeyle, her il merkezinde KOM şube, bazı ilçe merkezlerinde ise KOM kısımları teşkil edilmiştir. Fakat bu şube ve kısımlar daha çok uyuşturucu madde kaçakçılığı ile ilgili görevleri icra etmektedirler. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadelenin etkinliğini artırmak için Jandarma Genel Komutanlığının aşağıdaki önlemleri alması gerektiği değerlendirilmektedir:

- Önleyici kolluk hizmetleri esnasında ailelere uyuşturucu madde bağımlılığının zararları anlatılmalı ve bilgi broşürleri dağıtılmalıdır.
- Uyuşturucu madde kullanımının yoğun olduğu merkezlerde uzman personel takviyesi yapılmalıdır. Personelin Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği nezdinde açılan kurslara gönderilmesi sağlanmalıdır.
- Gerek özel gerekse resmî kurumlar ile işbirliğine gidilmesi ve ortak bir mücadele planının oluşturulması gerekir.
- Jandarma Çocuk Merkezlerinin aktivesinin artırılması sağlanmalıdır.
- Önleyici kolluk hizmetlerin planlamasında, uyuşturucu madde satıcılarının yoğun olduğu yerlerde yapılması, mücadelede alınabilecek önemli tedbirlerden biridir. Zira bu merkezlerde uyuşturucu madde satışının önlenmesi, bağımlı miktarının azaltılmasında çok önemlidir.
- İlçe Jandarma Komutanlığının sorumluluk sahasında bulunan okullarla sürekli irtibat içinde olunmalıdır. Okul yöneticilerin de en ufak bir şüphede İlçe Jandarma Komutanlığına bilgi vermesi gerekir.
- İlçe Jandarma Komutanlığı, kendi sorumluluk sahasında bulunan bar, disko, kafe gibi yerlere daha sık önleyici kolluk hizmeti planlamalı ve uygulamalıdır.
- İlçe Jandarma Komutanlığı, yasal işlem yaptığı uyuşturucu madde bağımlılarına olumlu bir tarzda yaklaşmalı ve tedavi sürecinin öneminden bahsetmelidir.
- Bununla birlikte kurum içinde ve dışında uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili olarak bilimsel araştırmaların yapılması ve sonuçlarının tüm kurum genelinde uygulanması gerekir.

Sonuç olarak uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele, kurumlar arası koordinasyonu gerektiren bir konudur. Tüm kurumlar mevcut imkanlarını kullanarak mücadeleye olumlu katkılarda bulunması gerekir. Jandarma Genel Komutanlığının etkinliğinin artırılması amacıyla önerilen tavsiyelerin uygulamasının mücadelede alınabilecek en önemli tedbirlerden olacağı kıymetlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Akers, R. (1999). *Criminological Theories: Introduction and Evaluation* (2nd edition). Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.

Amaro, H. (1995). Love, Sex, and Power. *American Psychologist* 50(6), 437-447.

Arman, T. (1993). Uçucu Madde Bağımlıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin ve Ailelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi, İstanbul.

Bachman, J. G., Johnston, L. D. & O'Malley, P. M. (1981). Monitoring the Future: Questionnaire responses from the nation's high school seniors, 1980. (pp. 265). Ann Arbor, MI: *Institute for Social Research*.

Bahr, J., Marcos, C. & Maughan, L. (1995). Family, Educational and Peer Influences on the Alcohol Use of Female and Male Adolescents. *Journal of Studies on Alcohol* 56, 457-469.

Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *Journal of Early Adolescence* 11, 56-95.

Burcu, E. (2002). Alcohol and Drug Use in Young Apprentices: Effect of Social Control in the Family. *Journal of Youth Adolescence* 32(4), 291-299.

Brook, J., Whiteman, M., Gordon, S. & Brook, D. W. (1984). Paternal Determinants of Female Adolescents Marijuana Use. *Developmental Psychology* 20, 1032-1043.

Brook, J., Brook, W., Gordon, S., Whiteman, M. & Cohen, P. (1990). The Psychosocial Etiology of Adolescent Drug Use: A Family Interactional Approach. *Genetic, Social and General Psychology Monographs* 116, 111-267.

Cairns, R. B., Leung, M. C., & Cairns, B. D. (1995). Social Networks Over time and Space in Adolescence. In L. J. Crockett & A. C. Crouter (Ed.). *Pathways through adolescence: Individual Development in Relation to Social Contexts*. The Penn State Series on Child and Adolescent Development (pp. 35-56). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Califano, J. (1990). *Poor Child-Father Relationship is Major Factor in Teen Drug Use*. New York: Guilford Press.

Capaldi, D. & Clark, S. (1997). Prospective Family Predictors of Aggression Toward Female Partners for at-Risk. *Developmental Psychology* 34, 1175-1188.

Challier, B. (2000). Associations of Family Environment and Individual Factors with Tobacco, Alcohol and Illicit Drug Use in Adolescents. *European Journal of Epidemiology* 16, 33-42.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94, 94-120.

Çakıcı, M. (1997). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lise Gençliğinde Psiko Aktif Madde Kullanımının Yaygınlığı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yakındoğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Lefkoşa.

Downey, D. B. (1995). Understanding Academic Achievement Among Children in Step Households: The Role of Parental Resources, Sex of Stepparent and Sex of Child. *Social Forces* 73, 875-894.

Emcdda. (2002). National Prevalence Estimates of Problem Drug Use in the European Union. *2002 EMCDDA Project Final Report I, Results*.

Faupel, C. (1991). *Shooting Dope: Career Patterns of Hard-Core Heroin Users*. Gainesville: University of Florida Press.

Gold, M. (1993). *Drugs of Abuse. A Comprehensive Series for Clinicians*. New York: Plenum Publishing.

Gottfredson, M. & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford/California: Stanford University Press.

Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Hoffman, J. & Johnson, R. J. (1998). A National Portrait of Family Structure and Adolescent Drug Use. *Journal of Marriage and the Family* 60, 633.

Hoffmann, J. & Su, S. (1998). Parental Substance Use Disorder, Mediating Variables and Adolescent Drug Use: A Non-Recursive Model. *Addiction* 93, 1351.

Hoffman, J. & Johnson, R. J. (2002). The Community Context of Family Structure and Adolescent Drug Use. *Minneapolis* 64, 314.

Huba, G. (1980). Longitudinal Analysis of the Role of Peer Support, Adult Models and Peer Subcultures in Beginning Adolescents Drug Use. *Multivariate Behavioral Research* 15, 259-280.

İçli, T. (2001). *Kriminoloji*. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü. (1999). *Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Bağımlılık Açısından Uyuşturucu Sorunu*. İstanbul: Barış Yayınevi.

Jessor, R. & Jessor, S. L. (1977). *Problem Behavior and Psychological Development*. New York: Academic Press.

Kandel, D. B. & Wu, P. (1995). The Contributions of Mothers and Fathers to the Intergenerational Transmission of Cigarette Smoking in Adolescence. *Journal of Research of Adolescents* 5, 225-252.

Katz, S., Duncan, R. & Zimmerman, A. (1997). Adolescence Family Structure Versus Parental Attachment in Controlling Adolescent Deviant Behavior: A Social Control Model. *Adolescence* 32(125), 199-215.

Kelly, J. (2002). Parent-Child Communication, Perceived Sanctions Against Drugs Use and Youth Drug Involvement Adolescence. *Roslyn Heights* 37, 775.

Krohn, M., Lizotte J. & Perez, C. (1997). Early Substance Use and School Achievement: An Examination of Latino, White and African American Youth. *Journal of Drug Issues* 32, 921.

Lamborn, S. (1991). Pattern of Competence and Adjustment Among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent and Neglectful Families. *Child Development* 62, 1049-1065.

Merikangas, K. R., Stolar M. & Rounsaville, B. J. (1998). Familial Transmission of Substance Use Disorders. *Arch Gen Psychiatry* 55, 973-979.

Miller, K. (2003). Early Drug Use Associated with Later Mental Disorder. *American Family Physician* 67, 1354.

Newcomb, M. D. & Rickards, S. (1995). Parent Drug-Use Problems and Adult Intimate Relations: Associations Among Community Samples of Young Adult Women and Men. *Journal of Counseling Psychology* 42, 141-152.

Ögel, K. & Tamar, D. (1996). Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık. *Okul Eğitim Paketi*. AMATEM / Özel Okullar Derneği Gençlik Anketi.

Ögel, K. (1997). *Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Patterson, G. R., Reid J. B. & Dishion, T. J. (1992). *Antisocial Boys*. Eugene: Castalia.

Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*. Cambridge: Harvard University Press.

Selnow, G. (1987). Parent-Child Relationships and Single and Two Parent Families: Implications for Substance Usage. *Journal of Drug Education* 17, 315-326

Sowder, B. J. & Burt, M. R. (1980). Children of Heroin Addicts: An Assessment of Health. *Learning, Behavioral and Adjustment Problems*. New York: Praeger.

Steinberg, L., Dornbusch, S. M. & Brown, B. B. (1992). Ethnic Differences in Adolescent Achievement: An Ecological Perspective *American Psychology* 47, 723-729.

Thomas, G. & Farrell, M. (1996). The Effects of Single-Mother Families and Nonresident Fathers on Delinquency and Substance Abuse in Black and White Adolescents. *Journal of Marriage and The Family* 58, 884.

Thornberry, T. P. (1987). Towards an Interactional Theory of Delinquency. *Criminology* 25, 863-892.

UNODC. (2002). *World Drug Report 2*, Statistics.

Van Der Bree, M. (1998). Genetic and Environmental Influences on Drug Use and Abuse / Dependence in Male and Female Twins. *Drug Alcohol Depend* 52, 231-242.

Wade, J. & Brannigan, A. (1996). The Genesis of Adolescent Risk-Taking: Pathways Through Family, School and Peers. *Canadian Journal of Sociology* 23, 1-19.

Yavuzer, H. (1982). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

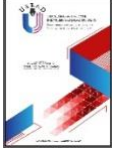
Yazman, Ü. (1995). Lise Gençliğinin Psiko Aktif Maddelere Bakış ve Kullanım Oranlarının Türkiye ve İstanbul Örneği ile İncelenmesi. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul.

Zakharov, I. A. (2001). Adolescents of the Risk Group. *Russian Education and Society* 43(11), 39-45.

Zuckerman, B. & K. Bresnahn. (1991). Developmental and Behavioral Consequences of Prenatal Drug and Alcohol Exposure. *Pediatric Clinics of North America* 38, 1387-1406.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2, Sayı 4, Issue 4,
Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN BÜYÜK DEPREMLERİN YERLEŞME VE DEMOGRAFİK YAPI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1927-2020)

EFFECTS OF OCCURING BIG EARTHQUAKES IN TURKEY ON
SETTLEMENT AND DEMOGRAPHIC STRUCTURE
(1927-2020)

Celal ŞENOL

Araş. Gör. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
Kadıköy/İstanbul.

R. A., Marmara University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
Geography,

Kadıköy/Istanbul.

celal.senol@marmara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0857- 866X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.808881

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Şenol, C. (2020). Türkiye'de
Depremlerin Yerleşme ve Demografik Yapı Üzerindeki Etkileri (1927-2020).
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4), 620-644.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Şehirler, karşılaştıkları doğal ve beşeri faktörlerden dolayı yer değiştirmek mecburiyetinde kalabilmektedir. Türkiye, eski devirlerden beri sürekli depremlerin tesiri altında kalmıştır. Dolayısıyla günümüze kadar depremlerin etkisiyle bazı yerleşmeler yıkılmış bazıları ise yer değiştirmiştir. Hatta yıkılan bazı yerler tamamen ortadan kalkmıştır. Bu nedenle depremle yıkılan yerleşmeler buldukları yeri terk ederek başka yere tekrar kurulmuşlardır. Gerçekleşen bu değişim şehirlerin hem mekânsal hem de demografik yapısında farklılaşmaları ortaya çıkarmıştır. Memleketimizde pek çok deprem yaşanmakta ancak bunların bir kısmı yerleşmelerin yer değiştirmesi üzerinde etkili olmaktadır. Bu çalışmada 1927 yılından günümüze kadar ülkemizde $M_w > 6$ ve şiddet > 9 üzerinde gerçekleşen depremlerin yerleşme ve nüfus üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu süreçte yer değiştiren Erzincan, Erbaa ve Gediz yerleşmeleri ana örneklem olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Şehir, Demografik Yapı (Nüfus), Yerleşme

Abstract: Cities may have to relocate due to the natural and human factors they face. Turkey has fallen under the influence of continuous earthquakes since ancient times. Therefore, some settlements have been demolished due to earthquakes and some have been relocated. Some places have even been destroyed. For this reason, the settlements that were destroyed by the earthquake left their places and re-established elsewhere. This change has resulted in the differentiation of cities both in spatial and demographic structure. There are many earthquakes in our country, but some of them affect the displacement of settlements. In this study, the effects of earthquakes occurring on $M > 6$ in our country from 1927 to the present day on the settlement and population are examined. In this process, the settlements of Erzincan, Erbaa and Gediz were used as samples.

Keywords: Earthquake, City, Demographic Structure (Population), Settlement

GİRİŞ

Türkiye’de yerleşmelerin yer değiştirmesi ve demografik yapısı beşeri, ekonomik ve doğal etmenlerin kontrolü altında şekillenmektedir. Ülkemizde birçok yerleşme doğal, beşeri ve ekonomik koşullardan dolayı yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bunlardan Malatya ve Van askeri, Gümüşhane, Düzce, Elazığ, Çumra (Konya) ve Polatlı (Ankara) ekonomik, Bergama ve İzmit güvenlik endişesi, Erzincan, Erbaa, Gediz doğal nedenler, Erciş, Köyceğiz (Tuncel, 1977), Halfeti (Bakırcı, 2002) su seviyesi değişikliği, Arguvan ve Gördes heyelan ve kütle hareketleri (Akbulut, 2011; Girgin, 1995;

Ceylan, 2011) Haskızılören mahallesi (Serik, Antalya) sel ve taşkınlardan dolayı yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Fural ve Cürebal, 2017). Ülkemizde en çok karşılaşılan yer değiştirme doğal olayların etkisinde meydana gelenlerdir. Bu doğal olaylardan ise depremler en yaygın olan faktördür. Yaşanılan depremler sonrası yer değiştirmenin en bariz örneğini Erzincan, Erbaa ve Gediz’de görmek mümkündür.

Türkiye’nin jeolojik yapısına baktığımızda bütünüyle Alp orojenik kuşağın etkisinde kalmıştır. Ülkemizde Paleozoikten günümüze kadar her döneme ait kayaçları bulmak mümkündür. Oligosen sonu Miyosen başlarından itibaren şiddetlenen Alp orojenezisiyle ülkemizde faylanma ve epirojenik hareketler başlamıştır. Bu dönemde sert karakterli yapıdaki sahalar basınç altında faylarla parçalanarak çökmüştür. Pliyosende dikey yönde gerçekleşen faylanma sonucu yeni fay hatları oluşurken aynı zamanda sahadaki eski faylar da gençleşmiştir. Bu dönemde Anadolu üzerinde gerilme (batıda) ve sıkışmanın (doğuda) meydana gelmesiyle Kuzey ve Batı Anadolu fay hatları boyunca batı yönüne kaymaya başlamıştır. Bu süreçte çok sayıda havza meydana gelmiştir (Atalay, 1989).

Yeryüzündeki kırılmalarla meydana gelen fay hatları, ülkemizde her dönem yıkıcı depremleri tetiklemektedir. İlkçağlardan itibaren günümüze kadar çok sayıda yıkıcı depremler meydana gelmiş ve bu depremler binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Ülkemizde temel olarak iki önemli fay kuşağı yer almaktadır. Bunlardan birincisi Saros körfezinden başlayarak Marmara Denizi, İzmit, Düzce, Bolu, Merzifon, Suluova, Erbaa, Niksar ve Kelkit vadisini geçerek Varto (Muş)’ya kadar uzanan Kuzey Anadolu Fay (KAF) hattıdır. İkincisi ise ülkemizin güneyinden Kızıldeniz ve Lut Gölü’nden geçerek Antakya’dan ülke sınırlarına girip Kahramanmaraş, Pazarcık, Hazar Gölü ve Bingöl’den geçerek Varto’da KAF ile birleşen Doğu Anadolu Fay (DAF) hattıdır. Bunların dışında Ege Bölgesi’nde grabenlerde doğu-batı uzantılı, Doğu Anadolu’da ise Van Gölü çevresi, Erzurum, Malazgirt, Pasinler ve Horasan’da çok sayıda fay bulunmaktadır (Atalay, 1989).

Türkiye bütünüyle depremin hissedildiği bir konumda yer almaktadır. Ancak yaşanan depremler her yerde aynı şiddette hissedilmemektedir. Türkiye’de depremin etki ve şiddetine göre bölgeleri belirleyebilmek için jeolojik ve jeomorfolojik süreçlerin iyi bilinmesi gerekmektedir. Temel olarak etkisi büyük ve küçük olarak

ayrılan depremlerin görüldüğü sahalarda fayların şekilleri de farklılık göstermektedir. Türkiye’de etkisi fazla hissedilmeyen küçük boyutlu faylar genel olarak her yerde görülebilmektedir. Büyük boyutlu faylar ise ülkenin belirli yerlerinde yatay ve dikey atımlı olarak görülmektedir. Bunlardan dikey atımlı faylar kırıklı yapının bulunduğu sahalarda açıkça görülmektedir. Gediz Vadisi, Edremit Körfezi, Büyük ve Küçük Menderes, bunlardan bazılarıdır. Yatay atımlı faylar ise KAF hattı (Gönen, Manyas, Bursa, Mudurnu, Bolu, Çerkeş, Tosya, Lâdik, Erbaa, Niksar, Suşehri, Erzincan Varto ve Van Gölü) boyunca uzanmaktadır (Sür, 1993). Bu fay hattı üzerinde bulunan yerleşmelerin kuruldukları yerlere bakıldığında daha çok ovalık ve alçak sahalarda olduğu karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin genel olarak engebeli bir topoğrafyaya sahip olması insanları hem tarım hem de yerleşme açısından çekici olan düz tarım alanlarına yönlendirmiştir. Yerleşim yerinin doğru seçilmemesinin yanında inşa sürecinde dayanıklı konutların yapılmaması depremlerde çok fazla can ve mal kaybının yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum en iyi geçmişten günümüze doğru Erzincan, Erbaa, Gediz, Erzurum ve Marmara depremi gibi doğal afetlerde karşımıza çıkmıştır.

Deprem konusunda ülkemizde günümüze kadar devlet ve özel kurumlarda pek çok çalışmalar ve yayınlar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar daha çok fayların dağılışı, deprem bölgeleri, jeolojik yapı, depremin büyüklüğü, derinliği, şiddeti gibi teknik çalışmalardır. Dolayısıyla ülkemizde en fazla can ve mal kaybının yaşandığı depremlerin insan üzerinde olan etkisi coğrafi yönden incelenmemiştir (Ceyran ve Elibüyük, 2013).

Bu çalışmada ülkemizde 1927’den günümüze kadar meydana gelen depremler incelenmiştir. Bu depremler içerisinden şiddeti 9, magnitütü (büyüklük) 6 üzerinde olanlar sınıflandırılarak dağılışı, şehirlerin yer değiştirmesi ve nüfus üzerindeki etkisine değinilmiştir. Bu şekilde depremlerin yerleşmenin yer değiştirmesi ve demografik yapısı üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu durumda öncelikle depremle ilgili olarak şiddet ve magnitüt (büyüklük) kavramlarının tanımlanması ve ikisi arasındaki ilişki ve farkın bilinmesi daha yararlı olacaktır (Tablo1). Şiddet, deprem yaşandıktan sonra yeryüzünde bıraktığı etkiye denilmektedir. Aslında şiddet depremin doğal çevre, yapılar ve insanlar üzerindeki etkilerini ifade etmektedir. Şiddetin büyüklüğü depremin gerçekleştiği derinlik, magnitüt ve binaların sağlamlığı gibi farklı kriterlere göre değişiklik

göstermektedir. Şiddet, uzun yıllar yaşanmış depremlerden elde edilen bilgilerle oluşturulmuş bir cetvelle değerlendirilmektedir. Günümüzde değiştirilmiş halde en çok kullanılan iki cetvel bulunmaktadır. Bunlar “Mercalli Cetveli (MM)” ve “Medvedev-Sponheur-Karnik (MSK)” şiddet cetvelidir. Bunlardan ise en çok Mercalli Cetveli kullanılmaktadır. Her iki cetvelde de şiddet I-XII arasındaki rakamlarla ifade edilmektedir. Şiddetin IX-XII arasında olduğu durumlarda binaların yapım şekli ve yerine bağlı olarak bir kısmı yıkılırken önemli bir kısmı da kullanılamaz hale gelmektedir. Bu şiddetteki depremlerde arazi yüzeylerinde kaymalar, çukurluklar ve kırılmaların meydana geldiği görülmektedir (AFAD, 2019a). Bu duruma 1939 Erzincan ve 1999 Gölcük depremi örnek olarak gösterilebilmektedir. VI-VIII arası şiddette yaşanan depremlerde ise yer sarsıntısı hissedilmekte, binalarda yıkılma ve çatlama görülebilmekte ancak etkisi daha az olmaktadır. V şiddetinin altında yaşanan depremler genelde pek hissedilmezler ve herhangi bir zarara neden olmazlar.

Büyüklik (magnitüt) ise deprem anında ortaya çıkan enerjinin sismograflarla ölçülmesiyle elde edilen değer olarak ifade edilmektedir. Açığa çıkan enerjiyi ölçmek için Richter ölçeği kullanılmaktadır. Bu ölçek deprem dalgalarının genlik algoritmasına göre yaptığı hesaplamalarla depremlerin aletsel büyüklüklerini tespit etmektedir (Tablo1).

Şiddet	I-III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Richter Magnitüt	1.0-3.0	4.0	4.5	5.1	5.6	6.2	6.6	7.3	7.8	8.4, +

Tablo1: Şiddet ve Magnitüd Değerleri Arasındaki İlişki (AFAD, t.y)

MATERYAL, METOT VE YÖNTEM

Çalışmada kullanılan ve faydalanılan veriler Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem İzleme ve Değerlendirme Merkezinin (BDTİM) verilerinden ve yaşanan depremler üzerine yapılmış çalışma, rapor, derleme, kitap ve gazetelerden yararlanılmıştır. Bu şekilde elde edilen veriler bir sistem hiyerarşisi içinde tasnif edilmiştir. Daha sonra verilerin daha kolay okunup değerlendirilebilmesi için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yazılımlarının tabanlarına eklenerek görselleştirilmiş ve deprem etki analizleri yapılmıştır. Bununla beraber verilerden yararlanarak grafikler ve tablolar hazırlanmıştır. Çalışma temelde, 1927 yılından günümüze kadar cereyan etmiş etki derecesi yüksek önemli

depremler ve bunların nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerinin araştırılması üzerine olduğundan belirli zaman dilimini kapsamaktadır.

1927 YILINDAN SONRA MEYDANA GELEN BÜYÜK DEPREMLER

Ülkemizde 1927 yılından günümüze kadar 6 Mw ve 9 şiddetin üzerinde 25 deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerin coğrafi dağılımlarına bakıldığında Karadeniz ve Ege Bölgelerinde 7’şer olmak üzere toplam 14 büyük deprem yaşanmıştır. Bu bölgelerden sonra en fazla deprem Doğu Anadolu Bölgesinde (6) meydana gelirken bunları Marmara Bölgesi (4) ve İç Anadolu Bölgesi (1) takip etmektedir. Bu depremlere ait resmi veriler dikkate alındığında 143.730 kişi hayatını kaybetmiş, 849.632 bina ise yıkılmış veya hasarlı olarak belirtilmiştir. Can kaybı bölgesel ölçekte değerlendirildiğinde sırasıyla Doğu Anadolu Bölgesinde 40.483, Marmara Bölgesinde 18.104, Karadeniz Bölgesinde 11.913, Ege Bölgesinde 1.300 ve İç Anadolu Bölgesinde 160 olarak gerçekleşmiştir. Meydana gelen 25 depremde yaşanan can kayıpları incelenip gruplandırıldığında ise depremlerin 17’sinde can kaybı 0 ile 1.000 kişi arasında, 6’sında 1.000-10.000 kişi arasında ve 2’sinde 10.000 ile 33.000 arasında olmuştur. Bu durum bize, yaşanan depremlerin neredeyse büyük bir kısmında ölen insan sayısı 1000 kişinin altında olduğunu göstermektedir (Tablo2, Harita1).

Aynı şekilde hasarlı binaların dağılışı da can kaybının yaşandığı yerlerle paralellik göstermektedir. Hasarlı veya yıkılmış binaların sayısının fazla olduğu deprem bölgelerinde can kaybının da fazla olduğu görülmektedir. Hasarlı binaların dağılımına bakıldığında Doğu Anadolu Bölgesi 163.516 ile başı çekmektedir. Bunu Karadeniz (141.054), Marmara (116.720), Ege (30,483) ve İç Anadolu Bölgesi (4,066) takip etmektedir. Depremlerde hayatını kaybeden insan ve hasar gören bina sayısının Ege Bölgesinde daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum bölgede inşa edilen konutların yapımında kullanılan malzemelerden kaynaklanmaktadır.

Bunlar arasında 1939 Erzincan ile 1999 Gölcük depremi en fazla can ve mal kaybının görüldüğü depremleri oluşturmaktadır. Sadece Erzincan depreminde 32.969 kişi can verirken 116.720 binada hasar oluşmuştur. 1999 Gölcük depreminde ise 17.480 kişi hayatını kaybederken, 73.342 bina yıkılmış veya kullanılamaz hale gelmiştir.

Ülkemizde 2020 yılında VIII şiddetinde ve 6.5 Mw* büyüklüğünde bir deprem daha yaşanmıştır. Çalışmada belirtilen kriterleri tam olarak karşılamasa da ülke ve bölgeye olan etkisi açısından kısaca değinmek gerekti. Merkez üstü Sivrice (Elazığ) olan deprem 24 Ocak 2020 tarihinde saat 20.55’te meydana gelmiştir. Doğu Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunan Elazığ şehrinde meydana gelen deprem, çevre illerde de hissedilmiş ve bazı yerleşmelerde can ve mal kayıplarına neden olmuştur (Kandilli Rasathanesi, 2020). Depremde toplam 44 kişi hayatını kaybetmiştir. Elazığ merkez ve köyleri ile Maden ve Sivrice ilçelerinde 61.152 bina ve 202.765 bağımsız bölümlerden oluşan yapılarda hasar tespit çalışmaları sonucu sadece 25.851 binanın hasarsız olduğu belirtilmiştir. Depremde 263 bina tamamen yıkılmış, 7.698 bina ağır hasarlı, 558 bina acil olarak yıkılacak diğerleri ise orta ve az hasarlı olarak kayıtlara girilmiştir. Depremden en fazla etkilenen diğer il olan Malatya’da (Doğanyurt, Kale, Battalgazi, Pütürge) 370 bina yıkılmış, 2.794 bina ise ağır hasar almıştır. Deprem sonrası afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması için kamu ve STK’lar harekete geçerek temel ihtiyaç malzemelerinin temini yapılmıştır. Evleri yıkılanlar için kamu binaları ve toplu çadırlar kullanılmış, bu çerçevede Elazığ’da 19.409, Malatya’da 5.948 çadır kurulmuştur. Deprem sonrası Elazığ’da öğrenci yurdu, Adıyaman’da ise cezaevi hasar almıştır. Yurt öğrencileri spor salonuna yerleştirilirken, cezaevi hükümlüleri komşu illerde bulunan cezaevlerine taşınmıştır (AFAD, 2020).

Bölge	Mevki	Yıl	Magnitüt (Mw)	Şiddeti	Can Kaybı	Hasarlı Bina
Karadeniz Bölgesi	Erbaa	1942	7.1	IX	3000	32000
	Tosya-Ladik	1943	7.4	IX-X	4000	40000
	Gerede-Çerkeş	1944	7.3	IX-X	3959	20865
	Kurşunlu	1951	6.9	IX	50	3354
	Abant (Bolu)	1957	7.1	IX	52	5200
	Mudurnu	1967	6.8	IX	89	4116
	Düzce	1999	7.2	IX	763	35519
Toplam					11913	141054
Ege Bölgesi	Torbalı	1928	6.5	IX	50	2500
	Dikili	1939	6.6	IX	60	1235
	Ayvalık	1944	6.8	IX	30	5500
	Karaburun	1949	6.6	IX	7	865
	Söke	1955	6.8	IX	23	470
	Gediz	1970	7.2	IX	1086	19291

* AFAD 24 Ocak 2020’de meydana gelen depremin büyüklüğünü 6.8 Mw olarak belirtmiştir (AFAD, 2020).

	Afyon	2002	6.4	IX	44	622
Toplam					1300	30483
Marmara Bölgesi	Hendek	1943	6.7	IX	336	2240
	Yenice	1952	7.2	IX	265	6750
	Manyas	1964	7	IX	23	5398
	Gölcük	1999	7.8	X	17480	73342
Toplam					18104	87730
Doğu Anadolu Bölgesi	Erzincan	1939	7.9	X-XI	32968	116720
	Karlıova	1949	6.7	IX	450	3500
	Varto	1966	6.9	IX	2396	20007
	Muradiye	1976	7.1	IX	3840	9232
	Erzincan	1992	6.8	VIII-IX	653	8057
	Bingöl	2003	6.3	VIII-IX	176	6000
Toplam					40483	163516
İç Anadolu Bölgesi	Kırşehir	1938	6.6	IX	160	4066
Toplam					143720	849632

Tablo2: Türkiye’de Yaşanmış Başlıca Büyük Depremler/ Mw>6 ve şiddet>9 (1927-2020), (Deprem Bilgileri, 2020; AFAD, 2020).

Harita1: 1927 Yılından Günümüze Kadar Mw>6 ve şiddet>9 Üzerinde Meydana Gelen Depremlerin Dağılışı

DEPREMLERİN NÜFUS VE YERLEŞME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye’de nüfusun dağılışına bakıldığında daha çok kıyı kesimlerde toplandığı görülmektedir. Nüfusun kıyı kesimlerde toplanması üzerinde pek çok faktör söz konusudur. Bunlar, yükselti, iklim koşullarının uygunluğu, tarım alanlarının geniş olması, farklı ekonomik faaliyetlerin bir arada bulunması ve sanayi merkezlerinin daha çok bu bölgelerde dağılış göstermesi gibi faktörlerdir. Bölgeler arasında nüfusun özellikle en yoğun olduğu yerlere bakıldığında Marmara ve Ege dikkat çekmektedir. Ülkemizdeki sanayileşme

hamlelerinden sonra artmaya başlayan iç göçler özellikle kıyı kesimlerine doğru yaşanmıştır. Bu bölgelerin ülkenin önemli tarım, sanayi, turizm ve ticari faaliyetlerinin yürütüldüğü merkezlere sahip olması bu durumu ortaya çıkarmıştır. Bu şekilde kıyılarda bulunan yerleşmelerin nüfusu günümüze kadar sürekli artma göstermiştir.

Türkiye’de kent ve kır nüfusunda yaşanan değişimlerde 1980’li yıllara kadar hep kır nüfusu ilk sırada yer almıştır. Ancak, kentsel nüfus ilk kez 1985’te kırsal nüfus miktarının üzerine çıkabilmiştir. Bu yıla kadar kentsel nüfus sürekli artmasına karşın toplam nüfus içindeki payı her zaman düşük kalmıştır (Yılmaz, 2015). Türkiye’de sanayileşme ile kentleşme arasındaki bağlantının bilindiğine göre nüfusun nerelerde toplandığı ve toplanacağı da kolayca belirlenebilmektedir. Ülkemizin en yoğun nüfuslu bölgesi olan Marmara Bölgesi’nde İstanbul ve Kocaeli, sanayi ve ticaret sayesinde hızlı bir şehirleşme sürecine girerek nüfusun önemli bir kısmını kendine çekmiştir (Südaş, 2004). Şehirlerde yaşanan bu ani nüfuslanma birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan en önemlisi yerleşim alanı sıkıntısıdır. Ülkemizin pek çok yerinde baş gösteren bu durum gelişen teknolojik imkânlarla birlikte dikey mimarinin yaygınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bilindiği gibi aktif bir deprem bölgesinde bulunan ülkemizde bu şekilde bir yapılaşmaya gidilmesi olası depremlerde can ve mal kaybının oldukça fazla olmasına neden olmaktadır. Bu durumun en iyi ve açıklayıcı örneği ne yazık ki yakın geçmişimizde yaşadığımız 1999 Gölcük ve Düzce depreminde görülmüştür.

Ülkemizde 1927 yılından günümüze kadar yaşanmış ve yukarıda sayılan 25 deprem incelediğinde bunların yerleşme ve nüfus üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Tablo2). Meydana gelen bu depremler 9 yerleşmenin nüfusunun değişiklik göstermesine (Kırşehir, Dikili, Erzincan, Erbaa, Çerkeş, Ayvalık, Kurşunlu, Gölcük, Düzce), 3 yerleşmenin yer değiştirmesine (Gediz, Erbaa, Erzincan), 1 yerleşmenin idari olarak il statü kazanmasına (Düzce) ve birçok yerleşmenin geçici bir süre nüfus artışının yavaşlamasına neden olmuştur. Bazıları ise bu durumdan pek etkilenmemiş veya etkisini kısa sürede atlatmıştır.

Bunlar arasında nüfusunda azalma meydana gelmiş depremlerden ilki Orta Anadolu’nun birçok yerinde hissedilen Kırşehir depremidir. 19 Nisan 1938 tarihinde saat 12.59’da 6.6 büyüklüğünde meydana gelen depremde 160 kişinin ölmüş, 4.066 bina ise yıkılmıştır

(Deprem Bilgileri, 2020). Seyfe fay zonunun Akpınar segmentinde yaşanan deprem 9 şiddetinde hissedilmiş ve çevrede bulunan 100 köy tamamen yıkılmıştır* (AFAD, 2019a). Depremi şehir üzerindeki etkisi Tablo3’deki nüfus verileri üzerinde görüldüğü gibi çok fazla olmuştur. Deprem öncesi ve deprem sonrasında Kırşehir’in nüfusu incelendiğinde 1935 yılında 14.052 merkez nüfusu 1940 yılında 13.336’ya düştüğü görülmektedir. Önemli bir tahribatın gerçekleştiği merkezde nüfus 1945 yılında biraz artarak 13.783’e yükselmiştir. Her iki yılda da nüfus deprem sonrasında önceki sayısına ulaşamamıştır.

Kırşehir depreminin üzerinden bir yıl geçmeden bu sefer Batı Anadolu’yu etkileyen Dikili depremi meydana gelmiştir. 22 Eylül 1939 yılında 6.6 Mw ve 9 şiddetinde yaşanan bu depremde Dikili’de 60 kişi hayatını kaybederken 1.235 bina hasar almıştır. Meydana gelen deprem başta Dikili olmak üzere Karaburun ve İzmir’de şiddetli bir şekilde hissedilmiştir (Deprem Bilgileri, 2020). Deprem Dikili’de yaşayan insanları uzun bir müddet tesiri altında bırakmıştır. Büyük bir kısmı yıkılan şehrin nüfusu deprem sonrasında azalma eğilimi göstermiştir. 1935 yılında deprem öncesi yapılan sayımda 3.410 kişi olan nüfus deprem sonrası 1940 yılında 3.189’a düşmüştür. Can kaybının yalnızca 60 kişi olduğu göz önüne alındığında nüfusun bir kısmı başka şehre taşınmıştır (Tablo3).

Cumhuriyet tarihinin en büyüğü ve şiddetlisi olan Erzincan depremi dünya çapında en fazla ölümlü depremler listesinde bulunmaktadır. Erzincan merkezli gerçekleşen bu depremde toplamda 32.968 kişi hayatını kaybederken, 116.670 bina kullanılamaz hale gelmiştir. Depremi soğuk kış mevsiminde meydana gelmesi afet boyutunun büyümesinde etkili olmuştur (AFAD, Deprem). Bu durum Erzincan’ın Dünya genelinde meydana gelen ölümlü depremler arasında 27., 20. yüzyılda meydana gelen depremler arasında ise 8.

* Kırşehir depremi, Çiçekdağı ve Köşkler çevresi olmak üzere iki sahada etkili olmuştur. Çiçekdağı ve çevresindeki depremin merkezi Ödemişler köyü, Köşkler ve çevresindeki depremin merkezi ise Akpınar’dır. Meydana gelen depremin etkisiyle Akpınar çevresinde metrelerce yarıklar oluşmuş, bu yarıklarda sıcak sular ve dumanların çıktığı görülmüştür. Ağırlıklı olarak Kırşehir’de hissedilen depremde “Köşker Nahiyesi’ne bağlı Akpınar, Hacimirza, Erdekiler, Sofralılar, Eşrefli, Dervişli, Çürükler, Hanyeri, Deveci, Pekmezci, Alishar, Tatarilyaslı, Beşler, Üçler, Hamurlular, Gölbaşı, Dulkadriiler, Esad hocaları” köylerini neredeyse ortadan kaldırmıştır. Bu köylerin içinden toplamda 300 evden oluşan Akpınar köyündeki evlerin 299’u depremde yıkılmış ve köy tamamen harap olmuştur. Yaşanılan depremin ardından bölgeye devlet eliyle birçok yardım ulaştırılmıştır. Kızılay’ın önderliğinde gerçekleşen yardımlarda toplamda 530.000 lira kaynak elde edilmiştir. Deprem sonrası yıkılan köylerin yerine yenilerinin kurulması ve kullanılacak malzemelerin niteliği belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Özer, 2016: 100-102; Şahin, 2016: 292-297).

sırayı almasına neden olmuştur (Haçın, 2014). Depremin büyüklüğü etkilediği sahaya bakıldığında daha net görülebilmektedir. Başta şehir merkezi olmak üzere Tokat, Sivas, Ordu, Çorum ve diğer komşu illerde hissedilen deprem bu iller arasında en fazla Tokat ve Sivas’ı etkilemiştir. Bu depremde Sivas’ta 8.032, Tokat il genelinde ise 4.000’den fazla kişi hayatını kaybetmiştir (Üzen, 2010; Gül, 2011).

Depremin yaşandığı yıllara ait nüfus verileri incelendiğinde depremin tesiri açıkça görülebilmektedir. Deprem öncesinde 1935 yılı merkez nüfusu 16.144 kişi olan Erzincan’ın 1940 yılı sayımında nüfusu 12.096’ya düşmüştür. Takip eden sayım yılı olan 1945’te nüfusta önemli bir artış izlenememektedir. Bu durum üzerinde ise 1940-1945 yılları arasında sahada meydana gelen artçı depremlerdir. Erzincan merkezli yaşanan bu deprem çevredeki yerleşmeler üzerinde de oldukça etkili olmuştur.

Bu yerlerin başında aynı fay hattı üzerinde bulunan Erbaa şehri gelmektedir. 1939’dan 1943 yılına kadar çok farklı büyüklük ve şiddette depremler yaşanmıştır. 1939 Erzincan depremini çok yakından hisseden Erbaa’da 921 kişi hayatını kaybederken 585 kişide yaralanmıştır. Ayrıca yerleşmede 2276 bina kullanılamaz duruma gelmiştir. Şehir 1942 yılında meydana gelen deprem sonucu neredeyse tamamen yıkıldığından bu yıldan sonra taşınması hakkında karar alınmıştır. Erbaa şehri yaşamış olduğu 7.1 Mw büyüklüğü ve 9 şiddetindeki depremde çok fazla can ve mal kaybı yaşamıştır. İlçe genelinde yaşanan bu afet sonucu 3000 insanın yaşamını kaybettiği ve 32000 binanın hasar gördüğü belirtilmiştir (AFAD, Deprem). Deprem sonrası nüfusta meydana gelen değişimlere bakıldığında (Tablo3) 1939 yılında Erbaa merkez (5.7 Mw) ve Erzincan (7.9 Mw)’da yaşanan depremlerin etkisiyle nüfusun azalmaya başladığı görülmektedir. 1939 depreminden önceki sayım yılında (1935) ilçenin merkez nüfusu 6951 kişi olarak belirtilmiştir. Ancak artarda yaşanan doğal afetler sonucu nüfus 1940 yılında 6637 kişiye, 1945 yılında ise 6185 kişiye düşmüştür. 1945 yılında nüfusun bu kadar azalmasında 1942 yılındaki büyük Erbaa depremi etkili olmuştur. Şehirde birkaç ev dışında ayakta sağlam binanın kalmaması, mevsimin kış olması, ulaşım şartlarının çok kısıtlı olması ve yapılan yardımların gecikmesi insanları başka yerlere taşınmaya zorlamıştır.

1940’lı yıllarda KAF hattı üzerinde yaşanan diğer depremler ise Tosya-Lâdik (1943) ve Gerede-Çerkeş (1944) depremleridir. Birbirine oldukça yakın zaman ve mekânda gerçekleşen bu depremlerde çok

fazla can ve mal kaybı yaşanmıştır. 1943 yılında yaşanan Tosya-Lâdik depremi 7.4 Mw büyüklüğü ve 9-10 şiddetinde olmuştur. Bu depremde toplam 4.000 can kaybı yaşanırken 40.000 bina hasar almıştır. Belirtilen deprem yılı öncesi ve sonrası nüfus sayım sonuçları incelendiğinde yıllar arasında azalmanın yaşandığı fark edilmektedir. Tosya’da depremlerin etkisinin hissedildiği 1935-1950 arasında nüfus artışının düştüğü görülmektedir. Diğer depremler gibi çok fazla bir tesirden söz edilemese de nüfusun doğal artış sürecini etkilemiştir. Lâdik’te ise nüfus artış süreci içerisinde hareket etmiştir. 1940’lı yılların bir diğer depremi ise 1944 yılında yaşanan Gerede-Çerkeş depremidir. 7.3 Mw büyüklük ve 9-10 şiddetinde gerçekleşen bu depremde 3.959 kişi yaşamını yitirmiş, 20.865 bina hasar almıştır. Bu deprem Gerede ve Çerkeş’in 1935-1950 arası nüfus artışını kesintiye uğratmıştır (Tablo3).

Depremin Yeri /Yılı	1927	1935	1940	1945	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Torbalı	1928	1771	1935	4416						
Kırşehir	1938	14052	13336	13783						
Dikili	1939	3410	3189	3852						
Erzincan	1939	16144	12096	12573	18043					
Erbaa	1942	6951	6637	6185	7034					
Hendek	1943	4937	4925	5688	6644					
Tosya	1943	10048	9882	10784	11676					
Ladik	1943	3854	4123	4844	5099					
Gerede	1944	4239	3960	4012	4155					
Çerkeş	1944	3130	2853	2898	2705					
Ayvalık	1944	13088	12286	13650	13101					
Karaburun	1949		730	762	770	998				
Karlıova	1949		401	508	657	950				
Kurşunlu	1951			2288	2149	1539	2783			
Yenice	1952			1291	1493	2025				
Söke	1955			11870	13385	23594				
Bolu	1957			7214	7954	13745				
Manyas	1964				2473	3837	4116			
Varto	1966				1181	2029	3566			
Mudurnu	1967				2913	3462	3682	4986		
Gediz	1970				5874	7306	10651	13654		
Muradiye	1976					1864	4015	10321		
Gölcük	1999								65000	55790
Düzce	1999						37858	62606	56649	
Afyon	2002								95643	128516
Bingöl	2003								41590	68876

Tablo3: Deprem Öncesi ve Sonrası Yerleşmelerin Nüfus Miktarları (TUİK, 2019)

1944 yılında yaşanan bir diğer deprem ise Ayvalık’ta olmuştur. 6.8 Mw büyüklüğünde ve 9 şiddetinde yaşanan bu depremde 30 kişi hayatını kaybederken 5.500 bina hasarlı durumu düşmüştür. Bu durum şehrin nüfusu üzerinde de kendini göstermektedir. Şehrin

deprem öncesi ve sonrasına ait nüfus verileri karşılaştırıldığında deprem yıllarında nüfusun azaldığı deprem sonrasında ise nüfus artışının oldukça düşük olduğu görülmektedir. 1944 depreminden önce (1935) 13.088 olan nüfus, 1940 yılında 12.286 kişiye düştüğü, 1945 yılında ise 13.650’ye çıktığı görülmektedir. Ancak deprem sonrası 1950 yılında nüfus tekrar düşüğe geçerek 13.101 kişi olmuştur. Ayvalık nüfusunun bu şekilde azalma göstermesinde depremin etkisi bulunmaktadır.

Aynı hat üzerinde meydana gelen bir diğer deprem ise 1951 yılındaki Kurşunlu depremidir. 6.9 Mw büyüklüğünde ve 9 şiddetinde yaşanan depremde 50 kişi ölmüş, 3.354 bina hasar almıştır. Depremden bir yıl önce 1950 yılı sayımlarında 2.149 olan merkez nüfusu 1960 yılında 1539’a düşmüştür. Deprem meydana geldiği ile nüfusun sayıldığı yıl arasındaki zaman (9 yıl) hesaba katıldığında şehrin nüfusunun uzun bir süre azalma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum açıkça göstermektedir ki deprem küçük veya büyük ölçekte her yerleşmenin nüfusunda birtakım değişiklikler meydana getirmektedir.

Ülkemizde yaşanmış en büyük ve etkisi hala hissedilen afetlerden bir diğeri ise 1999 Gölcük ve Düzce depremleridir. Bu depremler yakın geçmişte yaşanmış en etkili depremler arasında yer almaktadır. 17 Ağustos 1999 yılında Gölcük merkezli 7.8 Mw büyüklüğünde ve 10 şiddetinde yaşanan deprem İstanbul dahil geniş bir sahada hissedilmiştir (Tablo2). Etkisi oldukça fazla olan bu afette resmi kayıtlara göre 17.480 kişi hayatını kaybederken 73.342 bina kullanılamaz hale gelmiştir. Ayrıca depremde çok sayıda kişiye ulaşamadığı için can kayıpları hakkında farklı rakamlar telaffuz edilmektedir. Bu deprem yalnızca Düzce ve Gölcük’te etkili olmamıştır. En büyük kayıpların burada yaşanmasına karşılık çevre illerde de hissedilen deprem çok fazla insanın ölmesiyle sonuçlanmıştır. 1999’da yaşanan bu afette il ölçeğinde en fazla kayıp 9477 ile Kocaeli’nde yaşanmıştır. Bu ile takiben Sakarya’da 3891 ve Yalova’da 2504 kişi hayatını kaybetmiştir. Merkezden uzaklaştıkça depremin etkisi azaldığından ölü sayısı da azalmaktadır. Hayatını kaybedenlerin neredeyse tamamına yakını bu üç merkezde toplanmıştır. Bunların dışında İstanbul’da 981, Bolu’da 270, Bursa’da 268, Eskişehir’de 86 ve Zonguldak’ta 3 kişi hayatını kaybetmiştir.

Gölcük’te meydana gelen depremin şehrin gelişimi ve nüfusu üzerinde ne kadar etkili olduğu bilinmektedir. Deprem öncesinde

yapılan sayım sonucunda 1990 yılında 65.000 olan nüfus 1997 yılında 76.855 kişiye çıkmıştır. Ancak deprem sonrasında (2000 yılı) merkez nüfusunun 55.790 kişiye düştüğü görülmektedir. Nüfusun kısa bir zamanda 20 binden fazla (20.065) azalması depremin etkisini yeterince açıklamaktadır. 1999 yılında yaşanan bir diğer deprem ise 12 Kasım’da merkez üssü Düzce’de meydana gelmiştir. 7.5 Mw büyüklüğünde ve 9 şiddetinde yaşanan depremde Gölcük’e göre daha az can ve mal kaybı olmuştur. Toplamda 763 kişinin yaşamını yitirdiği 35.519 binanın hasar aldığı bu deprem bölgeyi etkisi altına almıştır. Depremin yaşandığı 1999 öncesi (1990) ve sonrasına ait (2000) nüfus verilerinden Düzce ilinin 62.606 olan merkez nüfusu 56.649’a gerilemiştir. Hayatını kaybedenlere oranla ilden göç eden nüfus oldukça fazla olmuştur. Bu durum depremin insanlar üzerinde büyük bir trajik etki bıraktığını da anlatmaktadır.

17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri can ve mal kaybı açısından büyük kayıpların yaşandığından döneme damgasını vurmuştur. Depremin yaşandığı Gölcük ve Düzce şehirleri KAF hattının geçtiği dolgu sahası üzerinde kurulmuş iki yerleşmedir. Sahanın hem jeolojik hem de deprem açısından uygun bir yer olmaması can kayıplarının çok fazla olmasında etkili olmuştur. Sahanın birer dolgu alanı olması, toprağın hızlı bir şekilde sıvılaşması, depremin yüzeye yakın bir yerde olması, bina yapımında kullanılan malzeme ve yöntemlerin doğru olmamasının da kayıpların artmasında etkisi oldukça fazladır. Özellikle bina yapımında kullanılan malzeme ve yapım yöntemleri en büyük etkiye sahip beşeri unsurlardır. Çünkü aynı saha üzerinde sağlam yapılan birçok binaya hiçbir şey olmamıştır (Ceyran ve Elibüyük, 2013; Ceylan, 2003).

Depremlerin şiddeti ve etkisinin can kaybı üzerindeki etkisine bakıldığında $7 > Mw$ üzerindeki depremlerde can kaybının çok fazla olduğu dikkati çekmektedir. Can kaybının depremin yaşandığı yere ve zamana göre değerlendirildiğinde etkisi değişebilmektedir. 1940’lı yıllarda Anadolu’nun pek çok yerinde meydana gelen depremde can kayıplarının daha çok yapı malzemesi olarak kerpiç, taş ve tuğlanın kullanıldığı yığma yapıları konutların olduğu Erbaa, Erzincan, Tosya, Çerkeş, Lâdik ve Gerede’de yaşandığı görülmektedir. Ancak aynı yıllarda Ege Bölgesinde pek çok yerleşmede (Dikili, Karaburun, Torbalı, Söke, Ayvalık) yaşanan depremde can kaybı çok az olmuştur. Bu yerleşmelerde yapı malzemesi olarak daha çok kamış ve çitlerin kullanılması can kaybının az olmasında en önemli faktör olmuştur.

Özellikle İzmir’i etkileyen Torbalı depreminde birçok mahallede evlerin tamamı yıkılırken bazı yerleşmelerde sadece birkaç ev ayakta kalabilmiştir. Bu kadar şiddetli bir deprem yaşanmasına rağmen ölü sayısının az olması, yörede evlerin çit kullanılarak yapılmasından kaynaklanmaktadır (Tinal, 2009)*. Aynı zamanda bu iki duruma hasar gören evler açısından bakıldığında durum daha net görülebilmektedir. Kerpiç, tuğla ve taştan inşa edilen konutların hâkim olduğu yerlerde hasar gören evlerin sayısı ve can kaybı çok fazla olmuştur. Yapı malzemesinde çit ve kamışın kullanıldığı yerlerde ise hem hasar gören bina sayısı hem de can kaybı oldukça düşük olmuştur.

Deprem sonrasında yerleşmelerde iki tür durum ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi yerleşmelerin yer değiştirmesi ki bu durum üzerinde yerleşmenin gördüğü tahribatın boyutu belirleyici bir kriter olmaktadır. İkincisi her şeye rağmen yerleşmenin aynı mekânda tekrar inşa edilmesidir. Türkiye’de 1927’den sonra meydana gelen depremlerde birçok şehir yer değiştirme gereksinimi duyarken birçoğu da aynı yerinde tekrar gelişmeye devam etmiştir. Yukarıda belirtilen deprem vakaları sonunda 3 şehir yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Yer değiştiren şehirlerden başlıcaları Erzincan, Erbaa ve Gediz’dir. Bunlara ek olarak 1938’de yaşanan Kırşehir depreminde de birçok köy ve mahallenin yer değiştirilmesi gündeme gelmiş ancak daha sonra bu fikirden vazgeçilmiştir.

1939 Erzincan Depremi: Cumhuriyet tarihinin en büyüğü ve şiddetlisi olan Erzincan depremi 26 Aralık 1939 tarihinde yaşanmıştır. Deprem 7.9 Mw büyüklüğünde ve 9-11 şiddetinde meydana gelmiştir. Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun doğusunda yaşanan bu deprem Erzincan merkezli olmak üzere çok sayıda yerleşmeyi etkilemiştir.

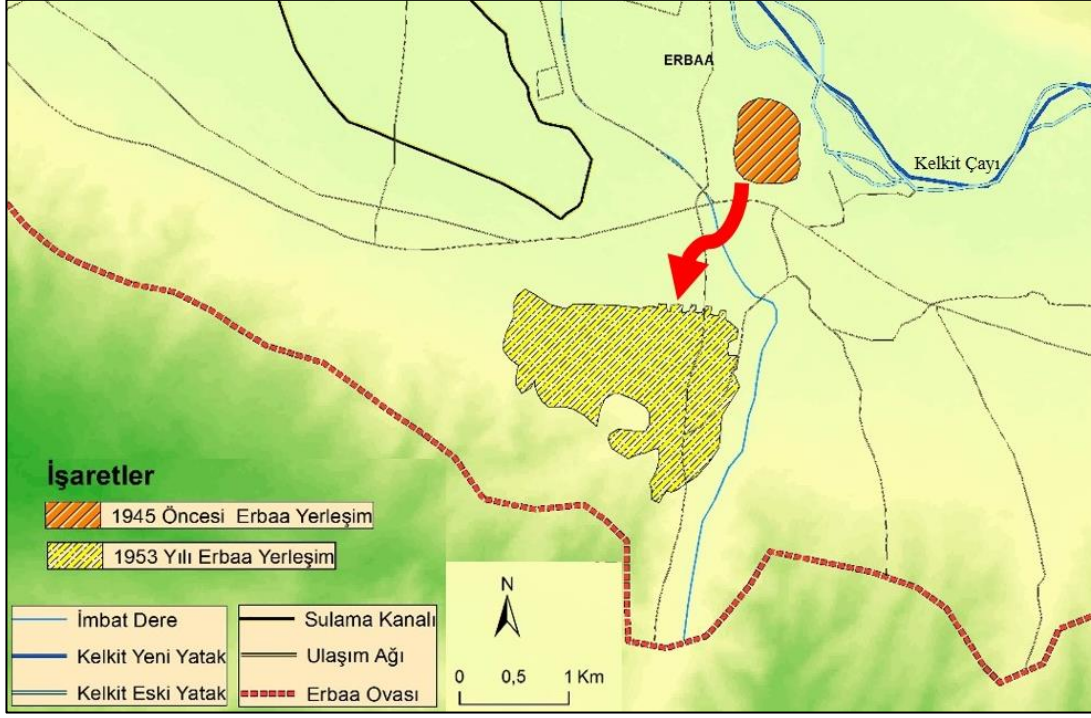
30 binden fazla insanın yaşamını yitirdiği deprem en çok Erzincan şehrini etkilemiştir. Neredeyse tamamının yıkıldığı şehirde evsiz kalanların bir kısmına çadır dağıtılırken bir kısmı faklı yerlere (Refahiye, Sivas, Divriği, Kayseri, Malatya, Ankara, Bursa, İzmir, İstanbul, Giresun, Amasya, Konya) yerleştirilmiştir Deprem yaralarının sarılmasının ardından yapılan ilk iş depremden zarar gören yerlerin inşası olmuştur. Bu doğrultuda öncelikle 1940 yılı Ocak ayında sahada görevlendirilen bilim adamlarının incelemeleri sonucu imar çalışmalarının başlanacağı belirtilmiş, bunun akabinde mecliste

* Abdül Söğütü ile yapılan görüşme. Görüşmenin yapıldığı tarih: 28.03.2009; Doğum Yeri ve Tarihi: Sağlık Köyü-Torbalı-1920. Abdül Söğütü görüşmemizde bölgede kerpiç evlerin çok nadir tercih edildiğini ifade etmiştir.

1942 Erbaa (Tokat) Depremi: Merkez üssü Erbaa olan 7.1 Mw büyüklüğündeki deprem 20 Aralık 1942 tarihinde Erzincan’da olduğu gibi Erbaa’yı da ciddi şekilde etkilemiştir. Tektonik olarak aktif fayların bulunduğu Kelkit vadisinde bulunan yerleşme 1939 Erzincan depreminden çok fazla etkilenmiştir. Aradan fazla zaman geçmeden yaşanan 1942 depremiyle büyük ölçüde tahribe uğramıştır. 3000 kişinin hayatını kaybettiği ve 32000 binanın* hasar gördüğü Erbaa merkezli bu depremde şehir adeta haritadan silinmiştir. Yaşanan depremin acısı devam ederken depremin ardından çıkan yangınlar insanları daha zor durumda bırakmıştır. Toplamda çıkan 16 yangınla Erbaa şehrinin depremden sonra kalan kısmı, büyük hamam ile birkaç ahşap yapı dışında, tamamen yanıp kül olmuştur. Bu depremin ardından sürekli yaşanan artçı depremler şehrin yer değiştirmesi gerektiğini ortaya çıkartmış ve şehrin biraz dışına “Ardıçlık-Nohutluk Mevkine” 1944 yılında Bakanlar Kurulu Kararıyla yeni inşa çalışmaları başlamıştır (Tuncel, 1977; Şenol, 2019; AFAD, 2019b) (Harita3).

Erbaa şehrinin yer seçimi Erzincan’a göre daha doğrudur. Her ikisi de ovalık tabandan kopamasa da Erbaa’nın yerleştiği yeni yer ova tabanına göre depreme karşı daha dayanıklı bir arazidir. Şehir deprem risk analizine göre birinci derecede olsa da en azından güneyinde bulunan sağlam araziye doğru genişlemektedir. Kelkit Çayı’nın hemen kıyısında kurulmuş olan eski Erbaa 1942 yılından sonra daha güneyde İmbat Çayı’nın batı kenarında kurulmuş ancak bu çay günümüzde şehrin ortasında kalmaktadır. Eski şehrin olduğu mahallelerde imar kısıtlamalarına rağmen yaşam hala devam etmektedir (Harita3).

* Bu depremde Erbaa şehrinde 1.325 bina etkilenmiş olup bunların 614’ü yıkılmış, 711 ise hasar görmüştür (Tuncel, 1977: 126). AFAD verilerine göre ise 2.295 ev yıkılmış, 4 otel, 4 fırın, 127 dükkân, 8 kahvehane, 13 depo ve belediye binası yerle bir olmuştur.

Harita3: Erbaa'nın Deprem Öncesi ve Sonrası Yerleşim Yeri

1970 Gediz Depremi: Gediz vadisinin yukarı kısmında kurulmuş olan Gediz şehrinde 1970 tarihinde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Depremın ilk sarsıntısı 21.30 sıralarında Emet ilçesinin Hisarcık Köyünde hissedilmiştir. 28 Mart 1970 tarihinde 7.2 Mw büyüklüğünde yaşanan depremde toplam 1.086 kişi hayatını kaybetmiş, 1265 kişi ise hafif ve ağır derecede yaralanmıştır. Ayrıca depremde 14852 ev tamamen yıkılmış veya ağır hasar, 3546 bina orta hasar ve 1559 ev ise hafif hasar almıştır. Gediz depremi sığ bir deprem olarak tahmin edilmesine rağmen geniş bir alanda hissedilmiştir. Deprem İstanbul’da 5 şiddetinde hissedilmiştir. Hatta Bursa ovasındaki tahribata göre 8 şiddetine yakın etki yapmıştır. Deprem Bursa’da olduğu gibi Banaz (Uşak) ilçesinde büyük tahribata yol açmıştır. İlçede 44 ev, 4 cami, 6 okul yıkılmış 3122 ev ise hasar almıştır. Deprem zamanında köy olan bugünkü Çavdarhisar (1990 yılında ilçe oldu (İç işleri, 2020), ilçesi Gediz’e yaklaşık 40 km uzaklıkta bulunmaktadır. Deprem zamanında 400-450 hane ve 2000 nüfuslu bir köy yerleşmesi olan Çavdarhisar’da yalnızca 50 ev sağlam kalabilmiştir. Ağırlıklı olarak hımış yapı formunda yapılan evlerde dolgu malzemesi olarak taş ve kerpiç kullanılmıştır. Büyük bir kısmı Örencik ovasında bulunan yerleşmenin hemen hemen tümü ova tabanında su seviyesinin yüksek olduğu yerde bulunmaktadır. Su seviyesinin yüksek olması deprem anında toprağın direncini

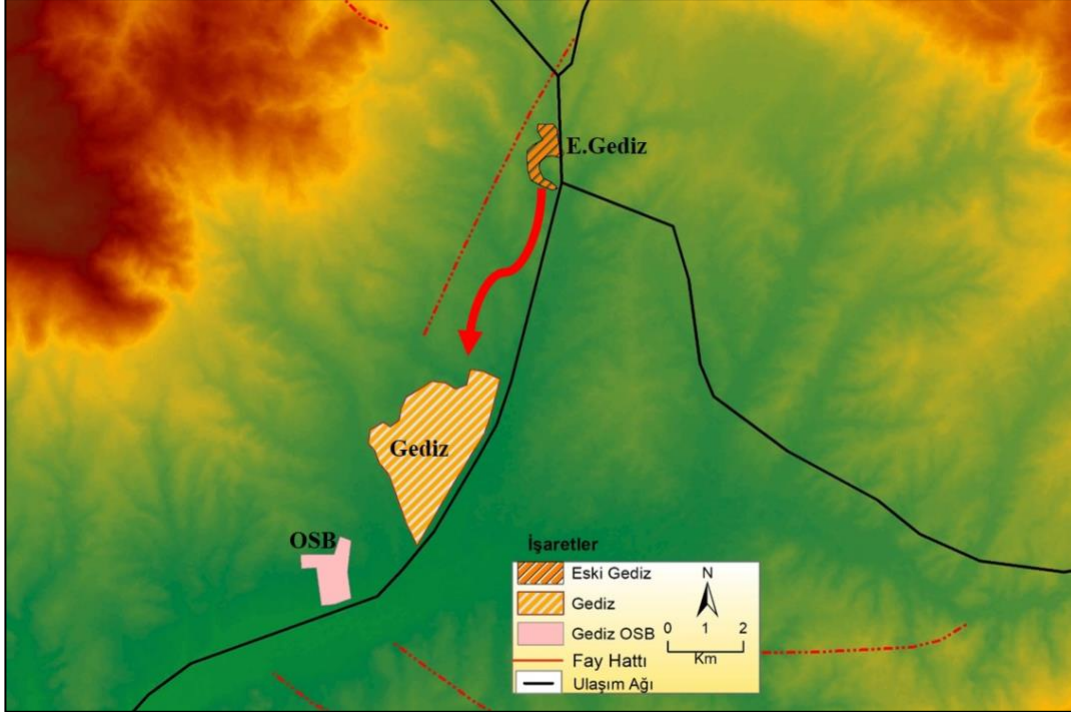
kaybederek toprak üzerinde bulunan yapıların dengesini yitirip devrilmesi ve yıkılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durum deprem hasarının oldukça fazla olmasına neden olmuştur.

Deprem de etkilenen önemli yerlerden bir diğeri ise Akpınar Köyüdür. Gediz’e 20 km uzaklıkta bulunan bu köyde hasar kısmen daha azdır. Toplamda 60 ev bulunan köyde 10 ev yıkılmıştır. Hasar alan diğer köylerden ise Efendiköprüsü Köyü’nde 30’a yakın ev, Doğancılar Köyü’nde 100 ev yıkılarak 35 kişi ölmüş, Abide Köyü’nde 42 evin 5 tanesi tamamen yıkılmış diğerleri ise kullanılamayacak duruma gelmiştir. 2300 nüfusa ve 500 hane sahip Akçaalan Köyü’nde ise binaların büyük bir kısmı depremde yıkılmıştır. Deprem sonrası ahşap malzeme kullanılarak yapılan binaların neredeyse tamamına yakını çıkan yangında yanmıştır. Depremin en fazla hasar yaptığı yer Gediz İlçesi olmuştur. Gediz Çayı kıyısına kurulmuş 7 mahalleden oluşmaktaydı. Bu mahallelerin tümünde can ve mal kaybı çok fazla olmuştur. Tutulan resmi kayıtlara göre en fazla yıkılan, hasar alan binalar Gazi Kemal mahallesinde bulunmaktaydı. Ancak yıkılan bina sayısı bulunmayan Ulu Oymak mahallesinde can kaybı diğer mahallelerden daha fazla olmuştur. Gediz ilçe merkezinde kullanılan yapı malzemesi olarak en fazla ahşap, taş ve kerpiç malzemenin yanında betonarme malzemeler de kullanılmıştır. Ahşap, taş ve kerpiç malzemenin kullanıldığı binaların önemli bir kısmı depremde yıkılmış veya hasar almıştır. Betonarme destekli yapılan binalarda ise hasar oranı oldukça az olmuştur. Bunlara Sosyal Sigortalar Hastanesi, Ziraat Bankası, Hükümet Konağı, Ortaokul binası örnek olarak verilebilir. Şehri etkileyen bu deprem sonucu Gediz’in yeni bir yere kurulma kararı 5 Ağustos 1970 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla alındı*. Bu yıldan sonra Uşak-Gediz karayolu üzerinde, eski yerleşmeye 7 km uzaklıkta yeni Gediz kurulmaya başlanmıştır (Yarar vd., 1970; Ergin vd., 1970; Tuncel, 1977; Ergünay ve Gülkan, 1986).

Gediz şehrinin yeni kurulduğu yer eskisine göre çokta farklı değildir. Kuruluş yeri itibariye vadinin yukarı kısmında bulunan eski Gediz’in hemen kuzey ve batısında fay hattı bulunmaktadır. Bu ve çevredeki diğer fayların etkisiyle 1970 yılında önemli bir tahribata uğrayan şehrin günümüzdeki yeri genişlemeye daha müsaittir. Yeni yerleşim yerinin de etrafı fay hatlarıyla çevrili olan Gediz’de Erzincan örneğinde olduğu gibi şiddetli bir deprem henüz yaşanmadığı için

* Yeni şehirde 2.215 ev ile 378 iş yeri kurulmuştur (Tuncel, 1977: 126).

depremin yerleşmeyi nasıl etkileyeceği bilinmemektedir. Ancak konumu itibariye büyük bir deprem karşısında önemli tahribatın yaşanacağı açıkça görülmektedir (Harita4).

Harita4: Gediz'in Deprem Öncesi ve Sonrası Yerleşim Yeri

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye'nin doğal afetler arasında en çok etkilendiği depremler, yüzyıllardır meydana geldiği her yerde tarifsiz acılar bırakmıştır. Ülkemizde son yüzyıl içinde meydana gelmiş büyük depremlerde (Mw>6 ve şiddet>9) 143720 insan hayatını kaybetmiş, 849632 bina ise kullanılamaz hale gelmiştir. Türkiye haritası üzerinde depremlerin dağılışına bakıldığında çoğunun Anadolu'nun kuzey, batı ve doğusunda uzanan fay hatlarını takip ettiği görülmektedir. Geniş bir sahada etkisi bulunan bu fay hatları üzerinde milyonlarca insan yaşamaktadır. Aynı zamanda bu sahada bulunan sanayi tesisleri, tarım alanları (Türkiye'nin en verimli ziraat alanları deprem bölgelerinde kalmaktadır), turizm ve ticaret merkezleri Türkiye'nin ekonomisi için bir lokomotif görevi görmektedir. Dolayısıyla bu saha üzerinde bulunan şehirlerin planlaması ve inşa faaliyetlerinde kullanılan yöntem ve malzemelerin daha planlı ve özenli kullanılması gerekmektedir. Aksi takdirde buralarda gerçekleşecek (muhtemel büyük İstanbul depremi-II. Marmara) depremlerde ekonomiye yükü çok ağır olacak bir durumla yüz yüze kalabiliriz.

Yaşanan depremlerde bazı yerleşmelerin yer değiştirdiği, bazılarının ise nüfusunda bir süre azalmaların yaşandığı dikkati çekmektedir. Ancak uzun vadede bakıldığında şehirler insanların can ve mallarını kaybetme korkularına göre şekillenmektedir. Depremlerde yakınlarını kaybeden birçok aile başka şehirlere (daha çok büyükşehirlere) taşınma eğiliminde olmaktadır. Bu şekilde yaşanan göçler şehirlerin gelişiminde belirli duraklamalara sebep olmuştur. Her şeyden ziyade yaşanan depremlerin bıraktığı psikolojik etkiler insanlar üzerinde çok uzun devam etmektedir.

Şehirlerin yer değiştirmesi ise insanların taşınması kadar kolay olmamaktadır. Bu durum üzerinde hem idari hem de beşeri etkiler bulunmaktadır. Ülkeyi ve şehri yöneten idarecilerin bakış açısı ve ekonomik durum en fazla etkili olan faktördür. Erbaa ilçesinin yer değiştirmesinde şehrin idari binalar dahil neredeyse tamamen yıkılması etkili olmuştur. Moloz yığını haline gelen yerleşmenin yeniden inşası yerine hem kısmen daha sağlam hem de toprak üzerine planlı bir inşa faaliyetinin yapılabilir olması belirleyici olmuştur. Beşeri açıdan ise çoğu insan her şeye rağmen nesiller boyunca yaşadığı, kültürünü benimsediği, geçimini sağladığı, ekonomik olarak birikimini yaptığı ve akrabalık bağlarını kurduğu kısacası o yer ile özdeşleşmiş bir yapıya dönüştüğünden dolayı uzak yerlere gitmek istememektedir. Bu gibi sebeplerden dolayı yerleşmeler eski yerlerinin etrafında kümelenme göstermektedirler.

Ege ve Marmara Bölgesi şehirleri ülkemizin önemli kültür ve deniz turizmi merkezlerindedir. Depremlerin yıkıcı etkisinden ziyade insan üzerindeki psikolojik etkisinin büyüklüğü dikkate alındığında bu kesimlerde yapılan tesislerin planlamasına daha fazla özen gösterilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda ülke nüfusunun büyük bir kısmının yaşadığı bu hat üzerinde imar çalışmalarının sıkı takip altında ve kontrollerin titizlikle yapılması gerekmektedir.

Modern yapı malzemelerinin kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıyla hazır beton, demir ve tuğladan yapılan çok katlı yüksek binalar ortaya çıkmıştır. Bu binalar günümüzde yaşanan depremlerin can ve mal kaybının çok fazla olmasındaki en temel faktördür. Normal şartlarda ahşap mimari yapı üzerine inşa edilen İstanbul konutları yangın dolayısıyla zamanla betonarme yapıya dönüştü. Ancak daha sonra kullanılan malzeme, teknik ve yöntemin yetersiz kalması deprem konusunda büyük zafiyetleri ortaya çıkarmıştır. Bu durum ülkemizde en çok 1999 Gölcük ve Düzce depreminde hissedilmiştir.

İstanbul’a yakınlık ve sanayi bölgesi olmasından dolayı yoğun nüfuslanan sahada konut ihtiyacını karşılamak için dikey mimari model tercih edilmiştir. 1999 yılından önce kontrol mekanizmasının güçlü olmaması bu şekilde binaların yapılmasına neden olmuştur. Bu durum meydana gelen şiddetli depremde can ve mal kaybının çok yüksek olmasıyla sonuçlanmıştır. Deprem esnasında birçok insan ağır molozların altında kalıp hayatını kaybederken, bir kısmı uzun süren yardım ve kurtarma sürecinde farklı nedenlerden dolayı hayatını kaybetmiştir. Bu tarz yapı tipinde insanlar daha fazla can ve mal kaybı yaşamaktadır. Aynı zamanda depremin etkisinin minimuma indirilmesinin önündeki en büyük engellerdendir.

Oysa ülkemizde depremin etkisi dikkate alındığında günümüzde binaların az katlı ve deprem yönetmeliğine uygun olarak yapılması gerekmektedir. Bina kat sayısının artırılmasının gerekli olduğu durumlarda belirli izinler alınmak kaydıyla yeni teknolojik donanımlara göre (Japonya örneğinde olduğu gibi) yapılmalıdır. Ancak ülkemizde meydana gelen depremlerden herhangi bir ders çıkarıldığı görülmemektedir. 1999 depreminden sonra çıkarılan yönetmelikler çoğu yerde esnetilerek bina kat sayısı arttırılmış ve dolgu sahalarına yüksek katlı binalar yapılmıştır. Ayrıca bu binalarda herhangi bir yeni teknolojiye entegre sarsıntı emici sistem kullanılmamıştır.

Nüfusunun kalabalık olmasıyla dikkati çeken özellikle, İstanbul ve Kocaeli’nde son yıllarda çok yüksek katlı binaların yapılmasına izin verilmiştir. İstanbul’un her yerini adeta yüksek katlı binalar kaplamış ve hala yapılmaya devam edilmektedir. Ayrıca deprem açısından daha da tehlikeli olanı denizlerin doldurularak üzerine beşeri tesisler (yol, köprü, ev, fabrika, eğlence tesisleri, otel) inşa edilmesidir. Gölcük ve civarında sahillerin doldurulmasıyla elde edilen sahalar üzerine inşa edilen yapılar depremde yıkılmış ve bir kısmı suyun metrelerce altına çökmüştür. İstanbul’da da pek çok örneğini bulmanın mümkün olduğu bu uygulamanın muhtemel yeni Marmara depreminde İstanbul’a faturası çok ağır olacaktır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2019a). <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=63>
Erişim Tarihi: 15.11.2019 adresinden alındı.
- AFAD. (2019b). <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=77>.
- AFAD. (2020). <https://www.afad.gov.tr/elazig-depremi-sonrasi-yapilan-yardimlar-merkezicerik>.

- Akbulut, G. (2011). Türkiye’de Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Arguvan İlçe Merkezi (Malatya). *Marmara Coğrafya Dergisi* 24, 471-492.
- Atalay, İ. (1989). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Yeniçay Basın, Yayın Sanayi.
- Bakırcı, M. (2002). Türkiye’de Baraj Yapımı Nedeniyle Yer Değiştiren Bir Şehir: Halfeti. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi* 10, 55-78.
- Bulut, İ. (1992). Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Araştırma Erbaa Ovası ve Çevresi. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 20871.
- Ceylan, M. A. (2003). *Marmara Depreminin (17 Ağustos 1999) Yalova Şehrine Etkileri*. Ankara: Gürbüz Yayıncılık.
- Ceylan, M. A. (2011). *Manisa İlinde Yer Değiştiren Yerleşmeler*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Ceyran, S. & Elibüyük, M. (2013). Türkiye’de Ölümüne Neden Olan Depremlerin Coğrafi Dağılışı (M.S. 500-2011). *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu 2012- Bildiri Kitabı*. 18-29, Ankara.
- Ergin, K., Uz, Z. & Güçlü, U. (1970). *28 Mart 1970 Gediz Depremi Art Sarsıntılarının İncelenmesi*. İstanbul: T.C. İ.T.Ü Maden Fakültesi Arz Fiziği Enstitüsü Yayınları. No: 29.
- Ergünay, O. & Gülkan, P. (1986). *Legislation and Institutional Framework Relative to the Reduction of Sismic Risk in Turkey*. Ankara: United National Region Activity Center, UNEO Mediterranean Action Pplan.
- Fural, Ş., & Cürebal, İ. (2017). Afet Nedeniyle Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Haskızılören Köyü (Serik-Antalya). *Uluslararası Jeomorfoloji Sempozyumu 2017 Bildiriler Kitabı*, 372-380.
- Girgin, M. (1995). Kütle Hareketleri Nedeniyle Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes Manisa. *Doğu Coğrafya Dergisi* 1, 155-173.
- Gül, O. K. (2011). 27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri. *Zeitschrift für die Welt der Türken ZFWT* 3(2), 135-145.
- Haçın, İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 30(88), 37-70.
- Özer, S. (2016). 1938 Yılı Kırşehir Depremi. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)* 3(5), 99-115.
- Pamir, H. N. & Akyol, İ. H. (1929). *Tepeköy - Torbalı Zelzelesi*. İstanbul: Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Jeoloji Enstitüsü Neşriyatı, No:1.

- Rasathanesi, K. (2020). http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/wp-content/uploads/2020/01/24_Ocak_2020_Sivrice_Elazig_Depremi_V13.pdf. adresinden alındı.
- Südaş, İ. (2004). 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük (Kocaeli) Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi* 13, 73-91.
- Sür, Ö. (1993). Türkiye’nin Deprem Bölgeleri. Ankara: *TÜCAUM Dergisi* 2, 53-68.
- Şahin, G. (2016). 1938 Kırşehir (Akpınar) Depremi ve Bölgeye Etkileri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)* 9(25), 289-321.
- Şenol, C. (2019). Erbaa Şehrinin Yer Değiştirmesi ve Mekansal Gelişimi. *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları*. 477-493 içinde İstanbul: Eski Babil Yayınları.
- Tinal, M. (2009). 1928 Torbalı (İzmir) Depremi. *Turkish Studies* 4/8 2229-2243.
- Tuncel, M. (1977). Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 119-128.
- Üzen, İ. (2010). 1939 Erzincan Depreminin Tokat'taki yansımaları. *Karadeniz Araştırmaları* 27, 89-104.
- Yarar, R., Demir, H., Kumbasar, N. & Trupia, A. (1970). *Gediz Depremi İncelemelerine Ait Ön Rapor*. İstanbul: İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi Deprem Mühendisliği Yayınları, No: 1, 1-61.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi* 33, 161-188.

GAZETELER

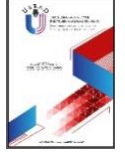
- Ahenk. 31 Mart 1928, Sayı no:10404; 1 Nisan 1928, Sayı no:10405; 4 Nisan 1928, Sayı no:10408; 25 Nisan 1928, Sayı no:10426; 24 Birinci kanun 1928, Sayı no:10628
- Anadolu. 1 Nisan 1928, Sayı no:4049; 2 Nisan 1928, Sayı no:4050; 4 Nisan 1928, Sayı no:4052; 23 Nisan 1928, Sayı no:4068
- Hizmet. 1 Nisan 1928, Sayı no:990; 3 Nisan 1928, Sayı no:992; 4 Nisan 1928, Sayı no:993; 5 Nisan 1928, Sayı no:994; 8 Nisan 1928, Sayı no:996; 12 Nisan 1928, Sayı no:1000; 27 Nisan 1928, Sayı no:1013; 26 İkinci teşrin 1928, Sayı no: 1182; 6 Birinci kanun 1928, Sayı no:1191; 7 İkinci kanun 1928, Sayı no:1218

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> Erişim Tarihi: 10.01.2020.

<https://depem.afad.gov.tr/depemkatalogu> Erişim Tarihi:
10.01.2020.

<https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Bilgiler2/%C4%B0I%20ve%20%C4%B0I%C3%A7e%20Kurulu%C5%9F%20Tarihleri%202018.pdf> Erişim
Tarihi: 25.01.2020.

TÜRKİYE'DE DİNLEME EĞİTİMİNİN GELDİĞİ NOKTA (2017-2019 YILLARI)¹

CURRENT SITUATION OF LISTENING EDUCATION IN TURKEY (BETWEEN 2017-
2019)

Bahar DOĞAN KAHTALI

Dr. Öğr. Üyesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İnönü
Üniversitesi, Malatya/Türkiye.
Asst. Prof. Dr., Education Faculty Turkish and
Social Sciences Education Department, Inonu
University, Malatya/Turkey.
bahar.dogan@inonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6184-2306

Bahadır OĞUZ

Türkçe Öğretmeni, Samsun Rotary Kulübü
Bilim ve Sanat Merkezi, Milli Eğitim Bakanlığı,
Samsun/Türkiye.
Turkish Teacher, Samsun Rotary Club
Science and Art Center, Ministry of Education,
Samsun/Turkey.
bahadir.oguz2@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3585-4255

Nesibe TAŞKIN

Öğretim Görevlisi, Türkçe Öğretimi Uygulama
ve Araştırma Merkezi (TÖMER), Gaziantep
Üniversitesi, Gaziantep/Türkiye.
Lecturer, Turkish Teaching Research and
Application Center (TOMER), Gaziantep
University, Gaziantep/Turkey.
ntaskin@gantep.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1004-7350

Cihan CAYHAN

Türkçe Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı
Turkish Teacher, Ministry of Education
dilcicahanc@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8910-1198

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.775002

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 02.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kahtalı Doğan, B., Oğuz, B., Cayhan, C. &
Taşkın, N. (2020). Türkiye'de Dinleme Eğitiminin Geldiği Nokta (2017-2019 Yılları). *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 645-663.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

¹ Bu çalışma 23.02.2020 tarihinde Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu'nda (USVES) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: İletişim tüm boyutlarıyla ele alındığında dildeki dört temel beceride kendisine yer bulur. Bu beceriler sırasıyla dinleme, okuma, konuşma ve yazmadır. Söz konusu çalışmada bireyin edindiği ilk dil becerisi olan ve yıllardır göz ardı edildiği düşünülen dinleme becerisi ele alınmıştır. Bu araştırmada 2017 yılından 2019 Aralık ayına kadar olan dinleme ile ilgili makaleler araştırılmış ve toplamda elde edilen 42 makale incelenmiştir. Bu makaleler; yıl, konu, örneklem ve yöntem bakımından kategorize edilip çeşitli yorumlar yapılmıştır. Yapılan araştırma nitel bir çalışma olup doküman inceleme yöntemiyle şekillenmiştir. Doküman incelemeyle elde edilen veriler içerik analizi yapılarak sınıflandırılmıştır. Araştırmaya konu olan makaleler Google Akademik, Dergipark ve YÖK Akademik veri tabanlarından elde edilmiştir. Bu veri tabanlarında arama yapılırken sadece “dinleme” anahtar kelimesi kullanılmış ve çıkan sonuçlardan sadece Türkçenin ana dili eğitimiyle ilgili olan makaleler araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma sonucunda okul öncesi ve ilkökul çağında dinleme ile ilgili yapılan çalışmaların oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Dinlemenin bireyde edinilen ilk beceri olduğu bilindiğinden bu sonuç oldukça düşündürücüdür. İncelenen makalelerde en çok ele alınan konu, dinlemede yöntem-tür ve tekniklerdir. Söz konusu çalışmalarda en fazla nicel yöntem kullanılmıştır. Elde edilen çalışmaların örneklem grupları incelendiğinde çalışmaların daha çok ortaokul öğrencileriyle yapıldığı görülmüştür. Bu veriler ışığında dinleme becerisinin daha kapsamlı şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinleme Eğitimi, Ana Dili Öğretimi, Dinleme Becerisi

Abstract: Considering all aspects of communication, it finds itself in four basic skills in the language. These skills are listening, reading, speaking and writing, respectively. In this study, the listening skill, which is the first language skill that the individual acquired and which is thought to be ignored for years, is discussed. In this study, articles on listening from 2017 to December 2019 were researched and 42 articles in total were examined. These articles are; categorized in terms of year, subject, sample and method and various comments were made. The research conducted is a qualitative study and was shaped by the document review method. The data obtained by document analysis are classified by content analysis. The data were obtained from Google Scholar, Dergipark and Yök Academic databases. Only the keyword "listening" was used in the research. As a result of the research, it has been determined that studies about listening in preschool and primary school age are very few. This result is very thought provoking because listening is known to be the first skill acquired in the individual. The most discussed topic in the articles examined is method-type and techniques in listening. The quantitative method was used the most in these studies. When the sample groups of the studies obtained were

examined, it was seen that the most studies were conducted with secondary school students.

Keywords: Listening Education, Native Language Education, Listening Skills

GİRİŞ

Dilin toplum yaşamındaki önemli görevlerinden biri kişiler arasındaki iletişimi sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmektir. Sağlıklı bir iletişimin kurulmasında dört temel dil becerisi içerisinde dinleme becerisi, diğer dil becerilerine de kaynaklık etmektedir. Dinleme, dil becerileri içinde en çok kullanılan dil becerisidir. Bireyler günlük iletişim aktivitelerinde ortalama %9 yazma, %16 okuma, %30 konuşma, %45 dinleme becerilerine başvurmaktadır (Feyten, 1996; Akt: Yaman, 2015: 310). Brownell, (2013) dinleme becerisinin akademik ve günlük hayatta diğer dil becerilerinden daha fazla kullanıldığını buna rağmen dinleme öğretiminin çok geç başladığını ifade etmektedir. Duker’e (1971) göre öğrenciler okul ve çevre yaşantılarında dinleme becerisini okuma becerisinden daha çok kullanmaktadır.

Eğitim öğretimde ve sosyal yaşamda yaygın olarak kullanılan dinlemeyi; Özbay (2005) konuşan ya da sesli okuyan bir kişinin vermek istediği iletiyi doğru olarak anlayabilme etkinliği olarak tanımlamakta, MEB (2006) ise iletişim kurmanın ve öğrenmenin temel yollarından biri olarak verilen iletiyi doğru bir şekilde anlama, yorumlama ve değerlendirme becerisi olarak belirtmektedir. Keçik ve Uzun’a (2004: 111) göre dinleme, sözsel bir girdiyi anlama ve yorumlama sürecidir.

Dinleme yaşamın birçok alanında- eğitim ve öğretimde, kültürel etkinliklerde- kullanılmaktadır. Radyo ve televizyon programları, tiyatrolar, konferanslar, konserler bu çağın insanın en çok dinlediği ve seyrettiği etkinlikler arasındadır (Yorulmaz, 2009). Gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte insanlar bir araya daha kolay hâle geldiği için dinlemenin kişiler arası, gruplar arası ve kitleler arası iletişimdeki rolü hayatın ekonomik, politik, sosyal ve bilişsel alanlarında önem kazanmıştır (Wolvin ve Coakley, 1996; Akt: Doğan, 2019: 71). Wolvin ve Coakley’in dinleme için ifade ettiği alanlar İnternet ve bilgisayar teknolojisinin yaygınlaşması ve bu alanda meydana gelen gelişmeler çerçevesinde değişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu değişimle birlikte dinleme/izleme materyallerine podcastler, videolar vb. çoklu medya uygulamaları dâhil olmuştur. Kemiksiz (2017) de kitle iletişim

araçlarının yaygınlaşmasıyla dinlemenin günlük yaşamın her anında ihtiyaç duyulan bir beceri hâline geldiğini belirtmektedir. Bireyin yaşamında bu denli öneme sahip olan dinlemenin farkına varılmalı, sorunları tespit edilip bunlara çözümler üretilmelidir.

Dinleme becerisinden 1924 programında herhangi bir şekilde bahsedilmemekte, 1929, 1938, 1949, 1962 Türkçe programlarında ise sözcük düzeyinde bahsedilmekte, dinleme bir dil becerisi olarak programlarda yer almamaktadır (Özbay ve Melanlıoğlu, 2012). Dinleme becerisi ilk defa 1981 Türkçe öğretim programında bir beceri olarak yer almakta ancak dinleme becerisinin uygulanması ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır (Özbay ve Melanlıoğlu, 2012). Dinleme, 2005 ve sonrası programlarda ayrıntılı şekilde bir dil becerisi olarak programlara girmiştir. 2019 Türkçe Öğretim Programı’nda dinleme becerisi dinleme/izleme başlığı altında yer almaktadır. Programın özel amaçlar bölümünde dinleme ile ilgili “dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi”, “okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması” ifadeler geçmektedir. 2019 Türkçe Öğretim Programı’nda dinleme becerisine yönelik 5, 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik 52 kazanım bulunmaktadır (MEB, 2019). Ayrıca “Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini değerlendirir.” ve “Medya metinlerinin hedef kitleleri ve amacının sorgulanması sağlanır” gibi kazanımlarla toplum yaşamını etkileyen teknoloji, öğrenme ortamlarına aktarılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda güncel programlarda; dinleme becerisine verilen önemin arttığı, dinleme becerisinin bir dil becerisi olarak yer aldığı, dinleme kazanımlarının programlarda ayrıntılı bulunduğu ve dinleme becerisinin teknolojik gelişmeleri de içeren bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir.

Dinlemenin öneminin farkına varılması (Kemiksiz, 2017) ve dinleme becerisinin programlarda daha detaylı, günceli yakalayacak şekilde işlenmesi dinleme becerisi ile ilgili yapılan çalışmalara ilgiyi arttırmıştır. Bu kapsamda dinleme ile ilgili yapılan çalışmaları değerlendiren çok sayıda araştırma bulunmamaktadır. Doğan ve Özçakmak (2014) dinleme becerisi ile ilgili 1998-2013 yılları arasında yer alan yüksek lisans ve doktora çalışmalarını ele almışlardır. Söz konusu çalışmada 39 yüksek lisans ve 10 doktora tezi yapıldığı yıl, üniversite ve enstitü, tür, hedef kitle ve konu değişkenleri açısından değerlendirilmiştir. Topçuoğlu, Ünal ve Özer (2014) dinleme ile ilgili

kitapları, makaleleri, bildirimleri, yüksek lisans ve doktora tezlerini tespit ederek bir kaynakça çalışması ile alana katkı sunmuşlardır. Kemiksiz (2017) ise dinleme ilgili yazılan 150 makaleyi; yılı, yazar sayıları, türleri (özgün veya tezdendir/bildiriden üretilmiş), dil becerisi alanları, örneklem/çalışma grupları, araştırma türleri ve konuları açılarından ele alarak betimsel bir çalışma yapmıştır. Son olarak Kardeş, Çetinkaya ve Kaya (2018) da dinleme/izleme alanına yönelik 2005-2017 yılları arasında yazılmış makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinin sınıflandırmasını yapıp bu çalışmaların eğilimlerini belirlemeye çalışmışlardır.

Alanda dinleme becerisi ile ilgili yazılan tezleri, makaleleri ve diğer çalışmaları değerlendiren çalışmalar, betimsel olup içerik analizine dayanmaktadır. Ancak dinleme becerisi üzerine yapılan çalışmalardan hareketle dinleme becerisinin güncel ve genel sorunlarının tartışıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede 2017-2019 döneminde dinleme becerisi üzerine yazılan makalelerden yola çıkılarak dinleme becerisinin sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda Kardeş ve diğerlerinin (2018) 2005-2017 yılları arasında yazılmış makale, yüksek lisans ve doktora tezlerini inceledikleri araştırmayı tamamlayıcı nitelikte olması bakımından da önemlidir.

Bu çalışmada şu problemlere ait cevaplar aranmıştır:

- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan bölümde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan bölümde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin örneklemelerinin dağılımı nasıldır?
- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan bölümde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan bölümde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin konularına göre dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; çalışmanın modeli, veri toplama, verilerin analizi ve çalışmanın sınırlılıkları hakkında bilgiler yer almaktadır.

ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma nitel bir çalışma olup doküman inceleme yöntemiyle şekillenmiştir. Doküman incelemeyle elde edilen veriler içerik analizi yapılarak sınıflandırılmıştır. Çeşitli kaynaklarda bulunan iletilerin analiz edilebilmesi için materyallerin kategoriler, sınıflamalar ya da işaretler yoluyla düzenlenmesi gerekir (Büyüköztürk vd., 2010: 269).

VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmaya konu olan makaleler doküman inceleme yoluyla Google Akademik, Dergipark ve Yök Akademik veri tabanlarından elde edilmiştir. Bu veri tabanlarında arama yapılırken sadece “dinleme” anahtar kelimesi kullanılmış ve çıkan sonuçlardan sadece Türkçenin ana dili eğitim ve öğretimiyle ilgili olan makaleler araştırmaya dâhil edilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ve yabancı dil öğretiminde dinleme çalışmaları veri toplama aşamasında elenmiştir.

Bu araştırmada zaman sınırlamasına gidilerek 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme becerisi ile ilgili yayınlanan makaleler incelenmiştir. 2017 öncesi yayınlar için Kardeş ve diğerlerinin (2018) çalışması alana katkı sağladığı düşünüldüğü için 2017 ve sonrası tarihler dikkate alınmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde tümdengelimsel içerik analizi kullanılmıştır. Tavşancıl ve Aslan’a (2001) göre içerik analizi, materyallerin nesnel ve sistemli olarak incelenmesini sağlayan bilimsel bir yaklaşımdır. Tümdengelimsel içerik analizi ise araştırmada kullanılacak yapılandırılmış bir sınıflama matrisi oluşturularak elde edilen verilerin kategorilere göre ayrı ayrı kodlanmasıdır (Elo ve Kyngas, 2008). Bu çalışmada tümdengelimsel içerik analizi kullanılarak kapsamlı ve güvenilir bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

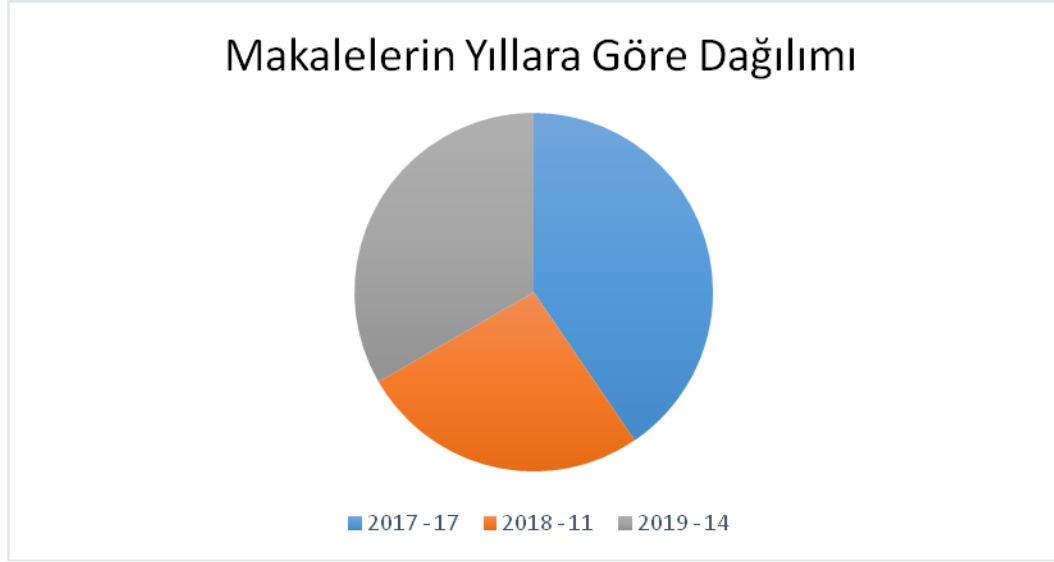
Yapılan analizler sonunda ulaşılan bulgular araştırmanın problem sorularına bağlı kalınarak ayrı başlıklar hâlinde çalışmanın Bulgular bölümünde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın problemine göre incelenen makaleler sonucunda elde edilen veriler aynı zamanda

makalenin yazarları da olan dört farklı alan uzmanı tarafından incelenmiştir. Uzmanların görüş birliğiyle örneklem, çalışmanın yöntemi ve konularına ilişkin bulgular ortaya konmuştur. Böylelikle çalışmanın güvenilirliği sağlanmıştır. Ardından bu bulgular tablolar hâlinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın alt problemlerine ait bulgular grafikler hâlinde sunulacaktır.

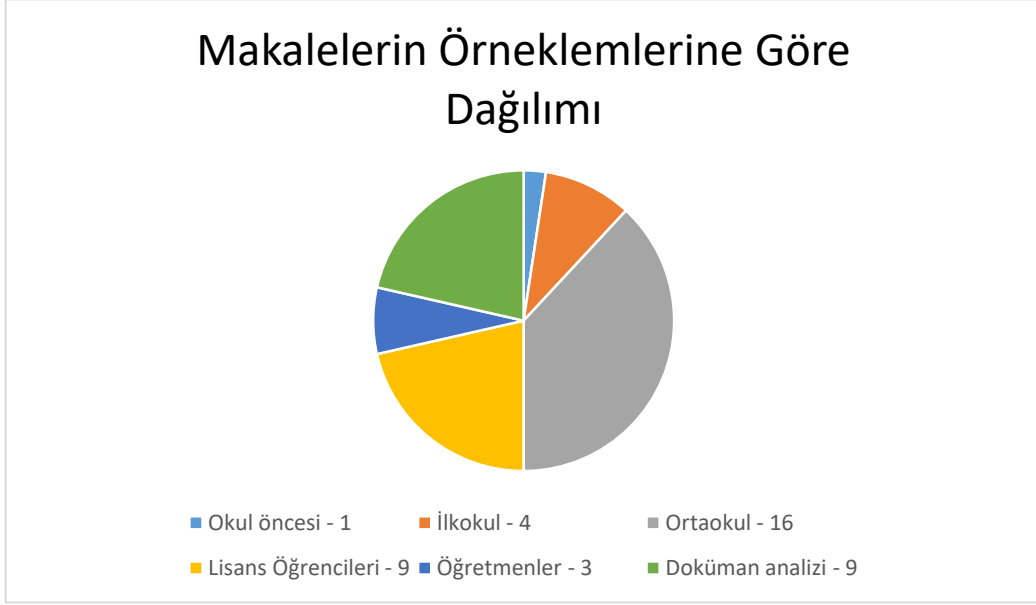
- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin yıllara göre dağılımı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. 2017-2019 Yılları Arasında Dinleme ile İlgili Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 1’e göre 2017-2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış 42 makalenin 17’sinin 2017 yılında hazırlandığı görülmektedir. 2018 yılında 11 makale ve 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde de 14 makale tespit edilmiştir.

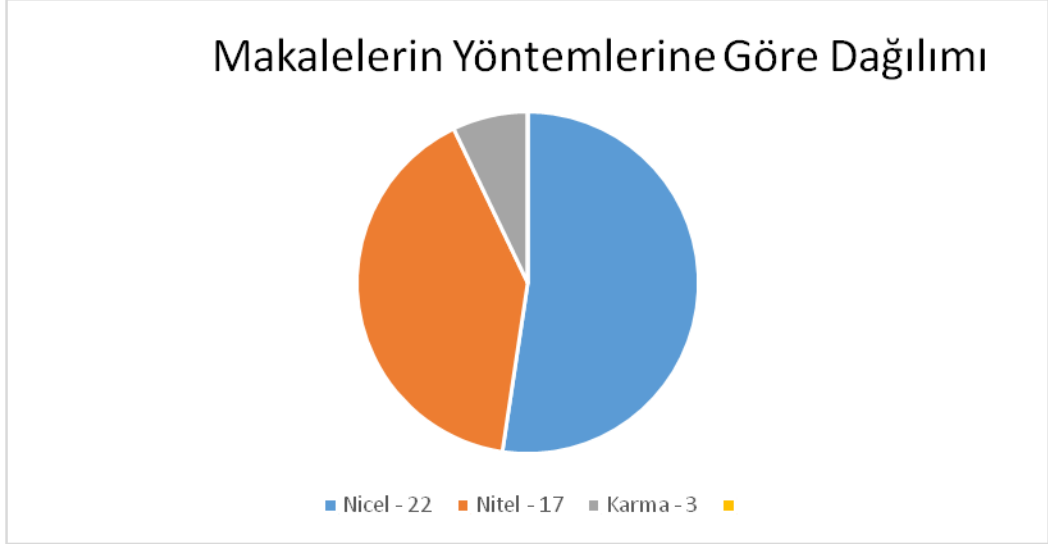
- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin örneklem grubuna göre dağılımı Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. 2017-2019 Yılları Arasında Dinleme ile İlgili Makalelerin Örneklemine Göre Dağılımı

Şekil 2’ye göre 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin örneklemelerine göre dağılımı incelendiğinde okul öncesinde öğrenim gören öğrencilerle yapılmış 1 çalışma, ilkokulda öğrenim gören öğrencilerle yapılmış 4 çalışma, ortaokulda öğrenim gören öğrencilerle yapılmış 16 çalışma, üniversitede öğrenim gören öğretmen adaylarıyla yapılmış 9 çalışma, Türkçe öğretmenleriyle yapılmış 3 çalışma yapılmış olduğu görülmüştür. Doküman incelemesi türünde ise 9 çalışmaya rastlanmıştır olup bu çalışmalarda tez, makale, ders kitabı, öğretmen kılavuz kitabı ya da öğretim programları incelenmiştir. Bu zaman zarfı içinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencileriyle yapılmış bir çalışmaya ise rastlanmamıştır.

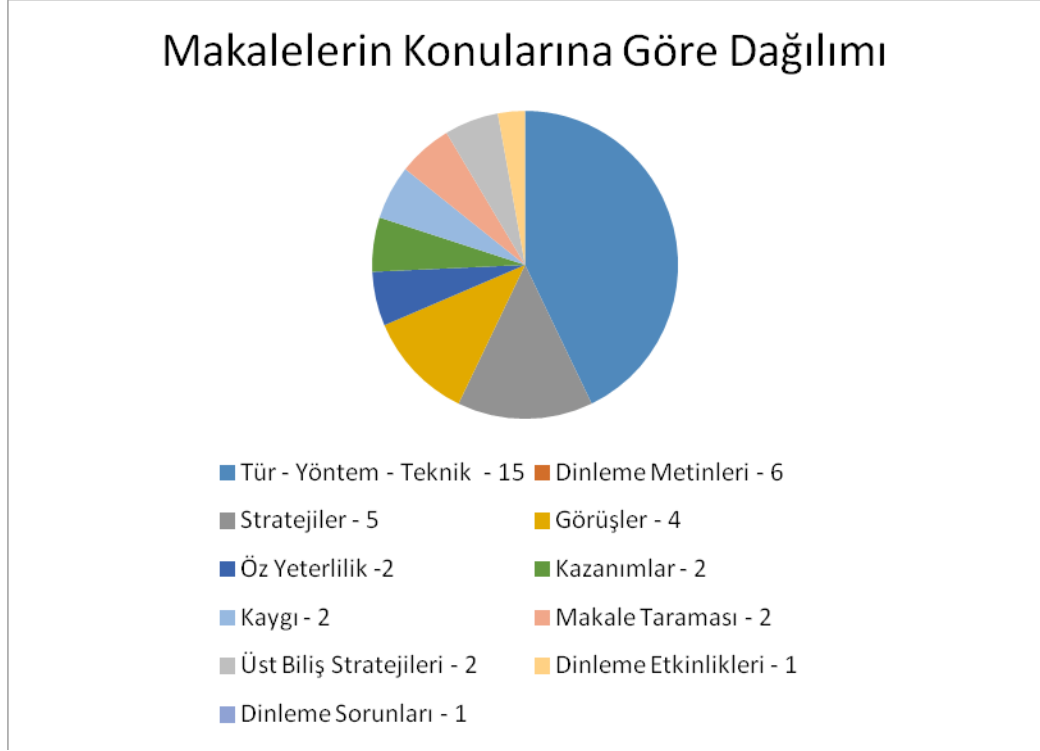
- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin yöntemlerine göre dağılımı Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. 2017-2019 Yılları Arasında Dinleme ile İlgili Makalelerin Yöntemlerine Göre Dağılımı

Şekil 3’e göre 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin yöntemlerine göre dağılımı incelendiğinde en çok nicel yöntemin kullanıldığı görülmektedir. 42 çalışmanın 22’si nicel, 3’ü karma ve 17’si nitel yöntemle gerçekleştirilmiştir.

- 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin konularına göre dağılımı Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 4. 2017-2019 Yılları Arasında Dinleme ile İlgili Makalelerin Konularına Göre Dağılımı

Şekil 4’e göre 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme ile ilgili hazırlanmış makalelerin konularına göre dağılımı incelendiğinde dinleme tür yöntem teknikleriyle ilgili 15, dinleme metinleriyle ilgili 6, dinleme stratejileriyle ilgili 5, dinlemeye ilişkin görüşlerle ilgili 4, dinleme öz yeterliliğiyle ilgili 2, dinleme kaygısıyla ilgili 2, dinleme kazanımlarıyla ilgili 2, üst biliş stratejileriyle ilgili 2, dinlemeye ait çalışmaların taranmasıyla ilgili 2, dinleme etkinlikleriyle ilgili 1 ve dinleme sorunlarıyla ilgili 1 çalışma yapıldığı görülmektedir.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Dinleme becerisi, diğer dil becerilerinin gelişimini etkileyen ve ana dili öğreniminde edinilen ilk beceridir. Bu nedenle dinleme becerisini konu alan çalışmaların ele alınması ve dinleme ile ilgili somut verilere ulaşılması önemlidir. 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar olan dönemde dinleme becerisi ile ilgili makalelerin araştırıldığı bu çalışmada 42 makaleye ulaşılmıştır. Makaleler konu, örneklem, yıl ve yöntem başlıklarında bir araya getirilmiş ve tartışılmıştır.

Araştırma kapsamında değerlendirilen makaleler doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde 42 makalede en çok çalışma yapılan grubun 16 makaleyle ortaokul öğrencileri olduğu görülmüştür. Bu sonuç, Kardeş ve diğerlerinin (2018) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Kardeş ve diğerleri de inceledikleri araştırmalarda en çok ortaokul öğrencileriyle çalışıldığı bulgusuna ulaşmışlardır. Örneklem açısından bakıldığında ikinci sırada lisans öğrencileriyle yapılan çalışma (f:9) ve doküman analizi ile elde edilen verilerin kullanıldığı çalışma (f:9) belirtilebilir. Öğretmenlerle yapılan çalışmalar ve ilkökul öğrencileriyle yapılan çalışmaların sayısı da üçtür. 2017 yılından 2019 yılının Aralık ayına kadar yapılan çalışmalarda lise öğrencileri ile yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bulgu Kemiksiz (2017), Kardeş ve diğerlerinin (2018), Doğan ve Özçakmak’ın (2014) çalışmalarıyla benzer sonuçlar göstermektedir. Dinleme eğitiminin sürekliliğinin önemi göz önünde bulundurulduğunda lise öğrencileriyle çalışmalar yapılmamış olması da bir alanda önemli bir sorun olarak görülebilir. Dinleme eğitimi çalışmalarının lise seviyesinde eksik olması, lisans seviyesinde yapılan çalışmaların da niteliğini olumsuz etkileyebilir. Ayrıca bilimin bir süreç olduğu düşünüldüğünde lise seviyesinde çalışmalar yapılmamış olması; dinleme eğitiminin değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve analiz edilmesi konularında çalışmalar yapmak isteyen araştırmacıların sağlıklı ve güvenilir sonuçlar elde edememesine sebep olabilir. Bu çalışmadaki dikkat çekici bir sonuç da okul öncesi öğrencileri ile yapılmış sadece bir çalışmanın bulunmasıdır. Melanlıoğlu’na (2012) göre dinleme, kazanılan ilk dil becerisidir. Dinleme becerisinin gelişimi, ana dilinin ilk edinildiği yer olan ailede başlamalıdır (Emiroğlu ve Pınar, 2013; Topçuoğlu Ünal ve Özer, 2014). Maden’e (2013) göre anne karnından itibaren tüm özel yaşam alanlarında dinlemenin etkisi vardır. Dinleme becerisinin erken yaşta ve ilk edinilen bir beceri olduğu ve okul hayatına başlamadan önce de çok ciddi bir öneme sahip olduğu, geliştirilebilir bir beceri olduğu bu kadar çok vurgulanmasına rağmen örneklem grubuna ait bulgulara bakıldığında okul öncesi öğrencileriyle yapılmış sadece 1 çalışma görülmüştür. Okul öncesi dönemde yazma ve okuma alanlarıyla ilgili çalışmaların olmaması kabul edilebilir bir durum olabilir fakat dinleme becerisiyle ilgili çalışmalar daha erken dönemlerde başlayabilir. Dinleme becerisiyle ilgili yanlış öğrenmelerin önüne geçmek için bu becerinin okul öncesi dönemde daha etkili bir biçimde kazandırılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya konu olan makaleler model-yöntem bakımından incelendiğinde nicel çalışmaların sayısal açıdan fazla olduğu tespit edilmiştir. İncelenen 42 makalenin 22’si nicel, 17’si nitel ve üçü de karma yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Makalelerde nicel yöntemin daha fazla tercih edilmesi ile ilgi bu bulgu, Kemiksiz’in (2017) çalışmasında nicel yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı verisiyle paralellik gösterirken Kardaş ve diğerlerinin (2018) çalışmasında nitel yöntemlerin ağırlıklı olarak kullandığı verisiyle örtüşmemektedir. Topçuoğlu Ünal ve Özer’in (2014) araştırmasında ise çalışmaların yöntemine ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Karma yöntemlerin araştırmacılar tarafından çok fazla tercih edilmemesi de çalışmanın dikkat çeken sonuçlarından biridir. Dinleme becerisi ile ilgili nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı çalışmaların artmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada yer alan makaleler konu bakımından sınıflandırıldığında üzerinde en fazla durulan konu grubunun “dinlemede tür, yöntem ve teknik” olduğu tespit edilmiştir. Kemiksiz’in (2017) “dinleme becerisini geliştirmeye çalışırken herhangi bir strateji/yöntem/teknik’in etkililiğini ölçmeye öncelik verildiğinden bu konu başlığının daha çok öne çıkması etkili olmuştur” ifadeleri bu başlığın öne çıkmasını destekler niteliktedir. Özellikle temel beceri alanlarından olan dinlemenin daha doğru bir şekilde nasıl yapılabileceğine yönelik olarak bu kategoriye daha fazla önem verildiği düşünülebilir. Kardaş ve diğerlerinin (2018) çalışmalarında ise en fazla ele alınan konunun “dinleme tutumları” olduğunu belirtilmiştir. Kardaş ve arkadaşlarının araştırmalarında 2017’ye kadar yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Geçen zaman içerisinde en fazla çalışılan konuya ilişkin verilerin değişmesi, zaman içerisinde araştırmacıların dinlemeyle ilgili farklı çalışma alanlarına yönelmesiyle ilgili olabilir.

Araştırmada dinleme metinlerine yönelik altı çalışma tespit edilmiştir. Türkçe derslerinde metin temelli öğretim yapılmasına rağmen dinleme metinlerine yönelik çalışmalara son yıllarda daha az yer verilmesi, dinleme becerisinin kazandırılmasında uygulama aşamasında yapılan çalışmaların son durumunu belirlemede de yetersiz kaldığını gösterebilir. Özellikle de 2017’de güncellenen program ile birlikte çoklu medya ortamlarının öğretime dâhil edilmesi program amaçlarında yer almışken ve bu doğrultuda da ders kitapları da güncellenmişken bu konunun daha az ele alınması dikkat çekicidir.

Çiçek ve Alcellat (2014) Türkçe ders kitaplarının işlevsel bir şekilde hazırlanması gerektiğini vurgular. Bu anlamda ders kitaplarında yer verilen dinleme metinlerinin de daha işlevsel ve faydalı olması açısından bu konuyla ilgili çalışmalara yoğunlaşabilir. Bu bağlamda dinleme etkinlikleri ile ilgili de sadece bir çalışmaya rastlanmış olması düşündürücüdür. Ders kitabı-dinleme metni-dinleme etkinlikleri gibi kavramlar dinleme becerisinin kazandırılmasında öğrenciyi aktif kılan unsurlar olduğu için bunlar üzerine daha ayrıntılı çalışmalar yapılabilir. Yıllardır dinlemenin diğer becerilere göre ihmal edildiği dile getirilirken “dinleme sorunları” ile ilgili sadece bir çalışma tespit edilmiştir. Bu konuda araştırmacıların sorunların tespitine veya çözümüne yönelik çalışmalara daha fazla yer vermeleri, söz konusu becerinin gelişiminin önünde duran engelleri kaldırmada fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

ÖNERİLER

2017 yılıyla 2019 yılının Aralık ayına kadar olan zaman diliminde ortaya konmuş ana dili eğitiminde dinleme becerisiyle ilgili çalışmaların incelendiği bu çalışmada ortaya konan bulgu, sonuç ve tartışma bölümüne göre dinleme alanına ilişkin şu önerilerde bulunulabilir:

- Dinleme becerisi bireyin ilk edindiği beceridir. Bu konudaki çalışmalar diğer dil becerilerine göre çok erken dönemlerde yapılabilir. Dolayısıyla özellikle okul öncesi dönemde bu çalışmalara daha çok yer verilebilir. Dinleme becerisi ve ana dili öğretimi sadece Türkçe derslerinin konusu olarak düşünülmemeli, bu konuya daha geniş açıdan bakılmalıdır. Dinleme becerisiyle ilgili yanlış tutum ve davranışların önüne geçmek için bu becerinin erken yaşlardan itibaren dikkatli şekilde öğretilmesi gerekmektedir.
- Lise öğrencileri ile çalışmalar yapılması bu alanda araştırmalar yapmak isteyen çalışmacılara alanın bütününe görmeleri açısından fayda sağlayabilir. Bunun yanında önceki öğretim basamaklarında gerçekleştirilen dinleme eğitimi çalışmalarının desteklenmesini sağlayabilir.
- Araştırmalar kurgulanırken sadece nicel ya da nitel yöntemden ziyade karma yöntemlerle yapılmış çalışmalar faydalı olabilir. Böyle çalışmalar sadece durum tespiti yapmakla kalmayarak sorunun sebebinin de açığa çıkmasını sağlayabilir. Bu durum

literatür açısından daha sağlıklı veriler ortaya konmasına yardımcı olabilir.

- Dinleme becerisinde kullanılan tür-yöntem ve tekniklerle ilgili sayıca birçok çalışma vardır. Dil becerilerinin zihinsel yönü de düşünüldüğünde özellik üst biliş stratejileriyle ilgili çalışmaların artırılması gerekmektedir. Dil öğretimi süreç odaklı yaklaşımlarla geliştirilebilir. Bu işin zihinsel yönü dışarıda bırakıldıkça süreç odaklı bir öğretim yapmak zorlaşacaktır. Bu noktada öğrencilerin hangi üst biliş stratejilerini kullandığını tespit etmek, üst biliş stratejisi öğretimi yapmak dinleme becerisinin gelişimini sağlayacaktır.
- Bu çalışmadan hareketle söylenebilir ki dinleme eğitimi konusunda uygulamalı çalışmaların yapılması alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Not: Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar () ile gösterilmiştir.*

- *Arıcı, A. F. & Kır, D. B. (2017). Dinlemeye Hazırlık Çalışmalarının Dinlediğini Anlamaya Etkisi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 4(8), 265-275.
- *Arslan, A. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Kaygıları ve Akademik Öz Yeterlik İnançlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4(3), 45-58.
- *Arslan, H., Elma, C. & Kiroğlu, K. (2017). Öğretmen Adaylarının Dinleme Becerileri İle Bireylerarası Çatışmaları Yönetme Biçimleri Arasındaki İlişki. *Journal of Human Sciences* 14(1), 609-623.
- *Ateş, M. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Dinleme Kaygılarının İncelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 7(19), 139-154.
- *Ayrancı, B. B. & Dumuş, G. (2017). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Dinleme/İzleme Etkinliklerine Eleştirel Bir Bakış. *International Journal of Languages' Education and Teaching* 6(2), 192-216.
- *Aytan, T., Güneş, G. & Uysal, G. (2018). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Dinleme Metinlerinin Öğrencilerin Söz Varlığına Etkisi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi* 1(1), 1-11.
- Brownell, J. (2013). *Listening Attitudes, Principles and Skills*. (Fifth edition). New Jersey: Pearson Education.

- *Bıyıklı, C., Şener, A. K., Dönmezer, E. B. & Denктаş, A. (2019). Çevrimiçi Dinleme Ödevlerinin Dinlediğini Anlama Becerisine Etkisi. *Ege Eğitim Dergisi* 20(1), 37-50.
- *Bilgiç Yıldız, A. & Savaş, B. (2019). Ezop Masallarının Dinleme Becerisine Etkisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)* 3(2), 185-208.
- *Bulut, B. & Karasakaloğlu, N. (2018). Etkin Dinleme Eğitiminin Dinlediğini ve Okuduğunu Anlama Üzerine Etkisi. *Kastamonu Education Journal* 26(5), 1407-1417.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- *Çarkıt, C. (2018). Ortaokul Türkçe Derslerinde Dinleme Becerisinin Değerlendirilme Sürecine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 5(27),782-2793.
- *Çarkıt, C. (2019). Türkçe Eğitiminde Eleştirel Dinlemenin/İzlemenin Önemi ve Yeri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 16, 180-193.
- *Çerçi, A. & Derman, S. (2017). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Farklı Metin Türlerini Dinlerken Aldıkları Notlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 5(2), 155-164.
- *Çetinkaya, M. & Akkaya, N. (2017). Beşinci Sınıf Ders Kitabındaki Metinlerin Dinleme/İzleme Türlerini Örnekleme Açısından Değerlendirilmesi. *Route Educational and Social Science Journal* 4(7), 322-331.
- Çiçek, M. & Alcellat, N. (2014). İlköğretim Türkçe Dersi Kitaplarındaki Türkçe Yanlıları ve Eksikler Üzerine Bir İnceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 2(4), 120-134.
- *Dedebali, N. C. & Saracaloğlu, A. S. (2017). Çoklu Ortam Uygulamalarının Altıncı Sınıf Dinleme Becerisinin Gelişimine Etkisi. *Eğitim Bilimlerinde Yenilikler ve Nitelik Arayışı*, 185-208.
- *Demircan, U. & Aydın, İ. S. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Dinleme/İzleme Öz-Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kastamonu Education Journal* 27(4), 1517-1527.
- *Deniz, K. & Keray Dinçel, B. (2019). Türkçe Öğretmenlerinin Anlama Becerilerinde Ölçme ve Değerlendirmeye Yönelik Görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 7(1), 28-64.

- *Deniz, K., Tarakcı, R. & Karagöl, E. (2019). Dinleme/İzleme Kazanımları Açısından Ortaokul Türkçe Ders Kitapları. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* 3(1), 18-32.
- Doğan, B. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi. (Ed.). İ. Erdem, B. Doğan & H. Altunkaya, *Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Dinleme/İzleme Eğitimi ve Etkinlik Örnekleri* (69-93). Ankara: Pegem Yayınları
- *Doğan, B. & Erdem, İ. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Dinleme/İzleme Stratejileri Kullanım Sıklığı Ölçeğinin Geçerlik-Güvenirlik Çalışması/Validity-Reliability Study for the Usage Frequency Scale of Listening/Viewing Strategies in Middle School Students. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 8(1), 64-81.
- *Doğan, B. & Erdem, İ. (2018). Strateji Temelli Dinleme Etkinliklerinin Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerisiyle Strateji Kullanma Düzeyine Etkisi. *International Journal of Language Academy* 6(1), 289-315
- Doğan, Y. & Özçakmak, H. (2014). Dinleme Becerisinin Eğitimi Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 2(2), 90-99.
- Duker, S. (1971). Relationship: Listening and Reading. In S. Duker (Ed.), *Listening: Reading 2* (65-67). NJ: The Scarecrow Press, Metuchen.
- *Duran, E. & Öztürk, E. (2018). Etkileşimli Masal Anlatım Tekniğinin Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerisine Etkisi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* 2(2), 85-103
- Elo, S. & Kyngas, H. (2008). The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107-115.
- Emiroğlu, S. & Pınar, F. N. (2013). Dinleme Becerisinin Diğer Beceri Alanları ile İlişkisi. *Turkish Studies* 8(4). 769-782
- Ercan, A. N. (2014). Yabancılarla Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi. 7. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı*, Muğla 19-21 Haziran.
- *Erkek, G. & Batur, Z. (2019). Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Eleştirel Dinleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7(98), 375-386.

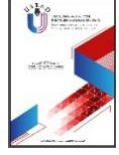
- *Eyüp, B. (2019). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme Eğitimi Dersiyle İlgili Görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 8(3), 1773-1795.
- *Fidan, M. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Türkçe Dersinde Kullandıkları Eleştirel Dinleme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenler Yönünden İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 15, 79-98.
- *Gerez Taşgın, F. (2019). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinleme ve Okuma Öz Yeterlikleri İle Öğrenme Stilllerinin İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(5), 209–222.
- *Göçer, A. & Çaylı, C. (2019). Ortaokul Türkçe Derslerinde Dinleme Becerisinin Gelişimine Yönelik Öğretmen Uygulamaları. *Trakya Eğitim Dergisi* 9(3), 456-476.
- *Güven, A. Z. & Özbilen, U. (2017). Ortaokul Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerinin Sözlü Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5(42), 59-66
- *Harmankaya, M. Ö. & Melanlıoğlu, D. (2017). Üstbiliş Stratejileri Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Dinlediğini Anlama Becerilerine, Dinlemeye Yönelik Tutumlarına ve Dinleme Kaygılarına Etkisi. *Electronic Turkish Studies* 12(18), 339-360.
- *Izgar, G. & Çalışkan, G. (2018). Dinleme Eğitiminde Etkin Öğrenme Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet International Journal of Education* 7(2), 495-509.
- *Kardaş, M. N., Çetinkaya, V. & Kaya, M. (2018). 2005-2017 Yılları Arasında Dinleme Eğitimi Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmaların Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi* 2(1), 21-32.
- *Kazu, H., & Demiralp, D. (2017). Comparison of Critical Listening Proficiency of Teacher Candidates in Terms of Several Variables. *Eurasian Journal of Educational Research* 68, 81-95.
- Keçik, İ. & Uzun, L. (2004). *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- *Kemiksiz, Ö. (2017). Dinleme Becerisi Üzerine Yazılan Makalelerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching* 5(1), 511-531.

- *Keray Dinçel, B. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Türkçe Dersinde Yaşadıkları Dinleme Sorunları ve Sorunların Çözümüne Yönelik Beklentileri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 7(4), 2551-2571.
- *Keray Dinçel, B. (2019). Türkçe (5, 6, 7, 8) Ders Kitaplarında Dinleme Etkinlikleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching* 7(1), 40-54.
- *Kırbaş, A. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Dinleme Becerilerini Geliştirmede Bir Yöntem Önerisi: İş Birliğine Dayalı Öğrenme. *Ekev Akademi Dergisi* 22(76), 1-14.
- *Koç Akran, S. & Kocaman, İ. (2018). Karikatüre Dayalı Öğrenme-Öğretme Modelinin Okul Öncesi Öğrencilerin Konuşma ve Dinleme Becerilerine Etkisi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 9(2), 105-122.
- Maden, S. (2013). Niçin Dinlemiyoruz? Dinleyememe Probleminin Sosyokültürel Analizi. *TEKE Dergisi* 5(2), 49-83.
- MEB. (2006). *Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Melanlıoğlu, D. (2012). Dinleme Becerisine Yönelik Ölçme Değerlendirme Çalışmalarında Üstbilis Stratejilerinin Kullanımı. *Turkish Studies* 7(1), 1583-1595.
- *Melanlıoğlu, D. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Dinleme Becerileri Üzerine Bir Araştırma: Ders Ne Zaman Bitecek? Sıkıldım! *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)* 20, 311-348.
- Özbay, M. (2005). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbay, M. & Melanlıoğlu, D. (2012). Türkçe Öğretim Programlarının Dinleme Becerisi Bakımından Değerlendirilmesi. *Turkish Studies* 7(1), 87-97.
- *Özkan, E., & Başkan, A. (2019). Türkçe Öğretmeni Adaylarına Ait Dinleme Türlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi* 23(78), 175-190.

- *Öztürk, B. K. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Dinleme Becerisine Yönelik Olarak Kullandıkları Üstbilis Stratejilerinin Belirlenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 13(1), 158-182.
- *Sevim, O. & Turan, L. (2017). Drama Etkinliklerinin 6. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme ve Konuşma Becerileri Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 35, 1-13.
- *Sis, N. & Yörük, N. B. (2017). Müzikli Yaratıcı Dinleme Etkinliklerinin Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Başarı ve Tutumlarına Etkisi. *International Journal of Language Academy* 5(7), 1-16.
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Topçuoğlu Ünal, F. & Özer, F. (2014). Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi ile İlgili Kaynakça Çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 3(2), 203-218.
- Yaman, Ş. (2015). Dil Öğretimi. (Ed.). N. Bekleyen. *Dinleme Becerisinin Öğretimi*. (309-332), Ankara: Pegem Yayınları.
- *Yazıcı, E. & Kurudayıoğlu, M. (2017). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Dinleme Metinlerinin Öğrencilerin Seviyesine Uygunluğunun İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 5(4), 967-984.
- *Yazıcı, E. & Özden, M. (2017). Öğrencilerin Dinleme Süreçlerinde Kullandıkları Dinleme Stratejilerinin Belirlenmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching* 5(4), 308-327.
- Yorulmaz, M. (2009). *Göreve Dayalı Öğretim Yönteminin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dinleme Becerisinde Kullanılmasının Avantajları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
eissn: 2687-2641

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK OCAĞI'NIN ANKARA'DAKİ FAALİYETLERİ VE KAPATILMASI MESELESİ*

TURK OCAGI'S ACTIVITIES IN ANKARA IN THE FIRST YEARS OF THE
REPUBLIC AND THE ISSUE OF ITS CLOSURE

Haluk ÖLÇEKÇİ

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi,
Ankara/Türkiye.

Assoc. Prof, Ankara Hacı Bayram Veli University Faculty of Communication,
Ankara/Turkey.

haluk.olcekci@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5571-907X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.777087

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Ölçekçi, H. (2020).
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocağı'nın Ankara'daki Faaliyetleri ve Kapatılması
Meselesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 664-690.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma, 29-30 Mart 2018 tarihinde gerçekleştirilen "Uluslararası Tarihte Etimesgut Sempozyumu"nda sözlü sunumu yapılan "Türk Ocağı'nın Ankara'ya Taşınması ve Cumhuriyetin İlk Dönemindeki Faaliyetleri" bildirisinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

Öz: 20. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğunda Türklüğe hizmet amacıyla kurulan Türk Ocağı, ideolojisi ve faaliyetleriyle yeni Türk devletinin inşasında etkili olmuş kuruluşların başında gelmektedir. Milli Mücadele yıllarında aktif rol alan Türk Ocağı, daha sonra taşındığı Ankara'da Cumhuriyetin kuruluşuna hizmet etmiştir. Başkentteki önemli faaliyetlerinin yanı sıra bütün Türkiye'de milli kimliğin benimsetilmesine ve yaşatılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Ocaklar, Cumhuriyet Türkiye'sinde yaşanan büyük kültürel ve siyasi dönüşümün merkezinde yer almıştır. Türk milliyetçiliğini temsil eden Türk Ocağı'nın Ankara'ya taşınması, Cumhuriyetin alacağı şekil bakımından sembolik öneme sahiptir. Yeni rejime temel konularda destek veren Türk Ocağı mensupları, devletin milliyetçi temeller üzerine inşasının aktörlerindedir. Cumhuriyet kendi kurumsal yapısını oluştururken, bu yeni düzenin sivil ayağının gelişmesini ve halka ulaşmasını kolaylaştırmak vazifesi Türk Ocağı'na düşmüştür. İnkılâpların halka anlatılmasıyla görevlendirilen Türk Ocağı'na Mustafa Kemal Atatürk ve çevresi yakın ilgi göstermiştir. Ancak ülkü ve amaç birliği, Türk Ocağı'nın kısa bir süre sonra kapatılmasına engel olamamıştır. Bu makale, Cumhuriyetin modernist milliyetçiliği ile Türk Ocakları'nın geleneksel milliyetçiliğinin devletin kuruluşundaki birlikteliklerinin ardından, farklılaşan ideolojik duruşlarını ve hangi nedenlerle yollarının ayrıldığını tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ocağı, Kültür, Geleneksel Milliyetçilik, Modernist Milliyetçilik, Milli Kimlik

Abstract: Founded in the early 20th century to serve Turkishness in the Ottoman Empire, the Turk Ocagi is one of the organizations that have been influential in the construction of the new Turkish state with its ideology and activities. Turk Ocagi, which took an active role in the years of national struggle, later served the establishment of the Republic in Ankara, where it moved. Besides its activities in the capital, Turk Ocagi has contributed greatly to the revival of national identity and to adoption of it in Turkey. Turk Ocagi has taken a central role in the cultural and political transformation in Republican era of Turkey. Representing Turkish nationalism, Turk Ocagi's move to Ankara has a symbolic importance in terms of the way the Republic will take shape. Supporting the new regime on basic issues, members of the Turk Ocagi are among the actors of the state's building on nationalist foundations. While the Republic is creating its own institutional structure, it is the duty of the Turk Ocagi to facilitate the development and reach of the public of this new order. Mustafa Kemal Atatürk and his entourage showed a close interest in the Turk Ocagi, which was commissioned to explain the reforms to the public. But the unity of ideal and purpose did not prevent the Turk Ocagi to be closed shortly afterwards. This article discusses the differentiated ideological stances and the reasons for their differentiation after the association of the modernist

nationalism of the Republic and the traditional nationalism of the Turk Ocagi in the establishment of the state.

Keywords: Turk Ocagi, Culture, Traditional Nationalism, Modernist Nationalism, National Identity

GİRİŞ

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında devletin sınırları içerisinde yaşayan insanların zihni dönüşümünü, üretim araçlarının ve yaşam standartlarının geliştirilmesini amaçlayan çalışmalar bütün ülkeyi kapsayan bir cumhuriyet projesi olarak yürütülüyordu. Ülke yıkılan bir imparatorluğun enkazından yeniden inşa edilmekteydi. Üç kıta yedi cephede nesillerini kaybetmiş ve fakru-zaruret içerisine düşmüş Türk insanına yeni bir amaç ve umut aşılarmaya çalışılıyordu.

Savaştan galip çıkılmasında ve ardından zihinsel ve fiziksel dönüşümde milliyetçilik düşüncesi başat rol oynadı. Osmanlı'nın yıkılma sürecinde devleti ayakta tutmayı temel gaye edinen Türk milliyetçiliği, sığınılan son vatan Anadolu'da verilen Milli Mücadele'de ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında aktif görev aldı. Türk milliyetçiliğinin en önemli kurumlarından olan Türk Ocağı da Osmanlı'nın son yılları ve Milli Mücadele dönemindeki büyük katkılarından dolayı, taşındığı Ankara'da kadroları ve fikriyle devletin milli temeller üzerine inşa edilmesi çalışmalarının her aşamasında yer aldı.

Yeni Türk devleti ve Türk vatani ateş yakılan yer, ev, aile, soy gibi birçok anlamı içinde barındırdığı için Türk kültüründe kutsal kabul edilen Ocaklarla elbirliği ile inşa edildi. Devletin ve milli kimliğin şekillenmesinde önemli bir misyon ifa eden Türk Ocağı Türk'ün Ocağı, Türk'ün yuvası ve Türk'ün sönmemesi gereken ateşi olarak kabul edildi. Bu yeni dönemde Ocak da tıpkı genç cumhuriyet gibi Ankara'yı çalışmalarının merkezi haline getirdi. Cumhuriyet bir taraftan kendi kurumsal yapısını oluştururken, diğer taraftan Türk Ocağı bu yeni düzenin sivil ayağının gelişmesini ve halka ulaşmasını kolaylaştırdı.

Bu çalışmada, modern Türkiye'nin milli temeller üzerinde inşa edilmesinde etkili olan Türk Ocağı'nın Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'daki faaliyetleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın amacı, Türk Ocağı ile Türkiye'nin kuruluşu ve kurucusu Atatürk arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymak, bir süre sonra değişen tercihlerle ayrılan yolların ve Türk Ocağı'nın kapatılmasının nedenlerini tartışmaktır.

Çalışmada alana ilişkin bilimsel literatür taraması kullanılmıştır. Bu amaçla, Türk Yurdu dergisi arşivi başta olmak üzere döneme ait dergiler ve gazetelerle birlikte Türk Ocakları ve Atatürk'e ait kaynaklardan yararlanılmıştır.

TÜRK OCAĞI'NIN KURULUŞU VE CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMİ

Türkçülük akımı, Osmanlı'nın son döneminde devleti ayakta tutma arayışları ve modernleşme çabalarının bir sonucu olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. 20. yüzyıla doğru yaşanan siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi gelişmelere bağlı olarak gelişimini sürdüren bu akım, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan büyük sıkıntılarla ivme kazanmıştır. Diplomatik bir unvan olarak kullanılan Osmanlılık yerine, milli tarihten adını alan Türk ismi yeniden hayat bulmuştur (Köprülüzade, 1913: 695-696).

Bu dönemde savaşlar sonunda kaybedilen toprakların yarattığı etkiyle Anadolu'nun ve Türk kimliğinin önem kazandığı görülmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşındaki göçler Türk insanındaki bilinç değişiminde etkili olmuştur. 1872 yılındaki büyük kuraklıkla başlayan Anadolu ilgisi, sonrasında toprak kayıpları ile artarak devam etmiş ve Anadolu'ya "Koca Türk İli" ve "Aziz Vatan" şeklinde romantik yaklaşımlar artmıştır. Yunan ve Ermeni milliyetçiliklerinin Anadolu'ya yönelik taleplerinin yarattığı endişeler basın yoluyla dile getirilmeye, Anadolu'nun imparatorluk için önemi vurgulanmaya başlanmıştır (Kushner, 1998: 91-92). 1912'deki Balkan savaşlarında Avrupa'daki nüfusunun yüzde 69'unu kaybeden imparatorlukta, Türklere yönelik katliamlar ve göçlerin etkisi milli bilinci uyanmaya mecbur bırakmıştır (Mardin, 1997: 30-44).

Basının öncülüğünde ve bilhassa edebi ve ilmi sahada gelişen Türk milliyetçiliği, kendisini gösterme imkânı bulmuştur. Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Türki'si Türk milleti ve kökenleriyle ilgili bilgiler verirken, Yunan savaşının başladığı yıl çıkardığı "Türkçe Şiirler" adlı kitabında Mehmet Emin Yurdakul, "Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur" mısralarıyla Türkçülüğünü haykırmaktadır (Akçura, 1981: 124). Türk Derneği kurucularından ve aynı zamanda Türk edebiyatının ilk popüler yazarlarından Ahmet Mithat Efendi Tercümanı Hakikat gazetesinde, dönemin aydınlarına, "Türkçe yazın. Bu kadarla da kalmayın Türk olarak düşünün" demektedir (Kutay, 1995: 71-73). Bu dönemin aydınları, gazetecileri ve edebiyatçıları bir kimlik tanımına

ihtiyaç duyarak, mensubu oldukları milletin gerçek adının Türk olduğunu telaffuz etmeye başlamıştır.

Türk kimliği, Osmanlı merkez bürokrasisinin çevreyi aşağılamak için kullandığı cahil, köylü ve kaba gibi olumsuz anlamlarından uzaklaşarak; kendisiyle övünülen, tarihte büyük medeniyetler ve devletler kurmuş bir millet statüsüne evrilirken, ilmi ve edebi eserlerde daha sıklıkla yer alır hale gelmiştir.

Kısa bir sürede değişen dönemin siyasi koşulları da Türkçülüğün yükselişindeki bir başka etkidir. Bu dönemin önemli toprak kayıpları Bosna Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı, bağımsız Bulgaristan'ın ortaya çıkışı, Girit'te yaşananlar, başkenti ve bütün imparatorluğu etkileyen 31 Mart Vakası, askeri bir yardımın dahi ulaştırılmadığı Trablusgarp'ın işgali gibi gelişmeler imparatorluğu derinden sarsmıştır. Özellikle Balkan savaşları ve Rumeli'nin kaybedilmesi Osmanlıcılığın hem teorik hem de fiili olarak sonunu getirmiştir. Balkanlar'da Hıristiyan ahalinin bulunduğu toprakların kaybı ve binlerce Türkün katliama tabi tutularak yurtlarından göçe zorlanması Türk ahaliye büyük tesirler yaratmış, imparatorluğun sosyal yapısının homojenleşmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Arnavutluk ve ardından Arap isyanları ise benzer bir şekilde İslâmcılık ideolojisinin iflasını getirmiştir. Böylelikle Türkçülük, devletin kurtuluşu yolunda yegâne hareket noktası olarak kalmıştır (Tunaya, 1988: 433).

Aslında Türklerin kendi vatanlarında milliyetlerini dile getirmelerinden çok daha önce, imparatorlukta azınlıkların tamamında ayrılıkçı fikirler yaygınlaşmıştır. Bu tür cemiyetlerin ilki, 1810 yılında şair Rigas'ın kurduğu Filik Etarya'dır. 1814'te kurulan Etnik-i Etarya ise, Osmanlı'nın yerine Bizans İmparatorluğunu kurmak ve Yunan istiklalini temin etmek gibi gayeleriyle Türkçü derneklerden yüzyıl önce faaldir. İkinci Meşrutiyetin milliyet esasına dayalı derneklere serbestiyet getirdiği dönemde ise Arapların Ahail-ül-Arabi, Kürtlerin Hivi, Yahudiler'in Makabi, Arnavutların Başkım, Çerkezlerin Teavün dernekleri ile birlikte pek çok Ermeni ve Rum cemiyeti çoktan faaliyet halindedir (Orkun, 1977: 102).

İmparatorluğun bütün azınlıklarının milli uyanışlarını tamamlayıp ayrılıkçı hareketlere başlamasından sonra, Türkler'de milliyet duygusunu öne çıkaran faaliyetler hızlanmıştır. Bir taraftan Çarlık Rusyası'ndan gelen Türk aydınlarının daha çok siyasi Türkçülüğü savunan çizgisi, diğer taraftan dil ve edebiyat

çalışmalarıyla kültürel Türkçülük etrafında temelleri atılan Türk milliyetçiliği bir sistem haline getirilmeye başlanmıştır. Gelişen olaylara bağlı olarak gün geçtikçe varlığını hissettiren ideolojik bir akım haline gelen Türk milliyetçiliği, belli dergiler ve cemiyetler etrafında teşkilatlanmaya başlamıştır.

İkinci Meşrutiyet'in getirdiği ortam sayesinde Türk Derneği (Aralık 1908), Türk Yurdu Derneği (Ağustos 1911), Türk Bilgi Derneği (1913), Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913), Halka Doğru Cemiyeti, Genç Kalemler Hareketi gibi Türkçü dernekler kurumsallaşmanın ilk örnekleridir (Tevetoğlu, 1986: 98). Bu dernekler arasında en bilineni ve uzun ömürlüsü Türk Ocağı'dır. Ülkenin geçirdiği olağanüstü dönemin etkisiyle toplumun pek çok kesiminde var olan endişe ve arayışın etkisiyle hareket eden Askeri Tıbbiye öğrencilerinin Türk milliyetçiliğini desteklemek, yaymak ve yüceltmek (Darendelioğlu, 1975: 48) düşüncesiyle 11 Mayıs 1911'de hazırladıkları bir bildiriye dönemin aydınlarına göndermelerıyla Türk Ocağı fikri doğmuştur. Türk Ocağı'nın resmi kuruluşu ise İttihat ve Terakki merkezinde Ziya Gökalp'ın da katıldığı 25 Mart 1912 tarihli toplantıda olmuştur (Tunaya, 1988: 432).

Kurucu başkanlığını Ahmet Ferit (Tek) ve İkinci başkanlığını Yusuf Akçura'nın yaptığı, 18 Mayıs 1913'ten itibaren başkanlığa Hamdullah Suphi'nin seçildiği Türk Ocağı, 1914 yılında 16 şubeye ve 3000 üyeye, 1916'da 25 şubeye ulaşarak yaygınlaşmıştır (Landau, 1994: 41).

Türk Ocağı'nın amaçlarının ifade edildiği temel kaynak Nizamnameler'in 1912 tarihli ilk nüshasının ikinci maddesi Ocağın esas amacını tanımlamaktadır. Buna göre, cemiyetin maksadı "Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak" olarak ilan edilmektedir (Sarınay, 1994: 137). Nizamnamede belirtilen amaçlara ulaşmak için Türk Ocağı kulüpleri açarak dersler, müsamereler, konferanslar düzenlenmiş, kitap ve risaleler yayınlanmış, mektepler faaliyete geçirilmiştir. Millî bir servet oluşturmak ve korumak için iktisadî ve ziraî teşviklerde bulunulmasına ve milli müesseselerin kurulmasına yardım edilmiştir (Üstel, 2002: 153).

Türk Yurdu dergisi Ocağın kuruluşundan daha önce yayına başlamakla birlikte, kısa süre sonra Türk Ocağı ile birleşerek yayın organına dönüşmüştür. Dergi 30 Kasım 1911 tarihli birinci sayısında

"Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak" ifadesiyle amacını ilan etmektedir (Türk Yurdu, 24 Teşrin-i Sani 1327: 1). Türk Yurdu dergisinin yanı sıra Türk Ocağı'nın diğer yayın organları arasında 1913 tarihli "Halka Doğru" ve 1914 tarihli "Türk Sözü" haftalık dergileri, 1917 tarihli "Yeni Mecmua" ve vilayet gazeteleri olarak Manastır'da çıkan "Yeni Fikir" ve Üsküp'te çıkan "Yeni Mektep" yer almıştır (Georgeon, 1999: 69). Bunların yanı sıra Konya Türk Ocağı'nın "Ocak" ve Giresun Türk Ocağı'nın "Ana Türk Yurdu" isimlerini taşıyan mecmuaları yayınladıkları bilinmektedir. Ancak Cumhuriyet'ten sonra 1924'teki Türk Ocağı Yasasının 44. maddesinde yapılan düzenlemeyle, Ocaklara ait yazılı ve sözlü yayınları düzenleme yetkisi Merkez Heyeti'ne verilmiştir (Türk Ocağı Yasası, 1924: 6). Şubelerin yayın yapmalarının önüne geçen bu düzenleme, Cumhuriyetin kuruluş safhasında Türk Ocağı'nın üzerine düşen sorumlulukları yerine getirirken, merkezi bir kontrolle birlikte fikirlerini topluma ulaştırmaya dikkat ettiğini göstermektedir. Tek sesli merkezi yayın politikası, Ocaklar'daki yayın sayısını kısırlaştırmıştır.

Dönemin en etkili fikir akımını temsil eden Türkçü aydınları bir araya getiren Türk Ocağı, milli kültür üzerine milli kimliği inşa etmeyi amaçlayan bir milliyetçilik anlayışına sahip olmuştur. Osmanlı devleti içerisinde milli mefkûreden mahrum bir halde yaşayan ve bu yüzden her bakımdan geri kalmış olan Türklerin gelişmeleri için uyandırılmaları ve milli şuura kavuşturulmalarının bir gereklilik olduğu düşüncesiyle hareket edilmiştir. Bunun için öncelikle siyasî inkılâbı tamamlayacak sosyal bir inkılâp amaçlanmıştır. Sosyal inkılâpla ise ahlâkta, hukukta, siyasette, iktisatta, edebiyatta, sanatta, kısaca toplumun bütün kıymet sahasında milliyet esasına dayanan "Yeni Hayat" kurulması bir hedef olarak ortaya konmuştur (Karaer, 1992: 74).

Oluşturulacak milli kimliğin temeli tarihe, kültüre ve etnik aidiyete önem veren romantik milliyetçilik ideolojisine dayanmaktadır. Ziya Gökalp gibi pek çok aydın, Osmanlı devletinin kurtuluşunu millet kavramı üzerinden aramaya ve milli devletin kurulmasına bağlamıştır. Bu dönemdeki Türk milliyetçiliği, sınırları henüz belirginleşmemiş bir yurda ve soyut millet anlayışına dayanmaktadır. Türkçü ütopyanın edebi eserlere yoğun bir şekilde yansıdığı dönemde, milli motivasyonu ve özgüveni yükseltmenin çabası hissedilmektedir. Kimlik inşası, bir yandan Türk tarihinin yeniden keşfedilmesine, diğer yandan da Batı

yayılmacılığı önünde küçük düşmeye karşı bir savunma mekanizmasının geliştirilmesine neden olmuştur. Bütün bunlar için geliştirilen Türkçülük düşüncesinin amacı ise, Osmanlı Türklerini her yönden gelişmiş bir millet haline getirerek güçlendirmek ve daha sonra değişik bölgelerde yaşayan Türkler arasında bir kültür birliği kurmaktır (Özdoğan, 2001: 40-41).

Devletin ve toplumun içinden geçtiği sıkıntılara ve ihtiyaçlara karşılık bir heyecan estirebilen Türk Ocağı, kısa süre içerisinde gençliğin yanı sıra aydınları da etrafında toplayarak hızla büyümüştür. Türk Ocağı faal aydın ve gençlik kitleleriyle toplumsal hayatı ve devleti ilgilendiren hemen her konuda milli çözümler üretmiştir. Bu dönemde Türk fikir ve sanatının nabızı, İstanbul Beyazıt'taki Soğanağa sokağında bulunan Türk Ocağı'nda atmıştır (Ercilasun, 1987: 20). Tanzimat'tan itibaren devletin resmi ideolojisi olarak görülen karma Osmanlı milleti fikirlerinin boş ve zararlı oldukları anlaşılacak, Türk aydınlarının çabalarıyla, devlet milliyetçi bir çizgiye gelmiştir (Akyüz, 1985: 204).

Milli Mücadele döneminin önemli motivasyon kaynaklarından birisi olan Türk milliyetçiliği, İstiklal savaşının da itici gücü olmuştur. Türk Ocaklılar Karakol Teşkilatı ile birlikte işgal İstanbul'unda Sultanahmet ve Fatih'te düzenledikleri protesto mitingleriyle Milli Mücadele'ye destek vermiştir. Mütareke döneminde İngiliz işgal kuvvetleri tarafından İstanbul'daki merkezi basılan Türk Ocağı üyelerinin birçoğu Malta'ya sürülmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da yaptığı çağrıyla başta Hamdullah Suphi olmak üzere Halide Edip ve Müfide Ferit hanımlar, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu gibi pek çok Türk Ocaklı Ankara'ya gizlice giderek Milli Mücadeleye katılmıştır (Georgeon, 1999: 126-127).

TÜRK OCAĞI'NIN ANKARA'YA TAŞINMASI

İngiliz işgaliyle İstanbul'da faaliyetleri durdurulan Türk Ocağı, Milli Mücadele'den zaferle çıkılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Ankara'ya taşınmıştır. Müdafaa-i Hukuk'un salonunda bir araya gelen Ocaklılar, üyelik seçiminde kalpak içerisine koydukları numaralar arasından çıkardıkları 1. sırayı Mustafa Kemal Paşa'ya vermiştir (Şapolyo, 1966: 800). Fiilen açılışını 29 Aralık 1922'de yapan Türk Ocağı'nın Ankara'daki ilk yeri, hükümet konağının arkasında bir kahvehanedir.

Türk Ocağı'nın resmi açılışı Türk devleti için anlamlı bir tarih olan 23 Nisan 1923'te yapılmıştır. Ocak Başkanı Hamdullah Suphi yaptığı açılış konuşmasında Türk Ocağı'nın fikirlerinin büyük zaferdeki payından bahsetmekte ve aynı etkinin Türk inkılâbında ve milliyet inkılâbında da karşılık bulacağını ifade ederek yeni misyonlarını açıklamaktadır. Türk Ocaklarını maddi vatanın yanı sıra manevi vatanın da bekçisi ilan eden Hamdullah Suphi, Türk devletinin milliyet politikaları, inkılâplar ve kültür politikaları üzerindeki belirleyiciliklerine vurgu yapmaktadır (Tanrıöver, 1923: 117-123).

Açılıшта Mehmet Emin Yurdakul "Uyan Ey Türk!" şiirini okumuş, Ahmet Ağaoğlu, mefkûrecilikten bahseden bir konuşma yapmış, aynı konuda Yusuf Akçura da birkaç söz söylemiştir. Türk Ocağı'nın açılışına Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey ile Büyük Millet Meclisi'nin Reisi sıfatıyla Ali Fuad Paşa ve çok sayıda vekil katılmıştır (Ağaoğlu, 1923: 124-128). Resmi açılışın ardından Ocak çalışmaları, bugünkü Anafartalar Caddesi ile Denizciler Caddesinin ortasında yer alan Yahudi Mahallesi'nde kullanılmayan bir okulda sürmüştür. T.B.M.M. Başkanlığı'na Aralık 1923'de 164 mebusun imzasıyla verilen bir önergeyle bu binanın Türk Ocağı'na tahsisi sağlanmıştır. Bakanlar Kurulunun 2 Aralık 1924 tarihli kararnamesiyle ise Türk Ocağı'na kamu yararına çalışan dernek statüsü verilmiş ve bilgilendirmek amacıyla vilayetlere tebliğler gönderilmiştir.

Aralık 1923'te Ankara Darülmuallimin Mektebinin Konferans Salonunda Türk Ocağı'nın ilk kongresi yapılmıştır. Bu toplantıda İdare Heyetine Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet, Muhiddin Baha, Nebizâde Hamdi, Soysallı Suphi, Necati ve Osmanzâde Hamdi Beyler seçilmiştir. Burada oluşturulan idare heyeti, Türk Ocağı'nı 22-26 Nisan 1924'te yapılacak Umumi Kongreye götürmek üzere görevlendirilmiştir. Ankara'daki ilk kongrede, Ocağın maddî açıdan sıkıntıda olduğunu üyelere anlatan Hamdullah Suphi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Ocağa bin lira maddî yardımda bulunduğunu söylemektedir. Ocağın çalışmalarını sürdüreceği odalar ve salon, Atatürk'ün talimatıyla Müdafaa-i Millîye Vekili Kâzım Paşa'nın çabalarıyla sağlanmıştır (Acar, 2004: 59).

1924'teki Kongrede belirlenen Ocak yasasının ikinci maddesine göre, etkinliklerin bütün Türkler arasında yürütüleceği belirtilmektedir. Üçüncü maddede, Ocağın parti siyaseti ile uğraşmayacağı belirtilerek siyasete yaklaşımı açıklanmaktadır.

Pantürkizm yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını belirleyen Misak-ı Milli'ye riayet etmek, Atatürk ilke ve inkılâplarını halkın benimsemesi için çalışmalar yaparak modernleşmeye hizmet etmek yeni Türk Ocağı'nın amaçları arasındadır (Georgeon, 2006: 41).

Türk Ocağı'nın faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu mekanlar, Cumhuriyet hükümetlerinin ve bizzat Atatürk'ün yardımlarıyla yapılmıştır. Zaten Cumhuriyetin ilk yıllarında önem verilen bayındırlık faaliyetleriyle savaşlarda viran olmuş Anadolu şehirlerinin geliştirilmesi ve başkent Ankara'nın yeniden tasarlanmasına gayret edilmektedir. Cumhuriyetin başkenti olduğu için Ankara'nın imarına önem verilmektedir. Türk Ocağı'nın merkezinin Ankara'ya alınması ve ardından bina tahsisi, kendine has mimarisiyle yeni bina yapımı hep aynı değişimin bir parçasıdır. Eski bir binada faaliyetlerini sürdüren Ankara Türk Ocağı genel merkez haline gelince, bina yetersiz kalmıştır. İhtiyaca cevap vermesi için yapılması kararlaştırılan bugünkü tarihi Türk Ocağı binası, 21 Mart 1927'de inşa edilmeye başlanmıştır. Atatürk'ün emriyle temeli Başbakan İsmet Paşa atmıştır. Temel atma merasiminde toplanan kalabalık önünde Ocağın ilkeleri bir parşömen kâğıda yazılarak imzalanmış, sonra bu kâğıt bir şişe içine konularak zeminde bulunan betonarme kasaya yerleştirilmiştir. Ardından kasa mermer levha ile kapatılmış ve İsmet Paşa ilk harcı koymuş, yapıya ilk taşı yerleştirmiştir (Anonim, 1930: 80-99).

Türk Ocağı binasının projesinden döşeme ve süslemelerine kadar yakından ilgilenen Atatürk, yapıda Türk kültür ve sanatının uygulanmasını istemiştir. Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'na üst katta yapılacak olan Türk Salonu hakkındaki görüşlerini bizzat anlatan Atatürk, binanın Ankara'ya katacağı değeri önemsemektedir (Koyunoğlu, 1977: 151; Akçiçek ve Karayaman, 2008: 57).

Dönemin ruhunu ve Türk milliyetçiliğinin baskın karakterini, Türk Ocağı binasında kullanılan milli semboller ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ruhu anlatan objelerden birisi, Türk Ocağı binasının tiyatro salonunun sahne portalına bizzat Atatürk'ün emriyle yaptırılan bozkurt sembolüdür (Çongur, 1931: 190-192). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında bozkurt oldukça sık kullanılan bir semboldür. Savaşçı ve bağımsızlığına düşkün bozkurt karakteriyle Türk milleti arasında benzerlik kurulmaktadır. Bozkurdun Ergenekon destanında Türkleri sıkışıp kaldıkları yerden çıkarması ile Anadolu

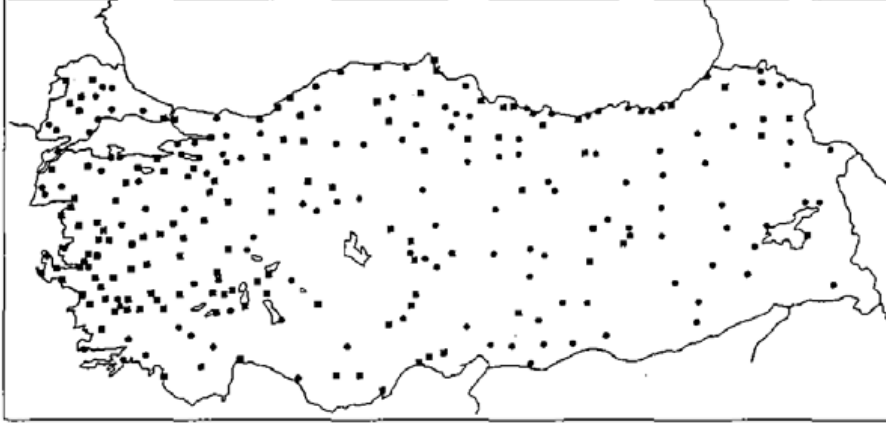
Türklüğünün milli devletlerine kavuşmaları arasında bağ kurulmakta, Milli Mücadele Türk milleti için ikinci Ergenekon olarak nitelendirilmektedir. Benzer bir şekilde Ergenekon'dan çıkışı temsil eden bir tablo, o günlerde Milli Eğitim Bakanlığının duvarına asılmıştır. Bu resim, günümüzde Türk Ocağı binasının duvarındadır. O yıllarda çıkarılan pulların ve basılan paraların üzerinde bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle bozkurt sembolü kullanılmaktadır. Fuat Köprülü İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'nün kuruluşunda Atatürk'e nasıl bir amblem yapılması gerektiğini sorduğunda; Atatürk, arkasında Tanrı Dağları bulunan meşaleli bir bozkurt yapılmasını istemiştir. Atatürk'e göre meşale ilmi simgelemekte, bozkurt ise yeni Türk devletini temsil etmektedir (Koç ve Koç: 2005).

Atatürk'ün mali problemleriyle yakından ilgilendiği yeni bina 23 Nisan 1930'da açılmıştır. Hemen ardından yapılan Türk Ocağı Kurultayına da bizzat katılmıştır. Ocak binası, Cumhuriyetin millet yaratma ideolojisini ve ülkenin modern yüzünü cisimleştiren sembollerden birisi olarak kabul görmüştür.

Ankara'daki aktivitelerin en önemli mekanı haline gelen Türk Ocakları Merkez Heyeti binası, Türk toplumundaki kültürel değişimin cisimleştiği bir yapı haline gelmiştir. Geleneksel toplumsal yaşamın cami etrafında külliyeleşme modeli yerine, Tanzimat'la birlikte yaşanan sosyal değişimin kamu yapıları etrafında yoğunlaşmasında Türk Ocağı binası önemli bir semboldür. Cumhuriyet elitlerinin Batılı laik yaşam düşüncesinin pratiğe geçtiği yerlerin başında Türk Ocağı'nın modern binası gelmektedir. Cumhuriyet'in milliliği, laikliği, çağdaşlığı temsil eden simgeleri arasında Türk Ocağı binası ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Türk Ocağı Merkez Heyeti binası Ankara'nın modern yüzünün, millilikle Batılı değerlerin temsilcisi olmuştur (Tuncer vd., 1998).

Batı medeniyetinin milli kültürle bütünleşmesinin amaçlandığı yerler olan bu yapılara, Türk Ocaklıların yanı sıra devlet adamları tarafından "milli mabet" benzetmeleri yapılmıştır. Yeni bina Türk Yurdu dergisinde, "ilmin yanı sıra içtimai ve milli gayeler uğrunda çalışan Ocaklıların mefkûre mabedi" olarak nitelenmektedir (Anonim, 1930: 79-84). Türk Ocağı ideolojisiyle, aydınlarıyla ve modern mimarisiyle Türk milletinin yeniden uyanışına, küllerinden doğuşuna ve kendi fen adamını, kendi sanatçısını yetiştiren örnek bir kurum vasfını kazanmıştır.

İşgali bitiren büyük zaferle birlikte yurdun her yerinde ilk sivil örgütlenmeler Türk Ocağı şubeleriyle başlamıştır. Türk Ocağı, Cumhuriyetin ilk yıllarında ulaştığı üye ve şube sayısı ile o yılların etkili ve bir o kadar büyük sivil toplum örgütüne dönüşmüştür. 1923 sonunda 60'a ulaşan Türk Ocağı şubesi, 1924 itibarıyla 71, 1926'da 217 ve 1927'de 266 şubeyi bulmuştur. Daha sonra şube sayısındaki artış kısmen yavaşlamış ve 1930'a kadar 9 Ocak şubesi daha faaliyete geçmiştir (Tuncer vd., 1998: 85-114).

Şekil 1: Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Ocakları Şubelerinin Yurt Sathında Dağılımı (Georgeon, 2006: 43)

TÜRK OCAĞI'NIN ANKARA'DAKİ FAALİYETLERİ

Kuruluş gayeleri arasında yer alan Türklere milli bilinç kazandırma çalışmalarını ilk olarak Osmanlı'da sürdüren Türk Ocağı ve Türkçülük hareketi, Milli Mücadeleyle birlikte Kuva-yı Milliye'nin ve Mustafa Kemal Paşa'nın safında yerini almıştır. Bu çevreler, yıkılması önlenemeyen Osmanlı'nın yerine tesis edilen Türk devletini Türkçülük anlayışının ve hedeflerinin somut bir ifadesi olarak görmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkleri Türkçülük mefkûresi etrafında birleştirmekle önemli bir tehlikeden kurtardığını belirten Ziya Gökalp (Gökalp, 1994: 15), "büyük dahi zuhur etmeseydi Türkçülüğe dair bütün hareketler akim kalacaktı" tespitinde bulunmaktadır. Ocaklarda ortaya atılan ve olgunlaştırılan fikirler Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi politikaları olarak benimsenirken, Türk Ocağına da bu politikaları halka anlatma görevi verilmiştir. Türk Ocağı'nın dil, edebiyat, tarih ve Türk kültürüne yönelik çalışmaları milletleşme sürecinde devleti idare edenlerin işlerini kolaylaştırmıştır.

Türk Ocağı ideolojik yapısıyla, faaliyetleriyle ve kültür hayatına etkileriyle Cumhuriyetin ilk dönemine damgasını vuran kurumlardan

birisi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve bütün yönetim kademesi de Türk Ocağı'nı yeni rejimin ilkelerinin benimsenmesi ve yayılmasında önemli bir aktör olarak görmüş ve yoğun ilgi ve destek sağlamıştır (Tanrıöver, 1929: 53). Nitekim Atatürk yurt genelinde pek çok konuşmasının bir benzerini Nisan 1924'te Türk Ocağı Kongresinde "Milletin bütün gelecek ümitleri Türk Ocakları etrafında toplanmış olan Türk gençliğine yönelmiştir" sözleriyle bir kere daha tekrarlayarak, Ocağa verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır (Üstel, 2002: 159). Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın etrafındaki fikir halkasında Kazım Karabekir Paşa, Hamdullah Suphi, Hâlîde Edip, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Mahmut Esat, İzzet Ulvi, Tunalı Hilmi, Reşit Galip, Celal Sahir, Besim Atalay, Mustafa Necati, Veled Çelebi, Vasıf Çınar, Ruşen Eşref gibi çok sayıda Türk Ocaklı yer bulmuştur.

Türk Ocağı'nın Ankara'ya taşınmasının ardından yaptığı ilk işlerden biri, Türk Yurdu dergisini yeniden yayınlamak olmuştur. Ankara Türk Ocağı tarafından yayınlanan derginin yeni dönemdeki ilk sayısı 15 Mart 1923'te çıkarılmıştır. Aynı şekilde 13 Eylül 1923'te yine Türk Ocağı'nın yayın organı olmak üzere 84. sayısı ile birlikte Yeni Mecmua yayınlanmaya başlamıştır. Hamdullah Suphi'nin imzasıyla ortaya konan yayın ilkelerine göre, "Türk Yurdu vaktiyle olduğu gibi Türk Ocaklarının harsi ve ilmi faaliyetlerini tespit edecek, Türk milletinin harsi birliğine çalışacaktır" (Tanrıöver, 1923: 1-2). Hamdullah Suphi yazısının devamında, Türk Yurdu dergisini Batı medeniyetini kurtuluş çaresi olarak gören ve Batılı milletler ailesine Türk milletini sokmak isteyenlerin telkin aracı olarak ilan etmektedir (Güz, 2011).

Ocak Başkanı Hamdullah Suphi'nin de belirttiği üzere, Türk Ocağı sadece Cumhuriyetin ilanının değil, ardından başlatılan inkılâpların da başlıca destekçisidir. İnkılâpların halka anlatılmasından ve yayılmasından sorumlu kurumların başında gelmektedir. 1920'li yıllarda yapılan Türk Ocakları kurultay zabıtlarından da anlaşılacağı üzere, Ocaklı hiç kimse inkılâplar aleyhinde konuşmamıştır. Tek itiraz Ocak başkanı Hamdullah Suphi'nin, tarihi bağların kopmasına yol açacağı endişesiyle türbelerin kapatılmasına karşı çıkışından ibarettir (Baydar, 1968: 171). Döneme ait Türk Yurdu yayınları incelendiğinde, Ocakların inkılâp düşmanlarıyla ciddi manada bir mücadele içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Her Ocaklı gittikleri yerlerde ve temas ettiği kişiler karşısında Cumhuriyeti ve Ocağı propaganda etmekle

görevlendirilmektedir. İnkılâplara karşı görülen her türlü hareket ve fikirden Ocağın haberdar edilmesinin mecbur tutulduğu ve gözlem raporları istenildiği anlaşılmaktadır (Türk Yurdu, 16 Şubat 1926: 466-467).

Ocakların amaç ve duygularını dönemin etkili isimlerinden Gökalp de vurgulamakta ve "Ocaklar milletin cümle-i asabiyesi, şirazesi, amud-ı fikarisidir (omurgasıdır)" demektedir. Ona göre, Türk Ocakları spor, sağlık ya da bilimsel amaçlarla faaliyet gösteren pek çok teşekkülü Türk milliyetçiliği fikri etrafında birleştirmekle ve sosyal alanlara eğilmelerini sağlamakla yükümlüdür. Böylelikle milletleri bir araya getiren manevi bağlar tesis edilebilecek ve milli birlik sağlanacaktır. Manevi bağları sağlayan müesseseler olmadığı takdirde milletin mahvı kaçınılmaz olacaktır (Gökalp, 1981: 636-637). Gökalp'ın yeni Türk devleti için ortaya koyduğu fikirlerin önemini, Mustafa Kemal Atatürk "Hissimin babası Namık Kemal, fikrimin babası Ziya Gökalp" sözleriyle ifade etmiştir (Parla, 2001: 9).

Türk Ocağı'nın ve Türk milliyetçiliğinin idealleriyle olan bağıni her fırsatta gösteren Atatürk, modern Türkiye ülküsünün halk arasında yayılmasını amaçlayan bu kuruma maddi ve manevi desteğini esirgememiştir. Genç Cumhuriyetin ekonomik sıkıntılarına rağmen İstanbul Türk Ocağı'na 1922'de, Ankara Türk Ocağı'na 1923'te, İzmir'de kurulmakta olan Türk Ocağına Mart 1923'te maddi yardımlarda bulunmuştur (Tuncer vd., 1988: 86-91). Çıktığı bütün yurt gezilerinde Ocakları ziyaret ederek, önemli konuşmaları buralarda yaparak verdiği önemi göstermiştir.

Türk Ocağı'na Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği ilgi ve desteğin sadece kişisel olmadığı, devlet politikası haline geldiği anlaşılmaktadır. Ocaklara Bakanlar Kurulu'nun 2 Aralık 1924'teki kararı ile kamuya yararlı dernek statüsü verilmiştir. 3 Mayıs 1925'te ise yine Bakanlar Kurulunda Türk Ocaklarına yardım edilmesi kararı çıkmıştır. Maarif Vekâleti'nin 9 Haziran 1925'te ve Dâhiliye Vekâleti'nin 21 Ağustos 1925'te yayınladıkları tebliğlerle Türk Ocaklarına yardım edilmesi istenmektedir (Hacaloğlu, 1995: 19).

1924 yılından itibaren Türk Ocağı kurultay delegelerini kabul eden Mustafa Kemal Atatürk, Türk devletinin yücelmesi ve üzerinde hassasiyetle durduğu inkılâpların ahaliye anlatılmasında Ocak mensuplarının rolünü vurgulamaktadır. 1924'te 64 Ocak delegesinden 42'sinin TBMM üyesi olması, diğerlerinin ise yüksek dereceli

memurlardan oluşması Türk Ocağı'nın ağırlığını göstermektedir. Atatürk'ün 27 Nisan 1926'daki Kurultay sırasında kabul ettiği Ocak delegelerine hitaben sarf ettiği sözler, devlet idaresindeki hâkim zihniyeti ortaya koymaktadır:

“Biz, doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur. Bu topluluğun fertleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa, o topluluğa dayanan cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur. Türk Ocakları, kuruluş tarihinden itibaren çok yüksek hizmetler ifa etmiştir. Bu mesaide devam ediniz” (Atatürk, 1972: 114).

Atatürk'ün eşi Latife Hanım, Türk Ocağı'nın 1925'te yapılan Kurultayına Kars Türk Ocağı üyesi olarak katılmıştır. Latife Hanım 29 Nisan 1925 tarihli oturumda Türk Ocağı Merkez Heyetine ve 17 Mayıs 1925'te yapılan toplantıda ise fahri başkanlığa seçilmiştir (Tanrıöver, 1925: 373).

Türk Ocaklı aydınlar, Atatürk'ün Çankaya Köşkünde düzenlediği yemekli toplantıların başlıca konukları arasında olmuştur. Atatürk'ün sofrasında hep alışlageldiği gibi, Türk Ocağı'nın aydınlarını, edebiyatçılarını, şairlerini de yeni fikirlerle yönlendirdiği ve milli tarih ve edebiyat anlayışı oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. 1930 yılı başlarındaki bir toplantıda Atatürk'ün, Türk Ocaklarının çalışmalarıyla ilgili sert bir ses tonuyla yaptığı konuşma, benzer amaçları belli etmekle birlikte aynı zamanda sitem de barındırması nedeniyle dikkat çekicidir. Atatürk, Ocak bünyesinde faaliyet gösteren İlim ve Kültür Heyetlerinin faaliyetlerini sorar. Ocak bünyesinde yürütülen Türk tarihi çalışmalarını takip etmektedir ancak kültüre yönelik faaliyetlerden memnuniyetsizliğini bir azar tonuyla dile getirir: “Şairlerimiz ve ediplerimiz ne yapıyorlar? Koskoca bir İstiklal Harbi, bir Millî Mücadele geçirilmiş. Hani bunu mevzu yapan millî şairlerimizin millî şiirleri?” (Ayda, 1984: 25-26). Atatürk'ün, inkılâpların kültür ayağının yetersizliğinden ve halka ulaştırılacak kültür ürünlerinin yokluğundan şikâyetçi olduğu anlaşılmaktadır.

Atatürk, çok önem verdiği ve üzerinde bizzat çalıştığı Türk Tarih Tezini de 27 Nisan 1930'da katıldığı Türk Ocakları Umumi Kurultay'ında ortaya atmıştır. Türk tarihinin belli ilkeler doğrultusunda araştırılmasını, yazılmasını ve kurumsallaştırılmasını isteyen Atatürk, Türk Ocakları Yönetmeliğine koydurttuğu maddelerle, Türk Tarih Tetkik Heyeti'nin Ocak bünyesinde teşekkül etmesini ve başkanlığını

Hamdullah Suphi'nin yapmasını sağlamıştır (Süslü, 1998: 133). Tezin ortaya atılışı, Şark meselesinin anti tezini oluşturmak, Anadolu üzerindeki Türk varlığını tescil etmek, etnik açıdan türdeş bir ulus kimliği yaratmak gibi amaçlarla açıklanmakla birlikte; bugüne kadar pek çok eleştirilere maruz kalmış, başta dönemin Türkçüleri olmak üzere akademik çevrelerde ciddi tartışmalara ve ayrışmalara yol açmıştır. Tarih boyu Anadolu'da yaşamış bütün kavimlerin ırk anlamında Türk olduğu iddiasına bilimsel bir meşruiyet kazandırmayı amaçlayan Türk Tarih Tezi, imparatorluk bakiyesi yeni Türk toplumunun ırki açıdan türdeşliği üzerinden bir ulus yaratmak için araç olarak kullanılmıştır. Ancak ırk üzerinden yapılan bu tariflere en büyük itiraz, ilginç bir şekilde ırkçılıkla ilişkilendirilen Hüseyin Nihal Atsız ve diğer Türkçülerden gelmiştir. Türk Tarih Tezi'nde brakisefallik üzerinden farklı etnisitelerin Türk kabul edilmesinden rahatsızlığını dile getiren Atsız (1941: 6-8) gibi, Türk tarihinin evrimsel gelişimine ve bütünlüğüne önem veren devrin önemli tarihçileri Zeki Velidi Togan ve Fuat Köprülü gibi isimlerin de ciddi itirazları olmuştur. Tezin hazırlanmasında önemli rol oynayan Rusya kökenli Yusuf Akçura ve Sadri Maksudi gibi Türkçülerin aksine, Togan ulus devlet inşasında ihtiyaçlara, zorlama ve uydurma bir 'altın çağ'ın değil bütüncül bir tarih anlayışının cevap verebileceğini düşünmektedir (Togan, 1981: IX). Nitekim resmi tarih anlayışının şekillenmesinde büyük önem taşıyan 2-11 Temmuz 1932 tarihli Birinci Türk Tarih Kongresi'ndeki en sert eleştiriler Zeki Velidi Togan'a aittir. Benzer düşüncelerini açıkça dile getirmekten geri durarak muhalif damgası yemek istemeyen Fuat Köprülü, kendisine yapılan uysallık eleştirilerine cevaben "Ne yapayım, benim evim sırtımda değil ki" sözleriyle, Togan'ın daha sonra yaşayacaklarına işaret etmiştir. Türk Tarihi Tezini hazırlayan Türk Ocağı Tetkik Heyeti, 1931'de Ocakların kapatılmasıyla dernek haline gelmiş ve ardından bugünkü Türk Tarih Kurumu halini almıştır.

Ankara'ya taşınmasından itibaren Türk Ocağı birçok bilimsel ve sosyal toplantılara, kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Türklüğü her alanda yükseltmek ve Türk milletini aydınlatmak gibi kuruluş gayeleri doğrultusunda ilim, kültür ve sanat faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Ocağın kültürel faaliyetleri arasında, yayınladığı çok sayıda eser de önemli yer tutmaktadır. 1926'da Türk Ocakları Hars Heyeti'nin bastırılmasını kararlaştırdığı eserler arasında Kutadgu Bilig, Orhun Kitabeleri, Dede Korkut, Divan-ı Lügat'it Türk gibi milli kültüre

ve tarihe yönelik önemli eserler dikkat çekmektedir (Hars Heyeti İçtimaları, 1926: 85-86).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocakları Genel Merkezi ve bütün Anadolu'ya yayılmış şubeleri, halk okulları ve dispanserler gibi sosyal kuruluşlar kurarak faaliyetini sürdürmüştür. Halkın ilgisini çekmek ve aydınlatma faaliyetlerini yerine getirmek için konferanslar, dersler, kurslar, spor ve sergi faaliyetleri, balolar, konserler, radyo ve sinema programları gibi pek çok faaliyet birlikte yürütülmüştür. Cumhuriyet baloları için vazgeçilmez bir yer haline gelen Türk Ocağı binasında sıklıkla yabancı heyetler kabul edilmiş, yeri geldiğinde Milli Sanayi Numune Sergisi gibi etkinlikler düzenlenmiştir.

Bu dönemde bilim, kültür ve sanat faaliyetlerine sahne olan Ankara'daki Türk Ocağı salonu bir taraftan da İstiklal Mahkemelerine ev sahipliği yapmaktadır. Türk kültürünü yaymak için düzenlenen Musiki Heyeti İnce Saz Takımı alaturka konserleriyle, Cumhurbaşkanlığı Orkestrasının alafranga konserleri rekabet etmektedir (Kinross, 1994: 472). Türk Ocağı bünyesinde düzenlenen sergilerin müdavimi olan Atatürk, Türk Ocağı sinemasında filmler seyretmektedir. Ocak ziyaretlerini sürekli hale getiren Atatürk, burada Ergenekon Destanını anlatan Mavi Yıldırım ve Behçet Kemal'in oynadığı Çoban Temsili'ni büyük beğeniyle izlemiştir.

TÜRK OCAĞI'NIN KAPATILMASI

Devletin yeniden şekillendiği süreçte ideolojik ve kültürel katkılarıyla yeni rejimin yerleşmesini sağlayan Türk Ocağı, başından itibaren Türk milletine yeni bir hayat biçimi vermeyi düşleyen Türk milliyetçiliğinin arzu ettiği bir sistemin kurulması gayesine hizmet etmiştir. Yıllar boyunca fikri alt yapısı hazırlanan milli devletin kurulması, vatanın milli sınırlarının çizilmesi, bir hanedan yerine egemenliği millete dayandıran Cumhuriyet idaresinin kurulması Türkçülerin hep arzuladığı ve Atatürk liderliğinde hayata geçirilmiş fikirlerdir.

Fikirleriyle ve kadrolarıyla devletin kurucuları arasında yer alan Türk Ocağı, çalışma alanlarıyla ilgili 1925'ten itibaren gündeme getirilen bir tartışmayla hedef haline gelmeye başlamıştır. Türk Ocağı muhalifleri ve Cumhuriyet Halk Fırkası'ndaki (CHF) radikaller, milli devletin kurulmasıyla Ocağın misyonunu tamamladığı, varlığına lüzum kalmadığı düşüncelerini seslendirmeye ve yaygınlaştırmaya

başlamıştır. Yakup Kadri 30 Nisan 1925'te Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde kaleme aldığı yazıda, Türk Ocağı'nın varlık sebebi ve görüşleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu fikri temeller arasındaki paralelliği belirttikten sonra, Türk Ocağı'nın yerine getirdiği Türkçülük vazifelerinin bir devlet işi haline geldiğini söylemekte (Acar, 2004: 65), dolayısıyla Ocaklara gerek kalmadığını ima etmektedir.

1927 yılında Atatürk'ün talimatıyla alınan, Türk Ocağı'nın inkılâpları gerçekleştirmede Cumhuriyet Halk Fırkası ile beraber çalışması kararı, Ocakların yeni dönemi için önemli bir aşamadır (Turan, 1996: 83-84). Bu karar, Türk Ocağı'nın kuruluşundan itibaren siyasetten uzak durma ilkesini (Türk Ocağı Yasası, 1925) yok ederek, CHF'nin politikalarını takip eden bir kuruluş haline dönüştürmüştür. Kuruluş yıllarında yaşanan siyasi süreç sadece Türk Ocağı'nı etkilemekle kalmamış, 1925'te Türk Ocakları'na gerek kalmadığını ve bu vazifeyi devletin yapacağını söyleyen Yakup Kadri'yi dahi 1933'te "Türkiye Cumhuriyeti'nin bürokratlaşması"ndan şikâyet eder noktaya getirmiştir. Yazarın, cumhuriyetin onuncu yılı için hazırladığı yazı dizisindeki çekişen eleştirileri dahi yayınlanmamış ve ölümünden yıllar sonra, ancak 13-22 Aralık 1976'da Milliyet gazetesinde yer bulabilmiştir (Karaosmanoğlu, 1983: 151-193).

Serbest Fırka tecrübesinin beklenmedik bir şekilde gelişmesi, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın halktan kopuk olduğunu ortaya çıkarmıştır. İnkılâpların halkta yeterli karşılığı bulmaması, sınırlı bir muhalefet hareketi karşısında dahi cumhuriyeti yönetenleri tedirgin etmiştir. Türk Ocaklarının ülke geneline yayılan teşkilatları sayesinde halkın şikâyet ve önerilerine Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan daha açık olması, Ocakların bir süre sonra yönetime yönelik eleştirilerin merkezi olarak algılanmasına yol açmıştır. Nitekim bir defasında Mustafa Kemal Paşa, Bursa Türk Ocağı ziyaretinin ardından Ocak Başkanı Hamdullah Suphi'ye, "Hamdullah, hangi Türk Ocağı'na gitsem, hepsi memnun olmayanlarla dolmuş. Bana neler sormadılar, neler söylemediler" sözleriyle rahatsızlığını belli etmiştir (Baydar, 1968: 37-38).

Ocakların yerel seçimlerde kimi yerlerde Serbest Fırka'yı desteklediklerine ilişkin haberler, bir süredir hazırlanan yeni bir yapıya geçilme kararını hızlandırmıştır. Halk ile bütünleşmeyi sağlamak ve onların siyasi eğitimini gerçekleştirmek amacıyla Halkevleri'nin kurulması fikri uygulamaya sokulmuştur. Bu dönemde CHP'den

bağımsız kurumlar ve daha sonra yeniden Tek Parti haline gelen CHP'ye doğrudan bağlı olmayan diğer kurumlar birer birer kapatılmaya başlanmıştır. Türk Ocaklarının yanı sıra Türk Kadınlar Birliği, Gazeteciler Cemiyeti, Muallimler Birliği, Talebe Birlikleri ve İhtiyar Subaylar Cemiyeti başta olmak üzere çok sayıda derneğin kapatılması veya devlet kontrolüne alınması bu süreçte gerçekleşmiştir (Güz, 2011: 172).

Aynı zamanda siyasi bir aktör olarak Türk Ocağı reisi Hamdullah Suphi'nin öne çıkma girişimleri, başta İsmet Paşa olmak üzere belli çevrelerin Ocaklar aleyhine tavrını daha da keskinleştirmiştir. 29 Ekim 1930'da Cumhuriyet balosu tertipleyen Hamdullah Suphi'nin gelenleri ev sahibi gibi karşılaması, İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelen Macar Başbakanı şerefine Ankara Palas'taki davetini gölgede bırakacak şekilde Türk Ocağı'nda balo vermesi "devlet içinde devlet var" yakıştırmalarına yol açmıştır (Ayda, 1991: 169-170).

1931 yılında 278 şubeye ve 32 bin üyeye sahip Türk Ocakları'nın kapatılmasında CHP'ye rakip olabileceği endişesi önemli yer tutmakla birlikte; devleti yönetenlerin başta siyaset, basın, eğitim ve ekonomide tek söz sahibi olma arzusunun bu kapatmada etkili olduğu açıktır. Bu bağlamda, Cumhuriyetin arzu ettiği seküler formatta ve batılı değerlerle donatılmış milli kimlik inşasıyla Türk Ocağı'nın geleneksel milliyetçilik anlayışının gittikçe ayrışması, Ocakların kapatılmasının fazla konuşulmayan öteki nedenleri arasında sayılmalıdır. Devrimlerin hızlı ve kontrolsüz yapıldığı, yeni baştan yaratılmak istenen milletin tarihi ve kültürel değerlerden koparıldığı, sekülerizmde ileri gidildiği ve dolayısıyla gerçek hayatta varlığını sürdüren Türk milleti ile tasarlanan millet arasında tezatlar ve büyük kopuşlar olduğu eleştirilerine bu dönemde rastlamak mümkündür (Ölçekçi, 2013). Cumhuriyetin pozitivist temellere sahip batı tipi bir ulus inşa etmeyi amaçlayan resmi milliyetçiliğinin gittikçe özgün bir milli kimlik projesi amacından uzaklaştığı ve modernleşme projesinin halktan kopuk aydın ve bürokrat çevreyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Türkleşmek olarak adlandırılan büyük kültürel dönüşüm hareketi resmi ideolojiye dönüştükten sonra, halkın kılık kıyafetlerinden kanaat ve düşüncelerine kadar geleneksel kalıpların geliştirilmesinden daha çok kırılmasıyla eşdeğer hale gelmiştir.

Türk Ocaklarının Osmanlı kökenlerine sahip olması ve İttihat Terakki'yle yakınlığı, Cumhuriyet elitlerinin modern ve batılı olma

hedefleriyle çelişmiştir. Ocaklar her ne kadar modern düşünceye sahip olsalar bile aynı zamanda gelenekselciliği korumaları, Türk kökenine sahip çıkmaları, Cumhuriyetin tasarladığı vatandaş kimliğiyle tam olarak örtüşmeyen bir kimliğin savunulması rahatsızlık yaratmıştır (Georgeon, 2006: 61). Bu konuda, dönemin ilginç bir tartışması dans konusunda yaşanmıştır. Türk Ocağı Merkez binası dâhil hemen bütün şubelerinde balolar ve kutlamalar yapılmakla birlikte, bu faaliyetler çok sınırlı bir çevreye hitap etmektedir. Halkın büyük kısmı ve kimi Ocak mensupları bu organizasyonlardan uzak durmayı yeğlemektedir. 1926 yılındaki Türk Ocakları 3. Kurultayı, Biga Türk Ocağında kadın giysileriyle dans eden erkekleri konu eden tartışmalara sahne olmuş ve yeni medeni hayatın bir gereği olarak sunulan dansın delegeler tarafından tartışılmasına yol açmıştır. Bunun üzerine Hamdullah Suphi Bey, Ocaklar'da dansın yasaklanmasını doğru bulmamakla birlikte, milli ülküyü temsil eden bu mekânların eğlence merkezine çevrilmesine de izin verilemeyeceğini belirtmiştir. Ardından 1926 Kasım ayında Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından "Dans, içki ve kumar" konularına açıklık getiren bir tamimle, milli günler haricinde dans edilemeyeceği ve dans dersi verilemeyeceği, Ocaklar'da içki kullanılmasının yasak olduğu, kahvehane ve gazinoya çevirecek oyunların men edildiği duyurulmuştur (Cumhuriyet, 25 1926: 1).

Dış politikadaki gelişmeler de Ocakların kapatılmasında etkili sebepler arasında gösterilmektedir. 1930'lu yıllarda yaşanan politik gelişmelerle beraber Sovyetlerle iyi ilişkilerin kurulması, Turancı eğilimlere sahip Ocakların kapatılma nedenleri arasında sayılmalıdır. Ocakların Rusya'daki Türklerle fazla ilgilenmesinden duyulan endişe, Rusya'nın Ankara Büyükelçisi tarafından Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'ye bildirilerek tedbir alınması istenmiştir (Serarslan, 2007: 148).

Atatürk'ün 24 Mart 1931'de verdiği talimat ile Türk Ocakları'yla Cumhuriyet Halk Partisi'ni birleştirme kararı alınmıştır. 10 Nisan 1931'deki Türk Ocağı Olağanüstü Kurultayı'nda Ocakları kapatma ve CHP'ye katılma kararı uygulamaya konmuştur. Ocakların bütün mal varlığı CHP'ye devredilmiştir. Türk Ocaklarının kapatılmasının ardından yerine 19 Şubat 1932'de Halkevleri kurulmuş, Ocaklar ise faaliyetlerine ancak 1949'da yeniden başlayabilmiştir (Acar, 2004: 99).

SONUÇ

Türk Ocağı, İmparatorluktan Cumhuriyete uzanan süreçte Türk milli kimliğinin ve kültürünün geliştirilmesinde ve halka ulaştırılmasında önemli görevleri yerine getirmiş sayılı sivil toplum kuruluşlarından birisi olmuştur. Yeni devletin Türkiye Cumhuriyeti adıyla kurulması, Türk Ocaklılar ve bütün Türkçüler tarafından arzulanan milli devletin gerçekleşmesi olarak kabul edilmiştir. Türk Ocağı'nın milli devletin başkenti Ankara'ya taşınması, genç cumhuriyetin ideolojik formunu almasında ve vatandaşlar arasında kabul görmesinde etkili olmuştur.

Devletin kurucuları Ocaklara sahip çıkmış, Ocaklar ise Devletin ve yeni rejimin fikir, kültür ve sanat gücü olmuştur. Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, Ocakların gerek aydınlar ve gerekse halk üzerindeki etkisini dikkate alarak, inkılâpların anlatılması amacıyla ve halk ile diyalogu geliştirmede bu kurumu aracı olarak kullanmıştır. Türk Ocağı, Cumhuriyet sisteminin ve yeni hayat tarzının halk arasında kabulü için eğitim, kültür ve sanat çalışmalarının yanı sıra fikri anlamda ciddi katkılar sunmuştur. Türk Ocağı'nın Cumhuriyete ideolojik katkısının yanı sıra halk eğitimine yönelik faaliyetleri ve etkinliklere katılan insanları yeniliklerle tanıştırmaya katkıda değerlidir.

Türkçülük hareketinin ve Türk Ocağı'nın milli kimlik ve kültür anlayışlarıyla Cumhuriyetin bir kısım kadrolarının düşüncelerinin örtüşmediği zamanla ortaya çıkmıştır. Türk Ocağı'na kendi geleneksel milliyetçilik anlayışını takip etmek yerine, bu çevreler tarafından CHP programını anlatmak ve uygulamaktan başka yol bırakılmamıştır. Türk Ocakları CHP'nin çatısı altında ve sadece bir kültür şubesi olarak faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır. İşte bu dönemde Anadolu'nun bir kültürler ve ırklar harmanı olduğu iddiası, devletin resmi tezi haline dönüşmeye başlamıştır. Eski Anadolu medeniyetleri Etiler'in, Hititler'in Türkleştirilmesi, dilde sadeleşme adına Osmanlı döneminde yüzbin sözcük sayısına sahip sözlüklerin Türk Dil Kurumu'nun kuruluşundan sonraki ilk baskısında yirmi üç bin sözcüğe düşürülmesi gibi uygulamalar ciddi entelektüel ve ideolojik rahatsızlıklar doğurmuştur. Aslında anlaşılabilir bir gerekçeyle, Türklerin Anadolu'daki varlıklarının çok daha eskiye dayandığı ve medeniyet yaratmış bir millet oldukları tezini kabul ettirmek için yapılan bu girişimler, yaşanmış bir tarihin ve yakın dönem mirasının reddedilmesi nedeniyle halkla yönetici elitler arasında kültürel bir

kopuşa neden olmuştur. Milli kimliğin ve bilincin oluşturulmasında geleneği dışlayıcı katı bir tutum sergileyen genç cumhuriyet elitleri, tasarladıkları kimliğe halkın değerlerini katmadıkları için arzu edilen kültürel dönüşüm tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Türk modernleşmesinin merkez ve çevre arasındaki kopukluğu, cumhuriyet elitlerinin yukarıdan aşağıya doğru ilerleyen kültürel dönüşüm projelerinin de amacına tam manasıyla ulaşamamasına neden olmuştur. 1930'lu yıllarla birlikte cumhuriyetin aydınlanma ideolojisinde yaşayan tarih yerine arkeoloji, sosyoloji yerine antropoloji daha geçerli olmuş ve kültür alanında savunma hatları on binlerce yıl geriye çekilmiştir (Toprak, 2012: 14).

Bu dönemde balolar ve Cumhurbaşkanlığı Orkestrasının çok sesli Batı müziğini icrası gibi etkinlikler Türk Ocağı salonlarında yapılmış ve cumhuriyetin arzu ettiği gibi batılı değerlere sahip bir milli kimlik ve kültür yaratılmaya çalışılmıştır. Geleneksel Türk milliyetçiliğinin ve Türk Ocağı'nın tarihi gelenekler üzerine inşa ettiği millet anlayışı ile Cumhuriyetin icat edilen milleti birbirinden ayırmaya başlamıştır. Resmi milliyetçiliğin yerli ve milli olmaktan uzak, seküler, pozitivist ve batılı kültür anlayışı halk tarafında yeterli karşılık bulmamıştır. Türk Ocağı'nın kapatılma nedenleri arasında olması muhtemel cumhuriyeti ve inkılâpları halka yeterince anlatamama gerekçesi, aslında Ocağın yetersizliğini değil, politikaların gittikçe halktan kopuşunu göstermektedir.

Resmi milliyetçiliğin toprağa bağlı milliyet anlayışına karşılık, geleneksel milliyetçilik ortak tarih şuurunu ve kültürü temel alan Gökalp milliyetçiliğinin büyük tesiriyle şekillenmiştir. Türk milliyetçiliği fikir hareketinin ve Türk Ocağı'nın daha en baştan ortaya koydukları halka doğru ilkeleri, Türk milli kimliğinin yaşamakta olan yerli ve milli değerlerle geliştirilmesine dayanmaktadır. Batılılaşma anlayışında resmi milliyetçilikten farklı düşünen Ziya Gökalp "Garba Doğru" makalesinde, Türklerin Avrupa milletlerinden bilgi, uygarlık ve iktisadi bakımlardan geri kaldığını kabul etmektedir. Ancak kültür bakımından hiçbir milletin Türklere üstün görülemeyeceğini söylemektedir (Gökalp, 1994: 151).

Ziya Gökalp'ın Nisan 1913'te Türk Ocağı'nın desteğiyle yayınlamaya başladığı "Halka Doğru Dergisi", milli kültür ve kimliğin üzerine inşa edileceği kaynağı göstermesi açısından önemli bir yayındır. Gökalp'a göre "güzideler" yani seçkinler, kültür (hars)

götürmek için değil, halktaki kültürü özümsemek için halka gidecektir. Halka doğru harsi bir terbiye almak için gidilmelidir. Harsı milli ve medeniyeti ise evrensel değerler olarak tasnif eden Gökalp, seçkinlerin medeniyet götürmek için halka gitmeleri gerektiğini belirtmektedir. Çünkü "halk milli harsın canlı bir müzesidir" düşüncesindeki Gökalp'ın (Gökalp, 1994: 31) erken ölümüyle en büyük ideoloğunu kaybeden Cumhuriyet'in yeni modernist seçkinleri, halkın kültürü yerine batılı yaşam tarzını dayatmak gibi bir yanıfta ısrar etmiştir. Gökalp'ın aksine hars ve medeniyet ayrımını yapmayan ve batı uygarlığını iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olarak gören CHP, gittikçe artan jakoben anlayışla halkı iptidai bir varlık olarak görmeye başlamıştır. Türkçü çevrelerin milli kültürü keşfetmek için halka doğru yönelişleri yerine, batı uygarlığını halka öğretmeyi amaçlayan bir zihniyet farkının sonucu olarak, Türk Ocağı yerini Halk Evleri'ne bırakmıştır. CHP'nin Genel Sekreteri Recep Peker'in 13 Mayıs 1935'teki konuşmasında ifade ettiği "yeni Türkiye'nin ileri gidişine uyar bir halk terbiyesi" tanımlaması (Uluskan, 2010: 74), yaşanan zihniyet dönüşümünü ortaya koymaktadır.

Cumhuriyetin elitist kadroları marifetiyle devletin milleti terbiye ettiği ve şekillendirdiği bu anlayış, milli kimliği oluşturan kültürel ve dini öğelerin dışlandığı, halkın küçümsendiği ve hatta nefret edildiği bir zihni yapıyı uzun yıllar etkin pozisyonda tutmuştur. Türk modernleşmesinin ve kalkınmasının önündeki önemli engellerden birisi olarak varlığını devam ettiren dini ve kültürel düalizm, devletle milletin barışık olmasının önünü uzun yıllar tıkamıştır. Cumhuriyetle birlikte esasen milleti yücelten bir anlayış hâkim görünmekle birlikte, milletin karar almada yetersizliğini gerekçe göstererek, çıkarlarını devlet, yani elitler vasıtasıyla korumaya yönelik anlayış varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin resmi söylemindeki devletin millet için olması yerine, millet devlet için var olmuştur. Devletin milleti şekillendirdiği ve bir mürebbiye gibi terbiye ettiği, tasarlanan bir kimliği dayatan milletçilik anlayışı etkili olmuştur.

Çalışmanın konusunu oluşturan Türk Ocağı'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki fikir ve faaliyetleri incelenirken; seçkin karakteriyle halktan kopan resmi milliyetçiliğin aksine, halkın kültür ve değerlerine dayanan geleneksel bir milliyetçiliğin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Milli bilinci oluşturmak, Türk kültür ve medeniyetini geliştirmek gayeleriyle kurulan Türk Ocağı'nın ve Türkçülük fikrinin Cumhuriyetin ilk

döneminde kurucu ideolojinin temsilcisi olmaktan uzaklaştırılarak kapatılma noktasına getirilmesinin ardında, siyasal endişelerin yanı sıra ideolojik tercihlerin yattığı anlaşılmaktadır. Geçmişle bağ koparılmasına ve dışarıdan alınan modeller üzerinden Türk kimliğinin yapay değerler üzerine inşasına itiraz eden geleneksel Türk milliyetçiliği; millet tasavvurunu dil, kültür ve dini kimliğiyle tarihsel bir sosyolojik varlık olan Türk milletine dayandırmayı tercih etmesiyle özgünleşmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, İ. (2004). *Türk Ocakları*. Balıkesir: Türk Ocakları Balıkesir Şubesi Yayınları.

Ağaoğlu, A. (1923). Ankara Türk Ocağı'nın Açılışındaki Nutuk. *Türk Yurdu*, Sayı: 4, Haziran 1339, 124-128.

Ahmad, F. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akçiçek, E. & Karayaman, M. (2008). *Atatürk'ün Türk Ocaklarına Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.

Akçura, Y. (1981). *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akyüz, Y. (1985). *Türk Eğitim Tarihi - Başlangıçtan 1985'e*. Ankara: Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Anonim. (1930). Türk Ocakları Merkez Heyeti Binası. *Ankara: Türk Yurdu*, Cilt: 4-24, Sayı: 27-28, Mart-Nisan, 79-84, 98-99.

Atatürk, M. K. (1972). *Söylev ve Demeçleri (Tamim ve Telgrafları)*. (Haz.). Sadi Borak & Utkan Kocatürk, Cilt: 5, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Atsız, H. N. (1941). *Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır?. Çınaraltı* 5, 6-8.

Ayda, A. (1984). *Böyle İdiler Yaşarken*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Ayda, A. (1991). *Sadri Maksudi Arsal*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Baydar, M. (1968). *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Hatıraları*. İstanbul: Mentuş Kitabevi.

Cumhuriyet. (25 Nisan 1926).

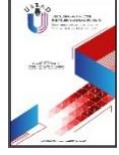
- Çongur, H. R. (1931). Ankara Türk Ocağı Binası Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu. Ankara: *Türk Yurdu, Cilt: 5-25, Sayı: 32*, 190-192.
- Darendelioğlu, İ. (1975). *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1987). Türk Ocaklarının Türk Kültürü ve Sanat Hayatındaki Yeri. Ankara: *Türk Yurdu, Cilt: 8, Şubat*, 20.
- Georgeon, F. (1999). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1981). *Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir? Atatürk Devri Fikir Hayatı II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1994). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güz, N. (2011). Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan Halkevlerine. Ankara: *Türk Yurdu, Mart, Cilt: 31(63), Sayı: 283(644)*, 171-184.
- Güz, N. (2011). Türk Fikir Dergiciliğinde Uluslararasılıktan Milliliğe Türk Yurdu'ndan Halkevleri'ne. *Türkiye'de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu*, Ankara: Gazi Üniversitesi-Türk Ocakları.
- Hacaloğlu, Y. (1995). *Türk Ocaklarına Dair Bazı Vesikalar*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
- Hars Heyeti İçtimaları. (1926). Ankara: *Türk Yurdu, Temmuz, Sayı: 19*, 85-86.
- Karaer, İ. (1992). *Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1983). *Atatürk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kinross, L. (1994). *Atatürk (Bir Milletten Yeniden Doğusu)*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Koç, Y. & Koç, A. (2005). *Tarihî Gerçekler Işığında Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk*. Sayı: VII, Ankara: K.B.H.E. Yayınları.
- Koyunoğlu, A. H. (1977). Eski Türk Ocakları Merkez Binasının İnşaatına Ait Hatıralarım. *Kültür ve Sanat* 5, 151.
- Köprülüzade, M. F. (1913). Türklük, İslamlık, Osmanlılık. *Türk Yurdu Yıl: 2, Sayı: 45, Cilt: 4, 7 Ağustos*, 695-696.
- Kushner, D. (1998). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*. İstanbul: Fener Yayınları.

- Kutay, C. (1995). *Türk Ocakları ve Türk Milliyetçiliği*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Landau, J. M. (1994). *Pan-Turkism in Turkey: A Study of Irredentism*. London: C. Hurst Company.
- Mardin, Ş. (1997). *The Ottoman Empire. After Empire: Multiethnic Societies and Nation-Building*, Boulder, CO: University of Colorado Press, 30-44.
- Orkun, H. N. (1977). *Türkçülüğün Tarihi*. Ankara: Kömen Yayınları.
- Ölçekçi, H. (2013). *Türkiye'deki Milliyetçi Fikir Hareketlerinin Dönüşümü (Milliyetçi Basın Üzerine Bir İnceleme)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdoğan, G. G. (2001). *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (2001). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarınay, Y. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
- Serarslan, H. (2007). *Hamdullah Suphi Tanrıöver*. Konya: Tablet Yayınları.
- Süslü, A. (1998). *Atatürk ve Tarih. Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şapolyo, E. B. (1966). Milli Mücadele'de Hamdullah Suphi. Ankara: *Türk Kültürü* 4(45), 800.
- Tanrıöver, H. S. (1923). Başlangıç. Ankara: *Türk Yurdu*, Mart, Sayı: 1, 1-2.
- Tanrıöver, H. S. (1923). Ankara Türk Ocağı'nın Açılışındaki Hitabesi. Ankara: *Türk Yurdu*, Haziran, Sayı: 4, 117-123.
- Tanrıöver, H. S. (1925). Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi'ye. Ankara: *Türk Yurdu*, Temmuz, Cilt: 2, Sayı: 10, 373.
- Tanrıöver, H. S. (1927). Türk Ocakları Merkez Heyeti Binasının Temel Atma Merasimi. Ankara: *Türk Yurdu*, Mart, Cilt: 19-5, Sayı: 100-27, 138-139.
- Tanrıöver, H. S. (1929). Gazi'nin En Büyük Eseri. Ankara: *Türk Yurdu*, Ağustos, Cilt: 3-23, 53.

- Tevetoğlu, F. (1986). *Hamdullah Suphi Tanrıöver*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler I*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tuncer, H., Hacaloğlu, Y. & Mem, R. (1998). *Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997) Cilt I*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Turan, Ş. (1996). *Türk Devrim Tarihi - Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Ocağı Yasası. (1924). Ankara: Yenigün Matbaası.
- Türk Ocağı Yasası. (1925). Edirne: Paşaeli Matbaası.
- Türk Yurdu. (24 Teşrin-i Sani 1327). *Maksat ve Meslek*. İstanbul.
- Uluskan Bayındır, S. (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Üstel, F. (2002). Türk Ocakları. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)*. C. 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 263-264.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

**THE ARCHITECTURAL THEORY BEFORE AND AFTER KANT IN THE
INTERSECTION OF THE PHILOSOPHY AND ARCHITECTURE**
FELSEFE VE MİMARLIK KESİŞİMDE KANT ÖNCESİ VE SONRASI MİMARLIK
TEORİSİ

Hasan Basri KARTAL

Doktora Öğrencisi, Mimarlık ve Yapılı
Çevre Bölümü / Nottingham
Üniversitesi, Nottingham/İngiltere.
PhD std., Architecture and Built
Environment / University of
Nottingham, Nottingham/UK.
hasrik@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1586-9596

Asiye Nisa KARTAL

Doktora Öğrencisi, Mimarlık ve Yapılı
Çevre Bölümü / Nottingham
Üniversitesi, Nottingham/İngiltere.
PhD std., Architecture and Built
Environment / University of
Nottingham, Nottingham/UK.
a.nisa.gunduz@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6805-6778

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.804650

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15.11.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kartal, H. B. & Kartal, A. N.
(2020). The Architectural Theory Before and After Kant in the Intersection of the
Philosophy and Architecture. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*
2(4), 691-714.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergisi@gmail.com

Abstract: With the philosophical system he established, Kant has become one of the leading actors that need to be reckoned, overcome, and expounded in the history of philosophy, especially since the end of the 19th century. Kant's significance for Architectural Theory is not only due to his profound influence on 20th Century Western Philosophy. Kant's centrality is maybe due to creating his critical philosophy through synthesising European Continental Rationalism and Anglo-Saxon Empiricism in the Western Philosophy Tradition that precedes before him and underlining the limitations of our knowledge by questioning the preceding Western metaphysics and reversing of some its concepts and principles. Kant's approach found its most competent expression in Neo-Kantian philosophy, and the legacy left by Neo-Kantians played a central role in the formation of 20th-century philosophical approaches. In this context, Neo-Kantians paved the way for the analysis of the ontological character of architectural works within different epistemological constructs, and consequently the theoretical and philosophical character of architectural knowledge. Based on this idea, it is possible to divide the epistemological approaches produced in the field of architecture into two as before and after Kant. The aim of this essay is to underline the importance of Kant's philosophy in terms of architectural theory and philosophy, along with its influence on its contemporary architectural theorists, why it is still valid currently. This article follows a theoretical approach as a method to decipher the storyline of the architectural theory before and after Kant. As the article shows Kant is an important figure not only in western philosophy but also in the development of architectural theory thinking.

Keywords: Architectural Theory, Kant, Neo-Kantianism, Continental Philosophy, Analytic Tradition

Öz: Kant kurduğu felsefi sistemi ile kendinden sonra özellikle 19. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren felsefe tarihi içerisinde hesaplaşılması, aşılması, açılması gereken baş aktörlerden biri olmuştur. Kant'ın Mimarlık Teorisi için önemi, yalnızca 20. Yüzyıl Batı Felsefesi üzerindeki derin etkisinden kaynaklanmaz. Kant'ın bu merkeziliğinin belki de en önemli nedeni Batı Felsefesi geleneği içerisindeki kendisinden önce gelen Kıta Avrupa'sı Rasyonalizmi ile Anglo-Sakson Ampirizmini birleştirerek kendi Eleştirel Felsefesini içerisinde bu iki geleneği sentezlemesi, kendinden önceki Batı metafiziğini sorgulayarak insan bilgisinin sınırlılığının altını çizmesi ve bazı kavramlarını ve ilkelerini ters yüz edilmiştir. Kant'ın yaklaşımı en yetkin ifadesini Yeni-Kantçı felsefe içerisinde bulmuş ve Yeni-Kantçılar'ın bıraktığı miras 20. Yüzyıl felsefi yaklaşımlarının oluşumunda merkezi bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Yeni-Kantçılar mimari eserlerin ontolojik karakterinin farklı epistemolojik kurgular içerisinde çözümlenmesini ve dolayısıyla da mimari bilginin kuramsal ve felsefi bir nitelik kazanmasının önünü açmıştır. Bu

düşünmeden hareketle mimarlık alanında üretilen epistemolojik yaklaşımları Kant öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu denemenin amacı Kant felsefesinin kendi çağdaşı mimarlık kuramcıları üzerindeki etkisi ile günümüz açısından hala geçerliliğini neden koruduğunun mimarlık kuramı ve felsefe açısından önemini altını çizmektir. Bu makale, mimarlık teorisinin Kant öncesi ve sonrası hikayesini teorik bir metotla deşifre etmektedir. Makale göstermektedir ki, Kant sadece batı felsefesi alanında değil mimarlık düşüncesinin gelişiminde de çok önemli bir paya sahip bir figürdür.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık Teorisi, Kant, Yeni-Kantçılık, Kıta Felsefesi, Analitik Gelenek

INTRODUCTION

In the Western-centred historiographic reductive framework; the nature mentality of the Ancient Philosophy was replaced examining the mentality of religion and concept of the God in Medieval Philosophy and especially, due to Renaissance, Reforms and Geographical Discoveries some paradigmatic transformations and shifts on the conception of the world based on Ancient Greek Cosmology and attitudes to nature and Christian theology of Medieval Philosophy took place in the 16th century (Mallgrave and Contandriopoulos, 2006).

1. BEFORE KANT: THE ARCHITECTURAL THINKING AND PHILOSOPHY IN THE WESTERN WORLD

The ascending the human-centred universe mentality based on humanism and the scientific improvements and artistic quests as the consequence of this mentality caused to emerge the philosophical movements which emphasise competence of the potentials of the human mind, especially about exploring the mystery of the existence and existing. Artistic productions of Renaissance artists, such as Leonardo da Vinci and Michelangelo, based on sanctifying the human body beyond divinity in the context of mathematical perfection, central position of humanistic sensation even in Renaissance religious arts, the efforts of Francis Bacon (1561-1626) towards the formation of scientific mentality in a modern sense based on information verified by experiments, revolutionary scientific efforts of Copernicus, Giordano Bruno and Galileo Galilei, the crisis in the Classical tradition occurred due to geographic and astronomic discoveries, and queries manipulated thanks to this crises can be mentioned amongst them as the most significant precursors of the Enlightenment.

Here, at this time in this crisis and questioning environment, the belief on the ambiguity of generation and corruption outside in the world re-occurred systematically in the Cartesian solipsist mentality and the framework of his methodological scepticism and led to the formation of Continental European Rationalism. Cartesian methodological scepticism caused to investigate the approaches of philosophical systems of Plato and Aristotle which dominated the Ancient and Medieval Philosophy, and the architectural ideas and approaches of Vitruvius influenced by Plato's and Aristotle's philosophical systems who influenced architectural theory from Ancient to Renaissance even Enlightenment Era and caused to emerge new philosophical/aesthetical approaches and architectural discourses focussing on these new rising movements. Probably, Cartesian Philosophy of Descartes and his methodological scepticism corresponded 38 years later after his death in 1688 it's equivalent in architectural theory to four volumes book titled "Parallèle des Anciens et des Modernes" written by Claude Perrault against Francois Blondel who was the first administrator of the French Royal Academy opened in 1671 and in his period dealt with placing Vitruvian principles and the Renaissance attitude considered a continuation of these principles at the heart of Academy's training plan. Perrault wrote this text as the criticism to Renaissance attitude which is dominant in France in the 17th Century, and in his book, he tried to demonstrate differences between his period identified modern by him and Antiquity, he associated art with Antiquity and consubstantiated science with his period and he handled architecture under the perspective of new rising science instead of art (Herrmann, 1973).

Another philosopher marked the 17th Century, Spinoza in his Ethics (1677), he transformed Cartesian's emphasis on the particularity of individual to universality and he evaluated the geometric creation as the expression of the representational system occurs activation of God's or nature's/Substance's internal codes and claimed human beings benefit from this representation system during this activation processes (Parkinson, 2000). Robin Evans consubstantiated Spinoza's this attitude with Raphael's Villa Madama and this tradition due to its characteristics based on revealing divine features of life and expressions of substantials by using extreme geometries and passages. Spinoza's philosophy based on universality eliminating the particularity and individuality in itself and architecture

based on modelling universality mathematically by particular human beings became particular human beings' imposition of his/her mental activity on nature in favour of particularity and ways of this mental imposition called experience were sought to formulate ontologically in Leibnizian Philosophy (Costelloe, 2012; Deleuze and Leibniz, 1993; Brewer, 2018).

In Leibnizian Philosophy, space was constructed as the relationships of substances which have no spatiality only in themselves. In Leibnizian Philosophy, time also occurred synchronically with space and space and time relations became the underground of situations of being and being existence (Timmermans, 2006). Relative space and time which occurs because of the relationships of substances, evolves, delays, precedes, runs to infinity, eliminates by losing into a dark metaphysics and it made references to the theoretical background of Baroque Architecture and according to Baudrillard Leibnizian Philosophy and Baroque opens the doors of virtuality to subjects in favour of the seduction of objects (Deleuze and Leibniz, 1993; Baudrillard and Proto, 2003). Christian Wolff who was accepted one of the main leading names of German Rationalism in the 17th century and founder of the classical ontology constructed his art philosophy as a sub-category of his science theory similar to Perrault and he included his analysis on architecture into his encyclopaedia of mathematics. Wolff built aesthetical expression in architecture on pleasure caused the harmony between mind and the perfection of the substance of architectural work and claimed the realisation of this process depends on what percentage the architect/producer reflects his mental image on outside reality, the formal integrity of the structure, the harmony of the decoration and the user's quality of life (Hicks and Asplund, 2017).

The German Jewish Philosopher Moses Mendelssohn took a position against ornamentation with his claim depending on perfection and the idea of beauty on objects can be represented more comprehensively by simplicity and negated Gothic Architecture by claiming extreme details and ornamentation makes the perception of perfection more difficult (Mendelssohn, 1975) and also he categorised architecture under the beautiful sciences which represents ideal ones and placed in the parallel tradition with the claim of his contemporary architect Winckelmann in his book *History of the Art of Antiquity* (1764) that mentality of absolute ideal beauty in Ancient Greek-based on

simplicity and mathematical perfection (Winckelmann, 2006). Gotthold Lessing similar to Mendelssohn underlined that architecture should be away from decoration and make reference to its user's internal harmony and spiritual life and he also stressed accuracy of architecture is directly proportional to how much the essence of architectural work can be perceivable.

Thoughts of art and architecture constructed in the aesthetical philosophy based on the harmony between the mind containing information implicitly and external existence in Continental European Rationalism replaced with approach depends on centralisation of interaction between empty mind (tabula rasa) and aesthetical experience and sensation in Anglo-Saxon Philosophy (Fischer, 2010) John Locke who was accepted as one of the main leader names of Empiricism in 18th Century constructed his aesthetical philosophy focussing on aesthetical experience and habits formed by ideas and pleasures obtained by the consequence of these experiences instead of harmony between inherited mathematical knowledge and nature. Aesthetical Philosophy of Locke built on sensation and experiences themselves, caused to be examined, in addition to beauty, picturesque and sublimity defined the experience of the beauty and the pain at the same time (Spellman, 1997). For instance, Joseph Addison in his book *The Spectator* written in 1712 claimed that the feeling of sublimity on the contrary of the beauty-centred approaches of prior architectural theoreticians is more inviting for divinity and deities. Being considered beauty and sublimity together can be thought as an extension of the approach based on thinking materiality and spirituality as the different categories of the same existence in 18th Century Anglo-Saxon Philosophy (Addison et al., 2004). At that point, Shaftesbury constructed his aesthetical philosophy associated with nature due to his mentality depends on the universe is an existing category operating aesthetically and he constructed his metaphysical ethic philosophy on his claim based on the necessity of the harmony of human beings activities with this system and he qualified architectural and artistic creation as the expression of aesthetical emotion existent internally in human individuality and pushing human to formal beauty intrinsically and pioneered Kantian tradition with his argument that this expression is one of the most significant indicators of the genius (Shaftesbury et al., 2000). Starting from the idea of Shaftesbury as the aesthetical sensation of human beings is one of the internal emotion of human

beings, his student Francis Hutcheson, synthesised Shaftesbury's moral aesthetics with Locke's metaphysics based on goodness and harmony and drew attention on picturesque (it is a manner between the ideas of beauty and sublimity defined rationally, intermixing of beauty and sublimity) in architecture and caused the emergence of romantic thought (Hutcheson, 1990).

Berkeley rejected Shaftesbury's and Hutcheson's absolute beauty ideas and the foundation of aesthetics as the internal sense of human beings and followed Locke's experience-oriented (in empirical sense) philosophy and expressed his thoughts on aesthetical pleasure as the production of mental processes emerged due to experience and perception. In this context, he claimed aesthetical expressions can be grasped through experiencing the proportions based on the human body which is the perfect expression of nature itself and contributed to spreading of Palladianism which is one of the movements of Renaissance, against Baroque in his time in USA (Pitcher, 2009). Hume took Berkeley's relative subjective logical aesthetics further in favour of the mental processes of the subject. Hume claimed architectural works have no beauty on themselves and argued they are beautiful due to taking viewer/producer subject pleasure by them also claimed the selection during architectural creation process based on the beauty-sensation of producer subjects. Hume's emphasis on subjective pleasure and sensation were argued by the artists and architects of his period and aesthetical sensation due to artistic/architectural creation whether subjective and relative in the context of solipsism or objective and universal were debated (Phillipson, 1989).

Hume's relative and subjective aesthetics was reformed psychologically by Irish Edmund Burke accepted as the founder of conservatism and examined things causing aesthetical pleasure in human beings triggers which internal mental processes. Burke influenced by the ideas of Addison claimed the sense of sublimity in architecture is more effective than the sense of beauty and asserted architectural components create aesthetical pleasures through their effects on eye and sense of sight (Fasel et al., 1999). Ideas of Burke was tied to be applied on art, architecture and especially on landscape architecture by some thinkers such as Uvedale Price and R. Payne Knight, and they led the formation of wild romanticism movement. Edmund Burke's aesthetical attitude became an alternative opposite to the aesthetical approach of European Continental rationalism and

adopted by some significant thinkers of French Enlightenment such as Voltaire, Diderot and Condillac and architecture was examined socially, culturally and historically (Brewer, 2018).

To sum up, aesthetics in German tradition examined under the perspective of metaphysics and mathematics and expressed as the sister of the logic by Baumgarten and aesthetics in Anglo-Saxon and Francophonie based on subjectivity, uniqueness of sensation influenced Kantian aesthetics and sublimity and picturesque obtained importance, as well as beauty, artistic and architectural creation, was seen as the expression of individuals, societies, cultures or historical periods, relationships between artistic creation and genius were investigated (Schwarzer, 1995; Garber and Nadler, 2006).

2. KANT'S PHILOSOPHY AND ARCHITECTURAL THEORY

While Rationalism in Continental Europe and Empiricism in the Anglo-Saxon world continuing, Kant criticised these two traditions ideas on existence, knowledge, value and synthesised, differentiated and constructed his Critical Philosophy tradition on these ideas. Especially, his epistemology improved by synthesising Rationalist and Empiricist epistemologies influenced a lot of philosophers after him and played an important role in the formation of different philosophical schools. Leibniz and Wolff founders of German Rationalism School in Rationalism tradition and Hume in Empiricism tradition of Anglo-Saxon played important role in the formation of Kantian epistemology. Kantian aesthetics developed due to the legacy of Baumgarten and the power of the judgment were an important point on the synthesis of these two powerful philosophical traditions. Before Kantian aesthetics, we should mention the position of Kant in the rationalist tradition of Leibniz-Wolff and Hume's influences on Kant. In this context, it would be appropriate to examine the space and time issues developed through inheriting from Leibnizian Philosophy and the analytic/synthetic propositions issue which occupies in the philosophical tradition from Ancient Philosophy to Leibniz and also in Leibnizian Philosophy and influencing deeply Kantian Philosophy and continuing in neo-Kantian Philosophy after Kant and became the focal point of Analytic Philosophy in 20th Century and also it would be appropriate to examine Hume's criticism of causality and emphasis on sensation. The roots of the issue why analytic and synthetic propositions so much immanent and long-termed in throughout the

history of philosophy are because the prolific source of philosophical thoughts based on tensions and speculations between ontology and epistemology and in Kantian philosophy, they were probably firstly systematised which had been expressed fact and reason truths in Leibnizian Philosophy (Rockmore, 2006; Schwarzer, 1995; Mallgrave, 2009).

Analytic/synthetic proposition distinction systematised through the approach based on Leibnizian reason truths were necessary and fact truths were possible, were expressed equally whether or not the subject includes the predicate in Kantian Philosophy and starting from Leibnizian reason truths, analytic propositions were defined empty, descriptive, necessary and accurate and in contrast to this, synthetic propositions were defined full, informative, possible and including true or false in Kantian Philosophy. While Kantian was constructing his synthetical propositions, he synthesised Leibnizian principle of the sufficient reason and Hume's criticism of causality and he continued to construct his mental categories on this synthesis. The gap between the outside reality and mental categories is another significant issue in Kantian philosophy and Kant formulated noumenon/phenomenon distinction for examining the limits of human knowledge which would be the key point of some philosophies such as Phenomenology. Noumenon identified with transcendental and unknowable which was one of the main issues of Kantian Philosophy and consist of information of experience and the structure of the assessing the experience given us systematised under the concept of the phenomenon and in this context, consequently, the approach based on ability to control mentally the experience progress from beginning to the end brought about to construct mental categories and space and time mentalities differently from prior philosophical attitudes. Starting from that point, space and time constructed associated with the relationships of monads in Leibnizian Philosophy became mental a priori principles and non-real in outside the world in Kantian Philosophy. Kant, as well as space and time issues, problematised the mind categories such as quality, quantity, relation and modality and focussed on the concepts such as perception and sensation and at that point, he comes closer to Anglo-Saxon tradition and he constructed his aesthetics under the influence of this approach. Kant developed Leibnizian follower Wolff's distinction between consciousness and sensation, defined conscious as the ability of understanding outside and inside the world and

characterised sense as the ability to make judgements about our experiences and starting from this point of view, he made the concept of mind too abstract consequently made its meaning blank through defining it as the deducing-centre using ideas obtained from judgements attained from sensation ability and he achieved a paradigmatic shift named Copernician Revolution in a philosophy based on eliminating the mission of mind, transferring its mission to consciousness (Bencivenga, 1987; Mallgrave and Contandriopoulos, 2006; Mallgrave, 2009).

Certainly, Kant's deep analysis on notions such as mind, consciousness, sensation and perception directed him to analyse the philosophy of Baumgarten based on emphasising the sensation in rationalist tradition and defining aesthetics as the ability of sub-mental ability besides defined mind-understanding-consciousness as the supra-mental abilities and constructing aesthetics as the issue of sensation. Undoubtedly, Hume's "Criticism Science" built between mind and sense, Shaftesbury and Hutchesons' doctrine on the immediacy of the taste of judgment and non-mental attribution of it, ideas of philosophers such as Berkeley and Addison about relative and subjective aesthetics had a great influence on Kant's this inclination. At this point of view, Kant developed a very prolific and sophisticated aesthetic philosophy by benefiting from two traditions and paved the way for philosophers investigating aesthetics after him. Kant systematised his aesthetical approach as the linking principle between Pure Reason and Practical Reason in his book named "Critique of Judgment" through integrating relative aesthetical approach in Anglo-Saxon Philosophy with his critical philosophy tradition and re-built the concept of beauty as an independent, systematic and limited/defined value through terminating the vague relationships between good and beauty. Due to the identification of Kant's aesthetics as the third domain of human life between these two mind domains (additionally necessity/causality-freedom/goodness, nature-morality laws), Kant coped with the gap between theory and practice and built his epistemology on three ontological principles; nature, freedom and art and examined a priori principles of these three ontological principles and abilities enabling us to establish relationships epistemologically between these three ontological categories (Kant and Bernard, 2007; Rosenberg, 2005; Kant et al., 2017; Guyer, 2010; O'Sullivan, 2017).

At that point, Kant in his *Critics of the Judgment* examined emotion in mental abilities, the idea of beauty in ideas, purposiveness principle in principles and focussed on establishing validity and universality of our judgments about beauty and sublimity. Starting from this point, Kant analysed our judgments about beauty under the framework of quality, quantity, relation and modality categories. According to Kant, beauty is pleasing disinterestedly in terms of quality, pleasing everyone in terms of quantity, pleasing without any purpose except itself in terms of relationships and pleasing necessarily in terms of modality. Kant systematised beauty as the pleasure gained the harmony between the operation of mental categories and nature did not stipulate this harmony for sublimity and sublimity was constructed on the inconsistency between our imagination and power of thinking. While pleasure obtained from the idea of beauty is directly perceptual, pleasure attained from sublimity can be obtained activation of different abilities integrating with pain felt in the face of incomprehensible in mind after perception and in this state, it is more complex than the idea of beauty and whereas the idea of beauty has a form, in sublimity, formlessness is the trigger of the sensation. Kant in his aesthetics claimed aesthetical expression in arts affects disinterestedly and creates aesthetical judgments in human beings and claimed even nature thought without its internal purposiveness as a form and creating an aesthetical judgment can be accepted as an art. In this context, Kant associated the beauty with the thing which has not been purposed in object's ontological structure but existing on the formal structure of the object in terms of being the subject of aesthetical judgment and purposiveness based on subjectivity. Purposiveness purpose existing on the formal structure of the object allows the formation of free-game between the object and our knowledge abilities and aesthetical judgments occurs at this interaction and for Kant, beauty is the form of one object's fitness for purpose in terms of perception without intending any purpose. Kant established non- representational arts in his fine art theory on the free-game of categories of mind and his formal aesthetics and due to this free-game, the idea of free beauty can be gained (Kant et al., 2017; Muchnik et al., 2008; Mallgrave and Contandriopoulos, 2006).

On the contrary, he identified arts that purposiveness is necessary for establishing formal beauty because of their ontological structures, as representational arts and architecture were handled

under this category. Based on Kant's fine arts theory, there is also the issue that how re-constructed the position of the intentionality of the artist and the position of the necessary technical conditions to produce artistic production in terms of purposiveness. Kant tried to cope with this issue through his claim that artist reveals the purposiveness including his/her genius in an inexplicable, non-repeatable, differentiated, original way while transforming his artistic work's conceptual aspects to the reality area. By becoming actual, artistic works, on their ontological structure contains their artists' genius and a spiritual sphere emerging because of integration of this genius with the existence of artistic creation. In this context, Kant constructed the hierarchy in fine arts associated with their relationships between the principle of purposiveness, from farthest to closest, in other words, arts requiring purposiveness to emerge from the least to the most. Kant divided pictorial arts contained in his art classification into two as painting and plastic and positioned architecture and sculpture in the plastic division and he made some comparisons. Kant, besides the relationships between the idea of beauty and architecture, examined connections between the idea of sublimity and architecture and claimed architecture have the strongest relationship between the idea of sublimity amongst the other arts. In his aesthetics, he divided sublimity into two as mathematical sublimity and dynamic sublimity and he associated architecture with mathematical sublimity. Architectural works exceeding human dimensions encourage us to grasp and we try to interact with these monuments anthropomorphically but in the face of extreme magnitudes of these works, anthropomorphic dimensions became meaningless and absurd and this manner causes to emerge the judgement of sublimity and the feeling of exhaustion in human beings. It is associated relationship between architecture and the Kantian judgment of the dynamic sublimity emerged due to formal dynamism of immaterial things in nature with features architecture based on its becoming shelter, including dynamic structure in itself internally, the potential of constructing more complex connections in this relationship, the potential of integrating with this dynamism in nature (Kant et al., 2017; Rockmore, 2006).

Besides Kant's analysis on tensions between functionality and beauty and content and form in his Critique of the Judgment, the issue that how the consistency would be eliminated between space forming

the ontological ground of architecture and spatial experience of the subject with this space, and the structure of experience based on subjectivity and uniqueness and Kant's construction transcendently space as an a priori form of mind categories played an important role on establishing theoretically architectural space and spatial experience in architectural work. From this point of view, it is necessary to examine the transcendental and empiric space approaches handled in Transcendental Aesthetics in Critique of Pure Reason of Kant. Here, space was built as an a priori form of outside sensation of mind, namely the content of the subject of phenomenon can only interact with the mental categories through becoming space as an a priori frame of the forming principle of the form of phenomenon. From this point, Kant divided space into two categories as empiric and transcendental concerning experiencing it as the content of phenomenon and its characteristic as the a priori and transcendental background for all mental experiences and anatomised attributions of metaphysical and transcendental space. For Kant, space is an ontological principle of the foundations of relations of objects without subjectivity and space is conceivable as an a priori and pure principle without requiring object as its subject. At that point, Kant deepened his distinction between transcendental and empiric space and spatial variation emerging as the consequence of the interaction between objects and space as a transcendental a priori and subjective principle constructed as limited parts of one and same union space and spatial variations of architecture and the diversity of the experiences can be analysed under the light of sensational and transcendental tensions of this space. Thus, different spatial manifestations, by Kant's expression, placed "in" the one same space (Gilly et al., 1994; Kant et al., 2017; O'Sullivan, 2017).

Starting from the Kantian aesthetics, some architectural theoreticians such as Etienne-Louis Boullée, Claude- Nicolas Ledoux, August Schegel and Friedrich Gilly coping with the purposiveness issue and representational relationship between architecture and aesthetics, played an important role on transferring Kantian Philosophy to architectural theory. Kant, due to both the systematisation of the aesthetics and theoretical ideas on fine arts and also analysing tension between beauty-functionality in architectural practice, influenced romantic and idealist philosophers after him such as Schelling, Fichte, Hegel, Schopenhauer and he led to beginning the romantic period in

Germany and caused the formation of the fields of art philosophy and art history (Dallery et al., 1990; Tournikiotis, 2001; Krufft and Taylor, 2014).

3. AFTER KANT: NEO-KANTIANISM AND ARCHITECTURAL THEORY IN THE 19TH CENTURY

Since the second half of 19th Century, the decline of idealist attitude of German Idealism especially Hegelian idealism in Germany due to the philosophies of materialist philosophers such as Feuerbach, J. Moleschott, L. Bucher, Karl Vog and Left Hegelians' re-interpretation of the Hegelian system under the perspective of materialism and also Marx's developing dialectic materialism through re-constructing Hegelian dialectic in materialistic context caused German Idealism especially Hegelianism to be questioned due to preparing the ground aspects for the formation of materialistic approaches. Especially explanations reducing the existence to the only matter of philosophical ideologies gained wide currency by Industrial Revolution such as Positivism and their aspects based on exalting natural sciences and gaining wide currency of Darwinism brought about to be argued the position of philosophy in the face of science. Against increasing materialistic tendencies and positivistic ideologies, especially in the last quarter of 19th Century, emerged neo-Kantianism movement to survive the honour of philosophy under the danger of elimination within the science through developing and dealing with Kantian epistemology and critical philosophy.

Especially, Kant researches of Eduard von Hartmann and Helmholtz, also works of Otto Liebman who said the motto of Neo-Kantianism (Back to Kant) and searches of Friedrich Albert Lange re-dealt with Kantian epistemology made great contributions to the formation of Neo-Kantianism. The most significant attributions of Neo-Kantianism is the effort to form nature philosophy-science based on Kantian epistemology against Positivism and the effort to exceed the distinction between Kantian noumenon and phenomenon and these efforts brought about the emergence of the longest-term philosophical attitude in the history of philosophy and played a key role to begin being dealt with philosophical searches by academic circles. Neo-Kantianism due to its being an academic philosophy caused the emergence of different approaches in different academic schools. According to Bochenski, Neo-Kantianism can be classified into seven

different schools (Bochenski, 1982). These are; physiologist school including some philosophers such as Friedrich Albert Lange and Hermann Helmholtz assessing Kantian a priori forms as physiological acquisitions, the metaphysical school emerged as a result of efforts of Otto Liebman and Johannes Volkeit trying to construct metaphysical theory, realistic scientific monistic school represented by some philosophers such as Alois Riegl and Richard Honigswald accepting the reality of noumenal existence, sociology tradition influenced by Hegelian Idealism and life philosophies and emphasising the relativity of Kantian a priori by asserting it is a psychological aspect, psychology school represented by Hans Cornelius objecting to all metaphysical explanations in psychology and including materialistic tendencies. Although these schools were under the influence of Kant's epistemology and critical philosophy, Marburg and Baden neo-Kantianism having significant effects on the emergence of a distinction between Analytical and Continental Philosophy were accepted as the most significant schools in Neo-Kantianism (Bochenski, 1982; Thoenes and Evers, 2003).

Marburg School especially negated objective reality itself by focussing on epistemology and logical analysis and dealt with the objectifying problem of the information obtained by senses through mathematics and logic and they tried to cope with increasing Positivism by this attitude. Baden School, instead of Marburg School's scientific and epistemological analysis, focussed on axiology and adopted the historical method and dealt with individualistic developments of cultural values, scientific comprehensions, and socio-economic events under the perspective of the history of metaphysics. Some neo-Kantians such as Hans Vaihinger, Bruno Bauch trying to synthesise and to develop the approaches of Baden and Marburg Schools, tried to synthesise Kantian Idealism and Positivism and contributed to the emergence of Analytical Philosophy and Vienne Circle by influencing some philosophers such as Ernst Mach, Moritz Schlick, Richard Avenarius. Neo-Kantianism, besides these schools, also influenced Max Weber, Wilhelm Dilthey, Emil Lask, Rudolph Otto and Nicolai Hartmann in Germany and caused to be dealt with Kantian Critical Philosophy in different dimensions and caused to continue in different philosophical movements such as Phenomenology, Existentialism, Structuralism and Hermeneutics and different domains such as Sociology and Psychology. As well as German Philosophy, Neo-Kantianism influenced British

Idealism and some philosophers such as C. Cantoni, G. Barzelotti, A. Chiappeli in Italy, H. Hoffding in Denmark, J. Lachelier, E. Boutroux, H. Bergson, H. Poincare, P. Duhem in France (Mallgrave, 2009; Mallgrave and Contandriopoulos, 2006).

We can summarise general attribution of Neo-Kantianism as this; Neo-Kantian thought adopts transcendental method instead of the psychological method and negates metaphysical idealism. Also, Neo-Kantians similar to Kant, negate intuition based on the understanding and construct their epistemology to make information obtained from senses logical or objective. Also, Neo-Kantians in their epistemology deals with the possibility of ontological construction and the type of construction instead of an explanation of ontology. Except these, there are some points of Neo-Kantians differentiated from Kant's Philosophy. For Instance, due to negating the existence of thing-in-itself, they become closer to solipsism vice versa of German Idealism however they assert there is equal of the situation based on the existence becoming the subject of conscious immanently, in outside world transcendently and had closer tendencies with rationalism through their mentality based on the original root of knowledge is not sense data (Thoenes and Evers, 2003; Mallgrave, 2009; Mallgrave and Contandriopoulos, 2006; Otero-Pailos, 2010).

4. KANTIANISM IN 20TH CENTURY AND ARCHITECTURAL THEORY

Neo-Kantian approach by these three schools led to form of different schools in 20th Century Western Philosophy. Marburg School contributed to the formation of some philosophical schools such as Vienna Circle, Analytical Philosophy, Pragmatism and Structuralism and Gottingen School led to occur of Transcendental Phenomenology and Psychoanalysis. Baden School caused Transcendental Phenomenology to obtain Existential and Hermeneutical content namely more ontological and semantic character. Vienne Circle (Logical Positivism) emerged due to the influence of Marburg School contributed to background of modern architecture and enriched the ideas of schools such as Bauhaus, DeStijl through parallel philosophical attitudes to architectural attitude providing realisation of technical and mathematical perfection ideal. In this context, close relationships between Carnap and Neurath with Bauhaus, Wittgenstein and Adolf Loos, mathematician Mathieu Hubertus Josephus Schoenmaekers and

DeStijl are the most typical examples indicating contributions of Vienne Circle on modern architecture (Mallgrave, 2009; Thoenes and Evers, 2003).

Another school formed around Gottlob Frege re-interpreted approaches of Marburg School based on re-construction of existence by logic and mathematics under the perspective of his new developed logic and G.E. Moore isolated Hegelian idealistic character and metaphysical speculations of British Idealism was Analytic Philosophy and in the field of architecture focussed on how our synthetic propositions about architecture can be transformed to analytic propositions through mathematic and logic and made a mathematical and linguistic analysis of formal existence of architecture in syntactic level. By using similar attitudes, Structuralism and Pragmatism focussed on semiotic systems and content-form relations in architecture under the perspective of semiology and assessed architecture like a linguistic code system similar to Cassirer's Symbolic Forms Philosophy. Application of Structuralism as a method in architecture realised through studies of TEAM 10, emerged after the 1950s due to disintegration of CIAM, based on applying anthropologic structuralism of Levi Strauss to forms theory. Especially in the 1960s, in France, the formation of urban semiology emerged as a result of analysis of some theoreticians such as F. Choay, R. Ledrut, R. Barthes and A. J. Greimas based on dealing with urban as a linguistic code system was one of the major contributions of Structuralism to the field of architecture. Except those, many architects and theoreticians such as C. Jencks, J. Pablo Bonta, G. Baird, L. Hjelmslev, K. Lynch, J. Rykwert and members of design schools in Italy such as I. Gamberini, G. Klaus Koenig, C. Brandi, R. De Fusco, U. Eco, G. Dorfes, S. Bettini benefited from approaches of structuralism and semiologic analysis from the 1950s to 1980s (Mallgrave, 2007; Gallagher, 2012).

Instead of Structuralism's bilingual semiologic system, Pragmatist Philosophers developed a trilingual system by including the usage dimension of language and dealt with architecture in this trilingual context and tried to analyse the usage dimension of architecture through linguistic codification method. In this context, many architects and theoreticians such as C. S. Peirce, C. W. Morris, G. Kepes, O. Aicher, M. Bill, T. Maldonado, I. Richards, C. K. Ogdan, M. Riffaterre and T. Sebeok made some semiologic analysis on architecture and usage of architectural work benefiting from

Pragmatism. Pragmatism contributed architecture not only through its semiologic analysis but also through Behaviourism psychological approach based on activity and praxis. Especially, owing to the transformation of experimental psychology emerged due to the studies of Willhelm Wundt, a pupil of Kant, to discipline focussing on behaviours (especially on animal behaviour) instead of using introspective methods due to the influence of Pragmatism on psychologists escaped from Nazi persecution in Germany to the USA contributed to the emergence of Behaviourism as a psychological approach. And beginning with Kurt Lewin's idea based on behaviour is a function of the person in their environment and continuing to Nehamow and Lawton's idea based on behaviour is the function of both the person and environment made great contributions on considering the relationships between human psychology /sociology and its relation with the environment, specially designed environment (architecture or city). These philosophical developments and interactions caused the emergence of Psychology of Architecture dealing with architectural work's psychological effects on humans from 1960s to 1980s. And after 1980, due to adding the searches on psychological effects of non-designed environments to theories of Architectural Psychology, these theories began to be called Environment-Behaviour Theories instead of Architectural Psychology (Hass, 2008; Hale, 2000).

Husserl, due to the influence of another neo-Kantian School, Gottingen School, founded his transcendental phenomenology based on we can make transcendental essences of objects the subject of our knowledge without any distortions through using a phenomenological method created by synthesising Brentano's intentionality concept with the concepts noema and noesis associated with the phenomenal dimension of the obvious object obtained due to intentionality, made his significant contribution to architecture by his concept life world created due to the influence of Paul Natorp who was one of the most significant names of Marburg Neo-Kantianism. Husserl paved the way of analysis on architecture expressing the forming space where the life itself continues in it through his approach based on paying attention to daily life and human experience itself by symbolised as the concept "Life World", he transformed his epistemology based philosophy to the more ontological ground in the later years of his life. Husserl's this paradigmatic shift in favour of ontology ones found its match in Heidegger and Sartre's Philosophy as positioning ontology ones in the

centre of philosophy against epistemology and characteristics of Fundamental Ontology and Phenomenological Ontology/Existential Phenomenology came into prominence in Phenomenology Philosophy to cause to occur an architectural theory in the context of Phenomenology. In this context, Ponty's approach positioned between Husserlian transcendental Phenomenology and Sartre's ontological phenomenology focussed on the issue of perception and made some phenomenological analysis on body and perception and paved the way of architectural theoreticians to analyse architectural perceptions and body-space relationships. Phenomenology Philosophy caused to be dealt with space and subject relationships subjectively to be investigated the relationships between individual's perception and cognition with spatial meaning dimension to the efforts to appear/to be visible of interaction between presence in spatiality and being existence and influenced some architectural theoreticians such as C. N. Schulz, J. Pallasmaa, S. Holl, P. Zumthor, E. Relph, D. Simon, E. Casey (Otero-Pailos, 2010; Gallagher, 2012; Hass, 2008; Hale, 2000).

Post-Structuralism and its special form Deconstructivism emerged to exceed Phenomenology and Structuralism by synthesising them assessed architecture as a text and tried to reverse its immanent usual metaphysical dichotomies of this textual construction and influenced some architectural theoreticians such as D. Libeskind, R. Koolhaas, P. Eisenmann, Z. Hadid etc. Kant's formal analysis on the epistemological relationship between human consciousness and ontological structure outer world and Marburg School's approach based on re-constructing this formal analysis by transforming in the mathematical and logic system creates the fundamental logic of software systems. Software and software grounded designs and productions have had more effects on architecture especially on experimental architecture lately and its effects have increased more and more nowadays. In this context some scenarios based on future of architecture will be an architecture of informatics, even generated (Ballantyne, 2005; Braham et al, 2007; Otero-Pailos, 2010; Hight, 2008; Gallagher, 2012; Hass, 2008; Hale, 2000).

As it can be seen, Kant's Philosophy thanks to neo-Kantianism influenced greatly 20th Century Philosophy. Kant activated a crisis on the tradition beginning from Vitruvius based in the field of architecture. Then, the understanding of the matters of beauty, strength, and functionality changed remarkably. Kant paved the new ways of theories that problematising tensions between the idea of beauty and purposiveness. He re-constructed the relationships between fine arts and architecture in this sense. Kant established arts as an expression of aesthetical judgments. Thanks to him, the relationships between philosophy and architecture became closer. Therefore, new debates and investigations have been done on how architecture carries aesthetical judgements and how intellectuals' ideas structure the background of these aesthetical judgments. Briefly, Kant directly influenced architecture by his successors' schools. His ideas have got a significant impact on the semiologic analysis, software and informatics knowledge and psychological discussions of the human-place relation.

REFERENCES

- Addison, J. & Making of America Project. (2004). *The Works of Joseph Addison Complete in Three Volumes Embracing the Whole of the "Spectator"*. C. Ann Arbor. Mich: Making of America, University of Michigan.
- Ballantyne, A. (2005). *Architecture Theory: A Reader in Philosophy and Culture*. London: Continuum.
- Baudrillard, J. & Proto, F. (2003). *Mass, Identity, Architecture: Architectural Writings of Jean Baudrillard*. Chichester, West Sussex, England: Wiley Academy.
- Bencivenga, E. (1987). *Kant's Copernician Revolution*. New York: Oxford University Press.
- Benjamin, A. (2000). *Architectural Philosophy*. London: Athlone Press.
- Bermúdez, J. C. (2015). *Transcending Architecture: Contemporary Views on Sacred Space*. Washington, D.C: The Catholic University of America Press.
- Bochenski, J. M. (1982). *Contemporary European Philosophy*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Braham, W. W., Hale, J. & Sadar, J. S. (2007). *Rethinking Technology: A reader in Architectural Theory*. London: Routledge.

Brewer, D. (2018). *The Cambridge Companion to the French Enlightenment*. Cambridge: Proquest LLC.

Costelloe, T. M. (2012). *The Sublime: From Antiquity to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dallery, A. B., Scott, C. E., & Roberts, P. H. (1990). *The Crises in Continental Philosophy*. Albany, NY: State University of New York Press.

Deleuze, G. & Leibniz, G. W. (1993). *The Fold: Leibniz and the Baroque*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Fasel, G. W., G. K. Hall & Company. (1999). *Edmund Burke*. New York: G. K. Hall & Co.

Fischer, B. & Fox, T. C. (2010). *A Companion to the Works of Gotthold Ephraim Lessing*. Columbia, S. C: Camden House, Woodbridge: Boydell & Brewer.

Flage, D. E. (2014). *Berkeley*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.

Gallagher, S. (2012). *Phenomenology*. Houndmills, Basingstoke, England; New York: Palgrave Macmillan.

Garber, D. & Nadler, S. M. (2006). *Oxford Studies in Early Modern Philosophy*. 3. Oxford: Clarendon Press.

Gilly, F., Neumeyer, F., Britt, D. & Getty, J. P. (1994). *Friedrich Gilly: Essays on Architecture, 1796-1799*. Center for the History of Art and the Humanities. Chicago: Distributed by the University of Chicago Press.

Graafland, A. (2000). *The Socius of Architecture: Amsterdam, Tokyo, New York*. Rotterdam: 010 Publishers.

Guyer, P. (2010). *The Cambridge Companion to Kant's Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hale, J. A. (2000). *Building Ideas: An Introduction to Architectural Theory*. Chichester: John Wiley.

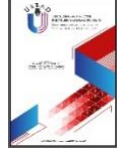
Hass, L. (2008). *Merleau-Ponty's Philosophy*. Bloomington: Indiana University Press.

Herrmann, W. (1973). *The Theory of Claude Perrault*. London: Zwemmer.

Hicks, M., & Asplund, C. (2017). *Christian Wolff*. Urbana: University of Illinois Press.

- Hight, C. (2008). *Architectural Principles in the Age of Cybernetics*. New York: Routledge.
- Hutcheson, F. (1990). *Collected Works of Francis Hutcheson: Vol. 4*. Hildesheim: G. Olms Verlag.
- Johnson, P. A. (1995). *The Theory of Architecture: Concepts, Themes & Practices*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Kant, I. & Bernard, J. H. (2007). *Critique of Judgment*. New York: Cosimo.
- Kant, I., Denis, L. & Gregor, M. (2017). *Kant*. West Nyack: Cambridge University Press.
- Kruft, H. W. & Taylor, R. (2014). *A History of Architectural Theory: From Vitruvius to the Present*. New York, New York: Princeton Architectural Press.
- Mallgrave, H. F. (2007). *Architectural Theory*. Oxford: Blackwell.
- Mallgrave, H. F. (2009). *Modern Architectural Theory: A Historical Survey, 1673-1968*. New York: Cambridge University Press.
- Mallgrave, H. F. (2013). *The Architect's Brain: Neuroscience, Creativity and Architecture*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Mallgrave, H. F. & Contandriopoulos, C. (2006). *Architectural Theory*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- Mendelssohn, M. (1975). *Moses Mendelssohn: Selections from His Writings*. New York: Viking Press.
- Muchnik, P. & North American Kant Society. (2008). *Rethinking Kant*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishers.
- O'Brien, C. C. & McCue, J. (2002). *Edmund Burke*. London: Vintage.
- O'Sullivan, M. (2017). *Critique of Pure Reason*. London: Taylor and Francis.
- Otero-Pailos, J. (2010). *Architecture's Historical Turn: Phenomenology and the Rise of the Postmodern*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Parkinson, G. H. R. (2000). *Spinoza: Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillipson, N. (1989). *Hume*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Pitcher, G. (2009). *Berkeley*. London: Routledge.

- Purdy, D. L. (2016). *On the Ruins of Babel: Architectural Metaphor in German Thought*. Ithaca: Cornell University Press.
- Rockmore, T. (2006). *In Kant's Wake: Philosophy in the Twentieth Century*. Malden, Mass: Blackwell.
- Rosenberg, J. F. (2005). *Accessing Kant: A Relaxed Introduction to the Critique of Pure Reason*. Oxford: Clarendon Press.
- Schwarzer, M. (1995). *German Architectural Theory and the Search for Modern Identity*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Shaftesbury, L., Klein, L. E., Ameriks, K. & Clarke, D. M. (2000). *Shaftesbury: Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spellman, W. M. (1997). *John Locke*. New York: St. Martin's Press.
- Thoenes, C. & Evers, B. (2003). *Architectural Theory: from Renaissance to the Present; 89 essays on 117 Treatises*. Köln, London: Taschen.
- Timmermans, B. (2006). *Perspective Leibniz, Whitehead, Deleuze*. Paris: Librairie J. Vrin.
- Tournikiotis, P. (2001). *The Historiography of Modern Architecture*. Cambridge, Mass: MIT.
- Winckelmann, J. J. (2006). *History of the Art of Antiquity*. Los Angeles, Calif: Getty Research Institute.
- Winters, E. (2007). *Aesthetics and Architecture*. London: Continuum.

TÜRKİYE'DEKİ PALYATİF BAKIM HİZMETLERİNİN BAZI GELİŞMİŞ ÜLKELER İLE KARŞILAŞTIRILMASI

THE COMPARISON PALLIATIVE CARE SERVICES OF TURKEY WITH
SOME DEVELOPED COUNTRIES

Zeynep KAVŞUR

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık
Yönetimi Bölümü
İstanbul/Türkiye.
R. Asst. Marmara University, Faculty
of Health Sciences, Department of
Health Management
Istanbul/Turkey.

zeynep.kavsur@marmara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8071-6903

Esra SEVİMLİ

Öğr. Gör., İstanbul Arel Üniversitesi,
Sağlık Kurumları İşletmeciliği Bölümü
İstanbul/Türkiye.

Asst. Istanbul Arel University,
Department of Health Institutions
Administration
Istanbul/Turkey.

esra.sevimli@arel.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7119-0882

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.780187

Makale Türü / Article Type: Derleme Makale / Review Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kavşur, Z. & Sevimli, E. (2020).
Türkiye'deki Palyatif Bakım Hizmetlerinin Bazı Gelişmiş Ülkeler ile Karşılaştırılması.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4), 715-730.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Palyatif bakım Dünya'da yeni bir disiplindir. Yeni bir disiplin olmasına rağmen hızlı bir şekilde kendini sağlık sistemlerine adapte etmiştir. Palyatif bakım hizmetlerindeki ana amaç, hayatı tehdit eden bir hastalığa sahip bireylerde acının dindirilmesi için gerekli olan bütüncül yaklaşımı sağlamaktır. Bu çalışmanın amacı, bazı gelişmiş ülkeler ile Türkiye'nin palyatif bakım hizmet politikaları ve uygulama alanları hakkında bilgi sunmaktır. Çalışma kapsamına Kanada, Danimarka, Almanya, İngiltere, ABD, Japonya ve Türkiye dahil edilmiştir. Sonuç olarak, palyatif bakım hizmetleri Kanada, İngiltere, Japonya, Almanya, Danimarka gibi ülkelerde ulusal sağlık sisteminin bir parçasıdır ve finansmanı kamu tarafından sağlanmaktadır. Palyatif bakım bu ülkelerin sağlık sistemlerine iyi entegre edilmiştir. ABD'ye bakıldığında, palyatif bakım ve hospis bakım ayrımı söz konusudur. Medicare programı bazı eyaletlerinde palyatif bakımın bir kısmını ödeme kapsamına almasına karşın; hospis bakımın tamamını bütün eyaletlerinde ödeme kapsamına almaktadır. Palyatif bakımı hastanelerine ilk adapte eden ülke ise İngiltere'dir. Ayrıca çalışmaya alınan ülkelerde palyatif bakım merkezlerinde gönüllülerin de çalıştırılması ve yasal düzenlemelere koyulması dikkat çekmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus ise palyatif bakım kullanıcılarının çoğunluğunu kanser hastalarının oluşturmasıdır. Türkiye değerlendirildiğinde, palyatif bakım çalışmaları ve yasal düzenlemeleri daha çok yenidir ve ayrıca ağrı kontrolünün yanında kanser hastalarına odaklanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmetleri, Palyatif Bakım, Sağlık Politikası, Ülkeler

Abstract: Palliative care is a new discipline in the world. Although it is a new discipline, it have been rapidly incorporated into the reimbursement mechanisms of health systems. The aim of this study is to provide information about Turkey's palliative care policy and scope of practices along with some developed countries. This review study was included Canada, Denmark, Germany, United Kingdom, USA, Japan and Turkey. As a result, palliative care services are part of the national healthcare system in countries such as Canada, UK, Japan, Germany, Denmark, and they are financed by the public healthcare systems. Palliative care is well integrated into the health systems of these countries. When USA is examined, palliative care and hospice care differ from each other. Although the Medicare program provides reimbursment some of the palliative care services in some states, it has been covered all hospis services in all states. The first country to integrete palliative care to hospitals is UK. In addition, it is noteworthy that volunteers are employed in the palliative care centers and put them into legal regulations in the countries included in the study. Moreover, another remarkable point is that cancer patients comprise the majority of palliative care users. When it is evaluated Turkey, legal arrangment and organizing of palliative care service are still very poor and new. Besides also Turkey's palliative care services focuses on pain control to cancer patients.

Keywords: Health Services, Palliative Care, Health Policy, Countries

GİRİŞ

Palyatif kelimesi Latince *pallium* (pelerin, kadınlar tarafından giyilen bir üst giysi) sözcüğünden gelmektedir ve *palliare* "gizlemek, örtmek" anlamına gelmektedir. Önce Fransızca ve Latince dillerinde kullanılmış daha sonra İngilizce literatürüne girmiştir. "Palliative" sözcüğü İngilizce terminolojisinde hafifletici, yatıştırıcı, geçici çare anlamında kullanılmaktadır (Greydanus ve Merrick, 2014). Türk Dil Kurumu sözlüğü de palyatif sözcüğünü tanımlamış ve onun tanımına göre ise palyatif "Hastalığı tamamen iyileştirmeyen, yatıştırıcı olan, tesiri geçici olan ilaç veya tedavi" şeklinde iken, ikinci tanımı ise "Geçici ve kısa süreli, kesin çözüm sağlamayan, esaslı olmayan" şeklindedir (Turgay, 2010). İlk palyatif bakım ünitesi 1842 yılında Fransa'da kurulmuştur. Modern anlamda ilk hospis (*hospice*; son dönem hasta bakım merkezi) hizmeti ise 1967 yılında İngiltere'de hemşire Cicely Saunders tarafından başlatılmıştır. İlk kez 2002 yılında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) palyatif bakımın tanımlamasını yapmıştır (WHO, 2002). DSÖ'nün yaptığı tanıma göre palyatif bakım; "Yaşamı tehdit eden hastalığa bağlı olarak ortaya çıkan problemlerle uğraşan hasta ve ailede; ağrının ve diğer problemlerin, erken tanılama ve kusursuz bir değerlendirme ile fiziksel, psiko-sosyal ve spiritüel gereksinimlerin karşılanmasıyla; acı çekmenin önlenmesi ve hafifletilmesine yönelik uygulamaların yer aldığı ve yaşam kalitesini geliştirmenin amaçlandığı bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Çocuklar için yapılan tanımda ise palyatif bakım; çocuğu bedensel, zihinsel ve spiritüel bir bütünlük içerisinde değerlendirmeyi ve aynı zamanda aileye verilen desteği içermektedir" (WHO, 2002).

Palyatif bakım Dünya'da yeni bir disiplindir. Böyle olmasına rağmen hızlı bir şekilde kendini sağlık sistemlerine adapte etmiştir. Bu hareketin hızlı bir şekilde gelişmesinin en önemli nedenleri; tedavisi mümkün olmayan hastalara gerekli bakım ve hizmetlerin günümüzde gittikçe önem kazanması, yaşlanan nüfus ve kanser prevalansının artmış olmasıdır (Bağ, 2012). Bir diğer neden ise yaşam sonunda uygun desteği ve bakımı almanın temel bir insan hakkı olarak görülmesidir (Luckett vd., 2014). Her ülkenin yasal düzenlemeleri kültürel ve dini inanışlara bağlı kalınarak, bireylerin özgürlüğüne saygı çerçevesinde palyatif bakım hizmetlerini planlaması gerekmektedir (Turgay, 2010). Palyatif bakım tıpkı yaşam gibi ölümü de doğal bir süreç olarak görmektedir. Palyatif bakım hizmetlerindeki ana amaç,

hayatı tehdit eden bir hastalığa sahip bireylerde acının dindirilmesi için gerekli olan bütüncül yaklaşımı sağlamaktır. Son dönem hastaların birçok semptomu bulunmaktadır ve palyatif bakımın bir diğer amacı da hastalıklar sonucu ortaya çıkan semptomları azaltmaktır (Meghani, 2004).

ABD'deki terminal dönem (terminal period; yaşamsal fonksiyonların belirli bir süre içinde sonlanmasının beklendiği süre) hastalarının yaşadığı semptomların oranları incelendiğinde, kanser hastalarının yaklaşık %90'ının ağrısı bulunmaktadır. Hastaların %50'si nefes almakta zorlanmakta ve yaklaşık %70'inin halsizliği ve iştahsızlığı bulunmaktadır. Konjestif kalp yetmezliği ile ilgili en büyük sıkıntı ise nefes darlığı, halsizlik ve ağrıdır; yaklaşık %90'ının nefes darlığı ve halsizliği; yaklaşık %80'inin ağrıları vardır. Kronik obstrüktif akciğer hastalığına sahip olan hastaların en büyük problemi sırasıyla nefes darlığı, halsizlik ve ağız kuruluğudur. Hastaların tamamı nefes darlığı, yaklaşık %90'ı halsizlik ve %85'i ağız kuruluğu problemi ile karşı karşıya kalmaktadır. Kronik böbrek yetmezliği hastalığı olanlarda ise en büyük problem halsizlik ve uykusuzluktur. Demans hastalarında görülen en sık problem ise nefes alamama ve ağrıdır. Son olarak AIDS hastalarının büyük çoğunluğunda ise ağrı, nefes darlığı ve halsizlik görülmektedir. Terminal dönem hastaların yaşadığı problemler göz önüne alındığında palyatif bakımın bir ihtiyaç olduğu dikkat çekmektedir (Kelley ve Morrison, 2014).

2014 yılında, 67. Dünya sağlık asamblesi palyatif bakım hizmetlerinin bakımın sürekliliğinde, bakıma yaşamı tehdit eden hastalığın tüm aşamalarında erişimde, birinci basamak, toplum ve evde bakım hizmetlerine entegre bir şekilde ve de ulusal sağlık güvencesi kapsamında sağlık sisteminin bir parçası olarak güçlendirilmesini teşvik etmiştir. DSÖ ülkelerin büyük çoğunluğunda palyatif bakım hizmetlerinin çok sınırlı sunulduğunu ve milyonlarca hasta ve hasta yakınının palyatif bakım hizmetlerinin eksikliğinden dolayı acılarıyla baş başa kaldığını belirtmiştir (WHO, 2014). Ayrıca, ülkelerin insani gelişmişlik düzeyleri ile palyatif bakım servislerinin gelişmişliği arasında pozitif yönlü bir ilişki de söz konusudur (Wright vd., 2008). Sonuç olarak; gelişmiş ülkelerin insan yaşamının sonuna yönelik yaklaşımını anlamak önemlidir. Ölüm de yaşamak gibi doğal bir süreçtir. Ölüm sürecini doğru yorumlamak ve kişinin ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunmak daha çok gelişmiş ülkelerde bir hak olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra yaşamın sonunda acıların dindirilmesi,

bireylerin inançları doğrultusunda telkinde bulunulması ve yaşamın sonunda olan hastanın yakınlarına hastalık ve yas sürecinde destek verilmesi gelişmiş ülkeler tarafından bir hizmet olarak algılanmaktadır (Luckett vd., 2014; Marchildon, 2013; Olejaz vd., 2012).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve bazı gelişmiş ülkelerin palyatif bakım hizmet politikaları ve uygulama alanları hakkında bilgi sunmaktır. Çalışma kapsamına Kanada, Danimarka, Almanya, İngiltere, ABD, Japonya gibi gelişmiş ülkeler ve Türkiye'nin palyatif bakım hizmet sunumları dahil edilmiştir.

1. BAZI GELİŞMİŞ ÜLKELERDE PALYATİF BAKIM HİZMET SUNUMLARI

1.1. Kanada

Kanada'da her bölge ve il sağlık sigorta programlarını Kanada sağlık yasasında belirtilen federal standartlara göre düzenlemektedir. Kanada sağlık sistemi ulusal kapsamlı ve sağlık hizmetlerinin kamu tarafından fonlandığı bir sistemdir. Palyatif bakım hizmetleri de bu tür sağlık hizmetlerinin içinde kabul edilmektedir. Kanada'da palyatif bakım hizmetleri büyük kentlerde hem evde hem hastanede sunulmaktadır. Ancak daha az gelişmiş kırsal bölgelerde küçük hasta popülasyonundan dolayı bu hizmet türü gelişmemiştir. Kanada'da palyatif bakım hizmetlerinin %70'inden fazlası kamusal fonlarla finanse edilmektedir (Dumont vd., 2009). Palyatif bakım hizmetlerinin çoğu kanserden ölmekte olan hastalara sunulmaktadır. Bu hastaların büyük çoğunluğu hizmetlerini hastanelerde almaktadırlar (Widger vd., 2007). Ontario'da palyatif bakım hizmeti alanların %80-85'i kanserli hastalardır. Nova Scotia'da kanserli hastaların palyatif bakım alma oranı %80-90 arası olduğu rapor edilmiştir. Kanser, Kanada'da ölümlerin %30'undan sorumludur. 2015 yılında 196.900 kanser tanısı konulmuş ve bu yıl içinde 78.000 kişi kanserden dolayı hayatlarını kaybetmiştir. 2030 yılına kadar kanser prevalansında %40 artış beklenmektedir (Canadian Cancer Society, 2016). Bu göstergeler Kanada'da palyatif bakıma olan ihtiyacın daha da artacağını göstermektedir.

1991'de "Kanada Hospis Palyatif Bakım Birliği" kurulmuştur. Bu kuruluş kar amacı gütmeyen bir organizasyondur ve hastaların hastane dışı palyatif bakım hizmetlerinin erişimine kendini adanmıştır. Kuruluş, ayaktan palyatif bakım hizmeti için uygulama rehberleri ve ulusal normlar hazırlamıştır (Marchildon, 2013). Kuruluşun çalışmaları

ile birlikte son zamanlarda, yaşam sonu bakımın lokasyonunda önemli değişiklikler olmuştur. 1994-2004 yılları arası hastanede ölümlerin oranında %77,7'den %60,6'ya bir düşüş olmasına karşın; evde ölümlerin oranında %19,3'ten %29,5'e bir yükselme görülmüştür (Wilson vd., 2009). 2014 yılında yayınlanan bir raporda lokasyona göre palyatif bakım maliyetleri hesaplanmış ve Kanada'da bir hastanede palyatif bakım hizmetinin gün başı maliyeti 1.100 dolar iken palyatif bakım ünitesi olan bir hastanede bu bakım maliyeti gün başına 770 dolar, evde palyatif bakım hizmeti almanın gün başı maliyeti ise 100 dolar olarak bulunmuştur (Canadian Cancer Society, 2016). Çoğu hasta yaşamın sonunda evinde ölmeyi tercih etmektedir ve görüldüğü gibi palyatif bakım hizmetlerinin kişinin yaşadığı doğal ortamında verilmesinin maliyeti diğer merkezlere oranla çok daha düşüktür.

Kanada'da büyük hastanelerin çoğunda palyatif bakım servisleri bulunmaktadır. 1970'de kanser tedavisi küratif ve palyatif olarak bölünmesiyle palyatif bakımın temelleri ilk defa atılmıştır. Hastane temelli bir palyatif bakım organizasyonu devam ederken bölgeler ve iller tarafından finanse edilen ve yönetilen evde palyatif bakım hizmetlerinde önemli değişimler mevcuttur (Marchildon, 2013). Hospis palyatif bakımdan yararlanım oranı bütün ölümlerde %16-%30 arasındadır ve bu bakım hizmetlerinin %90'ını kanserli hastalar tarafından kullanılmaktadır (Klinger vd., 2014).

1.2. Danimarka

Danimarka'da palyatif bakım hizmeti temel ve uzman bakım olmak üzere iki düzeyde organize edilmiştir. Temel palyatif bakım doğrudan genel sağlık sistemine entegre edilmiştir ve hizmet sunumunu genel pratisyenler, belediyenin evde bakım hizmetleri ve hastane departmanları üstlenmiştir. Uzmanlaşmış palyatif bakım hizmetlerini ise palyatif bakım takımı, hospisler ve palyatif bakım birimleri sunmaktadır (Olejaz vd., 2012). Yasalar, terminal dönem hastasının kendi evinde, hastanede ve bakım evinde tedavisine ve bakımına göre bölgelerin ve belediyelerin genel yükümlülüklerini belirlemektedir. Yasalar özellikle palyatif bakıma erişimin, ilacın, fizyoterapinin, psişik desteğin, temizliğin daha çok temin edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yasalara göre, bölgeler terminal dönem hastalarının tedavilerini yapmakla yükümlüdür. Son on yılda, hükümet hospis kanununu defalarca revize etmiştir. Farklı hospis kanunları (The current hospice law is part of the health act),

bölgelere hospislerle hospis yatak sayıları ile ilgili anlaşmalar yapmayı zorunlu kılmıştır ve bu özel kuruluşların tamamen bölgeler tarafından fonlanmasını şart koşturmuştur. Bunun sonucunda, hospis sayıları hızla artmıştır ve 2011 yılında bu sayı 17 hospisin toplamında 208 yatak kapasitesine ulaşmıştır. Hospislerin büyük çoğunluğu kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Hospislerde çalışan gönüllüler yaklaşık olarak palyatif takımın üçte birini oluşturmaktadır (Olejaz vd., 2012).

Palyatif bakıma ihtiyacı olan hastalar ikinci basamak sağlık hizmetlerine erişimde sağlık sisteminin içindeki diğer hastalar ile aynı kurallara tabidirler. Palyatif bakım hastaları ikinci basamak sağlık hizmetleri için genel pratisyenlerinden sevk almak zorundadırlar. Ancak hastalar anlaşmalı olan hospis merkezlerine sevk almaksızın başvurabilmektedir (Olejaz vd., 2012).

2009 yılında, palyatif bakım için "Danimarka Multidisipliner Kanseri Grubu" kurulmuştur. Bu grup ulusal klinik rehberler geliştirmektedir ve ulusal Danimarka palyatif bakım veri tabanını oluşturmakta ve uzmanlaşmış palyatif bakımın kalitesini değerlendirmektedir. 2010 yılında "Kanser Planı Üç" kapsamında hükümet tarafından palyatif bakım öncelikli alan olarak belirlenmiştir ve gelecek dört yıl içinde palyatif bakımın geliştirilmesi için bütçe ayrılması planlanmıştır. Uzmanlaşmış palyatif bakıma erişim arttırılmıştır. Hospis yatak sayısı 2014 yılında 250'ye çıkarılmıştır (Olejaz vd., 2012).

1.3. Almanya

Palyatif bakım Almanya'da 1983'de Köln Üniversitesi cerrahi bölümüne bağlı olarak ilk palyatif servisin kurulmasıyla başlamıştır. Alman Sağlık Bakanlığının 1991-1996 palyatif tedavi için model çalışma başlatmasıyla palyatif servis sayısı çok kısa bir sürede artmıştır ve her geçen gün palyatif servis sayısına bir yenisi eklenmektedir. Almanya'da yaşamın sonuna gelmiş çoğu hastaya sağlık bakım sunucuları tarafından palyatif bakım hizmetleri verilir ve bakım hizmetleri maliyetleri genel sağlık bakım hizmetinin bir parçası olarak finanse edilmektedir (Bağ, 2012).

Almanya'da palyatif tıpta sistematik eğitim son zamanlarda gelişmeye başlamıştır. Yıllardır palyatif tıp eğitimine gereken önem verilmemiştir ve sınav sisteminin içine de dahil edilmemiştir. 1995'te hekimler uzmanlıklarına ek olarak ağrı tedavisi yeterlilik belgesi almaya başlamışlardır. 2003 yılından itibaren palyatif bakımda tıp

fakültelerinde ek yeterlilik belgesi programı düzenlenmektedir. 2003 yılında tıp fakültesi müfredatına seçmeli ders olarak konulmuş ve hemşire eğitime zorunlu ders olarak eklenmiştir. 2009 yılında ise federal birlik palyatif tıbbi tıp fakültesi müfredatına yerleştirmiştir (Busse ve Blümel, 2014).

Almanya'da uzmanlaşmış palyatif bakım servisleri ve hospisler arasında yapısal, finansal ve düzenleme alanında ayrılıklar söz konusudur. Hastanelerde palyatif bakım servisleri özel ağrı tedavisine odaklanmıştır. Bu eyalet yatırımları tarafından finanse edilen, TIG (Teşhisle İlgili Gruplar) vasıtasıyla ödemesi yapılan ve genel hastane düzenlemelerine bağlı olan bir sistemdir. Diğer yandan, hospis bakım hizmetleri yaşamın sonuna yönelik psiko-sosyal desteğe odaklanan bir bakım hizmeti sunar ve hizmet gönüllülerle desteklenen hemşireler tarafından verilmektedir. Tıbbi bakım ayakta hizmet sunan hekimler tarafından sunulmakta ve zorunlu sigortalar aracılığıyla fonlanmaktadır (Busse ve Blümel, 2014).

Yatan hasta palyatif bakım servisleri yapısı 1990'da büyük çapta genişlemiştir. 1996 ve 2011 yılları arasında palyatif bakım servisleri sayısı 28'den 231'e yükselmiştir. Aynı yükseliş hospis bakım merkezlerinde de olmuştur ve hospis bakım merkezleri sayısı 30'dan 179'a artmıştır. Palyatif bakım yatak sayısı 1 milyon popülasyonda 17 iken hospis yatak sayısı 1 milyon popülasyonda 18'dir. Tahmin edilen yatak ihtiyacı göreceli olarak daha yüksektir (Busse ve Blümel, 2014).

Ayakta bakım hizmetlerine entegre edilmiş olan palyatif bakım hizmetleri yeni mevzuat çerçevesinde kompleks ağırlı ve değişik semptomlu hastaların bakım hizmetlerini karşılayan uzman ekipleri ile yatan hasta hizmetlerinden önceliği almıştır. Hospis hizmetleri sunan kurumlar çoğunlukla psiko-sosyal ve destekleyici hizmetleri de sunmaktadır. Bu kurumlar bir ağ organizasyonu yaklaşımıyla çalışmaktadırlar. Almanya'da palyatif bakım hizmetlerinde yararlanma oranı bütün ölümlerde %12'dir. Bu hastaların %90'ı kanser hastasıdır (Klinger vd., 2014).

1.4. İngiltere

İngiltere hem hospis bakımın hem de hastane temelli palyatif bakım uygulamalarının gelişmesine öncülük etmiş bir ülkedir. 1976 yılında St. Thomas Hastanesi'nde ilk palyatif bakım ünitesi açılmıştır. 1999 yılına gelindiğinde Avustralya, Kanada ve ABD gibi ülkeler hastanelerde palyatif bakım ekibinin varlığı konusunu tartışırken,

İngiltere'de 340 hastanede palyatif bakım ekibinin oluşturulduğu görülmektedir (Higgison vd., 2002).

1990 yılına kadar palyatif bakım hizmetleri gönüllü kuruluşlar tarafından verilmiştir. 1990 yılında NHS (National Health Service- Ulusal Sağlık Hizmeti) palyatif bakım stratejisini geliştirmiştir. 2000 yılında kanserli hastalarının ve yakınlarının hospis ve palyatif bakım servislerinde desteklenmeleri için ek fonlar ayırmıştır. 2003 yılına gelindiğinde Sağlık Kurulu ölümcül hastalıkların ileri evrelerinde olanların bakım kalitesini artırmak için yaşam sonu bakım programını duyurmuştur. Kanser ve HIV / AIDS hastaları için en iyi yöntemler diğer yaşam koşullarına uygulanmış ve sağlık kurulunun belirlediği standartlara ulaşmak için daha çok çalışan, palyatif bakım eğitimi almıştır. 2008 yılında yaşam sonu bakım stratejileri sağlık kurulu servislerine entegre edilmesi için bir bakım stratejisi tavsiye etmiştir (Seán, 2011).

Uzman palyatif bakım hizmetleri bünyesinde doktoru, hemşireyi, sosyal çalışmacıyı ve psikoloğu barındırmaktadır. Bu çalışanlar hasta ve yakınları için semptom kontrolünde, ağrının hafifletilmesinde, duygusal destek sağlamada özel eğitim almaktadırlar. Genel palyatif bakım hizmetleri ise uzman olmayan ekip tarafından verilmektedir. Palyatif bakım hizmetleri çoğunlukla gönüllü hospis merkezleri tarafından sunulur ve NHS'de bu yatakların sayısı palyatif bakım servisleri arasında %20'dir. Çocuklar için palyatif bakım hizmetleri yine gönüllü servisler tarafından verilmektedir (Seymour, 2012).

1.5. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) palyatif bakım uygulamaları çoğunlukla hastane temelli, toplum temelli, uzun dönemli bakım şeklinde sunulmaktadır. Başlangıçta Kuzey Amerika'da akademik tıp merkezleri bünyesinde kurulan palyatif bakım programları, daha sonra diğer hastanelere de yayılmıştır. ABD'de son on yılda palyatif bakım programları %150 büyümüştür. Şimdilerde 300 veya daha fazla yataklı hastanelerin %90'ında, 50 veya üzeri yatak kapasitesine sahip hastanelerin üçte ikisinde palyatif bakım programları bulunmaktadır (Kelley ve Morrison, 2014).

Geri ödeme sistemlerinde, ödeyici kurumlar palyatif ve hospis arasında bir ayırım yapmışlardır. Palyatif bakım bir ölümcül hastalığın tanısını takiben hastalara hastalığın herhangi bir aşamasında verilebilen hizmetlerdir. Palyatif bakım hastaneler, klinikler

bakımevleri, evde bakım hizmetleri ve diğer sağlık organizasyonları tarafından sunulabilmektedir. Bakım genellikle evde, hastanede ve uzun dönem bakım merkezlerinde hastaya verilebilmektedir. Diğer yandan hospisler tahminen genellikle altı ayın altında olmak üzere birkaç ayı kalmış terminal dönem hastalar için palyatif bakım hizmetlerinin kapsamlı bir şekilde sağlanmasıdır. Hospis bakımının medicare kapsamında geri ödemesi yapılmaktadır. Hospis bakım kullanımı 1983 yılında medicare yararlanım paketinin içine alınmasıyla beraber artmıştır. Hospis bakım evde ya da kurumlaşmış hastane, bakım evi ve emekli merkezi gibi yerlerde verilebilmektedir. Bunun yanında ABD'de ayakta hospis merkezleri de bulunmaktadır. Hospislerin %58'i bağımsız kuruluşlardır. Diğerleri %21'i hastanelere, %19,5'i evde bakım hizmetlerine, %1,4'ü bakım evlerine bağlıdır. Bütün hospislerde doktor, hemşire, sosyal hizmet uzmanı, papaz, gönüllüler, ev sağlık yardımcılarında oluşan bir takım bulunmaktadır. Medicare geri ödeme yapılan hospislere hastabakım saatlerinin en az %5'inde gönüllülerin kullanılması şartını koymuştur. Gönüllü faaliyetleri üç alanda gerçekleşmektedir: Bu hizmetler (Rice, 2013);

- Hasta ve ailesi ile zaman geçirmek,
- Temizliği sağlamak
- Bağış bulmak ya da kaynak sağlamak şeklindedir.

Palyatif bakım hizmetlerini genellikle 65 yaş üstü kişiler almaktadır. Palyatif bakım hizmeti alanların yaygın hastalığı, %50'den fazlası kanser hastaları, diğer grup ise konjestif kalp yetmezliği, kronik obstrüktif pulmoner hastalığı, kronik ağrı, organ nakli, AIDS, ağır travma ve felç gibi hastalığı olan bireylerdir. Palyatif bakım ve hospis bakım arasında geri ödemesi bakımından farklılıklar vardır. Medicare, bazı palyatif bakım hizmetleri için ödeme yaparken hospis bakımının tamamının geri ödemesini yapmaktadır. Ayrıca 47 eyalette palyatif bakımın bir kısmını karşılarken hospis bakımı tüm eyaletlerde kapsamına almaktadır. Hospis bakım palyatif bakıma göre daha maliyet etkindir (Rice, 2013).

ABD'de bütün ölümlerin yaklaşık %41'i hospis ve palyatif bakım merkezleri altında gerçekleşmektedir. Bunların %52'sini kanser hastaları oluşturmaktadır (Klinger vd., 2014).

1.6. Japonya

Japonya'da 1981 yılında Hamamatsu şehrinde, Seirei Mikatahara Hastanesi'nde bir palyatif bakım servisi açılmıştır. Bu Japonya'da

palyatif bakıma adanmış ilk yataklı tesis olmuştur. O andan itibaren sadece tıp uygulayıcıları değil, toplum da terminal bakım ile ilgilenmeye başlamış ve palyatif bakım üniteleri giderek ülkenin farklı bölgelerinde açılmaya devam etmiştir. 1990 yılında palyatif bakım yatış ücretleri sağlık sigortasına dahil edilmiş, böylece sertifikalı palyatif bakım üniteleri ulusal sağlık sigortasından giderlerinin sabit bir bölümünü almaya başlamıştır. 2012 yılında Japonya'da, palyatif bakım ünitesine sahip 250 tıbbi kuruluş bulunmaktadır (Tsuneto, 2013).

Eğitim faaliyetleri palyatif bakım hizmetlerinin ulusal çapta yayılmasında öncülük etmiştir. Palyatif bakım eğitimi birinci basamak palyatif bakımı ve uzman palyatif bakımı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Birinci basamak palyatif bakım eğitimi tıbbi uygulayıcılara verilen temel semptom yönetimi, iletişim ve takım çalışması yaklaşımı öğreten temel yetenek ve bilgilerin kazandırılmasını amaçlamaktadır. Uzman palyatif bakım eğitimi ise birinci basamak palyatif uygulamaların başa çıkamadığı durum ve semptomlarda uzman yetenek ve bilgiyi kazandırmayı hedeflemektedir. Japonya'da Palyatif bakım sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğu tarafından verilir (Tsuneto, 2013). Japonya'daki palyatif bakım ekibi fiziksel semptomların giderilmesinden sorumlu bir tam zamanlı hekim, psikolojik semptomlarla ilgilenen tam zamanlı bir hekim, palyatif bakım deneyimi olan tam zamanlı bir hemşire ve palyatif bakım deneyimi olan bir eczacıdan oluşmaktadır (Tsuneto, 2013).

Japonya'da palyatif bakım ile ilgili üç sıkıntıdan bahsedilmektedir:

- Bunlardan ilki, palyatif bakım uygulamaları arasında bir entegrasyonun bulunmamasıdır. Hastane ve toplum temelli uygulamaların entegrasyonu bir gerekliliktir.
- İkinci zorluk, palyatif bakım uzmanlarına büyük ihtiyaç olmasıdır. 2012 yılı itibarıyla palyatif bakım uzmanlığı eğitimi veren 39 kurul, 327 onkoloji sertifikalı uzman hemşire ve 1089 palyatif bakım sertifikalı hemşire olduğu raporlanmıştır. Bu sayılar klinik bakım uygulama ihtiyaçlarını karşılamak için yetersizdir.
- Üçüncü zorluk ise yüksek kalitede palyatif bakım ve yaşam sonu hizmetlerinin sadece kanser hastaları ile sınırlı kalmaması ve diğer yaşamı tehdit eden hastalıklar için de

geçerli olmasıdır. Ulusal sigortası kanser dışındaki diğer yaşamı tehdit eden hastalıklar için palyatif bakım hizmetini sunmamaktadır (Tsuneto, 2013).

2. TÜRKİYE'DE PALYATİF BAKIM HİZMET SUNUMU

Türkiye'de "palyatif bakım" kavram olarak henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olup "destek bakım" ve "son dönem bakım" olarak düşünülmüş ve genellikle ağrının kontrol altına alınması olarak algılanmıştır (Turgay, 2010). Türkiye Halk Sağlığı Kurumu tarafından hazırlanan Türkiye Kanser Kontrol Programında (2016) palyatif bakımın en önemli konusu ağrı yönetimi olarak görülmüş ve bu konuda hekim ve hemşire eğitiminin yeterli olmadığı belirtilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2016).

Palyatif bakım amaçlı ilk hospis girişimi kanserli hastalar için 2006 yılında Hacettepe Onkoloji Enstitüsü Vakfı tarafından ve Hacettepe Onkoloji Hastanesinin yakınında bir Ankara evi 12 odalı bir hospis olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde hastane temelli palyatif bakım merkezine yönelik ilk düzenleme kanserle mücadele kapsamında 2010 yılında Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde 2 yatak ile başlatılmıştır. Onkolog, fizik tedavi uzmanı, psikolog, hemşire, din adamı ve sosyal gönüllülerin bulunduğu 10 kişilik ekip ile bu merkezde hizmet sunumuna başlanmıştır (Yılmaz, 2015; Kabalak, 2014).

Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı palyatif bakım konusunda yaşanan sıkıntıların giderilmesi amacıyla bakanlığın ilgili birimleri ile ülkemizde "Palya-Türk Projesi"ni hazırlamıştır. Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı öncülüğünde hazırlanan Palya-Türk Projesi esas olarak aile hekimliği üzerine kurulu ve primer olarak hemşire bakımı üzerine oturtulan Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezleri (KETEM) ve sivil toplum örgütleri ile desteklenen bir sistemdir (Yılmaz, 2015).

Türkiye'de yasal düzenlemeler kapsamında, Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 09.10.2014 tarih ve 640 sayılı "Palyatif Bakım Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge" yürürlüğe girmiştir. 07.07.2015 tarihinde yataklı sağlık tesislerinde sunulmakta olan palyatif bakım hizmetlerinin yeniden yapılandırılması amacıyla palyatif bakım merkezlerinin fiziki şartları, personel, donanım özellikleri ve hizmet kıstaslarını

düzenleyen yeni bir yönetmelik yayımlanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015).

Ülkemizde Palyatif bakım hizmetleri büyük oranda devlet tarafından finanse edilen üniversite hastanelerinde gerçekleştirilmektedir. Hastanelerin çeşitli servislerinde veya onkoloji ünitelerinde sunulmaya çalışılmaktadır. T.C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü'nün istatistiklerine göre ülkemizde toplamda 81 ilde, 5.091 yatağı ile 383 kamu hastanesinde palyatif bakım merkezi hizmet vermektedir. En fazla yatak kapasitesine sahip iller sırasıyla; İstanbul (524), İzmir (360), Bursa (280), Balıkesir (226) ve Ankara (215)'dir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019).

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Palyatif bakım Dünya'da yeni bir disiplindir. Palyatif bakımın ana amacı, hayatı tehdit eden bir hastalığa sahip bireylerde acının dindirilmesi için gerekli olan bütüncül yaklaşımı sağlamaktır. Yeni bir disiplin olmasına rağmen hızlı bir şekilde kendini sağlık sistemlerine adapte etmiştir. Bu hareketin hızlı bir şekilde gelişmesinin en önemli nedenleri; tedavisi mümkün olmayan hastalara gerekli bakım ve hizmetlerin günümüzde gittikçe önem kazanması, yaşlanan nüfus ve kanser prevalansının artmış olmasıdır (Bağ, 2012). Ayrıca yaşam sonunda uygun desteği ve bakımı almanın temel bir insan hakkı olarak görülmesi de palyatif bakım hizmetinin sağlık sistemlerine entegrasyon sürecini hızlandırmıştır.

Gelişmiş ülkelerin palyatif bakım hizmet yaklaşımlarını ve modellerini incelemek sağlık politikalarına yön vermek açısından önemlidir. Yaşam süresinin uzamasıyla birlikte toplumda yaşlı popülasyon oranlarında artışlar yaşanmakta, yaşlı nüfusla beraber hastalıklar daha karmaşık hale gelmekte ve kronikleşmekte, buna ek olarak kanser prevalansı tüm dünyada artış göstermektedir. Bu kadar karışıklığın yanında konvansiyonel tıp hastalıklarının tedavisinde yetersiz kalmakta ve farklı semptomları da ortaya çıkarmaktadır. (Lockett vd., 2014; Marchildon, 2013). Artık tedavi edilemeyen ve aldığı tedavi sonucu farklı durumlarla karşı karşıya kalan hastalar hem ölüme yakındır hem de buldukları ıstıraptan kurtulmaları gerekmektedir. Bu mantık çerçevesinde gelişen palyatif bakım hizmetleri, gelişmiş ülkelerde sağlık sistemlerine iyi entegre olmuştur ve bir insan hakkı olarak görülmektedir.

Palyatif bakım hizmetleri Kanada, İngiltere, Japonya, Almanya, Danimarka gibi ülkelerde ulusal sağlık sisteminin bir parçasıdır ve finansmanı kamu tarafından sağlanmaktadır. Palyatif bakım bu ülkelerin sağlık sistemlerine iyi entegre olmuştur (Dumont vd., 2009; Sean, 2011; Tsuneto, 2013). ABD'ye bakıldığında, palyatif bakım ve hospis bakım ayrımı söz konusudur. Medicare programı bazı eyaletlerinde palyatif bakımın bir kısmını ödeme kapsamına almasına karşın; hospis bakımın tamamını bütün eyaletlerinde ödeme kapsamına almaktadır (Rice, 2013). Palyatif bakımı hastanelerine ilk adapte eden ülke İngiltere'dir. Ayrıca palyatif bakım merkezlerinde gönüllülerin de çalıştırılması ve yasal düzenlemelere koyulması dikkat çekmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus ise palyatif bakım kullanıcılarının çoğunu kanser hastalarının oluşturmasıdır (Higgison vd., 2002).

Türkiye'de ise, palyatif bakım çalışmaları ve yasal düzenlemeleri daha çok yenidir ve ağrı kontrolünün yanında kanser hastalarına odaklanılmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2016). Palyatif bakım sadece ağrı kontrolü olarak görülmemeli; psişik destek, sosyal, rehabilite edici ve din hizmetleri gibi hizmet alanlarını içine alan multidisipliner bir bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de palyatif bakıma ihtiyaç duyan hastaların her türlü hizmetlerinin karşılanmasına yönelik sağlık hizmetlerinin diğer hizmetler (sosyal hizmetler, din hizmetleri, psişik hizmetler vs.) ile entegrasyonu bulunmamaktadır. Aynı zamanda eğitilmiş sağlık personeli eksikliği, opioidlere erişim sıkıntısı da söz konusudur.

Sonuç olarak, gelişmiş ülkelerin palyatif bakım hizmet yaklaşımlarını ve modellerini incelemek, ülkemiz sağlık politikalarına yön vermek açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Bağ, B. (2012). Almanya Örneğinde Sağlık Sisteminde Palyatif Bakım Uygulamaları. *Türk Onkoloji Dergisi* 27(3), 142-149.

Busse, R. & Blümel, M. (2014). Germany: Health System Review. *Health Systems in Transition* 16(2), 1-296.

Canadian Cancer Society. (2016). *Right to Care: Palliative Care for All Canadians*.

Dumont, S. Jacobs, P. Fassbender, K. Anderson, D. Turcotte V. & François, H. (2009). Costs Associated with Resource Utilization During

the Palliative Phase of Care: A Palliative Perspective *Palliative Medicine* 23(8), 708-717.

Greydanus, D. & Merrick, J. (2014). Neonatal Period, Palliative Care and End of Life. *Journal of Pain Manage* 7(3), 189-196.

Higgison, J. I. Finlay, I. Goodwin, D. M. Cook, A. M. Hood, K. Edwards, A. G. Douglas, H. R. & Norman, C. E. (2002). Do Hospital-Based Palliative Teams Improve Care For Patients or Families at the End of Life?. *Journal of Pain and Symptom Management* 23(2), 96-106.

Kabalak, A. (2014). Türkiye'de Palyatif Bakım: 2014, Güncel Gelişmeler, Gereksinimler. *Anestezi Dergisi* 22(3), 121-123.

Kelley, A. & Morrison, S. (2014). Palliative Care for the Seriously III. *The New England Journal of Medicine* 373, 747-755.

Klinger, C. A. Howell, D. Zakus, D. & Deber, R. B. (2014). Barriers and Facilitators to Care for the Terminally Ill: A Cross-Country Case Comparison Study of Canada, England, Germany and the United States. *Palliative Medicine* 28(2), 111-120.

Lockett, T. Phillips, J. Agar, M. Virdun, C. Green, A. & Davidson, P. (2014). Elements of Effective Palliative Care Models: A Rapid Review. *BMC Health Services Research* 14(136), 1-22.

Marchildon, G. P. (2013). Canada: Health System Review. *Health Systems in Transition* 15(1), 1-179.

Meghani, S. (2004). A Concept Analysis of Palliative Care in the United States. *Journal of Advanced Nursing* 46(2), 152-161.

Olejaz, M. Nielsen, A. J. Rudkjøbing, A. Birk, H. O. Krasnik, A. & Hernández-Quevedo, C. (2012). Denmark: Health System Review. *Health Systems in Transition* 14(2), 1-192.

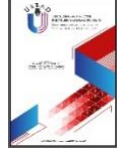
Rice, T. (2013). United States of America: Health System Review. *Health Systems in Transition* 15(3), 1-431.

Seán, B. (2011). United Kingdom (England): Health System Review. *Health Systems in Transition* 13(1), 1-486.

Seymour, J. (2012). Looking Back, Looking Forward: The Evolution of Palliative and End-of-Life Care in England. *Mortality* 17(1), 1-17.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). Palyatif Bakım Hizmetleri. Erişim Adresi: <https://khgmozellikli.saglik.gov.tr/svg/palyatif.php> Erişim Tarihi: 15.05.2019.

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Palyatif Bakım Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge. <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/2817,palyatif-bakim-hizmetleri-yonergesipdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 24.05.2020.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2016). Türkiye Kanser Kontrol Programı 2016. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kanser Daire Başkanlığı Yayını. Ankara.
- Tsuneto, S. (2013). Past, Present and Future of Palliative Care in Japan. *Japanese Journal of Clinical Oncology* 43(1), 17-21.
- Turgay, G. (2010). Sağlık Personelinin Palyatif Bakıma İlişkin Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi, 282438.
- WHO. (2014). *Sixty-Seventy World Health Assembly*. 19-24 May, Geneva.
- WHO. (2002). *National Cancer Control Programmes, Policies and Managerial Guidelines*. 2nd Edition.
- Widger, K. Beaune, L. Humbert, N. & Rugg, M. (2007). Pediatric Patients Receiving Palliative Care in Canada. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* 161(6), 597-60.
- Wilson, D. M. Truman, C. D. Thomas, R. Fainsinger, R. Burns, K. Froggatt, K. & Justice, C. (2009). The Rapidly Changing Location of Death in Canada, 1994–2004. *Social Science & Medicine* 68, 1752-1758.
- Wright, M. Wood, J. Lynch, T. & Clark, D. (2008). Mapping Levels of Palliative Care Development: A Global View. *Journal of Pain and Symptom Management* 35(5), 469–485.
- Yılmaz, A. (2015). Palyatif Bakım Biriminde Tedavi Almakta Olan Kanser Hastalarında Semptom Sıklığı ve Palyatif Bakım Tedavisinin Semptom Kontrolündeki Yeri. (Tıpta Uzmanlık Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> Erişim Tarihi: 25.05.2020.

MALİYE TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİNE İLİŞKİN KAMU POLİTİKASI METİNLERİNİN İNCELENMESİ

THE ANALYSIS OF THE PUBLIC POLICIES' LEGISLATIONS RELATING TO
THE EARLY CHILDHOOD PERIOD EDUCATION FROM THE PERSPECTIVE OF
PUBLIC FINANCE THEORY

Berkan KARAGÖZ

Dr. Öğr. Üyesi, Maliye Teorisi, Maliye, Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi İdari
Bilimler Fakültesi,
Yozgat/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Public Finance Theory, Public Finance, Yozgat Bozok University
Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Yozgat/Turkey.

berkan.karagoz@bozok.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7622-5113

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.780381

Makale Türü / Article Type: İnceleme Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Karagöz, B. (2020). Maliye Teorisi
Perspektifinden Türkiye'de Erken Çocukluk Dönemi Eğitime İlişkin Kamu Politikası
Metinlerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 731-
753.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Çalışmanın amacı, erken çocukluk dönemi eğitiminin dışsallıklarını teorik olarak inceleyerek ve Türkiye’deki erken çocukluk dönemi eğitimi kurumlarının ve metinlerinin neler olduğundan yola çıkılarak erken çocukluk dönemi eğitimi hedeflerini ortaya koymaktır. Erken çocukluk döneminde eğitime önem verilmesi; çocuklar arasında sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranlarını düşürmekte, daha üretken bir işgücüne sahip olunmasına katkıda bulunmakta, bebek ölüm oranlarını azaltmakta, ileriki dönemlerde okullaşma oranını arttırmakta, daha kalifiye yurttaşlara sahip olunmasını sağlamakta, suç oranlarını düşürmekte, cinsiyet rollerine bağlı eşitsizliği azaltmakta, kadınların işgücüne katılımlarını arttırmakta, kente adapte olma koşullarını iyileştirmekte, ilköğretimin kalitesini arttırmakta ve nihayet eğitimin maliyetini düşürmekte olduğu bilimsel çevreler ve ilgili kuruluşlar tarafından ileri sürülmektedir. Türkiye’de ilgili yasal metinler ışığında ve ilgili politika metinlerde, 5 yaş üstü için erken çocukluk dönemi eğitiminin zorunlu hale getirilmesi, 3-6 yaş nüfusu için erken çocukluk dönemi okullaşma oranının %80 düzeyine çıkarılması planlandığı; kırsal kesimdeki çocuklar için değişik uygulamalarla kırsal kesim erken çocukluk dönemi okullaşma oranını arttırma hedefine sahip olduğu görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2019 Faaliyet Raporu istatistikleri incelendiğinde erken çocukluk dönemi okullaşma oranının %25 seviyesinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, 3-6 yaş nüfusun okullaşması için daha fazla kamu politikası üretilmesine gerek vardır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Dışsallık, Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi, Kamu Maliyesi, Kamu Politikası, Kamu Metinleri

Abstract: The aim of the study is to reveal that the early childhood education goals in Turkey by examining theoretically the externalities of early childhood education and based on what is the early childhood education legal texts and institutions in Turkey. It is claimed by scientific circles and related institutions that paying attention to education in early childhood; It decreases the rates of repetition and dropout among children, contributes to a more productive workforce, decreases infant mortality rates, increases schooling rates in the future, increases more qualified citizens, decreases crime rates, decreases gender inequality, decreases women's labor force. Those who receive the education in question have more individual income than those who do not. Based on the legal texts concerned in Turkey and in the relevant policy documents, making compulsory early childhood education for over 5 years, removing the early childhood of 80% of the enrollment rate for the population aged 3-6 years as planned; It is observed that rural children have the target of increasing the schooling rate in early childhood with applications. When the statistics of the Ministry of Education’s 2019 Activity Report is examined, it is concluded that the early childhood period schooling rate is at the level of 25%. According to this result, more public policies are needed for the schooling of the 3-6-year-old population.

Keywords: Positive Externality, Early Childhood Education, Public Finance, Public Policy, Public Legislations

GİRİŞ

Erken çocukluk, çocuğun doğumundan ilköğretim çağına kadar geçen 0-6 yaş arası dönemi ifade eden bir kavramdır. Erken çocukluk dönemi eğitimi ise 3-6 yaş grubuna yönelik kısmi kapsayan ilköğretim öncesi eğitim basamağıdır. Yapılan çalışmalarda, bir çocuğun altı yaşına geldiğinde kişiliğinin %70’i kadarlık bir bölümünü tamamlamış olduğu ortaya koyulmuştur (Myers, 1996). Bu yüzden çocukların karakterlerinin büyük kısmını kazandığı bu dönemde, etkin girdiler eğitim sürecine katılarak ve ideal erken çocukluk dönemi şartları oluşturularak, ilgili yaş döneminde çocukluğun maksimum fayda ile geçirilmesi sağlanıp, çocuk gelişiminin en kritik dönemi olan bu yaşlarda etkin sonuçlar elde edilebilecektir. Erken çocukluk dönemi eğitimi açısından belirlenmesi gereken kamu politikası, ilköğretim çağına kadar olan çocukların zihinsel, bedensel, sosyal, duygusal ve kişilik gelişimlerini etkin olarak sağlayacak şekilde kurgulanmalıdır.

Kamu politikası, kamu yönetimlerinin yapmayı ya da yapmamayı seçtikleri her şeydir (Dye, 1987: 3). Erken çocukluk dönemi ile ilgili geliştirilen tematik kamu politikası, önceden tahmin edilebilir veya edilemeyen sonuçlara neden olabilir. Bu nedenle, amaçlar, çıktılar ve sonuçlar arasında farklılıklar minimize edilerek bir politika oluşturulmalıdır. Erken çocukluk döneminde tercihe bağlı olarak şekillenecek eğitim politikası alanında karar verme ve politika oluşturma sürecinde fayda-maliyet analizi ile seçenekler ortaya konulabilir. Kamu mali yönetimindeki güncel yaklaşımlar ve performans dayalı bütçeleme sistemi de etkin kamu politikası oluşturmada önemli bileşenler olarak belirlemektedir. Politika oluşturma sürecinde karar alma en kritik halkalardan biridir. Karar verme sadece teknik bir süreç olmayıp bunun kültürel, siyasi ve idari boyutu vardır (Çevik ve Demirci, 2008: 23).

Çalışmada, erken çocukluk dönemi eğitiminin dışsallıkları teorik olarak incelenerek Türkiye’deki erken çocukluk dönemi eğitimi veren kurumların neler olduğu araştırılmakta ve söz konusu alana ilişkin yasal metinlerin ve politikaların neler olduğu ortaya koyulmaktadır. Söz konusu politika metinlerine göre, *Türkiye Cumhuriyeti 2023 Perspektifinde* erken çocukluk dönemi eğitiminde %80 okullaşma oranı

hedeflenmiş, ancak 2019 yılı itibarıyla ancak %25’lik erken çocukluk dönemi eğitimi okullaşma oranına ulaşılabilmiştir (Tablo 1).

	Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Okullaşma Oranı Hedefi	Ulaşılan Hedef
2014-2018 Kalkınma Planı Hedefi	%25	%25 (2019’da ulaşılmıştır.)
2023 Perspektifi – 2013 yılına kadar	%50	%25 (2019’da ulaşılmıştır.)
2023 Perspektifi – 2023 yılına kadar	%80	

Tablo 1: Türkiye Erken Çocukluk Dönemi Okullaşma Hedefleri (Türkiye Cumhuriyeti 2023 Perspektifi; Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018))

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİNDE KAMU MÜDAHALESİNİN GEREKLİLİĞİ

Erken çocukluk dönemi, çocuğun gelişiminin ivme kazandığı yıllar olup, erken çocukluk dönemi içinde aldığı eğitim, çocuğun geleceğini olumlu etkilemektedir. Çocukların üç yaşından itibaren sosyal gelişime girdiği ortaya konmuştur (Aral vd., 2002; Arı vd., 2002; Zembat ve Unutkan, 2001; Yavuzer, 2001; Ryder, 1995) Uzun yıllara dayalı yapılan araştırmaların bulgusu, erken çocukluk döneminde kazanılan davranışların, yetişkinlik dönemindeki karakteristik yapının ortaya çıkmasında etkili olduğu ortaya konmuştur (Gerçel, 2008: 8).

İlk, orta ve yüksek öğrenim dışında okul öncesi eğitim alanında da kamunun müdahalesine ve üretimine ihtiyaç vardır. Çünkü eğitim, yarı kamusal mal niteliği taşır ve yarı kamusal mallar tüketimleri sonucu topluma yoğun dışsal faydalar sağlarken, kişilere de ayrıca özel fayda sağlayan mal ve hizmetlerdir (Şener, 2007: 59). Özel ve kamusal mal ve hizmetlerin özelliklerini birlikte göstermesi nedeniyle bu tür mal ve hizmetlere karma mallar da denilmektedir (Musgrave, 1958: 65). Bu nedenle, erken çocukluk dönemi eğitimi de karma mal ve hizmetler kategorisinde değerlendirilebilir. Gerçekten, erken çocukluk dönemi eğitimi bölünebilir ya da pazarlanabilir özellikleri nedeniyle özel mala benzerken, kolektif tüketim olanağı vermesi ve yoğun dışsal ekonomiler yayması nedeniyle, kamusal mal niteliği de taşır.

Erken çocukluk dönemi ile ilgili eğitimsel faaliyetlerin tamamen özel sektöre bırakılması, sadece belirli kesimlerin bu hizmeti alabilmesi ve belirli kent çevrelerinde söz konusu hizmetlerin yoğunlaşması

sonucunu ortaya çıkarabilir. Diğer yandan, erken çocukluk dönemi eğitimi ile ilgili talebin açıklanmaması bu tür eğitimsel faaliyetler için yeteri kadar kaynak ayırılmaması sorununu doğurur. Sadece özel kesimin bu alanla ilgilenmesi piyasa başarısızlığına neden olacağından, kamu kesimi söz konusu alanda politika üretmek ve rol almak gereği duymaktadır. Zira, erken çocukluk dönemi eğitiminin bireysel ve sosyal yaşama kattığı pozitif dışsallıklar* ile politika üretmemenin doğuracağı negatif dışsallıkların varlığı bunu gerekli kılmaktadır.

Erken çocukluk dönemi eğitimi, piyasa ekonomisi tarafından sunulmasına karşın, tüketimi toplum için yararlı sayılan mal ve hizmetler kategorisi içerisinde bulunduğu ve kişilerin refahı ile yaşam kalitesini artırıcı özelliğinden dolayı, erdemli mal niteliği de göstermektedir (Şener, 2007: 59). Diğer bir deyişle, pür özel mal niteliğinde olduğu iddia edilse bile, kamu bütçesi ile finanse edilebilmekte ve bedava sunulabilmektedir. Zira erken çocukluk dönemi eğitim talebi, bilgi yetersizliği ya da değerinin tüketiciler tarafından anlaşılması nedeniyle siyasal karar alma mekanizması tarafından belirlenmektedir.

Musgrave’e göre (1958), kamusal mallar, tüketimlerinde birbirine rakip olmayan, faydaları özelleştirilemeyen; böylece tüketim ve faydasından diğer bireylerin mahkum bırakılmadıkları, fiyatlandırılması mümkün olmayan, piyasalarca tam ve etkin bir şekilde üretilmeyen mallardır. Bir malın faydasından sadece o malı tüketen kişi yararlanıyorsa o mal özel maldır. Ancak fayda belirli derecelerde bütün topluma yayılıyorsa bu durumda dışsallık söz konusudur. Erken çocukluk dönemi eğitiminin de dışsallıkları, söz konusu hizmeti kamusal mal tanımına yaklaştırır. Diğer bir deyişle, erken çocukluk dönemi eğitimi kamusal niteliğine haizdir.

Erken çocukluk döneminde eğitime önem verilmesi; çocuklar arasında sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranlarını düşürmekte, daha üretken bir işgücüne sahip olunmasına katkıda bulunmakta, bebek ölüm oranlarını azaltmakta, ileriki dönemlerde okullaşma oranını arttırmakta, daha kalifiye yurttaşlara sahip olunmasını sağlamakta, suç oranlarını düşürmekte, cinsiyet rollerine bağlı eşitsizliği azaltmakta, kadınların işgücüne katılımlarını arttırmakta, kente adapte olma

* Dışsallık en basit haliyle; “bir ekonomik birimin (alıcı veya satıcı) gerçekleştirdiği ekonomik faaliyet (üretim veya tüketim) sonucunda, başka ekonomik birimlerin bundan olumlu veya olumsuz etkilenmesine dışsallıklar denir” (Şener, 2007). Erken çocukluk dönemi eğitiminde pozitif dışsallık söz konusudur. Erken çocukluk dönemi eğitimi alan bir çocuk, toplumu ve ekonomiyi çeşitli yönlerden olumlu etkiler.

koşullarını iyileştirmekte, ilköğretimin kalitesini arttırmakta ve nihayet eğitimin maliyetini düşürmekte olduğu bilimsel çevreler ve ilgili kuruluşlar tarafından ileri sürülmektedir (Senemoğlu, 1994; Van Der Gaag, 2000; TÜSİAD, 2005: 27; Güneysu, 2005: 61-62; Ekinci, 2011: 19; Heckman, 2017; Yavuzer, 2018).

Erken çocukluk dönemi eğitiminin getirisi, çocuk yetişkin olduğunda ve işgücüne katıldığında bireysel gelirden, erken çocukluk dönemi eğitimi almamasına göre gelirden artış meydana getirmesidir. Yapılan bir takip araştırmasında elde edilen bulguların ön analizi, erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinden faydalanan çocukların, bu hizmetten faydalanmamış çocuklara oranla daha yüksek düzeyde eğitim aldıklarına güçlü bir şekilde işaret etmektedir. Yüksek öğrenim aşamasında bu durum daha da belirgin bir hal almaktadır (Kağıtçıbaşı vd., 2001: 330).

Ayrıca, erken çocukluk dönemi eğitiminde yer almış çocukların yüksek öğrenime devam etme şansları çok daha yüksek çıkmıştır. Başka bir çalışmada, erken çocukluk dönemi programına devam eden çocukların işsiz olma olasılıklarının daha düşük olduğu bulunmuştur. Halihazırda daha fazlası bir işte çalışmaktadır. Ayrıca, erken çocukluk dönemi eğitim hizmeti alan çocuklar, söz konusu eğitimi almamış çocuklara oranla daha az kez işsiz kalmışlardır (Kağıtçıbaşı vd., 2001: 330).

Erken çocukluk dönemi eğitimi bir müdahale programı özelliği taşımaktadır (TÜSİAD, 2005: 28). Çocuklar arasındaki iktisadi ve sosyal birçok eşitsizliğin giderilmesi veya ortadan kaldırılmasında önemli bir araçtır. Bu nedenle kamu tarafından sunumu, müdahale aracı olmasının bir gereğidir. Erken çocukluk dönemi eğitimi, pozitif dışsallıklar yaratan karakteristiklere sahiptir.

Erken çocukluk dönemi eğitiminde çocukların daha gelişmelerinin ilk yıllarında beslenmesini, sağlığını, bilişsel gelişimini ve sosyal etkileşim becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle erken çocukluk dönemi eğitimi ile insani gelişim arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Kapsamlı ve nitelikli bir erken çocukluk dönemi eğitimi uygulaması toplumun eğitim düzeyini yükseltecek, daha sağlıklı olmasını sağlayacak, toplumsal uyumun ve buna bağlı olarak beşeri sermayenin güçlenmesine neden olacaktır. Erken çocukluk dönemi eğitiminin temeli iktisadi büyüme kuramlarına dayanmaktadır. İktisadi büyüme olgusunun dışsal belirleyicileri fiziksel ve beşeri sermaye

birikimi ile teknolojik gelişmelerdir. Bahsi geçen bu yaklaşık belirleyicileri etkileyen içsel belirleyiciler ise coğrafya, kültürel yaşam, dışa açıklık ve dış dünya ile entegrasyon ve son olarak kurumlar-organizasyonlardır. Erken çocukluk dönemi eğitimi politikaları da hem doğrudan beşeri sermayenin niteliğini hem de dolaylı olarak büyümenin temel belirleyicilerini (kurumları, kültürel yaşamı) etkisi altına almaktadır. Bu aynı zamanda toplumdaki bireylerin niteliksel olarak birbirine yaklaşması ve eşitlik anlamına da gelmektedir. Eğitim, sağlık, beşeri sermaye ve eşitlik, insani gelişme ve ekonomik büyüme ile doğrudan ilintilidir ve insani gelişmenin artırılması ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır (TÜSİAD, 2005: 32). Erken çocukluk dönemi eğitiminin yaygınlaştırılması toplumdaki bazı olumsuzlukları ortadan kaldırdığı ve olumlu gelişmelere ortam hazırladığı vurgulanmaktadır.

Erken çocukluk dönemi eğitimi, eğitimin cinsiyete bağlı eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olmaktadır (Myers, 1996). Okullaşma oranlarının artmasını sağlamakta, göç dolayısıyla kentlere göçen çocukların üzerine binen riskleri azaltmakta, diğer yandan kadın işgücünün arttırılmasını desteklemektedir.

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİNDE KURUMSAL ROLLER

Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) erken çocukluk dönemi eğitime önem vermesi 1950’lilerde başlasa da odak noktasına alması 2000’li yıllarla birlikte uluslararası kuruluşların destekleriyle gerçekleşmiştir.

Türkiye’de kamunun erken çocukluk dönemi eğitime verdiği önem 1950’lerden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. 1961 yılında yürürlüğe giren yeni eğitim kanunuyla* erken çocukluk dönemi eğitiminin önemi vurgulanmış ve 1962 yılında “Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği” çıkarılmıştır. 1973 yılında yürürlüğe giren “1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu”nda† Türk Milli Eğitim Sisteminin genel yapısı içinde, okul öncesi eğitime, örgün eğitim sistemi içinde yer verilmiştir. Asıl önemli gelişme, 1992 yılında MEB’e bağlı Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıdır. Bu müdürlük, 2014 yılında Temel Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı Erken Çocukluk Eğitimi Daire Başkanlığı’na dönüşmüştür. Başkanlığın başlıca görevi Türkiye’de erken çocukluk dönemi eğitim hizmetlerini

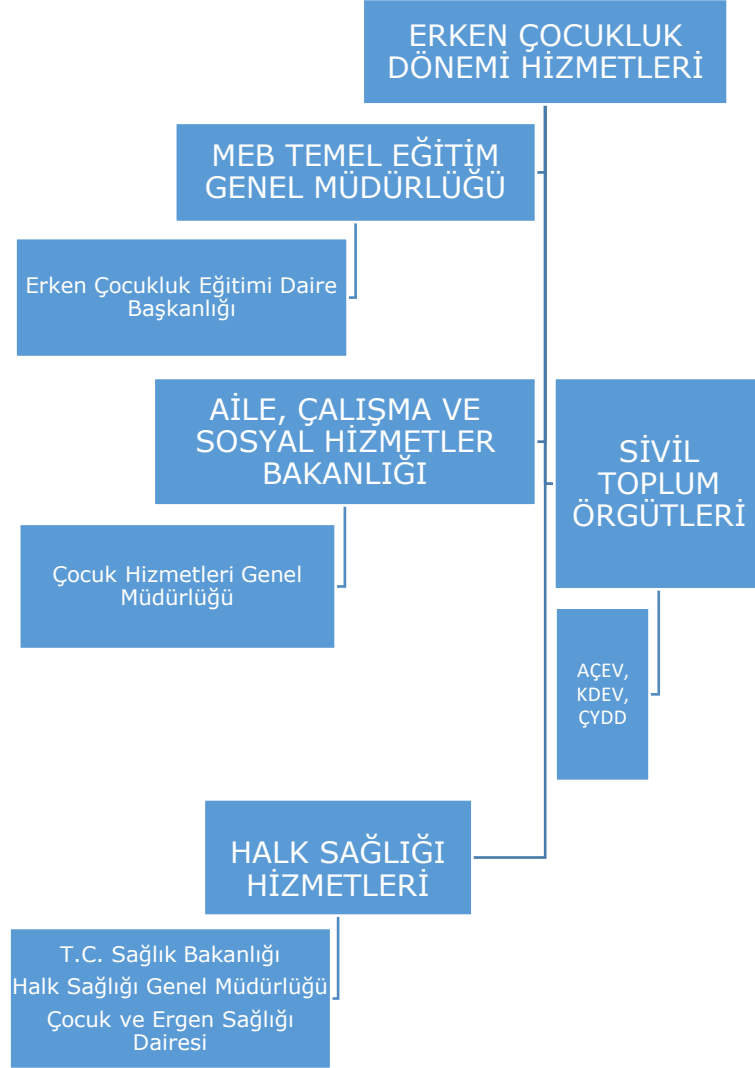
* 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (RG. 12.1.1996, 10705).

† RG. 24.6.1973, 14574.

düzenlemek ve politikalar üretmektir (Erken Çocuk Daire Başkanlığı). Mevcut erken çocukluk dönemi eğitimi, yaşlara göre kategorilendirilmektedir. Kreşler, 0–36 aylar arasındaki çocuklara bakım ve eğitim sağlayan birimlerdir. MEB'e göre okulöncesi eğitimi 36–72 aylar arasındaki çocukları kapsamakta, bu hizmet anaokulları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Erken Çocuk Daire Başkanlığı). Devlet veya özel ilköğretim okullarına bağlı ana sınıfları ise 6 yaşındaki çocukları hedefleyen birimlerdir. Belli bir okula bağlı ana sınıflarının sayısı, okulun büyüklüğüne bağlıdır.

Kamu sektöründe bu alanda bir diğer önemli oyuncu T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermeyi amaçlayan kamu kurumudur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı çocuk evleri ve destek merkezlerinde 0-6 yaş gruplarına da hizmet verilmektedir. Yine Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ayrıca çalışan ancak maddi gücü özel kreşlere yetmeyen anne-babaların çocuklarına yönelik az sayıda da olsa kreş ve gündüz bakımevi bulunmaktadır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü).

MEB, devlete veya özel sektöre ait tüm anaokullarının ve ana sınıflarının düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumludur. Kreş ve gündüz bakımevlerinin sorumluluğunu MEB ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü birlikte üstlenir; MEB eğitim kısmından, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise geri kalan diğer tüm unsurlardan sorumludur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü risk altındaki çocuklara yönelik yaz kursları da sunmaktadır. Beslenme ve çocuk sağlığı konularında ise, Sağlık Bakanlığı'nın Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi ilgili kurumdur (Şekil 1).

Şekil 1: Erken Çocukluk Dönemi Hizmetlerinde Kamu Kurumları

Kamu kurumları yanında özellikle Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ebeveyn eğitimi konusunda, Kadının Emegini Değerlendirme Vakfı ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği de annelere ve çocuklara yönelik hizmetler sunmakta olan sivil toplum kuruluşlarıdır. Söz konusu kuruluşlarla kamu kurumları arasında koordine ve birlikte hareket esastır.

Erken çocukluk döneminde eğitim hizmetleri açısından MEB ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ön plana çıkmaktadır. Özellikle Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü risk altındaki çocuklara ulaşmada etkin politikalar üreten kurum olarak MEB ile koordine içinde olmalıdır.

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİNİN FİNANSMANI

Türkiye’de erken çocukluk dönemi eğitiminde özel finansman ön plana çıkmaktadır. Dünya Bankası’nın Türkiye Kamu Harcamaları Raporu’na (2006: 106) göre, okul öncesi eğitim alanında cepten harcama yoluyla finanse edilen kısım yaklaşık %70 oranında iken, kamu kesiminin harcamaları toplam harcamaların %30’luk kısmına tekabül etmektedir. Devletin finansmanı, özel finansmana göre geride kalmıştır. Ancak bu durum, bir politika tercihi olarak yorumlanabilir. İlköğretim okullaşma oranında bile istenilen seviyeye ulaşamadığından, ikincil etki alanında kalan okul öncesi eğitim alanında kamunun aktif rol alması beklenmemelidir.

Türkiye’de okul öncesi eğitimde kişi başına yapılan harcama miktarı çoğu gelişmekte olan ülkenin de altındadır (Dünya Bankası, 2006: 107–108). Hindistan, Polonya, Endonezya gibi ülkeler Türkiye ile birlikte söz konusu alanda en az kamu harcaması yapan ülkeler konumundadır. ABD, İngiltere, İtalya, Avustralya, Danimarka, İrlanda gibi gelişmiş ülkelerde ise okul öncesi öğrenci başına yapılan kamu harcaması 4000 doların üzerindedir (Dünya Bankası, 2006).

OKUL TÜRÜ	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci
MEB Anaokulları	2.624	387.182	185.082	202.100
İş Kanuna göre Açıl.	1.714	55.487	25.397	30.090
657 S.K.191.Md. Göre Açıl.	133	8.656	4.230	4.426
Aile Bakanlığı Anaokulları	1.717	55.817	25.551	30.266
Özel Anaokulu	4.860	202.857	95.416	107.441
Gezici-Yazokulu Uygulaması	-	2.441	1.180	1.261
Toplum Temelli	2.560	94.817	48.018	46.799
TOPLAM	13.608	807.257	384.874	422.383
Resmi Anasınıfları	19.919	813.043	390.515	422.528
Özel Anasınıfları	1.225	48.794	23.292	25.502
TOPLAM	21.144	861.837	413.807	448.030
ANA TOPLAM	34.752	1.669.094	798.681	870.413

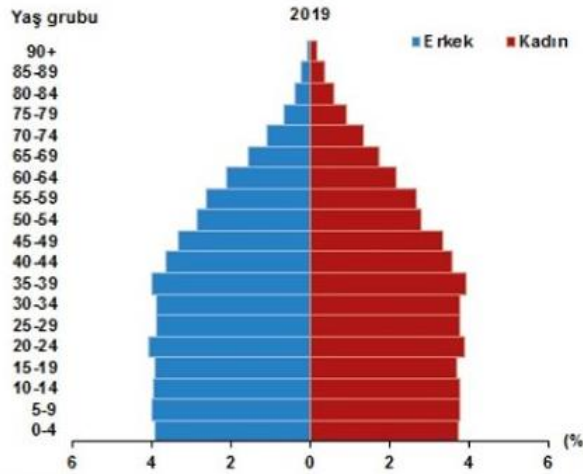
Tablo 2: 2019 Yılı İtibariyle Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi Verileri (MEB, 2019 Faaliyet Raporu, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018-2019: 55)

Türkiye’de, 2019 yılında erken çocukluk eğitimi almış 1,6 milyon çocuktan %85’i devlet okulu, %15’i özel okullar aracılığıyla söz konusu

hizmeti almışlardır (Tablo 2). Finansmanda özel kesimin ağırlığına karşılık, öğrenci sayısında kamunun ağırlığı hissedilmektedir. Bu oranın farklılaşması kamu/özel okullarındaki öğrenci sayısından kaynaklanmaktadır.

TÜRKİYE’DE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ NÜFUSU

Türkiye nüfus piramidine bakıldığında (TÜİK, 2019) 0-4 yaş grubunda olanların sayısının, 5-9 ve 10-14 yaş gruplarına eşitlendiği görülmektedir (Şekil 2). TÜİK’in yaş kategorilendirmesine göre 2019 yılı itibariyle 0-4 yaş arası 6,5 milyon çocuk bulunmakta iken, 5-9 yaş grubunda ise 6,6 milyon çocuk bulunmaktadır. 0-4 yaş grubunun 5-9 yaş grubunun eşit olması, Türkiye’nin demografik geçiş sürecinin tamamlamak üzere olduğunun bir göstergesidir (TÜSİAD, 1999: 21). Demografik geçiş süreci, yüksek doğurganlık oranlarının hüküm sürdüğü bir durumdan, doğumun bilinçli olarak kontrol edildiği ve ölüm oranlarının düşmüş olduğu yeni bir duruma geçiş sürecine verilen genel addır. Türkiye demografik geçiş sürecini tamamlamak üzeredir (TÜSİAD, 1999: 21).

Şekil 2: Türkiye Yaş Grupları Dağılımı (2019) (TÜİK)

Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre, 0-4 yaş ve 5-9 yaş grubundaki çocukların sayısının kısa vadede sabitlenmesi ve 2040'lı yıllarda azalması beklenmektedir. Bu husus erken çocukluk dönemi ile ilgili geliştirilecek politikalarda dikkate alınması gereken önemli hususlardandır. Zira, 0-6 yaş arasında 8 milyon civarındaki sayı her sene artmayacaktır. Türkiye uzun vadede genç bir nüfusa sahip olan ülke olmaktan çıkacaktır. Daha çok nüfusun yaşlanması sorunuyla karşı karşıya kalacaktır.

Bu yüzden erken çocukluk dönemi ile ilgili politikalar üretmede Türkiye’nin demografik geçiş süreci fırsat penceresi sunmakta ve nicelikten daha çok niteliğin ön planda olduğu erken çocukluk dönemi politikaları üzerinde durulmalıdır. Ayrıca nüfusun yaşlanması problemi üzerine yoğunlaşılması, erken çocukluk dönemi politikalarının ikincil planda kalmasına neden olabilir. Ancak nüfus projeksiyonu sonuçlarına göre, erken çocukluk dönemi eğitiminde niteliğe, bölgesel dağılımın eşitlenmesine, öğretmenlerin düzeyleriyle araç-gereç kalitesinin yükseltilmesine önem verilmesi gerektiği bir gerçekliktir. Zira yapılan nüfus projeksiyonlarında 2030 yılına kadar 0-4 yaş ve 5-9 yaş grubu çocuk sayısının aynı seviyede kalması beklenmektedir (TÜİK).

Türkiye’de erken çocukluk dönemi eğitimi dönemi olan 3-6 yaş grubuna yönelik kısmı kapsayan nüfus ise 2019 verilerine göre, 6 milyondur. Ayrıca, Türkiye’de 3-6 yaş grubu 6 milyon kadar çocuk olduğu düşünüldüğünde, Tablo 1’den bu yaş grubunun ancak %25’i erken çocukluk eğitimi alabildiği sonucuna ulaşılabilir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da (2014-2018) 4 ila 6 yaş grubu çocuklar için %25 gibi bir okullaşma oranı hedeflenmiştir. 2019 yılında bu orana ulaşılmıştır.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNE İLİŞKİN TÜRKİYE’DEKİ TEMEL YASAL VE POLİTİK METİNLER

Türkiye’de erken çocukluk dönemi eğitime verilen önem çok gerilere gitmemektedir. 2000’li yıllarla birlikte ve erken çocukluk dönemi ile ilgili bilimsel bulguların eğitim camiasında dikkate alınmasıyla birlikte politika oluşturulmaya başlanmıştır. Erken çocukluk eğitimi ile ilgili temel kamusal hedef okullaşma oranının arttırmasıdır.

430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na* göre eğitim hizmetlerinin sunumunun devlet adına gerçekleştirilmesi görevi Milli Eğitim Bakanlığı’na aittir. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi[†] madde 301 ve 304’e göre, okul öncesi eğitim politikalarını uygulamak, okul öncesi kurumlarını açmak ve açılmasına izin vermek adı geçen bakanlığın görevleri arasındadır.

1973 yılında çıkarılan ancak en son 2019 yılında değişikliğe uğrayan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre okul öncesi eğitimi, mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimi

* RG. 06.03.1924, 63.

† RG. 10.07.2018, 30474.

kapsar. Bu eğitim isteğe bağlıdır. 2004 yılında çıkarılan ve en son 2009 yılında değişikliğe uğrayan Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği’nin* beşinci maddesine göre, “Mecburi ilköğretim çağına girmemiş, çocukların eğitimini kapsayan ve isteğe bağlı olan okul öncesi eğitim kurumları, Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak ilgili Yönetmelikler doğrultusunda il milli eğitim müdürlüğünün teklifi ile Valilikçe açılır ve aynı usulle kapatılır”. Altıncı maddede sıralanan okul öncesi eğitimin amaçları ise politika oluşturmanın temeli sayılabilir:

- Çocukların; Atatürk, vatan, millet, bayrak, aile ve insan sevgisini benimseyen, millî ve manevi değerlere bağlı, kendine güvenen, çevresiyle iyi iletişim kurabilen, dürüst, ilkeli, çağdaş düşünceli, hak ve sorumluluklarını bilen, saygılı ve kültürel çeşitlilik içinde hoşgörülü bireyler olarak yetişmelerine temel hazırlamak amacıyla çaba göstermek,
- Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
- Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak,
- Çocuklara sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi davranışları kazandırmak,
- Çocuklara hayal güçlerini, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışlarını kazandırmak,
- Çocukları ilköğretime hazırlamaktır.

Milli Eğitim Bakanlığının Okul Öncesi Eğitimi Yönetmeliği’nin yedinci maddesinde yer alan okul öncesi eğitimin temel ilkeleri veya hedefleri olarak belirlenen unsurlar aşağıda sıralanmıştır:

- Çocukların bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal, kültürel, dil ve hareket gibi çok yönlü gelişimlerini destekleyecek eğitim ortamının hazırlanması.
- Eğitim etkinlikleri düzenlenirken, çocukların yaşları, gelişim özellikleri, öğrenme hızları, ilgileri, gereksinimleri ile okulun ve çevrenin imkânlarının dikkate alınması.
- Çocukların beslenme, uyku, öz bakım becerileri, doğru ve sağlıklı temel alışkanlıklar kazanmalarının yanında doğa sevgisiyle çevreye duyarlı olmalarının da sağlanması,

* RG. 08.06.2004, 25486.

- Çocukların, sevgi, saygı, iş birliği, katılımcılık, sorumluluk, yardımlaşma ve paylaşma duygularını geliştirici nitelikte olması,
- Eğitimin, sevgi ve şefkat anlayışı içinde yürütülmesi, çocuklara eşit davranılması ve bireysel özelliklerinin göz önünde bulundurulması,
- Çocukların öz güvenlerini kazanmaları için ceza, baskı uygulanmaması ve kısıtlamalara yer verilmemesi, eğitim etkinliklerinin değerlendirilmesinde belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı tespit edilerek planlama yapılırken bu sonuçların dikkate alınması,
- Çocukların kendilerini ifade ederken Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarına öncelikle önem verilmesi,
- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı hazırlanması için çaba gösterilmesi,
- Oyunun, çocuklar için en uygun öğrenme yöntemi olarak uygulanması,
- Eğitim programı hazırlanırken ailelerin ve içinde bulunulan çevrenin özelliklerinin dikkate alınması, ailenin eğitime etkin katılımının sağlanması,
- Çocuğun gelişiminin ve okul öncesi eğitim programının düzenli olarak değerlendirilmesi.

Erken çocukluk eğitimi alanında kamunun temel kaynağı ve temel stratejisi olarak nitelendirilebilen Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği’nin yedinci maddesi politika üretmede temel referans olmaktadır. Yine Türkiye’nin 2019-2023 Stratejik Planı Amaç 3 kapsamında erken çocukluk dönemi eğitiminde o çağlardaki çocukların bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişiminin sağlanması amaçlanmış bu doğrultuda 3.1. nolu hedef olarak erken çocukluk dönemi eğitimi çeşitlendirilerek yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. 3.2. nolu hedefte ise erken çocukluk dönemi okullaşma oranının arttırılması hedeflenmektedir.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na* göre, 0-6 yaş grubu için çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocukların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri

* RG.27.05.1983, 18059.

yürütmek görevi bulunmaktadır. Çalışan ana ve babaların çocuklarının bakımını ve korunmasını sağlamak amacıyla imkanları ölçüsünde gündüzlü veya yatılı kuruluşlar kurmak ve işletmek, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamak görevleri arasında yer almaktadır.

Türkiye’de “2023 Perspektifi” ile okul öncesi eğitim açısından ortaya konulan temel hedef 2013 yılına kadar okul öncesi eğitimde okullaşma oranını asgari yüzde 50’ye çıkarma, 2023 yılı hedefinin ise okul öncesi eğitimi yüzde 80 oranına yükseltmek olduğu belirtilmektedir. 2023 Perspektifinde okul öncesi eğitim önem verilen başlıkların başında gelmektedir (Antalya Sempozyumu, 2019).

On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’yla (2019-2023) Erken çocukluk eğitiminde 5 yaş zorunlu eğitim kapsamına alınacak, esnek zamanlı ve alternatif erken çocukluk eğitim modelleri oluşturulacak; bu amaçla ihtiyaç duyulan ilave derslikler yapılacaktır. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2014-2018) 4 ila 6 yaş grubu çocuklar için %25 gibi bir okullaşma oranı hedeflenmiştir. 2019 yılında bu orana ulaşılmıştır. 2023 yılına kadar yüzde 80 oranına çıkarma hedefine bağlı olarak, 5 yaş ve sonrası için zorunlu erken çocuk dönemi eğitime geçilecektir.

		Kurumlar	
Tedbir-548.1	Erken çocukluk eğitiminde yaş zorunlu eğitim kapsamına alınacak, esnek zamanlı ve alternatif erken çocukluk eğitim modelleri oluşturulacak; bu amaçla ihtiyaç duyulan ilave derslikler yapılacaktır.	Milli Eğitim Bakanlığı (S), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	<ol style="list-style-type: none">1. Alternatif modellerin giderleri için taşıma mevzuatında düzenleme çalışmaları yapılacaktır.2. Okul öncesi Projesi kapsamında derslik ihtiyacı olan küçük yerleşim yerleri başta olmak üzere ihtiyaç duyulan yerlerde maliyet etkin şekilde ana sınıfı yapılacaktır.3. İl, ilçe ve mahalle bazında derslik ihtiyacı belirlenerek yatırım planları oluşturulacaktır.4. Belediyelere erken çocukluk eğitim kurumları açması yönünde mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

Tablo 2: 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı

Bu çerçevede 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı’na göre, Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetler neticesinde 4-5 yaş için brüt okullaşma oranı 2018-2019 eğitim öğretim döneminde %57,9’a yükselmiştir. Önümüzdeki dönemde erken çocukluk eğitiminin 5 yaş için zorunlu olması sağlanacak ve bu eğitim kademesinin niteliğinin artırılmasına yönelik ortak kalite standartları getirilecektir.

Öte yandan, kamu bütçelemesinde yeni bir dönemi başlatan 5018 sayılı yasanın öngördüğü temel makro ekonomik metinler olan Orta Vadeli Mali Plan ve Orta Vadeli Program’da erken çocukluk temasına yönelik herhangi bir hedef belirtilmemiştir. 5018 sayılı yasanın yirminci yılına yaklaşılmasına rağmen, Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Plan temenni bildirme ve bütçe çağrısı özelliğinden kurtulamamakta, makro veya sektörel düzeyde vizyon ortaya koyamamaktadır.

2020-2022 Orta Vadeli Mali Plan’da belirtildiği üzere, eğitimde adaletin sağlanması amacıyla öğrenciler, okullar ve bölgeler arasında mali kaynak, öğretmen ve yönetici niteliği, eğitim donanımı ve kazanımlar açısından oluşan farklılıkların azaltılması için okulu merkeze alan bir sistem yaklaşımı benimsenecek, okul yöneticiliği güçlendirilecek, eğitim kalite endeksi oluşturulacak, deneyimsiz öğretmenler desteklenecek ve dezavantajlı okullara pozitif ayrımcılık yapılacaktır.

2019–2021 Orta Vadeli Program’da ise eğitimde kalite, rekabet, verimlilik ve fırsat eşitliğini artırmaya yönelik çalışmaların yapılacağından, bölgeler arası eşitsizlikleri giderici çözümler üretileceğinden, her kademedeki kaliteli eğitime erişimin önündeki engeller kaldırılarak; bölgesel farklılıklar ve cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi ve özellikle eğitimin her kademesinde alternatif finansman modellerinin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Hükümetler arası bir kuruluş olan UNICEF ile Türkiye hükümetinin birlikte geliştirdiği beş yıllık program ve projelerine bağlı olarak oluşturulan Ülke İş birliği Programı (2016-2020)’na göre erken çocukluk dönemi ile ilgili hedef, çocuk haklarının uygulanması, eşitsizliğin azaltılması ve çocukların sağlıklı büyümesi ve gelişimine yönelik uygulamalar yapılmasıdır (UNICEF Programı). Türkiye’nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de (ÇHS) taraf olması, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne ulaşmaya önem vermesi de erken çocukluk dönemi politikalarını ön plana çıkarmaktadır. UNICEF’te Aile ve Çocuk

Eğitimi Programı (AÇEP) erken çocukluk programının önemli bir ögesidir. AÇEP, aile birimi üzerinde odaklanarak bir yandan çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimine bütüncül bir yaklaşım izlemekte, diğer yandan da çocuk bakım hizmetlerinin sağlanmasına sektörler arası bir yaklaşımı öne çıkarmaktadır.

KAMUNUN ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİ STRATEJİLERİ, FAALİYET VE PROJELERİ

Türkiye’de kamu sektörü, erken çocukluk dönemi eğitimi ile ilgili adımlarında henüz yolun başındadır. Ancak Türkiye’nin demografik geçiş sürecinde olması kamu hizmeti sunucularının işini kolaylaştırmakta, belirlenen hedeflerin gerçekleşme ihtimalini arttırmaktadır.

2019 eğitim döneminde MEB’in erken çocukluk eğitimi kapsamında yapılan çalışmalar şunlardır (MEB 2019 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu):

- Tüm çocukların okul öncesi eğitim hizmetinden faydalanmaları için yarım gün eğitim uygulaması kapsamında sadece eğitim hizmeti alan ve beslenmesi okuldan temin edilmeyen çocuklar için eğitim hizmeti ücretsiz vermeye devam edilmiştir.
- 48-66 aylık çocuklardan okul öncesi eğitim kurumlarına devam edenlere de şartlı nakit yardımları yapılmaya devam edilmiştir. Ayrıca dezavantajlı çocuklara yönelik olarak yaz okulları ve gezici mobil ana sınıfları uygulamalarına devam edilmektedir.
- Yabancı uyruklu çocukların yoğun olduğu dezavantajlı yerleşim yerlerinde derslik ihtiyacını karşılamak amacıyla, 9 yerde 18 taşınabilir ana sınıfı yapılmış olup 30 yerde 60 taşınabilir derslik yapım çalışmaları devam etmektedir.

Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde, 2007 yılında yapılan değişikliklerle anasınıflarında ikili eğitime geçilmesine ilişkin düzenleme yapılarak böylece daha fazla çocuğun okul öncesi eğitimden yararlanmasına imkan sağlanmıştır.

MEB, 2020 yılı itibariyle erken çocukluk dönemi okullaşma oranını arttırmak amacıyla, dezavantajlı ailelere dağıtılmak üzere hazırlanan erken çocukluk eğitim materyaline son halinin verilmesi ve dağıtımının yapılması planlanmaktadır (MEB 2019 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu).

MEB, erken çocuk dönemi eğitiminin yaygınlaşması için şu projelere de önem vermektedir (MEB 2019 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu):

Mobil Anaokulu Projesi: Okul öncesi eğitimin kurumsal olarak götürülemediği yerlerde yaşayan yurttaşların çocuklarının da okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanması için gezici anasınıfları kurularak hizmet bu kapsamdaki çocukların ayağına götürülmektedir. Hizmetin sunumuna uygunluğu ve ekonomikliği de dikkate alınarak uygulama Türkiye geneline yaygınlaştırılacaktır.

Yaz Eğitimi Projesi: Okulöncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinin 8/d maddesi gereğince, yaz aylarında 2 ayı geçmemek üzere yaz eğitimi yapıldığından; bu kapsamda 10.441 çocuk okulöncesi eğitimden yararlanmıştır.

Yaz Okulları Projesi: Bakanlık ile Anne Çocuk Eğitimi Vakfı (AÇEV) arasında, 2004 yılından itibaren okul öncesi eğitimden yararlanamayan, sosyo-ekonomik yetersizlikleri olan ailelere ve çocuklarına yaz aylarında “Okul Öncesi Eğitimin” ulaştırılması amacıyla “Yaz Okulları Projesi” düzenlenmektedir.

SONUÇ

Çalışmada, Türkiye’de erken çocukluk dönemi eğitimi ile ilgili kamu politikaları, sektörel rol ve sorumluluk dağılımı ve temel politika metinleri gözden geçirilerek 5018 sayılı yasayla birlikte tekrar yapılandırılan ve somut hale dönüştürülen erken çocukluk dönemi eğitimi ile ilgili amaç ve hedefler, stratejiler, faaliyet ile projeleri incelenmiştir.

Erken çocukluk döneminde eğitime önem verilmesi; çocuklar arasında sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranlarını düşürmekte, daha üretken bir işgücüne sahip olunmasına katkıda bulunmakta, bebek ölüm oranlarını azaltmakta, ileriki dönemlerde okullaşma oranını arttırmakta, daha kalifiye yurttaşlara sahip olunmasını sağlamakta, suç oranlarını düşürmekte, cinsiyet rollerine bağlı eşitsizliği azaltmakta, kadınların işgücüne katılımlarını arttırmakta, kente adapte olma koşullarını iyileştirmekte, ilköğretimin kalitesini arttırmakta ve nihayet eğitimin maliyetini düşürmekte olduğu bilimsel çevreler ve ilgili kuruluşlar tarafından ileri sürülmektedir. Yapılan bir takip araştırmasında elde edilen bulguların ön analizi, erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinden faydalanan çocukların, bu hizmetten faydalanmamış çocuklara oranla daha yüksek düzeyde eğitim

aldıklarına güçlü bir şekilde işaret etmektedir. Yüksek öğrenim aşamasında bu durum daha da belirgin bir hal almaktadır. Ayrıca, erken çocukluk dönemi eğitiminde yer almış çocukların yüksek öğrenime devam etme şansları çok daha yüksek çıkmıştır. Başka bir çalışmada, erken çocukluk dönemi programına devam eden çocukların işsiz olma olasılıklarının daha düşük olduğu bulunmuştur. Halihazırda daha fazlası bir işte çalışmaktadır. Ayrıca, erken çocukluk dönemi eğitim hizmeti alan çocuklar, söz konusu eğitimi almamış çocuklara oranla daha az kez işsiz kalmışlardır. Bu gibi nedenlerle pozitif dışsallık yayan erken çocukluk dönemi eğitimi devlet tarafından üretilmeli, özel sektöre de bu konuda destek verilmelidir.

MEB, devlete veya özel sektöre ait tüm anaokullarının ve ana sınıflarının düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumludur. Kreş ve gündüz bakımevlerinin sorumluluğunu MEB ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü birlikte üstlenir; MEB eğitim kısmından, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise geri kalan diğer tüm unsurlardan sorumludur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü risk altındaki çocuklara yönelik yaz kursları da sunmaktadır. Beslenme ve çocuk sağlığı konularında ise, Sağlık Bakanlığı’nın Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi ilgili kurumdur.

430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (RG.06.03.1924, 63); 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (RG. 12.1.1996, 10705); 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (RG. 24.6.1973, 14574); 25486 Sayılı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği (RG. 08.06.2004, 25486); 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (RG. 10.07.2018, 30474) ve 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (RG.27.05.1983, 18059) erken dönem çocukluk dönemi eğitimi ile ilgili yasal metinlerdir.

Erken çocukluk dönemi eğitimi bölünebilir ya da pazarlanabilir özellikleri nedeniyle özel mala benzerken, kolektif tüketim olanağı vermesi ve yoğun dışsal ekonomiler yayması nedeniyle, kamusal mal niteliği de taşır. Erken çocukluk eğitimi alanında kamunun temel kaynağı ve temel stratejisi olarak nitelendirilebilen Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği’nin yedinci maddesi politika üretmede temel referans olmaktadır. Yine Türkiye’nin 2019-2023 Stratejik Planı’nda Amaç 3 kapsamında erken çocukluk dönemi eğitiminde o çağlardaki çocukların bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişiminin sağlanması amaçlanmış bu doğrultuda 3.1. nolu hedef olarak erken çocukluk dönemi eğitimini çeşitlendirilerek yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

3.2. nolu hedefte ise erken çocukluk dönemi okullaşma oranının arttırılması hedeflenmektedir.

Türkiye’de 3-6 yaş grubunda 6 milyon kadar çocuk bulunmakta, 2019 yılı verilerine göre bu nüfusun 1,6 milyonu erken çocukluk dönemi eğitimi almaktadır. Yani 3-6 yaş grubunun sadece %25’ine erken çocukluk dönemi eğitimi ulaştırılabilmektedir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2014-2018) 4 ila 6 yaş grubu çocuklar için %25 gibi bir okullaşma oranı hedeflenmiştir. MEB, 2018-2019 faaliyet raporuna göre, 2019 yılında bu orana ulaşılmıştır.

Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti 2023 Perspektifi, Türkiye Cumhuriyeti On Birinci Kalkınma Planı, Türkiye Cumhuriyeti Onuncu Kalkınma Planı, Türkiye Cumhuriyeti, 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı Türkiye Cumhuriyeti, 2020-2022 Orta Vadeli Mali Plan, Türkiye Cumhuriyeti, 2019-2021 Orta Vadeli Program metinlerinin erken çocukluk dönemi eğitimi için olumlu planlar ve politikalar ürettiği sonucuna ulaşılmaktadır. İlgili metinlerde dahası, 5 yaş üstü için erken çocukluk dönemi eğitiminin zorunlu hale getirilmesi, 3-6 yaş nüfusu için erken çocukluk dönemi okullaşma oranının %80 düzeyine çıkarılması planlandığı; kırsal kesimdeki çocuklar için beslenme yardımı, nakit yardımı, aile eğitimi, gezici anaokulu gibi uygulamalarla kırsal kesim erken çocukluk dönemi okullaşma oranını arttırma hedefine sahip olduğu görülmektedir. Ancak söz konusu okullaşma oranına ulaşılması için geliştirilen kamu uygulamalarının yeterli olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Türkiye’nin 3-6 yaş nüfusunun 6 milyon civarı olması, sosyo-ekonomik düzeyin üst düzeyde olmaması ve Türkiye’nin coğrafi olarak görece büyük bir ülke olması erken çocukluk dönemi eğitimi altyapısının kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda, erken çocukluk döneminin pozitif dışsallık getirilerinin düşük seviyede kalması beklenmelidir. Bundan, beşeri sermayenin gelişimi olumsuz etkilenecektir. Kamu politikası yapımcılarının uluslararası kaynakları da kullanarak erken çocukluk dönemi eğitimi altyapı çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aral, N., Yaşar, M. C. & Kandır, A. (2002). *Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Arı, M., Bayhan, P., Üstün, E. & Akman, B. (2002). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 6-8 Yaş Çocuklarının Gelişimsel Değerlendirilmesi. *Journal of Qafqaz University* 9, 103-112.

Çevik H. H. & Demirci S. (2008). *Kamu Politikası*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Dünya Bankası. (2006). *Turkey Public Expenditure Review*. Document of the World Bank.

Dye, T. R. (1987). *Understanding Public Policy*. Londra: Prentice Hall Int.

Ekinci, O. (2011). Okul Öncesi Eğitimin İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Başarısı Üzerine Etkisi (Gaziantep ili örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Gerçel, H. (2008). *Okul Öncesi Eğitim Kurumları ve Öğretmen Davranışları*. Ankara: Hacettepe-Taş Yayınları.

Güneysu, S. (2005). Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetlerinde Kalite. Okulöncesi Eğitimde Kalite: Üniversitelerin Rolü. *AÇEV Toplantı Raporu*.

Heckman, J. J. (2017). *Early Learning Boosts Adult Health*. 01.10.2020 tarihinde <https://heckmanequation.org/> sitesinden alınmıştır.

Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar D. & Bekman S. (2001). Long-Term Effects of Early Intervention: Turkish Low-Income Mothers and Children. *Journal of Applied Developmental Psychology* 22(4), 333-361.

Musgrave, R. (1958). *The Theory of Public Finance*. Mc. Graw Hill Book Company.

Myers, R. (1996). *Hayatta Kalan Oniki*. Anne-Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları.

Orhan Ş. (2007). *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*. 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Ryder, V. (1995). *Parents and Their Children*. South Holland, IL: Goodheart-Wilcox Company, Inc.

Senemoğlu, N. (1994). Okulöncesi Eğitim Programı Hangi Yeterlikleri Kazandırmalıdır? *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10, 21-30.

Türkiye Cumhuriyeti, MEB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu. Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018-2019.

Türkiye Cumhuriyeti, MEB, 2019 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu.

Türkiye Cumhuriyeti, MEB, 2019-2023 Stratejik Planı.

Türkiye Cumhuriyeti, On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023).

- Türkiye Cumhuriyeti, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).
Türkiye Cumhuriyeti, 2023 Perspektifi.
Türkiye Cumhuriyeti, 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı.
Türkiye Cumhuriyeti, 2020-2022 Orta Vadeli Mali Plan.
Türkiye Cumhuriyeti, 2019-2021 Orta Vadeli Program.
TÜSİAD. (1999). Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri.
TÜSİAD. (2005). Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim.
UNICEF, Türkiye 2016-2020 Ülke İş birliği Programı.
Van der Gaag, J. (2000). *From Child Development to Human Development*. (Ed.) Young M. E. Washington DC: Dünya Bankası Yayınları.
Yavuzer, H. (2018). *Çocuğunuzun İlk 6 Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Yavuzer, H. (2001). *Anne Baba Okulu*. 8. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Zembat, R. & Unutkan, P. Ö. (2001). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
VIII. Özel Okullar Birliği Antalya Sempozyumu. (2009). Türkiye’nin 2023 Eğitim Vizyonu, Ocak 2009.
222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (RG. 12.1.1996, 10705).
430 Sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (RG.06.03.1924, 63).
1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (RG. 24.6.1973, 14574).
2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (RG.27.05.1983, 18059).
25486 Sayılı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği (RG. 08.06.2004, 25486).
1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (RG. 10.07.2018, 30474).

İNTERNET ADRESLERİ

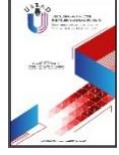
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi:
<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2020.
MEB, Erken Çocukluk Eğitimi Daire Başkanlığı. Erişim Adresi:
<http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf> Erişim Tarihi: 07.05.2020.

TÜİK. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 07.05.2020.

UNICEF. Türkiye Ülke İş birliği Programı (2016-2020) Erişim Adresi:
http://www.unicef.org/turkey/ut/ut4_2010.html Erişim Tarihi:
05.05.2020.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

**TELEVİZYON MECRASINDA REYTING SORUNSALI: TÜRKİYE'DE
YAYIN YAPAN TV KANALLARININ İZLENME ORANLARININ
ÖLÇÜMLENMESİNDE İLETİŞİM EĞİTİMİ ALAN GENÇLERİN GÖZÜNDE
YAŞANAN AKSAKLIKLAR VE BU AKSAKLIKLARA YÖNELİK ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ**

RATING PROBLEM IN TELEVISION MEDIA: TROUBLES IN THE
MEASUREMENT OF THE RATINGS OF THE TV CHANNELS BROADCASTING IN
TURKEY AND SOLUTION PROPOSALS

Mihalıs KUYUCU

Doç. Dr, İstinye Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
İstanbul/Türkiye.

Assoc. Prof., İstinye University Faculty of Economics, Administrative and Social
Sciences, İstanbul/Turkey.

michaelkuyucu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1931-6844

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.788702

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kuyucu, M. (2020). Televizyon
Mecrasında Reyting Sorunsalı: Türkiye'de Yayın Yapan TV Kanallarının İzlenme
Oranlarının Ölçümlenmesinde İletişim Eğitimi Alan Gençlerin Gözünde Yaşanan
Aksaklıklar ve Bu Aksaklıklara Yönelik Çözüm Önerileri. *USBAD Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 754-780.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net.

No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmada Türkiye’de özellikle tecimsel televizyon kanallarının yayına başladığı doksanlı yıllarla beraber önemli bir konu haline dönüşen ve adeta televizyon mecrasının başarısının sınanmasında tek faktör olan reyting kavramı ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Reyting kavramı televizyon kanallarının temel gelir kaynağı olan reklamların dağıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yüksek reytingi olan televizyon kanalları daha çok reklam ve dolayısıyla daha yüksek bir ticari başarı ile karşı kalırken düşük reyting alan kanallar ticari bağlamda başarısız olmaktadır. Bu durum dünyada olduğu gibi Türkiye’de de reyting konusunun tartışılmasına neden olmuştur. Düşük reyting alan programların kaldırılması, kanalların kapanmak zorunda kalması, nitelikli içeriklerin hedef kitlelere ulaşmada yaşadığı zorluklar ve ve reyting kavramının genellikle, genel kitlelerin izleme tercihlerini betimlemesi bu konu hakkında hem sektörel hem de akademik anlamda ciddi tartışmalara neden olmuştur. Bu çalışmada reyting kavramı ile ilgili yapılan bir kavramsal araştırmanın ardından Türkiye’de televizyon mecrasında uygulanan izleyici ölçümleme yöntemleri ile ilgili daha önce yapılan akademik ve sektörel araştırmalar derlenerek yorumlanmıştır. Çalışmanın araştırma/uygulama bölümünde üniversitelerin iletişim fakültesi öğrencileri ile yapılan mülakatlar sonucunda iletişim fakültesi öğrencilerinin yani geleceğin medya sektörü çalışanlarının Türkiye’deki reyting sistemi hakkında ki görüşleri betimlenmiştir. Araştırma eleştirel bir bakış açısıyla uygulanmış ve üniversitelerin iletişim fakültelerinde eğitim gören gençlerin bakış açısıyla sistemin aksaklıkları üzerine bir tümevarımsal analiz yapılmış ve bu aksaklıklara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Reyting, İzleyici Ölçümü, İletişim Fakültesi, Televizyon Yayıncılığı

Abstract: The present study is conducted on the concept of rating that is converted into a significant matter and is the only factor in testing the success of television media as of the nineties, especially when commercial television channels started broadcasting in Turkey. The concept of rating plays an important role in the distribution of advertisements, which are the main sources of income for the television channels. While the high-rated television channels are more likely to encounter more advertisements and thus, a higher commercial success, less-rated channels become commercially unsuccessful. Throughout the world, this situation has also led to a discussion of the rating issue in Turkey. Broadcasting of television program taking low rating is discontinued, channels become obliged to be closed, qualified contents encounter difficulties in reaching audience, and the concept of rating describes generally watching preferences of general groups, all of which have led both sectoral and academic serious discussions about this matter. In the present study, subsequent to a conceptual

research conducted on the concept of rating, previous academic and sectoral researches conducted on the audience measuring methods in television media in Turkey are compiled and interpreted. As a result of the interviews made with the youth receiving education at the faculty of communication of the universities, the opinions of the students of the faculty of communication, in other words, media sector personnel of the future, about the rating system in Turkey are depicted. The research is conducted with a critical perspective and an inductive analysis is made on the troubles of the system from the perspective of the youth, who are receiving education at the faculties of communication of the universities, and the solution proposals regarding such troubles are submitted.

Keywords: Television, Rating, Audience Measurement, Faculty of Communication, Television Broadcasting

GİRİŞ

Klasik iletişim yaklaşımında iletişim üç temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar gönderen, mesaj ve alıcıdır. Ancak içinde bulunduğumuz çağın baş döndürücü hızı, iletişim çalışmalarında alıcının pasif konumunun aktife dönüşmesini sağlamıştır. Özellikle çağımızın gerçeği olan sosyal medya, iletişim sürecini değiştirmiştir. Bu bağlamda alıcı (izleyici), pasif bir şekilde mesajın ulaştırıldığı kişiyi değil, aktif bir şekilde iletişim sürecine katılan bireye/gruplara dönüşmüştür. İzleyici, pasif bir şekilde kendisine ne sunulursa onu kabul eden değil, medyayı etkileyen ve yönlendiren bir hale bürünmüştür (Çetin, 2016: 26-27).

Televizyon izleyicileri, gündelik yaşamlarında televizyonda maruz kaldıkları yayınların etkisi ile davranışlarını şekillendirebilmektedir. Televizyon izleyicilerinin kendilerine sunulan ile yetinen mutlu bir köleden doyumsuz tüketicilere dönüşümü ile birlikte televizyon yayınlarının kitleleri etkileme gücü sürekli olarak tartışılmaktadır. Özellikle şiddet içerikli yayınların ve televizyon dizilerinde kadının gösterim şeklinin kadın cinayetlerinde etkili olduğuna yönelik eleştiriler sıklıkla yapılmaktadır (Zorlu, 2016; Demircioğlu ve Atik, 2016; Toker ve Altun, 2015).

İzleyici kavramı, iletişim araştırmalarının başladığı günden bu yana önemsenmesine rağmen genel olarak pasif ve etkilenmesi gereken kitleler olarak görülmüştür. Bu bağlamda öncül araştırmalar izleyiciyi edilgen yığınlar olarak görürken, son dönem araştırmaları “izleyicinin medya ile ne yaptığı” sorunu üzerine odaklanmaktadır

(Ayhan ve Çavuş, 2014: 35-36). Haliyle televizyon izleyicisinin dönüşümü iletişim araştırmalarında da kendisini göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde iletişim araştırmalarında etki konusu merkeze alınmış ve güçlü etkiler, sınırlı etkiler ve uzun süreli etkiler olmak üzere üç farklı bölümden bahsedilmiştir. 20. yüzyılın başları, iletişim araçlarının propaganda amacıyla kullanıldığı ve kitleler üzerinde oldukça büyük etkilerinin olduğu savunulan dönem olmuştur (Severin ve Tankard, 1994: 104). 20. Yüzyılın ortalarından itibaren bireyin de kitle iletişiminde önemli bir rolünün olduğunu hesaba katan ve birey üzerindeki etkilerin sınırlı olacağını savunan sınırlı etkiler dönemidir (Güngör, 2011: 231). Son dönem araştırmaları ise kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisinin uzun vadeli olduğunu ve kültür, inanç, aile yapısı gibi faktörlerin de önemli olduğunu savunmaktadır (Severin ve Tankard, 1994: 105).

Kitle iletişiminde izleyicinin rolünün değişimi ile birlikte neyin ne zaman, ne kadar ve kim tarafından izlendiğinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu bilgi iletişim mecralarının etkisini açıklarken bu etkinin mecra tarafından para çevrilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bir televizyon kanalının kaç kişiye ulaştığı onun ekonomik gelirlerinde baş rolü oynamaktadır. Reklamveren tanıtmak istedikleri ürün ve hizmetlerin tanıtım bütçelerini iletişim mecralarının ulaştığı kişi sayısı ile doğru orantılı harcarlar. Daha fazla sayıda insana ürün ve hizmetlerini tanıtmak isteyen reklamveren medyayı daha çok kişiye ulaşma konusunda motive etmektedir. Bu motivasyon reyting kavramını ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Bu çalışma Türkiye’de 1990ların başından itibaren otuz yıl boyunca reklam harcamalarından en büyük payı alan televizyon mecrasının tüketici ile reklam veren arasındaki ilişkiyi belirleyen “reyting” konusunu eleştirisel bir bakış açısıyla incelemeyi hedeflemiştir.

1. REYTING KAVRAMI VE KAPSAMI

Kitle iletişim araçları gazete ve dergilerin yayın hayatına başladığı 19. yüzyıldan itibaren toplumun haber alma ihtiyacını karşılamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise gazete ve dergiler yerini radyoya bırakmıştır. 1950’li yıllardan itibaren ise radyonun tahtı televizyon tarafından ele geçirilmiştir. Televizyon, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren en yaygın kullanılan kitle iletişim aracı haline

gelmiş ve kitleleri yönlendirebilecek kadar önemli bir güce erişmiştir. Televizyonun özellikle reklamcılık alanında kullanılabileceğinin fark edilmesiyle izleyicilerin ölçülmesi gündeme gelmiş ve reyting kavramı ortaya çıkmıştır.

Genel olarak ölçümlene, ölçme işlemi sonucunda elde edilen verilerin sayısal ya da sembolik bir şekilde aktarılmasıdır. Her alanda yapılabilen ve belirleyici bir kriter olan ölçümlene televizyon yayınlarının, hitap ettiği izleyici kitlesi için ilgi çekici olup olmadığını anlatmaya yarayan sayısal verilerdir.

Yayın izleyicilerinin ölçümü, analizi ve araştırması 1920'lerde ticari radyonun kökenlerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. 1930'larda televizyonun gelişile birlikte, radyo için geliştirilen yöntemler, televizyon mecrasına da uyarlanmıştır. Yayın izleyici ölçüm sistemlerinin ilk uygulayıcıları, faaliyetlerinin yeni bir tür medyaya dayalı demokrasinin temellerini etkilediğini fark etmiştir. Yayınlara verilen puanlar, istasyonların seçiminde tüketicileri (dinleyicilere/izleyicilere) yönlendirebilmektedir. Ancak özellikle 1930'lu yıllar boyunca kitle iletişim araçlarının propaganda amaçlı kullanılması nedeniyle izleyici ölçümleri tartışılır hale gelmiştir (Bourdon ve Meadel, 2014: 33).

İzleyici ölçümü, izlenme payı, izlenme oranı ve benzer verilerin sağlanması için yapılan ölçümlerin tümüdür. Reyting ise izlenme oranıdır ve bir program ya da zaman diliminde dakika başına düşen ortalama izleyici yüzdesini göstermektedir. İzlenme payı ise, belli bir zaman dilimindeki toplam izleyiciden alınan payı göstermektedir (Özbek vd., 2011: 89). Bu iki kavramını yanı sıra toplam televizyon izleyici oranı (TVR), erişim oranı (reach), ortalama televizyon izleyici süresi (ATS) ve brüt izlenme oranı (GRP) gibi kavramlar da izleyici ölçümlerinde kullanılmaktadır. İzleyici ölçülmesinde kullanılan terminoloji aşağıdaki gibidir:

- **Reyting (İzlenme Oranı):** Belli bir zaman diliminde ve demografik grup dahilinde televizyonda dakika başına düşen ortalama izleyici oranını temsil etmektedir. Her 100 kişiden kaçının bir televizyon kanalını izlediğini ifade eden teknik terimdir. Reklamcılar, televizyon programlarındaki reklam zamanını satın alırken programların reytingini ölçüt almaktadır.

Yüksek reyting alan programların reklam zamanına yüksek fiyat ödemektedir (Aziz, 2007: 173).

- **Share (İzlenme Payı):** Belli bir zaman dilimi içinde bir kanalın toplam izlenmeden aldığı paydır. İzlenme payı, her programın diğer kanallardaki programlarla ya da rekabet içinde olduğu programlarla kıyaslama yapılmasını sağlamaktadır. Bu kıyaslama, hangi programın daha çok izlendiğini ortaya koymaktadır. Reyting evrende var olan tüm izlerkitlenin o anda televizyon izlemesinden bağımsız olarak aldığı orandır. Share ise o anda televizyonu başında olan izlerkitlenin tamamından aldığı payı göstermektedir (Aziz, 2007: 174-175).
- **Toplam Televizyon İzleme Oranı (TVR):** Belirli bir zaman dilimi ve demografik grup dahilinde her 100 kişiden kaçının televizyon izlediğini belirten, tüm kanallar için ortalama dakika başına düşen izleyiciyi ifade etmektedir.
- **Erişim Oranı (Reach):** Belli bir zaman diliminde bir kanalın en az bir dakikasını izleyen kişilerin oranıdır. Hedef kitlenin yüzde kaçına “en az bir kez” ulaşıldığını gösteren erişim oranını göstermektedir. Erişim oranı hesaplanırken, bir kişi birden fazla kez o kanalı ya da reklamı görse dahi tek bir kez sayılmaktadır.
- **Ortalama Televizyon İzleyici Süresi (ATS):** Kanalın yayın yaptığı süre içerisinde yüzde kaç oranında izlendiğini gösteren orandır.
- **Brüt İzlenme Oranı (GRP):** Televizyon kanallarındaki bir reklamın belirli bir süre içerisinde elde ettiği, yayınlanan her reklamın aldığı reytinglerin toplamıdır.

RTÜK’ün izlenme ve dinlenme ölçümlerine ilişkin görev ve yetkisi 15.02.2011 Tarih ve 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’un 37/(i) bendinde “yayın hizmetlerinin izlenme ve dinlenme oranı ölçümlerinin yapılmasına ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar ile bu usul ve esaslara uymayan şirket ve kuruluşlara uygulanacak müeyyideleri belirlemek” olarak belirlenmiştir. Bu madde uyarınca “Yayın Hizmetlerinin İzlenme ve Dinlenme Oranı Ölçümlerinin Yapılmasına ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hazırlanmış Hakkında Yönetmelik” hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik, ölçüm yapan kuruluş ve şirketlerin başvurusunu alarak ölçümlerin yönetmelikte belirlenen usul ve esaslara göre yapılıp yapılmadığının

denetlenmesi ve usul ve esaslara uygun ölçüm yapmayan kuruluşlara yönelik yaptırımları belirlemektedir.

Reytinglerin ölçülmesi işi Türkiye’de ilk kez 1989’da AGB Anadolu şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında TİAK (Türkiye İzleyici Araştırmaları AŞ) tarafından yapılan ihaleyi kazanan AGB Nielsen, 1993-1996 döneminde ölçüm yapmaya hak kazanmış, ek sözleşmeler ile bu süre önce 1999’a sonrasında 2004 ve 2010’a kadar uzatılmıştır (Hatırnaz, 2007: 33). TRT’nin AGB Nielsen’in ölçümlerde usulsüzlükler yaptığı iddiasıyla Rekabet Kurumu’na başvurmasının ardından 2010 yılında ihaleyi TNS kazanmış ve reyting ölçüm işini üstlenmiştir. Aynı yıl TRT kendi ölçümlerini yapmak üzere SBT firması ile anlaşsa da 2014 yılında TNS’nin ölçümlerine katılmıştır. TNS, 2020 yılında halen daha reyting ölçümlerini gerçekleştirmektedir (Kırık ve Domaç, 2014: 417).

Türkiye’deki izleyici ölçümleri 2020 yılı itibariyle 40 il ve 9 bölge üzerinden, 4200 hanede bulunan 5 yaş üzerindeki bireylerin izleme verilerini peplemeter cihazı yardımı ile yapılmaktadır. Sonuçlar, doğrudan televizyon kanallarına ve reklam verenlere raporlanmaktadır (İlhan ve Ünlü, 2019: 1364). TNS Şirketi, hane halkını Sosyoekonomik Statü’lerine (SES) göre gruplandırmaktadır. TNS’nin sınıflandırmasına göre SES grupları Tablo 1’de sunulmuştur.

A SES Grubu: %4	B SES Grubu: Yüzde 9
Hemen hepsi üniversite mezunu, yüzde 30 dolayında lisansüstü.	Üniversite/lisansüstü oranı yüzde 60'larda. Yüzde 35 civarında 2 yıllık yüksek okul veya lise mezunu.
Yarıya yakını, ücretli çalışan, nitelikli uzman (avukat, doktor, mühendis vb.)	Yüzde 60'ı memur, teknik personel, uzman (yönetici olmayan)
Yüzde 10'a yakını, 20'den fazla çalışanı olan beyaz yakalı.	Yüzde 15'i irili ufaklı işyeri sahibi (bunların çoğunun yanında 1-5 arası çalışanı var)
Yüzde 20'si irili ufaklı işyeri sahibi (bunların yarıya yakınının yanında çalışanı yok)	Eşi olan Asıl Geliri Getiren'lerin (AGG) yüzde 30'unun eşi çalışmaktadır.
Eşi olan asıl gelir getirenlerin (AGG'lerin) yüzde 40'a yakınının eşi çalışmaktadır.	Hanelerin yüzde 3'ü para biriktirmektedir.
Hanelerin yüzde 20'si para biriktirmektedir.	Yüzde 20'si tatilini tatil köyü/otele giderek değerlendirmektedir.

Televizyon Mecrasında Reyting Sorunsalı: Türkiye’de Yayın Yapan TV Kanallarının İzlenme Oranlarının Ölçülmesinde İletişim Eğitimi Alan Gençlerin Gözünde Yaşanan Aksaklıklar ve Bu Aksaklıklara Yönelik Çözüm Önerileri
Mihalis Kuyucu

Yüzde 30'u tatilini tatil köyü/otele giderek değerlendirmektedir.	Hanelerin yüzde 30'unda kitaplık/kütüphane mevcut.
Hanelerin yarısına yakınında kitaplık/kütüphane mevcut	
C1 SES Grubu: Yüzde 22	C2 SES Grubu: Yüzde 29
Yüzde 60'ı lise mezunu (yüzde 20 meslek lisesi); yüzde 10'u yüksekokul ve üstü.	Yüzde 20'ye yakını lise mezunu. Ortaokul ve daha düşük eğitimli oranı yüzde 80.
Yüzde 40'ı esnaf dükkân sahibi; yüzde 30'u kalifiye işçi (lise eğitimi)	Çoğunlukla ilkokul mezunu, düzenli çalışan işçi (Yüzde 60'lar civarı)
Yüzde 15'e yakın memur, teknik eleman.	Yüzde 10 kadarı tek başına seyyar olarak çalışmaktadır.
Yüzde 15'e yakını emekli.	Yüzde 20'si emekli, çalışmamaktadır.
Eşi olan AGG'lerin yüzde 13'ünün eşi çalışmaktadır.	Eşi olan AGG'lerin eşinin çalışma oranı yüzde 10'un altında.
Hanelerin yüzde 5'i para biriktirmektedir.	Yüzde 70'i tatile çıkmamakta, çıkanlar yakınlarını ziyaret etmek için memlekete gitmektedir (yüzde 25).
Yüzde 20'si tatilini tatil köyü/otele giderek, yüzde 40'a yakını yakınlarını ziyaret ederek değerlendirmektedir.	Hanelerin yüzde 10'unda kitaplık/kütüphane mevcut.
Hanelerin yüzde 20'ye yakınında kitaplık/kütüphane mevcut.	

Sayfa | 761

D SES Grubu: Yüzde 28	E SES Grubu: Yüzde 9
Yüzde 70'in üzerinde ilkokul mezunu veya ilkokul terk, gerisi ortaokul mezunudur.	Yüzde 95'i ilkokul mezunu veya ilkokul terk
Yüzde 30 kadar emekli ve çalışmamaktadır.	Yüzde 30'a yakını işsiz (çoğu yardımla geçinmektedir.)
Yüzde 20'nin üzerinde işçi (çoğunlukla parça-başı çalışan)	Yüzde 40'ı emekli, çalışmamaktadır; yüzde 30'u emekli, işçi olarak çalışmaktadır.
Yüzde 30'u küçük çaplı çiftçi.	Geri kalan yüzde 20'nin üzerinde hanede AGG ev-kadını (düzenli geliri olmayan yardımla geçinen)
Yüzde 10'a yakını ev kadını	
Yüzde 80'i tatile çıkmıyor, gerisi memlekete gitmektedir.	

Tablo 1: Reyting Ölçümlerine Esas Kabul Edilen SES Sınıflandırması (Eyüboğlu, 2012)

Dünyada geneline baktığımızda izleyici ölçümlerinin ilk olarak ABD’de 1939’da Nielsen’in geliştirdiği audiometer cihazı ile başladığı görülmektedir. 1987’de yılında “peoplemeter” cihazı, reyting ölçümlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Peoplemeter cihazı, günümüzde reytinglerin ölçümünde en yaygın kullanılan cihazdır.

Avrupa Yayıncılar Birliği (EBU) tarafından yayınlanan “Televizyon İzleme Ölçümüne İlişkin Global Kılavuz”a (Global Guidelines for Television Audience Measurement-GGTAM) göre esas olarak, izleme ölçümlerinin sağlanmasında üç temel örgüt yapısı mevcuttur. Fakat dünya pratiğinde bu yapılanmaların her birisinde, örgütsel düzenlemelerin devamlılığını sağlayan farklılaşmalar vardır (TİAK, 2019a).

1.1. Müşterek Endüstri Komiteleri-MEK (Joint Industry Committee-JIC): Bilgi işlem ve alan çalışması faaliyetlerini yerine getiren araştırma şirket veya şirketleri, yayımcı, reklamcı ve ajans temsilcilerinden oluşan bir birleşik endüstri komitesiyle resmi bir sözleşmeye sahiptir. Komite, genellikle hizmete yönelik ihale şartnamelerini düzenler, ihale katılımcılarını davet eder, ihaleyi yapar, sözleşmeyi kurar, hizmeti denetler, telif haklarına sahiptir ve bilgiye ulaşım lisansına yönelik şart ve hükümleri tespit eder. Günlük yönetim faaliyeti yetkisi ve teknik görev ve yetkiler; temsili yönetime ve teknik danışma komitelerine verilmektedir.

Bu sistemler içerisinde MEK (Müşterek Endüstri Komiteleri) dünyada en kabul gören sistemlerdir. TİAK’ın 1992’deki oluşumuyla birlikte, Türkiye’de benimsenmiş olan sistem, sektörün farklı oyuncularının bir araya gelerek oluşturdukları MEK (Müşterek Endüstri Komitesi-Joint Industry Committee) sistemidir. Tüm dünyada MEK Kuruluşları, izlenme oranlarının nüfusu temsil edecek şekilde en az hata ve en yüksek veri güvenilirliği ile ortaya konabilmesi için ölçüm hizmetinin bütün aşamalarını belirleme, analiz ve kontrol edebilme yeteneğine sahip sistemlerdir.

1.2. Kullanıcı Sektör Komitesi (Media Owners Committee-MOC): Bazı izleyici bilgisi kullanıcıları, belirli bir hizmet için ihaleye çıkarlar/sözleşme imzalarlar ve finansmanı garanti ederler. Bu yapılanmanın en yaygın örneklerinden birisi yayımcı kuruluşların bir araya gelmesiyle oluşan medya sahipleri komitesidir. Reklamcılar ve ajanslar komite lisansının hükümlerinin belirlenmesinde veya

sözleşmenin denetlenmesinde yer almazlar fakat, istişari kullanıcı teknik komitelerinde yer almaları için davet edilmelidirler.

Sistemden yararlanan tüm kullanıcılara resmi veya düzenli danışma hizmeti verilmesindeki aksamalar özellikle reklamcılar ve ajanslar bakımından kabul edilemez bulunmaktadır. Medya sahipleri telif haklarına sahip olabilirler, ya da araştırma şirketinin telif haklarını elinde tutmasına engel olarak bilgiyi diğer taraflara satabilmektedirler.

1.3. Araştırma Şirketinin Kendi Servisi (Own Service-OS):

Araştırma şirketi, izleyici bilgilerini özel, ticari bir teşebbüs gibi arz etmekte ve bilgileri satın alanlarla pek çok tek taraflı sözleşme imzalamaktadır. Bu sistemlerin, kullanıcı gruplarıyla yapılan düzenli kullanıcı görüşmeleri için resmi hüküm getirmesi, bağımsız bir denetçiye ve endüstrinin aktif katılımını içeren denklik prosedürlerine tabi olması beklenmektedir.

Reyting ölçümlerinin güvenilirliği sıklıkla tartışma konusu olmaktadır. Reyting ölçümlerinin yapılış amacı reklam pastasından pay almak olduğundan, yani maddi kazanç elde etmek amacı ön plana çıktığından, reytinglerin ölçümlerinde de spekülasyonlar yapılabilmektedir. Reklam verenler, ürettikleri ürün ve hizmetin kitlelere en uygun zamanda en uygun maliyetle ulaşmasını arzu ettiğinden, izleyici ölçümlerinin güvenilir olması gereklidir (Kırık ve Domaç, 2014: 417).

Reklam verenler için önemli bir kriter olan reyting, program ve dizi yapımcıları için de maddi gelir sağlamaları için yüksek olması gereken bir kriterdir. Dolayısıyla reyting, reklam verenler ile yapımcılar arasında köprü görevi görmektedir. Bu nedenle de televizyon için içerik üretenlerde “reyting kaygısı” söz konusudur (Kocabay-Şener ve Güçlü, 2018: 283). Reyting kaygısı, televizyondaki içeriklerin ilgi çekici olabilmesi için yapılan “sıra dışı şeylerin” dayanağıdır.

Reyting Kaygısı ile ilgili olarak RTÜK, Eylül 2019’da bir açıklama yayınlamış ve reyting kaygısının insanlık onurunun önüne geçmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Darp, gasp, silahlı kavgalar, soygun ve cinayet gibi olayların televizyonda verilmesi, şiddetin normalleştirilmesi, sosyal medya ihbar hatlarına gelen görüntülerin filtrelenmeden ve hiçbir süzgeçten geçirilmeden doğrudan

yayınlanması gibi konulara dikkat çekilen açıklamada vatandaş şikayetlerinin de bu konular üzerinde yoğunlaştığı dile getirilmiştir (RTÜK, 2019).

Reytingler ve reyting kaygısı ile ilgili bir diğer problemlili konu ise özellikle dizi sektöründe sömürüye kadar varan çalışma koşullarıdır. Dizilerin süresi, reklam pastasından daha fazla pasta almak isteyen yapımcılar ve televizyon kanallarının “ticari hırsları” nedeniyle 90 dakikadan 130 dakikaya ve hatta 145 dakikaya kadar ulaşmış durumdadır. 2010 yılında “Yerli Dizi Yersiz Uzun” sloganı ile konuya dikkat çekilmek istenmişse de günümüze kadar değişen bir şey olmamıştır. Dizi sektöründeki kötü çalışma koşulları ve güvencesiz emek konusu, sektörün kanayan yaralarından biridir ve reyting kaygısı ile ilişkilidir (Bulut, 2016: 82-83).

2. REYTING ÖLÇÜM SİSTEMİ

Günümüzde reyting ölçümünde peoplemeter yöntemi en sık kullanılan yöntemdir. Önceden belirlenen hanelerdeki televizyonlara takılan peoplemeter cihazı, kumandada basılan tuştan, hangi kanalın ne kadar süreyle izlendiğine kadar tüm verileri merkeze aktarmaktadır. Televizyonu izleyenlerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu gibi özellikleri de kumanda üzerindeki her kullanıcı için bir özel tuş yardımıyla toplanmaktadır. Böylece kimin hangi kanalı ne kadar süreyle izlediği belirlenebilmektedir. Kayıt cihazının topladığı veriler gece saatlerinde araştırma merkezine iletmektedir (Kırık ve Domaç, 2014: 417).

İzleyici ölçümlemesinde deneklerin seçilmesinden sonra ilk kurulum esnasında hane halkı TV kumandasında her birey için ayrı ve özel bir tuş ile tanımlanmaktadır. Cihaz, özel tuşa basılmadan televizyon izlenmeye başlanırsa ekranda hatırlatma mesajı yayınlamaktadır (Özbek vd., 2011: 90). Sistem, kanal izleme süresinin belli bir süreyi aşması halinde cihazın kimlik bilgileri, izleyen bireyin numarasını, izlenen kanalın izlenmeye başladığı tarih ve saati ve yayın türü (karasal, analog, dijital) gibi bilgileri bir veri paketi haline getirerek gece saatlerinde merkeze iletmektedir (Özbek vd., 2011: 91).

İzleyici ölçer cihazı (peoplemeter) kullanılarak yapılan televizyon izlenme ölçümü belli aşamalardan oluşan entegre bir sistemdir. İzleyici ölçer cihazı (peoplemeter), günümüzde teknolojik ürünlerin

giderek yaygınlaştığı televizyon ortamında sağlıklı izlenme ölçümünü mümkün kılan, güncel ve teknolojik gelişmelere uygun bir sistem olarak tüm dünyada kabul görmekte ve pek çok ülkede kullanılmaktadır (TAİK, 2019b).

Sistemin ilk aşaması veri tabanı araştırması (VTA)’dır. Veri tabanı araştırması, temsil edilecek nüfusun sosyal, demografik özellikleri ile televizyon ortamına ilişkin bilgi toplanan geniş ölçekli ve belirli aralıklarla tekrarlanan bir araştırmadır. Araştırmadan elde edilen nüfus bilgisi, panel kompozisyonuna temel olacak temsiliyet kriterlerinin saptanması, evrenin belirlenmesi ve güncellenmesi için temel kaynaktır. Panel, bu araştırmadan çıkan resme göre tasarlanmaktadır. Araştırmada görüşülen haneler, panelin hem kurulması hem de devamlılığının sağlanmasında kullanılacak bir veri tabanı oluşturmaktadır. Panel aileleri, belirlenen kriterlere göre bu veri tabanından seçilmektedir. Araştırmanın sürekliliği, bu ortamdaki gelişmelerin takibini ve gerektiğinde ölçüm sisteminin yeni koşullara uygun olarak güncellenmesini sağlamaktadır.

Ölçüm sisteminin ikinci aşaması panelin oluşturulmasıdır. Panel, izleme ölçümü yapılacak nüfusun belirlenen temsiliyet kriterleri bazında oluşturulmuş istatistikî örneğidir. Paneli oluşturan aileler, veri tabanı araştırmasında görüşülen ve panele katılmayı kabul eden aileler arasından seçilmektedir. Panel üyelerinin izleme davranışı, panel üyeliğinin gerektirdiği eğitim sürecinin tamamlanmasını takiben veri üretimine alınmaktadır.

Sistemin üçüncü aşaması izleyici ölçüm cihazı ve bu cihazla birlikte çalışan kumandanın kullanılmasını gerektirmektedir. Buna göre panel üyelerinin yapması gereken tek görev, izlemeye başladıklarında ve izlemeyi bıraktıklarında kumanda cihazında kendilerine ayrılmış düğmeye basarak cihazın söz konusu izlemeyi kaydetmesini sağlamaktır. Bu görevin doğru yapılıp yapılmadığı panel yönetimi içerisinde yapılan periyodik kontrollerle saptanmaktadır. Bu periyodik kontroller son derece önem verilen, panelin günlük hareketlerindeki olağan dışı değişimlere son derece hassas yapılmış kontrolleri içermektedir. Kumanda cihazının üzerinde her biri ailenin bir bireyine tahsis edilmiş düğmeler bulunmaktadır. Kişiler, televizyon izlemeye başladıkları ve bıraktıklarında kendilerine ait düğmeye basmakta, böylece yaptıkları izleme ölçüm cihazına aktarılmaktadır ve

ölçüm cihazı yapılan izlemeyi kaydetmektedir. Ölçüm cihazı hanedeki tüm televizyonlara takılmaktadır.

Dördüncü aşama veri aktarımıdır. Bu aşamada, izleyici ölçüm cihazında toplanan veriler, veri üretim yazılımı tarafından her gün otomatik olarak veri üretim merkezine çekilir. Bu işlem, yazılımın hanedeki ölçüm cihazına GPRS aracılığıyla bağlanmasıyla gerçekleştirilmektedir.

Veri aktarımının ardından beşinci aşama olan veri üretimi aşaması gelmektedir. Veri üretimi, izleyici ölçüm cihazından çekilen verinin onaylanması, ağırlıklandırılması ve analiz yazılımının kullanabileceği formata dönüştürülmesini kapsamaktadır.

Sistemin altıncı aşamasında, yayınların isim, tipoloji, başlama ve bitiş saatleri bilgilerini kapsayan program ve reklam veri tabanından faydalanılmaktadır. İzleyici ölçüm cihazından gelen kişi-kişi, dakika-dakika veri, bu veri tabanı ile birleştirilerek, izleyici verisi, kullanıcının program ve reklam kuşaklarını da analiz edebileceği nihai hale ulaşmaktadır. Bu yolla her evden alınan ham bilgiler, zaman içinde bireysel izleme alışkanlıklarını gösteren bildirimler olarak düzenlenir.

Belirli istasyonlar veya programların izlenme paylarına, belirli programları ve/veya günün bir kısmında yayınlananları izleyenlerin sayısına ve sıralamasına, tek veya birçok yayındaki belirli program veya reklamları izleyen kümülatif izleyicilere ve izleme işleminin süresi ve sıklığına ilişkin raporlar dahil bu veriler belirli bir süreye ilişkin olarak program ratingleri ve kanal ratinglerini oluşturmak için işlenir. Son aşamada ise, müşterilerin izleyici verilerine günlük olarak ulaşabilmeleri sağlanmaktadır. Sistemin işleyişi Şekil 1’de derlenmiştir.

Sıra No / İzleyicinin Yaşı / Öğrenim Durumu / Bölge Yayın Frekansı

Bilgiler Girildikten Sonra Sunucudan Onay Beklenir.

Şekil 1: Peoplemeter Teknolojisinin İlk Kurulum Prosedürü (Özbek vd., 2011: 90).

3. SOSYAL MEDYA VE REYTING KAVRAMI

20. yüzyılın en popüler mecrası olan televizyon 21. yüzyılda bu popülerliğini sosyal medya ile paylaşmaya başlamıştır. Televizyon ve sosyal medyanın birbirine yakınsaması sonucunda “çift ekran kullanımı” denilen bir kavram dahi ortaya çıkmıştır. Televizyon izleyicileri, ikinci ekran yardımıyla televizyonda izledikleri hakkında yorumlar yapabilmekte ve görüşlerini daha yayın yapılırken hem geniş kitlelere hem oyuncu ve yapımcılara hem de kanal yetkililerine ulaştırabilmektedir. Bir yayın esnasında “atılan tweetlerin” sayısı, o yayın için ölçüm anlamına gelmektedir (Sarı ve Erdoğan, 2018: 109-110).

Sosyal ağlar üzerinden yapılan ölçümler, özellikler Twitter üzerinden yapılan reyting ölçümleri, reklam verenler, TV kanalları, yapımcılar ve ajanslar için ürün ya da hizmetlerin etkilerini anlık olarak görebilecekleri pazarlama ipuçları sağlamaktadır. Sosyal medyada, özellikle Twitter üzerinde bir program ile ilgili olarak atılan tweetleri ölçümleyen kuruluşlar, sosyal medyayı bir araştırma sahası olarak kabul ederek tüketicilerin (izleyicilerin) davranışlarını analiz etmektedir. Toplanan verilerden yapılan analizler, kanal ve yapımcılar için programın geleceği hakkında bir fikir vermektedir (Kırık ve Domaç, 2014: 417).

Sosyal medyanın gücü sayesinde bir programın ya da dizinin başarısı, izleyicisini televizyona çekebildiği kadar internet başına (sosyal medya başına) ne kadar çekebildiği ile de değerlendirilmektedir. Yalnızca reyting oranları değil, dizinin ya da programın oyuncusu ya da sunucusunun Twitter ve Instagram’daki takipçi sayıları ve “fenomen” olup olmadıkları gibi konular da o programın başarısında bir kriter haline gelmiştir. Dizi ya da program bittikten sonra dahi izleyiciler o program ya da dizi hakkında görüşlerini dile getirebilmektedir (Kazaz ve Özkent, 2016: 215).

Sosyal medyanın alametifarikası olan “hashtag” kullanımı, televizyon programları ve diziler için de katılımcı izleyici oluşturmanın

anahtarı konumundadır. Özellikle canlı yayınlanan programlarda hashtag kullanımı yardımıyla izleyiciler program yayınlanırken programın sunucusu ile iletişime geçebilmekte ve katılımcı bir anlayışla yayınlar sürdürülebilmektedir. Bu, televizyon izleyicisinin sosyal medya aracılığı ile mecraya ile etkileşime geçmesine olanak tanımaktadır.

Sosyal medya ve televizyon ilişkisinin olağan bir ilişkiye dönüşmesiyle birlikte Nielsen, 2013 yılından bu yana “Social TV Ratings” projesiyle tamamen Twitter verilerine dayanarak, kullanıcıların demografik verilerine göre filtreleme yaparak televizyon programlarının reytinglerini sosyal medya tabanlı olarak da ölçümlenmeye başlamıştır.

Bu aşamada sorgulanması gereken bir konu vardır. Nasıl ki AGB Nielsen’in usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle sözleşmesi feshedilmişse, sosyal medyada da “takipçi satın almak” ve “bot hesaplar” gibi “usulsüzlükler” yapılabilmektedir. Sosyal medyanın güvenilirliği konusu özellikle habercilik alanında sorgulandığı gibi, ölçümleme konusunda da sorgulanmalıdır. Ayrıca sosyal medyadaki anonim olma ilkesi nedeniyle bir kişi birden fazla hesap sahibi olabilmekte ve sahte hesaplar üzerinden paylaşımlar yapabilmektedir. Bu spekülasyonlar, doğrudan programın / dizinin yapımcısı tarafından dahi yapılabilir. Bu nedenle geleneksel reyting ölçümü tek başına yeterli olmadığı gibi sosyal medya ölçümlemesi de tek başına yeterli değildir. Bu iki ölçümlemenin birlikte değerlendirilmesi o televizyon kanalının reytingi hakkında anlamlı bir fikir verme konusunda etkili olabilir.

4. İZLEYİCİ ÖLÇÜMLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

RTÜK, izleyici profillerini ortaya koymak üzere gerçekleştirdiği İzleyici Profilleri araştırmasında İstanbullu izleyicilerin magazin programlarını takip ettiğini, Ankaralıların ise dizileri tercih ettiğini belirlenmiştir. Kadın izleyiciler, kendilerine özel olarak hazırlanan programların yanı sıra bilgi yarışması, reality Show ve magazin programlarını erkeklere göre daha fazla takip etmektedir. Erkek izleyiciler ise tartışma programlarını kadınlara göre daha fazla izlemektedir. 55 yaş ve üzeri izleyiciler, tartışma programlarını daha fazla izlerken, bilgi programları ve diziler 15-24 yaş grubunda en fazladır (RTÜK, 2018).

İlhan ve Ünlü (2019), Türkiye’de televizyon yayınlarının türlerine göre izlenme oranlarını 1995-2010 yılları arasındaki 15 yıllık dönemi kapsayacak şekilde incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, 15 yıllık süreç içerisinde sırasıyla eğlence, spor, dizi ve haber/bilgi programlarının en çok reyting olan program türleri olduğunu göstermiştir.

Kırık ve Domaç (2014), sosyal medya üzerinden televizyon reyting ölçümlerinin analizini Twitter özelinde incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, TNS’nin ölçümleri sonucunda ilk sıralarda yer alan programların/dizilerin, sosyal medyada aynı ölçüde ilgi ile karşılanmadığı ve Twitter’da ilk 10’a dahi giremedikleri şeklinde olmuştur.

Benzer bir çalışma Dağtaş ve Yıldız (2015) tarafından gerçekleştirilmiş ve aynı gün ve aynı saat diliminde yayınlanan iki dizinin sosyal medya reytingleri ölçümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgularda, geleneksel reyting ölçümlemesi sonucunda birbirine çok yakın reyting elde eden iki diziden birinin diğerine göre sosyal medyada çok daha fazla ilgi topladığı görülmüştür. Bu diziyle ilgili daha fazla tweet atıldığı görülmüştür. Atılan tweetlerin demografik incelemesi sonucunda televizyon reklamlarının farklı izleyici kitlelerine göre farklı reklamlar vermesinin mantıklı olduğu, bunun da reklam verenlerin sosyal medya reytingine de değer verdiği göstermiştir.

Türk televizyonlarının reyting raporları TİAK AŞ tarafından ilan edilmektedir. Tablo 2’de de görüldüğü gibi “Tüm Kişiler” grubunda tüm günde bu araştırmanın yapıldığı dönem olan 2019 yılının Ekim ayını en yüksek reyting ile kapatan ilk üç televizyon kanalı %2,03 ile ATV, %2,00 ile Fox ve %1,23 ile Show TV olmuştur. Prime Time olarak tabir edilen 20:00-23:00 saat diliminde ekim ayını en yüksek reyting ile kapatan ilk üç televizyon kanalı da %5,82 ile Fox, %5,13 ile ATV ve %3,73 ile Show TV olmuştur.

Tablo 3’te AB grubu olarak adlandırılan sosyo-ekonomik statüdeki televizyon izleyicilerine ait Ekim 2019 dönemi reyting verileri görülmektedir. Buna göre AB grubunda ekim ayını en yüksek reyting oranı ile kapatan ilk üç televizyon kanalı, %1,94 ile Fox, %1,29 ile ATV ve %1,11 ile TV8 olmuştur. Prime Time olarak tabir edilen 20:00-23:00 saat diliminde ekim ayını en yüksek reyting ile

kapatan ilk üç televizyon kanalı ise %5,89 ile Fox, %3,85 ile TV8 ve %3,50 ile ATV olmuştur.

Tüm Kişiler grubunda en yüksek reyting oranına sahip olan ATV, AB grubunda ikinci sıraya gerilemektedir. Benzer şekilde prime time denilen saat diliminde ikinci sırada olan ATV, AB grubunda prime time sıralamasında üçüncü sıraya gerilemektedir. Tüm kişiler grubunda ikinci olan Fox TV, AB grubunda da yerini korurken, AB grubunda hem tüm günde hem de prime time’da liderliğe yükselmiştir. Tüm kişilerde sıralamaya giremeyen TV8 ise AB grubunda hem tüm günde hem de prime time zaman diliminde ilk üç arasına girmiştir.

Televizyon Mecrasında Reyting Sorunsalı: Türkiye’de Yayın Yapan TV Kanallarının İzlenme Oranlarının Ölçümlenmesinde İletişim Eğitimi Alan Gençlerin Gözünde Yaşanan Aksaklıklar ve Bu Aksaklıklara Yönelik Çözüm Önerileri
Mihalis Kuyucu

KANAL	Total Day		Prime Time (20:00-23:00)	
	RTG %	SHARE	RTG %	SHARE
TTV*	17,01	100	41,15	100
360 TV	0,11	0,65	0,30	0,73
A2	0,26	1,55	0,43	1,04
AHABER	0,37	2,16	0,60	1,46
A SPOR TV	0,16	0,94	0,38	0,91
ATV	2,03	11,94	5,13	12,46
BEYAZ TV	0,26	1,55	0,64	1,55
CARTOON NETWORK	0,25	1,48	0,32	0,78
CNN TÜRK	0,26	1,50	0,55	1,34
DISNEY CHANNEL	0,17	0,99	0,21	0,51
DİYANET TV	0,01	0,05	0,03	0,07
DMAX	0,18	1,06	0,32	0,77
FOX	2,00	11,76	5,82	14,14
HABER TÜRK	0,22	1,32	0,43	1,04
HALK TV	0,10	0,61	0,20	0,49
KANAL 7	0,67	3,96	1,70	4,14
KANAL D	1,15	6,75	3,31	8,05
MINIKA COÇUK	0,09	0,55	0,12	0,30
NTV	0,21	1,23	0,35	0,85
SHOW TV	1,23	7,26	3,73	9,06
STAR TV	0,74	4,35	1,88	4,57
TELE1	0,06	0,35	0,10	0,23
TEVE2	0,21	1,26	0,30	0,72
TGRT HABER	0,12	0,72	0,26	0,62
TLC	0,09	0,55	0,13	0,31
TRT1	0,84	4,92	0,10	6,79
TRT BELGESEL	0,20	1,20	0,34	0,84
TRT ÇOCUK	0,48	2,83	0,62	1,51
TRT HABER	0,46	2,70	0,75	1,81
TRT KURDI	0,01	0,06	0,03	0,08
TRT MUZİK	0,05	0,31	0,12	0,30
TRT SPOR	0,19	1,09	0,43	1,04
TV8	1,02	6,02	3,43	8,33
TV8,5	0,06	0,34	0,10	0,25
TVT	0,05	0,31	0,14	0,33
ÜLKE TV	0,05	0,28	0,11	0,26

*TTV/Total TV: Belirli bir dönemde yapılan tüm televizyon izlemelerini kapsamaktadır, İzlenen kanaldan bağımsız, yapılan tüm televizyon izlemelerini tek bir kanal (Total TV) olarak kabul eder.

Tablo 2: Araştırmanın Yapıldığı Dönemde Türk Televizyonlarının Aylık Reyting Raporu (Tüm Kişiler)

Televizyon Mecrasında Reyting Sorunsalı: Türkiye’de Yayın Yapan TV Kanallarının İzlenme Oranlarının Ölçümlemesinde İletişim Eğitimi Alan Gençlerin Gözünde Yaşanan Aksaklıklar ve Bu Aksaklıklara Yönelik Çözüm Önerileri

Mihalis Kuyucu

KANAL	Tüm Gün		Prime Time (20:00-23:00)	
	RTG %	SHARE	RTG %	SHARE
TTV*	15,14	100	39,28	100
360	0,13	0,83	0,35	0,88
A2	0,08	0,55	0,12	0,3
AHABER	0,22	1,48	0,37	0,94
A SPOR TV	0,15	1	0,33	0,84
ATV	1,29	1	3,5	8,91
BEYAZ TV	0,2	8,5	0,51	1,3
CARTOON NETWORK	0,18	1,18	0,23	0,59
CNN TÜRK	0,32	2,13	0,75	1,9
DISNEY CHANNEL	0,15	1	0,16	0,41
DİYANET TV	0,01	0,05	0,02	0,04
DMAX	0,2	1,32	0,35	0,9
FOX	1,94	12,81	5,89	14,98
HABER TÜRK	0,37	2,43	0,76	1,95
HALK TV	0,16	1,06	0,34	0,86
KANAL 7	0,3	1,97	0,72	1,83
KANAL D	0,94	6,21	2,86	7,28
MINIKA COCUK	0,08	0,52	0,11	0,28
NTV	0,26	1,69	0,44	1,11
SHOW TV	0,98	6,46	3,23	8,24
STAR TV	0,61	4,01	1,82	4,63
TELE1	0,1	0,65	0,19	0,49
TEVE2	0,17	1,13	0,35	0,9
TGRT HABER	0,09	0,56	0,19	0,48
TLC	0,14	0,93	0,24	0,62
TRT1	0,91	6,02	3,26	8,29
TRT BELGESEL	0,15	1	0,27	0,7
TRT ÇOCUK	0,39	2,55	0,46	1,18
TRT HABER	0,27	1,77	0,47	1,2
TRT KURDI	0,02	0,11	0,07	0,18
TRT MUZIK	0,07	0,48	0,17	0,43
TRT SPOR	0,2	1,34	0,48	1,23
TV8	1,11	7,34	3,86	9,84
TV8.5	0,04	0,24	0,06	0,15
TVT	0,02	0,1	0,04	0,11
ÜLKE TV	0,04	0,28	0,09	0,23

*TTV/Total TV: Belirli bir dönemde yapılan tüm televizyon izlemelerini kapsamaktadır. İzlenen kanaldan bağımsız, yapılan tüm televizyon izlemelerini tek bir kanal (Total TV) olarak kabul eder.

Tablo 1: Ekim 2019 Aylık Reyting Raporu (AB)

5. UYGULAMA: GENÇLERİN TELEVİZYON MECRASINDA REYTING ÖLÇÜMLEME SİSTEMİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN ARAŞTIRMA

5.1. Araştırmanın Amacı

Geniş kitleleri etkileyen, hatta hükümetleri bile devirebilen, kalabalıkları organize edebilen sosyal medyanın geleneksel medyanın yerini alacağı ya da en azından geleneksel medyayı dönüştüreceği günümüzün en büyük tartışma konusudur. Bugünün üniversite öğrencileri ise sosyal medya ile birlikte büyümüştür. 2000’li yılların ikinci yarısından itibaren dünyada adeta bir çılgınlık haline gelen sosyal medyanın ilk kullanıcıları da bugünün üniversite öğrencileri olmuştur. Dolayısıyla bugünün üniversite gençliği, geleneksel medyayı dönüşüme zorlayan kitle olmuştur. Bu dönüşümden izleyici ölçümleri de nasibini almıştır. Geleneksel reyting ölçümleme işinin yanı sıra programın/dizinin sosyal medyada ne kadar ilgi çektiği de yapımcılar ve reklam verenler için önemli bir kriter olmuştur. Bu aşamada, sosyal medyayı en aktif kullanan hedef kitlelerden biri olan üniversite gençliğinin geleneksel medyada uygulanan reyting sistemine yönelik görüşlerini belirlemek önem taşımaktadır. Bu sayede geleneksel medyada reyting ölçümünün geleceğine ilişkin bir öngöründe de bulunmak mümkün olabilir. Bu nedenden dolayı bu araştırmada Türkiye genelinde yedi farklı üniversitenin iletişim fakültelerinde eğitim gören 21 üniversite öğrencisi ile Türkiye’de faaliyet gösteren televizyon kanalları için uygulanan reyting ölçüm sistemi hakkında bir araştırma yapılmıştır. Yüz yüze mülakat yöntemi ile yapılan mülakatlarda üniversitede eğitim gören öğrencilerin televizyon reyting sistemi hakkındaki düşüncelerinin ne olduğu irdelenmiştir. Her mülakat ortalama 15 dakika sürmüştür ve yarı yapılandırılmış bu mülakatlar kayıt altına alınmıştır.

5.2. Araştırmada Elde Edilen Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 19.36 olup örneklemin yaş aralığı 17-24 arasındadır. 21 katılımcının on biri kadın, onu ise erkektir.

Televizyon Mecrasında Reyting Sorunsalı: Türkiye’de Yayın Yapan TV Kanallarının İzlenme Oranlarının Ölçülmesinde İletişim Eğitimi Alan Gençlerin Gözünde Yaşanan Aksaklıklar ve Bu Aksaklıklara Yönelik Çözüm Önerileri
Mihalis Kuyucu

Sorular	EVET	HAYIR	Toplam (n)
Türkiye’de Uygulanan TV İzleme -Reyting Ölçme Sistemini İyi Buluyormusunuz	0	21	21
Reytinglerin Gerçek izlenmeyi gösterdiğini düşünüyor musunuz?	1	20	21
Reyting Ölçümleri Sizce Güvenli mi?	0	21	21
Evinize "Peoplemeter" Koyarak Reyting ölçümlemesine katılmak istermisiniz?	15	6	21
Sizce Reyting Sisteminin aksayan yönleri varmı?	21	0	21

Tablo 4: Araştırmaya Katılanların Reyting Sistemine Yönelik Düşünceleri

Araştırmaya katılan gençlere “Sizce Reyting Sisteminin En Büyük Eksiliği Nedir?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtlar kayıt altına alındıktan sonra kategorileştirilmiştir. En çok tekrar eden kelimelere ve anlamlara göre beş kategoriye ayrılmıştır.

Sizce Reyting Sisteminin En Büyük Eksikliği Nedir?	n (%)
Adaletsiz Olması	59
Gerçeği Yansıtmaması	16
Popülist Olması	13
Tarafli Olması	7
Bilimsel Olmaması	5

Tablo 5: Araştırmaya Katılanların Reyting Sisteminin Eksiklerine Yönelik Görüşleri

Üniversite öğrencilerinin büyük bir bölümü en çok reyting sisteminin adaletsizliğinden yakınmıştır. 80 milyon nüfusu olan bir ülke için yalnızca dört bin hanede bulunan peoplemeter cihazı yardımıyla veri toplanmasının ve bu dört bin haneden toplanan verilerin tüm Türkiye’yi temsil etmesinin adaletsizlik hissini doğurduğunu dile getirmişlerdir. Türkiye gibi farklı kültürlerden oluşan geniş coğrafyası olan bir ülkede izleyici araştırmalarının daha geniş bir örnekleme, daha fazla sayıda denekle yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu konuda K1’in görüşleri şöyledir:

“Reyting ölçüm sisteminde bir adaletsizlik olduğunu düşünüyorum. Televizyon sektöründen ekmek yiyen binlerce insan (...) yalnızca dört bin ailenin izlediği kanallara göre gelir kazanıyor. Reyting cihazlarının daha çok televizyonda bulunması gerektiğini düşünüyorum. Üstelik bu dört bin evin nerede

olduğunu da kesin olarak bilmiyoruz. Bu durum akla kötü, adil olmayan bir sistem olabileceğini getiriyor.”

Adaletsizliğe değinen bir diğer katılımcı K14 olmuştur. K14, sistemin her evde olmaması nedeniyle adaletsizliğe neden olduğunu dile getirmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:

“Benim izlediğim kanalların reyting sistemine işlenmemesi durumunda benim televizyon izlememin ne anlamı var? Ayrıca evlerin deşifre olması durumunda televizyon kanallarının o haneleri “satın alarak” sistemi etkileyebileceğini de düşünüyorum”

Benzer şekilde K3 de “belirlenmiş birkaç ev ve bu evlere yerleştirilen cihazlarla onların gün boyu ne izlediği ve ne kadar süre izlediğinin belirlenmesiyle” objektif bir sonucun ortaya çıkamayacağını dile getirmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür.

“Toplumun kırsal kesimlerinden çok kentleşmiş büyük şehirlerdeki evlerden sağlanıyor bu ölçümler. Yani kırsaldaki adamın ne izlediğine bakılmıyor.”

Sadece belli sayıdaki hanelere ölçüm cihazının takılmasının yarattığı rahatsızlığa değinen bir diğer katılımcı K14 olmuştur. Cihazların “tüm” televizyonlarda olması gerektiğini belirten K14, ayrıca “aynı SES grubundaki insanların aynı şeyi izlediği varsayımının” sistemin aksayan noktası olduğunu, “çünkü her insanın birbirinden farklı olduğunu” dile getirmiştir.

K5 ise konuya hem ölçüm şirketinin güvenilirliğinden hem de televizyon izleme alışkanlıklarının değişimi noktasından yaklaşmıştır. Ölçüm şirketinin hiçbir tartışmaya mahal vermeyecek kadar güvenilir olması gerektiğini belirten K5, sistemin arızalı noktasının ise televizyon izleme alışkanlıklarının değişmesi olduğunu dile getirmiştir. K5’in bu konudaki görüşleri şöyledir:

“Her şeyden önce denetleyen kuruluşun, saygınlığı, güvenilirliği, adaleti tartışmasız olmalı ve sık sık denetleyiciler değişmeli. (...) (Sistemin) sadece anlık olarak izlenenleri değerlendirdiği, sonradan izlenen dizi, film ve programlarla ilgili herhangi bir ölçüm yapmadığını dikkate alırsak reyting sonuçları tartışılır hale gelebilir. (...) Bundan 15-20 sene önce programlar yalnızca televizyondan izleniyordu. Ancak artık internet siteleri, Youtube

kanalları var. (Akıllı kutuların) kayıt özelliği var. (Kaydedilen içeriği) daha sonra izlediğimizde, sistem bunu dikkate almıyor. Sistemin sıfırdan kurgulanması gerekir.”

K18 ise değişen izleme pratiklerine değinerek “sadece televizyonlardan değil tablet ve telefonlardan izleme alışkanlıklarının da sisteme dahil edilmesi gerektiğini” savunmuştur.

Sistemin sıkıntılara değinen bir diğer katılımcı ise K8 olmuştur. Öncelikle reyting ölçümlerinin “halkı değil reklam verenleri ve yapımcıları ilgilendirdiğini” dile getiren K8, sonrasında ise “İstanbul’daki bazı cihaz sahibi ailelerin deşifre olduğunu” dile getirmiş ve “sistemin böyle olmaması gerektiğini” savunmuştur. Ancak “deşifreye gelene kadar daha yapısal sorunların olduğunu” ve “RTÜK’ün “yandaş” olduğunu” dile getirerek sistemin “sağlıklı işlemediğini” savunmuştur.

K19, “sistemde yer alan hanelerin her yıl %20’sinin değiştiğini” ve “5 yıl sonunda ilk başlayan hanelerden hiçbirinin sistemde kalmadığını” dile getirerek “sistemin reyting ölçümleri için doğru bir sistem olmadığını” dile getirmiştir. Ancak “teknolojik olan herhangi bir sistemde sorunların olmasının da kaçınılmaz olduğunu” savunmuştur.

SONUÇ

Liberal ekonomilerin ayakta kalması için aralıksız devam eden bir üretim ve tüketim döngüsünün olması gerekmektedir. Daha fazla harcama yaparak daha fazla tüketime zorlanan tüketiciyi buna ikna etmenin de en önemli yolu reklamlardır. Reklamlar bir ürün veya hizmetin tüketiciye anlık dahi olsa “ihtiyacı olduğu” hissini vererek o ürün ya da hizmeti satın almasını sağlayan araçlardır. Bu araçların tüketiciye ulaşmasında en önemli baş rolü ise medya üstlenmektedir.

Bugün reklam harcamalarına bakıldığında televizyon mecrası reklam harcamalarından en büyük pay alan mecra olduğu görülmektedir. Televizyonun bu üstünlüğü özellikle doksanların başında yayın hayatına başlayan özel sermayeli kanalların sayıca artması ile daha da büyümüştür. Televizyon mecrasının reklam harcamalarından aldığı pay, özel televizyon kanallarının medya piyasasına girmesi ile öylesine büyük artış göstermiştir ki 2000’li yıllar boyunca nerdeyse her iki lira reklamın bir lirası televizyon kanallarına gitmiştir. Reklam harcamalarında böylesine dominant olan televizyon mecrasında faaliyet gösteren kanallar kendi aralarında bu reklam

harcamalarından daha büyük pay almak adına rekabete girmişlerdir. Bu rekabetin sonucunu belirleyen faktör ise televizyon izleme alışkanlıklarının ölçümünün yapıldığı reyting sistemidir.

Türkiye’de reyting araştırmaları peplemeter adı verilen elektronik cihazlar aracılığı ile yapılmakta ve günlük olarak açıklanmaktadır. Bu açıklanan verilerde en çok kişi tarafından izlenen program ya da kanal reytingi en fazla olan kanal olarak varsayılmıştır. Piyasa reklam pastasından dağıttığı dilimleri televizyon kanallarına bu reyting verilerine göre vermiştir. Bu sistem beraberinde pek çok tartışmayı da getirmiştir. Yıllar boyunca tartışma konusu olan reyting konusu yüzde sıfır hata payı ile ölçülen dijital medya ve sosyal medyanın da yaygınlaşması ile daha da tartışılır hale gelmiştir.

Üniversite eğitimi gören gençlerin bu tartışmanın neresinde olduğuna bakmak için yapılan bu araştırmada Türkiye’de reyting sisteminin çok ciddi boyutlarda tartışıldığı bir kez daha görülmüştür. Bu tartışma beraberinde bu sisteme olan inancın da azalmasına neden olmuştur. Özellikle üniversite de eğitim gören gençler peplemeter adlı cihazların az sayıda deneye uygulandığını, bunun Türkiye genelinin temsil etmesinin imkânsız olduğunu savunmuş ve bunun bir adaletsizlik yarattığını dile getirmişlerdir. Denek sayısının çok daha fazla olması gerektiğini savunan katılımcılar bu sistemin çok popülist bir bakış açısı yarattığını bununda seçilen deneklerin eğitim ve kültür seviyesinden kaynaklandığını savunmuşlardır. Alternatif bir ölçme yöntemi olarak sosyal medya mecralarındaki etkileşimin de incelenmesi gerektiğini savunan gençlerin rahatsız olduğu bir diğer konuda bu sistemin tamamen reklamverenlerin istekleri ve hedefleri doğrultusunda yapılması, toplumsal ve kamusal sorumluluğun göz ardı edilmesi, sadece kentlerin önemsenmesi, kırsal coğrafyaların önemsenmemesi ve tüketim toplumunun teşvik edilmesidir. Reyting sisteminin değiştirilmesi gerektiğini savunan gençler bu sistem sayesinde reklam harcamalarının yüzde ellisine yakın bir bölümünü alan televizyon kanallarının reklam pastasının yarısının daha adil bir biçimde dağıtılacağına neden olacağına da altını çizmişlerdir. Araştırmaya katılanlar mevcut reyting ölçümlemesinin haksız rekabet yarattığını, nitelik ile nicelik arasında çok büyük bir uçurum yarattığını ve medyanın ekonomik yapısını da olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

Televizyon mecrasında doksanlı yıllardan günümüze kadar uygulanan bu reyting ölçüm sisteminin elbette çok tartışılacak yönü vardır. Ancak bu sistemin küresel bir ölçüm sistemi olduğu ve tüm dünyada uygulandığının da unutulmaması gerekir. Burada sistemin güncellenmesi, bu tarz kamuoyu araştırmaları ile tüketicinin görüşleri, sektör çalışanlarının fikirleri doğrultusunda yeniden ele alınarak daha sağlıklı ve daha “az tartışılan” bir seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Bugüne kadar uygulanan reyting sisteminin hem popüler kültürün şekillenmesinde hem reklam gelirleri sayesinde dolaşan sermayenin haksız biçimde paylaşılmasına hem de medya piyasasında, özellikle televizyon piyasasında oligarşik bir sistemin ortaya çıkmasına neden olduğu da dikkate alınarak bu sistemin güncellenmesi, örneklem kapsamında olan deneklerin sadece ekonomik davranışlarına göre değil, kültürel özelliklerine göre de yeniden organize edilmesi, yapılması gereken en önemli eylem olacaktır. Heterojen bir kültürel yapıya sahip, dünyanın en çok kültürlü ülkelerinden biri olan Türkiye coğrafyasında yaşayanların genellemelerle anlatılmasının hatalı sonuçlar vereceğinin de altının çizilmesi gerekir. Bu kapsamda reyting sisteminde yaşanan tartışmaların azalması ve hatta yok olması için “güven” ve “adalet” duygusunun yeniden inşa edilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması şarttır. Bu düzenlemelerin kamuoyu ile paylaşılması ve revizyonların yılda en az iki kez yapılarak sosyolog, psikolog ve iletişimcilerden oluşan bir uzman heyetinin sürekli bir ARGE çalışması yaparak, sistemin aksayan yönlerini toplumsal açıdan incelemesi ve sistemin güncellenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayhan, B. & Çavuş, S. (2014). İzleyici Araştırmalarında Değişim: Kullanımlar ve Doyumlardan Bağımlılığa. *Selçuk İletişim* 8(2), 32-60.
- Aziz, A. (2007). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Bourdon, J. & Meadel, C. (2014). *Television Audiences Across the World*. Palgrave Macmillan.
- Bulut, E. (2016). Dramın Ardındaki Emek: Dizi Sektöründe Reyting Sistemi, Çalışma Koşulları ve Sendikalaşma Faaliyeti. *İletişim* 24, 79-100.
- Çetin, K. B. (2016). Televizyon İzleyicisi Kimdir? Kavramsal Bir Tartışma. *Erdem* 70, 25-41.

Demircioğlu, Z. & Atik, A. (2016). Televizyon Haberleri Yoluyla Erkek Egemen Söylemin Yeniden İnşası: Kadın Cinayeti Haberleri Örneği. *Atatürk İletişim Dergisi* 11, 125-138.

Eyüboğlu, A. (2012). Türkiye'nin SES'i Değişti. Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/cadde/ali-eyuboglu/turkiye-nin-ses-i-degisti-1535492>.

Güngör, N. (2011). *İletişime Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hatırnaz, B. (2007). *Reyting Gerçeği*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İlhan, V. & Ünlü, B. (2019). Türkiye'de Televizyon Yayınlarının Türlerine Göre İzlenme Oranları: 1995-2010 Yılları Arası Yayınlanan PRogram Türlerinin Reyting Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 1363-1377.

Kazaz, M. & Özkent, Y. (2016). Televizyon Dizileriyle Eş Zamanlı Olarak Twitter Kullanımı: İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim* 9(2), 205-224.

Kırık, A. M. & Domaç, A. (2014). Sosyal Medya Üzerinden Televizyon Reyting Ölçümlerinin Analizi: Twitter Örneği. *The Journal of Academic Social Science* 5, 414-430.

Kocabay-Şener, N. & Güçlü, A. (2018). Türkiye'de Televizyon Dizilerinin "Eko"Sistemi: Eleştirel Ekonomi Politik Bir Değerlendirme Çabası. *Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı*, 280-289. İstanbul.

Özbek, B., Ayav, T., Yatır, M. N. & Kirişken, B. (2011). Televizyon İzleme Ölçüm Sistemi Tasarımı. *EMO Bilimsel Dergi* 1(2), 89-94.

RTÜK. (2018). Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması - 2018. Erişim Adresi:

<https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>.

RTÜK. (2018). Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması - 2018. Erişim Adresi:

<https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>.

Sarı, Ü. & Erdoğan, C. (2018). Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya: İkinci Ekran Üzerine Bir İnceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5(8), 106-115.

Severin, W. & Tankard, J. W. (1994). *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

TAİK. (2019b). Türkiye Televizyon İzleme Ölçümü. Erişim Adresi: <http://tiak.com.tr/tv-izleme-olcumu/turkiye-televizyon-izlemeolcumu>.

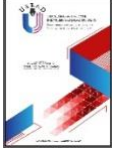
TİAK. (2019a). Dünyada Televizyon İzleme Ölçümü. Erişim Adresi: <http://tiak.com.tr/tv-izleme-olcumu>.

Toker, H. & Altun, D. (2015). Toplumsal Şiddetin Aktarım Yoluyla Yeniden Üretilmesi: Basının Televizyonlaşması Bağlamında Şefika Etik Cinayeti. *Selçuk İletişim* 9(1), 115-140.

Zorlu, Y. (2016). Medyadaki Şiddet ve Etkileri. *Humanities Sciences* 11(1), 13-32.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2, Sayı 4, Issue 4,
Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

KİTAP İNCELEMESİ

Pamuk, Ş. (2018). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye
İş Bankası Kültür Yayınları.

Gürdal ÇETİNKAYA

Doktora Öğrencisi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara
Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü,
Ankara/Türkiye.

Phd. Student, Atatürk's Principles and History of Revolution Department,
Atatürk's Principles and History of Revolution Science, Ankara University Turkish
Revolutionary History Institute,
Ankara/Turkey.

gurdal_45@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2651-1779

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Review of Book

Geliş Tarihi / Date Received: 13.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.10.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çetinkaya, G. (2020). Kitap
İncelemesi (Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi). *USBAD Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 801-804.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 9. Basımı yapılan eser Türkiye'nin son 200 yıllık iktisadi tarihini çeşitli değişkenler açısından ele almaktadır. Eser toplamda 5 ana başlık ve alt başlıklardan meydana gelmektedir. Eser toplamda 377 sayfadan oluşmaktadır. Eser 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı ekonomisinden başlayarak 2000'li yılların Türkiye ekonomisine kadar olan süreci ana hatları ile okuyucusuna sunmaktadır.

Eser yazarın önsözü ile başlamaktadır. Önsöz bölümünden sonra "Süreçler ve Kavramlar" başlıklı ana başlık bulunmaktadır. Bu bölümde yazar ekonomik gelişmeler ve nüfus hakkında genel bilgiler vererek okuyucuyu bilgilendirmiştir. İlk olarak Dünyada ve Türkiye'de 200 yıllık iktisadi büyüme ve insani gelişme hakkında bilgi vermiştir. Ardından ise "Kurumlar ve İktisadi Gelişme" konusuna değinmiştir. Üçüncü bölümde "19. yüzyıl öncesinde Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları" konusuna değinmiştir. Bu bölümün son başlığını ise "Son 200 Yılda Türkiye'nin Nüfusu" oluşturmaktadır. Yazarın bu bölümde tablo ve grafikler kullanması konu ile ilgili görsel olarak ta okuyucunun sıkılmadan ve keyif alarak konuyu takip etmesine yardımcı olmaktadır.

İkinci bölüm ise "19. Yüzyılda Açık Ekonomi" başlığı adı altında 1820'den Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç tarihi olan 1914 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu bölüm ilk olarak "Sanayi Devrimi ve Sonrası" isimli alt başlıkla başlamaktadır. Ardından "Ekonominin Dışa Açılışı" isimli başlığa yer verilmektedir. Bu başlıktan sonra ise "Mali Sorunlar, Para ve Dış Borçlanma" konusuna değinilmiştir. Eserin yazarının bu bölümde de anlatımını grafiklerle desteklemesi konunun somut bir şekilde daha rahat anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Bölümü oluşturan diğer bir başlık ise "Pazara Yönelen Tarım" başlığıdır. Ardından ise "Zanaatlerin Gerilemesi ve Sanayileşmenin İlk Adımları" konusuna değinilmiştir. Bölüm son olarak ise "19. Yüzyılda Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm" konusu ile sona ermektedir.

Üçüncü bölüm "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e" ana başlığından meydana gelmektedir. Bu bölüm 1914'ten 1950'ye kadar olan dönemi ele almaktadır. Yine bu bölümde dünyayı ve ülkemizi derinden etkileyen iki büyük dünya savaşı esnasındaki ekonomik ve sosyal durumlara değinilmiştir. İlk olarak "Büyük Savaş ve Milli İktisat" başlığı altında Birinci Dünya Savaşının ekonomiye olan etkileri değerlendirilmiştir. Savaşın bitiminden sonra "Cumhuriyet'in Kuruluş Yılları" isimli başlıkla Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllarda ülkemizin ekonomik ve sosyal durumu hakkında bilgiler verilmektedir. "Dünya

Bunalımı ve Devletçilik” isimli başlıkta ise etkileri tüm dünyada oldukça fazla hissedilen 1929 Dünya Ekonomik bunalımından söz edilmektedir. Devamında ise “Yine Savaş, Devlet ve Köylülük” başlığı altında ise 1939- 1945 yılları arasında meydana gelen İkinci Dünya Savaşının sosyal ve ekonomik yönden etkilerine değinilmiştir. Son başlık olarak “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçerken Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm” isimli başlığı görmekteyiz.

Dördüncü bölümde “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında” ana başlığı ile karşımıza çıkmaktadır. Adı geçen bu bölüm 1950 yılından 1980 yılına kadar olan dönemi ele almaktadır. “Demokrat Parti ve Tarıma Dayalı Büyüme Denemesi” başlıkta 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti Hükümetinin tarıma dayalı bir büyüme denemesini gerçekleştirmeye çalıştığı yıllara değinilmektedir. Hemen ardından gelen başlıkta “İthal İkamesi Yoluyla Sanayileşme” konusuna değinilmiştir. Bölümün son başlığını ise “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm” meydana getirmektedir.

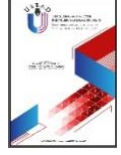
Eserin beşinci ve son bölümünde ise “Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme” başlığı adı altında 1980’den 2010’lu yılların başlangıcına kadar olan süreçte yaşanan ekonomik ve sosyal olaylar ele alınmıştır. Bölümün ilk alt başlığında “Neoliberal Politikalara Geçiş” konusuna değinilmiştir. Bu başlığın ardından ise ülkemizde 1980’li yıllardan 2000’li yıllara kadar geçen süreçte meydana gelen siyasal istikrarsızlıklar ve bunların sonucunda oluşan krizlere yer verilmiştir. Bölümün bir diğer alt başlığında ise 3 Kasım 2002 genel seçimleri sonucunda iktidara gelen Ak Partili yıllardan bahsedilmiştir. Bu bölümden sonra ise “Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme Çağında Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm” başlığına yer verilmiştir. Yazar bölümünün sonunda ise “Son 200 Yılda Türkiye’de Eşitsizlikler” konusuna değinmiştir.

Eser genel bir şekilde değerlendirildiğinde ise özellikle “Kaynakça” bölümünün oldukça geniş olduğunu görmekteyiz. Bu da bizlere eserin son derece özenli ve titiz bir şekilde hazırlandığını göstermektedir. Yine eserde “Dizin” bölümüne yer verilmesi de okuyucuların özellikle aradığı bir konu için zaman kaybı yaşamaması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Eserin dili oldukça sade anlaşılır bir düzeydedir. Her ne kadar ekonomi ile ilgili bir eser olsa da okuyan kişilerin zevkle ve dikkatle okuyabilecekleri bir dil ve anlatıma sahiptir. Şevket Pamuk’un yazmış olduğu bu eser ülkemizin son 200 yılına adeta bir ışık tutmaktadır. Yazarın olaylara yorum katarak eseri oluşturması ve

ayrıca çeşitli bölümlerde grafikler ve tablolar kullanarak somut verileri okuyucuyla paylaşması da eserin tercih edilme sebepleri arasında gösterilebilir.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

KÜRESELLEŞMENİN POST'LARI: POST-MODERNİZM, POST-TRUTH VE POST-COVID

"POST"S OF GLOBALIZATION: POST-MODERNISM, POST-TRUTH AND
POST-COVID

Samet ZENGİNOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Dış Ticaret Bölümü, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Adıyaman Üniversitesi,
Adıyaman/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Department of Foreign Trade, Vocational School of Social
Sciences, Adıyaman University,
Adıyaman/Turkey.

sametzenginoglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6061-8388

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.794635

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.11.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Zenginoğlu, S. (2020).
Küreselleşmenin Post'ları: Post-Modernizm, Post-Truth ve Post-Covid. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 805-817.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: İnsanlık, tarih boyunca dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli salgınlarla yüzleşmiştir. Bu salgınlar gerek süreçleri gerekse de sonuçları itibariyle birçok farklı etkiye sahip olmuşlardır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve sonrasında bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını ile karşılaşmıştır. Salgın, birçok ülkenin sağlık sisteminde, ekonomik ve politik yapısında küçük, orta ve büyük ölçekli fay hatları oluşturmuştur. Dolayısıyla başta tıp olmak üzere, iktisat, politika, yönetim, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler alanlarında salgının süreç ve sonuçlarına dair görüşler ortaya konmuş ve hızla büyüyen bir literatür ortaya çıkmıştır. Elbette ki sürecin açıklanması adına bu görüşlere ve literatüre ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Lakin sosyal bilimler adına bu denli kısa bir zaman dilimi içerisinde salgının sonrasında "post" eksenli analizler özelinde temkinli olunması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle bu çalışma temkinli olmayı göz önünde bulundurarak aslında bu sürecin küreselleşme ve post-modernizm ilişkisi nazarında doğal kabul edilmesi gerektiği savına sahip bulunmaktadır. Özellikle post-truth kavramı ile birlikte post-Covid söyleminin belirsizlik içerisinde daha da belirginleşeceği kanaati söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Post-Modernizm, Post-Truth, Post-Covid

Abstract: The humankind has faced various pandemics in different areas of the world throughout history. These pandemics have had numerous different effects in terms of their processes and outcomes. The humankind faced the Covid-19 pandemic which appeared in Wuhan, China in the first quarter of 21st century to affect the whole world afterwards. The pandemic has created small, medium and large-scaled fault lines in the health systems, economic and political structures of several countries. Therefore, opinions have been proposed regarding the process and outcomes of the pandemic particularly in terms of medicine, economics, politics, management, political science and international relations to create an ever-growing literature. These opinions and literature are certainly needed for the explanation of the process. But in terms of social sciences, it is believed that one needs to be cautious regarding the "post"-pandemic analyses in such a short time period. In this respect, the paper claims that this process actually needs to be considered natural in terms of the process' relationship with globalization and post-modernism in line with this cautiousness. There is belief that post-Covid discourse will become more evident in uncertainty particularly with the post-truth concept.

Keywords: Globalization, Post-Modernizm, Post-Truth, Post-Covid

GİRİŞ

21. yüzyıl, kendisinden önceki tarihi dönemlerle kıyaslandığında kuramsal ve pratik alanda çok daha fazla anahtar kelime ile analiz edilebilecek bir düzeye erişmiştir. Bir yandan küreselleşmenin çok-boyutlu bağlamı, diğer yandan kuramsal, ekonomi-politik ve sosyo-

psikolojik alanlarda yaşanan yoğun muhtevaya sahip gelişmeler girift bir tablo ortaya çıkarmıştır. Lakin bu girift tablo küreselleşmenin post'ları (sonra, sonrası, sonraki) itibariyle daimî surette kendisini güncellemiştir. Her ne kadar ifade edilen alanlarda yaşanan krizler bir "son" düşüncesini akla getirirse de küreselleşme kendi perspektifi içerisinde bu krizleri yapısına adapte edebilmiştir. Kuram ve söylem ekseninde çalışma, işaret edilen post'ların küreselleşmenin belirsiz güzergahına yön verdiği savına sahiptir. Dolayısıyla adaptasyon ve belirsiz güzergahın tayini, güncellenen belirsizliğe de atıfta bulunmaktadır. Gerçeklik ve hakikat eksenli tartışmalarda post-modernizm ve post-truth küreselleşme adına ideal zemini inşa etmişlerdir/etmektedirler. Bu nedenle bu çalışmada post-Covid söyleminin de benzer bir zemine sahip olduğu düşünülmektedir.

2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 (Koronavirüs) ekseninde 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir ve hem akademinin çeşitli disiplinleri hem muhtelif medya vasıtaları/mensupları süreci irdeleyen çalışmalar ortaya koymuştur. Ayrıca süreçten ziyade sonraya odaklanan çalışmalar da bu perspektifte dikkat çekmiştir. Elbette ki her salgın farklı yansımalarla yine bir o kadar farklı sonuçları beraberinde getirmiştir. Örneğin Nikiforuk'un ifadesi ile (2013: 269) cüzzam hastaneleri yaratmış, sıtma ırkçılığı teşvik etmiş, veba feodalizmi yenmiş, tüberküloz evlerin tabanlarına mantarlı muşamba döşemiştir. Lakin Covid-19 adına henüz süreç konusunda bile mutabık kalınamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Salgına dair; salgının etkisi üzerindeki "ırk" temelli analizlerden başlanarak aslında bu sorunun bir devletin ya da kişinin "oyunu" olduğuna dair açıklamalara değin birçok örnek vermek olasıdır. Ancak akademik çalışmaların çoğu popülist söylemin "gerçekliğe" üstün gelmesi ve dolayısıyla irrasyonel olanın rasyonel olandan daha fazla taraftar bulmasının olumsuzluğu üzerine olması gerekliliğinden hareketle (Güven, 2020: 21) bu çalışma ilgili sav ekseninde üç başlık/bölüm üzerine inşa edilmiştir.

"Küreselleşme ve Post-Modernizm: Güncellenen Belirsizlik" başlığını taşıyan birinci bölümde, küreselleşme olgusuna yönelik yaklaşımlar ele alınmış ve bunu müteakiben post-modernizm ile ilintili bağlam ortaya konulmuştur. Bu bağlamın belirsizlik nazarındaki güncelleme boyutuna vurgu yapılmıştır. Hakikat-sonrası olarak da tanımlanan post-truth kavramına odaklanan "Post-Truth ya da Çağın Hakikati" başlıklı bölümde ise birinci bölümden hareketle hakikate dair

tartışmaların nasıl çağın hakikati olarak açıklanabileceği analiz edilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde "Post-Covid: Bitmeden Başlamak Mümkün mü?" başlıklı soru ile de pandemi sürecine dair "post" tartışmaları ele alınmıştır.

KÜRESELLEŞME VE POST-MODERNİZM: GÜNCELLENEN BELİRSİZLİK

Küreselleşme, McLuhan'dan (1964) bu yana kuramsal olarak ve özellikle 1990'lar itibariyle fiilen politik, ekonomik, kültürel ve toplumsal hayatımızı etkileyen bir olgudur. Ticaretin serbestleşme alanları, ekonomik ilişkilerde artan etkileşim düzeyi, terörizmin küresel bir boyuta evrilmesi, göç konusunun ulus-aşırı bir kapsamda değerlendirilmesi, kültürel kapitalizm tartışmaları nazarında tek-tipleşme sorunsalının gündeme gelmesi gibi faktörler ve gelişmeler dahilinde bu etkilerin yansımalarını görebilmek mümkündür. Bu "çok-boyutlu" fenomen (Tomlinson, 2013: 27), kendi bağlamında birtakım ikilemler ihtiva etmiş ve yine fenomenin anlamlandırılması adına çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Örneğin ikilemler açısından, küreselleşmenin Soğuk Savaş'ın tanımlayıcı perspektifi olan "bölünme"nin aksine "bütünleşme"yi ön plana çıkardığı savına (Friedman, 2010: 31) karşın, esasında bütünleşmenin tek-tipleşmeyi beraberinde getirdiği savı da tartışmalardaki yerini almıştır. Guenon'un (2020: 73) "dünya ne kadar çok tekbiçimleşmişse, kelimenin gerçek anlamıyla, o kadar az birleşmiş durumdadır" görüşünden hareket edildiğinde bir bakıma bütünleşmeye karşın farklılıkların ve farklılaşmanın da ayrı bir bağlamı oluşturduğu gerçeği ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla bu girift tablo, ifade edildiği üzere küreselleşmenin anlamlandırılması amacıyla üç temel yaklaşımı beraberinde getirmiştir.

Küreselleşmeye dair ilgili yaklaşımları, aşırı küreselleşmeciler, şüpheciler/kuşkucular ve dönüşümcüler olmak üzere üç temel başlık altında analiz etmek olanaklıdır. Çalışma açısından özellikle dönüşümcülere dair argümanlar önem arz etmektedir. Zira dönüşümcüler, hem aşırı küreselleşmecilerin "ulus devlet" egemenliğinin sonuna gelindiği iddiasına hem de şüphecilerin/kuşkucuların esasında hiçbir şeyin değişmediği iddiasına karşı çıkmakta ve küreselleşmeyi gerek modern toplumları gerek dünya düzenini yeniden şekillendiren politik, ekonomik ve toplumsal değişmelerin arkasındaki temel faktör olarak değerlendirmektedir (Kaya, 2019: 1-13). Bu noktada, modern dönemin mirası ile birlikte ve

ona karşı müşahede edilen yeniden şekillenme ve ortaya çıkan değişimler ile küreselleşmeyle dirsek teması halinde bir yön arayışı içerisinde olan post-modernizmin ilgili ve ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü dönüşümcülerin, aşırı küreselleşmeciler ya da şüpheciler/kuşkucular kadar net bir yön tayin etmemeleri ve deyim yerindeyse değişimin etkilerini yorumlamaları bir bakıma post-modern söylemin doğal bir tezahürü olarak da addedilebilmektedir.

İfade edilen tezahürü flu bir boyuttan daha belirgin bir boyuta taşıyan anahtar kavramlardan birisinin "müphemlik" olması ise süreci ve içeriği daha da manidar kılmaktadır. Bauman'ın (2014: 104) esasında net bir biçimde üzerinde durduğu bu kavram, içerisinde bulunduğumuz zaman dilimindeki egemen duygunun yeni tip bir belirsizlik duygusu olduğuna işaret etmektedir. Lakin ilginç bulunabilecek ya da doğal kabul edilebilecek husus post-modernliğin belirsizlik yorumunda yeni olan başka bir şeyin de bunun artık belli bir çabayla azaltılabilecek veya tamamen üstesinden gelinebilecek geçici bir dert olarak görülmemesidir. Dolayısıyla post-modern dünya, kendisini, daimî ve azaltılamaz bir belirsizlik koşulu altında bir yaşama hazırlamaktadır (Bauman, 2013: 36). Şeylerin ya da durumların belirsiz olduğu ifade edildiğinde, neler olacağından emin olunmaması durumu kast edilmektedir. Bu durumda insanlar nasıl davranacaklarını ve bu davranışların sonuçlarını kestirememektedirler (Artan Özoran ve Mermer, 2018: 311; Koyuncu, 2019). Kaosun verili olduğu dünyada insanın mutlak bir düzen pratiği kuramaması durumu sebebiyle kaos-düzen ikileminde algılanan dünyadaki "kesinlik arayışının sonuçlanamaması" değerlendirmesi ile karşılaşmaktadır (Başer, 2011: 1).

Esas itibariyle bu tartışma yeni bir tartışma da değildir. Nitekim Rorty ve Vattimo'nun (2009: 12) "Dinin Geleceği"ni tartıştıkları eserin giriş bölümünde artık ne Aydınlanma öncesi gibi belirgin bir "inanç çağı"ndan ne de Aydınlanma sonrası gibi belirgin bir "akıl çağı"ndan söz edilebileceği ve sonucun bizi bir "yorum çağı" olduğu tezi bu noktada akla gelen bir örneği temsil etmektedir. Zira 20. yüzyıldaki insanın payına düşen şey genel bir belirsizlik olmuştur ve insan kesinlikler cennetini yitirmiştir (Russ, 2014: 18-19). Bu nokta, çalışmanın temel savı açısından kilit konumda yer almaktadır. Çünkü post-modernizmin salık verdiği belirsizlik/müphemlik ile ortaya konulan her bir yorum -bu çalışma dahil olmak üzere- küreselleşmenin güncellenmesi adına yeni bir adımı teşkil etmektedir. Üçüncü bölümde

ifade edileceği üzere, Covid-19'a dair kısa sürede geliştirilen "post" söylemlerinin bu adımlardan birisini oluşturduğu düşünülmektedir. Çünkü mevcudun tanımlanamaması ya da açıklanamaması kuramsal zeminde post-modernizmin küreselleşme ile eş zamanlı sunduğu belirsizliği onaylar/destekler mahiyettedir.

Bu güncelleme bir başka ve benzer ekseninde post-truth kavramı ile karşılaşılmasını sağlamaktadır. Nitekim post-modernizm ile post-truth arasında güçlü bir bağ(lam) söz konusudur. Şöyle ki, post-modern filozoflar, objektif gerçekliği sorgulayarak hakikat olgusunu da yapı bozumuna uğratmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla modern dönem mutlak hakikati, değişmezliği, itaati ve nesnelliği desteklerken, post-modern görüşler modernizmin getirdiği mutlak hakikat görüşünü eleştirip yapı bozumuna uğratmaktadırlar (Güvenç, 2019: 26). "Post-modern teorisyenlerin hiçbiri, günümüzün betimlemekte oldukları berbat koşullarına yeterli bir politik yanıt formülleştirmemiştir" (Best ve Kellner, 2011: 341). Dolayısıyla post-modernizm, post-truth teriminin tanımlanması ve post-truth hakkında konuşulabilmesi için kullanışlı bir sözlük sağlama noktasında uygun bir zemin oluşturmaktadır (Güvenç, 2019: 29). Bu zeminde hakikatin izafiliği vurgulanmaktadır (Güven, 2020: 27-28). Hakikatin farklı görünüşleri de bir bakıma belirsiz görünüşleri ortaya çıkarmaktadır. Belirsiz görünüşlerin, hakikatin izafiliği noktasındaki teşhis ve tespitler yorumları beraberinde getirmektedir. Elbette ki post-modernizm ve post-truth birlikteliğini bu noktada tek başına düşünmemek gerekmektedir. Zira küreselleşmenin neden ya da sonuçlarının da birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Post-modernizmin getirileri ile bir tür hesaplaşma içine girmiş olan Keyes'in (2019) post-truth'u teknolojinin ilerlemesinden kuvvet alarak yalancılığı besleyen yozlaşmış toplumların yaşadığı çağın adı olarak nitelendirmesi (Akt. Aslan, 2020: 111) zikredilen neden-sonuç perspektifinde önemli görülmektedir.

POST-TRUTH YA DA ÇAĞIN HAKİKATI

Aristoteles'in "olan şeye yok ya da olmayan şeye var demek yanlış, olan şeye var ve olmayan şeye yok demek doğrudur" ifadesindeki yüklemelerin yerleri değiştirildiğinde post-truth kavramına atfen çağın yeni hakikatini saptamak olanaklı hale gelmektedir. Her ne kadar kavram Donald Trump'ın yalan ve yanıltıcı beyanları (Baç, 2020: 19) ya da Brexit süreci ile birlikte yaygın bir şekilde gündemde yerini almış olsa da post-truth ifadesi ile ilk defa 1992 yılında Körfez Savaşı'nın

arifesinde ödüllü senaryo ve roman yazarı Steve Tesich tarafından The Nation dergisinde yayımlanan "Amerika'nın Yoldan Çıkması" başlıklı makalede karşılaşılmaktadır (Uluk, 2018: 90). 2005 yılında ise Stephen Colbert "doğru olduğu bilinen kavram ya da olguların yerine, doğru olması istenen kavram ve olguların tercih edilmesi" anlamında "truthiness/(hakikatçilik)" (Uluk, 2018: 91) kavramına yer vermiş, lakin post-truth kelimesi çok daha yaygın bir kullanım sahasına sahip olmuştur.

2016'da Oxford Sözlüğü tarafından yılın kelimesi seçilen post-truth; "hakikat sonrası", "hakikat ötesi", "post-hakikat", "hakikatin önemsizleşmesi" ve "hakikatin değersizleşmesi" gibi kavramsallaştırmalarla kullanılmıştır. Oxford sözlük tanımına göre post-truth "ilgili ya da ona bağlı durumlarda objektif gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede, duygu ve kişisel inançlardan daha az etkili olması" anlamına gelmektedir (Günenç, 2019: 34; Mcintyre, 2019: 123). Uluç ve Küngerü'ye göre (2018: 1136) terim, objektif olguların, kamuoyunu şekillendirmede, duygu ve kişisel inançlara göre daha az etkili olması halini ifade etmektedir. Yani gerçeklerden ziyade duygusal argümanların etkisi söz konusudur. Bu durumun post-modernizm ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira hakikatin izafiliği bir bakıma belirsizliği de beraberinde getirmektedir. Benzer perspektiften post-truth söylemlerinin kahir ekseriyetinin sosyal medya başta olmak üzere küresel medya ağları aracılığıyla gündeme gelmesi, küreselleşmenin bilişim-teknoloji alanında sunduğu imkanların kullanım alanlarını/sahalarını etkili kılmaktadır.

"Gerçeklik" olarak sunulan olguların mutlak şekilde doğrulanan bilgiler olmadığını, bireylere "gerçek" olarak hissettiren olgulardan oluştuğunu savunan bu kavram (Özcan, 2018: 1) mutlaklığı tartışmaya açması ile bu ilişkinin bir başka tezahürünü ifade etmektedir. Hatta henüz "truth" kavramına yönelik olarak gerçeklik ve hakikat arasındaki ilişkinin bile belirginleştirilememesi, bir bakıma flu tablo tanımını netleştirmektedir. Bu ikiliğe karşı geliştirilen bir eleştiriye göre örneğin gerçeklik tartışmaya açık olsa da hakikat öyle değildir. Çünkü hakikatin ve hakikat olmanın tek bir biçimi vardır. Bundan dolayı hakikat ve gerçeklik kavramları, koparılamayacak derecede birbirine bağlı olsalar da özdeş değillerdir (Köktürk, 2020: 36). Tartışmaya sunulan bir katkı bağlamında, gerçek, "zihinden bağımsız nesnel varlıklar"ı ifade ederken hakikat, "gerçeklerin zihindeki yansıması"nı ifade etmektedir. Dolayısıyla gerçekliğin, dış dünyada var olan nesnelere oluştuğu,

hakikatin ise cümleler, ifadeler, yargılar ve önermelerden oluştuğu düşünülmektedir (Uluk, 2018: 85). Bir bakıma bu girift tablonun dahi post-truth kavramına içkin doğal bir tartışma alanı olduğunu düşünmek olasıdır. Çünkü aslında kavramın deyim yerindeyse vaat ettiği bu belirsiz/müphem alandır. Dolayısıyla tartışmaları anlamlandırma çabası havanda su dövmek deyimini akıllara getirebilmektedir. Post-modernizmin tarihindeki belki de en etkili ve en meşhur hadisesi olarak kabul edilebilecek olan "Sokal Olayı"na atfen "Son Moda Saçmalar"daki şu ifade dikkat çekmektedir: "Çoğu durumda size metinler bu kadar anlaşılmaz görünüyorsa, bunun nedeni bunların tam manasıyla hiçbir anlama gelmiyor olmalarından kaynaklan(maktadır)" (Sokal ve Bricmont, 2013: 24).

Belirsizlik ve anlamsızlığın güncellenmesi boyutu ise çalışma nazarında önem arz eden bir husustur. Çünkü bu güncelleme bir meşru zemin inşasını da beraberinde getirmektedir. Bu ifadeyi belirginleştirmek için dün ve bugün arasında kısa bir mukayese yapmak mümkündür. Örneğin bugün Donald Trump'ın yalan ve yanıltıcı beyanları karşısındaki tutum ve tavır, bu beyanların post-truth karşısında olağan kabul edilmesi olarak bile algılanabilmektedir ve bu olağan kabul olağanüstü bir zemin oluşturmaktadır. Lakin akla daha önceki ABD başkanları gelmektedir. Nitekim örnekten hareketle daha önceki ABD başkanlarının oldukça rasyonel davrandıkları, Amerikan halkına ve dünyaya yalan söylemedikleri yanılığısı oluşturularak onların söylemleri meşrulaştırılmaktadır. Örneğin kitle imha silahı bulundurduğu gerekçesiyle Irak'ı işgal eden Bush dönemi Amerikan yönetimi, böyle bir post-truth söylemiyle kendi siyasetini rasyonel ve dürüst olarak gösterme fırsatı bulmakta ve meşruiyet kazanabilmektedir. Bu anlamıyla hakikat sonrası siyaset (post-truth politics) kavramının içi boş ve temelleri gevşek bir kavram olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır (Güven, 2020: 23). Esas itibarıyla hakikatin özüne dair tartışmalar yeni değildir, yeni olan güncellenen kavramsallaştırmalardır. Nitekim benzer bir sürecin pandemi sürecinde de var olduğu iddia edilmektedir. Çünkü nasıl ki hakikatin bu çağdaki konumu tartışılmadan hakikat-sonrasına işaret edilmişse, pandemi süreci ile ilgili olarak da henüz sürecin mevcut etkileri bile yeterince analiz edilmeden "sonraya" dair perspektifler sunulmaktadır ve şüphesiz sürecin "belirsizliği" de bu perspektife katkı sunmaktadır.

POST-COVID: BİTMEYEN BAŞLAMAK MÜMKÜN MÜ?

Covid-19'un küresel bir boyuta ulaşmasının ardından tıp, sosyoloji, psikoloji, iktisat, hukuk, uluslararası ilişkiler, yönetim gibi disiplinler başta olmak üzere, salgının boyutlarına ve etkilerine dair çalışmalar ve tartışmalar gündeme gelmiştir. Lakin sürecin boyutlarının ve etkilerinin analiz edilmesi nazarında çalışmanın odak noktası açısından dikkat çeken vetirelerle karşılaşmıştır. Zira henüz salgının geleceğine dair bilimsel argümanlar tespit edilememiş olmasına karşın, yazında Covid sonrasına dair değerlendirmeler gündeme gelmiştir. Belirtmek lazımdır ki, işbu çalışma ilgili değerlendirmelere karşı/t bir tutum geliştirmemektedir. Muhtevalarına ya da hipotezlerine dair olumlu ya da olumsuz bir yargı da ortaya koymamaktadır. Bilakis küreselleşme ve post-modernizm ekseninde bu ve benzeri değerlendirmelerin doğal kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü bu savunma bahsedilen eksenin güncellenmesine dair savı güçlendirmektedir.

Bu savın temellendirilmesi adına da birçok alanda çeşitli örneklerle karşılaşmak olasıdır. Örneğin küresel ekonomi-politik ekseninde Covid-19 sonrasına veya post-Covid sürecine dair küresel sistem ve küresel ilişkilerin muhtelif yansımalarından dünya düzeninin nasıl şekilleneceğine dair (bkz. SAM, 2020; Cimmino vd., 2020; Sambur, 2020) perspektiflerle karşılaşılmaktadır. Bir başka alan açısından blockchain'in yeni dönemdeki yeri (Blockchain Türkiye, 2020) analiz edilmektedir. Covid-19 sonrası jenerasyonun gelecek öngörüsü (Buheji, 2020) gibi örnekleri de bu bağlamda zikretmek mümkündür. Hatta özgürlük ve kamu güvenliği ekseninde gelecek projeksiyonlarına dair kitle iletişim araçlarındaki öngörülerini ilave etmek yanlış olmaktadır. Elbette ki hayatın birçok noktasını etkileyen pandemi sürecine dair analiz ve yorumlara duyulan ihtiyaç kaçınılmazdır. Lakin henüz sürecin ne şekilde, hangi etkilerle ve ne zaman nihayete ereceğine dair belirgin doneler söz konusu değilken, "sonra"ya dair çalışma ve söylemler için temkinli olunması gerektiği düşünülmektedir.

Bu temkinlilik dönüşümcü yaklaşıma dair birinci bölümde zikredilen yeniden şekillenme ve değişimler dikkate alındığında "küreselleşme bitti mi?" (Yıldızoğlu, 2020) sorusuna net cevaplar verebilmek için henüz erken olduğu kanaati ile ilgilidir. Elbette ki küreselleşmenin Batı odaklı ve özellikle ABD eksenli çıkarımları göz önünde bulundurularak Batı'nın pandemi sürecindeki yaşadığı sıkıntılar ve aksaklıklar bazında böylesi bir soru sorulabilmekte ve Asya'nın ya da Çin'in yükseliş olanaklarından söz edilebilmektedir. Ancak bu

noktada üç hususun unutulmaması gerekmektedir. Birincisi bu sürecin küreselleşme adına bir "son" olmayacağı, kriz eksenli bir geçiş süreci olabileceği de ihtimal dahilindedir. Çünkü bu kriz küreselleşmenin karşılaştığı/yüzleştiği ne ilk ne de son krizdir. İkincisi Asya'nın yükselişi yeni bir gelişme değildir. Aksine temelleri 1990'lara değin uzanabilecek bir arka plana sahiptir. Üçüncüsü ise küreselleşmenin çok-boyutluluğu gerçeğidir. Zira sınırların geçici olarak kapatılması ile insan mobilizasyonu asgari düzeye inmiş olsa da örneğin bir diğer küreselleşme boyutunda pandemi sürecinde elektronik ticaret hacminde meydana gelen artış (Güven, 2020: 256) söz konusudur. Bu nedenle pandemi sona ermeden yeni ve bilinemez bir süreci başlatmak olanaklı değildir.

Post-Covid söylemlerine yönelik bu açıklamaların haricinde pandemi ve post-truth konusuna da kısa bir ekleme yapılması gerekmektedir. Her ne kadar nicel veriler ışığında keskin ayrımlar ortaya koymak şu an için mümkün değilse de pandemi ile mücadelede yaşanan krizlerle post-truth söyleminin ön plana çıktığı ülkeler ve aktörler arasında bir ilişki kurulması olanaklı görülmektedir. Öyle ki kavramın üzerinde en çok konuşulduğu Donald Trump'ın başarısız addedilen mücadele tablosu karşısında vaka sayılarını azaltmak için test sayılarının azaltılmasını önermesi dikkat çekicidir. Ardından akıllara Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro gelmektedir ki Bolsonaro da Covid-19'u "basit bir grip" olarak değerlendirmiş ve eleştirilerin odak noktası haline gelmiştir. Son olarak yine post-truth söylemi ile anılan Hindistan Başbakanı Narendra Modi (Sharma, 2019) gelmektedir ki yine Hindistan'da da bu mücadele ekseninde çok güçlü ve olumlu bir tablonun varlığından söz etmek güç görünmektedir. Pandemi sürecinin akıbeti hakkında çalışmanın kaleme alındığı dönemdeki bu belirsizlik dikkate alındığında post-truth'un Covid-19 perspektifindeki bu yansımalarının küreselleşmenin "post"ları arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Dünya, birçok alanda ve birçok anlamda kısa sürede yoğun içeriğe sahip gelişmelerle karşılaşmaktadır. Gelişmelerin ortaya çıkış sebepleri, etki düzeyleri ve sonuçları bazen rasyonel teşhisleri beraberinde getirirken, bazen de öngörülemeyen riskleri beraberinde getirmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemden bu yana terörizm, ekonomik krizler, diplomatik sorunlar, rejim değişiklikleri gibi

hadiselerin yanı sıra küresel bir boyut kazanan salgınlar da bu ifadeyi teyit etmektedir.

Küreselleşme çok-boyutlu bağlamı içerisinde ekonomi, politika, bilişim-teknoloji ve kültür alanlarındaki yansımaları itibariyle halen teşhisler ve riskler nazarında tartışmaların odak noktası konumundadır. Bu odak noktasına dair küreselleşme özelinde çeşitli yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır: Aşırı-küreselleşmeciler, şüpheciler/kuşkucular ve dönüşümcüler. Çalışma açısından yeniden şekillenme boyutunda dönüşümcü yaklaşımın perspektifi ön plana çıkmış ve bu perspektif post-modernizm ile olan ilişki açısından ele alınmıştır. Post-modernizmin küreselleşmeyle olan irtibatı oluşan belirsizlik bağlamında önemli ipuçları sunmuştur ve bu durum da bir güncelleme olarak değerlendirilmiştir.

Post-truth kavramı benzer bir biçimde post-modernizmin mutlağa (hakikate) yönelik eleştirisiyle bağlantılı olarak dönemin makul meşruiyet alanlarından birisini oluşturmuştur. Küreselleşme başlığı altında post-modernizm ve post-truth kavramları incelendiğinde post-Covid söylemlerinin aynı bağlam içerisinde analiz edilebileceği düşünülmüştür. Zira henüz salgının etkileri ve olası sonuçları belirginleşmemişken, tıp haricindeki birçok alanda özellikle sosyal bilimler disiplinlerinde pandeminin sonrasına dair analizlerin ortaya konulması küreselleşmenin post'ları nazarında bir devamlılık olarak görülmektedir.

Bu çalışmanın kaleme alındığı zaman dilimi itibariyle 2020 yılının ikinci yarısında henüz pandeminin ne zaman ve ne şekilde sona ereceği bilinmemektedir. Bilinen şey elbette ki birçok bağlama salgının tesir edeceği yönündedir. Lakin "post" kavramsallaştırması örnekleri bile henüz küreselleşmeye dair bir "son" tartışmasını makul göstermemektedir. Bu nedenle küresel ilişkiler ve dengeler açısından da kısa sürede bir eksen değişiminden söz etmenin güç olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Artan Özoran, B. & Mermer, A. (2018). Bauman Gibi Düşünmek: Wellness ile Ölümün Yapısökümünün Haberler Üzerinden İncelenmesi. *Selçuk İletişim* 11, 307-330.

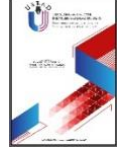
Aslan, O. (2020). Post-Truth Kavramının Postmodernizm Aynası Üzerine Düşen Yansımaları. *Pasajlar* 2(4), 109-124.

- Baç, M. (2020). Hakikatin Savuşturulması, Ötelenmesi ve Geri Dönüşü Üzerine. *Pasajlar 2(4)*, 17-34.
- Başer, D. (2011). Zygmunt Bauman'da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Bauman, Z. (2014). *Parçalanmış Hayat, Postmodern Ahlak Denemeleri*. (Çev.). Türkmen, İ. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*. (Çev.). Türkmen, İ. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Best, S. & Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori, Eleştirel Soruşturmalar*. (Çev.). Küçük, M. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blockchain Türkiye (2020). *Covid-19 Sonrasında Bizi Bekleyenler ve Blockchain'in Yeni Dönemdeki Yeri*.
- Buheji, M. (2020). Future Foresight of Post Covid-19 Generations, *International Journal of Youth Economy 4(1)*,1-3.
- Cimmino, J. (2020). A Global Strategy for Shaping the Post-Covid-19 World, *Atlantic Council, Strategy Papers*.
- Friedman, T. (2010). *Küreselleşmenin Geleceği, Lexus ve Zeytin Ağacı*. (Çev.). Özsayar, E. İstanbul: Boyner Yayınları.
- Guenon, R. (2020). *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*. (Çev.). Kanık, M. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günenç, M. (2019). *David Hare'in Oyunlarında Post-Truth Söylem*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Güven, A. (2020). Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi. *İnsan&İnsan 7(23)*, 20-36.
- Güven, H. (2020). Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelen Değişimler, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 7(5)*, 251-268.
- Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 13*, 1-16.
- Keyes, R. (2019). *Hakikat Sonrası Çağ, Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*. (Çev.). Özçetin, D. İzmir: Deli Dolu.
- Koyuncu, A. A. (2019). Özgürlüğün Bir İmkânı Olarak Belirsizlik: Bauman Bağlamında Eleştirel Bir Deneme. *Ekev Akademi Dergisi ICOAEF Özel Sayısı*, 21-38.

- Köktürk, M. (2020). Post-Truth ya da Mağaraya Dönüş. *Pasajlar* 2(4), 35-55.
- Mcintyre, L. (2019). *Hakikat-sonrası*. (Çev.). Biçici, M. F. İstanbul: Tellekt.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York/London: McGraw-Hillpaperback.
- Nikiforuk, A. (2013). *Mahşerin Dördüncü Atlısı, Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*. (Çev.). Erkanlı, S. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, M. (2018). Öznenin Ölümü: Post-Truth Çağında Güvenlik ve Türkiye. *İnsamer*, 1-12.
- Rorty, R. & Vattimo, G. (2009). *Dinin Geleceği*. (Çev.). Ögdül, R. G. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Russ, J. (2014). *Avrupa Düşüncesinin Serüveni, Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*. (Çev.). Doğan, Ö. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sambur, B. (2020). *Covid 19 Sonrası Dünya Düzeni*. İstanbul: Orion.
- Sharma, G. K. (2019). The Post-Truth Era: An Analysis with Reference to Contemporary Politics. *DLR* 11(1), 1-6.
- Sokal, A. & Bricmont, J. (2013). *Son Moda Saçmalar, Postmodern Aydınların Bilimi İstismar Etmesi*. (Çev.). Gönülşen, B. İstanbul: Alfa Bilim.
- Tomlinson, J. (2013). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev.). Eker, A. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM). (2020). *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem, Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ankara.
- Uluç, G. & Küngerü, A. (2018). Yeni Gerçek-Ötesi Dönem (Post-Truth): Birleşik Krallık Tabloid Gazetelerde Brexit Referandumunu İncelemesi. *Route Educational and Social Science Journal* 5(1), 1134-1152.
- Uluk, M. (2018). *Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya & Yalan Haber*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Yıldızoğlu, E. (2020). *Koronavirüs (Covid-19) Sonrası Küreselleşme Bitti Mi, Yeni Süreci Çin mi Yönetecek?*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51955474>, Erişim Tarihi: 03.03.2020.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

TÜRKİYE'DE COVID-19 PANDEMİSİ SÜRESİNCE ALINAN ÖNLEMLERİN KRİZ YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF MEASURES TAKEN DURING THE COVID-19 PANDEMIC
FROM CRISIS MANAGEMENT PERSPECTIVE IN TURKEY

Berkan GÜNGÖR

Öğretim Görevlisi, İhtisaslaşma Koordinatörlüğü, Kastamonu Üniversitesi
Kastamonu/Türkiye.

Lecturer, Specialization Coordinatorship, Kastamonu University
Kastamonu/Turkey.

bgungor@kastamonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6135-2793

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.811463

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.11.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Güngör, B. (2020). Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4)*, 818-851.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma, 09.10.2020 tarihinde düzenlenen "Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (USVES)" adlı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: Küreselleşen dünyamızda açık birer sistem olan örgütler, çevreye karşı daha duyarlı oldukları için bütün çevresel gelişmelerden az ya da çok etkilenmektedirler. En küçük işletmesinden en güçlü hükümetine kadar bütün örgütler potansiyel krizlere karşı her zaman tetikte olmalıdırlar. Aksi takdirde krizler örgütler için yok olma tehlikesi anlamına bile gelebilmektedir. Çin’in Wuhan şehrinde patlak veren Covid-19 salgını insanlık tarihinin en büyük krizlerinden birisi olmuştur. Bu salgın dünya üzerindeki bütün örgütlere kriz yönetim planlamalarını tekrar gözden geçirmeleri konusunda bir hatırlatma yapmıştır. Nitekim krize karşı yeterli tedbirleri almayan ya da almakta geciken ülkeler krizden oldukça fazla etkilenmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, Türk Hükümeti’nin Covid-19 kriz sürecini nasıl karşıladığını ve krize karşı nasıl bir kriz yönetim planı uyguladığını değerlendirmektir. Bu bağlamda, literatürde kriz yönetimi hakkında yapılmış olan çalışmalar ışığında çeşitli yazarlar tarafından önerilmiş ideal kriz yönetimi ilkeleri ve kriz döneminde sözcülerde bulunması gereken nitelikler belirlenmiştir. Tüm bu bulguların ışığında da salgın sürecinde Türk Hükümeti’nin 11 Temmuz 2020’ye kadar yapmış olduğu eylemler incelemeye tabi tutulmuştur. Krizin sinyallerini zamanında görebilen ve buna paralel olarak da önlemlerini alabilen Türkiye’de salgın diğer ülkelere nazaran daha kontrollü karşılanmıştır. Çalışmanın sonucunda Türk Hükümeti’nin en azından salgının ilk yedi ayında yani kriz anı evresinde gayet başarılı bir kriz yönetimi süreci yürüttüğü sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, kriz yönetimi, pandemi, halka ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti

Abstract: Organizations, which are an open system in our globalizing world, are more or less affected by all environmental developments because they are more sensitive to the environment. All organizations, from the smallest business to the strongest government, should always be on the lookout for potential crises. Otherwise, crises can even mean the danger of extinction for organizations. The reporting of pneumonia cases of unknown cause in December 2019 in Wuhan, China, was the starting signal of one of the biggest crises in human history. Covid-19 is undoubtedly a pandemic epidemic that has had its effects all over the world. This epidemic reminded all organizations around the world to review their crisis management planning. As a matter of fact, countries that did not take adequate measures against the crisis, or were delayed in taking them, were highly affected by the crisis. The aim of this study was to evaluate how the Republic of Turkey met the Covid- 19 crisis and how they implemented the crisis management planning of the pandemic. In this context, ideal crisis management principles proposed by various authors have been determined in the light of studies on crisis and crisis management in the literature. In addition, the qualifications that should be found in spokespersons during the crisis period were added to the study. In the light of all these findings, the actions of the Government of the Republic of Turkey during the epidemic process were subjected to examination. For

the analysis, the period from the outbreak of the crisis in the world until 11 July 2020 was considered. In Turkey, which can see the signals of the crisis in a timely manner and take measures in parallel, the epidemic was met more controlled than in other countries. As a result of the study, it was concluded that Turkish Government carried out a very successful crisis management process, at least in the first seven months of the epidemic, that is, in the moment of crisis.

Keywords: Covid-19, crisis management, pandemic, public relations, Republic of Turkey

GİRİŞ

Geçtiğimiz yüzyıllarda gemilerle veya savaşlarla taşınan bulaşıcı hastalıkların günümüzde sadece birkaç saat içerisinde taşınması, küreselleşmenin belki de en olumsuz sonuçlarından birisidir (Özalp, 2020: 128). Artık sadece bir işletmede yaşanan herhangi bir kriz bile Dünya’nın farklı noktalarında hissedilebilmektedir. Bu nedenle en küçük işletmesinden en büyük hükümetine kadar bütün örgütler potansiyel kriz durumlarına karşı her zaman hazırlıklı olmalıdırlar.

Açık birer sistem olan örgütler amaçlarını gerçekleştirebilmek ve hayatta kalabilmek için hem içinde buldukları çevrelere uyum sağlayabilmek hem kendi davranışlarını çevredeki istek ve beklentiler doğrultusunda şekillendirebilmek zorundadırlar. Çevre ise sürekli olarak değişim göstermekte ve örgütlere bir takım fırsatlar veya tehditler yaratmaktadır. İşte örgütlerin başarısı da bu fırsatları en iyi şekilde değerlendirebilmelerine veya bu tehditleri önceden görüp muhtemel krizleri önlemelerine bağlıdır. Kriz yönetme ve krizleri aşma becerileri büyük oranda yöneticilerin yeteneklerine bağlıdır ve hayati öneme sahiptir (Can, 1992: 297).

Kriz yönetimi konusu örgütler için hayati bir öneme sahiptir. Bir örgüt kriz yönetiminden faydalanmayı başarabilirse beklenmeyen olaylara hazırlıklı olacak ve krizleri minimum zarar ile atlatabileceklerdir. Belirsizliklere karşı hazır konumda olan örgütlerde bireyler zor durumda kalmayacaklar, zaman kaybı en az düzeyde yaşanacak ve varlıklar tehlike altına girmeyecektir (Baydaş vd., 2015: 262).

2019 yılının son ayında Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) Çin’de bulunan ülke ofisi, Hubei eyaletindeki Wuhan şehrinde sebebi bilinmeyen zatürre vakaları olduğunu bildirmiştir. Bu vakalar, 2020 yılı 7 Ocak tarihinde insanlarda daha evvel saptanmamış olan yeni tip bir

koronavirüs olarak (nCoV) tanımlanmış; akabinde bu hastalığın ismi Covid-19 olarak kabul edilmiştir. Salgın 30 Ocak 2020 tarihinde DSÖ tarafından “uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu” olarak sınıflanmıştır. Ardından Çin dışında 113 farklı ülkede daha Covid-19 vakalarının görülmesi üzerine ve virüsün yayılımı sebebiyle 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ bu salgını pandemi (küresel salgın) olarak tanımıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a: 5). Sadece 5 gün sonra yani 16 Mart 2020 tarihine gelindiğinde ise DSÖ’ye enfeksiyon bildiren ülke sayısı 143’e ulaşmıştır (Bedford, Enria, Giesecke, Heymann, Ihekweazu, Kobinger, Lane, Memish, Oh, Sall, Schucac, Ungchusak ve Wieler, 2020: 1017).

Salgının bu derece hızlı yayılması da dünya üzerindeki bütün devletlerin çeşitli önlem almalarını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda yaygın olarak dünya üzerinde okul kapatma, seyahat kısıtlamaları getirme, halka açık alanları yasaklama gibi virüsün yayılmasını engellemeye yönelik birtakım önlemler alınırken; sağlık tesislerine acil yatırımlar yapmak, sağlık sistemlerini güçlendirmek ve yeni sosyal refah formları geliştirmek gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Hale vd., 2020: 3). Birçok ülke bir yandan virüse karşı daha savunmasız olan grupları, örneğin komorbiditesi* olanlar ve yaşlılar gibi, korumaya yönelik tedbirler alırken bir yandan da büyük dalgalanmaları ve yayılımı geciktirmek için de sınırlamalar uygulamışlardır (Bedford vd., 2020: 1016). Kısaca Covid-19 salgını esnasında da kısa, orta ve uzun vadeli önlemler alınması elzem hale gelmiştir. Tüm dünyada şok etkisi yaratan bu salgın birçok ülkenin sağlık sisteminin çöküşüne sebep olmuştur. Ayrıca salgınla birlikte tüm dünyada personel, finans, ekipman, planlama ve kriz yönetimi konularında beklenmedik ihtiyaçlar meydana gelmiştir (Yücesan ve Özkan, 2020: 135).

Bu çalışmada, literatürde kriz ve kriz yönetimi hakkında yapılmış olan çalışmalar ışığında çeşitli yazarlar tarafından önerilmiş ideal kriz yönetimi ilkeleri belirlenmiştir. Ayrıca kriz döneminde liderlerde ve sözcülerde bulunması gereken nitelikler de çalışmaya eklenmiştir. Tüm bu bulguların ışığında da salgın sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin yapmış olduğu eylemler incelemeye tabi tutulmuştur. İnceleme için krizin dünya üzerinde patlak verme tarihinden 11

* Bir ya da daha birden fazla hastalığın temel hastalıkla birlikte görülmesi durumudur. Türkçe karşılığı: “Eşlik eden hastalık”

Temmuz’a kadar geçen süre ele alınmıştır. Bu çalışma bitmiş olduğu tarihte salgın dünyada tüm ciddiyetiyle devam etmektedir.

KRİZ

Kriz kavramı, birçok yazar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Çünkü her krizin ortaya çıkış nedeni ve kapsamı farklılık göstermektedir (Atıgan, 2014: 130). Krizler genel manada bir organizasyonun üst düzey hedeflerine, amaçlarına ve yaşamına karşı bir tehdit oluşturan ve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde cevap verilmesini gerektiren; öngörme ve önleme mekanizmalarını yetersiz bırakan durumlardır (Can, 1992: 297). Bir organizasyonun krizle yüzleşmesinde çeşitli çevresel ve örgütsel etmenler rol oynamaktadır. Bu etmenler çeşitli yazarlardan derlenerek aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Atıgan, 2014: 133; Aksu, 2010: 43; Can vd., 2011: 438; Baydaş vd., 2015: 267).

Çevresel Etmenler	Örgütsel Etmenler
Ekonomik durum ve sistem Teknolojik gelişmeler Toplumsal ve kültürel etmenler Hukuki etmenler Siyasi etmenler Uluslararası etmenler Doğal etmenler Küreselleşme	Örgütsel yapı Yönetimin niteliği Örgütün tarihi ve tecrübeleri Örgütün hayat seyri Bilgi toplama ve kullanma yetersizliği Örgüt kültürü Koordinasyon sorunları İletişim kopuklukları

Tablo 1: Krize Neden Olan Etmenler

Kriz denince akla genelde ekonomik krizler, siyasi krizler, terör olayları, doğal afetler ve savaşlar geliyor olsa da salgın hastalıklar da birer kriz türüdür. Dünya sadece 2000’li yıllarda bile 5 büyük salgın hastalık ile mücadele etmiştir (Gönen, 2012: 85): Sars, Hepatit A, Kuş Gribi, Domuz Gribi ve nihayetinde de Covid-19.

Krizler makro ve mikro boyutta incelenecek olursa, salgın hastalıklar bir ülkenin milli güvenliğini ve menfaatlerini, amaçlarını, sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını olumsuz etkileyebilmesi, tehlikeye sokabilmesi ve beklenmedik bir şekilde aniden ortaya çıkması bakımından makro boyutta ele alınmalıdır (Gönen, 2012: 125). Ayrıca krizler her zaman bir belirsizlik durumu içerir, denetimin tek merkezden gerçekleşmesini gerektirir ve her bir krizin nitelikleri kendine özgüdür. Doğal afet ve salgın hastalıkların etkisi bir sistemi dolaylı yoldan da oldukça derinden etkileyebilmektedir. Dünyanın bir başka ucundaki afet veya salgınlar, tedarik zinciri nedeniyle farklı sektörlerde, pazarlarda ve hatta bambaşka sistemlerde krize yol açabilmektedir

(Luecke, 2015: 5). Genel olarak bir krizin temel nitelikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Karadeniz, 2010: 77; Şimşek ve Çelik, 2011: 298; Pira ve Sohodol, 2015: 27):

- Örgütün varlığını tehlikeye atmak
- Örgütteki önleme ve tahmin etme mekanizmalarını devre dışı bırakmak
 - Acil müdahale ihtiyacı ve zaman baskısı doğurmak
 - Ani, beklenmedik ve sürpriz bir biçimde gerçekleşmek
 - Karar vericilerde gerginlik yaratmak
 - Korku ve panik yaratmak
 - Kolay kontrol edilememek
 - İnsan kaynaklarını, finans kaynaklarını, doğal kaynakları ve imajı tehlikeye sokmak
 - Yaşamsal bir dönüm noktası olmak

Krizler genelde birdenbire ortaya çıkan durumlar değildir (Pira ve Sohodol, 2015: 45). Belirli aşamaları takip etmektedir. Kriz durumlarında ilk olarak uyarı işaretleri ortaya çıkmaktadır. Ardından ise kriz durumu başlamaktadır. Nihayetinde de kriz durumu sonlanmaktadır (Karadeniz, 2010: 79). Krizin sonlanması demek aslında kriz sonrası değerlendirme aşamasına geçiş anlamına gelmektedir. Bu değerlendirmeler ile de sonraki muhtemel krizlere hazırlık yapılması sağlanabilecektir. Aşağıda çeşitli yazarlardan faydalanılarak beklenmedik bir kriz durumu ile karşılaşıldığında yapılması gerekenler derlenmiştir (Lukaszewski, 1997: 8; Tüz, 2008: 98; Karadeniz, 2010: 79; Aksu, 2010: 44; Gönen, 2012: 126, Baydaş vd., 2015: 269):

- Hızlı tepki vermek ve erken uyarı sistemlerini kullanmak
- Sonuca yönelik davranmak
- Anlayış ve yardım istemek
- İşi ehline bırakmak
- Seri bir şekilde bilgilendirmek
- Süratli ve doğru kararlar almak
- Önemsediğini göstermek
- Karar mekanizmasının, davranışların ve sonuçların şeffaflığına dikkat etmek
- Önerilere açık olmak
- Topluma mümkün olan en kısa sürede açıklamalar yapmak
- Yerel yöneticilerin açıklamalarını destek olarak kullanmak
- Olaydan etkilenen tarafları tespit ederek görüşmek

- Basit, olumlu ve direkt mesajlar vermek
- Gerçeklere ve politikalara bağlı kalmak
- Sağduyulu davranmak
- İç ve dış çevreyi sürekli izlemek
- Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine odaklanmak
- Örgüt geliştirme çalışmaları yürütmek
- Krizle mücadele eden personelin moralini sürekli yüksek tutmak
- Çürütülmeyecek ve sorgulanmayacak argümanlar üretebilmek
- Krizden fayda sağlamak

KRİZ YÖNETİMİ

Kriz yönetimi Karadeniz (2010: 81) tarafından kısaca bir örgütün lehine önlemler alabilmek için krizin zamanında tahmin edilip değerlendirilerek bir takım gerekli önlemlerin alınmasını kapsayan süreç olarak tanımlanırken Tunçer (2012: 474) tarafından bir örgütün kriz durumundan en az maliyet ve kayıp ile kurtarılması süreci olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kriz yönetimi beklenmedik durumlar ile karşılaşmaya hazır olmak ve kriz başlamadan planlamalar yapabilmektir (Atıgan, 2014: 133). Temel anlamda kriz yönetiminin özellikleri aşağıdaki gibidir (Aksu, 2010: 58; Can vd., 2011: 443):

- Bir karar alma işlemidir.
- Organizasyonların muhtemel krizlere daima hazırlıklı olmalarını sağlar.
- Birden fazla safhadan oluşan karma bir süreçtir.
- Organizasyonların hayatını tehlikeye sokan nitelikteki durumlar ile ilgilidir.
- Etkin bir kriz yönetimi krizin kısa sürede kontrol altına alınabilmesini ve zararların sınırlanabilmesini sağlar.
- Stratejik yönetim ve risk yönetimine benzer yönleri vardır
- Yönetimin özel bir şeklidir.
- Organizasyonel faaliyetlerin yerine getirilmesini zorlaştıran ve hatta imkânsız hale getiren süreçlerle ilgilidir.
- Ayrı bir uzmanlık gerektirir bu nedenle organizasyonlara ek maliyetler yükler.
- Stratejik yönetim ilkeleriyle doğrudan ilgisi vardır.

Genelde çevresel etmenlerden kaynaklanan krizlerin her zaman önceden tahmin edilebilmesi mümkün olmayabilir. Örgütsel yaşamların ayrılmaz birer parçası olan krizlerin örgütlerin üzerinde yıkıcı etkiler oluşturulmasına izin verilmemelidir. Kriz durumları ortadan

kaldırılmayacak olsalar bile en azından zararlarının optimal düzeylerde tutulması elzemdir ve de mümkündür. İşte burada devreye alınması gereken kriz yönetim süreci beş aşamadan meydana gelmektedir (Şimşek, 2002: 333):

- Kriz sinyalinin alınması: Krizler genellikle başlamadan evvel birtakım sinyaller verir. Yöneticiler bu öncü sinyalleri ciddiyle izlemeli ve doğru bir şekilde değerlendirmelidir.
- Krize hazırlık ve korunma: Öncü sinyalleri değerlendiren örgütler krize karşı korunmayı sağlayacak mekanizmaları hayata geçirmelidir. Böylece kriz durumuna karşı hazırlık sağlanacaktır.
- Krizin denetim altına alınması: Erken uyarı sistemleri ve korunma mekanizmalarını uyumlu bir şekilde çalıştırabilen örgütler bu veriler ile orta vadede krizi denetim altına alabilmekte büyük avantaj sağlayacaklardır.
- Normal duruma dönüş: Kriz esnasında zayıflayan ve bozulan düzenin, ilişkilerin ve iklimin bir an evvel normale döndürülmesi ve hatta mümkünse eskisinden daha iyi bir hale getirilmesi gerekmektedir.
- Krizi öğrenme ve durum değerlendirmesi: Krizler organizasyonlara birtakım zararlar verseler bile doğru değerlendirilebilirlerse yöneticilere büyük tecrübeler kazandırabilirler.

Krizler meydana geldikten sonra etkin bir acil durum planı yapıldığında, gelişen olaylara doğru zamanda doğru tepkiler verilebilecektir. Bu sayede oluşabilecek hasarlar minimum düzeye indirilirken normalleşme sürecine daha hızlı adım atılabilecektir. Etkin bir acil durum planı için aşağıdaki adımların takip edilmesi önerilmektedir (Luecke, 2015: 44):

1. Planlama ekibi kurulması
2. Sorunun boyutunun belirlenmesi
3. Bir plan oluşturulması
4. Planın sınanması
5. Planın devamlı güncellenmesi

Yönetimler bir krizin geldiğini ve aciliyetini çok nadir olarak kontrol edemezler. Fakat krizi karşılamak ve çözümü kontrol etmek aşamasında etkili olabilirler (Aksu, 2010: 64). Etkili bir kriz yönetimi sürecinde iki farklı yaklaşım sergilenmektedir. Bu yaklaşımlardan birisi

“Krizden kaçma yaklaşımı” iken diğeri de “Krizi çözme yaklaşımı”dır. Bu yaklaşımlar aşağıda özetlenmiştir (Şimşek ve Çelik, 2011: 303):

- **Krizden Kaçma Yaklaşımı:** Eğer yönetici geleceğe dair durumlar hakkında doğru tahminler yapabilmisse olumsuz durumlardan kaçınabilecektir. Yani bu yaklaşım yöneticilerin kriz durumu altında karar verebilme ve tahmin yürütebilmelerine bağlıdır. Arzu edilmeyen durumları hafifletebilme ve bu durumlardan kaçınabilme yaklaşımıdır. Bu yaklaşım fırsat krizlerinde ise alternatif bir kayıp meydana getirecektir. Bu nedenle örgütler için pek ideal bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir. Sadece örgütlerde denge durumunun korunmasına yardımcı olmaktadır. Özetle savunmacı bir yaklaşımdır (Can vd., 2011: 444). Krizden kaçmak için geleceğe yönelik tahmin yöntemleri geliştirmek ve çevreyi sürekli izlemek gerekmektedir (Aksu, 2010: 65).
- **Krizi Çözme Yaklaşımı:** Kriz yönetiminde ideal amaç krizleri başarıya dönüştürebilmektir. Kriz öncesinde durum tahmin edilebilir, kriz sinyalleri erken alınabilir, kriz esnasında doğru teşhisler koyulabilir, etkin bilgi toplanabilir ve destekleyici bir liderlik sergilenirse kriz çözme yaklaşımı başarıya ulaşabilecektir. Ayrıca bu yaklaşım için orta düzeyde yöneticiler geliştirebilmek, esnek ve dinamik yapıyı korumak, sürekli bilgi toplamak ve dinamik planlar oluşturmak, örgütlerin içinde buldukları durumları sürekli izlemek ve değerlendirmek tavsiye edilmektedir. Özetle saldırgan bir yaklaşımdır. Ancak kriz dönemlerinde yaşam mücadelesi korkusu ile değil; başarıyı elde etme arzusu ile hareket etmeye yönelik politikalar içermektedir (Can vd., 2011: 444).

KRİZ VE İLETİŞİM

Özellikle kriz dönemlerinde tüm örgütler için halkla ilişkiler çok büyük önem arz etmektedir. Kriz dönemlerinde halkla iyi ilişki kurabilmek için imaj kuvvetlendirici iletiler oluşturulmalı, yaratıcı fikirler geliştirilmeli ve alternatif iletişim araçları kullanılmalıdır. Gerekirse gündem kriz olgusundan farklı iletiler ile meşgul edilmeli ve kriz durumu yansıtılmamalıdır (Karadeniz, 2010: 82). Halkla ilişkiler konusunda uyulması gerekli olan birçok ilke olsa da bunlardan en temel ve önemli olanları aşağıdaki gibidir (Bulut, 1998: 98):

1. Doğruluk: Bir kurum, kendi inanmadığı bir konuya halkı da inandıramayacaktır. Bu nedenle başarılı bir halkla ilişkiler çalışması onurlu olmalı, doğru olmalı ve güvenilir olmalıdır.
2. İnanırcılık: Halkla ilişkiler esnasında kullanılacak olan kelimeler büyük bir titizlikle seçilmelidir. Mesajlar hazırlanırken halkın iyi tanınması ve her kesimin özelliğinin analiz edilmesi gereklidir. Mesajları verecek olan kişilerin dili topluma yakın olmalıdır.
3. Süreklilik: Halk ile iletişim belirli sınırlar altında tutulmamalıdır. Özellikle önemli mesajlar sürekli yenilenmeli ve halkın belleğine yerleştirilmelidir. Sürekli tekrarlanan mesajlar halkı bıktırır bile belleklerde yer edinir.
4. Planlılık: Halkla ilişkiler çalışmaları kısa, orta ve uzun dönemli olarak planlanmalıdır. Mesajlar makro bir planın parçası olarak ele alınmalı, kararsız ve çelişkili bir tutum sergilenmemelidir.

Kriz esnasında kamuoyu ile açık bir iletişim kurabilmek çok önemlidir. Çünkü kriz dönemleri kamuoyunun bilgiye en çok ihtiyaç duyduğu dönemlerdir. Doğru bir iletişim kurulamazsa spekülasyonların, dedikoduların ve söylentilerin önü kesilemeyecek ve bu da krizi daha da fazla derinleştirecektir (Güreşçi, 2020: 56). Kriz anında doğru iletişim için aşağıdaki adımlar önerilmektedir (Luecke, 2015: 96):

- Samimi ve içten olmak.
- Gerçekleri paylaşmak.
- Bilinen ve bilinmeyen konularda dürüst olmak.
- Mutlaka bir kriz danışma hattı kurmak.
- Kriz danışma hattındaki bilgiyi sürekli güncel tutmak.
- Spekülasyon yapmamak.

Başlamış bir krizi dizginleyebilmek, durumun daha da kötüleşmesini engellemek için alınan önlemleri işaret etmektedir. Böylece acil durum planlarının uygulanabilmesi için zaman kazanılacaktır. Bunun için de dört temel kural sunulmaktadır (Luecke, 2015: 89):

1. Çabuk ve kararlı davranmak. Ne kadar gecikme yaşanırsa kriz o kadar derinleşir.
2. Önceliğe insanı koymak. Binalara, mallara, ekonomiye gelebilecek her türlü hasarın telafisi mümkündür ancak kaybedilen hayatlar geri gelmezler.

3. Tepe yöneticilerini daima hazır bulundurmak. Böylece krizin ne kadar ciddiye alındığı anlaşılacaktır.
4. Devamlı iletişim halinde olmak. Dedikodu ve söylentilerin önüne geçebilmenin en etkin yöntemidir.

Kriz dizginlendikten sonra kuşkusuz ki yönetimler daha küçük ve baş edilebilir bir kriz ile mücadele etmeye başlayacaklardır. Ayrıca krizin dizginlenmesi demek problemin gerçek boyutları ile en doğru şekilde teşhis edilebildiği anlamına gelmektedir. Artık yönetimler krizi çözebilmek ve normalleşme sürecine yürüyebilmek için aşağıdaki adımları takip etmelidir (Luecke, 2015: 93):

- Çabuk hareket etmek.
- Devamlı bilgi toplamak.
- Amansızca iletişim kurmak.
- Yapılanları kayıt altına almak.
- Proje yönetim teknikleri kullanmak (Tanımla ve organize et, planla, uygulamaları yönet ve projeyi tamamla).
- Sorumluluk almak ve başkalarını suçlamamak.
- Güçlü ve özgüvenli bir liderlik sergilemek.

Kriz zamanları şüphesiz ki liderlerin ve yöneticilerin en çok arandığı zamanlardır (Baydaş vd., 2015: 279). Kriz yönetimi sürecinde organizasyon adına halkla ve medya ile ilişkileri yürütmesi için bir sözcü belirlenmelidir. Bu sözcünün seçiminde kurum içi hiyerarşideki yeri kadar iletişim becerisi de dikkate alınmalıdır. Seçilecek olan sözcünün özellikleri aşağıdaki gibi olmalıdır (Tüz, 2008: 105; Pira ve Sohodol, 2015: 213):

- Sözcü örgütü iyi tanımalı ve analiz yeteneğine sahip olmalıdır.
- Duygusalığa, feverana ve tahriklere kapılmamalı; uyumlu olmalıdır.
- Dış görünüşüne özen göstermeli, profesyonel olduğunu hissettirmelidir.
- Zayıflıkları bilinmemeli; itibarı kolay zedelenmeyecek bir imajı olmalıdır.
- Konuya hakim olmalı; konuyu saptırmamalı ve konudan uzaklaşmamalıdır.
- “Yorum yok”, “bilmiyorum” sözcüklerinden sakınılmalı; “kayıt dışı” veya “yayımlanmamak üzere” ibareleri kullanılmamalıdır.
- Sağduyulu, pratik, ahenkli ve inisiyatif sahibi olmalıdır.

TÜRKİYE’DE COVID-19 PANDEMİSİNİN YAYILIM SÜRECİNDE ALINAN ÖNLEMLER

Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti’nin Covid-19 salgınının ortaya çıkışı ve akabindeki altı aylık süreçte almış olduğu önlemler ve izlenmiş olduğu politikalar paylaşılmıştır. Covid-19 salgınından da önce yapılan, olası bir pandemi durumu için hazırlanan planlara da değinilmiştir. Sonuç ve Değerlendirme kısmında ise bu bölümde paylaşılmış olan veriler incelenmiş ve Türkiye’nin Covid-19 pandemisinin yayılım sürecinde aldığı önlemler, yukarıda verilen literatür ile eşleştirilerek bir değerlendirme yapılmıştır.

2004 yılında ilk defa Türkiye’de pandemi hazırlık çalışmaları başlatılmış ve 2006 yılında da Sağlık Bakanlığı temsilcilerinin liderliğinde uzmanlar ve akademisyenlerin bir araya geldikleri bir çalışmada “Pandemi Hazırlık Planı Başbakanlık Genelgesi” adı ile tanıtılmıştır. Ayrıca bu çerçevede “İl Pandemi Planları” hazırlanarak ülke genelinde tatbik edilmiş ve bu da “Küresel Bir Grip Salgını (Pandemi) Konusunda Yapılması Gereken Hazırlıklar” ismiyle tanıtılmıştır. 2009 yılında görülen H1N1 virüsü sonucu elde edilen tecrübeler doğrultusunda da DSÖ’nün öncülüğünde Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi bütün ülkelerin influenza virüslerine karşı daima tedbirli olmaları için ulusal pandemiyle mücadele planlarını hazırlamaları gerektiği uyarısında bulunmuştur (Sertdemir, 2020: 19). 2019 yılında oluşturulan Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı; olası bir pandeminin ortaya çıkmasından sonra alınacak bütün önlemleri ayrıntılı bir şekilde tanımlamıştır. Bu plana göre uygulanacak olan mevzuat aşağıdaki gibidir (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020: 22):

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

- 24.04.1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
- 07.05.1987 tarih 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu
- 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1 sayılı
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliği (30.05.2007 tarih ve 26537 sayılı Resmi Gazete)

- Uluslararası Giriş Noktalarında Uygulanacak Çevre Sağlığı İşlemlerine Dair Yönetmelik (03.11.2013 tarih ve 28810 Sayılı Resmi Gazete)
- Bulaşıcı Hastalıkların İhbar ve Bildirim Sistemi Konulu Genelge (23.10.2015 tarih ve 2015/18 sayılı)
- Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Hakkındaki Genelge (11.09.2018 tarih ve 2018/22 sayılı)

Türkiye’nin sağlık otoritesi olan Sağlık Bakanlığı, salgın sürecinin başlaması ile birlikte hemen organize olmuş ve gerekli tedbirleri almıştır (Yücesan ve Özkan, 2020: 136). Covid-19 tanılı ilk vaka Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Ancak Türkiye Cumhuriyeti’nde Covid-19’un pandemi ilan edilmesini beklemeden; Çin’de görülmeye başlamasından itibaren ülkeye girişini engelleyebilmek adına bir takım önlemler alınmıştır. Türkiye’nin almış olduğu bu önlemler sayesinde sağlık sisteminin üzerine çok fazla yük binmesinin önüne geçilmiştir (İnat, 2020). Türkiye’de ilk vaka görülene ve DSÖ Covid-19’u pandemi ilan edene kadar, yani 11 Mart 2020’ye kadar alınan önlemler aşağıdaki gibidir (Budak ve Korkmaz, 2020: 71; Anadolu Ajansı, 2020a):

Tarih	Alınan Önlem
10.01.2020	•T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesinde “Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi” kurulmuştur.
14.01.2020	•Covid-19 Rehberi hazırlanmıştır.
20.01.2020	•Şüpheli bir vakadan ilk numune alınmıştır.
23.01.2020	•Vuhan uçuşları durdurulmuş; Çin’den gelen tüm yolcular için çeşitli önlemler alınmıştır. •Belirti gösteren ziyaretçiler karantinaya alınmaya başlanmıştır.
31.01.2020	•Salgınla mücadelede kullanması için Çin’e tıbbi malzeme yardımı yapılmıştır.
01.02.2020	•Vuhan kentindeki Türk vatandaşları Türkiye’ye getirilmiştir.
04.02.2020	•Hastalığın görüldüğü ülkelerden gelen ziyaretçilerin giriş noktaları gözlem altına alınmıştır.
05.02.2020	•Çin ile olan bütün uçuşlar durdurulmuştur.
07.02.2020	•Çin’den hayvan ithalatı durdurulmuştur.
12.02.2020	•Yerli tanı kitinin ihraç edileceği açıklanmıştır.
23.02.2020	•İran ile gümrük kapıları kapatılmıştır.
25.02.2020	•Türk Hava Yolları’na ait Tahran uçağı Ankara’ya indirilmiş ve 132 yolcu ve mürettebat karantinaya alınmıştır.
27.02.2020	•İran, Irak ve Gürcistan sınırlarına sahra hastaneleri kurulmuştur.
29.02.2020	•İtalya, Irak ve Güney Kore ile gidiş-gelişler durdurulmuştur.
01.03.2020	•Umreden dönen ziyaretçiler için alınması gereken önlemlerin belirtildiği bir kitapçık yayınlanmıştır.
11.03.2020	• Türkiye’de ilk Covid-19 vakası görülmüştür. • DSÖ Covid-19’u pandemi ilan etmiştir. •Toplumu endişeye düşürme amaçlı paylaşımlar yaptığı düşünülen 29 sosyal medya kullanıcısı hakkında işlem başlatılmıştır.

Tablo 2: Krize Karşı Alınan Önlemler (10 Ocak-11 Mart 2020)

Türkiye’de ilk vakanın görülmesinin hemen ardından ise alınan tedbirler oldukça sıkılaştırılmıştır. Hastalığın bir tedavi yöntemi ve aşısı olmadığı için hükümetin temel amacı salgının yayılım hızını kontrol altında tutabilmektir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk vakanın görülmesinin ve salgının DSÖ tarafından pandemi olarak ilan edilmesinin ardından alınan önlemler aşağıdaki gibidir (AA, 2020b; Budak ve Korkmaz, 2020: 72; BBC, 2020; Sözcü, 2020a):

Tarih	Alınan Önlem
12.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•İlkokul ve ortaokullarda 1 hafta; üniversitelerde 3 hafta eğitime ara verilmiştir.•Kamu görevlilerin yurt dışına çıkışları izne bağlanmıştır.•Spor müsabakalarının seyircisiz oynanmasına karar verilmiştir.
13.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Cuma namazlarının camilerde kılınması yasaklanmıştır.•Hastane ve cezaevleri ziyaretlerine kısıtlama getirilmiştir.ALO 184 SABİM Hattı’na Covid-19 hakkında bilgi verme görevi verilmiştir.
14.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Azerbaycan ve Gürcistan sınırları nakliye hariç geçişlere kapatılmıştır.
15.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Umreden dönenlere zorunlu 14 gün karantina uygulaması başlatılmıştır.•Eğlence mekanlarının faaliyetlerine ara verilmiştir.•İspanya, Fransa, Almanya, Norveç, Avusturya, Danimarka, Belçika, İsveç ve Hollanda ile karşılıklı uçuşlar durdurulmuştur.•Umreden dönen bütün vatandaşlar Konya ve Ankara’daki öğrenci yurtlarına yerleştirilmiştir.
16.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Camilerde cemaat ile namaz kılınması yasaklanmıştır.
17.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Covid-19 kaynaklı ilk ölüm gerçekleşmiştir.•İngiltere, İsviçre, İrlanda, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır ile karşılıklı uçuşlar durdurulmuştur.•Salgınla mücadelede kullanılması için İran’a tıbbi malzeme yardımı yapılmıştır.
19.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Yunanistan ve Bulgaristan sınırları kapatılmıştır.•Spor müsabakaları durdurulmuştur.
20.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Her türlü kültürel, sanatsal, bilimsel vb. faaliyet ertelenmiştir.•Enfeksiyon, göğüs ve iç hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji uzmanı hekimlerden en az ikisinin görev yaptığı hastaneler pandemi hastanesi olarak kabul edilmiştir.
21.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•65 yaş üstü vatandaşlar için sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.•"Hayat Eve Sığar" kampanyası başlatılmıştır.•Vefa Sosyal Destek Grupları kurulmuştur.•Kuaför, berber ve güzellik salonları kapatılmıştır.•Restoranların sadece paket servis vermeleri kararlaştırılmıştır.
22.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Kamu çalışanlarının mesai saatleri esnetilmiştir.•Toplu taşımaların kapasitelerinin yarısı kadar yolcu almaları kararlaştırılmıştır.
23.03.2020	<ul style="list-style-type: none">•Marketlerin çalışma saatleri 09:00-21:00 olarak belirlenmiştir.•Marketlere girebilecek müşteri sayılarına kısıtlama getirilmiştir.•Tüm eğitim kurumlarının uzaktan eğitim sistemine geçeceği açıklanmıştır.

Türkiye’de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi
Perspektifinden Değerlendirilmesi

Berkan Güngör

25.03.2020	•Ekonomik destek paketleri açıklanmıştır.
27.03.2020	•Covid-19 verileri Sağlık Bakanlığı tarafından günlük tablolar ile paylaşılmaya başlanmıştır.
30.03.2020	• “Biz Bize Yeteriz” kampanyası başlatılmıştır.
01.04.2020	•Salgınla mücadelede kullanılması için İspanya ve İtalya’ya tıbbi malzeme yardımı yapılmıştır.
03.04.2020	•30 Büyükşehir ve Zonguldak iline 15 gün süre ile giriş çıkışlar yasaklanmıştır. •Türk Hava Yolları iç hat seferlerini durdurmuştur.
04.04.2020	•20 yaş altı vatandaşlar için sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. •Ukrayna’dan 103 Türk öğrenci Sakarya’daki öğrenci yurtlarında karantinaya alınmıştır.
05.04.2020	•20-65 yaş arası vatandaşlara ücretsiz maske dağıtılması kararlaştırılmıştır.
08.04.2020	•Karantina uygulanan yerleşim birimi sayısı 156’ya çıkarılmıştır.
09.04.2020	•Özel hastanelerin Covid-19 tedavisinde ilave ücret almayacağı bildirilmiştir.
10.04.2020	•Salgınla mücadelede kullanılması için Birleşik Krallık’a tıbbi malzeme yardımı yapılmıştır. •30 Büyükşehir ve Zonguldak’ta hafta sonu için (11-12 Nisan) sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.
12.04.2020	•Sokağa çıkma yasağının duyurulmasından sonra oluşan kaostan kendini sorumlu tutan İçişleri Bakanı Süleyman Soylu istifa etmiş ancak istifası Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kabul edilmemiştir.
14.04.2020	•THY tüm dış hat uçuşlarını 20 Mayıs 2020’ye kadar durdurduğunu açıklamıştır.
15.04.2020	•Cezaevlerindeki yoğunluğu azaltmak amacıyla 90.000 hükümlü tahliye edilmiştir.
16.04.2020	•Özel sektörlerin üç ay boyunca işçi çıkarmaları yasaklanmıştır. •Sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin önlenmesine dair yasa çıkarılmıştır.
17.04.2020	•Deniz yolu ile İstanbul’a giriş çıkışlar yasaklanmıştır. •İkinci defa 31 ilde hafta sonu için (18-19 Nisan) sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.
18.04.2020	•Celp ve terhis tarihleri ertelenmiştir.
22.04.2020	•Ukrayna’dan 298 Türk Vatandaşı getirilerek Manisa’daki bir öğrenci yurdunda karantinaya alınmışlardır.
23.04.2020	•Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı evlerden kutlanmıştır. •Resmi tatil hafta sonu ile birleştirilmiş ve toplamda 4 günlük bir sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.
26.04.2020	•İsviçre’de tedavi edilmediği iddia edilen Emrullah Gülüşken isimli Türk vatandaşı, ambulans uçak ile Türkiye’ye getirilmiştir.
28.04.2020	•Salgınla mücadelede kullanılması için Amerika Birleşik Devletleri’ne tıbbi malzeme yardımı yapılmıştır.

Sayfa | 832

Tablo 3: Krize Karşı Alınan Önlemler (12 Mart-28 Nisan 2020)

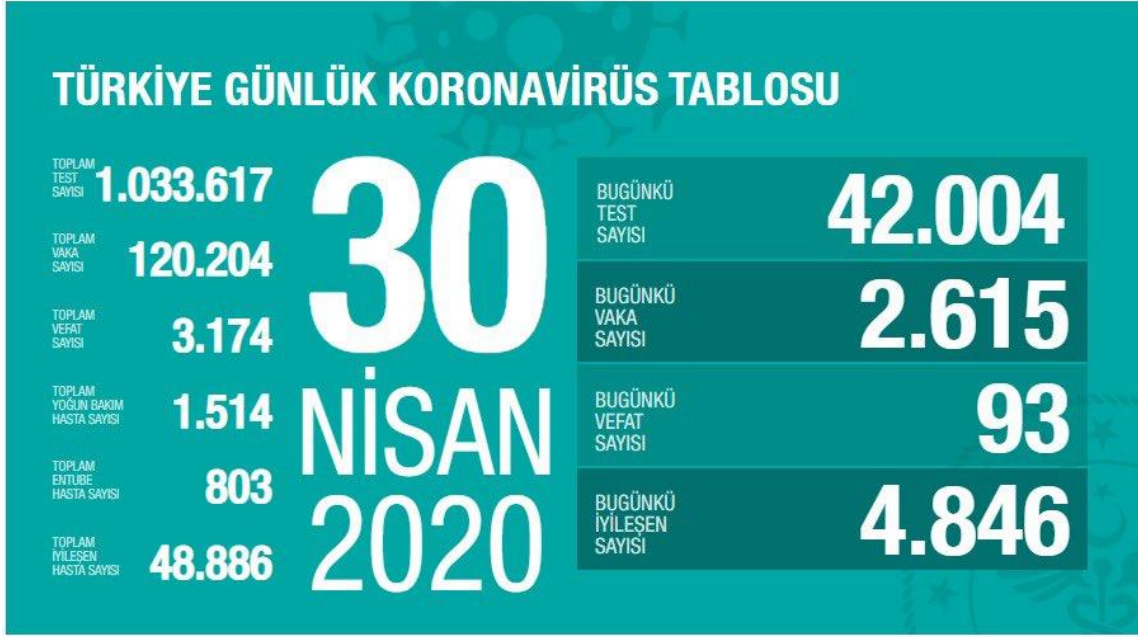
Aşağıda 31 Mart 2020 tarihinde paylaşılan Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu verilmiştir (Koca, 2020a):

Şekil 1: 31 Mart 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu

Şekil 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de 31 Mart 2020 itibari ile toplamda 92.403 kişiye Covid-19 testi yapılmıştır. Bu testlerden 13.531’i pozitif çıkmış ve Covid-19 nedeniyle vefat edenlerin sayısı 214’e ulaşmıştır. Ayrıca bu tarih itibariyle toplamda 622 entübe hasta ve 847 yoğun bakım hastası bulunmaktadır. Bu tarihe kadar iyileşen hasta sayısı ise yalnızca 243’tür.

Türkiye’de Covid-19 salgını Nisan Ayı’nda rekor düzeylere ulaşmıştır. Vakaların artışı ile paralel olarak alınan tedbirlerin düzeyleri de artmıştır. Aşağıda 30 Nisan 2020 tarihinde paylaşılan Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu verilmiştir (Koca, 2020b).

Şekil 2: 30 Nisan 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu

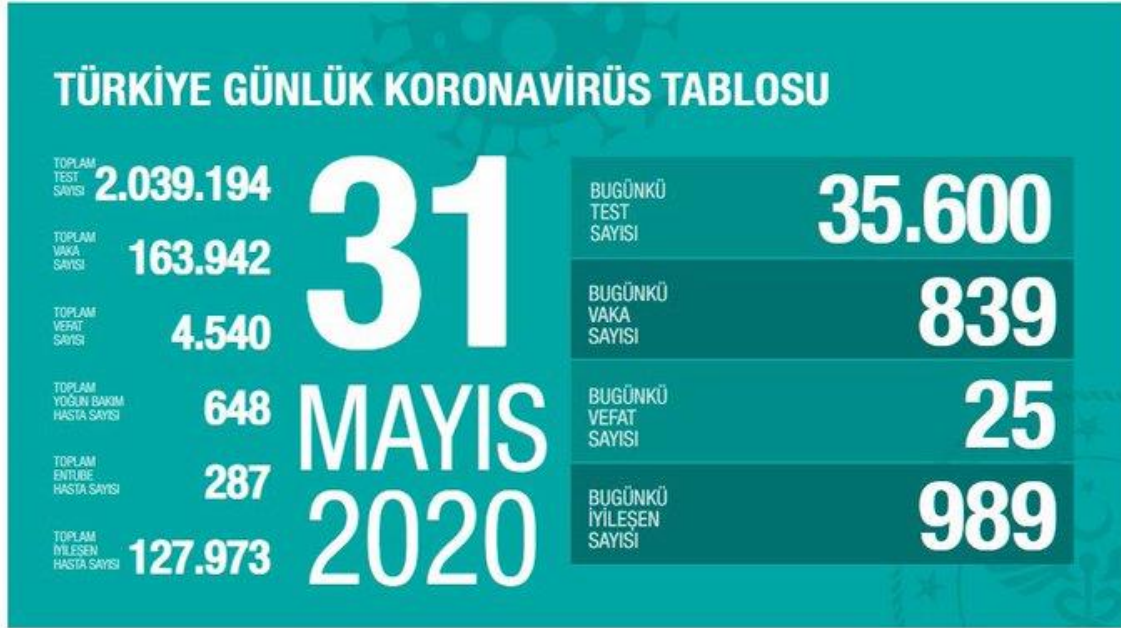
Şekil 2’de görüldüğü üzere Türkiye’de 30 Nisan 2020 itibari ile toplamda 1.033.617 kişiye Covid-19 testi yapılmıştır. Bu testlerden 120.204’ü pozitif çıkmış ve Covid-19 nedeniyle vefat edenlerin sayısı 3.174’e ulaşmıştır. Ayrıca bu tarih itibariyle toplamda 803 entübe hasta ve 1.514 yoğun bakım hastası bulunmaktadır. Bu tarihe kadar iyileşen hasta sayısı ise 48.886’dır.

Pandemi açısından oldukça tehlikeli bir dönemi geride bırakan Türkiye’de, Cumhurbaşkanı Erdoğan 4 Mayıs 2020 tarihinde normalleşme takvimini açıklamıştır. Kademe kademe normal hayata geri dönüşe dair adımlar atılacağı açıklanmıştır. Alınan normalleşme kararları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020: 72; BBC, 2020; Haberler.com, 2020a, NTV, 2020):

Tarih	Alınan Karar
04.05.2020	•Cumhurbaşkanlığı tarafından normalleşme takvimi açıklanmıştır. •7 ilde seyahat yasağı kaldırılmıştır. •Kuaför, berber ve güzellik salonlarının açılacağı tarih duyurulmuştur (11 Mayıs)
06.05.2020	•Sağlık Bakanı kontrollü sosyal yaşama geri dönüş yapılacağını açıklamıştır.
08.05.2020	•Hafta sonu için 24 ilde (9-10 Mayıs) sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.
10.05.2020	•65 yaş üstü vatandaşlara dört saat sokağa çıkma izni verilmiştir. •61 il ve 303 yerleşim biriminde karantina önlemleri kaldırılmıştır.
11.05.2020	•Kuaför, berber ve güzellik salonları ile alışveriş merkezleri açılmıştır. •9 ilde daha sokağa çıkma kısıtlamaları kaldırılmıştır.
13.05.2020	•14 yaş altı vatandaşlara dört saat sokağa çıkma izni verilmiştir.

15.05.2020	•15-20 yaş arası vatandaşlara dört saat sokağa çıkma izni verilmiştir.
16.05.2020	•15 ilde 4 günlük sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.
21.05.2020	•Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi açılmıştır.
23.05.2020	•Ramazan Bayramı boyunca tüm ülkede 4 günlük sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.
29.05.2020	•Camiler belirli koşullar altında ibadete açılmıştır.
31.05.2020	•Ertelenen celp ve terhisler yeniden başlamıştır.

Tablo 4: Krize Karşı Alınan Önlemler (4 Mayıs-31 Mayıs 2020)

Şekil 3: 31 Mayıs 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu

Şekil 3’te görüleceği üzere (Koca, 2020c), vaka sayıları Mayıs ayında umut verici bir şekilde azalma göstermiştir. İyileşen hasta sayıları yeni vaka sayılarını geçmiştir. Mayıs ayı tamamlandığında, ayın son gününe kadarki süreçte yapılan toplam 2.039.194 kişiye test yapılmıştır. Toplam pozitif vaka sayısı 163.942 olarak tespit edilmiş ve Covid-19 kaynaklı vefat sayısı da 4.540 olarak kayıtlara geçmiştir. 31 Mayıs günü yoğun bakımda olan toplam hasta sayısı 648’e toplam entübe hasta sayısı 287’ye kadar gerilemiştir. Toplam iyileşen hasta sayısı ise 127.973’e kadar yükselmiştir. Mayıs 2020’deki veriler ışığında da hükümet Haziran için yeni normalleşme paketleri açıklamıştır (Haberler.com, 2020):

Tarih	Alınan Karar
01.06.2020	•Kafe, restoran, kahvehane, spor salonu, yüzme havuzu, kaplıca ve park gibi mekanlar belirli kurallar ve zaman sınırlamaları ile açılmıştır. •14 Büyükşehir ve Zonguldak’a uygulanan seyahat yasakları sona ermiştir. •Kreşler faaliyete başlamıştır.

	<ul style="list-style-type: none">•Kamuda esnek mesai sonlandırılmıştır.•Sürücü, bilgisayar ve yabancı dil kursları açılmıştır.•Giyim pazarları açılmıştır.•Milli Saraylara bağlı müzeler açılmıştır.•Hava yolu şirketleri iç hat seferlerine başlamıştır.
02.06.2020	•Maskesiz sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu il sayısı 38’e çıkarılmıştır.
08.06.2020	•Vaka sayılarının giderek arttığı Diyarbakır’da maskesiz sokağa çıkmak yasaklanmıştır.
09.06.2020	•İzmir Kordon’da halay çeken 8 kişiye toplamda 25.000 TL ceza kesilmiştir. •Cumhurbaşkanı Erdoğan koronavirüse karşı “Favipiravir” isimli ilacın müjdesini vermiştir. •Düğün ve nikah salonlarının hizmete başlayacağı tarihler açıklanmıştır.
10.06.2020	•18 yaş altı ve 65 yaş üstü vatandaşlar için sokağa çıkma yasakları esnetilmiştir. •Lokanta, kafe ve kahvehanelerin çalışma saatleri uzatılmıştır. •Sinema, tiyatro ve gösteri merkezi gibi işletmelerin faaliyete geçecekleri tarih açıklanmıştır. •Milli Park ve doğal parkların 18 yaş altı ve 65 yaş üstü için ücretsiz olacağı kararlaştırılmıştır.
14.06.2020	•Belirli tedbir ve kurallar çerçevesinde Milli Savunma Üniversitesi sınavı gerçekleştirilmiştir.
17.06.2020	•Maskesiz sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu il sayısı 45’e çıkarılmıştır.
18.06.2020	•Ankara, İstanbul ve Bursa’da maske takma zorunluluğu getirilmiş ve böylece maske takmanın zorunlu olduğu il sayısı 48’e çıkarılmıştır.
20.06.2020	•Belirli tedbir ve kurallar çerçevesinde Liselere Giriş Sınavı gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler sınava kendi okullarında girmişler ve sınav süreleri boyunca yurt genelinde sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.
25.06.2020	TBMM’de “pandemi timi” oluşturma kararı alınmış ve içerideki lokantalar kapatılmıştır.
26.06.2020	•Dünya’da ilk defa koronavirüs tedavisinde “Türk Işını” tedavisi Diyarbakır’da bir hastaya uygulanmış ve hastanın testi negatif çıkmıştır.
27.06.2020	•Belirli tedbir ve kurallar çerçevesinde Yükseköğretim Kurumları Sınavı 3 oturumda gerçekleştirilmiştir. Sınav süreleri boyunca yurt genelinde sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.
28.06.2020	

Tablo 5: Krize Karşı Alınan Önlemler (1 Haziran-28 Haziran 2020)

Mayıs ayında yaşanan vakalardaki düşüş ne yazık ki Haziran ayında devam etmemiştir. Haziran başında alınan normalleşme kararları birçok çevre tarafından “erken davranma” olarak yorumlanmış ve yükselişin faturası hükümete kesilmiştir. Kimi çevrelere göre ise bu yükselişin sorumlusu bilinçsizce davranan ve salgını görmezden gelen vatandaşlardır.

Şekil 4’te görüleceği üzere (Koca, 2020d), vaka sayıları Haziran ayında yeniden yükselişe geçmiştir. Haziran ayı tamamlandığında, ayın

son gününe kadarki süreçte yapılan toplam 3.381.650 kişiye test yapılmıştır. Toplam pozitif vaka sayısı 199.906 olarak tespit edilmiş ve Covid-19 kaynaklı vefat sayısı da 5.131 olarak kayıtlara geçmiştir. 30 Haziran günü yoğun bakımda olan toplam hasta sayısı 1026’ya; toplam entübe hasta sayısı 368’e kadar yükselmiştir. Toplam iyileşen hasta sayısı ise 173.111 olarak saptanmıştır.

Şekil 4: 30 Haziran 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu

Şekil 5’te görüleceği üzere (Koca, 2020e), Türkiye’de ilk pozitif vaka görülmesinden tam 4 ay sonra yapılan toplam test sayısı 3.930.223’e çıkmıştır. Toplam pozitif vaka sayısı 211.981 olarak tespit edilmiş ve Covid-19 kaynaklı vefat sayısı da 5.344 olarak kayıtlara geçmiştir. 30 Haziran günü yoğun bakımda olan toplam hasta sayısı 1194’e; toplam entübe hasta sayısı 401’e kadar yükselmiştir. Toplam iyileşen hasta sayısı ise 193.217 olarak saptanmıştır.

Şekil 5: 11 Temmuz 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu

TÜRKİYE’DE COVID-19 PANDEMİSİ SÜRESİNCE ALINAN ÖNLEMLERİN KRİZ YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Krizler bazen örgütsel kaynaklı olabilseler de örgütün elinde olmayan koşullar nedeniyle de ortaya çıkmaktadırlar. Küreselleşmenin de etkisi ile birlikte herhangi bir işletmede, kurumda, kuruluşta, ülkede ve coğrafyada beliren krizler çok uzak konumlardaki örgütleri de derinden etkileyebilmektedir. Nitekim Covid-19 salgınının bu denli hızlı yayılmasının en büyük nedenlerinden birisi de kuşku yok ki küreselleşmedir.

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli sebeplerden doğan birçok kriz yaşanmıştır. Kriz, hayatın bir parçasıdır ve çoğu zaman da engellenemez. Ancak yine de belirli stratejiler ile krizleri en az zararla atlama mümkündür ve de elzemdir. Bu nedenle en küçük işletmesinden en büyük hükümetine kadar bütün yönetimlere büyük sorumluluklar düşmektedir. İşte burada da etkin bir kriz yönetimi planlamasının üretilebilmesi ve uygulanabilmesi devreye girmektedir. Kuşku yok ki bu salgın bütün hükümetlerin elini kolunu bağlayan bir krize neden olmuştur. Çünkü yöneticiler aslında tek bir krizle mücadele etmemişlerdir. Nitekim Covid-19 salgını süresince alınan önlemlerin ülke ekonomilerine zarar vereceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu süreci yönetmek durumunda kalan bütün ülkeler alacakları önlemler hakkında sağlam bir kombinasyon oluşturmalarıdır (Bedford vd., 2020: 1017).

Covid-19’un çıkış noktası olan ve salgın artış hızını kontrol edemeyen Çin’de sağlık hizmetleri yetersiz kalmış ve ölüm oranları oldukça artmıştır (Hopman ve Allegranzi, 2020: 1549). Kriz yönetimi sürecinde özellikle ilk başlarda yetersiz kalan Avrupa Birliği, özellikle dayanışma ilkesi bakımından bir yara almıştır (Ünalp Çepel, 2020: 37). DSÖ’nün tavsiyelerini görmezden gelmekle suçlanan İngiltere’de 24 Şubat 2020’de 9 olan pozitif vaka sayısı 22 Mart tarihinde 5683’e kadar yükselmiştir (Pollock vd., 2020: 1). Ayrıca İngiltere virüsün yayılım sürecinde devlet müdahalesini minimum düzeyde tutması açısından oldukça eleştirilmiştir. Fakat Fransa ise oldukça güçlendirilmiş bir kontrol mekanizması geliştirmiş ve hatta Cumhurbaşkanı Macron toplumdaki prestijini güçlendirmiştir (Özalp, 2020: 128). Nitekim krizleri iyi yönetildiği zaman yönetimin gücünü artıracak ve itibarını pekiştireceği yönünde düşünceler mevcuttur (Güreşçi, 2020: 56). Özellikle İtalya ve İspanya’da sağlık sisteminin yetersizliği nedeni ile hastaların birçoğu izole edilememiş, çalışanlar risk altında kalmış ve birçok kişiye test yapılamamıştır (Gauriat, 2020). Ayrıca İtalya çalışan nüfusun birçoğuna yeterli sağlık ekipmanlarını sağlayamamış ve bu kişiler koruma ve sosyal mesafe olmadan hizmet vermek zorunda kalmışlardır (Bubola, 2020). İran donanımlı ve güçlü bir sağlık sistemine sahip olmasına rağmen salgın önlemlerini almakta geç kalmış, bu gecikme nedeniyle de hastanelerdeki yoğunluk ve salgının yayılış hızı giderek artmıştır (Özoral, 2020: 3). Salgınla mücadele konusunda yetersiz kalan bir başka ülke Amerika Birleşik Devletleri ise sağlık sisteminin özel sektör mantığı ile yürütülmesi açısından eleştirilere maruz kalmıştır (Sertdemir, 2020: 23).

Türkiye’nin salgın süreci yönetiminde en çok dikkat çeken özelliği güçlü sağlık sistemi olmuştur. Buna da 2003 yılında başlatılan “Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın büyük etki ettiği söylenebilecektir. Ayrıca salgının tehlike boyutunun çok önceden fark edildiği de aşikârdır. Bu sayede sağlık sisteminin üzerindeki baskı azaltılmış ve çok daha kontrollü bir kriz yönetim süreci sağlanmıştır.

Literatürde çeşitli yazarlardan derlenen ideal kriz yönetimi aşamaları ve faaliyetleri, salgın sürecinde Türkiye’de uygulanan süreç ve faaliyetler ile birlikte incelenerek aşağıdaki tablolarda ele alınmıştır.

Beklenmedik Bir Kriz Durumu İle Karşılaşıldığında Yapılması Gerekenler (Lukaszewski, 1997: 8; Tüz, 2008: 98; Karadeniz, 2010: 79; Aksu, 2010: 44; Gönen, 2012: 126, Baydaş vd., 2015: 269).	Türkiye’de Yapılanlar
Hızlı tepki vermek ve erken uyarı sistemlerini kullanmak	Covid-19 pandemi olarak ilan edilmeden ve Türkiye’de vaka görülmeden 2 ay önce tedbirler alınmaya başlanmıştır.
Sonuca yönelik davranmak & Süratli ve doğru kararlar almak	Anında ve radikal kararlar alınmıştır. Kararlar arasında çelişkiye düşülmemiştir.
Anlayış ve yardım istemek & İşi ehline bırakmak	Sağlık Bakanlığı bünyesinde “Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi” kurulmuştur.
Seri bir şekilde bilgilendirmek & Topluma mümkün olan en kısa sürede açıklamalar yapmak	Halk her gün bilgilendirilmiştir. İletişim için bütün kanallar kullanılmıştır.
Olaydan etkilenen tarafları tespit ederek görüşmek & Önemsemediğini göstermek	Dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Biz Bize Yeteriz kampanyası başlatılmıştır. Her ilde Vefa Destek grupları kurulmuştur. Yardım talebinde bulunan ailelere 1000 TL destek verilmiştir. Geç ödemeli ve düşük faizli krediler sağlanmıştır. İşletmelere ve çiftçilere milyarlarca lira destek sağlanmıştır. İşten çıkarmalar yasaklanmıştır. Ücretsiz maske dağıtımları yapılmıştır.
Önerilere açık olmak	Bilim Kurulu’nun tavsiyeleri ışığında hareket edilmiştir.
Yerel yöneticilerin açıklamalarını destek olarak kullanmak	Vaka sayılarında artış olan illerde tedbirler artırılmıştır.
Basit, olumlu ve direkt mesajlar vermek	Yönetim mekanizması halkta panik yaratacak hiçbir beyanda bulunmamıştır. Aksine devamlı olumlu mesajlar vermişler ve moral sağlamışlardır.
Gerçeklere ve politikalara bağlı kalmak & Karar mekanizmasının, davranışların ve sonuçların şeffaflığına dikkat etmek	Olumsuz gelişmeleri de halka olduğu gibi aktarmışlardır.
İç ve dış çevreyi sürekli izlemek	Diğer ülkelere yardımlar yapılarak salgınla sadece ulusal değil küresel düzeyde de mücadele verilmiştir.
Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine odaklanmak	Aşı ve ilaç hakkında yapılan araştırmalar desteklenmiş ve teşvik edilmiştir.
Örgüt geliştirme çalışmaları yürütmek & Krizden fayda sağlamak	YÖK ve üniversiteler başta olmak üzere kamu kurumları teknolojik altyapılarını güçlendirmeye başlamışlardır.

Krizle mücadele eden personelin moralini sürekli yüksek tutmak	Sağlık çalışanlarını alkış etkinliği düzenlenmiştir. Ayrıca sağlık çalışanlarına şiddet hakkında oldukça kapsamlı bir yasa çıkarılmıştır. Çeşitli hediye, ikramiye ve primler ile ödüllendirmeler yapılmıştır.
Çürütülmeyecek ve sorgulanmayacak argümanlar üretebilmek	Oldukça net, ispata ve bilime dayalı veriler sunulmuştur.

Tablo 6: Beklenmedik Bir Kriz Durumu ile Karşılaşıldığında Yapılması Gerekenler ve Türkiye’de Yapılanlar

Tablo 6’da görüldüğü üzere beklenmedik bir kriz durumu ile karşılaşıldığında yapılması gerekenler ve bu süreçte Türkiye’de yapılan faaliyetlerin örtüştükleri söylenebilecektir. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nin Covid-19 krizi öncesi başarılı olduğu yorumu yapılabilecektir.

Etkin Bir Acil Durum Planı İçin Takip Edilmesi Önerilen Adımlar (Luecke, 2015: 44)	Türkiye’de Yapılanlar
Planlama ekibi kurulması	T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesinde “Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi” kurulmuştur.
Sorunun boyutunun belirlenmesi	Sorunun boyutu ve ciddiyeti salgının pandemi olarak ilan edilmesinden çok önce belirlenmiştir.
Bir plan oluşturulması	Salgın yayılım hızını kontrol altına almak için birçok planlama yapılmıştır.
Planın sınanması	Planlar sürekli sınanmış ve varsa eksiklikleri seri bir şekilde giderilmiştir.
Planın devamlı güncellenmesi	Alınan tedbirler neredeyse günlük olarak güncellenmiştir.

Tablo 7: Etkin Bir Acil Durum Planı İçin Takip Edilmesi Önerilen Adımlar ve Türkiye’de Yapılanlar

Tablo 7’de etkin bir acil durum planı için takip edilmesi önerilen adımlar ile Türkiye’de yapılanların da örtüştüğü görülmektedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti etkin bir acil durum planı hazırlama konusunda da başarılı sayılabilecektir.

Kriz Dönemi Halkla İlişkiler Konusunda Uyulması Gereken İlkeler (Bulut, 1998: 98)	Türkiye’de Yapılanlar
Doğruluk	Yapılan algı operasyonlarına oldukça net ve güvenilir cevaplar veren Koca, açıklamalarının doğruluğu konusunda halkın büyük çoğunluğunu ikna etmiştir.

İnanırcılık	Bakan Koca oldukça kendinden emin, net, sade ve anlaşılır mesajlar vererek halkın büyük çoğunluğu nezdinde inandırıcılığını tesis etmiştir.
Süreklilik	Düzenli aralıklarla basın toplantısı düzenlemesine rağmen Koca, sosyal medya hesaplarından da sürekli olarak bilgilendirmeler ve uyarılar yapmıştır.
Planlılık	Mesajlarında hiçbir zaman çelişkiye düşmeyen Koca, iletişim yöntemini gayet planlı bir şekilde devam ettirmiştir.

Tablo 8: Kriz Dönemi Halkla İlişkiler Konusunda Uyulması Gereken İlkeler ve Türkiye’de Yapılanlar

Tablo 8’de ise kriz dönemlerinde halkla ilişkiler konusunda uyulması gereken ilkeler ve Türkiye’de yapılan faaliyetler incelenmiştir. Burada da ilkeler ve faaliyetlerin uyduğu görülmektedir. Yani Türkiye Cumhuriyeti kriz döneminde halkla ilişkiler konusunda da sınıfı geçmiştir.

Kriz Anında Doğru İletişim İçin Önerilen Adımlar (Luecke, 2015: 96)	Türkiye’de Yapılanlar
Samimi ve içten olmak	Bakan Koca, basın toplantılarındaki samimi ve içten tavrı ile takdir toplamıştır. Ayrıca sosyal medya hesabından yaptığı samimi ve bazen esprili paylaşımlar ile de gergin ortamı yumuşatmayı başarmıştır.
Gerçekleri paylaşmak	Olumlu olumsuz bütün gelişmeler saklanmadan halk ile paylaşılmıştır. [†]
Bilinen ve bilinmeyen konularda dürüst olmak	Koca, yaptığı açıklamalarda asla konu dışına çıkmamış ve bilgisi dâhilindeki konular hakkında demeçler vermiştir.
Mutlaka bir kriz danışma hattı kurmak	https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/ , Hayat Eve Siğar ve ALO 184 gibi birçok platform üzerinden halk ile yakın temas sağlanmıştır.
Kriz danışma hattındaki bilgiyi sürekli güncel tutmak	Bütün bilgiler günlük olarak güncellenmiştir.
Spekülasyon yapmamak	Her gün yapılan bilgi paylaşımı sayesinde halk farklı kaynaklara yönelmemiş, spekülasyon yaşanmamıştır.
Sorumluluk almak ve başkalarını suçlamamak.	Sokağa çıkma yasağının ilanının ardından oluşan kalabalık nedeniyle İçişleri Bakanı

[†] Olumlu olumsuz bütün gelişmelerin saklanmadan halk ile paylaşıldığına dair aksi yönde düşünceler de mevcuttur (Sözcü, 2020b; Milli Gazete, 2020).

	Soylu sorumluluğun kendisinde olduğunu beyan ederek istifa ettiğini duyurmuştur. [‡]
Güçlü ve özgüvenli bir liderlik sergilemek.	Gerek Cumhurbaşkanı Erdoğan gerek Sağlık Bakanı Koca süreç boyunca motive eden, güçlü duran, özgüveni yüksek profiller çizmişlerdir.

Tablo 9: Kriz Anında Doğru İletişim İçin Önerilen Adımlar ve Türkiye’de Yapılanlar

Kriz dönemi halkla ilişkiler konusunda uyulması gereken ilkelerden sonra, kriz anında doğru iletişim için önerilen adımlar ve Türkiye’de yapılanlar da tablo 10’da derlenmiştir. Yukarıda da görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti kriz anında başarılı bir iletişim politikası izlemiştir. Aksi yönde bir örnek verilecek olursa Çin’in ülke itibarını korumak için hastalık ile ilgili söylentileri bastırıldığına dair iddialar mevcuttur. Bu iddianın kanıtları da sosyal medya engelleri, bu konu hakkında mesaj veren kişilerin mesajlarının engellenmesi ve gerekli yerlere ulaştırılmaması bu nedenle de yeterli önlemi alamamada yaşanan gecikmelerdir. Bilhassa halkta paniğin engellenebilmesi için bilgi şeffaflığı anlayışı önem arz etmektedir. Nitekim Çin’de Covid hakkında araştırma yapan birçok araştırmacı ve doktor hakkında soruşturma başlatılmıştır (Üstün ve Özçiftçi, 2020: 144).

Seçilecek Olan Sözcünün Özellikleri (Tüz, 2008: 105; Pira ve Sohodol, 2015: 213)	Sağlık Bakanı’nın Özellikleri
Sözcü örgütü iyi tanımalı ve analiz yeteneğine sahip olmalıdır.	Pandemi sürecinde sözcülük bizzat Sağlık Bakanı Fahrettin Koca tarafından yapılmaktadır. Kendisi ayrıca tıp doktorudur.
Duygusallığa, fevrana ve tahriklere kapılmamalı; uyumlu olmalıdır.	Bir basın toplantısında bir gazetecinin sert bir üslupla ettiği sitem karşısında tahrike kapılmamış ve gazeteciden özür dilemiştir (CNN Türk, 2020).
Dış görünüşüne özen göstermeli, profesyonel olduğunu hissettirmelidir.	Günlerce uykusuz kalmasına ve yoğun iş temposuna rağmen kameraların karşısına her zaman şık ve güçlü çıkmaya çalışmıştır.
Zayıflıkları bilinmemeli; itibarı kolay zedelenmeyecek bir imajı olmalıdır.	Sağlıkçı kökenden gelmesi ve konuya oldukça hakim olması imajını güçlendirmiştir.
Konuya hakim olmalı; konuyu saptırmamalı ve konudan uzaklaşmamalıdır.	Konuya oldukça hakim olduğunu her daim hissettirmiş, her zaman kısa, net ve öz açıklamalar yapmıştır.

[‡] İçişleri Bakanı Süleyman Soylu’nun istifası Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kabul edilmemiştir.

“Yorum yok”, “bilmiyorum” sözcüklerinden sakınılmalı; “kayıt dışı” veya “yayımlanmamak üzere” ibareleri kullanılmamalıdır.	Basın toplantılarını her zaman şeffaf bir biçimde yönetmiş, hakim olmadığı konular hakkında konuşmamıştır.
Sağ duyulu, pratik, ahenkli ve inisiyatif sahibi olmalıdır.	Oldukça gergin bir ortam olmasına rağmen bazı zamanlar esprileri ve babacan tavırları ile ahenkli bir tutum sergilemiştir.

Tablo 10: Seçilecek Olan Sözcünün Özellikleri ve Sağlık Bakanı’nın Özellikleri

Tablo 10’da ise kriz döneminde seçilecek olan sözcüde bulunması gereken özellikler ile Türkiye’de sürecin sözcülüğünü yapan Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca’nın sergilediği özellikler karşılaştırılmıştır. Koca, yukarıda da görüleceği üzere oldukça başarılı bir profil çizmiştir. Aşağıda Bakan Koca’nın Twitter hesabından örnek paylaşımlar mevcuttur:

Şekil 6: Fahrettin Koca’nın Twitter Hesabından Bazı Gönderileri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kriz çözme yaklaşımlarına göre Türkiye’nin yaklaşımları değerlendirilecek olursa, önce krizden kaçma ardından da krizi çözme yaklaşımının uygulandığı söylenebilecektir. Nitekim önceden doğru tahminler yapan ve gerekli tedbirleri çok önceden alan ülke yönetimi, krizin olumsuz etkilerini minimum düzeyde tutmayı başarmıştır. Böylece ülkedeki denge durumu bir nebze de olsa korunmuş, salgının yayılım hızı geciktirilmiş ve kontrol altında tutulmuş; yani krizden kaçma yaklaşımı izlenmiştir. Ardından ise doğru teşhisler koyarak, etkin bilgi toplayarak ve destekleyici bir liderlik sergileyerek kriz sürecini başarıya dönüştürmeye çabalanmıştır. Bu süreçte esnek ve

dinamik bir yapı tesis edilmiş, sürekli bir izleme ve değerlendirme politikası uygulanmış; dinamik planlar oluşturulmuştur. Bu süreçte orta düzey yöneticiler olarak da mülki idare amirleri belirlenmiştir. Salgın sürecindeki kararları ve politikaları ile hükümetin itibarını kuvvetlendirdiği tahmin edilmektedir. Nitekim bu konu hakkında ampirik bir araştırma yapılması literatüre oldukça büyük bir katkı sağlayacaktır.

Krize karşı verilen örgütsel tepkiler açısından Türk hükümetinin tutumu incelendiğinde ilk önce kabullenme ve akabinde de uyum aşamalarının izlendiği yorumu yapılabilecektir. Yeni değer, hedef ve kaynaklar için araştırma yapmaya pandemi boyutundan çok önce başlayan Türkiye Cumhuriyeti, organizasyonel işleyişini de salgına göre çok hızlı bir şekilde dizayn etmiştir. Kriz süresince danışıcı bir liderlik stili izlenmiştir ki bilim kurulu ve il hızıssıhha kurulları bunun örneğidir. İlk başlarda köklü bir plan değişikliği yapılmasa da salgının yayılım sürecini geciktirebilmek için yeni denetleme ve planlama etkinlikleri uygulanmıştır. Ve nihayetinde de örgütsel yapı hakkında yeniden bir değerlendirme yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti salgın öncesi aldığı tedbirler sayesinde durumu oldukça hazırlıklı karşılamış ve krize karşı bir uyum politikası sergilemiştir. Örgütün değerlerinin ve hedeflerinin yeniden oluşturulduğu bir süreç başlatılmış; hükümet birçok kaynağını kriz yönetimi için kullanmıştır. Kriz süreci boyunca yaratılan yeni kaynaklar gayet başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Örgütün işleyişi değiştirilmiş, daha merkezi ve kapsayıcı bir alan hükümet tarafından kontrol edilmiştir. Bu süreçte de izlenen liderlik stili katılımcı liderlik olarak devam ettirilmiştir. Salgının seyrine göre yeni planlar ve denetleme mekanizmaları üretilmiş ve sürekli güncellenmiştir. İletişim akışı ise gerek geleneksel medya gerekse de sosyal medya aracılığı ile sağlanmıştır. Salgın sürecini yöneten bütün gruplar (kolluk kuvvetleri, sağlık personeli, okullar, üniversiteler, diğer kamu kuruluşları, özel sektör kuruluşları vs.) arasında koordinasyon sağlanmıştır. Salgın sürecine uyumlu olarak yeni bir yapı oluşturulmuştur.

Yaklaşık altı bin kilometre uzaklıkta başlayan Covid-19 salgını Türkiye Cumhuriyeti tarafından en başından beri ciddiyle takip edilmiştir. Salgın DSÖ tarafından pandemi olarak ilan edilmeden ve Türkiye’de vaka görülmeden yaklaşık iki ay önce bile Türkiye salgını oldukça ciddiye almış ve buna paralel olarak da tedbirlerini ve önlemlerini almıştır. Kriz süreci boyunca önceliğe her zaman vatandaş koyulmuştur. Yaşanacak olan ekonomik zorluklara ve belki de

ekonomik daralmaya rağmen mağdur olan birçok vatandaşa çeşitli yardımlar yapılmış, işten çıkarmalar durdurulmuş ve esnek çalışma sistemleri uygulanmıştır. Ayrıca kriz yönetimi sürecinin yürütücüsü ve sözcüsü olarak işin ehli olan Sağlık Bakanı Fahrettin Koca seçilmiştir. Siyasi itibar açısından oldukça prestij kazanılabilecek bu dönemde hükümet siyasi fayda peşinde koşmamış, süreci oldukça şeffaf ve profesyonel bir şekilde yönetmiştir. Salgın henüz sonlanmamış olsa da, en azından yedi aylık süreçte Türkiye Cumhuriyeti’nin Covid-19 Krizi sınavını başarı ile geçtiği söylenebilecektir. Ekonomik krizler dışarıda tutulursa Türkiye Cumhuriyeti’nin ve hatta Dünya’nın son zamanlarda yaşadığı en büyük kriz sayılabilecek olan Covid-19 nedeniyle birçok işletme ve hükümet oldukça zor günler yaşamıştır. Benzeri bir krizin ilerleyen yıllarda yaşanma ihtimali de göz önünde bulundurulacak olursa Türkiye Cumhuriyeti’nin yürüttüğü kriz yönetimi politikası gelecekte bir örnek teşkil edebilecek konumdadır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti kendi içerisinde krizle mücadele ettiği gibi, salgın nedeniyle zor günler geçiren birçok devlete de tıbbi malzeme yardımında bulunmayı ihmal etmemiştir (TRT Haber, 2020). Gelişmiş ülke statüsünde olan birçok ülkenin sağlık sistemlerinin ve tıbbi malzemelerinin kendi kendilerine bile yetmediği bir dönemde, gelişmekte olan bir ülke statüsündeki Türkiye’nin onlarca devlete yardımda bulunması bile bu başarının işaretlerinden birisidir. İlerleyen dönemlerde, umuyoruz ki salgının bittiği günlerde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kriz yönetimi politikaları hakkında ampirik bir araştırma yapılması da oldukça faydalı olacaktır. Nitekim kriz yönetimi politikaları ne kadar başarılı yürütülürse yürütülsün, halkın bu politikaları nasıl gözlemlediği ve yorumladığı da büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksu, M. (2010). *Krizleri Fırsata Çevirmenin Yolları Kriz Yönetimi*. 2. Baskı. İstanbul: Kum Saati Yayınları
- Anadolu Ajansı. (AA). (2020a). *A’dan Z’ye Kovid-19 Rehberi*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/kategori-sayfasi-manset/adan-ze-kovid-19-rehberi/1777116> Erişim Tarihi: 08.07.2020.
- ANADOLU AJANSI (2020b). *Ukrayna’dan Getirilen 298 Türk Vatandaşı Manisa’daki Yurtta Karantinaya Alındı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/ukraynadan-getirilen-298-turk-vatandasi-manisadaki-yurtta-karantinaya-alindi-/1813771> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

- Atıgan, F. (2014). *Yönetim ve Organizasyon*. 2. Baskı. Ankara: Nobel
- Baydaş, A., Bakan İ. & Özyılmaz, A. (2015). *Kriz ve Kriz Yönetimi*. (Ed.). Bakan, İ. *Çağdaş Yönetim Yaklaşımları İlkeler, Kavramlar ve Yaklaşımlar*. 5. Baskı. İstanbul: Beta
- BBC. (2020). *Koronavirüs: Adım adım Türkiye'nin Covid-19'la Mücadelesi*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52899914> Erişim Tarihi: 08.07.2020.
- Bedford, J., Enria, D., Giesecke, J., Heymann, D. L., Ihekweazu, C., Kobinger, G., Lane, H. C., Memish, Z., Oh, M., Sall, A. A., Schucat, A., Ungchusak, K. & Wieler, L. H. (2020). Covid-19: Towards Controlling of a Pandemic. *The Lancet* 395, 1015-1017. Erişim Adresi: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2820%2930673-5> Erişim Tarihi: 13.07.2020.
- Booth, S. A. (1993). *Crisis Management Strategy: Competition and Change in Modern Enterprises*. Londra: Routledge Publishing.
- BUBOLA, E. (2020). *Death of Store Clerk in Italy Highlights Contagion's New Front Line*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2020/03/25/world/europe/coronavirus-italy-supermarkets.html> Erişim Tarihi: 31.07.2020.
- Bulut, M. (1998). *Halkla İlişkiler ve Liderlik Sanatı*. Ankara: S/E/K Yayınları.
- Can, H. (1992). *Organizasyon ve Yönetim*. 2. Baskı. Ankara: Adım Yayıncılık
- Can, H., Azizoğlu Aşan, Ö. & Aydın Miski, E. (2011). *Organizasyon ve Yönetim*. 8. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- CNN Türk. (2020). *Fahrettin Koca'dan Dikkat Çeken Cevap: Kusura Bakmayın*. Erişim Adresi: <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/fahrettin-kocadan-dikkat-ceken-cevap-kusura-bakma-o-zaman> Erişim Tarihi: 31.07.2020.
- Gauriat, V. (2020). *The Deadly Impact of Covid-19 on Europe's Care Homes*. Erişim Adresi: <https://www.euronews.com/2020/05/08/the-deadly-impact-of-covid-19-on-europe-s-care-home> Erişim Tarihi: 01.08.2020.
- Gönen, İ. (2012). *Konaklama İşletmelerinde Kriz Yönetimi (Krizler ve Stratejik Yaklaşımlar)*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Haberler.com. (2020a). *Son Dakika: 15 İlde Sokağa Çıkma Yasağı Sona Erdi, Normalleşme Süreci Başladı! İşte Açılacak İşletmeler*.

Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/son-dakika-15-ilde-hafta-sonu-uygulanan-sokaga-13277820-haberi/> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Haberler.com. (2020b). *Vaka Sayılarının Arttığı Diyarbakır'da Maskesiz Sokağa Çıkmak Yasaklandı.* Erişim Adresi: <https://www.haberler.com/diyarbakir-da-maske-yasagi-getirildi-13303977-haberi/> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Hale, T., Angrist, N., Kira, B., Petherick, A., Phillips, T. & Webster, S. (2020). Variation in Government Responses to Covid-19. *Version 6.0. Blavatnik School of Government Working Paper.* Erişim Adresi: www.bsg.ox.ac.uk/covidtracker Erişim Tarihi: 13.07.2020.

Hopman, J. & Allegranzi, B. (2020). Managing Covid-19 in Low- and Middle-Income Countries. *American Medical Association 323(16),1549-1550.* Erişim Adresi: <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/2763372>. Erişim Tarihi: 13.07.2020.

İnat, K. (2020). *SETA uzmanları Kovid-19 Kriz Yönetimi Stratejilerini Değerlendirdi.* Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/seta-uzmanlari-kovid-19-kriz-yonetimi-stratejilerini-degerlendirdi/1817715> Erişim Tarihi: 30.07.2020.

Karadeniz, M. (2010). *Küreselleşen Dünya’da Daralan Pazar Paylarını Artırmada Tutundurma Elemanı Olarak Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Rolü ve Önemi.* İstanbul: Beta Yayınevi.

Koca, F. (2020a). *31 Mart 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu.* Erişim Adresi: <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1244656165482528769> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Koca, F. (2020b). *30 Nisan 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu.* Erişim Adresi: <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1255889662478032899> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Koca, F. (2020c). *31 Mayıs 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu.* Erişim Adresi: <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1267147736777928710> Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Koca, F. (2020d). *30 Haziran 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu.* Erişim Adresi:

<https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1277997841244356613>

Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Koca, F. (2020e). *11 Temmuz 2020 Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu*. Erişim Adresi:

<https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1281989066553208833>

Erişim Tarihi: 27.07.2020.

Luecke, R. (2015). *Kriz Yönetimi*. 4. Baskı. (Çev.). Ö. Sarıkaya. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Lukaszewski, J. E. (1997). Establishing Individual and Corporate Crisis Communication Standards: The Principle and Protocols. *Public Relations Quarterly* 42(3), 7-14.

Milli Gazete. (2020). *Kılıçdaroğlu'dan Koronavirüs Eleştirisi: Sayılar Gerçeği Yansıtıyor*. Erişim Adresi:

[https://www.milligazete.com.tr/haber/5338358/kilicdarogludan-](https://www.milligazete.com.tr/haber/5338358/kilicdarogludan-koronavirus-elestirisi-sayilar-gercegi-yansitmiyor)

[koronavirus-elestirisi-sayilar-gercegi-yansitmiyor](https://www.milligazete.com.tr/haber/5338358/kilicdarogludan-koronavirus-elestirisi-sayilar-gercegi-yansitmiyor) Erişim Tarihi: 08.09.2020.

NTV. (2020). *Corona Virüs Nedeniyle Ertelenen Terhisler Yeniden Başladı (66 Bin Asker Terhis Oluyor)*. Erişim Adresi:

[https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/terhisler-bugun-](https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/terhisler-bugun-basliyor,H0kDvXSIME6eP93YbKEQDw)

[basliyor,H0kDvXSIME6eP93YbKEQDw](https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/terhisler-bugun-basliyor,H0kDvXSIME6eP93YbKEQDw) Erişim Tarihi: 09.07.2020.

Özalp, Z. (2020). Covid-19 Bağlamında Devletlerin Hak ve Sorumlulukları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 9(2), 127-132.

Özoral, B. (2020). Ortadoğu’da Koronavirüs Mücadelesinin Politik ve Ekonomik Yansımalarının İran ve Körfez Ülkeleri Üzerinden Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19(37) Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 1-13.

Pira, A. & Sohodol, Ç. (2015). *Kriz Yönetimi Halkla İlişkiler Açısından Bir Değerlendirme*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Pollock, A. M., Roderick, P., Cheng, K. K. & Pankhania, B. (2020). Covid-19: Why is the UK Government Ignoring WHO’s Advice?. *BMJ*, 368, 1-2.

Sertdemir, A. (2020). Türkiye’nin Koronavirüsle mücadele performansı üzerine bir değerlendirme. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1(1), 15-26.

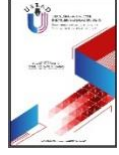
Sezgin, F. (2003). Kriz Yönetimi. *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8(1), 181-195.

- Sözcü (2020a). *MSB’den Askerlik Celp ve Terhis Ertelenmesi Hakkında Açıklama!* Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-msbden-celp-ve-terhis-ertelenmesi-aciklamasi-5756893/> Erişim Tarihi: 09.07.2020.
- Sözcü. (2020b) *İmamoğlu ve Yavaş: Sağlık Bakanlığı’nın Rakamları Gerçekleri Yansıtıyor.* Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/imamoglu-ve-yavas-saglik-bakanliginin-rakamlari-gercekleri-yansitmiyor-6013030/> Erişim Tarihi: 08.09.2020.
- Şimşek, M. Ş. (2002). *Yönetim ve Organizasyon*. 7. Baskı. Konya: Günay Ofset.
- Şimşek, M. Ş. & Çelik, A. (2011). *Yönetim ve Organizasyon*. 13. Baskı. Konya: Eğitim Akademi.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020a). Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemioloji ve Tanı. *Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması*. 29 Haziran 2020, Ankara. Erişim Adresi: https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/covid-19-rehberi/COVID-19_REHBERI_GENEL_BILGILER_EPIDEMIOLOJI_VE_TANI.pdf Erişim Tarihi: 13.07.2020.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). *Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı*. Ankara. Erişim Adresi: https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2020.
- Tunçer, P. (2012). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tüz, M. (2008). *Kriz Yönetimi: İşletmelerde Uygulama İçin Temel Adımlar*. 4. Baskı. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- TRT HABER. (2020). Bakan Çavuşoğlu: 72 Ülkeden 105 Sefer Daha Planlandı. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-cavusoglu-72-ulkeden-105-sefer-daha-planlandi-477233.html> Erişim Tarihi: 09.09.2020.
- Ünalp Çepel, Z. (2020). Neoliberalizmin Kovid-19 Testi ve Avrupa Birliği: Dezavantajlı Gruplar Örneği. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi* 4(1), 33-50.

- Üstün, Ç. & Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam Ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 25(Özel Sayı 1), 142-153.
- Yücesan, B. & Özkan, Ö. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinin Sağlık Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi. *Eurasian Journal of Health Sciences* 3(Covid-19 Special Issue), 134-139.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

ÜRÜN KONUMLANDIRMADA COVID-19'UN İHRACAT ve PAZARLAMA STRATEJİSİNE ETKİSİ: PANDEMİ SÜRECİ VE SONRASI MOBİLYA SEKTÖRÜ

THE EFFECT OF COVID-19 ON THE EXPORT AND MARKETING STRATEGY
IN PRODUCT POSITIONING: THE FURNITURE INDUSTRY DURING THE
PANDEMIC PERIOD AND AFTERWARDS

Ayhan BEKAR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Uluslararası
Ticaret Anabilim Dalı,
Sakarya/Türkiye.

Master's Student, Sakarya University Faculty Of Business Department of
International Trade,
Sakarya/Turkey.

ayhan.bekar@ogr.sakarya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7088-8186

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.802583

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Bekar, A. (2020). Ürün
Konumlandırılmada Covid-19'un İhracat ve Pazarlama Stratejisine Etkisi: Pandemi Süreci
ve Sonrası Mobilya Sektörü. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4),
852-873.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Günümüzde firmalar arası rekabetin hızlıca artması sonucu oluşan piyasa daralması firmaların birbirlerine karşı üstünlük kurma zorunluluğu getirdi. Her firma dövüş minderi üzerindeki rakibini minder dışına atmaya ve bir üst lige çıkmaya çalışıyor. Bunu bazı firmalar tüketicilerinin beklenti ve algılarına göre oluşturdukları ya da ürettikleri yeni ürünler ile farkındalık yaratarak yapmaya çalışıyorlar. Bu konuda birtakım stratejiler belirliyorlar. Dövüş minderi üzerinde iyi konumlanan ve ayaklarının üzerinde sağlam durabilen firmalar ürün konumlandırması yaparak pazarlama yönetimlerini de stratejiler ile belirlemeye çalışıyorlar. 2020 yılı başında ortaya çıkan Covid-19 virüsü iş hayatında faaliyette bulunan tüm sektörleri ve firmaları etkilemiş bulunuyor. Rakipleri ile başa çıkmaya çalışan çoğu firmanın karşısına hiç beklemedikleri Covid-19 virüsü çıktı. Tek amacı kar etmek olan firmaların şu an tek amacı hayatta kalabilmek ve bu konuda tüm pazarlama stratejilerini yeniden belirlemek. Hayalleri ya da gelecek planları hakkında konuşan hiçbir firma kalmadı. Tek konuşulan konu hayatta kalmak. Bu çalışmada, böyle bir dönemde mobilya sektörü ile ilgili oluşan pazarlama stratejisi değişikliği ve hayatta kalma çabaları örneklerle anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Ürün Konumlandırma, Mobilya Sektörü, Pandemi

Abstract: Currently, the shrinkage of the market resulting from the rapid increase in competition among companies has forced businesses to obtain an advantage over each other. On the wrestling mat of the market, each company attempts to eliminate its opponent and keep climbing to the next league. Some businesses aim to do this by increasing awareness of the new products they create or produce in compliance with their customers' expectations and perceptions. They determine certain strategies on this issue. Companies who are well situated and can stand firmly on their feet on the wrestling mat are trying to determine their campaign management through strategies by product positioning. The Covid-19 virus, which arose in early 2020, has impacted all industries and companies involved in business life. Many businesses that are seeking to compete with their competitors have been confronted with the Covid-19 virus, which they never anticipated. The companies whose sole purpose was to make a profit, now aim to redefine all marketing strategies to this end. There are no companies left talking about their dreams or plans. The only agenda discussed is how to survive. In this study, marketing strategy change and survival efforts related to the furniture industry in this period have been revealed with examples.

Keywords: Covid-19, Product Positioning, Furniture Industry, Pandemic

GİRİŞ

Rekabet şartlarının hızlıca değiştiği günümüz ortamında tüm sektörlerin kısaca tüm insanlığın iş yaşamını değiştiren bir durum

ortaya çıktı. Covid-19 salgınının ilk on gününde ülkemizin mikro düzeyde firmaları neler olduğunu anlamaya çalıştılar. Basın ve görsel yollarla gelen bilgileri ve öngörülerini anlamaya çalıştılar. Kurulan kriz masaları ve ele alınan kararları acilen uygulamaya sokmak zorunda kaldılar. Beyaz yakalı personellerini evlerine gönderdiler. Depoları mümkün mertebe çalıştırmaya devam ettiler ve küçük gecikmelerle hizmetlerini sürdürdüler. Bu makalede amaç, konumlandırma stratejisinin oluşturulması ve başarı için kritik olduğu düşünülen temel karar verme unsurlarını ana hatları ile ortaya çıkarmaktır. Kitaplarda açıklanan teorilerin ete kemiğe bürünmesinin nasıl olduğu uygulamaya nasıl döndüğü pratikte neler olduğu açıklanacaktır. Küçük bir firmanın bu prensipleri nasıl uygulamaya koyarak nasıl başarıya ulaşmaya çalıştığı açıklanacaktır.

Covid-19 sürecinde bir takım ürün modifikasyonları ile yeni sektörlerde ortaya çıkmaya başladı. Örneğin kapı kolları, ortak mobilya kulpları, ortak kapıların el değmeden çalışması için bir pazar oluştu. Restoranlara giden insanlar artık ortak kullanılan musluklara ellerini değmek istemiyorlar. Onlara dokunmadan fotoselli sensörler ile açılmasını istiyorlar. Aynı şekilde önlerindeki kapalı kapıların otomatik olarak açılmasını istiyorlar.

Pandemi ile birlikte maliyetlerde de ciddi artışlar meydana geldi. Doğadaki doğal seleksiyon işletmelerde de yaşanmaya başladı. KOBİ'lerin talep düşmeleri ile birlikte nakit akım tablolarında sorunlar oluştu. Ancak sınırlı nakit ile şirketi idame ettirmeye çalışıyorlar. Böyle bir ortamda şirketlerin kredibilitelerini yüksek tutmaları gerekiyor. Bu süreçte ellerindeki nakit sermayesini dikkatli bir şekilde kullanabilen firmalar bunu başarmaya çalışıyorlar. Pazarın küçüldüğü bir yerde alıcılar neden sizin ürününüzü tercih etsinler? Piyasalar eski normale yaklaşmadan hazırdan yiyorlar. Bu gibi durumlar ortaya çıktığı bir ortamda ölçülebilirlik kavramı daha da değer kazanmış durumda. Önümüzdeki 3-4 ay firmaların ve işletmelerin önlerini görmeleri çok önem arz ediyor.

Firmalar birbirlerine karşı üstünlük sağlamaya çalışırken ortaya çıkan bu durum ile mücadele etmeye ve yaşayan bir organizma gibi hayatta kalmaya çalışmaktalar. Sektörleri ile ilgili doğru karar vermek için kullandıkları dışsal ve içsel analizleri tümüyle değiştirmek zorunda kaldı. Sağlıklı kararlar alınabilmesi için dışsal ve içsel faktörlerin oluşturduğu çevreye bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşmak gerekmektedir (Pickton ve Wright, 1998). Yapılan tüm strateji planları

aniden ortaya çıkan Covid-19 virüsü nedeni ile alt üst oldu. Firmanın dış çevresinde oluşan bu ani değişiklik onun çevresel faktörlerinin değişimleri ile gelecekteki durum belirsizliği ortaya çıktı. Bu durum planlama ve konum stratejilerinin değişmesine neden oldu. Firmaların çoğu böyle bir ortamda başkaları ya da rakiplerinin neler yaptığını merak etmeye başladılar. Böyle bir ortamda sektörel olarak güçlü firmaların incelenmesi belki yanıltıcı olabilir ancak onların yaptıkları aksiyonların takip edilmesi firmanın hayatta kalması için bir yol olabilir. Çünkü güçlü firmaların uluslararası çalışan ve farklı ülkelerde bağlantıları bulunduğu için farklı pazarlarda önceden yaşamış olmaları onların hızlı bir biçimde bu krizde önceden önlem almalarını tetiklemiş olmalıdır.

Dünyadaki değişen tüketici davranışlarına ve çevresel şartlara karşı direnç göstermeyen, kırılmadan esnek olabilenler ve konumlandırmasını iyi yapabilenler pazar payını koruyacak ve faaliyetlerini devam ettirebilecektir.

İçinde bulunduğumuz dönemden önce, ürün üretilir bu ürüne göre konumlandırma yapılırdı. Ancak böyle bir ortamda önce sektöre göre konumlandırma yaparak daha sonra hayatta kalmak için ürün, fiyat, promosyon ve reklam çalışması ile piyasa içindeki mevcut distribütör veya dağıtım kanalları ile yer almamız gerekmekte.

Firmalar ellerinde bulunan ürünleri farklı pazarlama yolları ile pazarlamaya başlamak zorunda kaldılar. Sadece tedarikçi olan, pazarlama yapmayan firmalar bu ortamdan sağlıklı bir şekilde çıkmak ve hayatını devam ettirmek için pazarlama yapmaya başladı. Bu şekilde uluslararasılaşma ile konumlandırma stratejileri ortaya çıkmaya başladı. Pazarlama ile uluslararası strateji oluşmaya başladı (Porter, 1986).

1. MOBİLYA SEKTÖRÜ

2019 Trade Map verilerine göre dünya mobilya ithalat değeri 86.027 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünya mobilya ithalatı ticaret farkı ihracat yönünde fazla vermiş bulunuyor. Dünya mobilya ithalatının %29,7 sini birinci sırada 25.524 milyar dolar ile Amerika Birleşik Devletleri, ikinci sırada Almanya dünya mobilya ithalatının %7,2'sini 6.217 milyar dolar ile gerçekleştirmiş olduğunu görüyoruz (Trade Map 2019 Verileri).

Şimdide dünya mobilya ihracatı rakamlarına baktığımızda toplam ihracat pazar değeri 91.605 milyar dolar olarak gerçekleşmiş. Çin bu

ihracat rakamının %30,3'lük payı ile 27.784 milyar dolarlık ihracat yaparak birinci sırada bulunurken Almanya %8,6'lık pay ve 7.867 milyar dolarlık ihracat ile ikinci sırada bulunuyor. Peki Türkiye buradaki paydan ne kadarını almakta? Türkiye %1,9 payı ve toplam 1.704 milyar dolar ile dünya mobilya ihracatında dokuzuncu sırada bulunuyor. Ancak buradaki rakamları ve son yıllardaki trendleri incelediğimizde Türkiye mobilya sektörünün son yıllarda oldukça önemli adımlar attığını görmekteyiz. Şöyle ki 2015-2019 yılları arasındaki dünya ihracat pazarındaki toplam değer artışı nötr olarak gözükürken Almanya'nın bu değer artışı %3 iken Türkiye'nin son beş yıldaki ihracat değer artışı %6 olarak gerçekleşmiş. Dünya ortalaması %3 olmasına rağmen. Yine 2018-2019 yıllarına yani son yıla ait bu rakamlara baktığımızda Çin'in dünya ihracat değer artışı negatif olmuş %-1, Almanya'nın dünya ihracat değer artışı negatif olmuş %-2, ve en çok ihracat yapan üçüncü ülke olan İtalya'nın bile dünya ihracat değer artışı negatif ve %-5 iken Türkiye, dünya ortalama yıllık değer artışı %1 iken ülkemizde %15 ile tüm diğer ülkelere üstün bir performans sağlamıştır (Trade Map Verileri). Peki bu rakamlar neyi göstermektedir. Bu rakamlar ile ülkemizdeki son beş yılda mobilya sektörünün gelişmeye devam ettiğini görmekteyiz.

Trade Map verilerinden 2015-2019 yıllarına ait verilerden GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) no'su 9403 (Mobilya ve parçaları-Veterinerlik, dişçilik, ilkyardım ve tıbbi alanlardan kullanılanlar hariç) olan ürünler incelemeye dahil edilmiştir. Ticaret Haritası (Trade Map) 2001 yılında Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre-ITC) tarafından ticareti destek kurumlarının (Trade Support Institutions) ve işletmelerin uluslararası ticaretle ilgili soruları yanıtlamasına ve böylelikle stratejik pazar araştırmasını kolaylaştırmasına yardımcı olmak için 2001 yılında geliştirilmiştir.

Trade Map -tablolar, grafikler ve haritalar şeklinde- ihracat performansı, uluslararası talep, alternatif pazarlar ve rekabetçi pazarlar ile ithalat ve ihracat şirketlerine ait verileri sağlar. Trade Map 220 ülke ve bölge ile, rapor edilen ve ayna istatistiklerin kullanılması ile yaklaşık 5300 ürüne ait verileri, yıllık bazda Harmonize Sistemin 2, 4 veya 6 basamaklı düzeyinde kullanıma sunulmaktadır. Yansıtma verileri de listede yer alabilmektedir. Aylık, üç aylık ve yıllık ticaret akışları, en toplu seviyeden tarife çizgisi seviyesine kadar mevcuttur. Burada bulunan yıllık ticaret verileri, Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü (UNSD) tarafından sürdürülen ve ITC tarafından toplanan verilerle

entegre edilen BM COMTRADE'e dayanmaktadır. BM COMTRADE dünya ticaretinin %90'ından fazlasını veya yaklaşık 160 ülke ve bölgeyi kapsamaktadır (Comtrade). Dolayısı ile yıllık bazda ülkeler arası satışlara göre ithalat ve ihracat rakamları farklılık gösterebilmektedir.

Bu ürünler aşağıda sıralanmıştır.

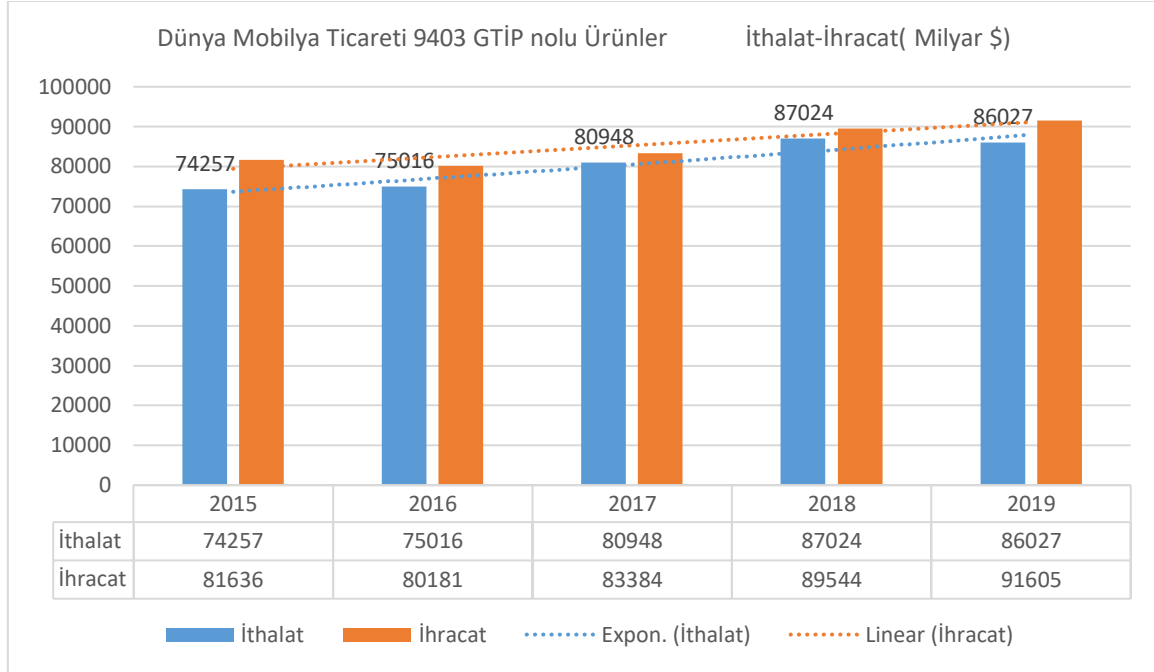
Fasıl No	Fasıl Açıklaması
94.03	Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları
9403.10	Bürolarda kullanılan türden metal mobilyalar
	Yüksekliği 80 cm'yi geçmeyenler
9403.10.51.00.00	Yazı masaları
9403.10.58.00.00	Diğerleri
	Yüksekliği 80 cm'yi geçenler
9403.10.91.00.00	Kapılı, kanatlı veya sürgülü dolaplar
9403.10.93.00.00	Çekmeceli dolaplar, dosya veya fiş dolapları
9403.10.98.00.00	Diğerleri
9403.20	Metalden diğer mobilyalar
	Karyolalar
9403.20.20.00.11	Çocuk karyolaları ve beşikler
9403.20.20.00.19	Diğerleri
	Diğerleri
9403.20.80.10.00	Çinkodan, demir veya çelikten asma yemek dolapları
9403.20.80.90.00	Diğerleri
9403.30	Bürolarda kullanılan türden ahşap mobilyalar
	Yüksekliği 80 cm'yi geçmeyenler
9403.30.11.00.00	Yazı masaları
9403.30.19.00.00	Diğerleri
	Yüksekliği 80 cm'yi geçenler

9403.30.91.00.00	Kapılı, kanatlı veya sürgülü dolaplar; çekmeceli dolaplar, dosya ve fiş dolapları
9403.30.99.00.00	Diğerleri
9403.40	Mutfaklarda kullanılan türden ahşap mobilyalar
9403.40.10.00.00	Hazır mutfak üniteleri
9403.40.90.00.00	Diğerleri
9403.50	Yatak odalarında kullanılan türden ahşap mobilyalar:
9403.50.00.00.11	Çocuk karyoları ve beşikler
9403.50.00.00.19	Diğerleri
9403.60	Diğer ahşap mobilyalar
9403.60.10.00.00	Yemek odalarında ve oturma odalarında kullanılan türden ahşap mobilyalar
9403.60.30.00.00	Mağazalarda kullanılan türden ahşap mobilyalar
	Diğer ahşap mobilyalar
9403.60.90.10.00	Asma ecza dolapları ve banyolarda kullanılacak türden küçük dolaplar
9403.60.90.90.00	Diğerleri
9403.70	Plastik maddelerden mobilyalar
9403.70.00.00.11	Çocuk karyoları ve beşikler
9403.70.00.00.19	Diğerleri
	Diğer maddelerden mobilyalar (kamış, sepetçi söğüdü, bambu veya benzeri maddelerden olanlar dahil)
9403.82.00.00.00	Bambudan olanlar
9403.83.00.00.00	Hintkamışından
9403.89.00.00.00	Diğerleri
9403.90	Aksam ve parçalar
9403.90.10.00.00	Metalden olanlar
9403.90.30.00.00	Ahşap olanlar

9403.90.90.00.00	Diğer maddelerden olanlar
------------------	---------------------------

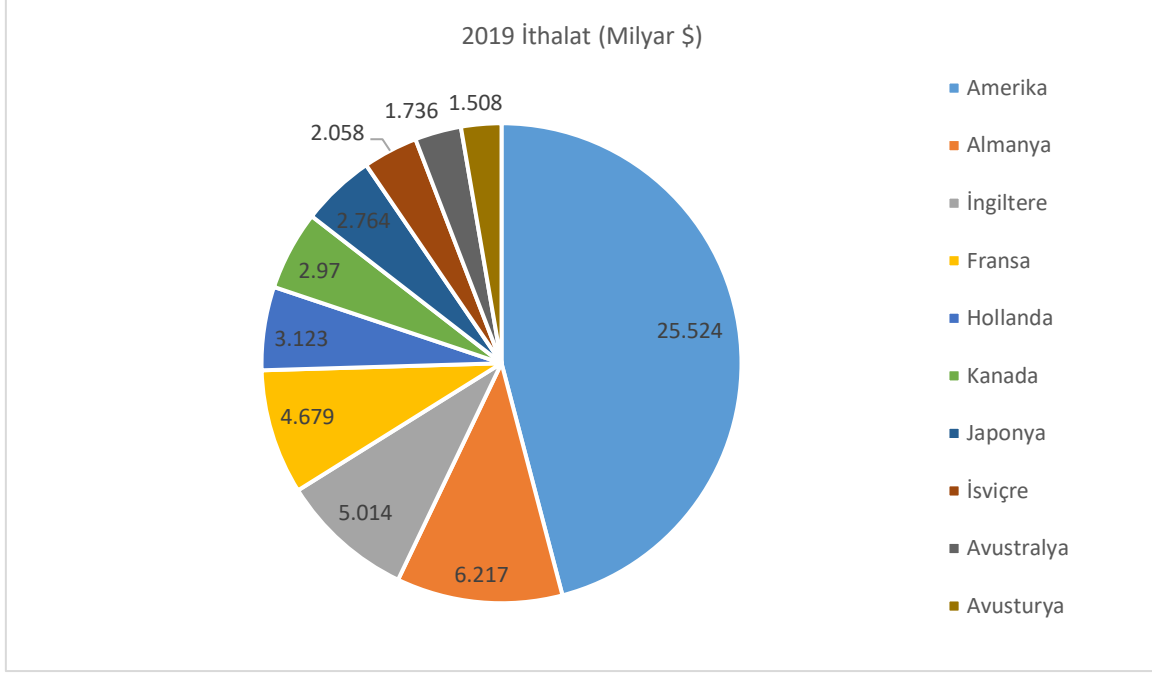
Tablo 1: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu 9403 Ürün Listesi (Gümrük Ajans, 2020)

Yukarıdaki ürünlerin dünyadaki ithalat ve ihracat değerleri 2015-2019 yılları itibari ile aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

Grafik 1: Dünya Mobilya Ticareti 9403 GTİP Nolu Ürünler 2019 (Trade Map Verileri)

Grafik 1'de mobilya sektörünün 9403 GTİP kodu ile dünya ithalat değeri 2015 yılında 74.257 milyar dolar iken bu değer 2019 yılında 86.027 milyar dolara çıkmış. Yine toplam ihracat değeri 81.636 milyar dolar iken 2019 yılında 91.605 milyar dolara çıkmış. 2019 yılı sonunda 2020 yılı başında başlayan ve bütün dünyayı saran Covid-19 salgını, bu değerlerin düşmesine neden olduğunu çıkacak olan yeni raporlar ve veriler ışığında görülecektir. Tüm diğer sektörlerde olduğu gibi dünya ticaretini etkileyen bu salgın ve pandemik olay Türkiye ile önemli kara sınırlarımız olan Gürcistan, İran, Irak, Yunanistan kara sınırlarımızın kapatılmasına ve ihracatımızın neredeyse durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Deniz yolu ile yapılan ihracatlarımız ise aksama ve gecikmelere rağmen devam etmiştir.

Grafik 2: Dünya Mobilya İthalatını Yapan İlk 10 Ülke (2019 Trade Map Verileri)

2019 Trade Map verilerine göre dünyada mobilya ithalatı yapan en önemli ülke 25.524 milyar dolarlık ithalat değeri ile Amerika birinci sırada yer almakta. İkinci sırada ise Almanya gelmekte. Bu listede görüleceği gibi Avrupa birliği ülkeleri önemli bir yer tutmakta. Yine Amerika'nın dünya mobilya ithalatının nerede ise %30'luk kısmını gerçekleştirmektedir. Son yılda ortaya çıkan Amerika- Çin gerginliği bu ülkenin Türkiye pazarına yönelmesine vesile olacaktır.

Bir firmanın, herhangi bir pazar için pazarlama stratejisinin köşe taşlarından birisi uygun ürün konumlandırma planının geliştirilmesidir (Johansson ve Thorelli, 1985).

Hedef pazarlar için optimal konumlandırma stratejileri son yıllarda yoğun incelemeye tabi olmuştur. Paul Green ve Abba Krieger bir firmanın mevcut markası için çekiciliğini gösteren önemli niteliklerini ideal tercih seviyelerinin alıcı tercihlerini nasıl modifiye ettiğini inceleyen stratejileri incelemişlerdir. Kısa ve uzun dönem stratejileri belirlemişlerdir. Kısa dönem stratejileri belirlenirken mevcut andaki firma durumu değerlendirilirken, uzun dönem stratejileri belirlenirken değişimler göz önüne alınmaya çalışılmıştır. Önerilen sistem modelinde ürün dizaynı ve bölümlendirme şunları kapsar (Green ve Krieger, 1991).

1. Piyasa payı ve/veya kar optimizasyonu,
2. Toplam piyasa ve/veya bireysel bölüm tahmini,

3. Duyarlılık analizi ile birlikte optimal profil analizi,
4. Üretim hattı genişletme ve ürün tamamlayıcılığı ile alakalı parça tedarik stratejileri,
5. Mevcut piyasa durumunun ayarlanması, kalibre edilmesi,
6. Tedarikçilerin değişmez niteliklerinde zoraki optimizasyon,
7. Maximum fayda için karar mekanizmaları,
8. Rekabetçi hareketleri, üretim hattının genişletilmesi gibi ardışık rekabetçi hareketler.

Yukarıda sıralanmış olan maddeler firmalarımızın uygun ürün konumlandırma planlarında sürekliliğin sağlanması için gereklidir. Ancak burada sıralanmış olan maddeler içinde üretim hattı genişletme kısmı en riskli ve sermaye gerektiren bir durumdur. Günümüz koşullarında sadece mevcut siparişler veya tahmin edilen siparişlere göre bu adımın planlama dahiline alınması çok risklidir firma için. Günümüzdeki pandemi ile mevcut stoklar eritmeye çalışılmıştır.

2. ÜRÜN KONUMLANDIRMA

Doyle (1983) göre, konumlandırma stratejisi; firmanın pazarda rakipleri ile nasıl rekabet edeceğini belirleyen ayırıştırıcı/farklı avantajlarının seçimi ve müşterilerine nasıl hizmet edeceğini araştıran ve açıklayan hedef pazarın seçimini belirleyen bir çalışmadır. Konumlandırma; aslında bir imaj tasarlama çalışmasıdır. Hedef kitlemizi iyi tespit etmeliyiz. Bu faaliyet aslında ürüne değil sonuçta tüketicinin zihnine hitap eden ayırıştırıcı özelliklerimiz kullanılarak yapılan bir faaliyettir.

Bir firma diğer firmalardan birçok bakımlardan daha üstün ya da daha iyi olduğunu iddia edebilir. Biz daha hızlıyız, biz daha güvenliyiz, biz daha ucuzuz, biz daha konforluyuz, biz daha dayanıklıyız, biz daha samimiyiz, biz daha kaliteliyiz, biz daha çok değerliyiz... Ve bu liste uzar gider. Ries ve Trout bunlardan bir tanesinin seçilmesi gerekliliğini vurgular. Bu şekilde alıcının zihninde yer edinilecektir. Ries ve Trout konumlandırmayı öncelikle bir iletişim uygulaması olarak kabul ederler. Bir ürün bir grup müşterinin ya da alıcının bir duygusunu en iyi şekilde açıklayacak şekilde tanımlanmalıdır. Diğer taraftan konumlandırma zayıf olacak ve yeterli olarak hatırlanmayacaktır. Rakipleri içinden sıvrilebilen en iyi ürün önce hatırlanan üründür (Kotler, 2019).

Konumlandırma stratejisi üç adımdan oluşmaktadır.

- Bir konum yaratmak için mümkün olan rekabetçi avantajların ortaya çıkarılması,
- Doğru rekabetçi avantajların seçimi
- Kapsamlı konumlandırma stratejisinin seçimi (Kotler ve Armstrong, 2006).

Burada konumlandırmayı isteğe bağlı ya da olağan bir olay olarak göremeyiz. Alıcılarımızdan ürettiğimiz ürünün bu ürün gamında üretilmiş olan son nokta olduğuna inanmasını bekleyemeyiz. Alıcılarımız ya da ithalatçılarımız sürekli farklı ve değişik bir şeyler görmek ister. Konumlandırma ürün üretimi yapılmadan önce planlı olarak zihinlere yerleşmelidir.

Bazı firmalar tek bir konumlama yerine birden çok konumlandırma yolu seçmeyi tercih ederler. İlaç firmaları bu yolu denerler. Bir tanesi en hızlı ve güvenilir tedavi yöntemini seçerken, diğer rakip firma en ucuz tedavi konumunu seçebilir.

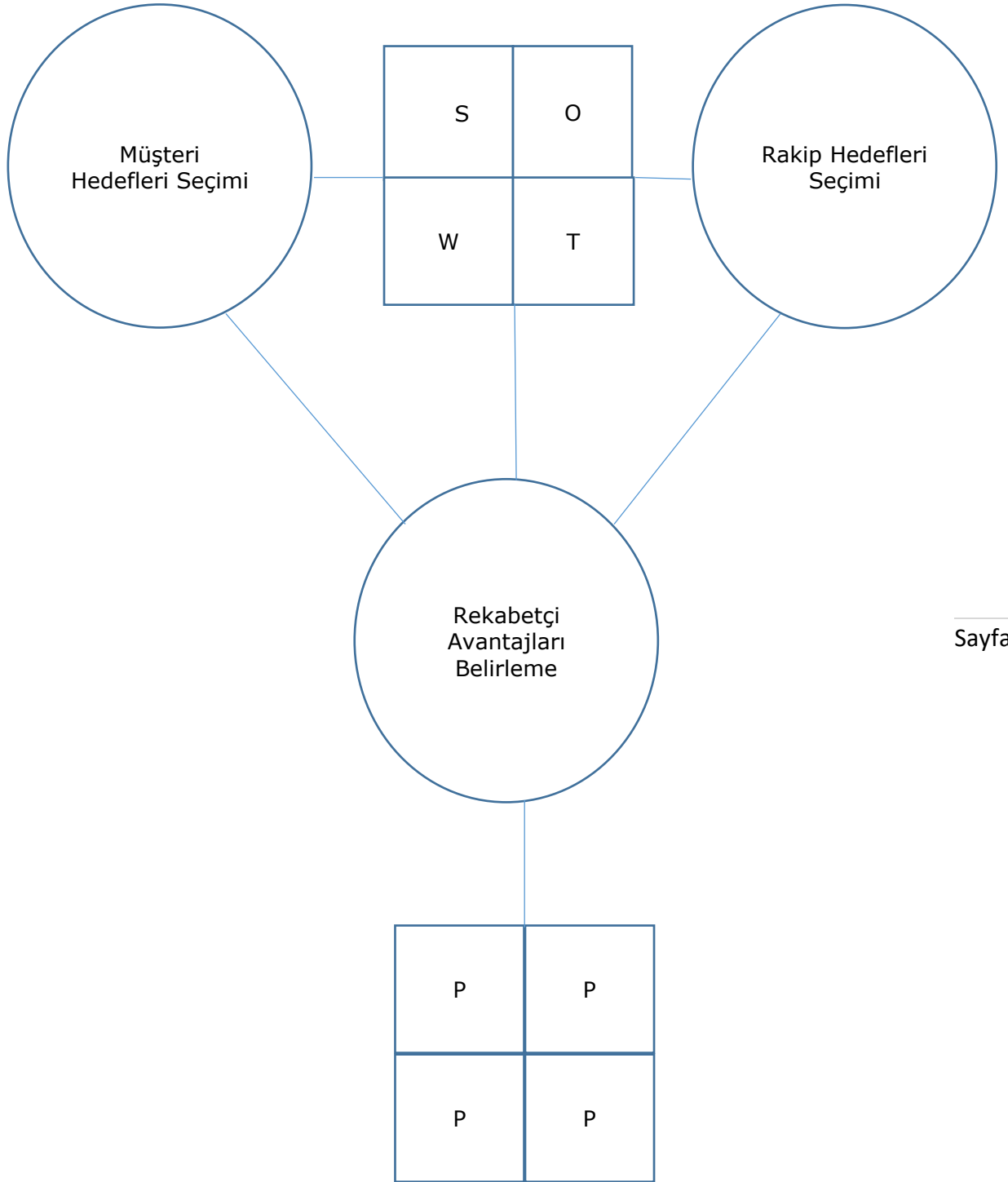
Konumlandırma stratejisi tanımından bunun sadece belirli ürün ve/veya hizmet için belirli bir piyasada uygulanabileceğini gösteriyor. Daha geniş kapsamda bir strateji ile karıştırılmamalı ya da daha spesifik olarak belirlenen pazarlama karmasındaki fiyat veya tutundurma stratejisi gibi temel değişkenlerle karıştırılmamalıdır.

Yukarıdaki konumlandırma stratejisi tanımlaması müşteri hedefleri, rakip hedefleri ve rekabetçi avantajlar nedeni ile bozulabilir. Konumlandırma stratejisinin oluşturulma sürecinde bu üç alt unsur arasındaki ilişki yaratıcı düşünce ve piyasa resminin iyi çekilmesi ile oluşturulmalıdır. Firmanın ayrıştırıcı güçlü yönleri kullanılarak en azından rakiplerinin yapabildiği kadar olmak şartıyla müşteri ihtiyaçlarını karşılayabilmeli ve daha da iyi olacak şekilde piyasa bölümlendirmesine gidilmeli. Firmanın içsel olarak SWOT analizi tam olarak yapabilmiş olması gereklidir. Bunu rakipleri, müşterileri ve piyasa analizleri ile gerçekleştirmelidir (Brooksbank, 1994).

Şekil1 de konumlandırma stratejisinin 3 alt unsurunun pazarlama karması ve SWOT analizi ile ilişkilendirilerek konumlandırma stratejisi kararının oluşturulmasını gösteriyor. Teoride bunlar ayrı ayrı açıklanırken pratikte bunlar birbirinden bağımsız olarak düşünülemez.

Tipik olarak konumlandırma stratejisi oluşturma oldukça zaman tüketici ve zor bir görevdir. Çünkü öncelikle çok iyi bir pazarlama araştırması ve tam bir piyasa analizi gerektirir piyasayı anlamak için

ikincisi ise doğru ya da yanlış yolu yorumlamak için hiçbir kuralın olmamasıdır (Brooksbank, 1994).

Şekil 1: Konumlandırma Stratejisinin 3 Alt Unsuru (Brooksbank, 1994)

Anahtar Kelimeler:

SWOT: Strength (Güçlü Yönler)

:Weaknesses (Zayıflıklar)

:Opportunities (Fırsatlarımız)

:Threats (Tehdit)

PPPP: Products (Ürünler)

:Price (Fiyat)

:Place (Yer, Dağıtım)

:Promotion (Tutundurma faaliyetleri)

Konumlandırma ve üretim stratejileri organizasyon performansı için eş önemde olan iki stratejik disiplindir. Pazarlama ve üretim arasındaki bağı anlamak için bu iki disiplinin firmanın performansını nasıl geliştirdiği incelenmelidir (Butt, 2009).

Ürün konumlandırmasında on temel kural;

1. Konumlandırmanın tam bir tanımı yapılmalı
2. Sade ve anlaşılır olmalı
3. Eşsiz olmalı
4. Ürün faydasını ve piyasa ihtiyaçlarını iyi araştırmak
5. Güvenilir, inandırıcı bir konum inşa etmek
6. Erkenden başlayarak güçlü bir destek sağlamak
7. Piyasa dinamiklerini takip etmek
8. Tüm iletişimlerde konumlandırmayı görünür kılmak
9. Ölçülebilir, test edilebilir olmalı
10. Sadece konum durumunu test etmeyin (Robertson, 2005).

3. PANDEMİDE ÜRÜN KONUMLANDIRMA

Dünyada gelişmiş ekonomilerin %80-90'ında üretim, muazzam otomasyondan dolayı daha az insanı beslemektedir ve daha çok hizmet sektörü gelişmiştir. Covid-19 ile birlikte satışların online satışa daha çok kaydığı gözlemlendi. Hizmet sektöründe çalışanlar ve toplumun büyük çoğunluğu tüketimlerini kısıtı ve talep daralması ile birlikte üretim

düştü. Mobilya sektörü görece olarak daha avantajlı konumda. Çünkü mobilya için sürekli olarak ertelenmiş bir talep olduğunu düşünebiliriz. Bu süreçte evine kapanan insanlar evlerinin iç görüntüsünü değiştirme planları yapmaya başladılar. Hızlı şekilde banyo ve mutfaklarının görüntülerini değiştirmeye başladılar. Özellikle satış kanalları yaygın olan büyük firmalar bu konuda kampanyalar yaparak ve ödeme kolaylıkları sağlayarak insanları bu yöne sevk ettiler ve fiyatlarında birtakım indirimlere gittiler.

Kısa dönem problemler ortaya çıktığında, uzun dönemde dengeye ulaşmak için doğal bir uzantı olarak tüm ürün pozisyonlarında olduğu gibi fiyatlarda da bir değişikliğe gidilir. Firmanın uzun dönem ürün stratejisinin genel yönünü belirleyen onun uzun dönem analizi ile oluşan iç görüleridir (Choi vd., 1990).

Covid-19 öncesi firmaların piyasadaki üretim, tedarik ve pazarlama çalışmaları normal belirledikleri stratejiler ile devam ederken yurtiçi ve yurtdışı müşterileri olan firmalar üretimlerini yaptıkları ürünlerini piyasa şartlarında fiyatlarını belirleyerek alıcılarına teslim ediyorlardı.

Yurtiçi büyük alıcıları olan ve yurtdışından yeni ve mevcut müşterileri ile çalışan firmalar için her şey yolunda iken karantina uygulamaları, uçuşların yasaklanması gibi tedbirler özellikle yurtdışı seyahat yapan iş adamlarını tedirgin etmeye başladı.

Firmalar üretimini yaptıkları ürünlerin biçim ve şekillerinde birtakım değişikliklere gitmelerine neden oldu. Firmaların müşterileri ve alıcıları ile iletişimi sanal ortamlarda yoğun olarak WhatsApp ve videolu görüşmelere döndü. Dijital alt yapısı olan firmalar bu dönemde yoğun olarak gelecek ile ilgili toplantılarında dijitalleşme ve dijital dönüşüm kavramlarını ön plana almaya başladılar. Bu süreçte internet üzerinden satış yönteminin ve öneminin artması ile büyük hacimli ürünler daha küçük hacimlere dönüştü ve yeni küçük modüler ürünler üretilmeye başlandı.

Özellikle KOBİ'ler için verimli ve etkin üretim sorunu ortaya çıktı. Bunu aşabilmek için dijital dönüşüm ve otomasyon kavramları daha da ön plana çıktı.

Bu süreçte çıkarmamız gereken önemli derslerden bir tanesi de ürün konumlandırma stratejilerimiz. Konumlandırma, firmanın kendi ürettiği ürünlerin rakiplerinin ürettiği ürünlere ve diğer ürünlere karşı imajındaki gelişmeyi ifade eder. Benzer ürünlerle karşılaştırıldığında,

firmanın yararına mevcut ürünlerdeki farklılıklar üzerinde alıcıların farkındalığı artırılmaya çalışılır (Tek, 1999). Konumlandırma sayesinde potansiyel müşterilerin zihinlerinde ürün hakkında yer oluşturulmaya çalışılır.

Günümüz rekabet ortamında hayatını devam ettiren firmaların ürün ve hizmetlerinin diğer rakip firmalarına göre piyasadaki konumlandırmasını iyi yaptığı görülmektedir. İyi bir konumlandırma ile firmaların performansları arasındaki farklılık daha belirgin olarak artmaktadır. İyi performansa sahip firmaların konumlandırma stratejisindeki sürekliliğini sağlaması ve uygulaması onu öne çıkarmaktadır.

Volvo, BMW ve Porche gibi firmalar "En güvenli aracı biz üretiriz", "Arabada biz son noktayız", "Dünyanın en iyi küçük spor arabası" gibi lansmanları ile ürünleri hakkında potansiyel müşterilerinin zihninde konum oluşturmaya çalışır (Kotler, 2019).

Tüketici piyasasında ya da endüstri piyasasında girişimciler hangi pozisyonu istiyorlarsa onu seçerler. Bunu yaparken sadece ürünün konumlandırması değil tüm çalışanların ve kadronun bu konumlanmaya odaklanması gerekmektedir. Tüm markalar ya da ürünler çok veya az öznel veya nesnel karakteristik özellikler taşırlar. Bu özelliklerden bir veya daha fazlası tüketici tercihlerini etkiler ve onların zihinlerinde yer edinir. Bu karakteristik özellikler ürün veya markanın sunum özellikleri potansiyel alıcıların zihninde değerlendirilir. Objektif kriterlere örnek olarak, ölçü: küçük, büyük; ağırlık: ağır, hafif; mukavemet: güçlü, zayıf; sübjektif kriterlere örnek, moda: yeni moda, eski moda; güvenilirlik: güvenilir, güvenilmez. Burada tüketici algısı çok önemlidir. Potansiyel alıcı kendince en avantajlı ve önemli bulunduğu karakteristik özelliğe sahip ürünü tercih edecektir (Mucuk, 2004).

Buradaki objektif ve sübjektif kriterlere günümüzde pandemi kriteri olan Covid-19 kriteri de eklenmiş gözüküyor.

Potansiyel alıcılar (ithalatçılar) alacak oldukları veya seçecekleri ürün özelliklerinden çok artık Covid-19 durumunu da değerlendiriyor olacaklar. Tüm dünyayı ve sektörleri etkilemiş olmasına rağmen bu virüsün görüldüğü ilk ülke olan Çin üzerindeki piyasa baskısı ve tüketici algısı oldukça değişmiş gözüküyor. Özellikle Amerikan başkanı tarafından bu ülkeye karşı başlatılmış olduğu ticari baskı Covid-19 ile başka bir boyuta taşındı ve potansiyel alıcılar üzerinde bir algı yaratılmaya çalışılıyor. Çin ürünlerinin potansiyel alıcıları farklı üreticiler

ve farklı lokasyonlara kayarak tedarik zincirlerindeki eksiklikleri tamamlamaya çalışıyorlar. Örneğin bir uçak ile seyahat süresinin oldukça uzun olduğu Çin ile mesafesi uzun olan ülkedeki potansiyel alıcı en basitinden uçakta geçireceği sürenin en kısa olduğu seyahati seçecektir. Çünkü uçakta Covid-19 pozitif olan bir yolcu olabilir düşüncesi zihinlerde olacaktır. Ya da potansiyel alıcı sağlık sektörünün düzgün işlediği bir ülke ile bağlantıya geçip o ülkeden ürünlerini temin etme yoluna gidecektir. İthalatçılar artık nakliye yönünü ve sınır kapılarını daha çok düşünür olmuşlardır. Sınır kapıları düzgün çalışan, kapanma riski olmayan ülkelere alışveriş yapacaklardır.

Ürün konumlandırılması yaparken firmalar kendi ürünlerini veya markalarını ön plana çıkarırken pandemi döneminde üründen ziyade alıcılarının zihinlerine ülkelerinin sağlık altyapısı ve güvenliği konusunda her şeyden önce yer edinmesi gerekmektedir. Alıcı o ülkeye yapacak olduğu seyahat öncesi önce bunu düşünecektir. Sizin ürününüz alıcı için ne kadar faydalı veya karlı olsa da alıcınız önce sağlığını düşünecektir. Uçuş süresini, ülkenizde yapacağı seyahati ve dolaşacağı bölgeleri ve ziyaret edeceği noktaları gözünün önüne getirecek ve ülkenin sağlık konusunda ne kadar güvenli olup olmadığını zihninde tartacaktır. Sağlık yönü ağır basan ülke imajı önceliği olacaktır. Son zamanlarda gördüğümüz kuş gribi ve domuz gribi gibi hastalıklar ve şimdi Covid-19 gibi salgınlar firmaların üretimini yaptıkları ürünler ile ilgili ürün konumlandırmalarının önüne geçmiş, sağlık boyutunu bu salgınla belirgin şekilde ön plana çıkarmıştır. Ulaşımın son elli yılda kat ettiği yol ve kolaylıklar her şeyin olduğu gibi virüslerinde hızlıca yayılmasına neden oluyor.

Sağlık alt yapısı artık iyi olan ülkelerin ürün imajlarını oluştururken alıcılarına yapacakları ürün lansmanlarında ya da reklamlarında ürünlerinin diğerlerinden neden farklı olduğunu anlatırken sağlık ile ilgili iyi farklılıklarını da belirtmeleri gerekmektedir. Ülkelerin ve firmaların rakipleri ile mücadele ederken kullandıkları ürün özelliklerini belirten her türlü materyale sağlık ile ilgili görüntü, çizim, resim veya ibareler eklemeleri onları alıcılarının gözünde rakiplerine göre daha önlerde konumlandıracaktır.

Mikro seviyede firmaların, makro seviyede ülkenin sağlık konumlandırmasını ve bu konudaki stratejisini belirlemesi gerekmektedir.

Ürün veya piyasa konumlandırılması hedef pazarın tutumlarına bağlıdır. Pazarlama yönetimi bu tutumlara göre ürün özelliklerini ya da pazarın tutumlarını değiştirmeye çalışır. Genellikle üründe yapılacak değişiklikler müşterilerin tutumlarının değiştirmeye çalışmaktan daha kolay ve daha ucuzdur. Fakat bazen pazarın tutumu oldukça negatif olduğunda ürünü tekrar konumlandırmak gerekebilir (Mucuk, 2004).

Örneğin, 160 cm genişliğinde bir yatak odasının karyolası Suudi Arabistan pazarı için negatif bir tutumdur. Eğer bu ürünün genişliğini 180 ya da 200 cm yapamıyorsanız ürünün hedef pazarını değiştirmeniz gerekmektedir. Suudi Arabistanlı alıcınıza bu yatağın genişliğinin 160 cm olmasının faydalarını ya da farklılığını anlatamazsınız. Çünkü alıcınız bu ürünü kullanamayacaktır.

Birçok gelişmiş ülke koronavirüsle mücadelede önemli başarısızlıklar göstermiştir. Çin'de bu konuda önemli ve güven vermeyen istikrarsızlıklar göstermiştir. Türkiye ise bu konuda önemli başarılar elde etmiştir. Dünya lokasyonunda önemli bir stratejik konuma sahiptir. Tüm yardım isteyen ülkelere olduğu gibi özellikle tüm Afrika kıtasına Covid-19 ile ilgili teknik ekipman, personel koruyucu malzeme tedariki sağlayarak bu ülkelerin yüzlerini Türkiye'ye döndürmeye yetmiştir. Bu şekilde bir algı ortaya çıkması Türk ürünlerine de talebi artırmıştır.

Türkiye pandemi sonrası öncelikli olarak sağlık, yiyecek, doğal beslenme gibi tüm sektörlerde ana tedarikçi konumuna geçecektir. Alıcılar ya da tedarikçiler için sağlıklı bir ortam oluşturmak konumlandırma stratejisi için olumlu bir algı yaratır.

Michael Treacy ve Fred Wiersema konumlandırmayı üç ana başlığa bölmüştür: ürün liderliği, operasyonel üstünlük ve müşteri memnuniyeti. Bazı müşteriler alacak oldukları ürünün sınıfının en iyi olmasını isterler. Bazıları en verimli firma ile çalışmak isterler. Bazı alıcılar ihtiyaçları için en iyi çözümler sunan firmalar ile çalışmak isterler.

Bu konumlandırma ile ilgili üç ana başlığa günümüz şartlarında sağlıklı ortam başlığını da ekleyebiliriz. Üründe lider konumda da olsanız, operasyonel üstünlüğünüz de olsa, müşteri memnuniyetiniz en üst seviyede de olsa pandemi döneminde alıcınıza sağlıklı bir ortam sağlayamıyorsanız konumlandırma stratejiniz başarısız olacaktır. Ülke olarak makro düzeyde, firma olarak mikro düzeyde sağlık alt yapınızın hangi konumda olduğunu varsa olumsuz değer yargılarını ortadan

kaldırarak şekilde alıcınızın zihnine yer etmesini sağlamalısınız. Şu anda sağlık alt yapısı iyi olmayan ve sağlık ile ilgili ön yargılar oluşan ülkelerin gelecekte sıkıntılar çekeceği bir dönemdeyiz.

Pandemi döneminde gelen yurtdışı alıcı mesajlarında ilk öğrenilmeye çalışılan konular sağlıkla ilgilidir. Firmalarda bekleyen siparişlerini sormadan önce salgınla ilgili bilgi almaya çalıştıkları görülmektedir. Gümrük kapılarının kapalı olup olmadığı, kapalı ise ne zaman açılacağı gibi sorular görülmektedir. Bazı alıcılar bu konulardaki soruların cevaplarını aldıklarında ve güvenli olduğunu hissettiklerinde oluşmakta olan siparişlerini onayladıkları gözlenmiştir. Bazı sektörlerde ürünler yüklenmeden önce alıcı tarafından kontrol edilerek yüklenmesi gerekebilir. Bu gibi durumlarda alıcı ürününü kontrol edemeyeceği yüklemelerinde sipariş onayından çekinir ya da malı almaktan vazgeçebilir.

Günümüzde, ürününüz diğer rakiplerinizin ürünlerinden istediği kadar farklı ya da tercih edilir olsun siz alıcınıza sağlıklı ve güvenli bir ortam sağlayamazsanız olumlu sonuca ulaşmanız güç olacaktır.

Bu kapsamda Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından hazırlığı yapılan firmaların Covid-19 virüsü ile başa çıkması ve onların bu mücadelesine rehberlik yapması için uzmanlar tarafından hazırlanan "Covid-19 ve Hijyen, Enfeksiyon Önleme ve Kontrol Kılavuzu" T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının ve TSE resmi web sitelerinde yayınlanarak uygulamaya alınmıştır.

Bu kılavuz damlacık ve temas ile bulaşan Covid-19 virüsünün firmaların yurt dışından ve yurt içinden gelen ziyaretçilerini, çalışanlarını, diğer personellerini, tedarikçilerini vb. korumak ve korunmak amacı taşımaktadır. Bu kılavuzda bulaşın önünü kesmek, hijyen kurallarını açıklamak ve kontrollerle ilgili bilgi ve tavsiyeler bulunmaktadır. Burada en önemli unsur salgın sonrası firmaların bu dönemde güvenilir ve hijyenik üretimi standartlarına uygunluğunun belgelendirilmesini sağlamasıdır.

Salgın ve sonrasında oluşacak olan taleplerin onaylanması aşamasında "Covid-19 Güvenli Üretim Belgesi" olan firmalar ürün konumlandırmasında stratejik olarak öne geçeceklerdir. Bu belge TSE tarafından yapılacak denetimler sonrası başvuru sahibi firmalara verilecektir.

Devletimizin aldığı bu ve bu yöndeki olumlu ve önleyici kararlar üreticilerimizin uluslararası platformda alıcılarının kafasındaki ürün

konumlandırmasına olumlu etki yapacaktır. Yine bu konuda Covid-19 virüsünün ülke ekonomimize olan etkilerini değerlendirmek ve ölçmek amacı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından anket çalışmaları yapılmakta ve elde edilen bilgilerden yola çıkılarak sorunlara ve çözümlere ilişkin öneriler ve politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda Dünya Bankası ile "Covid-19 İş Dünyası Etki Araştırması Anketi" ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

SONUÇ

Pazarlama yönetimi ve becerisinin düzgün olarak biçimlenmesinin temel unsurlarından birisini oluşturan konumlandırma kararları o ürünün alıcıların zihninde görünmesini sağlamak için yürütülen süreçtir. Konumlandırmayı doğru bir şekilde oluşturmak için birtakım yöntemler gerçekleştirilir.

Doğru bir konumlandırma stratejisi geliştirmek için firmaların öncelikle faaliyette buldukları sektörlerine ait rakiplerinin nitelik ve imajlarını tam olarak tespit etmeli ve buna göre kendi firmaları için konumlandırma stratejisi belirlemelidirler. Günümüzde pazar payları oldukça daraldı ve ürünler bol miktarda sunuluyor. Temel amaç aslında olmayan ürünlere yönelmektir. Rakip ürünlerden farklı olarak üstünlükler belirlenmeli ve müşterilerin tercih nedenleri belirlenmelidir.

Ürünlerin özelliği, son kullanıcıları, sınıfı, müşterinin zihnindeki fiyat-kalite vurgulaması, rakip karşılaştırması, satışın yapılacağı alıcıların bulunduğu kültürün sembolleri ile ilişkilendirme ve onların yaşam tarzları ve marka anlayışları konumlandırma stratejisinin belirleyici yöntemlerinden birkaç tanesidir.

Ürünün ya da markanın satın alınması sonucu ortaya çıkacak avantajlar tüketiciye ya da alıcıya açıkça gösterilmeli ya da aktarılmalıdır. Günümüzde teknolojinin de hızla gelişmesi sonucu ürünler arasındaki teknolojik farkların azaldığı göz ardı edilmemeli yeni ikame ürünlerin her geçen gün artarak piyasadaki rekabeti körüklediği unutulmamalıdır. Dünya Covid-19 pandemisi ile yüzleşirken teknoloji, dışsal dijital katılımı etkinleştirerek uzaktan çalışmayı ve iş çevikliğini sağlayarak işletmeleri ayakta tutmanın anahtarı olduğunu kanıtladı. Uzun dönemde organizasyonlar her süreci, girişimi, değer zincirini yeni normale getirmek için teknolojiden yararlanacak. Organizasyonlar her zamankinden daha fazla, onların teknoloji ortaklarından en iyi uygulamaları ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasını bekliyorlar.

Pandemi süreci ile birlikte ortaya çıkan en önemli konulardan bir tanesi de iş sürekliliği idi. Firmalar iş sürekliliğini sağlamak için çalışanlarını, iş ortaklarını ayakta tutmak ve müşterileri ile ilişkilerini devam ettirmek ve bu şekilde ticari sürekliliğini sürdürmek için çabaladılar. Firmalar bunun için belirli çözüm yolları arayarak sorunlarının üstesinden gelmeye çalıştılar. İşin devamını sağlamak için örneğin evden çalışma yöntemleri geliştirdiler. Pandemi süreci ile birlikte bozulan ekonomik yapıda maliyet optimizasyonuna giderek maliyetlerini azaltmaya çalıştılar. Firmalar bazı sektörlerden çekildiler ve kendilerince daha garantili alanlara yatırım yaptılar. Bu süreçte ekonomilerin yukarı doğru giden eğrisi negatif etkilenerek aşağıya doğru çekildi. Ortaya çıkan durum resesyona yol açtı. Firmaların aşağıya çekilen bu eğriyi yukarıya doğru düzeltmek istemesi ve yeni normale geçiş aşaması dijital dönüşüm ile başarılacağı ortada.

Dolayısı ile konumlandırmanın önemi günümüzde daha da artmıştır. İyi ve etkin olan bir konumlandırma ile alıcılarımızın gözündeki karmaşayı azaltabilmemiz mümkün olacaktır. Elbette zaman içinde müşteri algılamalarında ürüne karşı birtakım değişiklikler olabilecektir. İşte bu noktada konumlandırmanın pazardaki olası değişimleri öngörebilecek şekilde yapılması kritik bir öneme sahiptir. Dinamik olan bir konumlandırma stratejisi firmanın pazardaki konumunu güçlendirecektir.

Ürün ile ilgili soyut ya da somut özelliklerin bir bakıma rekabet avantajı kazanmak için ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak için alıcılarımızın zihnine dinamik unsurlarla girebilmeliyiz.

Yeni piyasaya sunulacak ürünler ya da halen piyasada olup tekrar konumlandırma yapılacak ürünler ile ilgilide önceliklerin belirlenmesi gereklidir. Genellikle temel hareket noktası piyasadaki lider ürünlere benzeme ya da onlardan farklılaşma yapmak sureti ile ayrılıp alıcıların gözünde istenen ve arzu edilen bir konuma gelmektir.

Pazarlamanın sağlıklı olarak sürdürülebilir olması aşamasında karar verilmesi gereken temel değişkenler (ürün gamı, ürün özellikleri, ürün paket boyutları, kalite, tasarım, marka, paketleme, hizmetler, garantisi, iadeler, dağıtım kanalları, ürün stokları, nakliyesi, satış bölgeleri, tanıtım, reklam, satış ekibi, halkla ilişkiler, direkt pazarlama, liste fiyatı, iskontolar, ödeme şekilleri) konumlandırma ile bütünleşmelidir.

Dünyada etkisini gösteren Covid-19 gibi beklenmedik durumlarda yukarıda saydığımız temel değişkenlerdeki durumda sektörlere göre farklılaşmaktadır. Örneğin bu salgınla birlikte mobilya sektöründe tasarım, ürün özellikleri, paketlenme, ürün boyutları, dağıtım kanalları, nakliyesi, direkt pazarlama, iskonto ve ödeme şekillerinde stratejik olarak değişiklikler yapılması yoluna gidilmiştir. Bu şekilde mevcut piyasa oyuncuları hayatta kalmaya ve konumlarını korumaya çalışmaktadırlar.

İyi bir piyasa resmi çekilerek aynı ihtiyaç ve isteklere sahip alıcılarımızı belirleyerek piyasa bölümlendirmesine gitmeliyiz. Alıcılarımızın hedeflerinin belirlenmesi ve seçilmesi onların ihtiyaçlarının tam olarak anlaşılması bizleri başarılı kılacaktır. Rakiplerimiz ile başa baş bir rekabetten ziyade daha farklı ürünler ve hizmetler sunarak farklılaştırma ile başarıya ulaşabiliriz. Fiyattan ziyade alıcımıza bir değer sunulması onun zihninde bir konum oluşturulması firmamız için sürekliliği sağlama yönünde bir adım olacaktır.

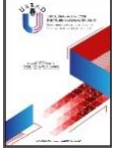
KAYNAKÇA

- Brooksbank, R. (1994). The Anatomy of Marketing Positioning Strategy. *Marketing Intelligence & Planning* 12(4), 10-14.
- Butt, I. (2009). *The Impact of Product Positioning Strategy, Manufacturing Strategy and Their Co-alignment on Firm's Performance*. The Degree of Doctor of Philosophy in Management. (Doktora Tezi). Erişim Adresi: https://curve.carleton.ca/system/files/etd/2f237dc5-6478-4b53-ac29-3e6aa94b4a7a/etd_pdf/898c932134f7821c01721bcf0750f54a/butt-theimpactofproductpositioningstrategymanufacturing.pdf. Erişim Tarihi: 08.12.2020.
- Choi, S. C., Desarbo, W. S. & Harker, P. T. (1990). Product Positioning Under Price Competition. *Management Science* 36(2), 175-199.
- Green, P. E. & Krieger, A. M. (1991). Product Design Strategies for Target-Market Positioning. *J Prod Innov Manag* 8, 189-202.
- Gümrük Ajansı. (2020, Eylül 8). *Gtip Listesi Sonuçları*. www.gumruk.com.tr: <https://www.gumruk.com.tr/gtip/listele.aspx?ID=94> adresinden alındı.

- Johansson, J. K. & Thorelli, H. B. (1985). International Product Positioning. *Journal of International Business Studies* 16, 57-75.
- Kotler, P. (2019). *A'dan Z'ye Pazarlama*. (Çev.). A. K. Bakkal, İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Kotler, P. & Armstrong, G. (2006). *Principles of Marketing*. 11. Baskı. Boston: Pearson Prentice Hall.
- Mucuk, İ. (2004). Pazarlama İlkeleri. İstanbul: *Türkmen Kitabevi*, 113-115.
- Pickton, D. W., & Wright, S. (1998). What's SWOT in Strategic Analysis? *Strategic Change* 7, 101-109.
- Porter, M. E. (1986). The Strategic Role of International Marketing. *The Journal of Consumer Marketing* 3, 17-21.
- Robertson, B. (2005). Ten Rules of Product Positioning. *Medical Marketing & Media* 40(5), 52-58.
- Tek, Ö. B. (1999). *Pazarlama İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2, Sayı 4, Issue 4,
Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

BÜTÜNÜYLE KARAGÖZ PERDE GAZELLERİ

THE CURTAIN GHAZELS OF KARAGÖZ WITH EVERYTHING

Duygu UYSAL

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim
Dalı,
Ankara/Türkiye.

PhD Student, Ankara Yildirim Beyazit University, Institute of Social
Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Department of
Turkish Folk Literature,
Ankara/Turkey.

uysal_duygu@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3271-6017

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.781656

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Uysal, D. (2020). Bütünöyle
Karagöz Perde Gazelleri. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*
2(4), 874-887.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Hayal ile gerçeğin ve ibret ile mizahın bir arada bulunduğu bir gösteri sanatımız olan Karagöz oyununun mukaddime bölümünde, Hacıvat tarafından okunan ve klasik şiirimizden gazel nazım türünde yazılmış olan perde gazellerinde, tasavvufi yön ön planda olup perdede yansıtılanlar aracılığıyla da seyircinin dünyanın geçici olduğunu kavraması amaçlanır. Karagöz oyununun temelinde yapay bir dünyada yaşadığımızı ifade etmek ve bunun vurgusunu yapmak söz konusudur. Oyunun ustalarının oyunlardaki en büyük amacı da bu yapaylığın ardında kalan gerçeği ortaya çıkarmak ve var oluşun anlamını açıklamaktır. Bunun için de asıl oyuna başlamadan önce perde gazelleriyle bir giriş yapmak esastır. Perde gazellerinin birçoğunda önce perde tanımlanır, sonraki beyitlerde ise sırasıyla beyitlerde perdenin içeriği anlatılır, oyunun yaratıcısı olan pîr Şeyh Küşterî anılır ve dua edilir. Perde gazelleri, bahsedilen bu konuları özet bir şekilde seyirciye yansıtmak durumundadır. Karagöz oyununun tasavvufi anlamını, ibret verdiğini ve eğlendirirken öğrettiğini de elde bulunan perde gazellerinden anlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Karagöz, Gölge Oyunu, Hayâl, Perde Gazeli, Tasavvuf

Abstract: Karagöz, which is a performing art that combines dream and reality, and expression and humor, is aimed at the audience's understanding that the world is temporary through the mysticism of the curtain, which is read by Hacıvat and written in the genre of ghazal verse from our classical poetry. At the heart of Karagöz play is to express that we live in an artificial world and to emphasize this. The greatest aim of the game's masters in the games is to reveal the truth behind this artificiality and explain the meaning of existence. In order to reveal the truth in question and explain the meaning of existence, it is essential to make an introduction with curtain ghazels before starting the real game. In most of the curtain gazelles, the curtain is first defined, and then the contents of the curtain are explained in the couplets, respectively, the creator of the game, Pîr Şeyh Küşterî, is remembered and prayed. Curtain ghazels must reflect these issues briefly to the audience. It is possible to understand the meaning of the mysticism of the Karagöz play from the curtain ghazels, which are also handed down and teach while entertaining.

Keywords: Karagöz, Shadow Play, Imagined, Curtain Ghazels, Sufism

GİRİŞ

İlk seyirlik oyunların temsili hâline gelen uygulamalar, dinsel tören niteliğini kaybetmiş ve artık eğlence karakterine bürünmeye başlamıştır. Bu noktadan itibaren ilk tiyatro türlerinden olan ve halkı eğlendirirken düşünmeye sevk eden geleneksel Türk halk tiyatrosu kendini göstermiş ve geleneksel yapı içinde ortaya çıkmış, Türk tavır ve üslubunun güzel bir örneği olmuştur.

Geleneksel Türk halk tiyatromuz Şehirlerde özellikle de İstanbul ve çevresinde havas kesimin dışında kalmış avam tabakasının geliŐtirip devam ettirdiği bir hâl almıştır. Ortaya çıkan geleneksel Türk halk tiyatrosu ürünlerinden meddah, karagöz, ortaoyunu, kukla kendi zamanları içinde yüksek sanatsal değer elde etmişlerdir; ancak adı geçen ürünlere dolayısıyla da geleneksel Türk halk tiyatrosuna olan ilginin günümüzde giderek azaldığı dikkat çekmektedir.

Geleneksel Türk halk tiyatromuzun önemli ürünlerinden biri karagzdr. Karagöz, mukavva ya da deri gibi kalın yapıya sahip malzemelerle insan Şekillerinin oluşturulması ve beyaz bir perdenin arkasından ışık yansıtılmasıyla gölge ve hayal tekniği kullanılarak oynatılan oyunun bilinen adıdır. Bunun yerine hayâl-i zill (gölge hayali), zill-i hayâl (hayal gölgesi), hayal oyunu, gölge oyunu kavramları da kullanılmıştır. Karagöz için gerçeklik ile hayal arasına çekilmiŐ bir perde dememiz de mümkündür.

nemli bir geleneksel Türk halk tiyatrosu ürünü olan gölge oyunun adı, aynı zamanda oyunun asıl tiplerinden olan Karagöz'ün de adıdır. Oyunda Karagöz ve Hacıvat, iki ana tiptir ve oyun bu iki ana tipin diyaloglarına dayanarak oluşmaktadır. Bu diyaloglarda hicivle beraber mizaha da yer verilmiş ve bunlarda Türk zekâsının gücü gösterilmiştir.

Gölge oyununun kökeni ile ilgili çeşitli araştırmalar söz konusudur. Bu araştırma sonuçlarına göre en çok bilineni ve ilgi gösterileni,

“Karagöz ile Hacıvat, Sultan Orhan zamanında Bursa'da bir cami yapımında çalışmış iŐçilerdir. İki arasında her gün sürüp giden nükteli konuşmalar öteki iŐçileri işlerinden alıkoyduğu için Sultan Orhan tarafından öldürülmüŐlerdir. Bundan dolayı bir süre i acısı çekmeye başlayan padiŐahın acısını dindirmek isteyen Şeyh KŐteri, bir beyaz perde arkasında Hacıvat'la Karagöz'n deriden yapılmış tasvirlerini (ya da kendisinin sarı edik pabuçlarını) oynatıp onların Őakalarını tekrarlayarak padişahı avutmuŐ” (Kudret, 1968: 12).

Bir diğer araştırmada ise “gölge oyununun Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı aldığı 1517 yılında Cize'de seyrettiği oyunu beğenip Mısırlı gölge oyunu ustasını İstanbul'a götürmesinden sonra Türkiye'ye girdiği sonucuna ulaşılmıştır” (And, 1977: 250-251).

Karagöz oyunu ya da gölge oyunu; 16. yüzyıl sonrasında başta Türk mizah anlayışı olmak üzere halk Őiriyle beraber tekke ve divan Şiirleri, Türk halk müziği ve Türk sanat müziği, kçek, çengi gibi danslar ve halk oyunları ile zenginleşip gelişen bir yapıya sahip olmuştur. Kendi mizah, sanat ve estetik anlayışımıza göre Şekillenen, Türk kültürünün neredeyse bütün unsurlarını içinde barındıran Karagöz oyunu mukaddime, muhavere, fasıl ve bitiş olmak üzere dört ana bölümden oluşur.

- 1. Mukaddime:** Bu bölümde Hacivat sol taraftan perdeye girer, basmakalıp sözler söyler. Bu arada Karagöz sağ taraftan perdede görülür, Hacivat'a ıkışır, ona vurur.
- 2. Muhavere:** İkili konuşmadır. Zaman zaman tekerleme ve bilmecenin yer aldığı muhaverede, Hacivat veya Karagöz gerçekte olmayan bir olayı başlarından geçmiş gibi anlatır.
- 3. Fasıl:** Oyuna adını veren asıl konu işlenir.
- 4. Bitiş:** Oyunda yer alan kişiler bir vesile ile dağılırlar. Başta olduğu gibi Karagöz Hacivat'a bir defa daha dayak atar. Hacivat bunun zerine: "Yıktın perdeyi eyledin viran, varayım sahibine haber vereyim heman" der. Karagöz de seyircilere "Her ne kadar sri-i lisan ettikse affola" der ve özür diler. Oyun sona erer (Kaya, 2010: 408).

KARAGÖZ'DE PERDE GAZELLERİ

Karagöz oyununun ana bölümlerinden biri olarak büyük bir pay sahibi olan mukaddime bölümünde Hacivat, şarkı söyleyerek perdeye gelir ve burada okunmak üzere yazılmış özel bir Şiir olan ve "Off! Hayy Hakk!" Şeklinde başlayan perde gazelini okur. "Karagöz oyununun mukaddime bölümü içinde yer alan ve Hacivat tarafından okunan gazel" (Düzgün, 1997: 117) Şeklinde de tanımlayabileceğimiz perde gazelleri, mukaddime bölümünün önemli bir unsurudur. Ancak bazı yayınlarda yer aldığı gibi bu Şiir musiki gazeli olarak okunmaz. "Hacivat gazeli" adı verilen musiki gazeli, Hacivat'ın arkadaşına "Yr bana bir eğlence!" Şeklinde nağmeli olarak seslenmesi sırasında vardır (Oral, 2007: 14). Bahsettiğimiz perde gazeli bir nazım türüdür. Perde gazelinden bir Şiir olarak bahsediyor isek de bu, sadece Hacivat'ın rolüne başlaması için okuyup geçeceği alelade bir Şiir, Őiirlerin içinden seçilmiş bir Şiir değildir. Bu Şiir gazel tarzına uygun olarak aruz vezninde ve beyitlerden meydana gelecek Şekilde yazılırdı. Gazelden farkı ise Karagöz temsilinin ruhunu ve manasını aksettirmesidir (Oral, 1984: 12-18).

Bugün baktığımız zaman perde gazellerini eski perde gazelleri ve yeni perde gazelleri olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Böyle bir inceleme yapmamızın temel nedeni eski perde gazellerinin Osmanlı Türkçesi kullanılarak gazel nazım trnn aa-ba-ca kafiye düzenine göre aruz ölçüsü ile yazılmış olmasındır. Bu gazelerde en çok kullanılan kalıplar, "filtn filtn filtn filn" ve "mfteiln mefiln mfteiln mefiln"dr.

Perde gazelerinde sıklıkla kullanılan kelime ve terkiplerden birkaçını şöyle sıralayabiliriz: Hakikat perdesi, ibret, ibret perdesi, ibret-nm, hayme, r köşe, r'yet, irfn, ayn-ı irfn, fehm eylemek, idrk etmek, sret, sret, gölge, zıll, hayâl, haylt, zıll-ı hayâl, hayâl perdesi, hayret, muhabbet, vahdet, kesret, msiv, seyr, temş, nazar kıl, dikkatli olmak, göstermek, işve-nm, hikmet, kudret, nakş-ı ezel, sni, sun', enfs, fk, zâhir, bütün, Hakk, l-i b, âlem-i ma'n, sahn, sahn-ı glistn, gl, handn, erbb-ı himmet, pertev, nr, ceml, tecelli, misâl, muamma, ndn vb. (Solmaz, 2016: 445).

En eski perde gazelinin 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan İbn İş Akhisarî'ye ait olduğu bilinir. Bu şiir "Bursalı Leyla" adlı oyunun mukaddime bölümünde perde gazeli olarak okunmuştur:

Hayme-i zıllum kurup fennmde gedm çok hayâl
Ehl-i dil anlar haylm gayrılar bilmek muhl
Hazret-i şeyh Küşterî bu zıllı ta'rif eyleyüp
İbret alsınlar diy fni cihndan ehl-i hâl

Sret irşd idüp diriltdn ey cn n bizi
Her kimıldı Vhid'ndr kesret ansuz b-mecl

Gök direksz hayme oldu perde sret gösterüp
Hayme ıssı gizleyp gösterdi sretde keml

İbn İş Akhisarî dir bu sretler kamu
Kahr u lutfun mazharıdır geh Cell  geh Ceml (Düzgün,
2006: 149-161)

İbn İş Akhisarî'den sonra perde gazeli rneği bulabileceğimiz diğer kaynaklardan biri Evliya Çelebi Seyahatnamesi, diğeri ise Birri Divanı'dır. Bunlara ek olarak perde gazeli olduğu tam olarak bilinmemekle beraber bu gazel trnn özelliklerine sahip ve Nili'nin Divanı'nda yer alan bir gazelin varlığı da söz konusudur.

nemli bir yazılı kaynak niteliğinde olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Evliya Çelebi, eserine aldığı perde gazellerinden birinin Muzaffer Çelebi adlı bir şaire ait olduğunu belirtmektedir. Zaten gazelin son beytinde şairin mahlası da yer alır:

Ol hokka-dehen turra-i tarrâr ile oynar
Tiryâk-i lebin satmağičün mâr ile oynar

Çn dâğ-ı gamın pullarını sîneye dizdi
Bu nerd-i mahabbetde gönül zâr ile oynar
Benzetmeğičün âlemi bir zıll-ı hayâle
Sâyende güneş gölgede dıvâr ile oynar

Eğlenmeğē dıvâne gönül şimdi Muzaffer
Zencîr-i seri zülf-i siyâhkâr ile oynar (nc, 2011: 122).

Bilinen en eski perde gazellerinden bir diğeri de Birrî Mehmed'in İbn İsâ Akhisarî'nin gazeline yazdığı naziredir:

Kıl nazar çeşm-i hakikat-bin ile ey ehl-i dil
Gör semavatı kurulmuş hayme-i zıll-ı hayâl

Perde perdâzı cihân seyret verâ-yı perdeden
Gsterr peydâ kılıp eşkâli nisvân ü ricâl

Cnbşin her sretin zâtına enseb eyleyüb
Syledr ol şuhusun her birine bir makal

Hep mezâhirdr bu sretler kıl im'an-ı nazar
Geh celâl eyler zuhr anlar yüzünden geh cemâl
(Düzgün, 2006: 149-161).

Klasik Türk edebiyatımızın 17. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Nâilî'nin yaşadığı dönem, Karagöz oyununun gelişip yaygınlaştığı dönemdir. Bu dönemde Karagöz oyunu sosyal yaşamın önemli eğence araçlarından biri hâline gelmiştir. Bu durumda Nâilî'nin de bu gösterileri seyretme fırsatı bulmuş ve seyrettiğı gösterilerden etkilenerek perde gazeli kaleme almış olması mümkündür. Kendisi de şiirlerinde genellikle tasavvufi konuları işlediğı ve Karagöz oyununa da bu anlayışla baktığı için perde gazeli olduğu tespit edilen şiiri kronolojik açıdan İbn İsâ Akhisarî'nin gazeliinden sonra en eski tarihli gazeldir:

Bu nakş-ı bl-acebn ol ki bildi ma'nâsın
Verâ-yı perde-i gaybun eder temâşâsın

Ne nakş hikmet-i îcâdı `ârifn çıkarur
Dern-ı perde-i dilden nukûş-ı sevdâsın

Bileydi rütbe-i stâdını ederdi felek
Kenâr-ı hayrete pervâz mâ'î hârâsın

Olurdu astar etmek kabl-i `aks etse
Sepîde-i dem-i subhun beyâz dîbâsın

Fenâsı havsala-sz-ı mezâk olur `ârif
Tasavvur etse bu âmed şudun mezâyâsın

Nifâk-ı halkı tuyar seyr eden bu eşkâln
Lisân-ı hâl ile birbirine mdârâsın

O kim fenâsını zâhir görür bu meşgalenn
Bu hâk-dân-ı hevesden alur tesellâsın
Hezâr reşk  hased Nâ'îlî o `ârif kim
Çeke bu mezbeleden dâmen-i temennâsın

Misâl-i zill hayâl anlayup şeb  rzın
Cihânun eylese endîşe rz-ı ferdâsın (Şenödeyici, 2011:
95-99).

Karagöz oyununun en bilinen ve kabul edilen özelliklerinden biri komedi türünde olmasıdır. Ancak bunun yanında oyunun kuvvetli tasavvuf etkisi de vardır. Özellikle eski perde gazellerinin tamamına yakını tasavvufi anlamlar içermektedir. "Bütün oyunların Cenâb-ı Hakk'ı tanzimle başlaması, dua ile sona ermesi bu sebeptedir" (Aytaç, 2006: 163). Tasavvuf anlayışında bütün âlemin var oluş kaynağı yalnızca Allah'tır. İslâm felsefesinin özel adı olan tasavvufta, vahdet-i vücûd görüşü vardır. Bu görüşe göre yaratılmış bütün varlıklar Allah'tan bir parçadır. İslâm toplumlarının edebiyatında, tiyatrosunda, musikisinde ve diğr sanatlarında da tasavvuf etkisi görülmektedir. Tasavvuf inançlarını benimseyen kimseler, Karagöz oyununa/hayâl oyununa bir tasavvufi anlam yüklerler. Onlara göre bu hayâl oyunu insanoğlunun hayatının bir göstergesidir, yaşanan bu dünya bir

sahnedir ve insanoğlu da yaratıcının ellerinde bir kukla gibi oynatılmaktadır.

Bunlardan yola çıkarak Karagöz ustası/hayâlcî ile tasavvuf anlayışındaki yaratıcı arasında bir benzerlikten söz etmek mümkündür. İnsanoğlunun kaderini nasıl yaratıcı belirliyorsa, Karagöz perdesindeki kuklaların kaderini de hayâlcî belirler, diyebiliriz. Hayâlcî perdeye yansıttığı kuklaları elleriyle oynatır, onlara şekil ve ses verir.

Ele aldığımız tasavvufî yön, oyunda kendini yalnızca perdeye yansıyan olaylarda değil oyunun mukaddime bölümünde Hacivat'ın okuduğu ve Esmâ-yı Hüsnâ'dan alınmış "*Hayy, Hakk!*" kelimelerinin birer nida olarak kullanılması ile başlayan perde gazellerinde de gösterir. Perdedeki olaylardan ibret alınması gerektiği ve aynı zamanda gazellerin de bir ibret vesilesi olduğu görüşü söz konusudur. Hem gazellerde hem de perdede, gerçeklerin yansıtıldığı ve dünyanın geçici olduğu hatırlatılır. "Perde gazellerinde tasavvuf düşüncesi içinde önemli bir yere sahip olan 'vahdet-i vücûd' anlayışı sıkça dile getirilir. 'Varlık tektir, o da Allah'tır. O'nun dışındaki her şey bir gölge ve hayalden ibarettir.' biçiminde özetlenebilecek bu anlayış, 'gölge oyunu ustası, perde ve perdeye yansıtılan görüntüler' ile 'Allah, kâinat ve insanlar' arasında kurulan ilişki çerçevesinde seyirciye hissettirilir" (Düzgün, 2006: 149-161)

Perde gazellerinin giriş/matla beytinde perdenin ne olduğu ve işlevi seyirciye sunulmaktadır:

Nakş-ı sun'un remz eder hüsnünde rü'yet perdesi
Hüccet-i hükm-i ezeldendir hakikat perdesi
Kemterî

Bu varlık âleminde/perdede görünen güzellikler, asıl güzelliği yani yaratıcıyı temsil eder. Bütün yaratılmışlar onun güzelliğini yansıtır. Bu hakikat ise yaratıcının kudretinin delillerindendir.

Perde gazellerinin devam eden beyitlerinde perdenin bir ibret perdesi olduğu seyirciye bildirilir:

Bu hayâl-i âlemi gözden geçirmektir hüner
Nice karagözleri mahv etti sûret perdesi
Kemterî

Hüner, nice kara gzlleri mahveden suret perdesi yani görünen âlem ile hayâl âlemini gözden geçirmek ve hakikatten ibret almaktır.

Perdenin ilevi ve ibret alma konularının yanı sıra perde gazellerinin diğer beyitlerinde bu perdeyi dünyaya benzeterek oyunun kurucusu ve pîri sayılan Œeyh KŒterî -gerçekten yaŒamıŒ bir kiŒi olup olmadığı konusu ilim dünyası tarafından henüz tam olarak açıklığa kavuŒturulamamıŒtır ve bunun en büyük nedeni, konuyu aydınlatacak yeterli belgenin elde bulunmayıŒıdır (nc, 2011: 112). Doğrudan ve ayrı bir ustalıkla anılır:

Kadîmi yâdigâr-ı Hazret-i Œeyh KŒterî'dir bu
TemâŒâ kıl buyur ikbâl ile gel pr-meserret ol
Latifî

Bu perde Hazreti Œeyh KŒterî'den kalan değerli bir hatıradır. Gel, bu perdeye yönel, talihinle onu seyret ve bundan mutluluk duy.

Perde gazellerinde son/makta beyitine kadar devam eden beyitler de tekrar perdenin içeriğini açıklamaya yöneliktir:

Mecâza haml edenler ehl-i zâhirdir bu esrârı
Sen ibretle nazar kıl fânî dünyâdan misâl anla
Sâdık

DıŒ grnŒe aldananlar bu sırları mecaz zannederler. Sen hakikat için ibretle bak ve fânî dünyadan örneklerle hakikati anla.

Mahlas beyitlerinde ise genellikle Allah'a dua edilirken, bazı perde gazellerinde dönemin padiŒahına da dua edilerek Œiir tamamlanır:

Bende ol Âl-i Abâ'ya sıdk ile Hilmi mdâm
Açılır bâb-ı Ali'den Hakk'a vuslat perdesi
Hilmî

Hilmî, peygamber soyuna sadakat ile daimi hizmetkâr ol, zira Allah'a kavuŒma perdesi Hazreti Ali'nin kapısından açılır.

Perde gazellerinde kendine yer bulmuŒ tasavvufi kavramlardan bahsetmek gerekirse ilk olarak "ayna" kavramını ele almalıyız. Bu kavram hakkında tasavvufi anlayıŒta, yaratıcının bilinmeyi istemesi sonucu hem insanı hem de diğer canlı ve cansız varlıkları yaratarak

bunların kendisinin birer aynası olduğu görüşü söz konusudur. Karagöz oyununun perdeleri de çok ince bir pamuklu kumaştan yapılmış ve ayna diye tabir edilmiştir. Bunun yanında ayna kavramına tam anlamıyla uyan bir diğer kavram olan "tecelli" ise tek varlığın yaratıcı ve yaratılmışların da onun yansıması olduğu anlamındadır. Bu yansımalar Karagöz oyununda perde arkasından olmaktadır. Söz konusu yansıma, "ışık, mum, nur" kavramları doğrultusunda Karagöz oyununda perde arkasından mum ya da pamuk ipliğinden yapılmış bir fitilin yakılmasıyla yapılır. Tasavvufta ise bu durum yaratıcının kendi varlığından nur vererek yaratılmışlarda görünmesi, yansıması şeklinde açıklanır. Tüm bunların meydana geldiği "âlem" kavramı da tasavvufta yaratıcı tarafından yaratılmış her şey ve onun tecellisi olarak karşımıza çıkar. Karagöz oyununda ise perde, bir âlemdir.

Tasavvufa ait bu kavramların dışında Bektaşîlik de perde gazellerinde kendine yer bulmuştur. Gazelerde bulunan kelimelerin, tamlamaların, sembollerin çoğu bu tarikata ait özel anlamlar içermektedir. Dolayısıyla perde gazellerini okurken Bektaşîlik görüşüne uzak olmamak gerekir. "İslâm inancı çerçevesinde kendi tasavvuf yolunu gerçekleştirmiş olan Bektaşîlik, Karagöz'ün perde gazelleri içinde de tasavvufi yorumuyla var olmuştur" (Kılıç, 2018: 7).

Eski perde gazellerinden olduğu kadar yeni perde gazellerinden de bahsetmek gerekmektedir. Karagöz oyununun ve perde gazellerinin herkes tarafından net bir şekilde anlaşılabilmesi, gazelerde kullanılan dile bağlıdır. Eski perde gazellerinin; anlaşılması zor olabilecek ağır kelimelerle, anlatış tekniği, ahenk güzelliği ve kafiye zenginliğiyle kurulduğunu biliyoruz. O hâlde oluşturulacak yeni perde gazelleri, günümüzde konuşulan dille yazılıp Karagöz oyunlarında seyirci tarafından kolay bir şekilde anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Oyunun anlaşılması, yaşatılması için gerekli bir adımdır. Bunun için de ya var olan eski perde gazelleri, anlamı ve ahengi bozulmadan günümüz Türkçesine çevrilmeli ya da günümüz Türkçesiyle yeni perde gazelleri yazılmalıdır.

"Günümüzdeki Karagöz oyunlarında yer alan perde gazellerinden bahsedildiğinde söz konusu manzumelerden mutlaka bilinen divan edebiyatı nazım şekillerinden biri olan "gazel" in kastedildiği anlaşılmalıdır" (Kımısoğlu, 2020: 358).

Yeni perde gazellerinde de gördüğümüz bu adlandırmada gelenekten gelen ifadenin değiştirilmemesi tercih edilmiştir.

Yazılmış yeni perde gazellerinin çoğunda hece lęs, bazen de serbest lę kullanılmıştır. Yeni perde gazelleri, hece lęsyle de olsa genellikle beyitler hâlinde 14, 15, 16 heceli ve kafiyeli olarak oluşturulmuştur. nemli olan ahengi ve eski perde gazellerinin asıl anlamını devam ettirebilmesidir.

Yeni perde gazellerini iğeriğine göre ele alacak olursak öncelikle geleneksele bağlı kalma kaygısı göze ęarpar. Bununla beraber eski perde gazellerinde de olduğu gibi vahdet-i vücûd anlayışına, oyun içinde hayattan kesitlere ve bunlardan ibret alınması gerektiğine yer verilir:

Bu perde geręek âleminden düşmüş bir gölgedir
Bu yer ki âlemin cilvelerinden bir bölgedir
İsmail Hakkı Baltacıoğlu

Oluştuğu dönem itibariyle yeni perde gazellerinin bazılarında Karagöz oyununa olan ilginin azalması, zlem duygusu içinde işlenir:

Asırlardır şem'a yaktık, yadellere nam bıraktık
Eski günlere baktık, gözyaşı silmeye geldik
Yazarı Bilinmiyor

Her ne kadar hece lęsyle yazılmıştır desek de aruz lęsnn "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla kaleme alınmış yeni perde gazelleri de mevcuttur:

Perde kurdum şem'a yaktım aydın olsun perdemiz
Gösterir yüz bin hayâli neş'e dolsun perdemiz
Her szn mânâsı vardır güldürürken oğretir
Seyredenler hisse alsın ibret olsun perdemiz

Syleşirken Karagöz'le Hacı Evhad perdede
ğrenip oğretmeye bin bir yol olsun perdemiz

Türk'n engin kültüründen bizlere örnek sunar
Küşterî meydânı Türk'tür Türk'le dolsun perdemiz

şarkılarla türkülerle coştururken bizleri
Mutluluk sağsın cihâna mutlu olsun perdemiz
Anlat Orhan her sözünden hisse alsınlar senin
Kutlasınlar dinleyenler kutlu olsun perdemiz
Orhan Kurt

Bilinen son hayallerimizden, yurt içinde ve yurt dsnda Karagöz oynatarak bu oyunun canllğını sürdürmesinde önemli bir rol oynams sanatçımız Taceddin Diker'e ait bir baka yeni perde gazeli de ilk kez nver Oral'ın "Karagöz İçin Yeni Perde Gazelleri II" adlı makalesinde neredilmitir:

Perde kurdum ıık yaktım
Açıldı Bursa'da bahtım.

Gezerken cami yapısında,
Rastladım bir arkadaa.
Adı Karagöz hem derbeder,
Konuunca etraf dinler.

Uzayıp gidince bu hâl,
Sordu padiah nedir bu ahvl?
Neden remez i acep,
Dendi iki kii sebep.

Duyunca padiah kprd,
İkimizin de baı götürüldü.
Sağlığımızda bizi bilen biri
eyh lim Kter

Deriden yaptı sret
İte Karagöz Hacivat seyret!
O gün bugün meknımız perde
Bu Türk oyunu gkleti her yerde.

Taceddin Diker

SONUÇ

15. yüzyılda ortaya çıkan Karagöz oyunumuz, 16. yüzyılda gelierek özellikle bu dönemin bata gelen gösteri sanatlarından biri hlini alarak Türk halk tiyatrosuna yerlemi ve artık 17. yüzyılda giderek zenginlemi ve yaygınlamıtır. Yapay bir dünyada yaadĞımıza inanan ve bunun vurgusunu yapmaya alıan Karagöz oyunu ve ustalarının oyunlardaki en büyük ve asıl amacı söz konusu bu yapaylığın ardındaki gerçeği ortaya çıkarmak ve açıklamaktır.

Karagöz oyununda Türk mizah anlayışı, halk Őiri ve halk müziğinin yanında özellikle tekke ve divan Şiirleri ile de bir araya gelerek zenginleŖen bir yapıya brnmŖtr. Oyunun giriŖ bölümü olan mukaddime bölümünde Hacivat, perdeye gelir ve bu bölümde söylenmek üzere yazılmıŖ özel bir Şiir olan perde gazelini okur. Oyunların hemen hepsinde perde gazeline yer verildiği görülmektedir. Perde gazellerinin, Karagöz oyununda en eski ve önemli unsurlarından biri olarak karŖımıza çıkmaması elde ettiğimiz perde gazeli metinlerinden anlaŖılmaktadır. Gerçeği ortaya çıkarmak ve açıklamak amacıyla asıl oyuna baŖlamadan önce perde gazeliyle bir giriŖ yapılır. Bu gazelerde öncelikle perde tanımlanır ve beyitlerde perdenin içeriği anlatılır. Bunun yapılmasında da perdedeki olaylardan ibret almak amaçlanmaktadır. Gazeller de bunun için bir ibret vesilesidir: İbret al, dikkatle bak, hakikati gr ... Gazelerde ve perdede gerçeklerin yansıtıldığı ve dünyanın da geçici olduğu seyirciye hatırlatılır. Tasavvufi unsurlar ile güldürü unsurlarının harmanlanmasıyla söz konusu hatırlatma gerekleŖtirilir. Buradan hareketle de perde gazellerinin tasavvufi motiflerle dolu olduğu görülmektedir.

Perde gazelleri, yukarıda bahsettiğimiz konuları zet bir Ŗekilde seyirciye yansıtma durumundadır. Karagöz oyununun tasavvufi anlamını, ibret verdiğini ve eğlendirirken öğrettiğini elde bulunan perde gazellerinden anlamak mümkündür. Perde gazelleri, geleneksel Türk halk tiyatrosu çerçevesinde bir araŖtırma alanı olmasının yanı sıra bünyesinde daha sembolik ve derin bir anlam taŖımakta, farklı alanlarda da kendine yer bulmaktadır. Bu hliyle de güçlü bir kaynak olarak karŖımıza çıkmaktadır.

Geleneksel Türk halk tiyatrosu içinde perde gazellerini hem Cumhuriyet ncesi dönemde hem de Cumhuriyet sonrası dönemde Karagöz oyununun mukaddime bölümünde görmekteyiz. Bu yönüyle eski ve yeni perde gazelleri olarak iki baŖlıkta incelenebilmektedir. Eski perde gazelleri, adlandırılmasından da anlaŖılacağı gibi gazeli biçiminde ve aruz ölçüsü ile söylenen Şiirler, yeni perde gazelleri ise içinde bulunduğu dönemin gereklerine uygun olarak ŖekillenmiŖtir. Ancak Cumhuriyet sonrası dönemdeki yeni perde gazellerinin adlandırılmasıyla ilgili olarak yine gazeli biçiminde olduğu dŖnlmemelidir. Adlandırmanın deĖiŖtirilmemesi geleneği bozmamak adına gösterilen bir tutumdur.

KAYNAKÇA

And, M. (1977). *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Aytaç, P. (2006). Karagöz'n Perde Gazellerinde Tasavvuf. *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, 162-182.

Düzgün, D. (1997). Perde Gazeli. *Geleneksel Türk Tiyatrosu Ansiklopedik Sözlük*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Düzgün, D. (2006). Biçim ve İçerik Yönünden Eski-Yeni Karagöz Perde Gazelleri. *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, 149-161.

Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kılıç, Ç. (2018). Karagöz Oyunlarında Tasavvuf İzleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 2(2)*, 1-26.

Kımışoğlu, Z. (2020). Biçim ve Teknik zellikleri Bakımından Cumhuriyet Dönemi Perde Gazelleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 64*, 355-368.

Kudret, C. (1968). *Karagöz*, C.1. Ankara: Bilgi Yayınları.

Oral, . (1984). Karagöz İçin Yeni Perde Gazelleri. *Milli Kültür 5(45)*, 12-19.

Oral, . (1985). Karagöz İçin Yeni Perde Gazelleri II. *Milli Kültür 6(50)*, 34-39.

Oral, . (2007). *Perde Gazelleri*, İstanbul: Kültür Yayınları Serisi.

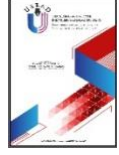
nc, A. (2011). Karagzle İlgili Araştırmalarda Bir Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 46*, 111-126.

Solmaz, S. (2016). Klasik Türk Edebiyatı ile Halk Edebiyatının Kesişme Noktalarından Biri: Perde Gazelleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 9(43)*, 443-450.

Şenödeyici, . (2011). Karagöz Perde Gazellerine Nâil'iden Bir İlâve. *Milli Folklor 90*, 93-100.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ VE TÜRKİYE'DE SEÇİMLER THE CONSUMER CONFIDENCE INDEX AND ELECTIONS IN TURKEY

Rıdvan YAKA

Dr. Emekli Araştırmacı
Phd. Retired Researcher
ryaka20@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0662-452X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.787598

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Yaka, R. (2020). Tüketici Güven Endeksi ve Türkiye'de Seçimler. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 888-906.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Tüketici güven endeksi (TGE) gelişmiş ülkelerde uzun bir geçmişe sahip ve hemen her ülkede üretilen önemli bir veridir. Ülkemizde de bu endeks Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2003 yılı aralık ayından bu yana derlenen tüketici eğilim anketi verilerinden aylık olarak hesaplanıp, yayımlanmaktadır. Bu çalışma ile endeksin aylık değerleri ile Türkiye’de 2003 yılından sonra yapılan milletvekili seçimleri, yerel seçimlerde il genel meclisine üye seçimi, halk oylamaları ve cumhurbaşkanı seçimlerinde iktidar partisinin oyları arasında bir korelasyonun olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Türkiye’de tüketici güven endeksi ile seçimler arasındaki ilişki bugüne kadar incelenmemiştir. Elde edilen bulgular, seçimlerde iktidar partisinin aldığı oy oranları ile endeks değerleri arasında çok güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Güven Endeksi, Seçim Sonuçları, Korelasyon

Abstract: Consumer confidence index (CCI) is an important data that has a long history in developed countries and is produced in almost every country. In our country, this index is published as calculated from data of consumer tendency survey by Turkey Statistical Institute (TURKSTAT) since December 2003. With this study, it is aimed to investigate whether there is a correlation between the monthly values of the index calculated in Turkey since 2003 and done in Turkey the votes of the ruling party in the parliamentary elections, the election of members to the provincial assembly in local elections, the plebiscites and the presidential elections. The relationship between the consumer confidence index and the elections in Turkey has not been studied so far. The findings obtained show that there is a very strong relationship between the voting rates of the ruling party and monthly index values.

Keywords: The Consumer Confidence Index, Election Results, Correlation

GİRİŞ

Tüketici güven endeksi, tüketicilerin kişisel mali durum, genel ekonomik durum, harcama ve tasarruf eğilimleri konularında mevcut durum değerlendirmeleri ile tüketicilerin beklentilerinin ölçülmesinde kullanılan önemli bir veridir. Endeks bazı gelişmiş ülkelerde 1940’lı yıllara varan uzun bir geçmişe sahiptir.

Tüketici güven endeksi, gerek içerdiği sorular gerekse örneklem büyüklüğü ve alan uygulamasının yapıldığı ay içinde sonuçlarının açıklanması nedeniyle toplumun birçok kesiminin dikkatini çeken verilerdendir. Bu veri seti, özellikle öncü göstergeler içinde değerlendirilerek, ekonomi ve finans sektöründe çalışanların yakından ilgilendiği önemli bir veridir.

Tüketici eğilim anketi ve bu anketten üretilen tüketici güven endeksi çalışmalarına ABD’de* 1940’lı yıllarda, İngiltere’de 1981 yılında, Avrupa Birliğinde 1985 yılında başlanmışken, Türkiye’de özel bir girişim tarafından küçük bir örnekleme 2002 yılında, kamu tarafından da 2003 yılında başlanmıştır. Endeks çalışmasına geç başlanması ülkemiz açısından büyük bir kayıptır. Anılan araştırmaya Türkiye’de geç başlanması, bu ve benzer çalışmaları süre açısından sınırlandırmaktadır. Bu çalışma ile endeksin dünyada bilinen kullanım alanlarından biri olmasına rağmen Türkiye’de henüz incelenmeyen bir yönü konu ele alınmış ve endeks verileri ile iktidardaki partinin seçimlerde aldığı oy oranları arasında bir ilişkinin bulunup, bulunmadığı üzerinde durulmuştur.

Yurtdışında tüketici güven endeksi ile seçimlerin ilişkisini irdeleyen bazı çalışmalar görülmüşse de Türkiye’de endeksin akademik çevrelerce daha çok borsa endeks değerleri ile ilişkisi, tüketim tahminleri ve makro ekonomik göstergelerle ilişkisini konu alan araştırmalarda kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde endeksin seçimlerle ilişkisini konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, tüketici güven endeksi sonuçlarının Türkiye’de seçimlerle ilişkisini kuran ilk çalışma olması özelliğine sahiptir.

Bu çalışma ile diğer kullanıcıların dışında siyasi partiler ve siyaset ile ilgilenen kişilerin de endeks verilerini kullanabileceği gösterilmiş olacaktır. Zira siyasi partiler ister iktidarda olsunlar isterse muhalefette olsunlar, oy oranlarındaki değişimleri görmek amacıyla araştırma şirketleri aracılığıyla sürekli anketler yaptırmaktadırlar. Hatta iktidar partileri oy oranlarındaki değişimi öğrenme ihtiyacının yanı sıra birçok önemli konuda karar almadan önce kamuoyunun düşüncesini öğrenebilmek için anketler yaptırmakta ve anket sonuçlarına göre karar alabilmektedirler.

Seçim dönemleri yaklaştıkça siyasi partilerin araştırma şirketleri aracılığıyla yaptırdıkları anketlerin sıklığı ve çeşitliliği artmaktadır. Siyasi partilerin tamamının ihtiyacını karşılamasa da Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2003 yılı Aralık ayından bu yana aylık olarak ve düzenli şekilde gerçekleştirilen tüketici eğilim anketi verilerinden üretilen tüketici güven endeksi sonuçları bir anlamda halk tarafından iktidar partisinin uygulamalarının benimsenmesi ve 12 aylık gelecek dönemde de onaylanması oranı olarak da değerlendirilebilir.

* Surveys of Consumers Michigan University

Yurtdışında anılan endeks ile seçimlerin ilişkisini irdeleyen bazı çalışmalar görülmüşse de Türkiye’deki akademik çevrelerin bu konuya değinmemelerinin gerekçesinin; 2020 yılı itibariyle akademisyenlerin %82’sinin* devlet üniversitelerinde ve memur statüsünde olmaları dolayısıyla bu konuda çalışmaktan çekinmiş olmalarının sebep olabileceği değerlendirilmektedir. Endeksin Avrupa Birliği’nin metodolojisine uyumlu olması hem verilerin karşılaştırılabilirliğini sağlamış hem de kullanıcıların veriye olan güvenlerini artırmıştır. Ayrıca endeksin bir ana değerinin yanı sıra dört alt endeks değeri ile birlikte soru bazında da endeks değeri içermesi endekse daha çok kullanım alanı sağlamaktadır.

Öte yandan Türkiye’de Tüketici Güven Endeksinin ilk açıklandığı 2003 yılı Aralık ayından 2020 yılı Eylül ayına kadar yaklaşık 17 yılda 5 milletvekili seçimi, 4 yerel seçim, 3 halk oylaması ve 2 cumhurbaşkanlığı seçimi olmak üzere toplam 15 ayrı seçim yapıldığı dikkate alındığında, bu çalışmanın önemi daha da ortaya çıkmaktadır.

Tüketici güven endeksini öne çıkaran diğer bir husus; seçimlerin seçmenlerin oy tercihleri sonucunda belirlendiği gibi endeksinde yine tüm Türkiye’yi temsil edecek şekilde bilimsel örneklem yöntemleri ile seçilmiş ülke vatandaşlarının cevaplarını yansıtmış olmasıdır. Dolayısıyla tüketici güven endeksinin aylık sonuçları bir nevi aylık seçim sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Endeks ile seçim sonuçları arasında ilişki ararken, bu iki unsur arasındaki bazı farklılıkların da belirtilmesi gerekmektedir. Zira tüketici eğilim anketi ve seçimlerin ortak temel ögesi, Türk vatandaşları olsa da 2013 yılından itibaren kullanılan metodoloji kapsamında tüketici eğilim anketinde örnekleme seçilen hanelerde 16 ve üstü yaşta kişi olabileceği ancak, seçmen yaşının 18 ve üstü olması hususu dikkate alındığında; anket ve seçim kümesindeki küçük bir farklılık gözden kaçmamaktadır. Ancak ankette örnekleme seçilen hanelerde görüşme yapılacak kişi yazılım tarafından tesadüfi olarak seçilmekte olup, bu hanelerdeki her 16 ile 18 yaş arasındaki kişi ile görüşme yapılacağı anlamına gelmemektedir. Burada hanelerdeki 16 ve üstü yaşta herhangi bir kişi ile görüşme yapılabilme olasılığından bahsedilmektedir.

* Yüksek Öğretim İstatistiklerine göre hesaplanmıştır.

TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ VE SEÇİMLERE İLİŞKİN LİTERATÜR

Tüketici eğilim anketi (TEA), eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü, yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) iş birliği kapsamında tüketicilerin kişisel mali durumlarının, genel ekonomiye ilişkin durum değerlendirmelerinin, yakın gelecekte hanelerin harcama ve tasarruf eğilimlerinin ölçülmesi amacıyla aylık olarak 2003 yılı Aralık ayından buyana uygulanan ve sonuçlarından tüketici güven endeksinin (TGE) hesaplandığı ankettir.

Anketin metodolojisinde 2003 ile 2012 yılları ve 2013 yılı sonrası olmak üzere iki dönemden bahsedilebilir. İlk dönem olan 2003 ile 2012 yılları arasındaki uygulamada; Hanehalkı İşgücü Anketinin bir modülü olarak başlanan ve iki aşamalı tabakalı kümelenecek örneklem yöntemiyle seçilmiş aylık 8 bin civarında hanede 15 yaş üstü, gelir getiren tüm bireylerle görüşülerek veri derlenmiştir. Aylık sonuçlar alan uygulama dönemini takip eden ayın 15’inden sonra yayımlanmıştır.

Anketin 2013 yılı sonrasında uygulanan ve halen uygulanmaya devam edilen metodolojisinde ise tüketici eğilim anketi bağımsız bir anket olarak, üç aşamalı tabakalı küme örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve anketler aylık 4884 hanede uygulanmaktadır. Hane içinde gelir getirdiğine bakılmaksızın 16 ve daha yukarı yaşta olan ve program tarafından tesadüfi olarak seçilen bir fertle görüşme gerçekleştirilmektedir. Anketin alan çalışması her ayın ilk iki haftası olup, elde edilen sonuçlar aynı ayın üçüncü haftasında sonra tüketici güven endeksi haber bülteni adıyla yayımlanmaktadır. Anket sonuçlarında doğacak kırılımı azaltmak için 2012 yılında hem eski metodoloji hem de yeni metodoloji eş zamanlı birlikte uygulanmıştır (TÜİK, 2020).

Mevcut durum itibariyle ankette; hanedeki fertlerin bilgileri, seçilen aile ferdine ilişkin gelir, eğitim, iş durumuna ilişkin bilgiler ve mevcut durum değerlendirmeleri ile gelecek dönem beklentileri başlığı altında toplam 34 sorudan oluşmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2020).

Tüketici eğilim anketi uygulaması 2003 yılından bu yana bilgisayar destekli yüz yüze görüşme yöntemiyle (CAPI) uygulanmakta olup, ilk uygulamada mevcut durum değerlendirmeleri ile gelecek dönem beklentileri başlığı altında 15 soru varken, 2013 yılında yapılan değişiklikle bu bölümdeki soru sayısı 18’e çıkarılmıştır. Ankette hanelere yöneltilen sorulardan elde edilen tüketici güven endeksinin

yanı sıra 2003 ile 2012 arası 15, 2013 sonrası 18 soru için aylık bazda alt endeksler üretilmiş ve TÜİK tarafından yayımlanmaktadır (TÜİK, 2020). Bu alt endekslerin her biri farklı sektörlerle hitap etmesi dolayısıyla ayrıca değerlidir. Endeks 0 ile 200 arasında değer almaktadır. Değer 100 ise tarafsız görüşü ifade ederken, 100’ün üzerindeki bir değer, tüketicilerin iyimser görüşlerini yansıtmakta, değer 100’ün altındaysa kötümser görünüm olduğu anlamına gelmektedir.

Eğilim anketi ve endeks, Avrupa Birliğine üye ülkelerde aynı metodoloji kullanılarak üretilmekte ve yayımlanmaktadır. Bu konuda Birlik, üye ve aday ülkelerin çalışmalarını metodolojik olarak desteklemektedir. Endeksin Avrupa Birliğinde seçimlerle ilişkisi Hardouvelis ve Thomakos tarafından 2007 yılında Consumer Confidence and Elections adıyla yayımladıkları çalışma ile konu olmuştur. Araştırmacılar, 15 AB üyesi ülkede 1985 ile 2007 yılları arasındaki ulusal seçimlerde tüketici güveni davranışını incelenmişlerdir. Anılan çalışmada endeks ile seçimler arasındaki ilişkiyi en iyi ifade eden cümle; “Tüketiciler, kendi gelecekleri veya ülkelerinin geleceği konusunda iyimserlerse, görevdeki partiye oy verme olasılıkları daha yüksektir” (Hardouvelis ve Thomakos, 2007) şeklindedir.

Tüketici güven veya eğilim anketleri Avrupa Birliği üye ülkeleri ile Amerika, Avustralya, Brezilya, Çin, İngiltere, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya gibi birçok ülkede uzun süredir yürütülmektedir. Konu ile ilgili literatür arandığında; tüketici güveni anketlerinin geçmişinin oldukça eski olduğu görülmektedir. İlk çalışmalardan biri; Michigan Üniversitesi Anket Araştırma Merkezinde tüketici anketleri başlığıyla George Katona tarafından 1946 yılında başlatılmıştır. Bu anketlerle tüketici harcamalarının ve tasarruf kararlarının ulusal ekonominin seyrini belirlemedeki etkisi önemle vurgulanmaktadır (University of Michigan, 2020).

Yine başka bir çalışma, Tüketici Güven Anketi adıyla Amerika’da The Conference Board tarafından ilk olarak 1967 yılında iki ayda bir olacak şekilde posta anketiyle derlenmeye başlanılmış, 1977 yılı Haziran ayından itibaren de aylık olarak değiştirilmiş ve halen aylık olarak derlenmeye devam edilmektedir (The Conference Board, 2011). Mevcut bulgular, olumlu ekonomik koşulların iktidardaki hükümetlerin görevde kalmasına yardımcı olduğu görüşünü desteklemektedir (Frey

ve Schneider, 1978; Akhmedov ve Zhuravskaya, 2004; Mačkić vd., 2017).

Başka bir çalışma Marc, Reuter (2018) tarafından The Effect of Elections on Consumer Confidence in Europe adıyla yapılmıştır. İlgili araştırmada hata düzeltme modelleri kullanılarak, seçimlerin bazı AB üyelerinde tüketici güveni üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre Avusturya, Fransa ve Almanya'daki seçimlerin tüketicilerin genel ekonomik duruma ilişkin beklentileri üzerinde önemli ve olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

De Boef, Kellstedt (2004) Ekonomik koşulların tüketici güvenini etkilediğini ve bunun da hem siyasi değerlendirmelere hem de oy tercihlerine yansıdığını belirtmektedirler. Ayrıca aynı araştırmacılar, tüketici güven düzeyine ilişkin aylık raporların, ülkelerin nesnel ekonomik koşullarını yansıttığını ileri sürmektedirler.

Fransa Ulusal İstatistik ve Ekonomik Çalışmalar Enstitüsü (INSEE) tarafından yayımlanan “Purchasing Power Slows Down, While the Outlook Remains Positive (2017)”, isimli çalışmada Fransızlar arasında cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinden sonraki ayda ve aynı zamanda artan tüketici güveninin kanıtlarını sunmakta ve bu artışın etkisinin kısa ömürlü olduğunu, seçimi takip eden iki ay içinde hane halkı güveninde kayıplar olduğunu belirtmektedirler.

Caleiro vd. (2011), özellikle Portekiz’de, tüketici güveninin artış hızı üzerinde seçimlerin olumlu bir etkisi olduğunu, bu etkinin ilgili seçimlerden on ay öncesinden başlayıp, seçim döneminin bir ay sonrasına kadar uzandığı bir ortamda belirlendiğini ifade etmişlerdir.

Tüketici güven endeksi ile seçim sonuçları arasındaki ilişkiye değinen başka bir araştırmacı olan Yun, (2011) önemli bir ekonomik veri bileşeni olan tüketici güven endeksinin Amerikan başkanlık seçimlerini tahmin etmede oldukça başarılı olduğunu, tüketici güven endeksi 100 veya üzerindeyse o zaman iktidardaki partinin muhtemelen kazanacağını, endeksin 100’ün altında ise muhalefet partisinin kazanacağını belirtmektedir.

Year	Incumbent Party	Confidence Index (October)	Result on Incumbent Party	Prediction
1968	Johnson	142	Lost	Wrong
1972	Nixon	112	Won	Correct
1976	Ford	87	Lost	Correct
1980	Carter	65	Lost	Correct
1984	Reagan	100	Won	Correct
1988	Reagan	113	Won	Correct
1992	Bush I	61	Lost	Correct
1996	Clinton	107	Won	Correct
2000	Clinton	143	Lost	Correct/Wrong
2004	Bush II	106	Won	Correct
2008	Bush II	52	Lost	Correct

Tablo 1: ABD Tüketici Güven Endeksi ve Başkanlık Seçim Tahminleri

Araştırmacı tüketici güven düzeylerinin son 11 başkanlık seçiminin 9'unda sonucu doğru tahmin ettiğini gösterdiğini yukarıdaki tablo ile belirtmektedir. Suzuki (1992), *Political Business Cycles in the Public Mind* adlı çalışmada, mali ve işsizlik beklentileri serisine karşılık gelen tüketici güveninin ve diğer makroekonomik değişkenlerin, başkanlık seçimlerindeki oylarla veya oylamayla yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir.

YÖNTEM

Çalışma için tüketici eğilim anketinin başlangıç tarihi olan 2003 Aralık ayından Türkiye yapılan en son seçim olan ve 2019 yılı Haziran ayına kadarki endeks değerleri Türkiye İstatistik Kurumunun web sitesinden indirilmiştir.

Yine yukarıda belirtilen tarih aralığında Türkiye’de yapılan 5 milletvekili seçimi, 4 yerel seçim, 3 halk oylaması ve 2 cumhurbaşkanlığı seçimi olmak üzere toplam 15 ayrı seçimin partiler bazında oy oranlarını içeren seçim sonuçları Yüksek Seçim Kurulunun ve Türkiye İstatistik Kurumunun web sitelerinden elde edilmiştir. Seçim sonuçları değerlendirilirken milletvekili seçimlerinde ve yerel seçimler içinde il genel meclisi üye seçimlerinde iktidar partisinin oy oranları ile tüketici güven endeksi değerleri arasında ilişki aranırken, halk oylamasında “evet” oyları ile tüketici güven endeksi değerleri arasında, iki defa gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçiminde iktidar partisinin gösterdiği adayın aldığı oy oranı ile tüketici güven endeksi değerleri arasındaki ilişki irdelenmiştir.

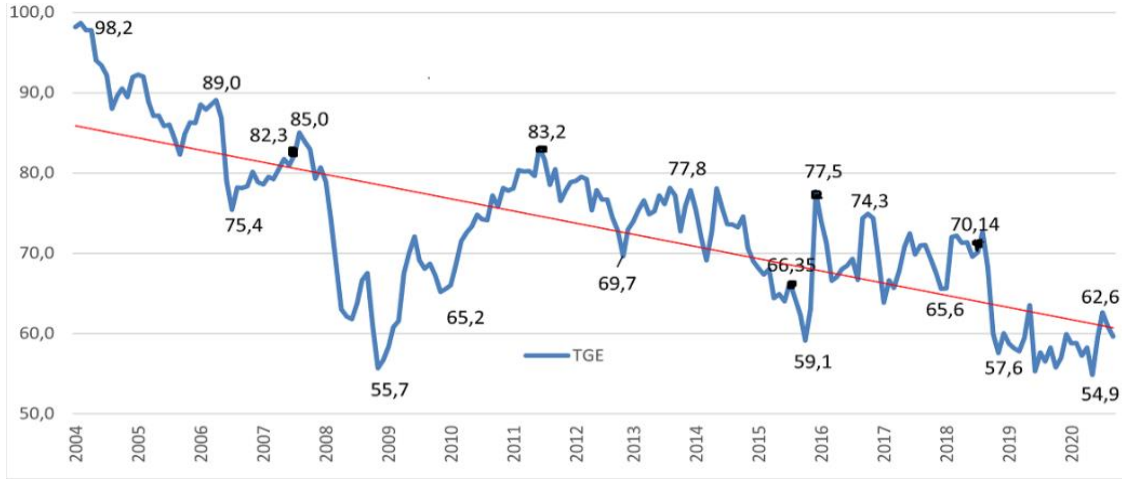
Yukarıda belirtilen 15 seçim ve halk oylamasında iktidar partisinin oy oranları ile tüketici güven ana endeks değerleri arasında ilişki aranırken, yine tüketici eğilim anketi surlarından üretilen; Hanenin maddi durum beklentisi, Genel ekonomik durum beklentisi, İşsiz sayısı beklentisi, Tasarruf etme ihtimali olmak üzere 4 ayrı alt endeksin

değerleri ile de bu analiz tekrarlanarak, sonuçların alt endeks bazında nasıl değiştiği gözlenmiştir. Çalışmamızda seçim sonuçları ile en yüksek korelasyon değerine sahip endeksin bulunabilmesi için sadece tüketici güven endeksinin ana endeks değeri ile seçimlerde iktidar partisinin oy oranları arasındaki ilişkiye bakılmayıp, ankette hanelere yöneltilen sorulardan elde edilen soru bazındaki endeksle de seçim sonuçlarının ilişkisi irdelenmiştir.

Bu arada belirtmekte yarar vardır ki anılan ankette 2013 yılında yapılan önemli bir metodoloji değişikliği ile soru sayısı 15’ten 18’e çıkarılmış ve soruların bazılarının içeriğinde, bazılarının da yerlerinde yapılan değişiklikle anketin zaman serilerinde kısmen kırılıma sebebiyet verilmiştir. Çalışmada iki dönemde de değişmeyen sorular baz alınarak seçim sonuçları ile soru bazında oluşturulan endeksler üzerinden analiz çalışması tamamlanmıştır.

BULGULAR

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yürütülen tüketici eğilim anketi sorularından üretilen tüketici güven endeksinin yaklaşık 17 yılda açıklanan aylık değerleri kullanılarak araştırmacı tarafından aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Şekil 1: Tüketici Güven Endeksi 2004-2020

Yukarıdaki tablo irdelendiğinde endeksin yıllar itibariyle yaklaşık %20 eğimle azaldığı rahatlıkla gözlenmektedir. Tabloda milletvekili seçimleri grafik üzerinde siyah noktalarla işaretlenmiş olup, burada dikkat çeken diğer bir husus; Caleiro vd. (2011)’nin belirttiği gibi tüketici güveninin artış hızı üzerinde seçimlerin olumlu bir etkisi olduğu ve bu etkinin seçimlerden altı ile on ay öncesinden başlayıp, seçim döneminin hemen akabinde sona erdiği gözlenmektedir.

Bu durum daha net bir ifade ile seçimler öncesi seçmenlerin güvenine etki eden; Hanenin Maddi Durum Beklentisi, Genel Ekonomik Durum Beklentisi, İşsiz Sayısı Beklentisi, Tasarruf Etme İhtimali üzerinde olumlu etki yapacak tedbirler alındığı, seçimlerden sonra bu tedbir ve uygulamaların sonlandırılması ile endekste bariz düşmeler olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Literatürde belirtilen tüketici güveninin artış hızı üzerinde seçimlerin olumlu bir etkisi olduğu hususu 2007, 2011, 2015 Kasım ve 2018 yıllarında açık bir şekilde görülmektedir. Zira 2006 yılı Temmuz ayında endeks son üç yılın en düşük değerine ulaşmış, akabinde 12 ay süreklili bir artış trendi göstererek 82,3 ulaştığı ayda milletvekili seçimleri yapılmıştır. Endeks bir ay daha yükselmiş ve 85 değerinden sonra sürekli düşüş trendine girmiştir.

Bir sonraki seçim olan 2011 Haziran ayı öncesinde bir yıllık bir periyotta endeks artış trendine girmiş ve Haziran ayında 83,2 değeri ile en yüksek noktaya ulaştığında seçim yapılmış, akabinde sürekli bir düşüş trendi görülmüştür. Benzersiz bir durum 2015 yılında yapılan iki ayrı milletvekili seçimlerinde yaşanmıştır. 2015 yılında endeks düşüş eğiliminde iken seçimin yapıldığı Haziran ayında 2 puan civarında bir artış olmuş ve ardından düşüşler sürmüş 59,1’a inmiş ve seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Akabinde endeks artış trendine başlayıp, üç ayda yaklaşık 18 puanlık artışın olduğu Kasım ayında endeks 77,5 puanda iken seçimler yenilenmiştir. Ardından endeks tekrar düşüşe geçmiştir.

Türkiye’de 2007 yılı ile 2018 yılı arasında toplam 5 ayrı milletvekili seçimi yapılmış olup, bu seçimler ile tüketici güven ana ve alt endeksleri arasındaki ilişki aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Yıl	Ay	İktidar Partisi Oy Oranı	TGE	TGE 1 HMDB	TGE 2 GEDB	TGE 3 İSB	TGE 4 TEİ
2007	Temmuz	46,6	82,27	97,57	113,04	89,33	29,14
2011	Haziran	49,8	83,19	96,81	112,67	92,63	30,67
2015	Haziran	40,9	66,35	87,92	89,48	68,86	19,12
2015	Kasım	49,5	77,5	95,66	105,9	84,66	23,77
2018	Haziran	42,6	70,14	89,1	92,06	75,38	24,02
Korelasyon Değeri			0,8832	0,9785	0,99198	0,9794	0,9338

Tablo 2: Milletvekili Seçimleri İle Tüketici Güven Ana ve Alt Endeksleri Arasındaki İlişki

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Türkiye’ de milletvekili seçimleri ile tüketici güven ana endeksi (TGE) arasında 0,8832 ile pozitif yönlü yüksek korelasyon mevcuttur. Bu ilişki alt endeksler arasında da bulunmaktadır. Örneğin: Genel ekonomik durum beklenti endeksi ile milletvekili seçimleri arasında 0,99198’e varan pozitif yönlü çok yüksek korelasyon ilişkisi görülmektedir. Milletvekili seçimleri ile tüketici güven ana endeksi arasında ilişki incelendiğinde ana endekste her 5 puanlık değişimin, iktidar partisinin oylarında yaklaşık 3 puanlık değişimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Yani tüketici güven ana endeksi 5 puan arttığında, iktidar partisinin oyları 3 puan artmakta, ya da ana endeks 5 puan azaldığında, iktidar partisinin oyları 3 puan azalmaktadır.

Türkiye’de 2004 yılı ile 2019 yılı arasında toplam 4 ayrı yerel seçim yapılmış olup, bu seçimler ile tüketici güven ana ve alt endeksleri arasındaki ilişki aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Yıl	Ay	İktidar Partisi Oy Oranı	TGE	TGE 1 HMDB	TGE 2 GEDB	TGE 3 İSB	TGE 4 TEİ
2004	Mart	41,7	97,80	100,03	127,55	127,55	35,97
2009	Mart	38,4	61,55	84,11	79,14	65,69	17,26
2014	Mart	45,4	72,67	91,39	95,87	79,49	23,93
2019	Mart	41,6	57,63	78,29	73,94	56,30	22,02
Korelasyon Değeri 2004-2019			0,24652	0,32492	0,27909	0,17303	0,32116
Korelasyon Değeri 2009-2019			0,74656	0,59486	0,76273	0,63071	0,95783

Tablo 3: Yerel Seçimler İle Tüketici Güven Ana ve Alt Endeksleri Arasındaki İlişki

Yerel seçimlerde il genel meclisi üyelerinin seçimi için yapılan oylamada iktidar partisine verilen oylar ile tüketici güven ana ve 4 alt endeksi arasında milletvekili seçimlerinde olduğu gibi yüksek bir ilişki gözlenememiş, pozitif yönlü zayıf bir ilişki görülmüştür.

Bu durum yerel seçimlerde 12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı kanun ile büyükşehir sayısının 30’a çıkarılması ve tüm büyükşehirlerde il genel meclislerinin kaldırılması ile açıklanabilir. Anılan kanun ile 2014 yılından itibaren il genel meclisi üye seçimlerinin kapsamı daralmış

toplam 52,7 milyon seçmenin sadece 11,9 milyonunu ilgilendirecek seviyeye inmiş ve tüm Türkiye’yi temsil kabiliyetini yitirmiştir.

Yukarıda belirtilen gelişmelere rağmen, il genel meclisi üyelerinin seçildiği yerel seçim serilerinden 2004 yılı çıkarıldığında yerel seçimler ile tüketici güven ana ve dört alt endeksi arasında pozitif yönlü yüksek korelasyon ilişkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yerel seçimlerde il genel meclisi üyelerinin yanı sıra büyükşehir belediye başkanlığı, belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeleri seçilmekte olup, bu seçimler sadece iktidar partisinin değil, yerel adayların da oy oranlarının belirlenmesinde etkisi olması dolayısıyla tüketici güven endeksi arasında milletvekili seçimlerinde olduğu gibi yüksek bir ilişki aranmamalıdır.

Öte yandan Türkiye’de iktidar partisi ile muhalefetteki bir parti 2018 yılı şubat ayından itibaren yerel seçimler ve cumhurbaşkanı seçimleri için ittifak yapmış olmaları dikkate alındığında 2018 ve 2019 yılında bu iki başlıkta yapılan seçimlerde iktidar adayları için verilmiş görülen oylar, ittifak partilerinin toplam oylarını yansıtmakta ve bu iki seçimde korelasyon değerlerini düşürücü etki yapmaktadır.

Türkiye’de 2004 yılı ile 2020 yılı arasında toplam 3 ayrı halk oylaması yapılmış olup, halk oylamaları ile tüketici güven ana ve alt endeksleri arasındaki ilişki aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Yıl	Ay	Evet Oyu	TGE	TGE 1 HMDB	TGE 2 GEDB	TGE 3 İSB	TGE 4 TEİ
2007	Ekim	68,9	83	97,5	113,4	91,2	29,9
2010	Eylül	57,9	77,2	96,2	107,4	76,6	28,5
2017	Nisan	51,4	70,8	90,74	96,24	73,09	23,04
Korelasyon Değeri			0,9844	0,8792	0,9492	0,9819	0,8884

Tablo 4: Halk Oylamaları İle Tüketici Güven Ana ve Alt Endeksleri Arasındaki İlişki

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere Türkiye’de halk oylamalarında verilen evet oyları ile tüketici güven ana endeksi (TGE) arasında 0,9844 ile pozitif yönlü çok yüksek korelasyon ilişkisinin bulunduğu, alt endeksler ile de pozitif yönlü çok yüksek korelasyon ilişkisinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Alt endekslerin içinde ise 0,9819 ile en yüksek değer in işsiz sayısı beklentisine ait olduğu belirlenmiştir.

Yukarıdaki ilişkinin anlamı şöyle açıklanabilir: Tüketici güven ana endeksindeki her 5 puanlık değişim, halk oylamalarında verilen evet oylarında yaklaşık 4 puanlık değişim olacağı şeklindedir. Yani tüketici güven ana endeksi 5 puan artarsa, halk oylamalarında verilen evet oylarında yaklaşık 4 puanlık artış olacaktır.

Türkiye’de cumhurbaşkanları 2007 yılında halk oylaması ile yapılan anayasa değişikliğine kadar TBMM tarafından yedi yıllığına seçilmekte iken, anılan değişiklikle 2014 yılından itibaren doğrudan halk oyuyla beş yıllığına seçilmeye başlanmıştır.

Endeksin hesaplanmaya başlandığı tarihten 2020 yılına kadar halkın katılımı ile iki defa cumhurbaşkanı seçimi yapılmış olup, cumhurbaşkanı seçiminde iktidar partisinin gösterdiği adaya verilen oylar ile tüketici güven ana ve alt endeksleri arasındaki ilişki aşağıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Yıl	Ay	İktidar Partisi Adayı Oy Oranı	TGE	TGE 1 HMDB	TGE 2 GEDB	TGE 3 İSB	TGE 4 TEİ
2014	Haziran	51,79	73,6	90,92	98,68	81,22	23,59
2018	Haziran	52,59	70,14	89,10	92,06	75,38	24,02
Korelasyon Değeri			-1	-1	-1	-1	1

Tablo 5: Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İle Tüketici Güven Endeksi Arasındaki İlişki-1

Yukarıda verilen tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’de cumhurbaşkanı seçimleri sadece iki defa yapılmış olup, böyle kısa zaman serileri ile analizin çok sağlıklı olmayabileceği dikkate alınmalıdır. Nitekim yukarıdaki tabloda iktidar partisinin adayları için verilen oy oranları ile tüketici güven ana endeksi (TGE) arasında -1 ile negatif yönlü çok yüksek korelasyon olduğu, alt endekslerden; Hanenin Maddi Durum Beklentisi, Genel Ekonomik Durum Beklentisi, İşsiz Sayısı Beklentisi olmak üzere 3 ayrı alt endeksin aynı şekilde -1 ile negatif yönlü çok yüksek korelasyon bulunduğu, ancak alt endekslerden; Tasarruf Etme İhtimalinin 1 değeri ile pozitif yönlü çok yüksek korelasyon ilişkisi bulunduğu görülmektedir.

Yıl	Ay	İktidar Partisi Adayı Oy Oranı	TGE	TGE 1 HMDB	TGE 2 GEDB	TGE 3 İSB	TGE 4 TEİ
2014	Haziran	51,79	73,6	90,92	98,68	81,22	23,59
2018	Haziran*	42,6	70,14	89,1	92,06	75,38	24,02
Korelasyon Değeri			1	1	1	1	-1

Tablo 6: Cumhurbaşkanı Seçimleri İle Tüketici Güven Endeksi Arasındaki İlişki-2

Yukarıda tablolardan elde edilen bulguların temel nedeni; Türkiye’de iktidar partisi ile muhalefetteki bir partinin 2018 yılı Şubat ayından itibaren yerel seçimler ve cumhurbaşkanı seçimleri için ittifak yapmış olmalarıdır. 2018 yılı Haziran ayında yapılan milletvekili seçimleri için iktidar partisinin oy oranı baz alındığında yapılacak hesaplama yukarıdaki şekilde değişmektedir. Yukarıdaki tabloda 2014 yılı Haziran ayında yapılan seçim bilgisi değiştirilmeden, 2018 yılı Haziran ayında yapılan seçim için aynı gün yapılan milletvekili seçimlerinde iktidar partisinin oy oranı kullanıldığında seçim sonuçları ile tüketici güven ana endeksi (TGE) arasında yine çok yüksek korelasyon ilişkisinin olduğu ancak yönünün negatiften pozitive döndüğü görülmektedir.

Tüketici eğilim anketinin gelişmiş ülke örneklerine göre maalesef Türkiye’de kısa sayılabilecek bir geçmişe sahip olması ve ilk uygulamadaki 15 soruluk setin 2013 yılında yapılan değişikliklerle 18’e çıkarılması dolayısıyla anketin zaman serilerinde önemli bir kırılım meydana gelmiştir. Her iki dönemde de ortak olduğunu değerlendirdiğimiz yedi ayrı sorunun endeks değerleri üzerinden milletvekili seçimleri, halk oylamaları ve cumhurbaşkanı seçimleri arasında ilişkiyi gösteren tablo hazırlanmıştır (Ek1). Diğer sorularda gerek ifade şekillerinde gerekse kapsadığı süreler açısından farklılıklar görülmüştür. Her iki dönemin geçiş aylarındaki endeks değerlerinde %50’nin üstünde değişimler görülmesi nedeniyle diğer sorular değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Tüketici güven ana endeksi dışında soru bazlı endeksler irdelendiğinde;

* 2018 yılı Haziran ayında yapılan milletvekili seçimlerinde iktidar partisinin oy oranı kullanılmıştır.

Milletvekili seçimlerinde önceki dönem soru formunda 10., mevcut dönemde 18. sırada olan “konut satın alma ya da inşa ettirme ihtimali” sorusu ile iktidar partisinin oy oranları arasında 0,9604 ile pozitif yönlü çok yüksek ilişki bulunmuştur.

Halk oylamalarında önceki dönem soru formunda 9., mevcut dönemde 16. sırada olan “otomobil satın alma ihtimali” sorusu ile “evet” oy oranları arasında 0,9995 ile pozitif yönlü çok yüksek ilişki tespit edilmiştir.

Türkiye’de cumhurbaşkanı seçimleri ile ilgili yedi soru da çok yüksek korelasyonun bulunmasında temel nedenin; bu seçimlerin sadece iki defa yapılmış ve sonuncusunun da siyasi ittifaklar üzerinden gerçekleştirilmesinin olabileceği ve cumhurbaşkanı seçimleri ile ilgili analizin çok sağlıklı olmayabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma ile tüketici güven endeksi ile ülkemizde yapılan seçimlerde iktidar partisinin aldığı oy oranları arasında ilişkinin varlığı ve yönü araştırılmıştır.

Tüketici güven endeksi, gerek içerdiği sorular gerekse sonuçlarının ilgili ay içinde açıklanması nedeniyle toplumun birçok kesiminin dikkatini çeken verilerdendir. Türkiye’de tüketici güven endeksinin geçmişini gelişmiş ülkelere göre çok kısa da olsa endeksin ilk açıklandığı 2003 yılı Aralık ayından 2020 yılı Eylül ayına kadar yaklaşık 17 yılda 5 milletvekili seçimi, 4 yerel seçim, 3 halk oylaması ve 2 cumhurbaşkanlığı seçimi olmak üzere toplam 15 ayrı seçim yapıldığı dikkate alındığında, bu çalışmanın önemi daha da ortaya çıkmaktadır.

Tüketici güven endeksinin Türkiye’de yıllar itibariyle yaklaşık %20 eğimle azaldığı görülmekte olup, endeksin aylık sonuçlarından olası bir seçimde iktidar partisinin alabileceği oy oranları rahatlıkla hesaplanabilecektir.

Konu ile ilgili literatüre de uygun olarak, Türkiye’de de tüketici güveninin artış hızı üzerinde seçimlerin olumlu bir etkisi olduğu ve bu etkinin ilgili seçimlerden altı ile on ay öncesinden başlayıp, seçim döneminin hemen akabinde sona erdiği 2007, 2011, 2015 ve 2018 yıllarında açık bir şekilde görülebilmektedir.

Türkiye’de 2007 yılı ile 2018 yılı arasında toplam 5 ayrı milletvekili seçimi yapılmış olup, bu seçimler ile tüketici güven ana ve alt endeksleri arasında 0,8832 ile pozitif yönlü yüksek korelasyon

bulunduğu, alt endeksler ile arasında 0,99198’e varan pozitif yönlü çok yüksek ilişkinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Tüketici güven ana endeksi 5 puan artarsa, iktidar partisinin oyları da yaklaşık 3 puan artacağı söylenebilir.

Yerel seçimlerde il genel meclisi üyelerinin seçimi için yapılan oylamada iktidar partisine verilen oylar ile tüketici güven ana ve dört alt endeksi arasında milletvekili seçimlerinde olduğu gibi yüksek bir ilişki gözlenememiş, zayıf bir ilişki görülmüştür.

Türkiye’de halk oylamalarında verilen evet oyları ile tüketici güven ana endeksi (TGE) arasında 0,9844 ile pozitif yönlü çok yüksek korelasyon bulunduğu, alt endekslerde de aynı yön ve ağırlıkta ilişkinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Halk oylamaları ve cumhurbaşkanı seçimleri ile tüketici güven ana endeksi (TGE) arasında çok yüksek korelasyon tespit edilmiş ise de; Ülkemizde halk oylamalarının üç defa ve cumhurbaşkanı seçimleri sadece iki defa seçim yapılması nedeniyle böyle kısa zaman serilerinde analizin çok sağlıklı olmayabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca Türkiye’de iktidar partisi ile muhalefetteki bir partinin 2018 yılı şubat ayından itibaren yerel seçimler ve cumhurbaşkanı seçimleri için ittifak yapmış olmalarının analiz sonuçlarını etkilediği görülmektedir.

Türkiye’de tüketici güven endeksi sadece 17 yıl gibi kısa bir geçmişe sahip ise de araştırmanın bulgularından hareketle ileriki yıllarda üretilecek endeks verileri ile yapılacak seçimlerin sonuçları arasında hem ana endeks hem de dört alt endeks ve 18 soru bazında yukarıda belirtilen ilişkinin daha net bir şekilde sürdüğü görülecektir.

KAYNAKÇA

Akhmedov, A. & Zhuravskaya, E. (2004). Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting. *The Quarterly Journal of Economics* 119(4), 1301-1338.

Avrupa Komisyonu. (2020). Tüketici Eğilim İstatistikleri Aylık Soru Formu. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/questionnaires_tr_cons_tr.pdf, Erişim Tarihi: 12.08.2020.

Caleiro, A., Difonsio, A. & Ramalho, E. A. (2011). Explaining Consumer Confidence in Portugal. *Journal of Economic Psychology* 32, 25-35.

De Boef, S. & Kellstedt, P. M. (2004). The Political (and Economic) Origins of Consumer Confidence. *American Journal of Political Science* 48(4), 633-649.

Fransa Ulusal İstatistik ve Ekonomik Çalışmalar Enstitüsü. (INSEE) (2017). Purchasing Power Slows Down, While the Outlook Remains Positive. Erişim Adresi: <https://www.insee.fr/en/statistiques/2662664?sommaire=2662688&q=Electoral+periods+have+a+positive+albeit+short-lived+effect+on+household+confidence>, Erişim Tarihi: 08.08.2020.

Frey, B. & Schenider, F. (1978). An Empirical Study of Politico Economic Interaction in the United States. *Review of Economics & Statistics* 60, 174-183.

Hardouvelis G. & Thomakos D. (2007). *Consumer Confidence and Elections*. Working Papers 0003, University of Peloponnese, Department of Economics.

Mačkić V., Sorić P. & Lolić I. (2017). Competitiveness, Consumer Confidence and Election Outcomes, Efgz Working Paper Series, No. 17-04 Zagreb, Croatia.

Marc B. & Reuter A. (2018). *The Effect of Elections on Consumer Confidence in Europe*. European Commission – Discussion Paper 90.

Suzuki, M. (1992). Political Business Cycles in the Public Mind. *The American Political Science Review* 86(4), 989-996.

The Conference Board. (2011). Consumer Confidence Index. Erişim Adresi: https://conference-board.org/pdf_free/press/TechnicalPDF_4134_1298367128.pdf, Erişim Tarihi: 11.08.2020.

Türkiye İstatistik Kurumu. (TUİK) (2020). Tüketici Güven Endeksi Metaverisi. Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1104, Erişim Tarihi: 12.08.2020.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33907>, Erişim Tarihi: 12.08.2020.

University of Michigan. (2020). Surveys of Consumers. Erişim Adresi: <https://data.sca.isr.umich.edu/fetchdoc.php?docid=24774>. Erişim Tarihi: 14.08.2020.

Yun, L. (2011). Consumer Confidence and Election Results, the National Association of Realtors. Erişim Adresi: <https://www.nar.realtor/blogs/economists-outlook/consumer-confidence-and-election-results>. Erişim Tarihi: 12.08.2020.

EKLER

Ek1: Türkiye’de Seçimlerle TGE’nin Soru Bazında Endeks İlişkileri

Milletvekili Seçimleri İle Tüketici Güven Ana ve Bazı Soru Endeksleri

Yıl	Ay	İ P Oy Oranı	TGE	TGE S3 GED M	TGE S4 GED G	TGE S5 İBO G	TGE S6 YDTM	TGE S7 DTM	TGE S9 OSAİ G	TGE S10 KSAİEİ
2007	Temmuz	46,6	82,27	89,5	92,0	86,1	105,1	122,6	8,3	8,5
2011	Haziran	49,8	83,19	98,8	100,2	98,1	104,4	100,1	10,4	9,9
2015	Haziran	40,9	66,35	88,4	89,5	68,9	112,0	71,6	10,8	7,8
2015	Kasım	49,5	77,5	87,9	105,9	84,7	110,0	70,4	12,4	9,6
2018	Haziran	42,6	70,14	84,9	92,1	75,4	110,0	54,7	13,3	8,2
Korelasyon Değeri			0,8832	0,6075	0,8562	0,9086	-0,658	0,4582	-0,185	0,9604

Halk Oylamaları İle Tüketici Güven Ana ve Bazı Soru Endeksleri

Yıl	Ay	Evet Oyu	TGE	TGE S3 GED M	TGE S4 GED G	TGE S5 İBO G	TGE S6 YDTM	TGE S7 DTM	TGE S9 OSAİ G	TGE S10 KSAİEİ
2007	Ekim	68,9	83	91,9	92,9	89,4	108,0	121,5	7,2	7,8
2010	Eylül	57,9	77,2	91,1	93,1	87,8	105,0	97,0	9,0	9,0
2017	Nisan	51,4	70,8	89,4	96,2	73,1	106,1	88,2	14,1	10,4
Korelasyon Değeri			0,9844	0,9274	-0,817	0,8363	0,7502	0,9931	-0,999	-0,9804

Cumhurbaşkanı Seçimleri İle Tüketici Güven Ana ve Soru Bazı Endeksleri-1

Yıl	Ay	İ P Adayı Oy Oranı	TGE	TGE S3 GED M	TGE S4 GED G	TGE S5 İBO G	TGE S6 YDTM	TGE S7 DTM	TGE S9 OSAİ G	TGE S10 KSAİEİ
2014	Haziran	51,79	73,6	95,1	98,7	81,2	110,4	81,9	11,9	11,4
2018	Haziran	52,59	70,14	84,9	92,1	75,4	110,0	54,7	13,3	8,2
Korelasyon Değeri			-1	-1	-1	-1	-1	-1	1	-1

Cumhurbaşkanı Seçimleri İle Tüketici Güven Ana ve Soru Bazı Endeksleri-2

Yıl	Ay	İ P Adayı Oy Oranı	TGE	TGE S3 GED M	TGE S4 GED G	TGE S5 İBO G	TGE S6 YDTM	TGE S7 DTM	TGE S9 OSAİ G	TGE S10 KSAİEİ
2014	Haziran	51,79	73,6	95,1	98,7	81,2	110,4	81,9	11,9	11,4

Tüketici Güven Endeksi ve Türkiye'de Seçimler

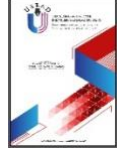
Rıdvan Yaka

2018	Haziran*	42,6	70,14	84,9	92,1	75,4	110,0	54,7	13,3	8,2
Korelasyon Değeri			1	1	1	1	1	1	-1	1

* Burada ittifak oy oranı yerine aynı günde yapılan milletvekili seçiminde iktidar partisinin oy oranı kullanılmıştır.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

HASTANE MALİYETLERİNİN YAPISAL ANALİZİ* STRUCTURAL ANALYSIS OF HOSPITAL COSTS

İrfan ÖZEN

Dr., İşletme/Muhasebe-Finansman, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Datça
Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu, Muğla/Türkiye.
Dr., Business/Accounting-Finance, Muğla Sıtkı Koçman University, Datça Kazım
Yılmaz Vocational School, Muğla/Turkey.
irfanozen@mu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4307-2306

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.811092

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 04.11.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Özen, İ. (2020). Hastane
Maliyetlerinin Yapısal Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4),
907-926.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Çalışma, Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (USVES) (9-10 Ekim 2020)'de sözlü bildiri olarak sunulmuş, *Sempozyum Özet Kitapçığı*'nda yayınlanmıştır.

Öz: Maliyet, mal ve hizmet üretmek için katlanılan fedakarlıkların parasal tutarı olarak tanımlanabilir. Hem rekabet hem de kontrol aracı olarak kullanılabilme özelliği nedeniyle, maliyetlerin yapısına ilişkin bilgilerin edinilmesi yöneticiler için karar almada önemli bir bilgi girdisi olacaktır. Bu bilgilerin amaçlara uygun kullanımında, maliyet analizinin yapılması ve maliyet davranışlarının belirlenmesi önemlidir. Maliyet analizi, işletmelerin katlandığı maliyetlerin dağılımını ve bu maliyetlerin üretim hacmiyle ilişkisini belirlemeye yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Maliyetler, üretim hacminden etkilenme düzeyine göre sabit ve değişken maliyet olarak iki temel grupta incelenebilir. Bu iki maliyetin birlikte yer aldığı karma maliyetler de bu sınıflandırmaya dahil edilebilir. Toplam maliyetlerin sabit/değişken olarak ayırımında çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Bu tekniklerden "muhasabe tekniği" büyük ölçüde kişisel yargılara dayanırken, "en küçük kareler tekniği" ise kişisel yargılardan tamamen uzak hesaplamalara dayanmaktadır. Bu iki uç noktada yer alan tekniklerle birlikte grafik tekniği, en yüksek-en düşük noktalar tekniği ve çifte ortalamalar teknikleri de maliyetlerin yapısal analizinde sıklıkla kullanılmaktadır. Çalışmada maliyetlerin yapısal analizi, sabit ve değişken maliyet ayırımı ve hangi üretim düzeyinde ne kadar maliyete katlanılacağını ifade eden esnek bütçe denkleminin belirlenmesi kapsamında ele alınmıştır. Çalışmada, bir eğitim ve araştırma hastanesinin 2008 Ocak dönemine ilişkin klinik maliyetlerinden hareketle maliyet davranışı analiz edilmiştir. Klinik maliyetleriyle, hasta sayısı ve hasta yatış günü arasında ilişkinin belirlenmesinde ve maliyetlerin sabit/değişken ayırımında bahsedilen teknikler kullanılmış, hesaplanmaları benzer olan en küçük kareler ve grafik tekniklerinde benzer, diğer tekniklerde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada maliyetlerin yapısal analizinde, dönemsel bazlı inceleme yerine bölümler bazında maliyet-faaliyet hacmi ilişkisinin belirlenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Maliyetlerin Yapısal Analizi, Maliyet Davranışı, Esnek Bütçe Denklemi

Abstract: Cost can be defined as the monetary amount of the sacrifices made to produce goods and services. Obtaining information on the nature of costs will be an important information input for managers in decision-making, due to its ability to be used both as a competitive and control tool. It is important to analyze the costs and determine the cost behaviors in the proper use of this information. Cost analysis covers the distribution of costs incurred by businesses and the relationship between these costs and production volume. Costs can be divided into two main groups as fixed and variable costs depending on the level of being affected by the production volume. Mixed costs with these two costs can be included in this classification. Various techniques are used in the separation of total costs as fixed/variable. Among these techniques, the "accounting technique" is largely based on personal judgments, while the "least squares technique" is based on calculations

completely away from personal judgments. Along with the techniques in these two extremes, the graphical technique, the highest-lowest point technique and the double averages techniques are frequently used in the structural analysis of costs. In the study, the structural analysis of costs, fixed and variable cost separation and determination of the flexible budget equation expressing how much cost will be incurred at which production level are discussed. In the study, the cost behavior of a training and research hospital was analyzed based on the clinical costs of January 2008 period. The techniques mentioned were used in determining the relationship between clinical costs, the number of patients and the day of hospitalization, and in the separation of fixed / variable costs, similar least squares and graphical techniques with similar calculations, and different results were obtained in other techniques. In the structural analysis of costs in the study, it is thought that determining the relationship between the cost-activity volume on the basis of departments instead of periodically based analysis will contribute to the literature.

Keywords: Structural Analysis of Costs, Cost Behavior, Flexible Budget Equation

GİRİŞ

Mal ve hizmet üretmek için katlanılan fedakarlıkların parasal karşılığı olarak tanımlanan maliyet, kâr amacı gütsün ya da gütmesin tüm kurumlar için önemsenmesi ve izlenmesi gereken temel unsurlardan biridir. Hem kârlılığı yakından etkilediği hem de kaynakların etkin kullanımı için yöneticilere önemli bilgiler sunduğu için yöneticilerin maliyet bilgilerini bir çıktı olarak değil, stratejik kararlar için bir girdi olarak değerlendirmesi gerekmektedir.

Hedeflenenden daha yüksek düzeyde katlanılan maliyetler, düşük performansa neden olacağından, maliyetlerin düşürülerek etkinliğin ve verimliliğin artırılabilmesi için örgütsel bazda hem maliyet hem de maliyetlere neden olan faaliyetlerin analizinin yapılması gerekir. Maliyet analizi; maliyet türleri, maliyet merkezleri ve zaman içerisinde maliyetlerin dönemsel değişimi açısından yapılabilir. Maliyet türleri açısından analiz, üretim için katlanılan hammadde, işçilik ve genel üretim maliyetlerinin toplam maliyet içindeki dağılımını kapsayacaktır. Maliyetlerin dönemsel analizi, maliyetlerin maliyetleme dönemleri içerisindeki değişimini ortaya koyacaktır. Maliyet merkezleri açısından maliyet analizi ise işletmelerde sorumluluk muhasebesi kapsamında, bölümlerin katlandığı maliyetlerin analizini ve diğer bölümlerle karşılaştırılmasını kapsamaktadır. Yapılacak bu analizler,

maliyetlerin düşürülerek performansı artırmak için yöneticilerin yapması gerekenleri ortaya koyması açısından önemlidir.

Çalışma kapsamındaki maliyetlerin yapısal analizi, işletmelerde faaliyet hacmindeki değişime göre maliyetlerde ne tür değişimin olduğunu, hangi üretim düzeyinde ne kadar sabit, ne kadar değişken maliyete katlanılacağına çeşitli teknikler kullanılarak belirlenmesini ifade etmektedir. Maliyet davranışı olarak da ifade edilen maliyetlerin yapısal analizi, faaliyet hacmindeki değişimin belirli bir maliyet unsurunu nasıl değişeceğinin belirlenmesidir.

İşletmeler üretim maliyetlerinin dönemsel bazda nasıl değiştiği ve bu değişimin üretim miktarı ile ilişkisinin hangi yönde olduğu, belirli üretim düzeyindeki maliyetlerin ne kadarının sabit ne kadarının değişken olduğu belirlendiğinde, yatırım ve faaliyet planlaması daha uygun şekilde yapılarak yatırımlar daha akılcı planlanabilir, kârlılık ve kaynak kullanımında etkinlik düzeyi artırılabilir. Maliyetlerin yapısal analizi aynı zamanda esnek bütçe için de önemli bir araç olarak kullanılabilir.

Çalışmada, bir eğitim ve araştırma hastanesinin faaliyet hacmi olarak belirlenen yatan hasta sayısı ve hasta yatış gününün maliyetler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, Ocak 2008 dönemi klinik maliyetleri ve bu kliniklere ilişkin hasta sayılarını ve hasta yatış gününü kapsamaktadır. Çalışma kapsamında kullanılan muhasebe tekniğine göre maliyetlerin sabit ve değişken ayırımı, ilgili belgelerin incelenmesi ve hastane yönetimi ile yapılan görüşmeler sonucunda yapılan değerlendirmelere göre yapılmıştır. Diğer tekniklere ilişkin hesaplamalar ise Excel programı kullanılarak yapılmıştır.

Maliyet ve yönetim muhasebesi kitaplarında dönemsel bazda incelenen maliyetlerin yapısal analizi çalışmada diğerlerinden farklı olarak, sorumluluk merkezleri açısından incelenmiştir. Bu açıdan çalışmanın maliyetlerin yapısal analizine farklı bir bakış açısı getirdiği ifade edilebilir.

1. MALİYETLERİN ÜRETİM HACMİ İLE İLİŞKİSİ

Maliyetler çeşitli şekillerde sınıflandırılarak tanımlanmaktadır. Bu sınıflandırmalardan biri de üretim hacmiyle ilişkisi açısından maliyetlerin sınıflandırılmasıdır. Faaliyet hacminden etkilenme durumuna göre maliyetler; değişken, sabit ve karma maliyetler olmak üzere üç grupta toplanır. Bu sınıflandırma, maliyetlerin faaliyet

hacmine duyarlılıklarına göre yapılmakta ve maliyetlerin yapısal bölümlenmesi olarak da adlandırılmaktadır.

Faaliyet hacmi arttıkça artan, faaliyet hacmi azaldıkça azalan maliyetler, değişken maliyet olarak adlandırılır. Değişken maliyetlerin en önemli özelliklerinden biri, üretim faaliyeti sona erdiğinde, yani hiç üretim yapılmadığında bu maliyetlerin de sıfır olmasıdır. Değişken maliyetlerin özelliklerinden bir diğeri de faaliyet hacmindeki artışa bağlı olarak toplam değişken maliyetlerdeki artışa karşın, birim değişken maliyetlerin sabit kalmasıdır. Değişken maliyetlerle ilgili vurgulanması gereken bir nokta da tüm değişken maliyetlerin faaliyet hacmindeki değişimden farklı düzeyde etkilenmesidir.

Faaliyet hacmindeki artışa bağlı olarak maliyetlerdeki artış doğrusal veya eğrisel yapıda olabilir. Faaliyet düzeyindeki değişime paralel olarak değişen maliyetler doğrusal değişken maliyetler, faaliyet hacmindeki değişime paralel değişim göstermeyen maliyetler de eğrisel değişken maliyetler olarak adlandırılır.

Faaliyet hacmine bağlı olmayan, faaliyet düzeyi değiştiğinde herhangi bir değişiklik meydana gelmeyen maliyetler sabit maliyet olarak adlandırılır. Belirli bir faaliyet aralığında toplam sabit maliyetlerde herhangi bir değişiklik olmazken, birim sabit maliyetler faaliyet hacmi ile ters yönde değişim gösterir. Sabit maliyetlerle ilgili önemli bir noktalardan biri de sabit olma özelliğinin sadece belirli bir dönem veya faaliyet düzeyi için geçerli olmasıdır. Toplam sabit maliyetler, belirli bir faaliyet düzeyinde ya da belirli bir üretim döneminde değişmeyecek, ancak faaliyet hacmi aralığı ya da faaliyet dönemi değiştiğinde toplam sabit maliyetler de değişecektir.

Sabit maliyetler, yönetilebilen ve yönetilemeyen sabit maliyetler olarak iki grupta incelenebilir. İşletme yönetimin çabasıyla ortadan kalkmayan ve işletmenin mutlaka katlanması gereken maliyetler yönetilemeyen sabit maliyet (yapısal maliyet/kaçınılamaz maliyet) olarak adlandırılır. Bu maliyetlerin en önemli özelliği, herhangi bir çabayla ortadan kaldırılamama imkanının olmamasıdır. İşletme yönetimin çabasıyla ortadan kaldırılabilen maliyetler yönetilebilen sabit maliyet (programlanmış maliyet/kaçınılabılır maliyet) olarak adlandırılır. Bu sabit maliyetlerin en önemli özelliği, işletme yönetiminin kararıyla ortadan kaldırılabilmesidir.

İçinde hem sabit hem de değişken maliyetleri barındıran maliyetler karma maliyet olarak adlandırılır. Karma maliyetlerin en

önemli özelliği, faaliyet hacmi sıfır olsa da işletmeler sabit maliyetler kadar maliyete katlanmak zorundadır. Faaliyet hacmi artmaya başladığında değişken maliyetlerdeki artışla birlikte karma maliyetlerin toplamı da artacaktır.

İşletmenin tüm üretim maliyetleri göz önüne alındığında, toplam üretim maliyetinin de karma maliyet niteliğinde olduğu ifade edilebilir. Diğer bazı maliyet kalemleriyle birlikte üretim maliyetlerinin bir kısmı sabit, bir kısmı da değişken olduğu için toplam maliyet, karma maliyet olarak değerlendirilebilir.

2. MALİYETLERİN YAPISAL ANALİZİ

Maliyet yapısı, işletmelerin toplam maliyetlerinin hangi düzeyde direkt ve endirekt maliyetlerden oluştuğunu ifade eder (Uyar, 2019: 93). Daha uygun bir sınıflandırmayla maliyet yapısı, işletme maliyetlerinin sabit, değişken ve karma maliyet olarak belirlenmesidir. İşletmelerde maliyetlerin direkt ve endirekt olarak ayrımı özellikle maliyet dağıtım sürecinde gerekli ve önemli bilgilerden biridir. Maliyetlerin sabit, değişken ve karma olarak belirlenmesi ise hem esnek bütçelerin oluşturulmasında, hem de maliyetlerin yönetimi ve kontrolünde önemli bilgiler sunacaktır.

Gunarathne ve Samudrage (2018), gelişmekte olan bir ekonomideki üretim işletmelerinin maliyet yapısını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, Sri Lanka'da faaliyet gösteren 41 üretim işletmenin verilerini korelasyon ve regresyon modellerini kullanarak analiz etmiş ve çalışmada maliyetlerin büyük çoğunluğunun değişken olmasına rağmen, maliyet dağılımında işletmeler arasında büyük farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada ayrıca, maliyet yapısı ile kullanılan ileri üretim teknolojisinin düzeyi arasında bir ilişkinin olmadığı, bu durumun da maliyet yapısında düşük düzeyde teknoloji ile ilgili maliyetlerin olduğu sonucuna varmışlardır (Gunarathne ve Samudrage, 2018: 239). Ancak, tarafımızdan önerilen teknoloji odaklı maliyet sınıflandırılmasının ve maliyet hesaplamasının kullanılması (Özen, 2020: 762) durumunda farklı sonuçlar elde edilecektir. Bu kapsamda dijital dönüşüme uygun üretim sistemi kullanılan fabrikalarda robotlar, direkt işçiliğin yerini alacağı için direkt işçilik giderleri "endirekt" olarak değerlendirilerek genel üretim maliyetleri kapsamında izlenecektir (Coşkun Arslan ve Demirkan, 2019: 51). Bu durumun doğal bir sonucu olarak da işletmelerde maliyet yapılarında değişimin ortaya çıkması beklenebilir.

Ancak Oberholzer ve Ziemerink (2004) yaptıkları çalışmada, toplam maliyetlerin sabit veya değişken bileşenler olarak sınıflandırılmasının önemli ölçüde farklılık gösterdiğini, ayrıca şirketlerin sabit maliyet bileşeni ile teknolojik gelişme dereceleri arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmadığını ifade etmektedir. Dahası, nispeten düşük sabit maliyetli bir bileşen bildiren işletmelerin aynı zamanda önemli ölçüde yüksek derecede teknolojik gelişme bildirdiği sonucuna ulaşmışlardır (Oberholzer ve Ziemerink, 2004: 190).

Novák ve Popesko (2014), son yıllarda endirekt maliyetlerin payında %40'a varan bir artışın görüldüğünü, şirketlerin neredeyse yarısının bu maliyetlerin oranında istikrarlı bir büyüme gösterdiğini ifade etmektedir (Novák ve Popesko, 2014: 89).

Maliyetlerin yapısal analizi, işletmenin maliyet kalemlerinin değişken ve sabit olarak ayrıştırılması ve işletmenin gelecekte hangi üretim düzeyinde ne kadar maliyete katlanacağını belirlenmesidir. Maliyet analizi temelde, maliyet davranışının belirlenmesine ilişkin çabaları ifade etmektedir.

İşletme yönetiminin yararlanacağı en değerli bilgilerden biri faaliyet hacmine bağlı olarak hangi maliyetlerin sabit kaldığının, hangi maliyetlerin değişme gösterdiğinin belirlenmesidir (Civelek ve Özkan, 2006: 525). Maliyet davranışlarının bu şekilde belirlenmesine ilişkin çalışmalar, yönetim muhasebesinin önemli konularından biri olan maliyetlerin yapısal analizi kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde rekabet ve maliyet avantajı sağlamak isteyen işletmelerde planlama faaliyetinin eksiksiz ve aksamadan yürütülebilmesi için maliyetlerin nasıl bir eğilim içinde olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bununla birlikte maliyetlerin sabit ve değişken tutarlarının da belirlenerek alınacak kararlarda bu bilgilerden hareket edilmesi, işletme başarısını olumlu etkileyecek önemli unsurlardan biridir. Maliyetlerin faaliyet hacmiyle ilişkisinin belirlenmesi ve sabit/değişken ayrımının yapılmasının yanında, her bir maliyet merkezine ilişkin kontrol edilebilir ve kontrol edilemez maliyetlerin de doğru şekilde sınıflandırılması, maliyet yönetimi konusunda önemli bir bilgi girdisi olacaktır.

İşletmelerin katlandığı toplam maliyet, toplam sabit ve toplam değişken maliyet olmak üzere iki temel maliyet unsurundan oluşmaktadır. İşletmelerde toplam değişken maliyeti belirleyen

etkenler, birim değişken maliyet ile faaliyet hacmidir. Toplam maliyeti oluşturan sabit maliyet ve değişken maliyet ile faaliyet hacmi arasındaki ilişkinin matematiksel olarak ifade edilmesi maliyet fonksiyonu olarak adlandırılır. Buna göre doğrusal maliyet fonksiyonu şu şekilde ifade edilebilir:

Toplam Maliyet= Toplam Sabit Maliyet + Birim Değişken Maliyet
x Faaliyet Hacmi

Burada;

Y: Toplam Maliyet

a: Birim Değişken Maliyet

b: Sabit Maliyet

x: Faaliyet Hacmi

olarak ifade edildiğinde doğrusal maliyet fonksiyonu şu şekilde yazılabilir:

$$Y = a \cdot x + b$$

Yukarıdaki maliyet fonksiyonu ve sabit ve birim değişken maliyetler belirlendiğinde, işletmenin hangi faaliyet hacminde ne kadarlık maliyete katlanacağı kolaylıkla hesaplanabilecektir. Maliyet fonksiyonu belirlendikten sonra, işletmenin toplam maliyetlerinin hesaplanması kolay olmakla birlikte, toplam maliyetlerin ne kadarının sabit, ne kadarının değişken olduğunun belirlenmesi çeşitli tekniklerle gerçekleştirilebilmektedir.

Maliyetlerin ne kadarının sabit, ne kadarının değişken olduğunun belirlenmesine, yani maliyetlerin sabit ve değişken olarak ayırılmasına, maliyetlerle faaliyet hacmi arasındaki ilişki analiz edilerek karar verilir. Maliyetlerle faaliyet hacmi arasındaki ilişkinin belirlenmesinde çeşitli tekniklerden yararlanılmaktadır. Bu teknikler temelde, yargıya dayalı teknikler ile matematik ve istatistik teknikler olarak iki grupta (Karakaya, 2004: 56) toplanabilir. Çalışma kapsamında ele alınan mühendislik tekniği ile yargısal tekniklerden muhasebe tekniği dışındaki teknikler matematik ve istatistik teknikler kapsamında değerlendirilmektedir.

Karma maliyetlerin sabit ve değişken kısımlara ayrılmasında en çok kullanılan teknikler şu şekilde sıralanabilir:

- Muhasebe tekniği

- Mühendislik tekniği
- En yüksek-en düşük noktalar tekniği
- Çifte ortalamalar tekniği
- Dağılım grafiği tekniği
- En küçük kareler tekniği

2.1. Muhasebe Tekniği

Muhasebe tekniğinde, işletmenin belirli bir dönemine ilişkin sabit ve değişken maliyetler, ana maliyet hesaplarının detaylarını içeren alt hesaplarda yer alan kalemlere ilişkin belgeler kullanılarak belirlenir. Belirlenen değişken maliyetler faaliyet hacmi ile ilişkilendirilerek ve sabit maliyetler de kullanılarak maliyet fonksiyonu oluşturulur. Uygulaması kolay ve düşük maliyetli olan bu teknik, uygulayanın kişisel deneyim ve yargısına dayalı olduğundan sübjektif bir teknik olarak kabul edilmektedir.

Muhasebe tekniğinde sabit ve değişken maliyetler belirlenirken muhasebe kayıtlarından yararlanılmaktadır. Yöntemin uygulanmasında her bir maliyete ilişkin belgeler incelenerek sabit ve değişken ayırımına karar verilmektedir (Yükçü, 2005: 203). Sabit ve değişken maliyetlerin muhasebe tekniğine göre ayırımında, yöneticilerin ve muhasebecilerin bilgilerinden ve deneyimlerinden yararlanılmaktadır (Altuğ, 2006: 364).

Maliyetlerin sabit ve değişken ayırımında muhasebe tekniği, maliyetlerin ve faaliyet hacminin önceki aylara göre değişim yüzdeleri karşılaştırılarak da uygulanmaktadır. Faaliyet hacmi ile maliyet kaleminde aynı yönde değişim varsa, bu maliyetler değişken, maliyetteki değişimin faaliyet hacmindeki değişimden etkilenmemesi durumunda bu maliyetler de sabit kabul edilmektedir. Faaliyet hacmi ile aynı yönde fakat daha düşük oranda maliyette değişim meydana geliyorsa, bu maliyet yarı değişken maliyet olarak kabul edilecektir. Yarı değişken maliyetlerin sabit ya da değişken maliyetlerden hangisine dahil edileceğine karar verilirken değişim yüzdeleri karşılaştırılmaktadır. Faaliyet hacmindeki değişim oranına yakın değişim gösteren maliyetler değişken, sifıra yaklaşan oranda değişim gösteren maliyetler de sabit maliyet olarak sınıflandırılmaktadır (Akdoğan, 1995: 543).

2.2. Mühendislik Tekniği

Maliyetlerin sabit ve değişken olarak ayrımında, iş ölçümü tekniği ve analitik yöntem olarak da adlandırılan mühendislik tekniği de kullanılmaktadır.

Mühendislik tekniğinde maliyetlerin sabit ve değişken olarak ayrımı; gözlem, deneme, hareket ve zaman etütleri gibi mühendislik teknikleri ve yöneticilerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılarak yapılmaktadır. Bu yöntemin uygulamasının ilk aşamasında maliyetlerle faaliyet hacmi arasında fiziksel ilişki kurulmakta, ikinci aşamada ise bu fiziksel bağlantıların parasal tutarları belirlenerek maliyet fonksiyonu oluşturulmaktadır (Akdoğan, 1995: 539).

2.3. En Yüksek – En Düşük Noktalar Tekniği

Bu teknikte, en düşük ve en yüksek faaliyet hacimleri ile bu faaliyet hacimlerine ait maliyetler belirlenerek maliyet fonksiyonunun eğimi bulunmaktadır. Maliyet fonksiyonunun eğimini ifade eden birim değişken maliyet, en düşük ve en yüksek faaliyet hacminde katlanılan maliyet farklarının, faaliyet farklarına bölünmesiyle hesaplanır. Birim değişken maliyet hesaplandıktan sonra en düşük ya da en yüksek faaliyet hacimlerinden biriyle birim değişken maliyet çarpılarak, ilgili faaliyet hacmindeki maliyetten çıkarılarak sabit maliyet elde edilir. Hesaplanan bu sabit ve birim değişken maliyete göre de maliyet fonksiyonu belirlenmektedir.

Bu tekniğin uygulaması oldukça kolay ve hesaplama kişisel yargılardan uzaktır. Bununla birlikte bazı sakıncaları bulunmaktadır. Bu tekniğin en önemli sakıncalarından biri, en yüksek ve en düşük faaliyet hacminde ortaya çıkan aşırı sapmadır. Eğer en düşük ve en yüksek faaliyet hacmi, genel faaliyet hacminden çok yüksek ya da çok düşükse, birim değişken maliyet gerçek sonucu vermekten uzaklaşacaktır.

2.4. Çifte Ortalamalar Tekniği

Çifte ortalamalar tekniği, en düşük-en yüksek noktalar tekniğine benzemektedir. Bu teknikte faaliyet hacimleri, en yüksek ve en düşük iki gruba ayrılmakta ve bu grupların ortalamaları alınmaktadır. Ortalamalar bulunduktan sonra yapılan işlemler en düşük-en yüksek noktalar tekniğindekiyle aynıdır.

Çifte ortalamalar tekniğinde, verilerin ortalaması kullanıldığı için en yüksek-en düşük noktalar tekniğine göre daha sağlıklı sonuçların

elde edilmesi mümkündür. Bu teknikte, en yüksek ya da en düşük faaliyet hacimlerindeki aşırı uç noktadaki verilerin birim değişken maliyet sonucunu etkilemesinin önüne geçilebilmektedir.

2.5. Grafik Tekniği

Grafik tekniği, incelenen döneme ilişkin faaliyet hacimleri ve bu faaliyet hacimlerine ait maliyetlerin grafik üzerinde ayrı noktalar şeklinde işaretlenerek ve bu noktaları en iyi temsil edecek bir doğru çizilerek uygulanır. Çizilen doğrunun eğimi birim değişken maliyeti verecektir.

Dağılım grafiği tekniği, en fazla kullanılan tekniklerden biridir. Bu teknik uygulanırken çizilecek grafiğin yatay ekseninde faaliyet hacmi (DİS, makine saatleri, üretim miktarı, hasta sayısı, hasta yatış günü vb.), dikey ekseninde ise maliyet tutarları yer almaktadır.

Faaliyet hacmi ölçülerine göre işaretlenen noktaları en iyi şekilde ifade ettiği düşünülen doğrunun Y eksenini kestiği nokta, karma maliyetin sabit kısmını ifade eder. Doğru üzerinde bulunan bir nokta belirlenerek, bu noktadaki toplam maliyetten, sabit maliyet kısmı çıkarıldığında değişken maliyet bulunacaktır. Bu değişken maliyet tutarı belirlenen noktadaki faaliyet hacmine bölüldüğünde, birim değişken maliyet bulunacaktır. Elde edilen bu sabit ve değişken maliyete göre de maliyet fonksiyonu belirlenebilir.

2.6. En Küçük Kareler Tekniği

Bu teknik, maliyet ve faaliyet hacmi değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymada en sık kullanılan ve en objektif analiz tekniğidir (Akdoğan, 1995: 549). Bu teknikle elde edilen regresyon doğrusu, iki değişken arasındaki ilişkinin doğrusal bir tahminini temsil etmektedir (Bursal ve Ercan, 2000: 173). Dağılım grafiği tekniğine göre daha karmaşık hesaplamaları gerektiren en küçük kareler tekniğinde regresyon doğrusu, istatistiksel analizler yardımıyla çizilebilmektedir. Bu teknik temelde, dağılım grafiği tekniğinin daha gelişmiş halidir.

Maliyetler üzerinde faaliyet hacmi dışında kalan bazı faktörlerin de etkili olduğu düşünüldüğünde, regresyon denklemi bu faktörleri de içine alacak şekilde hesaplanabilir. Birden fazla faktör göz önüne alınarak oluşturulacak regresyon denklemi, çoklu regresyon denklemi olarak adlandırılmaktadır (Gürsoy, 1997: 384).

3. UYGULAMA

Çalışmada, maliyetlerin faaliyet hacmi ile ilişkisini ifade eden maliyet fonksiyonun belirlenmesinde bir eğitim ve araştırma hastanesinin Ocak 2008 dönemi klinik maliyetleri ve faaliyet hacimleri kullanılmıştır. Maliyet fonksiyonunun belirlenmesinde dönemsel maliyet değişimleri yerine bölümsel bazda maliyet değişimleri esas alınmıştır. Çalışmada, bağımsız değişken olarak belirlenen ve faaliyet hacmini ifade eden yatan hasta sayısı ve hasta yatış gününün maliyetler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, muhasebe tekniğine göre maliyetlerin sabit ve değişken olarak ayrımında, maliyetlere ilişkin belgelerin incelenmesi ve yöneticilerle yapılan görüşmeler belirleyici olmuştur. Diğer tekniklere ilişkin hesaplamalar ise Excel programı kullanılarak yapılmıştır.

Çalışmada mühendislik tekniği hesaplama dışı bırakılmış, diğer tekniklere göre maliyet fonksiyonları hem hasta sayısına, hem de hasta yatış gününe göre ayrı ayrı belirlenmiştir.

i. Muhasebe Tekniği

Hastane bilgi sisteminden elde edilen verilerin ve ilgili belgelerin incelenmesi sonucunda kliniklerin sabit maliyet toplamı 1.673.801,34 ₺, değişken maliyet toplamı ise 1.124.362,96 ₺ olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde 22 klinikte yatan hasta sayısının 2.713 kişi, hasta yatış gününün ise 16.327 hasta yatış günü olduğu tespit edilmiştir.

Bu verilere ve hasta sayısı esas alınarak ortalama sabit maliyet ve birim değişken maliyet şu şekilde hesaplanacaktır:

Klinik bazında sabit maliyet: $1.673.801,34 / 22 = 76.081,88$ ₺ / Klinik

Birim değişken maliyet: $1.124.362,96 / 2.713 = 414,44$ ₺ / Hasta Sayısı

Hasta sayısı esas alınarak hesaplanan bu maliyetlere göre esnek bütçe denklemi şu şekilde olacaktır:

$$Y = 76.081,88 + 414,44 \times \text{Hasta Sayısı}$$

Hasta yatış günü esas alınarak ortalama sabit maliyet ve birim değişken maliyet ise şu şekilde hesaplanacaktır:

Klinik bazında sabit maliyet: $1.673.801,34 / 22 = 76.081,88$ ₺ / Klinik

Birim değişken maliyet: $1.124.362,96 / 16.327 = 68,87 \text{ ₺} / \text{Hasta Yatış Günü}$

Hasta yatış günü esas alınarak hesaplanan bu maliyetlere göre esnek bütçe denklemi şu şekilde olacaktır:

$$Y = 76.081,88 + 68,87 \times \text{Hasta Yatış Günü}$$

ii. En Düşük – En Yüksek Noktalar Tekniği

Hasta sayısına göre 29 hastanın bulunduğu göğüs cerrahisi kliniğinin en düşük, 297 hastanın bulunduğu kadın hastalıkları ve doğum kliniği de en yüksek faaliyet hacmine sahip olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde göğüs cerrahisi kliniğinin toplam maliyeti 59.861,97 ₺, kadın hastalıkları ve doğum kliniğinin toplam maliyetinin 173.331,59 ₺ olduğu belirlenmiştir.

Bu verilere ve hasta sayısı esas alınarak sabit maliyet ve birim değişken maliyet şu şekilde hesaplanacaktır:

$$\text{Birim değişken maliyet} = (173.331,59 - 59.861,97) / (297 - 29) = 113.469,62 / 268 = 423,39 \text{ ₺} / \text{Hasta Sayısı}$$

$$\text{Sabit maliyet} = 59.861,97 - (423,39 \times 29) = 47.583,54 \text{ ₺} \text{ (En düşük faaliyet hacmine göre)}$$

$$\text{Sabit maliyet} = 173.331,59 - (423,39 \times 297) = 47.583,54 \text{ ₺} \text{ (En yüksek faaliyet hacmine göre)}$$

Hasta sayısı esas alınarak hesaplanan bu maliyetlere göre esnek bütçe denklemi şu şekilde olacaktır:

$$Y = 47.583,54 + 423,39 \times \text{Hasta Sayısı}$$

Hasta yatış gününe göre 92 hasta yatış gününün olduğu çocuk cerrahisi kliniğinde en düşük faaliyet hacminin, 1.570 hasta yatış gününün olduğu çocuk sağlığı kliniğinde en yüksek faaliyet hacminin olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde çocuk cerrahisi kliniğinin toplam maliyeti 35.810,81 ₺, çocuk sağlığı kliniğinin toplam maliyetinin 222.082,39 ₺ olduğu belirlenmiştir.

Bu verilere ve hasta yatış günü esas alınarak sabit maliyet ve birim değişken maliyet şu şekilde hesaplanacaktır:

$$\text{Birim Değişken Maliyet} = (222.082,39 - 35.810,81) / (1.570 - 92) = 186.271,58 / 1.478 = 126,03 \text{ ₺} / \text{Hasta Yatış Günü}$$

$$\text{Sabit maliyet} = 35.810,81 - (126,03 \times 92) = 24.216,10 \text{ ₺} \text{ (En düşük hasta yatış gününe göre)}$$

Sabit maliyet= $222.082,39 - (126,03 \times 1.570) = 24.216,10$ ₺ (En yüksek hasta yatış gününe göre)

Hasta yatış günü esas alınarak hesaplanan bu maliyetlere göre esnek bütçe denklemi şu şekilde olacaktır:

$$Y = 24.216,10 + 126,03 \times \text{Hasta Yatış Günü}$$

iii. Çifte Ortalamalar Tekniği

Hasta sayısına göre en düşük faaliyet hacmine sahip kliniklerin ortalama hasta sayısının 74,58 olduğu, en yüksek faaliyet hacmine sahip kliniklerin ortalama hasta sayısının 181,8 olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde en düşük faaliyet hacminde ortalama 102.228,19 ₺ maliyete, en yüksek faaliyet hacminde ise ortalama 138.954,86 ₺ maliyete katlanıldığı belirlenmiştir.

Bu verilere ve hasta sayısı esas alınarak sabit maliyet ve birim değişken maliyet şu şekilde hesaplanacaktır:

$$\text{Birim değişken maliyet} = (138.954,86 - 102.228,19) / (181,8 - 74,58) = 36.726,67 / 107,22 = 342,55 \text{ ₺ / Hasta Sayısı}$$

Sabit maliyet= $102.228,19 - (342,55 \times 74,58) = 76.679,95$ ₺ (En yüksek ortalama faaliyet hacmine göre)

Sabit maliyet= $138.954,86 - (342,55 \times 181,8) = 76.679,95$ ₺ (En yüksek ortalama faaliyet hacmine göre)

Hasta sayısı esas alınarak hesaplanan bu maliyetlere göre esnek bütçe denklemi şu şekilde olacaktır:

$$Y = 76.679,95 + 342,55 \times \text{Hasta Sayısı}$$

Hasta yatış gününe göre en düşük faaliyet hacmine sahip kliniklerin ortalama hasta yatış gününün 460,58 olduğu, en yüksek faaliyet hacmine sahip kliniklerin ortalama hasta yatış gününün 1080,00 olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde en düşük faaliyet hacminde ortalama 93.254,94 ₺ maliyete, en yüksek faaliyet hacminde ise ortalama 149.722,75 ₺ maliyete katlanıldığı belirlenmiştir.

Bu verilere ve hasta yatış gününe göre sabit maliyet ve birim değişken maliyet şu şekilde hesaplanacaktır:

$$\text{Birim değişken maliyet} = (149.722,75 - 93.254,94) / (1.080,00 - 460,58) = 56.467,81 / 619,42 = 91,16 \text{ ₺ / Hasta Yatış Günü}$$

Sabit maliyet= $149.722,75 - (1.080,00 \times 91,16) = 51.266,83$ ₺ (En yüksek ortalama faaliyet hacmine göre)

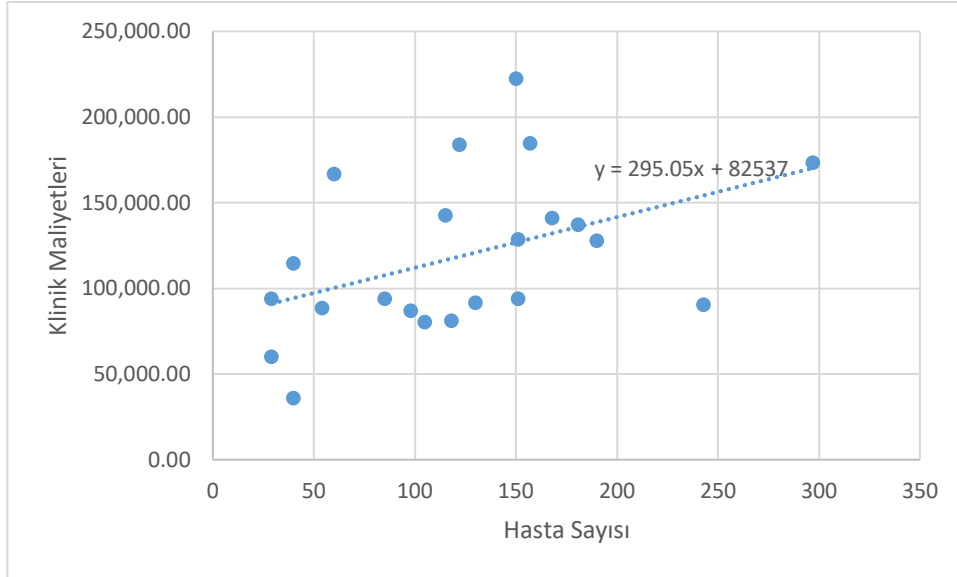
Sabit maliyet= $93.254,94 - (460,58 \times 91,16) = 51.266,83$ ₺ (En yüksek ortalama faaliyet hacmine göre)

Hasta yatış günü esas alınarak hesaplanan bu maliyetlere göre esnek bütçe denklemi şu şekilde olacaktır:

$$Y = 51.266,83 + 91,16 \times \text{Hasta Yatış Günü}$$

iv. Grafik Tekniği

Kliniklerde yatan hasta sayısı ve klinik maliyetler arasındaki ilişkinin grafik tekniğine göre belirlenmesinde Excel programından yararlanılmıştır. Grafiğin X-ekseninde hasta sayısı, Y- ekseninde ise klinik maliyetler bulunmak üzere iki değişken arasındaki ilişki Grafik 1'deki gibi elde edilmiştir.

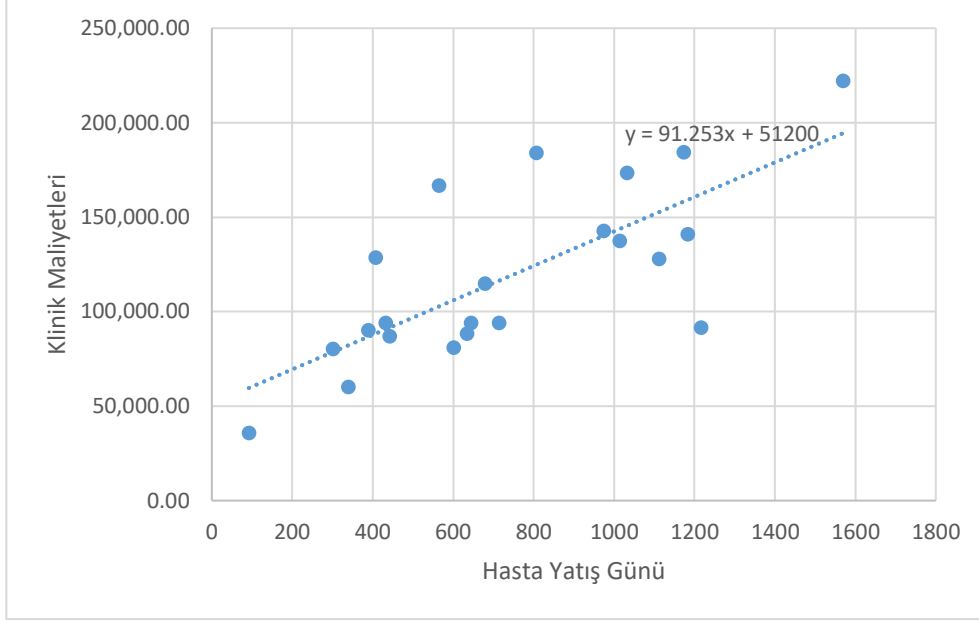

Grafik 1: Grafik Tekniğine Göre Hasta Sayısı – Klinik Maliyetler İlişkisi

Grafik tekniğine ve hasta sayısına göre esnek bütçe denklemi şu şekildedir:

$$Y = 82.537 + 295,05 \times \text{Hasta Sayısı}$$

Hasta yatış gününe göre, faaliyet hacmi ve maliyet arasındaki ilişki Grafik 2'deki gibi olacaktır.

Grafik 2. Grafik Tekniğine Göre Hasta Yatış Günü – Klinik Maliyetler İlişkisi

Grafik tekniğine ve hasta yatış gününe göre esnek bütçe denklemi şu şekildedir:

$$Y = 51.200 + 91,25 \times \text{Hasta Yatış Günü}$$

v. En Küçük Kareler Tekniği

Sayfa | 922

En küçük kareler tekniğine göre hasta sayısı ve klinik maliyetler arasındaki ilişki için yapılan hesaplamaların sonucu Tablo 1'deki veriler elde edilmiştir.

Regresyon İstatistikleri	
Çoklu R	0,44
R Kare	0,20
Ayarlı R	
Kare Standart Hata	0,16
Gözlem	42389,64
	22,00

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Anlamlılık F
Regresyon	1,00	8,77E+10 3,60	8,77E+10	4,88	0,04
Fark	20,00	E+10 4,47	1,80E+10		
Toplam	21,00	E+10			

	Katsayılar	Standart Hata	t Stat	P-değeri	Düşük %95	Yüksek %95	Düşük 95,0%	Yüksek 95,0%
Kesişim	82537,28	18788,04	4,39	0,00	43346,12	121728,43	43346,12	121728,43

X Değişkeni								
1	295,05	133,57	2,21	0,04	16,43	573,67	16,43	573,67

Tablo 1: Hasta Sayısı-Maliyet İlişkisi

Elde edilen sonuçlara göre, hasta sayısı ve klinik maliyetler arasında düşük bir ilişki bulunmaktadır. Hasta sayısı ve klinik maliyetleri arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y = 82.537,28 + 295,05 \times \text{Hasta Sayısı}$$

Hasta yatış günü ve klinik maliyetler arasındaki ilişki için yapılan hesaplamalar sonucunda Tablo 2'deki veriler elde edilmiştir.

Regresyon İstatistikleri	
Çoklu R	0,738119
R Kare	0,54482
Ayarlı R Kare	0,522061
Standart Hata	31897,5
Gözlem	22

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Anlamlılık F
Regresyon	1	2,44E+10	2,44E+10	23,93864	8,8E-05
Fark	20	2,03E+10	1,02E+09		
Toplam	21	4,47E+10			

	Katsayılar	Standart Hata	t Stat	P-değeri	Düşük %95	Yüksek %95	Düşük 95,0%	Yüksek 95,0%
Kesişim	51199,61	15421,9	3,319928	0,003416	19030,09	83369,13	19030,09	83369,13
X Değişkeni	91,25347	18,65089	4,892713	8,8E-05	52,34839	130,1586	52,34839	130,1586

Tablo 2: Hasta Yatış Günü-Maliyet İlişkisi

Elde edilen sonuçlara göre, hasta yatış günü ve klinik maliyetler arasında nispeten yüksek bir ilişki bulunmaktadır. Hasta yatış günü ve klinik maliyetleri arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y = 51.199,61 + 91,25 \times \text{Hasta Yatış Günü}$$

Farklı teknikler kullanılarak elde edilen maliyet fonksiyonları Tablo 3'te özetlenmiştir.

	Hasta Sayısı	Hasta Yatış Günü
Muhasebe Tekniği	$Y = 76.081,88 + 414,44 \times \text{Hasta Sayısı}$	$Y = 76.081,88 + 68,87 \times \text{Hasta Yatış Günü}$
En Yüksek – En Düşük Noktalar Tekniği	$Y = 47.583,54 + 423,39 \times \text{Hasta Sayısı}$	$Y = 24.216,10 + 126,03 \times \text{Hasta Sayısı}$
Çifte Ortalamalar Tekniği	$Y = 76.679,95 + 342,55 \times \text{Hasta Sayısı}$	$Y = 51.266,83 + 91,16 \times \text{Hasta Yatış Günü Sayısı}$
Grafik Tekniği	$Y = 82.537 + 295,05 \times \text{Hasta Sayısı}$	$Y = 51.200 + 91,25 \times \text{Hasta Yatış Günü}$
En Küçük Kareler Tekniği	$Y = 82.537,28 + 293,05 \times \text{Hasta Sayısı}$	$Y = 51.199,61 + 91,25 \times \text{Hasta Yatış Günü}$

Tablo 3: Farklı Tekniklerle Elde Edilen Maliyet Fonksiyonları

SONUÇ

Maliyetlerin amaçlara uygun yönetilmesi için öncelikli olarak maliyet analizinin yapılması gerekir. Maliyet analizleri, dönemsel bazda, sorumluluk merkezleri açısından, maliyet türleri esas alınarak ya da maliyet davranışları açısından yapılabilir. Analiz hangi kapsamda yapılırsa yapılsın, maliyetlerin amaçlara uygun yönetilmesi temel amaçlardan biridir.

Maliyetlerin yapısal analizi, maliyet ve yönetim muhasebesi literatüründe dönemsel bazda sabit ve değişken maliyetlerin belirlenmesine yönelik olarak incelenmiştir. Çalışmada maliyetlerin yapısal analizi, dönemsel açıdan incelenmek yerine sorumluluk merkezlerine göre yapılmıştır. Bu açıdan çalışmanın literatüre katkısı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında, maliyetlerin yapısal analizinde en sık kullanılan tekniklere göre klinik maliyetlerinin sabit ve değişken ayrımı yapılarak, iki farklı faaliyet hacmine göre maliyet fonksiyonları belirlenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, benzer hesaplama mantığı olan iki teknikle (grafik tekniği ve en küçük kareler tekniği) elde edilen maliyet fonksiyonlarının aynı olduğu tespit edilmiştir. Bu iki teknikle elde edilen maliyet fonksiyonuna en yakın sonucu veren teknik, çifte ortalamalar tekniğidir. Çifte ortalamalar tekniği ile benzer hesaplama mantığına sahip en yüksek – en düşük noktalar tekniğinden elde edilen

sonuçlar birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılığın temel nedeni, en yüksek–en düşük noktalar tekniğinin uç noktalardaki faaliyet hacimlerinin esas alınarak hesaplaması ve bu uç noktalardaki faaliyet hacminden etkilenmesidir.

Elde edilen en farklı maliyet fonksiyonu, muhasebe tekniği ile oluşturulan fonksiyonda görülmektedir. Bu farklılık, maliyetlerin sabit ve değişken olarak ayırımında kişisel yargıların etkisini ortaya koymaktadır.

İşletmelerde maliyetlerin yapısal analizinde, birden fazla tekniğin kullanılması doğru maliyet fonksiyonun elde edilmesinde önemli bir etken olacaktır. Bununla birlikte faaliyet hacmi olarak birden fazla faaliyet ölçütünün kullanılması da daha doğru maliyet fonksiyonlarının elde edilmesini sağlayacaktır.

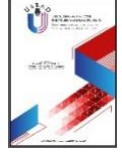
KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. (1995). *Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları*. Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altuğ, O. (2006). *Maliyet Muhasebesi*. Güncellenmiş 14. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Bursal, N. & Ercan, Y. (2000). *Maliyet Muhasebesi - İlkeler ve Uygulama*. 8. Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- Civelek, M. & Özkan, A. (2006). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*. 1. Basım, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Coşkun Arslan, M. & Demirkan, S. (2019). Endüstri 4.0 ve Muhasebe Sistemine Etkisi Üzerine Kuramsal Bir İnceleme. *Enderun Dergisi* 3(1), 40-56.
- Gunarathne, N. & Samudrage, D. (2018). Analysis of the Cost Structure: Perspectives from the Manufacturing Companies. *Asia-Pacific Management Accounting Journal* 13(3), 239-264.
- Gürsoy, C. T. (1997). *Yönetim ve Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Karakaya, M. (2004). *Maliyet Muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Novák, P. & Popesko, B. (2014). Cost Variability and Cost Behaviour in Manufacturing Enterprises, *Economics and Sociology* 7(4), 89-103.

- Oberholzer, M. & Ziemerink, J. (2004). Cost Behaviour Classification and Cost Behaviour Structures of Manufacturing Companies. *Meditari Accountancy Research* 12(1), 179–193.
- Özen, İ. (2020). Teknoloji muhasebesi. *Turkish Studies* 15(6), 751-771.
- Uyar, M. (2019). Maliyet Yapısı, Yönetim Muhasebesi ve Üretim Performansı İlişkisi, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 21(1), 89-120.
- Yükçü, S. (2005). *Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi*. İzmir.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

ÇAĞLARIN AKIŞINDA ANADOLU PİŞMİŞ TOPRAK KÜLTÜRÜ CULTURE OF ANATOLIAN TERRA COTA IN THE FLOW OF THE AGES

Serap ÜNAL

Doç. Dr., Seramik ve Cam Bölümü, Süleyman Demirel Üniversitesi,
Isparta/Türkiye.
Assoc. Prof. Dr., Ceramic and Glass Department, Süleyman Demirel University,
Isparta/Turkey.
serapunal@sdu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2407-1789

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.762639

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01.07.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16.09.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Ünal, S. (2020). Çağların Akışında Anadolu Pişmiş Toprak Kültürü. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 927-956.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: İnsanoğlu, tüm yaşamsallığında var oluşundan bugüne dek hayatını sürdürebilmek için çeşitli alet, araç-gereçlere gereksinim duymuş, gruplar/topluluklar içinde ihtiyacı olan ortam ve gereçleri doğadan üreterek ve kullanarak hayata tutunmuştur. Aynı zamanda insan sosyal bir varlıktır. En eski yerleşimlerin bize sundukları verilere göre, insanoğlu Nil Vadisi'nden Ön Asya Coğrafyasına ve Anadolu'da Paleolitik Dönemin başlarından itibaren ilk olarak taş yontarak alet edinmeye başladı. Sonrasında bu becerisini geliştirerek, tarımı, çanak çömleği, kadının önemini keşfetti, barınacağı evleri yaptı. Daha düzenli bir sosyal hayata geçti. İnsan çağlar boyu pişmiş toprak üretti ve halen günümüz endüstrisi de dahil üretmeye devam etmektedir. Tüm bunların yanı sıra, geçmişten günümüze verdiği zengin, sosyo kültürel betimsel malzeme ile çömlekçilik, binlerce yıllık geçmişi, üzerindeki bezeklerden formlarına, pişme derecelerine kadar birçok veriyi gerek arkeolojik gerekse etnografik olarak çok sayıda disiplinle birlikte bizlere sunmaktadır. Anadolu'nun bu kapsamda zengin bir kültür coğrafyası olduğunu düşündüğümüzde bu varlığın kültür varlıklarımızın önemli bir alanını oluşturduğu bir gerçektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Çanak, Çömlek, Çömlekçi Çarkı, Kadın, Kültürel Miras

Absrtact: Mankind has required various tools and tools in order to survive since its existence in all its vitality, and has clung to life by producing and using the environments and equipments needed in groups/communities from nature. At the same time, man is a social entity. According to the data provided by the oldest settlements, human beings began to obtain tools from the Nile Valley to the Early Asian Geography and from the beginning of the Paleolithic Period in Anatolia. Later, by developing this skill, he discovered agriculture, pottery, the importance of women, and built houses for him. He started a more regular social life. Man has produced terracotta for ages and still continues to produce including today's industry. In addition to all these, the rich, sociocultural descriptive material and pottery that it has given from the past to the present day presents us with a large number of disciplines both archaeological and ethnographic, from the decorations to the forms and the degrees of cooking. When we think that Anatolia is a rich cultural geography within this scope, it is a fact that this being constitutes an important area of our cultural assets.

Keywords: Anatolia, Pottery, Pottery, Pottery Wheel, Woman, Cultural Heritage

GİRİŞ

İnsanın var oluş mücadelesinde ihtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağı/basamakları kapsamında, gerekli olan yardımcı aletler, var

oluşla birlikte onun zekâsıyla yaratıldı. İnsan ilk olarak beslenmek, barınmak yani yaşama tutunmak için gereksinimi olan alet, araç ve gereçleri çağlar boyu geliştirerek üretti.

İnsanoğlunun Ön Asya coğrafyasında, Anadolu'da görüntü veren en eski varlığı ve yerleşmeleri, Paleolitik Dönemin başlarına kadar uzanır. Paleolitik Dönemin üç evresinde de (alt, orta, üst) insanlar mağaralarda barınıp, doğada rahatça elde edilebilen iri çakıl taşlarından kaba aletler yaparak yaşamlarını kolaylaştırıyorlardı. İnsan türünün, günümüzden 30-40 bin yıl önce "Homo sapiens neanderthalensis"den düşünen insan da dediğimiz "Homo sapiens sapiens" türüne dönüşümü ile taş aletler daha da geliştirilmiş, kemikten iğne gibi delici aletler kullanıma sokulmuştur. Ayrıca av hayvanları ve av sahnelerini betimleyen mağara resimleriyle düşünen insanın sanatsal yanı da ortaya çıkmıştır. Özellikle Hallan Çemi, Çayönü örneklerindeki Paleolitik Dönemin sonu (Epi-Paleolitik/Mezolitik) buluntular olan taştan kaplar, gelişmiş taş aletler, planlı taş konut örnekleri, daha gelişmiş farklı bir sosyal düzeni ve yeni bir çağın (Neolitik Çağ) gelişini işaret etmektedir.

Gordon Childe'in deyişiyle devrim niteliğinde bir dönüşüm olan Neolitik Dönemde ise insan, buğday ve arpayı yani tarımı ve hayvancılığı keşfetmiş, toplayıcı ve avcı göçerlikten yerleşik düzene geçmiştir. Yerleşim yerlerini de mevsimsel zenginliklerin yoğun olduğu bölgelerden seçmiştir. Yeni bir sosyal dönem olarak kabul edilen Çanak Çömleksiz (Akeramik) Neolitik Çağ (M.Ö. 9600-7000), üretim ve örgütlü sosyal yaşamın başlangıç çağıdır. Seramiksiz Neolitik Çağ'ın güzel örneklerini veren yerleşmelerden Çatalhöyük ve Nevala Çori Höyüğünde özenli, 8-10 odalı taş duvarlı yapılar, kerpiç evler, kalkerden saklama kapları, takı süs eşyaları, çömlekçilik henüz olmamasına karşın balçıktan kadın figürinleri vb. buluntular, yanı sıra köy ve mahalle anlayışında konuşlanmalar, dönemsel gelişimin devamı olan bir sosyal yaşamın örneklerini sunmaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik'in ilk başlangıcından (Son Epi-Paleolitik) itibaren gelişmeye başlayan tarım, yerleşim ve inanç anlayışı, belli bir süre sonra daha işlevli bir toplum anlayışına geçişi zorlamış, daha sistemli yerleşim ve endüstri gereksinimini doğurmuştur.

Neolitik Dönemi ikiye bölen en önemli aşama, kilin ısıtılmasıyla sertleştirilerek işlevsel olarak kullanımınıdır. Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde (M.Ö. yaklaşık 7000-6000) başlayan pişmiş toprak kültürü, toplulukların kültürel tören anlayışlarından, evi sosyal merkez haline getirmelerine kadar sosyal yaşantı düşünününü ciddi bir biçimde

etkilemiştir. Bu evrenin en önemli özelliklerinden biri de grup yaşantısından toplum yaşantısına geçiştir. Bununla birlikte, çömlek yapımının bu dönemde başladığını ve bilinçli bir şekilde aşama kaydettiğini biliyoruz (Childe, 2006: 36).

Bütün teknolojik gelişmelerde olduğu gibi, çanak çömlek yapımına başlanması da sosyal davranışların değişime uğramasına neden olmuş ve artık bu sosyal davranışlar insan hayatının temel taşları olan ev ve ocak etrafına daha çok odaklanmaya başlamıştır (Sagona, 2009: 77). Bu zaman diliminde çok farklı bir üretimsel anlayış ve bu üretim tarzının ivme verdiği yeni bir sosyal örgütlenme söz konusudur. Yeni sosyal yapıda artık kadın daha da önemlidir. Bu süreç, feminen özelliklerinden ve becerilerinden kaynaklı olarak kadını ön plana çıkarmıştır. Kadının yapacağı yemeği pişirmek ve erzak olarak saklamak için kaplara gereksinimi vardır. Kadının bu süreçte toprakla özdeşleştirilerek üretkenliğinin ve doğurganlığının göz önüne alınarak saygınlığının artması, kilden figürinleri yapılarak kült kapsamına alınmasına neden olmuştur.

İlk ve Orta Kalkolitik Dönemde (M.Ö. yaklaşık 6000-4000) ise, pişmiş toprak kaplar estetik ve işlevsellik açısından daha da geliştirilmiş, kap yüzeylerinde fark edilir biçimde değişiklikler gözlenmiştir. Bu dönem çanak çömleklerde açık (perdah) uygulaması, çok renklilik ve bezemeler dikkat çekmektedir. Dönemsel araştırmalar yapan bilim insanlarınca dönemsel tarihleme açısından nispeten karmaşık bir süreç olarak addedilen bu dönemin/dönemlerin önemli yerleşmeleri, Güney Mezopotamya'dan uzanan Obeid ve Halaf kültürünün Anadolu'da devamı niteliğindeki yerleşmelerde önceki dönemin ilerisinde çanak çömlek örneklerine rastlarız. Kalkolitik Çağ'ın tüm evrelerini temsil eden yerleşmeler, Anadolu'nun hemen hemen tüm sathına yayılmıştır. Canhasan ve Hacılar çanak-çömlekleri döneminin en iyi örneklerini sunmaktadır.

İnsan topluluklarının Anadolu'da madeni çok öncesinde tanımlarına rağmen, süs eşyaları ve takı yapımı dışında madenin bilinçli kullanımı Orta Kalkolitik'te (yaklaşık M.Ö. 4000'ler den itibaren) başlamış Tunç Çağ'ında madencilik üst seviyede seyretmiştir. Bu çağın belki de en önemli olayı çömlekçi çarkının keşfidir. Çarklı çömlekçiliğe geçişle, günümüze kadar uzanan etno-arkeolojik değerleri artıran ilk endüstriyel üretim örneği ve tarzı meydana gelmiştir. Çömlekçi çarkı öylesine değerli bir buluştur ki Childe, çömlekçi çarkının devinimli tüm

araçların ilham kaynağı olduğunu öne sürer. Bugün bile çömlekçi çarkının mı tekerlekten, tekerleğin mi çömlekçi çarkından esinlendiği, yani hangisinin önce keşfedildiği bilim insanları arasında tartışma konusudur. Çark devinimiyle oluşturulan çömlek yapımı, arkeoseramik buluntuların yanı sıra orijinal primitif teknolojisiyle birlikte eylemsel olarak bozulmadan Tunç Çağından günümüze kadar gelmiş ve Anadolu'da hala yaşamakta olan önemli bir kültürel miras ögesidir.

Çömlekçiliğin özellikle de çarklı çömlekçiliğin, devinimle işleyen tekerlek dahil tüm araç ve gereçlere de önderlik ettiği önemli bir toplumsal, sosyokültürel ve teknolojik gerçeklik olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan günümüz pişmiş toprak endüstrisinin uzay araçlarının başlıklarına yerleşecek seviyelere gelişi de incelenmeye değer sosyo-ekonomik ve endüstriyel ayrı bir olgudur.

1. ÇAĞLAR BOYU ÜRETİM SÜRECİNDE ANADOLU ÇÖMLEKÇİLİĞİ

Çağ kavramı, sosyal bilimciler ve özellikle de tarihçiler tarafından insanoğlunun belirli bir bölgede, belirli bir dönemde yaşamış, geliştirmiş veya değiştirmiş olduğu maddi, kültürel, sosyal, ekonomik tüm sosyal olguları ve maddi kültürel değişim ve gelişim süreçlerini içine alır. Mesela, belirli bir coğrafyada yaşayan insanlar zaman içerisinde inşa ettikleri binalar ve yapı şekilleriyle önceki dönemlerden çok büyük farklılıklar göstermenin yanı sıra sosyolojik anlamda din, dil, kültür gibi alanlarda yepyeni bir farklılık, değişim veya gelişim gösterebilirler. Kullandıkları araç-gereçler yaşam tarzları düşünce şekilleri tamamen yepyeni bir forma dönüşebilir. İşte bu dönüşüm, değişim veya başkalaşım esasen yeni bir çağın başlangıcını işaret edebileceği gibi bir önceki çağın da sonunu gösterebilir. Dolayısıyla tarihçiler çağları ayırırlarken bu türden toplumu ilgilendiren siyasi ve sosyal olayları göz önünde bulundurarak toplumsal değişim ve gelişimi dikkate alarak çağ kavramını kullanmışlardır. Ancak hemen belirtelim ki çağ kavramı aynı anda tüm dünya için geçerli değildir (Avcı, 2013: 7).

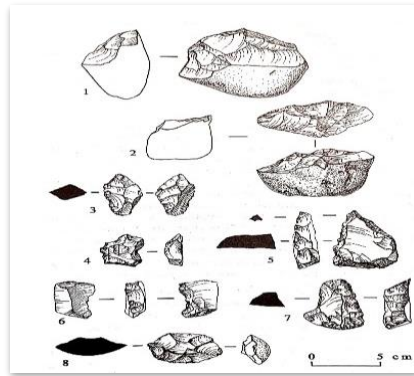
Tüm çağların hemen her evresinin dolu dolu yaşandığı Anadolu coğrafyası sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin en iyi belgelerini veren bir coğrafyadır. Bu bağlamda arkeolojinin en iyi belgesi sayılan çanak çömlek buluntular, geçmişi bize bilimsel olarak taşıyan ve betimleyen sosyo-kültürel değeri yüksek bir veri alanıdır.

1.1. Paleolitik, Epi-Paleolitik Dönemler (M.Ö. 1.000.000-9600)

Paleolitik Döneme Mezolitik Dönemle (Epi-Paleolitik) birlikte bakacak olursak; İnsanlık tarihinin en uzun dönemi kabul edilen bu süreç alt, orta ve üst olmak üzere üç döneme ayrılır.

Alet kullanan ilk insanların, Afrika'da ortaya çıkışından yaklaşık M.Ö. 11.000'de Buzul Çağı'nın gerilemesine kadar olan süreyi kapsayan Paleolitik Çağ, Avrupa'da yüz yılı aşkın süredir ilgi uyandırmasına karşın Türkiye'de Paleolitik Çağ araştırmaları görece olarak daha yeni bir alandır. Bunun nedenlerinden biri, genellikle daha sonraki dönemlere ait tabakalarla örtülmüş olan ve kısa süreli insan etkilerini yansıtan en eski Paleolitik buluntu yerlerinin saptanmasıdır (Sagona vd., 2009: 9).

Bu dönemin Anadolu'daki belli başlı önemli buluntu yerleri, Yarımburgaz, Karain, Beldibi, Kumbucağı, Belbaşı ve Öküzini gibi çok uzun süre iskân edilmiş ya da yöntemli bir biçimde araştırılmış bu mağaraların yanında, Anadolu'da bu döneme ilişkin başlıca mağara ve kaya altı sığınağı türünde yerleşmelere, Kars yakınlarında Camuşlu, Elazığ yakınlarında Küllününini, Gaziantep'te İkizini ve Dülük vadisindeki Şarklı Mağara, Antakya'da Kanal, Üçağzılı, Tıkalı ve Merdivenli, Diyarbakır'da Malikli, Isparta'da Kapalıin, Antalya yakınlarında da Kızılin, Gavurini ve Çarkini'nde rastlanmıştır (Sevin, 1999: 19). Bu yerlerin dışında daha birçok yer bu döneme ait buluntular vermektedir. Paleolitik Dönemin Anadolu'da rastlanan en eski yeri Yarımburgaz'dır.

Görsel 1: Yarımburgaz Mağarası Paleolitik'e ait yontma taş aletler (Sagona vd., 2009: 14)

Arkeoloğlara göre, insanın dünyada türeyişini yaptığı aletler belirler. İnsan, besin ve barınak edinmek için, fizyolojik donanımındaki

eksikliklerini aletlerle tamamlar. Beyninin ve sinir sisteminin sağladığı el ve göz bağlantısının ince dengesiyle aletler yapar. İlk aletler anlaşılan tahta, kemik ya da taş parçalarıydı, bu parçalar kırılıp yontularak ele uygun biçime getirilir, az çok sivriltilirdi. Tahtadan yapılanlar çoktan yok olmuşlardır. İlk taş aletler de doğal olarak (don ya da sıcaklar nedeniyle veya ırmak kenarlarında yuvarlanarak) parçalanandan ayırt edilememiştir. Oysa ilk buz çağının da öncesinden beceriyle, yontucu, sıyırıcı, kesici aletler olarak biçimlendirilmiş olan sert taş parçalarını arkeologlar ayırt edebilmişlerdir. Bu tür aletlerin insan tarafından biçimlendirilmiş olması bugüne dek tartışılrsa da bilginlerin çoğunluğunca kabul edilir (Childe, 2006: 36).

Anadolu yarımadasındaki en eski yerleşme izleri Alt Paleolitik Çağ'dan (Eski Taş Devri) kalmadır. Günümüzden 400.000 yıl önce başlamış olan bu zamanda yarımada Afrika kökenli Homo erectus (dik yürüyen insan) türü insanlar yaşamaktaydı. Bu evre insanları gerek beyin kapasitelerinin gelişmesine gerek kültür birikiminin artmasına paralel olarak, basit yongalama ve işleme teknikleriyle, avlanmak, yabani hayvanlardan korunmak ve günlük işlerinde kullanmak üzere çeşitli yontma taş aletler üretmişlerdir (Sevin, 1999: 15-16).

Alt Paleolitik Dönemin Anadolu'da bilinen en eski yerleri olarak öne çıkan Yarımburgaz ve hemen sonrasına ait Karain Mağarasında insanoğlunun ilk aletleri olarak bilinen yüzlerce yongalanmış taşlar bulunmuştur.

Yarımburgaz'da bulunan taş aletler, ana hammadde olan çakmaktaşının yanı sıra, kuvars ve kuvarsitten yapılmıştır. Karain mağarası ise geniş bir karstik sistemin parçasıdır ve taş alet yapımına uygun, çoğunlukla radyolarit çakıllar ve yumrular halinde hammaddenin bolca bulunduğu bir coğrafyada yer almaktadır (Sagona vd., 2009: 13).

Orta Paleolitik Evrede yine en iyi tabakalanma olarak gösterilen Karain Mağarasında, önceki dönemin devamı niteliğinde avlanma amaçlı yongalı taş tipi yaygındır. Üst Paleolitik'te ise aynı amaçlı aletler biraz daha gelişmiştir. Nitelik ve nicelik yönünden Üst Paleolitik'te fazlalaşan ön kazıyıcılar, tas kalemler, tas delgiler ve sırtlı bıçaklar bu endüstrinin alet grubunu tamamlamaktadır.

Bu dönemde yongalanmış taş üretimine ilaveten kemik el aletleri ve deniz kabuklarından süs eşyaları da görüntü vermeye başlar.

Özellikle Epi-Paleolitik (Mezolitik) Dönemin sonlarına doğru, iki önemli yer olan Hallan Çemi ve Çayönü bize döneminin en gelişmiş örneklerini verir. Taş kap yapımı, yongalanmış taşları incelterek, küçülterek daha da kullanışlı hale getirdikleri mikrolitler, kişisel süs eşyaları, takılar, boyalı kaya resimleri ile sembolizm anlayışında sanat ve en önemlisi daha düzenli, planlı mekân seçimleri ve farklı ritüelleri olan yeni bir toplumsal düzen; artık tarımla, üretimle, yerleşik toplumsal yaşamla ve ardından çanak çömlekle aydınlanacak yepyeni bir dönemin yani Neolitik Çağın habercisidir.

1. 2. İnsanoğlunun İlk Devrimi, Neolitik Dönem (M.Ö. Yaklaşık 9600-4000)

İnsanlık, zorluklar içinde sadece yaşama tutunmak erkiyle, biriktirdiği edinimi ve geliştirdiği zihinsel yapısıyla en uzun ve zorlu dönemlerini geride bırakarak, devrim niteliğinde bir çağ açtı. Buzul Çağının tamamen sona ermesi ile birlikte, çevresel koşulların da yardımıyla, bu dönemde modern insanın başlangıcı ortaya çıktı. Azınlıkta da olsa besin elde edilmesinin, toplayıcılıktan üretime geçilmesini devrim olarak görmeyen araştırmacılar olmasına karşın Childe bu dönüşümü devrim olarak görür. Zira dönemin üretim anlayışı, insanın yerleşim, barınma ve kültürel bağlamda sosyolojik düşününü de temelli değiştirmiştir. Elbette her yeni oluşum öncesi safhalar ve kademeli geçişler mutlaka vardır ancak bu değişimin modern anlamda insanı insan yapan sosyal ve üretilsel yapılanmada yaptığı köklü ve keskin aşama inkâr edilemeyecek kadar önemlidir. Kısaca Neolitik Çağ, ilkel topluluktan uygar topluma geçiş çağıdır.

İnsan, bu dönemde toprağı daha iyi tanıdı, toprağın ona nasıl fazla besin vereceğini, bitkilerin kültüre alınmasını öğrendi ve kendini besleyecek hayvanları evcilleştirdi. Ekonomik gelişmelerle, mahalle, köy gibi sistemli yerleşimler oluşturarak, kentsel yaşamın ilk adımları bu dönemde atıldı. Yine çekirdek ve geniş aile düzeninde bir sosyal hayata geçildiğini, Neolitik yerleşmelerdeki aile yapısına göre boyutlandırılmış evlerden anlıyoruz. Bu dönemin diğer önemli bir özelliği de kadının ön plana çıkmasıdır. Kadının doğurganlığının, toprağın bereketi ile özdeşleştirilmesi, bununla birlikte besleme yeteneği, pişmiş toprak kap yapımı vb. özellikleriyle kısaca her konuda üretkenliği onu tanrıçılığa kadar yükseltmiştir. Önceki avcılık dönemlerinde av silahlarının erkeğin elinde olmasıyla erkeğin önde olduğu yapının, yeni dönemde besin üretiminin ve yapımının kadına geçmesiyle artık hâkim unsur kadındır. İlk sanat yapıtları, hayvan

betimli kazımlar ve Ana Tanrıça figürinleri bu evrede yoğun olarak ortaya çıkmıştır.

Görsel 2: Oturan Ana Tanrıça
Heykelciği

Görsel 3: Oturan Ana Tanrıça
Heykelciği, Çatalhöyük, M.Ö. 6. Bin Yıl
İlk Yarısı (Kulaçoğlu, 1992: 24)

Bu türün en ilginç örnekleri küçük kadın heykelcikleridir. Bu kadınlar hamile oldukları gibi kadınsı özellikleri de olağanüstü vurgulanmıştır. Bu "Venüs" ya da "Ana tanrıça" heykelciklerinin doğanın büyük güçleri olan bereketi ve yaşamın doğuşunu simgeledikleri sanılmaktadır (Braidwood, 1995: 115).

Neolitik köyde erkeklerin hayvan, kadınların bitki yetiştirmekle uğraşmaları biçiminde bir iş bölümü görülür. Ancak, kadınların tahıl üretiminin ve hayvan yetiştiriciliğinin ev ekonomisi içindeki uzantıları olan öğütme, pişirme ve yoğun tarım mevsimleri dışında çömlek kaplar yapma, örme, dokuma gibi işlerle de uğraşmalarına bakarak; köylerde, neolitik ekonominin daha çok kadınların çalışmalarına dayandığı söylenebilir (Şenel, 1982: 159-160). Bundan ötürü, kadınların ekonomik alanda önemli bir rol oynamaları da kadınların toplumsal saygınlığını büyük ölçüde artırmasına ciddi bir etken olmuş olabilir. Childe'ye göre; Neolitik kalıntılar içinde, totemleri temsil etmeleri olası hayvan heykelcikleri yanında, çok sayıda kadın heykelciği ile karşılaşmamız kadının saygınlığının artışının göstergelerinden biridir. Bir başkası, soy zincirinin anaya göre hesaplanması olmalı. Çağdaş ilkellerden sağlanan dolaylı kanıtlar gösteriyor ki, salt tarımla uğraşan toplumlarda, kadının kolektif ekonomiye katkıları sayesinde, akrabalık

doğal olarak kadının soy zincirine (matrilineal) dayanır ve “ana hakkı” egemendir.

İnsanlık tarihinin en eski maddi kültür kalıntıları arasında yer alan pişmiş toprak hayvan ve insan figürleri, insanların çok eski çağlardan beri kili biçimlendirip pişirerek sertleştirmeyi bildiklerine işaret etmektedir. Bu çağlarda besinini avcılık ve toplayıcılıkla elde eden insanların pişmiş topraktan kap üretmedikleri, kaplarını ya taştan oyularak ya da sepet, tahta, deri gibi zamanla yok olan maddelerden ürettikleri anlaşılmaktadır. “Seramiksiz Neolitik Çağa” tarihlenen yerleşimlerde sepet izlerini taşıyan kil parçacıklarının ele geçmesi, ilk denemelerin sepetlere kil sıvanarak başladığını göstermekte, güneşte kurutulmuş kil kap parçacıkları da seramik üretimine geçiş evresini yansıtmaktadır (Ökse, 2015: 7).

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin en önemli yerleri Nevalı Çori, Çayönü, Hallan Çemi gibi yerleşmelerdir. Ancak, Güneydoğu Anadolu’da Şanlıurfa ilinin kuzey batısında, Birecik ilçesinde bulunan Mezraa Teleilat, Neolitik Dönemin çanak çömleksiz evreden, çanak çömlekleli evreye geçişini kapsayan, açık (perdahlı) çömlek parçalarıyla, figürinleriyle ve farklı yapılaşmasıyla bu geçişi betimleyen ilginç ören yeridir.

1. 3. Çanak Çömlekleli Neolitik Dönem (M.Ö. Yaklaşık 7000-6000)

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem (M.Ö. 9600-7000), çanak çömleğin devreye girmesiyle geride kaldı. Neolitik Dönemi ikiye ayıran, en önemli olay çanak çömleğin insan yaşamına doğrudan bilinçli olarak girmesidir.

Tahılın hazırlanması ve depolanması, sığağa dayanan ve su tutabilen kapların önemini artırmış olmalı. Neolitik toplumların ortak özelliğinin kap kaçak yapımı olduğu anlaşılmaktadır (Bu kaplar Filistinli Natfiyan’lar tarafından kullanılmaktaydı). Gerçekten de toprak kap kaçak, besin üreten ekonominin oluşumundan daha önce bulunmuş olabilir. Belki de su geçirmemesi için kille sıvalı bir sepetin rastlantıyla yanması sonucu bulunmuştur. Kenya’da Eski Taş Çağından olduğu sanılan küçük çömlek parçaları bu olasılığı düşündürmektedir. Büyük çapta çömlek yapımı ancak Neolitik çağda başlamıştır. Neolitik yerleşme alanları genellikle kırık çömlek parçalarıyla bezelidir (Childe, 2006: 60).

Kadının ürettiği çanak çömlekle, hazırladığı yiyecekleri pişirip yine, kendi yaptığı pişmiş toprak kaplarda erzak olarak saklayarak besin güvencesini sağlaması, tarımla başlayan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde üreterek kazandığı saygınlığını daha da artırdı.

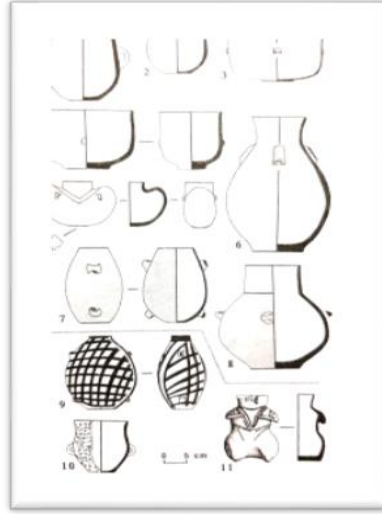
Tüm çağlarda olduğu gibi Anadolu, Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'ın da zenginidir. Bu döneme ait yüzlerce ören yeri mevcut olup, çalışmaları yapılan birçok Neolitik Yerleşimin hemen hepsinde seramik buluntular mevcuttur. Bu dönemde çanak çömlek üretiminin başlamasıyla insan yaşamında yine köklü denecek sosyal değişiklikler başlamış, ev ve ocak başında bir aile yaşantısı şekillenirken, farklı bir inanç anlayışını betimleyen yeni bir yapılanma da yine bu dönemde gözlenmektedir.

Dini etkinlikler artık büyük tapınakların içinde ve çevresinde değil, evlerde yoğunlaşmıştır. Dinsel imgeler değişime uğramıştır. Torosların kuzeyindeki buluntu yerlerinde bazen canlı, bazen yumuşatılmış olan yeni ikonografik öğeler belirlenebilmiştir. Bunların en dikkat çekicileri, belirgin kadın figürinleri ve çağrışım gücü yüksek duvar resimleridir. Başka örneklerde ise betimlemeler daha sadedir ve günlük eşyalarda görülmektedir. Kullanılan sembolizm ne olursa olsun, kutsal alan anlayışı ve ruhlar dünyasıyla iletişimin nitelikleri bu dönemde değişime uğramıştır (Sagona vd., 2009: 77-78).

Plastik bir malzeme olan kilin kullanımı, Neolitik Dönem genelinde çok amaçlı olarak kullanılmıştır. Kilin yapı yalıtımlarından, ocak, fırın, ambar raflarından, figürinlere, kap kacak yapımına kadar birçok alanda kullanıldığını biliyoruz. Bu dönemin Anadolu'da en öne çıkan merkezleri, Çatalhöyük, Çayönü ve diğer dönemlere/dönemlerden taşabilen merkezler olarak da Hacılar, Kuruçay ve Hallan Çemi'yi sayabiliriz. En yoğun araştırılan ve bilinen yerleşmelerden biri Çatalhöyük'tür. Buradaki sosyal ve kült anlayışla Neolitik değişimi rahatlıkla gözlemleyebiliriz.

Otuz iki hektarlık alanıyla, Çatalhöyük hiç kuşkusuz Yakın Doğu'daki bilinen en büyük Neolitik yerleşmedir, fakat henüz bu alanın yalnızca bir hektarını kaplayan kutsal alan kazılmıştır. Yapılan radyo karbon tarihlemesine göre, yaklaşık M.Ö. 6500'den M.Ö. 5650 yılına dek bin yıla yakın bir süreyi kapsayan art arda on iki yapı katı (O-X) düzenli ve kesintisiz bir kültür gelişimini yansıtır. M.Ö. 5900 yıllarına tarihlenen VI A tabakasına sonunda, teknik yönden çok gelişen çanak çömleğin benimsendiği görülür. Çatalhöyük'te yalnızca V-O

tabakalarında çanak çömlek üretiliyordu. Fakat o zaman bile, tahta ve hasır kapların kalıplaşmış biçimleri yerleşmenin sonuna dek toprak kapların biçimlerini etkilemiştir. Bunlar koyu perdahlanmış kaplardır, fakat Çatalhöyük'te koyu renk çoğunlukla yemek pişirmekte kullanılan kaplarla sınırlıdır ve V. tabakadan başlayarak devetüyü renkli kaplar ortaya çıkar (X. tabakadan başlayarak kırmızı çanak çömlek görülür). IV. tabakada çekici renklerle yapılmış benekler yaygındır ve ilk kırmızı boyalı çizgiler III ve II. tabakalarda görülürse de oldukça enderdir (Melart, 1988: 75-79).

Görsel 4: Batı Anadolu'dan Neolitik Çanak-Çömlek. 1,2,10: Höyücek; 3, 7: Hacılar; 5, 6: Höyücek; 4, 8: Kuyucak; 11: Hacılar; 10: Ulucak (Sagona vd., 2009: 10)

Çatalhöyük seramiğinin diğer bir dikkat çeken yanı da, taş idollerin yanı sıra özellikle pişmiş toprak figürinlerdir (seramik figürinler taştan yapılanlardan daha fazladır). Çatalhöyük kesintisiz bir kült süreci yaşamıştır. Çeşitli hayvan ve insan figürinleri arasında en önemli parçalar Ana Tanrıça idollerine aittir. Ayrıca güç ve kötülüklerden korunma amaçlı duvarlara resmedilmiş/raptedilmiş iki ve üç boyutlu güçlü hayvan ve boğa figürleri de dikkat çekicidir.

Çatalhöyük görüldüğü gibi Ana Tanrıça inancıyla ilgili sayılabilecek bol malzeme vermiştir. Heykelcikler, duvar resimleri ve kabartmalar doğum yapmakta olan ya da küçük çocukları taşıyan kadınları göstermektedir. Bunların birçoğu içerik ve süslemeleri nedeniyle dinsel amaçlı kullanıldıkları düşünülen odaların içinde bulunmuştur. Üstelik bu tür malzeme kısıtlı bir ya da iki bölge içinde diğerlerinden soyutlanmamış olup, buluntu yerinin katlarının her tarafında bulunmuştur. Burayı ilk kazan kişi olan James Mellaart, kadın heykelcikleriyle kabartmalarını hemen Yunan ve Roma Cybelesi'nin

prehistorik öncülünün Anadolu'nun Ana Tanrıçası'nın betimleri olarak yorumlamış, popüler ve bilimsel yazında birçok kişi bu konuda onun izinde gitmiştir (Roller, 2013: 53). Mellaart'ın Çatalhöyük'te ileri sürdüğü Ana Tanrıça kültü, azınlıkta da olsa bazı bilim insanlarınca eleştirilmiş ancak bu yerleşmeye yıllarını vermiş bir bilim insanı olarak Mellaart, bulguları ve yorumlarıyla geniş kabul görmüştür. Zaten çanak çömlekli süreçte yoğunlaşan kültürel anlayışın, Ana Tanrıça kültü örnekleri pişmiş toprak idollerde çoğalmış olması da dönemin ruhuna uygundur.

Görsel 5: Ana Tanrıça Heykelciği, Çatalhöyük, M.Ö. 6. Bin Yılın İlk Yarısı (Kulaçoğlu, 1992: 24)

Bu sonuçlara, eski toplumlarda kadının rolünden hareketle varmaktayız. Bu rol erkeklerin veya avcılarının rolü gibi pragmatik değil, tersine yaratıcı türde tüm yaşam sürecini kapsayan farklı bir roldü. Ya da diğer bir anlatımla şöyle denilebilir; Erkeklik bilinci amaca yönelikti, kadınlık bilinci ise evrensel ve geneldi (Uhlig, 2007: 57). Ayrıca, kadının doğurganlığının, üretkenliğinin, bereket üreten toprakla özdeşleştirilmesi öne çıkan bir faktördü. İnsan, mağara duvarlarında başlattığı sanatsal becerilerini önce sosyal hayatında yaşadığı planlı ev çeperlerinde ve sonra da pişmiş toprakla ivme kazanan sanatını, ürettiği çanak çömlek üzerinde gösteren Neolitik Çağ insanı artık yeni bir çağa hazırды.

1. 4. Kalkolitik Çağ (M.Ö. Yaklaşık 6000-4000) ve Bezekli Çömler

İlk Kalkolitik, belirsizliklerine karşın önemli bir dönemdir. "Tarım Devrimi" ile "kent devrimi" arasında kalan bu dönem gerçekten de M.Ö.

4. bin yılda gerçekleşen çoğu karmaşık bir dizi sosyo-politik değişimin çıkış noktası olması açısından önemli olduğu kadar, tanımlanması da zor bir dönemdir. M.Ö. yaklaşık 6000'lerde Son Neolitik'ten İlk Kalkolitik'e geçiş sürecinde Anadolu'nun büyük bir kısmında değişiklik görülmektedir; ancak bu değişim geleneklerde belirgin bir kırılmayı işaret edecek kadar yeterli değildir. Gerçekten de ilk Kalkolitik kültürlerin belirleyici birçok özelliği esasen Neolitik'tir (Sagona vd., 2009: 116). Neolitik'le başlayan devamlı yerleşim ve onun tetiklediği toplumsal gelişmeler Erken Kalkolitik'te devam etmektedir. Toplumların giderek göreceli olarak zenginleşmesi o toplumların yaşam biçimine henüz geçmemiş göçebe insan gruplarının yağma hırslarının artmasına da kuşkusuz neden olmuştur. Yerleşikler için bu tehlike, toplumsal organizasyona geçilmesi, yani toplumun yönetilmesi için güçlü kişilerin veya kadroların ortaya çıkmış olmasıyla çözülmüş olmalıdır. Aynı sorun, yerleşmelerin korunması için mimari önlemler alınmasını, bir savunma sistemine sahip olunmasını da yaygınlaştırmıştır (Duru, 2008: 8). Kalkolitik'in ilk safhasından itibaren kültürel açıdan bakıldığında, sanatsal olarak dikkat çeken gelişme, çanak çömlek kaplar üzerindeki bezemelerin özenli şekilde artmasıdır.

Kalkolitik Dönemde, Anadolu'nun yaşanmışlığı en dolu bölgelerinden özellikle Göller Yöresi'ndeki pişmiş toprak buluntular sanatsal anlamda bir gelişmeyi gösterir. Bu yörede öne çıkan dönemin önemli yerleşmeleri, Hacılar, Kuruçay, Bademağacı ve Höyücek'tir.

Kalkolitik Çağ'ın Anadolu'daki en parlak merkezi Burdur yakınındaki James Mellaart tarafından kazılan Hacılar Yerleşmesidir. Burada bulunan boyalı anıtsal vazolar özellikle anılmaya değerdir. Pişmiş toprak kaplardan, M.Ö. 6. binin ortalarında, özellikle Çatalhöyük'te, Hacılar'da yapılanlar çok başarılı olup, insanlığın seramik konusunda ortaya koyduğu ilk sanat yaratılarıdır (Akurgal, 1998: 8).

Çanak çömlekler çok renkli ve tek renkli olmak üzere iki büyük kümeye ayrılır. Biçimleri açısından birbirlerinden farklı olmayan bu iki türden ilk gruptakiler, iyi açıkta açık renk zeminine koyu kırmızı ya da kahverengi bezemeleriyle yalnızca Anadolu'nun değil tüm Yakın Doğu ve Ege Dünyası'nın en özgün çanak çömlekleri arasındadır (Sevin, 1999: 67).

Hacılar'da ortaya çıkan diğer bir seramik kültürü de pişmiş toprak figürinlerdir. Bu idoller, önceki dönemlere göre sayıca çoğalmış ancak

Çatalhöyük'tekiler gibi çoklu (hayvanlı, çocuklu) değil, daha sade ve tekil sembolize edilmiş tanrıça figürinleri halindedir. Her ne karmaşık bir çağ da olsa, bu dönemin seramik kaplarıyla öne çıkan yerleşmesi, Hacılar'dır. Tek renkli (monokrom) ve çok renkli (polikrom) Hacılar çömleklerindeki estetik anlayış gerek bezemelerde ve gerekse formlarda ön plana çıkar.

Görsel 6, 7: Hacılar I Çömlekleri (Duru, 2008: 8, 86)

Kalkolitik Dönemin Göller Bölgesi'ndeki başka bir temsilcisi de Kuruçay olup kendisinden 8 km. uzaklıktaki Hacılar'dan pek çok yönüyle ayrılır. En önemli farklılık Hacılar'daki bitişik düzene karşılık buradaki evlerin bağımsız birimler halinde düzenlenmiş oluşudur (Sevin, 1999: 68).

Kuruçay GKÇ yapı katlarının çanak çömleği, genellikle tabak, çanak, bardak ve maşrapa gibi yeme içmede veya benzeri işlerde kullanılmak üzere yapılmış, çoğunluk küçük ya da orta boyda ve özenli sofraya kapları ile depolama, taşıma ve mutfak işleri için fazla özen gösterilmeden yapılmış iri boyda kaba mallar olarak iki büyük gruba ayrılabilir (Duru, 1996: 25).

1. 5. Maden ve Çömlekçi Çarkı, Son Kalkolitik ve Tunç Çağı (M.Ö. Yaklaşık 4000-2000)

Neolitik Dönem'de başlayan Anadolu'nun ileri hamlesi, İlk ve Orta Kalkolitik'te sosyo-kültürel ve ekonomik olarak şekillenmiş, Son Kalkolitik'te ise Anadolu kültürleri, Uruk'tan itibaren Anadolu'ya Fırat kıyılarından uzanan kültürlerle, buluşarak Arslantepe'de adeta bir

merkez oluşturmuş ve güçlenerek Anadolu içlerine ve Erzurum Karaz kültürü olarak Transkafkasya'ya yayılımını sürdürmüştür.

Kronolojiyle ilgili her konuda olduğu gibi burada da zaman süreci ve terimler konusunda çeşitli yaklaşımlar varsa da Anadolu'da Son Kalkolitik yaklaşık olarak M.Ö. 4. bin yıla (M.Ö. 4000-3100) tarihlendirilmektedir. Bununla birlikte bu dönemin. İlk Tunç Çağı'ndaki edinimler ve bağlantıların öncülü olan kültürel gelişmelerde dönüm noktası olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle iki dönemi bir arada görmek uygun olacaktır. Son Kalkolitik in ayırt edici özelliği, hammadde arayışını hızlandıran zenginliğe ve konumlarını sergilemek için doyumsuz bir isteğe sahip insanların kontrolündeki yeni sosyo-ekonomik yapıların ortaya çıkışıdır. Otoritelerinin en büyük göstergesi olan yeni teknolojilere ve lüks eşyalara olan gereksinim, kültürel sınırların genişlemesine neden olmuştur. Bu durum özellikle Yakındoğu ve Anadolu kültür bölgelerinin çakıştığı Fırat Vadisinde belirgin olmuştur. Doğulu toplumlar Kalkolitik Çağ boyunca, Toroslar'a ve sonunda Orta Anadolu Bölgesi'nin eşiğine dek ilerlemişlerdir. Ticaret sayesinde ivme kazanan kültürler arası bu ilişkiler, daha sonraki çağlarda artmış ve İlk Tunç Çağının sonunda Anadolu'nun büyük bir kısmı Ege'den Suriye Mezopotamya'sına kadar uzanan bir ağın parçası haline gelmiştir (Sagona vd., 2009: 131).

Görsel 8: Bademağacı İlk Tunç Çağı II Çömlekleri (Duru, 2008: 165)

Son Kalkolitik'te kültürlerin Anadolu'daki en önemli merkezlerinden biri belki de en önemlisi Arslantepe'dir. Son Kalkolitik ve Tunç Çağının bu önemli merkezi, aynı zamanda ilk devlet yapılanması örneğini de vermektedir. Kamulaşmanın, ticaretin ve teknolojinin buradaki gelişimi de dikkat çekicidir.

Anadolu'nun Son Kalkolitik dönemi, Uruk yayılımı olarak bilinen olgunun ışığında incelenmektedir. Bu yayılım, çanak çömlek, resimli bezekler, mimari, pişmiş toprak duvar çivileri ile mühürler, mühür baskıları ve çivi yazısının öncülü olan tabletleri içeren idari araçlar gibi maddi kültür öğeleriyle belirlenmektedir (Sagona vd., 2009: 131). Bu dönemin önemli olaylarından biri de Uruk'tan Anadolu'ya giren çömlekçi çarkının kullanımının başlamasıyla Anadolu çömlekçiliğinde önemli bir aşama yapılmıştır. Yine bu döneme ait kabartmalı, kazımalı, kırmızı siyah astarlı çok renkli kaplar ve yüksek ayaklı törenlerde kullanıldığı düşünülen kaplar ön plandadır.

Bu çağın teknolojik olarak tarihte ilk endüstriyel üretim sayılabilen buluşu, çömlekçi çarkıdır. Tekerleğin bulunuşuyla benzer döneme geldiği için hangisinin önce bulunduğu tartışma konusudur. Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı (İTÇ) dönemlerinde Uruk'ta bulunan çömlekçi çarkının bulunuş tarihi hakkında net bir bilgi olmamakla birlikte, Prof. Güngör Güner'in anlatımıyla; Ali Rıza Yalçın'ın L. Woolley'in Ur kazılarında kaynaklı olarak yazdığı, *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya* dergisinden alıntılanmış ifadeyle,

"M.Ö. 3500 yılına ait olduğu saptanan Uruk'ta ilk çömlekçi çarkına, dolayısıyla çarklı çömlekçiliğe rastlanmıştır. Anadolu'da ilk çarklı çömlekçiliğe ait bulgulara M.Ö. 3000-2000 yılları arasında ilk kez Kayseri dolaylarında Alışar'da, Boğazköy'de ve Truva'da rastlanıyor" (Güner, 1988: 10).

Çömlekçi tornasını da görünüşte, arabaya bağlamak lazımdır. Erek, Anav ve Mohenjo-daro'da bu aynı icadın iki tasviri belki de aynı zamanda görülmüştür. Fakat Girit'te ve kuzey Suriye'de tekerlekli araba ihtimal ki çömlekçi tornasından önce benimsenmiştir. Halbuki Mısır'da iki icat arasındaki bu münasebet ters idi (Childe, 1971: 232).

Bu dönemin en önemli buluşu sayılan çömlekçi çarkı, aynı zamanda sosyal bir dönüşüme de neden olmuş, çarklı çömlekçilik öncesi pişmiş toprak yapımında öne çıkan kadının hükümranlılığı azalıp, çarkta çömlek yapımı, ilk başlarda çarkın malzemesinin belki de ağır olması nedeniyle erkek egemen üretim tarzına dönüşmüştür. Çarkta çömlek üretimi artık, ticaretinin arttığı, seri kitlesele üretim tarzıydı.

Uruk'tan Arslantepe'ye gelen çömlekçi çarkı, oradan da Anadolu'nun batısına ve Güney Kafkasya'ya (Transkafkasya) doğru hızla ilerledi. Bu dönemin Anadolu'da öncelikle, Güney Kafkasya

istikametinde Erzurum Karaz kültüründe, batıya doğru ise öncelikle Güney ve Güney Doğu yerleşmelerinde çarklı çömlekçiliği izleyebiliyoruz. Truva, Akdeniz bölgesi batısında, Karataş-Semayük, Antalya kuzeyinde Bademağacı, yine Akdeniz bölgesinin doğusunda, Gözlükule, İç Anadolu'da Alishar, ilk çarklı çömlekçilik yerleşmeleridir. Troia II ve VI. tabadaki yerleşmelerin böyle bir aşağı kentte sahip olmasını I. evreye kadar indirgeyebiliriz. Bu evrede çömlekçi çarkı Marmara Bölgesi'ne henüz gelmemiştir (Harmankaya, t.y: 15).

Görsel 9: Arslantepe Çarkta Yapılmış Çömlekler (Atlas Dergisi)

Çarkta çömlek kap üretiminin teknolojik gelişimi ile oluşan endüstriyel anlayış, kuşkusuz başka teknikleri de tetikledi. Madenleri kullanabilen insan bu dönemde pişmiş toprağı, metal şekillendirmede kullanmasını da öğrendi. Döküm yaparak madeni şekillendirebileceğini fark etti.

Döküm işi, kalıp gerektirir. Bir yanı düz bir eşya yapmak için kullanılan kalıp kolayca biçimlendirilebilir, kalıp kilden yapılır, istenilen biçime getirilir, içine eritilmiş maden dökülür. Oysa keskin bir kama yapmak ve her iki yanını kavisli biçimlendirmek çetindir. Böylesine bir alet için iki parçalı bir kalıp kullanılmalıdır, her iki parça da eş olmalı ve birbirine bağlanmalı ya da kenetlenmelidir. M.Ö. 3000 yıllarında, Mezopotamya'da çok ilginç bir buluş olan "cine perçine" yöntemi uygulanmaktaydı. İstenilen aletin modeli önceden mumdan yapılır, sonra üstüne kil kaplanır; kil ısıtılır, böylece çömlek olur, bu arada mum eriyip akar, bundan sonra içindeki boşluğa maden akıtılır, en sonunda kil kalıp kırılır, mum modelinin biçimindeki maden ortaya çıkar (Childe, 2006: 75-76). O devirde bu işlem, seramiğin gelişen endüstriyel üretime çok farklı ama ilginç bir girişiydi. Tuncun keşfi ve kullanımıyla

her ne kadar seramiğin ikinci plana düştüğü söylene de pişmiş toprak Anadolu'da vazgeçilmezliğini sürdürüyordu.

Kalkolitik Çağın başlarında tüm Anadolu'da iklimin giderek normalleşmesi ve bunun sonucunda beliren bugünküne yakın coğrafi koşullar nüfusun artışına neden olmuştu. İnsanoğlu giderek daha fazla sayı ve türde mal üretmenin yollarını araştırmaya başlamıştı. Bu yeni dönem, önceki çağların tarım, dokumacılık, çömlekçilik vb. buluşlarına daha etkili silahların üretilmesini, daha ince süs eşyalarının yapılmasını olanaklı kılan bakır-arsen ya da bakır-kalay alaşımı yani tuncu eklemişti (Sevin, 1999: 94).

Tüm bu gelişimleri sağlayan sosyal zekâ ortamında, doğal olarak toplumsal yapı güçlenecek ve yönetim tarzları değişecekti. Köy toplulukları artık kentleşip yerel devletler halinde büyüyordu.

2. BÖLGESEL DEVLETLER, KİL TABLETLER, ORTA TUNÇ ÇAĞI, ASUR TİCARET KOLONİLERİ (M.Ö. YAKLAŞIK 2000-1650)

M.Ö. 2. bin yılın eski evrelerinde Orta Anadolu'da bir düzineden fazla kent devleti ortaya çıkmıştır; günümüzde bunların konumları, bölgedeki en büyük höyükler olarak ayırt edilmektedir. Öncesi ve sonrasındaki dönemlerle karşılaştırıldığında, yabancı kültür öğelerinin bölgeye sızdığı ve gelişmiş yerel üslupların yaygınlaştığı, daha kentsel özellikli bir dönemin yaşandığını görmekteyiz. M.Ö. 2000-1650 yılları arasında ortaya çıkan çanak çömlek biçimleri ve maddi kültürün diğer özellikleri, Tunç Çağı'nın MÖ. 1200'den kısa bir süre sonrasındaki bitimine dek büyük bir kırılma olmadan etkili olmaya devam etmiştir (Sagona, 2009: 199). Bu dönemin önemli yerleşmeleri, Beycesultan, Konya Karahöyük, Kültepe, Acemhöyük, Alishar, Boğazköy gibi yerleşmelerdir.

Bu dönemden itibaren yazılı belgeler de ortaya çıkmaya başlar. Çivi yazılı kil tabletler, o günkü koşulların yazılı anlaşmaları, evrakları ve mektuplarıdır. Çanak çömleğin hammaddesi toprak ve kil bu uygar aşamada yine devrededir ve pişmiş toprak olarak yazılı belgelere dönüşmüştür. Bu yazılı belgeleri günümüze ulaştıran en önemli merkez Kültepe'dir. Zira Asurlular aynı zamanda Anadolu'da en önemli ticaret merkezi olma özelliğine sahip Kültepe aynı zamanda, bugüne en çok belge olarak buluntu veren yerleşmelerden biridir.

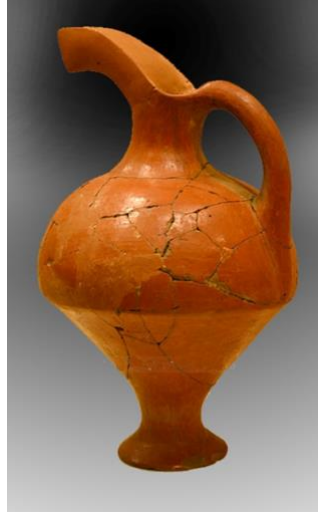
Görsel 10: Kil Tablet Üzerine Mısır-Hitit Barış Antlaşması (Akurgal, 1998: 166)

Kültepe’de açığa çıkarılan tabletler ve arkeolojik bulguların tümünün yayımlanması gecikmeli olarak ilerlese de genel tablo çok nettir. Karuma ait kazılardan elde edilen 20.000 civarında kil tablet bilinmektedir. Metinler kil tablet yerine daha çabuk bozulabilen bir madde üzerine yazılmış olsaydı, günümüze kadar ulaşamayacak olan bu tabletler olmadan Asurluların Kültepe’de yaşamış olduklarına dair çok az kanıtımız olurdu (Sagona, 2009: 203). Pişmiş toprak yani seramik parçalansa da yok edilemeyen bir malzemedir. Dolayısıyla, insanın uygarlık yolundaki serüveninde seramiğin önemli rolü hala devam ediyordu. Pişmiş toprak bir yandan ticari ve kamusal alanlarda defter olarak kaydedici işlev görürken, diğer yandan da estetik görseelliğini daha da geliştiriyordu. Kırmızı, siyah ve beyaz renkler kullanılarak yapılmış geometrik desenli çanak çömlekler, dönemi devam ederken ortadan kalmasına rağmen bugüne ulaşan en iyi çanak çömlek örneklerindedir.

3. HİTİT EGEMENLİĞİ, RİTONLAR, GAGA AĞIZLI TESTİLER (M.Ö. 1650-1200)

Anadolu'nun kültür tabaklanmasında çok önemli yer tutan Hititler, devlet yapılanması, çok tanrılı dinleri, mimari sanat gibi birçok alanda Anadolu kültür geçmişine damgasını vurmuştur. Orta Anadolu’da hemen hemen tüm Eski Tunç Devri yerleşmelerinin üzerinde bir Hitit yerleşmesi bulunmuştur. Hititlerin, binlerce kil tablet üzerindeki yazışmalarından, ticaret belgelerinden, kaya kabartmalarındaki betimlemeler gibi verilerinden de anlaşılacağı üzere, batılı bilim insanları da dahil, Hititlerin Son Tunç Çağı’nda çok önemli

bir güç olduğu genel kabul görmüştür. Kaldı ki bu veriler sadece kamusal, politik anlatımda değil, aynı zamanda dönemin ritüellerini, edebi düşüncelerini de anlatan entelektüel verilerdi.

Görsel 11: Eski Hitit Dönemine Ait Gaga Ağızlı Testi (Akyıldız, 1997: 37)

Asur Ticaret Kolonileri Çağında ticaretin esasını oluşturan hammadde alışverişi Hitit döneminde de devam eder. M.Ö. 2. binde Anadolu'da bulunmayan kalayın Anadolu'ya Orta Asya'dan Mezopotamya ve Suriye aracılığı ile gelmiştir. Bu dönemde kalay külçe halinde bulunmasa da dönemin en yaygın üretilen madeni tunç için gerekli bir madendi (Kozal, 2010: 14).

Madenin, yoğun ticaretinin yapılarak döküm ve işleme teknolojisinin gelişmesiyle adını verdiği Tunç Çağında bu denli önemli olması, her ne kadar pışmış toprak kap ve gereç gereksinimini ikinci plana itmiş görünse de Hitit kültürü, değişik form ve bezekleriyle çok farklı bir seramik anlayışı üretmiştir. Dönemin seramikleri, temel ihtiyaç malları olmaktan ziyade estetiğe ve sanata yönelmiştir. Doğrudan işlevsel kaplarda ve sanatsal kaplarda genellikle bezemeler, açkılı, kısmi kabartmalı, frizli, metoplu, panellidir. Hayvan baş ve gövdeleri betimli riton [rhyton] kaplar, gaga ağızlı ince uzun ayaklı testiler en güzel Hitit seramiği örnekleridir. Ayrıca seramik mühürlerdeki radyal düzenlemeli özenli betimler de dikkat çekicidir. Bu pışmış toprak kaplar genelde bezek ve formlarıyla stilize edilmek suretiyle kültürel mesajlar vererek ritüellerde kullanılmıştır

Görsel 12: Riton Vazo (Müze Sitesi)

4. HİTİT SONRASI BEYLİKLER (KALINTILAR), KARANLIK ÇAĞ, DEMİR ÇAĞI (M.Ö. YAKLAŞIK 1200-600)

Yakındoğu'nun Tunç Çağı, M.Ö. 1200 dolaylarında Karanlık Çağ içine girilmesiyle sona erdi. Yalnızca tek bir devlette değil, fakat uygar dünyanın büyük bir bölümü üzerinde tarih kesintiye uğramış görünür; yazılı kaynaklar kurumuş, arkeolojik belgeler az ve kolay tarihlendirilemeyecek durumdadır (Chide, 2018: 232). Ekrem Akurgal Karanlık Çağı, Troia (M.Ö. 1050-700), Orta Anadolu (1200-750), Batı Anadolu (1200-1050) Karanlık Çağları olmak üzere, yerleşmelere ve bölgelere göre farklı tarihlendirmektedir. Demir Çağının önemli uygarlıkları, Geç Hitit Beylikleri, Urartu, Lydia, Karia, Frig ve Lykia Medeniyetleridir. Hititlerin M.Ö. 1200'lerde ortadan kalkmasını takiben, Güneydoğuya çekilen Hitit kalıntıları olan beyliklerin Hitit sanatı uzantısı olarak dikkat çeken eserleri, kaya kabartmalarındadır ve bu kabartmalardaki insan ve hayvan betimlerindeki değişikliklerdir.

Urartu'larda çanak çömlekçilik çok gelişmişti. Bu dalda daha çok madenciliğin etkisi söz konusuydu. Çömlekçi atölyelerinde üretilen kırmızı renkli ve parlak görünümlü lüks mallar bakır, tunç gibi madeni kapların taklidiydi (Sevin, 1999: 187). Urartu'da karakteristik kaplar, frizli, panelli olarak bezenmiş tek kulplu, karnı geniş, yonca ağızlı kaplardır. Urartu'da daha ziyade metal işleme sanatı ön plandadır. Bu yüzden en iyi kaliteli seramik kaplar bile metal taklididir.

Frigler Troia VIIb'nin tahrip edilmesinden sonra M.Ö. 1190 sıralarında Anadolu'ya gelen Balkan kökenli boylardan biridir (Akurgal,

1998: 265) Bu dönemin maden işlemeciliği sanatı hakimiyetine rağmen Friglerden, form ve bezekleriyle özenli çok güzel kap örnekleri günümüze ulaşmıştır. Urartu'da olduğu gibi Friglerde de çanak çömlek yapımı çok iyi bir seviyede olmasına karşın, yine maden işlemeciliğinin etkisi altıdaydı.

Frig coğrafyasında, Kızılırmak'ın doğu ve batısındaki farklı etnik öğelere göre farklı teknikte üretimde bulunan atölyeler bulunmaktaydı. Batı kısmında Makedonya'dan gelmiş olanlar daha çok metalik gri ve siyah renkli kaplar kullanıyorlardı, doğuda ise çok renkli kaplar hakimdi. Çoğu kez madeni kapları taklit eden Frig çömlekçileri hayvan biçimli vazoların yapımında da büyük bir başarı sağlamışlardır (Sevin, 1999: 206). Frig çömleklerinde, geometrik bezeklerle konturlanmış stilize hayvan desenleri hakimdir.

Kimmerlerin saldırıları ve talanları sonucunda M.Ö. 7. yüzyılın ikinci dörtlüğünde Orta Anadolu'nun egemenliği Frigyalılardan Lidyalılara geçti (Akurgal, 1998: 283) 1. bin yılda Anadolu'nun dikkat çekici halklarından biri de Lidyalılardır. Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes yörelerinde oturan bu halkın ne zaman ve nereden geldikleri konusu açık değildir (Sevin, 1999: 208). Madeni sikkenin icadıyla tanınan Lidyalılar, Seramik, müzik, heykel ve kabartma sanatlarıyla dönemlerine değer katmışlardır. Lidya seramikleri, özgün ve Helen etkisi altında olmak üzere iki türdür. Lidya seramiğinin bir özelliği dalgalı mermer ve cam kapları anımsatan çizgi öğeleriyle bezeli oluşudur. Kapların hamuru ve fonu beyaz, sarı ya da turuncu rengiydi (Akurgal, 1998: 284). Kariyalılarda geometrik desenli örneklerde genellikle Ege Akdeniz seramiği karakteristiği baskın olup, amforalar hariç çoğunlukla kaplar geniş karınlı, tek kulplu, bezekler ise panelli konturlu ve frizlidir. Likya'daki seramik buluntuların özgün olup olmadığı tartışmalı olup gereksinimleri olan çanak çömleğin de Helen ithalatı olduğu söylenmektedir.

Anadolu'da binlerce yıllık bir kültürün birikimi kuşkusuz Helenistik ve Roma Dönemlerine de yansyacaktı. Nitekim bu birikimin tortusu olan bu kültürler de gerek mimaride gerekse sanatta güzel eserlerini Anadolu'ya bırakmıştır. Seramik açısından bakacak olursak özellikle

Geç Helenistik, Erken Roma Dönemlerinin Terra Sigillata çanak çömlekleri de en güzel örneklerini Anadolu'da vermiştir.

5. ANADOLU'DA GÜNÜMÜZ SERAMİĞİ

Binlerce yıllık pişmiş toprak geleneğinin arkeolojik kapsamda verilerinin günümüze kadar ulaşmış bilimsel olarak disiplinler arası çalışmalara hizmet ettiği, teknolojik gelişim açısından uzay aracı başlıklarına kadar uzandığı bir gerçektir. Anadolu coğrafyasını göz önüne alarak sosyo-kültürel olarak baktığımızda da tüm çağların dolu dolu yaşandığı bu topraklarda hiç kuşku yok ki çömlekçilik, çok önemli izler bırakmıştır.

Anadolu'da kadının başlattığı çömlekçiliğe, çarklı çömlekçilikten sonra erkeğin de katıldığını görüyoruz. Etnoarkeolojik kapsamda bu kültür, Anadolu'da bugün direnerek de olsa yaşamaya/yaşatılmaya devam etmektedir. Anadolu'da ilkel milsiz çark örneklerinden, kısa ve uzun milli çarka kadar, hatta çarksız, Neolitik Dönem benzeri aynı üslupla hala çömlek üretilmektedir. Dolayısıyla binlerce yıllık bir kültürün eylemsel olarak biçimselliğini bozmadan yaşamaya devam etmesi kültür değerleri kapsamında çok önemlidir. Cumhuriyetin öncü bilim insanlarından H. Z. Koşay, Ş. A. Kansu, A. R. Yalçın gibi isimler, önderliğini yaptığı etnografik çalışmalarında "Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik" alanına önemle yer vermişlerdir. Zamanın Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji doçenti Feridun Kurt Andolsun 1938'de,

"Çömlek sanatının her münferit eşyası, her tek numunesi, san'atkar insan ellerinden dökülmüş bir eserdir. (...) Çömlek ve çanak san'atının veya san'atlarının tecelliyatı, üzerinde işleyebileceğimiz, pek zengin bir malzeme kaynağıdır. Ve kırık dökük parçalar halinde dahi olsa, yine her parça orjinal bir san'at işi olduğundan, çömlekçiliğin, bize tarihten, gelmiş-yaşamış-ve-göçmüşten haber veren şهادeti, belki sair hiçbir insan vesikasının mümkün kılamadığı, daha şümüllü ve çok daha isabetli hüküm jenarilizasyon formülasyonlarını temin eder" (Andolsun, 1938: 9).

diyerek Cumhuriyetin ilk yıllarında pişmiş toprağın önemine vurgu yapmıştır.

Görsel 13: Profesör Güngör Güner'in Saha Araştırması, Mustafa Kemal Paşa Çömlekçileri İle (Güner, 1988: 79)

Diğer taraftan, çağdaş sanat kapsamında Sadi Diren, Füreya Koral gibi sanatçıların öncüllüğünü yaptığı seramik sanatı da gerek akademik gerekse modern sanat ortamlarında her geçen gün kendini uluslararası düzeyde geliştirmektedir. Ayrıca seramiğin vitrifiye mutfak banyo gereçlerinden, savunma sanayiindeki zırhlı araçlara, uzay aracı başlıklarına kadar ulaştığı teknoloji ortamında "Üniversite" ve "Sanayi" iş birliği ile üretsel anlamda seramik sektörünün çok daha iyi yerlere ulaşacağı umut edilmektedir.

Sayfa | 945

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanoğlu, öncelikle birinci basamak gereksinimlerini karşılayarak yaşantısını devam ettirebilmek için doğanın güçlerine karşı birlikte hareket etme zorunluluğu duymuş ve güçlerini birleştirerek bir arada olmaları onları birtakım yasalara zorlamıştır. Uygarlıklar, sosyal bir varlık olan insanın bireysel zekâsının önce ait olduğu topluluklarda sonra da toplumlarda yarattığı artı değerle oluşan kolektif akılla meydana gelmiştir. Bu nedenle var oluşundan itibaren öncelikle yaşamsal gereksinimlerini karşılayacak gereçleri keşfetmiş, sonra da tutunabildiği yaşamı anlamaya çalışarak kendini geliştirmiştir.

Genelde tanımı yapılan kültür için, en yalın haliyle doğal yasalara bağlı olarak tarihi ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan maddi ve manevi değerlerin tümüdür diyebiliriz. Toplumsal gelişmelerin ve

kültürel değişimlerin birbirlerine, düzgün değişen pozitif yönde bir ivme ile ileri doğru etkileri kaçınılmazdır. Kültürü de içinde barındıracak şekilde toplumsal değişimi ise, toplum yapısının ve bu yapının toplumsal ilişkiler ağının, kurallarının ve bu ilişkileri ve kuralları belirleyen toplumsal kurumların değişimi olarak tanımlayabiliriz.

Bu makalede, çağlar boyu alet yapımından hareketle; pişmiş toprak kullanımının, yarattığı kültürel, teknolojik, endüstriyel ve sanatsal değerleriyle günümüze taşıdığı önem ana eksene alınarak anlatılmaya çalışılmıştır. Pişmiş toprak, yok edilemeyen bir malzeme olması nedeniyle kuşkusuz arkeoloji biliminde özellikle filolojik verileri olmayan dönemlerden itibaren çok önemli bir bilgi kaynağıdır. Kırık dökük çömlek parçaları bile binlerce yıllık geçmişimizden günümüze yazılan mektuplar gibidir. Bu veriler, günümüz doğa bilimlerine, arkeolojik, antropolojik, sosyolojik vb. alanlara bilgi aktarır, örneğin; çömleklerde bulunan kömürleşmiş tahıllar o dönemin üretimini, o döneme ilişkin tarımı ve ayrıca o dönemdeki alanın florasını, iklimini anlatan kanıtları oluşturur.

Değişimin evreni ve hangi boyuttaki değişmelerin toplumsal değişim olarak adlandırılacağı konusu bilim insanlarınca hep tartışıla gelmiştir. Toplum her daim devinim ve değişim hâlinde yüksek dinamikte bir oluşumdur. Bu nedenle, hangi düzeydeki değişimlerin göz önüne alınacağı konusunda, değişenin ve değiştirenin çarpan etkileri öne çıkarılarak ortak kabul alanında geçmişin çağ bölüşümü yapılmıştır. Buna göre konumuzla ilgili olarak, Neolitik Çağ bir tarım devrimidir, ardından bu evreyi ikiye bölen çanak çömlekli dönemdir. Yine aynı şekilde çarklı çömlekçilik ve madenin işlenmesi endüstrinin temellerini oluşturan büyük atılımlardır. Dolayısıyla da günümüzde gelişimi tüm safhalarıyla anlayabilmek, bilimsel değerlendirmelerini yapabilmek çok önemlidir. Diğer taraftan bu kavrayış, kültür ve sanat değerleri olarak da ait olduğu topluma mutlaka ciddi kazanımlar sağlayacaktır.

Pişmiş toprak ekseninde yapılan gözlemlerde; teknolojik olarak dünyadaki çağdaşlarına koşut ilerlemeler ülkemizde de sektörel kapsamda takip edilmektedir. Kültürel boyutta ise, dünyanın pek çok ülkesinde Anadolu'dan çok daha geç evrelerde çömlekçilik yapılmasına karşın bu ülkelerde çömlekçilik, "Somut Olmayan Kültürel Miras"

listelerine kabul ettirilmiştir. Ancak ne var ki Neolitik'ten bugüne Anadolu'da yaklaşık 9000 yıllık geçmişi olan çömlekçilik geleneği, üstelik henüz yok olmadan direnerek de olsa devam etmesine rağmen birçok ilimizin *SOKÜM* envanterlerinde yer almamaktadır. Çömlekçiliğin ve çarklı çömlekçiliğin Anadolu'nun çoğu yöresinde (bu alanların aynı zamanda arkeolojik geçmişi yoğun bölgeler olması dikkat çekicidir), arkeolojik kapsamda, binlerce yıldır benzer tarzda üretiminin, eylemsel olarak günümüze kadar taşınıp sürdürülmesi sosyo-kültürel açıdan önemlidir.

Ülkemizde 19. yüzyılda Fethi Ahmet Paşa ve Osman Hamdi Bey ile başlayan müzecilik ve arkeoloji serüveni, elbette çağdaş ve aydın bir bakışla Mustafa Kemal Atatürk'ün de öncelikleri arasında olacaktı. Nitekim daha Cumhuriyet kurulmadan bu toprakların geçmişine de sahip çıkmanın önemini bilen Atatürk, TBMM'nin açılışının hemen arkasından 9 Mayıs 1920'de göreve başlayan ilk hükümetin yapacağı işler arasında eski eserlerin derlenmesi ve yeni müzeler kurulması talimatını verir. Bu amaçla Maarif Vekâletine bağlı, şimdi "Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü" olan "Eski Eserler Müdürlüğü (Asar-ı Atika Müdürlüğü)" kurulur. Büyük Önderi kültür varlıklarımız için yaptığı çok değerli katkılarla anarken arkeoloji ile ilgili bir önemli olay da meşhur "Konya Telgrafı"dır. Semavi Eyice'nin Türk Kültür Tarihinin en önemli hadiselerinden olarak gördüğü, Atatürk'ün tarih ve tarihi eserler hakkında Maarif Vekâletine yolladığı ünlü Konya telgrafında, telgrafın birinci maddesinde Atatürk'e ait şu ifadeler yer alıyordu:

"Gezdiğim gördüğüm yerlerde bazı arkeolojik kazıların yabancılar tarafından yapılmakta olduğunu gördüm, bundan böyle bunları Türk gençleri yapsın. Şu hâlde Milli Eğitim Bakanlığı bazı Türk gençlerini Avrupa'ya göndersin, bunlar arkeoloji eğitimi görsünler, kazıları onlar yapsınlar."*

* Yasemin Akçaoğlu'nun 2005'te hazırladığı "Türk Sanatına ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice" başlıklı teze göre, Eyice'nin hayatında Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih ve tarihi eserler hakkında yolladığı telgraf kırılma noktası oluşturdu. Atatürk imzalı telgrafın ilk maddesinde "Gezdiğim gördüğüm yerlerde bazı arkeolojik kazıların yabancılar tarafından yapılmakta olduğunu gördüm. Bundan böyle bunları Türk gençleri yapsın. Şu halde Milli Eğitim Bakanlığı bazı Türk gençlerini Avrupa'ya göndersin, bunlar arkeoloji eğitimi görsün, kazıları onlar yapsın." ifadeleri, ikinci maddesinde ise "Gezdiğim gördüğüm yerlerde Türk eserlerinin harap durumda olduğunu gördüm. Bilhassa Konya'dakiler perişan bir halde... Bunların restorasyonu için Vakıflar İdaresine gerekli talimatın verilmesi fakat ezeli emirde bunlar asker işgali

Atatürk elbette kültür varlıklarının öneminin yanı sıra buna bağlı başka şeyleri de göz önüne almıştı.

Türkiye bir arkeoloji zengini ülkedir. Hemen her döneme ait açılmış açılmamış yüzlerce belki binlerce höyük bu kültür varlığının çok bariz örneğidir. Arkeoloji bilim insanlarıncaya, 5-10 tabakalı ören yerinin tam açılmasının 100-300 yıl sürebileceği söylenmektedir. Bu durumda, yüzlerce ören yerini göz önüne alırsak; bunlar da iyi korunup kültür politikalarında hak ettiği yeri alırsa, ülkemizin çok daha uzun asırlar kültürel anlamda bir cazibe merkezi olması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Akyıldız, E. (1997). *Taş Çağından Osmanlı'ya Anadolu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Andolsun, F. K. (1938). *Arkeolojik Tetkiklerde Çömlek Sağnatının Ehemmiyeti*. Ankara: Halkevi.

Avcı, H. E. (2013). *Uygarlıklar Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Braidwood, R. J. (1995). *Tarih Öncesi İnsan*. (Çev.). Altınok B. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Childe, G. (2006). *Kendini Yaratan İnsan*. (Çev.) Ofluğlu, F. İstanbul: Varlık Yayınları.

Childe, G. (2010). *Doğunun Prehistoryası*. (Çev.). Kansu, Ş. A. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Matbaası.

Childe, G. (2018). *Tarihte Neler Oldu*. (Çev.). Şenel A. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Duru, R. (1996). *Kuruçay Höyük II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Güner, G. (1988). *Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik*. İstanbul: Akbank Ak Yayınları Kültür Serisi.

Kozal, E. (2010). *Son Tunç Çağı'nda Anadolu ve Komşuları*. İstanbul: *Arkeoatlas Yaşayan Geçmişim Dergisi* 7(1).

altında, bunların asker işgalinden çıkarılması gereklidir" sözleri yer alıyordu. Eyice, bu telgraftaki mesajları emir olarak kabul edip, üstüne düşen görevi gerçekleştirmek adına hayatını adadı (Eyice ve Bulovalı, 2020).

Kulaçoğlu, B. (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Ana Basım.

Melaart, J. (1998). *Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ökse, A. T. (2015). *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Roller, L. E. (2013). *Ana Tanrıça'nın İzinde*. (Çev.). Avunç, B. İstanbul: Alfa Basım Yayın.

Sevin, V. (1999). *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul: DER Yayınları.

Sagona, A. & Zimansky, P. (2009). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri*. (Çev.). Kurulu, Başgelen vd. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şenel, A. (1982). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*. (Çev.). Kurulu, Başgelen vd. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Uhlig, H. (2007). *Avrupanın Anası Anadolu*. (Çev.). Bayer, Y. İstanbul: Telos Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKLARI

Harmankaya S. (2019). Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme. Erişim Adresi: www.tayproject.org. Erişim Tarihi: 19.06.2019.

GÖRSEL KAYNAKLAR

[Görsel 1, 4]. Sagona, A. & Zimansky, P. (2009). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri*. (Çev.). Kurulu, Başgelen vd. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

[Görsel 2, 3, 5]. Kulaçoğlu, B. (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Ana Basım A. Ş.

[Görsel 6, 7, 8]. Duru, R. (1996). *Kuruçay Höyük II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

[Görsel 9]. Arslantepe Çömlekleri. Erişim Adresi: atlasdergisi.com/kesfed/arkeoloji/4536html.

[Görsel 10]. Akurgal, E. (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

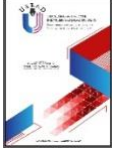
[Görsel 11]. Akyıldız, E. (1997). *Taş Çağından Osmanlı'ya Anadolu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

[Görsel 12]. Riton Vazo. Erişim Adresi:
<https://muze.gov.tr.muze/detay>.

[Görsel 13]. Profesör Güngör Güner'in Saha Araştırması. Güner, G. (1988). *Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik*. İstanbul: Akbank Ak Yayınları Kültür Serisi.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2, Sayı 4, Issue 4,
Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

THE CORRELATION BETWEEN HIERARCHICAL AUTHORITY AND KNOWLEDGE AUTHORITY

HİYERARŞİK OTORİTE VE BİLGİ OTORİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Murat ŞENGÖZ

Dr, Savunma Bakanlığı, Ankara/Türkiye.

Dr, Ministry of Defense, Ankara/Turkey.

muratsengoz74@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6597-0161

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.708248

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13.03.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.06.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Şengöz, M. (2020). The
Correlation Between Hierarchical Authority and Knowledge Authority. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4)*, 957-967.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Abstract: In order to reveal the relationship between hierarchical authority and knowledge authority, the most important issues of management, authority, power and influence are examined in the examination of the concepts. Unfortunately, apart from the issue of authority, issues of power, power and influence are among the most neglected issues of management and organization. The subject of authority is generally dealt with in the context of the organization. However, the management application is completely related to the use of power. Authority is only one type of power use. It can be said that the main difference between knowledge and hierarchical authority is the structure of the organization. As organizations become more complex in the information age, the problems that managers have to solve have become more complex. In addition, knowledge-based parameters have increased in management processes. It is not possible for a single manager to solve all the problems under the most optimum solution. Because today, one of the important powers of the rulers, and perhaps the information as a source of authority should be to benefit from.

Keywords: Hierarchical Authority, Knowledge Authority, Leadership

Öz: Hiyerarşik otorite ile bilgi otorite arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için, yönetimin en önemli konularından otorite, güç ve etkileme kavramlarının incelenmesinde fayda mütalaa edilmektedir. Ne yazık ki, otorite konusu dışında, güç, kuvvet ve etkileme konuları yönetim ve organizasyonun en ihmal edilmiş konuları arasındadır. Otorite konusu genellikle organizasyon konusu ile birlikte ele alınmaktadır. Oysa yönetim uygulaması tamamen güç kullanımı ile ilgilidir. Otorite ise güç kullanımının ancak bir çeşididir. Denilebilir ki, bilgi ve hiyerarşik otorite arasındaki temel fark organizasyonun yapısıdır. Bilgi çağında organizasyonlar karmaşıklaştıkça, yöneticilerin çözmek zorunda olduğu problemler de daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bunun yanında yönetim süreçlerinde bilgi tabanlı parametreler artmıştır. Tek bir yöneticinin bütün problemlerin altından en optimum çözümlerle kalkması mümkün görülmemektedir. Zira artık bugün yöneticilerin sahip oldukları önemli güçlerden birisi ve belki de olmazsa olmazı da yasaların yanında bilgiden de bir otorite kaynağı olarak istifade etmek olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Hiyerarşik Otorite, Bilgi Otoritesi, Liderlik

Introduction

As societies evolved, the model of governance has progressed from the traditional authority to the model of governance, including legal rational authority. In particular, the change in value as a process rather than a narrow field of activity and globalization as a result of the collapse of all narrow patterns of administrative activities, namely the use of authority has changed. Management is the type of management

that develops vision with the participants, exchanges views with the participants, provides participation and directs them more than the managers. Today, the events in organizations are not a one-man show and the manager cannot do this alone (İlhan, 2013). The administrator assigns the process owners responsible for this purpose and provides them with the resources they need. This requires full teamwork and coordinated efforts. Activities are information centric. The administrator is the person monitored by the group members. The source of this monitoring is not the authority but the members' acceptance of that person. The administrator should rely on information when using the authority. Knowledge and authority complement each other (Şengöz, 2020a: 7-22).

The authority is derived from the use of certain resources (Kaya, 2012). There are five important sources in which an administrator can take his power according to the classification made by (French and Raven: 2008; 42; Shetty, 2008: 176). These are coercive power, legal power, rewarding power, charismatic power, expertise power. According to another view (Carzo and Yanouaz, 2007), power sources are political maneuvers or policy making in the organization, organizational resources, personal resources, group resources.

While determining the relationship between hierarchical authority and information authority based on the organizational structure of the above-mentioned basis, this is also a matter of the executive management capacity. In this study, rather than the conditions of using both types of authority, the use of authority and its differences in the field will be emphasized.

THE RELATIONSHIP BETWEEN AUTHORITY, POWER, AUTHORITY AND KNOWLEDGE

Today, the authority and power to give a lot of talk began. These concepts indicate that only subordinate control-based organizations are partially eliminated. The authority does not just express rank and power, just like the old terms. Now it may be more accurate to talk about more responsibilities and contributions. The manager's aim is to make people responsible. The question to be asked now is not what your powers should be, you should be the question of why you are responsible (Raven, 2004: 1242-1249). The job of management is to make everyone who is not the boss do everyone. Today, because of the ineffectiveness of governance or institutionalization of

organizations, which are substitutes for management, or because the norms are standardized, they are frequently used.

Today, the members of the organization want to participate in the management of the organization they work with, rather than the simple ones, whether they work in businesses, public institutions and professional organizations (Weber, 1947: 328). Employees want to actively participate in the discussion and conclusion of any decisions that are of interest to them and express their opinions or wish to be asked their opinions clearly. This understanding, which has become an important subject of managerial psychology today, is the result of the fact that the individuals who have increased their level of knowledge do not want to be a vehicle by others. Management in this approach; If it refers to an organizational function and not a person, it is not correct to gather any authority that limits the initiative in the hands of a person. It requires a more anonymous style. In other words, the use of initiative in organizational and managerial activities is nothing other than the concept of participation in management, in other words, the sharing of knowledge.

Effective managers are the leaders who have knowledge authority in the changes that occur in the management understanding of enterprises. They change people and businesses, reshape their minds and hearts, expand their visions, raise their levels of knowledge and understanding, clarify goals, and align behaviors with beliefs, principles and values. Permanent, self-sustaining, which creates changes that accelerate development. In changing enterprises, managers should act as integrators. Thus, knowledgeable employees are strengthened and connected. Working together for the purpose of the enterprise together with a stable and widespread communication constitutes a developing company culture. With the type of manager using classical hierarchical authority, the manager type of the information society is separated at this point.

There are some differences between the administrator type using the classical hierarchical authority and the administrator type using the information authority (Şengöz, 2020b: 31-38). The administrator, who uses the classical hierarchical authority, tries to achieve the shared vision while the administrator who uses the information authority applies his own goals. The administrator who uses the classical hierarchical authority deals with the period in which he / she is engaged

and the administrator who uses the information authority deals with long-term goals. And today he tries to create tomorrow. The manager who uses the information authority is in search of dialogue to reach the common goal while waiting for the unquestionable obedience from the managers who use classical hierarchical authority. While the executive who uses classical hierarchical authority considers himself superior, he sees himself equal with the ruling individuals who use the information authority.

Melih Arat (2006) summarized the difference between hierarchical authority and information authority. The manager who uses the classical hierarchical authority does not accept the conditions in which he / she works, tries to put new ones, takes care of the time he / she is in, applies his / her own goals (Güzelcik, 2009). He deals with personal relationships, applies his first plan, exposes the power of his position and uses this power (Petress, 2006: 821-823). Continuous checks wait unqualified obedience. The manager, who uses the classical hierarchy, considers himself superior to the individuals he is the manager and manifests it in a formal way. It focuses on the results, uses its own mind to capture ideas, cannot benefit enough from internal collaboration, learns alone, constantly wants to be needed.

Sayfa | 961

The administrator using the information authority; It accepts the conditions and tries to change or change these conditions with its mass, takes care of long term, tries to create tomorrow. It works to reach a shared vision, deals with interactions and systems of relationships, implements an evolutionary dynamic plan, accepts the power of its position from the community and its team, and uses, supervises but relies heavily on its power with its team. It establishes self-control systems, seeks dialogue to achieve common truth, sees itself as equal with the individuals it manages, and wants it to be formally treated equally, focusing on the rules and the systems that produce results. In order to get creative ideas, it uses the minds of different groups, uses the techniques of creativity, benefits from external and external cooperation, is open for opportunities, learns together, is a remedy in times of crisis, does not stress the environment, solves problems.

Manager with knowledge authority; firstly, it is the person who is consistent with his knowledge. It is also defined as a person with a certain level of learning, knowledge and wisdom. However, a certain

education, knowledge and manners are not enough. The person with the knowledge authority is the person who is consistent with his / her thoughts and behaviors at the level of contemporary knowledge. If it is; It can be realized by reaching a modern and scientific world view. Even the extraordinary specialization in certain information cannot lead to such consistency. Consistency can only be achieved through a worldview that is obtained through a contemporary, scientific and holistic knowledge.

While the manager using classical hierarchical authority tends to follow orders and suggestions from above; The person with the knowledge authority predicts the issues, problems and needs before thinking about the future and discussing the action plan required. The administrator who uses classical hierarchical authority is willing to accept responsibility. The person with the information authority seeks responsibility. While the person with the information authority tends to take modest risks, the manager takes greater risks when he believes it will create meaningful results (Petress, 2006: 821-823). He remains committed to the action plan with great patience. For the manager with knowledge authority, the learning and the concern to achieve the best are always important. The most important condition for winning the community is to read the hearts of people. Atatürk is the best example. Atatürk was educated by the people, he could analyze the feelings and thoughts of the people very well, he could keep the pulse of the people, he could read the hearts of the people and he always knew to give them to the people. While taking the masses behind him, he took his authority from his knowledge and skills he had with more than his official position.

The manager who has knowledge authority is not only doing his duty but also learning and contributing to the formation of a learning environment for everyone. The manager with the knowledge authority does not only specialize in a single area. Intelligence, ability to represent (physical state, clothing and appearance), verbal expression (speech); written expression, reasoning, influencing and persuading others' achievements; rational, stable and consistent; possessing the spirit of analysis and synthesis, having a general culture are the characteristics sought in the managers who have the information authority of the information age. The manager with knowledge authority is the common heritage of all; it has been brought up with a

common understanding of culture that will ensure the integration of corporate values with international values.

Executive plans with knowledge authority. Make decisions on the necessary resources and tasks in order to achieve the goals set for future organizational performance. Managerial organizations with knowledge authority: determine their business activities and divide them into structural logic (Burns, 1978). Connects activities and responsibilities to appropriate people and positions. Decides the model of the organization.

The administrator with the information authority shows the direction. It motivates the subgroups and activates them for the purposes of the organization. The manager with the information authority can, however, monitor the changes closely as a result of this effective management and take measures in line with these changes. However, managers should take an active role in an environment of intense competition brought about by the globalization process and establish an effective control system and should not leave their evaluation to their subordinates only (Akdemir, 2012). Because, parallel to the changes in the world, the organizations are changing, and the administrative paradigms are evolving. However, as the organizational structures of institutions become more complex, the need for effective managers increases as competition in the world gets harder. Today, the administration will be developed as a front up to the front supervisors (Kaya, 2002).

In the process of change, the management culture with the knowledge authority is adopted: the flattening of the hierarchical structure, the importance of speed in the activities, the increase of cooperation between functions, the reflection of authority and responsibility on the lower levels, the redefinition of the role of support personnel, the removal of the boundaries among the units, the appreciation and reward systems. Making innovations is increasing the importance of knowledge. The organizations have two types of attitudes in following the developments. These are reactive and proactive. An effective management has strong predictions and follows developments in a healthy way. It develops appropriate policies and strategies and hence prevents the organization from falling into crisis (Tutar, 2000).

The aim of organizational changes is to increase organizational health and organizational effectiveness (Arıkan, 2012). Being effective is the manager's job. Influencing and managing are very close concepts. The role of the manager is great for employees to adopt change. The management style that is observed can cause the change to be accepted and accepted, or even rejected and rejected by resistance. The manager with knowledge authority should work with the team to create appropriate performance goals and help establish norms about strategic thinking.

There are many new and different views on the use of authority (Arıkan, 2002). All these changes create a new management system approach today. In the information society, management is the legal rational type of management. The following is not only authority, but also knowledge. Today the manager is the type of management who shares this vision with his / her team with a clear vision of the future, who exchanges views with his team, rather than the management who participates. With this understanding, the hierarchical authority must share its position with the authority of knowledge (Arat, 2006).

CONCLUSION

The hierarchical authority derives from an elected, elected or appointed authority position and is supported by social norms. This power sees subordinates as a legitimate part of the official or appointed leadership role in general with the authority to reward and punish. In hierarchical authority, legitimacy is given by others and can be revoked. Just as the source of legitimacy in medieval Europe is in the cardinals crowning the kings.

Hierarchical authority owners always need the support of a higher motivating force when using a legitimate force. However, the legitimacy of managers and leaders with the authority of knowledge is the set of knowledge they have, and their legitimacy is of their own.

One of the most important issues of management is authority, power and influence. Nevertheless, apart from the authority issue, the issues of power, power and influence are among the most neglected issues of management and organization. The subject of authority is generally dealt with in the context of the organization. However, the management application is completely related to the use of power. Authority is only one type of power use. In this context, the main

difference between information and hierarchical authority is the structure of the organization. If the organization has a vertical development, it will of course only be hierarchical authority, if the structure is zero hierarchy, simple hierarchy, participant and organic, and adhocracy, of course, because of the leadership of all departmental elements in teamwork, the information authority will gain importance.

Total quality management in the 80s has been instrumental in questioning the relationship between hierarchical authority and information authority in the early 1990s with the change engineering and the popularization of learning organizations in the mid-1990s. The need for mutual interaction, cooperation status and the need to react creatively to change has led to the need for organizations to identify themselves as organizations that constantly improve and learn. To do so, it is necessary to follow the information produced, to share information and to transfer it. This may be possible only with an information system, but a shared vision domain.

The manager must understand the differences that participants bring to work and bring them together in the work environment (Bass, 1990). When the owner of the information authority handles the manager, the horizon is not limited to the near or far maturity. Managers who do not take lessons from the past, do not benefit from the experiences of others, who are self-confident, force their teams, but do not sacrifice themselves, the executives with hierarchical authority cannot be successful no matter how good they are in terms of speech and persuasion (İlhan, 2013).

In order for group activities to achieve its purpose with a great activity, it is necessary to set joint and definite goals within the team to pave the way for collective initiative, to appoint a credible and reliable team manager who does not take his strong and talented power from only hierarchical superiority, and to prepare in-team vision and mission statements. With the synergy created by team activities formed within the framework of each shared vision, it may be possible to obtain more of the sum of the resources used. However, the manager with the information authority may also have hierarchical authority. The manager with knowledge authority brings to the fore the institutionalization. Things walks if it's not him. Because it is the shared vision first followed in the institution that it belongs, not just the manager.

As a result, the problems that managers have to solve in the information age have become more complex. In addition, knowledge-based parameters increased. It is not possible for a single manager to solve all the problems under the most optimum solution. For this reason, I think that managers should create a corporate culture, create effective teams as a result of this corporate culture and solve the problems in common with these teams. When evaluating managers, I consider that it is more beneficial to create an organizational culture and give importance to whether the problems are solved by the team with which we understand (Şengöz, 2020c: 72-82). Because today, one of the important powers that managers have is the authority of information, besides the legal authorities. Therefore, I consider that managers should make enough efforts to increase their ability to acquire and use new information that is rapidly changing and renewed.

REFERENCES

- Akdemir, A. (2012). *Effective Work Techniques*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. No: 560, No: 44.
- Arat, M. (2006). *The Future of Management*. İstanbul. Varlık Yayınları.
- Arıkan, S. (2002). *Organizational Change and Leadership*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Siyasal Bilimler Fakültesi.
- Bass, B. M. (2000). *Handbook of Leadership*. (3rd ed.). New York: Free Press
- Burns, J. M. (2008). *Leadership*. New York: Harper & Row.
- Carzo, R. & Yanouaz, J. (2007). *Formal Organization, a Systems Approach*. Michigan: The University of Michigan, 188.
- French, J. R. P. & Raven, B. (2008). The Bases of Social Power. in Cartwright, D. & Zander, A. *Group Dynamics*. New York: Harper & Row. 42.
- Güzelcik, E. (2009). *Globalization and Changing Organization Image in Business*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- İlhan, E. (2013). *Behavior in Business*. İstanbul: İstanbul University Yayınları.
- Kaya, Ç. (2012). *From Corridors of Civilization to Contemporary Management*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Petress, K. (2006). An Operational Definition of Class Participation Implications. *College Student Journal* 40(4), 821-823.
- Raven, B. H. (2004). "Power Six Bases of" *Encyclopedia of Leadership*. (Ed.). Thousand, Oaks. CA: SAGE. 1242-1249.

Shetty, Y. K. (2008). Managerial Power and Organizational Effectiveness, a Contingency Analysis. *Journal of Management Studies* 15(2), 176.

Şengöz, M. (2020a). *Leadership Challenges in the Current Security Environment*. Ankara: Astana Yayınları, 7-22.

Şengöz, M. (2020b). *The Framework of Military Leadership*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 31-38.

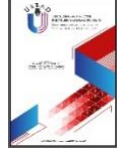
Şengöz, Murat (2020c) *Yönetim Felsefesi: Gazi Paşa'nın Perspektifinden Aksiyolojik Liderlik Üzerine Mülâhazalar*. Ankara: Astana Yayınları. 72-82.

Tutar, H. (2010). *Business Management in Globalization Process*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Weber, M., Henderson, A. M. & Parsons, T. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. Oxford: Oxford University Press, 328.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

BMGK DAİMİ ÜYELERİNİN SURİYE KRİZİNE YAKLAŞIMI: UYUŞMAYAN TALEPLER VE ÇATIŞAN ÇÖZÜMLER*

THE APPROACHES OF GREAT POWERS TO THE SYRIAN CRISIS:
INCOMPATIBLE DEMANDS AND CONFLICTING SOLUTIONS

Mehmet Turan ÇAĞLAR

Dr. Ar. Gör., Uluslararası İlişkiler, Uluslararası İlişkiler, FMV Işık Üniversitesi,
İstanbul/Türkiye.

Dr. Res. Asst., International Relations, International Relations, FMV Işık
University,
Istanbul/Turkey.

m.turan.caqlar@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1906-1471

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.784102

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çağlar, M. T. (2020). BMGK Daimi Üyelerinin Suriye Krizine Yaklaşımı: Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 968-999.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergji@gmail.com

* Bu makale TUBİTAK 1001 Projesi (Proje No: 112K172) desteğiyle hazırlanmıştır.

Öz: Mart 2011’de ülke içerisinde gösterilerle başlayan Suriye krizi, BMGK’nın daimi üyelerinin krize yaklaşımından etkilenmiştir. BM’de veto yetkisine sahip bu devletler, krize kısa zaman içerisinde müdahil olmuş fakat bu aktörlerin farklı hedefleri, krizin çözümünü engellerken hayata geçirdikleri önlemler, birbirlerini etkisizleştirmiştir. Ayrıca tarafların yaklaşımları doğrultusunda devreye soktuğu önlemler, BMGK’nın etkinliğini sınırlandırmıştır. ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye krizinin kaynağını Suriye yönetiminin yöntemleri olarak görmüş ve krizin çözümünü Suriye’de yönetimin değişmesi olarak belirlemiştir. Diğer taraftan Rusya ve Çin, krizin kaynağını Suriye yönetiminin yanında ülke içinde şiddet uygulayan diğer aktörler olarak görmüş ve dışarıdan herhangi bir müdahaleye karşı çıkmıştır. Daimi üyelerin krize yaklaşımları taraflar arası bir denge oluştursa da zaman içerisinde ABD, İngiltere ve Fransa’nın kriz bağlamında önceliklerinin değişmesi, Rusya’nın Suriye iç savaşına katılması ve BMGK’nın Rusya ve Çin’in siyasal çözüm önerilerini desteklemesiyle birlikte Suriye krizinin tarafları arasındaki denge bozulmuş ve Çin ve Rusya’nın krize yaklaşımları ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda bu çalışmayla BMGK’nın daimi üyelerinin Suriye krizine etkilerinin neler olduğu gösterilecektir. Ayrıca çalışmada bu aktörlerin hangi stratejileri devreye soktuğu ve bu stratejilerin küresel örgüt üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Bu analiz için daimi üyelerin açıklamaları ve hayata geçirdiği siyasalar gösterilip BMGK’da Suriye kriziyle ilgili alınan kararlar ve bu kararların krize etkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Krizi, Uluslararası Kriz, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, ABD, Rusya Federasyonu

Abstract: The Syrian crisis, which started in March 2011 with mass demonstrations, has been affected by the conflicting approaches of the permanent members of the UNSC. The UNSC veto powers have intervened in the crisis in a short time, but their different objectives have prevented any long-term solutions, and their measures have neutralized the others’ measures. Furthermore, conflicting demands of the parties have limited the effectiveness of the UNSC. The USA, France, and the UK considered the source of the Syrian crisis as the policies of the Syrian administration, and they determined the solution as the change of the Syrian administration. On the other hand, Russia and China have seen the source of the crisis as the violence of other actors besides the Syrian administration’s policies and opposed any foreign intervention in the crisis. Although the permanent members’ conflicting approaches have created a kind of balance between the parties, China and Russia’s approaches to the crisis has begun to come to the fore after Russia’s direct intervention in the Syrian civil war, the change in the priorities of the USA, Britain, and France in the context of the crisis, and the support of the UNSC to Russia and China’s initiatives in terms of a political solution. In this context, this article will show the effects of the UNSC veto powers on the Syrian crisis. Moreover, their strategies about the crisis and

the effects of these strategies on the global organization will be analyzed. For this analysis, the permanent members' declarations and implemented policies during the Syrian crisis, and the effects of UNSC resolutions on the crisis will be examined.

Keywords: Syrian Crisis, International Crisis, United Nations Security Council, USA, Russian Federation

GİRİŞ

Arap Baharı çerçevesinde Mart 2011'de barışçıl gösterilerle başlayan Suriye krizi,* kısa zaman içerisinde karşılıklı çatışmalara ve iç savaşa dönüşmüştür. Krizin Suriye içerisinde çözülememesi etkisiyle, bölgesel ve uluslararası aktörler, krize müdahil olmaya başlamış ve kriz üzerinden karşı karşıya gelmiştir. Bölgedeki aktörlerin Suriye krizine farklı araçlarla müdahil olması, krizi Orta Doğu alt sistemine taşıırken uluslararası güçlerin müdahaleleriyle Suriye krizi uluslararasılaşmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) daimi üyelerinin Suriye krizinin kaynağına ve çözümüne dair farklı yaklaşımlara sahip olmasıysa uluslararası düzlemde Suriye krizinin çözümünü engelleyen önemli etkenlerden biri olmuştur.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın temel sorusu, "uluslararası düzlemde Suriye krizinin neden çözülemediğidir?" Bu temel soruya cevap aranırken BMGK'nın daimi üyelerinin krizin çözümü için ortaya koyduğu taleplerin ve hayata geçirdikleri önlemlerin neler olduğu cevap aranacak diğer önemli sorulardır. Bu yolla ayrıca bu aktörlerin talep ve önlemlerinin BMGK üzerindeki etkilerinin neler olduğu gösterilerek BMGK'nın alamadığı ve alabildiği kararlarının Suriye krizi üzerindeki etkileri incelenecektir.

Çalışmanın temel argümanı, uluslararası krizlerin çözümü açısından önemli olan BMGK'nın daimi üyelerinin farklı taleplerinden etkilendiği, daimi üyelerin Suriye krizi özelinde iki farklı yaklaşım sergilediği, farklı taleplerde bulunduğu ve bu taleplerin krizin çözümünü engellediğidir. Bu aktörlerin kriz açısından devreye soktuğu araçlar, birbiriyle çatışmış ve aktörler, krizin çözümsüzlüğü konusunda birbirlerini suçlamıştır. Daimi üyelerin farklı talep ve önlemleri, BM'nin

* Suriye krizi kendi içerisinde çok sayıda sorunu barındıran bir krizdir. Suriye iç savaşının dışında kimyasal silah kullanımı, uluslararası terörizm ve aşırılık, yerel insani krizler, Suriyeli mülteciler konusu, Suriye'nin komşularının sınır güvenlikleri, silahlı devlet dışı aktörlerin oluşturduğu tehditler gibi çok sayıda sorun, Suriye krizinin bir parçası olarak görülmektedir. Fakat bu sorunların birçoğunun çözümü, Suriye iç savaşının sonlandırılması olarak görülmüştür. Bu yüzden çalışma boyunca Suriye krizi, Suriye iç savaş bağlamında incelenecektir.

etkisini sınırlandırmış ve küresel örgüt de süreç içerisinde krizin çözümüne istenilen katkıda bulunamamıştır. BMGK'da daimi üyelerin asgari taleplerinin karşılandığı durumlarda alınan kararlar ise Suriye krizini sonlandırmaya da Suriye kriziyle ilgili konular için önemli referans noktaları olmuştur.

Bu temel sorulara cevap bulmak için çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küresel örgütün hangi şartlar altında krizlere müdahalelerinin arttığı gösterilecek ve daimi üyelerinin Suriye krizine neden farklı yaklaşım sergiledikleri kısaca belirtilecektir. İkinci bölümde Suriye krizinin kaynağını Suriye yönetiminin siyasetleri olarak gören ABD, İngiltere, Fransa ve Avrupa Birliği'nin (AB) hayata geçirdiği önlemler gösterilmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümde Suriye krizine farklı yaklaşım sergileyen ve Suriye'de silahlı devlet dışı aktörlerin uyguladıkları şiddete dikkat çeken Çin ve Rusya'nın devreye soktuğu araçlar gösterilecektir. BMGK'da veto yetkisine sahip devletlerin Suriye krizine farklı yaklaşım sergilemeleri, uluslararası düzlemde ortak bir siyasetin oluşmasını engellese de dördüncü bölümde BMGK'da Suriye kriziyle ilgili alınan kararlar ve bu kararların Suriye krizi üzerindeki etkileri gösterilecektir. Bu bölümde ayrıca daimi üyelerin Suriye krizine son dönemdeki yaklaşımları incelenecektir.

1. ULUSLARARASI KRİZLERDE BM VE BMGK

Uluslararası krizlerin yönetimi ve çözümü açısından küresel örgütün rolü önemli bir değişken olarak kabul edilmektedir. Üçüncü aktör müdahalesi* olarak görülen küresel örgütün krizlere müdahalesinde gündem belirleme gibi doğrudan veya tarafların pazarlık etmelerine yardımcı olma gibi kolaylaştırıcı etkide bulunması beklenmektedir (Brecher ve Wilkenfeld, 1997: 849-850). Küresel örgütün kolaylaştırıcı rolünün yanında özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde iç savaş gibi gelişmelerde krizin aktörlerine karşı sınırlandırıcı tedbirler getirdiği de görülmektedir. Bu sınırlandırıcı tedbirler, Koruma Sorumluluğu prensibinde olduğu gibi askeri müdahaleye kadar varabilmektedir. Tarihsel olarak şiddetin yoğun olduğu krizlerde küresel örgütün ve BMGK'nın müdahaleleri artmaktadır. Ayrıca taraflar arası gerilimin yüksek olduğu, krize taraf olan aktör sayısının fazla olduğu ve büyük güçlerin aktif olduğu krizlere küresel örgüt ve BMGK

* Üçüncü aktör müdahalesinde üçüncü aktörün doğrudan krizin tarafı olmaması gerekir. Bu yüzden BMGK'nın daimi üyeleri, zaman içerisinde krizin tarafı haline geldiği için büyük güçlerin Suriye'deki gelişmelere müdahaleleri, üçüncü aktör müdahalesi çerçevesinde görülmemelidir.

daha fazla müdahil olmaktadır (Brecher ve Wilkenfeld, 1997: 856-862). Benzer bir şekilde uzun bir döneme yayılan krizlere BM ve BMGK'nın müdahil olması daha olasıdır (DeRouen Jr, 2003: 259). Bu yüzden BM ve BMGK'nın Suriye krizi ve ilintili konulardaki müdahaleleri, küresel örgütün uluslararası krizlere müdahalelerindeki örüntüsüne benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik doğrultusunda BMGK, Mart 2011-Temmuz 2020 arası Suriye krizi ve ilintili konularla ilgili 41 karar almış ve Suriye krizi, BMGK'nın en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur.

Her ne kadar BMGK, önceki uluslararası krizlerde küresel örgütlerin etkinliğine benzer bir şekilde Suriye krizinde aktif rol oynasa da BMGK'nın aldığı onca karar, Suriye krizini sonlandıramamıştır. BMGK'nın krizi sonlandırmadaki etkisizliği ise daimi üyelerinin Suriye krizine yaklaşımlarındaki farklılıklardan kaynaklanmıştır. ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'nın krizin kaynağı ve çözümü konusundaki farklı yaklaşımları, BMGK'da krizin taraflarına karşı sert tedbirlerin ve önemli sınırlandırıcı veya teşvik edici önemlerin alınmasını engellemiştir. Bu yüzden BMGK, Suriye krizinde aktif ama görece etkisiz bir aktör olmuştur. Aktifliği, Suriye krizinin uluslararası siyasette yarattığı etkiden kaynaklanırken, görece etkisizliği, daimi üyelerin uyuşmayan taleplerinden kaynaklanmıştır.

Daimi üyelerin krize farklı yaklaşım sergilemeleri ise hem bu üyelerin Suriye'yle olan tarihsel ilişkilerinden hem de Arap Baharı sürecinde yaşananlardan kaynaklanmaktadır. ABD adına özellikle 2003 Irak Savaşı'yla birlikte Suriye yönetimiyle ilişkiler giderek kötüleşmiş ve Suriye yönetiminin faaliyetleri; ABD'nin ulusal güvenlik, dış politika ve ekonomisine yönelik tehdit olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda örneğin 2004 yılında ABD; Suriye'nin terörizmi desteklediği, Lübnan'ı işgal ettiği, kitle imha silahlarına sahip olduğu ve ABD'nin ve uluslararası toplumun Irak'taki çabalarını baltaladığı gerekçeleriyle Suriye yönetimine karşı yaptırım uygulamaya başlamıştır (U.S. Department of the Treasury, 2 Ağustos 2013). Zaman içerisinde taraflar arasındaki ilişkilerde dalgalanmalar olsa da Suriye yönetimi, genel hatlarıyla ABD tarafından tehdit olarak görülmeye devam etmiştir. Avrupalı aktörlerin Suriye yönetimine karşı tavırları, ABD kadar sert olmasa da Suriye yönetiminin siyasaları, 2011 öncesi dönemde de İngiltere ve Fransa'nın eleştirilerine maruz kalmıştır. Özellikle Suriye'nin Lübnan'da mevcudiyetinin devam etmesi, Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesi, Suriye yönetiminin İran ve

Hizbullah'la ilişkileri ve insan hakları ihlalleri (Embassy of France in Washington, D.C., 4 Temmuz 2010; Foreign and Commonwealth Office, 5 Kasım 2010), Fransa ve İngiltere'nin 2011 öncesinde Suriye yönetimine karşı yönelttikleri önemli eleştiriler olmuştur.

ABD, İngiltere ve Fransa örneklerinde olduğu gibi Rusya ve Çin'in Suriye yönetimiyle ilişkileri ve Arap Baharı'nda yaşananlar, bu iki büyük gücün Suriye krizine yaklaşımını etkileyen önemli faktörlerdir. Rusya'nın Suriye'yle olan tarihsel ilişkileri, Rusya'nın tavrını belirlerken, Çin açısından geleneksel egemenlik anlayışının aşındırılmasının engellenmesi önemli olmuştur. Bu iki aktör için ayrıca 2011 yılında BMGK kararıyla NATO'nun Libya'ya düzenlediği askeri operasyon önemli bir referans noktası olmuştur (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2 Haziran 2011). Çin ve Rusya, Suriye'de Libya'ya benzer bir sürecin yaşanmasını engellemek için daha temkinli davranmış ve Suriye'ye olası bir operasyonun önünü açabilecek tüm girişimleri reddederken "küresel istikrarı" korumak için Suriye krizinde birlikte çalıştıklarını duyurmuştur (The State Council: The People's Republic of China, 5 Ocak 2020). Bir başka ifadeyle, daimi üyelerin Suriye'yle olan tarihsel ilişkileri ve Arap Baharı sürecinde yaşanan güncel gelişmeler, Suriye krizi adına BMGK'da iki farklı kutbun ortaya çıkmasındaki en önemli sebepler olmuştur. Süreç içerisinde krizin dönüşümünü etkileyen en önemli politikalar ise ABD ve Rusya tarafından hayata geçirilmiştir.

2. ABD, İNGİLTERE VE FRANSA'NIN HAYATA GEÇİRDİĞİ ÖNLEMLER

Mart 2011 sonrası ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye krizinin ve ülke içerisindeki şiddetin kaynağını, Suriye yönetiminin hayata geçirdiği sert güvenlik önlemleri olarak görmüş ve krizin başladığı ilk aylarda Suriye yönetiminden şiddeti sona erdirmesini ve reformları gecikmeden hayata geçirmesini talep etmiştir. Bu talepler doğrultusunda ABD Dışişleri Bakanlığı (23 Mart 2011), Suriye'deki çatışmaların ilk günlerinde "*Suriye hükümetinin, halkının evrensel haklarını özgürce kullanmasını şiddet, yıldırma ve keyfi tutuklamalarla engellemesinden derin kaygı duyduğunu*" açıklarken, Fransa Cumhurbaşkanı, "*Suriye'deki göstericilere ve sivillere karşı uygulanan şiddetten rahatsız olduklarını*" belirtmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı da (25 Mart 2011) benzer bir şekilde "*Suriye hükümetini halkın barışçıl protesto etme*

hakkına saygı duymaya” çağırılmış ve reformların hayata geçirilmesini talep etmiştir.

Suriye’deki çatışmaların şiddetlenerek devam etmesi sonucu ABD, İngiltere ve Fransa’nın Suriye yönetimine karşı tavrı daha da sertleşmiş ve 18 Ağustos 2011 tarihinde bu aktörlerin Suriye krizine yaklaşımında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. 18 Ağustos 2011’de İngiltere ve Fransa, Almanya’yla birlikte Cumhurbaşkanı Esad’ın meşruiyetini kaybettiğini ve iktidardan çekilmesi gerektiğini belirtirken (Foreign ve Commonwealth Office, 18 Ağustos 2011), aynı gün Obama yönetimi de Beşşar Esad’ın iktidardan çekilmesini talep etmiştir (The White House, 18 Ağustos 2011). Bu tarihten sonra ABD, İngiltere ve Fransa için krizin çözümü, Suriye yönetiminin değişmesi olmuş ve hayata geçirdikleri önlemler, Suriye’de yönetim değişikliğini hedeflemiştir.

2.1. Suriye Yönetimine Karşı Yaptırımlar

ABD, Fransa ve İngiltere, 18 Ağustos öncesi taleplerini kabul ettirmek, 18 Ağustos sonrası Suriye’de siyasal dönüşümü sağlamak için Suriye yönetimine karşı öncelikle ekonomik ve diplomatik yaptırımlar uygulamıştır. Suriye içerisinde artan şiddetin de etkilediği yaptırım kararları, sadece Suriye’nin yönetim kademesine karşı olmamış, Suriye yönetimine yakın iş insanları, kurumlar ve hatta Suriye krizindeki rolleri gerekçesiyle Rusya, İran ve Hizbullah’a karşı da olmuştur. ABD, İngiltere ve Fransa’nın Suriye’ye karşı uyguladığı yaptırımların başında diplomatik yaptırımlar gelmektedir. Özellikle ülke içerisinde şiddetin tırmandığı dönemlerde ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye’ye karşı diplomatik yaptırım uygulayarak taleplerini kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Şubat 2012’de ABD (U.S. Department of State, 6 Şubat 2012), Mart 2012’de Fransa ve İngiltere (Foreign ve Commonwealth Office, 1 Mart 2012), Suriye’deki büyükelçiliklerini kapatırken, Suriye yönetimiyle olan diplomatik ilişkilerini askıya almıştır. Haziran 2012’de ise Hule’de yaşanan şiddet olaylarından sonra içlerinde ABD, Fransa ve İngiltere’nin bulunduğu 11 ülke,* ülkelerindeki Suriyeli diplomatları sınır dışı etmiştir (MacFarquhar, 29 Mayıs 2012).

ABD ve AB üzerinden İngiltere ve Fransa’nın Suriye yönetimine karşı uyguladığı en geniş önlemlerden bir diğeri, Suriye’deki

* ABD, Fransa ve İngiltere dışında Suriyeli diplomatları sınır dışı eden ülkeler; Avustralya, Kanada, Almanya, İspanya, İtalya, Bulgaristan, Belçika ve Hollanda’dır. Bu ülkelere bir gün sonra Japonya ve Türkiye katılmıştır.

çatışmalarla ilişkili birey ve kurumlara uygulanan ekonomik yaptırımlardır. AB ve ABD, Nisan ayının sonunda ekonomik yaptırımlar için harekete geçmiş ve bu tarihten sonra ekonomik yaptırımlar, bu aktörlerin en temel stratejilerinden biri olmuştur. AB, Mayıs 2011'de 13 kişiye yaptırım uygulama kararı alarak, Suriye krizi bağlamında ilk kez yaptırım uygulamaya başlamıştır. Cumhuriyet muhafızları komutanı Mahir Esad, İstihbarat başkanı Ali Memluk, Deraa ilinin eski güvenlik başkanı Atif Necip gibi isimler, göstericilere şiddet uyguladıkları, Fevvez Esad ve Münzir Esad, Şebbiha milislerinin bir parçası olarak sivillere karşı baskı uyguladıkları ve Suriyeli iş adamı Rami Mahluf, 'rejimin' uyguladığı şiddeti finanse ettiği gerekçeleriyle yaptırımlara maruz kalmıştır (European Union, 10 Mayıs 2011). Aynı ay içerisinde içlerinde Beşşar Esad olmak üzere yaptırım uygulanan kişilerin listesi genişletilmiştir (European Union, 1 Haziran 2013). Temmuz ve Ağustos 2011'de güvenlik güçlerinin Hama'da uyguladığı yoğun şiddeti sonrası AB, yeni kişilere yaptırım kararı alırken, ilerleyen yıllarda Suriye'deki şiddet olaylarında rol oynadığı gerekçesiyle yeni isimlere yaptırım uygulamaya devam etmiştir. AB açısından bireysel yaptırımlar, krizle ilgili en temel önlemlerden biri olmuş ve AB'nin Ocak 2019'a kadar yaptırım uyguladığı kişi sayısı, 274'e ulaşmıştır (European Union, 21 Ocak 2019).

AB, ayrıca Suriyeli şirket ve kurumlara yönelik devreye soktuğu yaptırımlarla ekonomik yaptırımlarını genişletmiştir. Haziran 2011'de alınan karar doğrultusunda Suriye'ye ihracat ve ithalat kısıtlamaları, belirli işletmelerin finansmanına ilişkin kısıtlamalar ve altyapı projelerine kısıtlamalar getirilmiş, ticaret için mali desteğin kısıtlanması, fonların ve ekonomik kaynakların dondurulması kararlaştırılırken, finans ve taşımacılık sektörüne yönelik yaptırımlar devreye girmiştir. Alınan karar sonrası kısa zaman içerisinde Syritel ve El Vatan gazetesi gibi iletişim kurumlarına, Suriye Havayolları gibi ulaşım kurumlarına, Suriye ticaret bankası gibi finans kurumlarına, petrol şirketlerine ve içişleri ve savunma bakanlığı gibi kamu kuruluşlarına yaptırım uygulanmıştır (European Union, 1 Haziran 2013). Bireysel yaptırımlarda olduğu gibi şirket ve kurumlara karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar, ilerleyen yıllarda devam etmiş ve yaptırım uygulanan kurum sayısı, Ocak 2019'da 76'ya ulaşmıştır (European Union, 21 Ocak 2019). AB'nin Suriye'ye karşı devreye soktuğu bir diğer önemli araç, ambargo olmuştur. 9 Mayıs 2011'de AB, Suriye topraklarının tamamında geçerli olmak üzere silah ambargosu

uygulamaya başlarken (Taşdemir, 2016: 160), Lazkiye'deki şiddet olayları sonrasında Suriye'yle petrol ve petrol ürünleri alım-satımına yönelik ambargo kararı almış ve ilerleyen aylarda bu ambargonun kapsamını genişletmiştir (Van de Graaf, 2013: 146).

Suriye'ye yaptırım uygulama konusunda ABD, AB'ye benzer bir yol izlemiştir. ABD, kısa zaman içerisinde Suriye yönetimiyle ilişkili bireylere ve kurumlara karşı yaptırım uygulamaya başlamıştır. Nisan ayının sonunda Atıf Necip, Mahir Esad, Ali Memluk gibi Suriye yönetiminin önemli isimlerine yaptırım uygulama kararı alan ABD (Executive Order 13572, 3 Mayıs 2011), Mayıs ayında bu listeyi daha da genişletmiş ve başta Suriye Cumhurbaşkanı Beşşar Esad ile Cumhurbaşkanı vekili Faruk El Şaara olmak üzere yedi yeni kişiye yaptırım uygulamaya başlamıştır (Executive Order 13573, 20 Mayıs 2011). ABD, ayrıca Ağustos ayında Suriye yönetimiyle petrol alım-satımı gibi çeşitli işlemleri de yasaklamıştır (Executive Order 13582, 22 Ağustos 2011). 2012'nin Nisan ve Mayıs aylarında ABD, yaptırımlarının kapsamını genişletirken, Syriatel ve Datak Telecom gibi Suriyeli şirketlere yaptırım uygulamaya başlamıştır (Executive Order 13582, 24 Nisan 2012). ABD, 2015, 2018 ve 2019 yıllarında Suriye'ye yönelik yaptırımlarını genişletmiş (U.S. Department of the Treasury, 2 Nisan 2019) ve hatta Suriye'ye petrol satışında bulunan Rusya ve İran'a da yaptırım uygulamaya başlamıştır (U.S. Department of the Treasury, 25 Mart 2019).

2.2. BMGK'yı Devreye Sokma

BMGK'nın daimi üyeleri ABD, Fransa ve İngiltere, BMGK'da Suriye yönetimine karşı alınacak sert önlemlerle krizi sonlandırılmaya çalışarak yeni bir aracı, hemen 2011 yılında devreye sokmuştur. Suriye'deki çatışmaların şiddetlenmesiyle bağlantılı olarak, bu üç daimi üye, BM ve uluslararası örgütleri harekete geçirmeye çalışırken, BMGK başta olmak üzere BM nezdinde Suriye yönetimine karşı çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Fakat BM nezdindeki girişimler, Rusya ve Çin'in krize farklı yaklaşımları sebebiyle Suriye yönetimine karşı sözlü uyarıların ve kınamaların ötesine geçememiştir.

Mart 2011-Aralık 2019 arası Çin ve Rusya'nın veto ettiği 14 BMGK karar taslağının oluşmasında ABD, İngiltere ve Fransa ön plana çıkmıştır. Veto edilen 14 tasarının oluşturulmasında ABD 9, İngiltere

10, ve Fransa 10 kez yer almıştır.* Bu üç üyenin BMGK nezdinde Suriye krizine dair istedikleri kararları alamaması üzerine bu aktörler, 'Suriye Halkının Dostları Toplantıları' gibi uluslararası girişimlerde yer alarak hem uluslararası toplumu harekete geçirmeye çalışmış hem de krize yönelik benzer yaklaşım sergileyen bölgesel ve uluslararası aktörlerle iş birliklerini arttırmıştır. ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye Halkının Dostları Toplantıları'yla birlikte ayrıca Suriyeli muhalif gruplara desteğini arttırarak hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır.

2.3. Muhalif Grupların Desteklenmesi

ABD, İngiltere ve Fransa, ayrıca Suriye muhalefetine yardım sağlayarak hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Suriye krizi çerçevesinde bu aktörler gerek siyasi gerekse askeri muhalefete çeşitli destek ve yardımlarda bulunmuş, fakat bu yardımlar, yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Suriye muhalefetine sağlanan destekler kabaca diplomatik ve maddi destekler olarak sınıflandırılabilir. Diplomatik destek açısından ABD, İngiltere ve Fransa, AB ile birlikte muhalif grupların örgütlenmelerine yardımcı olmuş ve gerek Suriye Ulusal Konseyi'ni (SUK) gerekse Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'nu (SMDK) Suriye'nin temsilcisi olarak tanımıştır.† SUK'la ilişkiler açısından Fransa, İngiltere (Foreign ve Commonwealth Office, 12 Ekim 2011) ve ABD Dışişleri Bakanları, Eylül-Ekim 2011'den itibaren SUK yetkilileriyle görüşmeye başlarken, muhalif gruplara sağlanan diplomatik destekte Kasım 2012 önemli bir tarih olmuştur. Kasım 2012'de SMDK'nın kurulmasının hemen ardından Fransa (Embassy Of France in Washington, D.C., 14 Kasım 2012) ve İngiltere (Foreign ve Commonwealth Office, 20 Kasım 2012), Aralık ayında ise ABD (Sarı Ertem, 2018: 139) ve AB (European Commission, 19 Aralık 2012), SMDK'yı Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanımıştır. Bu tarihten sonra SMDK, bu üç büyük gücün Suriye krizi açısından en önemli partneri olmuştur.

* Bu uluslararası aktörlerin yanında Almanya ve Kuzey İrlanda 10'ar, İtalya ve İspanya 6'şar kez BMGK yasa tasarılarının oluşturulmasında yer alarak Suriye krizi açısından BM'de aktif olan diğer Avrupa ülkeleri olmuştur.

† 2012 yılında Suriyeli muhalif grupların çatı örgütü olarak kurulan koalisyon, zamanla 89 ülke tarafından Suriye'nin temsilcisi olarak tanınmış ve hatta 2013 yılında İstanbul'da geçici hükümet kurmuştur. İçerisinde SUK, Müslüman Kardeşler gibi siyasal oluşumların yanı sıra ÖSO ve Liva El Tevhid gibi askeri oluşumları da barındıran koalisyon, hedeflerini sivil ve askeri muhalefeti birleştirmek, geçiş hükümetini oluşturmak ve örgütü Suriye'nin tek meşru temsilcisi haline getirmek olarak tanımlamıştır. Koalisyonla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: The National Coalition for Syrian Revolution and Opposition Forces (t.y.) 19.08.2020 tarihinde <https://en.etilaf.org/> adresinden ulaşılmıştır.

ABD, İngiltere ve Fransa için muhalif gruplara sağlanan maddi yardımlar da önemli bir araç olurken ABD, bu üç devlet arasında Suriye muhalefetine en çok maddi yardım sağlayan BMGK üyesi olmuştur. 2013 yılının sonunda ABD, başta SMDK olmak üzere Suriye muhalefetine ve Özgür Suriye Ordusu'na (ÖSO) bağlı olan Yüksek Askeri Konsey'e 260 milyon dolarlık "öldürücü olmayan" yardımda bulunduğunu açıklarken, (U.S. Department of State, 12 Aralık 2013) bu oran, Ekim 2015'te 500 milyon dolara ulaşmıştır (U.S. Department of State, 31 Ekim 2015). İngiltere ise Mayıs 2013'e kadar Suriye muhalefetine 12 milyon dolarlık yardımda bulunurken, Mayıs 2013'te 10 milyon dolarlık yeni bir yardımda bulunmuştur (Foreign ve Commonwealth Office, 13 Mayıs 2013). İngiltere, ayrıca Kasım 2013'te ÖSO'ya 1 milyon dolarlık "öldürücü olmayan" yardımda bulunmuştur (Foreign ve Commonwealth Office, 1 Mayıs 2014). 2014 yılından itibaren özellikle ABD'nin temel kaygısı Daeş'le mücadeleye kaydığı için Suriye muhalefetine yapılan yardımlar, başta SDG ve YPG olmak üzere Daeş'le mücadele eden gruplara kaymış, muhalefete yapılan yardımların azalması ise Suriye muhalefetinin etkinliğini sınırlandırmıştır.

AB açısından da Suriye muhalefetine sağlanan maddi yardımlar önemli olmuştur. Muhalif gruplara maddi destek için AB, 22 Nisan 2013 tarihinde muhaliflerin birçok petrol sahasını ele geçirmesinin etkisiyle Suriye'ye uyguladığı petrol ambargosunu yumuşatarak muhaliflerin ham petrol satışına izin vermiştir (Council of the European Union, 22 Nisan 2013). 2013 yılında AB, ayrıca 2011 yılında uygulamaya koyduğu silah ambargosunu muhalifler lehine önce yumuşatmış, sonra tamamen kaldırmıştır. Bu bağlamda Şubat 2013'te AB, ambargo kararını "öldürücü olmayan" askeri malzemelerin SMDK'ya gönderilmesine izin verecek şekilde değiştirmiş, 27 Mayıs'ta ise muhaliflere yönelik silah ambargosunu tamamen kaldırmıştır (Council of the European Union, 27 Mayıs 2013).

ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye krizine farklı araçlarla müdahil olarak taleplerini kabul ettirmeye ve hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. ABD ve AB, Mart 2011 sonrası diplomatik ve ekonomik yaptırımları devreye sokarak, önce Suriye yönetiminin siyasalarını değiştirmeyi hedeflemiş, sonrasındaysa Suriye'de yönetimi değiştirmeye çalışmıştır. ABD, Fransa ve İngiltere'nin hayata geçirdiği ikinci strateji, BMGK üzerinden krize çözüm arama olmuştur. İlk kez Ekim 2011'de BMGK'da oylanan Suriye krizi, ilerleyen yıllarda ABD ve Avrupa ülkeleri

tarafından sık sık BMGK'nın gündemine getirilmiş, fakat Çin ve Rusya tarafından tasarılar veto edilmiştir. Yaptırımların istenilen etkiyi sağlayamaması ve BMGK'da Suriye yönetimine karşı sert tedbirlerin alınamaması sonucunda ABD, İngiltere ve Fransa, Suriyeli muhalif gruplara diplomatik ve maddi desteklerini arttırarak hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Fakat özellikle Daeş'in 2014 yılından itibaren Suriye içerisinde etkinliğini arttırmasıyla birlikte, bu aktörlerin temel ilgileri, Daeş'le mücadeleye, yardımları ise SDG ve YPG'ye kaymıştır.

3. RUSYA VE ÇİN'İN HAYATA GEÇİRDİĞİ ÖNLEMLER

Rusya ve Çin, Suriye krizi boyunca krize dışarıdan müdahale edilmesine karşı çıkarken, Suriye krizinin "uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmadığını" savunarak, dışarıdan müdahalelerin sakıncalarına dikkat çekmiştir. Bu yüzden Suriye yönetiminin dışarıdan müdahalelerle değişmesini engellemeye çalışan Rusya ve Çin, krizin çözümünü taraflar arası siyasi görüşmeler olarak tanımlamıştır. 2011 sonrası Rusya ve Çin, kendi yaklaşımları doğrultusunda üç temel stratejiyi hayata geçirmiş ve bu stratejiler, ABD, Fransa ve İngiltere'nin önlemlerinin etkilerini sınırlandırmıştır. Bu iki büyük güç, 2011 sonrası Suriye yönetimine diplomatik, ekonomik ve askeri destek sağlayarak hedeflerini korumaya çalışmıştır. Çin'in desteği daha çok diplomatik ve ekonomik boyutta kalırken, Rusya'nın askeri desteği krizin dönüşümünde önemli olmuştur. Rusya, Eylül 2015 sonrası Suriye'deki çatışmaların aktif tarafı haline gelmiş ve Rusya'nın iç savaşa müdahalesi yereldeki dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Diplomatik destekle ilişkili olarak bu iki aktör, BMGK'da Suriye yönetimine karşı sert tedbirlerin alınmasını engellemiştir. Ağırlıklı olarak Rusya'nın veto ettiği BMGK kararlarının birçoğunda Çin de veto yetkisini kullanmıştır. Üçüncü olarak krizin çözümü konusundaki yaklaşımlarına uygun olarak Rusya ve Çin, muhalif gruplarla ve Suriye yönetimiyle görüşmeler gerçekleştirerek krize siyasi bir çözüm bulmaya çalışmıştır.

3.1. Suriye Yönetimine Destek Sağlama

2011 sonrası Suriye içerisinde artan şiddet, Rusya ve Çin açısından da önemli bir sorun olmuştur. Bu bağlamda ABD, İngiltere ve Fransa gibi Rusya (President of Russia, 5 Ağustos 2011) ve Çin de (Embassy of the People's Republic of China in the Hellenic Republic, 10 Şubat 2012) Suriye içerisindeki krizin sonlanması için reformların önemine dikkat çekmiştir. Rusya ve Çin, reformların önemi konusunda diğer

daimi üyelere benzer bir yaklaşım sergilese de ABD, İngiltere ve Fransa'nın Suriye krizine yaklaşımını taraflı olarak görmüş ve bu 'üç daimi üyenin' Suriye krizini sonlandırmaktan çok, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için Suriye'ye müdahil olduklarını savunmuştur. Bu bağlamda Rusya ve Çin, krize kendi yaklaşımlarına uygun bir çözüm aramaya çalışırken, diplomatik düzlemde Suriye yönetimine karşı atılacak adımlara karşı çıkmıştır.

Rusya'nın diplomatik desteğin ötesinde ekonomik ve askeri desteği, krizin ilk yıllarında belirgin olmuştur. Örneğin, başta ABD ve AB olmak üzere çok sayıda bölgesel ve uluslararası aktörün Suriye yönetimine yaptırım uyguladığı bir dönemde Rusya, 2012-2013 yılı için Suriye'yle 4 milyon dolarlık silah anlaşması imzalarken, Mayıs 2013'te Suriye'ye anti gemi seyir füzeleri göndererek askeri desteğini arttırmıştır (Gordon ve Schmitt, 2013). 2015 yılından itibaren Rusya'nın desteği daha doğrudan ve görünür olmuştur. Haziran 2015'te Suriye'yle yapılan görüşmeler sonucu Rusya, Daesh ve ülke içerisindeki aşırılık yanlılarına karşı mücadelelerinde Suriye yönetimine destek vereceğini belirtirken (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 29 Haziran 2015), Eylül ayında Suriye'ye insani yardımların yanı sıra askeri yardımda da bulunduğunu açıklamıştır (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 10 Eylül 2015). 30 Eylül tarihinde 'davetle müdahale' çerçevesinde Rusya'nın Suriye'de operasyonlara başlamasıysa hem Suriye krizi için hem de ülke içerisindeki çatışmalar için önemli bir gelişme olmuştur. İlerleyen yıllarda Rusya'nın askeri desteği devam ederken, Ekim 2016'da Rusya, Tartus'ta bulunan deniz üssüne S-300 füzeleri yerleştirmiştir (Radio Free Europe, 4 Ekim 2016), 2017'de iki ülke, Rusya'nın Suriye'deki iki askeri üssünde varlığını süresiz olarak sürdürmesini ve Tartus'taki tesislerini genişletmesini sağlayan bir anlaşma imzalamıştır (Radio Free Europe, 29 Aralık 2017). Çin ise doğrudan yardım konusunda Rusya kadar aktif olmasa da Suriye yönetimiyle 2015 ve 2017 yıllarında imzaladığı 6.18 milyon (The State Council: The People's Republic Of China, 25 Aralık 2015) ve 16 milyon dolarlık (The State Council: The People's Republic Of China, 6 Şubat 2017) insani yardım anlaşmalarıyla ve Suriye'nin yeniden inşasında yer alma isteğini duyurmasıyla (The State Council: The People's Republic Of China, 28 Eylül 2018) Suriye yönetimine önemli ölçülerde ekonomik destek sağlamıştır.

3.2. BM ve BMGK'nın Devreye Sokulmasını Engelleme

Çin ve Rusya'nın Suriye krizi adına en önemli hedeflerinden biri, BMGK'da Suriye yönetimine karşı "dengesiz" bir kararın çıkmasının engellenmesi ve olası bir askeri müdahalenin önüne geçilmesi olmuştur. Kriz boyunca Çin, Suriye dışındaki aktörlerin Suriye'nin içişlerine müdahale etmemesini talep ederken, bu yaklaşımını, iç siyasete karışmanın yanlış ve sakıncalı olduğu argümanı üzerinden üretmiştir (Miş ve Özdemir, 2015: 187). Rusya da Çin'e benzer bir tutum sergileyerek, Suriye krizine dışarıdan yapılacak bir müdahalenin istikrarsızlaştırıcı etkilerine vurgu yapmış ve ABD, Fransa ve İngiltere'nin krize yaklaşımlarının tek taraflı olduğunu savunmuştur. Suriye krizinin başlangıcından itibaren pozisyonlarını koruyan Rusya ve Çin, Mart 2011 sonrası BMGK'da veto yetkilerini kullanarak, kendi yaklaşımlarının dışında herhangi bir kararın çıkmasını engellemiştir. Aralık 2019'a kadar BMGK'da Rusya, Suriye kriziyle ilgili 14 tasarıda veto yetkisini kullanırken, Çin ise 14 tasarının 8'sinde Rusya'nın yanında veto yetkisini kullanmıştır.

Ekim 2011'de Rusya ve Çin, Suriye yönetiminin şiddeti sonlandırması ve bu doğrultuda gerekli önlemlerin alınması yönündeki BMGK karar teklifini reddederek, Suriye krizinde ilk kez veto yetkilerini kullanmıştır. Tasarı, Suriye yönetimi tarafından sivillere karşı güç kullanımını, sebep olunan ölümleri ve sistematik insan hakları ihlallerini kınamış, tüm devletlere, Suriye'ye silahların ve her türden ilgili materyalin doğrudan ya da dolaylı olarak temin edilmesinin, satılmasının ya da devredilmesinin sınırlandırılması çağrısında bulunmuştur. Suriye'nin bu tasarımı 30 gün içinde uygulaması istenirken, aksi takdirde BM Şartı'nın 41. maddesi kapsamında ekonomik ve diplomatik ilişkilerin askıya alınması gibi önemlerin hayata geçirilmesi önerilmiştir (United Nations Security Council, 4 Ekim 2011). Çin, BMGK'nın Suriye'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesine ve içişlerine karışmaması gerektiğine vurgu yaparken, Rusya, tasarının Suriye yönetimini suçlayan bir dile sahip olduğunu ve askeri müdahalenin kabul edilemezliğini gerekçe göstererek, BMGK tasarısını reddetmiştir (United Nations Security Council, 4 Ekim 2011).

2012 yılında Çin ve Rusya, BMGK'da benzer tutumlarını devam ettirmiştir. Ocak 2012'de BMGK'da sunulan barış planı çerçevesinde Beşşar Esad'ın görevini yardımcısına devretmesi, geçici bir ulusal birlik hükümetinin kurulması ve ulusal diyalog ortamı sağlanarak erken

seçimlerin yapılması talep edilmiş ama Rusya ve Çin, Cumhurbaşkanı Esad'ın istifasının önkoşul olarak talep edilmesine karşı çıkmıştır (Allison, 2013: 799). Temmuz 2012'de Rusya ve Çin, BMGK'da üçüncü kez veto yetkisini kullanarak Annan Planı'na* uyulmaması durumunda Suriye'ye karşı yaptırım öngören tasarımı veto etmiştir. 19 Temmuz 2012'de Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD tarafından önerilen ve şehir merkezlerine ve nüfusun yoğun olduğu bölgelere karşı askeri hareketlerin sona erdirilmesini ve her türlü ağır silahların kullanımının durdurulmasını Suriye yönetiminden talep eden tasarı, Suriye yönetiminin bu taleplere 10 gün içerisinde uymaması durumunda ekonomik, diplomatik, ulaşım ve haberleşme ilişkilerinin kesilmesi dahil çeşitli önlemlerin devreye girmesini öngörmüştür (United Nations Security Council, 19 Temmuz 2012). Çin, tasarının yalnızca tek bir tarafa baskı uygulayan dengesiz bir içeriğe ve siyasi çözümden ziyade bölgesel barış ve istikrara zarar verici bir niteliğe sahip olduğu gerekçeleriyle tasarımı veto ederken Rusya, çözüm için çatışan taraflar arasında siyasi diyaloga vurgu yapıp, tasarımı öneren ülkelerin kendi "jeopolitik tasarımları" doğrultusunda öneride bulduklarını belirtmiştir (United Nations Security Council, 19 Temmuz 2012).

İlerleyen yıllarda Çin ve Rusya, BMGK'daki pozisyonlarını korumuştur. Mayıs 2014'te Fransa, BMGK'ya Suriye'deki çatışmalarda insanlığa karşı suç ve savaş suçu işleyenlerin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (UCM) yargılanmasını öngören bir taslak iletse de bu taslak, Çin ve Rusya tarafından veto edilmiştir. Çin, UCM'yi etkinleştirmek isteyen herhangi bir eylemin devletlerin yargısal egemenliğine ve tamamlayıcılık ilkesine dayanması gerektiğini belirtirken, Suriye krizinin çözümünün sadece siyasi diyalog yoluyla gerçekleşebileceğini savunarak tasarımı veto etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 23 Mayıs 2014). Rusya ise önceki tasarımlarda olduğu gibi bu tasarının da tek taraflı olduğu ve siyasi çözüme yardımcı olmayacağı gerekçeleriyle veto hakkını kullanmıştır (United Nations Security Council, 22 Mayıs 2014). 8 Ekim 2016 tarihli tasarı ise Rusya tarafından yine tek taraflı olduğu, Suriye içerisindeki krizin tek sorumlusu olarak Suriye yönetiminin

* Annan Planı'na göre ülke içerisinde şiddetin sona ermesi ve ateşkesin sağlanması, insani yardımların sağlanması, gazetecilerin ülke içerisinde serbest dolaşımı, keyfi tutuklamalar ve gözaltıların sona ermesi ve barışçıl protesto hakkına saygı duyulması konusunda Suriye krizinin tarafları anlaşmaya varmıştır. Ayrıca BMGK, plan çerçevesinde Suriye'ye gözlemci heyeti göndermiştir. Fakat 12 Nisan 2012'de Annan Planı çerçevesinde yürürlüğe giren ateşkes, Mayıs 2012'de Hama'da yapılan operasyonlar sırasında yüzden fazla kişinin ölmesi sonucunda sona ermiştir.

gösterildiği ve silahlı gruplara herhangi bir tedbir getirilmediği gerekçeleriyle veto edilmiştir (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 8 Ekim 2016). 2017 yılından itibaren Suriye’de yerel çatışmaların yanı sıra kimyasal silah kullanımı, tekrar ön plana çıkan konu olmuş ve Suriye’deki kimyasal silahların kullanımıyla ilgili beş tasarıdan dördü, sadece Rusya tarafından veto edilirken, 28 Şubat 2017 tarihli tasarı, Rusya’nın yanında Çin tarafından da veto edilmiştir. Rusya, genel olarak tasarıların tek taraflı olduğu tezi üzerinden veto yetkisini kullanmaya devam ederken, kimyasal silah kullanımı açısından BMGK kararı olmadan Suriye’ye düzenlenen hava saldırılarına da tepki göstermiştir (Permanent Mission of the Russian Federation to the United Nations, 12 Nisan 2017).

3.3. Muhalif Gruplarla Görüşme ve Krizin Taraflarını Bir Araya Getirme

Rusya ve Çin, Suriye krizinin çözümü olarak Suriye yönetimi ile Suriye muhalefeti arasında diyalogu savunmuştur (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 31 Aralık 2016). Bu hedef için bu iki aktör, tarafları bir araya getirmeye çalışmış ve krize siyasi çözüm sağlamayı hedefleyen girişimleri desteklemiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda, Ağustos 2012’de dönemin Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Qin Gang, Suriye Cumhurbaşkanı Beşşar Esad’ın danışmanı Buseyna Şaban’ın Çin ziyareti öncesi yaptığı açıklamada, Çin’in Suriye yönetimi ve muhalefet arasında dengeli bir şekilde çaba harcadığını ve tüm taraflarla iletişim halinde olduklarını belirterek (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 11 Nisan 2012), yakın gelecekte Suriye’deki ilgili muhalif grupları, Çin’e davet etmeyi düşündüklerini ifade etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 13 Ağustos 2012). Bu bağlamda Çin, Ağustos 2012’de Suriye yönetimiyle, Eylül ayında ise “Demokratik Değişim için Ulusal Koordinasyon Komitesi” (UKK)* ile görüşerek, krize siyasal

* SUK ve SMDK çizgisinden uzak olan UKK, 13 farklı siyasi grubun bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Komite krizin sonlanması için siyasi mahkumların serbest bırakılmasını, ordunun şehirlerden çekilmesini, Baas Partisi’nin tekelinin sona ermesini, olağanüstü halin kaldırılmasını, yabancı gazetecilerin Suriye’ye girişlerine izin verilmesini ve şiddetin sorumlularının kovuşturulmasını talep ederken krizin çözümü için geçici bir hükümetin kurulmasını, kilit reformların başlatılmasını, yeni bir anayasanın hazırlanmasını ve siyasi partilerin kurulmasını istemiştir. UKK, dış müdahaleye, devrimin dini ve mezhebi bir çizgiye kaymasına ve askerleşmesine karşı bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda Suriye’nin Dostları gibi oluşumlardan uzak duran oluşum, SUK ve SMDK’yı dış bağlantılı oldukları gerekçesiyle eleştirirken SUK ve SMDK ise UKK’yı Suriye “rejiminin” uzantısı olarak tanımlamıştır. Komiteyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Carnegie Middle East Center (2012). *National Coordination Body for Democratic Change*. 15.01.2012. 17.08.2020 tarihinde <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=48369> adresinden ulaşılmıştır.

çözüm üretmeye çalışmıştır (Reuters, 17 Eylül 2012). Çin'in farklı muhalif gruplarla görüşmeleri, ilerleyen yıllarda da devam etmiştir.

Rusya da Suriye iç savaşının baş aktörleri olan Suriye muhalefeti ve Suriye yönetimiyle görüşmeler düzenleyerek krize siyasi bir çözüm üretmeye çalışmıştır. Rusya'nın taraflarla görüşüp krize çözüm bulmak için gerçekleştirdiği ilk girişimlerden biri, 2012 yılında meydana gelmiştir. 2012 yılında Rusya-Suriye görüşmeleri sonunda yapılan açıklamada, Rusya ile Suriye'nin Beşşar Esad'ın yetkilerinin azaltılarak yeni bir anayasa için referanduma gidilmesi, ülke içerisinde genel seçimlerin yapılması ve Suriye yönetiminin muhaliflerle görüşmesi konularında uzlaşmaya vardıkları belirtilmiştir (Miş, 2014: 226). Rusya, 2014 yılından itibaren taraflarla görüşmelerini sıklaştırarak, Suriye yönetimi ile Suriyeli muhalifleri aynı masaya oturtmaya çalışmıştır. Kasım 2014'te Rusya Devlet Başkanı Putin, dönemin Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim ile görüşmüş ve görüşme sonrasında Suriye'deki krizin sona ermesi için muhalifler ile Suriye yönetimini buluşturacak "Moskova Platformunun" kurulmasını önermiştir (Al Jazeera Türk, 26 Kasım 2014). Ayrıca Kasım 2014'te Rusya, SDMK lideriyle Rusya'da görüşmüş ve taraflar, Suriye içindeki çatışmaları sonlandırmaya yönelik siyasi müzakere için Suriye yönetimiyle görüşülmesi konusunda anlaşmaya varmıştır (Miş ve Özdemir, 2015: 186). Rusya'nın girişimleri sonucunda Suriye yönetimini ve muhalefeti, Ocak 2015'te Rusya'da bir araya gelebilmiştir (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 28 Ocak 2015).

Suriye içindeki çatışmalara ve krize, siyasi çözüm üretmeye çalışan Rusya, Astana Süreci'yle birlikte bu çabalarını uluslararası platformlara taşımış ve krize farklı yaklaşım sergileyen yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörleri, bir araya getirerek krize farklı düzlemlerde çözüm aramıştır. 20 Aralık 2016'da İran, Türkiye ve Rusya'nın dışişleri bakanları, Kazakistan'ın Astana kentinde barış görüşmelerinin yapılması için "BMGK'nın 2254 kararı" uyarınca anlaşmış ve taraflar, Suriye'de ülke çapında ateşkes planının yürürlüğe konulmasına karar vermiştir (Hubbard ve Sanger, 20 Aralık 2016). Rusya, ateşkesin şiddeti sona erdirecek mekanizmaları içerdiğini ve siyasi müzakerelerin başlamasına yardımcı olacağını açıklarken, bu girişim, "31 Aralık 2016'da kabul edilen 2336 sayılı karar" ile BMGK tarafından onaylanmıştır (United Nations Security Council, 31 Aralık 2016). Ayrıca 2017'den itibaren Suriye içerisinde "çatışmasızlık bölgelerinin" kurulması kararlaştırılarak, taraflar arasındaki gerilim

düşürülmeye çalışılmıştır. Çeşitli muhalif gruplar ve Suriye yönetimi tarafından kabul edilen çatışmasızlık bölgeleri ayrıca İran, Rusya ve Türkiye ve hatta ABD ve Ürdün (Francis, 9 Temmuz 2017) tarafından kabul görmüş ve krizin farklı düzlemlerindeki aktörleri tarafından desteklenmiştir. Bölgesel ve uluslararası aktörlerin dışında küresel örgütten de destek gören Astana Süreci, Rusya ve Çin'in krizin çözümü konusundaki yaklaşımını bölgesel ve uluslararası düzlemlerde daha fazla ön plana çıkarmıştır.

4. BMGK'DA SURİYE KRİZİYLE İLGİLİ ALINAN KARARLAR

BMGK daimi üyelerinin krizin kaynağı ve çözümüne farklı yaklaşım sergilemeleri, krizin çözümünü zorlaştırırsa da bu aktörlerin asgari memnuniyetinin sağlanabildiği durumlarda Suriye krizi ve ilintili konuların yönetimi, daha kolay olmuş ve hatta Cenevre ve Astana süreçleri gibi önemli referans noktaları ortaya çıkmıştır. BMGK'nın 2011 sonrası Suriye kriziyle ilgili aldığı kararlarda; Suriye içi çatışmalar ve ülke içi krizin sonlandırılması, Suriye'de kimyasal silah kullanımı ve kimyasal silahların yayılmasının önlenmesi, Suriye ile İsrail arasındaki ateşkesin devamı, bu iki ülke arasında bulunan Birleşmiş Milletler Gözlem Gücü'nün (UNDOF) güvenliğinin sağlanması ve ayrılma bölgesinde ortaya çıkan şiddetin önlenmesi, Suriye ve Irak'ta artan Daesh ve El Nusra Cephesi'nin faaliyetlerinin engellenmesi ve bölgenin barış ve güvenliğinin sağlanması konuları öne çıkmıştır.

2011 sonrası BMGK'da alınan bazı kararlar, Suriye krizi ve ilintili konular açısından önemli referans noktaları olmuştur. 2013 yılında alınan 2118 sayılı karar (United Nations Security Council, 27 Eylül 2013), kimyasal silah kullanımıyla ilgili ortaya çıkan krizin yumuşamasına yardımcı olurken,* 2014 yılındaki 2170 sayılı kararlar (United Nations Security Council, 15 Ağustos 2014) Daesh ve El Nusra Cephesi terörist örgüt ilan edilmiştir. Bu kararlar Daesh ve El Nusra'ya karşı finansal yaptırımlar gibi çeşitli tedbirleri devreye sokarak, Daesh'le mücadelede uluslararası iş birliğini arttıran küresel örgüt, 2115 sayılı kararlar (United Nations Security Council, 14 Temmuz 2014) Suriye yönetiminin izni aranmaksızın insani yardımların Suriye'ye gönderilmesini kararlaştırmış ve bu kararlar, ülke içindeki insani

* Bu kararlar Suriye yönetimi elindeki kimyasal silahların teslim ve imhasını kabul ederken kimyasal silah kullanımıyla ilgili iddialar, 2017 ve 2018 yıllarında yeni gerilimlere sebep olmuştur. Suriye yönetiminin ülke içi çatışmalarda kimyasal silah kullandığına dair iddialar sonucunda 2017 yılında ABD, 2018 yılında ise ABD ile birlikte İngiltere ve Fransa, Suriye'deki hedeflere hava saldırıları düzenlemiş ve bu saldırılar, Rusya'nın tepkisine yol açmıştır.

krizlerin yumuşamasına yardımcı olmuştur. Suriye kriziyle ilintili bu konuların dışında BMGK'nın aldığı önemli kararlar, Cenevre Mutabakatı ve Astana Süreci'nin desteklenmesi konularında olmuştur. Temmuz 2012'de büyük güçlerin anlaştığı ve "Cenevre Mutabakatı" olarak bilinen süreçle Annan Planı'nın desteklenmesi kabul edilirken, Suriye'deki anayasal düzen ve adalet sisteminin gözden geçirilmesi ile özgür ve çok partili seçimler için hazırlanılması kararlaştırılmıştır (United Nations General Assembly, 30 Temmuz 2012). Mutabakat sonucunda Suriye yönetimini ve muhalefetin üyelerini kapsayabilecek tam yönetim yetkisine sahip geçici hükümet organına ihtiyaç duyduğu ilan edilmiş ve Rusya ve Çin'in yaklaşımına da uygun olarak Beşşar Esad'ın istifası önkoşul olarak sunulmamıştır. Bu mutabakat, BMGK için önemli bir referans noktası olurken, BMGK aldığı kararlarda Cenevre I ve Cenevre II Konferansları'nda önerilen siyasi çözüm yollarının bir an önce yerine getirilmesini talep etmiştir (United Nations Security Council, 22 Şubat 2014). Benzer bir durum Astana Süreci'nde de ortaya çıkmış ve 31 Aralık 2016'da BMGK, aldığı kararla İran, Türkiye ve Rusya arasında Suriye krizinin çözümü için yürütülen süreci memnuniyetle karşıladıklarını ve Astana Süreci'ni desteklediğini belirterek (United Nations Security Council, 31 Aralık 2016) önkoşulsuz siyasi çözüm girişimlerine verdikleri desteği yinelemiştir.

BMGK'nın Rusya ve Çin'in yaklaşımına uygun olarak önkoşulsuz siyasi çözümü desteklemesi, bu iki büyük gücün krizin çözümünde ağırlık kazanmasına yardımcı olmuştur. Krize siyasi bir çözüm bulma adına ABD, İngiltere ve Fransa'dan farklı olarak, Rusya ve Çin, kapsayıcı bir yaklaşım sergilemiş ve Suriye yönetiminin yanında muhalif gruplarla da görüşmeler düzenlemiştir. Benzer bir şekilde Rusya, krize farklı yaklaşım sergileyen İran ve Türkiye'yle iş birliği geliştirerek farklı aktörlerin desteğini de sağlamıştır. Farklı düzlemdeki aktörlerin sürece dahil olmalarıysa Rusya ve Çin'in yaklaşımını süreç içerisinde öne çıkarmıştır. Siyasi çözüm girişimlerinin yanında sürece en aktif olarak müdahil olan Rusya ve ABD'nin dönüşen siyasaları da krizin dönüşümüne etki etmiştir. Suriye muhalefetine en çok maddi yardımda bulunan ABD'nin, yardımlarını 2014'ten itibaren Daesh'le mücadele eden gruplara kaydırmaya başlaması ve 2015 yılında Rusya'nın doğrudan iç savaşa taraf olması, iç savaştaki dengelerin bozulmasına sebep olmuştur.

Çin ve Rusya'nın önlemlerinin kriz açısından ağırlık kazanması ve iç savaştaki dengelerin değişmesi, krizin sınırlandırılmasında rol

oyarken, BMGK'nın siyasal çözümü desteklemesi, son yıllarda ABD, Fransa ve İngiltere için de siyasal çözüm yollarını ön plana çıkarmıştır. Beşşar Esad yönetiminin iktidardan ayrılmasını önkoşul olarak sunmaktan vazgeçen bu daimi üyeler için Rusya, Suriye ve Çin'le gerilimler devam etse de BMGK'nın 2254 sayılı kararı, son yıllarda önemli bir referans olmuştur. Bu bağlamda örneğin 2019 yılında ABD Dışişleri Bakanı, krize askeri bir çözüm sağlanamayacağını kabul ederken, BMGK'nın 2254 sayılı kararına vurgu yaparak, siyasal çözüm yollarını desteklediğini açıklamıştır (U.S. Department of State, 10 Aralık 2019). Benzer bir durum İngiltere ve Fransa için de meydana gelmiş ve her iki aktör, krizin siyasal yollarla çözülmesini savunmuş ve ülke içerisinde artan çatışmaların siyasi çözüm girişimlerine zarar verdiğini belirtmiştir (Embassy of France in Washington, D.C., 27 Aralık 2019). Fakat BMGK'nın 5 daimi üyesinin siyasal çözüme vurgu yapmaları, bu aktörleri sürecin işletilmesi konusunda aynı noktaya getirmemiş ve siyasal çözümsüzlük konusunda daimi üyeler, birbirlerini suçlamaya devam etmiştir. Bu bağlamda örneğin ABD, Aralık 2019'da insani yardımların Suriye'ye gönderilmesi konusunda Çin ve Rusya'nın BMGK'da kullandıkları vetoyu eleştirirken (U.S. Department of State, 21 Aralık 2019) Fransa, Rusya'yla Suriye konusu da olmak üzere önemli konularda görüş ayrılıkları yaşadıklarını ve taraflar arasında güvensizlik olduğunu duyurmuştur (Embassy of France in Washington, D.C., 15 Ekim 2019). İngiltere ise İdlib'de düzenlenen askeri operasyonlara tepki gösterip, bu tip operasyonların siyasi çözümü engellediğini belirtmiştir (Foreign ve Commonwealth Office, 7 Mayıs 2019). Diğer taraftan önceki yıllarda olduğu gibi Rusya, Batılı güçlerin kendi siyasi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye devam ettiğini belirtirken (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 23 Aralık 2019), Çin, Batılı aktörlerin iki yüzlü davrandıklarını ve insani konuları kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarını dile getirerek tepki göstermiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 23 Aralık 2019).

SONUÇ

Mart 2011'de Arap Baharı çerçevesinde Suriye'de başlayan gösteriler, kısa bir zaman içerisinde karşılıklı çatışmaya ve iç savaşa dönüşmüştür. Suriye içerisindeki çatışmalar, uluslararası gündemin önemli bir konusu haline gelmiş ve BMGK'nın daimi üyeleri, kendi yaklaşımları ve Suriye yönetimiyle önceki yıllardan gelen ilişkileri doğrultusunda krize müdahil olmuştur. Önceki yıllarda Suriye

yönetimiyle iyi ilişkilere sahip olmayan ABD, Fransa ve İngiltere, krizin kaynağını Suriye yönetiminin ülke içerisinde uyguladığı yoğun şiddet olarak görürken, Rusya ve Çin, Suriye içindeki çatışmaların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmadığını savunmuş ve dışarıdan yapılacak müdahalelerin krizin kötüleşmesine sebep olacağını belirtmiştir. Bu iki aktör, ayrıca krizin kaynağı konusunda Suriye içinde şiddet uygulayan diğer aktörlere de dikkat çekmiştir. Suriye krizinin kaynağını Suriye yönetiminin siyasaları olarak gören ABD, İngiltere ve Fransa, krizin çözümünü Suriye yönetiminin değişmesi olarak belirlerken, Suriye yönetimiyle iyi ilişkilere sahip ve Libya'ya düzenlenen NATO operasyonlarına tepkili olan Çin ve Rusya, krizin çözümü için taraflar arasında siyasal görüşmelere vurgu yapmıştır.

BMGK'nın daimi üyelerinin kendi yaklaşımları doğrultusunda devreye soktuğu önlemlerse kendi içerisinde bir çeşit denge yaratmıştır. ABD, İngiltere ve Fransa öncelikli olarak diplomatik ve ekonomik yaptırımlarla hedeflerine ulaşmaya çalışırken, Rusya ve Çin, Suriye yönetimine diplomatik, ekonomik ve askeri destek sağlamıştır. Bu bağlamda ABD, Suriye'deki şiddet olaylarıyla ilgili çok sayıda kişi ve kuruma yaptırım uygulamış, İngiltere ve Fransa'nın da etkisiyle AB ise Ocak 2019'a kadar 274 kişi ve 76 kuruma yönelik yaptırımları devreye sokmuştur. Diğer taraftan Rusya ve Çin, krizin ilk yılından itibaren Suriye yönetimine diplomatik destek sağlarken, ilerleyen yıllarda bu iki aktör, Suriye yönetimine insani veya maddi yardımda bulunmuştur. Rusya'nın 2015 yılında Suriye'deki çatışmalarda yer almaya başlamasıyla birlikte Suriye yönetimine sağlanan destek, yeni bir boyut kazanmış ve bu boyut, yereldeki çatışmaların seyrini değiştirmiştir.

ABD, İngiltere ve Fransa, ikinci olarak BMGK'yı devreye sokmaya çalışmış, fakat Çin ve Rusya, Suriye yönetimine karşı sert tedbirlerin alınmasını engellemiştir. Mart 2011-Aralık 2019 arası 14 BMGK tasarısı Rusya ve/veya Çin tarafından yanlı olduğu, askeri müdahalenin yolunu açacağı, başka jeopolitik çıkarları hedeflediği ve krize çözüm üretmediği gerekçeleriyle veto edilmiştir. Veto edilen 14 tasarının oluşturulmasında ABD 9, İngiltere 10, ve Fransa 10 kez yer alırken Rusya, bu tasarıların hepsini veto etmiş, Çin ise 8 tasarıda Rusya'yla birlikte veto yetkisini kullanmıştır.

Yaptırımların istenilen etkiyi sağlayamaması ve BMGK'da sert bir önlemin alınamamasının etkisiyle ABD, İngiltere ve Fransa, muhalif gruplara diplomatik ve maddi destek sağlayarak, Suriye'de siyasal

değişimi hedeflemiştir. Diplomatik destek açısından bu aktörler, Kasım ve Aralık 2012'de SMDK'yı Suriye halkının resmi temsilcisi olarak tanıırken, Suriye Halkının Dostları Toplantıları gibi girişimlere aktif destek vermiştir. Maddi destek açısından Ekim 2015'e kadar başta ÖSO olmak üzere Suriyeli muhalif gruplara ABD, 500 milyon dolar civarında, İngiltere ise 20 milyon dolardan fazla yardımda bulunmuştur. AB ise zaman içerisinde Suriye'ye uyguladığı petrol ve silah ambargolarını muhalifler lehine yumuşatmıştır. Fakat ABD, İngiltere ve Fransa'nın Suriye muhalefetine sağladığı maddi ve askeri yardımlar, Rusya'nın Suriye yönetimine sağladığı yardımlar sonucu istenilen yönetim değişikliğini sağlayamamıştır. Rusya'nın Suriye'deki çatışmalarda yer almasının ötesinde Suriye'yle imzaladığı silah anlaşması ve Tartus'taki askeri üssün genişletilip kalıcı hale getirilmesi gibi askeri adımlar, Suriye muhalefetine yapılan yardımları etkisizleştirmiştir.

Uluslararası krizlerin çözümü açısından önemli olan BMGK'nın etkisi ise daimi üyelerinin uyuşmayan hedefleri yüzünden sınırlı olmuştur. Tarihteki diğer örneklerle benzer şekilde şiddetin yoğun, krizin tarafları arasındaki gerilimin yüksek, krize taraf olan aktör sayısının fazla, büyük güçlerin aktif bir şekilde müdahil olduğu ve uzun bir döneme yayılan, Suriye krizine BM ve BMGK, aktif bir şekilde müdahil olmuştur. Bir başka ifadeyle, çok boyutlu olan ve birçok sorunu içerisinde barındıran Suriye krizi, küresel örgütün 2011 sonrası en önemli konularının başında gelmiştir. Fakat daimi üyelerin uyuşmayan talepleri yüzünden Mart 2011-Temmuz 2020 arası BMGK'da alınan 41 kararın birçoğu, sözlü uyarı ve kınamaların ötesine geçemezken, Suriye krizinin taraflarına yönelik sert önlemler veya ciddi teşvikler geliştirememiştir. Bir başka ifadeyle, daimi üyelerin uyuşmayan talepleri yüzünden, küresel örgütün en önemli organı Güvenlik Konseyi, Suriye krizinin yarattığı diğer önemli sorunların yönetimini kolaylaştırırsa dahi krizin merkezinde yer alan krizin nasıl sonlanacağı ve Suriye'nin geleceğinin ne olacağı sorularına cevap üretememiştir. Bu etkisizliğin en temel sebebi ise daimi üyelerinin uyuşmayan hedefleridir.

Buna rağmen yine de Daeş'le mücadele, kimyasal silahların kullanılmasının engellenmesi ve insani yardımların Suriye'ye gönderilmesi için alınan kararlar, Suriye kriziyle ilgili sorunların yönetimini bir süreliğine de olsa kolaylaştırmıştır. Suriye krizinde güç kullanımından sakınan BMGK; Rusya ve Çin'in yaklaşımına uygun olarak siyasal çözüm girişimlerine destek vermiş ve bu bağlamda Cenevre ve Astana gibi uluslararası girişimleri doğrudan desteklemiştir.

BMGK'nın önkoşulsuz siyasal çözüm girişimlerini desteklemesi, Rusya ve Çin'in Suriye krizindeki yaklaşımlarına meşruiyet sağlarken, ABD'nin Suriye krizindeki önceliklerinin değişmesi, İngiltere ve Fransa'nın ABD'yi takip etmesi ve Rusya'nın yereldeki çatışmalarda yer almaya başlamasıyla iç savaşta taraflar arasındaki denge bozulmuştur. Bütün bunların etkisiyle siyasal çözüm girişimleri; ABD, Fransa ve İngiltere tarafından da desteklenmeye başlanmış, fakat BMGK'nın daimi üyeleri, siyasal çözümün gerçekleşmemesi konusunda birbirlerini suçlamaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Al Jazeera Türk. (2014). *Rusya: Esed'i Desteklemeye Devam Edeceğiz*. 26.10.2014. Erişim Adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rusya-esedi-desteklemeye-devam-edecegiz>. Erişim Tarihi: 21.08.2020.

Allison, R. (2013). Russia and Syria: Explaining Alignment with A Regime in Crisis. *International Affairs* 89(4), 795-823.

Baldwin, D. A. (1971). The Power of Positive Sanctions. *World Politics* 24(1), 19-38.

Brecher, M. (2008). *International Political Earthquakes*. USA: The University of Michigan Press.

Brecher, M. & Wilkenfeld, J. (1997). *A Study of Crisis*. USA: The University of Michigan Press.

Carnegie Middle East Center (2012). *National Coordination Body for Democratic Change*. Erişim Adresi: <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=48369>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Council of the European Union. (2013). *Council Declaration on Syria: 3241st Foreign Affairs Council meeting Brussels*. 27.05.2013.

DeRouen Jr, K. (2003). The Role of the UN in International crisis Termination, 1945-1994. *Defence and Peace Economics* 14(4), 251-260.

Embassy of France in Washington, D.C. (2012). *Syria*. Erişim Adresi: <https://franceintheus.org/spip.php?article4093>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Embassy of France in Washington, D.C. (2010). *Statement by Bernard Kouchner, Minister of Foreign and European Affairs*. Erişim Adresi: <https://franceintheus.org/spip.php?article1741>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Embassy of France in Washington, D.C. (2019). *Official Speeches and Statements*. Erişim Adresi: <https://franceintheus.org/spip.php?article9499>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Embassy of France in Washington, D.C. (2019). *Official Speeches and Statements*. Erişim Adresi: <https://franceintheus.org/spip.php?article9386>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Embassy of the People's Republic of China in the Hellenic Republic. (2012). *Foreign Ministry Spokesperson Liu Weimin's Regular Press Conference*. Erişim Adresi: <http://gr.china-embassy.org/eng/fyrth/t904275.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

European Commission. (2012). *3199th Council meeting Foreign Affairs Brussels*. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_12_467. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Executive Order 13572. (2011). Blocking Property of Certain Persons With Respect to Human Rights Abuses in Syria, April 29, 2011. *Presidential Document 78(85)*, 03.05.2011.

Executive Order 13573. (2011). Blocking Property of Senior Officials of the Government of Syria, May 18, 2011. *Presidential Document 76(98)*, 20.05.2011.

Executive Order 13582. (2011). Blocking Property of the Government of Syria and Prohibiting Certain Transactions with Respect to Syria, August 17, 2011. *Presidential Document 76(162)*, 22.08.2011.

Executive Order 13606. (2012). Blocking the Property and Suspending Entry Into the United States of Certain Persons With Respect to Grave Human Rights Abuses by the Governments of Iran and Syria via Information Technology, April 22, 2012. *Presidential Document 77(79)*, 24.04.2012.

Foreign & Commonwealth Office. (2010). *Foreign Office Minister Expresses Concern over Human Rights in Syria*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-office-minister-expresses-concern-over-human-rights-in-syria>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2011). *Foreign Office Minister Alistair Burt Expresses Concern at Ongoing Violence in Syria*. Erişim

Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-office-minister-alistair-burt-expresses-concern-at-ongoing-violence-in-syria>.

Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2011). *Foreign Office Minister Meets Syrian National Council Members*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-office-minister-meets-syrian-national-council-members>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2012). *British Diplomatic Staff in Syria Withdrawn*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/british-diplomatic-staff-in-syria-withdrawn>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2012). *Foreign Secretary Statement on Gaza, the Middle East Peace Process and Syria*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-gaza-the-middle-east-peace-process-and-syria>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2013). *UK Announces Increased Assistance for Syria Crisis*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/uk-announces-increased-assistance-for-syria-crisis>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2014). *Gifting of Equipment to Syria*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/speeches/gifting-of-equipment-to-syria--2>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Foreign & Commonwealth Office. (2019). *Syria: Foreign Secretary Condemns Recent Violence in Idlib Province*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/syria-foreign-secretary-condemns-recent-violence-in-idlib-province>. Erişim Tarihi: 10.12.2020

Foreign and Commonwealth Office. (2011). *Joint UK, French and German statement on Syria*. Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/news/joint-uk-french-and-german-statement-on-syria>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Francis, E. (2017). U.S.-Russian Ceasefire Deal Holding in Southwest Syria, *Reuters*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idUSKBN19U08D>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Gordon, M. R. & Schmitt, E. (2013). Russia Sends More Advanced Missiles to Aid Assad in Syria, *New York Times*. Erişim Adresi: <http://www.nytimes.com/2013/05/17/world/middleeast/russia->

[provides-syria-with-advanced-missiles.html](#). Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Hubbard, B. & Sanger, D. E. (2016). Russia, Iran and Turkey Meet for Syria Talks, Excluding U.S., *New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2016/12/20/world/middleeast/russia-iran-and-turkey-meet-for-syria-talks-excluding-us.html>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Jennifer, C. & Casagrande, G. (2015). Syrian Opposition Guide. *Institute for the Study of War*, 1-45.

Lister, C. (2016). The Free Syrian Army: A Decentralized Insurgent Brand. *Brookings Institution* 26, 1-40.

MacFarquhar, N. (2012). Western Nations, Protesting Killings, Expel Syrian Envoys, *New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2012/05/30/world/middleeast/kofi-annan-meets-with-bashar-al-assad.html?ref=middleeast>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2019). *Foreign Ministry Spokesperson Geng Shuang's Regular Press Conference*. Erişim Adresi: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1727131.shtml. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2014). *Foreign Ministry Spokesperson Hong Lei's Remarks on the UN Security Council's Vote on the Draft Resolution to Refer the Situation in Syria to the International Criminal Court*. Erişim Adresi: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t1158923.shtml. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2012). *Foreign Ministry Spokesperson Liu Weimin's Regular Press Conference*. Erişim Adresi: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t923058.shtml. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2012). *Foreign Ministry Spokesperson Qin Gang's Remarks on Syrian President's Special Envoy's Visit to China*. Erişim Adresi: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t960727.shtml. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2016). *Statement by Ambassador WU Haitao at the Security Council After Voting on the Draft Resolution on Syria*. Erişim Adresi: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zwjg_665342/zwbd_665378/t1429865.shtml. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Miş, N. (2014). Suriye 2012. (Der.). İnat, K. & Ataman, M. *Ortadoğu Yıllığı 2012* içinde (217-253). İstanbul: Açılım Kitap.

Miş, N. & Özdemir, Ö. B. (2015). Suriye 2014. (Der.). İnat, K. & Ataman, M. *Ortadoğu Yıllığı 2014* içinde (167-194). İstanbul: Açılım Kitap.

National Coalition for Syrian Revolution and Opposition Forces. (t.y.). Erişim Adresi: <https://en.etilaf.org/> Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Permanent Mission of the Russian Federation to the United Nations. (2017). *Statement by Mr.Vladimir Safronkov, Deputy Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations, at the Security Council on the Situation in the Middle East*. Erişim Adresi: http://russiaun.ru/en/news/sc_fsr. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

President of Russia. (2011) *Interview by Dmitry Medvedev*. Erişim Adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/12204>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Radio Free Europe. (2016). *Russia Confirms Deployment of S-300 Air Defense Missiles To Syria*. Erişim Adresi: <https://www.rferl.org/a/russia-syria-s-300-deployment/28031744.html>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Radio Free Europe. (2017). *Putin Signs Law Allowing Expansion of Russian Naval Facility in Syria*. Erişim Adresi: <https://www.rferl.org/a/putin-signs-law-syria-tartus-naval-facility/28946167.html>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Reuters. (2012). *China says Solution to Syria Crisis Must be Led by Its People*. Erişim Adresi: <https://uk.reuters.com/article/uk-china-syria/china-says-solution-to-syria-crisis-must-be-led-by-its-people-idUKBRE88G0JF20120917>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Sarı Ertem, H. (2018). *Surrogate Warfare in Syria and the Pitfalls of Diverging US Attitudes Toward ISIS and PYD/YPG*. (Der.). Oktav, Ö. Z., Parlar Dal, E. & Kurşun, A. M. *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases* içinde (129-148). Cham: Springer.

Stanford University. (t.y.). Mapping Militant Organizations, Erişim Adresi: <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/maps/view/syria> Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Syrian National Council. (t.y.). *Information on the SNC*. Erişim Adresi: <http://syriancouncil.org>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Taşdemir, F. (2016). Suriye İç Savaşı'na Üçüncü Devletlerin Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk. (Der.). Taşdemir, F. *Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, içinde (157-182). Ankara: Nobel Yayıncılık.

The Council of the European Union (2011). Council Decision 2011/273/CFSP of 9 May 2011 Concerning Restrictive Measures against Syria. *Official Journal of the European Union* 54, L. 121, 10.05.2011.

The Council of the European Union. (2013). Council Decision 2013/255/CFSP of 31 May 2013 Concerning Restrictive Measures against Syria. *Official Journal of the European Union* 14(147), 01.06.2013.

The Council of the European Union. (2013). *Council Eases Sanctions against Syria to Support Opposition And Civilians*. 8611/13, Presse 155. 22.04.2013.

The Council of the European Union. (2019). Council Implementing Decision (CFSP) 2019/87 of 21 January 2019: Implementing Decision 2013/255/CFSP Concerning Restrictive Measures against Syria. *Official Journal of the European Union* 18(13), 21.01.2019.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2011) *Bloomberg Full Transcript Of Sergey Lavrov Interview*. Erişim Adresi: https://www.mid.ru/en/web/guest/vistupleniya_ministra/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/204754. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2015). *Foreign Minister Sergey Lavrov's statement and answers to media questions at a joint news conference following tripartite consultations with Sudanese Foreign Minister Ibrahim Ghandour and South Sudanese Foreign Affairs and International Cooperation Minister Benjamin Barnaba, Moscow*. Erişim Adresi: https://www.mid.ru/en/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/1741028 Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2015). *Press Release on Foreign Minister Sergey Lavrov's talks with Syrian Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs and Expatriates Walid Mualllem.* Erişim Adresi:

https://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/1512837.

Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2015). *Remarks by Foreign Minister Sergey Lavrov at The Start of the Meeting with A Group of Representatives of the Syrian Opposition and the Syrian Government, Moscow.* Erişim Adresi:

https://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/916460. Erişim Tarihi:

10.12.2020.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2016). *Foreign Ministry Statement in Connection with Russia's Veto of the French-Proposed UN Security Council Draft Resolution on Syria.* Erişim Adresi:

http://special.mid.ru/en/web/guest/maps/sy/-/asset_publisher/9fcjSOwMERcf/content/id/2494622. Erişim Tarihi:

10.12.2020.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2019). *Comment by the Information and Press Department on the Mechanism for the Cross-Border Delivery of Humanitarian Aid to the Syrian Arab Republic.* Erişim Adresi:

https://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/3975548

Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The State Council: The People's Republic of China. (2015). *More Aid From China Set for Syria.* Erişim Adresi:

http://english.www.gov.cn/news/international_exchanges/2015/12/25/content_281475260338929.htm. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The State Council: The People's Republic of China. (2017). *China to Donate Humanitarian Aid to Syria Worth \$16m.* Erişim Adresi:

http://english.www.gov.cn/news/international_exchanges/2017/02/06/content_281475560526100.htm. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The State Council: The People's Republic of China. (2018). *State Councilor Says China Willing to Help Syrian Development.* Erişim Adresi:

http://english.www.gov.cn/state_council/state_councilors/2018/09/28/content_281476322288948.htm. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The State Council: The People's Republic of China. (2020). *Chinese, Russian Fms Discuss Gulf Tensions, Cooperation at UN Security Council over Phone*. Erişim Adresi: http://english.www.gov.cn/statecouncil/wangyi/202001/05/content_WS5e1132c8c6d0cee5d284b268.html. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

The White House. (2011). *Statement by President Obama on the Situation in Syria*. Erişim Adresi: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of State. *Secretary Michael R. Pompeo and Russian Foreign Minister Sergey Lavrov at a Press Availability*. Erişim Adresi: <https://www.state.gov/secretary-michael-r-pompeo-and-russian-foreign-minister-sergey-lavrov-at-a-press-availability/>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of State. (2011). *Violence in Syria*. Erişim Adresi: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/03/158894.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of State. (2012). *Suspending Embassy Operations in Syria*. U.S. Department of State. Erişim Adresi: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/02/183352.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of State. (2013). *Syria: U.S. Nonlethal Assistance*. Erişim Adresi: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/218654.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of State. (2015). *Additional Assistance for the Syrian Opposition*. Erişim Adresi: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/10/249033.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of State. (2019). *Russian Federation's and China's Veto of UNSCR 2449 Aid to Syrian Refugees*. Erişim Adresi: <https://www.state.gov/russian-federations-and-chinas-veto-of-unscr-2449-aid-to-syrian-refugees/>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of the Treasury. (2013). *Syria Sanctions Program*. 02.08.2013.

U.S. Department of the Treasury. (2019). *Syria Sanctions*. Erişim Adresi: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/programs/pages/syria.aspx>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

U.S. Department of the Treasury. (2019). *Sanctions Risks Related to Petroleum Shipments Involving Iran and Syria*. 25.03.2019.

Ulutaş, U. (2011). The Syrian Opposition in the Making: Capabilities and Limits. *Insight Turkey* 13(3), 87-106.

Ulutaş, U. (2016). The Syrian Political Opposition: What Went Wrong?. *Insight Turkey* 18(2), 31-39.

United Nations General Assembly. (2012). *Final Communiqué of the Action Group for Syria*. A/66/865-S/2012/522. 30.07.2012.

United Nations Security Council. (2011). *Draft Resolution S/2011/612*. Erişim Adresi: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2011/612. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

United Nations Security Council. (2011). *Security Council Fails to Adopt Draft Resolution Condemning Syria's Crackdown on Anti-Government Protestors, Owing to Veto by Russian Federation, China SC/10403*. Erişim Adresi: <http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

United Nations Security Council. (2012). *Draft Resolution S/2012/538*. Erişim Adresi: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2011/612. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

United Nations Security Council. (2012). *Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Syria That Would Have Threatened Sanctions, Due to Negative Votes of China, Russian Federation SC/10714*. Erişim Adresi: <http://www.un.org/press/en/2012/sc10714.doc.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

United Nations Security Council. (2013). *Resolution 2118*. 27.09.2013.

United Nations Security Council. (2014). *Referral of Syria to International Criminal Court Fails as Negative Votes Prevent Security Council from Adopting Draft Resolution SC/11407*. Erişim Adresi:

<https://www.un.org/press/en/2014/sc11407.doc.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

United Nations Security Council. (2014). *Resolution 2139*. 22.02.2014.

United Nations Security Council. (2014). *Resolution 2165*. 14.07.2014.

United Nations Security Council. (2014). *Resolution 2170*. 15.08.2014.

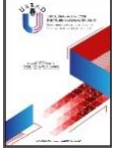
United Nations Security Council. (2016). *Resolution 2336*. 31.12.2016.

United Nations Security Council. (2016). *Security Council Supports Russian Federation-Turkey Efforts to End Violence in Syria, Jump-start Political Process, Adopting Resolution 2336 (2016) SC/12663*. Erişim Adresi: <http://www.un.org/press/en/2012/sc10536.doc.htm>. Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Van de Graaf, T. (2013). The Oil Weapon Reversed? Sanctions Against Iran and US-EU Structural Power. *Middle East Policy* 20(3). 145-163.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2, Sayı 4, Issue 4,
Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

HANS CHRISTIAN ANDERSEN MASALLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

TALES ON THE FOLKLOR BY HANS CHRISTIAN ANDERSEN

Rövşen MEMMEDOV

Dr. Öğr. Üyesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Çocuk Edebiyatı, Bülent
Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Zonguldak/Türkiye.

Asst. Prof., Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Child Literature,
Bülent Ecevit University Faculty of Science and Letters Department of Turkish
Language and Literature,
Zonguldak/Turkey.

rrr_188@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8821-0517

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.809294

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16.11.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Memmedov, R. (2020). Hans
Christian Andersen Masalları Üzerine Bir İnceleme. *USBAD Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1000-1014.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Makalede dünyaca ünlü çocuk yazarı Danimarkalı Hans Christian Andersen'in yazmış olduğu masallar araştırılmaktadır. Andersen Masalları başlığı altında toplanmış tüm masallar folklor üzerine yazılmıştır. Makalede bu masalların genel konusu, dili, Avrupa ve dünya edebiyatına etkileri tahlil edilmektedir. Ayrıca, masalların konu ve yapısına göre sınıflandırılması makalenin ana konularındandır. Masallar iki dalda incelenmektedir: Birisi, iyiliğin ve güzelliğin zaferine olan iyimser bir inanç; diğeri, kötülüğün ve karamsarlığın insan hayatındaki etkisi. Belirtmek gerekir ki Andersen Masalları'nın bazıları kendi yaşamından izler taşımaktadır. Bu onun çocuk ve gençlik yıllarında yaşamış olduğu zorlu hayatından ileri gelmektedir. Makalede Andersen'in "Çakmak", "Gerçek Prenses", "Yabani Kuğular", "Yaşlı Adam Ne Yaparsa Haklıdır", "Yedi Bezelyede Uyuyan Prenses", "Kralın Giysisi" gibi ünlü masallar çeşitli açılardan araştırılarak tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hans Christian Andersen, Folklor, Halk Masalları, Danimarka Edebiyatı, Edebi Masallar

Abstract: The article explores the tales written by the world-famous children's author Hans Christian Andersen from Denmark. All the tales collected under the heading of Andersen Tales were written on folklore. The article analyzes the general subject, language, and effects of these tales on European and world literature. Also, classification of tales according to their subject and structure is one of the main topics of the article. Tales are divided into two branches: One is an optimistic belief in the triumph of goodness and beauty; the other is the effect of evil and pessimism on human life. It should be noted that some of the Andersen Tales also bear the traces of his own life. This is due to the difficult life he lived through as a child and as a teenager. In the article, Andersen's famous fairy tales such as "The Lighter", "The Real Princess ", "The Wild Swans", "The Old Man Is Right What He Does", "The Princess and The Pea ", "The Naked King" has been analyzed from various angles.

Keywords: Hans Christian Andersen, Folklore, Folk Tales, Danish Literature, Metaphysical Tales

GİRİŞ

Folklor çalışmasında masallar özel bir öneme sahiptir. Halk masallarının temelini oluşturan mitler, mit olayları, ritüeller, inançlar ve adetler mitolojik dünya modeline dayanmaktadır. Bu edebiyat türünde daha fazla büyü ve metafizik kuvvet vardır. Tuhaf bir özellik olarak, olumlu sonunu gösterebiliriz: iyiliğin kötülük üzerindeki zaferi. Belirtmek gerekir ki folklorunda masal türü bulunmayan bir halk, bir ulus yoktur. Genç okurlar bu türü sever çünkü her zaman pozitif kutbun temsilcileri tarafından kazanılır: "Masal yaratma süreci, bir çocuğun

yaratıcı etkinliğinin biçimlerinden biridir. Bireysel deneyimin, çevredeki değişikliklere tepkisinin, talepler ve değerler sisteminin sonucu olarak kendini gösterir. Masal, duygusal ve entelektüel ortamı harekete geçirir. Bir çocuğun hayal gücünün bir ürünü olan bir peri masalının yardımıyla, onun iç ideal dünyasına dönüyor, duygularını ve duygusal durumunu anlıyoruz" (Khalil, 1987).

Masalarda mekân ve zaman tanımlanmamıştır. Masallar hayal gücünün bir ürünüdür, kahramanların metafizik gücü vardır. İyi her zaman iyidir, kötü her zaman kötüdür: iyi ödüllendirilir ve kötü cezalandırılır.

Yazılı edebiyatta yer alan folklorik eserler, masalların kullanılması nedeniyle "modern masallar" ve "yeni masallar" olarak da adlandırılır. "Edebi masallar, gündelik hayattan uzaklaşan, doğada ve dış dünyada insanların maneviyatı içinde yaşayan kahramanların hikayeleridir. Bir tür sözlü nesirdir. Halk masallarına benzer ve aynı zamanda özel bir dünya görüşü ile bazı yazarlar tarafından yaratılan masallara yapay yani "uydurma masallar" denir (Edebiyat Fakültesi).

Halk masalı ile yakından bağlantılı olan edebi masal, kurguya dayalı bir eserdir. Ancak halk masallarından farklı olarak, belirli bir yazarı vardır ve yayınlanıncaya kadar, o ve çeşitleri sözlü olarak mevcut değildir. "Bir edebi masal ya bir halk masalına benzer (halk tarzında yazılmış bir edebi masal) ya da folklor dışı olay örgülerine dayanan didaktik bir çalışma yaratır" (Smirnova, 1967: 373).

Belirtmek gerekir ki edebi masalarda sözlü halk edebiyatına doğrudan değinilir ve folklor temaları ve türleri yaratıcı bir şekilde kullanılır. Bu çalışmalarda folklor-açıklık, akıcılık, dilin sadeliği, nezaket, dürüstlük, mücadele, çalışkanlık, kahramanlık gibi ahlaki niteliklerin halk sözleri şeklinde ifade edilmesi dikkat çekmektedir.

İngiliz yazar Oscar Wilde, Danimarkalı Hans Christian Andersen ve Fransız La Fontaine, Charles Perrault bu tür masallarla tanınır.

Danimarka'nın tanınan yazarı olan Hans Christian Andersen aynı zamanda dünyanın önde gelen büyük masalcılarından. Onun masallarında genel olarak halk edebiyatı kaynakları ve folklorik unsurlar önemli araçlardır. Hans Christian Andersen'i dünya çocuklarına sevdiren halk edebiyatından yararlanarak yazdığı mükemmel, millî ruhlu masalları ve hikâyeleri olmuştur. Bu masalların ve hikâyelerin konusu halk efsanelerinden, kendi gözlemlerinden, hümanist düşüncelerden kaynaklanmaktadır.

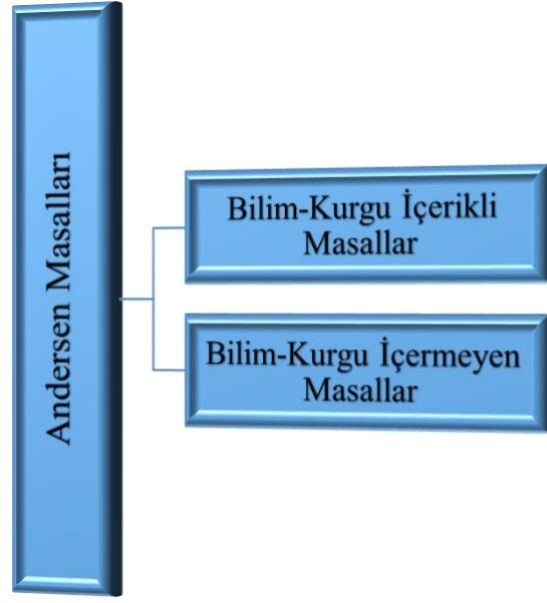
Andersen, İskandinav folklorunun yanı sıra, diğer Avrupa halklarının halk edebiyatı ve Doğu masalları, özellikle "Bin Bir Gece" masallarından yararlanmış, kendine has üslupla dünyaya ün salmış eserlerini yazmıştır. Andersen masalla gerçekliği birbirinden ayırmaması konusunda ısrar etmiştir. Çünkü en değerli masal insan hayatıdır ve bu masallar gerçeklikten yaranmaktadır. Bu faktörleri ele alan Andersen ilk hikâyelerinde masal türünü kullanarak kendi düşüncesini, toplumsal olayları, insan psikolojisini bu tür aracılığıyla aktarmaktaydı.

Andersen'in masallarının çoğu sözlü geleneklerden alınmamıştır. Bazen sözlü geleneklerden kaynak almasına rağmen, masallarının büyük bir kısmı doğrudan edebi masallardır. Tanınmış Danimarkalı folklor yazarı Bengt Holbek, Andersen tarafından yayınlanan 156 "masal ve hikâye"nin bir kısmı, sadece yedi tanesinin "Danimarka folklorundan alındığını" iddia etmekteydi. Öte yandan Elias Bredsdorff, yazar hakkındaki biyografisinde, Andersen'in dokuz hikâyesinden duyduğu halk masallarına dayandığına dikkat çekiyor. Yedi veya dokuz olsak da hiç kuşkusuz Andersen'in gerçek hikâyesinin genel hikâye anlatımında çok küçük olduğunu söyleyebiliriz (Dundes, 2010: 55).

Andersen'in yazdığı masallarda kendine has bir üslubu vardır. Bu masallarda karakterlerin duygu ve düşüncesi daha hareketli olarak okurlara aktarılmaktadır. Bengt Holbek bu konuda, "Andersen'in yazı stili destansılığın yanı sıra, lirik ve dramatiktir. (...) Sözlü geleneğin açık destansı yapısı, Andersen'in kendi icadının lirik dramatik bölümleriyle bütünleşiyor. (...) Geleneğin ötesine geçebilir, çünkü sözlü ulaşımın kısıtlamalarından muaftır" (Bengt, 1987: 123).

1. MASALLARIN KONU VE YAPISI

Eserlerinde roman, tiyatro, biyografi gibi pek çok türü barındırmasına rağmen dünya edebiyatında masallarıyla ünlünen Andersen'in bu eserleri sadece çocuklar için değil yetişkinler için de yazılmıştır. Halk türü motiflerini masallarına dâhil eden yazar, anlatıyı fantastik boyutlara genişletti. Andersen'in kendisi masallarını iki gruba ayırdı (Hakon, 1996: 2).

“Andersen’in ilk masalları çocuk ve ergenlik yaşlarından itibaren büyüklerden duyduklarının canlı ve beğeni kazanmış tekrarlarından oluşmaktaydı” (Wullschläger, 2005: 21).

İleride Andersen birçok cesur ve özgün masal yazarak türü yeni bir seviyeye taşıdı. Yazarın yazdığı masallar, bilinçli bir halk bilgeliğiyle korunan insan zihnini uyandırır. Bu masalarda fantastik, efsanevi ve mitolojik motifler gerçek dünya ile birleştirilir. Bir yandan sanatsal kurgu, öte yandan halk sanatının dayanılmaz saflığı günümüzde bu masallara olan ilgiyi ve merakı korumaktadır. İlerleyen yıllarda masallarının konusunu genişleten yazar, eserlerinde (Yabani Kuğular) folklor motifleri geliştirerek özgün hikâyeler yaratmayı da başardı (Andersen, 2020: 5). Andersen’in hikâyeleri anlaşılır, rüya gibi ve her çocuğu kolayca çekebilecek niteliklere sahiptir. Yazarın hayal etme, hayatın çeşitli mucizelerini görme ve çocuk gibi düşünme yeteneği bunu bir kez daha kanıtlamaktadır. “Bütün dünya mucizelerle dolu, ama biz onlara günlük şeyler demeye alışkınız” (Hakon, 1996: 2) söyleyen Andersen okurlara, hayatın gerçeklerine ufak bir dokunuşla hafızada yüzlerce yıl kalacak özgün örnekler yaratma olasılığını göstermektedir.

Andersen'in masallarının motifleri ve konuları ortak bir folklor edebiyatından gelse de (çeşitli batıl inanç biçimleri, periler, cüceler, dilenciler ve krallar, prensler ve hayvan hikâyeleri gibi) sadece ifadelerinde değil aynı zamanda içsel gelişimlerinde de özgün bir yaratıcılık örneğidir. İlk başta yetişkinler için yazdığı kitaplar onun için

hayallerinden daha önemli görünmekteydi ama zamanla aynı halk masallarında insan hayatının kalıcı yönlerini ve karakterini canlı ve şaşırtıcı bir şekilde anlattı. Bunun iki sonucu görülmektedir:

- Artık hikâyelerini çocukların eğlencesi olarak görmüyordu;
- Geleneksel hikâyeler anlatmak yerine kendi hikâyelerini yazmaya başladı.

2. MASALLARDA FOLKLORİK UNSURLAR

Andersen masallarının popülaritesi çocuklarla sınırlı değil, yaşa ve milliyete ait olmayan evrensel unsurlara sahiptir. Bu unsurlar, bu masalların içeriğinin derinliklerinde gizlidir. Yetişkinler de içerikteki hedeflerle ilgilenmektedir. Bir yazar olarak, zamanın birçok kültürüne yakın konuları ve kavramları seçerek onu uluslararası düzeye taşıdı. Hikâyelerinde önemli bir ortak konu, önemsizlikleri veya çaresizlikleri nedeniyle toplum dışında kalan insanlardır. İnsan ruhunun derinliklerinde yaşayan bir çocuk için yazan Andersen, okuyucularını hikâyenin çocuklara yönelik olduğu konusunda bir şüphe ve heyecan örüntüsü içine sokmasına rağmen duygularına ve hislerine hitap ettiğini fark etti. Onun masalları, insan doğasıyla bütün ikiyüzlülüğü ve asaleti, iyi ve kötüyü, bencillik ve fedakârlığı, gurur ve mütevaziliği ile karşılaştıkları için tamamen insan erdemlerinin aydınlık ve karanlık taraflarında dolaşarak, farklı toplumlarda açgözlülük, otoriterlik, oportünizm (fırsatçı) vb. tam tersi olan ve belirli aşamalarda hakim olan cesaret, adalet, sadakat ve dürüstlük gibi asil ahlaki değerleri yüceltir, hem bireyin hem de toplumun iç yüzünü eleştirel ve ironik bir şekilde ortaya çıkarır. Yazarın tüm hikâye ve masallarında üretici hayal gücünü duyduğumuz akıl, mizah, eğlence, güzellik, hikmet ve cesaretle büyülenmiş güzel bir dünya olduğunu görmek mümkündür. Bu düşünceyi sıklıkla hayvanlar, bitkiler ve kuşların diliyle ifade eden Andersen'in masalları, sadece üzgün bir küçük kızın hikâyesini anlatmakla kalmaz, aynı zamanda çiçeklerini okuyan, konuşan ve dans eden narin, renkli yaratıklara dönüştürür. Bugün, Andersen'in hikâyeleri dünya çocuk edebiyatında ün kazanmasına rağmen, konu alanlarının çoğu sert ve sosyal eleştiriler içermektedir.

Yazarın yazdığı masalların çoğu, karakterin ölümü veya adaletsizlikle sonuçlanır, bazıları üzücü ve bazıları ironiktir. Andersen'in masalları çocuklara uyarlandığı için yıllar içinde bazılarında rahatsız edici ayrıntılar bırakıldı ve bazılarında üzücü sonlar görüldüğü gibi "iyi sonlar" olarak değiştirildi. Çocukların ilgi alanlarını dilinin sadeliği,

konunun derinliği ile kapsayan yazarın öyküleri, tüm evlere girebilecek kadar insancıl ve dürüştür. İnsan hayatını konu alan masallarda Andersen, hayvanlar arasındaki bağlara vurgu yaparak bu hayvanları, eylemleriyle insanların olumsuz nitelikleriyle alay ederek masalların ana karakterleri olarak sunar. İnsan hayatının dikenli yolu en iyi 1843'te "Çirkin Ördek" masalının yardımıyla anlatılır: "Bir kuğu yumurtasından ördek çiftliğinde dünyaya gelmişse ne olmuş yani?" (Andersen, 2013: 321).

Nitekim eserdeki Kuğu dünyaya bir ün saldı. Bu çalışma bir peri masalı manifestosu olsa da her insanın ruhsal gelişimine bir rehber, başarıya giden yolun her zaman öngörülemezlik, çekicilik ve belirsizlikle dolu olduğunu, ancak bir görevin bütün bir yaşamın ikilemlerini çözdüğünü gösteren bir toplumun biyografisidir.

Aynı zamanda, gerçekçiliğine rağmen, Grimm kardeşlerin yazdığı masallardan radikal bir şekilde farklı olan Andersen, çalışmalarında bir yön olarak Batı edebiyatındaki gerçekçilik şiirini yapılandırmıştır. Yazar, eserlerini geleneksel olmayan öğreticilikten ziyade lirik bir anlatı prosedürü ile sınırları olmayan yaşam hakkında bir şiir olarak anladı. Dolayısıyla hem flora ve faunaya hem de insan toplumuna uygulanabilecek gerçekçi bir gözlem, Andersen'in çalışmalarının ana yönü olarak düşünülebilir. Masallarının ana karakterleri fakir veya haksızlığa uğramış, ancak olağanüstü zihinsel yetenekleri, nezaketleri ve becerileri olan canlılardır. Mizah ve ince hiciv ile karakterize edilen Andersen eserleri, 19. yüzyıl gerçekçi Danimarka edebiyatının zirvesi olarak kabul edilir. Andersen'in hikâyelerinde de belirttiğimiz gibi, klasik bir masalın unsurlarını bulmak çok zordur. Sihirbazlar, periler ve büyücüler tarafından pratik olarak fark edilen bu tür masalların temeli ve özü olan iyiyle kötü arasındaki mücadele, yazıldığı andan günümüze kadar sosyo-politik toplumun meselelerini kapsamaktadır. Andersen'in masallarındaki ana tanımlama biçimi, hayvanların ve nesnelere insan doğasını temsil ettiği masalların, insan kategorisiyle alay ettiği ve insanın dilsel hilelerinin çelişkisini tanımladığıdır. Tüm bu biçimler, zamanın burjuvazisinin ve proletaryasının mikro dünyasının veya daha doğrusu 19. yüzyılın sosyo-politik ve ahlaki değerlerinin açık bir göstergesidir.

Andersen eserlerinde, halk masallarında bahsedilen kahramanların isimlerini kullanmamış, daha önce hiç bilinmeyen yeni karakterler oluşturmuştur. Onun masalları hayal gücüne ve yaşam deneyimine dayanmaktadır. Yazar, röportajlarından birinde bunu "(...)

yazdıklarının çoğu benim tersimdir. Her görüntü hayatımdan. Onların hepsini biliyorum” (Hakon, 1996: 3) açıkça ifade etmektedir.

Andersen'in hikâyeleri birçok yazar tarafından La Fontaine'in hayvan imgelerinin varlığına ilişkin temsilleriyle karşılaştırılmış ve Andersen'in özgünlüğünün La Fontaine'in çalışmasındaki tipik hayvan karakterlerinin yanı sıra daha yabancı hayvanlara hitap ederek ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. “Mutlu Aile” -salyangozlar, “Çirkin Ördek”, kuğular ve ördekler vb. bu seriye atfedilebilir (Andersen, 2020: 5). Andersen ayrıca oyuncaklar, figürler, eski evler, günlük nesnelere, portreler, heykeller, dolaplar, aynalar, tabaklar ve daha fazlası dâhil olmak üzere birçok nesneyi canlandırarak onları insan erdemleri şeklinde tasvir etmiştir. Fantezi ile gerçeklik, peri masalı ile yaşam, şiir ve hikâye, sembolizm ve gerçekçilik arasındaki bağlantının gerçekleşmesi, Andersen'in masallarının büyüklüğünü bir kez daha göstermektedir. Bu karakterleri temsil eden şeyler canlandırılmıştır. Topu besleyen sincap, botlarla evlenme gibi olaylar yazarın masallarında sıkça görülür. Yazar, kötü alışkanlıklar ve zayıflıklar için insanları suçluyor. Örneğin, iğne çok ince gelse de sonunda ince bir dikiş iğnesi olduğunu kabul eder. İğnenin kendini övmesi burada hicivli bir kahkaha uyandırıyor. “Kralın Giysisi” masalında Andersen, prensin zekâsını tanımlamak için bu ifadeyi kullanıyor:

“Bu elbiseleri giyersem, imparatorluğumdaki adamlardan hangisinin görevine layık olmadığını hemen anlarım; akıllıları aptallardan ayırt edebilirim!” (Andersen, 2013: 119)

Bu bağlamda hiciv masalları, Andersen'in eserlerinde yaygındır. Yazarın hayal gücü ve halk efsanelerini hatırlaması, güzel bir peri masalı yaratmasına olanak sağlamıştır. Danimarkalı yazar neredeyse tüm eserlerinde adaletin adaletsizliğe, iyinin kötülüğe galip geleceğine dair derin bir inanca sahiptir.

Andersen, farklı yıllarda farklı ülkeleri gezerek kültürlerini, sosyo-politik değerlerini belgeledi ve bunları modern dönem için resmi malzeme seviyesine yükseltti. 1837'de İsveç'e yaptığı ziyaretten sonra Andersen, İskandinavizm'den esinlenerek İsveçliler, Danimarkalılar ve Norveçliler arasındaki ilişkisini ifade eden şiirler yazdı. 1851'de “İsveç'te” eserini yazarak seyahat izlenimlerini dile getiren yazar, sonraki yıllarda sürekli bir gezgin olarak birçok seyahat edebiyatı eseri yayınladı (“İspanya'da” 1863 ve “Portekiz'e Ziyaret” 1868). Andersen, seyahat eserlerinde çağdaş seyahat edebiyatının bazı detaylarını takip

etti. Seyahat kitaplarının her biri, ölümsüzlük ve seyahat edebiyatındaki kurgunun doğası gibi felsefi konulara bakarak yazarın gördüklerine dair belgeler ve açıklamalar içerir. Andersen seyahat kitaplarında seyahat yazımıyla ilgili bazı modern geleneklere odaklandı, ancak her zaman uygun bir stil geliştirdi. Seyahat kitaplarının her biri ait olduğu dönemin belgesel ve açıklayıcı raporları içerir. "Andersen, seyahat kitaplarında masal yaratmaktan çekinmedi ve 'İsveç'te olduğu gibi bir dizi masal yazdı" (Binding, 2016: 4).

"Ölü Adam" başlıklı "Yol Arkadaşı" masalı ilk kez 1830'da yayınlandı. Bu yayının altyazısında Fyenssk Halk Masalı (et fyensk Folke-Eventyr) yazılmaktaydı. Fyenssk Danimarka'da bir adadır. Lakin bu yayın başarılı olamadı. 1835'de bu masal "Yol Arkadaşı" başlığı ile yayınlandı. Masal babanın ölümüyle başlar. Babasının ölümünden kederlenen Johannes rüya görür:

"Rüyada güneşin ve ayın önünde eğildiğini gördü, babasını hala sağlıklı ve sessiz gördü, özellikle neşeli zamanlarda babasının kahkahalarını duydu; uzun saçlarında altın taç olan güzel bir kız elini Johannes'e uzattı, babası ise "Bak, ne güzel bir sözlün var. Dünyadaki tüm kızlardan daha iyi" (Andersen, 1987: 239). Yukarıdaki olay, hikâyenin folklordan geldiğine dair kanıtlardan biridir. Bu tür sahneler genellikle folklor örneklerinde bulunur. Çocuk uyuyor, rüyasında hiç tanımadığı güzel bir kız görüyor ve bu güzelliğe ulaşmak için sevgisiyle seyahat ediyor. Sonra yanlışlıkla prensin şehrine gelen Johannes onu gördüğü anı görür.

Bu masalda sihir yaygın olarak kullanılır. Ölü adamın kahramanı ile olan yolculuğunun ruhu ve desteği, gerçekte hiçbir ilgisi olmayan güdülerdir. Johannes ve karısının yolculukları sırasında yaşadıkları olaylar da Folklor has motifleri andırmaktadır. Örneğin, "sırtına ağaç dalları bağlayan" yaşlı kadının onların karşısına çıkması, sihirli yağın yarısını süpürge, yarısını ise kılıçla değiştirmek sahneleri folklorik unsurlardır.

1835'te yazılan "Çakmak" hikâyesi de halk edebiyatı ile ilgilidir. Eserin İskandinav halk masalı "Mum Ruhu"ndan etkilenmesi söylenebilir, "1001 Gece" masallarındaki "Alaaddin'in Sihirli Lambası"na dayanarak yazıldığı iddiaları var. Holbek ayrıca bu masaldaki "1001 gecenin" daha fazla etkiye sahip olduğuna dikkat çekiyor: "Çakmak" ta şanslı Alaaddini hatırlatan bazı önemli noktalar var" (Bengt, 1990: 225).

Masalda, bir askerin kılıcını almak ve üçayaklı köpek pahasına prenses ve tahta almak için cadının kemeriyle bir kuyuya dalması Alaaddin'in sihirli lambası için daha uygundur. Andersen, Alaaddin'i askerle, sihirli bir lambayı çakmakla, şeytanı köpeklerle değiştirerek masala yeni bir nefes getirdi.

"Mum Ruh" masalında asker bir prensesi ziyaret etmek için mum kullanır ve idama gönderildiğinde hayatını kurtarmak için demir adamı yardıma çağırır.

"Çakmak" tamamen "Mumdaki Ruh" ya da "Alaaddin'in Sihirli Lambası" masalına dayanmaktadır. Andersen gerek İskandinav, gerekse de Doğu folklorundan eşit derecede faydalandı.

Prens kardeşlerin üvey anne tarafından Kuğu'ya dönüştürülmesi alman halk masallarında da vardır. "Altı Kuğu" adlanan folklor eseri Andersen'in "Yabani Kuğular"ına benzemektedir. Lakin araştırmacılar, "Andersen'in eserlerinin kaynağı Danimarkalı halk edebiyatçısı Mattias Vinder'in yazmış olduğu "On bir Kuğu" olmuştur." söylemekte. Bu kitap masallar perakende yapıldığı için başarılı olamamıştı. Lakin kitapta olan "On bir Kuğu" masalı Andersen için güzel kaynak olduğundan bu hikâyeyi kendine has bir üslupla 1838'de tekrar yazar. Burada halk edebiyatından kaynaklanan cadı üvey annenin zulmü kendi stilince verilmiştir. Üvey anne karakteri çok sayıda masalarda, Külkedisi'nde de vardır. Lakin onlar karakter açısından tamamen farklı insanlardır. Küllüce'nin üvey annesi ona hem manevi, hem fiziksel işkence yapıyorsa, Eliza'nın üvey annesi onu büyü'nün gücüyle cezalandırır. 11 kardeşi büyüyle kuğuya dönüştüren kadın Eliza'yı kolaylıkla yener. Andersen bununla insan maneviyatını değerlendirmeye her zaman ön sıralarda tutar.

Kutsal figürler, büyü bu masalda da yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak Andersen, tüm büyüler ve büyücülerin en güçlüsü ve tüm kötü güçlere karşı savaşma gücünün insan kalbinde olduğuna inanıyordu.

Folklor üzerine yazılan masallardan biri de "Yaşlı Adam Ne Yapsa Haklıdır" (Nye Eventyr og Historier) eseridir. Eser 1861'de yazılmıştır. Andersen bu eserinde kaynak olarak Norveç masalı olan "Gudbrand On The Hillside" eserini ele almıştır. Her iki masalın ana konusu, fakir bir karı koca arasındaki güven ve saygı duygularına dayanmaktadır. Her durumda, karısı kocasına karşı gelmez ve kötü davranışlarıyla sevinir. Olaylar, attan başka bir şeyi olmayan çiftin onu satmaya karar

vermesiyle başlar. Fuara giderken, koca atını bir ineğe, ineği koyuna, koyunu kaza, kazı tavuğa, tavuğu çürük elmaya değiştirir. Koca, karısının bu aptallığa tepkisi hakkında iddiaya giren varlıklı İngiliz'i yeniyor, karşılığında çok fazla altın kazanır.

Bahsettiğimiz olaylar Andersen versiyonundadır. "Gudbrand on the Hillside" eserinde ise bazı farklı olaylar yaşanmaktadır. "Gudbrand on the Hillside" masalında mal değişimi at ile değil inek ile başlar. Andersen komşu karakterini iki İngiliz ile değiştirdi. Norveç versiyonunda, kocası eve boş elle dönerken, "Kocam Seviyor" masalında, kocası bir torba çürük elmaya eve gelir.

Kadın duyarlılığı konusu folklorda çok belirgin olmasa da İtalyanlar'da "En Duyarlı Kadın", Hindistanlılarda "Kral Faziletli Banner'in Üç Zarif Kadını" örnek olarak gösterilebilir. "En Duyarlı Kadın" eseri saçlarının yolunması nedeniyle korkunç bir ıstırap çeken bir kadını ifade eder. Hint folklor örneğinde, kral şeytanın baskısıyla kadınlar arasında en zarifini seçmek zorundadır: ilk kadın lotus çiçeği tarafından yaralanır, ikincisi ay ışığı ile yakılır, üçüncüsü tahıl öğütme sesi ile üzülür.

Yazarın bu peri masalının İsveç versiyonu olan "Yedi Bezelyede Uyuyan Prenses" masalından yararlandığı tahmin edilmektedir. İsveç masalındaki kimsesiz bir kız, kedinin tavsiyesinde çeşitli testlerden geçer ve kurnazlıkla kendini bir prenses olarak tanıtır. Andersen'de durum daha farklıdır. Prenses yalan söylemeden gerçeğini kanıtlar.

"Gerçek Prenses" masalı da folklorik unsurları ihtiva etmektedir. Masalın başlangıcı, bu türdeki geleneksel sözlü edebiyat unvanıyla neredeyse aynıdır.

"Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zamanların birinde, uzak bir diyarda, iyi kalpli bir prens yaşıyormuş. Evlilik çağındaki bu prens, bir prenses ile evlenmek istiyormuş. Kendisine uygun bir eş bulmak için bütün ülkeleri dolaşmış ama bir türlü istediği gibi birini bulamamış" (Andersen, 2018: 36).

Örneğe bakıldığında halk edebiyatından yararlanmakta olduğu görülmektedir. Prens Prenses eş araması konusu çok sayıda halk edebiyatı örneklerinde mevcuttur. Ama Prensesin Kral soyundan olması çeşitli masalarda çeşitli yollarla test edilir. Burada ise test için nohut taneleri kullanılmıştır. Yirmi yün ve yirmi döşeklerin altına konmuş küçük nohut tanesini yalnız asil Prenses hissediyordu. Andersen'in folklorik unsurlardan yararlanarak olayları bu şekilde sunması için farklı

bir amacı vardı. Toplumsal eşitsizlik, toplumsal sınıflanmanın şiddetlendiği dönemin manzarasını yazar masal aracılığıyla aktarmaktaydı.

Masalda tam olarak açıklayamayan bazı unsurlar vardır: Prensesin yağmurlu havada saraya gelmesi. Prensler tek başına ya da yürüyerek gidemiyordu. Neden sarayın kapısını çalıyor? Sıradan bir fakir kız gibi davranmış olabileceği veya hile yapacağı düşünülmüş olabilir. Andersen belki bunu masalda sunmasa bile, okurun bir fikri ortaya çıkar. Ya da belki sadece prensesin herkes gibi yaya ve yalnız başına yürüyüşü Andersen'in sosyal eşitlik arzusunu ihtiva eder.

Alain Quella-Villager "Gerçek Prenses" (The Princess and the Pea) adlı masalında Andersen ölüm ve amansız kaderin şiddetin egemen olduğu bir dünya hakkında çocukluk hatıralarını onu kendilerinden biri gibi kabul etmeyen sakin, tehlikesiz Danimarka burjuvazisi ile karışık biçimde vermiştir. "Burjuva dönemindeki Andersen'in acı çektiği hakaret ve hayal kırıklığı Andersen'in kendisinin prototipi gibi yazmış olduğu yirmi döşek altından küçük nohut tanesini hisseden "sağlıksız" hassas prenses karakteriyle "Gerçek Prens" (The Princess and The Pea) masalında mitleştirildi" (Wullschlager, 2001: 151).

Sayfa | 1011

Prensin evlenmek arzusundan bahseden bir diğer masal "Domuz Bakıcısı"dır. İmparatorun kızının gönlünü gerek gülle, gerekse kanaryayla alamayan prenses, elbiselerini değiştirerek imparatorun sarayına gelerek domuz gütmeye (çobanlık yapmaya) başlar. Herkesin pişirdiği yemekten haber veren kazan, dünyanın tüm valilerini ve danslarını, dans eden alet gibi "boş oyuncakları kazanmak için erkeğe yüz öpüş vermeğe razı olan kız, gülün, kanaryanın değerini anlamaz. Halk edebiyatından kaynaklanan konu olsa bile Andersen kendi diliyle okurları diğer meselelere odaklandırmaya çalışmaktadır. Yazar, gününü oyun oynamak ve anlamsız şeyler yapmakla geçiren imparatorun kızının timsalinde zamanın üst sınıfının temsilcilerini göstermek istemektedir. "Saçma" dedi prenses. "Ben onu öptüğüme göre sizler de öpersiniz! Unutmayın ki, sizleri ben besliyorum!" (Andersen, 2013: 283) sözleri prensesin asıl yüzünü göstermektedir.

Kibirli Prensin cezalandırılması konusu halk masallarında da kullanılmaktadır. 16-17. yüzyıllarda yaşamış İtalyalı şair Giambattista Basile'nin "Pentamerone" adlı masallarında da benzer konu vardır. Her gün 10 olmak üzere 5 gün konuşulan 50 masalı kapsayan "kolleksiyon"un Grimm Kardeşler ve Charles Perrault masallarına da

etkisi vardır. Bu kitap, gururlu Sinziella'nın sevgisini kazanmak için bahçıvanmış gibi davranan bir prensin maceralarını anlatıyor. Benzer konu Grimm Kardeşler'in "Mavi Sakal" masalında da mevcuttur. Kendini beğenmiş Prenses, elçileri, özellikle yakışıklı kralı da beğenmez, onun sakalını tavuk gagasına benzetir. Öfkeli baba, prensesi saraya gelen ilk fakir bir adama vereceğine karar verir. Tuhaf bir sakallı kral fakir bir müzisyenin elbisesinde saraya girer ve prensesle evlenir. Yoksulluktan şikâyet eden prenses, kralı zamanında reddettiğinden pişman olur. Sonunda, zavallı müzisyenin aslında garip sakallı bir kral olduğu ortaya çıkıyor ve hikâye mutlu bir sonla bitiyor.

Görüldüğü gibi, iki masal arasında yeteri kadar benzerlik vardır. Ancak Andersen, aynı konuda yeni "keşifler" yaparak onu kendine has biçime koydu. Yazarın öyküsünde duygusal (santimantalizm) noktalar azdır. Halk masallarında, prenses inadından dönüp affedildiği halde, ancak Andersen'in masalında prens tarafından affedilmez ve terkedilir.

Bazı sebeplerden dolayı bu masal çocukların okuması için uygun olmaya bilir. Domuz çobanının prens ile yaptığı "ticaret" bunun en önemli sebeplerindendir. Bunun yanı sıra, "Çakmak"da da bazı negatif olaylar mevcuttur. Askerin çakmağını almak için yaşlı kadını öldürmesi çocuklar için olumsuz örnektir. Belirtildiği gibi "Alaaddin'in sihirli lambası" bu masal için kaynak olmuştur. Adı geçen Şark masalında Alaaddin'in amcası olarak gösteren cadıyı öldürmesinin sebebi belirtilir. Lakin "Çakmak"ı okurken askerin yaşlı kadını yanlışlıkla öldürdüğü anlaşılmaktadır. Daha sonraki tahliller yaşlı kadının cadı olduğunu göstermektedir. Buradan, Andersen yaşlı kadının cadı olduğunu belirtmeyi unutmuş veya çocukken duyduğu masalı böyle hatırladığı sonucuna varmaktayız. Her halde bu yön kusurlu olarak nitelendirilebilir.

Genel olarak, her ayrıntıya dikkat etmek önemlidir, çünkü masallar çocukların yetiştirilmesi üzerinde doğrudan etkisi olan edebi örneklerdir. Bundan dolayı Andersen masalları iki gruba ayrılmaktadır: Çocuklar ve Yetişkinler için masallar. Maria Tatar bu sınıflandırmanı ve orada bulunan masalları bu yönde hazırladı (Tatar, 2008: 201). Andersen kendisi ise çocuk yazarı adlandırıldığına her zaman pişmanlık duymaktaydı. O, "Ben yetişkinler için yazdım" (Andersen II, 2014: 32) demektedir. Lakin ilk kitabını "Çocuklar için masallar" adlandırması tezatlıdır.

Yazar tarafından yaratılan tüm prensesler birbirinden farklıdır. Prens "Yol Arkadaşı"nda büyülenerek cadiya dönüşmüş, "Çakmak"ta askerle evlenememesi için hapsedilmiş, "Domuz Bakıcısı"nda ahmak gibi tasvir olunmuştur. "Nohut üstünde yatmış prenses" ise bunlardan farklı olarak zayıftır. İlk 3 prensesin bir bağlantı noktası var: üçü de mahkûmdur. Birini babası, birini cadı büyüleyerek mahkûm etmiştir. Sonuncusunun mahkûmluğu farklıdır: Aptallığı, dünyaya "gözlerini kapatarak" bakması kendisini mahkûm bırakmıştır, hayatın güzelliğinin nasıl olduğunu anlayamamıştır.

Yazarın "Kralın Giysisi" adlı masalı onun hangi kaynaktan alındığı konusu çeşitli şekilde eleştirilmektedir. Andersen, masallar kitabının önsözünde, bu hikâyenin Kont Lucanor adlı 13-14. yüzyıl İspanyol bir yazar tarafından alıntılandığını söyledi. Lucanor, dört bölümlü "Desen Kitabı"nda Aisopos (Ezop), Doğu masalları ve birçok kaynaktan etkilenmiştir. Bu kitaptan alındığı iddia olunan "İmparatorun Giysisi" masalının motiflerinin "Bin Bir Gece" de olan "Kırk Vezirin Hikâyesi" masalından geldiği fikri de vardır.

SONUÇ

Tüm bu benzerlikler ve farklılıklar göz önüne alındığında, Andersen'in masal yaratıcılığının edebiyata yeni bir uyum getirdiği fikri söylenilebilir. Masal ve mit Andersen için bir çocukluk hayali idi. Bu hayalleri kendi masallarında bir gerçeğe dönüştürdü. Zamanla o romanlar, oyunlar ve diğer kurgular yazdı, ancak masallar kadar popüler olmadı ve tekrar bir masal yazmak zorunda kaldı. Belki masalları onun bir romancı olarak ünlenmesini engelledi. Okurlar Andersen'in hassas duygularını hiçbir şeyle değiştirmek istemediler. Andersen'in ölümünden sonra eserleri tiyatro ve televizyon performanslarına, filmlere ve çizgi filmlere, animasyonlara uyarlandı ve hala her ülkede dolaşiyor.

Bu folklorik masallar zaman geçtikçe daha da okunaklı bir hale gelerek dünya yazarları için kaynak oldu. Bu masallara 20. yüzyılın ortalarından itibaren animasyon ve sinema filmleri yapıldı: The Little Mermaid (Küçük Deniz Kızı) (1989), yapımcı John Musker; Frozen (Karlar Ülkesi) (2013), yapımcı Peter Del Vecho; Thumbelina (Parmak Kız) (1994), yapımcı Don Bluth; The Red Shoes (Kırmızı Pabuçlar) (1948), yapımcı Michael Powel; The Ugly Duckling (Çirkin Ördek Yavrusu), yapımcı Walt Disney; The Snow Queen (Karlar Kraliçesi)

(2002), yapımcı David Wu vb. Bu filmler modern dünyada sevilerek izlenilmektedir.

KAYNAKÇA

Andersen, H. C. (2013). *Andersen Masalları*. Cilt: 1. (Çev.). Saffet Günersel, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Andersen, H. C. (2014). *Andersen Masalları II*. (Çev.). Nazan Arıbaş, İstanbul: Epilson Yayıncılık.

Andersen, H. C. (2018). *Preşes ile Bezelye Tanesi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Andersen, H. C. (2020). *Nağıllar*. Bakü: Kanun Neşriyatı.

Bengt, H. (1987). *Interpretation of Fairy Tales*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Bengt, H. (1990). Hans Christian Andersen's Use of Folktales (Journal_Article). *Special Issue on the Romantic Fairy Tale 4(2)*, Wayne State University, 224-225.

Binding, P. (2016). *Hans Christian Andersen: European Witness*. New Haven: Yale Univ. Press.

Dundes, A. (2002). Bloody Mary in the Mirror: Essays in Psychoanalytic Folkloristics, University Press of Mississippi.

Hakon, S. (1996). *Hans Christian Andersen: Danish Writer and Citizen of the World*. Amsterdam: Rodopi Bv Editions-2.

Hofman, H. (1987). *Andersen, Grimm Kardeşler Masallar*. Bakü: Yazıçı Yayınları.

Khalil, Z. (1987). *3. Detskaya Literatura Azerbaydjana*. Moskva: Det. Lit.

Smirnova, V. (1967). *O Detyakh I Dlya Detey*. Moskva: Detgiz.

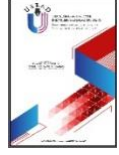
Tatar, M. (2008). *The Annotated Hans Christian Andersen*. New York: W.W. Norton.

Wullschlager, J. (2001). *Hans Christian Andersen: The Life of a Storyteller*. Chicago: University of Chicago Press.

Wullschläger, J. (2005). *Andersen. Życie Baśniopisarza*. Warszawa: Wab.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

KÜRESEL SALGIN SONRASI ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YENİ NORMAL: KÜRESELLEŞMEDEN NEO ORTA ÇAĞ'A MI?

AFTER PANDEMIC THE NEW NORMAL IN INTERNATIONAL
RELATIONS: FROM GLOBALIZATION TO NEO MEDIEVAL AGE?

Harun SEMERCİOĞLU

Dr., Uluslararası İlişkiler, Bağımsız Araştırmacı, İstanbul/Türkiye.
Dr., International Relations, Independent Researcher, Istanbul/Turkey.
harsem@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-4732-5032

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.802814

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30.08.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 13.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Semercioğlu, H. (2020). Küresel Salgın Sonrası Uluslararası İlişkilerde Yeni Normal: Küreselleşmeden Neo Orta Çağ'a Mı?. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1015-1036.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: 2020 yılının başında Çin'in Wuhan şehriden tüm dünyaya yayılarak büyük bir salgın haline dönüşen Covid-19 virüsü nedeniyle oluşan "yeni normal" diye tanımlanan bir durum oluşmuştur. Bu makaleyle, tıp, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi birçok alandaki çalışmalar gibi, yeni normalin uluslararası ilişkilerdeki etkisi ve ortaya çıkan sonuçların küresel ve iç politikadaki yansımalarının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Makalenin başında, küresel salgın sebebiyle yaşanan gelişmelerin bazılarının Orta Çağ'daki şehir devletleri ve uluslararası sistemi andırması nedeniyle bu dönemin özellikleri incelenmiş, sonrasında günümüze uzanan süreçte küreselleşmenin kısaca kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Devamında ise yeni normal kapsamında, uluslararası sistem ve iç politika, politik, ekonomik, sosyal ve diğer boyutlarıyla ortaya konmuştur. Sonuçta, yeni normalin uluslararası ilişkilerde ve iç politikada yol açtığı etkilere yer verilerek konu hakkında bir değerlendirme yapılmış ve gelecekle ilgili öngörülerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Yeni Normal, Küreselleşme, Neo Orta Çağ, Küresel Salgın

Abstract: At the beginning of 2020, a situation defined as "the new normal" occurred due to the Covid-19 virus which spreaded from Wuhan, China to world-wide. With this article, it is aimed to analyze the effects of the new normal in international relations and the reflections of the results in global and domestic politics, like studies in many fields such as medicine, economics, sociology and psychology. At the beginning of the article, because some of the developments due to the epidemic have resembled the city states and the international system in the Middle Ages, this period has been analyzed, and then, a brief conceptual framework of globalization was drawn in the process that extends to the present. Subsequently, within the scope of the new normal, the international system and domestic politics have been presented with their political, economic, social and other dimensions. As a result, an assessment has been made concerning the effects of the new normal in international relations and domestic politics and also a future prediction has been evaluated.

Keywords: International Relations, The New Normal, Globalization, Neo Medieval, Pandemy

GİRİŞ

Ocak 2020'de Çin Wuhan kentinden yayılarak birçok ülkede büyük can kayıplarına yol açan Covid-19 virüs salgını sonucunda uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler ile birlikte küreselleşmede yeni bir

paradigma ortaya çıkmış, artık günümüzde "yeni normal"* diye tanımlanan bir duruma geçilmiş gözükmektedir. Bu durumda, küresel aktör olarak güçlü görülen birçok devletin salgın dolayısıyla sağlık sistemleri çökme noktasına gelmiş, uluslararası ekonomik sistemin tüm unsurları derinden sarsılarak, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde salgının etkileri daha fazla hissedilmiştir. Başlangıçta, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık, Brezilya gibi kimi ülke liderleri virüs salgını tehdidini başlangıçta pek ciddiye almamış, ancak süreç içinde ağır sonuçlarıyla yüzleşince geri adım atmak durumunda kalmışlardır. Hatta Kasım 2020'de ABD'de yapılan başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın kaybetmesinde salgında gerekli sağlık ve sosyal güvenlik politikalarını uygulayamamasının büyük etkisi olduğu gözlenmiştir.

Yaşanan küresel salgın, başta sağlık, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olmak üzere pek çok boyutuyla uluslararası ve ulusal politikalarda önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu süreçte, insan hareketlerinin kısıtlanması ve üretim yapan bazı fabrika ve tesislerin durdurulması, başta turizm olmak üzere, sanayi, ulaşım ile ilgili tüm sektörler vb. birçok alanda olumsuz etkiler yaratarak büyük ölçüde işsizliğin artmasına neden olmuştur. Öte yandan, devletlerin sınırlarında aldığı katı tedbirler, aşırı/mikro milliyetçilik, dinî değerlerin politik amaçlar doğrultusunda kullanılması, toplumlarda şiddet eğiliminin artması, bazı ülke liderlerinin hukuku zorlayıcı ve popülist tavırları ve sokağa çıkma kısıtlamaları ile kitlesel olaylarda halka karşı aşırı güç kullanımı gibi hususlar vuku bulmuştur. Yaşanan tüm bu olaylar demokrasi ve insan haklarının geldiği noktayı sorgulatırken, Orta Çağ'ı hatırlatmıştır.

Bu kapsamda, makalenin başlangıcında Orta Çağ'daki şehir devletlerinin yapısı, politik durum ve uluslararası sistem ortaya konmuş, sonrasında yakın zamandaki küreselleşme süreci çerçevesinde mevcut durum ekonomik, politik ve sosyal boyutlarıyla birlikte analiz edilmiştir. Makalenin devamında "uluslararası ilişkilerde 'yeni normal' nasıl olacaktır?" sorusuna yanıt aranmıştır. Bu kapsamda, yeni normalde Huntington'un savunduğu "Soğuk Savaş sonrası

* 2008 yılı küresel ekonomik krizden sonra kullanılmaya başladığı görülen bu kavramın, 2010 yılında Mohamed A. El-Erian tarafından yazılan ve IMF tarafından yayımlanan "Navigating the New Normal in Industrial Countries" adlı çalışmasında yer aldığı bilinmektedir (Jacobsson, 2010).

dönemde, günümüzdeki medeniyetlerin çatışmasının** gerçekleşme ihtimali değerlendirilmiştir. Küresel salgında yaşananlar neticesinde, Fukuyama'nın savunduğu "tarihin sonunda güçlü zayıf devletlerin yok olduğu", günümüzde "evrensel ve homojen" devletlerin ortaya çıktığı, insanlığın sonunda geldiği en uygun ideolojinin liberalizm olduğu" (Fukuyama, 2016: 43-46, 266) iddiaları sorgulanacaktır. Öte yandan, Toffler'in çok ses getirmiş olan Üçüncü Dalga (Toffler, 2018) adlı eserinde özelliklerini sıraladığı "son dalgadaki yeni uygarlık sona mı erecek?" ve "2020 yılında çok büyük bir paradigma değişikliğine neden olan bu küresel salgın bir dördüncü dalgaya yol açarak yeni bir dönem mi başlayacak?" sorularına da yanıt aranacaktır.

ORTA ÇAĞ'DAN KÜRESELLEŞMEYE ULUSLARARASI SİSTEM VE DEVLET ORTA ÇAĞ'DA ŞEHİR DEVLETLERİ VE ULUSLARARASI SİSTEM

Orta Çağ'ın hangi dönemleri kapsadığıyla ilgili tartışmalar muhtelifdir. Kafesoğlu ve Donuk gibi kimi yazarlara göre; "Batı tarihçilerinin çağlar ile ilgili tasnifini esastan kabul etmek doğru değildir; Türk tarih yazımına uygun bir sıralama gerekir".[†] Bu çalışmada süregelen tartışmaların dışındaki bir konu ele alındığından, Orta Çağ'ın, TDK Türkçe Sözlük'te belirtildiği üzere, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı M.S. 476'dan, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethedildiği 1453 yılları arasında sürdüğü kabul edilecektir (TDK Türkçe Sözlük, 2011: 1814).

Batılı yazarlardan Fischer'e göre Orta Çağ dönemi, M.S. 800-1300 yılları arasında sürmüş ve feodal politikada çerçevesinde köy ya da kasabadan etkilenen bir toplumda evrensel "Hıristiyan İmparatorluğu" yaratma fikriydi. Bu sistem, egemenliğe dayanan modern rejimlerin aksine, heterojen bir kurumsal çerçeve çizmekteydi. Sistemin aktörleri kendilerini ortak bir hukuk, din ve gelenek söylemiyle meşrulaşan evrensel bir topluluğun yerel uygulamaları olarak görüyordu. Orta Çağ uluslararası politik düzeninde büyük bir varlık zincirinden oluşan

* Huntigton günümüzdeki medeniyetleri şu şekilde tasnif etmiştir: 1) Çin (*Sinic*), 2) Japon, 3) İslam, 4) Ortodoks, 5) Batı, 6) Latin Amerika, 7) Afrika. Detaylı bilgi için bkz. (Huntigton, 1997: 45-47)

[†] Orta çağın başlangıç ve bitiş tarihleriyle ilgili olarak önemli olaylar esas alınmıştır. Başlangıcının M.S. 375 yılında Kavimler Göçü, Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında bölünmesi, 565 yılında İmparator Justinian'ın ölümü, 568 yılında Avarların Orta Avrupa'ya göçü, 622 Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü gibi tarihler olduğunu savunanlar olmuştur. Sona ermesinin ise; 1450 yılında Gutenberg'in matbaayı icadı, 1453 yılında İstanbul'un fethi, 1492 yılında Amerika Kıtasının Colomb tarafından keşfi vb. tarihlerdeki olaylar olduğu belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Sever, 2006: 23, 28-29; Tekin ve Sipahi, 2014: 190)

“Tanrı’nın altında tehlikeli bir dünya” vardı, burada insanlar kendilerini ve her şeyi bir bütünün kopyaları olarak algılar, esasen bitişik ve birbirlerinden ayrılamaz olarak kabul ederlerdi. “İlahi iradeden kaynaklanan merkezi bir ilke” tarafından adil bir şekilde yönetildiğini düşünen insanlar, kendi aralarında, herhangi bir nesne arasında ve tüm olaylar ile geçmiş, şimdi ve gelecek arasında açık bir sınır algılamamışlardı (Fischer, 1992: 435).

Avrupa’da orta çağ şehir ve kasabaları, başlangıçta silahlı muhafızlarla korunan ulaşım birimleriyle kurarak emniyetini sağlayan uzak bölgelere ticaret yapan tüccarların korkusundan etkilenecek şekilde şekillenmiştir. 11. ve 12. yüzyıllarda bu tüccarlar, güvenliklerini sağlayan ve ulaşım hatlarına erişim imkânı veren, bir Lord’un çevresindeki surlarla korunan kalesinin yanına yerleşmeye başladılar (Fischer, 1992: 446). Böylece ortaya çıkan feodal yapıdaki şehir devletleri Lord-Vassal ilişkiler zincirlerinden oluşmuş; temelini, şartlı mülkiyet ve özel otoritenin bir çeşitliliği olan Vassalizm’den almıştı.* Doğası gereği “uluslararası” bir düzen olan orta çağ sistemi, “ayrılmaz ve üst üste bindirilmiş ve karışık” hükümetin örtüşen ve eksik haklarının bir parçasını yansıtıyordu. Ayrıca, kurucu birimlerin oluşturduğu toplumsal bütünlüğe ilişkin kapsayıcı doğal hakları ifade eden ortak hukuk, din ve gelenek organları tarafından meşrulaştırılmıştı. Birimler kendilerini evrensel bir topluluğun yerel düzenlemeleri olarak gördüklerinden, bu kapsayıcı meşruiyetler kurucu birimlerin bütünlüğüne tehdit oluşturmamıştı (Ruggie, 1983: 274-275).

Orta çağın Batı’daki önemli din adamı ve düşünürlerinden Salisbury’li John’un Plutarkhos (*Devlet Adamının El Kitabı*) adlı eserinde, devlet “Tanrı’nın inayetiyle hayat bulan, en yüksek öz sermayeyi yönlendirmek üzere hareket eden ve akliselimle yönetilen bir organ” olarak tarif edilmiştir. Plutarkhos’da; “Tanrı dünyevi ve ruhani iktidarın tek ve yegâne kaynağı Tanrı’dır”; hükümdar ise “kamusal güç ve dünya üzerinde bir tanrısal ihtişam” şeklinde ifade edilir. “Hükümdar Tanrı’nın yetkilerini kullandırmak üzere yeryüzüne gönderdiği bir kutsal kimse olduğundan, otoritesi adalet ve yasalardan kaynaklanır; tüm tebaasının bu yüzden itaat etmesi gerekir, aksi

* Hükümdarın mülkiyetindeki topraklarda dükler, lordlar, markiler, kont ve vikontlar, baronlar ile kiracı köylülerden oluşan feodal bir arazi mülkiyet sistemi bulunmaktadır. Feodal sistemdeki sınıfsal yapı ve mülkiyet esasları hakkında detaylı bilgi için bkz. (Erez, 2017: 4-8, 40-58, 61-63; Aydoğdu, 2015: 4-8)

takdirde Tanrı'nın yazgısına da karşı gelinmiş olur" (Alatlı, 2010: 345-346; Tekin ve Sipahi, 2014: 209). Görüldüğü üzere, Orta Çağ'daki devlet yapılarında hükümet edenler ve onun buyruklarına kutsallık atfedilerek, toplumun tamamen dini duyguları ve inançları çerçevesinde itaat etmeleri sağlanmıştır.

Hirst ve Thompson, Orta Çağ'da iktidar ve topraklar (vatan) arasındaki ilişkinin günümüz devletlerinde olduğu üzere tekil olmadığını, politik otoritenin birbirleriyle örtüşen diğer yönetim biçimleriyle (örneğin; kilise, dini cemaatler ve loncalar), aynı alana paralel ve çoğu zaman birbiriyle rekabet eden yönetim iddialarında bulunduğu karmaşık bir biçimde görüldüğünü belirtmektedir (Hirst ve Thompson, 1995: 410). Kobrin dönemin karmaşık yönetim yöntemine dikkat çekerek, "Orta Çağ antolojisinin, egemen ulus devletlerin yönetim işlevlerinin tekelleşmeden önceki dönemdeki şartların bilinmesine yarayarak geleceğin inşasında yol gösterebileceğini" ifade etmektedir (Kobrin, 1998: 366-367). Kaplan ise, günümüzde Batı dünyasında görülen sivil toplumun çöküşü ve suç oranlarının artmasını, o dönemdeki atmosferi andırdığını, ülkeleri ayıran sınırların yerine, "Orta Çağ'da olduğu gibi, hareket eden 'güç merkezleri'nin geleceğini ve bu katmanların çoğunun hareket halinde olacağını" savunmaktadır (Kaplan, 1994).

Batı'da hâkim olan "Hıristiyan İmparatorluğu" anlayışına benzer bir yaklaşımın Orta Çağ'da İslam dünyasında da etkili olduğu görülmektedir. Müslümanlar, İslamiyet'in gelişinden sonraki ilk yüzyıllar haricinde politik anlamda tek bir devletin çatısı altında yaşamamış olsalar da gayrimüslimler karşısında İslam dünyası bir bütün olarak kabul edilmiştir (Tekin ve Sipahi, 2014: 193). İslam hukuku literatüründe Müslümanların idaresi altındaki bu devlet ve toprak yapısı için genelde *dârulislâm*, gayrimüslimlerin idaresi altındaki ülkeyi ifade etmek için ise *dârulharb* kavramlarının kullanıldığı görülmekle birlikte, söz konusu kavramların Kuran'da geçmediği bilinmektedir (Çuçak, 2016: 209). İslam dünyası bu dönemde Halifelik etrafında şekillenen bir yönetim modeliyle, İber Yarımadası'ndan Afrika'ya ve oradan Hindistan'a kadar uzanan Batı dünyasından daha geniş büyük bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Özellikle bilim ve fikir alanında, o dönemde Batı'ya nazaran daha ileride olan İbn-i Sina (*Avicenna*), İbn-i Rüşd (*Averroes*), İbn-i Tufeyl (*Abentofail*) gibi bilim insanları yetiştirmiştir. Haçlı Seferleri ile İslam ve Hıristiyan medeniyetleri birbirleriyle sıkı bir iletişim içine girerek birbirlerinden

etkilenmiş, böylece ticaret büyük ölçüde artmış, bu etkileşim sonraki dönemler için önemli sonuçlar doğurmuştur (Tekin ve Sipahi, 2014: 192-193, 197). 10. yüzyıldan itibaren değişik obaların katılımıyla Türklerde kabul görmeye başlayan Müslümanlık, özellikle 1071 yılındaki Malazgirt Zaferi sonrasında Selçukluların Anadolu'ya girişi ve sonrasında Osmanlı Devleti'yle Balkanlara geçişiyle geniş bölgelere yayılmıştır.* Osmanlı tarafından ele geçirilen bölgelerdeki diğer etnik ve dini topluluklara karşı gösterilen hoşgörü ve adil yönetim anlayışının bunda etkili olduğu söylenebilir.

Sonuçta, Orta Çağ'da hem Hıristiyan hem de İslam dünyasında günümüz devlet yapısından çok uzakta bir politik oluşumun yer aldığı, hükümdarın adeta "Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olduğu", halifenin ise tüm İslam dünyasının lideri anlayışının hâkim olduğu bir durum mevcuttur. Dini esasların adalet başta olmak üzere tüm politik, sosyal ve kültürel hayatı şekillendirdiği, halkların ise yönetenlere mutlak itaat içinde, günümüz temel hak ve özgürlüklerden çok uzakta, kaleler ile korunan yüksek güvenli şehir devletleri içinde bir yaşam sürdükleri görülmektedir. O dönemdeki uluslararası politika Hıristiyan dünyasının kendi birliğini sağlama hedefi doğrultusunda ortak bir hukuk, din ve gelenek söylemiyle meşrulaşmış evrensel bir topluluğun yerel uygulamaları çerçevesinde şekillenmiştir. İslam dünyasında ise halifeye bağlı bir yönetim ve yerel egemenlikler altında, farklı coğrafyalarda genişleyerek daha fazla bir alana hâkim olma çabalarının etkisinin hâkim olduğu bir politik ortam gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, her iki medeniyet arasındaki etkileşim, haclı seferleriyle çoğu zaman bir çatışma ortamında gerçekleşmiş olsa da, önemli sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçlar doğurarak uluslararası sistemi şekillendirmiştir.

KÜRESELLEŞME

TDK Türkçe Sözlük'te küreselleşme; "dünya uluslarını ekonomi, politik ve iletişim bakımlarından birbirini yaklaştırmaya ve bir bütün olmaya götürmek durumu" olarak tanımlanmaktadır (TDK Türkçe Sözlük, 2011: 1562). Küreselleşme olgusu son dönemde modern dünyayı şekillendiren en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Kimi yazarlara göre modernleşme ve kapitalizmin

* Türklerin Müslüman oluşuyla ilgili tarih yazımındaki değişik görüşler bulunmaktadır. Yaygın olarak 751'deki Talas Savaşı'nın önemli etkisine atıf yapılmakta ve 10. yüzyıldan sonra da büyük kitleler halinde İslam'ın kabul edildiği savunulmakta birlikte, bunların bilimsel verilerden noksan olduğunu ifade eden yazarlar da bulunmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. (Ocak, 2020; Berber, 2017; Usta, 2016)

gelişmesi küreselleşme sürecinin başlamasına neden olmuş, bazılarında göre ise küreselleşme tarih yazımıyla başlamıştır. Küreselleşmenin tarih boyunca devam eden ya da en azından modernlikle ilişkili olarak yaklaşık beş yüzyıldır süregelen bir süreç olduğu savunan Robertson, Robinson, Giddens, Sklair gibi yazarların da hemfikir olduğu "birbirini takip eden dönemlerden oluşan ve süregelen tek bir süreç olduğu" savı daha fazla kabul görmektedir (Semercioğlu, 2020: 33).

Küreselleşme çok yönlü bir kavram olmasına rağmen; ekonomik, politik ve kültürel boyutlarıyla birlikte ele alınması gereken bir olgudur. Tarihsel gelişimini değişik yazarlar farklı dönemler şeklinde bölümlendirse de küreselleşmenin genel olarak üç dalga halinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. İletişimin ucuzlayarak yaygınlaştığı, gümrük tarifelerinde düzenlemeler yapılarak ekonomik liberal politikalar sonucu emeğin ve sermayenin serbest dolaşımının kolaylaştığı ve ulaşılması güç denizaşırı ülkelere politik, askeri ve ticari etkilerin yayılmaya başladığı 1870 yılı ile 1945 yılları arasında "birinci küreselleşme dalgası" yaşanmıştır. Tarihsel bir birikimin sonucu ortaya çıkan bu dalgada küreselleşmenin temel dinamikleri "değişim" ve "yayılma", ağırlık noktası ise "ekonomi" olmuştur. Birinci küreselleşme dalgasının sonunda iki dünya savaşı arasında küreselleşme adına dünyada bir durgunluk olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ABD öncülüğünde Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı (NATO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşların ortaya çıktığı 1945 yılı ile 1980 yıllarının başı "ikinci küreselleşme dalgası" olarak görülmektedir. Bu dönemde, özellikle 1970'lerden sonra Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi ile sabit kur sisteminin terk edilmesi ve başta ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Japonya'nın peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırması ivme kazandırmıştır. Hızlanan teknolojik gelişmeler ve artan üretim piyasalarının dışa açılması da bu dönemde küreselleşmeyi hızlandırmıştır. 1980 ve sonrasındaki yıllar küreselleşme tarihi açısından ise Üçüncü Küreselleşme Dönemi'nin yaşanmakta olduğu kabul edilmektedir. Yaşanan hızlı gelişmeler neticesinde bu dönem, teknolojiden iletişime, insan yaşamından çevreye, asimetrik savaştan terörizme ve kitlesel göçlere kadar çok geniş bir yelpazeyi içeren, karmaşık ve çok boyutlu nitelik taşımaktadır. Üçüncü küreselleşme dalgasının en önemli unsurları iletişim ve internet olmuş, büyük bir devrim yaratmış olan internet günümüzde dünyanın en ücra köşelerine

kadar yaygın ve ucuz bir şekilde kullanılır hale gelmiştir. Öte yandan, internetin yaygın kullanılması ve birçok sistemin altyapısını oluşturması siber tehdidi güvenlik alanının en önemli unsurlarından birine dönüştürmüştür. Tüm bu gelişmeler kapsamında, bu dönemi "bilgi çağı" olarak adlandırmak mümkündür (Semercioğlu, 2020: 34-35). Son küresel salgın dolayısıyla alınan tedbirler çerçevesinde, küreselleşmenin bitip bitmediği önceki yıllara nazaran akademide daha fazla tartışılmaya başlamıştır. Küreselleşme ve bu kapsamdaki ulaşım kolaylığı, geniş çaplı uluslararası insan hareketleri, gelişmiş uluslararası ticaret gibi nedenlerle yaşanan yoğun temas Çin'de başlayan Covid-19 salgınının süratle tüm dünyaya yayılmasına yol açmıştır. Buna karşılık, devletlerin salgınla mücadele çerçevesinde uyguladığı "sınırların kapatılması ve güvenliğinin artırılması, devletçi merkezi planlama ve özgürlük kısıtlamalarını içeren otokratik yönetim" gibi birçok uygulama Orta Çağ'daki benzerlerini hatırlatmıştır. Bunların yanı sıra, özellikle uluslararası örgütlerin fonksiyonları ve etkinliklerinin sorgulanması da dâhil olmak üzere tüm bu yaşananlar küreselleşmede gelinen nokta itibariyle uluslararası sistemde yeni bir dalganın başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

YENİ NORMALDE ULUSLARARASI SİSTEM VE İÇ POLİTİKA EKONOMİ POLİTİK BOYUTUYLA ULUSLARARASI SİSTEM

Ocak 2020'de Çin'in Wuhan kentinden yayılarak birçok ülkede büyük can kayıplarına yol açan Covid-19 virüs salgınıyla birlikte uluslararası sistemde yaşananlar ile birlikte küreselleşmede bir paradigma değişikliği yaşanarak artık 'yeni normal'* diye tanımlanan bir durum ortaya çıktığı genel kabul görmüş bir olgudur. Bu kavramı; "çok önemli ve travmatik olaylardan sonra ortaya çıkan yeni durum" olarak tanımlamak mümkündür. Oluşan bu durum sonrasında alışlagelen, eskisinin yerini alarak olağan hale gelir ve önceki uygulamalarla alışkanlıkların yerine geçmektedir. Artık "yeni normal"de ortaya çıkan şartlarla başa çıkmak için, kötümser bir tavır takılmaktansa, bu şartları kabul ederek politikalar oluşturmak daha iyi seçim olacaktır (Urban Dictionary, 2020).

* İlk olarak 2008 yılı küresel ekonomik krizden sonra ilk defa 2009 yılında ABD'de bir gazetede Brian Howard'ın yazısında yer aldığı bilinen bu kavramın artık herkes tarafından farklı hususlara atıf yaparak sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Citypaper, 2020).

“Yeni normal”i küreselleşmenin mevcut durumu çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Öte yandan, son küresel salgınla birlikte uygulanan politikalarda Orta Çağ’ın izlerine de bakmak yaptığımız analize derinlik katacaktır. Cerny ve Kobrin gibi birçok yazar küreselleşmenin geldiği nokta itibarıyla, ulus devletlerin ekonomi politik, güvenlik, sağlık ve kültürel alanlarda iç politik sistemlerinin daha geniş bir ulus ötesi yeniden yapılanmaya yönelmiş olduğunu değerlendirmektedir. Bu yazarlar gelinen durumun “geleneksel ‘iç/dış’ ayrımını bulanıklaştırarak bir meydan okuma haline dönüştüğünü” savunmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinin, sadece uluslararası ilişkiler üzerinde derin bir etkiye yaratmasıyla düşünülmemesi gerekir. Bu süreçte 1960’lardan beri devlet sisteminin hem yukarıdan hem aşağıdan, içeriden ve dışarıdan aşamalı olarak zayıfladığı görülmektedir. “Üçüncü sanayi devrimi” diye adlandırılan söz konusu dönemde özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun uygulanması, işletmelerde esnek üretim sistemleri ve organizasyon yapıları, ulusal/uluslararası e-ticaretin yaygınlaşması gibi karakteristik özelliklerin öne çıktığı görülmektedir. Hedley Bull’un “Neo Orta Çağ” ile bu durumu kastettiği iddia edilmektedir (Cerny, 1998: 37; Kobrin, 1998: 362). Bull, Orta Çağ’a benzer şekilde, “modern devletlerin vatandaşları üzerindeki yetkilerini ve sadakatlerini yönetme kabiliyetlerini, bir yandan bölgesel (AB gibi) ve küresel aktörlerle, diğer yandan da alt düzey veya alt-ulusal makamlarla paylaşacaklarsa, egemenlik kavramının geçerliliğini yitirmesinin kaçınılmaz olacağını” savunmaktadır. Bunun sonraki aşamasında ise “neo kültürel bir evrensel politik düzen biçiminin ortaya çıkabileceğini” ifade etmektedir. Yazar ayrıca, egemen devletlerin ortadan kaybolabileceği ve yerini bir dünya hükümeti tarafından değil, Orta Çağ’da Batı Hristiyanlığında var olan evrensel politik örgütlenmenin modern ve laik bir muadili ile değiştirebileceği de düşünülebileceğini belirtmektedir. Bu sistemde, hiçbir hükümdar ya da şehir devleti, belirli bir bölge ve Hristiyan nüfusun bir kesimi üzerinde üstün olma anlamında egemen olmamış; her biri otoritenin altındaki Vassal ve Papa ile (Almanya ve İtalya’da) Roma İmparatoru ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Batı Hristiyan dünyasının evrensel politik düzeni, henüz evrensel hükümeti içermeyen devlet sistemine bir alternatif olmuştur. Orta Çağ Hristiyan topluluğunda tüm otoritenin nihayetinde Tanrı’dan türetildiği düşünülmüş ve politik sistem temelde teokratik yapıda oluşmuştur. Bu nedenle, Orta Çağ modeline bir dönüşü düşünmek ütopyik görünebilir,

ancak merkezi karakterini örtüşen bir otorite ve çoklu sadakat sistemini somutlaştıran modern ve laik bir muadil geliştirebileceğini değerlendirmek mümkündür (Bull, 2002: 246-247).

Toffler gibi bazı yazarlar ise son dönemdeki gelişmeleri farklı bir bakış açısıyla yorumlayarak, uluslararası sistemde büyük değişiklikler yaşanacağını ileri sürmüştür. Yazarın 1980 yılında kaleme aldığı 'Üçüncü Dalga' adlı eserinde, yaşanan bu teknolojik, sosyokültürel ve ekonomi politik gelişmeler neticesinde "yeni bir uygarlığın ortaya çıkacağı, burada yeni bir yaşam tarzının gelişeceği, üretim süreç ve modellerinin değişerek yeni bir elektronik ev hayatı ve aile yapısının oluşacağı" belirtilmiştir. Toffler "tepeden tırnağa farklı okul ve kurum yapılarının oluşacağını" ifade ederek, "yeni davranış kalıplarının bizi standartlaşmadan, enerji, para ve gücün tek merkezde toplanmasından uzaklaştıracağını" iddia etmiştir. Yazara göre "bu yeni uygarlık eskisine meydan okuyacak, bürokrasileri devirecek ve ulus devletlerin rolünü sınırlayacaktır" (Toffler, 2018: 17). Covid-19 salgınıyla karşılaştığımız döneme kadar olan geçen bu süreçte, küreselleşmedeki "devrimin" bir sonucu olarak birçok boyutu içeren önemli gelişmelerin yaşandığı muhakkaktır. Bunların başında uluslararası ekonomi politikteki değişiklikleri saymak mümkündür. İdari hiyerarşileri içinde uluslararası ekonomik işlemlerin önemli bir bölümünü organize eden dikey olarak örgütlenmiş büyük "Fordist" firmaların "parçalanması (*deintegration*)" yaşanmıştır. Onların yerine, bilgi teknolojisiyle coğrafi olarak büyük bir alana yayılmış operasyonların entegrasyonunu ve koordinasyonunu kolaylaşmış bir hale gelmiş olan karmaşık ağlar ve ittifaklar sistemi ortaya çıkmıştır. Önceki uluslararası üretim sisteminin yerini karmaşık küresel elektronik ağlarla desteklenmiş ulus ötesi üretim modeli almıştır (Kobrin, 1998: 362). Böylece ortaya çıkan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) uluslararası politikanın başat aktörlerinden birisi haline gelmiş ve küresel ekonominin yaklaşık üçte birini kontrol eder hale dönüşmüştür. 1990'lardan itibaren ise Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra küresel neo liberal politikaların önündeki kısıtlayıcı ortamın yok olmasıyla mevcut devlet biçimlerinin uluslararası hale gelmesinin hızlandığı, Çin'in güçlü küresel bir aktör haline dönüşme gayretlerinin arttığı bir süreç yaşanmıştır. 2017 yılından itibaren ABD Başkanı olarak görev yapan Cumhuriyetçi Trump'ın "ABD'yi tekrar büyük yapmak" sloganıyla hayata geçirdiği, kendi ülkesini merkeze koyduğu anlayış uluslararası sistemde yaygınlaşmaya başlamıştır. İngiltere'de ortaya çıkan ve

milliyetçi bir iradeyle alınan ve Ocak 2020'de somutlaşan AB'den ayrılma kararı, Fransa ve İtalya gibi diğer bazı AB ülkelerinde de benzer seslerin çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin özellikle iletişim, ulaşım, gibi alanlardaki önlenemez yaygınlaşması, özellikle uluslararası politikada bir yaptırım aracı olarak kullanılmaya başlanan ve "ticaret savaşları" diye adlandırılan gümrük tarifelerinin artırılması, ticari anlaşmaların askıya alınması gibi uygulamalara sıklıkla rastlanır olmuştur. Diğer taraftan, 2020 yılının başına kadar Körfez ülkeleriyle Türk Cumhuriyetlerinin petrol ve doğal gaz kaynakları nedeniyle öneminin daha da arttığı bir uluslararası ekonomik sistemi oluşturmuş ancak küresel salgın nedeniyle petrol fiyatlarının dip yapmasıyla bu durum belirsiz bir şekilde ertelenmiş gözükmektedir. Son dönemdeki gelişmeler çerçevesinde küreselleşmenin ekonomi politik anlamda geriye gittiğini ve daha fazla milliyetçi ekonomi politikaların ağırlık kazandığını söylemek mümkündür (Semercioğlu, 2020: 26-27, 35-36). Bu dönemde dünyayı derinden etkileyen ve Aralık 2020 itibariyle 1,5 milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği küresel salgınla uluslararası ekonomi durma noktasına gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bölgesindeki ülkelerde yaşanan vaka ve ölüm oranları Tablo1'de gösterilmiştir. Yaşanan küresel salgın nedeniyle tarım ve hayvancılık sektöründeki çalışmalar ile nakliye hizmetlerinin aksaması gıda tedarikini güçlendirirken, fiyatların da artmasına neden olmuştur. Söz konusu salgında sağlık sektörünün tartışmasız büyük rolünün yanında, özellikle e ticaret yoluyla yapılan alışverişler dolayısıyla gıda zinciri sektörü ve marketler ile ürünlerin ulaştırılmasında görevli kuryeler de çok önemli bir rol oynamıştır. Salgının önlenmesi için değişik ilaç firmalarının geliştirdiği aşular insanlık için büyük bir umut kaynağı olmuş, aşının uygulanmasına Aralık 2020'den itibaren ilk olarak Birleşik Krallık'ta başlanmıştır (CNN, 2020).

BÖLGE	VAKALAR		ÖLÜMLER	
	09.05.2020	10.12.2020	09.05.2020	10.12.2020
Küresel (Toplam)	3 759 967	68 165 177	259 474	1 557 385
Afrika	37 717	1 571 911	1 275	35 210
Amerika	1 586 129	29 139 394	87 930	766 717
Doğu Akdeniz	237 323	4 408 403	8608	110 527
Avrupa	1 654 345	20 869 839	152 179	468 115
Güneydoğu Asya	86 29	11 237 814	3075	171 579

Batı Pasifik	157 447	937 772	6 394	18 143
--------------	---------	---------	-------	--------

Tablo 1: DSÖ Bölgesi Vaka ve Ölüm Sayıları (WHO, 2020)

Ortaya çıkan bu tablo neticesinde, ulus devletler hem salgının sağlık boyutunu kontrol altına alarak halklarının yaşam halklarını korumaya çalışırken, öte taraftan gıda temini, tarım ve hayvancılık, sanayi üretimi, lojistik ve nakliye, işsizlikle mücadele ve güvenlik gibi birçok konuda politikalarını gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Nisan 2020'de küresel piyasalarda Brent petrol 25 dolar seviyelerine inerken ABD'de ham petrol için referans fiyat -37,63 dolara düşmüştür ki; bu durum elinizdeki petrolü herhangi bir yere teslim etmek için üzerine üstüne para ödemeniz anlamına gelmektedir (Irwin, 2020). Yaşanan küresel ekonomideki durgunluk bazı ekonomistlere göre 2008 krizinden daha derin yaşanmakta ve hatta 1929 ekonomik buhranı ile neredeyse aynı derecede önemli etkilere neden olmaktadır. 2020 yılında yaşanan küresel salgının etkisiyle dünya ekonomisinin %3 oranında küçüleceği, gelişmiş ülkelerde bu oranın %6, ABD'de %5,9, Japonya'da %5,2, AB'de %7,5, RF'nda %5,5 ve gelişmekte olan ülkelerde daha az etki yaparak %0,4 oranında büyümenin yaşanabileceği öngörülmektedir. 2005-2020 yılları arasında Dünya'daki Büyüme Oranları Tablo2'de gösterilmiştir.

	2005-2008	2009	2010	2015	2019	2020
Dünya	3,3	-2,1	4,1	2,5	2,9	-3,0
Gelişmiş Ülkeler	2,0	-3,7	2,7	2,1	1,7	-6,1
ABD	1,9	-2,6	3,0	2,6	2,3	-5,9
Japonya	1,3	-6,3	4,4	0,5	0,7	-5,2
Avrupa Birliği (AB)	2,2	-4,2	2,0	2,2	1,2	-7,5
AB 15	2,0	-4,3	2,0	2,0		
Yeni AB Üyeleri	5,3	-3,6	2,3	3,6		
Euro Bölgesi	2,0	-4,1	1,9	1,9		
Diğer Avrupa Ülkeleri	2,6	-1,8	1,7	1,6		
Diğer Gelişmiş Ülkeler	2,5	-0,8	2,8	1,7	1,7	-4,6
Geçiş Ekonomisi Ülkeleri	7,0	-6,7	4,1	-2,8	3,7	-1,0

Rusya Federasyonu	6,9	-7,9	4,0	-3,7	1,3	-5,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,9	2,4	7,5	3,8	5,1	0,4

Tablo 2: Dünya'daki Büyüme Oranları, 2005-2020 (UN World, 2020; IMF World, 2020)

Son yaşanan küresel salgında BM ve DSÖ gibi uluslararası örgütlerin etkinliği tekrar sorgulanmış, gündeme getirilen geçtiğimiz dönemde yaşanan birçok uluslararası olay ve çatışmada BM'nin yaklaşımlarının başarısızlığına, küresel Covid-19 salgınının önlenmesiyle ilgili somut adımları atamaması da eklenmiştir. Bunun yanı sıra, DSÖ'nün salgını zamanında üye ülkelere haber vermemesi ve kontrol altına almadaki yetersizliği uluslararası kamuoyunda çok tartışılmıştır. Bu duruma ABD Başkanı Trump yönetimi, söz konusu örgütün "Çin tarafı davranarak Amerikan vatandaşlarının yalnız bıraktığını" ileri sürerek tepki göstermiş, bütçenin yaklaşık %15'ni oluşturan fonu vermeyerek DSÖ'yle ilişkisini keseceğini bildirmiştir. Böylesi bir kararın gerçekleşmesinin, ABD'nin yasal prosedürleri gereği her ne kadar bir yıl kadar süreceği öngörülse bile, DSÖ'nün varoluş gerekçesi ile geleceğine yönelik büyük bir tepki olduğu ortadadır (BBC News, 2020). Covid-19 salgının başlangıç noktası olan ve ilgili uluslararası mercilere geç bildirimde bulunduğu iddiasıyla Çin'e karşı olumsuz bir uluslararası kamuoyunun oluştuğunu, günümüzde yaşanan ABD-Çin rekabetinin, salgın sonrasındaki gelecekte artarak devam edeceğini, Çin'in küresel salgın nedenindeki tutumu nedeniyle ABD'nin yanına yeni müttefikler ekleneceğini söylemek mümkündür. Öte yandan, uluslararası politikada devlet üstü bir örgütlenme modeli olan AB de kurumlarıyla bu krizde tüm üye ülkeleri kapsayıcı iyi bir yönetim sergileyememiş, İspanya ve İtalya gibi ülkeler bu süreci çok ağır geçirmiştir. Devletler alınan tedbirlerle içe dönük ve savunmacı bir duruma geçerken, öte taraftan da salgının kontrol edilmesi esnasında koruyucu maske, elbise vb. ekipmanlar ile solunum cihazlarına acil ihtiyaç duymuş, aşı çalışmaları ve tıbbi tedavideki uygulamalar için diğer devletlerden destek bekler hale gelmiştir. Türkiye bu dönemde söz konusu ekipmanları içeren yardım paketlerini 125 ülkeye göndererek küresel sorunların çözümünde uluslararası iş birliğine yönelik çok önemli ve örnek bir tutum sergilemiştir (CNN Türk, 2020). Bu süreçte ülke sınırlarının ve hava/deniz/kara ulaşımına kapanarak, devletlerin adeta Orta Çağ'daki kale surlarıyla çevrilmiş hale gelmesinin

yanında sokağa çıkma kısıtlamaları gibi özgürlükleri kısıtlayıcı tedbirler normal hale gelirken, kilometrelerce uzaktan erişilen görüntülü sanal toplantılar, bilgisayar erişimli evden çalışma şekilleri ile insan hareketlerinin çipler ve Küresel Konumlama Sistemleri'yle (GPS) takibi gibi teknolojik ilerlemeler küreselleşmenin geldiği noktayı tezatlarla doldurmuştur. Pek çok küresel sorunda görüldüğü üzere, ön yargılar, tarihten gelen düşmanlıklar ve farklı ittifaklarda yer almış olmak uluslararası iş birliğinin önündeki en büyük engeller olarak ortaya çıkmıştır. Geline nokta, ülkelerin aldıkları ulusal tedbirler ne kadar iyi ve salgını önleyici mahiyette olsa da küresel salgını dünya çapında, tüm ülkelerde eş zamanlı olarak sona erdirmen hiçbir ülkenin tamamen güvende olmayacağı anlaşılmıştır. Bu durumun, I. Dünya Savaşı sonrasında Wilson İlkeleri çerçevesiyle önemli bir ivme yakalamış olan idealizmin canlanması için iyi bir fırsat yarattığını söylemek hayalcilik olmayacaktır. Yeni normalde, uluslararası politikada Huntington'un "medeniyetlerin gelecekte bir zaman çatışacağı" tezinin aksine, yaşanan küresel salgında tüm medeniyetler aynı sorunu ortadan kaldırmak için evrensel bir iş birliğine gitmenin kaçınılmaz olduğunu bir kez daha görmüştür. BM ve DSÖ gibi küresel organizasyonlar ile AB gibi devlet üstü yapılarıdaki bölgesel oluşumların, bu tür krizlerdeki etkinlikleri, hızlı karar alma süreçlerini yönetme ve eşgüdüm içinde hareket etmelerinin zorlukları ortaya çıkmıştır. Gelecekte, söz konusu kurumlarda yeni organizasyon yapılarının ortaya çıkması ve etkinliğinin artırılmasına yönelik adımların atılması kuvvetle muhtemeldir.

İÇ POLİTİKADA YENİ NORMAL

Küresel sistem ve uluslararası politikada yaşanan bu gelişmelerin iç politikaya da çok önemli etkileri gözlemlenmiştir. Son salgında, devletlerin yapılarının yanı sıra liderler ve ekiplerinin yönetsel becerileri ve öngörülü/öngörüsüz yaklaşımları, bilim destekli karar alma süreçlerine uymaları gibi birçok faktör başarıya ulaşmada önemli unsurlar olmuştur. Bunların dışında, sağlık sistemleri kapsamında, hastane kapasitesi ve imkânları, sağlık çalışanı sayıları ve yetkinliği, devletlerin sağlık sigortalarını kapsayan sosyal güvenlik politikaları, devlet mekanizmalarının şeffaflığı ve iletişim becerileri de küresel salgın sürecinde devletlerin "güçlü" olduğunu belirleyen diğer faktörler olmuştur. Öte yandan, sokağa çıkma kısıtlamaları, vatandaşların yer

değiştirme izinlerine tabi olarak seyahat edebilmeleri, 20 yaş altı ve 65 yaş üstündekilerinin ise belirli zaman dilimlerinde dışarı çıkabilmeleri, dini mabetlerde ibadet kısıtlamaları, toplu yürüyüş ve gösteri yapma yasakları, akıllı telefonlar ve GSM operatörleri vasıtasıyla takip edilmeleri gibi insan hak ve özgürlüklerini tahdit edici uygulamalar sıradanlaşmıştır. “Yeni normal” diye tanımlanan bu durumda tüm ülkeler kendilerince uygun tedbirleri hayata geçirmişlerdir. Türkiye’de dünyadaki örneklerine benzer şekilde çalışma hayatı, alışveriş, iletişim ve eğitim yöntemleri, normlar ile örf ve adetler ile sosyokültürel davranış biçimlerinde önemli değişikliklere yol açan uygulamalar ortaya çıkmıştır. Devlet yönetimini de içerecek şekilde kamuda ve özel sektördeki çalışma hayatında, ofis dışı toplantıların video konferans şeklinde yapılması, diğer toplantıların azaltılarak sadece çok az ilgilinin katıldığı küçük organizasyonlar şekline dönüşmüştür. İlave olarak, ziyaretler ve toplu eğitimlerin iptal edilerek dijital platformlarda yapılması, yurt içi ve yurt dışı iş seyahatlerinin asgari seviyeye ulaştırılması gibi tedbirler geliştirilmiştir. Öte yandan, evden çalışma, esnek mesai saatleri gibi iş görme yöntemlerinin yaygınlaşması çalışma hayatındaki diğer önemli değişiklikler olmuştur. Fiziksel teması azaltmak amacıyla akıllı telefonlar ve bilgisayarlarla yapılan görüntülü görüşmeler hem günlük hem de iş hayatının vazgeçilmezleri haline gelmiş, bayram ziyaretleri, arkadaş toplantıları, yemek organizasyonları, nişan ve düğün törenleri gibi sosyokültürel alanlarda da önemli farklılıklar gözlenmiştir. Tüm bu alanlar ile ilgili olarak devletin ilgili ve yetkili kurumlarınca gerekli tedbirleri içeren genelgeler yayımlanmış, devletin kontrolü neredeyse evlerin kapısına kadar ulaşmıştır. Kamu düzeni ve halk sağlığının korunması ve idamesi için alınan tedbirlerin, hükümetlerce zaman zaman özgürlük-güvenlik-sağlık dengesini bozucu bir seviyeye ulaştığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan, Mayıs 2020’de ABD’nin bazı eyaletlerinde korona virüse yönelik getirilen tedbirlere halk tarafından tepkiler ortaya konmuş (BBC News Türkçe, 2020) ve benzer tedbirler dolayısıyla Temmuz 2020’de Almanya, Sırbistan gibi bazı AB ülkelerinde hükümetlere karşı geniş katılımlı protesto gösterileri yapılmıştır (AA, 2020). Ağustos 2020’ye gelindiğinde, küresel salgının kontrol altına alınamaması ve sonbaharda ikinci dalganın yaşanmasıyla birlikte ülkelerin yıpranmış olan sağlık ve ekonomi alt yapılarının bu yükü taşımakta güçlük çekmesi beklenmektedir. Küresel salgınla ilgili aşı çalışmalarında istenen başarının elde edilememesi ve Covid-19 virüsüyle mücadele

sürecinin beklenenden daha uzun sürmesi, uluslararası politikadan ziyade iç politikada hükümetlerin karşı karşıya kalacağı sağlık ve ekonomik boyutlu sorunların yanına sosyokültürel, psikolojik ve güvenlik tabanlı birçok yeni sorunu da ekleyecektir. Kısa vadede yaşanacak tüm bu sorunlarla mücadele neticesinde, yeni normalde uluslararası sistemde öncelikle "güçlü devletler" daha da güçlenecek, diğerleri başta iç huzursuzluklar olmak üzere büyük ekonomik ve sosyokültürel sorunlarla başa çıkmak zorunda kalacaktır.

SONUÇ

Covid-19 salgını tüm ülkelerin ekonomik, sosyal, sağlık, moral ve güvenlik sistemlerini önemli bir testten geçirirken, ilk şehir devletlerinin ortaya çıkışından itibaren, Platon'un öncülüğünde birçok düşünürün üzerinde kafa yorduğu 'devlet' olgusunun da sorgulanmasına yol açmıştır. Başta ABD, Birleşik Krallık gibi liberal ve özgürlükçü devlet sistemlerinin pek çoğu, salgında sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerinin yeterince kapsayıcı olmaması nedeniyle iyi bir sınav verememiştir. Buna mukabil, daha devletçi ve disiplinli yönetim şekillerinin hüküm sürdüğü Çin, Japonya, Güney Kore gibi ülkelerin salgını kontrolü almadaki zamanca üstünlüğü güvenlik/insan hakları paradoksunu göz ardı etmiştir. Fukuyama'nın "güçlü zayıf devletler" tanımlamasının tersine, bu defa liberal ve daha demokratik olduğu bilinen Batılı devletler insan için en önemli olan yaşam hakkını korumada yetersiz kalmıştır. 2020 yılında ortaya çıkan ve insanlığın daha önceki küresel salgınlardan daha fazla etkilendiği son küresel salgın 'yeni normal' diye tanımlanan bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bahse konu salgının çok kısa zamanda kontrol altına alınamaması, birçok devletin başta sağlık ve ekonomik alt yapıları olmak üzere tüm fonksiyonlarını büyük bir sınavdan geçirmiş, öncesinde "güçlü devlet" olarak kabul görmüş olanların aslında pekâlâ "zayıf devlet" olabileceği de görülmüştür. Bu süreçte devletlerce alınan tedbirler, insan hareketlerini kısıtlayarak sınırların adeta Orta Çağ'daki kalelerin surlarıyla çevrilmişçesine daha belirgin hale gelmesine, hükümdarların yardım dağıttığı gibi işsiz kalan ya da işine gidemeyenlere hükümetlerin karşılıksız para desteğinde bulunmasına yol açmıştır. Yine, sadece devlet/hükümet başkanlarının kararlarıyla değil, bilim kurullarının fikir ve önerileriyle çok katmanlı bir yönetim sergilenmesinin önemi ortaya çıkmıştır. Yine, devletlerin tüm vatandaşlarına sağlık güvencesi ile birlikte yaşam hakkı tanıyabildiği

ölçüde sosyal devlet olabildiği ve tarım, hayvancılık gibi sektörlerin halkın hayatta kalabilmesi için stratejik öneme haiz olduğu anlaşılmıştır. Bunun için, küresel sorunların ancak uluslararası iş birliğiyle çözümlenebileceği, bu yüzden uluslararası örgütlerin yeniden tasarlanarak etkinliğinin artırılmasına, insanlığın "medeniyetler çatışmasından" ziyade küresel iş birliğine ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında kısa bir süre için de olsa filizlenmiş olan idealizm ruhu tüm insanlık için yeniden bir umut olabilir.

Bilgi çağı olarak da adlandırılan 21. yüzyılda bundan sonra artık pek çok şeyin eskisi gibi olmayacağını ve "yeni normal" diye tanımlanan yeni bir paradigmaya geçildiğini söylemek mümkündür. Yeni normalin hayatımıza girmesiyle dijital dönüşüm hızlanmış; online eğitimler, sanal toplantılar, görüntülü telefon ve bilgisayar görüşmeleri, e-ticaret, e-bankacılık, e-devlet uygulamaları sıradanlaşmıştır. Bununla birlikte, çalışma hayatı büyük bir değişikliğe uğramış; esnek/evden çalışma, üretimde robot ve sanal zekâ teknolojisinin kullanılması yaygınlaşmıştır. Sosyokültürel olarak ise; ailelerin daha fazla izole olmak zorunluluğundan "çekirdek aile" şeklinde hareket etmesi, kısıtlar dolayısıyla aile bireylerinin daha fazla bir arada olmaları neticesinde bağlılıklarının gelişmesinin yanında, aile içinde kadın ve çocuklara karşı şiddet ile tacizin de artış gösterdiği kayıtlara geçmiştir. Öte taraftan, tüm bu gelişmeleri düzenleyecek şekilde hem uluslararası hukuk hem yerel ve özel hukuk norm ve esaslarının da güncellenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yeni normalde birey, sosyal temastan kaçınarak daha fazla izole olduğundan daha fazla yalnızlaşmaya başlamış, güç koşullar ve alışlagelen şartların dışına çıkıldığından sosyolojik ve psikolojik yeni sorunları da yaşanması kaçınılmaz görünmektedir.

2020'de dünya ekonomisinin ortalama %3, AB'nin %7,5, ABD'nin ise %5,9 oranında küçüleceği öngörülmektedir. Eylül 2020'de ikinci bir dalganın yaşanması bu tablonun daha da kötüye gidebileceğini düşündürmektedir. Bu küresel ekonomik şartlar itibarıyla, ihracatının yaklaşık %50'sini AB ülkelerine gerçekleştiren Türkiye ekonomisinin de büyük ölçüde etkileneceğini söylemek mümkündür. Önümüzdeki dönemde, ekonomik etkilerine ilave olarak küresel salgının eğitim, sosyokültürel, sosyolojik ve psikolojik etkileri de mutlaka ortaya çıkacaktır. Yakın gelecekte, küresel salgının etkilerinin izlerini silmenin güç olduğu, benzer salgınların tekrar yaşanma ihtimalinin hiç de az olmadığı düşünülmektedir. Bu dönemde aylarca uygulanan "maske, sosyal mesafe ve temizlik" kuralının uzun süre toplumsal hayatın bir

gerçeği olarak kalması muhtemeldir. Alınmış olan tüm tedbirler kapsamındaki yaşanan tecrübe, bundan sonra çalışma hayatını, eğlence ve turizm şekillerini, sosyokültürel yapıyı, eğitim yöntemleri ve ibadetlerin uygulanmasına kadar hayatın tüm alanlarını "yeni normal" esaslarıyla şekillenmesini zorunlu kılacaktır. Tüm bu hususlar teknolojinin en ileri imkânları, yapay zekâ ve robot teknolojilerinden istifadeyle yapılacak ve bilgi çağının ötesinde yeni bir dalganın yaşanmasını sağlayacak, uluslararası politikada devletler korumacı ve daha temkinli politikalar uygulamak durumunda kalacaktır.

Sonuç olarak, söz konusu küresel salgının küreselleşmenin etkisiyle hızla bütün dünyayı tehdit eder hale geldiği görülmüş, devletlerin bu olaydaki yaklaşımları Orta Çağ'ı hatırlatmıştır. Bunda, bireysel ve toplumsal özgürlükleri kısıtlayıcı tedbirlerin yürürlüğe sokulması, merkezi ve devletçi karar alma modellerine başvurulması, yakın zamana kadar işlevi sorgulanan devletin uluslararası ve iç politikada tekrar başat rol oynayarak halk tarafından özellikle sağlık ve sosyal güvenlik politikalarındaki başarısının kıyaslanması gibi hususlar etkili olmuştur. Yaşananlar her ne kadar böylesi bir tartışmaya yol açsa da insanlığın geliştirdiği tüm kurumlardan vazgeçerek medeniyetinin ulaştığı seviyeden ve çetin mücadelelerden sonra kazandıkları bireysel özgürlükleri ile kazanımlarından geri gitmesi mümkün değildir. 'Yeni normal'in büyük bir paradigma değişikliğine yol açacağına kanaat getirmiş olsak bile, şimdilik bu dönemi Neo Orta Çağ demek doğru olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı (AA). (2020). Sırbistan'da Hükümetin Yeni Covid-19 Tedbirleri Protesto Edildi. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sirbistanda-hukümetin-yeni-kovid-19-tedbirleri-protesto-edildi/1903012>. Erişim Tarihi: 05.08.2020.

Anadolu Ajansı (AA). (2020). Erişim Adresi: Almanya'da Covid-19 Kısıtlamaları Protesto Edildi. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-kovid-19-kisitlamalari-protesto-edildi-/1929057>. Erişim Tarihi: 05.08.2020.

Alatlı, A. (2010). *Batıya Yöne Veren Metinler*. Cilt.1, Kapadokya: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı.

- Aydoğdu, M. (2015). Ortaçağ Feodal Mülkiyet Anlayışı ve Osmanlı Hukukundaki Toprak Sisteminin Türk Hukukundaki Tarımsal İşletmelerin Mirasçılara Özgülenmesine Etkileri. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* 17(2), 1-26.
- BBC News (2020). Coronavirus: Trump Moves to Pull US out of World Health Organization. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-53327906>. Erişim Tarihi: 08.07.2020.
- BBC News Türkçe (2020). Koronavirüs: ABD'de 'Benim Bedenim Benim Tercihim' Diyenler Sokağa Çıkma Kısıtlamalarına Karşı Protesto Gösterileri Düzenliyor. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52357958>. Erişim Tarihi: 04.08.2020.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society*, 3. Edition, New York: Palgrave.
- Cerny, P. G. (1998). Neomedievalism, Civil War and the New Security Dilemma: Globalisation As Durable Disorder. *Civil Wars* 1(1), 36-64.
- CNN Türk. (2020). Türkiye, 125 Ülkeye Sağlık Ekipmanı Yardımında Bulundu. Erişim Adresi: <https://www.cnnturk.com/dunya/turkiye-125-ulkeye-saglik-ekipmani-yardiminda-bulundu>. Erişim Tarihi: 10.07.2020.
- CNN Türk. (2020). İngiltere'de Büyük Gün: Dünyadaki İlk Covid-19 Aşısı 90 Yaşındaki Kadına Yapıldı. Erişim Adresi: <https://www.cnnturk.com/dunya/ingilterede-buyuk-gun-dunyadaki-ilk-covid-19-asisi-90-yasindaki-kadina-yapildi>. Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- Çuğak, M. (2016). İslam Hukuk Literatüründe Dârulislâm ve Dârulharbın Sınırları. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(1), 205-225.
- Erez, E. (2017). *Feodal Sistemin Sosyal Hayat Üzerine Etkisi*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Karaman, Türkiye.
- Fischer, M. (1992). Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices. *International Organization* 46(2), 427-466.

- Fukuyama, F. (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. 6. Baskı. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Hirst P. & Thompson, G. (1995). Globalization and the Future of the Nation State. *Economy and Society* 24(3), 408-442.
- Huntington, S. P. (1997). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Simon & Schuster Inc.
- Irwin, N. (2020). What the Negative Price of Oil is Telling Us. *The New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2020/04/21/upshot/negative-oil-price.html> Erişim Tarihi: 21.04.2020.
- Kaplan, R. (1994). The Coming Anarchy. *The Atlantic Monthly*. Erişim Adresi: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/>. Erişim Tarihi: 20.06.2020.
- Kobrin, S. J. (1998). Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital World Economy. *The Journal of International Affairs* 51, 361-386.
- Ocak, A. Y. (2020). Türkler ve İslamiyet: Türklerin Müslümanlığı Tarihine Dair Bir Sorgulama. Erişim Adresi: <https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar2/1651-turkler-ve-islamiyet-turklerin-muslumanligi-tarihine-dair-bir-sorgulama#edn1>. Erişim Tarihi: 08.07.2020.
- Berber, O. (2017). Türklerin İslamlaşma Sürecine Dair Türk Tarih Yazımındaki Bazı İfadeler Üzerine. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2(1), 1-24.
- Ruggie, J. G. (1983). Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis. *World Politics* 35(2), 261-285.
- Semercioğlu, H. (2020). *Yeni Dünya Düzeninde Türk Dış Politikası: Türkiye-Rusya İlişkileri Örneği*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Sever, İ. (2006). *Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği Dünü, Bugünü ve Sorunları*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, İzmir, Türkiye.
- TDK Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekin, S. & Sipahi, E. B. (2014). Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Orta Çağ Avrupa'sına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Tarih Okulu Dergisi 7(XVII)*, 189-219.

Toffler, A. (2018). *Üçüncü Dalga*. İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Türk İslam Ansiklopedisi. (2020). Türkler'in İslâmiyet'i Kabulü. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/turk#2-turklerin-islamiyeti-kabulu>. Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Urban Dictionary. (2020). Erişim Adresi: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=New%20normal>. Erişim Tarihi: 09.05.2020.

Usta, A. (2016). Türklerin İslamlaşması Üzerine Bir Tetkik. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 4(37)*, 13-29.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİNİN AKTARIMINDA MEDYA, TOPLUM ve KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM

**MEDIA, SOCIETY AND INTER-GENERATION INTERACTION IN TRANSFER
OF ORAL CULTURAL PRODUCTS**

Aslıhan ARSLAN

Doktora Öğrencisi, Türk Halk Bilimi, Türk Halk Bilimi, Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Ankara/Türkiye.

PhD Student, Turkish Folklore, Turkish Folklore, Ankara Hacı Bayram Veli
University, Ankara/Turkey.

aslihanarslannn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5543-8873

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.808429

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 09.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 13.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Arslan, A. (2020). Sözlü Kültür
Ürünlerinin Aktarımında Medya, Toplum ve Kuşaklararası Etkileşim. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1037-1053.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Kültür aktarımı küreselleşme ile birlikte müdahale edilebilir, yönlendirilebilir bir karaktere bürünmüştür. Bu makalede geleneğe dair bilginin, yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru aktarılırken nicelik olarak azalmadığı, geleneğin her kuşakta pek çok değişkene bağlı olarak yeniden yorumlandığı ve kabulünün/reddinin aktarıcının beklentilerine göre değil, anlatıcı-dinleyici ilişkisine göre şekillendiği kaynak kişilerle yapılan görüşmelerle ortaya konulmuştur. Samsun ilinde seçilen 10 ailede (sözlü kültür unsurlarının aktarımının genellikle kadınlar tarafından yapıldığı gözlemlendiği için) anne (I. kuşak), kız (II. kuşak) ve kız torun (III. kuşak) ile görüşmeler yapılmış, her kuşağa aynı sorular yöneltilmiş, alınan cevaplara göre gelenek aktarımı karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmiştir. Ayrıca sosyal medya etkinlikleri, televizyon programları ve dizileri, sinema filmleri, reklam filmleri, twitter, Milli Eğitim etkinlikleri de sözlü kültür ürünlerinin kullanımı açısından incelenmiş; çalışmaya konu olan dizi film, reklam filmi, sinema filmi örnekleri rastgele örneklem metodu ile seçilmiştir. Bu bağlamda fıkra, atasözü, efsane gibi sözlü kültür ürünleri genç kuşağa aktarılmış olmasına rağmen onlar tarafından kullanımı tercih edilmemiş; fakat masal ve ninni gibi sözlü kültür ürünleri tam olarak aktarılamamış olmasına rağmen yıkıcı güç olarak görülen medya, moda ve teknoloji gibi kavramların imkânlarıyla genç kuşağın hayatında önemli bir yer edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Kültür, Gelenek, Aktarım, Küreselleşme, Medya

Abstract: Cultural transfer has turned into an interventionable, manageable character with globalization. In this article, it has been put forward that the knowledge of the tradition does not progress from the older generation to the younger generation by decreasing quantity, the tradition is reinterpreted depending on many variables in each generation, and its acceptance or rejection is not shaped by the expectations of the transmitter. In 10 families selected in Samsun province (as it is observed that the transmission of verbal cultural elements is usually done by women), interviews were made with the mother (1st generation), daughter (2nd generation) and granddaughter (3rd generation), the same questions were asked to each generation and the answers received. tradition transfer has been studied with a comparative method. In addition, social media activities, television programs and series, motion pictures, commercials, twitter, and National Education events were also examined in terms of the use of oral cultural products; Samples of TV series, commercials and motion pictures subject to the study were selected by random sampling method. In this context, although oral cultural products such as anecdotes, proverbs and legends were passed on to the younger generation, their use was not preferred by them; However, although verbal cultural products such as fairy tales and lullabies have not been fully conveyed, they have gained an important place in the life of the young generation with the opportunities of

concepts such as media, fashion and technology, which are seen as destructive forces.

Keywords: Oral Culture, Tradition, Transfer, Globalization, Media

GİRİŞ

Günümüz toplumunda, genç kuşakların küreselleşmenin etkisi ile birlikte geleneksel kültürden uzaklaştığına dair yaygın bir kabul vardır. Bu fikir doğru kabul edilirse gün geçtikçe toplumun sahip olduğu gelenek bilgisinin azalması ve bir süre sonra da kaçınılmaz olarak yok olması gerekmektedir. Fakat gündelik hayat içerisinde kaybolan bazı geleneklerin yerine yenilerinin gelmesi ve mevcut bazı geleneklerin de değişip, dönüşmesi bu durumun aksine delil teşkil etmektedir. Bu yok oluş, yeniden doğuş ve dönüşüm birbirinden farklı pek çok parametreye bağlı, karmaşık bir süreç içermektedir. İnternet 2.0'ın topluluklara tanıdığı etkileşimli sanal mecra, bu değişimi tetikleyen önemli faktörlerden biri olmuştur. Her birey ait olduğu coğrafyanın, kültürün, inancın yansımalarını kendi medyasını oluşturarak aktarmış ve bu aktarım karşısında başka kişilerin paylaşımlarına da erişir hale gelmiştir. Küresel çapta yaşanan bu etkileşim insanları, kendilerini daha fazla ifade etmeye yöneltmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak; genç kuşaklar internet çağında çok fazla bilgiye maruz kalmış ve merkezi olmayan pek çok düşünce tarafından manipüle edilmişlerdir. Modernite bireye "ideal" bir kişilik yaratmak için pek çok dayatma getirmiş, ardından gelen postmodernite de tüm "kabuller"i, "ideal"leri hayatın dışına itmeye çalışmıştır. Yaşanan bu karmaşada Y ve Z kuşakları kendilerini çağa uydurmak için geleneğe sırt dönmeye mecbur hissetmişlerdir. Belirli yaşam tarzları ve alışkanlıkları sonucunda yaşanan bu tektipleşme, modern çağın insanına beklenen mutluluğu getirmemiştir. Joseph Campbell, "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinde; Daidalos'un labirente giren Ariadne'ye, girişe bağlaması için verdiği ipi örnek gösterir ve kadim bilgiyi bu ipe benzetir. Macerayı tek başımıza ve tekrar yaşamamıza gerek olmadığını, bizden önce binlerce yıldır aynı yolları yürümüş, aynı engelleri aşmış kişilerin, bizim için bıraktığı işaret olan ipi takip ederek sonuca ulaşabileceğimizi ifade etmektedir (Campbell, 2015: 28). Bugün de içinde bulunulan kaygan düşünce zemininde, geleneğin kadim bilgisi pek çok insan tarafından bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Buradan hareketle günümüzde eğitim, medya, sanat, siyaset, ticaret vb. alanlarda yaşanan dönüşümde geleneksel bilginin hem orijinal hem de güncellenmiş halde yer

aldığını görmekteyiz. Burada bu alanlar geleneksel bilgiyi kullanarak kendi etkinlik alanlarını artırırken, teknoloji de kültürü yaşatmak, korumak ve aktarmak konusunda bir rol üstlenmiştir. Bu da Alan Dundes'in teknolojinin halk bilgisini yok etmediği gibi, halk bilgisinin yayılmasında ve aktarılmasında önemli bir faktör haline geldiği ve yeni halk bilgisi oluşumunda ilham kaynağı olduğu görüşünü desteklemektedir (Oğuz vd., 2006: 24).

Toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınan bu çalışmada on ailenin kadınları ile (anne, kız, kız torun) görüşmeler yapılmıştır. Öncelikle sözlü kültür ürünleri hakkında mevcut bilgileri öğrenilmiş, ardından bu bilginin kuşaklararası aktarımı incelenmiştir. Çalışmanın ana konusu ise değişen aktarım bağlamları ve medyanın bu süreçteki rolüdür. Bu bağlamda yapılan araştırmada; geleneğin bazı başlıklarında yaşlı kuşağın sahip olduğu bilginin genç kuşağa aktarılamadığı görülürken, bazı başlıklarında da geleneğin bilgisinin aktarılmış olmasına karşın genç kuşak tarafından gündelik hayatın işleyişine dahil edilmemiş olduğu görülmüştür. Bu noktada yaşlı kuşağın pratikte sahip olmadığı bazı geleneksel unsurların genç kuşak tarafından yeniden canlandırılması ve yaşatılması ile beklenen seyrin dışına çıkmıştır. Sözelimi sözlü kültür ürünlerinin aktarımında fıkra, atasözü gibi öğelerin yaşlı kuşak tarafından sıklıkla tercih edilip genç kuşak tarafından kullanımında azalma yaşanmasına karşın; masal, ninni gibi öğelerin yaşlı kuşak tarafından nerdeyse hiç kullanılmamasına rağmen genç kuşak tarafından yok olması beklenen bu ürünlere sahip çıkılması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir.

1. DEĞİŞEN AKTARIM BAĞLAMLARI

Değişen kuşaklararası aktarım bağlamları geleneksel unsurların gelecek kuşaklara aktarımında farklı bakış açıları yaratmaktadır. Medyanın kuşakların zihniyetini değiştirme ve dönüştürmede önemli bir rol oynadığı konusunda çalışmamızdaki tüm kaynak kişiler hemfikir olmuştur: I. kuşak "Eskiden bir şeyi bildiğimiz yoktu, televizyon yoktu, radyo yoktu, gördüğün öğrendiğin bir şey yoktu. Şimdiki asırla o zamanki zaman bir değil, şimdi doğru konuşacağız." (KK1) II. kuşak: "Önceden televizyon yoktu, şimdi internet var. Ben ilk 20 yaşında telefonla konuştum. Şimdiki gençler bizim gibi olmaz." (KK26) III. kuşak: "Değişimin nedeni internet, farklı kültürlerle tanışmak." (KK3) İfadelerini kullanmışlardır. Öyle ki "Çarşamba'yı sel aldı türkünün hikâyesini biliyor musunuz?" sorusuna II. kuşak: "Bilmiyorum ama internetten bir araştıracağım, merak ettim." (KK10)

yanıtını vermiştir. “Bu ezan okuma geleneği çok eskiden beri Kuran’da da yeri geçer ki “Muhteşem Yüzyıl”ı seyrederken de padişah çocuklarının kulağına ezan okudu, demek ki çok eskiden geliyor bu gelenek.” (KK20) “Tören ve partilere, herhalde zamana mı ayak uyduruyoruz, ben şimdi çok normal görüyorum. Şimdi insanlar daha ayrıntılı bakıyorlar; internet, televizyon var. Eskiden biz yabancı filmleri izlerdik, 25 sene önce yadırgadığımız şey şu an bize çok normal geliyor, oğlumuz yapınca mutlu oluyoruz.” (KK20) ifadelerini kullanmışlardır. Aynı şekilde üçüncü kuşak da: “Bereket için sabah kapı açmaya inanmıyordum. İnternette bir yazı okudum, sabah ezanı zamanında ozon tabakası yere iniyormuş ve o havayı soluduğun zaman birçok hastalıktan korunuyormuşsun. Bunu bizim dedelerimizin âdetiyle bağdaştırıyordu, ondan sonra ben de açıyorum artık. Demek ki ‘aslı varmış’ dedim.” (KK8) “Mesela firavun için Nil nehri yarılmıştır. Sonra bilim adamları araştırıyorlar, bir ceset mumyalanmamış, diz çökmüş bir şekilde secde ederken buluyorlar, internette okudum.” (KK27) Tüm bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki, genç kuşak için internet, yaşlı ve orta kuşak için ise televizyon medyası büyük bir etki alanı oluşturmuştur.

Medyanın bireylerin dünya görüşünü şekillendirmesinin yanı sıra yetiştirilme tarzının da kişilerin olaylara yaklaşımını etkilediği I. ve II. Kuşak kaynak kişiler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir: “Ben 26 yaşındaydım, hayalim ehliyet almaktı. Ailem “Bu araba da alırsa daha evlendiremeyiz.” diye beni evlendirdiler. “İstemiyorum” diyemedim, o şans yoktu. “Olacak” dendi, oldu. Ben o gece 3’e kadar ağladım. Ben hala daha onun ezikliğini yaşarım, annem çok disiplinli bir insandı, ezik ve baskın yetiştik.” (KK20) “İlk kızımın ismini ben “İdil” istedim ama dede ile babaanne kabul etmediler, “İdil olursa, çocuğu görmeye gelmeyeceğiz” dediler. Müsaade ettim, kötülük olsun istemedim. Bu gün yine olsa yine de susarım.” (KK18) diyen orta kuşağın karşısında, kararlarına müdahaleyi kabul etmeyen bir nesil olmuştur; “Büyüklerin bir şey söyleyebileceğini sanmıyorum, benim çocuğum olduğu için ama söylerse bunun yanlış olduğunu açıklarım. Çocuğuma da iyi bir örnek değil, olmaz yani.” (KK3) “Müsaade etmem, belki 1 tane çocuk yapacağım. Benim çocuğum, istediğimi yaparım, kimse karışamaz.” (KK6) “Zaman değişti, devir değişti, özgüven arttı. Şu an her kadın kendi ayakları üzerinde durabilir ya da bir erkek ailesine bağlı kalıyordu, babasıyla işlerini yürütüyordu ama aileden uzaklaşma, kendi bireysel kararlarını alabildikleri için illa ailenin kararlarını

yapmak zorunda kalmadılar.” (KK14) Bu ve benzeri pek çok ifade bireylerin kendilerine sunulan herhangi bir şeye karşı takındıkları eleştirel tavrı belirlemede yetiştirilme tarzının önemli olduğunu göstermektedir.

İlk iki kuşak yaşam koşulları ve toplum kuralları gereği çocuklarının eğitimi ile yeterince ilgilenememekten yakınmaktadırlar. “Bir gelin işi gücü yemeği yapacak, kayınpederi yolcu edecek, kayınpederin gece gezmesine gitti, onu beklemek zorundasın, gidip yatamazsın. Kayınvalidenin dediğinden çıkmayacaksın, emir kulusun. Biz 10 sene kocamla aynı sofraya oturup yemek yemedik. Mesela bebekle bu mahallenin içinden eşinle gidemezsin. Evde görümcen varsa bebeği önden götürür mahalle dışına kadar, sen de arkasından gidersin. Damat da önce ileri gider sonra birleşirsin. Geri gelirken damat gelir önden, evden birini yollar bebeği alır, sonra gelin tek gelir.” (KK1) Çocuk dahi emzirmedim, bir kere çocuğumu elime almadım, kaynatamla bir masaya oturup yemek yemedim. Çocuk ağlarsa dışarı çıkarırım soğuk da olsa. Şimdi herkes kucağına alıyor, “yavrum” da diyor “çocuğum” da diyor. Ne “yavrum” diyebildim ne “çocuğum” (...) Ne kocamı kocam bildim ne çocuğumu çocuğum bildim.” (KK22) II. kuşak: “Ben çok pişmanım, çocuklarım büyürken bizim çok işimiz vardı. Biz “gelen evimizi dağınık görmesin” dedik, “aman gelene hizmet edelim” dedik, şimdiki gençlerin çocuk yetiştirmesi daha çok hoşuma gidiyor. Şimdi herkes çocuğuna öncelik veriyor.” (KK5) Bize dendi ki; “Kayınvalideni eşinin önünde tutacaksın.” Onun için onların yanında biz çocuklarımızla ilgilenmedik, ayıptı.” (KK2) demiştir.

Değişen bu algı medyada kendine sıklıkla yer bulmuş, konu ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bir deterjan markasının reklam filminde bu durum örneklendirilmektedir. Bir çocuğun gözünden anlatılan reklamda; çocuk annesini oyuna davet etmesine rağmen, annesi “çocukla çocuk olmayarak” yanındaki kadınlarla sohbeti devam eder ve çocuk kendi başına oyun oynar. Aradan yıllar geçer ve çocuk büyür. Bu kez kendisi anne olduğunda çocuğuyla birlikte oyunlar oynar. Ana karakter çocuğuyla oynarken, kapıda anneanne görünür ve yine onları seyrediyordur fakat bu defa “keşke”lerle... Reklam şarkısının sözleri şöyledir:

Çocuktum, oynardım tek başıma, isterdim katılsın oyuna
O günler daha farklıydı, büyükler oyun oynamazdı

Vakti gelince, anne olunca, benim elimde, beraber o anları paylaşmak

Çocukla çocuk ol sende, anılar biriktir birlikte #anıbiriktir

Bu ve benzeri pek çok örnek III. kuşakta bir zihniyet değişimi yaşandığını göstermektedir. Fakat bu düşünce değişikliğinin yanı sıra, kadının aktif olarak iş hayatına girmesi ile birlikte hem çocuğa ayırabileceği zamanın kısıtlı hâle gelmesi hem de iş hayatının yorgunluğu ile eve gelecek olması çocuğu ile geçireceği zamanı olumsuz etkileyebilecektir. Ayrıca geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm yaşanmasının ardından, dede ve nine ile var olan bağın aynı evin içinde yaşanıldığı döneme göre zayıflamış olması da geleneksel unsurların aktarımında bir engel teşkil etmektedir. Öcal Oğuz; "Türk toplumunda çekirdek ailenin yaygınlaşmasıyla çocukların geleneksel kültür kodlarını tanımlarında ninelerin ve dedelerin rolünün en aza indiğini ve somut olmayan kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarımında hemen hemen bütün yolların tıkanmakta olduğunu ifade etmektedir" (Oğuz, 2013: 71). Fakat kaynak kişilerin ifadelerine göre geçmiş dönemde büyüklere itaat, şimdiki dönemde ise iş hayatının yoğunluğu sebebiyle çocukla ilgilenmek için imkân yaratmak aynı düzeyde zorlu koşulların şekillendirdiği bir süreç olarak görülebilir. Burada bazı sözlü kültür ürünlerini "aktarım"dan bağımsız olarak "müdahale edilmiş", "yönlendirilmiş" bir süreçte ele almak belki de bizi daha sağlıklı sonuçlara götürebilecektir.

2. AKTARABİLDİKLERİMİZ, AKTARAMADIKLARIMIZ

Çalışmanın bu bölümünde seçilen on ailenin üç kuşak kadınlarına gündelik hayatlarında sözlü kültür ürünlerinin (tekerleme, mani, efsane, atasözü, masal, ninni) kullanım sıklığı ile ilgili sorular yöneltilmiş ve alınan cevaplar karşılaştırılmıştır.

2.1. Tekerleme, Mani ve Efsane

Sözlü kültürde önemli bir yere sahip olan tekerleme, mani ve efsane türleri seçilen örnekleme her üç kuşak tarafından da bilinmemektedir. Burada yaşlı ve orta kuşakta yer almayan bilgi son kuşağın da dikkatinde olmamıştır.

2.2. Atasözü

"Bir söz töre halini alabilmek için şüphesiz ki mensup bulunduğu ulus arasında, her sınıf halk tarafından, türlü vesilelerle ve binlerle tekrarlanması, bu suretle bütün bir milletin tecrübe mihenkinden ve

vicdan süzgecinden geçtikten sonra, ayarı tam altın gibi ortaya çıkması, revaç bulması lazımdır” (Dilçin, 2000: XIII). Bu sebeple atasözleri içinde şekillendikleri toplumun kültürel hazinelerini oluşturmaktadır. Atasözleri araştırmadaki yaşlı kuşak tarafından sıklıkla kullanılmaktadır: “Çok kullanırım. Pekiştirme oluyor. Annemden kulağımda kaldı.” (KK9) “Yaşanmış şeyler olduğu için çok kullanırım.” (KK18) Genç kuşak ise; “Kullanmam daha güncel şeylerden bahsederim.” (KK19) “Atasözü günlük hayatta kullanmıyorum, kullanınca da bir garip geliyor, o söz için ortam yok.” (KK3) “Çok fazla da bilmem zaten çok gerek de duymuyorum.” (KK21) yanıtlarını vermiştir. Burada III. kuşağa aktarım gerçekleşmiş fakat kullanımı tercih edilmemiştir. Genç kuşak tarafından atasözlerinin kullanımının azalması zihniyet değişimi ile açıklanabilir. Ruken Alp Selvi “Bir dirhem et bin ayıp örter” atasözüyle imlenen estetik beğenin günümüzde geçerli olmadığını, medyadaki “Form ye, formda kal.” sloganı ile toplumsal güzellik anlayışındaki değişimin tıpkı atasözünün biçimsel yapısı gibi tanımlanarak kullanıldığını ifade etmektedir (Selvi, 2005: 82). Pek çok atasözünün oluşturulduğu zihniyet dairesi artık değişmiş olduğu için III. kuşak post modern dönemin bu kalıp ifadelerin kullanımı için uygun olmadığını düşünmektedir.

2.3. Masal

Linda Degh “Masal nedir?” diye sorar, ardından ekler: “Sembolik midir? Gerçeğin fantastik yansıması mıdır? Sosyal sansürleri baştan savarak, bilinçaltının kendini ifade edebileceği gizli arzuların ve saldırının aracı mıdır? Sosyal haksızlıklara telafi ve tatminkârlık veren isteklerin aracı mıdır? Antik çağların dininden ve toplumundan geriye kalanların deposu mudur? Düşününce, masal bütün bunlar hatta daha fazlasıdır” der (Oğuz vd., 2006: 140). Buradan hareketle masal; birey ve toplum için, bugün ve geçmiş için çok önemlidir. Çalışmanın bu bölümde diğer sözlü kültür ürünlerinden farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. “Çocuklarınıza masal anlattınız mı?” sorusuna I. kuşağın tamamı “hayır” yanıtını vermiştir. “Hem iş hem de itaat dolayısıyla çocuklarımızla hiç ilgilenemedik. Torunlarımda sevgimi yendim.” (KK1) diyen I. kuşağın pişmanlıkları sonraki kuşakları da etkilemiş ve III. kuşak çocuk yetiştirme alışkanlıklarının çoğunu değiştirmek istemiştir. Soru “yakın zamanda” olarak sorulduğunda II. kuşağın yarısı “evet” yanıtını vermiştir. Çocuklarına masal anlatma alışkanlığı olmayan II. kuşak, torunları

vesilesiyle bu oranı yükseltmiştir. III. kuşak ise: "Bizde öyle çok dededen, nineden masal geleneği yok ama ben yatmadan önce okuyorum kızıma." (KK8) "Daha dün akşam anlattım." (KK27) "Her gece anlatıyorum." (KK19) "İnternette araştırdığım kadarıyla bu dönemlerde çocuk annenin sesini duyabiliyormuş ve anneye çocuk arasında bir bağ oluşuyormuş, ben de internette masal dinlettiriyorum." (KK21)

I. ve II. kuşak çocuklarına masal anlatan bir ebeveynlik süreci geçirmemesine rağmen III. kuşağın ¾'den fazlası masal anlatma kültürüne sahiptir. Diğer sözlü kültür ürünlerindeki düşüşün aksine masal, III. kuşakta %0'dan %80'e yükselmiştir. Bu durumun çok farklı alanlarda tetikleyicileri olmuştur.

- Öncelikle masal devlet eliyle desteklenmiş, örgün eğitimde kendisine bir yer bulması hedeflenmiştir. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı pek çok proje yürütmektedir. Anadolu Masalları Projesi, Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu projesi olarak çocukların kendi kültürel kodlarını taşıyan Anadolu masalları ile tanıştırmak için hayata geçirilmiş, masallar, güzel sanatlar lisesi öğrencileri tarafından görsellenmiş ve sergilenmiştir. "Masal Anlatıcılığı Eğitimi", mesleki gelişim planına alınmış, 2019 yılı içerisinde 20 bin öğretmen eğitilmiştir. Anadolu masalları, görme ve işitme engelli çocuklar için seslendirilmiş ve işaret diline çevrilmiştir (MEB, Anadolu Masalları). Ayrıca İstanbul Milli Eğitim Projesi olarak bir Masal Okulu açılmıştır (MEB, Masal Okulu).
- Sunay AKIN, Judith Malika Liberman, Nazlı Çevik Azazi gibi profesyonel hikâye anlatıcıları çocukların yanı sıra büyükleri de masalın, hikâyenin dünyasına davet etmektedirler. Son zamanlarda pek çok isim tarafından masal ve hikâye anlatımları için tiyatro ve konserler gibi organizasyonlar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu etkinlikler hoşça vakit geçirme işlevinin yanı sıra post modern zamanlarda "insan"ı anlamaya çalışan bireyin ilgisini, geleneğin kadim bilgisinin anlatıldığı metinlere ve uzun zaman önce kopmuş olduğu doğaya çekerek "eski" bir alanı gündeme getirmiştir. Bu bağlamda genç kuşakta mesleki bir dikkat oluşmuş, hikâye anlatıcılığı profesyonel kurumlar tarafından öğretilmeye başlanmıştır. Cihangir Akademi, Tiyatro

Medresesi, İzgören Akademi, Seiba gibi kurumlar hikâye anlatıcılığı eğitimi vermektedirler.

- Güzel ve Çirkin (1991), Aladdin (1992), Şrek (2001), Şrek 2 (2004), Şrek 3 (2007), Manhattan'da Sihir (2007), Ulak (2008), Kurbağa Kral (2008), Karmakarışık (2010), Shrek 4: Sonsuza Dek Mutlu (2010), Kız ve Kurt (2011), Pamuk Prenses'in Maceraları (2012), Malefiz (2014), Güzel ve Çirkin (2014), Güzel ve Çirkin (2017) gibi masal unsurlarını içerisinde barındıran pek çok sinema filminin yapılması da popüler kültürün geleneksel metinlerden beslendiğini göstermektedir.

- Oyuncu Hande Doğandemir, İş Sanat'ın hazırladığı "Çocuklar İçin Müzikli Masallar" oyununda (Haberler, 2020) manken Çağla ŞİKEL de Kanyon, 23 Nisan etkinlikleri kapsamında (Quality Dergi, 2020) Altın İğneli Terzi" adlı bir masal anlatmıştır.

- TRT Çocuk kanalında; "Nasreddin Hoca Zaman Yolcusu", "Dede Korkut Hikayeleri", "Keloğlan", "Maysa ve Bulut", "Masal Kitabı", "Kaf Dağı Masalları" gibi geleneksel hayata dair unsurların çokça yer aldığı, masal kahramanlarının yeni bakış açılarıyla güncellenerek yeni maceralar yaşadığı, bir masalci dede tarafından Türk masallarının anlatıldığı çizgi film serileri mevcuttur (Youtube, TRTÇOCUK). Yalnızca çocuklar için yayın yapan bir devlet kanalında masal ve yerli masal kahramanlarının önemli bir yer tutuyor olması da masala olan dikkati artırmıştır.

- Medyada; televizyon dizilerinde son dönem moda olan akıma göre genç, yakışıklı, holding sahibi baba eşi ile sürekli kavga ediyor, çok yoğun çalışıyor ve evine gece yarısı yorgun şekilde dönüyor. Fakat ne mutsuz evliliği ne de yoğun iş hayatı her gece kızına masal okumasına engel olamıyor. Seyirci olarak ana karakterin babalık vazifesini en iyi şekilde yerine getirdiğine her gece hiç aksatmadığı masal seansları ile tanık olmaktadır (Ufak Tefek Cinayetler/Serhan Aksak karakteri). "Çukur" dizisinde Vartolu karakteri aslında İdris Koçovalı'nın kendisinin bile bilmediği gayri meşru çocuğudur. Annesi Vartolu'ya ölmeden önce; "Baban bir gün seni bulacak ve sana masal anlatacak." demiştir. Elde edilmek istenen evrakları ele geçiren Vartolu, İdris Koçovalı'ya tapuları kendisine masal anlatması şartıyla vereceğini söyler. İdris Koçovalı şaşkın bir şekilde masalı anlatır

ve evrakları alır (Youtube, Çukur 13). Bir başka örnek olan “Kızım” dizisinde ise dolandırıcı olan babasını yıllar sonra arayıp bulan küçük bir kızın öyküsü anlatılmaktadır. Kızına bakması şartıyla mahkeme tarafından serbest bırakılan baba, bir çocuğun sorumluluğunu almak istememektedir. Gelişen olaylar neticesinde baba artık kızı ile yaşamaktan mutlu hale gelir. “Bana masal anlatır mısın?” diyen kızına canavarı yenmek için kızı ile el ele veren bir kralın masalını anlatan babanın kızı ile kalbi bir bağ kurduğu seyirciye hissettirilir (Youtube, Kızım 12). “Kadın” dizisinde ise hiç kimsenin hayatı yolunda gitmezken dizinin çocuk karakteri Doruk, hastane koridorunda hayat kadınlığı yapan Ceyda’dan herkesin mutlu olduğu bir masal anlatmasını isteyince Ceyda: “Var, öyle bir masal var.” diyerek diğer karakterlere de umut olması için bir masal anlatmaya başlar (Youtube, Kadın 13). Bu ve benzeri pek çok örnekte de görüleceği üzere medyada anne/baba ve evlat ilişkisi masal üzerinden kurgulanmaktadır. Kendisine masal anlatılmayan çocukların eksik kaldığı, iyi ebeveyn olmak için her gece çocuğa bu aktivitenin borçlu olunduğu, masalın genel karakteri içindeki iyilerin muhakkak kazanacağı vurgusuna büyüklerin de ihtiyaç duyduğu algısı oluşturulmaktadır.

Genç kuşak sosyal medyadan beslenen, yalnızca üyelerinin anlayabileceği kendine has kalıpları olan yeni bir üslup oluşturmuştur. Burak Aksak’ın senaristliğini yaptığı IMDB puanı 9.2 olan (IMDB, 2020) Leyla ile Mecnun dizisinde 52. bölüm masallara ayrılmıştır. Mecnun’un babası, çizmeli kedi; Yavuz, beyaz atlı prens; Kamil, Robin Hood; Leyla’nın arkadaşları, Külkedisi; Metin Amca, Küçük Prens; Erdal bakkal, kurt; Çırak Kağan, Pinokyo; İsmail abi, Keloğlan; Şirin de Pamuk Prenses olmuştur. Leyla ile Mecnun’un senaristinin kaleminden çıkmış Dede Korkut Hikâyeleri serisi de yine absürt mizah türündedir.

Hala ad alamayan kahramana babası; “Arkadaş el âlemin çocukları tek tek adını alsın, bizimki akşama kadar yiyip içip yatsın. Ya git boğayla güreş, sincapla dalaş, tavşanla yarış, ya artık bir kahramanlık yap, al şu adını yavrum.” deyince oğlu: “Ya baba ben istemiyor muyum bir adım olsun? Obada bana ‘hişt, pişt, baksana, baby face’ diyorlar, yaşlı teyzelerin çuvallarını taşıyorum, hatta yaşlı teyzeleri taşıyorum.” “Ya sen nakliyecisi misin? Çuval taşınarak ad alındığı nerde görülmüş?”

Bu ve benzeri pek çok diyalogla Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan pek çok unsur, Burak Aksak tarafından günümüz bakış açısıyla yeniden yorumlanmış ve gençlere hikâyelerdeki kalıpların aktarımı konusunda bir gündem oluşturmuştur. Kubilay Aktulum, kültürün temel unsurlarını canlı tutmanın yolunun onları sürekli olarak güncellemek olduğunu ifade etmektedir. (Aktulum, 2020: 9) Buradan hareketle bağlamı değişen sözlü kültür ürünlerinin yaşayacağı kaçınılmaz dönüşüm, geleneğin kendi içinde var olan dinamik yapısına işaret etmektedir.

2.4. Ninni

Ninniler; uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut, hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi terennüm edilen manzum sözlerdir (Kaya, 2014: 409). "Çocuklarınıza ninni söylediniz mi?" sorusuna I. kuşak: "Çocuklarıma değil ama torunlarıma söyledim." (KK1) derken; II. kuşak: "Torunuma söylüyorum." (KK7) "Beynimizde bile kalmadı televizyon, bilgisayar, telefon var." (KK13) demiştir. III. kuşak ise: "Geçen hafta söyledim." (KK14) "Daha dün söyledim. İnternette dinletiyorum." (KK21) "Her gün söylüyorum." (KK27) "Kuzenimi uyutmak için söyledim en son." (KK6) cevaplarını vermiştir. İlk kuşakta %10 oranında olan ninni söylemek ikinci kuşakta %20, üçüncü kuşakta ise %60 seviyelerine yükselmiştir.

Son dönemde ninni medyada sıklıkla işlenmeye başlamış bir unsurdur. Ninniler, annelerin bebeklerinin ileriki hayatlarında karşılaşılabilecekleri zorluklar için onlara iyi dileklerde buldukları metinlerdir. Ninniler televizyon dizilerinde hem bu temennileri iletmek hem de sorunlu ilişkiler kuran anne ve çocukları birbirlerine yaklaştıran bir unsur olarak ele alınmaktadır. "Yeni Gelin" dizisinde saatlerce ağlayan bebeği uyutamayınca, Hejani karakteri Kürtçe bir ninni söylemeye başlar başlamaz bebek ve hatta yanı başında bekleyen annesi de uykuya dalar. "Yüksek Sosyete" dizisinde kızını doğduğu günden beri uğursuz kabul eden Süreyya karakteri Cansu'nun "Çok canım acıyo, kalbim acıyo" diyerek ağladığını görünce ilk kez kızına sarılarak; "Küçükken sana ninni söyledim hatırlar mısın?" diyerek gözyaşları içinde ninni söylemeye başlar. "Vatanım Sensin" dizisinde Yunan askeri Leon, Türk kızı Hilal'in zindanda iken ninni söylediğini duyarak içeri girer; "Çocukluğuma

götürdün beni, annemin hep söylediği ninnidir bu.” “Bana da babaannem söylerdi” diye konuşur ve birbirlerine aşık olurlar. “Yasak Elma” dizisinde bebeğin kendisine ait olmadığını öğrenen Yıldız karakteri bebeğe bakmak istemediğinde annesi onu ikna ederken bir ninni söylenmeye başlar. Yıldız gözyaşları içinde bebeği kucağına ve dolayısıyla hayatına alır. Yine “Diriliş Ertuğrul”, “Muhteşem Yüzyıl”, “Kiralık Aşk”, “Aşka Sürgün”, “Sen Anlat Karadeniz”, “İstanbul Gelin” gibi yayınlandığı dönemde çok izlenen pek çok dizide de ninni söylenmektedir. Toygar Işıklı’nın bestelediği modern ninni örneği ise orijinal halinden farklı bir karaktere sahiptir. Metinde bir bebeğe hayatı boyunca karşılaşacağı zorluklara karşı güçlü olma temennisi ve iyi dilekler sunulmasına karşın kalıp ifadeler kullanılmamıştır. Hem ninni hem de şarkı hüviyetinde olduğu için milyonlarca kez dinlenmiştir.

“Yum usulca gözlerini/ Uzat üşümüş ellerini/ Sakla o masum yüreğini/ Uyu yavrum uyu/ Bu dünya dipsiz bir kuyu/ Pamuktan kalbin solmadan/ Hayat yüzüne vurmada/ Uyu yavrum uyu/ Bu dünya dipsiz bir kuyu.”

Bu ve benzeri pek çok örnekte insanların içinde buldukları karanlıkta masal ve ninninin bir umut ışığı olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Karakterler sevgilerini gösterirken, korkularından sıyrılmaya çalışırken, âşık olurken, geçmişleri ile yüzleşirken bu sözlü kültür öğelerini kullanmışlardır. Çoğu anonim olan bu metinlerin toplum tarafından beğenilen, takip edilen kişiler tarafından büyük kitlelere ulaşan yapımların içinde yer alması, onları seslendiren kişiler ile özdeşleşerek daha da popüler hale gelmektedir. Örneğin “Babil” dizisinde, oğlu ölümcül risk taşıyan bir ameliyata girerken, “deniz üstü köpürür” adlı ninniye söyleyen Halit Ergenç büyük beğeni toplamıştır. Ayrıca bahsi geçen dizilerin büyük bölümü başka ülkelere de pazarlandığı için kültürler arası diyalogda medyanın önemli bir yeri olduğu da hatırdta tutulmalıdır.

Pınar Fedakar’ın da ifade ettiği gibi “(...) her kültür kendi lisanıyla, tabiatıyla ve sembolleriyle bilgiyi çocuğa aktardığında yaşayabilecektir” (Fedakar, 2011: 107). Zaman, birey, toplum, alışkanlıklar, tercihler hızla değişirken geleneğe ait bilginin aktarım bağlamlarında yaşanacak dönüşüm de kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu farklılaşma, folklorik ürünün özünden kopmadan, güncel bir dil ile genç kuşağa sunulabilecek alt yapı olmadan yönetilebilecek bir süreç değildir. Toplumsal iletişimin görece yaygın olduğu dönemde sözlü

kültür yolu ile aktarılan öğeler, bireyin daha yalnız zaman geçirdiği dönemde medya organları yolu ile aktarılmak zorundadır.

Görselin, sözel ve yazılı olana sağladığı açık üstünlükle, geniş çevrelerin yaşanan yüzyıla "sinema yüzyılı ünvanı"nı vermesine yol açan sinematografi sanatı, anlamın ve mesajın üretilmesinde ve aktarılmasında, ulusal kadim dilleri aşkın, milletler ve topluluklar üstü, coğrafyalar üstü nitelik taşıyan kendine ait özel bir dil ortaya koymaktadır (Mencütekin, 2010: 259). Bu sebeple halkbilimcilerin kitle iletişim araçlarını aktif kullanarak; ana akım medya, sosyal medya, sinema, müzik gibi alanlarda yapılan üretimlere veri sunması gerekmektedir. Dijitalleşme bağlamında, bilgisayar oyunlarında, sosyal medyada, çizgi filmlerde kültürel öğelerin kullanılması; modada, sanatta, sinemada yapılan tasarımlarda geleneksel unsurlardan yararlanılması güncellenmeyi sağlayacaktır.

SONUÇ

Çalışmadan elde edilen verilere göre; aktarımın yaşlı kuşak ve genç kuşak arasında tek yönlü değil çift yönlü bir akışla gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Masal ve ninni gibi sözlü kültür ürünlerinin yaşlı ve orta kuşakta uygulama alanına sahip olmadığı halde, genç kuşak tarafından çevresel faktörlerin etkisiyle benimsenmiş olması; ayrıca yaşlı kuşağın da çocuklarına değil torunlarına masal anlatmaya ve ninni söylemeye başlaması; doğal akışa bırakılmadan, yönlendirme yapılarak kültür aktarımının her kuşakta başarılı bir şekilde gerçekleşebileceğini göstermektedir. Geleneksel öğelerin günümüzün ihtiyaçlarına cevap verecek formlara dönüştürülmesi, hem genç kuşakların karşılaştığı sorunlarda geleneğin kadim bilgisinden yararlanmasını sağlayacak hem de kuşaklararası kültür aktarımını kolaylaştıracaktır.

SÖZLÜ KAYNAKLAR*

1. AİLE: KK1: Ayşe Arslan, Cilme Köyü, 1945, İlkokul Mezunu, Dul, Hoca, Tepealtı Köyü, 10.05.2017.

KK2: Şükran Altınörs, Çarşamba, 1960, Lise Mezunu, Evli, Emekli, Çarşamba, 21.06.2017.

KK3: Eslem Altınörs, Sinop, 2001, Lise 3. Sınıf, Bekar, Öğrenci, Samsun/Çarşamba, 24.06.2017.

* Kaynak kişi olarak seçilen aileler görüşme sırasına göre numaralandırılmış, aynı ninenin kızı ve gelini ile yapılan görüşmelerde aileler peş peşe numaralandırılmışlardır.

2. AİLE: KK1, KK20: Aygül Yıldırım, Çarşamba, 1960, Ortaokul, Evli, Terzi, Samsun/Çarşamba, 08.05.2017.

KK21: Gözde Arslan, Çarşamba, 1989, Harran Üniversitesi Matematik Bölümü Mezunu/Ordu Üniversitesi İlköğretim Matematik Öğretmenliği Okuyor, Öğrenci, Evli, Samsun/Çarşamba, 19.04.2017.

3. AİLE: KK9: Emine Altınsoy, Çarşamba, 1941, İlkokul Mezunu, Dul, Ev Hanımı, Samsun/Çarşamba, 11.05.2017.

KK10: Dursune Gökbilgin, 1957, Lise Mezunu, Evli, Emekli, Samsun/Çarşamba, 14.04.2017.

KK11: Derya Gökbilgin, 1989, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Matematik Öğretmenliği/ Giresun Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Bölümü, Bekar, Samsun/İlkadım, 13.04.2017.

4. AİLE: KK12: Bahar Sümertaş, 1950, Okul Yok, Dul, Ev Hanımı, Samsun/Atakum, 15.06.2017.

KK13: Hanife Sümertaş, 1965, İlkokul Mezunu, Evli, Ev Hanımı, Samsun/Çarşamba/Geçmiş Köyü, 23.05.2017.

KK14: Nur Bahar Sümertaş, 2000, Lise Son Sınıf, Bekar, Öğrenci, Samsun/Çarşamba, 01.08.2017.

5. AİLE: KK12, KK18: Aliye Yılmaz, 1961, Orta Okul, Evli, El İşi Ürünleri Yapıp Satıyor, Samsun/Çarşamba, 01.06.2017.

KK19: Serap Ayyıldız, 1992, Lise Mezunu, Evli, Satış Görevlisi, Samsun/Çarşamba, 12.06.2017.

6. AİLE: KK4: Mefaret Tekinkuş, 1941, İlkokul 3, Evli, Ev Hanımı, Çarşamba/Donurlu Köyü, 12.07.2017.

KK5: Melek Tekinkuş, 1972, Lise Mezunu, Evli, Ev Hanımı, Samsun/Çarşamba, 18.05.2017.

KK6: Meltem Tekinkuş, Lise 2, Bekar, Öğrenci, Samsun/Çarşamba, 25.05.2017.

7. AİLE: KK4, KK7: Türkan Tekinkuş, 1969, İlkokul Mezunu, Evli, Pazarcı, Samsun/Çarşamba/ Donurlu Köyü, 18.05.2017.

KK8: Özge Yıldız, 1988, Hacettepe Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği, Evli, Öğretmen, Samsun/Çarşamba, 26.05.2017.

8. AİLE: KK15: Şakire Kaya, 1954, Okuma Yazma Bilmiyor, Dul, Ev Hanımı, Samsun/Çarşamba, 09.05.2017

KK16: Sevda Kaya, Terme, 1973, Orta Okul, Evli, Bankada Hizmetli, Samsun/Çarşamba, 07.06.2017.

KK17: Sevilay Kaya, 1995, Yüksek Lisans Okuyor, Bekar, Sekreter, Samsun/Çarşamba, 20.06.2017.

9. AİLE: KK22: Gülhatun İnce, Samsun, Çarşamba, Oymalı Köyü, 1953, Gece Okulunda Okuma Yazma Öğrendi, Dul, Çiftçi, Samsun/Çarşamba/Tepeaaltı Köyü, 10.05.2017.

KK23: Nurcan Ekici, 1973, İlkokul Mezunu, Evli, Ev Hanımı, Samsun/Çarşamba, 30.06.2017.

KK24: Nazlı Ekici, 1996, Ön Lisans, Bekar, Öğrenci, Samsun/Çarşamba, 30.07.2017.

10. AİLE: KK25: Şehriye Özcan, 1956, Okul Yok, Evli, Hasta Bakıcı, Samsun/Çarşamba, 31.07.2017.

KK26: Durdane Okur, 1970, İlk Okul Mezunu, Evli, Ev Hanımı, Samsun/Çarşamba, 05.08.2017.

KK27: Gülşen Okur, 1988, Lise Mezunu, Evli, Güvenlik Görevlisi, Samsun/Çarşamba/Terme, 27.05.2017.

YAZILI KAYNAKLAR

Campbell, J. (2015). *Kahramanın Sonsuz Yolcuğu*. İstanbul: İthahi Yayınları.

Degh L. (2006). Halk Anlatısı. (Haz.). Oğuz Öcal vd. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 140.

Dundes, A. (2006). Halk Kimdir? (Haz.). Oğuz Öcal vd. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 24.

Fedakar, P. (2011). Çizgiyi Aşanlar: Cille Türk Mitolojisinin Çizgi Filmde Kullanılması ve Çizgi Filmle Aktarılması *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies* 11(1), 107-119.

Mencütekin. M. (2010). Sinema Dili, Film Retoriği ve İmgelenen Anlama Ulaşma. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Öneri Dergisi* 34(9), 259-266.

Oğuz, Ö. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Selvi, R. (2005). Atasözlerinde "Kadın Güzelliği" Anlayışının Dönüşümü. *Millî Folklor* 9(67), 82.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

MEB. (2020). *Masal Okulu*. Erişim Adresi:

<http://www.mebpersonel.com/egitim/o-ilimizde-masal-okulu-bakan-tarafindan-acildi-h234076.html>. Erişim Tarihi: 12.06.2019.

Quality Dergisi. (2020). Erişim Adresi:

<http://www.qualitydergisi.com/Haberi/30107/caqla-sikel-masallar-diyarinda> Erişim Tarihi: 02.04.2019.

Haberler. (2020). *Hande Doğandemir Masal*. Erişim Adresi:

<https://www.haberler.com/hande-dogandemir-cocuklara-masal-anlatacak-8981192-haberi> Erişim Tarihi: 11.06.2019.

IMDB. (2020). Erişim Adresi: <https://www.imdb.com/title/tt1831164/>

Erişim Tarihi: 12.06.2019.

MEB. (2020). *Anadolu Masalları Projesi*. Erişim Adresi:

<https://www.meb.gov.tr/anadolu-masallari-projesi-hayata-geciyor/haber/18755/tr> Erişim Tarihi: 07.05.2019.

Madran, O. (2015, 16 Nisan). *BBY262 Web Tasarımı Dersi Uygulaması* [Video]. Erişim Adresi:

<https://www.youtube.com/watch?v=rfsQHHi3tPE>. Erişim Tarihi: 18.12.2020.

TRT Çocuk Çizgi Film Dizisi. Erişim Adresi:

<https://www.youtube.com/user/TRTCOCUKKANALI/playlists>. Erişim Tarihi: 09.10.2020.

Kadın Dizisi. Erişim Adresi:

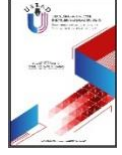
https://www.youtube.com/watch?v=90neP_PFaAU. Erişim Tarihi: 23.05.2020.

Çukur Dizisi. Erişim Adresi:

<https://www.youtube.com/watch?v=aiaNloMQJXc>. Erişim Tarihi: 07.03.2020.

Kızım Dizisi. Erişim Adresi:

<https://www.youtube.com/watch?v=LWzxC4jDD9Q>. Erişim Tarihi: 20.03.2020.

DIŞ POLİTİKANIN SOSYAL İNŞASI: KÜLTÜREL FAKTÖRLERİN KARAR ALMA YAPILARINA ARTAN ETKİSİ

THE SOCIAL CONSTRUCTION OF FOREIGN POLICY: THE INCREASING
IMPACT OF CULTURAL FACTORS ON DECISION-MAKING STRUCTURES

Can DONDURAN

Araştırma Görevlisi, Uluslararası İlişkiler, İstinye Üniversitesi,
İstanbul/Türkiye.

Research Assistant, International Relations, İstinye University,
Istanbul/Turkey.

can.donduran@istinye.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2737-1410

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.818011

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Donduran, C. (2020). Dış
Politikanın Sosyal İnşası: Kültürel Faktörlerin Karar Alma Yapılarına Artan Etkisi.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(4), 1054-1083.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmada, kültürel faktörlerin ve kimliklerin dış politika alanında devletlerin karar alma mekanizmaları üzerindeki artan etkisi incelenecektir. Öncelikle, bağlamsal bir analizle, kültür ve dış politika kavramlarının kesiştiği noktanın evrimi tarihsel bir perspektiften ele alınacak olup; sonrasında, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politikanın değişen doğası ve İnşacı Uluslararası İlişkiler teorisinin dış politikanın kültürel bir analizini mümkün kılan katkıları, bu çalışmanın odak noktasını oluşturacaktır. Disiplindeki hâkim ana akım görüşün aksine, uluslararası aktörlerin kendilerine özgü özellikleri, uluslararası seviyedeki davranışlarını şekillendirmede veya karar alıcıya uygun dış politika alternatiflerinin belirlenmesinde gittikçe etkili hale gelmektedir. Bireyleri analizin merkezine yerleştirmek ve onların etkileyen sosyal süreçleri hesaba katmak, zaman içerisinde çok daha kapsamlı ve isabetli sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu yaklaşım, aynı zamanda, kültürel faktörlerin ve kimlik yapılarının dış politika analizine dahil edilmesine önemli katkıda bulunacaktır. Kültür ve dış politika arasındaki ilişkinin değişen konjonktürdeki değişiminin incelenmesi de kültürel faktörlerin nasıl ve ne ölçüde dış politika çıktıları ve karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Anahtar Kelimeler: İnşacılık, Kültür, Kimlik, Dış Politika

Abstract: In this study, the growing impact of cultural factors and identities on the decision-making mechanisms of international actors within the realm of foreign policy will be examined. Through a contextual analysis, we will first develop, from a historical perspective, a comprehensive understanding of the evolution of the culture-foreign policy nexus. Then, the changing nature of international politics in the post-Cold War era and the contributions of Constructivist IR theory with regard to a cultural analysis of foreign policy will constitute the focal point of this work. Contrary to the mainstream view prevailing within the IR discipline, the idiosyncrasies of the international actors have incrementally become influential in shaping their behaviors abroad or in limiting the foreign policy options available to decision-makers. Placing individuals at the heart of the analysis and taking the impact of the social processes they have been through will eventually lead to more comprehensive and accurate conclusions. Such an approach will also be helpful in integrating the cultural factors and the identity structures into foreign policy analysis. The analysis of the transforming relations between culture and foreign policy will, in the end, reveal how these factors come to affect foreign policy outputs and the decision-making processes and the extent to which they have become influential.

Keywords: Constructivism, Culture, Identity, Foreign Policy

GİRİŞ

Kültürel faktörlerin ve kimlikle ilişkili yapıların devletlerin dış politika alanındaki karar ve davranışlarına etkisi uzun zamandır tartışılan bir konu olarak akademik çevreleri meşgul etmiştir. Geleneksel *raison d'état* kavramına bağlı analizler, davranışsalcılığın alandaki hakimiyetiyle dış politika analizi noktasında etkin konumda değerlendirilmese de özellikle Soğuk Savaş'ın son dönemlerinden bugüne, analizin merkezine insanı yerleştiren yaklaşımların hızla güç kazanmasıyla birlikte bu konuya ilişkin çalışmalar noktasında her açıdan bir artış göze çarpmaktadır.

Kültür kavramı ve bu kavramla ilişkili olan kimlik üzerine odaklanan uluslararası ilişkiler çerçevesindeki analizler son yıllarda nicelik olarak hızla artarken bu kapsamdaki çalışmalar adına şekillenen perspektifler noktasında da kayda değer bir çeşitlenme görülmektedir. Bu gidişat, her ne kadar özellikle bu alanla yeni ilgilenenler açısından yanıltıcı olabilse de aslında olan, kültür ve kimliğin bu alanda keşfedilmesi değil, klasik yaklaşımlardan farklı biçimlerde, ortaya çıkan yeni dönüşümlerle uyumlu olarak bu kavramların yeniden ele alınmasıdır. Başka bir ifadeyle, "kültür gemisi" kıyıda, henüz keşfedilmemiş birçok hazineyi keşfetmek için geri dönmektedir (Lapid, 1996: 6).

Kültürel faktörlerin ve kimlik yapılarının dış politika yapımını önemli ölçüde etkileyen değişkenler olduğunu gösteren dönüşümlerin özellikle 1990'lı yıllardan itibaren giderek artması, birçok farklı etmene bağlı olarak şekillenmektedir. Bunların içerisinde öncelikle, uluslararası sistemin değişen doğası, devlet-dışı aktörlerin artan etkinliği ve uluslararası aktörler arasında gittikçe yoğunlaşan etkileşim yatmaktadır. Bunların yanında, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde, teorik düzlemde yaşanan aydınlanma da bu yöndeki görüşleri güçlendirmiştir. Analizin merkezine egemen birimleri konumlandırma yönündeki eğilimin azalan baskınlığı ve bireye atfedilen önemin artması, bu yöndeki gelişmelerin hızlanmasında önemli rol oynamıştır. İnşacı uluslararası ilişkiler teorisi tam da bu noktada dış politika analizine dair en büyük katkısını sunmuş ve kültür kavramının analitik çerçeveye tekrar, daha güçlü bir biçimde eklenmesini sağlamıştır.

Belirtilen çerçeve içerisinde, bu çalışmada, bağlamsal analiz yöntemi ile kültür ve dış politika ilişkisinin son dönemlerdeki evrimi ele alınacak ve uluslararası aktörlerin dış politika davranışlarının

analizinde, bugün gelinen noktada, söz konusu yapıların artan önemi incelenecektir. Bu bağlamda, ilk bölümde, tarihsel bir perspektiften kültürel faktörlerin dış politikaya etkisine bakışın değişimine değinilecek ve daha sonra hem teorik anlamda hem dış politika analizi çerçevesinde son yıllarda ortaya çıkmaya başlayan değişim incelenecektir. Sonraki bölümde ise kültürel faktörlerin devletlerin çevrelerine yönelik algılarının şekillenmesindeki rolü ve bunun dış politika yapımına ve davranışına etkisi öncelikli olarak ele alınacak olup devamında, dış politikanın yapımına odaklanmak suretiyle, bu yapıların karar alma üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Bu şekilde, kültür ve kimlik ile ilişkili faktörlerin devletlerarası ilişkiler açısından önemi açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çalışma ile temel olarak, söz konusu faktörlerin hem Uluslararası İlişkiler disiplini hem de dış politikada karar alma analizi açısından değeri vurgulanırken, bu yapıların ele alınış biçimlerinin, bu çerçevede gerçekleştirilen bir analizin güçlülüğü için ne kadar önemli olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

KÜLTÜR VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİNİN EVRİMİ

Dış politika yapımına ve bu süreci etkileyen faktörlere dair hangi görüşün savunulduğuna bakılmaksızın hemen herkesçe kabul edilen gerçek, söz konusu sürecin bir boşlukta gerçekleşmediği ve aktörün içerisinde bulunduğu uluslararası bağlamın, bu noktada önemli bir belirleyici olduğudur. Bu sistemik bağlam, aynı zamanda, analizin gelişip zenginleşmesi adına da kritik önemdedir. Kültürel yapılar ve kimlik algılarının dış politika davranışlarına etkisinin tekrar keşfedilmesi açısından da uluslararası sistemdeki köklü değişimler önemli rol oynamıştır. Soğuk Savaş'ın ideolojik mücadele ile şekillenen keskin atmosferi, devletlerarası ilişkilerin analizinde kimlik ve kültürün geri planda kalmasının temel sebebidir. Blokların içerisinde, ideolojik birlik üzerinden üretilmeye çalışılan homojenlik algısı, devletlerin farklılıklarının maskelenmesine yol açmış ve bu yöndeki çabalar, kültürel farklılıkların önemsizmiş gibi yorumlanmasına sebep olmuştur. Farklı bir biçimde ifade edilirse, "iki kutupluluk, ulusların kendine özgü olan niteliklerini gölgede bırakmıştır" (Hudson, 2014: 141). Temelde kültür ve kimliğin sorunsallaştırılmaması, süper güçler arasındaki hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir mücadelenin dayattığı önceliklerin koşulsuz kabul edilmesinin bir sonucudur. Bu keskin atmosferde yaşanan, özellikle sömürgeciliğin sona ermesiyle ilişkili gelişmeler, hızlanan küreselleşmenin marjinalleştirdiği kitlelerin son umudu olan sosyalizmin gittikçe zayıflaması ve bunu izleyen süreçte Sovyetler

Birliği'nin dağılmasıyla ideolojik rekabetin sona ermesi, kültürel farklılıklara ve kimliksel aidiyetlere yapılan vurguyu artırmıştır (Heywood, 2011: 181-187). Buna paralel olarak, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki Üçüncü Büyük Tartışma ile iyice açığa çıkan, önceden verili gerçeklere dayanarak klasik perspektifte geliştirilen analizlerin radikal dönüşümleri, Rosenau'nun (1990) sözleriyle ifade edilirse, "türbülansları" anlama ve yorumlamadaki yetersizliği de kültürel faktörlerin bu çerçevede önem kazanmasında ciddi rol oynamıştır. Buna göre, analiz artık problem çözmeye odaklanmaktan çıkarak farklı aktörlerin de uluslararası olgu ve olaylarda merkezi konumda kabul edildiği bir bakışa yönelmelidir. Bu yaklaşım hem teorik hem de yöntemsel anlamda oldukça büyük bir değişim yaratmıştır.

Teorik çerçevede en temel kırılma noktasını, İnşacı (Konstrüktivist) bakış açısının gelişmesiyle birlikte hızla güç kazanan; kültür, kimlik gibi kavramların doğal olarak verili kabulüne karşı çıkarak, bunları sosyal manada inşa edilmiş yapılar olarak ele alma fikridir (Wendt, 1992, 1995; Lapid, 1996). Devletlerin dış politika davranışlarının belirlenmesinde ulusal çıkarların önemi ve önceliği hususunda klasik yaklaşımlarla fikir birliği içerisinde olan bu bakış açısına göre, sosyal süreçler aracılığıyla inşa edilen kültür ve buna bağlı olarak anlam kazanan kimlik, çıkarların belirlenmesinde, dolayısıyla, devletlerin davranışlarının ve tercihlerinin şekillenmesinde belirleyici rol oynar (Hopf, 1998; Price ve Reus-Smit, 1998). Epistemolojik ve ontolojik açıdan değerlendirildiğinde, klasik teoriler ile görece uyumlu olarak değerlendirilebilecek bu yaklaşım, sunduğu yorumlamacı bakış açısıyla, disiplin içerisinde gerçekleştirilen analizlere önemli bir katkıda bulunmuştur. Öznelerarası anlayışa yaptığı vurgu ile geleneksel vizyonun deterministik yaklaşımına meydan okuyan inşacılık, bu alandaki çalışmaların özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gösterdiği gelişimde önemli rol oynamıştır. Bu noktada altı çizilmelidir ki bütün bu söylenenler, İnşacı bakış açısıyla gerçekleştirilen analizlerin her olayı tam anlamıyla aydınlatacağı ya da bugüne kadar disiplin içerisinde karanlıkta kalmış bütün noktalara ışık tutacağı gibi bir iddiada bulunmaktan uzaktır. Belirtilmek istenen yalnızca, kültür ve kimliğin inşa edilen, çok boyutlu yapılar olarak ele alınmasının ve devletlerin davranışlarını şekillendiren ulusal çıkarları ile bu yapılar arasındaki karşılıklı ilişkinin vurgulanmasının, bu konular üzerine yoğunlaşan çalışmaların zenginleşmesi ve ufkunun genişlemesi adına oldukça faydalı olduğudur.

Buraya kadar bahsedilen değişim, Uluslararası İlişkiler disiplinin genelinde olduğu gibi, 20. yüzyılın ortalarından beri gelişmekte olan dış politika analizi ve karar alma odaklı çalışmalardaki gelişimi kaçınılmaz olarak hızlandırmış ve yine disiplinin genelinde olduğu gibi, bu alandaki çalışmalar üzerinde de vizyon genişletici bir etkide bulunmuştur. Dış politika analizi çerçevesinde bakıldığında da kültür kavramının iki kutuplu düzenin son dönemlerine ait bir keşif olmadığını söylemek mümkündür. Jean-Frédéric Morin'in (2013: 97) de vurguladığı gibi "aslında dış politika analizi kültürle ilgilenmeyi asla kesmemiştir (...) [Dış politika analizi çalışmalarının] epistemolojik anlamda klasik duruşu, kültürü dış politikaya nedensel ilişkilerle bağlı bir bağımsız değişken olarak ele almaktır." Bu bağlamda, 1960'lı yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar (Pye ve Verba, 1965; Almond ve Verba, 1963), dış politika analizi odaklı incelemelerde kültür kavramına klasik bakışı en net biçimde yansıtmaktadırlar. "Toplumun siyasi sistemle bağlantı kuran değer ve inanışlarının bir altkümesi" (Almond ve Verba, 1989) olarak tanımlanan siyasi kültür, klasik dönemde de analizin önemli noktalarından birisini oluşturmuştur. İlerleyen dönemlerdeki gelişmelere paralel olarak, bu alanda da oldukça farklı biçimde ele alınan kültür kavramı ve görünürlüğü gittikçe artan kimlik vurgusu, dış politika analizi çalışmalarında kayda değer bir dönüşüm sergilese de alanın klasik eserlerindeki kültüre bakış açısı, önemli bir yola çıkış noktası olarak akıldan çıkarılmamalıdır.

Dış politika analizindeki klasik çalışmalarda genel olarak kültür, teorinin açıklayamadığı her şeyin sorumluluğunun üzerine atıldığı bir "son çare açıklaması" olarak değerlendirilmekteydi (Pye, 1991; Hudson, 2014: 121). Bu bakış açısı, Rosenau'nun (1980: 370-401) daha sonra gözden geçirdiği "bağıntı kuramı" çerçevesinde ele alınan, rejim, ekonomik faktörler ve ulusun heterojen yapısı ile ilişkilendirilen "toplumsal değişken" (societal variable) çerçevesinde incelenerek biraz olsun geleneksel sınırlamalarından kurtulmuş olsa da çalışmalardaki konumu, yine daha önemli görülen başka faktörlerle kısıtlanmıştır. Hudson'a (2014: 120-121) göre, kültür kavramının geleneksel çalışmalar çerçevesindeki tanımları bu yetersizliğin oluşmasında önemli rol oynarken, kültürel çalışmaların yeniden doğuşu bu tanımların yeniden gözden geçirilmesiyle mümkün olmuştur. Frode Liland'ın (1993: 5-34) da çalışmasında vurguladığı gibi, dış politika ile kültür arasındaki ilişkinin soyut ya da somut olması, önemli ya da sınırlı önemde görülmesi noktasında farklılaşan fikirlerin mevcut olmasıyla

birlikte kültür, bütün dış politika kurumunun içerisindeki çevreyi oluşturması dolayısıyla dış politikanın temeli, ayrılmaz bir parçası ve hatta kaynağı olarak ele alınmalıdır. Disiplin içerisindeki kökenlerinden tam bir kopuş içermemek kaydıyla, kültürün dış politika analizi çerçevesinde daha dinamik bir yapı olarak ele alınır hale gelmesi, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan uluslararası siyaset alanına ilişkin radikal dönüşümlerin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Gaenslen, 1997: 265-270).

Bunlarla birlikte, kültürel faktörlerin dış politika analizi ile ilişkisinin önemini vurgulayan temel bağlantı noktaları da oldukça çeşitlidir. Dış politika ve karar alma analizi alanında kültürel faktörlerin ve kimlik yapılarına ilişkin aidiyetlerin önem kazanması, temelde iki ana noktaya ilişkilidir. Bunlardan ilki, aktörlerin içeride ve dışarıda olan biteni algılaması adına bu faktörlerin belirleyici bir rolü olduğunun kabulüne dayanır. Devletlerin dış politika ve uluslararası alanı algılamaları, büyük ölçüde kimliklerinin özelliklerine bağlıdır (Baklacioğlu, 2014: 64). Bu bağlamda, dış politika davranışlarının da bu algılamalar doğrultusunda yorumlanan çıkar anlayışı üzerinden şekillenecek olması, bu yapıların devlet eylemlerinin anlaşılması, yorumlanması ve ön görülmesi açısından önemini göstermektedir. Ayrıca, devletin kendine dair sahip olduğu kimlik algısının dışında diğer aktörlere atfettiği kimlikler de dış politika davranışıyla yakından ilişkilidir. Bu durum, içinde bulunduğu bağlamda, ilişki kurduğu devletlerin kimliklerine göre aynı devletin farklı şartlarda farklı bir aktör gibi yorumlanmasına yol açabilir. Yakın tarihte, bu durumun en açık örneklerinden birisini, Irak-Kuveyt Savaşı sırasında Irak'ın Suudi Arabistan'a yaklaşımı oluşturmaktadır. Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın Suudi Krallığı'nı "egemen bir devlet" yerine "kafirlerle" iş birliğini kategorik olarak reddedecek "Arap/Müslüman" kimlikli bir devlet olarak algılaması, savaşın gidişatını önemli biçimde etkileyecek kararların alınmasında önemli rol oynamış ve belki de bu noktadaki yanılğı, Irak için savaşın kaderinin olumsuz yönde çizilmesine yol açmıştır (Barnett, 1993: 277). Kısacası, devletlerin uluslararası düzlemde ortaya çıkan olayları, olguları, sorunları algılayıp yorumlaması ve bu durumlara karşı tercihlerini şekillendirmesi noktasında kültür ve kimlikle ilişkili yargılar önemlidir. Bu da bizi dış politika ve karar alma üzerine gerçekleştirilen çalışmalar için kültürel faktörler ve kimliğin önemini gösteren ikinci noktaya getirmektedir.

Bu anlamda vurgulanmak istenen, söz konusu bu eylemlerin doğrudan devlet olarak adlandırılan yapı tarafından değil, onun işleyişini biçimlendiren insan tarafından yapılıyor olduğudur. Bir başka deyişle, analizin karar alma kısmına odaklanıldığında karşımıza çıkan insan faktörü, kültürel etmenleri ve kimliksel aidiyetleri, göz ardı edilemez derecede etkili yapılar olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle, analizin merkezine bireyin yerleştirilmesi, kaçınılmaz bir gereklilik olduğu kadar geleneksel olarak kabul edilmiş birçok hususta da değişim yaşanması sonucunu doğurmuştur. Bu değişimin varsayımını net bir biçimde ifade etmek gerekirse, "devletler aktör değildir çünkü devlet bir soyutlamadır. (...) Bireylerin aktörlüğü, bütün uluslararası politikaların ve bu alandaki değişimlerin kaynağıdır" (Hudson, 2005: 2-3). Bu anlamda, bir kurgu olarak değerlendirilmesi gereken devletin davranışları, bu kurgunun işletilmesini sağlayan, karar alma noktasında etkin role sahip birey ya da bireylerin düşünsel yapılarından ayrı değerlendirilemez. Bireylerin bu anlamdaki kapasite ve eğilimlerinin biçimlenmesi üzerinde kültür ve kimlik aidiyetlerinin belirleyici etkisi düşünüldüğünde, bu yapıların dış politika analizi çerçevesinde karar alma noktasında ne kadar önemli olduğu açıkça görülebilir. Hermann ve Kegley Jr.'ın (1995: 514) da vurguladığı gibi, bu alandaki "kapsamlı bir açıklama, karar vericiyi dışsal olarak ele almakla mümkün olamaz." Yani, analizin odağının birey faktörüne yoğunlaşması, kaçınılmaz olarak bireyin hayata ve olaylara bakışını şekillendiren, içinde yetiştiği, aidiyet hissettiği/hissetmediği değer ve inançların, söz konusu bireyin hareketlerinin sınırlarını çizen kural ve normların dikkatle incelenmesini gerektirmektedir.

Bunun yanında, dış politika kararlarının alınması noktasında tercih edilen yöntemin, bu yöntem içinde farklı roller oynayan bürokratik yapıların ve karar alma sürecinin doğasının belirlenmesi noktasında da kültürel değişkenlerin etkisinden söz edilebilir. Sampson (1987: 384-405), bu çerçevede, Fransa ve Japonya'nın kültürel özelliklerinden yola çıkarak karar alma yapılarının ve dış politika yönelimlerinin ne şekilde biçimlendiği ve bunda kültürel faktörlerin rolünü çok net bir biçimde gözler önüne sermiştir. Bu anlamda, özellikle devletin rejimi, bürokratik karar alma yapılarının kendi iç işleyişi ve bireylerin bu kurumlardaki konumlarına paralel olarak geliştirdikleri kimlik algısı çok önemli hale gelmektedir.

DEVLETLERİN ÇEVRE ALGILARI VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ ÜZERİNDE KÜLTÜRÜN ETKİSİ

Sosyal süreçler sonucunda inşa edilmiş kültürel özelliklerin ve kimlik aidiyetlerinin dış politikaya etkisi iki farklı yönden gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, bahsedilen faktörlerin dış dünyanın ve burada meydana gelen gelişmelerin ele alınan aktörce algılanıp yorumlanması ile ilişkilidir. Bu noktada, aktörün kendisine ilişkin algısı da dolaylı olarak da olsa rol oynamaktadır. Bir devletin uluslararası sistemde kendisini konumlandığı yer, onun, çevresindeki sorunları yorumlaması ve bu sorunlara karşı takınacağı tutumunu şekillendirmesi açısından belirleyici özelliğindedir. Uluslararası barış ve istikrarın koruyucusu kimliğini kendisine atfetmiş olan bir devlet, dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan çatışmayı çözme sorumluluğunu kendi üzerinde hissedebilir ve bu doğrultuda harekete geçme gereksinimini hissedebilir. Aynı şekilde bu devlet, tepkisiz kaldığı bu tarz durumlarda hem içeriden hem de dışarıdan eleştirilerin hedef noktasında kendisini bulabilir. Ancak, bu ya da buna benzer bir kimliğe sahip olma inancında olmayan bir devlet için böyle bir çatışma, kendi çıkarlarını doğrudan etkilemediği müddetçe görmezden gelinebilir bir hadise olarak kalacaktır.

Sayfa | 1062

İkinci nokta ise daha çok aktörlerin karar alma mekanizmasının yapısı ve işleyişi ile alakalıdır. Bu mekanizma çerçevesinde nüfuzlu noktalarda bulunanların bireyler olması, bu süreçte de bireylerin görüş ve yaklaşımlarının içerisinde şekillendiği kültürün ve sahip oldukları bireysel kimlik aidiyetlerinin bu anlamda belirleyici olmasına yol açar. Bireylerin zihinleri bir boşlukta bulunup çevrede yaşanan gelişmelere bağımsız tepkiler veren yapılar değildir. Çocukluklarından itibaren çeşitli sosyal koşullandırılmaların bir ürünü olarak yetişip buldukları noktaya ulaşan karar verici bireyler, her olay karşısındaki eğilimleri ve karar alternatiflerinin belirlenmesi açısından bu koşullandırılmaların izlerini barındırırlar. Devlet, canlı bir organizma değildir ve bireylerden bağımsız olarak düşünemez, karar alamaz. Dolayısıyla devletin dış politika alanındaki rasyonelliği ve objektifliği, bu konuda karar alan bireylerinkiyle sınırlıdır. Buna göre devlet, kendisini meydana getiren bireylerin kültürel değer ve inanışlarından etkilenmek suretiyle hareket edebilir. Bu anlamda kültürel faktörler ve kimlik, yalnızca devletin davranışlarını etkileyen unsurlar değil aynı zamanda onun yapısını şekillendiren etmenler olarak da karşımıza çıkar.

AKTÖRLERİN ÇEVRELERİNİ ALGILAMASI VE YORUMLAMASI

Marcel Proust (2010: 100), *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eserinde; “ulusların yaşamı, onları oluşturan küçük hücrelerin yaşamlarını daha büyük ölçekte tekrar etmekten fazlasını yapmaz ve bu küçük yaşamların gizemini, tepkilerini, kanunlarını anlayamayan birisi uluslar arasındaki mücadele ile ilgili sadece beyhude beyanlarda bulunur” diyerek mikro ölçekte şekillendirici etkisi büyük olan kültürün anlaşılmasının, devletler arasındaki ilişkiler bağlamındaki önemini net biçimde açıklamıştır. Toplumun ve dolayısıyla bireylerin yaşayış ve dış dünyayı algılayış biçimlerine yön veren, paylaşılan normlar, değerler, inanışlar, semboller, devletin durumları yorumlaması ve bu durumlara karşı bir davranış geliştirmesi noktasında ihmal edilemez derecede önemlidir. “Gerçekten de dünyayı anlamak ve yorumlamak sadece muayyen bir kültürel ve dilsel çerçeve içerisinden mümkündür; bu çerçeveler dünyayı algıladığımız merceklendirir” (Burchill ve Linklater, 2013: 34).

Uluslararası politika alanında, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, kültürel faktörlerin potansiyel çatışmalarda önemli rol oynama potansiyeline sahip olduğu fikri birçok analizin içerisinde önemli yer tutmuştur. Bunların en çok ses getireni hiç şüphesiz, aslında mevcut ve gelecekteki çatışmaların hepsinin kültürel kökenlere dayandığı iddiasında bulunan, Samuel Huntington’a (1996) ait *Medeniyetler Çatışması* başlıklı çalışmadır. İzleyen süreçte, 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, kültürün ele alınışı noktasında ve kültürel etmenlerin öneminin genel olarak kabul görmesine yol açması anlamında önemli bir kırılma oluşturmuştur.

Kültürün tanımı, yorumlanması ve analiz içerisinde ele alınış biçimindeki değişiklik ise uluslararası olgularla ilişkili olarak önemini artmasını sağlamıştır. Hudson’ın (2014: 120-121) kitabının ilgili bölümünde beş farklı başlık altında incelediği geleneksel kültür tanımları bu konudaki dönüşümü net bir biçimde göstermektedir. Bu çalışmanın ölçeği gereği, bu başlıklardan her birini detaylı olarak analiz etmek mümkün olmasa da genel anlamda kültürü monolitik ve dinamik olmaktan uzak bir yapı olarak değerlendiren bu yaklaşımlar, yapılar arasındaki etkileşimin gücünü ihmal ederek (ya da oldukça sınırlı görerek) etkinliğinin az olduğu sonucuna varmaktadır. Bu anlamda, kültürün sadece sonuç merkezli dış politika analizlerine neredeyse hapsolmesi ve bir “son çare açıklaması” olarak görülmesi kaçınılmaz

hale gelmektedir. Kültürün etkisini iddia eden hipotezlerin klasik teorik mantıkla yanlışlanması da oldukça zor olduğundan, kültürel faktörler, çalışmalarda geri plana itilmiştir.

Kültürel çalışmaların “yeniden doğuşu” işte tam bu noktadaki dönüşüme işaret etmektedir. Kültürün, bir iletişimi etkileyen inşa edilmiş bir anlamlar bütünü, tercih edilen değerler noktasında ortaklık oluşturarak bazı tahmin edilebilir davranışlara yönlendiren bir yapı ve bireyin izleyeceği stratejinin kalıbını şekillendiren bir etmen olarak ele alınması (Hudson, 2014: 122-125), yapılar arasındaki karşılıklı etkileşimlerin biçimlendirici etkisinin de vurgulanmasıyla birlikte bu göz ardı edilemez dönüşümü ortaya çıkarmıştır. Söz konusu yeni dönem çalışmalarda “(...) karar alıcıya sunulan seçeneklerin çeşitliliğini sınırlayan veya farklı seçeneklerin görünümünü ya da etkinliğini değiştiren” (Johnston, 1995: 42) bir yapı olarak tanımlanan kültür, bu haliyle, dış politika yapımının temel etmenlerinden biri olarak ele alınmaya başlamıştır. Bunun yanında, alanda düşünsel boyuta artan ilgi sonucu kültürün fikirler ve inanışlar üzerindeki göz ardı edilemez etkisinin kabulü, kültürel faktörlerin bu konuya ilişkin analizlerdeki önemli rolünü perçinler nitelikte etkide bulunmuştur. Goldstein ve Keohane’in (1993: 3) de vurguladığı gibi; fikirler, siyasi kurumlarda vücuda gelen nedensel ve temel inanışları bütünleştirerek, aktörün amaç ve sonuç-yöntem ilişkisi noktasındaki stratejilerine bir yol haritası oluşturmak suretiyle dış politikayı etkilerler. Bu noktadan yola çıkarak, bu fikir ve inanışların içerisinde şekillendiği çevrenin temel çerçevesi olarak değerlendirilebilecek bir yapı olan kültür gerek bireysel gerek toplumsal ve kurumsal düzeyde önemli bir etmen olarak ele alınmalıdır.

Vertzberger (1990: 260-261), kültür aracılığıyla içselleştirilen toplumsal (societal) özelliklerin birçok farklı seviyede, doğrudan ve dolaylı biçimde politikayı etkilediğini vurgularken, aradaki nedensel ilişkinin kanıtlanmasındaki zorluğun bu bağlantının olmadığı bir kanıtı olarak değerlendirilmesine şiddetle karşı çıkar. Bu perspektifte ele alındığında, kültürel faktörlerin dış politika noktasındaki etkisinin reddi, *argumentum ad ignorantiam** olarak nitelendirilebilir. Carl Sagan’ın (1997: 213) ünlü cümlesi bu yaklaşıma karşı en güzel cevabı

* “Bilgi eksikliğinden kaynaklanan argüman” (argument from ignorance) olarak Türkçeye çevrilmesi mümkün olan bu Latince ifadenin vurgu yaptığı nokta; herhangi bir olgunun varlığına dair kanıt bulunamamasının, kaçınılmaz olarak o olgunun yokluğuna delil olamayacağı ve o konudaki araştırmanın yetersizliği gibi üçüncü bir ihtimalin de var olduğudur. Kısacası, bir şeyin varlığına ilişkin oluşturulan bu “sahte ikiliğe” (false dichotomy) karşı çıkan bir felsefeyi işaret eder.

verecektir: Kanıtın yokluğu, yokluğun kanıtı değildir. Bu konudaki çalışmaların, söz konusu döneme kadar oldukça sınırlı olarak gerçekleştirilmiş olması, kimileri tarafından kültürel faktörlerin etkisinin olmadığı ya da ihmal edilebilir olduğu sonucuna varılmasına yol açmıştır. Ancak modern çalışmalarda görüldüğü üzere, birçok farklı seviyede bu faktörler dış politika tercih ve kararlarına şekil verme konusunda oldukça etkilidir. Kültürel faktörlerin bu alandaki etkinliğinin inkârı, aynı zamanda, dış politika yapım sürecinin içerisindeki insan faktörünün inkârı anlamında olup, analizi tamamen bir soyutlama içerisine hapseder ve aslında içerisinde yer alması gereken bağlamdan kopma tehlikesiyle karşı karşıya bırakır. Bu anlamda, kültürel faktörlere yapılan vurgu, aynı zamanda çalışmanın elle tutulur temeller üzerine oturması açısından da önemlidir.

Tarih içerisindeki sosyal süreç ve söylemlerle, bulunduğu konuma bağlı olmaksızın toplumun her üyesinin zihnindeki çağrışımları ve genel olarak etkilerini oluşturan ve sınırlayan kültürün, bu anlamda, dış politika ve karar alma sürecinde de çoğu zaman soyut olmakla beraber etkisi oldukça güçlüdür. Kültürel faktörlerin karar alıcılar ve karar alma sürecindeki bürokratik yapılar üzerindeki görece daha somut hal alan etkisini incelemeye geçmeden önce bir devletin dış politika davranışının önemli belirleyicilerinden -belki de en önemlisi- olan ulusal çıkarların yorumlaması noktasında kimlik kavramının etkisi ve ilgili kültürün bu kimliği nasıl biçimlendirdiği üzerinde de durulmalıdır. Kültürü, güç ilişkilerini şekillendirme kabiliyetine sahip dinamik bir güç olarak ele almak ve bir politika aracı olarak değerlendirmek bu noktada faydalı olacaktır.

Dış politika analizinde kültürel faktörlerin etkisi incelenirken çalışmanın sonuç odaklı olmaktan çıkarılması oldukça belirleyici önemdedir. Sadece dış politika çıktısının ele alınması yerine, kültürel etmenlerin yapım sürecindeki konumuna odaklanan bir analiz bize, bir "kara kutu" gibi ele alınan, erişilmesi görece güç olan alanı aydınlatmak noktasında da önemli fayda sunar (Sampson, 1987; Kegley, 1987). Kültürün bu anlamdaki etkisinin görülebilir olduğu noktaların başında, bir aktörün kendisine ve sistemde muhatap olduğu diğer aktörlere atfettiği kimlikler doğrultusunda olası eylemlerini biçimlendirmesi gelir. Bu, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinin doğasını etkilerken; aynı zamanda farklı bağlamlarda gerçekleşen benzer olaylara tepkisinin farklılaşabilmesi sonucunu da doğurur. Öznelerarası anlayışın öneminin açıkça ortaya çıktığı bu duruma dair, alandaki neredeyse bütün

çalışmalarda yer alan klasik bir örnek açıklayıcı olabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin, farklı ülkelerin nükleer kapasiteleri karşısındaki değişen tutumu bu duruma ışık tutmaktadır. ABD, Büyük Britanya'ya göre çok daha sınırlı sayıda nükleer silah sahibi olan Kuzey Kore'ye karşı tavizsiz bir duruş sergilerken, tarihsel müttefikinin bu anlamdaki cephanesi Washington için herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Sosyal süreçler sonucu, toplumların kültürel çerçeveleri içerisinde oluşan karşılık "dostluk/düşmanlık" algılarının belirleyici etkisi bu örnekte açıkça görülmektedir. Bu algılar, karşı karşıya geldiklerinde söz konusu iki aktörün olası davranışları ve eğilimleri noktasında bize ipucu sağlayacaklardır (Wendt, 1995: 73-74). Devletlerarası ilişkiler noktasında aktörlerin beklentileri de bu karşılıklı anlayışlar üzerinden şekillenecek ve dolayısıyla dış politikadaki amaç ve yöntemler üzerinde de etki sahibi olacaktır.

Çıkarlar, hangi perspektiften bakılırsa bakılsın dış politika davranışlarının, amaçlarının ve bu amaçlar doğrultusunda kullanılacak yöntem ve araçların en önemli belirleyicisidir. Bir devletin ulusal olarak nitelenen çıkarları, aidiyet geliştirdiği kimliklerden bağımsız olarak tanımlandığında, sosyal yapılar arasındaki etkileşimin ihmal edilmesi suretiyle analizin çok önemli bir noktası eksik kalacaktır. Doğal olarak verili, "bیلardo topları" gibi değişimden muaf kabul edilmek yerine, dinamik ve etkileşim sonucu dönüşüme açık bir yapı olarak ele alındığında kimlik, aktörlerin farklı bağlamlarda değişik biçimlerde yorumlanan çıkarlarının ve çeşitlenen davranışlarının açıklanmasını ya da önceden tahmin edilmesini oldukça kolay hale getirmektedir. Ancak, "(...) siyasi birimin belirli bir uluslararası bağlam içerisinde kendini konumlandırışı" (Banchoof, 1999: 268) ile ilişkili olarak tanımlanan devlet kimliğinin bu yapısı, devlet davranışının öngörülebilmesi adına oldukça önemlidir. Bu noktada, söz konusu davranışın yöneldiği uluslararası olgu ya da olayın içerisinde cereyan ettiği konjonktürün de isabetli bir biçimde analiz edilmesi gerekliliğinin altı çizilmelidir. Bunun yanı sıra, önde gelen inşacı teorisyen Wendt (1992) tarafından altı çizilen "sosyal" ve "kurumsal" kimlik ayrımı da burada vurgulanması gereken bir diğer noktadır. Sosyal kimlik, uluslararası topluluğun söz konusu aktöre ait gördüğü statüye, kişiliğe işaret ederken; kurumsal kimlik bu aktöre sahip olduğu şekli sağlayan, materyal, beşerî, kültürel iç faktörlerin altını çizmektedir. Bu noktada değişen perspektifler, bu yapılardan birini diğerinden önemli kabul etmeye yönelebilmektedir. Sistemik bir bakış açısı ilkini, aktör merkezli bir bakış açısı ise ikincisi

ön plana çıkarsa da (Reuss-Smit, 2013: 298-299) bu iki yapının, derecesi ne olursa olsun, devletin dış politikası üzerindeki etkisi oldukça fazladır.

Aktörlerin, çıkarlarını nasıl şekillendirdiğini anlayabilmek, uluslararası olguları açıklayabilmek adına temel önemde olan kimlik ile ilgili olarak altı çizilmesi gereken bir başka konu, birçok açıdan dış politika tercih ve davranışlarının üzerinde biçimlendirici etkisi olan "ulusal kimlik" (devlet kimliği) kavramıdır. Toplumun içselleştirdiği kültürel değerler, inanış sistemleri ve çoğu zaman mit haline gelen tarihsel anlatılar bu kimliğin inşasında önemli rol oynar. Hudson'a (2014: 120) göre "kültüre referans vermeden ulusal kimlikten bahsedemeyiz çünkü o [ulusal kimlik] süregelen, dinamik sosyal söylem süreçlerinden meydana gelir." Bu bağlamda, ulusal (resmi) tarih anlatımı ulusal kimlik inşası açısından hayati önemdedir. Ulusal kimlik oluşumu, bir hikâyenin nesiller aracılığıyla aktarımı biçiminde şekillenir. Devralınan bir miras olarak, tarih içerisinde yolculuğuna devam eden bu hikâyenin bir ürünüdür. İçinde bulunulan zamanın şartlarına bağlı olarak farklı yorumlanması mümkün olmakla beraber, temelde, içerisinde bulunulan anın vurgulanan değerlerine bu hikâyeden tarihsel örnekler üretmek suretiyle altyapısı oluşur. Yaratılan ortak bir "biz" duygusu ve bunun "öteki" üzerinden tanımlanması söz konusu hikâyenin ana eksenini şekillendirir (Banerjee, 1997: 31-36). Bu anlatım, bireylerin belleklerinde mensubu oldukları ulusa dair algıların yerleşmesini sağlar ve bu şekilde söz konusu bireylerin o ulusun devletlerarası ilişkilerdeki rolü ve dış politikadaki tercihleri konusunda beklentilerinin şekillenmesini sağlar. Daha net bir ifadeyle, ulusal tarih anlatımı ve kültür aracılığıyla oluşan ulusal kimlik, aynı dış politika kararlarının farklı toplumlarda farklı biçimlerde yankılanmasına yol açar. Bu yapılar, bir devletin dış politikası üzerinde; hem toplum bazında meşru bir zeminin hazırlanması noktasında hem de karar vericinin dünya görüşünü sınırlayan bir pencere olarak etkili olur. Aynı zamanda, konumu ne olursa olsun, toplumun üyelerinin (karar alıcı noktadakiiler de dahil olmak üzere) uluslararası ilişkilerde söz konusu devletin oynaması beklenen rolün şekillenmesi açısından da tarih ve kültür belirleyici derecede öneme sahip faktörlerin başında gelir (Breuning, 2007: 127, 132).

Dış politika konusunda karar alıcıların en önemli kaygılarının başında kendi toplumunun nezdinde bu kararın -ki bu karar, bir eylemde bulunma ya da bulunmama yönünde olabilir- göreceği

desteğin boyutudur. Bir dış politika tercihinin meşru bir zeminde kabul edilmesi ve desteklenmesi, iç politikaya yönelik kaygılarla yakından ilgili olmasının dışında, hem devletin bu noktadaki kararlılığını güçlendirmesi hem de gelecek benzer olaylarda da tutarlı pozisyon alabilmesini sağlaması için kritik önemdedir ve bu da ancak toplumsal algıya, yani toplum nezdinde yaygın biçimde içselleştirilmiş olan ulusal kimlik algısına uygun tercihlerin geliştirilmesine sebep olur. Bu bağlamda, sosyalleşme süreçleri ile koşullandırılmış olarak oluşturulan bu algılar bazen sınırlandırıcı yönde bazen de eğilimi belirleyen yönde etkide bulunmaktadır. Bu noktada Breuning'in (2007: 129-131) birbirine her anlamda yakın olarak değerlendirilen Belçika ve Hollanda arasında yaptığı karşılaştırma oldukça açıklayıcıdır. Coğrafi, politik ve toplumsal bazda oldukça benzer olan ve uluslararası ticaretin ekonomilerinde önemli yer kapladığı bu iki devletin dış politikasındaki farklı, neredeyse karşıt eğilimler oldukça dikkat çekicidir. Bu farklılaşan eğilimleri, iki devletin taban tabana zıt kuruluş hikayesi anlatılarına dayandıran yazar, Hollanda'nın uluslararası seviyede kayda değer, görece pro-aktif bir politika arayışında olmasını kahramanlık hikayeleriyle bezeli uluslar kuruluş mitlerine bağlarken, Belçika'nın daha "sahne arkası" diplomasisine eğilimli olup, daha ikincil bir role yönelmesini ise doğrudan, ülkenin kuruluşu esnasında etrafındaki daha güçlü devletlere bağımlı olması ise açıklamaktadır. Bir başka deyişle, aradan geçen zaman ne kadar uzun olursa olsun, aktörlerin algılarının inşa edilmesi sırasındaki tarih boyunca anlatılagelen koşulların etkilerini değiştirmek hiç de kolay değildir. Bu noktada altı çizilmesi gereken bir nokta da K. J. Holsti (1970) tarafından ortaya atılan ve dış politika analizindeki önemli faktörlerden birisi olan "ulusal rol" kavramıdır. Bu çalışmanın kapsamı gereği detaylı biçimde incelenmeyecek olan, uluslararası seviyede, belirli bir bağlamda, bir aktörün kendisine atfettiği rolün dış politika davranışının şekillenmesi noktasındaki önemine vurgu yapan bu bakış açısından yola çıkarak ele alındığında, bahsedilen "rolün" kimlikle oldukça yakın ilişkili olduğu ve doğru kabul edilen (axiomatic) toplumsal inanışlar tarafından şekillendirmesi sebebiyle söz konusu toplumun kültürünün etkisiyle oluştuğu gözden kaçırılmamalıdır (Breuning, 1997: 102-103). "Roller (...) içsel ve dışsal olarak ortaya çıkmış, kültürün etkisiyle şekillenmiş beklentilerin ürünleridir" (Chafetz vd., 1997: 170). Dış politika tercihlerinin şekillenmesi açısından bu yapıların etkilerini göz ardı ederek gerçekleştirilen analizin de zayıf olması kaçınılmazdır.

Buraya kadar, kültürel faktörlerin ve bunların yarattığı kimlik algılarının, devletin dış politika alanındaki genel eğilimini etkileme, yöntem ve araçların seçimleri noktasındaki tercihlerini belirleme bağlamındaki etkileri incelendi. Kültürün bu kapsamda ele alınışında yaşanan değişimle beraber dönüşen dış politika analizi çerçevesinde, bu yapıların özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde artan öznellikte paralel olarak belirginleşen etkinlikleri açıkça görülmektedir. Bu perspektifte hem mikro hem de makro ölçekte kültür ve kimliğe bağlı olarak şekillenen etmenlerin dış politikadaki etkileri karar alma süreçleri incelendiğinde daha da net hale gelmektedir. Karar alıcı birey(ler) seviyesinde olduğu kadar karar alma sürecinin temel bir parçası olan bürokratik yapıların şekillenmesinde kültürel faktörler oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Kegley'nin (1987: 247) "karar rejimleri" olarak ifade ettiği, karar alma süreci ve biçimlerinin tercihi noktasında da etkili olan bu faktörlerin incelenmesi, etkinliklerinin tam anlamıyla açığa çıkarılması adına kaçınılmazdır.

KÜLTÜRÜN KARAR ALMA SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE ETKİSİ

Dış politikada karar alma alanındaki çalışmalar açısından çığır açıcı nitelikte olan eserlerinde Snyder, Bruck ve Sapin (2002: 78) karar almayı, "sosyal olarak tanımlanmış, sınırlı sayıdaki ihtimaller ve alternatif projeler içerisinde, karar alıcının, ilişkilerin ilerideki belirli bir durumuna dair oluşmasını hedeflediği duruma gelmesi adına yapılan bir seçimle sonuçlanan süreç" olarak tanımlamışlardır. Bu tanımdan yola çıkıldığında, kültürel faktörler, karar alıcı açısından ortaya konan seçenekleri ve bunlar arasında hangisine yönleneceğine dair kişisel eğilimini etkilemenin yanı sıra bir süreç olarak değerlendirilen karar almanın içerisinde şekilleneceği yapı ve bu yapıların organizasyonu anlamında da kritik bir öneme sahip olarak ortaya çıkmaktadır. "Burada dikkat edilmesi gereken nokta, karar alma sürecinin yapısal çerçevesinin devletin örgütleniş biçimi, siyasal rejim ile yakından ilişkisi bulunmakla birlikte özdeş olmadığıdır" (Sönmezoğlu, 2014: 315). Bu durum aslında dışarıdan bakıldığında birbirine benzer yapılar üzerinden organize olmuş devletlerin çok da farklı olmayan konularda farklı dış politika davranışlarını benimsemesinin ardında yatan sebebin kısmen de olsa kültürel farklılıklarda aranması gerektiğini işaret etmektedir. Japonya ve Fransa örnekleri üzerinden bu konuya yoğunlaşan Martin Sampson (1987: 403) da bu iki ülkenin kültürel özelliklerinin birbiriyle yer değiştirmesi halinde ortaya çıkacak soncun ve dış politika yapım

sürecinin radikal bir biçimde farklılaşacağını söylerken bu noktaya vurgu yapmaktadır.

Bundan ayrı olarak, kültürel faktörlerin ve kimliğe dair bilincin karar alma üzerindeki etkisinin belirgin olarak ortaya konduğu nokta, bu sürece dahil olan bireylerin zihinsel ve düşünsel altyapısı üzerindeki şekillendirici etkileridir. Kimi yazarlara göre karar alma sürecinin yapısal doğasının belirlenmesi üzerinden olduğundan çok daha somut olarak nitelenen bu etki (Efegil, 2016: 197) oldukça belirleyicidir. Liderin algısının ve değerlendirme kapasitesinin yanında, hedef saptaması, dürtüleri ve öznel bakış açısının şekillenmesi açısından yarattığı şekillendirici etki düşünüldüğünde bu faktörler, sürecin çıktısının oluşmasında doğrudan etkili olmaktadır. Aynı zamanda, analizde insan faktörünün de net bir biçimde hesaba katılmasının bir sonucu olarak gittikçe önem kazanan bu husus, bir soyutlaştırmanın ürünü olan devletin yanında insanın da analize aktör olarak dahil edilmesinin bir sonucu olarak belirleyici bir nitelik kazanmıştır. Dış politika yapım sürecinin şekillenmesi ve organizasyonu ile bu sürece dahil olan birey ya da bireylerin, içerisinde yoğurularak yetiştiği sosyal süreçlerin incelenmesi, uluslararası alandaki aktörlerin farklılaşan eğilimlerinin açıklanması adına kritik önemdedir.

Kültürel faktörlerin dış politika yapımına etkide buldukları başlıca noktalardan birisi hiç kuşku yok ki kararın alınış süreci ve bu sürece dahil olan yapılar ile ilişkilidir. "Kültürel farklılıkların sadece nihai tercihi değil aynı zamanda karar alma sürecini de etkilediğine dair bol miktarda kanıt mevcuttur" (Mintz, 2010: 145). Her ne kadar devletlerin rejimleri, siyasi eğilimleri, liderlik yapıları, hatta bazen coğrafi olarak konumlandıkları bölgeler bize bu konuda fikir verir nitelikte olsa da bu ve benzeri faktörlerin dış politika kararlarının alınış süreç ve biçimiyle özdeş olarak değerlendirilmesi yerinde bir tutum değildir. Tarihsel süreç içerisinde gelişen geleneksel yapılar ve toplumsal değerler genel olarak çok yakın karakterde gibi görülen iki devletin, benzer durumlar karşısında farklı dış politika hamlelerine yönelmelerini açıklamada önemli önemli bir etki kapasitesine sahiptir.

Burada altı çizilen bu etkinin iki farklı boyutundan bahsedebiliriz. Birincisi, kültürel etmenlerin yarattığı etkinin görece daha zayıf olarak değerlendirilebileceği nokta olan karar alma yapıları üzerindeki etkidir. Söz konusu faktörlerin bu yöndeki etkisinin daha somut ve belirgin bir hal aldığı konu ise daha çok sürecin işleyişi bağlamında ortaya çıkar. Bu ayrıma vurgu yapar biçimde Martin Sampson (1987: 384-405)

dışarıdan bakıldığında yönetim biçimleri, ekonomik yapıları ve ideolojik eğilimleri karşılaştırılabilir olarak görünen ancak çok farklı, hatta bazen zıt, kültürel dinamiklere sahip Fransa ve Japonya üzerinde yaptığı değerlendirmede, kültür farklılığının karar alma süreci ve buna bağlı olarak, dış politika çıktısı üzerinde çok keskin farklılıklara yol açtığını ileri sürmüştür. Bahsedilen iki ülkedeki dış politika haricinde kalan birçok farklı alandaki karar alma süreçlerinin işleyişi ve toplumsal değerlerin konumları üzerinden gerçekleştirdiği çıkarımları uluslararası seviyedeki kararların alınışına dair gerçekleştirdiği analize uygulayan yazar, geleneksel değerler, kültürel bağlar gibi dinamiklere karşı geliştirilen aidiyet duygusunun dış politika kararları ve bu kararların alınışı noktasındaki belirleyici etkisini net biçimde vurgulamıştır.

Bunun yanında, daha önce bahsedilen, Kegley'nin (1987: 247-268) ortaya attığı "karar rejimi" kavramı da yine bu süreç şekillendiren kurallar ve kültürel dinamikler arasındaki bağlantının altını çizer. Çeşitli ülkelerin, dış politika kararlarının alınması noktasında önemli konumlara sahip bireylerle yapılan birçok görüşmenin sonucuna dayanan yazar, karar almanın belirlenmiş kurallar tarafından yönetilen bir süreç olduğu cevabının ülkesi fark etmeksizin her birey tarafından verilmesinden yola çıkarak ve açıkça ifade ettiği üzere aynı dönemde gelişen iş birliği çerçevesinde ileri sürülen uluslararası rejim çalışmalarından da esinlenerek, aynı yaklaşımı dış politikada karar alma analizine uygulamaktadır. Üzerinde uzlaşmaya varılmış ve uluslararası arenada devletin eylem seçeneklerini sınırlayan belirli kurallar olarak tanımladığı karar rejimlerini Kegley, kararın esasına ilişkin olanlar (substantive) ve kararın alınış usulüne ilişkin olanlar (procedural) olarak ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki, devletin genel dış politika amaç ve görüşüne, kendisini uluslararası alanda konumlandırmasına bağlı olarak gelişirken ikincisi, kararı kimin nasıl aldığı sorularına vurgu yapmaktadır. Öncelikli belirtisi diplomatik alandaki tutarlılık olan karar alma rejimlerine dair kurallar, ulus nezdinde paylaşılan inanışlar, normalar, prensipler ve saygı duyulan temel değerlerle şekillenirken, toplumun gelenekleri ve altı çizilen ortak değerlerin tarihsel süreç içerisindeki evrimi de bu kuralların şekillenmesinde oldukça belirleyicidir.

Karar rejimleri kavramının bu çalışma kapsamındaki önemi, özellikle usule ilişkin rejimlerde ele alınan, bir devlette herhangi bir dış politika kararının nasıl alınacağı belirleyen kuralların, toplumun benimsendiği kültürel değerlerden etkilenecek ortaya çıkan yapılar

olmasına ilişkindir. Yazılı, resmi kuralların yanında, resmi olmayan kurallar üzerinde kültürün bahsedilen etkisi daha da belirginleşmektedir. Karar alıcının davranış seçimi ve algılarında önemli rolü olan bu gayri resmî kurallar dikkate alınmadan söz konusu yapıyı tam anlamıyla anlamak mümkün olmayacaktır (Breuning, 1997: 103-104). Toplumun ortak değerlerinin, inanışlarının ve algılarının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kurallar, söz konusu kararın toplum nezdinde bir meşruiyet zeminine oturmasını da kolaylaştırırken, aynı zamanda kültürel etmenlerin, karar alma yapıları üzerindeki etkisinin de somutlaşmış hali olarak öne çıkarlar. Hem sosyolojik hem politik anlamda toplumsal kültürün ürünü olan bu yapılar, kararın ilgili olduğu bağlama ya da dış politika alanına göre değişkenlik ya da esneklik gösterebilmekle beraber, kültürle bağlarını değişen ölçülerde de olsa korurlar. Aksi halde, kararın vatandaşların zihninde uygun karşılığı bulamaması ve söz konusu kararlar ortaya çıkan eylemin (ya da bir eylemde bulunmama halinin) toplum tarafından benimsenmemesi hem iç hem dış politikada karar alıcı birey ya da grubun konumunun sarsılmasına yol açar.

Kültürün karar alma sürecinde rol alan yapılara olan etkisinin gözlemlenmesi ise ancak bürokratik kurumların şeklinin ve karar alma yönteminin organizasyonel eğilimlerinin incelenmesiyle mümkündür. Dışişleri bakanlıkları, istihbarat örgütleri, askeri kanat gibi bu sürece dahil olan kurumların örgütlenme ve işleyiş biçimleri toplumsal ve siyasi kültürün tam anlamıyla bir yansıması olup alınan kararın doğasını ve alınış şeklini doğrudan etkilerler. Kültürel faktörlerin bu noktadaki etkinliği süreç üzerindeki etki ile karşılaştırıldığında daha sınırlı olsa da bu yapıların da söz konusu etkiden bağımsız şekillenmedikleri göz ardı edilmemelidir. Bu noktada, John Zurovchak'ın (1997: 125-166), yıllarca aynı devletin parçaları olarak yaşamış ve devlet kurumlarının organizasyonu konusunda oldukça benzer tecrübeye sahip Çekya (o dönem Çek Cumhuriyeti) ve Slovakya dışişleri bakanlıkları üzerinde gerçekleştirdiği analizde, ortak tarihi geçmişe rağmen Çek ve Slovak kültürleri arasındaki inkâr edilemez farklılıkların bu kurumların düzenlenmesi, işleyişi ve hiyerarşik otoritenin konumu noktalarında oldukça önemli farklara yol açtığı sonucuna varmıştır.

Bütün bunlara ek olarak, kültürel faktörlerin etkisinin farklı boyutlarda da olsa göz ardı edilemez nitelikte olmasının belki de en temel sebebi, toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi, dış politika kararlarının alınmasında da sadece sürecin şekli, bu sürece dahil olan

yapıların örgütlenmesi ya da aktör gibi temel noktalarla sınırlı olmayıp, mikro ölçekte her olgunun hücrelerine kadar nüfuz etmiş durumda olmasıdır. Kimi zaman yazılı kurallarla kimi zaman da teamül olarak adlandırdığımız, hatta bazen kökenini tam olarak farkında olmadığımız birçok uygulamanın günlük yaşamımızı şekillendirir biçimde etkili olduğu gerçeği, dış politika yapımına ilişkin olarak da geçerlidir. Öyle ki kararın alındığı masanın şeklinden bu masanın etrafındaki oturma düzeninin kurum, mevki ya da bireylere bağlı olarak ortaya çıkmasına, bu süreçte liderin karakterinden bağımsız olarak kendisine atfedilen ya da kendisinin takınması gerektiğine inandığı tutuma kadar birçok noktada bu etki hissedilmektedir. Bu anlamda düşünüldüğünde, kültürel faktörlerin dış politika yapımına farklı seviyelerdeki etkisinin boyutları konusunda kişiden kişiye değişim gösteren fikirler mevcut olsa da sürecin geneline olan etkisinin ihmali analizde önemli derecede bir eksiklik yaratacak değişkenin göz ardı edilmesi anlamına gelir.

Kültür, karar alma yapılarının, sürecinin ve yönteminin içerisinde şekillendiği çevrenin temel belirleyeni ve çerçevesini oluşturan faktör olarak dış politika yapımının en temel etmenlerinden bir tanesidir. Bu noktadaki konumunun önemi, bütün bunlara ek olarak, sürecin yapısından bağımsız biçimde en temel aktör rolünü üstlenen bireyin fikir ve davranış yönelimlerinin altyapısını oluşturması nedeniyle daha da artmaktadır. Bireylerin kişiliklerinden kaynaklanan farklılıkları yok saymamakla birlikte içerisinde yetiştikleri kültürün, hayatlarının her alanında olduğu gibi uluslararası politika alanındaki eğilimleri üzerinde de merkezi bir konumda olduğunun vurgulanması bu bağlamda oldukça kritiktir.

Bu bağlamdaki çalışmaların temel çıkış noktasını, her biri belirli sosyal yapıların bir parçası olan karar alıcı bireylerin toplumsal sistemden ve etkilerden izole biçimde hareket eden aktörler olarak kabul edilmemesi gerekliliği oluşturur. Unutulmamalıdır ki karar alma mekanizmasına katılanlar da dahil olmak üzere bireylerin zihin yapıları dış etkiye kapalı, buldukları mevkiye ulaşana kadar çevre etkisine maruz kalmamış boş defter yaprakları değildir. Her biri, zaman içerisinde, aileden başlayarak birçok toplumsal yapı ile etkileşime girerek şekillenmiş ve çeşitli sosyal süreçler aracılığıyla inşa edilmişlerdir. Söz konusu bireylerin "(...) bir boşlukta görevlerini ifa edermişçesine" (Snyder vd., 2002: 40-41, 76) ele alınamayacak olmasının yanı sıra "(...) zihinlerinin de bir 'tabula rasa' olarak değerlendirilmemesi" (Hudson, 2005: 10) yönündeki olmazsa olmaz

şart, sosyal ve kültürel faktörlerin karar alıcı üzerindeki çok boyutlu etkilerinin temel dayanaklarını oluşturur. Kısacası, içerisinden çıktıkların toplumun temsilcileri oldukları kadar birer ürünü de olan bireylerin değerleri, algıları, dürtüleri, kendilerine, temsil ettikleri devlete ve muhatap oldukları sorun ve aktöre yönelik algıları ve bütün bu faktörlerin şekillenmesini sağlayan sosyal ve toplumsal süreçler, alınan karar, kararın alınış süreci ve tercih edilen yöntem açısından temel belirleyici etmenleri oluştururlar.

Bu çerçevede, ilk olarak altı çizilmesi gereken nokta, karar almaya ilişkin olarak seçeneklerin belirlenmesi, bu belirlenenlerden birinin seçilmesi ve buna ilişkin olarak söz konusu uluslararası olay ya da olgunun tanımlanmasıdır. Karar alıcı noktasındaki birey(ler)in bu olay ya da olgunun çerçevelenmesi (framing) noktasındaki yönelimi, ilk etapta tamamen zihinsel bir süreç olup kendilerini bağlı hissettikleri fikir ve değerlerden olduğu kadar önyargı ve temsil ettikleri devletin orta ve uzun vadedeki ilerleyişi hakkındaki şahsi bakış açılarıyla doğrudan ilintilidir. Farklı biçimde ifade edilirse, kültürel faktörlerin etkisi, daha karar alma sürecinin ilk aşamalarından olan, içinde bulunulan bağlamın tanımlanması ve seçeneklerin belirlenmesi konusunda etkili olarak ortaya çıkar. Bu noktada analize dahil edilen psikolojik yaklaşım ile ele alındığında, bireylerin "bilişsel tutarlılık" kavramının doğal bir sonucu olarak önceki bilgi, inanış, çağrışım ve yargılarıyla paralellik ya da uygunluk teşkil etmeyen bilgileri önemsememesi olayın çerçevelenmesi ve buna bağlı olarak seçeneklerin sıralanması açısından bireye bağlı olarak gelişen farklar yaratmaktadır ve bu farklar, her analiz seviyesinde görünür hale gelir (Mintz ve DeRouen Jr., 2010: 98, 101).

Bu perspektifte, kültürel faktörler, toplumun her bireyine olduğu gibi karar alıcıya da belirli bağlamlarda başvurulmak üzere bir eylem repertuarı sunar. Aynı zamanda, içinde bulunulan çevreyi ya da karşılaşılan durumu anlama, yorumlama noktalarında ve gelen bilginin alınıp işlenmesine ilişkin, bireyin kullanmak için hazır beklettiği "gözlükleri" de kültürel faktörlerin yaşamı boyunca şekillendirdiği inanış ve değerler aracılığıyla oluşmuştur. Sahip olunan inanışlar, geçmiş tecrübeler, kişinin kendisini bağlı hissettiği değer ve ilkeler gibi birçok değişken sürece bu noktada dahil olurken bütün bunların belirlenmesinde temel rol, karar alıcının içerisinde yetiştiği toplumun kültürüne atfedilebilir niteliktedir. Kısacası, karar alıcı birey, diğer her insan gibi, aldığı bilgiyi yorumlayıp karşı karşıya kaldığı sorun ya da

olguyu tanımlarken, çoğu zaman farkında olmadan, bu faktörlerin etkisi altında hareket eder. Bu anlamda, karar alıcıların insanüstü varlıklarmışçasına tamamen rasyonel ve objektif süreçler sonucunda bir karara vardıklarını varsaymak, gerçekçilikten uzak bir yaklaşım olmasının yanında, kapsamlı bir analizi de engelleyecektir.

İçinde bulunduğumuz alan dış politika gibi hayati öneme sahip başlıca alanlardan biri olduğu için bu alanda karar alıcı noktaya ulaşmış ya da karar alama sürecini etkileyebilecek pozisyona erişmiş olan bireyin bir şahsi vizyonunun olması ve bu vizyonun bu süreçte baştan sona önemli bir etkinliğe sahip olması hiç de beklenmedik bir durum değildir. Unutulmamalıdır ki söz konusu vizyonun kökenleri de yine toplumun kültürel normlarında ve yargılarında bulunur. Hatta bir adım daha ileri giderek, bireyin yetiştirilme tarzı ve eğitimi aracılığıyla dahil olduğu bu toplumsal yapının, ne kadar farkında olduğu fark etmeksizin, belirli ölçüde karar alıcının tarih ve uluslararası ilişkiler noktasındaki kavrayışının sosyal ve kültürel olarak koşullandırılmış olmasına yol açtığını da söylemek mümkündür. Merkezinde alışılmış olanın doğal kabul edilmesi durumu bulunan ve sosyolojik bağlamda, "içerisinde bulunan kültürün davranış biçimlerinin benimsenmesi" anlamını taşıyan "enculturation" kavramı tam da bu noktada öne çıkmaktadır. Söz konusu kültürel değerlerin, normların ve davranış biçimlerinin yorumlanması bireyler arasında farklılık gösterse de bu faktörler, "yol gösteren kısıtlamalar" olarak bireyin davranış tercihine etki eder (Breuning, 2007: 127-129). Bu bağlamda, aynı kültürde yetişmiş her bireyin aynı karara varacağı sonucu çıkarmak imkânsız olsa da kültürel faktörler tarafından belirlenmiş belirli sınırlar içerisinde kalmasının kaçınılmaz olduğu açıktır. Bir başka deyişle, kültür bize aktörün kısa vadedeki davranışının ne olacağını öngörme konusunda çok yardımcı olmayabilir; ancak, dış politika bağlamında neyin mümkün olmadığını, karar alma sürecinde ilk elenen seçeneklerin neler olacağını tahmin etme noktasında oldukça faydalıdır (Hudson, 2014: 136).

Liderlerin kişilikleri tarafından içselleştirilmiş, toplumun kültürel kalıplarından kaynaklanan inanışları ve bunların dış politika kararları üzerindeki etkisinin incelenmesi adına başvurulmuş yaklaşımlardan birisi de Nathan Leites tarafında yayınlanan *The Operational Code of the Politburo (1951) A Study of Bolshevism (1953)* başlıklı eserlerde öne sürülen "operasyonel kod" (operational code) analizidir. Liderin sahip olduğu temel inanışların dış politikaya ilişkin tercih ettiği karar ve yöntemlere etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu yaklaşım, bir

anlamda, kültürel faktörler çerçevesinde ele alınan bu inanışların aktörün uluslararası düzeydeki davranışıyla bağlantısını kurmaktadır (Hudson, 2014: 132; Mintz ve DeRouen Jr., 2010: 102-103). Daha çok dış politika analizindeki bilişsel boyuta odaklı çalışmalarda kullanılan bu analizin bizim çalışmamız açısından önem arz eden kısmı, kültürel faktörlerin, buraya kadar bahsedilenler dışında, liderlerin kişilikleri aracılığıyla da karar alma süreçlerini etkilediğini ortaya koymasındır. Liderler tarafından sosyal süreçler aracılığıyla içselleştirilerek kişiliklerinin bir parçası haline gelen kültürel norm ve değerlerin, bireylerin zihinsel ve düşünsel yapılarını şekillendirip, çeşitli bağlamlarda uygulanan davranış ve karar alma yöntemi tercihlerine etki etmesini göstermesi açısından bu analizin katkısı oldukça kayda değerdir.

Toplum içerisindeki kültürel dinamiklerin bir ürünü olan bireyin aidiyet bağı ile bağlı olduğu kimlikler de dış politika kararı açısından belirleyicidir. Öncelikle belirtilmelidir ki bir birey, içerisinde bulunduğu şartlar, karşısındaki muhatabını algılayışı ve karşı karşıya olduğu uluslararası olay ya da olguyu yorumlayıp tanımlaması gibi birçok değişkene bağlı biçimde farklılık gösteren çeşitli kimliklere bağlılık duyabilir. Toplumun ulusal kimliğini bu anlamda benimsemiş karar alıcılar, kararlarının toplumsal bazdaki meşruiyetini sağlama noktasında görece avantajlı olsalar da milyonlarca bireyden oluşan ve yaratmış oldukları homojenlik algısı gittikçe zayıflamakta olan günümüz uluslarında bunu tam anlamıyla başarmak pek de olası değildir. Dolayısıyla, kültürel faktörlerin etkisiyle şekillenen ve karar alıcı birey ya da elitin dünyaya bakışını ve algısını biçimlendiren kimliksel bağlar, bu haliyle dış politika yönelimlerinin de ortaya çıkışında belirgin bir rol oynar.

Bu noktada, ihmal edilmemesi şart olan önemli bir ayrıma dikkat çekmek gereklidir. Bireysel kimlik denildiğinde her ne kadar ilk akla gelen etnik, ulusal, dini, ekonomik kimlik ve bunlara benzer, görece dinamik olmayan kavramlar akla gelse de kastedilen sadece bu kimlik yapıları değildir. Bütün bunlara ek olarak, bireylerin sahip oldukları konumlara bağlı olarak gelişen ve haliyle, bu konumlarda meydana gelen değişikliklerden doğrudan etkilenen bireysel kimlikler de aynı derecede önemlidir. Bir başka ifadeyle, bir uluslararası sorunun yorumlanması noktasında ilgili ülkenin vatandaşı olan birinin başbakan iken benimsediği yaklaşımla, askerken belirlediği farklı, yerel siyasetle meşgulken ya da ulusal güvenlikle ilgisi olmayan bir işle uğraşırken

takındığı tutum farklı olacaktır. Yine aynı şekilde, asker kökenli bir lider ile bürokratik yapılardan gelme bir diğer liderin aynı sorun karşısında çok farklı hatta bazen taban tabana zıt yaklaşımlara yönelmesi de oldukça olağan bir durumdur.

İki grup halinde ele alınan bu bireysel kimliklerin her ikisinin de dış politika noktasında belirli bağlamlarda etkili olması söz konusudur. İlk gruptakilerin etkisine baktığımızda temel belirleyicinin toplumun homojenlik seviyesi olduğu söylenebilir. Yani, “toplumun *sosyal farklılaşma düzeyi* düşünülürken, zenginliğin toplum geneline dağılımı, fakir ile zengin arasındaki ayrımın azalması, bölgelik düzeyi, toplumun birliktelik derecesi ile toplumun bir kısmının, kendisini toplumun bir parçası olarak görmesi veya görmemesi gibi unsurlar da dış politikayı etkilemektedir” (Efegil, 2016: 198). Aynı şekilde, karar alma sürecine nüfuz etme kapasitesine sahip noktalarda yer alan bireylere ilişkin benzeri durumlar da bu noktada etkili olmaktadır. Örneğin, yakın dönem Türkiye tarihinin en kritik dış politika kararlarından birisi olan, ABD’nin Irak’a yönelik müdahalesine asker gönderilmesine ilişkin tezkerenin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilmesinde dönemin Güneydoğulu ve Kürt kökenli milletvekillerinin ret oyu kullanması belirleyici olmuştur (Ibid.). İkinci gruptaki dinamik bireysel kimlikler olarak niteleyebileceğimiz kimliklerin dış politika kararları üzerindeki etkisine gelince ise durum daha kolay anlaşılabilir bir hal almaktadır. Genel anlamda uluslararası düzeydeki eğilimleriyle uzlaşmacı kimliği öne çıkan diplomatik kadrolarda yetişmiş bir liderin ülkesine yönelen yaşamsal bir tehdit karşısında yine bu kimliğin gerektirdiği biçimde davranacağını ileri sürmek pek de gerçekçi olmayacaktır. Farklı bir açıdan bakarsak, grup dinamikleri ile karar alma biçiminde organize olmuş bir süreçte aynı konu karşısında, askeriye temsil eden bireylerin ilk etapta askeri yöntemlerle konunun ele alınmasını savunurken, Dışişleri Bakanlığı gibi sivil bir grubun üyesi olarak orada bulunan kişilerin son ana kadar askeri çözümden kaçınıp diplomatik yollarla soruna çözüm aranması konusunda fikir beyan etmeleri oldukça olağandır. Özümsemiş olan bireysel kimliklerin dış politika çıktısı üzerindeki etkisi de tam da bu biçimde ortaya çıkmaktadır. Farklılıkların yönü ve boyutu değişken olmakla birlikte değişik çevrelerde birbirinden uzak sosyal süreçlerden geçerek bir noktaya ulaşmış bireylerin hepsinin bir konuya ilişkin algı ve eğilimlerin aynı olması imkânsız değilse de oldukça düşük bir ihtimale işaret eder. Bu ve benzeri farklılıklar, istisnai örneklerin varlığı

kabul edilmekle beraber, tamamen söz konusu bireylerin buldukları konuma bağlı olarak geliştirdikleri kimlik aidiyetlerinin doğal bir sonucu olup, uluslararası düzeydeki kararları doğrudan etkilemektedir.

Özetle, dış politikada karar alma analizi çerçevesinde temel aktörün, dış politikayı yapan ve uygulayan olan birey olarak kabul edilmesi kültürel ve kimlikle ilişkili faktörlerin analize dahil edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Konumu fark etmeksizin, bireylerin dünyayı ve uluslararası arenayı algılayışı, yorumlayışı ve bunun karşısında geliştirdiği davranış ve yöntem tercihleri, doğrudan veya dolaylı olarak bahsedilen faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Kültür, bireyin dışarıya baktığı pencere, kimlik ise bu pencereden bakarken görmesini sağlayan bir gözlük olarak nitelenebilir. Aktörün görüşünün sınırları kültürel faktörler aracılığıyla şekillenirken, gördüklerine dair algıladığı detaylar, söz konusu bağlamla ilişkili biçimde aidiyet geliştirdiği bireysel kimliğiyle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Kültürel faktörlerin ve kimlik aidiyetlerinin dış politikada karar alma kapsamındaki yerinin göz ardı edilemez nitelikte olduğu vurgusu taşıyan bu çalışmada ele alındığı üzere bu faktörler, birçok farklı düzlemde, aktörlerin uluslararası seviyedeki davranışlarının şekillenmesine etkide bulunmaktadır. Ortak anlamlandırmaların oluşturulması, paylaşılan değerlerin tercihleri ve/veya uygun davranış kalıpları ve seçenekleri olarak ele alındığında kültürel faktörlerin ve bunlara bağlı olarak oluşan ulusal ya da bireysel kimlik aidiyetlerinin karar alma açısından önemi açıkça ortaya çıkmaktadır (Hudson, 1997). Bu çerçevede bakıldığında gerek devletlerin çevrelerini anlamaları ve olanları anlamlandırmaları açısından gerekse karar alma yapı ve sürecinin oluşumu açısından, kültürel faktörler belirleyici etmenler olarak göze çarpılmaktadır. Buna ek olarak, karar alma sürecinin temel aktörü olan bireyin düşünsel ve algısal altyapısını şekillendirmek suretiyle de bu faktörler, kaçınılmaz biçimde dış politika kararları üzerinde görünür izler bırakırlar.

Ancak, akıldan çıkarılmamalıdır ki ne bu çalışmada ne de bu perspektifte gerçekleştirilen diğer analizlerin hiçbirinde ileri sürülen fikir, aktörün kültürel özelliklerine ve/veya kimliğine ilişkin faktörlerin dış politika kararı noktasında tek ya da temel belirleyici olduğu değildir. Vurgulanan nokta, kısmen disiplin içerisindeki yükselen eğilimlerin, kısmen de uluslararası siyasete hâkim konjonktürün yarattığı etkinin

sonucunda, özellikle Soğuk Savaş sürecinde, söz konusu etmenlerin bu çerçevedeki rolünün azımsanır hale gelmesi durumunun son dönemde aksi yönde bir gelişme göstermesi ve bu yönelimin belki de geç kalınmış olumlu bir adım olarak altının çizilmesi gerekliliğidir. Son dönemde, yıllar boyunca alışlagelmiş iç politika-dış politika ayrımı birçok farklı açıdan, siyasi ve kavramsal olarak tartışılır hale gelmiştir (Hill, 2003: 1). Bu durum, ister istemez, dış politika yapımının geleneksel olarak kabul edilmiş faktörlerle sınırlı biçimde ele alınmasını gerçekçilikten uzak kılmaktadır. Bunun yanında, kültürel çevreye yapılan bu vurgu, hiçbir şekilde bireysel farklılıkların daha geniş bir potada eritilerek göz ardı edilmesi olarak görülmemelidir. Bir başka deyişle, burada, kendilerini benzer kimliklerle tanımlayan, aynı kültüre mensup olan her bireyin aynı uluslararası olay ya da olgu karşısında birbirinden farksız davranışlara yöneleceği gibi bir iddia ileri sürülmemektedir. Savunulan fikir, bu durumdaki bireylerin, davranışlarını benzer seçenekler içerisinde seçecek olmalarıdır. Yani, bireyin seçimini ön görmek olanaklı olmasa da kültürel faktörleri merkeze alan bir analiz aracılığıyla, hangi ihtimalin seçenekler dışında kalacağını, bir başka ifadeyle, bireyin neyi yapmayacağını öngörmek mümkün hale gelmektedir. Bu anlamda kültür, dış politikada karar alma analizinde hesaba katılan diğer bütün faktörleri tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte önemli bir katkı sunmaktadır.

Uluslararası aktörlerin kültürel manada oldukça heterojen bir kültürel yapı teşkil etmeleri, aralarındaki sayısız etkileşimler bağlamında, bir o kadar kimlik üreterek davranışlarını şekillendirmeleri, bu çerçevedeki analizi ve geniş kitleler tarafından kabul gören büyük genellemelerin ortaya çıkmasını oldukça zor hale getirmektedir (Snyder vd., 2002: 53). Bu anlamda, tek geçerli yöntem olmamakla birlikte, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla geliştirilen analizler, kültürel farklılıkların etkisini ortaya serme noktasında önemli bir kolaylık sağlamakta ve tek bir aktöre odaklı daha derin çalışmalar adına önemli bir altyapı sunmaktadırlar. Uluslararası ilişkiler disiplinine yaptığı bu katkının yanında, söz konusu faktörlerin, dış politika uygulayıcıları tarafından da kararların alınışı esnasında hesaba katılır hale geldiği takdirde hem devletler arasındaki beklenti ve yönelimlerin uyumlu hale gelmesi hem de uluslararası arenanın, aktörler arasındaki anlaşmazlıklardan uzaklaşarak düzenlenmesi noktasında umut vadeden bir gelecek sunacağına ve kültürel farklılıklardan kaynaklı

çatışmaları en azından azaltacağına, hatta yok edeceğine inanmamak için hiçbir sebep bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Almond, G. & Verba, S. (1989). *The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. California: SAGE.

Baklacioğlu, N. Ö. (2014). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika Analizinin Gelişimi. içinde (Ed.). Özgün Erler Bayır & Faruk Sönmezoğlu. *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış* (45-73). İstanbul: Der.

Banchoff, T. (1999). German Identity and European Integration. *European Journal of International Relations* 5(3), 259–289.

Banerjee, S. (1997). The Cultural Logic of National Identity Formation: Contending Discourses in Late Colonial India. içinde (Ed.). Valerie M. Hudson. *Culture and Foreign Policy* (27-44). Boulder: Lynne Rienner.

Barnette, M. (1993). Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System. *International Studies Quarterly* 37(3), 271-296.

Breuning, M. (1997). Culture, History, Role: Belgian and Dutch Axioms and Foreign Assistance Policy. içinde (Ed.). Valerie M. Hudson. *Culture and Foreign Policy* (99-123). Boulder: Lynne Rienner.

Breuning, M. (2007). *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

Burchill, S. & Linklater, A. (2013). Giriş. içinde (Ed.). Scott Burchill vd. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (11-51). İstanbul: Küre.

Chafetz, G., Abramson, H. & Grillot, S. (1997). Culture and National Role Conceptions: Belarussian and Ukrainian Compliance with the Nuclear Nonproliferation Regime. içinde (Ed.). Valerie M. Hudson. *Culture and Foreign Policy* (169-200). Boulder: Lynne Reinner.

Efegil, E. (2016). *Dış Politika Analizi: Ders Notları*. İstanbul: Nobel.

Gaenslen, F. (1997). Advancing Cultural Explanations. içinde (Ed.). Valerie M. Hudson. *Culture and Foreign Policy* (265-279). Boulder: Lynne Reinner.

Goldstein, J. & Keohane, R. (1993). Ideas and Foreign Policy: An Analytical Framework. içinde (Ed.). Judith Goldstein & Robert Keohane. *Ideas & Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change* (3-30). New York: Cornell University.

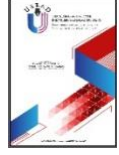
- Hermann, M. G. & Kegley, C. W. (1995). Rethinking Democracy and International Peace: Perspectives from Political Psychology. *International Studies Quarterly* 39(4), 511-533.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. London: Palgrave Macmillan.
- Hill, C. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Holsti, K. J. (1970). National Role Conceptions in The Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly* 14(3), 233-309.
- Hopf, T. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security* 23(1), 171-200.
- Hudson, V. M. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. *Foreign Policy Analysis* 1(1), 1-30.
- Hudson, V. M. (2014). *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*. Maryland: Rowman&Littlefield.
- Hudson, V. M. (Ed.). (1997). *Culture and Foreign Policy*. Boulder: Lynne Rienner.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Johnston, A. I. (1995). Thinking About Strategic Culture. *International Security* 19(4), 32-64.
- Kegley Jr., W. C. (1987). Decision Regimes and the Comperative Study of Foreign Policy. içinde (Ed.). Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr. & James N. Rosenau. *New Directions in the Study of Foreign Policy Analysis* (247-268). London: Harper Collins Academic.
- Lapid, Y. (1996). Culture's Ship: Returns and Departures in International Relations Theory. içinde (Ed.). Yosef Lapid & Friedrich Kratochwil. *The Return of Culture and Identity in IR Theory* (3-20). Boulder: Lynne Rienner.
- Leites, N. (1951). *The Operational Code of the Politburo*. New York: McGraw-Hill.
- Leites, N. (1953). *A Study of Bolshevism*. New York: Free Press.
- Liland, F. (1993). Culture and Foreign Policy: An Introduction to Approaches and Theory. *IFS Info*. No.1.
- Mintz, A. & DeRouen Jr., K. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. New York: Cambridge University.

- Morin, J. F. (2013). *La Politique Étréngère*. Paris: Armand Collin.
- Price, R. & Reuss-Smit, C. (1998). Dangerous Liaisons? Critical International Relations Theory and Constructivism. *European Journal of International Relations* 4(3), 259-294.
- Proust, M. (2000). *In Search of Lost Time, Vol. 6: Time Regained and A Guide to Proust*. London: Vintage.
- Pye, L. W. (1991). Political Culture Revisited. *Political Psychology* 12(3), 487-508.
- Reuss-Smit, C. (2013). Konstrüktivizm. içinde (Ed.). Scott Burchill vd. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (285-314). İstanbul: Küre.
- Rosenau, J. N. (1980). *The Scientific Study of Foreign Policy*. Revised and Enlarged Edition. London: Frances Pinter Publishers.
- Rosenau, J. N. (1990). *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton University Press.
- Sagan, C. (1997). *The Demon-Haunted World: Science as a Candle in the Dark*. New York: Ballentine.
- Sampson, M. W. (1987). Cultural Influences on Foreign Policy. içinde (Ed.). Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr. & James N. Rosenau. *New Directions in the Study of Foreign Policy* (384-405). London: Harper Collins Academic.
- Snyder, R. C., Bruck, H. W. & Sapin, B. M. (2002). *Foreign Policy Decision-Making (Revisited) by Valerie M. Hudson, Derek H. Chollet, and James M. Goldgeier*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Der.
- Vertzberger, Y. (1990). *The World in their Minds: Information Processing, Cognition, and Perception in Foreign Policy Decisionmaking*. California: Stanford University.
- Wendt, A. (1992). Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46(2), 391-425.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security* 20(1), 71-81.
- Zurovchak, J. F. (1997). Cultural Influences on Foreign Policy Decisionmaking: Czech and Slovak Foreign Policy Organizations. içinde

(Ed.). Hudson Valerie M. *Culture and Foreign Policy* (125-166).
Boulder: Lynne Rienner.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

**KENTSEL AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞININ ESKİ VE YENİ
YERLEŞİM BÖLGELERİ ÜZERİNDEN OKUNMASI: EDİRNE ÖRNEĞİ**
THE READING OF URBAN OPEN AND GREEN AREA EXISTENCE ON THE
OLD AND NEW SETTLEMENTS: THE EXAMPLE OF EDİRNE

Rukiye Duygu ÇAY

Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı
Bölümü, Edirne/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Trakya University,
Faculty of Architecture, Department
of Landscape Architecture,
Edirne/Turkey.

rduygucay@trakya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9359-4028

Beste KARAKAYA AYTİN

Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı
Bölümü, Edirne/Türkiye.

Res. Asst. Dr., Trakya University,
Faculty of Architecture, Department
of Landscape Architecture,
Edirne/Turkey.

bestekarakaya@trakya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0213-8671

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.829912

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 23.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çay, R. D. & Karakaya Aytin, B.
(2020). Kentsel Açık ve Yeşil Alan Varlığının Eski ve Yeni Yerleşim Bölgeleri
Üzerinden Okunması: Edirne Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi
Dergisi* 2(4), 1084-1102.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Endüstrileşme, kırsal alanlardan kentlere olan göç gibi nedenlerle kentler hızlı ve plansız gelişmektedir. Bu gelişmeler ile birlikte kentler planlanırken yeşil alanların kent ekosistemine ve kentliye olan katkıları göz ardı edilerek konut açığının giderilmesi amacı ön plana çıkmış, kentler beton yığınları haline gelmiştir. Kentlerin yaşanabilir çevreler haline gelebilmesi için kentsel açık ve yeşil alanların kent içindeki dağılımları, bu alanların aktif bir şekilde kullanılabilmesi için gereken işlevsel ve estetik değerlere sahip olması, ulaşılabilir olması sistemli bir kentsel tasarım anlayışı içinde gelişme ile mümkündür. Kentlerde yaşanabilir çevreler oluşturabilmenin en önemli canlı dokularını oluşturan kentsel açık ve yeşil alanlar, çevre kirliliğinin etkisini azaltması, kent ve doğa arasında ekolojik dengeyi sağlaması, iklimi düzenlemeye yardımcı olması, bitki ve yaban hayatı için uygun habitat oluşturması gibi ekolojik işlevlerinin yanı sıra; kentli için rekreatif ve sosyal aktivitelerini gerçekleştirebileceği bir ortam hazırlaması gibi sosyal işlevleri yönünden kentler için çok önemlidir. Araştırma ana materyalini oluşturan Edirne; kentin gelişim süreci göz önünde bulundurularak eski ve yeni yerleşim bölgesi olarak iki kısımda incelenmiştir. Araştırmanın amacı birbirinden farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip bölgelerde yaşayan insanların yeşil alan kullanım özellikleri ve beklentileri arasındaki farklılıkları belirlemektir. Bu doğrultuda çalışma alanı olan 5 mahallede 195 katılımcı ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte bu bölgelerin nüfusu, mevcut açık ve yeşil alan büyüklükleri ile oranlanarak kişi başına düşen yeşil alan miktarları tespit edilmiştir ve bu veriler imar normları ile karşılaştırılmıştır. Yapılan anket çalışması ile eski ve yeni yerleşim bölgelerinde yer alan mevcut açık ve yeşil alan kullanımları istatistikî yöntemlerle analiz edilmiştir. Çalışma sonunda mahallelerin fiziksel yapısına bağlı olarak insanların yeşil alan kullanım alışkanlıklarının ve taleplerinin değiştiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Açık Alan, Yeşil Alan Yeterliliği, Kullanıcı Tercihleri, Kentsel Peyzaj

Abstract: Cities are developing rapidly and unplanned due to reasons such as industrialization and migration from rural areas to cities. With these developments, while planning the cities, the contribution of green spaces to the city ecosystem and the urbanites was ignored and the aim of eliminating the housing deficit came to the fore, and cities became concrete piles. In order for cities to become livable environments, the distribution of urban open and green areas within the city, having the functional and aesthetic values required for the active use of these areas, and their accessibility are possible with development in a systematic urban design approach. In addition to its ecological functions such as urban open and green areas, which constitute the most important living textures of creating habitable environments in cities, reducing the impact of environmental pollution, providing ecological balance between the city and nature, helping to regulate microclimate,

creating suitable habitat for plants and wildlife; it is very important for cities in terms of social functions such as preparing an environment where the city dwellers can perform their recreational and social activities. Edirne, which constitutes the main material of the research, has been examined in two parts as the old and new residential areas, considering the development process of the city. The aim of the study is to determine the differences between green space usage characteristics and expectations of people living in regions with different socio-economic characteristics. Accordingly, a survey was conducted with 195 participants in 5 neighborhoods that are the study area. In addition, the population of these regions was compared with the current open and green area sizes and the amount of green areas per person was determined and these data were compared with the zoning norms. The use of open and green areas in the old and new residential areas was analyzed with statistical methods with the conducted survey. At the end of the study, it was observed that green space usage habits and demands of people changed depending on the physical structure of the neighbourhoods.

Keywords: Urban Open Space, Green Space Adequacy, User Preferences, Urban Landscape

GİRİŞ

Kentler endüstri devrimi ile birlikte fiziksel ve fonksiyonel açıdan değişim ve dönüşüme uğramıştır. Endüstrileşme ile birlikte kentlerde yaşanan nüfus artışı, konut gereksinimini arttırmış ve kentler plansız gelişerek doğadan kopuk beton yığınlarına dönüşmüşlerdir. Ayrıca bu durum kentli için de sosyal ve kültürel açıdan yetersiz çevrelerin oluşmasına neden olmuştur. Plansız kentleşmenin etkisiyle ortaya çıkan bu sorunların azaltılmasında açık ve yeşil alanlar büyük rol oynamaktadır. Açık ve yeşil alanlar kentlerdeki yapı yoğunluğuna karşı bir denge oluşturarak kent ekolojisine katkı sağlamasının yanı sıra kentlinin rekreasyon ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılmaktadır

Kente ve kentliye ekolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan birçok katkısı olan açık ve yeşil alanlar kent yaşamında önemli yere sahip kamusal mekanlardır. Parklar ve kent içindeki diğer açık alanlar hava kalitesinin korunması, rekreasyon olanağı sağlaması ve kentin estetik değerinin artırılması gibi pek çok yararı ile kentlerdeki yaşam kalitesini ve ekonomisini geliştirmektedir (Nowak ve McPherson, 1993). Kentsel çevrelerin mekânsal ve işlevsel bir parçası olan kentsel açık ve yeşil alanlar, kentlerin insanlar üzerinde oluşturduğu baskıları azaltan önemli kentsel öğelerdir. Yapılan araştırmalar açık ve yeşil alanlar ile stresin ve strese bağlı psikososyal ve psikolojik hastalıklar

arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Lafortezza vd., 2009).

Kentleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkan kentsel açık ve yeşil alan kavramı kentlerin biçimlenişiyle doğrudan ilişkili olduğu gibi (Kuter, 2007), aynı zamanda kentsel mekân organizasyonunda; doluluk ve boşluk dengesini sağlayan, kentin fiziksel yapısını ortaya koyan ve biçimlendiren temel alan kullanımlarından birisi olup, kent planlamasında ve tasarımında diğer alan kullanımlarını bütünleştiren bir denge unsurudurlar (Manavoğlu ve Ortaçşeme, 2015). Başka bir tanımlamada ise kentsel açık ve yeşil alanlar; kentsel doku içerisinde mimari yapılar (blok yığınları, binalar, sert yüzeyler) dışındaki açıklıkları, kitlesel ve parçalar halindeki yeşillikleri, su yüzeylerini barındıran ve kent içerisinde, kentin gelişimini kontrol altında tutan; birleştirici ve ayırıcı işlevler üstlenen; kent genelinin bütünlüğünü sağlayan ve tüm bunların dışında varlıkları gereği kente başta ekolojik, estetik, rekreasyonel ve ekonomik olmak üzere birtakım özellikler kazandıran sistemler bütünü olarak adlandırılabilir (Yerli ve Kesim, 2009).

Türkiye’de yeşil alan planlamasını yönlendiren yasal araç, imar mevzuatıdır. Kentlerde yeşil alan yeterliliğinin sağlanabilmesi ve kentsel yeşil alanlara standart getirilmesi amacıyla kişi başına düşen yeşil alan miktarları yasa ve yönetmelikler ile belirlenmektedir (Yıldızcı, 1991). 2 Eylül 1999 tarih ve 23804 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan İmar Planı Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliği’nde; kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı minimum 1,5 m² çocuk oyun alanı, 2 m² mahalle ve semt parkı, 3,5 m² kent parkı ve 3 m² spor alanları olmak üzere toplam 10 m² olarak belirlenmiştir. Bu yönetmelik 14 Haziran 2014 tarih 29030 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği ile yürürlükten kaldırılmış; Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde ise herhangi bir sınıflama yapılmadan kişi başına düşen “aktif yeşil alan miktarı” 10 m² olarak tekrarlanmıştır (Resmi Gazete, 2014). Dünya standartları incelendiğinde ise 80 m²/kişi’ den 10-15 m² /kişi’ ye kadar değişen ölçülerde yeşil alan standartlarının kabul edildiği görülmektedir (Karagüler, 2008).

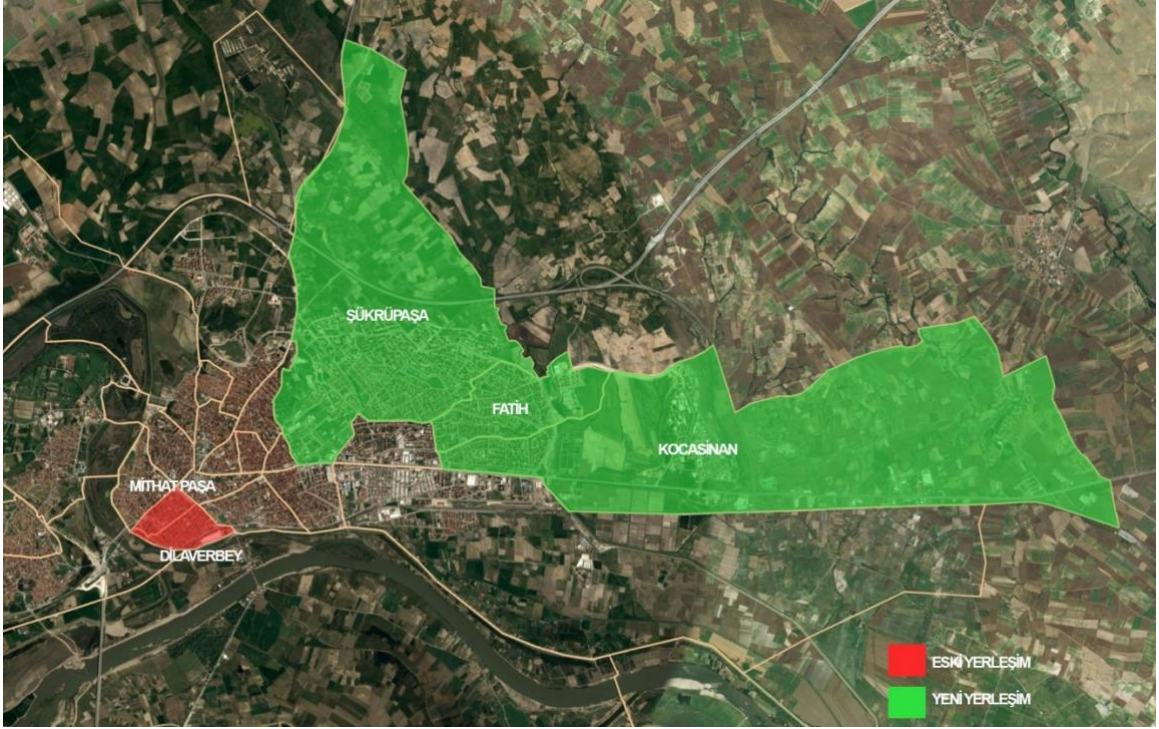
Kentsel peyzajın kalitesi, yaşanabilir ve sürdürülebilir çevreler oluşturmak için çok önemlidir. Böylesi bir kentsel çevre, sakinlerin ve kullanıcıların ihtiyaç duyduğu tüm kentsel peyzaj bileşenlerinin ve organizasyonlarının doğru bir şekilde ele alınmasıyla mümkündür

(Aşlıoğlu, 2016). Değişen ve gelişen fiziksel çevre şartlarına bağlı olarak meydana gelen sosyal ve psikolojik deneyimler belirli insan davranışlarının oluşumunda etkili olurlar. Bununla birlikte belirli çevrelerde sergilenen davranışlar, o çevreyi biçimlendirir ve tanımlayıcı hale getirir (Kısar, 2004). Kentsel açık ve yeşil alanlar, gerek kentsel sistem içerisindeki konumu ve işlevi gerekse kullanıcı ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap verme düzeyleri açısından kent yaşantısının en önemli etmenlerindedir ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlar (Koramaz ve Türkoğlu, 2014). Bu sebeple bu alanların tasarımını katılımcı bir eksende yürütmek, kent insanının psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını sağlamada etkili bir yol olabilir (Aksoy ve Akpınar, 2011).

Bu araştırma kapsamında öncelikle Edirne ili merkez ilçesinde yer alan eski yerleşim bölgesini oluşturan Mithat Paşa ve Dilaverbey mahalleleri; yeni yerleşim bölgesini oluşturan Fatih, Kocasinan ve Şükrüpaşa mahallerinin yeşil alan yeterliliklerini tespit etmek için Edirne Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden 2018 yılında alınan imar planında yer alan yeşil alan verileri ve 2018 yılına ait Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) nüfus bilgileri elde edilmiş ve kişi başına düşen yeşil alan miktarları hesaplanmıştır. Araştırma; yapı gelişim süreci ve yapı yoğunluğu farklı olan bu mahallerde yapılan anket çalışmaları ile desteklenerek, bu mahallelerde yaşayanların sosyo-ekonomik özelliklerinin, yeşil alan kullanım özelliklerini, çevresel algılarındaki farklılıklarına olan etkilerini ve beklentileri arasındaki farklılıkları belirlemeyi amaçlamaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini Edirne merkez ilçe sınırları içinde yer alan 5 mahalle oluşturmaktadır. İkincil materyaller ise Edirne Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden elde edilen 2019 yılında elde edilen 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı, mahallelere ait uydu fotoğrafları, 2019 yılı TÜİK istatistik verileri, konu ile ilişkili araştırma, tez ve makaleler oluşturmaktadır.

Şekil 1: Çalışma Alanının Konumu

Çalışma alanı olan Edirne ilinin 5 farklı mahallesinde yaşayan insanların açık ve yeşil alan kullanımını ve bu alanlar ile ilgili beklentilerini irdeleyerek farklılıkları ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma kapsamında bir anket çalışması yapılmış ve SPSS programında analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerinin yanında açık ve yeşil alanlar ile ilgili görüşleri ve bu alanları kullanım alışkanlıklarını sorgulayan anketin sonuçları tablolar ve diyagramlar halinde sunulmuştur. Anket çalışması Kasım 2018’de gerçekleştirilmiştir.

Anket örnekleme hesaplanırken Dilaverbey, Fatih, Kocasinan, Mithat Paşa ve Şükrüpaşa mahallelerinde ikamet eden toplam 76080 kişi araştırmanın evreni olarak kabul edilmiştir. Buna göre anket örnekleme %95 güven düzeyi ($\alpha=0,05$) ve %7 sapma payı göz önüne alınarak 195 kişi olarak belirlenmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Kullanılan örnekleme yöntemi olasılıklı (rassal) örnekleme yöntemlerinden tabakalı örneklemedir. Tabakalı örnekleme, sınırları belirlenmiş bir evrende alt tabakalar veya alt birim gruplarının var olduğu durumlarda kullanılır. Bu örnekleme yöntemi ile evren içindeki alt tabakaların varlığından yola çıkılarak evren üzerinde çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Yapılan anket 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik bilgiler, ikinci bölümde açık ve yeşil alanların kullanımı, üçüncü bölümde ise bu alanlar ile ilgili beklentilere ilişkin sorular sorulmuştur. Kullanım verilerinin mahallelere olan dağılımını tespit etmek için çapraz tablolar kullanılmıştır. Açık ve yeşil alanlarla ilgili görüşlerin demografik verilere dayalı değişkenlerden etkilenme derecesinde, cinsiyet değişkeni için t-testi ve yaş değişkeni için F testi (ANOVA) analizleri uygulanmıştır. Bununla birlikte beklentilere ait veriler normal dağılım göstermediği için, mahalle değişkeni parametrik olmayan Kruskal Wallis Testi ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Çalışma Alanına Ait Veriler

Edirne geçmişten bugüne farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip toplumların yaşadığı, tarih ve kültür kenti olmuştur. Kent; Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde gelişme göstermiş ve kent için çeşitli imar planı çalışmaları sonucu bugünkü haline ulaşmıştır. Edirne ilinde 24 adet mahalle bulunmakta ve kente ait imar planı 8908 ha alanı kapsamaktadır. Kentin imar planı verilerinden edilen bilgilere göre; kentteki planlanan yeşil alan miktarı 825 ha, aktif yeşil alan miktarı ise 628 ha'dır. Kişi başına öngörülen aktif yeşil alan miktarı ise 37,5 m² dir. İncelenen mahallelerin fiziksel yapısı ve karakterinin yanı sıra bu mahallelerde yaşayanların sosyolojik özelliklerinin dış mekan rekreasyon alışkanlıklarına olan etkilerinin tespit edilmesinin amaçlandığı bu çalışma eski ve yeni yerleşim bölgesini oluşturan 5 mahalle üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Eski Yerleşim Bölgesi: Roma ve Osmanlı gibi farklı medeniyetlerin kültürel ve mimari birikimleriyle bugüne ulaşan Edirne kentinin, ilk yerleşim alanı Kaleiçi bölgesidir. Kaleiçi eski surların kuşattığı dörtgen bir alandır. Yaklaşık 360 dönümlük bir alana sahip olan yerleşim, Hippodamus plan şemasına sahiptir. Kaleiçi, tarihi kent dokusuna sahip olan ve Edirne geleneksel konut mimarisini yansıtan bir bölgedir (Usal, 2006). Yerleşim bugün, koruma amaçlı imar planı içinde yer almaktadır ve tarihi kent merkezindedir. Ayrıca, geçirdiği doğal afetlere rağmen mevcut dokusu kısmen korunan yerleşim alanında birçok sivil mimari örneği bulunmaktadır.

Şekil 2: Eski Yerleşim Bölgesinde Yer Alan Konut Bölgeleri

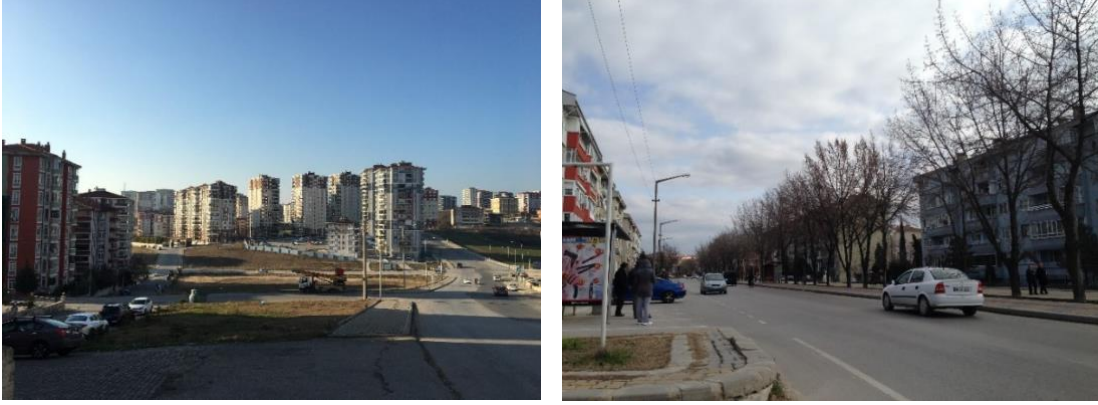
Eski yerleşim bölgesini oluşturan Kaleiçi, Mithat Paşa ve Dilaverbey mahallelerinden oluşmaktadır. İmar planı ve TÜİK verilerine göre; Mithat Paşa Mahallesi'nin kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 1,4 m²; Dilaverbey Mahallesi'nin ise 3,6 m²'dir (Tablo 1).

	Nüfus	Açık yeşil alan (ha)	Kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı
Mithat Paşa Mahallesi	2913	4079	1,4 m ²
Dilaverbey Mahallesi	3867	13922	3,6 m ²

Tablo 1: Eski yerleşim bölgesine ait nüfus ve yeşil alan miktarı

Yeni Yerleşim Bölgesi: Kentin ilk yerleşim dokusunun görüldüğü Kaleiçi, ızgara plan şemasına sahip iken kentte 14. yüzyıldan itibaren organik kent dokusu izlenmektedir. 20. yüzyıldan itibaren ise kentte, fiziksel sınırlar genişleyerek farklı dokulara sahip yeni yerleşim bölgeleri oluşmuştur. 1990'lı yıllarda Türkiye genelinde uygulamaya konan konut kooperatif girişimleri etkisiyle, Edirne merkez ilçesinde yeni yerleşim bölgesini oluşturacak olan Kocasinan ve Fatih Mahallelerinin bulunduğu alanlara doğru hızlı bir kentsel gelişme yaşanmıştır. Kamu lojmanlarının da belirtilen mahallelerde inşa edilmeye başlanmasıyla bu alanlardaki arsa ve araziler değerlendirilmiş ve kentin eski yerleşim bölgesinde yaşayan halk bu alanlarda ikamet etmeye başlamıştır (Yaş ve Çetin, 2019). 2000'li yıllarda ise diğer bir yeni yerleşim alanı olan Şükrüpaşa Mahallesi'nde Barış Parkı'nın yapılması önemli bir gelişme olmuş ve bu parkın etrafında yoğun konut

kümelenmesini beraberinde getirmiştir. Böylelikle mahalle, kentin en büyük nüfusa sahip mahallesi olarak büyük bir gelişim ve dönüşüm geçirmeye başlamıştır.

Şekil 3: Yeni Yerleşim Bölgesinde Yer Alan Konut Bölgeleri

Edirne'nin yeni yerleşim bölgesini oluşturan Kocasinan Mahallesi'nin kişi aktif yeşil alan miktarı 40 m²; Fatih Mahallesi'nin 10 m²; Şükrüpaşa Mahallesi'nin ise 15,4 m² dir (Tablo 2).

	Nüfus	Açık yeşil alan (ha)	Kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı
Kocasinan Mahallesi	14889	595560	40 m ²
Fatih Mahallesi	18420	239460	13 m ²
Şükrüpaşa Mahallesi	35991	554262	15,4 m ²

Tablo 2. Eski yerleşim bölgesine ait nüfus ve yeşil alan miktarı

Araştırma kapsamındaki 5 mahallede kişi başına düşen yeşil alan miktarları incelendiğinde; yeni yerleşim bölgesini oluşturan Kocasinan, Fatih ve Şükrüpaşa Mahallelerinde Mekansal Planlar Yönetmeliği'nde belirtilen 10 m² standardının sağladığı; ancak eski yerleşim bölgesini oluşturan Mithat Paşa ve Dilaverbey Mahallelerinde bu standardın sağlanmadığı belirlenmiştir. Eski imar planları incelendiğinde Kaleiçi'ni oluşturan bölgede genellikle bahçeli konut yerleşimlerinin hakim olduğu bu durumda da kamusal açık ve yeşil alanların planlanmasına ihtiyaç duyulmadığı gözlemlenmiştir. Ancak modernleşme sürecinde yeniden düzenlenen imar planlarında parsel nizamları, yapı tabanları değiştirilmeden kat sayısı ve yoğunluğu arttırılmış; bu süreçte yeşil alan ihtiyacı göz ardı edilmiştir. Böylece kişi başına düşen açık ve yeşil

alan miktarları hem yeni yerleşim bölgelerinde hem de kent bütünündeki oranların çok altında kaldığı izlenmiştir.

ANKET ÇALIŞMASINA AİT VERİLER

Yapılan ankete katılan 195 kişinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, aylık gelir düzeyi ve ikamet ettiği yer gibi demografik bilgiler Tablo 3 'de verilmiştir. Bununla birlikte katılımcılara ait ortalama gelir düzeyi eski yerleşim bölgesinde bulunan Dilaverbey Mahallesi'nde 2450 TL, Mithat Paşa Mahallesi'nde 2050 TL, yeni yerleşim bölgesinde bulunan Fatih Mahallesi'nde 3500 TL, Kocasinan Mahallesi'nde 3650 TL ve Şükrüpaşa Mahallesi'nde ise 4600 TL olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %30,8'i 10 yıldan daha fazla süredir, %29,2'si 4-6 yıldır, %19,5'i 1-3 yıldır, %16,9'u 7-9 yıldır ve %3,6'sı ise hayatı boyunca buldukları mahallede ikamet ettiklerini bildirmişlerdir.

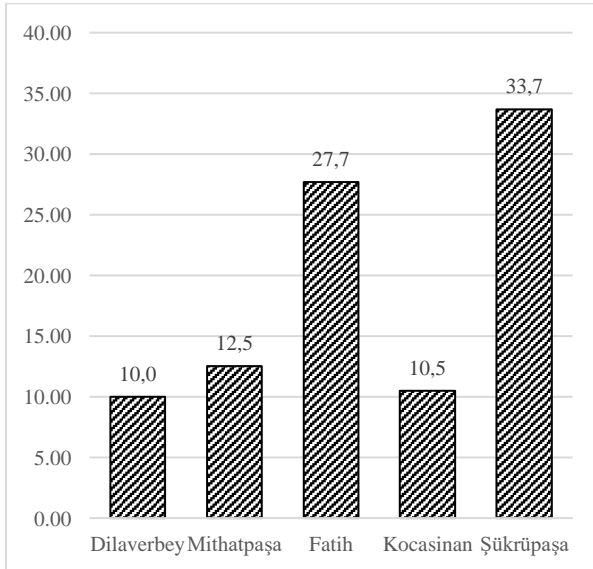
Değişkenler		Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	107	54,9
	Erkek	88	45,1
Yaş	18-24	16	8,2
	25-34	43	22,1
	35-44	90	46,2
	45-54	23	11,8
	+55	23	11,8
Eğitim	İlköğretim	23	11,8
	Lise	57	29,2
	Ön Lisans/Lisans	101	51,8
	Lisansüstü	14	7,2
Gelir	0 TL (Geliri yok)	26	13,3
	0-2000 TL	20	10,3
	2000-4500 TL	71	36,4
	4500-7000 TL	63	32,3
	> 7000 TL	15	7,7
İkamet edilen mahalle	Dilaverbey Mahallesi	10	5,1
	Mithat Paşa Mahallesi	8	4,1
	Fatih Mahallesi	47	24,1
	Kocasinan Mahallesi	38	19,5
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	47,2

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Verileri

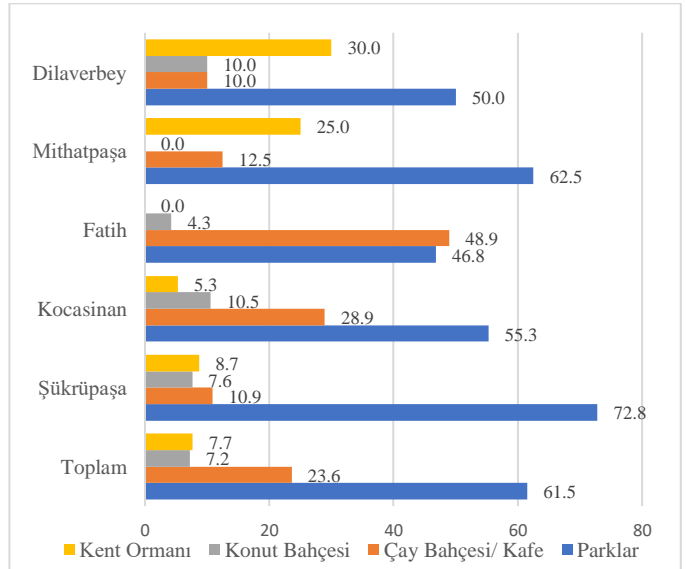
Katılımcılardan ikamet ettikleri mahalleyi tercih etme sebeplerinin sıralanması istenmiş ve "konutun fiziki şartlarının iyi olması" tercihinin en fazla belirtilen seçenek olduğu görülmüştür (n=118). Bunu "merkezi konumda olması" (n=86), "yakın çevresinde

iyi okulların olması" (n=73), "aileye yakınlık" (n=65), "çevresinde park ve yeşil alanların bulunması" (n=50), "güvenilirlik" (n=38), "iş yerine yakınlık" (n=26) ve "kiraların ucuz olması" (n=15) tercihleri izlemiştir. Çalışma alanı içinde yer alan Şükrüpaşa Mahallesi'ndeki katılımcıların %33,7'si, Fatih Mahallesi'ndeki katılımcıların %22,7'si, Mithat Paşa Mahallesi'ndeki katılımcıların %12,5'i, Kocasinan Mahallesi'ndeki katılımcıların %10,5'i ve Dilaverbey Mahallesi'ndeki katılımcıların %10,0'u çevrede park ve yeşil alanların bulunması sebebiyle bu mahallelerde yaşamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Şekil 4).

Katılımcıların %61,5'i açık ve yeşil alanlardaki rekreasyon ihtiyacını en çok parklarda karşıladığını ifade etmiştir. Bunu %23,6 ile çay bahçesi/kafe gibi özel işletmeler, %7,7 ile Edirne Kent Ormanı ve %7,2 ile oturdukları site veya konutun bahçesi izlemektedir. Açık ve yeşil alanlarda en çok vakit geçirilen yerlerin çalışma alanındaki mahallelere dağılımı incelendiğinde; parkların en fazla Şükrüpaşa Mahallesi sakinleri tarafından (%72,8), çay bahçesi/kafe gibi özel işletmelerin en fazla Fatih Mahallesi sakinleri tarafından (%48,9), kent ormanının en fazla Dilaverbey Mahallesi sakinleri tarafından (%30,0) ve site veya konut bahçelerinin ise en fazla Kocasinan Mahallesi sakinleri tarafından (%10,5) tercih edildiği görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 4. Çevrede park ve yeşil alanların bulunması sebebiyle katılımcıların ikamet ettikleri mahalleyi tercih etme oranları (%)

Şekil 5. Katılımcıların ikamet ettikleri mahallelere göre dış mekanda en çok zaman geçirdikleri yerler (%)

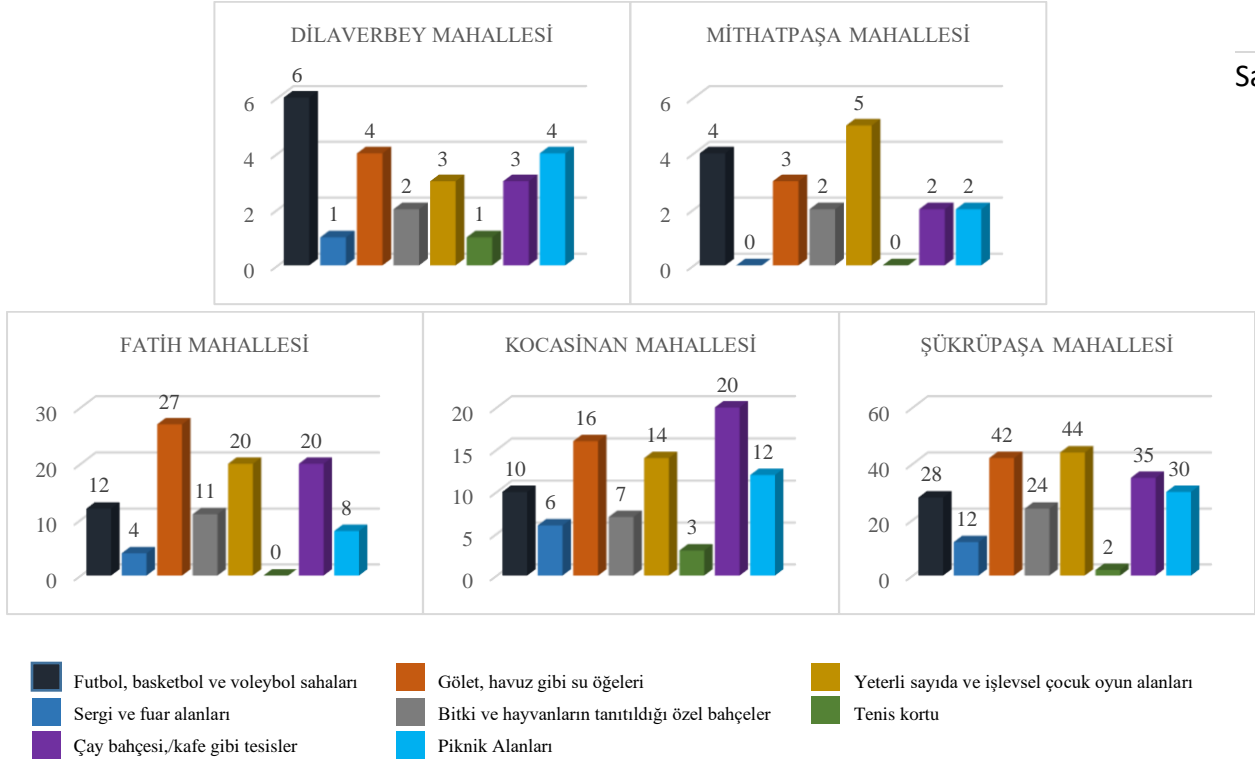
Yapılan anket sonucu kent sakinlerinin %70,3'ünün açık ve yeşil alanları düzenli bir şekilde ziyaret ettiği tespit edilmiştir. Ziyaret etmeyi tercih etmeme sebepleri incelendiğinde "yakın çevrede yeşil alan bulunmaması" ve "zaman ayıramama" seçenekleri ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların açık ve yeşil alanları %42,4 oranında haftada en az 3 kez ziyaret ettiği ve hafta içi ya da hafta sonu fark etmeksizin ziyaret günlerinin çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir (%47,4). Katılımcılar alana en fazla yürüyerek ulaşmaktadırlar (%54,9) ve bunu %18,5 oranında araba ile ulaşım izlemektedir. Alana bisiklet veya toplu taşıma aracı ile ulaştığını belirten katılımcı olmamıştır. En sık ziyaret ettikleri açık ve yeşil alana ulaşım süresi sorulduğunda, katılımcıların büyük kısmı 15 dakikadan daha kısa sürede alana ulaştığını ifade etmiştir (%37,0). (Tablo 4).

Katılımcılar Açık ve yeşil alanlarda en fazla, "gölet, havuz gibi su yüzeyleri" (n=92), "yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanları" (n=86) ve "çay bahçesi/kafe vb tesisler" (n=80) gibi birimlerin bulunmasını istediklerini bildirmişlerdir. Bu birimlerin mahallelere göre dağılımına bakıldığında; Dilaverbey Mahallesi'nde en fazla futbol, basketbol ve voleybol sahaları, Mithat Paşa Mahallesi ve Şükrüpaşa Mahallesi'nde en fazla yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanı, Fatih Mahallesi'nde en fazla gölet ve havuzlar gibi su öğeleri, Kocasinan Mahallesi'nde en fazla çay bahçesi/kafe gibi tesisler istenmiştir (Şekil 6).

	Çalışma Alanı						Toplam			
	Dilaverbey		Mithat Paşa		Fatih				Kocasinan	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Açık ve yeşil alanları;										
• Düzenli olarak kullananlar	2	20,0	6	75,0	33	70,2	25	65,8	71	77,2
• Kullanmayanlar	8	80,0	2	25,0	14	29,8	13	34,2	21	22,8
Açık ve yeşil alanların kullanılmama sebepleri										
• Yakında yeşil alan bulunmaması	4	22,2	2	11,1	2	11,1	3	16,7	7	38,9
• Güvenli bulunmaması	0	0,0	2	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0
• Temiz olmaması	1	20,0	0	0,0	2	40,0	0	0,0	2	40,0
• Çok kalabalık olması	1	20,0	0	0,0	1	20,0	0	0,0	3	60,0
• Zaman ayırmama	1	5,6	4	22,2	6	33,3	0	0,0	7	38,9
Açık ve yeşil alanları ziyaret sıklığı										
	1	50,0	3	60,0	14	29,8	13	34,2	47	51,1

• Hafta en ez 3 kez	0	0,0	2	40,0	15	31,9	10	26,3	21	22,8	48	26,1
• Ayda 1-3 kez	1	50,0	0	0,0	4	8,5	1	2,6	3	3,3	9	4,9
• 6 ayda 1-3 kez	2	100	5	100	47	100	38	100	92	100	184	100
Açık ve yeşil alanların ziyaret edildiği günler												
• Hafta içi	0	0,0	6	18,2	8	33,3	1	20,0	8	11,3	23	17,0
• Hafta sonu	0	0,0	13	39,4	9	37,5	4	80,0	22	31,0	48	35,6
• Her zaman	2	100	14	42,4	7	29,2	0	0,0	41	57,7	64	47,4
Açık ve yeşil alanlara ulaşım şekli												
• Yürüyerek	2	100	18	38,3	19	50,0	4	80,0	58	63,0	101	54,9
• Araba ile	0	0,0	15	31,9	5	13,2	1	20,0	13	14,1	34	18,5
Açık ve yeşil alanlara olan ulaşım süresi												
• <15 dk	2	100	15	31,9	4	10,5	4	80,0	43	46,7	68	37,0
• 15 – 30 dk	0	0,0	8	17,0	2	5,3	1	20,0	3	3,3	14	7,6
• 30 – 60 dk	0	0,0	2	4,3	11	28,9	0	0,0	2	2,2	15	8,2
• > 60 dk	0	0,0	8	17,0	7	18,4	0	0,0	23	25,0	38	20,7

Tablo 4: Açık ve Yeşil Alanlarla İlgili Çeşitli Değişkenlerin Çalışma Alanına Göre Dağılımı

Şekil 6: Açık ve Yeşil Alanlarda Bulunması İstenen Birimlerin Çalışma Alanına Göre Dağılımı

Açık ve yeşil alanlarda bulunması istenen birimlerin cinsiyete göre dağılımını belirlemek üzere t testi yapılmıştır. Futbol, basketbol ve voleybol sahaları, yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanları, piknik alanları beklentisi kadınlar ve erkekler arasında anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Erkeklerin futbol, basketbol ve voleybol sahaları beklentisi kadınlardan daha yüksek iken, yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanları ve piknik alanları beklentisinin kadınlarda daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5).

Açık ve yeşil alanlarda bulunması istenen birimlerin yaşa değişkenine göre dağılımını belirlemek için F testi yapılmıştır. Futbol, basketbol ve voleybol sahaları, yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanları, çay bahçesi/kafe gibi tesisler ve gölet, havuz gibi su öğeleri beklentisi farklı yaş grupları arasında anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Buna göre 18-24 yaş grubundaki katılımcıların futbol, basketbol ve voleybol sahaları ve çay bahçesi/kafe gibi tesislere olan beklentisi daha fazla iken, 34-44 yaş grubu katılımcıların yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanları beklentisi ve 55 yaş üzeri katılımcıların ise gölet, havuz gibi su öğeleri beklentisi daha fazladır (Tablo 5).

Birimler	Cinsiyet / Yaş	N	Ort.	Std. sp.	p	t / F
	Kadın	107	0,24	0,431	0,000*	2,174
	Erkek	88	0,39	0,490		
Futbol, basketbol ve voleybol sahaları	18-24	16	0,44		0,005*	3,818
	25-34	43	0,33			
	35-44	90	0,38			
	45-54	23	0,22			
	+55	23	0,00			
	Kadın	107	0,49	0,502	0,020*	-1,394
	Erkek	88	0,39	0,490		
Yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanları	18-24	16	0,19		0,001*	5,046
	25-34	43	0,49			
	35-44	90	0,57			
	45-54	23	0,30			
	+55	23	0,17			
	Kadın	107	0,38	0,488	0,120	0,845
	Erkek	88	0,44	0,500		
Çay bahçesi/kafe gibi tesisler	18-24	16	0,75		0,018*	3,058
	25-34	43	0,40			
	35-44	90	0,32			
	45-54	23	0,52			
	+55	23	0,43			
Gölet, havuz gibi su öğeleri	Kadın	107	0,46	0,501	0,479	0,425
	Erkek	88	0,49	0,503		

	18-24	16	0,75		0,001*	4,940
	25-34	43	0,42			
	35-44	90	0,37			
	45-54	23	0,48			
	+55	23	0,78			
	Kadın	107	0,35	0,478	0,000*	-2,005
	Erkek	88	0,22	0,414		
Piknik alanları	18-24	16	0,19		0,333	1,153
	25-34	43	0,35			
	35-44	90	0,31			
	45-54	23	0,30			
	+55	23	0,13			
	Kadın	107	0,13	0,339	0,219	-0,613
Sergi ve fuar alanları	Erkek	88	0,10	0,305		
	18-24	16	0,00		0,007	3,608
	25-34	43	0,02			
	35-44	90	0,13			
	45-54	23	0,13			
	+55	23	0,30			

* p<0,05

Tablo 5. Açık ve Yeşil Alanlarda Bulunması İstenen Birimlerin Cinsiyete Ve Yaşa Göre Dağılımı (t ve F test)

Farklı mahallelerde yaşayan katılımcıların yeşil alanlar ile ilgili beklentileri arasındaki ilişki Kruskal Wallis Testi ile analiz edilmiştir (Tablo 6). Yeşil alanların büyüklüğü ve sayısının arttırılması beklentisi bakımından farklı mahallelerde yaşayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre bu beklentinin en fazla Dilaverbey Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Bunu Kocasinan ve Şükrüpaşa mahalleleri izlemektedir.

Beklentiler	Çalışma Alanı	N	Sıra Ort.	sd	KW	p
Yeşil alanların büyüklüğü ve sayısının arttırılması	Dilaverbey Mahallesi	10	129,25	4	16,303	0,003*
	Mithat Paşa Mahallesi	47	91,29			
	Fatih Mahallesi	38	77,42			
	Kocasinan Mahallesi	8	126,81			
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	104,03			
Spor alanlarının çeşitlendirilerek sayısının arttırılması	Dilaverbey Mahallesi	10	97,25	4	0,490	0,974
	Mithat Paşa Mahallesi	47	97,04			
	Fatih Mahallesi	38	101,36			

Kentsel Açık ve Yeşil Alan Varlığının Eski ve Yeni Yerleşim Bölgeleri Üzerinden Okunması: Edirne Örneği

Rukiye Duygu Çay ve Beste Karakaya Aytin

	Kocasinan Mahallesi	8	104,56			
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	96,61			
İyi tasarlanmış ve yeterli sayıda çocuk oyun alanı bulunması	Dilaverbey Mahallesi	10	96,00	4	4,739	0,315
	Mithat Paşa Mahallesi	47	86,04			
	Fatih Mahallesi	38	98,05			
	Kocasinan Mahallesi	8	93,56			
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	104,69			
Yürüyüş yolları ve aktif rekreasyon alanlarının arttırılması	Dilaverbey Mahallesi	10	101,50	4	4,509	0,341
	Mithat Paşa Mahallesi	47	91,54			
	Fatih Mahallesi	38	111,25			
	Kocasinan Mahallesi	8	86,88			
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	96,41			
Temiz, bakımlı ve güvenilir olması	Dilaverbey Mahallesi	10	93,75	4	3,032	0,553
	Mithat Paşa Mahallesi	47	90,64			
	Fatih Mahallesi	38	104,01			
	Kocasinan Mahallesi	8	81,56			
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	101,17			
Kent mobilyalarının yerine uygun olarak yeterli sayıda bulunması	Dilaverbey Mahallesi	10	96,75	4	6,982	0,137
	Mithat Paşa Mahallesi	47	91,15			
	Fatih Mahallesi	38	107,53			
	Kocasinan Mahallesi	8	87,00			
	Şükrüpaşa Mahallesi	92	98,66			

* p < 0,05

Tablo 6: Çalışma Alanındaki Farklı Mahalleler Değişkenine Göre Yeşil Alanlar İle İlgili Beklentilerin Dağılımı (Kruskal Wallis Testi)

SONUÇLAR

Farklı sosyo-ekonomik koşulların açık ve yeşil alan kullanımı ve çevresel algı üzerindeki etkilerini irdelemeyi amaçlayan bu çalışma Edirne'nin farklı yapılara sahip eski ve yeni yerleşim bölgelerinde yürütülmüştür. Eski yerleşim bölgesinde bulunan Dilaverbey ve Mithat Paşa mahalleleri ve yeni yerleşim bölgesinde bulunan Fatih, Kocasinan ve Şükrüpaşa mahallelerinde bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Bu anket ile katılımlara en sık ziyaret ettikleri açık ve yeşil alana ulaşım süresi sorulmuş ve %37,0 gibi önemli bir bölümü 15 dakikadan daha kısa sürede alana ulaştığını ifade etmiştir. Yeşil alan kullanımının yüksek olmasının nedenlerinden biri kişilerin bu alanlara rahatça ve kısa sürede ulaşılır olmasıdır.

Katılımcılara yaşadıkları çevrede açık ve yeşil alanlarda en fazla hangi birimlerin bulunmasını istedikleri sorulduğunda Dilaverbey Mahallesi'nde futbol, basketbol ve voleybol sahaları, Mithat Paşa Mahallesi ve Şükrüpaşa Mahallesi'nde yeterli sayıda ve işlevsel çocuk oyun alanı, Fatih Mahallesi'nde gölet ve havuzlar gibi su öğeleri, Kocasinan Mahallesi'nde ise çay bahçesi / kafe gibi birimlerin istendiği tespit edilmiştir. Alanın fiziki yapısı incelenecek olursa mahallelerin fiziki koşullarının birbirinden farklı olduğu görülecektir. Bu da Kısar (2004)'ın belirtmiş olduğu gibi değişen fiziksel şartların insanların davranış ve beklentilerini değiştireceği düşüncesini desteklemektedir.

Dilaverbey Mahallesi Edirne'de açık ve yeşil alan miktarının en az olduğu bölgelerden biridir. Kocasinan ve Şükrüpaşa mahallelerinde ise mevcut yeşil alan miktarının bir kısmı kırsal arazileri temsil etmektedir. Bu sebeplerden dolayı burada yaşayan insanların en büyük beklentilerinden biri yaşadıkları bölgedeki yeşil alan varlığıdır. Bununla birlikte yeni yerleşimde nüfus eski yerleşime göre daha yoğun olduğu için spor alanı ve çocuk oyun alanı gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, Manavoğlu ve Ortaçesme (2015)'nin belirtmiş olduğu gibi kullanıcıların yaşadıkları mahallenin yakın çevresinde, ihtiyaçlarının göz önüne alınarak tasarlanan açık ve yeşil alanların bulunmasını arzu ettikleri ifadesini desteklemektedir. Bunun yanında Aşılıoğlu (2017)'nin çalışmasında da belirttiği gibi kentsel açık ve yeşil alan ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda kullanıcılar, yeşil alan miktarı yüksek toplu konut alanları veya konut bahçelerini tercih etmektedirler. Özellikle Edirne'de yeni yerleşim bölgesinde toplu konutlar ve müstakil konutların sayısının hızla arttığı gözlenmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, sonucunda yeni yerleşim bölgesinde yeşil alan miktarının arttırılması kentsel yaşam kalitesini arttıracaktır. Bununla birlikte, spor alanları ve çocuk oyun alanlarının semt birimlerinde yeterli sayıda yer alması açık ve yeşil alanların kullanımı açısından oldukça önemlidir. Eski yerleşim bölgesinde ise ızgara planda yer alan bazı aksların yayalaştırılması ve bu akslarda yeşil koridorların oluşturulup açık ve yeşil alan olarak bu bölgeye kazandırılması, kişi başına düşen yeşil alan miktarını arttırmada etkin bir çözüm olarak görülmektedir.

Sonuç olarak kentsel alanlarda açık ve yeşil alan planlaması yapılırken imar mevzuatı gerekliliklerinin yerine getirilmesinin yanı sıra planlama ve tasarım; demografik veriler, toplumun sosyal özellikleri, alanın topoğrafik durumu, erişilebilirlik gibi parametreler doğrultusunda değerlendirilmelidir. Bu alanların farklı yaş gruplarına hizmet eden, aktif ve pasif rekreasyon faaliyetlerine olanak sağlayan, kentlinin sosyal iletişimini güçlendirebileceği, boş zamanlarını verimli değerlendirebileceği alanlar olarak uygun büyüklükte ve yeterli donatılara sahip olması olarak planlanması ve tasarlanması atıl ve ihtiyaca cevap vermeyen mekanlar olarak kalmasının önüne geçmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Y. & Akpınar, A. (2011). Yeşil Alan Kullanımı ve Yeşil Alan Gereksinimi Üzerine Bir Araştırma İstanbul İli Fatih İlçesi Örneği *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 10(20), 81-96.

Aşılıoğlu, F. (2016). Sustainable Landscape Design in Contemporary Residential Gardens. içinde (Ed.). R. Efe, İ. Cürebal, A. Gad & B. Tóth, *Environmental Sustainability and Landscape Management*, 703. St. Kliment Ohridski University Press.

Aşılıoğlu, F. (2017). *Sustainable Design Principles and their Feasibility In Housing Estate and Apartment Block Gardens* 3rd International Conference on New Trends in Architecture and Interior Design, Helsinki, Finland. 28-30 Nisan 2017

Karagüler, S. (2008). *İstanbul Metropolitan Alanındaki İmar Planlarında Uygulanmak Üzere, Yeşil Alanların Oluşturulmasında Binaların Projelendirilmesi Safhasına Yönelik Yeni Bir Yaklaşım Modelinin Geliştirilmesi*. Projem İstanbul Araştırma Projesi.

Kısar, E. (2004). *Yeşil Alan Kullanım Özellikleri ve Tercihleri (Ataköy, Beşiktaş, Zeytinburnu Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Koramaz, E. K. & Türkoğlu, H. (2014). İstanbul'da Kentsel Yeşil Alan Kullanımı ve Kentsel Yeşil Alanlardan Memnuniyet. *Planlama 1(24)*, 26-34.

Kuter, N. (2007). Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi (Doktora Tezi). Erişim Adresi: <https://www.ulusaltezmerkezi.net/cankiri-kenti-acik-ve-yesil-alan-varligi-icinde-tarihi-kent-merkezinin-kentsel-peyzaj-tasarimi-acisinden-degerlendirilmesi/>.

Laforteza, R., Carrus, G., Sanesi, G. & Davies, C. (2009). Benefits and Well-Being Perceived by People Visiting Green Spaces in Periods of Heat Stress. *Urban Forestry & Urban Greening 8(2)*, 97-108.

Manavoğlu, E. & Ortaçşme, V. (2015). Antalya Kenti Yeşil Alanlarının Çok Ölçütlü Analizi ve Planlama Stratejilerinin Geliştirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 28(1)*.

Nowak, D. J. & Mcpherson, E. G. (1993). Quantifying the Impact of Trees: The Chicago Urban Forest Climate Project. *Unasylva 173(44)*, 39-44.

Resmi Gazete. (2014). *Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm>

Yaş, H. & Çetin, C. (2019). Edirne'nin Kentsel Gelişmesinin İmar Planları Üzerinden İncelenmesi. içinde (Ed.). M. Güler & S. B. Güler, *Kentleşme ve Yerleşme Sürecinde Edirne Monografisi Editörler*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık, 53.

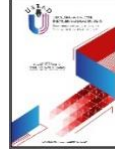
Yerli, Ö. & Kesim, G. A. (2009). Kentsel Koridorların Estetik ve İşlevsel Yönden İrdelenmesi: Düzce Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 1(1)*, 42-57.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldızcı, A. (1991). Türkiye'de İmar Planları Yapımı ve Uygulamasında Yeşil Alan Sorunları. *Peyzaj Mimarlığı Dergisi 2*, 26-28.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

SİNGAPUR EĞİTİM SİSTEMİ İLE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TÜRKİYE İÇİN ÇIKARIMLAR

COMPARISON OF THE SINGAPORE EDUCATION SYSTEM AND THE
TURKISH EDUCATION SYSTEM AND IMPLICATIONS FOR TURKEY

Adem BAYİRLİ

Doktora Öğrencisi, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı/ Eğitim Bilimleri Bilim dalı, Eğitim
Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi,
Ankara/Türkiye.

PhD Candidate, Educational Management/ Educational Sciences, Graduate School of
Educational Sciences, Ankara University,
Ankara/Turkey.

adembayirli@bilkent.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0126-5241

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.830544

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Bayirli, A. (2020). Singapur Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması ve Türkiye İçin Çıkarımlar. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1104-1132.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Singapur, 20.yüzyılın ikinci yarısında çıktığı tarih sahnesinde yaptığı reformlarla hızla ilerlemiş ve gelişmişlik bakımından adını dünya sıralamalarında ilk sıralara yazdırmayı başarmıştır. Bu çalışmada PISA sonuçlarında ve Legatum Enstitüsü Gelişmişlik Endeksinde en üst sıralarda yer alması sebebiyle Singapur Eğitim Sistemi incelenmek için seçilmiştir. İki ya da daha fazla ülkenin eğitim sisteminin incelenmesinde sistemin geneline yönelik verilerin kullanılmasının yanı sıra diğer ülkelerin eğitim sistemlerinin eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği kültür ve zaman bağlamından kopmadan karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmesi faydalı kabul edilir. Nitel araştırma yöntemlerinden literatür analizi tekniği kullanılan araştırmanın sonuçlarında merkezi yapıya sahip olan Singapur'da okullara az da olsa eğitim uygulamaları, politikaları ve finansmanında özerklik verildiği bilgisine ulaşılmıştır. Öğretmenlik mesleği için en iyi öğrenciler yönlendirilmiş ve mesleki kariyer aşamaları belirlenmiştir. Öneri olarak Türkiye'de de Singapur eğitim sistemindeki gibi öğretmenlik mesleğinin toplumsal statüsü arttırılmalı, öğretmenlik mesleği için istekli öğrenciler seçilip yetiştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Singapur Eğitim Sistemi, Karşılaştırmalı Eğitim, Türk Eğitim Sistemi

Abstract: Singapore progressed rapidly with the reforms it made in the history that it emerged in the second half of the 20th century and succeeded in putting its name in the first places in the world rankings in terms of development. In this study, Singapore Education System was chosen to be examined due to its top rank in PISA results and Legatum Institute Development Index. During the review of education systems, it will be beneficial to use the data regarding the system in general, as well as to examine the education systems of other countries with a comparative perspective, without departing from the context of culture and time in which educational activities take place. In this study, literature review technique was used as one of the qualitative research methods. According the findings, in the Singapore Education system, which is structurally central, there are some autonomy in education programs, practices and financing. In Singapore, where the best students are selected as a teaching profession, the professional progress/promotion of teachers has been clearly planned. The suggestion is to improve the social status of teaching profession as in Singapore and to choose and train willing students to become teachers.

Keywords: Singapore Education System, Comparative Education, Turkish Education System

GİRİŞ

Ülkelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için nitelikli insan gücü temin etmesi ve insan gücünü geliştirerek sahip olunan kaynağı; sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlarda etkili şekilde kullanması gerekmektedir. Nitelikli insan gücünü elde etmek, elde edilen kaynağı geliştirmek için en etkili yol eğitimidir. Ülkelerin gerçekleştirdiği eğitim etkinliklerinin düzenli olarak gözden geçirilmesi eğitim kalitesinin temini ve garantisi konusunda oldukça önemlidir (Bakioğlu, 2014; Balcı, 2015). Eğitim sistemlerinin gözden geçirilmesi sırasında sistemin geneline yönelik verilerin kullanılmasının yanı sıra diğer ülkelerin eğitim sistemlerinin eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği siyasi, kültürel ve zamansal bağlamdan kopmadan karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmesi gerekmektedir.

Karşılaştırmalı eğitimin temelinde etkili eğitimi temin etme amacı vardır. Farklı ülkelerde uygulanan eğitim sistemlerinin etkililiğinin analiz edilmesine yönelik araştırmaların (Bozkurt vd., 2020; Dimmock ve Tan, 2016; Gopinathan ve Lee, 2018; Göçen Kabaran ve Görgen, 2016;) yapılması karşılaştırmalı eğitimin görece olumlu etkileri (Deng ve Gopinathan, 2016; Lewis, 2020; Ro, 2018) olduğunun ortaya koyulması karşılaştırmalı eğitim araştırmalarına yönelik ilginin artmasına neden olmuştur. Bu ilgi de lisansüstü tezlerinde, sözlü/yazılı bildirilerde ve bilimsel makalelerde farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin incelendiği araştırmalarda niceliksel bir artışı beraberinde getirmiştir.

İki ya da daha fazla ülkenin/kültürün sahip olduğu eğitim sistemlerinin benzerlik ve farklılıklarının analiz edilmesi, benzer görünen olgu ve kavramları açıklayan, bireylerin eğitimlerinin geliştirilmesine yönelik yararlı çıkarımlar yapılması (Türkoğlu, 1998) olarak tanımlanan karşılaştırmalı eğitim, özellikle küreselleşmenin önem kazandığı 21. yüzyılda üzerinde durulan bir kavram olmaya başlamıştır. Demirel'e göre (2010) karşılaştırmalı eğitim, eğitim sistemlerinin bir bütün olarak ya da önceden belirlenen kriterler göz önünde bulundurularak çıkarımların uygulanması/yapılması düşünülen eğitim sisteminin faydası için eğitim, kuram, uygulama, eğitim politikaları ve eğitim planlamalarına çıkarım yapılan bir bilimdir.

Bu çalışmada Singapur Eğitim Sisteminin (SES) incelenmek için seçilmesinin iki nedeni vardır:

- 1.** Eğitimin küreselleşmeye uygun işlevini ölçmek ve değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırma olan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programında (PISA) örgün eğitime devam eden 15 yaş grubu öğrencilerden elde edilen verilerin yanı sıra diğer eğitim bileşenlerinin de (aile, öğretmen ve okul yönetimi) verileri kullanılmaktadır. PISA'ya katılacak okul ve öğrencilerin seçimi ise seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2015). Bu doğrultuda PISA'nın istatistiki açıdan yansız sonuçlara sahip olduğu ifade edilebilir. Örneklemin seçkisiz belirlenmesi ise eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması beklentisinin bir yansıması olarak gösterilebilir. 2018 Yılı PISA sonuçlarına göre ülkelerin başarı sıralamaları incelendiğinde Singapur; Okuma Becerileri alanında 549 ortalama puanı ile 79 ülke içinde 2. sırada, Fen Bilimleri alanında 551 puan ortalaması ile 2. sırada, Matematik alanında 569 puan ortalaması ile 2. sırada yer almaktadır. Aynı sınavda Türkiye'nin puanları incelendiğinde Okuma Becerileri alanında 466 ortalama puanı ile 79 ülke içinde 40. sırada, Fen Bilimleri alanında 468 puan ortalaması ile 39.sırada, Matematik alanında 454 puan ortalaması ile 42. sırada yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türk Eğitim Sistemi açısından olası çıkarımlar gerçekleştirilmesi muhtemeldir.
- 2.** Düşünce kuruluşu, araştırma ve analiz platformu ve toplumsal/siyasi/ekonomik öneri kuruluşlarından biri olan Legatum Enstitüsü tarafından düzenli olarak yayınlanan, ülkelerin bazı değişkenler üzerinden değerlendirilmesi yoluyla belirlenen gelişmişlik endeksinde Singapur üst sıralarda yer almaktadır. Kuruluşun 2019 yılındaki raporuna göre Singapur, 167 ülke arasında genel gelişmişlik endeksi sıralaması göz önünde bulundurulduğunda 16. sırada, eğitim endeksinde ise 1. sıradadır. Aynı yıl için genel gelişmişlik endeksi ve eğitim endeksi sıralamasında Türkiye'nin yeri sırasıyla 91 ve 81'dir. Türkiye ile durumu karşılaştırıldığında, eğitim endeksinde 79 basamak yukarıda bulunan (LPI, 2020) ve dünyanın eğitim reformları konusunda rol model alınan/alınabilecek sistemlerden birisi olarak görülen SES'nin (Aksoy ve Gözütok, 2014) inceleme birimi olarak tercih edilmesinin faydalı olacağı söylenebilir.

Eğitim sistemleri, ülkelerin arzu ettikleri toplumsal düzeni oluşturmada ve geleceği inşa etmesinde hayati öneme sahiptir. Bu doğrultuda ülkeler, eğitim sistemlerini geliştirmek arzusuyla farklı ülkelerin eğitim uygulamalarını da sistematik olarak analiz etmekte, kendi ülkelerindeki eğitim sistemleri için çıkarımda bulunmaktadır. Tarih sahnesine çıktığı 1960'lı yıllardan itibaren birçok alanda başarıya imza atan Singapur, geleceğini planlarken veriye dayalı karar almayı tüm devlet sistemlerinde prensip kabul etmiştir. Eğitim sisteminde de vizyonerlik, kararlılık ve sayılan nedenlerden hareketle bu araştırmada, SES'in derinlemesine analiz edilmesi ve Türk Eğitim Sistemi'nin iyileştirilmesine yönelik tespit ve çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Literatür analizi, araştırma yapılacak konu hakkındaki materyallerin analizini kapsamaktadır (Büyüköztürk, 2017) ve bu tekniğin kullanıldığı çalışmalarda belirlenen konu belli kodlar altında incelenip sınıflandırılmaktadır (Aydoğdu İskenderoğlu vd., 2013; Balcı, 2013). Dolayısıyla literatür analizi çalışma yapılacak konuya ait kayıt ve belgelerin belirli norm veya sisteme göre kodlanıp incelenmesidir (Çepni, 2010). Karşılaştırmalı eğitim araştırmalarında önemli noktalardan biri de karşılaştırma nesnesi kadar karşılaştırma şeklidir. Balcı'ya göre (2015) karşılaştırma konusunda iki yaklaşımdan söz edilebilir:

1. İki ülke eğitim sisteminin belli ölçütler bakımından birebir karşılaştırılması yaklaşımı. Örneğin A ülkesi eğitim sisteminin B ülkesi eğitim sistemiyle amaç ve politika, yönetsel yapılanma ve yönetim-süreç bakımından karşılaştırılmasında önce A ülkesi eğitim sisteminin amaç ve politikası ile B ülkesi eğitim sisteminin amaç ve politikası bire bir karşılaştırılır. Sonra da aynı karşılaştırma diğer iki ölçüte göre birebir yapılır.
2. Diğer yaklaşım ise A ve B ülkeleri eğitim sistemlerinin bütüncül olarak, yani önce A ülkesi eğitim sisteminin amaç ve politikası, yönetsel yapılanması ve yönetimi- süreci betimlenir. Sonra da B ülkesi eğitim sisteminin benzer olarak üç ölçüte göre betimlemesi yapılır. En sonra da bu iki sistem bu ölçütlere göre karşılaştırılır (Balcı, 2015: ii).

Bu araştırmada ikinci yaklaşım tercih edilerek SES'e yönelik alanyazı taraması sonucunda elde edilen bilgiler, çeşitli değişkenler göz önünde bulundurulmuş ve aktarılmıştır. Buna göre ilk olarak Singapur'un jeopolitik, sosyal ve kültürel durumu analiz edilmiş, ardından SES'in amaçları ve eğitim politikaları, eğitim sisteminin yönetsel yapılanması ve okul yapılanması eğitim süreci açısından incelenmiştir. Çalışmada son olarak incelenen parametreler doğrultusunda Singapur ve Türk Eğitim Sistemleri karşılaştırılarak Türk Eğitim Sistemi açısından tespit ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Singapur'un Coğrafi, Sosyal ve Siyasal Durumu

Bir ada ülkesi olarak kabul edilen Singapur'un yüz ölçümü 715,8 km²'dir. Endonezya ve Malezya toprakları arasına sıkışmış Singapur'un nüfusu; Çin asıllılar, Malaylar, Hintliler ve diğer azınlıklardan oluşan oldukça karma bir yapıya sahiptir (DSS, 2019b). Nüfusun çeyreği şehir merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Çin asıllarının oluşturduğu topluluk Çince'yi görece beş büyük lehçeyi kullanarak konuşmaktadır. Malaylar, Malay dilini konuşurlar. Hintliler ve Pakistanlılar görece çoğunlukla Müslüman, az bir kısmı ise Hindu olup Tamil dilini kullanırlar. Avrupalıların kullandıkları dil ise İngilizcedir.

Sayfa | 1108

Bir ada ülkesi olmasının getirdiği dezavantajlardan biri olarak doğal kaynakların olmayışı Singapur'u sahip olduğu insan kaynağını en etkili şekilde kullanmaya itmiştir. Dünya ticaretinde önemli bir yer tutan Singapur, oluşturduğu ticaret ağları ile iç pazarda dinamik bir yapıya kavuşmuş, komşu ülkelerle de ihracat-ithalat oranını arttırmayı başarmıştır (Lim, 2006; OECD, 2012; Saravanan, 2005; TOBB, 2013).

Başlıca gelir kaynaklarını sırasıyla endüstri, ticaret ve turizmin oluşturduğu Singapur'da neredeyse hiçbir doğal kaynak mevcut değildir. Buna rağmen Singapur, yüksek gelirli gelişmiş bir ülkedir. Dünya Bankası verilerine göre 2014 yılında GSMH'si 294 milyar dolardır (Bakioğlu, 2014; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019a). Kişi başına düşen gelir ise 10 883 dolardır. Bu miktar ile dünya ülkeleri arasında 4'üncü sıradadır.

Singapur'un bir ada ülkesi olması, kaynaklarının sınırlı olması sebebiyle ekonomisinin çoğunlukla hizmet alanına yoğunlaştığı ifade edilebilir. Alt hizmet sektörleri olarak sigortacılık, deniz ulaştırmacılığı,

lojistik ve uluslararası bankacılık faaliyetleri sayılabilir. Çalışan kesimin önemli kısmı sayılan bu alt hizmetlerde istihdam edilmektedir. Tarım alanlarının azlığı dışa bağımlılığa neden olarak, tarım alanında çalışanların önemli çoğunluğu Bangladeş vatandaşıdır. Singapur'un önde gelen sanayi dalları incelendiğinde genelde denizcilik ile ilgili faaliyetlerin fazla olduğu görülmektedir. Bu faaliyetlere tersanecilik, rafineri işletmeciliği örnek gösterilebilir. Liman işletmeciliği bakımından artan bir değeri mevcuttur. Buna ek olarak turizm ve balıkçılık da önemli sektörler arasındadır.

1965'e kadar Malezya'ya bağlı olan Singapur'un, bağımsızlığını kazandıktan sonra kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak ciddi kaynaklara sahip olmaması yakın çevresindeki ülkeler ile çatışma yaşamaya yatkın oluşu, kırılğan bir dönemde diğer ülkeler tarafından saldırıya uğrama korkusu, devrimler konusunda ülkeye bir itici güç kaynağı olmuştur (OECD, 2017b). Devrimlerin gerçekleştirilmesinde duyulan aciliyet, derhal işe koşulan devrim niteliğindeki değişikliklere neden olmuş, eğitim alanı da bu reform hareketlerden payına düşeni almıştır. Eğitim sisteminde yapılan yenilikler hızla uygulamaya koyulmuş, sonuçları takip edilmeye başlanmıştır. Elde edilen veriler sonucu reform hareketlerinin olumlu sonuçlara neden olduğu tespit edilmiştir. Nitekim eğitim seviyesinin yükselmesi işgücünün verimliliğinin artmasını tetiklerken ülkelerin küresel arenada rekabet gücünü olumlu etkilemekte ve diğer ülkelerle olan etkileşimlerini kolaylaştırmaktadır (Çalışkan vd., 2018: 75).

3.2. Singapur Eğitim Sistemi

Bu kısımda, SES'teki eğitim politikaları ve amaçları; okul yapılanması ve yönetimi ve bu yapılarda bulunan işlerin süreç boyutu başlıklar altında incelenmiştir.

4. EĞİTİM POLİTİKALARI VE AMAÇLARI

Singapur eğitim sisteminin amaçları olarak "Eğitimin İstenen Sonuçları" kapsamında her Singapurluya kazandırılması gereken nitelikler belirlenmiştir. Singapur'da "Daha az öğret, daha çok öğren!" hareketi ile öğrenmeyi derinleştirmeye ve proje tabanlı öğrenme odaklı eğitim yaklaşımına, "Düşünen Okullar-Öğrenen Ulus" politikasıyla yaratıcı düşünme ve yaşam boyu öğrenmenin tüm vatandaşlar tarafından içselleştirilmesine odaklanılmıştır. Bu hedeflerin yanı sıra ayrıca

öğrencilerin hem meslek hem de kişisel yaşamları boyunca dinç kalacak öz-yönetimli bir öğrenme merakına sahip olmalarını teşvik etmektir (Kaytan, 2007: 35).

SES, öğrencilere bütüncül ve tüm öğrenenleri kapsayan bir eğitim sunmayı kendine amaç edinmiştir. Sosyo-kültürel yoğunluğun fazla oluşu sebebiyle öğrenenlere temin edilen çok kültürlü eğitimin yanı sıra çift dilli eğitim (İngilizce) Singapur eğitiminin temel özelliklerinden biridir. Öğrenenlere sağlanan çift dilli eğitim sayesinde tüm öğrenciler, kültürel geçmişine bakılmaksızın İngilizce dilini öğrenir. Öğrenciler ayrıca sahip oldukları kişisel ve toplumsal kültürlerini, kimliklerini, örf ve adetlerini koruma adına ana dillerini de (Çince, Malay, Tamil) öğrenebilirler (Luke, Freebody, Shun ve Gopinathan, 2005).

SES özellikle son yıllarda sınavlarda elde ettiği başarı ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Eğitim sistemine yönelik eğitim bakanlığının internet sayfası incelendiğinde oldukça cüretkâr ifadelerle karşılaşmak mümkündür. Singapur Eğitim Bakanlığının tanımlaması ile SES (Akt: Tan, 2010: 2);

“Eğitim sistemimiz güçlüdür. Singapurlu öğrenciler büyük hedeflere sahiptir ve bu hedefleri de büyük başarılar ile gerçekleştirmiştir. Bu durum tüm dünya tarafından kabul edilmiş bir gerçektir. Okullarımız iyidir. Bu okullarda görev yapan kaliteli okul liderleri ve öğretmenler dünyanın en iyi öğretmenlerinden birkaçıdır.”

SES; küreselleşen, değişen demografik yapı ve teknolojik ilerlemelerden güç alarak yine bu değişimlere ayak uydurabilecek bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bireylerin hedeflerine ulaşmak için ihtiyaç duyacakları 21. yüzyıl becerileri SES tarafından eğitim programları aracılığıyla öğrencilere kazandırılmaktadır. SES’de formal eğitimi tamamlayan öğrencilerin kişisel farkındalıklarının yüksek olması birincil hedeflerden biridir. Buna ek olarak dengeli bir ahlak yapısına sahip bireyler olarak Singapurlu öğrenciler ailelerinden, toplumdan ve milletlerinden sorumludur. Singapurlu bireyler, çevrelerindeki doğanın güzelliklerini olduğu gibi kabul eder ve sağlıklı bir zihin ve vücut için çalışır. Ayrıca Singapurlu öğrenciler (Ministry of Education Singapore [MOE], 2014);

- Doğruyu ve yanlış ayırt etmek konusunda güçlü sezgilere sahip, özgüveni yüksek kişilerdir.
- Kendilerini tanır, bağımsız ve eleştirel düşünür, etkili iletişim kurarlar.
- Öz yönetimleri yüksek, etkili sorular soran, etkileşime geçmekten çekinmeyen, kendi öğrenme sorumluluğunu alan kişilerdir.
- Takım çalışmasına yatkın, yenilikçi, pratik yönü güçlü, kontrollü şekilde risk alır ve mükemmeli talep ederler.
- Singapur'u hayatının merkezine alır, ülkesi ile bağlantısını koparmaz, kamu sorumluluklarını yerine getirir, Singapur'u ve dünyayı tanır, kendisi ve çevresindekiler için daha iyi bir yaşam talep ederler.

Gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin sonucunda elde edilmesi beklenen öğrenme çıktıları, öğrenenlerin birden fazla alanda kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmeleri için kişilik gelişimi, iletişim, öz-yönetim, bilgi edinme ve kullanma, takım halinde çalışma, okuryazarlık ve matematik becerileri ile yaratıcılık ve düşünme olarak sayılan sekiz temel beceri ve değer üzerinde yükselen donanımlı ve kapsayıcı yetiştirme sürecinin önemini açıkça ortaya koyar (Birbiri ve Ayer, 2013: 23-24; Özkan, 2006: 43).

Devlet eliyle yürütülen eğitim faaliyetlerinde başarılı öğrenciler ilkokuldan yükseköğrenime kadar burslar ile desteklenmektedir. Devlet okullarının yanı sıra özel sektör tarafından idame ettirilen okullar da mevcuttur. Nitekim Apaydın'a göre (2015: 519) genellikle meslek kuruluşları gibi özel örgütler tarafından işletilen bu eğitim kurumlarına örnek olarak dil okulları, özel akademik okullar, okul öncesi okulları, dini eğitim (İslam, Hristiyanlık, Budizm vb.) veren okullar, üniversiteler, özel eğitim okulları, bilişim kursları, akredite olmuş özel okullar sayılabilir.

SES, bireyler için oldukça geniş bir yelpazede esneklik sağlamaktadır. Bu esneklik farklı türde okullar ve eğitim programları ile doğrudan öğrencilerin eğitim yaşantılarına etki etmeyi amaçlamaktadır (Saravanan, 2005). Eğitim sisteminde yeni yer edinmeye başlayan program olarak farklı olan okulların artması ile öğrencilerin erişebilecekleri en iyi konuma gelme konusunda imkânları artmaktadır.

Açılan yeni okulların yanı sıra hali hazırda eğitime devam edilen okullarda özerklik konusunda geçmiş yıllara nazaran gözle görülür bir ilerleme kaydedilmiştir. Öyle ki Birbiri ve Ayer'e (2013) göre sağlanan bu özerklik ile okullar Singapur Eğitim Bakanlığının geliştirmiş olduğu eğitim programına paralel olmak şartı ile etkinlikler düzenleyebilir ve öğrencilerin uzmanlaşması için yeni çalışma planları hazırlayabilir hale gelmiştir.

Singapur'da farklı ihtiyaçlara sahip öğrenciler için sunulan alternatif uygulamalar ile beklentilerin karşılanması en üst seviyelere çekilebilmektedir. Örneğin;

- Bazı okullar farklı programlar sunabilmektedir. (International Baccalaureate)
- Okullarda yeni uygulanmaya başlanan programlar (Okul temelli mükemmeliyetçilik/ ilkokullar, iki kültürlü çalışmalar/ ortaokullar) mevcuttur.
- Özelleşmiş bağımsız okullar (Spor okulları, Matematik ve Fen okulları, vb.) kurulmuştur.
- İki özel fonlu okullara (Two privately- funded secondary schools/ Planlama aşamasında) izin verilmiştir.

4.1. Eğitim Sisteminin Yapılanması

Singapur eğitim sisteminde yönetim faaliyetleri merkezidir ve karar, planlama, örgütlenme ve denetim süreçlerinden sorumlu kişi Milli Eğitim Bakanıdır. Eğitim sisteminin vizyon ifadesi olarak "*Düşünen Okullar, Öğrenen Ulus*" 1997 yılında kamuoyu ile paylaşılmıştır. Singapur'un ülke düzeyinde Asya kıtasının en seçkin ülkesi olma vizyonunu gerçekleştirmek için yapılandırılan eğitimin planlaması sürecinin sahip olduğu istikrarlı yapının, eğitim reformlarına önemli etkisi vardır (Levent ve Yazıcı, 2014).

5. OKULLAR BÖLÜMÜ YAPILANMASI

Singapur'daki okulların birincil hedefi eğitimdeki kaliteli liderliği en üst seviyeye çıkarmaktır. Eğitim sisteminin yerel yapılanması olan okullar beş bölge ve bir müdürlük şeklinde yapılandırılmıştır. Bu bölgeler ve müdürlük: Doğu, Batı, Kuzey, Güney Bölgeleri ve Okul Değerlendirme ve Eğitim Programları Koordinatörlüğüdür. Temel eğitimde bulunan birinci kademe olarak adlandırılan eğitimin sonunda "İlkokul Bitirme Sınavına" girilmesi gerekmektedir. Temel eğitim, temel evre kısmında 1. ve 4. sınıfları kapsarken yönlendirme evresi ise 5. ve 6. sınıfları kapsamaktadır.

SES'te temel eğitimde öğrencilere yabancı dil olarak iyi seviyede İngilizce eğitimi, ana dil ve matematik becerileri kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu gruplar arasında ders yönünden farklılık yoktur. Öğrencilerin seviyelerine göre konuların derinlemesine öğrenilmesi konusunda farklılaştırma uygulanmaktadır. 5. ve 6. Sınıflarda öğrencilerin hazırbulunuşlukları ve yeterlikleri göz önünde bulundurularak üç dil grubunda (EM1, EM2 ve EM3) eğitim görmeye başlarlar. 5 ve 6. Sınıf müfredatında dersler; ana dil (Çince, Tamilce ve Malayca), İngilizce, fen ve sosyal bilimler, matematik, uygulamalı branşlar (sanat, müzik, fiziksel aktiviteler), yurttaşlık ve ahlak eğitimidir. 6. Sınıfın sonunda temel eğitimi bitirme sınavı yapılır. Bu sınav sonucunda öğrenciler, öğrenme hızları ve yetenekleri göz önünde bulundurularak ortaöğretim programlarına yerleştirilirler (Birbiri ve Ayer, 2013: 53; Kaytan, 2007: 37).

Ortaöğretimde öğrenenler temel eğitimi *bitirme sınavı* sonucu; *özel açık, akademik (normal)* ya da *teknik (normal)* olarak adlandırılan farklı eğitim öğretim etkinliklerinin yer aldığı programlara yerleştirilirler. Bu farklılık öğrenenlerin hazırbulunuşlukları, yeterlikleri ile harmanlanarak eğitim programlarının farklılaştırılması sağlanır (Cemaloğlu, 2016; Özkan, 2006: 48).

5. EĞİTİM KADEMELERİ

Singapur eğitim sisteminde dört eğitim kademesinden bahsedilebilir. Bunlar okul öncesi eğitim, temel eğitim, genel ve teknik ortaöğretim ile yükseköğretimdir. Bu kademelerin arasındaki koordinasyon Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmektedir.

5.1. Okul Öncesi Eğitim

Singapur'da okul öncesi eğitim üç yaşında başlamakta ve üç yıl sürmektedir. 3-6 Yaş grubundaki çocukları kapsayan bu eğitim kademesinde üç yıllık bir eğitim programı uygulanmaktadır. Her yaş grubu için günlük yaşam ile ilişkilendirilmiş, ana dil ve İngilizce becerilerini barındıran, Temel Matematik ve Fen Bilimleri kavramlarını içeren, sosyal beceriler, yaratıcılık ve problem çözme becerileri ile desteklenmiş bir eğitim programı uygulanmaktadır (Jensen, 2012). Özel eğitim programları (International Baccalaureate [IB] vb.) uygulayan okulların dışında kalan devlet okul öncesi eğitim kurumlarının birincil hedefleri olarak bilinçli seçimler, paylaşımına açıklık, nitelikli ilişkiler kurma, anlayarak dinleme ve

konuşma becerileri kazanma, araştıran-sorgulayan, iyi olma (well-being), sağlıklı yaşam bilinci, yurttaşlık ve toplum bilinci (kendisi ve diğer insanlar için iyiyi isteme/arama) listelenmektedir.

5.2. Temel Eğitim

Temel eğitim kademesi kendi içinde temel evre (Foundation Stage) ve yönlendirme evresi (Orientation Stage) olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Temel evre 1, 2, 3 ve 4. sınıfları kapsarken yönlendirme evresi ise 5 ve 6. sınıfları kapsamaktadır. Temel evrede iyi bir İngilizce, ana dil ve matematik eğitimi verilmesi amaçlanmaktadır. Temel eğitimin birinci aşamasında tüm öğrenciler İngilizce, ana dil (Tamilce, Çince), matematik ve sanat derslerinden oluşan bir eğitim programına katılmak zorundadır. Nitekim Apaydın (2015: 523)'e göre Singapurlu öğrencilerin eğitim programlarında yer alan diğer dersler uygulamalı branşlar, yurttaşlık ve ahlak bilgisi, sağlık bilinci, sosyal bilimler ve doğa bilimleri (fizik) olarak ifade edilebilir.

Temel eğitimin sonunda öğrenciler İngilizce, matematik ve ana dil kazanımlarını ölçen bir sınavla değerlendirilmektedir. Bu sınav sonucu öğrenciler, gruplar arası geçişin çok sert olmadığı EM1, EM2 ve EM3 gibi gruplara dağıtılırlar. Bu grupların oluşturulmasında sadece sınav sonuçları değil aynı zamanda veli, okul müdürü ve öğretmenlerin de etkisi vardır. Gruplar arası farklı eğitim programlarının uygulandığı (aynı konuların farklı derinliklerde çalışılması) gruplarda grup değişikliği ve sınıf tekrarı yetkisi okul müdüründedir (Bakioğlu, 2014).

Okul ücretleri konusunda 2016 yılında yapılan bir değişiklik ile temel eğitimde velilerden düşük düzeyde ücret talep edilmektedir. Bu talepler Tablo 1'de gösterilmiştir.

	Okul ücreti	Standart Aylık Ödeme	İkincil Aylık Ödeme
Singapur vatandaşı	0\$	\$6,50	Ödenecek maksimum tutar \$6,50'dan fazla olamaz. Öğrenciler kişisel eğitim ödeneklerinden faydalanarak ödeyebilir.

Singapur'da yaşayan yabancılar	\$110	\$6,50	Fazla ücret talep edilebilir.
--------------------------------	-------	--------	-------------------------------

Tablo 1: Singapur Temel Eğitim Ücretleri (School Fees. School fees | Ministry of Education, 2016)

Öğrenciler, altıncı yılın sonunda temel eğitim bitirme sınavına (Primary School Leaving Examination [PSLE]) tabi tutularak ortaöğretime hazır olup olmadıklarına karar verilir. Bu sınav sonrası öğrenciler ortaöğretime farklı kademeler ve türlerden devam etmektedir.

5.3. Genel ve Mesleki Ortaöğretim

Ortaöğretimde yönlendirme ve değerlendirme faaliyetleri olarak SES'te oldukça kompleks yapıdadır. Ortaöğretim genel olarak ortalama dört ila beş yıl sürmektedir. PSLE'den sonra öğrencilere öğrenme hızlarına ve hazırbulunuşluk düzeylerine göre özel, hızlı ve normal olmak üzere üç farklı düzeyde program sunulmaktadır. Okul düzeyinde ise okulların sunduğu program türleri olarak Özel ve Hızlı ya da Hızlı ve Normal, Normal akademik ve Normal Teknik Programlardır (Apaydın, 2015: 524).

Normal programda öğrenim görmeye başlayan öğrenciler, akademik (normal) veya teknik (normal) olarak adlandırılan eğitim programlarından birini seçerek ortaöğretim kademesine başlar. Normal programdaki öğrenciler, dört yıllık eğitimleri sonunda Cambridge General Certificate of Education Normal (Academic) Level (GCE-N (A)-Level) adı verilen seviye belirme sınavına girer. Bu sınavda başarılı olan öğrenciler bir yıl daha ortaöğretimde eğitim almaya devam ederek bir üst seviye olarak nitelendirilen Cambridge General Certificate of Education Ordinary Level (GCE O-Level) sınavına girmeye hak kazanmaktadır (Birbiri ve Ayer, 2013: 53; Kaytan, 2007: 37; Özkan, 2006: 48).

5.4. Yüksek Öğretim

Singapur'daki yükseköğretim sistemi sınıflandırılması önlisans, politeknik, teknik eğitim enstitüleri ve üniversiteler olarak yapılmaktadır.

5.5. Ön Lisans Okulları

Ortaöğretim bitirme sınavı sonrası öğrenciler, iki yıllık ya da üç yıllık ön lisans programlarına başlar. Ön lisans eğitiminde sanat ve bilim programı seçenekleri öğrencilere sunulmaktadır. Apaydın (2015: 527)'e

göre sanat programlarında İngiliz Edebiyatı, ekonomi, tarih, coğrafya, sanat ve düzenleme, matematik eğitimi verilirken bilim programlarında ise fizik, kimya, biyoloji, deniz bilimleri, ileri matematik, ekonomi ve muhasebe eğitimi gibi değişik branşlar yer almaktadır.

Ön lisans okulları, öğrencilerin üniversite hayatlarında ihtiyaç duyacakları düzenli ve etkili çalışma prensiplerini kazandırmak için özel olarak hazırlanmış eğitim programlarını işe koşmaktadır. Öyle ki ön lisans okulları, öğrencilere üniversiteye hazırlanırken farklı perspektiflerden bakmayı öğretme, kişisel tatmin elde etme fırsatı sunmaktadır (Pre-university, 2017).

5.6. POLİTEKNİKLER

Orta kademe iş görenlerin yetiştiği, genelde teknolojik ve ekonomik gelişimin itici gücü olan orta kademe iş gücünü yetiştirmeyi hedefleyen eğitim kademesidir. Politeknikler, bilgi temelli ekonomik faaliyetlerin gerektirdiği rekabetçi çalışma hayatı için öğrencilere gerekli becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Singapur'daki politeknik okulları olarak (Study in Singapore, 2019):

- Joint Portal Politeknigi Nanyang Politeknigi (NYP), 1992'de bir yüksek öğrenim kurumu olarak kurulan Nanyang Polytechnic'in (NYP) akademik okulları, 35'ten fazla tam zamanlı diploma kursu ve ortak giriş programları aracılığıyla kaliteli eğitim ve öğretim sunmaktadır.
- Ngee Ann Politeknigi (NP), 1963'te kurulan ve Clementi'de bulunan, Eğitim Bakanlığına bağlı bir lise sonrası eğitim kurumu ve yasal kuruldur. Singapur'daki en eski ikinci politekniktir.
- Republic Politeknigi (RP), 2002 yılında kurulan, Singapur'da tüm diploma programları için probleme dayalı öğrenme pedagojisini kullanan ilk okul sistemidir.
- Singapore Politeknigi (SP), 1954'te kurulan Singapore Polytechnic, Singapur'daki ilk ve en eski politekniktir. 11 akademik program sunan politeknikte mühendislik temelli eğitim verilmektedir.
- Temasek Politeknigi (TP), Singapur'un Tampines şehrinde bulunan endüstri odaklı bir müfredata sahip bir okuldur. Ülkede kurulan üçüncü politekniktir.

5.7. Teknik Eğitim Enstitüleri

Mükemmel teknik eğitimi gerçekleştirmek için 1992 yılında kurulan teknik eğitim enstitülerin temel rolü teknik bilgi ve endüstri ile ilgili beceriler kazandırmaktır. Teknik eğitim enstitüleri, becerilerin standart hale getirilmesi ve onaylanması konularında ulusal otorite olarak kabul edilmektedir.

5.8. Üniversiteler

Singapur üniversiteleri, öğrencileri sadece günümüz piyasa koşullarına değil aynı zamanda henüz keşfedilmemiş, tahmin bile edilemeyen meslek dallarında çalışma becerilerine sahip bireyler yetiştirmeyi kendilerine görev belirlemişlerdir.

Singapur Ulusal Üniversitesi (National University of Singapore), Nanyang Teknoloji Üniversitesi (Nanyang Technological University), Singapur Yönetim Üniversitesi (Singapore Management University), Singapur Teknoloji ve Tasarım Üniversitesi (The Singapore University of Technology and Design), Teknoloji Enstitüsü (Singapore Institute of Technology) ve Singapur Sosyal Bilimler Üniversitesi (The Singapore University of Social Sciences) olarak altı devlet üniversitesi bulunurken toplam üniversite sayısı 34'tür (Study in Singapore, 2019).

Singapur'daki üniversiteler, dünya üzerinde yer edinmiş köklü üniversiteler (Cambridge, Massachusetts Institute of Technology, vb.) ile iş birliği yaparak bu üniversitelerin deneyimlerinden maksimum düzeyde faydalanmayı başarmıştır.

6. SİNGAPUR EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖĞRETMEN

Etkili eğitimin temin edilmesi, garanti altına alınması için en önemli bileşenlerden biri öğretmendir. Öğretmenlerin üstlendiği bu görevi en iyi şekilde yerine getirebilmesi için kaliteli şekilde yetiştirilmeleri, meslek hayatları süresince mesleki gelişim olarak desteklenmeleri etkili eğitim öğretim için hayati öneme sahiptir.

6.1. Öğretmen Yetiştirme Kurumları

Nanyang Teknoloji Üniversitesinin bünyesinde eğitim alanında planlama, politika oluşturma gibi amaçlar için özerk bir yapıda kurulan Ulusal Eğitim Enstitüsü (*National Institute of Education*) [NIE] adında

öğretmen yetiştirme kurumu vardır. Ulusal Eğitim Enstitüsünde ilkökul (3 yıllık) ve ortaokul (1 yıllık) öğretmeni yetiştirmeye yönelik programlar mevcuttur. İlkokul öğretmenliğine hitap eden programlar lisans sonrası yeterlilik (ilkokul) lisans yeterlilik ve eğitimde yeterlilik olmak üzere üç farklı türde isimlendirilir. Bu programlar arasındaki farklılık adayların eğitim geçmişlerinden kaynaklanmaktadır.

İlkokul öğretmenleri yetiştirilmesinde yabancı dil (İngilizce), matematik, doğa bilimleri (fen) veya sosyal bilimlerinden birinde uzmanlaşmaya ya da dört dersin tamamını okutabilecek düzeyde yetiştirilmeye önem verilir. Ayrıca uygulamalı branşlar olarak sayılan sanat, müzik, fiziksel aktiviteler ve yurttaşlık ile ana dil öğretmenliği gibi üst düzey uzmanlık alanlarında çalışacak öğretmenleri için farklı programlar mevcuttur. Singapur eğitim sisteminde matematik derslerine verilen önem diğer derslere oranla daha fazladır. İlkokul öğretmeni yetiştiren programların çekirdeği olarak *matematik öğretim yöntemleri* tercih edilmiştir. Bu üç programın tamamı tek tek tercih edilebileceği gibi gruplar halinde de tercih edilerek aday öğretmenlere kişisel ilgi, beceri ve yeterliklerine göre ana dil, beden eğitimi, sanat veya müzik alanlarında uzmanlaşma fırsatı olarak sunulmaktadır (Teo ve Khoh, 2015).

Singapur'daki öğretmen yetiştirme programlarında öğretmenlerin birebir eğitim ortamlarında bulunmalarını sağlayan bazı *öğretmenlik uygulamaları* -temel ve zorunlu olmak şartı ile- mevcuttur. *Öğretmenlik Uygulamaları* dersi boyunca tüm öğretmenlik alanlarındaki aday öğretmenler ülke genelindeki 858 adet (Education, 2020) okuldan birinde görevlendirilirler. Aday öğretmenler *öğretmenlik uygulamaları* dersini almaya başladıklarında eğitim zamanlarının tümünü yaptıkları okullarda geçirmekte aday öğretmenlere okullarda, öğrenme ve öğretme süreçlerini gözlemleyerek (2 ile 3 hafta) çıkarımlarda bulunma ve raporlama imkânı sunulur. Aşağıdaki Tablo 2'de farklı kademelerdeki öğretmenlik uygulama derslerinin süreleri ve programları yer almaktadır.

Programın Adı	Programın Süresi	Öğretmenlik Süresi	Uygulamaları	Ders
Eğitimde Lisans Sonrası Yeterlilik (Ortaokul)	1 Yıl	-1. Dönem bir hafta - Program sonunda dokuz hafta		

Eğitimde Lisans Sonrası Yeterlik (İlkokul)	1	Yıl	-1. Dönem bir hafta - Program sonunda dokuz hafta
Eğitimde Lisans Yeterlik	2	Yıl	- 1. Yıl altı hafta - 2. Yıl yedi hafta
Eğitimde Yeterlik	4	yıl	-İlk iki yılda ikişer hafta boyunca okul deneyimi (Ders anlatım uygulaması yok) -3 ve 4. Yıllarda sekizer hafta

Tablo 2: Öğretmenlik Uygulama Süreleri (Orakçı, 2015: 27)

6.2. Öğretmen Seçimi

Öğretmen olmak için öğretmen olmak isteyen adayların ortaöğretim eğitimi bitiminde (18 yaşından önce başvurulamaz.) A Seviyesi olarak adlandırılan ulusal sınavı geçmek durumundadır. Buna ek olarak Singapur'da İngilizceye verilen önem doğrultusunda tüm adayların O-level (Ordinary Level) sınavından belirlenen seviyede bir sonuç elde etmeleri gerekmektedir (Khoh ve Teo, 2002). Temel eğitim öğretmenliğinden farklı olarak ortaöğretim öğretmenlikleri için "Eğitimde Lisans Sonrası Yeterlilik" olarak adlandırılan program mevcuttur. Bu programa başvurmak isteyen adayların üniversite mezunu olmaları gerekmektedir.

Lisans derecesine sahip olup da öğretmen olmak isteyen adaylar, yapılan Yeterlik Giriş Sınavı'nı geçerek Ulusal Eğitim Enstitüsündeki öğretmen yetiştirme programlarından birini başarı ile tamamlamak zorundadırlar. Öğretmen yetiştirme programlarında adayların eğitim geçmişlerine yönelik farklılaştırma etkinlikleri ve dereceleri mevcuttur. Bu programlar lisansüstü eğitim (master ve doktora) ve lisans derecesi şeklindedir. Derecesine göre değişmekle beraber bu programlar 2 ile 4 yıl arasında sürebilmektedir. Bu eğitim programının etkililiğinin ölçülmesi, geri bildirim sağlanması sonucu eğitim programları ülkenin, toplumun ve küreselleşmenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak düzenli şekilde değerlendirilmektedir (Gao ve Tren, 2009; MOE, 2019).

6.3. Öğretmenlerin Atanması

Singapur'da Ulusal Eğitim Enstitüsü ve Eğitim Bakanlığı oldukça etkili ve iş birliği içinde çalışmaktadır. Eğitim Bakanlığı aday öğretmenlere, mesleki gelişimlerinin yanı sıra çok yönlü gelişime teşvik etme amacıyla

lisans eğitimi boyunca maaş ve burs vermektedir. Lisans eğitimini bitiren öğretmen adaylarına hizmet öncesi eğitim (oryantasyon) Ulusal Eğitim Enstitüsü tarafından sağlanmaktadır. Oryantasyon eğitimi sonrası adaylar Eğitim Bakanlığı tarafından ülkenin değişik bölgelerindeki okullara tarafsızca atanmaktadır. Singapur'daki öğretmen adaylarının iş kaygısının olmadığı söylenebilir (Orakçı, 2015). Kısacası Singapur'da öğretmen eğitimi ve atamaları, Ulusal Eğitim Enstitüsü ve Eğitim Bakanlığı arasındaki etkili iletişim ve koordinasyon sebebiyle herhangi bir aksama yaşanmadan gerçekleştirilmektedir. Bu durum da öğretmenlerin ve kamuoyunun eğitim sistemine yönelik olumlu tutumlarına katkı sağlamaktadır. Bu yakın iş birliğinin örnekleri şu şekilde sıralanabilir (Chong ve Ho, 2009; NCEE, 2015):

- Meslek öncesi, hizmete atanma ve hizmet içi eğitim süreçlerinin Eğitim Bakanlığı tarafından yönetiliyor olması, adayların yakın takip edilerek "uygun öğretmen" olmaları konusunda değerlendirilmesi,
- Eğitim Bakanlığı ve Ulusal Eğitim Enstitüsü arasındaki karşılıklı danışmanlık hizmeti ve iş birliği,
- Ulusal Eğitim Enstitüsü bünyesinde öğretmen eğitimi politikaları konusunda eğitim paydaşlarının (bölge eğitim liderleri, okul müdürleri ve Bakanlık görevlileriyle yakın iş birliği,
- Ulusal Eğitim Enstitüsünün yürüttüğü eylem araştırmaları konusunda Bakanlık ve yerel düzeyde okullar arasındaki iş birliği sağlanmaktadır.

6.4. Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi

Singapur'daki oryantasyon eğitimi sonrası okullara görevlendirilen öğretmenler çok yönlü mesleki gelişim fırsatlarına sahiptirler. Öğretmenler Ulusal Eğitim Enstitüsü tarafından planlanan 21. yüzyıl eğitim öğretim ihtiyaçlarına göre şekillendirilen farklı yöntem ve teknikleri kapsayan kurslara katılmaya teşvik edilirler. Bu kursların, çalıştayların konferansların koordine edilmesinden, planlanmasından "Öğretmenler Ağı Kurumu" olarak da bulunan kurum sorumludur. Öğretmenlere sunulan hizmet içi çalışmalarından biri de lisansüstü eğitimidir ve bu alanda çalışmalar yapmak isteyen öğretmenlere kolaylıklar (eğitim izni, maddi yardım vb.) sağlanır. Öğretmenlerin yoğunluğu ve katılım imkânları göz

önünde bulundurulurken çevrim içi mesleki gelişim çalışmaları da planlanmaktadır. Öğretmenlerin mesleki gelişimleri konusunda üst limit bulunmamakla beraber Singapur'daki öğretmenler yılda ortalama 100 saatlik mesleki gelişim etkinliğine katılmaktadır (Press Release on New Teacher Capacity Building Policy, 2014).

Singapur'da öğretmenlik mesleği belli aşamalar ve kariyer seçenekleri sunmaktadır. Bunlar; kariyer olarak öğretmenlik, liderlik kariyeri ve eğitim uzmanlığı kariyeridir. Öğretmen, kariyer olarak öğretmenliği seçtiğinde başöğretmen olmayı hedeflemektedir. Liderlik kariyerini hedefleyen bir öğretmenin nihai hedefi ise okuldaki liderlik pozisyonundan (okul yöneticiliği) genel eğitim yöneticiliği pozisyonuna kadar terfi ederek meslekte ilerlemektir. Eğitim uzmanlığı kariyerinde öğretmenler en yüksek kariyer olan baş eğitim uzmanı olabilmek için araştırma becerileri (eylem araştırması) ve öğretmenlik stratejileri üzerinde çalışır.

Mesleki gelişim süreçleri dahilindeki bu kariyerler 13 farklı seviyede gruplandırılmıştır. Seviye olarak *genel* (1, 2 ve 3. seviyeler), *uzmanlık* (4 ve 5. seviyeler) ve *üst uzmanlık* (6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13. seviyeler) mevcuttur. Her seviyede öğretmenlerin maaşlarında iyileştirme, mentörlük ve koçluk yapma fırsatları tanınmaktadır. Öğretmenliğin ilk üç yılında bütün öğretmenler yıllık olarak planlanan, Eğitim Bakanlığı ve Ulusal Eğitim Enstitüsü tarafından onaylanan maaş artışlarından mesleki kıdem, deneyiminden bağımsız olarak faydalanmaktadır. İlk üç yıldan sonra öğretmenlerin mesleki gelişimleri göz önünde bulundurulurken iyileştirmeler kariyer sistemine göre yapılmaktadır (Ingersol, 2007; NCEE, 2015).

Öğretmenlerin değerlendirilmesi Singapur'da oldukça aktif şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu değerlendirmeler sonucu bir sonraki seviyeye terfi etmek için Eğitim Performansı Yönetim Sistemine (EPMS) uygun şekilde öğretmenlerin performansları ölçülerek meslekte yükselme işlemleri yapılır. EPMS, liderlik ve yönetim, mesleki uygulamalar ve kişisel yeterlikler olmak üzere üç alanda yıllık değerlendirme yapılır. Öğretmenlerden mesleklerinde gelişimlerini sağlayacaklarını düşündükleri mesleki gelişim hedefi belirlemeleri ve bu hedefe ulaşp ulaşmadıklarını raporlamaları Singapur Eğitim sisteminde istendik bir durumdur. Ayrıca öğretmenler, mesleki uygulamalarına dair birtakım yeterlikler bulduran

rubrik değerlendirme ile değerlendirilir ve gözlemler sonucunda ilerlemeler göstermeleri beklenir (Sclafani, 2008). Öğretmenlerin meslek hayatları için uygun kariyer planlamasında Eğitim Programı Yönetim Sistemi (Enhanced Performance Management System [EPMS]) kullanılır. Bütün öğretmenler çoklu değerlendirme yapılarak (öğretmenin kendisi, meslektaşları, yöneticileri ve velileri) hangi mesleki ilerleme hedefinin kendileri için en uygun olacağını belirlemek için mesleki gelişim rubrikleri (sonuç değerlendirme rubrikleri) kullanılarak tarafından gözlemlenir. Bu gözlem sonucu bir mesleki kariyer önerilir. Öğretmen de bu öneriyi kabul ederse kendisine seçtiği kariyere yönelik mesleki gelişim imkânları sağlanır. Tercih edilen mesleki kariyer tamamen katı kurallara sahip değildir. Nitekim öğretmenler kendileri için belirlenen kariyerlerin uygun olmadığına karar verirse, daha önce çalıştıkları kariyerlerine geri dönmekte serbesttirler.

Singapur'da performans değerlendirme kültürü topluma yayılmıştır. Toplumun geleceğini hazırlayan eğitim sisteminde de diğer sistemlerdeki gibi etkili bir değerlendirme sistemi mevcuttur. Bu değerlendirmeler sonucu başarılı bulunan öğretmenlerin bakanlıkça belirlenen alt ve üst limitlerde maaş kazanma fırsatı vardır. Ayrıca sergiledikleri üstün performansa bağlı olarak ödül niteliğinde maaşlarının %30'una kadar performans primi alma olanağına da sahiptir. Bu prim Ocak 2017 itibarı ile \$2,923-\$20,419 arasında değişmektedir. Toplamda 25-29 yaşları arasındaki bir öğretmenin yıllık maaşı \$23,894-\$96,354 arasında değişmektedir. (OECD, 2020a). Öğretmenlerin performanslarının değerlendirilmesinde, öğrencilerin akademik ve karakter gelişimine ne boyutta katkıda bulunduğu, aileyle ve toplumla ne kadar iş birliği yaptığı ve bütün eğitim sistemine ve meslektaşlarına ne tür katkıda bulunduğu değerlendirilir (Bakioğlu ve Göçmen, 2013).

7. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sonuç olarak Singapur'un tarihsel gelişimi Türkiye ile karşılaştırıldığında, bağımsızlığını 1965 yılında elde etmiş olan bir ada devleti ile bağımsızlığını 1923 yılında uzun savaşlar sonucu elde etmiş iki devlet görülmektedir. İkinci dünya savaşı sonrasında özellikle 1960'lı yıllarda Wallerstein'a (2014: 124) göre dünya üzerinde güç dağılımı yer değiştirerek Çin'e yaklaşmıştır. Bu yer değiştirme Singapur'un jeo-politik konumundan kaynaklı değerini arttırmıştır. Bununla birlikte eğitim

konusunda da Türkiye'ye benzer şekilde bir reform fırtınası yaşanmıştır. İki ülkenin eğitim sistemlerinin değişim hızı göz önünde bulundurulduğunda iki ülkenin de başlangıçtaki değişim hızı yüksek iken Türkiye bu hızı koruyamamış, Singapur ise hızını korumuş ve hatta daha da hızlanmıştır.

Genel olarak SES değerlendirildiğinde ülkenin varoluş çabaları ile birlikte eğitime yönelik yapılan iyileştirme çabaları, ülkenin uluslararası sınavlara ilk katıldığı 2009 PISA sınavı ile kendini ispatlamıştır.

SES, çocukların yaşam boyu öğrenmeye yönelik tutkularını ve özgüvenlerini geliştirmeye kendi yeteneklerini keşfetmelerine ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Türk Eğitim Sistemi'nin amaçları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda (1973: 1) şu şekilde ifade edilmiştir:

“(...) Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek; 2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.”

Singapur'un amaç ve politikalarında evrensel değerlerden sıklıkla bahsedildiği /görülürken Türkiye'nin daha çok milli eksende ahlaki değerler kazandırıp iyi yurttaş yetiştirmeyi hedefleyen amaçlara sahip olduğu görülmektedir (Saylık ve Saylık, 2015).

Her iki ülkenin öğrencileri/çocukları için sahip oldukları kişisel potansiyellerini ortaya çıkarmak; çağın gerektirdiği bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıklara sahip olmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaçların örtüştüğü söylenebilir. Eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinin tamamından Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığının sorumlu olmasına benzer şekilde Singapur'da da Eğitim Bakanlığının sorumluluğundadır. Türkiye'den farklı olarak Singapur'da Ulusal Eğitim Enstitüsü adı altında eğitimin gerçekleştirilmesi, denetlenmesi gibi görevleri yerine getiren, okullar ile Eğitim Bakanlığı arasında köprü vazifesini yerine getiren bir yapılanma mevcuttur.

Singapur ve Türkiye'de eğitim sistemleri merkezi yapıya sahiptir. Türkiye'de okulların özerkliğinden söz edilemezken Singapur'da bazı okullara özerklik tanınmıştır. Bu okullar kendi öğretim programlarını

oluşturabilir, var olan program üzerinde değişiklikler yapabilir ya da var olan programlara paralel programlar oluşturabilir. Nitekim Ng'e (2017) göre Singapur'da başarılı öğrencilerin daha hızlı bir şekilde diploma almaları için eğitimde farklı programlar sunulmaya başlanmıştır. Eğitim programının farklılaştırılmasının (okul türüne göre) öğrencilerin öğrenmesine olumlu yönde (Gopinathan ve Lee, 2018; Deng ve Gopinathan, 2016) etki ettiğini ortaya koymuştur. Singapur'da uygulanan yöntemin Türkiye'de uygulanabilirliğine yönelik Ölmez ve Tonbul (2011) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye'de eğitim yönetiminin yerel yönetimlere (okullara/eğitim bölgelerine/illere) aktarılması konusunda henüz hazır değildir, hedeflenen ilkeler hayata geçirilmemiştir. Türkiye'deki merkezi yapılanma ile birimlerin aşırı ayrışması ile işlevsel olmayan bir yapıların oluşmasına neden olmaktadır (TODAİE, 1991). Görünen o ki, Singapur Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sistemi'nin yapılanması benzer olsa da uygulamalarda farklılıklar mevcuttur. Her iki ülke benzer yönetsel yapılanmaya sahip olsa da Singapur'da geniş özerklikleri de kapsayan görece esnek uygulamalar, eğitimde bireyselleşme açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bu uygulama, Türkiye açısından örnek teşkil etmektedir.

Eğitim süreleri olarak her iki ülke karşılaştırıldığında, Singapur'da temel eğitim altı yıl, orta öğretim ise dört yıl sürmektedir. Türkiye'de ise ilkökul dört, ortaokul dört ve orta öğretim de dört yıl sürmektedir. Singapur'da temel eğitimin (ilkokul) sonunda yapılan sınav ile öğrencilerin farklı gruplarda eğitim almasına karar verilmektedir. Bu gruplardaki farklı öğretim düzeyleri öğrencilerin ilgi ve akademik durumlarına duyarlı olduğu için okul devamlılığı oldukça yüksek seviyededir. Türkiye'de ilkökul sonunda bitirme sınavı yoktur.

Türkiye'de öğretmen ve yönetici atamalarında hâlâ oturmuş bir sistem mevcut değildir. Türk Eğitim Sistemi'nde öğretmenlerin statüleri (kadrolu, sözleşmeli) ve atama yöntemleri (mülakat, merkezi sınav, kurumlar arası geçiş vb.) gibi konularda oluşmuş bir sistem yoktur (Mazlum, 2017). Göreve gelen iktidarlar, eğitim çalışanlarının atamalarında ve seçilmelerinde sürekli değişiklikler peşinde olmuştur. Bu yüzden öğretmen ve yönetici atamalarındaki tutarsızlığın eğitim faaliyetlerine olumsuz olarak yansıdığı söylenebilir. Türkiye'den farklı olarak Singapur'da yerleşmiş bir öğretmen ve yönetici atama kültürü

vardır. Öğretmenlerin saygınlığının oldukça yüksek olması, öğretmenlik mesleğinin çok cazip avantajlar sunması mesleğe olan talebi arttırmaktadır. Öğretmenlerin durumlarının değerlendirildiği bir araştırmada Singapur'un öğretmen profesyonelliğinde ilk üçte yer aldığı görülmektedir (OECD, 2020b). Ayrıca, Singapur'da rastlanan, öğretmen eğitime ortaöğretimdeki en başarılı öğrencilerin alınması ve öğretmen adaylarına eğitimleri süresince önemli maddi katkı sağlanması Türk Eğitim Sistemi'nde rastlanmamıştır. Türkiye'de öğretmen yeterlikleri yalnızca Kamu Personeli Seçme Sınavında (KPSS) yeterli puanı alma ve mülakat ile sınırlı tutulmuştur. Bunun yanı sıra yeni atanan aday öğretmenlerin deneyimli bir öğretmenin yanında altı aylık bir çıraklık/stajyerlik eğitimi geçirecek olması (Aday Öğretmen Yetiştirme Sürecine İlişkin Yönerge, 2016) olumlu değerlendirilebilir.

8. ÖNERİLER

PISA ve TIMMS gibi sınavlar ülkelerin eğitim sistemleri hakkında bilgi sahibi olunması konusunda oldukça faydalı çalışmalardır. Bu sınavlar sayesinde ülkeler eğitim sistemlerine şekil verebilmektedir. Araştırmacılar bir ülkenin eğitim sistemi hakkında bilgi sahibi olduktan sonra iyi ve kaliteli uygulamaların kendi ülkelerinde uygulanabilirliğine karar vermeden önce ülkelerin kültürel farklılık ve benzerlikleri detaylı şekilde inceleyip hareket etmeleri gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında bazı yönlerden Singapur ve Türkiye benzer olsa da bazı yönlerden ise tamamen farklı dinamiklere sahip olduğu görülmektedir.

Eğitim sistemleri bütüncül olarak göz önünde bulundurulduğunda, eğitim sistemi ürünlerini uzun süre sonunda veren sistemlerden biridir. Eğitim sistemine yapılan müdahalelerin sonuçlarını hızlı şekilde almayı beklemek yerine ekonomi biliminde önemli yer tutan *piyasanın dengeye ulaşması (Market Equilibrium)* gibi eğitim sistemlerinin de dengeye ulaşması beklenmelidir. Bir değişikliğin sonuçlarını görmeden yeni bir değişiklik yapmaktan vazgeçilmesi daha sağlıklı olacaktır. Geleceğe dönük planlamalar yapılarak 5, 10 hatta 20 ila 30 yıllık eğitim doktrinlerinin geliştirilmesi faydalı olabilir.

Eğitim sistemlerinin en önemli bileşenlerinden olan öğretmenlik için öğretmen olmak isteyen adaylar içinden en iyilerin seçilmesi, özellikle öğretmenlik mesleğine hazırlık için ortaöğretim, lisans eğitimi ve

devamında da uygulama odaklı lisansüstü eğitim yeniden düşünülmesi bir öneri olarak sayılabilir. Seçilen en iyi öğretmenler mesleki gelişim olarak desteklenmeli, yine aralarından en iyi öğretmenler ikinci bir seçime tabi tutularak okul ve eğitim liderliği pozisyonlarına terfi ettirilmelidir. Bu terfi sonrası öğretim liderliği içeren bir yönetici yetiştirme süreci planlanabilir. Singapur'da öğretmenlik mesleğinin ortaöğretimde yönlendirme ile başlaması gibi Türkiye'de de geçmiş yıllarda bulunan ve 2014-2015 eğitim döneminde farklı okullara dönüştürülen Anadolu öğretmen liseleri tekrar açılıp çağın ve geleceğin gerektirdiği öğretmenleri yetiştirmek için işletilmesi, gelecek yıllardaki öğretmen kalitesini temin etmede faydalı olabilir.

Singapur Eğitim Sistemi aldığı risklerle ünlüdür. Türk Eğitim Sistemi de tüm bileşenleri ile daha iyi bir eğitim ve daha iyi bir gelecek için risk almaya cesaret etmelidir.

KAYNAKÇA

About Singapore. (2020). [Government Website]. The Singapore Embassy in Washington; Minister of Foreign Affairs. <https://www.mfa.gov.sg/Overseas-Mission/Washington/About-Singapore>.

Aday Öğretmen Yetiştirme Sürecine İlişkin Yönerge (2016). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi* 2702, 03.04.2019.

Aksoy, E. & Gözütok, D. (2014). Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya, Singapur ve Türkiye'de Öğretmen Eğitimindeki Dönüşümler. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi* 13(25), 23-46.

Apaydın, Ç. (2015). Singapur Eğitim Sistemi. (Ed.). Ali Balcı. *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Aydoğdu İskenderoğlu, T., Erkan, İ. & Serbest, A. (2013). 2008-2013 Yılları Arasındaki SBS Matematik Sorularının PISA Matematik Yeterlik Düzeylerine Göre Sınıflandırılması. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 4(2), 147-168.

Bakioğlu, A. (2014). *Karşılaştırmalı Eğitim Yönetimi: PISA'da Başarılı Ülkelerin Eğitim Sistemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Bakioğlu, A. & Göçmen. G. (2013). Singapur Eğitim Sistemi. (Ed.). Ayşen Bakioğlu. *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri* (127-155). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem Teknik ve İlkeler*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2015). *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Birbiri, D. & Ayer, G. (2013). *Türkiye Eğitim Felsefesi ile Singapur Eğitim Felsefesinin Karşılaştırılması*. (Dönem Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Bozkurt, A., Çirak Kurt, S. & Tezcan, S. (2020). Türkiye (5-8. Sınıflar) ve Singapur (P5-6., S1-2. Sınıflar) Matematik Öğretim Programlarının Cebir Öğrenme Alanı Bağlamında Karşılaştırılması. *Pamukkale University Journal of Education* 48, 152-173.
- Büyüköztürk, S. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 28. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Cemaloğlu, N. (2016). Singapur Eğitim Sistemi. *Kamudanhaber.com*, 12-36. Erişim Adresi: <http://www.kamudanhaber.net/singapur-egitim-sistemi-makale,3304.html>
- Chong, S. & Ho, P. (2009). Quality Teaching and Learning: A Quality Assurance Framework for Initial Teacher Preparation Programmes. *International Journal of Management in Education* 3(3-4), 302-314.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. 8. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitim Sözlüğü: İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce = Dictionary of Education*. 4. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Deng, Z. & Gopinathan, S. (2016). PISA and High-Performing Education Systems: Explaining Singapore's Education Success. *Comparative Education* 52(4), 449-472.
- Dimmock, C. & Tan, C. Y. (2016). Explaining the Success of the World's Leading Education Systems: The case of Singapore. *British Journal of Educational Studies* 64(2), 161-184.

DSS (Department of Statistics Singapore). (2019b). *Population trends 2016*. Erişim Adresi: <http://www.singstat.gov.sg>. Erişim Tarihi: 15.03.2019.

Gao, X. & Trent, J. (2009). Understanding Mainland Chinese Students' Motivations for Choosing Teacher Education Programmes in Hong Kong. *Journal of Education for Teaching* 35(2), 145-159.

Gopinathan, S. & Lee, M. H. (2018). Excellence and Equity in High-Performing Education Systems: Policy Lessons from Singapore and Hong Kong / Excelencia y equidad en sistemas educativos de alto rendimiento: lecciones de las políticas educativas en Singapur y Hong Kong. *Infancia y Aprendizaje* 41(2), 203-247.

Göçen Kabaran, G. & Görgeç, İ. (2016). Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Türkiye'deki Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Bartın Eğitim Fakültesi Dergisi* 5(2), 478.

Ingersoll, R. (2007). *A Comparative Study of Teacher Preparation and Qualifications in Six Nations*. Philadelphia: Consortium for Policy Research in Education.

Jensen, B. (2012). *Catching Up: Learning from the Best School Systems in East Asia*. Summary Report. Grattan Institute.

Karabacak, M., Meçik, O. & Çalışkan, Ş. (2018). Türkiye de Uzun Dönemde Eğitim ve Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 33(1), 74-96.

Kaytan, E. (2007). *Türkiye, Singapur ve İngiltere Matematik Öğretim Programlarının Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://www.ulusaltezmerkezi.net/turkiye-singapur-ve-ingiltere-ilkogretim-matematik-ogretim-programlarinin-karsilastirilmesi/>.

Lewis, S. (2020). Providing a Platform for 'What Works': Platform-based Governance and the Reshaping of Teacher Learning Through the OECD's PISA4U. *Comparative Education* 56(4), 484-502.

Levent, F. & Yazıcı, E. (2014). Singapur eğitim sisteminin başarısına etki eden faktörlerin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi* 39, 121-143.

Lim, C. (2006). Effective İntegration of ICT in Singapore Schools: Pedagogical and Policy İmplications. *Educational Technology Research and Development* 55(1), 83-116.

Lin, T. J., Tan, A. L., Lee, M. H. & Tsai, C. C. (2017). Evaluating and Comparing Singaporean and Taiwanese Eighth Graders' Conceptions of Science Assessment. *Research in Science & Technological Education* 35(4), 391-408.

LPI (2020). Legatum Prosperity Index (Legatum Refah Endeksi). Erişim Adresi: <http://www.prosperity.com/rankings>. Erişim Tarihi: 12.03.2020.

Luke, A., Freebody, P., Shun, L. & Gopinathan, S. (2005). Towards Research-based Innovation and Reform: Singapore Schooling in Transition. *Asia Pacific Journal of Education* 25(1), 5-28.

Mazlum, M. M. (2017). Türkiye ve İtalya Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14(1), 1141-1177.

Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). *T.C. Resmi Gazete*, 14574, 24.6.1973.

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı), (2015). PISA 2012 Ulusal Nihai Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara

MOE (Ministry of Education Singapore). (2014). *Speeches*. Erişim Adresi: <http://www.moe.gov.sg/media/speeches/2014/05/26/opening-address-by-mr-heng-swee-keat-at-the-2014-international-association-foreducational-assessment-conference.php>. Erişim Tarihi: 22.03.2019.

Miş, N., Ataman, M., Yeşiltas, M., Duran, H., Erciyas, S. & Öztürk, S. H. (2020). *2019'da Türkiye*. 1. Basım. İstanbul: SETAV.

NCEE (National Centre for Entrepreneurship in Education) (2015). *Singapore: Teacher and Principal Quality*. Erişim Adresi: <http://www.ncee.org/programs-affiliates/center-on-international-education-benchmarking/top-performing-countries/singapore-overview/> Erişim Tarihi: 22.03.2017.

Ng, P. T. (2017). *Learning from Singapore: The Power of Paradoxes*. Routledge, Taylor & Francis Group.

OECD. (2012). *Lessons from Pisa for Japan*. OECD.

OECD. (2020a). *Teachers' Salaries (Indicator)*. Erişim Tarihi: 20.11.2020.

OECD. (2020b). *TALIS 2018 Results. Volume II: Teachers and School Leaders as Valued Professionals*, TALIS, OECD Publishing, Paris.

OECD. (2017a). Spending on Tertiary Education (Indicator). Erişim Adresi: <https://data.oecd.org/eduresource/public-spending-on-education>. Erişim Tarihi: 05.11.2019.

OECD. (2017b). *PISA 2009 Results: Executive Summary*. Erişim Adresi: <http://www.oecd.org/> Erişim Tarihi: 11.03.2017.

Orakçı, Ş. (2015). Şangay, Hong Kong, Singapur, Japonya ve Güney Kore'nin Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi* 3(2), 26-43.

Ölmez, Ö. & Tonbul, Y. (2011). Eğitim Yönetiminin Yerelleşmesi Sürecinde Bir Uygulama: Eğitim Bölgeleri Danışma Kurulları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11(21), 153-179.

Özkan, A. (2006). *Türkiye, Belçika (Flaman) ve Singapur Matematik Öğretim Programları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://www.ulusaltezmerkezi.net/turkiye-belcika-flaman-ve-singapur-matematik-ogretim-programlari-uzerine-karsilastirmali-bir-calisma/135/>

Pre-university. (2017). *Moe.gov.sg*. Erişim Adresi: <https://www.moe.gov.sg/education/pre-university> Erişim Tarihi: 22.03.2017.

Press Release on New Teacher Capacity Building Policy. (2014). 23.09.2014. Erişim Adresi: <http://www.moe.gov.sg/media/press/2014/09/growing-our-teachers-building-our-nation.php> Erişim Tarihi: 28.03.2019.

Ro, J. (2018). Capable Teachers, Mundane Teaching: Korean Novice Teachers' Experience in a High Performing Education System. *Pedagogy, Culture & Society*, 1-17.

Saravanan, V. (2005). 'Thinking Schools, Learning Nations' Implementation of Curriculum Review in Singapore. *Educational Research for Policy and Practice* 4(2-3), 97-113.

Saylık, A. & Saylık, G. (2015). İngiltere Eğitim Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Amaç, Yapı Ve Süreç Bakımından Türkiye Eğitim Sistemiyle

Karşılaştırılması. *Route Educational and Social Science Journal* 2(2), 652-671.

Sclafani, S. (2008). Rethinking Human Capital in Education: Singapore as a Model for Teacher Development. Washington, D.C.: Aspen Institute.

Study in Singapore. (2019). *Top Universities*. Erişim Adresi: <https://www.topuniversities.com/where-to-study/asia/singapore/singapore/guide> Erişim Tarihi: 24.03.2017.

Tan, J. (2010). Education in Singapore: Sorting Them Out?. In *Management of Success: Singapore Revisited*. (Ed.). T. Chong, 288–308. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019a). *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Erişim Adresi: http://www.mfa.gov.tr/singapur_ekonomisi.tr.mfa. Erişim Tarihi: 11.03.2019.

Teo, T. W. & Khoh, R. L. (Ed.). (2015). *Teaching Science in Culturally Relevant Ways Teaching Science in Culturally Relevant Ways: Ideas from Singapore Teachers*. World Scientific.

Terwel, J. (2005). Curriculum Differentiation: Multiple Perspectives and Developments in Education. *Journal of Curriculum Studies* 37(6), 653-670.

TOBB. (2013). Dünya Talebinin Barometresi Singapur. *Ekonomik Forum Dergisi* 12, 44-49.

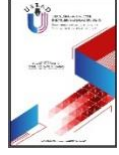
TODAİE. (1991). *Kamu Yönetimi Araştırması Genel Rapor*. Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları. No: 238.

Türkoğlu, A. (1998). *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*. Adana: Baki Kitabevi.

Wallerstein, I. M. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. North Carolina: Duke University Press.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

KOBİ'LERİN SOSYAL MEDYA'DAKİ GÖRÜNÜRLÜĞÜ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ*

VISIBILITY OF THE SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES IN SOCIAL
MEDIA: THE CASE OF ERZURUM PROVINCE

Özlem Deniz DUMAN

Öğr. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi
Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO,
Kırklareli/Türkiye.

Lecturer Dr., Kırklareli University
Social Sciences Vocational School,
Kırklareli/Turkey.

ozlemdenizduman@klu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6550-6235

Uğur YAVUZ

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İktisadi
ve İdari Bilimler Fakültesi,
Erzurum/Türkiye.

Prof. Dr., Atatürk University, Faculty
of Economics and Administrative
Sciences, Erzurum/Turkey.

ugur@atauni.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3393-8172

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.830855

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Duman, Ö. D. & Yavuz, U. (2020).
KOBİ'lerin Sosyal Medya'daki Görünürlüğü: Erzurum İli Örneği. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1132-1152.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu makale, yazarın 2015'te Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda bulunduğu aynı konulu yayımlanmış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Öz: Çağımızda sosyal medyanın yükselişi ve gelişimi tüm işletmelerde olduğu gibi KOBİ'lerde de stratejik bir öneme sahiptir. Son zamanlarda reklam, pazarlama ve lansmanların sosyal medya üzerinden yapılıyor olması, KOBİ'lere zaman ve coğrafi sınırlarını ortadan kaldırma ve maliyet miktarını azaltma gibi yararlar sağlamıştır. Bu doğrultuda Erzurum ilindeki KOBİ'lerin, sosyal medyayı kullanma amaçlarını genel anlamda incelemek ve avantajları konusunda fikir sahibi olmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında, 2015 yılında toplam 287 KOBİ yetkilisi ve çalışanı ile yüz yüze anket metodolojisi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda KOBİ'lerin sosyal medya kullanımı konusunda bilgi sahibi oldukları, fakat işletmelerinde sosyal medyanın pazarlama, reklam, tanıtım gibi yönlerini yeterince kullanmadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Sosyal Medya, Ekonomi

Abstract: The rise and development of social media in our age has a strategic importance in all businesses, including SMEs. In the recent years, thanks to the fact that advertising, marketing and marketing are carried out on social media, SMEs made benefits such as eliminating time and geographic limits and reducing the costs. In order to examine the purposes of the SMEs for using social media in Erzurum province and to have an idea about its advantages, a face-to-face survey methodology was carried out with a total of 287 SME officials and employees in 2015 within the scope of this study. As a result of the research, it was determined that SMEs have information about the use of social media, but they do not use the marketing, advertising and promotion aspects of it sufficiently in their businesses.

Keywords: SME, Social Media, Economy

GİRİŞ

Gelişmişlik ve istihdam yönünden önemli görevlere sahip olan KOBİ'ler, birçok ülke için ekonominin temel yapıtaşını oluşturmaktadır. Mevcut durum Türkiye ekonomisi içinde geçerli olup, ekonominin lokomotif unsurlarından biri olan Küçük ve Orta Boy İşletmeler, ülkemizin sosyo-ekonomik yönden gelişmesi için önemli bir paya sahiptir. Ayrıca KOBİ'ler, yalnızca ekonomik alanda değil, sosyal alanda da birçok önemli görevi yerine getirmektedirler. Bu anlamda KOBİ'ler, ülkeler için önemli bir yere sahip olduklarından bölgesel gelişmişlik farklılığını azaltmada, sınırı geniş bir alana yaymada, istihdam imkânı oluşturup bunu devam ettirmede ve demokratik sistemi yaşatmada önemli bir misyona sahiptirler. Öyle ki KOBİ girişimcilerinin başarılı olma istekleri ve yatırım yapma arzuları siyasi istikrarın temel mekanizmalarını hayata geçirmektedir. Bu doğrultuda KOBİ'lerin tüm

bu adımları atmasında en önemli mecra olarak kabul edilen sosyal medya platformlarında yer alması da kaçınılmazdır.

Sosyal medya günümüz iletişimini sağlayan en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Artık sosyal medyanın olmadığı bir mecradan söz etmek neredeyse mümkün değildir. Öyle ki kurum ve kuruluşlar ile halkın büyük bir çoğunluğu sosyal medyanın bir ögesi haline gelmiş ve vaktinin büyük bir kısmını sosyal medyanın öğelerinden olan Facebook, Twitter, LinkedIn vb. başında geçirir olmuştur. Özellikle bireyler ve işletmeler, bu platformlar vasıtasıyla fikirlerini paylaşabilmekte, bir konu hakkında görüş bildirmekte, meydana gelen olaylardan en kısa süre içerisinde haberdar olabilmekte, bir ürünün tanıtımını yapabilmekte, videolarını, fotoğraflarını paylaşabilmekte ve daha birçok şeyi bu mecralar aracılığıyla gerçekleştirebilmektedirler.

Bu kadar çok özelliği bünyesinde taşıyan sosyal medya sadece bireyler tarafından değil artık KOBİ'ler açısından da önem arz etmektedir. Özellikle sosyal medyanın en önemli özelliklerinden biri olan, zaman ve mekân sınırının olmaması, KOBİ'leri sosyal medya kullanımına teşvik etmiştir. Sosyal medyanın bu avantajlarıyla KOBİ'ler tüm ürünlerini pazarlayabilmekte, marka bilinirliğini ve değerini artırmakta, işletmenin iletişimini güçlendirmekte, hedef kitle ile doğrudan iletişime geçebilmekte, satış başarısını artırabilmekte, pazarlama hedeflerini büyütebilmekte ve daha birçok şeye işlevlik kazandırabilmektedir. Ayrıca sosyal medya KOBİ'lerin daha aktif, daha verimli olmalarını sağlamanın yanında, ürünlerini pazarlamada da minimum maliyetli bir imkân sunmaktadır. Tüm bu önemli imtiyazlara bağlı olarak KOBİ'lerin, bu alandan kendilerini soyutlamaları pek de mümkün görünmemektedir.

Bu çalışmada KOBİ'lerin sosyal medyayı kullanma motivasyonlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda öncelikli olarak, KOBİ ve sosyal medya kavramı açıklanmış olup, KOBİ'lerin sosyal medya kullanımına ve ardından yapılan saha araştırması bulgularına yer verilmiştir.

1. KOBİ KAVRAMI

Bütün ekonomilerin temel yapıtaşını meydana getiren KOBİ'lerin, global ekonominin çerçevesinin genişlemesi, bütünleşmelerin yükseliş göstermesi, bilgi ve teknolojik bakımdan ilerlemelerin oluşması ile üzerinde uzlaşmaya varılacak tek bir tanıma kavuşturulmasına yönelik yapılan değerlendirmeler, özellikle BASEL komitesi öncülüğünde son

dönemlerde hız kazanmıştır (Anreva.com, 2015). KOBİ'lere yönelik işletmeler arasında tanımlama konusunda farklılıklar göze çarpmaktadır. Tanımlamalardaki bu ayrım, genellikle ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle de KOBİ kavramı, genel bir tanımdan çok ekonomik platformlarda değerlendirilmektedir (Gök, 2014: 131).

KOBİ kavramı değişken bir büyüklüğe sahiptir. Bu değişken büyüklük; ekonomik büyümeye, pazarın hacmine, kuruluşların faaliyet kollarına ve kullanılan üretim tekniklerine bağlı olarak ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir (Yörük, 2001). Özellikle birçok ülke KOBİ tanımlamasında çalışan sayısını önemli bir kriter olarak görmektedir. Bu anlamda bazı ülkeler KOBİ'leri, küçük ve orta boy işletme olarak değerlendirirken, bazıları ise böyle bir ayrıma tabi tutmadan tanımlama yapmayı tercih etmektedir. Bilhassa bu ayrım ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Öyle ki gelişmiş ülkelerde orta ölçekli olarak ifade edilen bir işletme, gelişmekte olan ülkelerde büyük işletme olarak kabul edilmektedir (Hunt, 2005: 13).

Türkiye'de küçük ve orta ölçekli kuruluşlar için belirli bir ölçü bulunmamakla beraber ülkemizde KOBİ tanımlaması, 1923 İzmir İktisat Kongresinde özel sektöre destek vermek için, çıkarılan ve 1942 yılına kadar yürürlükte olan Teşviki Sanayi Kanununda yapılmıştır. Bu kanun kapsamında, 5 çalışandan az iş yerleri "küçük", bunun üzerinde çalışan sayısına sahip iş yerleri ise "büyük" işletme olarak kabul edilmiştir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004: 91).

Türkiye'de KOBİ'lerin büyük bir çoğunluğu aile şirketi formunda olup, kurumsal yönetim sistemleri nedeniyle de KOBİ'lerin ortalama ticari faaliyet süreleri çok kısa olabilmektedir. Genellikle ticari rekabetin ekonomik sistem olarak görüldüğü ülkelerde, yönetimin doğru bir şekilde isleyişiyle birlikte KOBİ'lerin, mevcut düzendeki varlıkları ve güçleri bağlamında benzer ilişkiler görülmektedir. Özellikle KOBİ'ler, büyük kuruluşların yapamadığı birtakım fonksiyonları yerine getirebilmeleri açısından sisteme olumlu katkı sağlayabilmektedir (Türkiye Bankalar Birliği, 2013: 23-24).

2. SOSYAL MEDYA KAVRAMI

Sosyal medyanın genel anlamda kabul gören ortak bir tanımı olmamakla birlikte bazı araştırmalarda Web 2.0 ile sosyal medya aynı kategoride değerlendirilmektedir. Bazı araştırmalarda ise bu iki kavramın farklı anlamlar ifade ettiği vurgulanmaktadır. Genel anlamda

sosyal medya; Web 2.0 teknoloji tabanlı, aktif sosyal birleşime, topluluk oluşumuna ve iş birliği çalışmalarına imkân tanıyan web siteleridir. Bu kadar özelliği bünyesinde toplayan sosyal medyanın, gelişiminde büyük bir öneme sahip olan Use-Net'in olduğunu söylemek mümkündür. Use-Net 1979'da Duke Üniversitesinden Tom Truscott ve Jim Ellis tarafından kullanıcılara, mesajlarını yayınlamalarına imkân veren ve kullanıcılar arasında görüş alışverişi yapmalarını sağlayan bir uygulama olarak yapılanmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 60).

Başka bir sosyal medya tanımında ise, kullanıcıların açık veya yarı açık, belirli kurallar doğrultusunda diğer kullanıcılar ile etkileşim kurabildikleri, kendi içeriklerini oluşturabildikleri ve mevcut paylaşımları takip edebildikleri ve aynı zamanda değiştirebildikleri internet tabanlı servisler bütünü olarak da ifade edilmektedir. Tüm bunların yanı sıra sosyal medyayı benzersiz kılan bir başka özelliği ise, kullanıcıların mevcut içerikleri takip edebilmeleri ve düşüncelerini rahatça paylaşabilmeleridir (Ellison vd., 2007).

Sosyal medya; günlük hayatımızda olduğu şekliyle, en yakın arkadaşımızla sohbet edermiş gibi konuştuğumuz duygu ve düşüncelerimizi paylaştığımız, bizim için anlamı büyük olan bir olayı vb. aktarabilmemize imkân tanıyan bir platformdur. Ayrıca sosyal medya, sıradan bir insanı ünlü bir kişi kadar önemli hale de getirebilmektedir. Bunun en iyi örneği de Youtube da görülmektedir. Youtube sayesinde birçok insan şan ve şöhret sahibi olmuş ve bütün bunları da zaman, mekân sınırlaması olmadan ve belki de en önemlisi maddi bir kayıp yaşamadan yapmış olmalarıdır. Sosyal medya da ilişkiler tek yönlü olmayıp; karşılıklı bir ilişki ve geri bildirim söz konusudur. Mevcut durumun daha iyi açıklanabilmesi için, bir takım sosyal medya platformları çalışmamızda ele alınmıştır. Ancak öncesinde, bahsi geçen sosyal medya platformlarının birçoğunun ortak özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır (Akar, 2010: 18).

Katılım: Sosyal medya, izleyici ile medya arasındaki sınırları ortadan kaldıran ve çevrimiçi ortamda var olan katılımcılardan, anında geri bildirim almayı sağlayan bir yapı niteliği taşımaktadır.

Açıklık: Birçok sosyal medya platformu tüm katılımcılara açık olmakla birlikte, bilgi paylaşımı, oylama ve yorum yapma hizmeti sunmaktadır. Bu kapsam dahilinde içeriği kötüye kullanma vb. konularda problemler yaşanabilmekte, fakat belirli içerikler şifre ile güvenlik altına alınabilmektedir.

Karşılıklı iletişim: Geleneksel medya da olduğu gibi sosyal medyada da "herkese yayın (içeriğin izleyicilere iletilmesi ya da dağıtılması) özelliğine ek olarak" çift yönlü karşılıklı iletişim daha etkin olarak hissedilmektedir.

Topluluk: Sosyal medya aracılığı ile birçok kişi çok kısa bir sürede verimli bir iletişim ağı kurabilmektedir. Öyle ki kullanıcılar müşterek paydalarına göre bir araya gelebilmektedir.

Bağlantılık: Pek çok sosyal medya türü, diğer siteler ile birleşerek ya da bağlantı kurarak büyümekte ve gelişmektedir.

Sosyal platformlar, kullanıcıların kişisel profiller oluşturabildikleri ve diğer kullanıcılar ile, içerik ve bilgi paylaşımında bulunabildikleri ortamlardır. Araştırmalar neticesinde görülmüştür ki; internet ve sosyal medya kullanım alışkanlıkları açısından, Türkiye ile Güney Amerika, özellikle de Brezilya ülkeleri büyük benzerliklere sahiptir (We are Social and Hootsuite, 2015). Bu anlamda söz konusu durumun daha iyi açıklanabilmesi için, bir takım sosyal medya platformları çalışmamızda ele alınmıştır. Bunlardan bazıları, Bloglar, Wikiler ve Podcastlerdir.

Bloglar: Blog, kelimesi ağ güncesi anlamına gelen "weblog" kelimesinin kısaltılması ile oluşmuştur. Blog kelimesi Merriam-Webster sözlüğünde, internet üzerinden kişisel bir günlüğe benzeyen, kullanıcı tarafından oluşturulan düşünce ve yorum gibi linkleri içeren, bir web sitesi olarak ifade edilmektedir (Merriam Blog, 2015).

Sosyal medyanın önemli bir türü olan bloglar, en son eklenen bilgiden en eskiye bilgiye kadar uzanan online bültenlerdir. Bir blog, çoğu zaman kişiler veya topluluklar tarafından, son zamanlarda da kuruluşlar tarafından kullanılan, geniş bir kullanıcı kitlesi için farklı görüşler ve fikirler sunan bir web sitesidir. Bir blog, resim ve videolarla desteklenmesinin yanında ayrıca üyeler tarafından da yorumların takip edildiği bir süreçtir (Akar, 2010: 45).

Wikiler: Kullanıcıların içerik ilave etmelerine veya mevcut bilgiler üzerinde değişiklik yapmalarına izin veren belgelerdir. "What I Know is" kelimelerinin baş harfleri kullanılarak oluşturulan Wiki "bildiğim kadarıyla" anlamıyla Türkçe karşılığında yerini almıştır. Wikiler, yapısal bir şekilde içeriklerinin kullanıcılar tarafından hazırlandığı ve bir kullanıcının diğer kullanıcı tarafından oluşturduğu içeriğe müdahale edebileceği web siteleri olarak ifade edilmektedir. Sayfalar arasındaki bağlantılar ve sayfa şekilleri otomatik olarak gerçekleştirilebildiğinden,

bilgiye erişme ve bilgiyi arşivleme wiki ile mümkün hale gelmiştir. Kullanıcılar wiki'lerin bu özelliği sayesinde kolay bir şekilde geniş veriler oluşturabilmekte ve paylaşabilmektedir (Akar, 2010: 66-67).

Podcastlar: Podcast, ilk olarak The Guardian gazetesi teknoloji yazarı Ben Hammersley tarafından bulunmuş ve Şubat 2004 de kullanılmıştır. Podcast terimi, "pod" (küçük kapsül) ile "cast" (yayın) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır (Akar, 2010: 106). Podcast özellikle işletmelerin entegrasyonunda çok önemli bir role sahiptir. Öyle ki Podcastler hem ses hem de video kullanımı ile mesajın daha ayrıntılı olmasını sağlamaktadır. Özellikle işletmeler açısından ses podcastleri, izleyen kişilerle yazışmak yerine onlarla doğrudan konuşma imkânı tanırken, video podcastleri de izleyicilere hem ürünle ilgili bilgi verme hem de ürünleri sunma fırsatı sağlamaktadır (Akar, 2010: 110). Ayrıca Podcasting, radyoya benzerlik göstermekte olup, müzik dinlemek içinde kullanılmaktadır. Ancak en önemli özelliği, kurum ve kuruluşların tanıtımını yapıyor olması ve ortak bakış açısına sahip olan kişilerle iletişimin sürdürülmesi için kullanılıyor olmasıdır (Clark vd., 2007: 285-289).

Forumlar: Çoğu zaman kişisel konular ve ilgi alanları üzerine online fikir alışverişinde bulunulan sosyal ağlardır. Forumlar internet tabanlı olup, sıklıkla kullanılan bir topluluk kurma ve bilgi paylaşma alanlarıdır. Özellikle aynı ilgi alanına sahip kişilerin etkileşimi için ideal olup, o alanda bilgi almak veya paylaşmada bulunmak isteyen kullanıcılar açısından, çok daha ilgi çekici alanlar olabilmektedir. Forumlar kişisel platformlar oldukları için, şirket kullanımında pek fayda sağlamayabilmektedir. Şöyle ki bu mecrada gerçek olmayan kişilerle tanışıp, doğru tondan bir ilişki kurmak mümkün olmayabilmektedir. Bu olumsuz durumu değiştirmek için, şirkette belli bir çalışan grubu, ilgili formlarda görevlendirmek sorunun çözümü için bir seçenek olarak sunulabileceği gibi, ayrıca kuruluşların müşterileri ile doğrudan iletişim sağlamaları için, kendilerinin açıp yöneteceği bir forumda, başka bir alternatif örneğini oluşturabilmektedir (Odabaşı ve Odabaşı, 2010: 239-240).

İçerik Toplulukları ve Advergaming: Kullanıcıların birçok değişik içerikteki medya türlerini oluşturabildikleri ve paylaşma açtıkları bir topluluk platformu şeklinde ifade edilmektedir. Özellikle internet teknolojisinin yaşamın her alanında kendini hissettiriyor olmasıyla birlikte sanal ortamda ki reklam uygulamaları bu anlamda dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Öyle ki bu mecrada, zamanımızı

geçirebileceğimiz ortamlar bulmak çok kolay hale gelmiştir. Bu ortamlardan birisi de oyun reklamlarıdır (Soytürk, 2008: 80).

Oyun reklamları, değişen pazarlama stratejileri içerisinde her geçen gün yaygınlaşan ve önemli bir yere sahip olan internet destekli uygulamalardır. Özellikle mobil telefon kullanımının yaygınlaşmasına paralel olarak, kullanıcıların ağızdan ağıza bir nevi kendi kendine pazarlama (viral marketing) ve web günlüğü (blogging) şeklinde, genç hedef kitleye ulaşmada potansiyel olarak artış göstermektedir. Oyun içi ve internet destekli marka farkındalığı oluşturmayı hedefleyen reklamlar, yaşadığımız yüzyıl için, genç hedef kitleye ulaşmada en etkili yollardan birisidir (Yüksel, 2007: 318).

Mikrobloglama: Mikrobloglar kullanıcılara mikro düzeyde içerik, resim ya da video gibi, anlık ve küçük çaplı paylaşımlar yapmalarına olanak sağlayan web destekli uygulamalardır. Mikrobloglar, birçok uygulamada olduğu gibi içeriğin kullanıcılar tarafından hazırlanıp, diğer kullanıcılar tarafından paylaşılabilirdiği bir sosyal medya ürünüdür. Kullanıcıların yeteneklerini gösterebilmesi açısından önemli olan mikrobloglar, diğer sosyal medya öğelerine göre, içerik bakımından orta seviye olarak kabul görmektedir. Günümüzdeki en tanınır ve kullanılan örneği olan Twitter, Facebook'tan iki yıl sonra, kurulmuş olmasına rağmen sosyal medya türleri içerisinde öncelikli bir yere sahip olmayı başarmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2010).

Tüm bunların yansira Facebook, LinkedIn, Instagram, YouTube gibi birçok sosyal medya platformları da söz konusudur. Ancak burada önemli olan, bu kadar çok platform arasında, KOBİ'lerin faaliyet alanları veya potansiyel satın alıcıları için, en uygun olan sosyal medya platformunu kullanıyor olmalarıdır.

3. KOBİ'LERDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Sosyal medya kullanımının yaygınlık kazanmasıyla birlikte pazarlama ve müşteri ilişkileri de önemli derecede hız kazanmıştır. Bu amaçla KOBİ'ler de hem mevcut satın alıcılarıyla ilişkilerini güçlendirmek hem de potansiyel satın alıcılarına ulaşmak için sosyal medyayı daha çok kullanmaya başlamışlardır.

Bu anlamda INC tarafından yapılmış olan bir çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük bir kısmının, LinkedIn, Facebook ve Twitter'ı kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışma verilerine göre, kullanım oranı bakımından yüzde 87 ile LinkedIn lider konumdayken, onu yüzde 85 ile Facebook ve yüzde 75 ile Twitter'ın takip ettiği gözlenmiştir.

Google+'ın ise, yok denecek kadar az kullanıldığı tespit edilmiştir. Twitter'dan sonra yüzde 27'lik bir kullanım oranı ile Pinterest gelmektedir. Ayrıca araştırma, Google+'ın KOBİ'ler tarafından az tercih edilmesine rağmen Google'ın KOBİ'lerin yüzde 30'u tarafından en yenilikçi şirket olarak görüldüğünü belirtmiştir. Bu verilere ek olarak, yenilikçi şirket sıralamasında Google'ı yüzde 29 ile Apple, yüzde 20 ile Tesla'nın takip ettiği gözlenmiştir. Sosyal medya yönetimi konusunda ise, genç şirketlerin sosyal medyayı daha çok takip ettikleri anlaşılırken, KOBİ'lerin yüzde 63'ü sosyal medya hesaplarının bir uzman tarafından, yüzde 34'ü kendileri tarafından ve yüzde 13'ü ise çalışanları tarafından yönetildiğini belirtilmiştir (Sosyalmedya.com, 2015).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2014 yılında yapılan "Web Sitesi ya da Ana Sayfası Olan Girişimlerin Oranı" araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'de imalat sanayi sektöründe %62,6, elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim-dağıtım sektöründe %68,9, inşaat sektöründe %48,5, toptan perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı sektöründe %56,7, ulaştırma, depolama sektöründe %48,4, konaklama ve yiyecek hizmetleri faaliyetleri sektöründe %52,21, bilgi ve iletişim sektöründe %83,6, gayrimenkul faaliyetleri sektöründe %59.7 ve mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler sektöründe ise %60,9 oranında web sitesi veya ana sayfa kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014).

Yukarıda açıklamaya çalışmış olduğumuz istatistiki veriler neticesinde KOBİ'lerin, sosyal medyayı kullanım amaçları doğrultusunda, dünyaya açılmalarına olanak sağladığını ve bunun ticari getirisinden yararlanmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca sosyal medya kullanımının KOBİ'lere sağlamış olduğu faydalar bakımından da önem arz etmektedir. Bu fırsatları şu şekilde sıralamamız mümkündür (Odabaşı ve Odabaşı, 2010: 185-188).

Marka Bilinirliğinde / Şirketin Tanınmışlığında Artış: KOBİ'ler tarafından yoğun olarak kullanılan sosyal medyada yer almak, şirketlerin hedef kitleye ulaşabilmesine olanak sağlamasının yanı sıra, mevcuttaki satın alıcılarla ve potansiyel satın alıcılarla iletişimi güçlendirecek ve o ana kadar işletme hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmayan kişiler ile de tanışma imkânı sağlayarak, uzun süreli ilişkilerin kurulması için bir yol olacaktır.

CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi): Potansiyel müşterilerin ve hedef kitlesinin ihtiyaç ve isteklerini göz önünde bulunduran, olumlu ya

da olumsuz tüm yorumlara aynı özeni gösteren şirketler, hedef kitle için oldukça önem arz etmektedir. Öyle ki tüm bu özellikleri bünyesinde taşıyan firmalar için, tüketicilerin olumlu görüşleri, potansiyel hedef kitlenin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca şirketler için, sosyal medyada yer almak müşterilerinin beklentilerinin neler olduğunu bilmelerini kolaylaştırmakta ve pazarı yakından takip etmelerini sağlamaktadır.

Doğru Marka İletişimi: Sosyal medyada yer almak, olası gözden kaçan bildirimlerin aksine hedef kitleye etki edebilecek şekilde kendi marka görünürlüğüne dikkat çeken KOBİ'ler için ileri aşamalarda sağlam bir temel oluşmasını sağlayacaktır.

Satışlarda Artış: Bir sosyal medyaya sahip olmak KOBİ'lerin satışlarının artmasını sağlamakta ve beklenen satış performansını gerçekleştirmeye yardımcı olabilmektedir.

Trafik Yoğunluğu: Sosyal medya sayesinde firmanın tanıtımı adına yapılan tüm duyurular, kampanyalar, hizmetler veya diğer merak edilen tüm konular hakkında bilgi sahibi olmak için, potansiyel müşteriler ve hedef kitle mevcut web sitesini ziyaret edebilecek ve böylece erişim trafiği hız kazanacaktır.

Arama Motorlarında Gelişen Sonuçlar: Firmaların başarılı sosyal medya uygulamalarıyla, hedef kitlenin ve mevcut müşterilerin diğer web sayfalarına yapmış oldukları girişler ve arama motorlarıyla şirket sitesini takip etmeleri, firmanın itibarının artmasını sağlamakla birlikte performansının da hız kazanmasına yardımcı olmaktadır.

Olası Risklerin Önüne Geçmek: Yaşadığımız yüzyılda KOBİ'lerin bir sosyal medya hesabına sahip olmaması olası bir riskten kaçınmış olması anlamına gelmemektedir. Bir sosyal medya platformuna sahip olmasanız bile hedef kitle tarafından tercih edilebilirsiniz. Ancak firmanız hakkında geri dönüşlere, merak edilenlere sessiz kaldığınız, tepki vermediğiniz bu durum, firmanızın yeterince tanıtılmamasına ve yanlış bir algı oluşmasına neden olabilmektedir.

Rekabette Avantaj: Sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanan ve başarılı projelere imza atan KOBİ'ler, müşterilerinin ve hedef kitlenin gözünde rakip şirket ve diğer markalara göre daha avantajlı ve öncelikli bir yere sahip olacaktır. Ayrıca bu durum şirketlerinin daha yenilikçi olduğunu ve teknolojiyi daha yakından takip ettiğini göstermesi bakımından da oldukça önemlidir.

Yukarıda ifade edilen tüm bu bileşenler KOBİ'ler için büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu bu fırsatlar sayesinde KOBİ'ler, ürünlerini pazarlayabilmekte, marka bilinirliğini ve değerini artırmakta, kurumsal iletişimi güçlendirmekte, hedef kilesi ile doğrudan iletişime geçebilmekte, ürünler ile ilgili geri dönüşümler alabilmekte ve buna bağlı olarak mevcut eksikliklerini giderebilmekte, satış performansını artırabilmekte, pazarlama stratejilerini güçlendirebilmektedir. Ayrıca sosyal medya KOBİ'lerin daha aktif, daha verimli olmalarını sağlamanın yanında, ürünlerini pazarlamada da çok düşük bütçeli bir maliyet imkânı sunmaktadır.

4. METODOLOJİ

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi, güvenilirlik analizi ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi sırasıyla ele alınmıştır.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Erzurum ili merkez ilçelerinde (Yakutiye, Palandöken ve Aziziye) faaliyet gösteren KOBİ'lerin sosyal medya kullanımına ilişkin bakış açıları ve kullanım düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın evrenini, 2014-2015 yılı Erzurum ili merkez ilçelerinde (Yakutiye, Palandöken ve Aziziye) faaliyete devam eden KOBİ'ler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise bu evrene uygun örnekleme yöntemiyle seçilen KOBİ yöneticisi ve çalışanı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, araştırmadaki veriler bizzat araştırmacı tarafından Erzurum ili merkez ilçelerindeki KOBİ'lere gidilerek uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı konuyla ilgili literatür incelenerek ve uzman görüşü alınarak oluşturulmuştur. KOBİ'lerin sosyal medya kullanım ölçeği 25 sorudan oluşmakta, (Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Fikrim Yok, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde puanlanmaktadır. Araştırmada kullanılan KOBİ'lerin sosyal medya kullanım ölçeği için pilot çalışma yapılarak 40 kişiye anket uygulanmış ve sonuçlar SPSS 22 programında değerlendirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha değerinin 0,60'ın üzerinde olduğu görülmüş ve uygulamaya devam edilmiş olup, 287 kişiye ulaşılmıştır. Anket verileri SPSS 22 programına girilerek ölçeğin güvenilirliği tespit edilmiştir.

4.3. Güvenilirlik Analizi

Araştırma kapsamında kullanılan anketin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ankette Cronbach's Alpha katsayısı, 0,953 olarak bulunmuştur. Bu oran kullanılan ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu yani kullanılan örneklemin popülasyonu iyi derece temsil ettiğini ve değerlerin $0,80 \leq \alpha \leq 1,00$ aralığında olması da yüksek güvenilirlik kategorisinde olduğunu göstermektedir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde araştırmaya katılan 287 KOBİ yetkilisine ve çalışanına ait demografik bilgiler, sosyal medya ile ilgili değerlendirmeleri ve sosyal medya kullanım ölçeğine ait verilerin sonuçları yer almaktadır.

5.1. Demografi Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 287 KOBİ yöneticisi ve çalışanına ait demografik bilgilerin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Demografik Özellikler		N	%
Cinsiyet	Erkek	240	83,6
	Kadın	47	16,4
	Toplam	287	100
Yaş	20 ve altı	16	5,6
	20 -30	130	45,3
	30-40	78	27,2
	40-50	46	16,0
	50 ve üstü	17	5,9
	Toplam	287	100
Medeni Durum	Bekar	129	44,9
	Evli	151	52,6
	Boşanmış	5	1,7
	Dul	2	0,7
	Toplam	287	100
Eğitim Düzeyi	İlkokul	9	3,1
	Ortaokul	32	11,1
	Lise	132	46
	Önlisans	27	9,4
	Lisans	81	28,2
	Lisansüstü	6	2,1
	Toplam	287	100
Çalışma Deneyimi	0-5 yıl arası	150	52,3
	6-11 yıl arası	73	25,4
	11-15 yıl arası	26	9,1
	16-20 yıl arası	14	4,9
	21-25 yıl arası	10	3,5

	25 yıldan fazla	14	4,5
	Toplam	287	100
Görev Türü	Yönetici	149	51,9
	Çalışan	138	48,1
	Toplam	287	100

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Tablo 1'de araştırmaya katılan 287 KOBİ yöneticisinin ve çalışanın demografik özelliklerinden en dikkat çeken hususları arasında, %83,6'sı erkek, %45,3'ü 20-30 yaş aralığında, %52,6'sı evli, %28,2'si lisans mezunu, %52,3'ü 0-5 yıl arası bir çalışma deneyimine sahip ve %51,9'unun ise yönetici seviyesinde oldukları görülmektedir.

5.2. KOBİ'lerin Sosyal Medyayı Kullanma Sebeplerine İlişkin Bulgular

Tablo 2'de, KOBİ'lerin sosyal medyayı kullanma sebeplerini öğrenmeye yönelik sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde dağılımları yer almaktadır.

Sosyal Medyayı Kullanma Sebepleri	N	%
İş arkadaşlarımla görüşmek için	73	25,4
Kurumsal pazarlama yapmak için	22	7,7
Kurumsal iletişim kurmak için	56	19,5
Firmanın tanıtımını yapmak için	65	22,6
Online oyun oynamak için	36	12,5
Yeni müşteriler kazanmak için	24	8
Online sohbet etmek için	116	40,4
Profil güncellemek için	14	4,9
Arkadaşlarımla ne yaptığını kontrol etmek için	93	32,4
Video/Fotoğraf yüklemek için	26	9,1
Firma ürün ve hizmetleriyle ilgili reklam kampanyaları yapmak için	14	4,9

Tablo 2: KOBİ'lerin Sosyal Medyayı Kullanma Sebeplerine İlişkin Veriler

Tablo 2'de araştırmaya katılan 287 KOBİ yöneticisi ve çalışanın sosyal medya kullanım nedenlerini belirlemeye ilişkin veriler yer almaktadır. Tablo incelendiğinde katılımcıların sosyal medya kullanma nedenlerine ilişkin en dikkat çekici nedenler arasında, 'sohbet etme' seçeneği oluştururken, onu "arkadaşlarımla ne yaptığını kontrol etmek için" seçeneği takip etmektedir. Kurumsal anlamda ise, KOBİ'lerde sosyal medyanın çok fazla kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda iş arkadaşlarımla görüşmek, firmanın tanıtımını yapmak ve

kurumsal iletişim kurmak KOBİ'ler arasında en fazla tercih edilen nedenler arasında yer almaktadır.

5.3. KOBİ'lerin Sosyal Medyayı Kullanma Sıklıklarına İlişkin Bulgular

Tablo 3'te, KOBİ'lerin sosyal medyayı kullanma sıklıklarını öğrenmeye yönelik sorulara verdikleri yanıtların verileri yer almaktadır.

Sosyal Medyayı Kullanma Sıklıkları	N	%
Hiç	37	12,9
Nadiren	22	7,7
Ara sıra	90	31,4
Sıklıkla	73	25,4
Her zaman	65	22,6
Toplam	287	100

Tablo 3: Sosyal Medyayı Kullanma Sıklığına İlişkin Bulgular

Tablo 3'te 287 KOBİ yöneticisinin ve çalışanının sosyal medyayı kullanma sıklığına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, katılımcıların sosyal medyayı kullanma sıklığına ilişkin en yüksek orana, "Ara sıra" seçeneği sahipken, "Sıklıkla ve Her zaman" seçeneklerinin de bu sıralamayı takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu verilere istinaden katılımcıların sosyal ağları kullanma sıklığının yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

5.4. KOBİ'lerin İşletme Olarak Kullandıkları Sosyal Medya Platformlarına Yönelik Tercihleri

Tablo 4'te 287 KOBİ yetkilisi ve çalışanının işletme olarak en çok tercih ettikleri sosyal medya platformunun hangisi olduğunu belirlemeye yönelik yanıtların verileri yer almaktadır.

Kullanılan Sosyal Medya Platformu	N	%
Facebook	125	43,5
Linkedin	40	13,9
Twitter	33	11,4
YouTube	60	21,0
Blogger	12	4,4
Myspace	8	2,5
Netlog	9	3,3
Toplam	287	100

Tablo 4. Firma Olarak Kullanılan Sosyal Medya Ağları

Tablo 4'te KOBİ'lerin firma olarak müşterileri ile iletişim kurmak için kullandıkları sosyal medya ağları yer almaktadır. Tablo

incelendiğinde en çok tercih edilen sosyal medya platformunun %43,5'lik bir oran ile Facebook olduğu görülmektedir. Facebook'u sırasıyla %21,0 ile Youtube, %13,9 ile LinkedIn ve %11,4 ile Twitter takip etmektedir.

5.5. KOBİ'lerin İşletme Olarak Sosyal Medyayı Kullanma Sürelerine İlişkin Bulgular

Tablo 5'te araştırmaya katılan KOBİ yetkilisinin ve çalışanının firma olarak sosyal medyayı ne kadar süredir kullandıklarını belirlemeye yönelik soruların yanıtlarına ilişkin frekans ve yüzdeler oranları verilmiştir.

Sosyal Medyayı Kullanma Süreleri	N	%
1-3 Yıl	26	9,1
4-6 Yıl	64	22,3
7-10 Yıl	197	68,6
Toplam	287	100

Tablo 5. Firma Olarak Sosyal Medyayı Kullanma Süreleri

Araştırmaya katılan 287 KOBİ yetkilisinin ve çalışanının firma olarak sosyal medyayı ne kadar süredir takip ettiklerini belirlemeye yönelik oluşturulan seçenekler arasında verdikleri cevaplar Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre KOBİ'lerin, %9,1'inin sosyal medyayı daha yeni kullanmaya başladıkları, %22,3'ünün 4-6 yıl arası, %68,6'sının ise 7-10 yıldır sosyal medyayı çalışma alanlarında kullandıkları gözlenmiştir.

5.6. Sosyal Medya Kullanımının Kurum İçi ve Kurum Dışı İlişkilere Etkisine Yönelik KOBİ'lerin Bakış Açılıarı

Tablo 6'da araştırmaya katılan KOBİ yetkilisinin ve çalışanının sosyal medyanın kurum içi ve kurum dışı ilişkisine olan etkisini belirlemeye yönelik soruların yanıtlarına ilişkin oranlar yer almaktadır.

Kurum İçi ve Kurum Dışı İlişkilere Etkisi		N	%
Kurum İçi	Olumlu	11	3,8
	Olumsuz	146	50,9
	Kararsızım	130	45,3
	Toplam	287	100
Kurum Dışı	Olumlu	33	11,5
	Olumsuz	71	24,7
	Kararsızım	183	63,8
	Toplam	287	100

Tablo 6: Sosyal Medya Kullanımının Kurum İçi ve Kurum Dışı İlişkilere Etkisine Yönelik Veriler

Tablo 6'da 287 KOBİ yetkilisinin ve çalışanının sosyal medyanın kurum içi ve kurum dışı ilişkilere etkisine yönelik bakış açılarının verileri yer almaktadır. Söz konusu tablo incelendiğinde araştırmaya katılan KOBİ'lerin, %50,9 gibi büyük bir çoğunluğu, sosyal medya kullanımının kurum içi ilişkilere olumlu yönde etki edeceğini düşünürken, %45,3'lük azımsanmayacak derecede fazla bir oranın da kararsız olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte sosyal medya kullanımının kurum dışı ilişkilere etkisine yönelik bakış açılarında da farklılıklar tespit edilmiştir. Şöyle ki %27'lik bir kesim bu konuda olumsuz bir düşünceye sahipken, kararsızların oranı kurum içi ilişkilerde olduğu gibi (%63,8) fazladır. Bu verilere istinaden, önemli bir orana sahip olan kararsızların, sosyal medya kullanımının firmaları için nasıl bir etki edeceğine yönelik net bir fikre sahip olmadıkları anlaşılmış olup, bu konuda yetkili kurumlar ve kişiler tarafından gerekli bilgilendirmelerin yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.7. KOBİ'lerin Eksikliklerini Düzeltmede Sosyal Medya Kullanımının Etkisine İlişkin Bulgular

Bulgu kısmının ikinci aşamasını oluşturan, toplamda 25 soru ve beş seçenekten oluşan puanlandırmada, KOBİ'lerin sosyal medya kullanım ölçeğine ait verileri yer almaktadır. Bu anlamda, sosyal medya kullanımının firmalar için etkisine yönelik en dikkat çekicilerinin sonuçları tablolar halinde sunulmuştur. Bu tablolardan birini oluşturan firmaların eksikliklerini tamamlamada ve kalitelerini yükseltmede sosyal medya kullanımının etkisine ilişkin KOBİ'lerin bakış açılarının verileri yer almaktadır.

	Seçenekler	N	%
KOBİ'ler, sosyal medya hesapları ile müşteri eleştirilerini dikkate alarak eksikliklerini tamamlayıp kalitelerini yükseltebilirler.	Kesinlikle Katılmıyorum	7	2,4
	Katılmıyorum	20	7
	Fikrim yok	50	17
	Katılıyorum	101	35,2
	Kesinlikle Katılıyorum	109	38

Tablo 7: Firmaların Eksikliklerini Düzeltmede Sosyal Medya Kullanımının Etkisine Yönelik Veriler

Firmaların eksikliklerini düzeltmelerinde ve kalitelerini arttırmalarında sosyal medya kullanımının ne derece etki edebileceğine yönelik araştırmaya katılan 287 KOBİ yetkilisinin ve çalışanının bakış açıları Tablo 7'de görülmektedir. Söz konusu tablo incelendiğinde

araştırmaya katılan KOBİ'lerin, %35,2 gibi büyük bir çoğunluğunun bu konuda olumlu bir düşünceye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

5.8. Sosyal Medya Kullanımının Kurumsal İmaja Etkisine İlişkin KOBİ'lerin Bakış Açıları

Tablo 8'de araştırmaya katılan 287 KOBİ yetkilisinin ve çalışanının sosyal medya kullanımının kurumsal imaja etkisine yönelik bakış açılarına ilişkin frekans ve yüzdeler verilmiştir.

Sosyal medya kullanımı KOBİ'lerin kurumsal imajını etkiler.	Seçenekler	N	%
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,8
Katılmıyorum	18	6,3	
Fikrim yok	67	23	
Katılıyorum	144	50,2	
Kesinlikle Katılıyorum	50	17,4	

Tablo 8: Sosyal Medya Kullanımının Kurumsal İmaja Olan Etkisine Yönelik Bulgular

Tablo 8'de "Sosyal medya kullanımı KOBİ'lerin kurumsal imajını etkiler" sorusuna ilişkin yüzdeler yer almaktadır. Bu verilere istinaden, KOBİ'lerin büyük bir çoğunluğunun (%50,2) bu düşünceye katıldıkları anlaşılmaktadır.

5.9. Sosyal Medya Kullanımının Pazarlama Maliyetine Etkisine İlişkin KOBİ'lerin Bakış Açıları

Tablo 9'da sosyal medya kullanımının pazarlama maliyetine etkisine ilişkin KOBİ'lerin bakış açılarının oranları yer almaktadır.

Sosyal Medya kullanımı KOBİ'lerin pazarlama ve tanıtım maliyetlerini minimum bütçelerle yapabilmelerini sağlar.	Seçenekler	N	%
	Kesinlikle Katılmıyorum	6	2,1
Katılmıyorum	26	9,1	
Fikrim yok	67	23	
Katılıyorum	90	31,4	
Kesinlikle Katılıyorum	98	34,1	

Tablo 9: Sosyal Medya Kullanımının Pazarlama Maliyetine Etkisine İlişkin Veriler

Tablo 9'da sosyal medya kullanımının pazarlama ve tanıtım maliyetlerine olan etkisine ilişkin KOBİ katılımcılarına ait bakış açılarının yüzdeler yer almaktadır. Söz konusu tablo incelendiğinde araştırmaya konu olan KOBİ'lerin, %34,1'lik gibi büyük bir çoğunluğunun sosyal medyanın reklam ve tanıtım maliyetlerini azaltacağı konusunda hemfikir olduklarını söylemek mümkündür.

5.10. Sosyal Medya Kullanımının Pazarlamada Zaman ve Mekân Sınırını Ortadan Kaldırmasına İlişkin KOBİ'lerin Bakış Açıları

Tablo 10'da katılımcıların sosyal medya kullanımı KOBİ'ler için geleneksel pazarlamanın zaman ve mekân sınırını ortadan kaldırır ifadesine ilişkin bakış açılarının frekans ve yüzdeler oranları yer almaktadır.

Sosyal medya kullanımı KOBİ'ler için geleneksel pazarlamanın coğrafi ve zaman sınırlarını ortadan kaldırır.	Seçenekler	N	%
	Kesinlikle Katılmıyorum	9	3,1
Katılmıyorum	25	8,7	
Fikrim yok	58	20	
Katılıyorum	72	25,1	
Kesinlikle Katılıyorum	123	42,9	

Tablo 10: KOBİ'lerde Sosyal Medya Kullanımının Yer ve Zaman Sınırlamasını Ortadan Kaldırmasına İlişkin Veriler

Tablo 10'daki bir başka veride ise, KOBİ'lerin sosyal medya kullanımının geleneksel pazarlamadan farklı olarak, yer ve zaman sınırını ortadan kaldırmasına yönelik değerlendirme sonuçları yer almaktadır. Tablo incelendiğinde %42,9'luk büyük bir çoğunluğunun sosyal medya kullanımının yer ve zaman sınırını ortadan kaldırdığına yönelik bakış açıları ağır basmaktadır.

5.11. Sosyal Medya Kullanımının Ürünlerin Markalaşmasına Olan Katkısına İlişkin KOBİ'lerin Bakış Açuları

Tablo 11'de araştırmaya katılan 287 KOBİ yetkilisinin ve çalışanının firma olarak ürünlerinin markalaşmasında sosyal medyanın etkisine yönelik ne düşündüklerini belirlemek amacıyla sorulan soruların yanıtlarına ilişkin frekans ve yüzdeler oranları verilmiştir.

Sosyal Medya kullanımı KOBİ'lerin ürünlerinin markalaşmasına katkıda bulunur.	Seçenekler	N	%
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,8
Katılmıyorum	18	6,3	
Fikrim yok	54	19	
Katılıyorum	122	42,5	
Kesinlikle Katılıyorum	85	29,6	

Tablo 11: Sosyal Medya Kullanımının Ürünlerin Markalaşmasını Sağlamasına İlişkin Veriler

Tablo 11'de yer alan başka bir veride ise, sosyal medya kullanımının KOBİ'lerin ürünlerinin markalaşmasını sağlamadaki etkisinin ne olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. İlgili tablo incelendiğinde araştırmaya katılan KOBİ'lerin büyük bir çoğunluğu (%42,5), sosyal medyanın böyle bir etki yapacağı konusunda ortak bir görüşe sahiptir.

5.12. Sosyal Medya Kullanımının Yeni Olanaklar Sunması ve Rekabet Gücünü Artırması Konusunda KOBİ'lerin Bakış Açıları

Tablo 12'de katılımcıların sosyal medyanın rekabet gücünü artırması ve yeni olanaklar sunması bağlamında görüş açılarının ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.

	Seçenekler	N	%
Sosyal Medya kullanımı KOBİ'lere yeni olanaklar sunarak rekabet gücünü artırır.	Kesinlikle Katılmıyorum	6	2,1
	Katılmıyorum	17	5,9
	Fikrim yok	52	18
	Katılıyorum	95	33,1
	Kesinlikle Katılıyorum	117	40,8

Tablo 12: Sosyal Medya Kullanımının Rekabet Gücüne Olan Etkisine İlişkin Veriler

Tablo 12'deki diğer bir ifade ise, sosyal medyanın KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmasına ve yeni olanaklar sunmasına ilişkindir. Tablo incelendiğinde katılımcıların sosyal medyanın, böyle bir etki yapabileceğine ilişkin bakış açılarının olumlu yönde olduğu gözlemlenmiştir. Bu verilere nazaran, katılımcıların ortak bir görüşte olmaları firmaları için büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle günümüz ekonomik şartları ve Covid-19 pandemi dönemini de dikkate alacak olursak online yapılan işlemlerin önemi her geçen gün artmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

KOBİ'lerin sosyal medya kullanımına ilişkin Erzurum merkez ilçelerinde (Yakutiye, Palandöken ve Aziziye) toplam 287 KOBİ yetkilisi ve çalışanı ile yapılan bu araştırma kapsamında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan KOBİ yetkilisinin ve çalışanlarının %46'lık diliminin lise, %28,2'lik kesiminin ise lisans eğitim seviyesine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu verilere istinaden eğitim seviyesi ile sosyal medya kullanımı konusunda pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki eğitim seviyesi arttıkça sosyal medya kullanım oranının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada KOBİ'lerin sosyal ağları kullanma sıklığına ilişkin durumları incelendiğinde ise, %31,4'lük bir oranın "ara sıra", %25,4'ünün ise "sıklıkla" sosyal medyayı kullandıkları anlaşılmaktadır.

KOBİ'lerin sosyal medyada yer alma sürelerine ilişkin verilerde ise, KOBİ'lerin önemli bir kısmının uzun sayılabilecek bir sosyal medya

kullanım alışkanlığına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada, KOBİ'lerin sosyal medyada yer almalarının temel nedenleri arasında; iş arkadaşlarıyla görüşmek, kurumsal pazarlama yapmak, kurumsal iletişimi geliştirmek, firmanın tanıtımını ve firmanın ürün ve hizmetleriyle ilgili reklam kampanyalarını yapmak ve yeni müşteriler kazanmak gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tüm bu verilere istinaden, KOBİ'lerin firmaları için sosyal medyanın önemi konusunda bilinçli olduklarını söylemek mümkündür.

Araştırmada KOBİ'lerin sosyal medyanın kurum içi ve kurum dışı ilişkilere etkisine ilişkin değerlendirmelerinde, büyük bir çoğunluğun olumsuz ve kararsız seçeneklerinde yoğunlaştığı gözlenmiştir. Ulaşılan sonuca bağlı olarak, bu olumsuz algının değişmesi için KOBİ'lerin gerekli teknolojik yönden geliştirilmeleri desteklenmeli ve KOBİ'lerin sosyal medyayı ve e-pazarlamayı etkin bir şekilde kullanabilmeleri için kurslar düzenlenmelidir. Ayrıca KOBİ'lerde sosyal medyanın yaygınlaştırılması için projelerde üretilmelidir. Başka bir araştırma sorusu ise, KOBİ'lerin firma olarak müşterileri ile iletişim kurmak için, en fazla yararlandıkları sosyal medya aracına ilişkindir. Buna göre, %43,5'lik bir oran ile Facebook'un ilk sırada olduğu gözlemlenirken, onu sırasıyla %21,0 ile Youtube, %13,9 ile LinkedIn ve %11,4 ile Twitter'ın takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu araştırma neticesinde ortaya çıkan sonuçlara bağlı olarak, KOBİ'ler artık çağın getirmiş olduğu yeniliklere ayak uydurmalı ve kendini geliştirmek adına yeni atılımlarda bulunmalıdırlar. Bunlardan biri de günümüzde birçok kullanıcısı bulunan ve gittikçe artan sosyal medya platformlarıdır. Bu anlamda KOBİ'ler sosyal medyada yer almalı ve sağladığı fırsatlardan faydalanarak kendini geliştirmelidirler. Sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte pazarlama ve müşteri ilişkileri de pozitif anlamda bir artış göstermiştir. Bu artışla birlikte, KOBİ'lerde hem mevcut müşterileriyle ilişkilerini güçlendirmek hem de potansiyel müşterilerine ulaşmak için, her geçen gün sosyal medyada daha fazla var olmaya çalışmalı ve sunduğu fırsatlardan yararlanmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Akar, E. (2010). *Sosyal Medya Pazarlaması*. İstanbul: Elif Yayınevi.
Anreva (2015). *Basel Nedir? Basel II ve Amaç*. Erişim adresi: <http://www.anreva.com.tr>. Erişim Tarihi: 17.03.2015.

Clark, S., Sutton-Brady, C., Scott, K. M. & Taylor, L. (2007). Short Podcasts: the Impact on Learning and Teaching. *in Proceedings of mLearn Conference*, Australia: University of Melbourne, 285–289.

Ellison, N. B., Steinfield, C. & Lampe, C. (2007). The Benefits of Facebook "Friends:" Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication* 12(4), 1143-1168.

Gök, M. (2014). *İşgücü Piyasası ve KOBİ'ler*. Ankara: Roma Yayınları.

Hunt, E. K. (2005). *İktisadi Düşünce Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Kaplan, A. & Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons* 53(1), 59-68.

Merriam Blog. (2015). Erişim adresi: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/blog>. Erişim Tarihi: 19.03.2015.

Müftüoğlu T. & Durukan T. (2004). *Girişimcilik ve KOBİ'ler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Odabaşı, K. & Odabaşı, K. (2010). *İnternette Pazarlama ve Sosyal Medya Stratejileri*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Sosyalmedya. (2015). *KOBİ'ler LinkedIn, Facebook ve Twitter'dan Daha Fazla Kullanıyor*. Erişim adresi: <http://sosyalmedya.com/kobiler-linkedini--facebook-ve>. Erişim Tarihi: 18.04.2015.

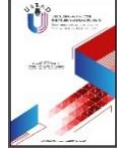
Soytürk, T. (2008). İnternet Reklamcılığı Oyuna Koşuyor. *MediaCat Dergisi* 10(16), 80-90.

Türkiye Bankalar Birliği. (2013). Finans Sektöründe Tüketici Hukuku ve Uygulama Alanları Sempozyumu Açılış Konuşmaları. *Bankacılar Dergisi* 84(24), 23-24.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Web Sitesi Ya da Ana Sayfası Olan Girişimlerin Oranı*. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim Tarihi: 10.02.2015.

Yörük, N. (2001). KOBİ'lerin Kredi Yoluyla Finansmanında Karşılaştıkları Sorunlar ve Tokat İlinde Bir Uygulama. *1. Orta Anadolu Kongresi, KOBİ'lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları* (18-21 Ekim 2001), Nevşehir.

Yüksel, M. (2007). Küreselleşme Sürecinde Yeni Bir İletişim Ortamı. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7, 318.

PANDEMİ SÜRECİNDE BİREYLERİN KORONAVİRÜS (KOVİD-19) KORKUSU: ÇORUM ÖRNEĞİ*

CORONAVIRUS (COVID-19) FEAR OF INDIVIDUALS DURING THE
PANDEMIA: ÇORUM SAMPLE

Nevzat GENCER

Dr. Öğr. Üyesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
Çorum/Türkiye.

Asst. Prof, Social Work, Hitit University, Faculty of Health Sciences,
Çorum/Turkey.

nevzatgencer@hitit.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9619-8119

Makale Bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbaddergi.791577

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Gencer, N. (2020). Pandemi Sürecinde Bireylerin Koronavirüs (Kovid-19) Korkusu: Çorum Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1153-1173.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbaddergi>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma 17-18 Aralık 2020 tarihinde düzenlenen 4. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu'nda "Salgın Sürecinde Yaşanan Koronavirüs (Kovid-19) Korkusu Hakkında Bir Saha Çalışması" başlığıyla özet bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: Tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (Kovid-19) salgınının kesin tedavisine yönelik belirsizlik halen devam etmektedir. Vaka ve ölüm oranlarının anlık olarak yükselmesi, basında salgın ile ilgili haberlerin sürekli gündemde olması, aşısının henüz bulunamamış olması gibi nedenler herkesi kaygılandırmaktadır. Bazı bireylerde ise bu durum kaygı düzeyini aşarak korkuya dönüşebilmektedir. Bu çalışmada; bireylerin koronavirüs salgınına ilişkin korku düzeyleri bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırma, Çorum ilinde yaşayan 369'u kadın, 199'u da erkek olmak üzere gönüllü 568 kişi ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri demografik özellikler bilgi formu ile "Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeği" [The Fear of COVID-19 Scale (FCV-19S)] aracılığıyla toplanmıştır. Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Araştırma sonucunda, Koronavirüs (Covid-19) Korkusu ölçeğinden alınan genel puan ortalamasının ortaya yakın düzeyde olduğu görülmüştür ($X=2.42$). Örneklem grubunun koronavirüs korku puan ortalamalarının cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Koronavirüs korkusu puan ortalamalarında eğitim düzeyi ve kronik hastalık değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kovid-19, Korku, Depresyon, Stres, Kaygı, Pandemi

Abstract: Uncertainty regarding the definitive treatment of the coronavirus (Covid-19) epidemic, which has affected the whole world, still continues. The reasons such as the instant increase in the rate of cases and deaths, the fact that the news about the epidemic is constantly on the agenda in the press, and the vaccine has not yet been found worries everyone. In some individuals, this situation can exceed the anxiety level and turn into fear. In this study; the fear levels of individuals regarding the coronavirus epidemic were examined according to some variables. The research was conducted with 568 volunteers, 369 of whom women and 199 of whom men living in the province of Çorum. The data of the research were collected through the demographic characteristics information form and the "Fear of COVID-19 Scale (FCV-19S)". Cronbach Alpha reliability coefficient of the Coronavirus (Covid-19) Fear Scale was calculated as .89. As a result of the study, it was found that the mean of the general score obtained from the Coronavirus (Covid-19) Fear scale was close to the average ($X=2.42$). It was determined that the coronavirus fear mean scores of the sample group differed significantly according to the variables of gender, age and marital status. No significant difference was found in the mean scores for fear of coronavirus, according to the variables of education level and chronic illness.

Keywords: Covid-19, Fear, Depression, Stress, Anxiety, Pandemia

GİRİŞ

Koronavirüs (Kovid-19) salgını uzunca bir süredir dünyanın gündemini meşgul etmektedir. İlk kez 2019 yılı Aralık ayının sonlarına doğru Çin'in Wuhan bölgesinde ortaya çıkan virüs (Huang vd., 2020: 497), ciddi akut solunum yolu enfeksiyonlarına neden olan ölümcül bir hastalıktır (Zhou vd., 2020: 270). 2-14 gün içinde en sık görülen semptomları arasında ateş, yorgunluk, kuru öksürük, kas ağrısı ve nefes darlığı sayılmaktadır (D. Wang vd., 2020: 1062). Bulaş riski herkes için aynı olan virüsün öldürücü etkisi yaşla birlikte artmaktadır (Çobanoğlu, 2020: 37). Özellikle 60 yaş üstü (Q. Li vd., 2020: 1204) ve ciddi kronik rahatsızlıkları bulunanların risk altında olduğu koronavirüs hastalığı için henüz kesin bir tedavi ya da aşı bulunmamaktadır (Akpınar ve Ustun, 2020: 16).

Hastalıkla mücadelede ülkelerin ilk başta farklı uygulamalar benimsedikleri görülmüştür. Örneğin Çin katı bir politika izlemiş, İngiltere ise daha esnek ve gevşek bir politika benimsemiştir. İngiltere sürü bağışıklığı yaklaşımıyla hastalıkla mücadele etmeye çalışmıştır. Türkiye ise dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek gereken çalışmaları yürütmüş, bireysel ve toplumsal yaşamı etkileyen ve günlük rutinleri büyük ölçüde değiştiren önlemleri kademeli olarak hayata geçirmiştir (Gencer, 2020: 37). Vatandaşlardan evde kalmaları ve kendilerini gönüllü olarak karantinaya almaları istenmiştir. Böylece enfeksiyon sayısını azaltmak ve özellikle yaşlılar ile kronik hastalığı olanları korumak amaçlanmıştır (Satici vd., 2020: 2).

Hastalığın yayılımı ve can kaybı oldukça yüksek seyretmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 21 Ocak 2020 tarihinde yayımlanan ilk durum raporunda Çin, Tayland, Japonya ve Kore Cumhuriyeti'nden toplam doğrulanmış vaka sayısı 282 olarak açıklanmıştı. Ayrıca Wuhan kentinden 6 ölüm vakası bildirilmişti (WHO, Situation Report 1, 2020a). Geçen süre zarfında hastalık tüm dünyada hızla yayılmış ve yayılmaya da devam etmektedir. DSÖ'nün yayınladığı raporlardan elde edilen doğrulanmış vaka sayısı (DVS) ve can kaybı sayısına (CKS) ilişkin veriler Tablo 1'de gösterilmiştir. Veriler her ayın son gününe aittir.

Aylar	Küresel Çapta DVS*/CKS**	
Ocak	Doğrulanmış vaka sayısı	9.826
	Can kaybı sayısı	213
Şubat	Doğrulanmış vaka sayısı	85.403
	Can kaybı sayısı	2.924
Mart	Doğrulanmış vaka sayısı	750.890
	Can kaybı sayısı	36.405
Nisan	Doğrulanmış vaka sayısı	3.090.445
	Can kaybı sayısı	217.769
Mayıs	Doğrulanmış vaka sayısı	5.934.936
	Can kaybı sayısı	367.166
Haziran	Doğrulanmış vaka sayısı	10.185.374
	Can kaybı sayısı	503.862
Temmuz	Doğrulanmış vaka sayısı	17.106.007
	Can kaybı sayısı	668.910
Ağustos*	Doğrulanmış vaka sayısı	25.330.679
	Can kaybı sayısı	848.030

Tablo 1: Küresel Çapta Doğrulanmış Vaka ve Can Kaybı Sayılarının Aylara Göre Dağılımı. Veriler DSÖ'nün internet sayfasında yayımlanan koronavirüs durum raporlarından derlenmiştir (WHO, 2020b).

Tablo verileri incelendiğinde, Şubat ayı sonunda 85,403 olan vaka sayısı Nisan ayı sonunda tam otuz altı kat artarak 3,090,445 olmuştur. Ölüm sayısında ise artış yetmiş dört kattan fazladır. Mayıs ayı sonunda yaklaşık 6 milyon olan doğrulanmış vaka sayısının, 3 ay gibi bir sürede, Ağustos ayı sonu itibariyle dört kattan daha fazla bir oranda arttığı ve vaka sayısının 25 milyonu geçtiği görülmektedir. Benzer durum ölümlerle de ilgilidir. Şubat ayı sonunda 2,924 olan can kaybı Nisan ayı sonunda 217,769 olmuştur. Mayıs ayı sonunda 367.166 olan can kaybı Ağustos ayı sonu itibariyle iki kattan fazla artarak 848.030'a yükselmiştir. Bu veriler küresel düzeyde hem vaka sayısının hem de can kaybı sayısının katlanarak artmaya devam ettiğini göstermektedir.

Pozitif vaka sayılarında ve can kaybında önlenemeyen artışlar Kovid-19 salgınının psikolojik bir yönü olan korkuya yol açmaktadır (Pakpour ve Griffiths, 2020). Korku, tehdit edici uyarıların

* Ağustos Ayı verileri ise Johns Hopkins Üniversitesi, Coronavirus Resource Center internet sayfasında yayımlanan koronavirüs gösterge panosundan 31.08.2020 tarihinde alınmıştır.

algılanmasıyla tetiklenen hoş olmayan duygusal bir durum olarak tanımlanmaktadır (De Hoog, vd., 2008: 84). Apaydın ise korkuyu, herkesin yaşayabileceği temel bir güdü ve aniden ortaya çıkan gerçek ya da algısal bir tehlikeye karşı gösterilen duygusal bir reaksiyon olarak tanımlamaktadır (Apaydın, 2016: 142). Kovid-19 dünyada karmaşık, sürekli gelişen ve değişen bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu durum insanların kendisi ya da yakınlarını kaybedeceği korkusunun yanında, sağlık kurumlarına ulaşamama korkusu, gıda sıkıntısı yaşanacağı korkusu, her an enfekte olma (Biçer vd., 2020: 217) ya da virüsü bir başkasına bulaştırma korkusu, işsiz kalma korkusu vb. korkuları yaşamasına yol açmaktadır. Bu tür düşünceler insanların fiziksel sağlıklarını ve yaşamlarını tehdit etmekte, stres düzeylerini artırmakta, kaygı ve depresyon gibi çok çeşitli psikolojik sorunları tetiklemektedir (Harper vd., 2020; Pakpour ve Griffiths, 2020). Önceki salgınlarda olduğu gibi, kamu güvenliği dâhil öngörülemeyen sonuçlar, belirsizlik ve özellikle sosyal medyada Kovid-19 hakkındaki yanlış bilgilendirmeler bireylerin ruh sağlığını ciddi biçimde etkileyebilir (Cheung vd., 2020: 1231; Mamun ve Griffiths, 2020). Ayrıca şu anda, salgının ne kadar süre devam edeceği, dünya genelinde enfekte olacak bireylerin net sayısı veya insanların hayatlarının ne kadar kesintiye uğrayacağı konusunda kesin bir tahmin de yapılamamaktadır (Zandifar ve Badrfam, 2020). Dolayısıyla bu süreçte; sosyal mesafe, izolasyon ve karantina gibi salgınla ilgili konular ile sosyal ve ekonomik yansımalar; bireylerde üzüntü, endişe, korku, öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı, suçluluk, çaresizlik, yalnızlık ve gerginlik gibi psikolojik araçları tetikleyebilir. Bunlar, çoğu kişinin kriz sırasında ve sonrasında yaşayacağı tipik ruh sağlığı sorunlarının ortak özellikleridir (Ahorsu vd., 2020: 2; Banerjee, 2020; Mamun ve Griffiths, 2020; Xiang vd., 2020: 228-229). Kovid-19'un insanların ruh sağlığı üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yapılan bir çalışmada 17,865 aktif Weibo kullanıcısının Weibo gönderileri örneklenerek analiz edilmiştir. Toplanan verilerden "kelime sıklığı", kaygı, depresyon, öfke ve Oxford mutluluğu gibi "duygusal gösterge puanları" ve sosyal risk yargısı ve yaşam doyumu gibi "bilişsel göstergeler" hesaplanmıştır. Araştırma sonunda sağlık, aile, ölüm ve din dâhil olmak üzere "endişeler" kategorisinde kelime sıklığının önemli ölçüde arttığı bulgulanmıştır. Ayrıca Kovid-19'un ilanından sonra olumsuz duyguların (kaygı, depresyon ve kızgınlık) arttığı, olumlu duyguların (Oxford mutluluğu) ve yaşam doyumu puanlarının azaldığı görülmüştür (S. Li vd., 2020).

Bununla birlikte, bazı insanlar koronavirüs bulaşmış kişilerle temas kurma ya da hastalığı kapma korkusu da yaşayabilmektedir (Lin, 2020: 1). Cao ve arkadaşları (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada örneklemin yaklaşık %24,9'unun Kovid-19 salgını sebebiyle kaygı yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca enfekte bir akraba veya tanıdık ile yaşamamanın, kaygı için bir risk faktörü olduğu tespit edilmiştir (Cao vd., 2020).

Aslında bu korku ya da endişe bir dereceye kadar anlaşılabilir. Çünkü hiç kimse yüksek ölüm riski olan bir virüsle enfekte olmak istemez (Kobayashi vd., 2020: 2). Ancak korkunun kontrol edilemez düzeye ulaşması durumunda bireylerin ruhsal sağlıklarını tehdit edici sonuçlar ortaya çıkabilir. Ruhsal sağlık konusu hem bireylerin hem de toplumun genel refah ve psikolojik iyi oluşunu ilgilendiren bir husustur. Dolayısıyla sağlık profesyonelleri ve yetkililer bu konunun üzerinde ciddiyetle durmalıdır ve insanların iyi oluşunu ve yaşam kalitesini etkileyen salgın sürecinin neden olduğu olumsuzluklarla baş etmenin yollarını araştırmalıdır. Oysaki geçen süre zarfında dünyanın dört bir yanından bilim insanları, koronavirüsü (Kovid-19) tedavi etmenin tanıs ve iyileştirici yönlerine odaklanırken, hastalığın ruhsal sağlık üzerindeki psikolojik etkileri ile ilgili yeterince bir odaklanmanın olduğu söylenemez (Satici vd., 2020: 2). Pandeminin neden olduğu fiziksel sağlık sorunlarına ruh sağlığı sorunlarının da eklenmesi, durumu büyük ölçüde kötüleştirecektir. Uzmanların pandemi süreci ve sonrasında ortaya çıkacak olası ruh sağlığı sorunlarına hazırlıklı olması için bu konudaki araştırmaların hayati önem taşıdığı söylenebilir. Ancak salgın nispeten yakın zamanda ortaya çıktığı ve hızla ilerlediği için, birçoğu Çin ve bazı Uzak Doğu ülkelerinde yapılmış sınırlı sayıda çalışma dışında (Bakioğlu vd., 2020: 4) hastalığın psikolojik etkileri hakkında yapılan araştırmaya pek fazla rastlanmamaktadır (Mamun and Griffiths 2020; Pakpour ve Griffiths 2020; Schimmenti vd., 2020; C. Wang vd., 2020).

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle bu çalışma, pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (Kovid-19) korkusunu araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Çorum ilinde yaşayan insanların koronavirüs korkusu düzeyinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve kronik rahatsızlık durumu değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı betimsel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

- Cinsiyete göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Yaş değişkenine göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Medeni duruma göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Eğitim durumu değişkenine göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Kronik rahatsızlık durumu değişkenine göre katılımcıların korona virüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Çorum ilinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Çalışmanın yapıldığı dönemde salgınla ilgili duyarlılıklar devam ettiği için katılımcılara internet ve sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır. Bu sebeple evren; araştırmacının sosyal medya etki alanıyla sınırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini ise sosyal medya kullanan ve çevrimiçi ortamda araştırmaya destek olmayı kabul eden basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle ulaşılabilen kişilerden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini 568 kişi gönüllü oluşturmuştur. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Demografik Özellikler Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan demografik özellikler bilgi formunda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve herhangi bir kronik rahatsızlığı olup olmama durumuna ilişkin bilgi toplamaya yönelik sorular bulunmaktadır.

2.2.2. Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeği

“Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeği”, Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiştir. Yedi maddeli ve tek boyutlu olan ölçek 5 puanlık Likert tipi derecelendirme sistemine sahiptir (1: Kesinlikle katılmıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin tüm

maddelerinden alınan toplam puan bireyin yaşadığı Koronavirüs korkusu düzeyini yansıtmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde koronavirüs korkusu yaşamak anlamına gelmektedir.

Orijinal ölçeğin madde faktör yükleri .66 ile .74 arasında ve madde-toplam korelasyonları .47 ile .56 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .82'dir. Ölçeğin toplam puanı ile depresyon ($r=.43$), kaygı ($r=.51$), algılanan enfekte olabilirlik ($r=.48$) ve virüsten kaçınma ($r=.46$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve madde analizi yapılarak Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. DFA sonucunda uyum iyiliği indekslerinin iyi düzeyde olduğu görülmüştür ($\chi^2=22.08$, $sd=9$, $p<.001$; $\chi^2/sd=2.45$; $RMSEA=.03$; $CFI=.99$; $IFI=.99$; $GFI=.99$; $AGFI=.99$; $NFI=.99$; $TLI=.99$; $RFI=.99$; $SRMR=.014$). Maddelerin faktör yük değerlerinin .73 ile .82 arasında değiştiği belirlenmiştir. Tek boyutlu ve 7 maddelik ölçeğin öz değeri 4,12 ve açıklanan toplam varyans %58,86'dır. Ölçek maddelerinin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .62 ile .72 arasında değiştiği ve Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının .88 olduğu belirlenmiştir (Bakioğlu vd., 2020: 5).

Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı tekrar hesaplanmış olup, ölçeğin tümü için elde edilen Cronbach alfa değerinin .89 olduğu görülmüştür. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

2.3. İşlem ve Veri Analizi

Araştırmanın verileri 01-30 Temmuz 2020 tarihleri arasında internet üzerinden çevrimiçi ortam aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics (v22) paket programı kullanılmıştır. Öncelikle katılımcıların koronavirüs (Kovid-19) korkusuna ilişkin betimsel istatistikler yapılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Veriler normal dağıldığı için analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Bunlar; iki değişkenli gruplar arası farklılıkları (cinsiyet ve kronik rahatsızlık durumu) tespit etmek için kullanılan bağımsız örneklem için t- testi (Independent-Samples T Tests) ve

ikiden fazla olan gruplar arasındaki farklılıkların (yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi) belirlenmesinde kullanılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) teknikleridir. Bulguların anlamlı olup olmadığının değerlendirilmesinde .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmış, gruplar arasında belirlenen anlamlı farkların kaynağının incelenmesinde ise post hoc çoklu karşılaştırma testlerinden olan LSD testi tekniğinden faydalanılmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcıların %65'i kadın, %35'i erkektir. Katılımcıların %10,9'u 15-20 yaş aralığında, %60,6'sı 21-39 yaş aralığında ve %28,5'i de 40-64 yaş aralığında yer almaktadır. %45,8'i evli, %50,9'u bekâr ve %3,3'ü de duldur. %2,8'i ilköğretim, %10,2'si ortaöğretim, %63,6'sı üniversite ve %23,4'ü de lisansüstü mezundur. Katılanların %12,5'inin kronik bir rahatsızlığının bulunduğu, %87,5'inin ise kronik herhangi bir rahatsızlığının olmadığı görülmektedir (tablo 2).

Demografik Özellikler	Seçenekler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	369	65
	Erkek	199	35
Yaş	15-20 yaş arası	62	10,9
	21-39 yaş arası	344	60,6
	40-64 yaş arası	162	28,5
Medeni Durum	Evli	260	45,8
	Bekâr	289	50,9
	Dul	19	3,3
Eğitim durumu	İlköğretim	16	2,8
	Ortaöğretim	58	10,2
	Üniversite	361	63,6
	Lisansüstü	133	23,4
Kronik rahatsızlık durumu	Evet	71	12,5
	Hayır	497	87,5

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeğine İlişkin Betimsel Bulgular

Koronavirüs korkusu ölçeğinden alınan toplam puan ortalamasının $\bar{X}=2,42$ ($Ss=,91$) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınacak puan ortalamalarının maksimum $\bar{X}=5.00$, minimum $\bar{X}=1.00$ olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dağılımın homojen olduğu ve katılımcıların ortaya yakın bir düzeyde koronavirüs korkusu yaşadıkları değerlendirilebilir (Tablo 3).

Bağımlı Değişken	N	Minimum	Maximum	X	Ss
Koronavirüs Korkusu	568	1.00	5.00	2.42	.91

Tablo 3: Koronavirüs Korkusu Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Bağımsız örneklem t-testi çalışma grubunun koronavirüs korkusu düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğuna işaret etmiştir ($t=4.598$; $p=.000$, $p<.05$). Kadın katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyinin ($X=2.55$) erkek katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyinden ($X=2.18$) daha yüksek olduğunu bulgulanmıştır (tablo 4).

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
Koronavirüs Korkusu	Kadın	369	2.55	.93	4.598	.000
	Erkek	199	2.18	.81		

* $p<.05$

Sayfa | 1161

Tablo 4: Cinsiyete Göre Koronavirüs Korkusu Puanları t-Testi Sonuçları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Örneklemin Yaş Düzeyine Göre Karşılaştırılması

ANOVA Koronavirüs korkusu ölçeğinden alınan puan ortalamaları yaş değişkenine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılığa işaret etmiştir ($F=4.950$; $Sd=565$; $p=.007$, $p<.05$). Bu farklılaşmanın 15-20 yaş grubunda olanlar ile 40-64 yaş grubunda bulunanlar arasında birinci grup lehine ve 21-39 yaş grubunda olanlar ile 40-64 yaş grubunda bulunanlar arasında yine ilk grup lehine olduğunu saptanmıştır (Tablo 5).

Bağımlı Değişken	Yaş	N	X	Ss	F	p	Anlamlı Fark
Koronavirüs Korkusu	1.15-20 yaş	62	2.67	.90	4.950	.007	1>3
	2.21-39 yaş	344	2.45	.91			
	3.40-64 yaş	162	2.26	.88			

* $p<.05$

Tablo 5: Yaş Değişkenine Göre Koronavirüs Korkusu Puanları ANOVA Testi Sonuçları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Örneklem Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılması

ANOVA koronavirüs korkusu ölçeğinden elde edilen puanların medeni durum değişkenine göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir ($F=3.854$; $Sd=566$; $p=.022$, $p<.05$). Farklılaşmanın yönüne ilişkin yapılan LSD testi sonuçları; farklılığın bekâr olan katılımcılar ile evli ve dul olan katılımcılar arasında bekâr grupta bulunanlar lehine olduğunu ortaya koymuştur. Bekâr olguların koronavirüs korku düzeyleri ($X=2.51$) evli ($X=2.34$) ya da dul olan grupta bulunanlara göre ($X=2.09$) daha yüksek bulunmuştur (Tablo 6).

Bağımlı Değişken	Medeni Durum	N	X̄	Ss	F	p	Anlamlı Fark (LSD)
Koronavirüs Korkusu	1.Evli	260	2.34	.90	3.854	.022	2>1,3
	2.Bekâr	289	2.51	.91			
	3.Dul	19	2.09	90			

* $p<.05$

Tablo 6: Medeni Durum Değişkenine Göre Koronavirüs Korkusu Puanları ANOVA Testi Sonuçları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Örneklem Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Eğitim durumu değişkenine göre örneklem grubunun koronavirüs korkusu düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını göstermektedir ($F=2,469$; $Sd=564$; $p=.061$, $p>.05$). Diğer bir anlatımla; farklı eğitim düzeyine sahip bireylerin koronavirüse ilişkin yaşadıkları korku birbirine benzemektedir. Sonuçlar eğitim değişkeninin koronavirüsten korkma üzerinde etkili bir faktör olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte puan ortalamalarına göre koronavirüs korkusunu en yüksek düzeyde yaşayan grup ilköğretim mezunu olan bireylerdir ($X=2.66$).

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Kronik Rahatsızlık Durumuna Göre Karşılaştırılması

Kronik rahatsızlığı olmayan grubun koronavirüs korkusu puan ortalamasının ($X=2.44$) kronik rahatsızlığı olan grubun ortalamasından daha yüksek olduğu ($X=2.29$) görülmektedir. Ancak

bu sonuçlar istatistiksel olarak desteklenmemektedir ($t=-1,224$; $p=,222$; $p>.05$).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Kovid-19 pandemisi, tıbbi bir fenomen olmasının yanı sıra, bireyleri ve toplumu pek çok düzeyde etkileyen ve çeşitli şekillerde bozulmaya neden olan sosyal bir olgudur. Çünkü bulaşıcı hastalıkların neden olduğu tehdit algısı arttıkça, panik ve stres yaşayan kişiler normalden farklı davranışlar sergilemektedir. Salgın hastalık gibi öngörülemez bir durum ortaya çıktığında, kişilerin korku ve panik duygusu ile korunma ve kaçınma davranışı göstermeleri doğal kabul edilir (Yanarates, 2020: 29). Bu araştırmada da Çorum ilinde yaşayan bireylerin pandemi sürecinde koronavirüs korkusu düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın bulguları bireylerin koronavirüs korkusu düzeylerinin bazı demografik değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir. Öncelikle bu çalışmada katılımcıların yaklaşık olarak orta düzeyde koronavirüs korkusu yaşadıkları tespit edilmiştir. Alan yazında benzer sonuçlara rastlamak mümkündür. Örneğin; Kovid-19 pandemisine ilişkin bireylerin kontrol algısı ve sağlık kaygısı düzeyleri hakkında çevrimiçi anket yöntemiyle 1050 kişiyle yapılan bir araştırmada katılımcıların sağlık kaygısı düzeyleri orta şiddetli olarak saptanmıştır (Ekiz vd., 2020: 139). Korona virüs salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının incelendiği bir araştırmada da salgın sonrası korku, panik, endişe ve umutsuzluk duygularının hissedildiği bulgulanmıştır. Salgının ölümle sonuçlanmasının bireylerin kaygı düzeyiyle birlikte olumsuz düşüncelere odaklanmasına neden olduğu ifade edilmiştir (Tönbül, 2020: 163, 169). Rajkumar ve arkadaşları (2020) da salgının ortaya çıkışı ve vaka sayılarının arttığı dönemlerde bireylerin artan düzeyde korku, endişe ve stres algıladığını tespit etmişlerdir (Rajkumar vd., 2020: e102066). Çin'deki Kovid-19 salgınının ilk aşamasında yapılan bir çalışmada da ankete katılanların yarısından fazlası salgının psikolojik etkilerini orta ila şiddetli olarak derecelendirmiş ve yaklaşık üçte biri de orta ila şiddetli kaygı bildirmiştir (C. Wang vd., 2020).

Araştırmada yer alan bulgulardan birisi de kadınların koronavirüs korkusu düzeylerinin erkeklerinkine kıyasla daha yüksek olduğudur. Benzer şekilde, Bakioğlu ve arkadaşları da kadınların koronavirüs korkusu düzeylerini daha yüksek bulmuştur (Bakioğlu vd., 2020: 7-8). Bu bulgu kadınların kaygı ve risk algısı düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteren çeşitli araştırma sonuçlarıyla da

tutarlıdır (Ekiz vd., 2020: 150; Kong vd., 2020: 11; Kurt vd., 2020: 3; Özdin ve Özdin, 2020: 507; C. Wang vd., 2020). Bu sonuçlardan farklı olarak öğrencilerle yaptığı çalışmada Cao ve arkadaşları (2020), Kovid-19 salgınının psikolojik etkisinin cinsiyete göre farklılık göstermediğini, erkek ve kız öğrencilerin salgın nedeniyle benzer stres ve olumsuz duygular yaşadıklarını tespit etmişlerdir (Cao vd., 2020: 3-4). Huang ve Zhao da (2020) benzer bir sonuç elde etmiştir.

Bu çalışmada yaş değişkenine göre grupların puanları arasında anlamlı farklılıklar bulgulanmıştır. Sonuçlar, yaş ortalaması en genç olan grubun koronavirüs korkusunu en fazla yaşayan grup olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, Korona virüs korkusunu en fazla yaşayanların 15-20 yaş aralığında bulunan gençlerin olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaşı arttıkça, korona virüs korku düzeyinin düştüğü görülmüştür. Esasında yaş ilerledikçe insanların çeşitli hastalıklara yakalanma olasılıkları artmaktadır ve korona virüs salgını açısından 65 yaş üstü bireyler ile eşlik eden kronik hastalığı olan kişiler en fazla risk altında olanlardır (Li vd., 2020: 1204; Sağlık Bakanlığı, COVID-19, 2020: 12). Buna göre yaşın artmasıyla birlikte hastalıktan korkma düzeyinin de artması beklenebilirdi. Ancak tersi bir sonucun çıkmış olması kültürel boyutu da olan din ile açıklanabilir. Zira insanlar yaşadıkları zor zamanlarda ve acılarda bile bir anlam bulmak isterler ve bu anlama dair en etkili cevabı onlara din verir. Özellikle travmatik olayların (hastalık, ölüm, kaza, afet vb.) yorumlamasında ve yeniden değerlendirilmesinde din, başa çıkma aracı olarak işlev görebilmektedir (Gencer, 2019: 230-239; Ramos ve Leal, 2013: 45). Sabrın ve tevekkülün bir değer olarak görüldüğü toplumumuzda bu doğal kabul edilebilir bir durumdur. Yaşla birlikte dindarlığın arttığı dikkate alındığında (Emmons, 2009: 78), dindarlık arttıkça problemin üstesinden gelmek için inançlardan manevi destek alma ve Allah'a sığınma davranışlarının da artacağı değerlendirilebilir. Aşkın olana bağlılık, korku ve endişelerden kurtulmada psikolojik olarak koruyucu bir özellik sağlamış olabilir. Ayrıca genç bireyler yaşamda ciddi olumsuz olayları henüz ileri yaş gurubundakiler kadar deneyimlememişlerdir. Yaş ilerledikçe edinilen tecrübeler de zorlu yaşam olaylarının üstesinden gelmede ileri yaş grubunda bulunan bireyler için bir avantaj sağlayabilir. Salgın, bu avantajdan yoksun olan gençleri daha fazla etkilemiş ve onların daha çok korku hissetmelerine yol açmış olabilir. Alan yazında ise benzer ve farklı sonuçların elde edildiği araştırmalar mevcuttur. Örneğin Huang ve

Zhao (2020) tarafından yapılan çalışmada araştırmacılar sonuçlarımızı destekler bulgulara ulaşmışlardır. Çalışmada, düşük yaş grubundaki kişilerin depresyon ve kaygı düzeylerinin, ileri yaş grubunda bulunanlarınkine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kong ve arkadaşları (2020) ise yaşlı bireylerin (>50 yaş) kaygı ve depresyon puanlarını daha yüksek bulmuşlardır. Bakioğlu ve arkadaşlarının (2020) araştırmasında yaş değişkeni ile koronavirüs korkusu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Yine Umman'da doktorlar üzerinde yapılan araştırmada da, yaş ve kaygı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Badahdah vd., 2020: 1).

Araştırmanın bir diğer bulgusu da medeni durumun korona virüs korkusu üzerindeki etkisi hakkındadır. Yapılan analizler, bekârların korona virüs korku düzeylerinin evli ya da dul olan katılımcılara göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Araştırmada bekâr ile dul olanlar ayrı gruplarda incelenmiştir. Bu nedenle bekâr katılımcıların çoğunlukla genç bireylerden oluştuğu düşünülebilir. Araştırmanın yaşla ilgili sonuçları yorumlanırken belirtilen hususların bekâr olgularla ilgili elde edilen sonuçların yorumlanmasında da geçerli olduğu değerlendirilebilir. Bazı çalışmalarda ise medeni durum ile koronavirüs salgını sürecinde yaşanan stres, kaygı, depresyon gibi durumlarla arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır (Badahdah vd., 2020; Kong vd., 2020; Kurt vd., 2020; Tönbül, 2020; C. Wang vd., 2020).

Analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılan bireylerde koronavirüs korkusu eğitim düzeyinden etkilenmemektedir. Sonuçlar, eğitim değişkeni ile koronavirüsten korkma arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar literatürdeki birçok araştırma sonucuyla paraleldir. Örneğin Bakioğlu ve arkadaşları da (2020) eğitim düzeyi değişkeni ile koronavirüs korkusu arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. 20-60 yaş arası bireylerin koronavirüs salgını sonrası psikolojik dayanıklılıkları üzerine yapılan bir çalışmada da eğitim düzeyinin psikolojik dayanıklılık ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tönbül, 2020: 165-166). Ekiz ve arkadaşları (2020) da eğitim seviyesi ile Kovid-19 salgını kontrol algısı arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir (Ekiz vd., 2020: 150). Bununla birlikte araştırmamızda koronavirüs korkusunu en yüksek düzeyde yaşayan grubun ilköğretim mezunu olan bireyler olduğu görülmüştür. Koronavirüs korkusunu en düşük düzeyde yaşayanlar ise lisansüstü mezunu olan bireylerdir. Benzer bir sonucu

Wang ve arkadaşları da elde etmiştir. Araştırmacılar resmi eğitimi olmayan genel halkın salgın sırasında daha yüksek bir depresyon olasılığına sahip olduğunu bulmuşlardır (C. Wang vd., 2020: 21). Bakioğlu ve arkadaşları da araştırmalarında benzer bir sonuç elde etmiştir. Araştırmacılar koronavirüs korkusunu en fazla yaşayan bireylerin ilköğretim mezunu olanlar, en az yaşayan bireylerin ise lisansüstü mezunu olanlar olduğunu bulmuştur (Bakioğlu vd., 2020: 8). Bunun nedeni lisansüstü mezunu olanların ekonomik durumu ve sosyal güvencelerinin ilköğretim mezunu olan bireylere kıyasla muhtemelen daha yüksek olması olabilir. Bu gruptaki bireylerin olası hastalık durumunda daha iyi koşullarda tedavi olabileceklerine dair düşünceleri korku düzeyini aşağı çeken bir etken olabilir. Ancak Kovid-19 teşhisi ile hastanede yatan hastalarla yapılan bir araştırmada eğitim düzeyi ile kaygı ve depresyon ilişkili bulunmuştur. Sonuçlar ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olan kişilerin kaygı ve depresyon düzeylerinin, üniversite ve lisansüstü mezunu olanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermiştir (Kong vd., 2020: 11).

Kronik hastalık, altı aydan uzun süren, yaşam boyunca devam eden ve kişinin günlük aktivitelerini yerine getirmesini büyük ölçüde engelleyen hastalıklardır (Gencer, 2019: 3; Ironside vd., 2003: 171-175). Kronik hastalıklarda tıbbi girişimler sonuçsuzdur ve hastanın öz bakım ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için periyodik olarak takip edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir (Gencer, 2019: Özet-i). Araştırmanın son bulgusu da kronik rahatsızlık durumuna göre bireylerin koronavirüs korkusu düzeylerine ilişkindir. Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunda kronik bir rahatsızlık bulunmamaktadır (%87,5). Katılımcıların %12,5'inin kronik bir rahatsızlığı bulunmaktadır. Analiz sonucunda, kronik bir hastalığın bulunup bulunmamasına göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak puan ortalamaları incelendiğinde; kronik bir hastalığı bulunmayan kişilerin, hastalığı bulunanlara göre daha fazla koronavirüs korkusu yaşadıkları anlaşılmıştır. Kronik rahatsızlıklar, yaşam kalitesini ve alışkanlıkları temelden etkileyen zorlu süreçleri içerir. Koronavirüs tedavisinin ne tür zorlu koşullarda yapıldığını ve hastaların çektiği sıkıntıları hem yetkililer ve bilim adamları hem de bu süreci yaşayan kişiler anlatmaktadır. Dolayısıyla bu bilgiler ciddi bir tedavi süreci geçirmemiş, kronik hastalık hikayesi bulunmayan bireyler için daha

korutucu gelmiş olabilir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarımız bazı araştırmaların bulgularıyla çelişmektedir. Örneğin Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan'ın (2020) araştırmasında kronik hastalığı olan bireylerin koronavirüs korku düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Türk toplumunda Kovid-19 salgını sırasında görülen depresyon, kaygı ve sağlık kaygısı düzeylerini değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırmada da eşlik eden kronik hastalığın sağlık kaygısı için risk faktörü olduğu bulunmuştur (Özdin ve Özdin, 2020: 506). Başka bir araştırmada da kronik hastalık geçmişi olanların salgının psikolojik etkisini ve stres, kaygı ve depresyonu daha yüksek seviyelerde yaşadıkları ortaya konulmuştur (C. Wang vd., 2020: 11, 22).

Sonuç olarak; Kovid-19 pandemisi tüm dünyayı ve bütün toplumları etkilemeye devam etmektedir ve bu süreçte birey ve toplumun ruh sağlığı göz ardı edilemeyecek bir konu haline gelmiştir. Her ne kadar korku ve korkunun yol açtığı bazı psikolojik sonuçlar salgın dönemleri için bir dereceye kadar anlaşılabilir olsa da salgının etkilerini azaltmak için koruyucu müdahale programlarının çeşitlendirilerek hayata geçirilmesi ve var olan uygulamaların da ciddiyetle takip edilmesi gerekmektedir. Ayrıca toplumun tamamı salgın sonrası için de hazırlanmalıdır. Bu süreçte en önemli husus "farkındalık"tır. Toplumda genel farkındalığın artırılması için eğitimlerin verilmesi, yazılı ve görsel medya aracılığıyla doğru ve güvenilir bilgilendirmelerin yapılması, yetkililerin salgınla ilgili bilgileri şeffaf bir biçimde paylaşmaya devam etmesi mücadelenin önemli unsurlarındandır. Özellikle genç bireyler arasında sosyal medya kullanımının yaygınlığı göz önüne alınarak internet ve çeşitli sosyal medya araçlarında koronavirüs ile ilgili bilgilendirici içerik ve uygulamalara da ağırlık verilmelidir. Küresel bir salgınla mücadele ancak hep birlikte yapıldığında kazanılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. & Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *International Journal of Mental Health And Addiction*, 1-9. Advance Online Publication.
- Akpinar, F. & Ustun, Y. (2020). Current Information about SARS-COV-2 (COVID-19) Infection in Obstetrics and Gynecology practice. *Turk J Womens Health Neonatol* 2(1), 13-16.

- Apaydın, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimkent Yayınları.
- Badahdah, A.M., Khamis, F. & Al Mahyijari, N. (2020). The Psychological Well-Being of Physicians During COVID-19 outbreak in Oman. *Psychiatry Research* 289(113053), 1-2.
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O. & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *Int J Ment Health Addiction*, 1-14.
- Banerjee, D. (2020). The COVID-19 Outbreak: Crucial Role the Psychiatrists Can Play. *Asian J. Psychiatr* 50, 102014.
- Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H. & Kurt, M. E. (2020). Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 25(Özel Sayı 1), 216-225.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. & Zheng, J. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Epidemic on College Students in China. *Psychiatry Research* 287(112934), 1-5.
- Cheung, Y. T., Chau, P. H. & Yip, P. S. (2020). A Revisit on Older Adults Suicides and Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) epidemic in Hong Kong. *Int J Geriatr Psychiatry*, 23(12), 1231-1238.
- Çobanoğlu, N. (2020). Bireysel, Profesyonel, Toplumsal, Bilimsel ve Siyasal Etiği Yeniden Sorgulatan COVID-19 Pandemisi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 25(Ek Sayı 1), 36-42.
- De Hoog, N., Stroebe, W. & De Wit, J. B. (2008). The Processing of Fear-arousing Communications: How Biased Processing Leads to Persuasion. *Social Influence* 3(2), 84-113.
- Ekiz, T, İlman, E. & Dönmez, E. (2020). Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri ile Covid-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması. *Usaysad Dergisi* 6(1), 139-154.
- Emmons, R. A. (2009). *Teşekkür Ederim*. (Çev.). Kül, N., İstanbul: Doğan Kitap.
- Gencer, N. (2019). Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık ve Öznel İyi Oluş. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 581493.

- Gencer, N. (2020). Kovid-19 Sürecinde Yaşlı Olmak: 65 Yaş ve Üstü Vatandaşlar İçin Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Üzerine Değerlendirmeler ve Manevi Sosyal Hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(1), 35-42.
- George, D. & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS Statistics 23 Step By Step: A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge.
- Harper, C. A., Satchell, L. P., Fido, D. & Latzman, R. D. (2020). Functional Fear Predicts Public Health Compliance in the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Mental Health Addiction*, 1-14.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y. & Cao, B. (2020). Clinical Features of Patients Infected with 2019 Novel Coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet* 395(10223), 497-506.
- Huang, Y. & Zhao, N. (2020). Generalized Anxiety Disorder, Depressive Symptoms and Sleep Quality During COVID-19 Epidemic in China: a Web-Based Cross-sectional Survey. *Psychiatry Research* 288(112954), 1-6.
- Ironside, P. M., Scheckel, M., Wessels, C., Bailey, M. E., Powers, S. & Seeley, D. K. (2003). Experiencing Chronic Illness: Cocreating New Understandings. *Quality of Health Research* 13(2), 171-183.
- Johns Hophins University & Medicine Coronavirus Resource Centre. (2020). COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU). Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.
- Kobayashi, T., Jung, S. M., Linton, N. M., Kinoshita, R., Hayashi, K., Miyama, T. & Nishiura, H. (2020). Communicating the Risk of Death from Novel Coronavirus Disease (COVID-19). *Journal of Clinical Medicine* 9(2), 1-7.
- Kong, X., Zheng, K., Tang, M., Kong, F., Zhou, J., Diao, L. & Yuchao, D. (2020). Prevalence and Factors Associated with Depression and Anxiety of Hospitalized Patients with COVID-19. *MedRxiv* 2020, 1-12.
- Kurt, O., Deveci, S. E., & Oguzoncul, A. F. (2020). Levels of Anxiety and Depression Related to COVID-19 Among Physicians: An online cross-sectional study from Turkey. *Annals of Clinical and Analytical Medicine*, 1-6.

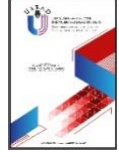
- Li, Q., Guan, X., Wu, P., Wang, X., Zhou, L., Tong, Y. & Feng, Z. (2020). Early Transmission Dynamics in Wuhan, China, of Novel Coronavirus-Infected Pneumonia. *New England Journal of Medicine* 382(13), 1199-1207.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N. & Zhu, T. (2020). The Impact of COVID-19 Epidemic Declaration on Psychological Consequences: A Study on Active Weibo Users. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 17, 2032.
- Lin, C. Y. (2020). Social Reaction Toward the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19). *Social Health and Behavior* 3(1), 1-2.
- Mamun, M. A. & Griffiths, M. D. (2020). First COVID-19 Suicide Case in Bangladesh Due to Fear of COVID-19 and Xenophobia: Possible Suicide Prevention Strategies. *Asian Journal of Psychiatry* 51, 102073.
- Özdin, S. & Özdin, Ş. B. (2020). Levels and Predictors of Anxiety, Depression and Health Anxiety During COVID-19 Pandemic in Turkish Society: The Importance of Gender. *International Journal of Social Psychiatry* 66(5), 504-511.
- Pakpour, A. & Griffiths, M. D. (2020). The fear of COVID-19 and its Role in Preventive Behaviors. *Journal of Concurrent Disorders*, Advance Online Publication. Erişim Adresi: <https://concurrentdisorders.ca/2020/04/03/the-fear-ofcovid-19-and-its-role-in-preventive-behaviors/>
- Rajkumar, R. P. (2020). COVID-19 and Mental Health: A Review of the Existing Literature. *Asian Journal of Psychiatry* 52, 102066.
- Ramos, C. & Leal, I. (2013). Posttraumatic Growth in the Aftermath of Trauma: a Literature Review about Related Factors and Application Contexts. *Psychology, Community & Health* 2(1), 43-54.
- Sağlık Bakanlığı. (2020). *COVID-19 (Sars-CoV-2 Enfeksiyonu- Bilim Kurulu Çalışması) Genel Bilgiler, Epidemioloji ve Tanı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü.
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E. & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its Association with Psychological Distress and Life Satisfaction in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-9.

- Schimmenti, A., Billieux, J. & Starcevic, V. (2020). The Four Horsemen of Fear: an Integrated Model of Understanding Fear Experiences During the COVID-19 Pandemic. *Clinical Neuropsychiatry* 17(2), 41-45.
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi* 2(2), 159-174.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S. & Ho, R. C. (2020). Immediate Psychological Responses and Associated Factors During the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic Among the General Population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(1729), 1-25.
- Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J. & Zhao, Y. (2020). Clinical Characteristics of 138 Hospitalized Patients with 2019 Novel Coronavirus–infected Pneumonia in Wuhan, China. *JAMA* 323(11), 1061–1069.
- World Health Organization. (2020a). Novel Coronavirus (2019-nCoV), Situation Report–1, Erişim Tarihi: 11.08.2020, Erişim Adresi: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4.
- World Health Organization. (2020b). *Coronavirus Disease (COVID-2019) Situation Reports*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2020, Erişim Adresi: https://www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronavirus2019/situationreports/?gclid=Cj0KCQjwg8n5BRCdARIsALxKb96fOWdrrDBcQHbNXz8kaAlmpmwUTfK_31syOOQeaR7LnYqrnU1Nz_YaAiw6EALw_wcB.
- Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T. & Ng, C. H. (2020). Timely Mental Health Care for the 2019 Novel Coronavirus Outbreak is Urgently Needed. *Lancet Psychiatry* 7(3), 228-229.
- Yanarates, E. (2020). An Overall Evaluation of the Covid-19 Pandemic. *Social Scientific Centered Issues* 2(1), 24-33.
- Zandifar, A. & Badrfam, R. (2020). Iranian Mental Health During the COVID-19 Epidemic. *Asian J. Psychiatr* 51, 101-990.

Zhou, P., Yang, XL, Wang, XG., Hu, B., Zhang, L., Si, H. R. & Shi, Z-L. (2020). A Pneumonia Outbreak Associated with a New Coronavirus of Probable Bat Origin. *Nature* 559, 270-289.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

PERCEIVED SOCIAL SUPPORT, STRESS, COPING ATTITUDES OF PARENTS WITH SPECIAL NEEDS CHILDREN*

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARA SAHİP EBEVEYNLERİN SOSYAL DESTEK
ALGILARININ, AİLE STRESİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARINI
YORDAMA GÜCÜ

Eren AYDIN

Uzman, Milli Eğitim Bakanlığı,
Antalya/Türkiye.
Expert, The Ministry of Education,
Antalya/Turkey.
erenaydin282@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7932-8161

Begümhan YÜKSEL

Doktor Öğretim Üyesi, Akdeniz
Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Antalya/Türkiye.
Asst. Prof., Akdeniz University
Faculty of Education,
Antalya/Turkey.
begumhanyuksel@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0869-9157

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.822559

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Aydın, E. & Yüksel, B. (2020).
Perceived Social Support, Stress, Coping Attitudes of Parents with Special Needs
Children. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1174-1198.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* This study was produced from the master thesis prepared by the first author under the supervision of the second author.

** This study was presented at the International Symposium on Social Sciences and Educational Sciences (USVES) on the 09 th of October 2020.

Abstract: This study aimed to investigate the capacity of the perceived social support of parents of special needs children to predict their family stress and stress coping attitudes. The sample consisted of 120 parents of special needs children aged between 3 and 6 years who were attending special education and rehabilitation centres. Parents' perceived social support, stress levels, and coping attitudes were determined using a "Personal Information Form", the "Revised Parental Social Support Scale", the "Questionnaire on Resources and Stress", and the "Inventory of Coping with Stress Attitudes". Stepwise linear regression analysis was used to analyse the variables. The study found that the family stress of parents of special needs children was predicted by their level of perceived social support and their level of satisfaction with the perceived social support; however, the level of perceived social support and the level of satisfaction with the perceived social support had no predictive effect on coping attitudes. The findings of the study were discussed in line with the relevant literature and suggestions were offered for further research and practices.

Keywords: Early Childhood Education, Special Education, Social Support, Stress, Coping With Stress

Öz: Bu araştırmada okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algılarının, aile stresi ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden 3-6 yaş aralığındaki özel gereksinimli çocuğa sahip 120 ebeveynden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin sosyal destek algıları, stres düzeyleri ve stresle başa çıkma tutumlarını belirlemek için "Kişisel Bilgi Formu", "Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği", "Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği" ve "Stresle Başa Çıkma Tutumları Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin değişkenlerin analizinde doğrusal adımlı regresyon (stepwise) analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği'nin temel boyutları olan algılanan sosyal destek düzeyi ve algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeylerinin aile stresini yordadığı, ancak sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeyleri ile stresle başa çıkma tutumları üstünde yordayıcı etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular ilgili araştırmalar doğrultusunda tartışılarak ileri araştırmalar ve uygulamalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Özel Eğitim, Sosyal Destek, Stres, Stresle Başa Çıkma

INTRODUCTION

Early childhood is a critical period in which children develop most quickly, form basic habits, and acquire the basic skills necessary

for primary education (Kanık, 1993). It is important to support the development of children in this period because the pace of learning and development in any other period of life is not as rapid as in early childhood. Research has demonstrated the importance of early childhood for children with special needs as well as children with normal development (Heward, 1996). Children who differ developmentally from their peers for any reason in early childhood may need more support than children with normal development. Parents are the most critical individuals in a child's life because they know their children best and support their development. Parents of children with special needs have more duties and responsibilities.

Becoming a parent is considered to be an important transition process in terms of social life due to the changes that it brings to people's lives. The addition of a new member to the family is a critical condition that affects the whole family and assigns new roles and responsibilities to each family member, thereby causing a change in relationships. Parents build all their expectations, plans and hopes for having a child on having a child with normal developmental characteristics; however, with the birth of a child with disabilities, they undergo major changes in parenting roles, social lives, expectations, and financial matters (Küçüker, 1993) and their feelings of happiness and joy are replaced by an intense sense of sadness and concern (Coşkun and Akkaş, 2009).

Parents of children with special needs have to assume different responsibilities and roles, such as adapting to the newborn and his or her problems and disabilities (Aydoğan Akıncı and Darıca, 2000). Compared to parents of children with normal development, parents of children with special needs may face more challenges in satisfying their children's needs, supporting them in their educational processes and ensuring their acceptance by the society and these challenges may cause them to suffer more stress. Several factors may cause parents to experience excessive stress (Bilal and Dağ, 2005) and to blame themselves, each other or those around them (Akkök et al., 1992), including economic and psychological burdens that arise from the moment parents learn that they will have a child with special needs, the lack of knowledge, concerns about their child's educational life, changing roles of family members, the type and degree of disability of the child, the perspective of the society towards special needs children, and difficulties in social settings. Other factors that

increase parents' stress include the lack of adequate information about the disability of their children and the difficulties that they encounter in explaining the specific situation of their children to others in the community (Hardman et al., 1996).

Parents of children with special needs have various feelings in the face of this unexpected situation, such as shock, sadness, guilt, denial, and helplessness. However, they need to cope with this new situation to meet their children's needs and be helpful to them. Parents of children with special needs resort to different ways to adapt to this stressful situation and cope effectively with their stress (Patterson, 2002). Research has shown that the ways that parents of children with disabilities most often deal with their situation include taking their time and accepting the situation, social withdrawal and isolation, smoking and drinking alcohol, seeking social support, resorting to humour, optimism, turning to religion, and focusing on the solution rather than the cause of the problem and how to satisfy their needs (Bilal and Dağ, 2005). Kaner (2001) emphasized that knowing the causes of stress that families experience and their ways to cope with stress is essential for effective support given to families.

Research has shown that parents' level of social support and their satisfaction with social support influence their family stress and coping styles (Kaner, 2004). Parents who do not receive adequate social support may face different causes of stress related to this particular situation and not be able to fully fulfil the roles that they have to assume in their marriage and social lives (Akçakın and Erden, 2001). Cohen and Wills (1995: 310-365) defined social support as social, psychological, and economic support in which individuals get love, care, trust, respect, information, and economic support from their environment. If individuals have someone whom they can trust and who care for them and love and value them, it indicates that these individuals are in a social support system (Bowlby, 1980).

No previous study has investigated the perceived social support of parents of special needs children in early childhood in relation to their family stress and coping attitudes and focused on the interrelations between their dimensions and the predictive capacity of the perceived social support. Against this background, this study aimed to examine the social support level of parents of special needs children in early childhood together with their family stress and

copied attitudes and explore their interrelations and the predictive capacity of the perceived social support.

It is thought that the findings of this study will enrich research conducted with parents of special needs children in early childhood and contribute to research on social support, coping attitudes, and family stress of parents of special needs children.

The study sought an answer to the question "Does the perceived social support of parents of special needs children in early childhood predict their stress levels and stress coping attitudes?". To this end, answers were sought to the following questions:

1. Is there a significant correlation between the perceived social support and stress levels of parents of special needs children?
2. Is there a significant correlation between the perceived social support and coping attitudes of parents of special needs children?
3. Does the perceived social support of parents of special needs children significantly predict their stress levels?
4. Does the perceived social support of parents of special needs children significantly predict their stress coping attitudes?

Sayfa | 1178

While seeking answers to these questions, the study examined the correlation and prediction for all dimensions of the dependent variables (parents' stress level and stress coping attitudes) and the independent variable (parents perceived social support).

1. METHOD

1.1. Research Design

This study used a correlational research design. Correlational research aims to explore respondents' views on a topic or event or their interests, skills, abilities, and attitudes using larger samples (Büyüköztürk et al., 2008). Correlational research is usually based on answers to questions posed to respondents in the data collection process. Data is collected not from each individual of the population to be described but from only part of the population that represents the population, namely the sample (Fraenkel and Wallen, 2006).

1.2. Sample Group

To determine the sample group, the parents of 120 children aged between 3 and 6 years who were attending three special education and rehabilitation centres of the Ministry of National

Education in the Manavgat district of Antalya during the 2018-2019 academic year were contacted. They were informed about the subject and purpose of the research, the importance of confidentiality, and how to fill in the data collection instruments. The study surveyed a total of 120 parents who volunteered to participate in the study and filled in the data collection instruments completely. Thus, the sample consisted of 120 parents of special needs children in the 3 to 6 age range.

Considering the demographics of the parents, 30% (n = 36) were in the 21 to 30 age group, 49,2% (n = 59) were in the 31 to 40 age group, and 20,8% (n = 25) were in the 36 to 45 age group. Among 120 parents, 53,3% (n = 64) were female and 46,7% (n = 56) were male. Considering the educational background of the parents, 37,5% (n = 45) had a high school degree, 27,5% (n = 33) had a university degree, and 42,1% (n = 44) had a middle school degree or less.

1.3. Data Collection Instruments

The data were collected using a Personal Information Form and three measures including Revised Parental Social Support Scale, Questionnaire on Resources and Stress-FT, and Inventory of Coping with Stress Attitudes.

1.3.1. Personal Information Form

The form prepared by the researchers contains demographic information about the parents, child, and family structure (parents' age, marital status, educational background, and monthly income, child's disability, age, gender, and birth order, and the number of siblings).

1.3.2. Revised Parental Social Support Scale (RPSS)

The Revised Parental Social Support Scale (RPSS) was developed by Kaner (2010) to determine the quantitative and qualitative dimensions of perceived social support. The scale consists of two parts (scales): Perceived Social Support (PSS) (quantitative dimension) which measures the extent to which someone exists to provide different types of support and Satisfaction with Perceived Social Support (SPSS) (qualitative dimension) which assesses the level of satisfaction with each type of support. The construct validity of the RPSS-PSS was tested using exploratory factor analysis (EFA).

The analysis results yielded a 4-factor and 28-item scale. The factors are Social Companionship Support, Information Support, Emotional Support, and Caring Support. The internal consistency of the RPSSSS-PSS and RPSSSS-SPSS was using Cronbach's alpha and the Spearman-Brown prophecy formula. The Cronbach's alpha ranged from .83 to .95 for the RPSSSS-PSS and .85 to .96 for the RPSSSS-SPSS. The Spearman-Brown split-half reliability coefficient ranged from .86 to .92 for the RPSSSS-PSS and .84 to .96 for the RPSSSS-SPSS (Kaner, 2010). The RPSSSS items are scored in two separate ways. To determine what kind of support parents have, the items in the RPSSSS-PSS are rated on a 4-point Likert-type scale as follows: 4 = Always, 3 = Sometimes, 2 = Rarely and 1 = Never. To determine how satisfied parents are with these supports, the items in the RPSSSS-SPSS are rated on a 4-point Likert-type scale as follows: 4 = Very Satisfied, 3 = Satisfied, 2 = Slightly Satisfied, and 1 = Not at all satisfied.

As a result of the analyses, the following four factors that have appropriate psychometric properties on both scales were obtained: social companionship support, information support, emotional support, and caring support (Kaner, 2010). Social companionship support refers to the existence of someone who supports parents in their plans and accompanies parents in social activities. Information support refers to the informative support that provides parents with the information and services that they need while raising their children. Emotional support refers to the support that parents receive from someone trustworthy who can share parents' personal problems and issues, comforts them emotionally, and cares for them. Caring support refers to the presence of someone who provides the support that parents need while caring for their child (Kaner, 2010).

1.3.3. Questionnaire on Resources and Stress-FT (QRS-FT)

The Questionnaire on Resources and Stress (QRS-F) was developed by Friedrich, Greenberg and Crnic (1983) to measure stress in families with children with disabilities. The validity and reliability of the Turkish version of the QRS were first tested by Küçüker (2001). A few years later, Kaner (2001) also tested the Turkish version of the QRS which is named QRS-FT using data from parents of children of a wide age range with various disabilities. The QRS-FT consists of three subscales: Physical Incapacitation (16

items), Pessimism (15 items), and Parents and Family Problems (8 items). The Physical Incapacitation subscale involves stress about the child's capacities in self-care, communication and motor, cognitive and affective domains. The Pessimism subscale involves parents' immediate and future concern and pessimism due to the child's disabilities. The Parent and Family Problems subscale involves family problems due to the presence of a child with a disability. The KR-20 internal consistency coefficient, the Cronbach's alpha coefficient, and the Spearman-Brown split-half reliability coefficient were found to be .92, .91, and .89, respectively for the total scale. The scale items are scored by selecting the options true or false. A high score indicates that parents have a high level of stress.

1.3.4. Inventory of Coping with Stress Attitudes (ICSA)

The Inventory of Coping with Stress Attitudes (ICSA) originally developed by Özbay (1993) was adapted to Turkish by Özbay and Şahin (1997) to measure individuals' coping efforts in different stress situations. The scale is a 5-point Likert-type scale consisting of 6 factors and 43 items. The factors are turning to religion, seeking external help, active planning, avoidance-isolation (emotional-behavioural), avoidance-isolation (biochemical), and acceptance-cognitive reconstruction. Turning to Religion (Resorting to Religion) consists of 6 items and involves resorting to divine power, praying, and taking strength from beliefs. Seeking External Help involves two forms of looking for social support. These are the search for external help towards a practical solution and the tendency to seek emotional external help. This subscale consists of 9 items aimed at measuring help-seeking attitudes in emotional, cognitive, and physical dimensions. Active Planning consists of 10 articles focusing on rational steps and methods which involve active engagement, increasing active efforts, designing action plans, focusing on the present moment, and systematic problem-solving. Avoidance-Isolation (Emotional-Behavioural) consists of 7 items and involves passively coping with stress by isolating oneself and escaping from the situation. Avoidance-Isolation (Biochemical) can be defined as a passive coping strategy in the form of a tendency to make physiological changes in metabolism. It consists of 4 items and involves smoking, drinking alcohol, using substances, and turning to drugs. Acceptance-Cognitive Reconstruction involves the acceptance of the problem and the cognitive search for new ways to solve it. This

subscale consists of 7 items and emphasizes one's point of view rather than a personal process of changing the situation to deal with it. The reliability of the inventory was measured using Cronbach's alpha. The Cronbach's alpha was found to be .81 for the total scale.

1.4. Data Collection

During the 2018-2019 academic year, special education and rehabilitation centres of the Ministry of National Education, located in the Manavgat district of Antalya were visited and children with special needs attending these centres were identified. By contacting the special education and rehabilitation centres in the Manavgat district of Antalya, the number of special children needs in the 3 to 6 age range was determined. The special education centres were visited two days a week. The parents of children with special needs were interviewed and informed about the research. The parents who volunteered to participate in the research were given the measures and asked to fill in them.

1.5. Data Analysis

The sociodemographic data were analysed using descriptive statistics such as mean, frequency, and percentage. The Pearson product-moment correlation coefficient (Pearson's correlation) was used to determine the relationship between the scores of parents of special needs children on the RPSSS, QRS-FT, and ICSA. Stepwise linear regression was used to determine the extent to which the scores of parents of special needs children on the RPSSS subscales predict their scores on the QRS-FT and ICSA. Before these analyses, the missing data were examined. The data lying beyond the z-score range of -3 to +3 were excluded from the data set. Then, the normality of the data was checked using skewness and kurtosis values. If skewness and kurtosis values are close to 0 within the range of -2 to +2 and the coefficient of variation, which is the ratio of the standard deviation to the mean, lies within the range of 20 to 25, it is indicative of normal distribution (Tabachnick and Fidel, 2013). Accordingly, the kurtosis and skewness values were 19,245 and 2,580 for the caring support subscale of the RPSSS-PSS and they were 13,508 and 1,663 for the turning to religion subscale of the ICSA; thus, the data obtained from these subscales were excluded from the analysis. The Durbin-Watson statistic was used to test autocorrelation.

2. RESULTS

Table 1 shows the descriptive statistics on the independent variable perceived social support (the level of perceived social support and the level of satisfaction with the perceived social support) and the dependent variables family stress and coping attitudes.

Table 1: Descriptive Statistics on the Independent Variable Perceived Social Support and the Dependent Variables Family Stress and Coping Attitudes

Variable	Mean	SD	Kurtosis	Skewness
Level of Social Companionship Support	28.48	6.092	-.353	-.488
Level of Information Support	18.32	4.406	.211	-.751
Level of Emotional Support	24.53	4.286	.435	-.824
Level of Caring Support	11.83	4.587	19.245	2.58
Level of Satisfaction with Social Companionship Support	27.81	6.753	-.709	-.338
Level of Satisfaction with Information Support	18.13	4.204	-.715	-.366
Level of Satisfaction with Emotional Support	23.68	4.684	-.161	-.581
Level of Satisfaction with Caring Support	11.30	3.219	-.989	-.218
Coping with Stress Attitudes-Turning to Religion	15.80	7.509	13.508	1.663
Coping with Stress Attitudes-Seeking External Help	21.91	6.794	-.379	-.465
Coping with Stress Attitudes-Active Planning	28.93	6.329	-.512	-.100
Coping with Stress Attitudes-Avoidance-Isolation (Emotional-Behavioural)	11.43	5.539	-.288	-.184
Coping with Stress Attitudes-Avoidance-Isolation (Biochemical)	3.15	3.738	-.046	1.059
Coping with Stress Attitudes-Acceptance-Cognitive Reconstruction	16.93	4.929	.358	-.251
Family Stress - Physical Incapacitation	4.72	3.706	.533	1.024
Family Stress - Pessimism	6.08	4.269	-.802	.459
Family Stress - Parent and Family Problems	2.03	1.847	-.765	.610

Given the mean scores for the dependent and independent variables in Table 1, the highest mean score ($\bar{X} = 28.93$) was observed in the level of social companionship support of the RPSS-

PSS, while the lowest mean score ($\bar{X} = 11.83$) was observed in the level of caring support. As for the mean scores on the RPSSS-SPSS, the highest mean score ($\bar{X} = 27.81$) was observed in the level of satisfaction with social companionship support, while the lowest mean score ($\bar{X} = 11.30$) was observed in the level of satisfaction with caring support. As for the mean scores on the ICASA, the highest mean score ($\bar{X} = 11.30$) was observed in the active planning subscale, while the lowest mean score ($\bar{X} = 11.30$) was observed in the avoidance-isolation (biochemical) subscale. As for the mean scores on the QRS-FT, the highest mean score ($\bar{X} = 6.08$) was observed in the pessimism subscale, while the lowest mean score ($\bar{X} = 2.03$) was observed in the parent and family problems subscale.

Table 2 shows the results of the Pearson's correlation analysis used to identify the relationship between the RPSSS-PSS subscales and the QRS-FT subscales.

Table 2. Relationships Between the RPSSS-PSS Subscales and the QRS-FT Subscales

	1. LSoCoS	2. LIS	3. LES	5. FSPI	6. FSP
1. LSoCoS					
2. LIS	.506**				
3. LES	.759**	.429**			
4.FSPI	-.347**	-.388**	-.403**		
5. FSP	-.574**	-.270**	-.545**	.463**	
6. FSPFP	-.459**	-.328**	-.480**	.461**	.598**

* p < .05; ** p < .01

LSoCoS: Level of Social Companionship Support, **LIS:** Level of Information Support, **LES:** Level of Emotional Support, **FSPI:** Family Stress Physical Incapacitation, **FSP:** Family Stress Pessimism, **FSPFP:** Family Stress Parent and Family Problems

Looking at the data in Table 2, there is a significant negative correlation between the independent variable perceived social support (RPSSS-PSS subscales) and the dependent variable family stress (QRS-FT subscales).

Considering the correlations between each subscale, a significant negative correlation was found between the level of social companionship support of the RPSSS-PSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.347$), pessimism ($r = -.574$), and parent and family problems ($r = -.459$).

A significant negative correlation was also found between the level of information support of the RPSSS-PSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.388$), pessimism ($r = -.270$), and parent and family problems ($r = -.328$).

A significant negative correlation was also found between the level of emotional support of the RPSSS-PSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.403$), pessimism ($r = -.545$), and parent and family problems ($r = -.480$).

Finally, a significant negative correlation was also found between the level of caring support of the RPSSS-PSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.192$), pessimism ($r = -.303$), and parent and family problems ($r = -.221$).

Table 3 shows the results of the Pearson's correlation analysis used to identify the relationship between the RPSSS-SPSS subscales and the QRS-FT subscales.

Table 3: Relationships Between the RPSSS-SPSS Subscales and the QRS-FT Subscales

	1. LSSoCoS	2. LSIS	3. LSES	4. LSCS	5. FSPI	6. FSP
1. LSSoCoS						
2. LSIS	.766**					
3. LSES	.784**	.654**				
4. LSCS	.698**	.417**	.591**			
5. FSPI	-.291**	-.263**	-.381**	-.295**		
6. FSP	-.549**	-.436**	-.534**	-.495**	.463**	
7. FSPFP	-.481**	-.435**	-.502**	-.337**	.461**	.598**

* $p < .05$; ** $p < .01$

LSSoCoS: Level of Satisfaction with Social Companionship Support, **LSIS:** Level of Satisfaction with Information Support, **LSES:** Level of Satisfaction with Emotional Support, **LSCS:** Level of Satisfaction with Caring Support, **FSPI:** Family Stress Physical Incapacitation, **FSP:** Family Stress Pessimism, **FSPFP:** Family Stress Parent and Family Problems

Considering the correlations between the RPSSS-SPSS and QRS-FT subscales, as shown in Table 3, a significant negative

correlation was found between the level of satisfaction with social companionship support of the RPSSS-SPSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.291$), pessimism ($r = -.549$), and parent and family problems ($r = -.481$).

A significant negative correlation was also found between the level of satisfaction with information support of the RPSSS-SPSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.263$), pessimism ($r = -.436$), and parent and family problems ($r = -.435$).

A significant negative correlation was also found between the level of satisfaction with emotional support of the RPSSS-SPSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.381$), pessimism ($r = -.534$), and parent and family problems ($r = -.502$).

A significant negative correlation was also found between the level of satisfaction with caring support of the RPSSS-SPSS and all the QRS-FT subscales, that is physical incapacitation ($r = -.295$), pessimism ($r = -.495$), and parent and family problems ($r = -.337$).

Table 4 shows the results of the Pearson's correlation analysis used to identify the relationship between the RPSSS-PSS subscales and the ICSA subscales.

Table 4: Relationships Between the RPSSS-PSS Subscales and the ICSA Subscales

	1. LSoCoS	2. LIS	3. LES	4. CSASEH	5. CSAAP	6. CSAAI-EB	7. CSAAI-B
1. LSoCoS							
2. LIS	.506**						
3. LES	.759**	.429**					
4. CSASEH	.171	.247**	.194*				
5. CSAAP	.204*	.176	.122	.551**			
6. CSAAI-EB	.174	.054	.173	.327**	.026		
7. CSAAI-B	.064	.004	.001	-.040	-.219**	.496**	
8. CSAACR	.135	.163	.228*	.433**	.426**	.306**	.039

* $p < .05$; ** $p < .01$

LSoCoS: Level of Social Companionship Support, **LIS:** Level of Information Support, **LES:** Level of Emotional Support, **CSASEH:** Coping with Stress Attitudes Seeking External Help, **CSAAP:** Coping with Stress Attitudes-Active Planning, **CSAAI-EB:** Coping with Stress Attitudes-Avoidance-Isolation (Emotional-Behavioural), **CSAAI-B:** Coping with Stress Attitudes-Avoidance-Isolation (Biochemical), **CSAACR:** Coping with Stress Attitudes Acceptance-Cognitive Reconstruction

Considering the correlations between the RPSSS-PSS and ICSA subscales, as shown in Table 4, a significant positive correlation was found between the level of social companionship support and active

planning ($r = .204$), between the level of information support and seeking external help ($r = .247$), between the level of emotional support and seeking external help ($r = .194$), and between the level of emotional support and acceptance-cognitive reconstruction ($r = .228$).

Given the data in Table 4, there was no correlation between the RPSSS-PSS and most subscales of the ICSEA; thus, the ICSEA subscales which had no correlation with the RPSSS-PSS were excluded from the regression analysis.

Table 5 shows the results of the Pearson's correlation analysis used to identify the relationship between the RPSSS-SPSS subscales and the ICSEA subscales.

Table 5: Relationships Between the RPSSS-SPSS Subscales and the ICSEA Subscales

	1. LSSoCoS	2. LSIS	3. LSES	4. LSCS	5. CSASEH	6. CSAAP	7. CSAAI-EB	8. CSAAI-B
1. LSSoCoS								
2. LSIS	.766**							
3. LSES	.784**	.654**						
4. LSCS	.698**	.417**	.591**					
5. CSASEH	.084	.175	.131	-.061				
6. CSAAP	.131	.130	.100	-.074	.551**			
7. CSAAI-EB	-.214**	-.094	.241**	-.141	.327*	.026		
8. CSAAI-B	-.166	-.173	-.140	-.067	-.040	-.219**	.496**	
9. CSAACR	-.191*	-.172	-.247**	-.282**	.433**	.426**	.306**	.039

* $p < .05$; ** $p < .01$

LSSoCoS: Level of Satisfaction with Social Companionship Support, **LSIS:** Level of Satisfaction with Information Support, **LSES:** Level of Satisfaction with Emotional Support, **LSCS:** Level of Satisfaction with Caring Support, **CSASEH:** Coping with Stress Attitudes Seeking External Help, **CSAAP:** Coping with Stress Attitudes - Active Planning, **CSAAI-EB:** Coping with Stress Attitudes-Avoidance-Isolation (Emotional-Behavioural), **CSAAI-B:** Coping with Stress Attitudes-Avoidance-Isolation (Biochemical), **CSAACR:** Coping with Stress Attitudes Acceptance-Cognitive Reconstruction

As shown in Table 5, a significant negative correlation was found between the level of satisfaction with social companionship support and avoidance-isolation (emotional-behavioural) ($r = -.214$) and between the level of satisfaction with social companionship support and acceptance-cognitive reconstruction ($r = -.191$).

A significant negative correlation was also found between the level of satisfaction with emotional support and avoidance-isolation (emotional-behavioural) ($r = -.241$) and between the level of satisfaction with social companionship support and acceptance-cognitive reconstruction ($r = -.247$).

A significant negative correlation was also found between the level of satisfaction with caring support and acceptance-cognitive reconstruction ($r = -.282$).

A stepwise regression analysis was performed to determine the capacity of parents' level of perceived social support and level of satisfaction with the perceived social support to predict family stress (i.e. QRS-FT subscales). First, the relationship between the RPSSS-PSS subscales and the QRS-FT physical incapacitation subscale was analysed. Table 6 displays the results of the analysis.

Table 6: Stepwise Regression Analysis Results for the Prediction of Physical Incapacitation By Parents' Level of Perceived Social Support

Model	Predictors	B	SD	β	t	p	R	R ²	Durbin Watson
1	(Constant)	13.268	1.814		7.314	.000	.403	.162	1.558
	TLES			-.403	-4.784	.000			
2	(Constant)	14.929	1.849		8.074	.000	.468	.219	
	TLES	-.251	.078	-.290	-3.205	.002			
	TLIS	-.222	.076	-.264	-2.916	.004			

TLES: Total Level of Emotional Support, **TLIS:** Total Level of Information Support

As seen in Table 6, in the first model, the level of emotional support accounted for 16% of the QRS-FT physical incapacitation subscale ($R = .403$, $R^2 = .162$). In other words, the level of emotional support was the strongest predictor of the physical incapacitation subscale. The negative (-) beta and t values indicate that the level of emotional support is a negative predictor of physical incapacitation.

When the level of information support was added to the model in the second step, the total variance explained rose to approximately 22% ($R = .468$, $R^2 = .219$). It thus seems that parents' level of perceived information support contributed 6% to the prediction of physical incapacitation. The negative (-) beta and t values again indicate that the level of information support is a significant negative predictor of physical incapacitation.

Table 7 displays the results of the stepwise regression analysis performed to test the prediction of pessimism by parents' level of perceived social support.

Table 7: Stepwise Regression Analysis Results for the Prediction of Pessimism by Parents' Level of Perceived Social Support

Model	Predictors	B	SD	β	t	p	R	R ²	Durbin-Watson
1	(Constant)	17.547	1.538		11.411	.000	.574	.330	
	TLSocoS			-.403	-4.784	.000			
2	(Constant)	19.931	1.845	-.380	10.805	.000	.598	.358	2.074
	TLSocoS	-.266	.080	-.257	-3.335	.001			
	TLES	-.256	.113		-2.255	.026			

TLSocoS: Total Level of Social Companionship Support, **TLES:** Total Level of Emotional Support

As seen in Table 7, in the first model, the level of social companionship support accounted for 33% of the QRS-FT pessimism subscale ($R = .574$, $R^2 = .330$). To put it another way, the level of social companionship support was the strongest predictor of the pessimism subscale. The negative (-) beta and t values indicate that the level of social companionship support is a negative predictor of pessimism. When the level of emotional support was added to the model in the second step, the total variance explained rose to approximately 36% ($R = .598$, $R^2 = .358$). It thus seems that parents' level of perceived emotional support contributed 3% to the prediction of pessimism. The negative (-) beta and t values again indicate that the level of emotional support is a significant negative predictor of pessimism.

Table 8 displays the results of the stepwise regression analysis performed to test the prediction of parent and family problems by parents' level of satisfaction with the perceived social support.

Table 8: Stepwise Regression Analysis Results for the Prediction of Parent and Family Problems by Parents' Level of Satisfaction with the Perceived Social Support

Model	Predictors	B	SD	β	t	p	R	R ²	Durbin-Watson
1	(Constant)	15.733	1.392		11.303	.000	.549	.301	
	TLSSoCoS			-.549	-7.132	.000			
2	(Constant)	17.837	1.667		10.698	.000	.574	.329	2.120
	TLSSoCoS	-.213	.077	-.337	-2.760	.007			
	TLSES	-.246	.111	-.270	-2.212	.029			

TLSSoCoS: Total Level of Satisfaction with Social Companionship Support, **TLSES:** Total Level of Satisfaction with Emotional Support

As seen in Table 8, in the first model, the level of satisfaction with social companionship support accounted for 30% of the QRS-FT parent and family problems subscale ($R = .549$, $R^2 = .301$). In other words, the level of satisfaction with social companionship support was the strongest predictor of the parent and family problems subscale. The negative (-) beta and t values indicate that the level of satisfaction with social companionship support is a negative predictor of parent and family problems.

When the level of satisfaction with emotional support was added to the model in the second step, the total variance explained rose to approximately 33% ($R = .574$, $R^2 = .329$). It thus seems that parents' level of satisfaction with emotional support contributed 3% to the prediction of parent and family problems. The negative (-) beta and t values again indicate that the level of satisfaction with emotional support is a significant negative predictor of parent and family problems.

CONCLUSION AND DISCUSSION

This study aimed to investigate the correlation between the perceived social support of parents of special needs children and their family stress and stress coping attitudes. The analysis results showed a significant negative correlation between the scores on the parents of special needs children on the RPSSS-PSS social companionship support, information support and emotional support subscales and their scores on the QRS-FT physical incapacitation, pessimism and parent and family problems subscale. A significant negative correlation was also observed between the RPSSS-SPSS satisfaction with social companionship support, information support, emotional support, and caring support subscales and the QRS-FT physical incapacitation, pessimism and parent and family problems subscale.

Research has shown that the stress levels of families with special needs children decrease with the increase in their perceived social support and their level of satisfaction (Akkök et al., 1992; Kaner, 2001). Beckman (1991) also found that because parents of children with special needs assume greater responsibility for the child's care and development, they experience more stress than families with children with normal development. In a study with parents of children with special needs, Kaner (2004) also observed that parents of special needs children in early childhood experience

more stress about the child's capabilities compared to parents of special needs children in middle childhood and adolescence, while the existence of people who support the family in child care, that is a high level of social companionship support, led to a decrease in the family stress levels. In their research with mothers with children with autism spectrum disorder, Zablotsky, Bradshaw, and Stuart (2013) similarly concluded that emotional social support received from the immediate people reduces mothers' risk of experiencing stress and mental health problems. The finding of this study is consistent with that of Yüzbaşı (2018) who reported that the social support that mothers of mentally disabled children receive from their spouse, family and friends positively contributed to mothers' psychological well-being of mothers. This study also supports previous findings that the information given to parents of special needs children about their children, that is information support, helps to eliminate their stress and negative feelings caused by stress (Dunst et al., 1988). Because families with special needs children face more problems and difficulties than other families, they have to take more care of their children. Parents experience stress as this causes parents to spare less time to themselves and their social environment.

This study also found a significant negative correlation between the RPSSS-SPSS satisfaction with social companionship support, information support, emotional support, and caring support subscales and the QRS-FT physical incapacitation, pessimism and parent and family problems subscale. In accord with the present results, previous studies on the connection between family stress and the satisfaction with perceived social support have demonstrated that the more satisfied parents are with the social support that they receive for child care, the less stress they experience. Sivrikaya (2012) examined the relationship between parents' levels of satisfaction with social support and family stress and concluded that family stress decreases as the level of satisfaction with social support increases. In a study with mothers of school-aged children with cerebral palsy, Skok, Harwey, and Reddihough (2006) found a significant negative relationship between perceived emotional support and stress. As the research results show, family stress decreases as perceived social support increases in families with special needs children (Lüle, 2008). Parents face different stress situations when preparing their child with special needs for life. Considering that families with special needs

children have different causes of stress than other families, it seems that their stress decreases as their satisfaction with social support increases. In other words, parents' perceived social companionship, emotional and information support and their satisfaction with these supports seem to be effective in reducing their stress.

This study also found a significant positive correlation between social companionship support and active planning, between information support and seeking external help, between emotional support and seeking external help, and between emotional support and acceptance-cognitive reconstruction. This finding indicates that parents with a high level of social companionship support prefer coping ways such as actively taking action against the problem and focusing on problem-solving, parents with a high level of information support cope with stress by seeking external help to find practical solutions to their problems, and parents with a high level of high emotional support seek external help to find solutions to their problems and accept the problems and reflect on possible solutions. Based on this finding, it seems that social companionship, emotional and information support systems encourage parents to prefer problem-solving-oriented strategies to overcome problems, such as seeking external help, active planning, and accepting the problem and looking for solutions. With respect to problem-solving-oriented coping strategies, people prefer ways such as identifying the problem, creating alternative solutions, making a cost and benefit analysis of the alternatives, choosing between the alternatives, and implementing the alternative f choice (Tutkun and Koç, 2000). According to Muris, Schmidt, and Lambrichs (2001), individuals' strategies of coping with stress are important for their mental health and some coping strategies keep individuals away from stressful life events and protect them from stress, while some coping strategies lead to a perverse effect and increase their sensitivity to psychological disorders. The finding of this study that reveals the connection between perceived social support and coping attitudes is consistent with earlier observations. Sorias (1992) noted that social support changes the way one perceives a stressful situation and affects coping mechanisms. Sucuoğlu (1997) also pointed out that the existence of family support systems makes it easier to cope with problems. Küçüker (2001) found that the internal and external

sources of families with mentally disabled children to respond to the crisis are important in coping with stress.

The study also found a significant negative correlation between parents' satisfaction with social companionship support and emotional support and the stress-coping attitudes of avoidance-isolation (emotional-behavioural) and acceptance-cognitive reconstruction and between parents' satisfaction with caring support and the stress-coping attitude of acceptance-cognitive reconstruction. According to this finding, as parents' satisfaction with social companionship support and emotional support increases, their avoidance-isolation behaviour, one of the coping attitudes, decreases. This finding also implies that it is difficult for parents to accept the situation as their satisfaction with social companionship support, emotional support, and caring support increases. Based on this finding, it seems that parents of special needs children resort to self-isolation behaviours less frequently to cope with their stress as they received more social companionship and emotional support. On the other hand, parents' decreased acceptance of the situation with increased satisfaction with social companionship, emotional and caring support may indicate that the parents are pleased but not completely satisfied with the support that they receive. In other words, they may need more than the social support that they receive.

Another finding of the study is that the strongest predictor of family stress-physical incapacitation was emotional support, followed by information support. It was concluded that the level of emotional support and information support was a negative predictor of physical incapacitation. This result shows that the perceived emotional and information support of parents of special needs children is a negative predictor of their stress about their children's developmental progress. There could be several possible explanations for this result. A possible explanation might be that parents' belief in the existence of people with whom they can talk about their personal problems makes them feel that they are not alone, thereby giving them emotional relief. Another possible explanation might be that the information support that parents receive about childcare and education guides parents on how they can help their children, thereby reducing their anxiety and stress. This finding supports previous research. For example, Akkök et al. (1992) concluded that whether

parents of special needs children receive social support is important in predicting their stress level.

Another finding of the study is that the strongest negative predictor of family stress-pessimism was social companionship support, followed by emotional support. This result shows that social companionship support is relatively more important in predicting parents' pessimism-related stress than emotional support. A possible explanation for this result might be that parents' anxiety and stress about their children's future decrease with increased social companionship and emotional support. To put it differently, parents' current and future concerns and pessimism about their children's disability are negatively predicted by their perceived social companionship and emotional support. Previous studies have demonstrated that parents of children with disabilities have a sense of pessimism about the future of their children (Coşkun and Akkaş, 2009; Özsoy et al., 2006). It can thus be said that the stress that parents of children with disabilities experience about who will provide the care and education needs of their children in the future is reduced by the social companionship and emotional support that they receive.

The analysis results showed that the strongest predictor of family stress-parent and family problems was social companionship support, followed by emotional support. These results are consistent with those of Özsoy et al. (2006) who reported that parents of special needs children often need social support and regular information support is effective in solving family problems. Stress experienced by parents of special needs children may lead to deterioration in their family and social relations (Aslan, 2010). Based on the findings, it can be said that the satisfaction of parents of special needs children with their perceived social support and emotional support is effective in reducing their stress related to domestic problems.

This study set out to examine the capacity of the perceived social support of parents of special needs children in early childhood to predict their family stress and stress coping attitudes. It is thought that the findings of this study make an important contribution to the literature by revealing the ways by which parents with special needs children cope with stress and reduce their stress.

Taken together, these findings suggest that the impact of family stress can be reduced by increasing social companionship,

emotional and information support given to parents with special needs children. In line with the study findings, several recommendations could be offered. For example, regular meetings could be organised to broaden the knowledge of parents of children with special needs. Parents of children with special needs may be provided with socializing environments where they can come together and feel that they are not alone. Additionally, close relatives of parents of special needs children may be informed to ease their burden of childcare. Regular frequent in-service training might be organised to inform experts working in rehabilitation centres where children with special needs are educated so that not only children but also families can be supported. Increasing informative shows on mass media could also help families to cope with their stress.

DECLARATIONS

Acknowledgements: Not applicable.

Authors' contributions: This study was produced from the master thesis prepared by the first author under the supervision of the second author.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Funding: Not applicable.

REFERENCES

Akçakın, M. & Erden, G. (2001). Otizm Tanısı Konmuş Çocukların Anne ve Babalarındaki Ruhsal Belirtiler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 8(1), 2-10.

Akkök, F., Aşkık, P. & Karancı, A. N. (1992). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne-Babalardaki Stresin Yordanması. *Ankara University Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 1(2), 9-13.

Aslan, C. (2010). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Psikolojik Belirtileri, Sosyal Destek Algıları ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Karşılaştırılması*. (Unpublished Master's Thesis). Maltepe University, İstanbul.

Aydoğan-Akıncı, A. & Darıca, N. (2000). Özürlü Çocuğa Sahip Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi* 3(2), 25-31.

- Beckman, P. J. (1991). Comparison of Mothers' and Father's Perceptions of the Effect of Young Children with and Without Disability. *American Journal on Mental Retardation* 95(5), 585-595.
- Bilal, E. & Dağ, İ. (2005). Eğitilebilir Zihinsel Engeli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stress, Stresle Başa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2, 12-25.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss: Sadness and Depression*. New York: Basic Books.
- Cohen, S. & Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support and the Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin* 98(2), 310.
- Coşkun, Y. & Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. *Ahi Evran University Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 10(1), 213-227.
- Dönmez, N. B., Bayhan, P. & Artan, İ. (2001). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Döngüsü İçinde Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 12(2), 31-43.
- Dunts, C. J., Leet, H. E. & Trivette, M. C. (1988). Family Resources, Personal Wellbeing and Early İntervention. *The Journal of Special Education* 22(1), 108-116.
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2006). *How to Design and Evaluate Research in Education*. 6th Ed. New York: McGraw-Hill.
- Hardman, M. L. Drew, C. J. & Egan, M. W. (1996). Exceptionality and the Family Human Exceptionality. 5th Ed. USA: Wadsworth Cengage Learning.
- Heward, W. L. (1996). *Exceptional Children, an Introduction to Special Education*. 5th Edition. Prentice-Hall Inc.
- Kaner, S. (2001). Aile Stres Değerlendirme Ölçeği Faktör Yapısı, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. *Ankara University Eğitim Bilimleri Dergisi* 34(1-2),1-10.

Kaner, S. (2004). *Engelli Çocuğu Olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*. Ankara University: Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, 7-67.

Kaner, S. (2010). Yenilenmiş Ana-Baba Sosyal Destek Ölçeği'nin Psikometrik Özellikleri. *Eğitim ve Bilim* 157(36), 15-29.

Kanık, N. (1993). Özürlü Bebeklerin Eğitimi ve Ailenin Katılımı. *Özel Eğitim Dergisi* 1(3), 14-17.

Kavak, S. (2007). *Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0-6 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlarından Aldığı Desteği Algılamaları*. (Unpublished Master's Thesis). Marmara University, İstanbul.

Küçüker, S. (1993). Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi* 1(3), 23-29.

Küçüker, S. (1997). *Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Özürlü Çocukların Kardeşlerinin Özürle İlgili Bilgi Düzeylerine ve Özürlü Kardeşlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi*. (Unpublished Master's Thesis). Ankara University, Ankara.

Küçüker, S. (2001). Erken Eğitimin Gelişimsel Geriliği Olan Çocukların Anne- Babalarının Stres ve Depresyon Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi* 3, 1-11

Lüle, F. (2008). *Engelli Bireye Sahip Yoksul Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlarla Başa Çıkma Tarzları*. (Unpublished Master's Thesis). Hacettepe University, Ankara.

Muris, P., Schmidt, H. & Lambrichs, R. (2001). Protective and Vulnerability Factors of Depression in Normal Adolescents. *Behav Res Ther* 39, 555-565.

Özbay, Y. & Şahin, B. (1997). Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *IV. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Ankara, 1-3.

Özsoy, A. S., Özkahraman, Ş. & Çallı, F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 9(9), 69-78.

Patterson, J. (2002). Integrating Family Resilience and Family Stress Theory. *Journal of Marriage and Family*, 64, 349-360.

Sivrikaya, T. (2012). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Aile Stresi Algıladıkları Sosyal Destek ve Aile Yükünün Belirlenmesi*. (Unpublished Master's Thesis). Abant İzzet Baysal University, Bolu.

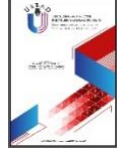
Skok, A., Harvey, D. & Reddihough, D. (2006). Perceived Stress, Perceived Social Support and Wellbeing Among Mothers of School-Aged Children with Cerebral Palsy. *Journal of Intellectual and Developmental Disability* 31(1), 53-57.

Sorias, O. (1992). Hasta ve Sağlıklı Öğrencilerde Yaşam Stresi, Sosyal Destek ve Ruhsal Hastalık İlişkisinin İncelenmesi. *Ege University Edebiyat Fakültesi Yayınları* 9, 33-49.

Sucuoğlu, B. (1997). Farklılıklarla Yaşamak, Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği. In N. Karancı (Ed.). *Özürlü Çocukların Aileleriyle Yapılan Çalışmalar (35-56)*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Yüzbaşı Vural, D. (2018). *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Psikolojik İyi Oluşlarının Başa Çıkma Tarzları, Aile Gereksinimleri ve Sosyal Destek Değişkenleriyle Modellenmesi*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Ege University, İzmir.

Zablotsky, B., Bradshaw, C. P. & Stuart, E. A. (2013). The Association Between Mental Health, Stress and Coping Supports in Mothers of Children with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 43(6), 1380-1393.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YÜZYIL ÖĞRETEN VE ÖĞRENEN BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' 21ST CENTURY TEACHING AND LEARNER SKILLS

Hasan AYDEMİR

Doç. Dr. İnönü
Üniversitesi Eğitim
Fakültesi, Temel Eğitim
Bölümü,
Malatya/Türkiye.
Inonu University Faculty
of Education,
Department of Primary
Education.
Malatya/Turkey.
hasan.aydemir@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-
3073-9194

Yalçın KARALI

Dr., Eğitim Bilimleri
Anabilim Dalı, Sınıf
Eğitimi Bilim Dalı, İnönü
Üniversitesi Eğitim
Fakültesi,
Malatya/Türkiye.
Phd., Department of
Educational Sciences,
Classroom Education,
Inönü University Faculty
of Education,
Malatya/Turkey.
yalcin.karali@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-
8977-5034

Gökhan COŞANAY

Milli Eğitim Bakanlığı,
Malatya/Türkiye.
Ministry of Education,
Malatya/Turkey.
gokhancosanay44@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-
1767-2711

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.824081

Makale Türü / Article Type: İnceleme Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Aydemir, H., Karalı, Y., Coşanay, G. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Öğreten ve Öğrenen Becerilerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1199-1214.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bilginin hızla çoğaldığı ve değiştiği 21. yüzyılda toplumsal düzen ve bireysel ihtiyaçlar da hızla değişim göstermektedir. Bununla birlikte yeni iş alanları ve meslekler ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin bu yeni oluşuma ayak uydurabilmeleri sahip oldukları insan potansiyelini yeni yüzyılın mesleki ihtiyaçlarını karşılayabilecek bireyler olarak yetiştirmelerine bağlıdır. Bu da yeni yüzyıl ihtiyaçlarına cevap vereceği öngörülen 21. yüzyıl becerileri eğitim programlarının uygulanmasıyla mümkün olacaktır. Burada en önemli görev bu eğitim programlarını uygulayacak olan öğretmenlere düşmektedir. Bu nedenle 21. yüzyıl becerilerinin öğrencilere kazandırılabilmesi için öncelikle bu becerilere sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı 21. yüzyılın hem öğreneni hem de öğretene olacak olan öğretmen adaylarının bu becerilere ne düzeyde sahip olduklarını incelemek ve bu becerilere sahip olma düzeylerinin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamaktır. Araştırma ilişkisel tarama modeli ile yapılmıştır. Araştırmanın evreni 2019-2020 Eğitim Öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Evrenin tümüne ulaşılması amaçlanmıştır. Veri analizinde Mann Whitney U ve Kruskal-Wallis H Test kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Göksün (2016) tarafından geliştirilen 21. yüzyıl öğreten becerileri ölçeği ile 21. yüzyıl öğrenen becerileri ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının öğrenen becerilerinde otonom, öğreten becerilerinde ise esnek öğretme becerilerinin sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adayı, Öğreten Becerileri, Öğrenen Becerileri, 21. Yüzyıl Becerileri

Abstract: In the 21st century, where knowledge has rapidly increased and changed, social order and individual needs are also rapidly changing. However, new jobs and professions are emerging. The ability of countries to keep up with this new formation depends on their training of human potential as individuals who can meet the professional needs of the new century. This will be possible by implementing 21st century skills training programs, which are expected to meet the needs of the new century. The most important task here belongs to the teachers who will apply these training programs. For this reason, in order for the 21st century skills to be gained to the students, teachers with these skills must be trained first. In this direction, the aim of the research is to examine the level of pre-service teachers who will be both learners and teachers of the 21st century and to determine whether the level of possession of these skills differs according to gender and class variables. The research was done with relational screening model. The universe of the research consists of 2nd, 3rd and 4th grade students of Inonu University Faculty of Education Social Studies Teacher in 2019-2020 academic year. It is aimed to reach the entire universe. Mann Whitney U and Kruskal-Wallis H Test were used for data analysis. 21st century teacher skills scale and 21st

century learner skills scale developed by Göksün (2016) were used as data collection tools. As a result of the research, it has been observed that teacher candidates' autonomous learning skills and flexible teaching skills differ significantly compared to grade level.

Keywords: Social Studies Teacher Candidate, Teacher Skills, Learner Skills, 21st Century Skills

GİRİŞ

Yaşadığımız yüzyılda bilim ve teknoloji alanında meydana gelen hızlı değişim ve gelişim beraberinde toplumların sosyal yaşamlarını, bireylerin istek ve ihtiyaçlarını, öğrenme-öğretme faaliyetlerini (MEB, 2018: 3) ve eğitim durumlarını etkileyerek bireylerin sahip olması gereken beceri ve yeterliklerde çeşitli değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur (Cansoy, 2018: 2). Günümüz eğitim sisteminin öğrencisi olan 21. yüzyıl öğreneninden beklenen nitelikler kendisine hazır olarak sunulan bilgiyi olduğu gibi kabul edip ezberlemesi değil, her alanda bilgiye erişebilmesi ve eriştiği bilgileri çevresine fayda sağlayacak şekilde paylaşarak (Hamarat, 2019: 7) eğitim-öğretim ortamında ve gerçek hayatta karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilmek için kullanabilmesidir (Şeyma Büşra Bozkurt, 2016: 2).

Sayfa | 1201

Alan yazında daha çok "dijital yerli" (Prensky, 2001: 1) ve "yeni bin yılın öğrencisi" (Pedró, 2006: 2) olarak tanımlanan 21. yüzyıl öğrenenlerinin değişen dünya koşullarıyla birlikte gelişen teknolojilere uyum sağlayıp bu teknolojileri kullanabilecek becerilerle donatılmaları (EnGauge, 2003: 1), eğitim kurumlarının yeni yüzyıl öğrenenlerini "21. yüzyıl becerileri" olarak belirtilen eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim ve işbirliği gibi becerilere sahip bir şekilde yetiştirmeleri beklenmektedir (Yalçın, 2018: 2). Türk Eğitim Sisteminin de bu doğrultuda dünya genelinde yaşanan gelişmeleri takip ederek sahip olduğu genç nüfusu doğru bir şekilde eğitip, onlara geleceğe uygun meslek alanları sunabilmek için amaca yönelik, güncel ve uzun vadeli eğitim politikaları ortaya koyabilmesi gerekmektedir (Tübitak, 2005: 8). Ancak bu eğitim politikalarını oluştururken teknolojinin insan yaşamına olan katkılarını göz önünde bulundurarak tamamen makineleşme odaklı bir eğitim içeriği oluşturmak tek doğru olarak kabul edilmemelidir (MEB, 2018: 7).

Milli Eğitim Bakanlığının 2023 vizyon belgesinde eğitim-öğretimdeki asıl amacın içinde bulunduğumuz yüzyılın becerilerine

sahip ve bu becerileri tüm insanlığa fayda sağlayacak şekilde kullanabilen ahlaklı, kültürlü ve donanımlı bireyler yetiştirmek olması gerektiği belirtilmektedir (MEB, 2018: 7). Bu amacı gerçekleştirebilmek için elbette en büyük sorumluluk 21. yüzyıl öğrenenlerini eğitecek olan bu yüzyılın öğretmenlerine düşmektedir. 21. yüzyıl öğrenenlerini yetiştirecek olan yeni nesil öğretmenlerden beklenen, bilgiyi anlatan ve öğrencilerini klasik değerlendirme yöntemlerini kullanarak değerlendiren değil, eğitim-öğretim sürecini iyi planlayabilen, bu süreci doğru yönetebilen ve öğrencilerinin bireysel farklılıklarını dikkate alarak onları geleceğe hazırlayan iyi birer rehber olabilmeleridir (Göksün, 2016: 14). Ayrıca yeni yüzyıl öğretmenlerinin yaşanan teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek bu gelişmeleri sınıfına taşıyabilen, aktif olarak kullanabilen, öğrencilerin de bu teknolojileri kullanabilmeleri için onlara bu süreçte rehberlik edebilen donanımlı bireyler olmaları gerekmektedir (Palfrey, 2008).

Konu ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde güncel olması ve yapılan birçok araştırmada ortak başvuru kaynağı olarak gösterilmeleri sebebiyle 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin tanımlanmasında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu (OECD), Uluslararası Eğitim Standartları Derneği (ISTE), Kuzey Merkez Bölgesel Eğitim Laboratuvarı (NCREL), 21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı (P-21), Türkiye Yeterlikler Çerçevesi (TYÇ) ve Dünya Ekonomik Formu (WEF) tarafından alan yazına kazandırılmış becerilerin incelenmesi ve 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin tanımlanmasında ise MEB Genel Öğretmen Yeterliklerinin ve öğretmenler için ISTE standartlarının incelenmesi ve açıklanması uygun görülmüştür.

Türkiye'nin de kurucu üyeleri arasında yer aldığı OECD, 2018 yılında yapmış olduğu DeSeCo (Definition and Selection of Competencies-Yetkinliklerin Seçimi ve Tanımı) projesi ile yeni bin yılın öğrenenlerinin 2030'lu yıllarda sahip olması gereken becerileri "dönüştürücü yetkinlikler" olarak üç başlıkta ele almış ve bu başlıkları yeni değerler oluşturma, zorluk ve gerilimle başa çıkma ve sorumluluk alma olarak ifade etmiştir. Bu becerilere ilişkin öğrenme çerçevesini ise "yetkinlikler" olarak ifade etmiş ve bu yetkinlikleri bilgi, beceriler, tutum ve değerler olarak yine üç ana başlıkta ele almıştır. Bilgi kısmını kendi içerisinde; bir disipline ait bilgi, disiplinler arası bilgi, epistemik bilgi ve süreçsel bilgi olarak dört grupta incelerken, beceriler kısmını;

bilişsel ve biliş üstü beceriler, sosyal ve duygusal beceriler ve uygulamaya dönük beceriler olarak üç grupta ve son olarak tutum ve değerler kısmını ise kişisel, yerel, toplumsal ve küresel olarak dört grupta incelemiştir (OECD, 2018: 4). OECD tüm bu yetkinlikleri merkezine 21. yüzyıl becerileri ile donatılmış yeni yüzyıl öğreneni alan ve çevresinde destek noktalar olarak aile, öğretmen, akran ve toplumdan oluşan güçlü bir yapının bulunduğu yön gösterici bir pusula sistemine benzetmiştir.

Kuzey Merkez Bölgesel Eğitim Laboratuvarı (NCREL) ise dünya genelinde yaşanan teknolojik gelişmeye dikkati çekerek 21. yüzyıl becerilerini dijital çağ okuryazarlığı (temel okur-yazarlık, bilimsel okur-yazarlık, teknoloji okur-yazarlığı, görsel ve bilgi okur-yazarlığı, kültürel okur-yazarlık ile küresel okur-yazarlık), yenilikçi düşünme (karmaşık durumlara uyum sağlama, yönetme, öz-yönetim, merak, yaratıcılık, inisiyatif alma, üst düzey düşünme ve akıl yürütme), etkili iletişim (takım oluşturma, işbirliği, kişisel ve sosyal sorumluluk ile etkili iletişim) ve yüksek verimlilik (sonuç odaklı planlama yapma ve yürütme, gerçek yaşama ilişkin araç-gereç kullanma, nitelikli ürünler ve sonuçlar elde etme) olmak üzere dört ana başlıkta ve bunları da çeşitli alt başlıklar içinde açıklamıştır (EnGauge, 2003: 1-2).

Uluslararası Eğitim Standartları Derneği (ISTE-S) öğrencilerin içinde bulunduğumuz yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerini nasıl kullanacaklarına ilişkin birtakım becerilere sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Cansoy, 2018: 11). ISTE, 21. Yüzyıl öğrenenleri için gerekli olduğunu düşündüğü bu becerileri yetkili öğrenci, dijital vatandaş, bilgi oluşturucu, yenilikçi tasarımcı, hesaplamalı düşünür, yaratıcı iletişimci ve global ortak çalışmacı olarak yedi başlık altında açıklamıştır (ISTE, 2016a: 1-2).

2015 yılında Dünya Ekonomik Formu (WEF) bir rapor yayınlamış ve bu raporda mesleklerin geleceği, iş gücü stratejileri ve beceriler üzerinde durularak yeni eğitim vizyonunda sahip olunması gereken 16 önemli beceri olduğunu belirtmiştir. WEF bu becerileri temel okuryazarlıklar (okuryazarlık, matematik, bilgi okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, finansal okuryazarlık ile kültürel ve vatandaşlık okuryazarlığı), yetkinlikler (eleştirel düşünme ve problem çözme, yaratıcılık, iletişim ve işbirliği) ve karakter özellikleri (merak etme, girişimcilik, azim, uyum sağlama, liderlik ile sosyal ve kültürel

farkındalık) olarak üç ana başlık ve bu başlıkları da kendi içerisinde çeşitli alt başlıklar halinde açıklamıştır (World Economic Forum, 2015: 4).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 21 eyalette uygulanan ve 33 kurum, çok sayıda eğitim uzmanı ile iş dünyasından insanın katılımıyla desteklenen eğitim projesi olan "Partnership for 21st Century Learning [P21] / 21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı" adlı projede 21. yüzyıl öğrenenlerinin sahip olması gereken beceriler "21. Yüzyıl Öğrenme Çerçevesi" başlığı altında incelenmiştir (P21, 2019: 1). Bu öğrenme çerçevesi 21. yüzyıl becerilerini; öğrenme ve yenilik becerileri (yaratıcılık ve yenilik, eleştirel düşünme ve problem çözme, işbirliği, iletişim), bilgi-medya ve teknoloji becerileri (bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı) ile yaşam ve kariyer becerileri (esneklik ve uyum, girişimcilik ve öz-yönelim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ve mesuliyet, liderlik ve sorumluluk) olarak üç ana başlık ve başlıkların her birini de kendi içerisinde alt başlıklar halinde açıklamıştır (P21, 2019: 1-2). Bu beceriler yaşadığımız yüzyılın anahtar konuları olarak kabul edilen dil edinimi, okuma ve dil sanatları, dünya dilleri, sanat, matematik, fen/bilim, coğrafya, tarih, devlet ve vatandaşlık temalarına dayandırılmış ve bu temalara bağlı olarak küresel farkındalık, mali, ekonomik, iş dünyası ve girişimcilik ile ilgili okuryazarlık, sivil okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı ile çevre okuryazarlığını içeren disiplinler arası temalar oluşturulmuştur. Bütün bu beceriler, anahtar konular ve disiplinler arası temalar ise "21. yüzyıl destek sistemleri" olarak adlandırılan; 21. yüzyıl standartları ve değerlendirme, 21. yüzyıl müfredatı ve öğretimi, 21. yüzyıl mesleki gelişimi ve 21. yüzyıl öğrenme çevresi üzerine şekillendirilmiştir (Gelen, 2017: 23).

Uluslararası alanda yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Avrupa Yeterlik Çerçevesine paralel olarak oluşturulan Türkiye Yeterlikler Çerçevesinde (TYÇ) de "Hayat Boyu Öğrenme İçin Anahtar Yetkinlikler" olarak tanımlanan sekiz yetkinlik alanı literatüre kazandırılmıştır. Bu yetkinlikler; anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojideki temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik ile kültürel farkındalık ve ifade olarak sıralanmaktadır (Türkiye Yeterlikler Çerçevesi, 2015: 23-25).

Literatürde tanımlanan bu becerilerin 21. yüzyıl öğrenenlerine kazandırılmasında büyük görev düşen öğretmenlerin sahip olması gereken 21. yüzyıl öğretme becerileri ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) öğretmenlik mesleği yeterlik çalışmaları ile ilgili yaptığı güncellemeler sonucunda "mesleki bilgi", "mesleki beceri", "tutum ve değerler" olarak üç ana başlık altında ele alınmıştır. Mesleki bilgiyi; alan bilgisi, alan eğitim bilgisi ve mevzuat bilgisi diye üç alt grupta, mesleki beceriyi; eğitim-öğretimi planlama, öğrenme ortamları oluşturma, öğrenme ve öğretme sürecini yönetme, ölçme ve değerlendirme olarak dört alt grupta ve tutum ve değerleri ise milli, manevi ve evrensel değerler, öğrenciye yaklaşım, iletişim ve iş birliği, kişisel ve mesleki gelişim olarak dört alt grupta açıklamıştır (MEB, 2017: 13-16).

Uluslararası Eğitim Standartları Derneği (ISTE) ise yaşadığımız yüzyılda öğretmenlerin bir takım standartlara sahip olması gerektiğini belirtmiş olup bu standartlara sahip öğretmen niteliklerini öğrenen, öğrencilerine liderlik yapan, dijital dünyaya katkı sunmalarını sağlayan bir vatandaş olan, yaratıcı, hem öğrencileri hem de meslektaşları ile işbirliği yapan, teknoloji ile öğrenmeyi kolaylaştıran ve elindeki verileri çözümleyen bireyler olarak tanımlamıştır (ISTE, 2016b: 1-2).

YÖNTEM

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama araştırmaları geçmişte ya da hâlihazırda var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2016: 109). Ayrıca tarama araştırmaları ilişkilerin belirlenmesini ve araştırmacının tahminde bulunmasını sağlar. Amaç mevcut durumu anlayıp daha iyi yorumlayabilmektir. İlişkileri ve bağlantıları inceleyen araştırmalar ilişkisel araştırmalar olarak adlandırılır (Büyüköztürk vd., 2010: 22).

ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Program'ında öğrenim gören 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. 1.sınıflar henüz yükseköğretime başlamış olmaları ve yeterli düzeyde öğretmenlik meslek bilgisine ilişkin ders almamış olmaları sebebiyle çalışma grubuna dahil edilmemiştir. Evrenin tümüne ulaşılması amaçlandığından örneklemeye gidilmemiştir. Öğrenim gören tüm öğrencilere ulaşılmış ve yeterli koşullarını taşıyan 143 ölçek değerlendirmeye alınmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veriler Göksün (2016) tarafından geliştirilen “21. Yüzyıl Öğreten ve Öğrenen Becerileri Kullanım Ölçeği” ile toplanmıştır. Veri seti normal dağılım göstermediğinden iki kategorili değişkenler için Mann-Whitney U Testi, üç kategorili değişkenler için ise Kruskal-Wallis H Testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen ve öğrenen becerileri alanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: 21. Yüzyıl Öğrenen ve Öğreten Becerileri Alanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Beceri Alanı	\bar{X}	Standart Sapma	En yüksek	En düşük
Öğreten	4,12	,473	4,89	2,11
Yönetsel	4,23	,557	5,00	1,58
Teknopedogojik	3,85	,506	5,00	2,13
Onamacı	4,76	,368	5,00	3,00
Esnek Öğretme	3,65	,870	5,00	1,00
Üretimsel	4,03	,862	5,00	1,50
Öğrenen	3,94	,445	4,74	2,45
Bilişsel	4,23	,445	5,00	2,65
Otonom	3,60	,663	5,00	2,33
İş Birliği ve Esneklik	3,52	,746	4,83	1,17
Yenilikçilik	3,88	,845	5,00	1,00

Tablo 1’de görüldüğü üzere Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanımlarının ortalaması $\bar{X}_{21.yy.öğrenenbecerileri} = 3,94$ olup bu beceri alanının alt boyutlarını kullanım düzeyleri sırasıyla bilişsel beceriler ($\bar{X}_{bilişselbeceriler} = 4,23$), yenilikçilik becerileri ($\bar{X}_{yenilikçilikbecerileri} = 3,88$), otonom beceriler ($\bar{X}_{otonombeceriler} = 3,60$) ve iş birliği ve esneklik becerileri ($\bar{X}_{işbirliğiveesneklikbecerileri} = 3,52$) olarak sıralanmaktadır. Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen ve öğrenen becerilerine ait her bir ölçeğin en yüksek ve en düşük değerlerine bakıldığında en yüksek değerler arasında en düşük ortalama 4,74 ile öğrenen becerilerine aitken; en düşük değerler

arasında en yüksek ortalama 3,00 ile onamacı becerilere aittir. Ayrıca en düşük standart sapma değeri ,368 ile onamacı becerilerde iken, en yüksek standart sapma değeri ,870 ile esnek öğretme becerilerine aittir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin alt boyutlarının cinsiyete göre Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: 21. Yüzyıl Öğrenen Becerilerinin Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Beceri Alanı	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Bilişsel	Kız	96	69,78	6699	2043	,359
	Erkek	47	76,53	3597		
Otonom	Kız	96	68,46	6572	1916	,143
	Erkek	47	79,23	3724		
İş Birliği ve Esneklik	Kız	96	71,92	6904	2248	,974
	Erkek	47	72,16	3391		
Yenilikçilik	Kız	96	69,31	6654	1998	,256
	Erkek	47	77,49	3642		

Tablo 2’de Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin bilişsel, otonom, iş birliği ve esneklik ve yenilikçilik becerileri alt boyutlarında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğreten becerilerinin alt boyutlarının cinsiyete göre Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: 21. Yüzyıl Öğreten Becerilerinin Cinsiyete göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Beceri Alanı	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Yönetmel	Kız	96	73,31	7037	2130	,589
	Erkek	47	69,33	3258		
Teknopedagojik	Kız	96	70,12	6731	2075	,436
	Erkek	47	75,84	3564		
Onamacı	Kız	96	71,91	6903	2247	,967
	Erkek	47	72,18	3392		
Üretimsel	Kız	96	76,47	7341	1827	,059
	Erkek	47	62,87	2955		
Esnek Öğretme	Kız	96	74,18	7121	2046	,356
	Erkek	47	67,54	3174		

Tablo 3'te Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğretme becerilerinin yönetsel, teknopedagojik, onamacı, üretimsel ve esnek öğretme becerileri alt boyutlarında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin alt boyutlarının sınıf düzeyine göre Kruskal-Wallis H Testi sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: 21. Yüzyıl Öğrenen Becerilerinin Sınıf Düzeyine göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Beceri Alanı	Sınıf Düzeyi	n	Sıra Ort.	Ss	χ^2	P	Anlamlı fark
Bilişsel	2	58	75,84	,445	4,487	,106	
	3	42	78,05				
	4	43	60,91				
Otonom	2	58	60,84	,663	8,635	,013	4-2
	3	42	74,02				
	4	43	85,07				
İş Birliği ve Esneklik	2	58	64,10	,746	5,164	,076	
	3	42	83,12				
	4	43	71,79				
Yenilikçilik	2	58	71,95	,845	1,811	,404	
	3	42	78,01				
	4	43	66,20				

Tablo 4'te görüldüğü üzere Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin bilişsel, iş birliği ve esneklik ile yenilikçilik beceri alanlarında sınıf düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Otonom beceri alanında ise $p = ,013 < ,05$ 'ten olduğu için sınıf düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Bu farklılaşma 4. ve 2. sınıflar arasında olup, 2. Sınıfların sıra ortalaması 60,84, 4. sınıfların sıra ortalaması ise 85,07 olduğundan farklılaşma 4. sınıflar lehinedir.

Tablo 5: 21. Yüzyıl Öğreten Becerilerinin Sınıf Düzeyine göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Beceri Alanı	Sınıf Düzeyi	n	Sıra Ort.	Ss	χ^2	P	Anlamlı fark
Yönetsel	2	58	72,44	,557	4,161	,125	
	3	42	80,94				
	4	43	62,67				
Teknopedagojik	2	58	69,53	,506	2,229	,328	
	3	42	79,89				
	4	43	67,62				
Onamacı	2	58	73,76	,368	2,843	,241	
	3	42	77,23				
	4	43	64,52				

Esnek Öğretme	2	58	74,66	,870	6,984	,030	3-4
	3	42	81,56				
	4	43	59,08				
Üretimsel	2	58	70,98	,862	3,846	,106	
	3	42	81,33				
	4	43	64,26				

Tablo 5’te görüldüğü üzere Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğretme becerilerinin yönetsel, teknopedagojik, onamacı ve esnek öğretme beceri alanlarının sınıf düzeylerinde herhangi bir farklılaşma bulunmamaktadır. Esnek öğretme beceri alanında ise $p = ,030 < ,05$ ’ ten olduğu için sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Bu farklılaşma 3. ve 4. sınıflar arasında olup 3. sınıfların ortalaması 81,56, 4. Sınıfların ortalaması ise 59,08 olduğu için farklılaşma 3. sınıflar lehinedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan araştırmada Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğretme becerileri ve 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımları Göksün (2016) tarafından geliştirilen “21. yüzyıl Öğreten Becerileri ve Öğrenen Becerileri Kullanım Ölçeği” çerçevesinde ölçülmüştür. 21. yüzyıl öğretme becerileri; yönetsel beceriler, teknopedagojik beceriler, onamacı beceriler, esnek öğretme becerileri ve üretimsel beceriler olarak beş alt boyutta; 21. yüzyıl öğrenen becerileri ise bilişsel beceriler, otonom beceriler, iş birliği ve esneklik becerileri ve yenilikçilik becerileri olarak dört alt boyutta ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve tüm alt beceri alanlarını kullanımlarının orta düzeyin üzerinde olduğu görülmüştür. Şahin (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda öğretmen adaylarının yaklaşık %60’ının yeni bin yılın öğrenen özelliklerini taşıdığı, özellikle bilişsel beceriler alanında daha olumlu sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Göksün (2016) tarafından yapılan araştırmada öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanımlarının orta düzeyin üzerinde olduğu ve en çok kullandıkları beceri alanının ise bilişsel beceriler olduğu görülmektedir. Kıyasoğlu (2019) tarafından yapılan araştırmada ise sınıf öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanımlarının genel olarak iyi düzeyde olduğu, en yüksek düzeydeki beceri alanının ise bilişsel beceriler olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenen becerilerini kullanım düzeyleri ilgili araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca öğretmen

adaylarının bu beceri alanlarından en çok bilişsel becerileri kullandıkları ve bilişsel becerilerin standart sapmasının diğer beceri alanlarına göre en düşük değerler arasında yer aldığı, öğretmen adaylarının bu beceri alanını kullanma düzeylerinin birbirine çok yakın olduğu ve ölçeğin uygulandığı grubun bu alanda başarılı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Young (2012) bu durumu öğreticilerin 21. yüzyıl öğrenenlerine hala eski dönemden kalma eğitim-öğretim etkinliklerini uygulayarak sadece bilişsel becerilerini aktifleştirebilmeleri ile açıklamıştır. Bu açıklamaya göre en çok kullanılan becerilerin bilişsel beceriler olması öğretmenlerin geleneksel öğretim uygulamalarını kullanmalarından kaynaklandığını gösterebilir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri arasında en az kullandıkları beceri alanının ise iş birliği ve esneklik becerileri olduğu gözükmektedir. Bu durum geçmişte eğitim sistemlerinde belirgin olan öğretmen merkezli yaklaşımların bireylerin kişisel başarılarını dikkate alarak, ödül-ceza sistemine göre kişilerarası rekabetin ön planda olduğu eğitim-öğretim ortamları oluşturarak iş birliği ve esneklik becerilerinin gelişimini sınırlandırması ile açıklanabilir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri ve alt beceri alanlarına ilişkin kullanımlarının iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Araştırma içeriğine alınan öğrenen becerilerinin 21. yüzyıl eğitimi kapsamında oluşturulduğu dikkate alındığında yeni nesil öğretmen adaylarının öğrenen becerilerini mesleki yaşamlarında kolaylıkla uygulayabilecekleri ve 21. yüzyıl öğrenenlerinden oluşan öğrencilerine bu becerileri kazandırmanın üstesinden gelebilecekleri şeklinde değerlendirilebilir. Bunker (2012), günümüz öğretmenlerinin kullanmış olduğu öğretmen merkezli yaklaşımların öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerinin gelişimine katkı sağlamayacağını, bu nedenle öğrenci merkezli yaklaşımların uygulanması gerektiği belirtmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerine paralel olarak öğrenen becerilerini kullanımlarının iyi düzeyde olması meslek hayatlarında öğrenci merkezli yaklaşımları ön planda tutabilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının iyi düzeyde öğrenen becerileri kullanımları Kıyasoğlu (2019) ve Göksün (2016) tarafından yapılan çalışma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının en çok kullandıkları beceri alanının onamacı beceriler olduğu görülmektedir. Ayrıca onamacı beceriler standart sapma değeri en düşük beceri alanı olarak görülmekte ve bu durum öğretmen adaylarının onamacı

becerileri kullanım düzeylerinin birbirine çok yakın olduğuna ve kullanma düzeylerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Türk eğitim sisteminde 2004 yılından itibaren uygulanmaya başlayan yapılandırmacı yaklaşımla öğrenme ortamlarının baskıcı, otoriter ve yargılayan değil; demokratik, karşılıklı sevgi-saygı esasına dayalı, destekleyici ortamlara dönüşmesi ve mevcut öğretmen adaylarının bu süreç içerisinde eğitim alması onamacı becerileri kullanım düzeylerinin yüksek olmasını açıklayabilir. Göksün (2016) tarafından yapılan araştırma sonuçlarının bu durumu desteklediği görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğretme becerileri arasında en az kullandıkları beceri alanlarının esnek öğretme becerileri olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının esnek öğretme becerilerini kullanımlarının diğer beceri alanlarına göre daha düşük düzeyde olması kendi öğrencilik yaşamlarında okul dışı öğretim etkinliklerinin çok fazla kullanılmadığı, dolayısıyla bu beceri alanını çok fazla dikkate almadıklarını göstermektedir. Nitekim Kıyasoğlu (2019) tarafından yapılan araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin esnek öğretme becerilerini diğer beceri alanlarına göre daha az kullanmaları bu yorumu desteklemektedir. Ayrıca Göksün (2016)'ün çalışmasında ifade ettiği ve çalışma sonucunda doğruladığı "öğretmen adaylarının kendi öğrenmelerine paralel öğrettikleri" ifadesi de bu sonucu desteklemektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin bilişsel, otonom, iş birliği ve esneklik ve yenilikçilik becerileri alt boyutlarında cinsiyet açısından herhangi bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bu durum tüm öğretmen adaylarının öğrenen becerilerini kullanım düzeylerinin yakın seviyelerde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte 21. yüzyıl öğretme becerilerinin yönetsel, teknopedagojik, onamacı, üretimsel ve esnek öğretme becerileri alt boyutlarında cinsiyet açısından herhangi bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının öğretme becerilerini kullanım düzeylerinin yakın seviyelerde olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin bilişsel, iş birliği ve esneklik ile yenilikçilik alt beceri alanlarında sınıf düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Otonom alt beceri alanında ise 4. sınıflar lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Otonom becerilerin bağımsız düşünme, sorunlarla tek başına başa çıkabilme, grup çalışmalarında bağımsız

çalışmayı tercih etme gibi bireysel özerkliği içeren becerileri kapsamı 4. sınıftaki öğretmen adaylarının 2. sınıf öğretmen adaylarına göre özgüveni yüksek ve daha özerk kişilik yapısına sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Pavia (2005)'in otonom öğrenme becerilerinin geliştirilmesinde öğrenenlerin içinde buldukları sosyal, ekonomik ve eğitsel ortamların etkili olduğu ifadesi de bu yorumu desteklemektedir. Bu doğrultuda 4. sınıf öğrencilerinin 2. sınıflardan daha fazla sürede üniversitede ortamında bulunmalarının 4. sınıf öğretmen adaylarının otonom öğrenme becerilerini kullanım düzeylerinin daha yüksek olmasının sebebi olarak gösterilebilir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin yönetsel, teknopedagojik, onamacı ve esnek öğretme alt beceri alanlarının sınıf düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Esnek öğretme alt beceri alanında ise 3. sınıflar lehine anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür. Esnek öğretme becerilerinin 3. sınıf öğretmen adaylar lehine olması ise başlangıçta yüksek düzeyde olan sınıf dışı öğrenme-öğretme faaliyetleri düzenleme isteklerinin 4. sınıfa gelindiğinde düştüğünü göstermektedir. Öğretmen adaylarının lisans eğitimlerinin ilk yıllarda yoğun içerik bilgisine yönelik dersler alması sonucu okul dışı eğitim faaliyetleri düzenlemenin öğrenciler için öğrenmeyi kolaylaştıran bir aktivite olduğunu görmeleri ilk yıllarda bu beceri alanının kullanım düzeyinin yüksek çıkmasını sağlarken 4. sınıfa geldiklerinde almış oldukları okul uygulamaları dersleri sonrasında okul dışı eğitim faaliyetleri düzenlemenin prosedür olarak uzun ve sorumluluk gerektiren bir işlem olduğunu görmelerinin isteklerinde azalmaya yol açtığı şeklinde yorumlanabilir.

ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir

- 1-** Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerine yönelik olarak bilişsel becerilerinin yanı sıra iletişim ve iş birliği becerilerinin geliştirilmesi için uygun öğrenme ortamları oluşturularak grup etkinliklerine yer verilebilir.
- 2-** Okul ortamında öğretmenlerin esnek öğretme becerilerini kullanım düzeyini arttırmak amacıyla esnek öğretme sürecini kolaylaştırıcı ve sürece teşvik edici imkanlar sağlanabilir.
- 3-** 21. yüzyıl öğrenenlerinin eğitimde dijital platformları aktif olarak kullanabilmesi ve teknopedagojik becerilerinin gelişmesi için

lisans programlarında bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımlarına yönelik ders sayısı ve süresi arttırılabilir.

- 4- Araştırmanın örneklemini öğretmen adayları oluşturmaktadır. Görevde olan öğretmenlerin 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerilerini kullanım düzeylerini belirlemek ve bazı değişkenler açısından incelemek için çalışan öğretmenlerden veri toplanarak bu becerileri kullanım düzeyleri incelenebilir.

KAYNAKÇA

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Cansoy, R. (2018). Uluslararası Çerçevelere Göre 21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3112-3134.

EnGauge. (2003). *21st Century Skills for 21st Century Learners*. Erişim Adresi: https://www.cwasd.k12.wi.us/highschl/newsfile1062_1.pdf.

Gelen, İ. (2017). P21- Program ve Öğretimde 21. Yüzyıl Beceri Çerçevesi (ABD Uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 15-29.

Göksün, D. O. (2016). Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ve 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Arasındaki İlişki. Eskişehir.

Hamarat, E. (2019). *21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları*. İstanbul: Seta Yayıncılık.

ISTE. (2016a). *ISTE Standards For Student*. International Society for Technology in Education.

ISTE. (2016b). Erişim Adresi: <https://www.iste.org/standards/for-educators>. Erişim Adresi: <https://www.iste.org/standards/for-educators>.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

MEB. (2012). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Ankara: MEB.

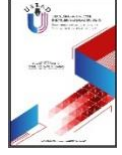
MEB. (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB. (2018). *T.C . Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.

- Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2015). *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*. Ankara.
- OECD . (2018). *The Future of Education and Skills: Educatin 2030*. The Organization for Economic Co-operation and Development.
- P21. (2019). *The Partnership for 21st Century Learning*.
- Paiva, V. L. (2005). Autonomy and complexity. *Share Magazine Online*. No. 146. Erişim Adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423878889.pdf>. Erişim Tarihi: 08.03.2020.
- Palfrey, J. a. (2008). Childhood in the Digital Age Born digital: Understanding the first generation of digital. *International Journal of Communication*, 1051-1055. Erişim Adresi: <http://www.open.edu/openlearn>.
- Pedró, F. (2006). The New Millennium Learners:Challenging our Views on ICT and Learning.
- Prensky, B. M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants*.
- Şeyma Büşra Bozkurt, H. Ç. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Öğrenme Beceri Düzeylerinin Cinsiyet ve Sınıf Seviyesine Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 69-82.
- TED. (2009). *Öğretmen Yeterlilikleri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- TÜBİTAK. (2005). *Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi Eğitim ve İnsan Kaynakları Sonuç Raporu ve Strateji Belgesi*. Ankara.
- World Economic Forum, W. (2015). *New Vision for Education Fostering Social and Emotional Learning through Technology*. WEF.
- Yalçın, S. (2018). 21. Yüzyıl Becerileri ve Bu Becerilerin Ölçülmesinde Kullanılan Araçlar ve Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 183-201.
- Young, J. S. (2012). Linking Learning: Connecting Traditional and Media Literacies in 21st Century Learning. *The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education* 4(1), 70-81.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

KAPADOKYA BÖLGESİ'NDE YEREL PAYDAŞLARIN EKOTURİZME YÖNELİK GÖRÜŞLERİ*

OPINIONS OF LOCAL STAKEHOLDERS ON ECOTOURISM IN CAPPADOCIA
REGION

Hasene Nur GÖK

Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim
Dalı,
Nevşehir/Türkiye.
Phd. Student., Nevşehir Hacı Bektaş Veli
University, Institute of Social Sciences
Department of Tourism Management,
Nevşehir/Turkey.

hasenenuregibas@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3638-7310

Aziz Gökhan ÖZKOÇ

Doçent Doktor, Nevşehir Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü
Nevşehir/Türkiye.
Assoc. Prof., Nevşehir Hacı Bektaş Veli
University, Faculty of Tourism, Tourism
Management Department,
Nevşehir/Turkey.

azizgozkoc@nevsehir.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8420-8228

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.824367

Makale Türü / Article Type: İnceleme Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Gök, H. N. & Özkoç, A. G. (2020).
Kapadokya Bölgesi'nde Yerel Paydaşların Ekoturizme Yönelik Görüşleri. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1215-1235.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda yazılan "Nevşehir İlinde Ekoturizmin Geliştirilmesine Yönelik Yerel Paydaşların Görüşleri" adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Öz: Bu çalışmada Dünya Kültür Mirasları listesinde yer alan ve doğal turistik çekiciliğe sahip Kapadokya Bölgesi'nde gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinin Nevşehir ilinde bulunan yerel paydaşların perspektifinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel (kalitatif) araştırma yöntemi ve keşifsel araştırma tasarımından yararlanılmıştır. Veriler, Nevşehir'de bulunan yerel paydaşlarla yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın sonunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, Kapadokya Bölgesi'nin doğal turistik alanlarının ekoturizm için elverişli olduğu ancak sahip olunan bu potansiyele sürdürülebilirlik bilinciyle yaklaşılmadığı, ekoturizm kapsamında gereken plan ve politikaların yeterince uygulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kapadokya bölgesinin ekoturizm potansiyelinden maksimum düzeyde faydalanabilmek için, yerel halkın ve paydaşların ekoturizm konusunda bilinçlendirilmesi ve alternatif turizm arzı oluşturma yönünde daha gerçekçi ve rasyonel planların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, sürdürülebilir turizm bilincinin oluşmasıyla birlikte bölge genelinde ekoturizmin geleceği açısından daha olumlu gelişmelerin yaşanabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, bölgeye yönelik turizm talebini arttırmak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek amacı ile tüm kurum, kuruluş ve paydaşların dahil olacağı proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Nevşehir, Ekoturizm, Yerel Paydaşlar

Sayfa | 1216

Abstract: This research aims to evaluate the ecotourism activities and ecotourism potential of the Cappadocia Region, which is included in the world cultural heritage list with natural touristic attraction, from the perspectives of local stakeholders residing in Nevşehir province. Qualitative research methods and exploratory research design were used in the research. The data were collected using a semi-structured interview technique with local stakeholders in Nevşehir. At the end of the research, the obtained data was analyzed by descriptive analysis method. As a result of the interviews, it was concluded that the natural touristic areas of the Cappadocia Region are suitable for ecotourism, however, this potential is not approached with sustainability awareness, and the plans and policies required within the scope of ecotourism are not adequately implemented. In order to benefit from the ecotourism potential of the Cappadocia region at an maximal level, it is necessary to raise the awareness of local people and stakeholders about ecotourism and to implement more realistic and rational plans to create an alternative tourism supply. At the same time, it is stated that with the formation of sustainable tourism awareness, more positive developments can be experienced in terms of the future of ecotourism in the region. In addition, the importance of implementing projects and activities in which all institutions, organizations, and stakeholders will be involved is emphasized

in order to increase the demand for tourism in the region and support regional development.

Keywords: Cappadocia, Nevsehir, Ecotourism, Local Stakeholders

GİRİŞ

Kitle turizminin yarattığı olumsuz etkiler ve alternatif turizm türlerine olan ihtiyaç ve ilginin artması yeni turizm türlerinin oluşumuna imkan tanımıştır. Ekolojik yapının sürdürülebilmesine ve gelişimine odaklanarak "turizmde sürdürülebilirlik" anlayışı çerçevesinde doğa temelli turizm olarak tanımlanan ekoturizm, sürdürülebilir kalkınma aracı olarak da görülmektedir (Kahraman ve Türkay, 2012: 47).

Doğa temelli, kültürel, macera, sorumlu ve yeşil turizmi kapsayan ekoturizm kavramı, turizmin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla "*Hector Cebellos Lascurain*" tarafından 1983 yılında ortaya çıkarılmış ve başlangıçta eğitim konusuna vurgu yaparak nispeten bozulmamış bölgelere yapılan doğal seyahatler olarak tanımlanmıştır (Farrel ve Runyan 1991: Bhattacharya, Chowdhury ve Sarkar, 2011'den aktaran; Kiper, 2013: 774). Uluslararası Ekoturizm Topluluğu ise, ekoturizmi; "Doğal çevreyi koruyan, yerel halkın refahını gözetken ve el değmemiş alanlara karşı duyarlı seyahattir" şeklinde tanımlamaktadır (The International Ecotourism Society, 2011).

Ekoturizmin gelişmesiyle "ekoturist" olarak adlandırılan yeni bir turist tipi oluşmuştur. Ziyaret ettikleri destinasyonların tarihi ve kültürel geçmişi hakkında bilgi sahibi olup, oradaki yerel hayatı deneyimlemek isteyen kişiler ise, ekoturist olarak tanımlanmaktadır. Genellikle yüksek gelir sahibi, eğitilmiş, çevre duyarlılığına sahip doğasever kişiler ekoturist profilini oluşturmaktadır (Kurtoğlu ve Temiz, 2018: 93; Belber, 2018: 102).

Turistik çekiciliklerin yanı sıra doğa ve kültürün iç içe bulunduğu Kapadokya'da ekoturizmin geliştirilmesi ve ekoturist potansiyeli açısından talep yaratacak yeni faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hem bölge hem de ülke ekonomisi açısından olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Özellikle, dünya genelinde COVID-19 salgını ile başlayan "yeni yaşamsal düzen", gelecekte kitle turizminin arka plana atılarak ekoturizm gibi bireysel ve doğa temelli turizm hareketlerini ön plana çıkaracaktır. Ekoturizm açısından önemli arz kaynaklarına sahip Türkiye'nin de, küresel çapta gerçekleşecek doğa temelli bu turizm hareketlerinden büyük kazançlar elde edebilmesi, daha etkili plan ve politikaların uygulanması sayesinde mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu

araştırma kapsamında, Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Kapadokya Bölgesi'nde mevcut ekoturizm potansiyelinin ve ekoturizm faaliyetlerinin Nevşehir ilinde görev yapan yerel paydaşların gözünden değerlendirilmesi ve ekoturizm açısından bölgede eksik görülen noktaların vurgulanması amaçlanmıştır. Çalışmanın literatür kısmında ekoturizm hakkında uluslararası ve ulusal düzeyde yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Yöntem kısmında ise mülakat yoluyla bölgedeki turizm paydaşlarından toplanan veriler incelenmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

1. EKOTURİZMİN ÇOK YÖNLÜ ETKİLERİ

Doğal çevreyi koruyan ve yerel halka çeşitli imkânlar sunan alternatif turizm çeşidi olan ekoturizm yerel halka ve yerel çevreye sunduğu imkânlar yönünden çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel çok yönlü etkiye sebep olmaktadır (Kasalak ve Akıncı, 2015: 230). Ekoturizm doğal çevre, habitat, flora, fauna, manzaraların ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmasının yanı sıra doğal ve kültürel çevre hakkında bilgi sahibi olmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda ekoturizm planlamasının ilk adımı doğal çevre ve onun korunmasıdır (Fung ve Wong, 2007'den aktaran; Kiper, 2013: 783).

Sayfa | 1218

Ekoturizm, hem yerel halka hem de ekoturistlere olumlu deneyimler sağlayarak çevresel iklim karşı bilincinin gelişimine katkı sunarken olumsuz çevresel etkileri en aza indirerek, farkındalık ve duyarlılığı da arttırmaktadır (Das ve Chatterjee, 2015: 4). Turizmde sürdürülebilir gelişmenin en iyi yolu olarak ifade edilen ekoturizm, diğer turizm faaliyetlerinde olduğu gibi doğal çevre üzerinde olumlu etkilerin yanı sıra olumsuz etkilerde yaratabilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006: 68). Ekoturizm alanlarında taşıma kapasitesinin üzerinde ziyaretçi kabulü, aşırı yapılaşma, zararlı atıklar, orman yangınları olumsuz çevresel etkilere örnek olarak gösterilebilir.

Sürdürülebilir ekoturizmin gelişimi, doğal ve kültürel mirasın korunmasına ve yerel toplulukların çevresel ve ekonomik katkılarına dayanmaktadır. Dünyanın en büyük endüstrisi olarak yerini alan turizm sektörü için ekoturizm, yıllık büyüme oranının %10'dan %30'a çıkacağı tahmini ile en hızlı büyüyen sektörlerden biridir. Ekoturizm, doğal turistik çekiciliğe sahip kültürel destinasyonlar için gelecek vadeden ekonomik gelişme imkanı sunmaktadır (Kunter ve Ünal, 2009: 152).

Ekonomik ve çevresel etkilerinin dışında ekoturizmin sosyo-kültürel etkileri de bulunmaktadır. Ekoturizmin sektörde var olmasıyla

birlikte yeni iş ve yatırım olanakları artış göstermiştir. Bu sayede toplum refahının artması ile birlikte ekoturizm deneyimlerinin, bireysel katılımı gerektirmesi, yerel halka ve ekoturistlere yönelik bir takım estetik ve manevi fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla ekoturizm hem yerel halk için hem de turistler için alternatif deneyimler sunmaktadır (Weaver, 2001'den aktaran; Yılmaz, 2008: 82).

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EKOTURİZM

Ekoturizm, 1992 yılından günümüze kadarki süreçte alternatif turizm çeşitleri arasında en hızlı büyüyen türlerden biri haline gelmiştir. Dünya'da ekoturizme yönelik destinasyonların birçoğunun ada ülkeleri, tropikal bölgeler, dağlık bölgelerden oluşan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler etrafında toplandığı görülmektedir. 1990 yılında Amerika'da macera turizmi ile ilgili bir araştırmada ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştirildiği destinasyonlar için şu programlar oluşturulmuştur (Weaver, 1998'den aktaran; Demir ve Çevirgen, 2006: 132):

- Doğa Yürüyüşü: Nepal, Arjantin, Hindistan, Pakistan, Peru, Türkiye.
- Doğa Tarihi: Kosta Rika, Antartika, Madagaskar, Brezilya, Ekvator.
- Vahşi Doğa Safari: Kenya, Orta Afrika, Tanzanya.

Sayfa | 1219

Belirtilen destinasyonlarla birlikte Dünya'da ekoturizm açısından önem arz eden çok sayıda bölge bulunmaktadır. Kosta Rika, Avustralya Kenya, Tanzanya ve Belize özellikle ekoturizm faaliyetleri için oluşturulmuş konaklama birimleri, çevresel düzenlemeler ve ekoturistlere uygun çeşitli imkanlar sunan ve literatürde çok sayıda örnek olaya konu olan destinasyonlardan bazılarıdır (Demir ve Çevirgen, 2006: 132).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Idaho, Wyoming ve Montana eyaletlerinin kesiştiği yerdeki Yellowstone Milli Parkı, Meksika, Arjantin, Şili, Brezilya, Florida Keys Bölgesinde yapılan dalışlar, Karayip Adaları, Kosta Rika (ekoturizmin öncü ülkelerinden biridir), GSM ülkelerinden Kamboçya, Laos, Myanmar, Tayland, Vietnam, Çin Halk Cumhuriyeti, Yunan Eyaleti, Norveç, Ekvatordaki Galapagos Adaları, Hollanda Antilleri, Belize, Avustralya'da bulunan Dünya Mirasları Listesi'ndeki Great Barrier Reef Marine Parkı, Yeni Zelanda, Peru, Kenya, Nepal'deki Annapurna alanı, Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya ise, Dünyadaki

ekoturizm uygulamaları açısından en zengin bölgelerdendir (Ekoturizm Sektör Raporu, 2012; Kasalak, 2015; Belber, 2018: 25).

Türkiye ise, üç tarafının denizlerle çevrili olması, doğal ve kültürel kaynakların zenginliği, dört mevsimin yaşanabilmesi, yaklaşık 8000 km. uzunluğundaki kıyıları ve iklim farklılıklarıyla önemli turizm potansiyeline sahiptir. Türkiye yaylaları, dağları, mağaraları, gölleri, akarsuları, termal kaynakları ile oldukça geniş bir turizm yelpazesinden oluşmaktadır. Bu kaynak çeşitliliği içerisinde doğal yaşamı deneyimleme fırsatı sunması ekoturizm açısından önem arz etmekte ve bütün bunlar yerli yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir (Kahraman ve Türkay, 2012: 50). Buna ilave olarak, Türkiye'nin doğal ve kültürel mirasının büyük bir bölümünün varlığını sürdürüyor olması, sürdürülebilir ekoturizm için büyük bir potansiyelin varlığını göstermektedir (Morgül, 2014: 29).

Turizm Bakanlığı tarafından Türkiye'de ekoturizm potansiyelini ortaya çıkarmak için geliştirilen projeler ise şunlardır (Belber, 2018):

2.1. Atak Projesi: Ege ve Akdeniz kıyılarındaki ilçelerin ve köylerin yer aldığı 2000 km. kıyı şeridini kapsayan proje ilk kez 1989 yılında başlamıştır. Yeni kıyı yönetim yöntemlerini tanımlamak ve alt yapı eksiklerinin ortadan kaldırılmasını sağlamak amacı ile tasarlanmıştır (Belber, 2018: 36).

2.2. Mavi Bayrak Projesi: Dünya genelinde tercih edilen ekolojik belgelendirme programlarından biri olan Mavi Bayrak projesi ilk kez 1985 yılında Fransa'da, uluslararası sivil toplum örgütü tarafından geliştirilmiştir. Plaj ve marinalarda sürdürülebilirliği sağlayarak çevre yönetimi odaklı değerlendirme kriterlerinin uygulanması yoluyla çevre eğitimi ve bilinçlendirme hizmeti sağlamaktadır (Fışkın vd., 2016).

2.3. Belek Yönetim Planı: Dünya Doğayı Koruma Birliği, Dünya Bankası gibi uluslararası teşkilatların girişimleri doğrultusunda 1996 yılında oluşturulmuştur (Belber, 2018: 36).

2.4. Yayla Turizmi Projesi: Doğu Karadeniz, Akdeniz (Toros Yaylaları) yaylalarından başlatılmış olup İç Anadolu, Ege ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'yle devam etmekte olan bir projedir (Belber, 2018). Proje kapsamında 26 Adet yayla, Yayla Turizm Merkezi ilan edilmiştir.

2.5. Dağ-Doğa Yürüyüşü Projesi (Trekking): Dağ-doğa potansiyelinin planlı bir yaklaşımla turizm olgusu içerisinde

değerlendirilmesi, arz kapasitesinin geliştirilmesi, alternatif turizm alanlarının koruma kullanma dengesi içerisinde hizmete sunulması, tanıtılması, farklı yönlerinin turizmin ekonomik ve sosyal katkılarından yararlandırılması amaçlanmaktadır (Belber, 2018: 36).

2.6. Akarsu Turizmi (Kano-Rafting): "Artvin Çoruh Nehri, Artvin Altıparmak Çayı, Manavgat Çayı, İçel Çayı, Göksu Nehri Rafting" nehir kaynağı için oldukça elverişli akarsulardır.

2.7. Atlı Doğa Yürüyüşü: Ekoturizm faaliyetlerinde atın yaygın kullanımıyla gerçekleştirilen atlı doğa yürüyüş faaliyetleri Kapadokya, Antalya, Muğla, Kastamonu gibi bölgelerde düzenlenmektedir.

3. KAPADOKYA BÖLGESİNDE EKOTURİZM

Kapadokya Bölgesi'nin coğrafi konumu, farklı medeniyetlerin bıraktığı kültürel izler ve bölgenin jeolojik yapısı yıllar içerisinde bölgedeki turizm çeşitliliğini şekillendirmiştir. Doğa, kültür, balon, kongre, termal, sağlık, inanç gibi turizm türlerinin öne çıkmasıyla her yıl bölgeyi farklı amaçlar doğrultusunda yerli yabancı çok sayıda turist ziyaret etmektedir (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2014: 18). Kapadokya Bölgesi'nde ekoturistlerin katılabilecekleri ekoturizm faaliyetleri genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- **Doğa Yürüyüşü (Trekking):** Doğa yürüyüş faaliyetleri belirli bir mesafedeki yürüyüş dahilinde yerel alanları ziyaret etmeyi kapsamaktadır. "Kızılçukur Vadisi, Güvercinlik Vadisi, Zemi Vadisi, Bağlıdere Vadisi, Gomeda ve Üzengi Vadileri, Zindanönü Deresi Vadisi, Kılıçlar Vadisi, Paşabucağı Mevkii, Periler Vadisi, , Görkündere Vadisi, Güllüdere-1 ve Güllüdere-2 Vadileri, Meskendir Vadisi, Çat Vadisi, Balkandere Vadisi, Ihlara Vadisi, Manastırlar Vadisi" doğa yürüyüş güzergâhları olarak belirlenmiştir (Kaphib, 2018).
- **Festival Turizmi:** Nevşehir ili sınırları içerisinde turistik merkezlerden biri olan Ürgüp ilçesinde gerçekleştirilen "Ürgüp Bağ Bozum Festivali" ve ilk olarak 2015 yılında Kapadokya'da düzenlenen doğa yürüyüşleri, açık hava etkinlikleri, vadi koşuları, bisiklet turlarını kapsayan "Cappadox Festivali" festival turizmi kapsamında örnek olarak gösterilebilir.
- **Mağara Turizmi:** Kapadokya Bölgesinde mağara turizmi adına düzenlenen ekoturizm faaliyetleri genel itibarıyla yeraltı şehirleri odaklı olarak sürdürülmektedir. "Özkonak Yeraltı Şehri, Derinkuyu Yeraltı Şehri, Kaymaklı Yeraltı Şehri, Özlüce Yeraltı

Şehri, Acıgöl Yeraltı Şehri ve Civelek Mağarası" kayaların oyulması sonucu günümüze kadar varlığını sürdüren yeraltı şehirlerinden bazılarıdır.

- **Hava Sporları ve Balon Turizmi:** Balon turizmi, özellikle sıcak hava balonculuğu kapsamında öne çıkmış destinasyonlardan biri olan Kapadokya Bölgesinde 1991 yılında Türk Hava Kurumu ile başlayıp 2006 yılında diğer işletmelerinde katılımıyla kısa zamanda başlıca turistik ürün denilebilecek noktada bölgenin katma değeri haline gelerek yüksek getiri sağlamaktadır (Can ve Can, 2019: 191). Hava sporları kapsamında yamaç paraşütünü geliştirmek için çalışmalar devam etmektedir.
- **Atlı Doğa Yürüyüşü:** Doğal turistik çekiciliğe sahip turizm destinasyonlarında atlı doğa yürüyüşleri ekoturistler tarafından yoğun ilgi görmektedir (Şengül ve Genç, 2016: 884). Grup lideri öncülüğünde ve kısa süreli turlar şeklinde düzenlenen atlı doğa yürüyüşleri gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları ile gerçekleştirilmektedir (Akpınar ve Bulut, 2010; Güngör, 2016: 84).
- **Bisiklet Turizmi:** "Salcano Kapadokya Bisiklet Festivali", "Runfire Cappadocia Ultra Maratonu" bölgenin doğal ve tarihi güzelliklerinin tanıtılması için gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerinden bazılarıdır.
- **Sportif Olta Balıkçılığı:** Kapadokya Bölgesinde bulunan Avanos, Kızılırmak ve göletlerin bulunduğu Damsa barajı ve Gülşehir'in Sportif Olta Balıkçılığına elverişli alanlar olarak görülmektedir.
- **Tarım ve Çiftlik Turizmi:** Kapadokya bölgesinin kendine özgü tarımsal ürünleri mevcuttur. Yerel halkın ürettiği başlıca ürünler ise, kabak çekirdeği, patates, kayısı ve üzümdür. Son yıllarda iç ve dış turizmin artmasıyla şarap tüketiminde artış gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak üzüm üretiminde de artış yaşanmaktadır. Bölgedeki bazı turizm işletmeleri ise, bağbozumu festivalleri kapsamında düzenlenen turlarda turistlere şarap yapımı ile ilgili deneyim imkanı tanıyarak turistik ürünlerin tanıtımına katkı sağlamaktadırlar.
- **Botanik Turizmi:** Karasal iklimin etkili olduğu Kapadokya bölgesinin bitki örtüsü, bozkırdır. Kekik türleri, buğdaygiller, gevenler, kangal vb. dikenler yaygın rastlanan bitki türleri arasında yer almaktadır. Son dönemlerde üzerinde durulan ağaçlandırma çalışmaları sonucunda akasya, badem, sedir,

karaçam, akçaağaç, dişbudak, vb. gibi türler ile elde edilen alanları yeni habitatlara örnek teşkil edebilir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın konusunu Kapadokya Bölgesi'nin sınırları içinde yer alan Nevşehir ilinin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli oluşturmaktadır. Nevşehir doğal kültürel zenginlikleri, coğrafi konumu, peri bacaları ve biyolojik çeşitliliği bakımından ekoturizme oldukça uygun olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma dâhilinde Nevşehir ilinin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli ve bölgede gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetleri mülakat tekniği aracılığıyla irdelenmiştir.

4.1. Araştırmanın Tasarımı

Araştırmada nitel (kalitatif) araştırma yöntemi ve keşifsel araştırma tasarımı kullanılmıştır. Veriler, Nevşehir ili ve ilçelerinde görev yapan yerel paydaşlarla yarıyapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Nitel yöntemin tercih edilmesinin nedeni araştırmanın amacına uygun olması ve konuya ilişkin daha ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplamaya imkan vermesidir. Böylece, Nevşehir ili ve ilçelerinde yer alan kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin yerel paydaşları tarafından elde edilecek verilerin etkin ve detaylı bir biçimde analiz edilmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın tasarımı ise, Nevşehir'de ekoturizm kavramının içerisine giren tüm alanlar, turizm ve ekoturizm faaliyetleri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada Nevşehir ilinin ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilebilirliği noktası üzerinde durulmuştur. Bu nedenle araştırma tasarımı olarak keşifsel araştırma tasarımı tercih edilmiştir. Keşifsel araştırma yöntemi ile durumun belirlenmesi ve paydaşların görüşlerinin alınması ile yeni fikirlerin ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Paydaşların birikim ve tecrübeleri ile sağlayacakları veriler ve yapacakları değerlendirmelerin de bulgulara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

4.2. Mülakat Katılımcılarının Genel Profili

Araştırmanın evreni (ana kütlesi) Nevşehir il/ilçelerinde görev yapan yerel paydaşlar olarak tanımlanmıştır. Bu belirleme ile araştırma kapsamında il/ilçede görev yapan yerel paydaşlar ve sivil katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu örneklemin seçilmesindeki amaç görece küçük bir örneklem grubu oluşturmak ve

örneklem içindeki birimlerin çeşitliliği en üst düzeyde yansıtmasını sağlamaktır. Böylece, araştırmada farklı bakış açılarının elde edilmesi, bu bakış açıları arasındaki etkileşimin değerlendirilebilmesi ve ulaşılabilecek bulguların zenginliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

Maksimum çeşitlilik örnekleme ile paydaşların kendi özgün düşüncelerine daha detaylı biçimde ulaşmak ve birikim temelli yorumları ile araştırmaya en yüksek katkıyı sağlamalarını teşvik etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda yerel paydaş olarak Nevşehir ilinde faaliyet gösteren otel işletmesi yöneticileri, seyahat acentesi yöneticisi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkilisi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Nevşehir Şube Müdürlüğü yetkilisi, İl/İlçe Belediye Başkanlığı yetkilileri, İl/İlçe Kaymakamlığı yetkilileri, Sivil Toplum Kuruluş yetkilileri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesinde görev yapan akademisyenler ve sivil katılımcılar olmak üzere toplam 20 katılımcı ile gönüllülük esasına dayanılarak görüşmeler yapılmıştır. Araştırma örneklemini oluşturan Mülakat Katılımcılarının Listesi Tablo 1'de belirtilmektedir.

Tablo1: Mülakat Katılımcılarının Listesi

Kurum /Kuruluş/Kişi	Katılımcı Sayısı
İl/İlçe Belediye Başkanlığı	2
İl/İlçe Kaymakamlığı	3
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	1
İl/İlçe Müze Müdürlüğü	2
Orman ve Su İşleri Bakanlığı Nevşehir Şube Müdürlüğü	1
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	3
Seyahat Acentesi	1
Otel İşletmesi	2
Sivil Toplum Kuruluşu	2
Sivil Katılımcılar	3
Toplam	20

4.3. Veri Toplama Aracı

Mülakat soruları, alan yazın taraması sonucu elde edilen verilerden yola çıkılarak araştırma konusuna ve amacına yönelik ifadelerden oluşmuştur. Mülakat sorularının hazırlanması aşamasında görüşme formu turizm alanında uzman olan akademisyenler tarafından incelenmiş ve anlam belirsizliklerini ortadan kaldırmak ve anlam bütünlüğünü sağlayabilmek amacıyla değerlendirilmiş, yapılan düzenlemeler ile görüşme formunun son hali elde edilmiştir. Görüşmelerin yarı yapılandırılmış mülakat üzerinden gerçekleştirilmesinin nedeni ise, katılımcıların derinlemesine bilgi verebilmesi ve gerçek görüşlerini ifade edebilmelerini sağlayabilmektir.

Araştırma için görüşme talebi iletilen katılımcıların uygun gördükleri zaman diliminde önceden randevu alınarak görüşme yapılmıştır. Görüşmeler yüz yüze yapılmış olup, ortalama 45-60 dakikalık sürelerde ve tek oturum şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde araştırmacı önce kendini tanıtmış daha sonra araştırmanın amacı ve uygulanması ile ilgili görüşmeye katılanları bilgilendirmiş ve ardından görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Ayrıca katılımcılara görüşme esnasında yöneltilecek ifadelerin açık uçlu olduğu, buna göre katılımcının tüm görüş ve önerilerinin önem taşıdığı, isterlerse sorular dışındaki görüş ve düşüncelerini iletebilecekleri belirtilmiştir. Görüşme formunda yer alan her bir ifade araştırmacılar tarafından yöneltmiş, ihtiyaç olması durumunda konuyu açmak üzere sorular detaylandırılmıştır.

Mülakatların gerçekleştirildiği katılımcılara Bilgiç (2007), tarafından yapılan çalışmada kullanılan soru formundan ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı Nevşehir Şube Müdürlüğüne, hazırlanan "Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Master Planından (2013-2023)", ekoturizme uyarlanarak oluşturulan 20 soru yönetilmiş ve katılımcıların yanıtları doğrultusunda sorular çeşitlendirilmiştir. Katılımcılara yöneltilen mülakat soruları Tablo 2'de detaylandırılmıştır.

Tablo 2: Mülakat Soruları

Temalar	Mülakat Soruları
Amaç ve Hedefler	İl/İlçe ekonomisini geliştirebilmek için belirlediğiniz amaç ve hedefleriniz arasında ekoturizm var mı?
Proje ve Faaliyetler	İl/İlçede bulunan ekoturizmi geliştirmeye yönelik yürütülen projeler ve faaliyetler yeterli seviyede midir?
Alt ve Üst Yapı	İl/İlçede bulunan ekoturizm alanlarının altyapı ve üstyapı olanaklarını yeterli buluyor musunuz?
Eğitim ve Bilinçlendirme	İl/İlçede ekoturizm alanında çalışanlara, ekoturizme ilişkin eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılıyor mu?
Tanıtım Faaliyetleri	İl/İlçede ekoturizme yönelik tanıtım faaliyetleriniz oldu mu? Ekoturizme yönelik tanıtım faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz?
Aktif Katılım	Yöre halkının ekoturizme bakış açısı nedir ve ekoturizme aktif katılımı nasıl gerçekleştirilebilir?
Sorunlar	İl/İlçede bulunan turizm alanlarının ekoturizm adına değerlendirilebilmesini engelleyen sorunlar nelerdir?

Tedbirler	İl/ilçede bulunan turizm alanlarının ekoturizm adına değerlendirilebilmesini engelleyen sorunları önlemek adına alınması gereken tedbirler nelerdir?
-----------	--

4.4. Verilerin Analizi

Görüşmelerde alınan yanıtlar yazılı metne dönüştürülmüştür. Araştırmacı yazılı notları ile birlikte varsa ek dokümanlarla birleştirilerek bütüncül bir rapor haline getirilmiştir. Toplanan verilerin analizinde nitel veri analizlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. "Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür" (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Araştırmada betimsel analiz yönteminin tercih edilmesi katılımcıların ifadelerinin özenli bir şekilde sunulmasına, yorumlanmasına ve sonuçların bu çerçevede yapılandırılmasına imkan vermiştir.

4.5. Mülakat Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında mülakatlar sonuçlarından yola çıkarak her bir soruya verilen yanıtların büyük ölçüde benzerlik göstermesi, elde edilen bulguların geçerliliğini arttırmaktadır. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar kategorize edilerek temalar oluşturulmuştur ve bu temalara ilişkin katılımcıların ifadelerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Yanıtlar genel olarak incelendiğinde, Nevşehir İlindeki ekoturizm geliştirilmesine yönelik var olan potansiyel ve alternatif ekoturizm faaliyetleri ortaya konulmuştur.

4.5.1. Ekoturizm Kapsamında Yerel Paydaşlar Tarafından Belirlenen Hedef ve Amaçlar: Gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde Nevşehir ilinde hizmet veren kamu ve sivil kuruluşların büyük çoğunluğu tarafından, ekoturizmin sürdürülebilirliğinin il/ilçe ekonomisi için ciddi bir önem arz etmektedir. Turizm kazancının büyük çoğunluğu doğal güzellikler sayesinde kazanılmaktadır. Dolayısıyla ekoturizm özellikle il/ilçe ekonomisinin kalkınmasında büyük rol oynadığı için yerel paydaşların hedefleri arasında yer almaktadır. Yerel paydaşlar tarafından; "Nevşehir İli Tabiat Turizmi Uygulama Eylem Planı (2013-2023), ve Nevşehir İli Tabiat Turizmi Master Planı (2013-2023) il/ilçe ekonomisini geliştirebilmek adına geleceğe yönelik ekoturizm hedeflerine örnek olarak gösterilebilir" şeklinde ifade edilmiştir.

4.5.2. Ekoturizme Yönelik Proje ve Faaliyetlerin Değerlendirilmesi: Katılımcıların ortak yanıtları sonucunda il/ilçede bulunan ekoturizm faaliyetlerini geliştirmeye yönelik yürütülen projelerin yeterli olmadığı fakat yürütülen belli başlı birkaç projenin var olduğu tespit edilmiştir. Bu projelerin en kapsamlı olanı ise, "Orman ve Su İşleri Bakanlığı Nevşehir Şube Müdürlüğü'nün hazırladığı, Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Master Planı (2013-2023) ve Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Uygulama Eylem Planı (2013-2023)" olarak ifade edilmiştir.

Ekoturizm'in alt türü olan botanik turizmi geliştirmeyi amaçlayan henüz hayata geçirilememiş "Jeoloji temalı Enformasyon Parkı ve Lavanta Bahçesi Projesi", Kapadokya'nın jeolojik yapısı, tarihi dokusu ile sanatları, mimari yapıları ve kültürel etkinliklerinin tanıtımı ve bunların istihdam ve turizme ivme kazandırılması amacıyla Avrupa Birliği destekli bir proje yürütüldüğü belirtilmiştir. "Gomeda Vadisi Çağırıyor Projesi" planlanmaktadır. Proje kapsamında yerel yönetimler aracılığıyla altyapı ve çevre düzenleme çalışmalarının yürütülmesi amaçlanmaktadır.

Bölgede turizm sektöründe görev yapan bireyleri ekoturizm konusunda bilinçlendirmek amacıyla, yerel paydaşlar tarafından; "turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde atık azaltma, enerji verimliliği, su kaynaklarının ve hava kalitesinin korunması gibi konularda farkındalık yaratılmakta, bu konularda eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmekte, ekoetiket konusunda turizm işletmeleri çeşitli projeler yürütülmektedir" şeklinde ifade edilmiştir. Bunlara ilave olarak, çevreci uygulamaların yaygınlaştırılarak, ekoturizm altyapısının geliştirilmesi kapsamında destek programı çalışması yürütülmesi planlandığı belirtilmektedir.

Yürütülen projelere ilave olarak ekoturizm değerlerini geliştirmek adına Kapadokya Bölgesi genelinde tarımsal ürünler; kabak çekirdeği, ay çekirdeği, patates, üzüm, kayısı, pancar ve baklagil üretimi bakımından önemli bir yere sahip olduğu için "tarım ve çiftlik turizmi başta olmak üzere trekking, atlı doğa yürüyüşü, sportif olta balıkçılığı, kamp ve karavan turizmi, kuş gözlemciliği, kano-rafting, foto safari" faaliyetlerinin ekoturizm kapsamında geliştirilebilir olduğunu düşünülmektedir.

4.5.3. Ekoturizm Alanlarındaki Alt ve Üst Yapının Değerlendirilmesi: Yerel paydaşların bir kısmı, bölge nüfusunun az

olması ve beşeri, bürokratik ilişkilerin iyi olması sebebiyle alt yapının yeterli seviyede olduğu belirtilmektedir. Diğer katılımcılar ise, bu görüşlerin aksine bölgedeki ekoturizm alanlarının alt yapı olanaklarını yeterli seviyede olmadığını, alt yapı uygulamalarına ilişkin düzenleme yapılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Mevcut durumdaki tesislerin üst yapı olanaklarının ise, çevreye duyarlı olarak yapılandırıldığını, planlanan yeni projeler ve faaliyetlerle üst yapıya ilişkin düzenlemelerin yapılacağı belirtilmektedir.

Sivil katılımcılar ise, "ana arterler göz önüne alındığında altyapının yeterli seviyede fakat ilçe ve köylerdeki özellikle yeraltı şehirlerinin bulunduğu destinasyonlarda ki altyapı yeterli seviyede değildir" şeklinde ifade etmişlerdir.

4.5.4. Ekoturizm Alanında Çalışanların Eğitim ve Bilinçlendirmesine Yönelik Değerlendirmeler: Sivil toplum kuruluşları, Kapadokya Bölgesi'nde turizm alanında hizmet veren personelin eğitim seviyesinin yeterli olduğunu ve ekoturizmin bölgedeki donanımına istinaden ekoturizm alanında çalışan uzman personel tedarikinin de yapılacağını vurgulamaktadır. Diğer mülakat katılımcıları tarafından, "Kapadokya Bölgesi yerel halkın çoğunluğunun turizm aracılığıyla geçimini sağlamaktadır ve turizmin her alanında çalışanlarında bu anlamda çekirdekten yetişmektedir. Fakat sektörler arası geçişler sebebiyle işinde uzman kalifiye personelin giderek azalmaktadır" şeklinde ifade edilmiştir.

Sivil katılımcıların bir kısmı ise, "bölge genelinin temel sorunlarından birinin kalifiye iş gücünün olmayışıdır personel anlamında bunun en önemli nedeni ise, bölge genelinde personelin zaman geçirebileceği yaşanabilir sosyal alanların yetersiz olduğudur" şeklinde ifade etmiştir. Diğer taraftan il/ilçe genelinde yalnızca Orman ve Su İşleri Bakanlığı Nevşehir Şube Müdürlüğü'nün kendi personellerine ekoturizm alanında eğitim verildiği belirlenmiştir. Katılımcılarının büyük çoğunluğu ise, herhangi bir kurum ve kuruluş tarafından ekoturizm alanında çalışanlara eğitim verilip verilmediğine ilişkin bilgilerinin olmadığını belirtmiştir.

4.5.5. Ekoturizme Yönelik Tanıtım Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi: Yerel paydaşların birçoğu, ekoturizme yönelik faaliyetlerin tanıtımı için sosyal medya kullandıklarını belirtmişler. Bu tanıtım faaliyetlerinin ise, sadece sosyal medya ile sınırlandığı için yeterli seviyede olmadığını, buna ilişkin ekoturizm kavramının ve

Kapadokya Bölgesinin tanıtımına yönelik genel bir tanıtım ajansının kurulması gerekliliğini vurgulamışlardır.

Sivil toplum kuruluşları ise, "ekoturizme yönelik tanıtım faaliyetleri seviyede değil, fakat ekoturizme ilişkin farklı konuları içinde barındıran çeşitli çalıştay, seminer ve konferanslar düzenlenmektedir. Henüz konuya ilişkin somut faaliyetler gerçekleştirilmemekle birlikte, 2020-2022 döneminde Kapadokya Bölgesinde ekoturizm'in tanıtımına yönelik çalışmaları gerçekleştirmek planlarımız arasında yer almaktadır" şeklinde ifade etmişlerdir.

4.5.6. Yöre Halkının Ekoturizme Yönelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi: Yöre halkının eskiye oranla doğal çevre konusunda daha duyarlı davrandıklarını, çevre düzenlenmesi hususunda destek verirken diğer yandan alternatif tarım ürünleri yetiştirerek bölge ekonomisine de katkı sağladıklarını belirtmektedirler. Bu kapsamda yöre halkının daha aktif katılımının sağlanması için ekoturizme yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin arttırılmasının önemi vurgulanmıştır.

Sivil Katılımcıların bir kısmı ise, "ekoturizm gibi sürdürülebilir turizmin gerekliliğinin bölge yerel paydaşlar ve yerel halk tarafından turizmin sadece gelir elde edici bir enstrüman gibi görülmesi sebebiyle bölge turizmini oluşturan değerlerin ve unsurların korunmasının önemi tam anlamıyla anlaşılmamaktadır, bölge turizmcilerine ve sektörle ilişkili kurum, kuruluşlara yönelik olarak konu hakkında bilgilendirici faaliyetlerin artması gerekmektedir" şeklinde ifade etmişlerdir. Özellikle yerel halkın sürdürülebilir ekoturizme olan katkılarının arttırılması hedefiyle sektörle daha fazla ilişkilendirilmesinin önemli olduğunun, bölge halkının turizmin bir parçası olduklarını bilmeleri ve kültürel coğrafi değerlerini koruma amacıyla yerel halkın (her yaşta) etkin eğitiminin önemini vurgulamışlardır.

4.5.7. Ekoturizm Alanlarının Değerlendirilmesini Engelleyen Sorunlar: Yerel paydaşların büyük bir kısmı, bölgenin fiziki yapısının oldukça hassas olması, konuya olan farkındalığın azlığı, çevreye olan duyarlılığın yeterli seviyede olmamasının bölgedeki turizm alanlarının ekoturizm adına değerlendirilmesini engelleyen unsurlar olduğunu söylemektedir. Diğer taraftan Kapadokya Bölgesinde ekoturizm alanlarının değerlendirilememesinin ana sebeplerinden biri ise, kurum ve kuruluşların bünyesinde yeterli seviyede bütçe ve ödeneğin bulunmaması olarak belirtilmiştir. Diğer katılımcılar ise,

Nevşehir ilinin doğal oluşumları korunması hassas bölge olması ve ürün geliştirmedeki bürokratik engeller sebebiyle turizm alanlarının ekoturizm adına değerlendirilmesinin oldukça zaman aldığını vurgulamışlardır.

4.5.8. Ekoturizme Yönelik Alınacak Tedbirler: Kapadokya Bölgesi sahip olduğu doğal güzellikler sayesinde doğa ve kültür turizmi, kongre turizmi, termal turizm, inanç turizmi, ekoturizm kapsamında atlı doğa yürüyüşleri ve el sanatları gibi birçok alternatif turizm faaliyetine imkan sunmaktadır. Fakat bu faaliyetlerin neredeyse tamamı kamu eliyle yürütülmektedir. Bu bağlamda Kapadokya Bölgesi'nin ekoturizm açısından optimal düzeyde fayda sağlayabilmesi ve turizm alanlarının ekoturizm adına değerlendirilebilmesi için uzman desteği alınarak ekoturizm faaliyet ve projelerinin planlı bir şekilde yönetilmesi aşamasında tüm kurum ve kuruluşların, özel sektörün ve hatta yerel halkın birlikte hareket etmelerinin önemine değinilmiştir.

Diğer taraftan kaçak, sorunlu ve bölgeye uyumsuzluk arz eden yapı sorunlarının hızlı bir şekilde çözümlenmesi, özel sektör temsilcilerinin de dinlenmesi yoluyla kalıcı çözümler bulunması önemlidir. Kapadokya'nın tarihi, kültürel ve doğal yapısının korunması, yetki karmaşasının önüne geçilmesi, kararların hızlı ve etkin alınması için 2019 yılında kabul edilen "7174 sayılı Alan Yönetim Kanunu" çıkmıştır. Alan yönetim kanunu ile birlikte bölgede yaşanan yetki karmaşasının sona ereceği ve yanlış uygulama ve planlama çalışmalarının önüne geçileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son dönemlerde doğal çevreyi koruma bilinciyle hareket ederek sürdürülebilir turizm amaçlı aktivitelere katılım gösteren ekoturistlerin sayısı gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında doğanın kendisi bir turizm ürününe dönüşmekte, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 küresel salgını nedeniyle çevre sorumluluk bilinci gelişen turistlerin bireysel ve doğal turizm faaliyetlerine yönelmesiyle birlikte ekoturizm kavramının önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda, Kapadokya Bölgesi ekoturizme yönelik turistik aktiviteleri geliştirmeye büyük ölçüde uygun doğal oluşuma sahip bölgelerden biridir. Peri Bacaları, el değmemiş doğal alanları, mili parklar, ören yerleri, yeraltı şehirleri, termal suları ile Kapadokya Bölgesi, ekoturizm açısından elverişli ve geliştirilebilir potansiyele sahip bir bölgedir. Bu

çalışma kapsamında, Kapadokya'da turizme yönelik hizmet veren yerel paydaşların, ekoturizm açısından bölgeyi değerlendirmeleri istenmiştir.

Yapılan bu çalışmada ekoturizmin geliştirilmesine katkıda bulunabilecek paydaşlarla yüz yüze görüşmeler yapılarak, Kapadokya Bölgesi'ne dahil olan Nevşehir ilinin ekoturizm açısından mevcut durumu ve sorunları ele alınmıştır. Yapılan kaynak taraması ve mülakatlar sonucunda, Nevşehir ilinin doğal kaynak potansiyelinin ekoturizm için yeterli olduğu konusunda tüm katılımcılar fikir birliği göstermişlerdir. Ancak sahip olunan doğal kaynakların farkına varılıp, bunlara zarar vermeden ve bu kaynaklardan en yüksek oranda verim alınarak faydalanabilmek için ekoturizm gibi sürdürülebilir turizmin gerekliliğinin yerel paydaşlar ve yerel halk tarafından yeterince anlaşılmadığı da özellikle vurgulanmıştır. Turizmi sadece gelir getirici bir enstrüman olarak görmeden, bölge turizmini oluşturan doğal değerlerin korunması ve bu hususta turizmcilere, yerel halka, paydaşlara bilgilendirici çalışmaların yürütülmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Nevşehir ilinde mevcut ekoturizm kaynaklarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının yanında, mevcut potansiyelin tanıtımına yönelik yürütülen çalışmaların da yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, mülakat katılımcıları tarafından, bölge genelinde "ekoturizm tanıtım ajanslarının" kurulmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Son dönemde dünya genelinde ekoturizmi canlandırmaya yönelik çeşitli projeler ve ortak çalışmalar yürütülmektedir. Ekoturizm alanında uzman kişi ve kuruluşların, akademisyenlerin, yerel yönetimlerin, turizm işletmelerinin ve yerel halkın katılım gösterdiği bu tür projeler ortak bir misyon ve hedef gerçekleştirmek açısından faydalı sonuçlar doğurabilmektedir. Yapılan görüşmeler sonucunda, Nevşehir ilinde ekoturizm faaliyetlerini geliştirmeye yönelik yürütülen belli başlı birkaç projenin var olduğu tespit edilmiştir. Bu projelerin en kapsamlı olanı ise, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Nevşehir Şube Müdürlüğü'nün hazırladığı, "Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Master Planı (2013-2023)" ve "Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Uygulama Eylem Planıdır (2013-2023)". Ekoturizm'in alt türü olan botanik turizmi geliştirmeyi amaçlayan henüz hayata geçirilememiş "Jeoloji temalı Enformasyon Parkı ve Lavanta Bahçesi Projesi", Kapadokya'nın jeolojik yapısı, tarihi dokusu ile sanatları, mimari yapıları ve kültürel etkinliklerinin tanıtımı ve bunların istihdam ve turizme ivme kazandırılması amacıyla Avrupa

Birliği destekli bir proje yürütüldüğü belirtilmiştir. Fakat yürütölen bu proje ve faaliyetlerin ekoturizm alanında yeterli olmadığı düşünölmektedir. Dolayısıyla bölge kalkınmasını destekleyici tüm kişi ve kuruluşların iş birliği içinde yeni proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesinin faydalı olacağı öngörülmektedir.

Yürütölen projelere ilave olarak ekoturizm değerlerini geliştirmek adına Kapadokya Bölgesi genelinde tarımsal ürünler kabak çekirdeği, ay çekirdeği, patates, üzüm, kayısı, pancar ve baklagil üretimi bakımından önemli bir yere sahip olduğu için "tarım ve çiftlik turizmi başta olmak üzere trekking, atlı doğa yürüyüşü, sportif olta balıkçılığı, kamp ve karavan turizmi, kuş gözlemciliği, kano-rafting, foto safari" faaliyetlerinin ekoturizm kapsamında geliştirilebilir olduğunu düşünölmektedir. Fakat bu faaliyetlerin hayata geçirilmesi için gerekli mali kaynakların yeterli olmadığı, devlet teşviki ve vergi indirimi gibi imkanlar sağlanması faydalı olabileceği düşünölmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda bölgenin ekoturizme yönelik diğer bir sorunu, alt ve üst yapının ekoturizm açısından elverişsiz olmasıdır. Yerel paydaşlar, ekoturizm alanlarında gerekli alt ve üst yapı çalışmalarının bir an önce tamamlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle son dönemde Kapadokya turizmine yönelik getirilen "alan yönetimi kanunu", turizm ile ilişkili bütün paydaşların bir araya gelerek bölgedeki sorunlara çözüm getirmeye çalıştığı bir düzenleme olmuştur. Bu oluşum, ekoturizme zarar veren bölgedeki kaçak yapılaşmanın önlenmesi, yerel yönetimlerin turizmin gelişimine doğrudan katkı sunabilmesi, yerel halkın ekoturizm faaliyetlerini geliştirmeye yönlendirilmesi ve daha birçok ekoturizme engel teşkil eden sorunların çözömlenmesi açısından bir fırsat olarak görölmektedir.

KAYNAKÇA

Ahiler Kalkınma Ajansı. (2011). *Kapadokya Bölgesi Turizm Çalıştay Saha Çalışmaları Raporu*. Nevşehir: Nevşehir Yatırım Destek Ofisi.

Ahiler Kalkınma Ajansı. (2014). *Kapadokya'da Turizm Yatırım Olanakları Raporu*. Nevşehir: Nevşehir Yatırım Destek Ofisi.

Akpınar, E. & Bulut, Y. (2010). Ülkemizde Alternatif Turizm Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları. *3. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi 20-22 Mayıs 4*, 1575-1594.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2012). *Ekoturizm Sektör Raporu*. Erişim Adresi: <https://baka.gov.tr/uploads/1349952547EKOTURIZM-SEKTOR RAPORU-11EYLUL.pdf>, Erişim Tarihi:15.12.2020.

- Belber, B. G. (2018). *Ekoturizmde Pazarlama Çabaları ve Turist Davranışları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bilgiç, İ. (2007). *Sakarya Yaylalarının Turizm Açısından Pazarlanabilirliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Sakarya.
- Can, M. & Üst, Can, Ç. (2019). Kapadokya'da Balon Turizmi Deneyimi ve Kabul Edilebilir Risk Durumu. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi* 3(3), 188-198.
- Das, M. & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A Panacea or a Predicament? *Tourism Management Perspectives* 14, 3-16.
- Demir, C. & Çevirgen, A. (2006). *Ekoturizm Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve Ekoturizm*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, N. (2005). Sürdürülebilirlik Açısından Türkiye'de Ekoturizm Gerçeği. *Ekoloji Magazin Doğa, Çevre ve Kültür Dergisi* 6, 36-41.
- Erdoğan, N. (2014). *Ekoturizm, Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik. Sosyal Çevre Bilimleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Fışkın, R., Çakır, E. & Özkan, E. D. (2016). Mavi Bayrak Uygulamasının Önemi, Ölçütleri ve Ülkelere Göre Durum Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(15), 224-247.
- Güngör, Ş. (2016). Alternatif Turizm Etkinliği ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Atın Kullanımı: Nevşehir Örneği. *International Journal of Eurasia Social Sciences* 7(22), 81-99.
- Haberal, H. (2015). *Turizmde Alternatif Ekolojik Turizm- Doğa Turizmi Kırsal Turizm Yayla Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kahraman, N. & Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kapadokya Turizm Bölgesi Altyapı Hizmet Birliği. (2018). Erişim Adresi: [http:// www.kaphib.org](http://www.kaphib.org). Erişim Tarihi: 07.12.2018.
- Kasalak, M. (2015). Dünyada Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizmin Ülke Gelirlerine Katkıları. *Journal of Recreation and Tourism Research* 1(2), 20-26.
- Kasalak, M. & Akıncı, Z. (2015). Ekoturizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research* 1(1), 230-239.

Kızılırmak, İ., Kaya, F., Yıldız, S. & Kurtulay, Z. (2017). Yerel Paydaşların Ekoturizme Yönelik Yaklaşımları: Erzincan Destinasyonu Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayı 4*, 189-202.

Kiper, T. (2013). Role of Ecotourism in Sustainable Development. (Ed.). M. Özyavuz. *Peyzaj Mimarisindeki Gelişmeleri içinde*, 773-802, IntechOpen.

Kozak, M. & Bahçe, S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kurtoğlu, R. & Temiz, S. (2018). Destinasyon Pazarlaması Kapsamında Ekoturizm Destinasyonu Olarak Kapadokya Bölgesi'nin Potansiyelinin Yerli Turistler Tarafından Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi 9(22)*, 89-108.

Kuter, N. & Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 9(2)*, 146-156.

Morgül, Ş. (2014). Kırklareli İlinde Ekoturizm Olanakları. *Electronic Journal of Vocational Colleges 4(4)*, 27-38.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2013). *Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Uygulama Eylem Planı*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 8. Bölge Müdürlüğü Nevşehir Şube Müdürlüğü, Nevşehir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2013). *Nevşehir İlinde Tabiat Turizmi Master Planı 2013-2023*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 8. Bölge Müdürlüğü Nevşehir Şube Müdürlüğü, Nevşehir.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı. (2013). *Nevşehir Turizminin Çeşitlendirilmesine Yönelik Ekoturizm Eylem Planı 2013-2023*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 8. Bölge Müdürlüğü Nevşehir Şube Müdürlüğü, Nevşehir.

Tekin, Ö. (2017). Ekoturizm Açısından Konya İli Doğa Yürüyüşü Rotaları Üzerine Bir Araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 6(3)*, 1624-7215.

Temiz, S. (2016). *Kapadokya Bölgesi'nin Ekoturizm Potansiyelinin Yerli Turistler Tarafından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Yozgat.

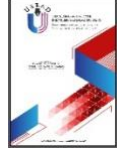
Ties. (2011). Description And Ecotourism Principles. Erişim Adresi: <http://www.ecotourism.org>. Erişim Tarihi: 20.06.2019.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, H. (2008). *Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında Ekoturizm'in Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri: Türkiye'deki Tatil Çiftliklerine Yönelik SWOT Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Afyon.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year
2, Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

BİR BİYOGRAFİ DENEMESİ: İBRAHİM EDHEM PAŞA (1818-1893) A BIOGRAPHY EXPERIMENT: İBRAHİM EDHEM PASHA (1818-1893)

Mustafa Furkan ULUSOY

Doktora Öğrencisi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Fatih Sultan
Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul/Türkiye.

PhD Student, Institute of Graduate Studies, History, Fatih Sultan Mehmet Vakıf
University, Istanbul/Turkey.

mustafafurkanulusoy@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4094-0844

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.815297

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 23.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Ulusoy, M. F. (2020). Bir
Biyografi Denemesi: İbrahim Edhem Paşa (1818-1893). *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1236-1252.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: İbrahim Edhem Paşa, 5 Şubat 1877- 11 Ocak 1878 yılları arasında sultan II. Abdülhamid döneminde sadrazamlık yapmış bir devlet adamıdır. O'nun sadaret makamında bulunduğu yıllarda iki önemli hadise meydana gelmiştir. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle açılan ilk Meclis-i Mebûsan, Edhem Paşa'nın sadrazamlığı sırasında toplanmıştır. Tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı da, Edhem Paşa'nın sadrazamlık yaptığı dönemde vuku bulmuştur. Dolayısıyla Edhem Paşa, görevde kaldığı bir yıla yakın süre zarfında, ağır meselelerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu çalışmada, II. Abdülhamid'in sadrazamlarından İbrahim Edhem Paşa'nın menşei, eğitimi ve siyasi faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Edhem Paşa'nın sadaret makamına gelinceye kadar devletin birçok kademesinde aldığı görevlerden bahsedilmiştir. Sadrazamlığı sırasında yaşanan gelişmeler ele alındıktan sonra, son olarak Paşa'nın şahsiyetine ve Osmanlı bilim dünyası için yaptığı çalışmalara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Edhem Paşa, Sadrazam, Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid

Abstract: İbrahim Edhem Pasha is a statesman who served as grand vizier during the reign of Sultan II. Abdulhamid Between 5 February 1877 and 11 January 1878. Two important events occurred during the years he was in the office of grand viziership. The first Parliament, which was opened with the proclamation of the Constitutional Monarchy, was convened during the Grand Vizier of Edhem Pasha. The Ottoman-Russian War of 1877-1878, which is known as the 93 War in history, took place during the period when Edhem Pasha was the grand vizier. Therefore, Edhem Pasha had to deal with serious issues during his nearly one year in office. This study is about the life of İbrahim Edhem Pasha, one of the grand viziers of Abdulhamid II. Firstly, the origin, education and political activities of Pasha were emphasized. The duties that Edhem Pasha took at many levels of the state until he became the grand vizier were mentioned. After discussing the developments during his Grand Viziership, the personality of Pasha and his studies in the Ottoman scientific world has been mentioned.

Keywords: İbrahim Edhem Pasha, Grand Vizier, Ottoman Empire, Abdulhamid II

GİRİŞ

Osmanlı tarihi çalışmalarında devlet adamlarının biyografileri önemli bir yer tutar. Bu biyografik çalışmalar, devlet adamlarının doğumundan ölümüne kadar şahsi hayatlarında yaşanan gelişmeleri kaynakların bize sunduğu olanaklar çerçevesinde değerlendirmektedir. Ancak kaynaklardan bize kalan anlatılar onların kişisel deneyimlerini siyasi gelişmelerle birlikte verdiğinden biyografi çalışmaları bize,

Osmanlı İmparatorluğu'nda bürokrasi alanında yaşanan olayları daha iyi kavrama fırsatı vermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle 19. yüzyılda ciddi gelişmeler yaşanır. II. Mahmud'un imparatorluğu kurtarma çabası olarak kabul edilen modernleşme hamleleri bu yüzyıla damgasını vurur. Başlangıçta askeri reformlarla başlayan bu hamleler, devlet yapılanmasında, hukuk alanında ve eğitimde kısa sürede kendisini gösterir. Fransa'ya gönderilen Osmanlı gençleri burada aldığı eğitimden sonra yurda dönerek Osmanlı İmparatorluğunda filizlenen yeniliklerin öncüsü olurlar. Mahmud'un iktidarı merkezileştirme politikası neticesinde imparatorluk, bütün eyaletlerle arasındaki mesafeyi kapatır. Ancak payitahttaki merkezi otorite zamanla Saray'dan Bâbiâli'ye kayar. Tanzimat'la birlikte de Bâbiâli imparatorlukta tam yetki elde eder. Bu yüzden 19. yüzyıl bürokratlarının devlet yönetimindeki etkisi oldukça belirleyici ve sağlam olmuştur.

İbrahim Edhem Paşa, 19. yüzyıl modernleşme politikasının bir aşamasını temsil eder. Edhem Paşa, Fransa'ya gönderilen ilk öğrencilerden birisidir. Eğitimini tamamladıktan sonra payitahta dönmüş, Osmanlı İmparatorluğu'na uzun yıllar farklı görevlerde bulunarak hizmet etmiştir. Paşa'nın hem bu modernleşme misyonunun bir parçası olması, hem de devletin kritik bir döneminde sadaret makamında bulunması, O'nu incelemeye değer bir devlet adamı yapmaktadır.

Çalışmaya başlamadan önce İbrahim Edhem Paşa hakkında geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Buna göre, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın *Son Sadrazamlar* (İnal, 1982) ve Mehmed Zeki Pakalın'ın *Son Sadrazamlar ve Başvekiller* (Pakalın, 1942) adlı eserlerinin yanında, İsmail Hami Danişmend'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (Danişmend, 1971)'nin dördüncü ve beşinci cildi ve Enver Ziya Karal'ın *Osmanlı Tarihi* (Karal, 2007)'nin sekizinci cildi, yararlanılan kaynakların başında gelmektedir. Ayrıca Paşa hakkında yazılmış kısa biyografilerle birlikte, Edhem Eldem'in Edhem Paşa'nın menşei üzerine yapmış olduğu çalışmadan da faydalanılmıştır (Eldem, 2010).

EDHEM PAŞA'NIN MENŞEİ MESELESİ

İbrahim Edhem Paşa'nın menşei konusunda iki farklı rivayet mevcuttur. Birinci rivayete göre Edhem Paşa, Rum bir ailenin çocuğu olarak 1818 yılında Sakız Adası'nda dünyaya gelmiştir. Sakız Adası, seksen bin Hristiyana karşılık sadece bin müslümanın yaşadığı bir

yerdir. "Etnik-i Eterya" adındaki cemiyetin tertiplendiği isyanlar, 1822 yılında Sakız'a da sıçramıştır. İsyanın bastırılması için Osmanlı askerleri harekete geçmiş, olaylar durulduktan sonra birçok Rum çocuğu köle olarak Osmanlı askerinin eline geçmiştir (Danışmend, 1971: 107).

Bu çocuklardan birisi de Kaptan-ı Derya Koca Hüsrev Paşa (İnalçık, 1999: 41-45) tarafından satın alınır. Hüsrev Paşa, hiç çocuğu olmadığından satın aldığı köleleri kendi çocuğu gibi büyütür, iyi bir eğitim almalarını sağlardı.

Edhem Paşa'nın Hüsrev Paşa himayesine alınması hakkında bir rivayet daha vardır. Edhem Paşa'nın oğlu Halil Bey'in yazdığı biyografide yer alan bu anlatıya göre; Edhem Paşa, Hüsrev Paşa'nın hizmetlilerinden birisi olan Hacı Efendi tarafından Karadeniz'in Anadolu sahillerinden birisinde bulunduktan sonra, Hüsrev Paşa'nın konağına getirilmiş, Paşa'nın hanımı O'nu evladı gibi büyütüştür. Halil Bey biyografide ayrıca, "Edhem Paşa'ya nereli olduğu sorulduğunda, kendisinin Çerkez dağlarından getirildiğini zannederdi" demektedir (Eldem, 2010: 6).

Edhem Paşa'nın Rum olduğu gerçeği bu anlatılara göre daha isabetli gözükmektedir. Paşa hakkında biyografi yazarlar da, Rum kökeni üzerinde durmakta, Anadolu sahilleri anlatısının ise doğruluğu zayıf olan bir rivayet olduğunu belirtmektedirler (İnal, 1982: 600; Danışmend, 1971: 82.).

EĞİTİM HAYATI VE İLK VAZİFELER

Edhem Paşa'nın bundan sonraki hayat hikayesi, bütün kaynaklarda hemen hemen aynı şekilde geçmektedir. Hüsrev Paşa, himayesinde bulunan kabiliyetli gençleri Sultan Mahmud'un huzuruna çıkartarak çocukları Avrupa'ya eğitime göndermek için II. Mahmud'dan izin ister. İzni aldıktan sonra, Hüseyin, Ahmet, Abdülatif ve İbrahim Edhem'i, Fransa'ya gönderir (Gövsa, 1935: 437).

İbrahim Edhem, ilk olarak dil öğrenmek için Barbet Enstitüsü'ne kaydedilir. 1835'de buradan mezun olduktan sonra, Yüksek Maden Okulu'na girer ve bu okuldan birincilikle mezun olur. O zamanki Fransa Kralı Louis-Phillippe, ülkesindeki yüksek okullardan birincilikle ayrılan öğrencileri huzuruna kabul etmektedir. 1839 yılında bu davete katılan Edhem, öğrenciler adına konuşma yapar. Yabancı bir öğrenci olduğundan konuşma sırasında bazı hatalar yaptığını fark eden Edhem, konuşmanın sonunda Kral'dan hatası için özür diler. Louis, "Ben böyle

bir kusuru bir yabancı için değil Fransız için de affederim” diyerek Edhem’i rahatlatmıştır (İnal, 1982: 603).

İbrahim Edhem, eğitimini bitirdikten sonra bir müddet Avrupa’da yer alan çeşitli madenlere kendisini geliştirmek için geziler yapmıştır. Daha sonra Tirieste Limanı yoluyla İstanbul’a döner.

Edhem, yurda döndükten sonra, Meclis-i Dâr-ı Şûrâ-yı Askeri’ye miralay rütbesiyle atanır. Mühendis ve Bilim adamı olan Edhem, kendisini hiç de alışık olmadığı bir ortamda bulur. Mesleğini gerekçe göstererek görevden alınmasını ister ve ilk olarak Sarıyer Bakır Madeni müdürlüğünde bulunduktan sonra, 1842’de Gümüşhane Gümüş Maden müdürlüğüne ve 1845’de Ergani ve Keban Madenleri başmüdürlüğüne atanır (Altınay, 1931).

Bu yıllarda henüz 17 yaşında Osmanlı tahtına geçen Abdülmecid, tahta çıktıktan üç ay sonra ilan ettirdiği Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti’nde yaşanacak değişimlerin ilk adımlarından birisini atar (Küçük, 1988: 261-262).

Abdülmecid’e sarayda özenli bir eğitim verilmektedir. Bu noktada güvenilir bir yabancı dil hocasına ihtiyaç vardır. İbrahim Edhem, bu sırada erkanı harp zabıtlığı ünvanını almıştır. Edhem, yedi yıllık Anadolu görevinden sonra miraliva rütbesi ile İstanbul’a döner. Rikab-ı Hümayûn’e atanan Edhem, 1841’de ferik rütbesine yükselir. Ancak askerlikle çok ilgisi olduğu söylenemez. O’nun asıl görevi, Sultan Abdülmecid’e fen ve Fransızca dersleri vermektir (Pakalın, 1942: 405; Danişmend, 1971: 285).

Edhem Paşa’nın Saray’da yükselmesi bazı çevreleri rahatsız eder. Tophane Müşiri Damat Fethi Paşa’nın da etkisiyle Tanzimat Meclisi üyeliğine atanır. Böylece sarayla yakın ilişkisi kısıtlanmıştır.

Edhem Paşa, bazı meselelerin çözümü için müfettiş olarak 1853 yılında Sırbistan’a gönderilir. Burada gösterdiği başarıdan ötürü, Mecidi nişanı ile ödüllendirilir. Daha sonra Kırım Savaşı sonunda madalya kazananların madalya töreni için Sivastopol’a gider.

EDHEM PAŞA’NIN SADRAZAMLIĞINA KADAR VAZİFELENDİRİLDİĞİ GÖREVLER

24 Kasım 1856’da Mustafa Reşit Paşa tarafından vezir ünvanı alan Edhem Paşa, Hâriciye nazırlığına 75.000 kuruş aylıkla tayin olunur. Ancak sadece altı ay bu makamda kaldıktan sonra, Tanzimat üyeliğine geri döner (İnal, 1982: 605).

Edhem Paşa sadaret makamına geldiği 1877 yılına kadar devletin çeşitli makamlarında, daha çok kısa süreli hizmetlerde bulunur. O, 1859'da Meclis-i Vâlâ üyesidir. Edhem Paşa, sınıra yakın yere gelen Çar II. Aleksander'ı selamlamak için devletlerarası görgü ve protokol kuralları gereğince Hocabey'e gider. Aynı yıl Mahmud Nedim Paşa'nın yerine Ticaret Nazırı olur. 1861 yılında Kıbrıslı Kamil Paşa'nın başvurusuyla görevini başarılı bir şekilde yerine getiremediği gerekçesiyle görevden alınarak tekrar Meclis-i Vâlâ üyeliğine atanır. 1863'de Yusuf Kamil Paşa'nın kabisinde Ticaret nazırlığı görevine döner. Ticaret nezareti dışında, Maarif (Eğitim) ve Nafia (Bayındırlık) nezaretleri de Edhem Paşa'nın vekâletine bırakılır. Bir zaman sonra üzerinde sadece ticaret nazırlığı ve Osmanlı Bankası'nın denetimi kalır.

Edhem Paşa, 1866'da tüm görevlerinden alınarak Yunan sınırına yakın olan Tırhala'ya vali olarak gönderilir. Bir sene sonra Yanya valiliğine atandıktan sonra, 1868'de Şûrâ-yı Devlet üyeliğine getirilir. Seyhun Tunaşar, Osmanlı Devleti'nde Son Dönem Mason Sadrazamları ve Yönetime Etkileri adlı kitabında, Edhem Paşa'nın Şûrâ-yı Devlet üyesi iken "Union d'Orient-Doğunun Birliği" Mason Locası'nda inisiye (tekris) edildiğini iddia etmektedir. İddiasını Fransız Ulusal Kütüphanesinde yer alan BN.FM2/867 no'lu kayda dayandırır. Locanın sicil defterinde İbrahim Edhem Paşa'nın kaydı bulunduğunu da söyler. (Tunaşar, 2003: 23). Ancak Edhem Paşa'nın mason olduğu veya olmadığı, önemli bir ayrıntı değildir. Zira o yıllarda mason locasına kayıtlı birçok devlet adamı vardır. Mason locasına kayıt olmak da, daha çok siyasi bir desteğe ihtiyaç duyulduğundandır.

Aynı yıl Şûrâ-yı Devlet Nafia Dairesi reisliğine, 1870'de Adliye nazırlığına ve 1871'de Nafia nazırlığına atanır. 1874'de Şûrâ-yı Devlet üyeliğine döner ve nihayet 1876'da Berlin sefirliğine getirilir.

TERSANE KONFERANSI

1876 yılında Osmanlı Ordusu Sırp ordusunu yenmiş, Osmanlı'ya böylece Belgrad yolu açılmıştır. Bu durum, bütün Avrupa devletlerinin paniklemesine neden olur. Sırbistan Prensi Milan, Rus Çarı'na bir telgraf göndererek yardımını ister. Ruslar, Sırbistan'ın yenilmesiyle kendilerinin Balkanlar üzerindeki etkisinin kırılacağını görmüşlerdir. Osmanlı Devleti'ne bir ültimatoluk göndererek Sırplarla iki aylık kayıtsız şartsız barış yapmalarını isterler. Eğer bu istek gerçekleşmezse İstanbul'u bütün elçilik memurlarıyla beraber terk edeceklerini bildirirler. Ültimatoluk kabul etmemek, durumu Ruslarla yapılacak bir

savaşa kadar götürebileceğinden Osmanlı Devleti, ultiyatomu kabul etmiş, Sırbistan ve Karadağ ile mütareke yapmıştır. Ancak Rusya'nın Balkanlar üzerinde etkili olması İngiltere'nin doğu politikasına ters bir durumdur. İngilizler, Balkan meselesini çözüme kavuşturmak için, meseleyi devletler arası bir konferansta görüşmeyi teklif eder. İngilizler ve Rusların karşılıklı restleşmelerinden sonra, Osmanlı Devleti'nin de konferans teklifini kabul etmesiyle Tersane Konferansı, 23 Aralık 1876'da İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya, Fransa ve İtalya elçilerinin katılımıyla başlar. Konferansa katılan devletler, toplantıya delege olarak elçilerini gönderdiğinden bu konferansa elçiler konferansı da denilmiştir (Karal, 2007: 24-28).

Osmanlı Devleti adına konferansa Hâriciye Nazırı Saffet Paşa ile Berlin Büyükelçisi İbrahim Edhem Paşa delege olarak katılır. Osmanlı Devleti'nin konferansta sonunda istediğini almak için bir planı vardır. Buna göre konferans sırasında, meşrutiyet ilan edilecek, bu sayede Balkan Hristiyanlarının Kânûn-i Esâsi ile kazanacakları haklardan dolayı, Avrupalılar Balkan topraklarını Osmanlı egemenliğinde bırakacaktır. Hesaplandığı gibi meşrutiyet toplantı esnasında ilan edilir. Ancak bu gelişme, konferansa katılan delegelerin şaşkınlığı dışında, kararlar üzerinde herhangi bir etki yapamamıştır (Karal, 2007: 30).

Edhem Paşa sağlam ve iradeli duruşuyla konferansa damgasını vurmuştur. Fransa delegesi Kont Şodordi'nin Osmanlı Devleti hakkında söylediği hakaret dolu sözlere Edhem Paşa cevap vermekten çekinmemiştir. Ahmed Saip Bey, Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri adlı eserinde, Fransa delegesiyle Edhem Paşa arasında geçen sert konuşmayı şöyle anlatmaktadır:

"Bir gün Edhem Paşa ile Fransız delegesi Kont Şodordi arasında olan bir çekişme az kalsın fena bir renk alıyormuş! Konuşmalar sırasında Bulgaristan'da geçen öldürme olaylarından ve zulümden söz edilirken Kont hazretleri 'böylece zulümler Türk ulusuna özgüdür' der demez, çok sert ve sinirli bir kişi olan Edhem Paşa 'Hayır yanılıyorsunuz Kont Cenapları! Böyle zulüm ve öldürmeler eger bizde oldu ise bile, yalnız Türklere özgü değildir. Fransa'da 1572 tarihinde 'Katerina Medici'nin Paris içinde, Protestanlara yaptığı zulüm kadar olamaz. Zira bir gecede altmış bin protestan öldürülmüştür' diye karşılık vermesi üzerine, Kont öfke ile ayağa kalkarak 'ben buraya hakaret görmek için gelmedim. Hâkim olmak için geldim' demiş... Edhem Paşa da gülerek, 'Hayır Kont Cenapları!... Hâkimiyetinizi hiçbir suretle

kabul edemeyiz' cevabını vermiştir. Salisburg ile Avusturya Delegesi Kont Zeyçi araya girerek Şodordi'nin öfkesini güçlükle yatıştırmışlar, tartışmayı tatlıya bağlamışlardır. Fakat bundan sonra, General İgnatıyef de dahil olmak üzere tüm delegeler Osmanlı delegelerine karşı gayet terbiyeli davranmışlardır" (Ahmed Saip, 1983: 46-47).

1877 şubatına kadar devam Tersane Konferansı, dokuzuncu toplantıyla beraber sona erer. Konuşma ve görüşmelerin neticesinde Osmanlı Devleti diğer devletlerin sunduğu şartları reddetmiştir. Bu şartlar;

"Sırbistan'ın harbden evvelki vaziyetini muhafaza etmesi, Karadağ'a Hersek'le Arnavutluk'dan bazı yerler verilmesi, Bosna-Hersek'le Bulgaristan'a beşer sene müddetle tayin edilecek Hıristiyan valilerin ve kayd-i-hayatla tayin edilecek istinaf hakimlerinin intihabında devletlerden muvafakat istihsali, asayiş muhafaza için muhtelit milis kuvvetleri teşkili, Türkçe ile beraber malialil dillerin de resmileşmesi, vergilerin kısmen hazineye mal edilip mütebakisinin mahalli ihtiyacata sarfı" (Danışmend, 1971: 292) gibi dayatmalardır.

Osmanlı Devleti bu şartları kabul etmediğini bildirmiş, böylece Tersane Konferansı sona ermiş ve delegeler ülkelerine dönmüştür (Mahmud, 1983: 211-213).

MİDHAT PAŞA'NIN AZLİ VE EDHEM PAŞA'NIN SADARET DÖNEMİ

Sultan Abdülhamid'in Meşrutiyet'in ilan edildiği bu günlerde, başka planları vardır: Halkın gözünde meşrutiyetin mimarı olarak gözükken Midhat Paşa'yı devlet işlerinden uzaklaştırmak. Danışmend, Midhat Paşa'nın sadaret makamından azledilmesinin gerekçelerini şu sözlerle sıralamaktadır:

"1) Son hali'lerle icaslardaki rollerin dolayısı Midhat Paşa'ya Sultan Hamid'in kat'iyyen itimadı yoktur; 2) Yukarıdaki fıkrada gördüğümüz gibi paşa, padişahı mühlik bir harbe sürükleyecek şekilde hareket ederek hem saraya, hem devlete tahakküm etmiştir; 3) Midhat Paşa'nın bilhassa akşamları bir takım gençleri rakı masasında toplayıp 'Serair-i devletten anlara fâş etmediği şey kalmadığında' ittifak edilir : Bu noktada yalnız Mütercim-Rüşdi, Hüseyin Avni, Eğinli-Said ve Mahmud Celalüddin Paşalar gibi muasır Devlet adamları değil, Charles Mismar vesaire

gibi ecnebi müellifleri de müttefikdir. Midhat Paşa'nın işte bu meşhur içki alemlerinde patavatsızca söylediği sözlerin biri de cumhuriyet ilanı suretiyle Osmanlı hanedanını ıskat edip Sultan Hamid'in tabiriyle 'Reis-ül-Cumhur' olduktan sonra üçüncü Napolyon gibi kendi saltanatını ilan edivermektir! Bu vaziyete göre meşrutiyetle cumhuriyet Midhat Paşa'nın nazarında birer üzengi demektir!" (Danışmend, 1971: 296-297).

Mithat Paşa, 05.02.1877 senesinde azledilmiş, hemen o gece bir vapura bindirilerek İtalya'nın Napoli şehrine sürülmüştür. Boşalan sadaret makamına da Şûrâ-yı Devlet Reisi İbrahim Edhem Paşa getirilir. Edhem Paşa'nın sadrazam tayin edilmesi hakkında Enver Ziya Karal şunları söyler:

"Abdülhamit II.'nin Mithat Paşa gibi hürriyet sever ve meşrutiyetçi bir sadrazamdan sonra Ethem Paşa'yı sadarete getirmiş olmasının başlıca sebepleri, Ethem Paşa'nın, babasına, Fransızca öğretmenliği yapmış olması, hanedana bağlı bulunması, Bismark'ın takdirini kazanmış olduğundan Osmanlı-Rus savaşında Almanya'nın dostluğunu temin edebileceğini ümit etmiş olması ve şiddetli mizacı ile toplantıya çağırılmış olan Mebuslar Meclisinde hükümetin icraatını otorite ile savunacağını hesaba katmış olmasındandır" (Karal, 2007: 279).

Edhem Paşa'nın sadaret makamına getirilmesi Batı medyasının yakından ilgilendiği bir meseledir. Rum kökenli birisinin sadrazam olması, dış dünyanın ilgisini fazlasıyla çekmiştir. New York Times gazetesinde çıkan bir haberde, Paşa'nın Rum kimliğinden bahsedilerek, Kuzguncuk'ta ikamet eden bir papaz kardeşi olduğu da zikredilmiştir:

"Ne gariptir ki şu anda ortaya çıktığından beri en büyük buhranını yaşayan Türk İmparatorluğu'nun kaderi, Türk ırkından olmadıkları gibi, Araplar, İranlılar, Hintliler, Kafkasyalılar, Kürtler vs. gibi Müslüman ırkından da olmayan iki kişinin elindedir. Sadrazam menşei itibariyle Rumdur ve çocukken Sakız adasındaki Hıristiyan nüfusun Türk ordusu tarafından katliamı esnasından kurtarılmış, Peygamberin dininde büyütülmüştür. Kurtulabilen bir kardeşi atalarının dinine sadık kalmış ve birkaç senedir İstanbul'un Anadolu yakasındaki Kuzguncuk köyünde Ortodoks cemaatin papazlığını yapmaktadır. Bu köy sadrazam olan kardeşinin yalısının neredeyse karşısında bulunsa da, kendisiyle hiç görüşmemektedir. Çoğu din değiştiren kişi gibi -ya da dilerseniz

çoğu sapık, çoğu dönme gibi - ve özellikle de hayatlarının erken bir döneminde İslam'la eğitilenler gibi Edhem Paşa, Muhammed'e çok ciddi bir bağlantısı olmakla beraber, fanatik olabileceğinin düşünülmesini istemeyecek kadar iyi eğitilmiş ve Avrupalı fikirlere sahiptir." (Eldem, 2010: 8).

1877 yılının Mart ayının on dokuzunda gününde toplanan I. Meşrutiyet'in ilk Meclis-i Mebûsanı, Edhem Paşa'nın sadrazamlığında Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleşmiştir. Merasime katılanlar arasında Times gazetesinin muhabiri de vardır. Muhabir, izlenimlerini şu sözlerle dile getirir. Pakalın'dan aynen aktarıyorum:

"Dolmabahçe sarayında dünyada misli görülmemiş bir temâşadan şimdi avdet etdim. Padişah Osmanlı parlamentosunu açtı. Avrupa gazete muhbirlerinden bazılarıyla beraber ben de o gün Mabeyne girmek fırsatı bulmuşdum. İki üç araba ile Galatadan hareket edip saraya geldiğimiz zaman vezirler, ulema ve sair me'murlar muvasalat etmekte idiler... Meclisi Meb'usan ve A'yan da'vet olunup otuz kadar A'yan bir gün evvel ta'yin olunmuş oldukları halde reisleri Server Paşa ve meb'usan dahi doksan kadar olarak ilmi şöhret sahibi olan Ahmed Vefik Efendi ile girmişlerdi. Müslim ve gayri müslim a'za karışık olduğundan muhtelif milletlere mensub olanları şahsen görmek istediğimi yanımdaki Paşaya, söyledim, ondan 'bunlar kamilen Osmanlıdır. Artık müsluman ve yahud Rum ve Ermeni ayrı değildir' cevabını aldım. Onun bu fikrini tahsin ve tebrikeye layık gördüm. Zatı şahane nutku Sadrazama o da Said Paşaya verdi, o okudu. Nutuk telgrafla Avuranın her tarafına bildirildiğinden burada tekrarına hacet görmem.'Nutkun okunması bitince hünkar hazırına iltifat etdi, hademe 'padişahım şevketinle bin yaşa' duasını tekrar ettiği halde avdet eyledi. Bu suretle umumi meclisin açılışı hitam bulmuş ve hazır olanlar dağılmıştır. 'Padişah sade siyah elbise, ellerine de beyaz eldiven giymişti. Alameti farika olarak murassa' nişan takmıştı. Kılıcının kabzası da murassa'dı... Açılış resmi Osmanlılara mahsus sükût, mekanet ve vekar ile icra olunmuş, hitamında toplar atıldığı gibi muzikalar da çalmışlardır." (Pakalın, 1942: 449-451).

93 HARBİ: 1877-1878 OSMANLI RUS SAVAŞI VE EDHEM PAŞA'NIN AZLİ

Edhem Paşa'nın sadrazamlığı sırasında gerçekleşen bir diğer önemli hadise de tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus

Savaşı'dır. Tersane Konferansı kararlarının Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi üzerine Londra'da; İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rusya'nın katıldığı bir konferans yapılmış, burada alınan İstanbul Konferansı'ndan pek farklı olmayan kararlar, Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir. Bildirilen, Meclis-i Ayan'da ve Meclis-i Mebûsan'da görüşülmüş ve kararların reddi 12 Nisan'da bir nota ile ilgili devletlere gönderilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Rusya, 1856 tarihli Paris Anlaşması'nda yer alan Karadeniz'de tersane ve savaş gemisi bulundurmama maddesini, kabul etmediğini bildirmiş, ek olarak Osmanlı Devleti'nin kendi Ortodoks vatandaşlarına eziyet ettiğini iddia ederek Osmanlı Devleti'ne savaş açtığını bir beyanname ile Avrupa devletlerine iletmiştir:

"Babiâli, Avrupa'nın nasihatlerine saygı göstermemiştir. Hıristiyanların durumunu düzenlemek hususunda kendisine tavsiye edilmiş olan tedbirleri yerine getireceğine dair artık kendisine emniyet ve itimat gösterilemez. Balkanlar'daki devamlı kargaşalık güvenliği bozmuş ve Rusya'nın menfaatlerini sarsmıştır. Bu sebeple Rusya, Avrupa tarafından da takdir edileceğine âmin olarak Babiâli'ye karşı harp açmıştır." (Karal, 2007: 41).

Yaklaşık bir yıl süren Osmanlı Rus Savaşı, Osmanlı ordusu için bir savunma savaşıdır. Gazi Osman Paşa'nın Plevne'deki muazzam savunması, Osmanlı tarihindeki unutulmaz yerini hala korumaktadır. Osmanlı ordusunun tüm çabalarına rağmen Ruslar, Yeşilköy (Ayestefanos)'e kadar gelmişlerdir. Ruslar Osmanlı için çok ağır koşullar içeren Ayestefanos Antlaşması'nı dayatmaktadır. Ancak Avrupa ülkelerinin araya girmesiyle Berlin Antlaşması adında yeni bir anlaşma imzalanır (Danışmend, 1971: 314). Buna göre; Osmanlı Devleti, Balkanlardaki hakimiyetini kaybetmiş, Balkanlardan ve Kafkasya'dan yaklaşık bir milyon kişi, Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. (Aydın, 1994: 498-499).

İbrahim Edhem Paşa, savaşın kaybedilmesinin sorumluları arasında gösterilmektedir:

"Edhem Paşa'nın zamanında başlayan Rus harbinde askeri işler salahiyet sahibi merci'lerden alınarak harbin idaresi için sarayda teşkil olunan bir komisyona verilmiş olması mağlubiyet sebeplerinden birini meydana getirmiş idi. Komisyonda askerlerden başka siviller de bulunuyor, sadrazam reis addolunuyordu. (Pakalın, 1942: 470).

Danışmend, Meclis-i Mebûsan'da yapılan gizli bir toplantı sırasında Edhem Paşa'nın büyük eleştirilere maruz kaldığını ve padişaha şikayet edildiğini belirtmektedir:

"Edhem Paşa'nın azline sebep, yukarıdaki fıkrada gördüğümüz askeri felaketinden dolayı Meclis-i-Meb'usan'ın gizli bir celsesinde şiddetle tenkid edilmesi ve hatta padişaha şikayet edilmiş olmasıdır: Sadaret müddeti yukarıdaki senenin 5 Şubat=26 Muharrem Pazartesi gününden itibaren 11 ay, 4 gündür" (Danışmend, 1971: 309).

Edhem Paşa, bu baskılar sonucunda Abdülhamid tarafından görevinden azledilir:

"Ethem Paşa'nın çalışma arkadaşları ve saray adamları ve mebuslar, onu Osmanlı-Rus savaşının çeşitli güçlüklerinden ve felâketlerinden sorumlu tutmakla, Abdülhamit II. onu, daha fazla sadaret makamında tutamayarak çok yorgun görüldüğü bahanesiyle azletmek zorunda kaldı" (Karal, 2007: 279).

Uzunçarşılı, Abdülhamid dönemi için düşünüldüğünde Edhem Paşa'nın sadarete kaldığı sürenin uzun olduğunu düşünmektedir:

"Bu tarihler yeni hükümdar olan II. Abdülhamid'in sık sık sadr-ı âzam ve başvekil değiştirmeye başladığı buhranlı devreye tesadüf etmişti; fakat kendisine itimat edilen Edhem Paşa oldukça uzun müddet yani bir seneden on beş gün eksik sadarete kalabilmişti" (Uzunçarşılı, 2013: 370).

Sultan Abdülhamid'in Edhem Paşa'yı görevden alırken takındığı tavır, Sultan'ın Paşa'ya gerçekten de çok değer verdiğini göstermektedir. Abdülhamid, Paşa'ya görevden alındığını samimi bir mektupla bildirerek adeta Paşa'nın gönlünü almaktadır:

"Sizin dirayet ve hamiyetiniz, devletimize ve bilhassa tarafımıza fartı sadakatiniz malûmumuzdur. Bu tebeddül sizi pek yorgun gördüğümünden ve zamanın malum olan ağırlığındandır. Her zaman himaye-i mahsusam altındasınız. Yine bir memuriyetle istihdâminiz mukarrerdir. İsteddiğiniz vakitte nezdimize gelmeye mezunsunuz" (İnal, 1982: 617-618).

İbrahim Edhem Paşa, vazifesiz geçen 13 aylık bir süreden sonra, 1879 Mart'ında Viyana büyükelçiliğine atanmıştır. Paşa'nın buradaki görevi üç yıl sürmüş, bir süre için yeniden dinlenmek durumunda kalmıştır. 1883 yılını başlarında kurulan Küçük Sait Paşa kabinesinde,

Dahiliye Nazırı olarak göreve başlamıştır. Yaklaşık iki buçuk sene bu vazifeyi sürdüren Edhem Paşa, Sait Paşa Hükümeti'nin düşmesiyle görevinden ayrılmıştır. Daha sonra Paris'e büyükelçi vazifesiyle gönderilmesi kararlaştırıldıysa da, bu atama gerçekleşmemiştir.

Sinan Kunalp, Edhem Paşa'nın hayatı boyunca yapmış olduğu devlet vazifelerini tarihleriyle birlikte şu şekilde sıralamaktadır: "Hâriciye nâzırı Kasım 1856 Nisan 1857; Ticaret nâzırı Aralık 1859-Temmuz 1861; Ticaret ve Nafia nâzırı Şubat-Mayıs 1863 ilâveten Maârif nâzırı Mart-Mayıs 1863; Ticaret nâzırı Mart 1865- Haziran 1866; Tihala vâlisi Eylül 1866-Haziran 1867; Yanya vâlisi Haziran 1867-Mart 1868; Adliye nâzırı Ağustos 1870-Haziran 1871; Nâfia nâzırı Haziran 1871-Ocak 1873 ilaveten Ticaret nâzırı Eylül 1871-Ağustos 1872; Nafia nâzırı Şubat 1874-Haziran 1875; Berlin büyükelçisi Nisan-Aralık 1876; Şûrâ-yı devlet reisi Ocak-Şubat 1877; Sadrazam Şubat 1877-Ocak 1878; Viyana büyükelçisi Mart 1879-Mart 1882; Dahiliye nâzırı Mart 1883-Ekim 1885." (Kunalp, 1999: 82).

3000 kuruş emekli maaşı bağlanan İbrahim Edhem Paşa, bundan sonraki hayatını, İstanbul'da geçirir. Sekiz sene süren emeklilik hayatından sonra, 20 Mart 1893 günü vefat eder. Edhem Paşa'nın naaşı, Üsküdar'da bulunan Mihrimah Sultan Camii haziresine defnolunmuştur. (Aydın, 1994: 419).

EDHEM PAŞA'NIN ŞAHSİYETİ VE İLİM DÜNYASINA KAZANDIRDIKLARI ÜZERİNE

Edhem Paşa'nın ele alındığı eserlerde, O'nun şahsiyeti hakkındaki yorumlar, genel anlamda birbiriyle tutarlı gözükmemektedir. Edhem Paşa, namuslu ve güvenilir bir devlet adamı kimliğinin yanında, bilimsel alana katkıları olan; ancak devlet işlerinde yetersiz, asabi mizaçlı birisi olarak anılmaktadır: "Kendini yakından tanıyanlar, 'Son derece asabi olduğu her halinden, her sözünden oturup kalkışından, hatta yürüyüşünden anlaşılırdı' derlerdi" (İnal, 1982, 635). Seyhun Tunaşar'ın, Edhem Paşa'nın asabi mizacı üzerine söylediği sözler oldukça ilginçtir: "O devirlerde iyi yetişmiş, eğitim görmüş yetenekli personelin de bulunmadığı göz önüne alınırsa İ. Edhem Paşa'nın o kadar sinirli oluşunun nedeni ortaya çıkıyor. Bu kadar ağır yükün altında çıldırmamasını hayretle karşılamak gerekiyor." (Tunaşar, 2003: 64).

Şimdi Edhem Paşa'nın kişiliği hakkında yorumda bulunan çalışmalardan bahsedelim.

İbrahim Alaettin, Edhem Paşa için;

“Memleketin siyasî hayatında mühim bir rol oynamamışsa da daima dürüst ve namuslu kalmıştı. İdare teşkilâtında muvaffakiyetli bir ilim adamı idi” demektedir (Gövsa, 1935: 437).

Enver Ziya Karal, Edhem Paşa'nın şahsiyetini, Osmanlı Tarihi eserinde şu sözlerle anlatır:

“Ethem Paşa, karakter itibariyle namuslu, doğru, kimseye kin beslemeyen bir zattı. Fransızca'yı mükemmel denecek derecede bilmekte idi. Batının diplomasi usul ve kaidelerine de vakıf idi. Bulunduğu memuriyetlerde bilgiler ve tecrübeler kazanmıştı. Berlin elçiliği esnasında, Bismarck'ın bile takdirini kazanmıştı. Bununla beraber son derecede asabi idi. En ufak şeylerden hiddetlenir, bağırıp çağırırdı. Bu mizacı sebebiyle kendisine deli Corci lâkabı verilmişti. Kölelikten yetiştiği için saraya bağlı idi. Abdülhamit II.'yi memnun etmek, onun itimadını kazanmak başlıca düşüncesi idi. Bundan ötürü Kanunu Esasinin kurulmasının amaç tuttuğu meşrutiyet devrinin sadrazamı olabilecek vasıflara ve mesleğe sahip değildi.” (Karal, 2007: 278-279).

Sicill-i Osmani'de, Edhem Paşa kısa ama öz bir şekilde tanıtılmaktadır:

“Rumca ve Fransızca'yı bilir, tabii ilimlere ve felsefeye vakıf, doğru, iffetli, sert mizaçlı, edip olup nafia işlerinde hizmeti görülmüştü” (Süreyya, 1996: 108).

Mahir Aydın, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde Edhem Paşa maddesinde, benzer noktalara temas etmektedir:

“İbrahim Edhem Paşa, asabi mizacı ve devlet meselelerindeki yetersizliğine rağmen namuslu, dürüst, devlete sadık bir kişiydi. Maden mühendisliği konusunda olduğu gibi tabii ilimlerde de derin bilgi sahibiydi. Çok iyi derecedeki Fransızcasının yanı sıra Almancaya da aşina idi... Yazıda sade ve kısa cümleler kullanmayı tercih eden ve muhalifleri tarafından "Deli Corci" lakabıyla anılan İbrahim Edhem Paşa dindarlığı ile de tanınmıştır.” (Aydın, 1994: 419).

Edhem Eldem, Fransız konsolosluğunun resmi sitesinde yer alan Edhem Paşa hakkındaki yazısında, Paşa'nın Fransa'ya yakınlığından söz etmekte, O'nun bir medeniyet projesi olduğunu söylemektedir:

“Fransa’yla olan bağlarına gelince, İbrahim Edhem talebeliği zamanındaki Fransız diplomatlarını ve öğretmeni Barbet’yi haklı çıkarmıştı. Osmanlı erkanı arasında Fransızca’yı ana dili gibi konuşmasıyla ün salan bu devlet adamı Fransa ve Fransız kültür ve bilim dünyasıyla hep yakın temasta kalmıştır. Osman Hamdi Bey’in her iki evliliğini de Fransızlarla yapmış olması, gerek resmi gerek özel hayatında Fransızca ve Fransa’ya gösterdiği bağlılık, 1831’de “Edhem” adı verilmiş yetim bir Rum çocuğuyla başlayan “medeniyet projesi”nin ne denli derin izler bıraktığını göstermeye yeterlidir” (Ambafrance, 2018).

Edhem Paşa, yaptığı çalışmalarla Osmanlı bilim ve kültür dünyasına büyük katkıda bulunmuştur. *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye*’nin yayın organı *Mecmuâ-i Fünun*’da, “*Medhal-i İlm-i Jeoloji*” başlığı altında jeoloji, madenler, hava ve su, gazlar, tuzlar, eterler, buhar, nehirler ve denizler, yakamozlar, ağaçlar vb. konular üzerine Edhem Paşa’nın birçok makalesi yayımlanmıştır. Paşa, mesâhât (yer ölçümü), ekyal (kileler, hububat ölçekleri) ve evzan (tartılar) gibi ölçümlerle ilgili tüzükler çıkartmıştır. Bu alandaki girişimler, modern olarak ancak Cumhuriyet döneminde uygulamaya konulmuştur. Bunların yanında Edhem Paşa, Daruşşafaka’nın kurulmasına, Matbaa-i Âmire’nin ve Rasathane’nin geliştirilmesine sağladığı katkıyla, modern teknik araçların ülkede yaygın hale gelmesinde büyük rol oynamıştır. (Koç, 1992: 29).

1873 Viyana Dünya Sergisi’nde iki Osmanlı eserinin yayınlanması, Edhem Paşa’nın gayretleriyle olmuştur. *Usul-i Mi’mar-i Osman-i* ve *Elbise-i Osmaniyye* adındaki bu iki ünlü eser, sergide yayınlanmış, hatta Edhem Paşa, *Usul-i Mi’mar-i Osman-i*’yi Ahmet Vefik Paşa’yla birlikte kaleme almıştır. Viyana Sergisi için dünyanın farklı noktalarından gelen elbiseler, Edhem Paşa’nın konağında toplanarak, pek çok kişiye giydirilmiş, Sebah et Joallier de, bunların fotoğraflarını çekmiştir. (Ergin, 1977: 1866).

Edhem Paşa, tarihe de meraklı olan bir şahsiyettir. Kendi olanakları içinde topladığı belgeler neticesinde yazmaya başladığı “*Endülüs Tarihi*” adlı eserin ilk cildini tamamlamış, kalan cildi kaleme alması için Ziya Paşa’yı görevlendirmiş, Ziya Paşa da eseri, iki cilt halinde yayımlamıştır.

Edhem Paşa’nın Osman Hamdi, İsmail Galip ve Halil Edhem adındaki üç oğlunun, devlete kültür, bilim ve sanat alanında büyük

hizmetleri olmuştur. Osman Hamdi Bey ressam, arkeolog ve müzecedir. İsmail Galip, bilimsel nümizmatikçinin (sikke ve madalya bilgisi) kurucusudur. Halil Edhem ise, yurtdışında biyoloji ve kimya eğitimi almıştır. 1909 yılında İstanbul Şehreminiliği yaptıktan sonra, 1910'da müzeler müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Emekli olduktan sonra da, İstanbul'dan milletvekili olarak seçilmiştir. (Uzunçarşılı, 2010).

SONUÇ

Bu çalışmada, II. Abdülhamid'in ilk sadrazamlarından birisi olan İbrahim Edhem Paşa'nın hayatı, eldeki kaynakların değerlendirilmesi sonucunda anlaşılmaya çalışılmıştır. Paşa'nın hayatına baktığımızda, imparatorluğa sadakatle hizmet etme isteği açıkça gözükür. Ancak devlet yönetiminde sadakat tek başına yetebilen bir meziyet değildir. Sadık devlet adamı kişiliği O'nu sadrazamlığa taşıyan bir özellik olarak ön plana çıkar. Ancak böyle bir makamı temsil etmek, siyasi kişiliğin kuvvetli olmasını gerektirir. Ancak Edhem Paşa'nın siyasi tecrübesi böyle bir görevi yürütebilmesi için yeterli gözüküyor.

Ancak Edhem Paşa, siyasi hayatındaki başarılığını, ilim ve sanat alanında yaptığı çalışmalarla kapatmıştır. Tabii ilimler üzerine *Mecmuâ-i Fünun*'da makaleler yazması, ülkedeki bilim kurumlarını faaliyetine geçirmesi ve Viyana Sergisi'nde iki Osmanlı eserini yayınlaması, Edhem Paşa'nın bilim, kültür ve sanata verdiği önemi göstermektedir. 19. yüzyıl boyunca devam eden Fransa'ya öğrenci gönderme geleneğinin ilk temsilcilerinden birisi olması Paşa'nın bu alandaki başarılarının sebeplerinden birisidir. Nihayetinde Edhem Paşa, Osmanlı ilim ve bilim dünyası için son derece kıymetli bir figürdür.

KAYNAKÇA

Ahmed Saip. (1983). *Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri* (Yay.). Ruhi Turfan, İstanbul: Erler Matbaası.

Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* Cilt: 4, İstanbul, Türkiye Yayınevi.

Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi: Osmanlı Devlet Erkanı*, Cilt: 5, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

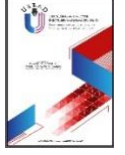
Ergin, O. N. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt: 5, İstanbul: Eser Matbaası.

Gövsa, İ. A. (1935). *Meşhur Adamlar Hayatları-Eserleri*, Cilt: 2, İstanbul.

- İnal, İ. M. K. (1982). *Son Sadrazamlar*, Cilt: 2, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karal, E. Z. (2007). *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, Cilt: 8, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kuneralp, S. (1999). *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*. İstanbul: İsis Yayınları.
- Mahmud, C. P. (1983). *Mirât-ı Hâkikat: Tarih-i Hakikatlerin Aynası (Haz.)*. İsmet Miroğlu, İstanbul: Bereket Yayınevi.
- Tunaşar, S. (2003). *Osmanlı Devleti'nde Son Dönem Mason Sadrazamları ve Yönetime Etkileri*. İstanbul: Piramit Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2010). *Osmanlı Tarihinden Portreler*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1942). *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani*. (Yay.). Nuri Akbayer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aydın, M. (1994). Doksanüç Harbi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, 498-499.
- Aydın, M. (1994). İbrahim Edhem Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:10, 418-420.
- Eldem, E. (2010). Bir Biyografi Üzerine Düşünceler: İbrahim Edhem Paşa Rum Muydu?. *Toplumsal Tarih* 202, 2-12.
- Eldem, E. (2018). *Sadrazam İbrahim Edhem*. Erişim Adresi: <https://tr.ambafrance.org/Sadrazam-İbrahim-Edhem>.
- İnalçık, Halil, (1999). Hüsrev Paşa, Koca. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 19, 41-45.
- Koç, H. (1992). Bir Belge Işığında İbrahim Edhem Paşa ve Ailesi Hakkında Hatırlamalar. *Osman Hamdi Bey ve Dönemi 17-18 Aralık 1992* (Yay.). Zeynep Rona. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 27-40.
- Küçük, C. (1988). Abdülmecid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, 259-263.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2013). İbrahim Edhem Paşa Ailesi ve Halil Edhem Eldem. *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2,
Sayı 4, Issue 4, Aralık 2020, December 2020.
e issn: 2687-2641

COVID-19 SALGIN DÖNEMİNDE MUHASEBE VE FİNANS GRUBU DERSLERİ VEREN AKADEMİSYENLERİN UZAKTAN EĞİTİMDE YAŞADIĞI SORUNLARIN İNCELENMESİ: BEU ÖRNEĞİ

EXAMINATION OF THE PROBLEMS EXPERIENCED BY ACADEMICIANS WHO
TEACH ACCOUNTING AND FINANCE GROUP COURSES IN DISTANCE
EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC PERIOD: BEU EXAMPLE

Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI

Öğretim Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları,
Bitlis/Türkiye.

Lecturer, Bitlis Eren University,
Social Sciences Vocational School, Accounting and Taxation,
Bitlis /Turkey.

nqkaryagdi@beu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3938-4147

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.832597

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27.11.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Güngör Karyağdı, N. (2020). Covid-19 Salgın Döneminde Muhasebe ve Finans Grubu Dersleri Veren Akademisyenlerin Uzaktan Eğitimde Yaşadığı Sorunların İncelenmesi: BEU Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1253-1275.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmada, pandemi döneminde muhasebe ve finans grubu dersleri veren akademisyenlerin uzaktan eğitimde yaşadıkları sorunların incelenmesi hedeflenmektedir. Bu amaç çerçevesinde Bitlis Eren Üniversitesinde muhasebe ve finans alanlarında ders veren öğretim üyelerinin/ öğretim elamanlarının bu konuda yaşadıkları sorunları tespit etmek amacıyla, 11 akademisyenle görüşme formu tekniği kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar ise betimsel olarak analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre; uzaktan eğitim yüz yüze eğitimin gölgesinde kalmış; yüz yüze eğitimin akademisyenler tarafından verimli ve etkin bir eğitim yöntemi olduğu sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Finans, Pandemi, Akademisyen

Abstract: In this study, it is aimed to examine the problems experienced by academicians who taught accounting and finance group courses in distance education during the Covid-19 epidemic period. For this purpose, a semi-structured interview was conducted with 11 academics using the interview form technique in order to determine the problems experienced by faculty members who teach in the fields of accounting and finance at Bitlis Eren University. The results were analysed in descriptive terms. According to the data obtained from the study, distance education could not be a perfect substitute for face-to-face education and the result is that face-to-face education is a more efficient and effective method of education for academics.

Keywords: Accounting, Finance, Pandemic, Academician

GİRİŞ

Covid-19, tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına alan ve ilk etkileri Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan bulaşıcı bir hastalık olarak tanınmıştır. Halk sağlığını olumsuz yönde etkileyen bu hastalık toplumu ciddi boyutlarda tehdit eden bir hastalıktır. Çin'de ortaya çıkıp ilerleyen zamanla diğer ülkeleri de etkisi altına alan bu hastalık, insanların hayatını her yönüyle kısıtlayan bir hal almıştır. Bu kapsamda virüsün etkisinin görüldüğü tüm dünya ülkelerinde hastalığın topluma yayılmasını engellemek amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Sağlık, ekonomi, ulaşım, gıda, kültür, turizm, eğitim vb. gibi konularda ülke hükümetlerince bir dizi önlemler alınarak salgının tehlikesinin minimum seviyeye indirilmesi ya da ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından Ocak 2020'de bulaşıcı hastalık konumunda olan Covid-19, "küresel acil durum" olarak belirtilmiştir. Türkiye'de ise ilk olarak kendini 11 Mart 2020 tarihinde hissettiren bu

salgın birçok kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir. Ülkemiz tarafından da bu salgına karşı çeşitli önlemler alınmıştır. Sağlık alanındaki faaliyetlerin daha da geliştirilmesi, bireylerin gerek ülke içi gerekse ülke dışı seyahatlerinin belirli süreler içerisinde sınırlandırılması, tüm ülkelerden ülkemize olan turist akımının sınırlandırılması, hastalığa yakalanmış bireyler ya da şüpheli olanların karantinaya alınıp yayılma hızını engellemek için karantina önlemleri, eğitim-öğretim faaliyetlerine geçici süreyle ara verilmesi, toplu etkinliklerin (toplantı, düğün, nişan, kongre, miting vb.) geçici süreyle durdurulması, sokağa çıkma sınırlamaları, maske kullanım zorunluluğu ve sosyal mesafe kurallarının uygulanması gibi bir çok tedbir devletin ilgili kurumlarınca alınan önlemler arasında yer almaktadır.

Salgınla pozitif yönde mücadele edebilmek amacıyla topluma hizmet eden ilgili kurumlar hızlıca çalışmaya başlamıştır. Bu kurumlardan biri ülkemizde yükseköğretim noktasında aktif şekilde çalışan Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) olmuştur. Zira, YÖK'e bağlı olan eğitim-öğretim faaliyetlerini gerçekleştiren üniversiteler virüsün yayılmasına sebep olacak en etkili ortamlardan biri olarak görülmektedir. Bunun nedenleri içerisinde; üniversitelere ülkemizin her şehriden taşınan öğrenci sayısının fazla olması, öğrencilerin virüsün yayılmasını hızlandıracak ortamlara girip çıkmaları (yurt, cafe, toplu taşıma araçları vb.) üniversitelerde çalışan akademik personellerin yurt içi ve yurt dışı akademik faaliyetlere (sempozyum, kongre vb.) katılım oranlarının yüksek olması , erasmus vb. gibi eğitim programları çerçevesinde yurt dışından ülkemize gelen yabancı öğrencilerin bulunması gibi nedenler gösterilebilir. Bunda dolayı, Yüksek Öğretim Kurumu da hızlı bir şekilde insan sağlığını tehdit eden koronavirüs salgınına karşı önlemler alma eğilimi göstermiştir. Bu önemlerin başında bu olumsuz süreç içerisinde üniversiteler de yüz yüze eğitim sisteminden uzaktan eğitim sistemine geçiş gerçekleştirmiştir. Bu sistem hem dünya çapında hem de ülkemizde uygulanmıştır. Ülkemizdeki üniversiteler hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin olumsuz etkilenmemeleri için eğitim-öğretim adına birçok çalışma yaparak en kısa sürede uzaktan eğitim sistemlerini kurup kullanmaya başlamışlardır.

Bu bilgilere istinaden, bu çalışmada üniversitelerdeki bazı bölüm/programlarda yer alan müfredat derslerinden olan Muhasebe ve Finans grubu dersleri veren akademisyenlerin uzaktan eğitim sistemi ile verdikleri bu derslerde süreç içerisinde karşılaştıkları

sorunların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Bitlis Eren Üniversitesinde çalışan akademisyenlere dönük bir çalışma yapılmış ve çalışmadan elde edilen veriler yorumlanarak çalışmaya ile alakalı çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre; Covid-19, solunum yolu patojeni olan koronavirüs SARS-CoV-2'nin neden olduğu bulaşıcı hastalıktır. DSÖ, bu yeni virüsü ilk olarak 31 Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrindeki vakalardan yola çıkarak bu hastalığı tespit etmiştir. Bulaşıcı nitelikte olan bu hastalığın bireylerde göstermiş olduğu çeşitli semptomlar bulunmaktadır. Ateş, kuru öksürük ve yorgunluk görülen en belirgin semptomlar içerisinde yer alır. Daha az yaygın olan ve beraberinde bazı hastalıkları etkileme gücüne sahi olabilecek diğer semptomlar ise, tat ve koku hissinin kaybolması, burunda tıkanıklık oluşması, boğazda ve başta oluşan ağrı, kaslarda ya da eklemlerde meydana gelen ağrılar, ciltte oluşan döküntüler, mide bulantısı ya da kusma, baş dönmesi ya da üşümenin ortaya çıkması, ishal ve gözlerin kırmızı hale gelmesi gibi belirtilerdir (Who, 2020).

Tıp literatüründeki diğer tanımlara bakıldığında, Covid-19 olarak adlandırılan bir diğer adı da koronavirüs olarak geçen bu kavram, bireylerde solunum yolu enfeksiyonlarına sebep olan solunum damlacıkları yoluyla bireyden bireye bulaşma riski büyük olan virüs ailesi olarak tanımlanmaktadır (Çakın ve Külekçi Akyavuz, 2020: 166). Başka bir tanıma göre ise, latince bir kelime kökenine sahip olan ve taç anlamını ifade eden koronavirüs, dünyada yaygın olan ve solunum yolu hastalıklarını meydana getiren virüs olarak tanımlanır. İlk olarak 1930 yıllarında ortaya çıkan ve tavuklarda görülen bu hastalığın elektron mikroskop vasıtasıyla tanımlanması çalışmaları ise 1968 yılında gerçekleşmiştir (Arı ve Hayır Kanat, 2020: 460). Bu hastalığın engellenmesini sağlayan herhangi bir aşı ya da ilaç bulunmamaktadır (Çakın ve Külekçi Akyavuz, 2020: 166).

Hastalık; sağlık, ekonomik ev sosyal hayatı etkileyen birçok açıdan olumsuz sonuçları olduğu kadar eğitim alanında da olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır. United Nations (2020) kaynağına göre, dünya çapında öğrencilerin en az %91'in okulların belirli süreyle eğitime verdikleri aradan etkilendiği belirlenmiştir. Bu süreçte en etkili yol uzaktan eğitim sistemi olmuştur. Devletler, salgına karşı sağlık

alanında aldıkları önlemlerle beraber, eğitimin sürekliliği adına ve öğrencilerin eğitimden eksik kalmaması amacıyla uzaktan eğitim sisteminin aktifleşmesi için kararlar almışlardır (Yamamoto ve Altun, 2020: 26). Bu kapsamda uzaktan eğitim kavramını tanımlamak gerekirse, eğitim sisteminde öğrenen tarafla öğreten tarafın mekan olarak birbirlerinden uzak oldukları eğitim şeklidir. İlk olarak 1920'li yıllarda ortaya çıkan bir kavram olan uzaktan eğitimin literatürde farklı tanımlamaları yer almaktadır.

Wisconsin Üniversitesi Sürekli Eğitim Grubu tarafından yapılan tanımlamaya göre uzaktan eğitim, uzakta bulunan kitlelere erişim sağlayabilmek için geniş teknoloji yelpazesi kullanmakla birlikte öğrencilerin etkileşimini sağlayan ve belirli planlar dâhilinde öğretme/öğrenme deneyimi olan bir kavramdır (Kurnaz ve Serçemeli, 2020: 265). Uzaktan eğitim, hayatlarını birbirinden farklı mekanlarda sürdüren öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimin aktif bir şekilde sağlanması ve gerek öğretmenlere gerekse öğrencilere birçok değişkenden bağımsız olan işbirliğinin ön planda olduğu bir çalışma ortamının sağlanmasıdır (Çakın ve Külekçi Akyavuz, 2020: 166).

Bu tanımlamaların dışında Wedemeyer tarafından yapılan uzaktan eğitim tanımı ise, "bağımsız çalışma alanı" olarak tanımlamış; ayrıca uzaktan eğitim sistemiyle hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin gereksiz iş yükünden kurtulacağını savunmuştur. Uzaktan eğitimin aynı zamanda bireysel farklılıkları da yok ettiğine inanmaktadır. Holmberg'e göre; kendilerine ait ortamlarda eğitim gören öğrencilerin başarılarının daha iyi düzeydedir. Moore ise, okul dışında gerçekleşen bir eğitimi benimseyerek birebir iletişimin varlığı ile başarının daha da artacağını savunmuştur (Moore ve Anderson, 2003: 29-30). Uzaktan eğitimde eş zamanlı (senkron) ve farklı zamanlı (asenkron) olarak iki şekilde iletişim yöntemi vardır. Eş zamanlı uzak eğitim, dijital ortamlarda gerçekleşen, öğrenci ve öğretim işini üstlenen görevlilerin aynı ortamda bulunması yöntemidir. Farklı zamanlı model ise, kayıt altına alınan derslere ilişkin videoların daha sonra tekrar izlenmesi fırsatını sunan; öğrencilere istedikleri zaman derse ait doküman, video gibi olanakları elde etme imkanı sunan yöntem olarak tanımlanır (Solak vd., 2019: 42). Uzaktan eğitim sistemiyle ilgili YÖK tarafından gerek derslerin işlenmesi gerekse sınavların nasıl yapılacağına ilişkin yönetmelikler yayınlanmıştır.

Covid-19 ile uzaktan eğitim yapılan derslerden bazıları da muhasebe ve finans grubu derslerinin eğitimidir. Bu bağlamda muhasebe eğitimi, mesleki olarak tanımlanan bu eğitim işletmeye ait kararlarda yararlı bilgilerin tespiti, derlenip toplanması, gerçekliğinin kanıtlanması, bilgilerin denetlenerek raporlanması gibi önemli konularda öğrencilerin yetiştirilmesidir (Koca vd., 2019: 95-96). Muhasebe eğitimi, öğrencileri bir işe hazırlama, mesleki anlamda kalifiyeli olmalarına olanak sağlama ve işi bir hedef olarak kullanmak suretiyle becerilerini geliştirmek adına yapılan çalışmaları kapsayan süreç olarak kullanılmalıdır (Göktürk vd., 2013: 2).

Finans eğitim ya da finans grubu derslerin eğitimi ise, toplumda finansal okur yazarlık düzeyini arttıran, insalarda finans kültürünün oluşmasına katkı sağlayan, bireyleri ekonomik ve finansal konulara ilişkin kalıpsal davranışlardan ve önyargılardan uzaklaştırmayı amaçlayan, finansal eğitim ve öğretim işlemlerinin tümü olarak tanımlanır (Karyağdı, 2018: 116). Bu bağlamda, muhasebe ve finans grubu derslerin eğitiminde bilinen geleneksel eğitim sisteminden uzaktan eğitim sistemine geçilmesi bir takım zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu zorluklar gerek öğrenciler açısından gerekse dersi veren öğretim çalışanları açısından yadsınamaz bir gerçektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Daha önceki çalışmalar incelendiğinde uzaktan eğitim sisteminin birçok konusu açısından ele alındığını görmekteyiz. Eğitime olan yansımaları açısından literatür incelemesi yapıldığında da hem bütünsel olarak hem de spesifik olarak yansıması olduğu görülmektedir. Bu kapsamda uzaktan eğitim ve eğitime olan etkileri üzerine yapılan bir dizi literatür çalışmasına aşağıda yer verilmiştir.

Ayyıldız vd. (2006) çalışmalarında, uzaktan eğitim ve elektronik ortamda verilen eğitim modellerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasının ve bu kapsamda eğitim veren akademisyenlerin tutum ve davranışlarını ölçmeyi hedeflemişlerdir. Bu çerçevede yapmış oldukları çalışmaya istinaden anket çalışması uygulamışlardır. Yapmış oldukları araştırma sonucunda, akademisyenlerin uzaktan eğitim sistemiyle muhasebe eğitiminin kendilerine heyecan verdiğini, uzaktan eğitim ile gerçekleşen muhasebe eğitimiyle alakalı her türlü faaliyete katkı sağlamaktan, konuya ilişkin yayınları okumaktan zevk aldıklarını tespit etmişlerdir. Bunun aksine muhasebe eğitiminde

uzaktan eğitimin geleneksel eğitim kadar etkili olmadığı ve bu yolla edinilen diplomaların saygınlık ifade etmediğini de belirtmişlerdir.

Düzakın ve Yalçınkaya (2008), çalışmalarında web tabanlı uzaktan eğitim sistemini incelemiş ve öğretim elemanlarının bu sisteme yatkın olup olmadıkları konusunda bir araştırma yapmışlardır. Araştırma örneklemelerini Çukurova Üniversitesi bünyesinde çalışan öğretim elemanlarından seçip, bu gurubun araştırma konusundaki yatkınlık durumunu araştırmışlardır. Çalışma verilerinden elde edilen sonuçlarda uzaktan eğitimin etkin kullanılmadığı, çoklu ortam oluşturma ve internet ortamında ders sunumu gibi durumlarda etkin olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Gürer vd. (2016), yaptıkları mülakat teknikli çalışmalarında, uzaktan eğitim sistemi ile ilk kez karşı kaşıya kalan öğretim elemanlarının görüşlerini incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmaya istinaden Abant İzzet Baysal Üniversitesinde çalışan ve ön lisans/ lisans düzeylerinde eğitim veren öğretim elemanlarıyla görüşme yaparak bir değerlendirme yapmışlardır. Görüşmeler sonucunda; öğretim elemanlarının uzaktan eğitimin yönetimine yönelik görüşlerine, derslerin içeriklerine yönelik görüşlerine, öğrenme-öğretme süreciyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Ve araştırmaya konularına yönelik görüşler değerlendirildiğinde öğretim elemanlarının uzaktan eğitim ders verebilecek dirence sahip oldukları, öğrencilerin bu eğitim modelinde pasif kaldıkları ve öğrenci motivasyonlarının olumlu olmadığı gibi değerlendirmeler yapılmıştır.

Kaya vd. (2017), uzaktan eğitim modeliyle ilgili, lisansüstü eğitim veren programlarda ve eğitim bilimleri bölümünde ders veren akademisyenlerin görüşlerini incelemek üzerine bir çalışma yapmışlardır. Ders veren akademisyenlerle görüşme tekniklerinden olan yarı yapılandırılmış görüşmeyle bir çalışma yapıp; çalışma sonucunda geleneksel eğitimin uzaktan eğitimden daha başarılı olduğunu, akademisyenlerin uzaktan eğitime olumsuz bakış açılarının olduğu sonucuna varmışlardır.

Günlük vd. (2019), yaptıkları anket uygulamalı çalışmalarında muhasebe akademisyenlerinin muhasebe eğitiminde uzaktan eğitim yönteminin kabullerini etkileyen faktörlerin Teknoloji Kabul Modeli kapsamında ortaya koymayı amaç edinmişlerdir. Çalışma sonucunda, akademisyenlerin %38,5'inin uzaktan eğitim yöntemiyle ders verdiklerini; %61,5'inin ise gelecekte bu yöntemle ders

verebileceklerini ifade ettiklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca Teknoloji Kabul Modelinin uzaktan eğitim yönteminde muhasebe alanında çalışan akademisyenlerce kullanılabilirliğini ve bu yöndeki akademisyen tutumlarının pozitif ve anlamlı istatistiksel etkiye sahip olduğu görüşüne varmışlardır.

Yıldızhan ve Güçlü (2019), hazırlamış oldukları çalışmalarında eğitim yönetimi alanında tezsiz yüksek lisans programlarında uzaktan eğitim yönteminin kullanılması konusunda akademisyenlerin görüşlerine başvurmuşlardır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış olup; bu eğitim modeliyle ilgili gerekli teknik alt yapı olmaması ve yeterli öğretim üyesi olmaması halinde bu programın açılmasına izin verilmemesi gerektiği yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Kayaduman ve Demirel (2019) çalışmalarında, uzaktan eğitimi ilk kez kullanan öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerini ve tereddütlerini araştırmışlardır. Ve bu bağlamda araştırmaya katılan öğretmenlere uzaktan eğitime yönelik oryantasyon eğitimi vererek, uzaktan eğitim vermelerini sağlamışlardır. Araştırmanın sonunda, öğretmenlere teknoloji, pedagoji vb. konularda çeşitli eğitimler vererek öğretmenler arasında iş birliğinin ön planda olmasının gerekliliğini önermişlerdir.

Kurnaz ve Serçemeli (2020) çalışmalarında, Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim yöntemini kullanarak eğitim veren muhasebe akademisyenlerinin bu eğitim modeline bakış açılarını, bu yöntem çerçevesindeki yeterlilikleri ve muhasebe dersine yönelik görüşlerinin belirlenmesini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda Türkiye’de faaliyet gösteren devlet ve vakıf üniversitelerini kapsayan bir çalışma yapılmış ve anket uygulamasıyla çalışmalarına destek vermişlerdir. Çalışma sonucunda, uzaktan eğitim sisteminin akademisyenlerce benimsendiğini ve sistem kullanımı açısından akademisyenlerin yeterli olduğunu belirlemişlerdir. Eğitim sürecinde öğretmen ve öğrenciler arasından iletişim eksikliği, teori ve pratiğin bir arada uygulanmama gibi sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca pandemi sürecinden sonra muhasebe alanındaki derslerin tekrar edilmesi kanısına varılmıştır.

Karakaya (2020), bu çalışmada lisans eğitiminde yer alan işletme fakülteleri ve diğer fakülte ya da programlarda öğrencilerin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülen finansal muhasebe gibi

derslerin uzaktan eğitim modeliyle verilmesi esnasından ortaya çıkan intibak problemleri ve bunlara ilişkin çözüm önerilere yer vermiştir.

Tanyıldızı ve Semerci (2005), bu çalışmada çevrim içi eğitime yönelik hem öğretime elemanı hem de öğrenci görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ve bu kapsamda Anadolu Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesinde çalışan öğretim elamanlarına ve öğrencilerine yönelik anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda; öğretim elamanlarına göre çevrim içi eğitimin başarılı olduğu kanısı ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretim elamanları bu eğitim sisteminin geleneksel eğitime destek olabileceği düşüncesi içerisinde olmuşlardır. Ve öğretim elamanlarına göre çevrimiçi eğitim yüz yüze eğitimden daha fazla zaman almaktadır. Öğrenciler ise bu eğitim sisteminin geleneksel eğitim sisteminden daha etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca hem öğretim elemanları hem de öğrenciler bu sistemde yapılan sınavları kısmen geçerli bulmuşlardır.

Literatür taraması sonucu incelenen çalışmaların uzaktan eğitim sisteminde karşılaşılan sorunları ve bunlara dönük önerileri içerdiğini görmekteyiz. Çalışmalarda uzaktan eğitime hem bütünsel açıdan hem de tek ders bazında bakış açıları değerlendirilmiş olup, araştırma yöntemleri olarak nicel veri analizleri ve nitel veri analizleri kullanılmıştır. Bu çalışmada uzaktan eğitim sisteminde ders veren akademisyenlerin gelişen şartlara bağlı olarak zorunlu bir şekilde bu sisteme geçişin avantaj/dezavantajlarının neler olduğunun ve yaşadıkları sorunların ortaya konulması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel veri toplama yönteminden yararlanılmış olup; görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemi, disiplinler arası bütüncül bakış açısını temel alan, araştırmaya konu olan problemleri yorumlayıcı bir şekilde incelemeyi amaçlayan yöntem olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntemde, araştırmaya konu olan olaylar incelenerek, çalışmaya katılan bireylerin olaylara yükledikleri anlamlar dikkate alınarak yorumlanır (Altunışık vd., 2010: 302). Çalışmada nitel veri toplama yöntemleri içerisinde yer alan görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmamızda, Bitlis Eren Üniversitesi bünyesinde yer alan İktisadi ve İdari Bilimler

Fakültesi ve Meslek Yüksekokullarında Muhasebe ve Finans grubu dersleri veren akademisyenlerle Covid-19 Salgın Döneminde Uzaktan Eğitimde dersleri verirken yaşadıkları sorunların tespit edilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini Bitlis Eren Üniversitesinde yer alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Meslek Yüksekokullarında Muhasebe ve Finans grubu dersleri veren akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırmada, katılımcıların yanıtlaması için 6 adet soruyu içeren görüşme formu hazırlanmış ve katılımcıların bu soruları yanıtlanması ve varsa konu ile ilgili başka görüşleri varsa beyan etmeleri talep edilmiştir. Böylelikle, görüşme esnasında katılımcıların çalışma konusuna yönelik görüşlerini belirtmelerine olanak sağlanmıştır.

Katılımcı akademisyenlere yöneltilen sorular uzaktan eğitim modelinde muhasebe ve finans grubu dersleri verirken ne gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını içeren sorulardır. Çalışmada yer alan veriler betimsel olarak analize tabi tutulmuş olup; çalışma analizinde katılımcıların görüşlerine istinaden doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Bu araştırma, Bitlis Eren Üniversitesi Etik Kurulu'nun 11.11.2020 tarih ve 2020/10-III sayılı kararıyla uygun bulunmuştur (Evrak Tarih ve Sayısı: 17.11.2020 /66073261/050.3/).

3.2. Araştırmanın Güvenilirliği ve Geçerliliği

Nitel yöntemlerle hazırlanmış bir araştırmada toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve çalışma sonuçlarına nasıl ulaşıldığının açıklanması güvenilirlik ve geçerlilik için önemlidir. Nitel bir araştırma yapıldığında, araştırma sürecinde iç geçerliliğe yönelik araştırmacı tarafından tedbirli davranılması gereken bir takım hususlar vardır. Bunlardan bazıları, araştırmaya ilişkin bulguların kendi içerisinde tutarlı ve anlamlı, kavramsal çerçeveye uygunluğunun olması, ortaya çıkan sonuçların anlamlı bir bütün oluşturmasıdır. Bunun yanı sıra, araştırma bulgularını teyit etme ve yorumlamak için uygun stratejiler kullanılmalı, bulgular gerçekçi olmalıdır. Bu kapsamda, bu çalışmada araştırma yöntem ve aşamalarının tanımlanması, araştırmaya yönelik verilerin elde edilmesi, verilerin analizi ve yorumlanması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Gülbahar ve Koşar, 2020: 1007-1008). Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliğini belirlemek amacıyla,

- **Güvenirlilik:** Görüş Birliği/(Görüş birliği+Görüş Ayrılığı)x100 formülü kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 2015: 72). Ve bu kapsamda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmada soruların soruların güvenilirliği için gerekli hesaplamalar yapılmış ve soruların güvenilirliği %83,32 olarak hesaplanmıştır. Görüş birliği yüzdesinin 80'e yakın değerinde olması makul görülmekte olduğundan, bu çalışmada yapılan analizlerin tutarlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.3. Araştırma Bulgularının Yorumlanması

Çalışmada yer alan veriler betimsel olarak analize tabi tutulmuş olup; çalışma analizinde katılımcıların görüşlerine istinaden doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Verilerin analizi yapılmadan önce çalışmaya katılan her katılımcıya bir kod verilmiştir. Ve kod tanımlamamızda akademisyenlerimiz "A" olarak kodlanmıştır. Sorular ise alt kategorilere ayrılarak sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya ve yapılan görüşmelere ilişkin sorular doğrultusunda edinilen bulgulardan ve bulgulara ilişkin analiz yorumlarından bahsedilecektir.

4. ÜNVANLARINA İLİŞKİN BİLGİLER

Öğretim Üyesi	Öğretim Elmanı	Toplam
2	9	11

Tablo 1: Katılımcıların Ünvanlarına İlişkin Veriler

Çalışmaya katılım gösteren akademisyenlerin 2'si Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde görev yapan öğretim üyeleri; 9'u ise Meslek Yüksekokullarında görev yapan öğretim elemanlarından oluşmaktadır. 11 akademisyenden çalışmaya ilişkin veri toplanması sağlanmıştır.

4.1. Muhasebe ve Finans Grubu Derslere Olan Öğrenci İlgisini Uzaktan Eğitim ve Yüz Yüze Eğitim Açısından Kıyaslanmasına İlişkin Görüşler

Görüşlerine başvurulmuş akademisyenlerin "Muhasebe ve Finans Grubu Derslere Olan Öğrenci İlgisini Uzaktan Eğitim ve Yüz Yüze Eğitim Açısından Kıyaslanmasına İlişkin Görüşler" olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilmiş ve akademisyenler tarafından bu konuya ilişkin görüşler sunulmuştur.

Görüşler
Uzaktan eğitim öğrenci ilgisi açısından Yüz Yüze Eğitime göre daha faydalıdır Yüz Yüze Eğitim öğrenci açısından Uzaktan Eğitime göre daha faydalıdır (10)

Tablo 2: Muhasebe ve Finans Grubu Derslere Olan Öğrenci İlgisini Uzaktan Eğitim ve Yüz Yüze Eğitim Açısından Kıyaslanmasına İlişkin Görüşler

Görüşme yapılan akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Yöntemi ile Yüz Yüze Eğitim Yöntemini öğrenci ilgisi açısından kıyaslamalarına ilişkin görüşlerine bakıldığında katılım gösteren akademisyenlerin çoğunun yüz yüze eğitimi daha verimli bulduğu görülmektedir. Akademisyenler, yüz yüze eğitimi faydalı bulmalarını; yüz yüze eğitimde devam zorunluluğunun olması, yüz yüze eğitimde öğrencilerin derse katılım düzeylerinin daha yüksek olması, yüz yüze eğitimde öğrencilerin bir araya gelerek beraber çalışma fırsatı olması gibi nedenlerle açıklamışlardır. Bu konuda A1;

- “Uzaktan eğitim ile öğrencileri toparlamak ve derse katılımlarını sağlamak açısından sıkıntılar yaşıyorum. Eski öğrencilerimize kıyasla yeni öğrencilerde bu sorun daha da artıyor. Yüz yüze eğitimde yeni ve eski öğrenci ayrımı olmadan öğrencileri toparlamak ve derse ilgi göstermelerini sağlamak zor olmuyor.”
- “Uzaktan eğitimde, öğrencinin çok da fazla motive edilemediği görüşündeyim. Her ne kadar kameradan bizi görseler bile, motivasyon sohbetlerinin onlara geçmediği kanaatindeyim. Yüz yüze eğitimde, dersle ilgili yapılan sohbetlerde motivasyonun arttığını gözlemlediğimi söyleyebilirim.”
- “Derse ilgi açısından, öğrencilerin birlikte çalışmaları ve bildiklerini birbirlerine aktarmaları, önemlidir. Bu bağlamda bir arada olan öğrenciler, beraber çalışarak ve hep birlikte katkı sağlayarak daha iyi bir öğrenme ortamı oluşturacaklardır. Uzaktan eğitimde bu pek mümkün değildir.”

Görüşme yapılan 11 akademisyenden 9’u yüz yüze eğitim yöntemini daha faydalı bulmuş, 2 akademisyen ise öğrenci ilgisinin sistemli çalışan öğrenci açısından fark etmediği yönünde görüş bildirmiştir. Bu yönde görüş veren A4 ise;

- “Sistemli çalışan öğrenci için yüz yüze ya da uzaktan eğitim bir farkı olmuyor, ancak sistemli çalışmayan öğrenci her iki eğitimde de ilgisi yetersiz.”

Ayrıca görüşmeye katılan 4 akademisyen sınıf ortamında soru-cevap yöntemi, muhasebe ve finans derslerinin öğreniminde kolaylaştırıcı etkiye sahip olan monografi çözümleri gibi yöntemlerin kullanılmasının gerek derse olan öğrenci ilgisini arttırmada gerekse öğrenmeyi kolaylaştırmada etkin olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu açıdan katılımcı görüşlerine bakıldığında, yüz yüze eğitimin uzaktan eğitime oranla daha verimli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

4.2. Öğrencilere Muhasebe ve Finans Grubu Dersleri Anlatırken Uzaktan Eğitim Yöntemi ve Yüz Yüze Eğitim Yönetimi Arasındaki Avantaj/Dezavantajlarına İlişkin Görüşler

Avantaj (Uzaktan Eğitim)
Dezavantaj (Uzaktan Eğitim)
Daha az efor sarf etme (8) Derslerin anlaşılması noktasında öğrenci takibi yapamama sorunu (9) Daha fazla zaman tasarrufu (8) Kimi öğrencilerin dersi takip edememesi (11) Mekan kısıtlaması olmadan her ortamda derse girebilme fırsatı (11)
Avantaj (Yüz Yüze Eğitim)
Dezavantaj (Yüz Yüze Eğitim)
Öğrencilerin ders katılımının daha fazla olması (10) Muhasebe ve finans grubu derslerde Öğrencilerin çabuk sıkılması (10) Sınıf ortamında öğrenci değerlendirilmesinin Daha etkin yapılması (10)

Tablo 3: Öğrencilere Muhasebe ve Finans Grubu Dersleri Anlatırken Uzaktan Eğitim Yöntemi ve Yüz Yüze Eğitim Yönetimi Arasındaki Avantaj/Dezavantajlarına İlişkin Görüşler

Tablo 3’te “Öğrencilere Muhasebe ve Finans Grubu Dersleri Anlatırken Uzaktan Eğitim Yöntemi ve Yüz Yüze Eğitim Yönetimi Arasındaki Avantaj/Dezavantajlarına İlişkin Görüşler”e göre, mekân kısıtlaması olmadan her ortamda derse girebilme fırsatını bütün

akademisyenler uzaktan eğitimde avantaj olarak görürken; bütün akademisyenler kimi öğrencilerin dersi takip edememe durumunu ise uzaktan eğitimde dezavantaj olarak görmüştür. Bunun nedenlerini ise; öğrencilerin bazılarının derse giriş zamanında teknik sorun yaşaması ya da internet, bilgisayar vb. gibi donanım eksikliği yaşadıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Görüşme yapılan akademisyenlerden sekizi uzaktan eğitimin zaman tasarrufu sağladığını, geri kalan üçünün ise bu yönde bir düşüncesi olmadığı ortaya çıkmıştır. Yine on akademisyen yüz yüze eğitimin öğrencilerin derslere katılım noktasında ve haliyle sınıf içinde değerlendirme noktasında avantajlı olduğunu vurgularken; bir akademisyen bunun öğrencinin dersi verimli çalışmasına bağlı olarak değişebileceği yönünde fikir beyan etmiştir.

Yine 8 katılımcı uzaktan eğitimin daha az eforla yapılabileceğini ve uzaktan eğitim noktasında avantajlı olduğunu ifade ederken; diğer katılımcılar bu yönde bir görüş bildirmemiştir. Ayrıca dokuz akademisyen, muhasebe ve finans grubu derslerden öğrencilerin sınıf ortamında çabuk sıkıldığını vurgulamış, iki akademisyen ise bunun her iki ortamda da öğrenciye ve başarısına bağlı olduğunu beyan etmiştir. Bütün bu bilgiler ışığında uzaktan eğitimin avantaj/dezavantajlarına, yüz yüze eğitimin avantaj/dezavantajlarına yönelik A7'nin görüşleri aşağıdaki gibidir:

- "Uzaktan eğitimin zaman tasarrufu sağlaması, herhangi bir mekanda bulunma serbestliği, daha az yorulma gibi avantajlardan bahsedebiliriz. Kullanılan araçlarda aksaklıkların meydana gelmesi ve bu araçlara her öğrencinin ulaşamaması, öğrencilerin derse katılımın az olması ve dikkatlerini tam olarak derse verememeleri, öğrencilerle etkili iletişim kurulamaması,
- Yüz yüze eğitimin öğrenci ile etkileşim içinde olma, sağlıklı iletişim kurabilme, sınıf ortamında arkadaşları ile yardımlaşma, öğrencinin dikkatinin dağıldığının tespit edilmesi ve önlem alınması, ödevler verilmesi ve birlikte çözülmesi, tahta kullanımı gibi avantajları varken, belirli bir mekanda bulunma zorunluluğu, öğrencilerin sınıf içinde olumsuz iletişim kurabilmeleri gibi dezavantajları vardır."

4.3. Muhasebe ve Finans Grubu Derslerdeki Öğrenci Başarısını Uzaktan Eğitim ve Yüz Yüze Eğitim Açısından Değerlendirmeye İlişkin Görüşler

Uzaktan Eğitimi Başarılı Bulanlar
Yüz Yüze Eğitimi Başarılı Bulanlar (9)
Her ikisinde de Başarı Aynı (2)

Tablo 4: Muhasebe ve Finans Grubu Derslerdeki Öğrenci Başarısını Uzaktan Eğitim ve Yüz Yüze Eğitim Açısından Değerlendirmeye İlişkin Görüşler

Tablo 4’de yer alan verilere göre, akademisyenlerin dokuz tanesi yüz yüze eğitimi başarılı bulmuş; uzaktan eğitimi başarısız bulmuşlar ve iki akademisyen ise öğrencilerin muhasebe ve finans grubu derslerde başarısız/yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Yüz yüze eğitimi başarılı bulmalarının sebebini ise; muhasebe ve finans grubu derslerinin zor dersler olduğunu ve bu derslerin ancak yüz yüze eğitimde verimli bir şekilde öğrencilerce benimsenebileceğini savunmuşlardır. Ayrıca beş akademisyen yüz yüze eğitimde eş zamanlı soru çözümlerinin ve tahta kullanımının öğrencilerin başarısını olumlu yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Bu görüşü savunan A5’ün ve A1’in görüşünü örnek olarak vermek gerekirse;

- “Yüz yüze eğitim de ise; muhasebe ve finans dersleri daha anlaşılabilir, daha verimli anlatıldığı ve anlaşıldığı kanısındayım, öğrenci başarısı yüz yüze eğitimde daha verimli (tartışmasız) olduğu düşüncesindeyim.” (A5)
- “Öğrenci başarısını yüz yüze eğitimde daha çok görme fırsatı yakalıyoruz. Çünkü soruları eş zamanlı çözümlerini isteyerek öğrenciyi değerlendirebiliriz. Ödevleri inceleyip soru sorma fırsatımız oluyor. Uzaktan eğitimde bu avantajlar yok denecek kadar az.” (A1)

Genel anlamda bütün varsayımlar göz önünde bulunulduğunda katılımcılar tarafından yüz yüze eğitim öğrenci başarısında daha etkili olmaktadır görüşü ortaya çıkmıştır.

4.4. Uzaktan Eğitimde Öğrencilerin Dersi ve Derse Yönelik Verilen Ödevleri Algılama Düzeylerinde Problemler Yaşanmaktadır Düşüncesine İlişkin Görüşler

Katılıyorum	Katılmıyorum	Toplam
7	4	11

Tablo 5. Uzaktan Eğitimde Öğrencilerin Dersi ve Derse Yönelik Verilen Ödevleri Algılama Düzeylerinde Problemler Yaşanmaktadır Düşüncesine İlişkin Görüşler

Çalışmaya katılan akademisyenlerin 7'si "Uzaktan Eğitimde Öğrencilerin Dersi ve Derse Yönelik Verilen Ödevleri Algılama Düzeylerinde Problemler Yaşanmaktadır Düşüncesine İlişkin Görüşler" konusunda "Katılıyorum"; 4'ü "Katılmıyorum" yönünde görüş bildirmiştir. Katılımcılara "Katılıyorum" yönünde fikir beyanlarına ilişkin sebepler sorulduğunda öğrencilerin dersi sanal ortamda görmesinden kaynaklı anlama eksikliği oluştuğunu ve derse ilişkin konuları anlayamadıklarından ödevleri de anlama noktasında anlaşılabilirlik oluşturduğunu, bazı öğrencilerin evinde uzaktan eğitime dönük gerekli donanımların (internet, bilgisayar vb.) olmadığından derse katılım sağlayamamaları ve bu nedenle ödevleri de başkalarından duyarak anlayamamaları gibi nedenler olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşlere katılım sağlayanlara istinaden A3'ün ve A8'in görüşleri şöyledir:

- "Üniversitemize gelen öğrencilerin büyük çoğunluğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelmektedirler. Buralardan gelen öğrencilerin ekonomik düzeylerinin düşük olduğu bir gerçek. Bazı öğrencilerimizin evinde internet ve bilgisayar dahi yok. Durum böyle iken bırakın ödevleri algılama düzeylerini, ödevlerini yapabilecekleri bir ortamları var mı acaba?" (A3)
- "Öğrenci uygulama yapamadığından konuları anlayamıyorlar ve sadece sanal olarak görüyorlar. Derse ancak sanal olarak katılıyor, bu bakımdan ödevleri de algılayamıyorlar. Derse bazıları tamamen ilgisiz olup sadece mezuniyet gözüyle bakmaktadır." (A8)

4.5. Derse katılım Yüz Yüze Eğitimde Daha Disiplinli İken Uzaktan Eğitimde Derse Katılım Disiplini Yeterli Değildir Düşüncesine İlişkin Görüşler

Katılıyorum	Katılmıyorum	Toplam
10	1	11

Tablo 6: Derse katılım Yüz Yüze Eğitimde Daha Disiplinli İken Uzaktan Eğitimde Derse Katılım Disiplini Yeterli Değildir Düşüncesine İlişkin Görüşler

Tablo 6’da Yüz Yüze Eğitim ve Uzaktan Eğitimin derse katılım noktasındaki disiplin durumu sorulduğunda katılımcıların 10’u Yüz Yüze Eğitimi daha disiplinli bulurken; bir katılımcı bu konuya katılmadığını her iki durumda da öğrenciye bağlı olduğunu vurgulamıştır. Katılım gösterenlere görüşleri sorulduğunda, öğrencilerin muhasebe ve finans grubu derslerden kolay sıkıldıklarını ve eğitmen denetimi olmadığı için de bilgisayar başından kolay uzaklaşabildiklerini, yoklama kaygısı olmadığından derse katılım sağlamadıklarını, videolar kayıt altına alındığından istediğim zaman izlerim mantığı içinde oldukları gibi görüşler bildirmişlerdir. Bu kapsamda A9’a ve A2’e ait görüşler şöyledir:

- “Uzaktan Eğitimde öğrenciyi uzun süre derste tutmak çok zor. Bir bahaneyle dersi dinlemeyenler oluyor. Mesela dersteyim dedikten sonra bilgisayar başında uyuyanlar bile oluyor. Ya da internetim yok dedikten sonra dersten çıkanlar olabiliyor.” (A9)
- “İstediğim zaman izlerim mantığıyla canlı katılmıyorlar.” (A2)

4.6. Uzaktan Eğitimde İletişim Noktasında Büyük Aksaklıklar Yaşanmaktadır. Bu da Muhasebe ve Finans Grubu Derslerin Anlaşılmasında Zorlukları Beraberinde Getirmektedir Düşüncesine İlişkin Görüşler

Katılıyorum	Katılmıyorum	Toplam
5	6	11

Tablo 7: Uzaktan Eğitimde İletişim Noktasında Büyük Aksaklıklar Yaşanmaktadır. Bu da Muhasebe ve Finans Grubu Derslerin Anlaşılmasında Zorlukları Beraberinde Getirmektedir Düşüncesine İlişkin Görüşler

Katılımcılara “Uzaktan Eğitimde İletişim Noktasında Büyük Aksaklıklar Yaşanmaktadır. Bu da Muhasebe ve Finans Grubu Derslerin Anlaşılmasında Zorlukları Beraberinde Getirmektedir Düşüncesine İlişkin Görüşler”e yönelik soru yöneldiğinde 5’i “Katılıyorum” 6’sı “Katılmıyorum” yönünde görüş beyan etmiştir. Katılanlara aksaklıkların ne olacağına yönelik soru sorulmuş ve bu kapsamda muhasebe ve finans grubu derslerin anlaşılabilmesi ve soruların karşılıklı tartışılması gibi nedenlerle etkili ve karşılıklı iletişime ihtiyaç olduğunu Uzaktan Eğitimin buna olanak sağlamadığını savunmuşlardır. “Katılmıyorum” yönünde fikir beyan edenlerden 2’si ise dileyen öğrenci dilediği zaman eğitime erişim sağlayabilir yönünde görüş bildirmiştir. 4’ü ise fikir beyan etmemiştir.

“Katılıyorum” görüşünü savunanlardan A6’nın ve A7’nin, A10’un görüşü aşağıdadır.

- “Muhasebe dersi uygulamalı ders olduğundan uzaktan eğitimle öğrenileceğini zannetmiyor. Yüz yüze eğitimde defalarca anlatmamıza, öğrencinin tahtada çözmesine ve öğrencinin sürekli soru sormasına rağmen ders ancak anlaşılıyor. Bu ders grubu etkili iletişimi gerektirir. Uzaktan eğitimle öğrencinin öğrenebileceğini zannetmiyorum.” (A6)
- “Muhasebe finans grubu derslerinin yeterli etkileşim sağlanamadığı için uzaktan eğitim yöntemiyle tam olarak anlatılabileceğini düşünmüyorum.” (A7)
- “Bu dersler öğrenci bakış açısıyla zor olduğundan ve öğrencilerin bol soru çözümüne ihtiyacı olduğundan etkili iletişim şarttır. Sınıf ortamında bile anlamaları ve etkileşim bu kadar zorken uzaktan eğitim de bu durum daha da elzemdir.” (A10)
- “Uzaktan Eğitim Sistemine yönelik başka görüşleriniz varsa beyan edebilir misiniz?” yönündeki sorumuza gelen cevaplardan bazıları şöyledir: “Elbette uzaktan eğitim yoluyla muhasebe ve grubu dersler çok rahat bir şekilde verilebilir ve öğrenci tarafından anlaşılabilir. Bununla ilgili çalışmalar mutlaka yapılıyor veya yapılmaktadır. Ancak şu an için öğrencilerimizi bu duruma alışma ve ayak uydurma düzenini sağlamalı, onları eğitime hazır hale getirmek için çalışmalıyız. Öğrenci isteyerek sistemde olmalı, sadece orada ismiyle var olmamalı, etkili bir şekilde derse katılım için sistemsel etkinlikler çoğaltılmalıdır” (A1)
- “Özellikle şunu belirtmek istiyorum. Kişisel görüşüm olarak, hangi üniversite veya eğitim kurumu olursa olsun; uzaktan eğitimin tüm eksiklikleri giderilmiş dahi olsa (alt yapı, üst yapı vs.), yüz yüze eğitim kadar başarılı, sağlıklı ve verimli olamaz. Her şeyden önce “Gözden irak olan, gönülden de irak olur.” (A3)

SONUÇ

Bütün ülkeyi olumsuz bir şekilde etkisi altına alan salgın hastalıkların olduğu kriz dönemlerinde uzun vadeli planlamalar yapmak oldukça zordur. Tüm dünyayı etkileyen Covid-19’da buna bir örnek teşkil etmiştir. Yaşanan bu zorlu süreçte eğitimde bu kriz döneminde etkilenmiş ve bu kapsamda üniversiteler de sürece ayak

uydurmak zorunda kalmışlardır. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de pandemi süreci nedeniyle yaşanan sıkıntılara istinaden eğitim konusunda büyük öneme sahip olan üniversitelerimizde hızlıca uzaktan eğitim yöntemine geçilmiştir. Gerek akademisyenler gerekse öğrenciler tarafından bu eğitim sisteminde adaptasyon, iletişim, öğrencilerin başarısı, öğrencilerin derse katılımları vb. konularda çeşitli zorluklar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, çalışmada yaşanan süreçte üniversitelerde ilgili bölüm/programlarda okutulan muhasebe ve finans grubu derslerin uzaktan eğitimle verilmesi noktasında yaşanan sıkıntıların akademisyenlerce değerlendirilmesi ve sorunları ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu çerçevede çalışmada, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda kendilerine ait doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Araştırma neticesinde, muhasebe ve finans grubu veren akademisyenlerin uzaktan eğitimle ilgili görüşlerinin genel olarak olumsuz olduğu, yüz yüze eğitimin uzaktan eğitimden daha verimli sonuçlar doğurduğu tespiti yapılmıştır.

Çalışmada katılımcılar, uzaktan eğitimin daha az eforla yapılması, zaman tasarrufu sağlaması açısından, mekan kısıtlaması olmadan her ortamda derse girme durumunun var olması, yüz yüze eğitim imkanı bulamayan öğrencilere daha kolay erişim sağlanabilmesi gibi avantajları dile getirirken; derslerin anlaşılması noktasında takip yapamama, internet, bilgisayar vb. yoksunluğundan dolayı kimi öğrencilerin dersleri takip edememesi, öğrenme sürecinde karşılaşılan öğrenme güçlüklerinin anında çözülememesi ve bu durumun ardından gelişebilecek sıkıntıların olması, iletişim yöntemlerindeki değişikliğin olumsuz etkileri gibi dezavantajlarından bahsetmişlerdir. Ayrıca yine çalışma verilerine bakıldığında, katılımcıların çoğunun başarı noktasında yüz yüze eğitimi savundukları ortaya çıkmıştır. 2 katılımcı her iki eğitim yönteminde de başarının bu alan derslerinde aynı olduğunu savunmuştur. Yüz yüze eğitimi başarılı bulanlar, uzaktan eğitimde bu alan derslerine yönelik uygulamanın yeterince yapılmadığı, soruların eş zamanlı çözülmesinin başarıyı arttırdığını ve uzaktan eğitimin buna olanak tanımadığını, öğrencilerin bu dersleri kendi becerileriyle başaramadıklarını bu nedenle yüz yüze eğitimin daha başarılı olduğunu savunmuşlardır.

Uzaktan eğitimde verilen ödevlerin algılanmasında zorlukla yaşandığına akademisyenlerin çoğu katılım sağlamıştır. Öğrencilerin dersi uzaktan anlaması zor olduğundan derse yönelik verilen ödevleri de algılamalarının zor olduğunu ifade etmişlerdir. Yüz yüze eğitim

sisteminde derse katılım disiplinin uzaktan eğitime oranda çok daha fazla olduğunu savunan akademisyenler bunun nedenini yoklama kaygısının olmaması, uzaktan eğitimde eğitmen denetiminin sınırlı olması ya da hiç olmaması, uzaktan eğitimde öğrenciyi bilgisayar başında derse zorunlu tutmanın zor olduğunu ve öğrencilerin sıkıldığı gibi nedenlere bağlamışlardır. Uzaktan eğitimde iletişimde aksaklıkların yaşanmasına ilişkin katılım gösteren sayısı 5, göstermeyen sayısı ise 6'dır. Katılım sağlayanlar, muhasebe ve finans grubu derslerin anlaşılmasının zor olmasından dolayı etkili iletişimi gerekli kıldığını ifade ederken; katılmıyorum görüşünü savunanların 2'si öğrencinin iletişim isteğine bağlılığını savunmuş, diğer 4'ü ise fikir beyan etmemiştir.

Bütün bu görüşler ışığında, muhasebe ve finans grubu derslerin hem teori gerektiren hem uygulama gerektiren dersler olduğu için yüz yüze eğitimin daha başarılı olduğu büyük oranda tespit edilmiştir. Özellikle bu derslerin soru çözmeye daha iyi anlaşılması ve bunun sınıf ortamında daha sağlıklı yürütülmesinden dolayı uzaktan eğitimin başarısız olduğu ortaya çıkmıştır. Akademisyenlerin uzaktan eğitime olan bakış açılarının olumsuz olduğu, uzaktan eğitim sürecinde verilen muhasebe ve finans grubu derslerin yüz yüze eğitim sistemine yeniden geçilmesi aşamasında tekrarlanmasının öğrenci açısından olumlu olacağını savunmuşlardır.

Sonuç olarak, hem geleneksel eğitim yöntemlerine ilişkin avantajların hem de uzaktan eğitime ilişkin avantajların birbirini tamamlayarak kullanılması oldukça önemlidir. Bu kapsamda, uzaktan eğitim konusundaki olumsuzlukların giderilmesinde "flipped learning" gibi yöntemler tercih edilirse hem eğitim etkinliği artırılabilir hem de öğrenci eğitmen arasındaki etkileşim daha da verimli olabilir. Çalışmada, araştırmanın nitel veri toplama yöntemiyle hazırlanmış olması ve sadece muhasebe-finance grubu dersleri veren akademisyenleri kapsamaması bir sınırlılıktır. Bu konuya yönelik çalışma yapacak olanlar, daha farklı çalışma gruplarına ulaşabilir ve farklı analizlerle (nicel veri analizi, karma desen, doküman analizi vb.) çalışmalarını destekleyebilirler.

KAYNAKÇA

Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. & Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. 6. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

- Arı, A. G. & Hayır Kanat, M. (2020). Covid-19 (Koronavirüs) Üzerine Öğretmen Adaylarının Görüşleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 459-492.
- Ayyıldız, S. Ü., Günlük , M. & Erbey , S. (2006). Muhasebe Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 32, 1-14.
- Çakın, M. & Külekçi Akyavuz, E. (2020). Covid-19 Süreci ve Eğitime Yansıması: Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research Dergisi* 6(2), 166-186.
- Düzakın, E. & Yalçinkaya , S. (2008). Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemi ve Çukurova Üniversitesi Öğretim Elemanlarının Yatkinlikleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17(1), 225-244.
- Göktürk, İ., Aktaş, M. & Göktürk, Ü. (2013). Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokullarının Eğitim Sürecinde; Uygulama Açısından Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Electronic Journal of Vocational Colleges (UMYOS Özel Sayı)*, 1-8.
- Gülbahar, Ç. A. & Koşar, D. (2020). Özel Okul Yöneticilerinin Yetenek Yönetimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi* 8(3), 1000-1028.
- Günlük, M., Özer, G. & Özcan , M. (2019). Muhasebe Akademisyenlerinin Muhasebe Eğitiminde Uzaktan Eğitim Uygulamaları Kullanımına Yönelik Algılarının Teknoloji Kabul Modeli Çerçevesinde İncelenmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi* 12(1), 65-90.
- Gürer, M. D., Tekinarslan , E. & Yavuzlap, N. (2016). Çevrimiçi Ders Veren Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitim Hakkındaki Görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)* 7(1), 47-78.
- Karakaya, G. (2019). Covid-19 Salgın Sonrası Muhasebe Derslerinin Uzaktan Eğitim Kapsamında Verilmesi Üzerine Değerlendirmeler: Finansal Muhasebe Örneği. S. Öz, F. Onursal, & D. Celayır içinde, *Pandemi Sonrası Yeni Dünya Düzeninde Teknoloji Yönetimi ve İnsani Dijitalizasyon* (664). İstanbul: Hiperlink Eğitim Yayın.

- Karyağdı, N. G. (2018). Finansal Okuryazarlık ve Farkındalığının Belirlenmesine Yönelik Bitlis Eren Üniversitesi SBMYO Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları* 1(2), 110-126.
- Kaya, M., Akyol , C., Özbek , R. & Pepeler , E. (2017). Lisansüstü Eğitim Programlarında" Uzaktan Eğitim Uygulamasına" Yönelik "Eğitim Bilimleri Bölümü" Akademisyenlerinin Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 16(64), 1616-1627.
- Kayaduman, H. & Demirel , T. (2019). Investigating the Concerns of First-Time Distance Education Instructors. *International Review of Research in Open and Distributed Learning* 20(5), 85-103.
- Koca, N., Güngör Karyağdı, N. & Akpınar , Y. (2019). Muhasebe ve Vergi Bölümü Öğrencilerinin, Bölüme ve Mesleğe İlişkin Bakış Açıları ve Mesleki Beklentileri Üzerindeki Stajın Etkisi: KSÜ, BEÜ, ADYÜ Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 9(2), 93-110.
- Kurnaz, E. & Serçemeli, M. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açılı Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 3(3), 263-288.
- M. G. Moore & Anderson, W. (2003). *Handbook of Distance Education* . New York : NY Routledge.
- Miles, M. & Huberman, A. (2015). *Nitel Veri Analizi: Genişletilmiş Kaynak Kitap. S. Akbaba Altun & A. Ersoy (Çev. Ed.)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlık Bilgileri (Covid-19). (2020). Erişim Adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses#:~:text=symptoms> Erişim Tarihi:22.10.2020.
- Solak, H. İ., Ütebay , G. & Yalçın , B. (2019). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Basılı ve Dijital Ortamdaki Sınav Başarılarının Kaşılaştırılması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 6(1), 41-52.
- Tanyıldızı, M. & Semerci, Ç. (2005). Çevrimiçi Eğitim Uygulamalarına İlişkin Öğretim Elemanı ve Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 3(2), 197-216.

- Yamamoto, G. T. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 3(1), 25-34.
- Yıldızhan, Y. & Güçlü, N. (2019). Eğitim Yönetimi Uzaktan Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının Öğretim Üyeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 25(2), 367-418.